بسم اللہ الرحمن الرحیم

مکتوبات

عارف باللہ جامع الکمالات

جناب حضرت شاہ فقیر اللہ علوی قدس سرہ

حسب فرمائش

مولوی کرم بخش مالک و مہتمم کتب خانہ اسلامی پنجاب لاہور

باہتمام کارپردازان

اسلامیہ اسٹیم پریس لاہور

www.maktabah.org

www.maktabah.org

والذین جاھدوا فینا لنھدینھم سبلنا

مکتوبات

عارف باللہ جامع الکمالات

جناب حضرت شاہ فقیر اللہ علوی قدس سرہ

حسب فرمائش

مولوی کرم بخش مالک و مہتمم کتب خانہ اسلامی پنجاب لاہور

باہتمام کارپردازان

در مطبع اسلامیہ سٹیم پریس لاہور زیور طبع پوشید

(۲۰۰۰ جلد) قیمت فی جلد دو روپے آٹھ آنے (۲/۸)

مکتوبات

عارف باللہ حضرت شاہ فقیر اللہ علوی

قدس سرہ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للہ الذی جعل العارفین مظاہر تجلیات ذاتہ وافاض علیہم من انوار اسمائہ وصفاتہ فمحی اینا بہم بجلال سراوقاتہ فصحوا بعد المحو بجمال سطواتہ وخصہم بالمعرفۃ الخاصۃ برموزاتہ وشرفہم باحوالہ ومقاماتہ ووفقہم بعلم الحقایق وانصبہم بمقالاتہ وانطقہم بمحکمات کلامہ ومتشابہاتہ فہم الکائنون البائنون الحاضرون الغائبون العرشیون الفرشیون والصلوۃ والسلام علی سر الاحدیۃ محمد اشرف الرسل ودعاتہ وعلی آلہ واصحابہ الفایزین بعلومہ ودرجاتہ اما بعد مقیم زاویہ خاکساری ومحاذ دایرۂ بے اعتباری فقیر محمد فاضل بن پیر محمد بن ملا الیاس انصاری غفر ذنوبہم الباری واضح رائے دقایق آرائے طالبان صادق وحالی ضمائر حقایق مظاہر سالکان واثق مے گرداند کہ چون مدتے در خدمت فیض وکرامت موہبت غوث المحققین قطب العارفین برہان الولایۃ المحمدیۃ حجۃ الشریعۃ المصطفویۃ ملاذ اصحاب القلوب ملہم اسرار الغیوب صاحب المقامات العلیۃ مظہر الکرامات الجلیۃ کشاف المشکلات العقلیۃ حلال المعضلات النقلیۃ المطلع علی اسرار القدسیۃ آیۃ الاولیاء ومعجزۃ الانبیاء سلطان ملک الولایۃ مالک سریر النہایۃ فارس مضمار الکمال حارس اسرار الجلال والجمال نجم سماء الہدایۃ شمس افق النہایۃ باسط الایدی بافاضۃ الاذواق وناشر الایادی من الوجد والاستغراق عارف کنوز مقطعات واقف رموز مشتبہات الجوہر من بین الاعراض والذات للعالم الذی ہو ظل الصفات شیخ الاسلام والمسلمین حجۃ اللہ فی الارضین رباعی اے آنکہ چو ذات خود سراپا آنی ٭ بر سر خلافت بشر برہانی ٭ عالم عرض وذات تو آنرا جوہر ٭ اے جوہر والآنہ کہ دامین کانی ٭ قوام العالمین وارث الانبیاء والمرسلین نایب مناب رسول اللہ والمہدی بہدی حبیب اللہ کمال الشیخین ورتبۃ الختنین خفی النسب محمدی المشرب صاحب

تصانیف عالیه مثل فتح الجمیل فی مدارج التکمیل و براهین النجات من مصائب الدنیا والعرصات و فیوضات الهیه وطریق الارشاد فی تکمیل المؤمنین والاولاد و منتخب الاصول ورفقه وشیقة الاکابر و قطب الارشاد که آنرا مدارج عالیه نیز گویند و فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه و جواهر الاوراد و قصیده مبروده که در مدینه منوره در مواجهة حضرت سر الله الاعظم علیه الصلوة والسلام خوانده اند و آثار قبولیت آن ظاهر گردیده الی غیر ذالک حاجی الحرمین الشریفین قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما الحاج شاه فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی الرتاسی الجلال آبادی ثم الشکار پوری کسب علوم و معارف رقوم نموده و از اذواق و مواجید ایشان بهره ور گردیده و نسبت حضور و شهود حضرات نقشبندیه مع اخذ فیوضات و کمالات سائر طرق العلیه از اصول و فروع حاصل کرده و اجازات طرق مسطوره فراچنگ آورده در اثناء تعلم فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه بعضے طلبه استدعاء جمع مکاتیب عرفان اسالیب ظاهر کردند دران میان اشارت با حقر رفت قدم از سر ساخته قیام با متثال آن نمود پس مخفی و محتجب نماند که این لالی است منثوره و جواهر منشوره که شناوران بحر عرفان از قعر غیب هویت بغواصی جذبات احدیت آورده و گوهریست غواشی امکان از سراوقات واحدیت بتیشه ریاضت بل بسابقه موهبت کشیده مکنون در صدف جوامع الکلم و مرموز در ضمن مجامع الحکم متضمن اسرار خفیه و علوم بدیعه و مشتمل بر شواهد عجیبه و معارف غریبه گلزار انوار کمال و بستان از هار وصال شگوفه گلستان علی و نوباوه باغستان هدی حلال حقایق تشبیه و مفتاح دقایق تنزیه شرح مراتب ولایت و تبیین کمالات نبوت توضیح شریعت و تنقیح حقیقت تفسیر بینات محکمات و تاویل آیات متشابهات اطوار علماء از مبادی او پیدا و احوال صوفیه کبیر از مقدمات او هویدا منازل متاخرین عروج او را زینه و مدارج متقدمین را یک نکته از ان نگینه دائره نقطه وصول و نقطه دائره وصول تفصیل مقامات قیومیت و خلت و اجمال مراتب محبیت و محبوبیت ؎

نفی کل لفظة منه روض من المنی   وفی کل سطر منه عقد من الدرر

و چون متخلقان باخلاق الٰهی و ممتثلان امر فاتبعونی کماهی بر وفق کلام حق و طبق سنن رسول مطلق متکلم اند و در صفة کلام ربانی یضل به کثیرا و یهدی به کثیرا واقع شده لاجرم در حدیث نبوی همچنان اضلال و اهدی ظهور فرموده در کلام اولیا کبار که متابعان آن خواجه اخیار اند نیز بران نسق کلمات بر منصه ظهور جلوه گر شده بلک این برگزیدها بحکم و جاهدوا فی سبیله وجود بشریت خود را باخته بوجود موهوب حقانی بقا یافته اند زبان شان حکم شجره موسوی دارد و مصراع زبانی نما بود و گوینده او الحق ینطق علی لسان عمر گواه اوست پس بر اولی الابصار لازم که سخنان این قوم را بسمع قبول اصغا نمایند و آنچه در فهم نه در آید در رنگ متشابهات تاویل جویند یا علم آنرا ابقائل مخصوص دارند تا از ثمرات و نتائج آن بهره یابند و بعضے از مشائخ بیکے از مریدان خود فرموده که اے فرزند هر گاه بینی شخصے را که کلام این قوم را بسمع قبول پیش آید از و دعا بخواه که او مستجاب الدعوة است این بشارت بس است والله سبحانه هو الموفق ✦

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مکتوب اوّل

از مکتوبات قدسی سمات قدوۃ العلماء الراسخین زبدۃ العرفاء الکاملین المکملین قبلۂ طالبانِ خُدا حضرت ایشان ما که بنام عمدۃ الاحباب واسوۃ الاصحاب خلیفہ امجد میان گل محمد سلمہ اللہ تعالیٰ صدور یافتہ در بیان شرائط طلب و ارادہ و تحصیل نسبت و بیانِ انتساب اہل طلب المشایخ طریقت و بیان اصل نسبت تلقین و آداب مشیخت و تصرف و توجہ و بیان انتساب سلسلۂ طریقت و اذکار جہر و خفی از اسم ذات و نفی و اثبات و ابعیات مع مراعات التزام سنت و ابتداء سیر و سلوک و انتہاء آن و بیان لطایف و فناء و بقاء و درجہ کمال و تکمیل و تصرفات و خرق عادات وغیر ذالکؒ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم - الحمد للہ الذی وفقنا لتحمل طریقۃ الوصول الیٰ فروۃ القبول والصلوٰۃ والسلام علےٰ مرسلہ قدوۃ القفول بعد از ابراز سلام کہ سنت سید الانام است مشہود بخدمت محب مکرم گل محمد آنکہ حصولِ قربِ حضرت الٰہی و وصول بدرجہ کماہی جز مطابعت خیر البشر علیہ افضل الصلوٰۃ واکمل التحیات صورت نمے گیرد قال اللہ عز اسمہ قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ زیراکہ محبوب محبوب محبوب است پس واجب آمد متابعت آنحضرت رسالت منزلت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ چہ محبت او تعالےٰ مربوط بمتابعت آنحضرت است صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم قولاً و فعلاً و خلقا و اعتقاد او حالا و سیرۃ چون مناسبت صوری کما حقہا صورت گرفت و متحقق گشت مناسبت معنوی روے می آرد و مظہر محبت الٰہی

میگردد علے التفاوت بقدر العمل من المتابعت وصفت محبوبیۃ بشرف متابعت حاصل گردد ازینجا ظاہر گشت چنانچہ متابعت حضرت رسالت منزلت موجب قرب حضرت حق است عدم متابعت او صلے اللہ علیہ وسلم موجب بعد او تعالٰے است ومصداق این در حدیث جابر نیز آمدہ فمن اطاع محمد افقد اطاع اللہ ومن عصی محمدا فقد عصی اللہ ومحمد فرق بین الناس رواہ البخاری **بیت**

محمد عربی کابروئے ہردوسرا است　　کسے کہ خاک درش نیست خاک بر سر اوست

پس طالب صادق را باید کہ از جمیع مانہی عنہ النبی علیہ من الصلوات انمہا من التحیات اعمہا حتی المکروہات عارف گشتہ واعراض نمودہ در اثر خیر البشر صلے اللہ علیہ وسلم دائم سایر باشد وہیچ دقیقہ شرعی فرو نگذارد و سنن رواتب وزواید را فوت نسازد تا فنافی الرسول حاصل شود وبعد از فنافی الرسول فیضے از جناب حق بتوسط روحانیۃ آنحضرت سر اللہ الاعظم صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم مرور افراخواہد رسید وسوئے قرب بساط محمل خواہد کشید ودر حقیقت فجملہ کہ حقیقۃ الخلایق است فانی خواہد ساخت درین ہنگام معرفت اللہ تعالٰے دست خواہد داد زیرا کہ او را فنا در حقیقت محمدی علیہ افضل الصلوات واکمل التسلیمات حاصل آمدہ ومربی حقیقۃ محمدی اسم جلالہ است واو را معرفت مربی حقیقت خود حاصل است مرکسے را کہ بر قدم او است نیز حاصل میگردد چونکہ او بر قدم او است واین شرف جز محمدی المشرب را نباشد وبر تو پوشیدہ نبود مربے جمیع حقایق اسمے از اسماء حضرت حق باشد مگر حقیقۃ محمدی وتابعان او کہ مربی او اسم جلالہ است صلوۃ اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ پس معرفت ہریک تا مربی حقیقت خود باشد وبرین مشعر است قول سیدنا علے رضی اللہ عنہ من عرف نفسہ فقد عرف ربہ ہر کہ شناخت نفس خود را اے ذات وحقیقت خود پس بدرستی کہ شناخت رب خود را اے مربی حقیقت خود را اسم جامع باشد یا غیر او چون قرب حضرت الٰہی مربوط بمتابعت حضرت رسالت منزلت است صلی اللہ علیہ وسلم نبذی از ان رقم زدہ کلک بیان میگردد **فصل** طالب قرب الٰہی راہ جویان وصل وآگاہی را مقدم داشتن چند چیز لازم است اول تصحیح عقاید بر موافقت سلف صالح از اثبات واجب الوجود با جمیع صفات کمال واعتقاد کردن کہ قدیم است یعنے ہمیشہ بودہ است وباقی است یعنے ہمیشہ خواہد بود واو را مثل ومانند نیست لیس کمثلہ شیئ وہو السمیع البصیر وذات پاک حضرت حق از صفات کمال ہرگز خالی نبود ونیست ونخواہد بود وصفات حق تعالٰے حیات وعلم وقدرت وارادہ وسمع وبصر وکلام وتکوین است ہفت صفات اولیۃ را از صفات ثبوتیہ ذاتیہ داشتہ اند وبعضے صفۃ بقا را نیز از ان شمردہ اند ودر بیت ہمہ را جمع نمودہ اند حیات وعلم وقدرت وارادہ وکلام وبصر وسمع مع البقا اما ظاہر آنست کہ بقا از نعوت سلبیہ است چہ مراد از و نفی عدم سابق است وفناء لاحق لان ماثبت قدمہ استحال عدمہ ومایجوز عدمہ ممتنع قدمہ و آنچہ در متن عقاید مولانا عمر نسفی رحمۃ اللہ واقع شدہ است الحی القادر العلیم السمیع البصیر الشائی المرید پس تحقیق توہم مے آرد کہ مشیت وارادہ متغایر باشند وحال آنکہ چنین نیست واز کتب دیگر معلوم میگردد

که اراده ومشیت یکے اند وهذا هو المذهب عندنا فی حق الله تعالےٰ اما در جانب بنده هر یک جداگانه اند پس اگر گفت زید مرزوجه خود را اردت طلاقک طلاق نشود اگر گفت شیئت طلاقک طلاقی واقع شود زیرا که اراده مشتق است از رود وده وآن بمعنے طلب است ومشیت عبارت از ایجاد است پس گویا که گفت اوجد طلاقک وباین لفظ طلاق واقع میشود حاصل آنکه مشیت عبارت از اراده تامه که فعل از وے هرگز تخلف نمے کند واراده مطلق مے شود بر تامه وغیر تامه پس در جانب حق جل مجده اراده اولیٰ مراد است وجانب عبد ثانیه واعتقاد کردن که جمیع صفات کمال قدیم اند وکلام الله اے کلام نفسے قدیم است قائم بذات الله تعالےٰ ومدلول کلام نفسے است واطلاق کلام بر لفظی بطریق مجاز است تسمیه مدلول باسم دال نزد بعضے ونزد جمهور کلام مشترک است میان کلام لفظی ونفسی ودر روایت است از عمر رضی الله عنه که گفتم در نفس خود کلامے را پس سبقت کرد بر من بآن کلام ابوبکر صدیق رضی الله عنه و گفته میشود در عرف فلان در نفس وے سخنے است قال الشاعر ان الکلام لفی الفواد وانما جعل اللسان علے الفواد دلیلا از مما ذکر ظاهر میشود که کلام نفسے قائم بذات است نه حروف واصوات ودلیل بر ثبوتِ کلام نفسے اجماع ائمه اعلام است وتواتر نقل از انبیاء علیهم السلام که بر ایشان وحی نازل شده در بیانِ احکام دین وکلام او از جنس حروف واصوات نیست وجمیع صفاتِ فعلیه کالتخلیق والترزیق والانشاء والابداع تحت صفت تکوین داخل اند وتکوین قدیم است متعلق به که مکونات حادث است چنانچه علم قدیم است وبعضے معلومات علمیه حادث گفته اند وصفات ذاتیه آن است که وصف کرده نشود بضد آنها کالحیوة والعلم والارادة والقدرة والسمع والبصر والکلام وبنا بر این اسلوب اشکالی لازم مے آید باسم المغنی وصفاتِ فعلیه آن است که وصف کرده نشود بضد آنها چنانکه تخلیق واحیا واماتت وارزاق وغیر اینها که تعبیر از آنها بصفت تکوین مے رود که عبارت از اخراج فعل است بر تقدیرے که ارادة فاعل است نه مطلق فعل واز این جهت اضافت خلق سوے عبد کرده نمے شود ولانه للیعرف قدره من نحو الزمان والمکان وجمیع صفات ذاتیه وفعلیه حضرت حق جل جلاله قدیم اند وهذا هو المذهب عندنا ودر مذهب اشاعره صفات فعلیه حادث اند والا لازم مے آید قدم حوادث ورد کرده مے شود باینکه مو دے می شود بسوئے آنکه قبل از حدوثِ آنها ناقص بوده واین کفر صریح است ومولنا علی القاری در شرح فقه اکبر فرموده که نزاع لفظی است نزد ارباب تدقیق وصفات او تعالےٰ لا هو ولا غیره اند یعنے نه عین اند بالبدیهة ونه غیر ذات اند چه هر یک از آنها منفک از آخر نیستند چنانکه صفت از صفت منفک نیست واین است جز این نیست که قائل شده اند باین تکلف از روئے جوابے از انچه گفته اند معتزله از استغنائے ذات بنفسها از کثرت قدما چه ایشان گفته اند قدیم ذات است وغیر ذات تقدست وتعالت قدیم نیست بنا بر آنکه اگر صفاتِ او قدیم گفته شوند لازم مے آید تعدد قدما واین فساد ظاهر است ودر جواب شان گفته شود که ممنوع کثرت ذوات

قدیمہ است وصفات او واجب لذات الواجب اند فلا محظور دوم اثبات نبوت انبیا است علیہم الصلوٰۃ والسلام عموماً واثبات رسالت محمدی علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات خصوصاً ودر حصر نیاوردن انبیا را تا در حساب کمی وزیادتی نیفتند ولازم نمودن متابعت والا منزلت رسالت پناہے صلوات اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ کما ہی اوامر ونواہی حتے المباحات والمکروہات وتصدیق آنچہ مخبر صادق بآن خبر کردہ از صفات حق وعذاب قبر وآن حق است مر کافران را وبعضے عصاۃ مومنان را آنا نیکہ اللہ تعالٰے ارادہ تعذیب ایشان دارد وسوال منکر ونکیر آن ہر دو فرشتہ اند در قبر مے آیند وسوال میکنند از بندہ نبی باشد یا ولی مومن باشد یا کافر صغیر باشد یا کبیر میگویند من ربک یعنی کیست پروردگار تو وما دینک وچیست دین تو ومن نبیک کیست نبی تو پس میگوید بندہ مومن ربی اللہ اے پروردگار من اللہ است ودینی الاسلام اے دین من اسلام است ونبیی محمد ونبی من محمد است صلے اللہ علیہ وسلم وبعث ورقیامت اے برانگیختہ شدن از قبور با جمیع اجزا اصلیہ واعادہ روح بسوئے بدنہائے ایشان ووزن اعمال میزان وآن عبارت از چیزے ست کہ بآن مقادیر دانستہ شود واز ادراک کیفیت او عقل قاصر است ومعتزلہ از وزن اعمال منکر اند بنا بر آنکہ اعمال اعراض اند ووزن کردن اعراض ممکن نیست وایضاً گفتہ اند کہ اعمال نزد خدائے تعالٰے معلوم اند پس وزن کردن آن عبث است وجواب مقتبس از حدیث است ان کتب الاعمال التی توزن پس اشکالی واقع نیست وحوض کوثر لقولہ تعالے انا اعطیناک الکوثر ودر حدیث آمدہ است حوضے مسیرۃ شہر وزوایاہ سواء وماءہ ابیض من اللبن وریحہ اطیب من المسک وکیزانہ اکثر من نجوم السماء من یشرب منہا فلا یظما ابداً اے حوض من مسیرہ یک ماہ است وجانبہائے او برابر است وآب او سفید است از شیر وبوئے او خوبتر از مشک است وکوزہاء او اکثر از ستارہا آسمان است ہر کہ بنوشد از آب آن پس ہرگز تشنہ نشود واحادیث درین باب بسیار واقع شدہ اند وصراط وآن پلیست دراز کشیدہ شدہ بر متن جہنم باریک تر است از موئے وتیز تر است از شمشیر اہل جنت بر آن گذشتہ بجنت مے پیوندند وپایہا کفار فجار واہل نار مے لغزند واکثر معتزلہ ازان منکر اند وجنت ونار وآن ہر دو الحال موجود اند ودلیل بر وجود آنہا قصہ حضرت آدم وحوا است صلوٰۃ اللہ وسلامہ علے نبینا وعلیہ وغیر آن آیات بسیار است قال اللہ تعالٰے اعدت للمتقین واعدت للکافرین وباقی اند وتا روز آخرت باقی باشند باہل خود ولحظہ ہلاک آنہا جائز داشتہ اند برائے تحقیق قول خدائے تعالٰے کل شئے ہالک الا وجہہ ومومنان ہمیشہ بشوم گناہ داخل در دوزخ نباشند ورویۃ اللہ تعالٰے در آخرت وآن کشف شدن ذات حق است در جنت بر ہر مومن از انس وملک وجن مے بینند ہمہ ایشان حضرت حق را بچشمان ظاہری بے کیف وجہت وغیر این چیزہائے مذکورہ کہ بنقل صحیح ثابت شدہ اند سیوم اجتناب از کبائر وندامت از صغائر بعضے گفتہ اند کہ کبائر نہ اند وآن بروایت ابن عمر رضی اللہ تعالٰے عنہما یکے شرک باللہ دوئم قتل نفس بغیر حق کہ واجب شدہ قصاص نباشد سیوم بد گفتن مر زن محصنہ را اے عفیفہ از فعل زنا چہارم زنا پنجم گریز

از جنگ کفار ششم سحر هفتم خوردن مال یتیم هشتم رنجانیدن مادر و پدر را نهم الحاد در حرم اے میل کردن از حق
بسوئے باطل و زیاده کرده است حضرت علی رضی الله عنه سرقت و شرب خمر را و زیاده کرده است ابوهریره
رضی الله عنه خوردن ربا را و در قوة القلوب آورده است که کبائر هفده اند چهار در دل بوجود مے آید شرک بالله
و مداومت بر گناه و ناامیدی از رحمت حضرت حق و ناترسیدن از غضب او تعالے و چهار در زبان بوجود مے
آیند شهادت زور و بد گفتن مرزن عفیفه از فعل زنا و سوگند کردن بدروغ و سحر و سه در شکم بوجود مے آیند آشامیدن
شراب و خوردن مال یتیم ظلماً و خوردن ربا و حال آنکه او میداند و دو در فرج بوجود مے آیند زنا و لواطه و دو از دست
بوجود مے آیند آن قتل و سرقت است و یکے در پائها بوجود مے آید و آن گریختن است از جنگ کفار یکے از
دو وده از بیست و یکے از تمام بدن بوجود مے آید و آن رنجانیدن مادر و پدر است و حق آنست که کبیره هر آن
گناهے است که مرتکب آن ترسانیده شده باشد بدوزخ و عذاب شدید در قرآن و حدیث صحیح معروف نزد ائمه
حدیث یا نامیده شده باشد مرتکب او کافر چنانچه در حدیث آمده من ترک الصلوة متعمداً فقد کفر و در حدیث دیگر
آمده فرق بیننا و بین المشرکین الصلوة فمن ترکها فقد کفر یا بر مرتکب آن حد جایز داشته باشد چنانچه زنا و سرقه و
قطع طریق و شرب خمر یا شر او متساوی باشد یا اکثر از شر مذکورات در بدیهه عقل پس از جمله آنها اشراک بالله است در
عبادت باشد یا در استعانت در رزق و شفا و غیر آنها و ازین هر دو اشارة کرده در قول خدائے تعالے ایاک نعبد و ایاک
نستعین و از جمله آنها تصدیق کاهن است که خبر کند از کوائین در غابر و از جمله آنها سب پیغمبران است علیهم الصلوة
والسلام و سب قرآن و ملائکه و انکار از انها و استهزا کردن است بر آنها و همچنین کبیره است از کبائر انکار ضروریات
دین و از جمله آنها ترک نماز و روزه و زکوة و حج است و از جمله آنها بقتل آوردن شخصے است بے موجب حق
شرعی و کشتن اولاد و کشتن آدمی نفس خود را و از جمله آنها است زنا و لواطه و آشامیدن شراب و سرقت و قطع طریق
و غضب و غلول و شهادة زور و سوگند بدروغ و بد گفتن عفیفه و خوردن مال یتیم و رنجانیدن مادر و پدر و قطع رحم و
تطفیف کیل و وزن و رباد گریختن از جنگ کفار و دروغ گفتن بر رسول کریم صلی الله علیه وسلم و رشوت ستدن
در حکم و نکاح محارم و قیادة ما بین مردان و زنان و سعایت نزد سلطان تا مال شخصے بظلم ستاند یا در القتل رساند و
ترک هجرت از دار کفر بدار اسلام و دوستی داشتن با کفار و قمار بازی و سحر این مذکورات و آنچه مثل آنها یافته شود همه گناهان کبائر اند و گناه
صغیره آنست که مخالف شرع امرے از وے بوجود آید یا نهی از شارع در ان بوجود آمده باشد یا طریقه ماثوره را در دین فروگذارد و از ارتکاب
کبیره غیر از اشراک بالله و مانند آن مومن را از ایمان بیرون نمیکند جهت بقاء تصدیق که حقیقت ایمانست و درین خلاف است
مر معتزله را و حق تعالے بکرم عمیم و لطف جسیم غیر از شرک جمیع گناهان صغیره و کبیره خواهد آمرزید و بعضے را که خواسته باشد
هلاکت شان بعذاب بسبب گناه صغیره خواهد داد چهارم ارکان اسلام را بجا آوردن و آن طهارت است با رعایة فرایض و
سنن و آداب و صلوة گذاردن با رعایت فرایض و سنن و مستحبات و روزه ماه رمضان داشتن کذالک و زکوة مال ادا کردن و حج خانه کعبه
کردن با رعایت آنچه فعلاً و قولاً از ان سالار انبیا علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات صادر شده پنجم در معاش نظر کردن چنانچه

اکل حلال و شرب و لباس وجه حلال و کلام بوجه صواب و صحبت و غیر آن و در عقد منزل از نکاح ملک و دلاد و معاملات از بیع
و شراء و هبه و اجاره ششم اذکار ماموره فی جمیع الاوقات من الصبح والمساء و در وقت خواب و تهذیب اخلاق و اجتناب از ریا و
عجب و حسد و حقد و مواظبت بر تلاوة قرآن و ذکر آخرت و مداومت بر مجالس علم و حلقهاء ذکر و مساجد و غیر ذالک از آداب چون
بدین آداب مؤدب گشت و جوارح را مشغول ساخت برائے شغل باطنی آماده شد و مهیا گشت بیت حافظا علم و ادب ورز
که در مجلس شاه، هر کرا نیست ادب لائق صحبت نبود، پس جائز است مشغول گشتن بشغل باطنی و تحصیل تجلیات ذاتیه و صفاتیه
و به بصر بصیرت بسوئے ذات بحت متوجه گشتن **فصل** غرض از اشغال باطنی تحصیل نسبت است و مواظبت و مداومت بر آن
و استغراق در آن نسبت تا نفس ملکه راسخه کسب کرده نقد وقت خود سازد باید دانست تحصیل نسبت حصر بر این اشغال باطنه
نیست لهذا مشائخ کرام فرموده اند الطرق الی الله بعدد انفاس الخلوقات صحابه و تابعین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین تحصیل
نسبت و سکینه و وقار بطرق اخری نیز دست داده است بعضے را بمواظبت صلوة و تسبیحات در خلوت و جلوت بخضوع و خشوع
و حضور و بعضے را مداومت بر طهارت و ذکر کردن و یاد نمودن هادم اللذات و بعضے را بمواظبت بر تلاوة قرآن و تدبر در آن و استماع
سخنان واعظان و بعضے را بمواظبت بر ذکر و فکر همین معنے متوارث است از سید ما علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات پس بعضے را
نسبت محبت و عشق دست میدهد و بعضے را نسبت کسر نفس و زهد و تبرے از حظوظ نفسانی و غیر ذالک چون مشاهده یعنے توجه بسوئے
ذات مجرد از نعوت و اورا اطوار و الوان بسیار است بطورے که در خور طالبان باشند روئے نمایند پس این طریق از جمله آن طرق
است که حصول نسبت در آن صورت میگیرد بلے این طریقه اقرب است برائے حصول نسبت از ینجا معلوم شد که اختیار مشائخ کرام
این طریقه علیه را برائے حصول نسبت بسرعت در اندک مدت است هر چند در طرق دیگر نیز دست میدهد **فصل** نزد اهل طریق انتساب
مریدان بمشائخ بسه طریق است یکے بخرقه دوم بتلقین سیوم بصحبت معنے انتساب بخرقه آنست چنانکه صفات اعراض و ذوات اند
و اعراض لباسهائے اجسام اند صورتها نیز کسوتهائے معانی اند چنانکه ظهور ذوات جز بصفات و اعراض صورت نمے بندد همچنین
ظهور معانی جز در کسوت تمام نمے شود پس چون رابطه ارادت میان شیخ و مرید ثابت می افتد چنین قابل آن میگردد که صفات
و معانی از شیخ بسوئے مرید سرایت کردن گیرند پس در حالتے که شیخ بمعنے و صفتی پسندیده متلبس باشد و در مرید قابلیت تلبیس بآن صفت
و معنے مشاهده کند جامه که درین هنگام بر تن شیخ است و آثار تبرک و یمن آن حال و صفت و معنے بآن جامه پیوسته است در
مرید میپوشد تا آن معنے و صفت و حالت بواسطه آن صورت تمام و کمال بمرید نقل و سرایت کند چه ظهور معنے تمام بواسطه صورت
تمام مے باشد و معنے انتساب مرید بتلقین ذکر آنست که حکم نفس و طبیعت و ظلمت و کدورت ایشان در مبداء ارادة بر ظاهر و باطن
مستولی میباشد بسبب غلبه ظلمت طبیعت او را میل بعالم انوار دست نمے دهد بلکه از ان عالم راجع میباشد اما چون صفا و نورانیة
و روحانیة بر شیخ غالب است و جمیع اجزاء او جالب است بواسطه تلقین شیخ نورانیة و صفا از باطن شیخ و قلب او بقلب مرید
سرایت میکند و موجب تنویر باطن و صفائی او میگردد و اثر نورانیة تمام بدن او سرایت میکند و معنے انتساب بصحبت آنست که مریدے
که بصحبت صاحب دولتے مشرف گردد و در خدمت او سرگرم باشد و شرف صحبت آن بزرگوار نورے که در باطن پیر باشد در باطن
مرید سرایت میکند و حلاوت نور باطنی مے یابد و در صحبت مردان تاثیر تمام است نمے بینند آدمی بصحبت دواب باوجود عدم مجانست

حبیب الرحمٰن گبول

متاثر میگردد پس آدمی بصحبت آدمی بوجه مجانست چگونه متاثر نگردد **فصل** در انتساب مشایخ اکثر علما محدثین را تردد ست اکثر برین رفته اند
کہ نسبت تلقین کہ متعارف است مابین صوفیہ اصلی ندارد چه نسبت تلقین ایشان از راه حسن بصری است رحمه الله تعالے بجد یثے
که باو نسبت میکنند واو بعلی رضی الله عنه و ملاقات او به امیر المومنین علی کرم الله وجه نزد ایشان ثابت نگشته و همچنین نسبت مصافحه
متصله و نسبت خرقه بسوئے اویس قرنی که بوحی حضرت رسالت منزلت علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات بداون خرقه امر کرده حضرت
عمر و علی رضی الله عنهما باویس سپرده اند یا نسبت خرقه بعلی کنند که بحسن بصری پوشانیده است چه استماع حسن از علی نزد ایشان ثابت نیست
پس پوشیدن خرقه کجا متحقق گردد و بعضے از ایشان چون حافظ السیوطی و حافظ ضیاء الدین و جمعی آخر فرموده اند که استماع حسن بصری
رحمة الله علیه از علی کرم الله وجه ثابت گشته در فع خرقه کرده اند و بعضے در تحقیق این معنے فرموده اند که حسن بصری رحمة الله علیه در سال
دوم از خلافت حضرت عمر رضی الله تعالی عنه بیقین متولد گشته و مزنی ذکر کرده که حسن بصری در ایام دار که حاضر شده بود چهار ساله
بود و هفت ساله بود که بنماز گذاردن مامور گشته بود و درپس حضرت عثمان رضی الله عنه نماز میگذارد تا که حضرت امیر المومنین شهید شد
و حضرت علی رضی الله عنه تا این زمان طرف کوفه خارج نشد مگر بعد از شهید شدن حضرت عثمان رضی الله عنه پس چگونه از سماع حسن
از علی منکر میشوند در حالیکه در صلوات خمسه از حین تمیز تا زمان بلوغ چهارده سال بعلی کرم الله وجه جمع میشد و به تحقیق علی رضی الله
عنه بزیارت امهات المومنین می آمد و از جمله آنها ام سلمه است رضی الله تعالے عنهن و حسن بصری و مادر او در خانه حضرت ام سلمه بودند
و از حسن بصری چیزے وارد شده است انچه دلالت وارد بر سماع او از حضرت علی رضی الله عنه روایت کرده شده است از مزنی از
طریق ابو نعیم به تحقیق یونس بن عبید گفت مر حسن را بدرستی که تو میگوئی چنان و چنانکه گفت رسول خدا صلے الله علیه وسلم و تو او را در نیافته
و نه دیده گفت در جواب او با برادر زاده مرا پرسیدے از چیزے که کسے نپرسیده بود مرا از ان چیز پیش از تو اگر ترا نزد من منزلتے و عزتے
نبودی خبر نمیکردمت من بنده ام چنانچه مے بینی هر چیزے که بشنوی از من که میگویم گفت رسول خدا صلے الله علیه وسلم پس آن
روایت من از علی باشد مگر آنکه نمیتوانم که علی را کرم الله وجه بر زبان رانم نام او بگیرم و در شرح مواهب محمد الزرقانی از حافظ السیوطی رحمه الله
تعالی آورده که حفاظ از روایت حسن از علی کرم الله تعالے وجهه ده احادیث آورده اند و ذکر کرده است که گفته است ابو زرعه که بود حسن یوم
بو یع چهارده ساله و دید علی را در مدینه منوره و گفت که دیدم زبیر را بیعت کرد علی را کرم الله وجه بعد از آن بر آمد سوئے کوفه و بصره بعد از ان
حسن با علی جمع نشد انتهی کلامهم از کلمات مذکوره مبین میگردد که ثبوت انتساب خرقه صورت پذیر نمیگردد چه جمع شدن او بعلی رضی الله
عنه محتمل است نزد بعضے و در انتساب خرقه چیزے نیافته شده است پس ثبوت معنعنه صحیح نیست همچنین نسبت تلقین ذکر مگر حدیثے
نزد مشایخ یافته شده است و گفته اند جاء علی رضی الله تعالی عنه الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله دلنی الی
اقرب الطرق الی الله تعالے وافضلها عند الله واسهلها لعبادة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم علیك بملازمة
الذکر فی الخلوة فقال علی کیف اذکر الله یا رسول الله فقال غمض عینك واسمع منی ثلث مرات فالنبی صلی الله علیه
وسلم قال لا اله الا الله ثلث مرات وعلی یسمع ثم قال علی کرم الله وجه لا اله الا الله ثلث مرات والنبی یسمع ثم لقن
علی کرم الله وجه الحسن البصری وهکذا وصل الینا این حدیث نزد علماء محدثین بنا بر قوانین ایشان حدیث غریب است و در غایة
غربت و منقطع شده به نهایت انقطاع و حق آنست که انتساب صحبت بلاشک و ریب باجماع ائمه دین از علماء محدثین و مشایخ

www.maktabah.org

راه یقین بر منصهٔ ثبوت آمده است چون وصایهٔ غوث الثقلین رضی الله عنه با بوبکر صدیق رضی الله بطریق امام جعفر صادق از جد مادری
او قاسم بن محمد بن ابوبکر الصدیق بطریق سلمان فارسی رضی الله عنه وبطریق روحانیت از راه ابوالوفاء الکردی عن ابی محمد الشبلی
وبعلی کرم الله وجهه از طریق ائمه اثنا عشر علیهم السلام جهت لطافت بسلسلة الذهب مسمی است واز راه حسن بصری از طریق حافظ السنة
انس خادم رسول الله صلی الله علیه وسلم بلا ریب وشبه وبعمرو بن عباس از طریق ابی الخطاب محفوظ الکورانی از قاضی ابی یعلی از مولینا
حسن بن جامداغ وبعبدالله بن مسعود از راه فضیل بن عیاض وبعمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه از طریق اویس قرنی رضی الله عنه
غیر از خلف در صحبت او میان ائمه جرح وتعدیل وطرق مدها بین مشائخ درین زمانه وغیر از ایشان دیگر بسیار اند رضوان الله تعالی
علیهم اجمعین اما تلقین ذکر متعارف والباس خرقه متعارفه بزعم این فقیر بلکه بغالب فراست استحسان مشائخ کرام است رضی الله
تعالی اجمعین وخالی از مقصد صحیح ونیت صالح نیست وگفته نشود که بدعت است وکل بدعة ضلالة چه بدعت گاهے مباح میباشد
مثل استعمال مناخل ومواظبت بر خوردن لب گندم وسیر سے از و وترک اولی است وگاهے مستحب میباشد چون بنا کردن منارها
ومدارس وتصنیف کتابها بلکه واجب می باشد مثل نظم دلایل برائے رد شبه ملاحده ومانند آن پس این قسم آخیر مامور بها اند و
اذن شارع در آنها دلالة واشارة یافته شده است چه این همه برائے مددگارے دین بوجود آورده شده اند پس اذکار واشغال
متعارفه مابین صوفیه کرام نیز ازین قبیل اند چه ادا طاعات بحضور دل وانکسار نفس وتخلق باخلاق حمیده وانزجار از افعال خسیسه
رزیله مطلوب است اذکار واشغال موجب حصول نسبت حضور وانکسار اند هر چند بطرق دیگر این نسبت نیز صورت میگیرد اما
ازین راه بسهولیت بوجه احسن دست میدهد والله تعالے اعلم بحقیقة الحال **فصل** صاحب دولتے که صحبت او کافی ونظر او شافی
است آنست که نسبت توجه او علی الدوام بجذب قوی صورت گرفته باشد وظاهر او باطن او را شاغل نباشد ولا عکسه چه
اول سالک نیست وثانی مغلوب الحال است وصاحب کمال مرتبهٔ تکمیل مفوض بثالث است که در مقام عدالت نزول فرموده
باشد همین مرتبهٔ دعوت خلق است ونازل درین مرتبه کامل مکمل است ودرین حدیث ان هذا العلم دین فانظروا عمن
تاخذون دینکم اشارت است بانچه گفته آمدیم واین مرتبه در اصطلاح ایشان مسمی بمرتبهٔ قلب است استفاده وافاده باین مرتبه
مربوط است وتاثیر وتاثر بان رتبه منوط اتیان احکام شرعیه وانزجار از امور منهیه درینجا صورت میگیرد واگر اینچنین صاحب دولت
بهم رسد صحبت او کبریت احمر است بیت صحبت روشن ضمیران کور را بینا کند ٭ اختلاط چشم عینک را حروف آموز کرد
فصل چون این چنین صاحب دولتے که صحبت را شاید وارشاد را باید بدست آید مرید را باید که رشتهٔ اختیار بدو سپارد
وخود را مابین یدی او مثل پسرے بے اختیار شمارد ومثل معاملهٔ صحابه رضوان الله تعالے علیهم اجمعین با رسول اکرم علیه وعلی آله افضل
الصلوات واکمل التحیات با او در کار دارد چه او به صحبت معنعنه نائب مناب برحق وخلیفهٔ مطلق سرور انبیا است علیه وعلی آله
وعلیهم الصلوات والتسلیمات پس باید که شیوهٔ صدیقان پیش گیرد وخرق عادات از و طلب ننماید ودر حضور او سخن بلند نگوید ودر جانب
او پاء دراز نکند ودر امرا سبق در جانب او مشغول نشود وکمال خود در رضاء او داند وانروے دیگرے را بهتر نداند وقصد استفاده
در رواح بشیخ دیگر نکند مگر بشرط عدم حصول نسبت توجه یا موت او یا غیبت منقطعه واز پا نهادن بر مصلے او وجامه او احتراز
کند ودر غیبت وحضور فدائے او باشد ودر هر حال رابطهٔ قلبی که راه اخذ فیوضات است پیوسته دارد ودر مجلس او بامر دیگر

مشغول نگردد مگر باذن او و نام او باد ب بر زبان راند و در جمیع احوال از وہراسان باشد وہر واقعہ کہ بروے روئے نماید از و
نپوشد وہر چہ در واقعات و مبشرات ببیند اگرچہ از شیخ دیگر باشد از پیر خود داند چہ برائے تجربہ مریدان لطیفہ پیران بقدرۃ ایزدی
بصورت شخصے بر ایشان ظاہر میگردد و برائے امتحان شان چیزے میگوید از نفع و ضرر باید کہ باعتقاد جازم از پیر خود داند
وغیر ذالک در امور دیگر فصل نسبت صحبت و تادب و تعلم فقیر اداب طریقہ و سلوک متصل تا حضرت رسول کریم علیہ افضل الصلوات
واکمل التحیات بسند صحیح مشہور متصل ہر چند آن آداب اشغال باطن تعین نیافتہ در طریقہ علیہ قادریہ بحضرت قطب الاقطاب
محمد مسعود پشاوری قدس اللہ سرہ می پیوندد و وصلہ می یابد و ایشان را بغوث اکمل محمد سعید اللاہوری و ایشان را بعالم ربانی سید
محمود بن السید علی الشیخانی الشافعی و ایشان را بشیخ عبد الرزاق و ایشان را بوالد خود سید شرف الدین و ایشان را بشیخ جلال الدین
و ایشان را بعم خود شیخ شہاب الدین احمد و ایشان را ببرادر شقیق خود شیخ جمال الدین عبد اللہ و ایشان را بعم خود شیخ شمس الدین
ابوالوفا و ایشان را ببرادر شقیق خود شیخ شہاب الدین و ایشان را بوالد خود شیخ قاسم و ایشان را بعم خود شیخ عبد الباسط و ایشان را
بوالد خود شیخ شہاب الدین ابی العباس احمد و ایشان را بوالد خود شیخ بدر الدین حسن و ایشان را بوالد خود شیخ علاء الدین و ایشان را
بوالد خود شیخ شرف الدین یحیی و ایشان را بوالد خود قاضی القضاۃ عماد الدین ابی صالح نصر و ایشان را بوالد خود شیخ عبد الرزاق
و ایشان را بقدوۃ الی اللہ سیدنا و امامنا و ولینا الی جناب اللہ والد خود حجۃ الحق علی الخلائق ابی محمد محی السنۃ والدین شیخ عبد القادر
جیلانی قدس اللہ روحہ و نور ضریحہ ثم البغدادی تاریخ تولد ایشان چہار صد و ہفتاد و یک بود و تاریخ وفات ایشان پانصد و شصت
یک بود و ایشان را بابی الخطاب محفوظ الکلوذانی و ایشان را بالقاضی ابی یعلی و ایشان را بمولینا حسن بن حامد و ایشان را بمولینا
ابوبکر عبد العزیز و ایشان را باحمد بن محمد الخلال و ایشان را بابی بکر المروزی و ایشان را بامام ابی عبد اللہ احمد بن محمد بن حنبل و ایشان
را بسفیان بن عیینہ و ایشان را بعمرو بن دینار و ایشان را بعمرو بن عباس و ایشان را بامبر البلد الاعظم سیدنا و مولانا محمد علیہ و علی آلہ
افضل الصلوات و اکمل التحیات و حضرت غوث الثقلین را وصلہ آخری است اصالۃ برسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بطریق روحانیت
و حضرت غوث را وصلہ آخری است بابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہ بطریق روحانیت و حضرت غوث را قدس اللہ روحہ بابی الوفاء
الکردی و ایشان را بابی محمد الشبکی و ایشان را بابی بکر بن ہواری السروجی و ایشان را بروحانیت ابی بکر الصدیق این نسبت ایشان
با ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ چون نسبت اویس قرنی است برسول اکرم علیہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اعمہا و حضرت غوث الثقلین
را وصلہ آخری است بطریق جنید البغدادی قدس اللہ سرہ حضرت غوث را بشیخ ابوسعید المبارک بن علی بن الحسین بن بندار البغدادی
المخرمی بکسر راء مہملہ مشددہ منسوب است سوئے مخرم و آن محلہ است در بغداد نازل شدہ بودند دران بعضے از اولاد مخرم پس نسبت
محلہ بر ایشان کردہ شد کذا ذکرہ المنذری کما فی طبقات الحافظ بن رجب الحنبلی و ایشان را بشیخ الاسلام ابی الحسن علی بن احمد
بن یوسف النہکاری القریشی و ایشان را بابی الفرح محمد بن عبد اللہ الطرسوسی و ایشان را بابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز بن الحارث
التمیمی و ایشان را بوالد خود عبد العزیز بن الحارث التمیمی و ایشان بابی بکر محمد بن خلف بن محمد بن مجدر الشبلی و وفات ایشان در سنۃ اربع
و ستین و ثلاث مائۃ بود و عمر ایشان را ہشتاد و ہفت سال بود و ایشان را بسید طائفہ ابی القاسم جنید بن محمد بن الجنید القواریری
النہاوندی البغدادی الزجاج لقب او بزجاج ازان سبب است کہ اباء او زجاج فروش بودند و قواریری نیز ازان سبب مے گفتند

اصل او از نہاوند است و مولد و منشاء او عراق است وفات او در بغداد بود در سنہ ثمان وتسعین ومائتین وایشان را بخال خود
شیخ ابی الحسن السری بن المفلس السقطی المتوفی ببغداد سنۃ احدی وخمسین ومائتین خال سید الطائفہ را دو صلہ است بعمر بن الخطاب
وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالے عنہما از طریق اویس قرنی ودو صلہ آخری است بعبد اللہ بن مسعود از طریق فضیل بن عیاض
رضی اللہ تعالے عنہم ازاینجہت طریقہ قادریہ متصل بطریقہ اویسیہ وفضیلیہ نیز است وخال سید طائفہ را بشیخ ابی المحفوظ معروف بن
فیروز کرخی است وفات ایشان در بغداد در سنہ مائتین بود وایشان را بسیدنا علی الرضا بن موسے الکاظم تولد ایشان در مدینہ بود در
سنہ یکصد وچہل وہشت وبعضے پنجاہ ویک بعد المائیۃ گفتہ اند ووفات او در طوس بود در سنہ دوصد وسہ وایشان را بپدر خود
سیدنا موسی الکاظم وایشان را بہ پدر خود سیدنا امام جعفر الصادق رضی اللہ عنہ وایشان را بہ پدر خود سیدنا محمد الباقر وایشان را بہ پدر خود
سیدنا زین العابدین علی بن الحسین وایشان را بہ پدر خود سیدنا امام حسین بن علی رضی اللہ تعالے عنہما وایشان را بپدر خود سیدنا
علی کرم اللہ وجہہ وایشان را بسید المرسلین وخاتم النبیین قائد رکب الانبیاء والمرسلین سیدنا ومولینا محمد علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات
وشیخ معروف کرخی را دو صلہ آخری است بشیخ ابی سلیمان داؤد بن نصیر الطائی الکوفی واو از تلامذہ حضرت امام ابوحنیفہ بود وایشان را
بحبیب محمد العجمی واو زاہد وعابد وثقہ از طبقہ سادسہ است واز کبار اتباع تابعین است وایشان را بسید التابعین حسن بن ابی الحسن
الیسار البصری است وایشان را بعلی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ وایشان را بحضرت رسالت منزلت سیدنا ومولنا محمد صلوات اللہ
وسلامہ علیہ وعلے آلہ وحضرت امام جعفر صادق را رضی اللہ عنہ وصلہ اخری است بجد مادرے خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق
رضی اللہ تعالی عنہ او از کبار فقہاء سبعہ است از تابعین کہ در مدینہ منورہ بودند وآنحضرت اکمل ایشان بود رضی اللہ عنہ در علم ظاہر
وباطن وایشان را بسلمان فارسی وایشان را باوجود صحبت باخاتم النبیین نسبت تادب وتعلم بابی بکر الصدیق است رضی اللہ
تعالی عنہ وایشان را بحبیب رب العالمین صلوات اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ الی یوم الدین ونسبت تلقین ذکر وخرقہ فقیر نیز بدین
طرق بمشائخ است افاض اللہ علینا من برکاتہم آمین یارب العالمین **فصل** چون خواہد کہ در صحبت صاحب دولتے در آمدہ پرورش
یابد ونسبت توجہ حاصل نماید اول استخارہ کند وتکرار کند تا ہفت کرت بدین ترتیب اول دو رکعت نماز گذارد در رکعت اول بعد از
فاتحہ بخواند وربک یخلق مایشاء ویختار ما کان لہم الخیرۃ سبحان اللہ وتعالی عما یشرکون وربک یعلم ما تکن
صدورہم وما یعلنون وہو اللہ لا الہ الا ہو لہ الحمد فی الاولی والآخرۃ ولہ الحکم والیہ ترجعون ودر رکعت دوم بعد
از فاتحہ وما کان لمؤمن ولا مؤمنۃ اذا قضی اللہ ورسولہ امرا ان یکون لہم الخیرۃ من امرہم ومن یعص اللہ ورسولہ
فقد ضل ضلالا مبینا ودر روایتے در رکعت اولی بعد از فاتحہ قل یا ایہا الکافرون ودر رکعت دوم بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد
وبعد از سلام این دعا بخواند اللہم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک
تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللہم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی ومعاشی
وعاقبۃ امری فاقدرہ لی ویسرہ لی ثم بارک لی فیہ وان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری
فاصرفہ عنی واصرفنی عنہ واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی بہ بجائے ان ہذا الامر مقصد خود را ذکر کند ومستحب
است افتتاح دعاء وختم او بالحمد للہ ودرود بر نبی علیہ الصلوۃ والسلام بعد از ان ہر چہ در دل او قرار یابد بمقتضائے آن عمل کند

فصل چون بصدق ارادت صحبت صاحبِ دولت اختیار نماید آن صاحبِ دولت را باید که مرید بیعت کند و لفظ ماثور از سلف نزد بیعت اینست اول خطبہ مسنونہ بخواند و آن اینست الحمد للہ نحمدہ و نستعینہ ونستغفرہ و نؤمن بہ ونتوکل علیہ ونعوذ باللہ من شرور انفسنا ومن سیئات اعمالنا من یھدہ اللہ فلا مضل لہ ومن یضلل فلا ھادی لہ واشھد ان لا الہ الا اللہ وان محمدا عبدہ ورسولہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وصحبہ وبارک وسلم بعد ازان او را ایمان اجمالی تلقین کند و او بگوید آمنت باللہ وبما جاء من عند اللہ علی مراد اللہ وآمنت برسول اللہ وبما جاء من عند رسول اللہ علی مراد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وتبرأت من جمیع الادیان وجمیع العصیان واسلمت الآن واقول اشھد ان لا الہ الا اللہ واشھد ان محمدا عبدہ ورسولہ بعد ازان بگوید بگو بایعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بواسطۃ خلفائہ علی خمس شھادۃ ان لا الہ الا اللہ وان محمدا رسول اللہ واقام الصلوۃ وایتاء الزکوۃ وصوم رمضان وحج البیت ان استطعت الیہ سبیلا بعد ازان بگوید بگو بایعت رسول اللہ بواسطۃ خلفائہ علی ان لا اشرک باللہ شیئا ولا اسرق ولا ازنی ولا اقتل ولا اتی ببھتان افتریہ بین یدی ورجلی ولا اعصیہ فی معروف بعد ازین شیخ این دو آیۃ بخواند یا ایھا الذین آمنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ وجاھدوا فی سبیلہ لعلکم تفلحون ان الذین یبایعونک انما یبایعون اللہ ید اللہ فوق ایدیھم فمن نکث فانما ینکث علی نفسہ ومن اوفی بما عاھد علیہ اللہ فسیؤتیہ اجرا عظیما بعد ازان برائے نفسِ خود و مسترشدان و حاضران مجلس دعا کند و بگوید بارک اللہ لنا ولکم ونفعنا وایاکم وباکے ندارد اگر بعد تلقین بگوید فلانہ طریقہ اختیار نمودی مرید بگوید اختیار نمودم والحمد للہ رب العالمین فصل چون خواہد مرید را تلقین کند در طریقہ علیہ قادریہ او را مربع سازد و چہار زانو بنشاند و نشستن بدین ہیئت نیز سنت است در سنن ابی داود بروایۃ جابر بن سمرۃ رضی اللہ عنہ آوردہ است وے گفت کہ بود پیغمبر خدائے صلی اللہ علیہ وسلم چون میگذارد نماز فجر را و فارغ میشد ازان چہار زانو مے نشست تا آنکہ بر می آمد آفتاب روشن و سفید و پاکیزہ پس امر کند مرید را بگرفتن بند کیماس پائے چپ بانگشت نر پائے راست و نہادن ہر دو دست بر ہر دو رانہا و انگشتہائے ہر دو دست کشادہ داشتن تا نفس لفظ اللہ اسم جلالہ ظاہر آید و اصل این مسئلہ قول رسول کریم است صلی اللہ علیہ وسلم مر انس را رضی اللہ عنہ وفرج بین اصابعک وفی روایۃ فرق بین اصابعک یعنی کشادہ دار در نماز انگشتان دست را پس شیخ سہ بار ذکر گوید و مرید بشنود و بعد ازان مرید بگوید و شیخ بشنود و بدل متوجہ دل مرید گردد و توجہ نماید و تصرف کند و بیان تصرف خواہد آمد انشاء اللہ تعالے فصل شارع علیہ من الصلوات اتمھا ومن التحیات افضلھا بر ذکر و فکر تحریض فرمودہ و تحثیث نمودہ مراد از ذکر با تلفظ بہ است و مراد از فکر مراقبہ است و مشائخ کرام رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین اذکار لسانی مقدم داشتہ اند بعد ازان جہتہ ترقی ازان سوئے مراقبہ ذکر خفی مقرر نمودہ اند تا بآسانی از ذکر بفکر ترقی نمایند و از کار اشتغال در طریقہ قادریہ بسیار انواع اند لیکن بعضے ازانہا قدرے کہ کلان یان میگردد نوع اول اینست جلسہ معہودہ را رعایت داشتہ سر خود را نزدیک زانوئے چپ بردہ ازانجا لا الہ گویان بر زانوئے راست گذرانیدہ بکتف راست رساند و ازانجا الا اللہ گویان بر زانوئے چپ ضرب نماید و بہر گذشتن از زانوئے چپ نفی خطرہ شیطانی کند و در وسنت راست نفی خطرہ نفسانی در کتف راست نفی خطرہ ملکے کند و در اثبات ثبوت خطرہ رحمانی بر دل نماید و در گفتن نفی و اثبات انگشتان دست و پائے را موافق وارد یعنے در گفتن نفی انگشتان دست و پا بر وارد و در اثبات بنہد تا بہ

بیست و یک زبان ذکر گفته باشد چه اصابع رؤس عضا اند پس گویا بجمیع اعضا ذکر گفته است و در حین گفتن نفی چشم کشاده دارد و آنچه محسوس شود منتفی سازد و در حین اثبات چشم بہ بندد و اثبات موجود نماید بجمیع صفات کمال این طریقه مذکوره را و جمیع اذکار جهریه مرعی دارد و باین ذکر همیشه مشغول باشد چه در خفتن و نشستن و چه در رفتن و ایستادن و گفته اند در شب و روز دوازده هزار بار گفته باشد و مشایخ کرام رحمهم الله تعالےٰ فرموده اند چون شتاب روان شود در هر قدم نهادن لااله الاالله گوید و در آهسته رفتن در نهادن پائے راست لا گوید و در نهادن پائے چپ **الا** گوید یا در هر قدم الله الله گوید بر تو پوشیده نزود اصل در تحریک شریمینه و یسقر ردشتن انگشتان دست و پائے تحقیقا لمعنی النفی و الاثبات در لااله الاالله رفع انگشت سبابه است در نماز تشهد نزد شهدان لااله الاالله و رفع سبابه نزد امام الهمام ابوحنیفه رضی الله عنه سنت است چنانچه امام محمد بن حسن الشیبانی در موطا آورده است قال محمد رحمه الله تعالیٰ و بصنع رسول الله نا خذ و هو قول ابی حنیفة رحمه الله تعالیٰ و در طریقه محمدیه آورده است که ظن غالب جواز ذکر است بتحریک سر بلکه استحباب او است چون باشد نیت صالحه و خارج باشد از حد لعب و عبث پس باشد این فعل فعل دال علی التوحید مقارن بقول دال بر توحید پس یک کلمه بمنزله دو کلمه است انتهی حاصلها ترجمة و در قول او که بل آورده است اشارت است باآنکه مستحب است چه جواز باکراهیة جمع میگردد و در این شبه کراهیت نیست چنین دریافته مے شود بنا بر اصول فقه چه بل برائے تدارک غلط است زیراکه موضوع برائے اضراب است از اول منفی باشد یا موجب بر سبیل تدارک غلط باقامة ثانی در مقام اول چنانکه گوید جاءنی زید بل عمرو قصد او اخبار باشد بمجی عمرو پس ظاهر شود او را که غلط کردم و ران پس اضراب میکند از آن و میگوید بل عمرو پس معنے او این باشد که جاءنی عمرو علی هذا فیما نحن فیه معنے او این است که ذکر بدین طریق مستحب است فافهم و چون از ذکر فارغ شود سه بار سبحان الله الی آخره بگوید بعده این دعا بخواند اللهم انك قلت فاذكرونی اذكركم و قد ذكرناك علی قدر قلة عقلنا و علمنا و فهمنا فاذكرنا علی قدر سعة رحمتك و فضلك و مغفرتك اللهم افتح مسامع قلوبنا لذكرك یا خیر الذاکرین و یا ارحم الراحمین و نوع ثانی اینکه ابتدا کند لفظ لااله از قلب صنوبری الشکل که مودع است در جانب چپ از انسان و ان منصه قلب حقیقی است که آن عالم امری است و جامع است میان عالم خلق و عالم امر و از هر دو جانب خطی وافر دارد بتحریک سر از آنجا کشیده تا بازوئے راست رساند پس ضرب کند سر را بکلمه الاالله بر قلب با ماله پشت نوع ثالث اینکه لااله را از کتف چپ بجانب کتف راست رساند و از انجا بزودے و سرعت الاالله بر کتف چپ ضرب کند بحیثیتے که زیر زنخ بهر دو کتف رسد و ذکر نفی اثبات را مشایخ کرام ناسوتی نامند چون از ذکر نفی اثبات فارغ شود در اثبات خالص شروع نماید جلسه معهوده را رعایت داشته سر خود را از زانوئے چپ یا از موضع دل برداشته بکتف راست رساند و بسرعت الاالله گویان بر قلب صنوبرے بحضور حقیقه جامعه یا بر زانوئے چپ ضرب کند هر بار که کلمه مذکوره بگوید هر بار بلاحظ این کلمات خمسه میکرده باشد لامعبود لامطلوب لامقصود لامحبوب لاموجود هذا عند البعض و بعضے گفته اند مبتدی ملاحظ لامعبود کند و متوسط ملاحظ لامقصود و منتهی ملاحظه لاموجود و ذکر اثبات را ملکوتی گویند باید دانست که دوانیدن کلمه و هم از جائے بجائے و رعایة آن و ضربات برائے آنست که انسان مجبول است بر توجه الی الجهات و النغمات و در دل وے احادیث پراگنده و خطرات در مے آیند پس مشایخ کرام رضوان الله تعالےٰ علیهم اجمعین برائے سد توجه بغیر و بند شدن مجارے خواطر این هیئة وضع نموده اند تا از خواطر و احادیث خارجه خلاص یافته متوجه بذات حق

گردو واز حالہ وحدت وتنہائے اگر ذکر بجمعیت در صبح الی الاشراق و در عصر الی الغروب دست دہد نتائج بیکران وثمرات بے بیان
بوجود آیند بعد ازان باسم مجرد مشغول گردو بارعایت جلسہ معہودہ سر خود از زیر پستان چپ برداشتہ بکتف راست رساند واز انجا اللہ
گویان بر پستان چپ ضرب نماید بنوعی کہ اماله بپہلوئے چپ صورت گیرد و ہر بار کہ اسم مذکور گوید بیکے از امہات صفات کہ سبعہ اند
کہ عبارت از سمیع بصیر علیم کلیم قدیر مرید حی است متصف سازد بر خلق آدم علی صورت الرحمن ناظر باشد واین صفات را در
مرات عدم منعکس بہ بیند تا حقیقت وجود وعدم امکان بروظاہر گردد وذکر اسم ذات را ذکر جبروتی گویند چون از ذکر اسم ذات حلاوت
توجہ وحضور دریابد وملکہ راسخہ دست دہد بذکر ہو مشغول گردد تا در احدیت مطلقہ محو گردد طریق او آنست کہ بجلسہ صلوٰۃ نشیند و
ہر دو دست بر ہر دو زانو نہد سر را نزدیک دو زانو بردہ ہو را از تحت ناف بآواز ظاہری بقبض دم بالا کشد تا ام الدماغ وآنجا لمحہ قرار
دہد وباز از سر آغاز کند ہکذا مدام مشغولی نماید وہویت مطلقہ را نصب العین دارد تا موجود مطلق جلوگر گردد ودر بصر بصیرت جز او نماند
وحیرت در حیرت افزاید وفنا در ذات بحت حاصل آید وحصول حیرت ازان رو است کہ درین مرتبہ لذت گرفتہ نمیشود چہ گرفتن
لذت مر ہر شئے را از نفس خود نیست مگر باعتبار غیریت وچون غیر شہود مضمحل شد خود را جز وجود مطلق نمے یابد پس حیرت روے می آرد
بر تو مخفی نزود حضرت سید الطائفہ جنید بغدادی قدس اللہ سرہ الاقدس فرمودہ اند وبعضے دیگر کہ مختار لا الہ الا اللہ است واحادیث برین
نیز وارد اند وامام محمد غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمودہ اند کہ مختار اسم ذات است یعنے اللہ وبرین نیز آیات واحادیث دلالت دارند وشیخ
ابو عبد اللہ شمس الدین محمد ہمشیرہ زادہ سید مدین در کتاب الخلاصۃ المرضیۃ التحقیق فرمودہ اند کہ این امر راجع بذاکر است اگر تاثیر در قلب
اکثر بذکر لا الہ الا اللہ یابد آن را لازم گیرد واگر باسم ذات اکثر یابد پس او را لازم گیرد لیکن نزد فقیر احق آنست کہ متوجہ الیہ مرتبہ وجوب
بلکہ بحت است واین مرتبہ چنانکہ در نفی اثبات مشہود است در اسم جلالہ نیز مشہود است ہیچ فرقے دران نیست وسالک را
بنا بر عدم علم بر آن جز شیوہ تقلید راہ نیست تا کہ از دائرہ تقلید بدر آید وذکر ہو را مشائخ کرام لاہوتی خوانند ونیز بر تو پوشیدہ نزود
ولاہوت عبارت از لاہو انت است ہو وانت مضمر اسم اللہ اند واز جملہ اسماء اشارۃ اند معنے ہو اوست اشارۃ است باو و
معنی انت تو است اشارۃ است بتو چون آن حضرت در مرتبہ اطلاق وبحت اشارۃ پذیر نیست لاہوت نام نہادہ اند یعنے
آنجا عبارت او و تو نمے گنجد وحرف تا در لاہوت عوض از انت است چون از ذکر جہر انبعاث شوق واطمینان قلب وانتفاء
احادیث نفس وایثار حق تعالےٰ بر غیر صورت گرفت بذکر خفی مشغولی نماید ووجہ تاخر ذکر خفی از جہر از برائے ترقی سالک است
بآسانی از ذکر بمراقبہ واین دو طریق دارد یکے بدم وآن را پاس انفاس گویند طریق او آنست چون نفس بطبیعت غیر از قصد وارادت
خارج شود بخروج نفس بزبان دل لا الہ گوید وچون داخل شود الا اللہ گوید یا در دخول نفس صدر اسم ذات گوید ودر خروج آن تمام
اسم ذات یا چون بیرون رود ہو گوید وچون درون رود نیز ہو گوید تا در ہویۃ مطلقہ عاریہ از قید اطلاق محو گردد بر تو مخفی نزود انفاس
ضروریہ حیوانات بلکہ جریان عنصریات باین حرف اشارۃ است اگر واندیانہ مشغول بہو است ومتوجہ الیہ بتوجہ حقیقی غیب ہویۃ مطلقہ
عاریہ است چون باین ذکر مشغول گردد آن توجہ حقیقی دریاد او گردد واز ان راہ در ذات بحت عاریہ از قیود اجمالیہ وتفصیلیہ او را فناء
دست دہد ودر شہود خود بخود موجود ماند وتجلے دائمی نقد وقت یک حال او شود این حرف ہا ہمان حرف ہاء اسم جلالہ است کہ لام تعریف
بران داخل ساختہ اند دوم طریق خفیہ بحبس دم کہ آن را ذکر قلبی گویند طریق او آنست زبان را بکام چسپانیدہ وچشم وگوش را از ماسوے

اللہ بستہ تحت پستانِ چپ متوجہ گشتہ بتحریک اعضاء متلفظ باسم ذات باشد ہر قدر کہ تواند مشغول شود چون بے طاقت
گردد بتدریج دم بہوا گذارد و باز از سر گیرد و ھکذا اللہ و ثم و ثم فی جمیع الاوقات والانات تا کہ شوق و غلبہ حب و صرف عنان
عزیمت سوئے فکر و ایثار حضرت حق و اجتماع ہمت بر طلب او و دریافت حلاوت در سکوت و نفرۃ از کلام مطلقا و از
اشتغال بامرِ دُنیا صورت گیرد بعد ازان باشغال دیگر پیچد و مشغول گردد و مراقبہ لازم گیرد و اشغال و مراقبات نیز بسیار انواع
اند لیکن باختصار اکتفا مے افتد شغل اول خلوۃ در انجمن و آن عبارت از حاضر و ناظر و شاہد است یعنے موجود او ست
رابطہ قلب باو باین معنے باشد و خود را درین معنے مستغرق نماید و ظاہرا در جمیع احوالِ خوردن و آشامیدن و رفتن و نشستن
درس و کلام مشابہ باخلق باشد این معنی را خلوت در انجمن گویند و الشیخ ہو الکائن البائن ہمین معنی دارد شغل دوم بصفات
سبعہ کہ عبارت از حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و اسماء این صفات حی علیم قدیر مرید سمیع بصیر کلیم اند
این شغل بسہ طریق است اول بطریق عوام کہ ہمہ از حق مے دانند و از برائے ملاحظہ این صفات از ناشائستہ باز مے مانند دوم
بطریق خواص کہ حق در جمیع احوال آلہ و بندہ فاعل است و این را قرب نوافل گویند چنانچہ در حدیث قدسی آمدہ و از اشعار
بر آن مے فرماید لایزال عبدی یتقرب الی بالنوافل حتی احبہ فاذا احببتہ فکنت سمعہ الذی یسمع بہ و بصرہ
الذی یبصر بہ و یدہ التی یبطش بھا و رجلہ التی یمشی بھا سیوم طریق اخص خواص کہ حق فاعل و بندہ آلہ است
چنانچہ قول عزمن قائل وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی ونص است بران حدیث نبوی نطق الحق علی لسان عمر و ہیجا
حقیقت قضا و قدر ظاہر گردد شغل وحدت کہ عبارت از ربط دادن ذات با صفات است باید چون بہر شئے نظر کند در دل
تصور آرد کہ این ذات ہمان ذات است بطریق ظہور و این صفات ہمان صفات اند کذالک و این اسما ہمان اسما اند کما مر
این افعال ہمان افعال اند یا چنان ملاحظہ نماید کہ آن ذات این ذات است بطریق ظہور و آن صفات این صفات اند و آن اسما
این اسما اند و آن افعال این افعال اند تا نتیجہ کل شئے ہالک الا وجہہ حاصل آید چہارم شغل دو عین و آن عبارت از چشم ظاہری و
باطنی است باید کہ چشم بہ بندد و کل شئی ہالک الا وجہہ کہ عین مرتبہ ذات است دریابد تا مادام کہ خطرہ دیگر در خاطر نگردد و دور ہر لحظہ حاضر
وقت باشد حجۃ العلم الحجاب الاکبر درین مقام فرمودہ اند و چون چشم بکشاید فاینما تولوا فثم وجہ اللہ مطالعہ نماید یعنے ہمان ذات است
کہ در باطن بود با صفاتِ خویش ظاہر و ہویدا است پنجم شغل مبداء و معاد اول خود را در خاک فانی سازد و خود را ہمین خاک بیند و خاک
را در آب فانی سازد و خود را ہمین آب بیند و آب را در ہوا و ہوا را در نار و نار را در نور و نور را در روح و روح را در حق این را عروج
گویند بعد العروج بدین ترتیب نزول نماید این چنین نزول و عروج کردہ باشد ششم شغل معیت باید کہ طرف آسمان نظر کردہ اللہ
حاضر ے تصور نماید تا کہ چشمش خیرہ گردد بعد آن بہر ہیئتی اللہ ناظر گشتہ تصور کند تا کہ چشمش خیرہ گردد و پس چشم پوشید
در دل اللہ معی گوید ہو معکم اینما کنتم تصور نمودہ بتصور جدید متوجہ شود ہذا من مشائخ نا و آنچہ الہام غیبی در قلب مے ریزد این است
تصور معنے آیہ کریمہ بدین وجہ تصور نماید کہ وجود مطلق خاص چون لذا اطلاق و عدم انحصار ظہورے د... از انعکاس وجود
او در مقابل خود وجود حقیقت مجملہ صورت گرفتہ و ہمان حقیقت در تعین ثانی تفصیل یافتہ حقائق ممکنات گشتہ ظلال ہمان
حقائق باقتضاء وجود و صفات کہ موجود خارجی اند در خارج در عالم ملکوت کہ عبارت از عالم ارواح است و ناسوت کہ

عبارت از عالم شہادت و اجسام است ظاہر گشتہ اند پس این ہستی ممکنات و این صفات ممکنات از انعکاس وجود
وصفات حضرت حق است کہ در مرآت عدم کہ اصل ممکن است تافتہ و معیت صورت گرفتہ ازین بیان لائح گشتہ کہ
معیت ذاتی باشیاء گفتن بطریق مسامحہ است چہ این معیت معیت عین ذات نیست باشیاء جز این نیست کہ معیت معیت
ظلیست کما لا یخفی علی الخایض والغایض فی لجتہ بحر الحقایق ایا نمے بینند کہ صورت منعکسہ زید در مرآت کہ موجہ او
عین زید نیست تا گفتہ شود کہ این صورت کہ در مرآت دیدہ شود عین او است ہر چند وجود او بوجود زید صورت گرفتہ ثبت
و ربط در مابین شان واقعہ مگر از روے مسامحہ پس بذوق فقیر معیت ظلی است باشیاء واللہ تعالےٰ اعلم بحقایق الامور باید
کہ معنی ہمین آیۃ کریمہ چنانچہ در تحریر آمدہ ملاحظہ نمودہ مشغول گردد ہفتم شغل معرفت باید کہ بداند کہ وجود جمیع اشیاء بانعکاس
وجود و صفات انست کہ در مرتبہ خیال و وہم پرتو آنہا نمودے پیدا کردہ و ظہورے حاصل نمودہ پس وراء الوراء شدہ ہو العالم
ہو المعلوم ہو الاول ہو الآخر ہو الظاہر ہو الباطن ہو الازل ہو الابد تصور نمودہ باشد ہشتم شغل قطع العلایق و تجرد و تام
و سکر و محو این شغل را از جمیع اشغال مقدم دارد و بعد ازان بدیگر اشغال روئے آرد و طریق او این است باید کہ بملاحظہ معنے این
آیۃ کریمہ کل من علیہا فان و یبقی وجہ ربک ذو الجلال والاکرام بدین صفت کہ خود را چون میت تصور نماید کہ وجود
او بوسیدہ و خاک گشتہ و باد او را ہر جانب می رباید و حال اشیا لذلک بجز حضرت حق کہ باقی ست این تصور را در جمیع اوقات
لازم گیرد تا محو و سکر و قطع علائق متحقق گردد و صورت گیرد فصل طریق تصرف در باطن مریدان و نفس ناطقہ ایشان باید کہ ذکر یا فکر
ہر چہ در خود مرید باشد در خود جاری کردہ رعایت نسبت نمودہ در روے فانی گردد و درین حالت باشد کہ در روے تاثیر پیدا آید
یا ملاحظہ ذکر یا فکر در مرید نمودہ باشد یا در دل مرید ضرب کند و طریق دفع مرض باید کہ اسم یا شافی در خود جاری نمودہ خود را در مریض
فانی گرداند تا مرض او بصحت مبدل گردد و یا بطریق عروج و فنا در صفت تکوین بروے افاضہ شفا کند بفضل اللہ و عونہ شفا یابد
ہذا ما الہمنی ربی و بعضے مشایخ کرام برائے دفع امراض و اہتمام و جوع و توسع رزق و قہر اعدا فرمودہ اند مناسب بحاجت
اسمی از اسماء الحسنیٰ معین نمودہ ذکر کند ذکر چہار ضربے ضربے بزانوے راست و ضرب بزانوے چپ و ضرب بر دل و
ضرب در پیش پس بگوید یا شافی یا جواد یا رزاق یا مذل یا غیر آن موافق مقصد خویش مقصود بسر آید انتہی کلامہ و نزد فقیر جہت
دفع اعدا و مقہوریت او ہیت مکفون تصور نماید و خود را برین حالۃ وارد زدہ ہلاک شود و یا بعد از عروج بروئے افاضہ موت کند
و طریق اطلاع بر نسبت غیر زندہ باشد یا مردہ و طریق اشراف بر خواطر باید کہ حقیقۃ جامعہ خود را از جمیع نسب و خواطر پاک و صاف
ساختہ متوجہ طرف حقیقت او سازد تا کہ خطرہ غیر او در دے خطور نکند و بر آن ثابت شود اگر خطرہ در روے سر زدہ یا نسبتے دران
پیدا آمد از صاحب حقیقت جامعہ مقابلہ است کہ در مرآت حقیقت جامعہ این متوجہ ریختہ اند انشاء اللہ تعالےٰ خطا دران واقع
نخواہد شد فصل در انتساب طریقہ نقشبندیہ کہ منسوب بحضرت بہاء الدین نقشبند است انتساب صحبت فقیر معنعنہ الی خاتم فضل الرسالۃ
سید الاولین والآخرین محمد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و ذکر و مراقبہ و خرقہ بقدوۃ الاولیاء قطب الاقطاب محمد مسعود پشاوری است
و انتساب ایشان بغوث اکمل مکمن النورین جامع البحرین نسخہ جامعہ طرق الہیہ محمد سعید اللاہوری و ایشان بحضرت سعد اللہ
و ایشان بحضرت شیخ آدم بنوری و ایشان بحضرت مجدد الف ثانی شیخ احمد کابلی و ایشان بناشر طریقہ علیہ در بلدۂ ہند حضرت

خواجہ باقی باللہ و ایشان بحضرت خواجہ امکنگی و ایشان بمولینا درویش محمد و ایشان لقدوۃ الابرار خواجہ عبید اللہ احرار و ایشان بشیخ الشیوخ صاحب العلم والعمل مولینا یعقوب چرخی و ایشان بقطب الاقطاب صاحب الطریقۃ حضرت خواجہ بہاء الحق والدین المعروف بنقشبند و ایشان را در طریق نظر قبول بفرزندے از شیخ طریقہ خواجہ محمد سماسی است اما نسبت تربیت حضرتِ خواجہ بحقیقت از روحانیت حضرت خواجہ بزرگ خواجہ عبد الخالق غجدوانی است و نسبت ارادہ و صحبت و تعلم باداب سلوک و تلقین ذکر خواجہ را از حضرت سید امیر کلال است و ایشان بخواجہ محمد بابا سماسی و ایشان بخواجہ علی رامیتنے و ایشان بخواجہ محمد انجیر فغنوی و ایشان بخواجہ عارف ریوکری و ایشان بخواجہ عبد الخالق غجدوانی کہ سر حلقہ خواجگان اند و ایشان بخواجہ امام ربانی ابو یعقوب یوسف بن ایوب ہمدانی و ایشان بخواجہ علی فارمدی طوسی کہ از کبار مشائخ خراسان اند و حجۃ الاسلام محمد غزالی را تربیت در علم باطن از ایشان است و ایشان بشیخ ابو القاسم گرکانی [بکاف فارسی] و شیخ ابو القاسم را انتساب بدو جانب است یکے بشیخ ابو الحسن خرقانی و ایشان بابو یزید بسطامی ولادت شیخ ابو الحسن بعد از وفات ابو یزید است بمدتے و تربیت شیخ ابو یزید وے را بحسب باطن و روحانیۃ بودہ است نہ بظاہر و نسبت ارادہ شیخ ابو یزید بحضرت امام جعفر صادق است رضی اللہ عنہ و بنقل صحیح ثابت شدہ است کہ ولادت شیخ ابو یزید نیز بعد از وفات حضرت امام است و تربیت حضرت امام وے را بحسب معنی و روحانیت بودہ است نہ بحسب ظاہر و صورت و حضرت امام جعفر صادق را رضی اللہ عنہ چنانچہ ابو طالب مکی رضی اللہ عنہ در کتاب قوت القلوب آوردہ است دو نسبت ثابت است یکے بوالد بزرگوار خود امام باقر و انتساب ایشان بوالد بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی اللہ تعالے عنہم و ایشان بوالد بزرگوار خود امام حسین و ایشان بوالد بزرگوار خود امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ و رضی اللہ عنہم اجمعین و ایشان بحضرت رسالت منزلت صلے اللہ علیہ وسلم و مشائخ طریقہ قدس اللہ سرہم الاقدس انتساب آئمہ اہل بیت را از جہت شرفے و عزتے کہ دارند سلسلۃ الذہب نام کردہ و نسبت دیگر کہ حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ دارد بقول ابو طالب مکی رضی اللہ عنہ بقاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالے عنہم کہ پدر مادر حضرت امام است و او از فقہاء سبعہ است کہ در مدینہ منورہ بودند و بے نظیر در زمان خود است در علم ظاہر و باطن و انتساب ارادہ باطن او بسلمان فارسی است رضی اللہ و ایشان را با وجود شرفِ صحبت حضرت رسالت پناہے صلی اللہ علیہ وسلم بامیر المومنین ابی بکر صدیق است رضی اللہ عنہ و حضرت خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ در کلام قدسیہ خود نوشتہ اند کہ اہل تحقیق برانند کہ امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ بعد از حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم از خلفاء راشدین کہ از امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ مقدم بودند ہم نسبت باطن تربیت یافتہ اند و شیخ ابو طالب مکی قدس اللہ سرہ در قوت القلوب فرمودہ اند کہ قطب در ہر عصر الی الیوم القیامۃ در مرتبہ و مقام نائب مناب امیر المومنین ابو بکر الصدیق است رضی اللہ عنہ و آن سہ دیگر اوتاد کہ فروترین از قطب اند نائب مناب آن سہ خلفاء دیگر اند کہ امیر المومنین عمر و امیر المومنین عثمان و امیر المومنین علی رضی اللہ تعالی عنہم و شش دیگر از صدیقان نائب مناب شش دیگر اند از عشرۂ مبشرہ رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین و نسبت دیگر شیخ ابو القاسم گرکانی را ارادۂ باطن بشیخ ابو عثمان مغربی بودہ است و ایشان بابو علی کاتب و ایشان بابو علی رودباری و ایشان بجنید بغدادی و ایشان بسری سقطی و ایشان بمعروف کرخی و حضرت معروف را انتساب بدو جانب است یکے بداؤد طائی و ایشان بحبیب عجمی و ایشان بحسن بصری و ایشان بامیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ و ایشان

بحضرت خاتم النبوت صلی اللہ علیہ وسلم دوم انتساب ارادہ ایشان بحضرت امام علی موسیٰ رضا است وایشان بوالد بزرگوار خود امام موسیٰ کاظم وایشان بوالد بزرگوار خود امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ الی آخر النسبۃ چنانکہ گذشت ودر جانب الغربی فی حل مشکلات الفصوص للشیخ محی الدین ابن العربی قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ امیر المومنین حسین از جد خود محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بے واسطہ نیز گرفتہ اند ازبیان ہلسلہ این مشایخ قدس اللہ اسرارہم معلوم مے گردد واکثر مشایخ این طریقہ علیہ اویسی بودہ اند ومعنے اویسی آنست کہ حضرت خواجہ فرید الدین عطار فرمودہ اند کہ قوم از اولیاء اللہ باشند کہ ایشان رامشایخ طریقت اویسیہ خوانند ایشان را در ظاہر حاجت بہ پیرنیست زیرا کہ ایشان راحضرت نبوت صلے اللہ علیہ وسلم یا روح ولی از اولیاء حق در حجر عنایت خود پرورش میدہد بے واسطہ غیرے چنانچہ اویس را در حجر عنایت رسالت پناہے صلی اللہ علیہ وسلم واین مرتبہ عالی است تاکرا دہند ذالک فضل اللہ یوتیہ من یشاء وبسیارے از مشایخ اند کہ در آوان سلوک توجہ شان باین مقام بودہ است چنانچہ شیخ ابو القاسم کرکانی طوسی کہ سلسلہ ابو الجناب شیخ نجم الدین کبری بایشان مے پیوندد وشیخ ابوسعید ابو الخیر و شیخ ابو الحسن خرقانی وغیرہم واویسی را در سلوک ووصول بفیض ربانی وتجلیات رحمانی ارواح مقدسہ واسطہ می باشند اما در طریق جذبہ کہ طریق وجہ خاص است ہیچ واسطہ درمیان نباشد فصل انسان از دہ لطائف مرکب است پنج از ان عالم امرے اند قلب وروح وسر وخفی واخفی وپنج عالم خلقی اند نفس وعناصر اربعہ نفس عبارت از مبداء لذات حیہ است وبعضے گفتہ اند آن بخار لطیف است کہ از جوف قلب بتصاعد حرارت غریزیہ متصاعد میگردد واز راہ مجارے عروق در جمیع اعضاء بدن سارے میشود وحس وحرکت بدو است وگرسنگے وسیرے وحرص وہوا وجملہ صفات ذمیمہ رزیلہ نفسانی بدو قائم اند وواسطہ تعلق روح بابدن ہمین نفس است برائے مناسبت او بہردو جانب کثافۃً ولطافۃً وآن مدرک محسوسات است فقط وروح مدرک معقولات واز تعلق روح بانفس لطیفہ ناشی گشتہ مسمی بقلب است برائے مناسبت او بہردو جانب کثافۃ ولطافۃ وآن مدرک اشیاء مرکبہ است از محسوس ومعقول ومدرک چیزے کہ نہ محسوس است ونہ معقول کہ ذات وصفات حضرت حق است سر است ومدرک ذات من حیث التجرد والتنزہ لطیفہ خفی است ومدرک ذات مطلق معرے از قید اطلاق وتجرد وتنزہ لطیفہ اخفی است از اینجا معلوم میگردد کہ فناء وبقاء این لطائف از راہ اتصال آنہا است وفناء لطائف نزد حضرت ایشان قدس اللہ سرہ الاقدس کہ در رسائل مبین است بدین طریق رقم زدہ کلک بیان گشتہ اند فناء لطیفہ قلبے بتجلی افعال است وفناء لطیفہ روحی بتجلی صفات است وفناء لطیفہ سرے بظہور شیونات واعتبارات مندمجہ ذاتیہ است وفناء لطیفہ خفی بتجلی صفات تنزیہی است وفناء لطیفہ اخفی بتجلی ذات است تعالیٰ وتقدس فناء آن راہ واین راہ غایت فرق در قرب دارد ومن لم یذق لم یدر مثل مشہور است بہر طریق کہ دست دہد اورا ہمان اتصال بقا باللہ نیز دست میدہد مشائخ گفتہ اند کہ این لطائف احتمال دارند کہ ہمراہ روح علوی در ہر فرد انسانی مودوع باشند وبحجب حجب ظلمانی نفس وصفات وے مستور باشند وبعد از تزکیہ نفس وتصفیہ قلب وتجلیہ روح بظہور مے آیند واحتمال دارند کہ بعد از تجلیہ روح مجدد وفائض میشوند پس بالجملہ مر ہر لطیفہ را ارتباطے است بعضوی از بدن لطیفہ قلب دو انگشت تحت پستان چپ واقع است ولطیفہ نفسی تحت ناف ولطیفہ روح تحت پستان راست وسر برتر از پستان راست مایل بوسط سینہ واقع است وخفی فوق پیشانی واخفی فوق دماغ در فرق

سر و نور هر یکے ازین لطائف در عالم مثال رنگے دارد رنگ نور لطیفه قلبے در عالم مثال سرخ است و رنگ نور لطیفهٔ نفسے زرد و بعضے کبود گفته اند و رنگ نور لطیفه روحی سفید و رنگ نور لطیفه سرے سبز و رنگ نور لطیفه خفی سیاه و رنگ نور لطیفه اخفی سیاه تر انوار بعد از طے تمام سلوک نمودار میشوند باید دانست که نور سرخ را بقلب خاص داشتن و زرد بنفس و سفید را بروح و سبز را بسر الی آخر اللطائف و یا برعکس بنا بر کثرت روے آور تلوینیات است تحقیق آنست که تلوینات در هر لطیفه بسیار اند بعضے بعض مخصوص نسازند بلکه هرگز بانها متوجه نگردند و اختلافی که در تخصیص نور ببعضے لطایف در مکتوبات فقیر یافته شود حمل آن بر تنبیه بر کثرت اقوال است یا بر کثرت احوال شان باید کرد **فصل** مشائخ متقدمین از طریقه نقشبندیه قدس الله اسرارهم نیز بذکر جهر مشغول بودند و متاخرین ایشان تجنبا عن الریاء بذکر قلبی مشغول گشتند بر تو پوشیده نرود ذکر لسانی نطق بالفاظ است پس اگر برفع صوت و اسماع غیر باشد ذکر جهر است و اگر بے رفع صوت و اسماع نفس او باشد فقط ذکر خفی است و ذکر قلبی احضار اسم ذات است و علماء را اختلاف است در تفصیل ذکر جهر و خفی بعضے برانند که ذکر جهر افضل است بشرط عدم خوف ریا و تشویش وقت بر آخر زیرا که عمل دران اکثر است و دران بیداری دل است و جمع همت بر فکر و طرد خواب و قلت کسالت و مزید نشاط و رسیدن برکت ذکر بسامعین چه بسا غافل بطال آواز وے شنیده شوق او بذکر زیاده میشود و شاهدے آشیا که آواز او شنیده اند در روز قیامت و بعضے برانند که ذکر خفی افضل است زیرا آنکه خالص از برائے خدا است و دور تر است از ریا و اکثر است از روئے فائده و ثمره و حق آنست که جهر و خفی هر دو برابر است بعدم تطرق ریا و بعد از خلاصی از ورطه ریا البته ذکر خفی را که عبارت از ذکر قلبی است مزیتی است بر ذکر جهر و آنچه بعضے در منع جهر فرموده اند نه آنکه را ساجایز نیست از جهت مظنه ریا گفته اند و الاقایل بالفصل یافته نمیشود و در ذکر قلبے علماء کرام نیز مختلف اند که ملائکه آنرا می نویسند یا نے بعضے بآن رفته اند که مینگرد اند الله تعالے برائے ایشان علامتے که بآن علامت آن را می شناسد مثل خوشبوئے و بعضے بآن رفته اند که ملائکه نمی نویسند زیرا که ایشان بر ذکر قلبی مطلع نیستند و گفته اند صحیح قول اول است **فصل** در ذکر اسم ذات وغیره مراد از اسم مسمی دارد نه آنکه اسم و مسمی را یکے دانند کما قال البعض و مراد از اسم نه حروف مرکبه است بلکه مراد ازان مفهوم ازان است و درهمین اختلاف واقع شده است چه حروف مرکبه دال بر اسم التسمیه است و بعضے گفته اند نزاع درین مسئله لفظے است پس هر که اراده او باسم لفظ است ظاهر است که غیر مسمی است و هر که اراده او باسم مدلول لفظ است پس عین مسمی است فلا نزاع و الحق ما قدمنا بیان این مقام و حل مسئله مرام اینست که اسماء و صفات نظر بر اصل آنها که شیونات ذاتیه اند عین ذات اند و نظر بر جهت ظهور آنها غیر ذات اند و زاید بر آن و قول علماء که صفات لا هو و لا غیره بنا بر نظر حق رسا ایشان است که دریافته اند پس سالک را باید که نظر بر حقیقت و اصل صفات و اسماء دارد تا تشتت ظهور تفصیل دامن گیر او نگردد و او را از جمع اجمالے بتفصیل نیندازد **فصل** ابتداء ذکر در طریقه علیه نقشبندیه از قلب است باید که دل خود را در مقابله دل شیخ حاضر گرداند و چشم بپوشد و لب بر لب نهد و زبان را بکام چسپاند و دندان را برهم نهد و حقیقه جامعه را از جمیع شواغل پاک ساخته بقلب مجازی که منصه ظهور قلب حقیقی است و در جانب چپ تحت پستان چپ واقع است و بعضے بالاء آن فرموده اند متوجه سازد و باسم ذات بے ملاحظه صفات بتعظیم تمام مشغول گرداند و مراد از اسم ذات بیچون کند چه مقصود مسمی است چندان بذکر مشغول گرداند که ذکر صفت لازمه او گردد چنانکه بصر صفت باصره و علامت استیلاء ذکر آنست که اگر بتکلف ذکر و حضور را از خود دور گرداند دور نشود و آنچه از حرکت بضغه از استیلاء ذکر فرموده اند ضروری نیست باشد یا نه این لطیفه

زیر قدم حضرت آدم است چون درین لطیفه ملکه حاصل شد در نفی و اثبات مشغول گردد و طریق او این چنین است رعایت هیئة اولی کرده نفس را زیر ناف حبس کند لا را از ناف کشیده بفرق سر رساند و اله را از انجا بکتف راست و الا الله را بر قلب رساند و یا ضرب کند و در حین نفی جمیع محدثات را تحت لا کشد و بنظر فنا مطالعه باین معنی که وجود شان ظلے است قیام بذاته ندارد نماید و در حین اثبات اثبات واجب الوجود نماید باین معنی که قائم بذاته و مقوم هر متوهم است بعضے فرموده اند که مبتدی ملاحظه لا معبود کند و متوسط ملاحظه لا مقصود و منتهی ملاحظه لا موجود همین مناسب است چه ملاحظه لا موجود در ابتداء سوائے سکر و محو موجب کفر است هذا حاصل ما قالوا لیکن نزد فقیر اگر بهمعنے که مذکور شد در نفی اثبات مشغول گردد کفرے لازم نمے آید چنانچه بر اولوا الابصار ظاهر است چون در ذکر نفی و اثبات ملکه حاصل شود در لطیفه نفسے مشغول گردد و طریق او آنست پایان تر از ناف اسم مبارک الله تصور نماید چون دران ملکه شود بلطیفه روحے مشغول گردد و طریق او آن هست که تحت پستان راست که محل اوست و بعضے بالا پستان راست فرموده اند باسم ذات بسبق اول که در قلب و نفس مشغول بود مشغول گردد و این لطیفه تحت قدم حضرت ابراهیم است چون دران ملکه شود در لطیفه سری مشغول گردد و آن در فوق پستان راست مایل بوسط سینه واقع است و بعضے گفته اند میان سینه دران موضع تصور اسم ذات کرده باشد تا که ملکه شود و این لطیفه زیر قدم حضرت موسیٰ کلیم الله است صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه بعد ازان در لطیفه خفی مشغول شود و آن متصل پیشانی است در جانب فوق و دانجا ملاحظه اسم ذات نماید تا که ملکه راسخه دست دهد و این لطیفه زیر قدم حضرت عیسےٰ است صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه بعد ازان در لطیفه اخفی مشغول گردد و محل او در فرق سر است دران موضع تصور اسم ذات کند تا که ملکه شود این لطیفه زیر قدم حضرت رسالت پناہے است صلوٰۃ الله و سلامه علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه و سلم مکرر است بعد ازان در تمام بدن خود تصور اسم ذات کند تا غلبه نماید و این ذکر را سلطان ذکر خوانند این ذکر چه نفی و چه اثبات یاد کرد است بر تو پوشیده نرود که حقیقت محمدی علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات مظهر اتم است بآن معنے که اصول جمیع صفات در حقیقت وے بطریق عدالت ظهور نموده اند نه آنکه ظهور بعضے غالب است دون بعضے پس چنانچه در حقیقت وے صلے الله علیه وسلم ظهور بطریق عدالت است در حقایق او کذالک بهمین مناسبت وارث خصوصیت اند که مر آن حضرت را است صلے الله علیه وسلم ازین جهت محمدی المشرب گفته میشوند و تابعان پیغمبران دیگر را بنا بر مناسبت حقیقی نیز چنین حال است پس هر خصوصیتے که متبوع را است تابع را بحسب متابعت نیز دست میدهد کمالات ولایت و تجلیات و حالاتے که آنصاحب دولت را است تابع بتوسط او بهره یاب است و سر دفتر متبوعان سید ما است علیه الصلوٰة و السلام این است معنے آنچه قوم فرموده ست که فلان بر قدم فلان پیغمبر است و فلان بر قدم فلان پس هر که زیر قدم حضرت آدم است صلوٰة الله و سلامه علے نبینا و علیه او محمدی آدمی است و هر که زیر قدم حضرت ابراهیم است او محمدی ابراهیمی است و برین قیاس باقی چون یاد کرد بکمال رسید در یاد داشت مشغول گردد یاد داشت بر دو نوع است یاد داشت اسمے و یاد داشت مسمی و طریق یاد داشت اسمے آنست که اسم جلاله را از قلب شروع نموده بجانب دماغ برد و ممتد غیر نهایت که باز هرگز تکرار نیاید پس دران آگاهی با خدا باشد بعد از ملکه دران بیاد داشت مسمی مشغول گردد چون این عبارتست از وقوف قلبی بر حق سبحانه و تعالیٰ بعلم بدیهی همیشه در باطن معلوم دارد که ذات حق موجود ست تا باطن را با حق آرامی و التذاذی پیدا شود که گاہے غفلت روئے نیاید درین وقت سلوک یاد داشت کامل شود این یاد داشت مقدمه حضور است بعد ازان باین شغل مشغول

گردد که الله تعالیٰ برمن و بر تمامه حالات ظاهری و باطنی من عالم و علیم ست مطلق چون درین ملکه شود بعده بداند که برمن و بر تمامه حالات من باصر و بصیر است مطلق بے کیف بعد ازین ملکه بداند که خود بخود ظاهر است مطلق بے کیف بعده در باطن خود بداند که گویا حق تعالیٰ را مے بیند مطلق بے کیف نه باین چشم بعد ازان بداند هر چه هست همه اوست مطلق بلکه همه ازوست مطلق بعد ازان شروع در صور متخیله نماید چون درین مراتب مذکوره ملکه کامله دست دهد تجلیات و واقعات روئے خواهند آورد این همه در مراتب ظلال است نه اصل در انجا تزکیه و تصفیه و تنقیه و تجلیه حاصل است نه تخلیه بسیارے از سالکان درین مراتب فریفته مے مانند بزعم وصول باصل و تخلیه موقوف بتخلیه سر است و تخلیه سر عبارت از خلو متخیله است از حصول مطلوب و غیر مطلوب و آن عزل کردن قوة خیال است از متخیله خود و بیرون آمدن از مدرکات عشره چون کسے را باین نعمت عظمیٰ که خاصه انبیا است بطفیل و توسط سرور انبیا صلی الله علیه وسلم بنوازند زمان حضور مطلق حضرت حق و وصال او بالصدق نصیب گردد شرح این مدرکات اند کے رقم زده کلک بیان میگردد استماع باید فرمود در انسان مدرکات ده اند پنج ازان ظاهره اند سامعه باصره شامه ذائقه لامسه و پنج باطنه اند حس مشترک خیال واهمه حافظه متصرفه محل حس مشترک در مقدم دهلیز قصر دماغ است و آن تجویف اول است از دماغ قبول کننده سائر صور منطبعه حواس ظاهره است حواس ظاهر جواسیس او یند و او شریک آنهاست در ادراک و ازین جهت او را حس مشترک خوانند حس مشترک صور منطبعه را از حواس ظاهره قبول کرده بخزانه خیال افاضه می نماید و خیال قوة مرتبه است در مؤخر تجویف اول نگاهدارنده جمیع صور محسوسات و تمثل آنها را بعد الغیبوبة این خزانه حس مشترک است و هر چه واهمه است پس قوة مرتبه است در آخر تجویف اوسط از دماغ که مدرک معانی جزئیه موجوده است در محسوسات چنانچه قوة حاکمه در گوسفند که گرگ مهروب عنه است و ولد معطوف علیه و هر چه حافظه است پس آن قوة مرتبه است در تجویف آخر از دماغ که نگاهدارنده مدرکات قوة وهمیه است و متصرفه قوة مرتبه است در بطن اوسط ایضاً از دماغ و شان او ترکیب بعض ما فی الخیال مع البعض و تفصیله عنه است پس سالک را باید که قوة خیال و تصرف او را از متخیله دور گرداند تا در وے حصول طالب مطلوب صورت پذیر گردد و حواس ظاهره و باطنه بدین سبب معطل مانند **فصل** تصرفات در طریقه نقشبندیه بر انواع است و شرط این تصرفات و آنچه جاری مجری اینها است اتصال نفس مؤثر بنفس مؤثر فیه است و المام بآن نفس است پس از اصحاب تجرید از غواشی بدن کسے برین قادر نباشد اول در مرید طریق او آنست که شیخ متوجه شود بنفس ناطقه خود بهمت تامه قویه و در نسبت خود به جمعیت مستغرق گشته این نسبت را بطالب نقل کند و بعضے باین توجه ذکر و ضرب دل طالب نیز همراه کنند و در حالت غیبت طالب صورت او را تصور نموده توجه نماید دوم همت بر مراد و طریق او آنست که جمع سازد همت خود را بر امر واحد و محکم سازد عزیمت را بصورت تمنی و طلب بحیثیتے که در دل سوائے مراد خطره دیگر نماند چنانچه تشنه جویان آب که هرگز در دل وے در حالت خواب و بیداری جز آب نمی ماند بعد ازان متوجه دل طالب گردد سیوم رفع مرض و طریق او آنست که خود را مریض تصور نماید که باین مرض مبتلا ام و جز این خطره دیگر را در دل راه ندهد تا که مرض بسوئے او نقل کند بعده از حضرت حق شفا طلبد چهارم افاضه توبه و طریق او آنست که خود را عین عاصی و نفس او داند تا که در میان هر دو نفس اتصالی واقع شود پس رجوع نموده و بندامت آید و استغفار کند آن عاصی در عنقریب ایام بتوبه خواهد آمد پنجم تصرف در رویاے مردم تا او را دوست دارند یا در مدارک ایشان تا که واقعات در مدارک شان متمثل گردند طریق او آنست که بهمت تامه مصادم نفس آن

شخص گردد تا اتصال نفس او پیدا آید پس صورت محبت یا واقعہ را در تصور نمودہ متوجہ گردد در وے حب تاثیر خواہد گرد واقعہ او را متمثل
خواہد گشت ششم اطلاع بر نسب اہل اللہ وطریق او آنست روبروے او بنشیند اگر در قید حیات است و نزد قبر او اگر مردہ است پس خود را
از جمیع نسب فارغ ساختہ افاضہ روح خود بر روح وے کند تا کہ اتصال واختلاط شہو وے در وے حاصل آید بعد ازان نفس خود
رجوع فرماید ہر چہ در خود از نسب وکیفیات یابد البتہ ازان شخص است ہفتم اشراف بر خواطر وطریق او آنست نفس خود را از جمیع خواطر و
احادیث فارغ ساختہ از نفس خود افاضہ بر نفس وے کند تا کہ اتصال بشئے آرد پس ہر چہ قبل از انعکاس خلجان خاطر گردد از ان او ست
ہشتم کشف وقائع مستقبلہ وطریق او آنست خود را از جمیع آرزوہا وچیزہا پاک ساختہ منتظر معرفت این واقعہ باشد وخود را در نظر ہا بالاید
و پرورش دہد تا کہ بملاء اعلی وسافل برسد پس خود را باشیان مجرد سازد و بروئے واقعہ بہتف ہاتفی یا در واقعہ یا در مبشرہ کشف گردد نہم
دفعہ بلیات ونوازل ہائلہ وطریق او آنست بصورت مثالیہ صورت آن بلیہ را تصور نمودہ بدفع او بقوۃ مصادم گردد وہمت خود
را بدین داشتہ بپالاید تا ملاء اعلے وسافل باشیان مجرد شود در اقرب اوقات آن بلیات دفع شوند **فصل** بعضے اذکار طریقہ
چشتیہ کہ بتلقین واجازت از حضرت قطب الاقطاب مولنا محمد مسعود پشاوری باین فقیر رسیدہ اند نیز رقم زدہ می آید چون شیخ ارادہ
تلقین تلمیذ داشتہ باشد اورا بالصوم امر فرماید و بہتر برائے روزہ داشتن روز پنجشنبہ است پس امر کند باستغفار دو دو دہ کان بعد ازان
بگوید اللہ تعالی در کلام قدیم خود فرمودہ است فاذکروا اللہ قیاما وقعودا وعلی جنوبکم پس باید کہ در ہمہ اوقات وآنات یاد
حق باید بود بعد ازان اورا تلقین کند وذکر در طریقہ چشتیہ بدو وجہ است ذکر جلی وباین فتح باب فوقانی میشود وآن باہلبیت نزدیک
بحد و ذکر خفی وباین فتح باب تحتانی میشود وآن باب نزدیک بروح است طریق ذکر جلی این است جلسہ متربعہ کہ در طریقہ علیہ قادریہ
معلوم گشت یا جلسہ صلوۃ رعایۃ داشتہ لا الہ الا اللہ بشد ومد وقوۃ قلب بلفظ لا را از ناف کشیدہ بکتف رساند والہ را از ام دماغ و
در حین گفتن این کلمہ اشارۃ کند بانکہ محبت ماسوئے اللہ از دل بیرون کردہ پس پشت انداختم پس نفس دیگر گرفتہ بقوت وشدت
الا اللہ بر دل زند مبتدی در نفی ملاحظہ لا معبود کند ومتوسط ملاحظہ لا مقصود ومنتہی ملاحظہ لا موجود وفہم در معنے بحد جہد کند وہمت
را بران جمع نماید وہذا ہو الشرط و باید کہ طعام بغایت کم خورد تا زیان نیارد واین در جمیع طرق است در اذکار جہریہ وچیزے چرب
خوردہ باشد تا دماغ او خلل پذیر نگردد وحضرت مولنا تلقین باین سہ اسما سمیع بصیر علیم کردہ بودند کہ بطریق عروج ونزول مشغول باشند
ذکر اسما بطریق مسطور عروج است ونزول بدین طریق است علیم بصیر سمیع باز عروج کند ہمچنین عروج ونزول کردہ باشند بعد ازان
بپاس انفاس مشغول گردد وطریق آنست چون نفس خارج شود با خروج نفس لا الہ گوید وچون داخل شود با دخول آن الا اللہ گوید در
حالت نفی محبت غیر حق از دل خود بیرون ودر حالت اثبات ثبوت محبت حق تعالے در دل نماید ودر جمیع احوال رابطہ قلبی
بشیخ دارد ومحبت او از دل خارج نکند وصورت او را نصب العین دارد **فصل** مشائخ کرام علی سیدنا وآلہ علیہم الصلوۃ والسلام فرمودہ
اند ہر کہ ارادہ دخول اربعین دارد بروئے مراعات چند چیز لازم صوم علے الدوام وقیام کذالک وقلۃ طعام وکلام ومنام وصحبۃ مع
الانام ومواظبت بر وضو ودر جمیع حالات در خواب وبیداری وترک الغفلۃ راسا ورابطہ بشیخ با رعایت این آداب چون در خلوۃ
در آید در حالت در آوردن پائے راست اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم گوید وقل اعوذ برب الناس سہ مرتبہ وچون
بپائے چپ در آرد اللہم انت ولیي في الدنیا والآخرۃ کن لی کما کنت لمحمد صلے اللہ علیہ وسلم وارزقني محبتک

اللهم ارزقنی حبك واشغلنی بجمالك واجعلنی من المخلصین اللهم امح نفسی بجذبات ذاتك یاانیس من لا انیس له رب لاتذرنی
فرداوانت خیر الوارثین بعدازان بر مصلے بایستد و یازده بار بگوید انی وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض حنیفا
وما انامن المشرکین و دو رکعت نماز بگذارد و در رکعت اولی بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و در ثانیه بعد از فاتحه آمن الرسول
بعد از سلام بسجده رود و در دعا کوشش نماید و پانصد مرتبه بگوید یافتاح بعد ازان باذکار مذکوره مشغول گردد و روزے از حضرت
مولنا پرسیدم که بچه لباس درخلوت نشیند فرمودند که جامۂ پاک غیر مخیط چنانچه ازار ورداپوشیده بخلوت رود باقی اداب
نیز بطریق فرمودند **فصل** برائے دریافتن حال صاحب قبر فرمودند چو در مقبره در آید دو رکعت نماز بگذارد و در هر دو رکعت
سورۃ انافتحنا خواند بعد ازان روبروئے میت نشسته سورۃ ملک خواند و تکبیر و تهلیل گوید و یازده مرتبه سورۃ فاتحه خواند و
به میت نزدیک شود و یازده بار بگوید یارب یارب بعد ازان یاروح گویان ضرب بر آسمان کند و یاروح الروح گویان
ضرب بردل زند تاکه انشراح صدر و نور باطنی در وتابد پس منتظر باشد بانچه از صاحب قبر بروے فایض گردد و برائے
حصولِ مرادات و حل مشکلات صلواة برپا می نمایند که مسمی بصلوة کن فیکون است طریق گذاردن او اینست در شب
چهارشنبه یا پنجشنبه یا جمعه دو رکعت نماز بگذارد در رکعت اول بعد از فاتحه سورۃ اخلاص صدبار و در رکعت ثانی فاتحه صدبار
و سورت اخلاص یکبار و صدبار بگوید اے آسان کننده دشواریها واے روشن کننده تاریکیها و استغفر الله صدبار درود برنبی
صلی الله علیه وسلم صدبار پس بخواند خدائے تعالی را بحضور دل و شب ثالث شود این فعل کرده سر برهنه کند و آستین خود را
در گردن اندازد و الله تعالے را پنجاه بار بحاجت خواند انشاء الله تعالے دعاء او مستجاب خواهد شد **فصل** حضرت مولینا
قدس سرهٗ در طریقه سهروردیه اذکارے که باین فقیر تلقین فرموده اند پاس انفاس است بطریقے که در طریقه علیه قادریه رقم زده
گشت و در طریقه کبرویه ذکر جهر بطرزے که در طریقه علیه مذکوره رقم یافته است رعایت آداب مذکوره نموده مشغول گردند۔
فصل آنچه از حضرت مولانا اذکار در طریقه شطاریه تبلقین و اجازت بفقیر رسیده اند نیز بعضے ازان بقلم آورده میشود باید
شنید طریق ذکر آنها بانواع است نوع اول جلسه معهوده طریقه قادریه با رعایت آداب آن سر بزانوئے چپ برده بلا آغاز
و از انجا بزانوئے راست گذرانیده الی الکتف راست رسانیده بزانوے چپ ضرب نماید و از انجا الا الله گویان بر اعضاء
مذکوره گذرانیده از مابین هر دو زانو گذرانیده بر ناف ضرب نماید و از ناف هو را بدماغ کشیده سرکوب در سینه دهد باز از سر
آغاز و هکذا ثم و ثم بملاحظه معنے چنانچه مذکور گشته است نموده باشد مولینا قدس سره در وقت تلقین عنایت فرمودند که در حالت
نفی وجودِ خود را و دو انگشت فنا ساخته باشد نوع دوم ذکر چهار ضربے و طریق او آن است که کلمه لااله از جانب چپ کشد
و بجانب راست رساند و مدوران چندان کشد که ضربات ثلثه در یکدم در آیند و بکلمه الا الله ضرب چهارم بر دل زند و مرتب
کند و ضربات ثلثه در کلمه نفی اشارة است بر نفی سه خطرات شیطانی و نفسانی و ملکی و ضرب چهارم در کلمه الا الله اشارة است
بر اثبات خطره رحمانی ضرب اول بزانوے چپ اشارة است بر نفی خطره شیطانی که مقر مقام شیطان طرف چپ است
ضرب دوم بر زانوئے راست اشارة است بر نفی خطره نفسانی که میان نفس و شیطان مقابله است ضرب سیوم بر کتف
راست اشارت است بر نفی خطره ملکے که بر کتف راست محل فرشته کاتب خیر است ضرب چهارم بر دل اشارة است

بر ثبوت خطرهٔ رحمانی دباید که هر یک خطره علاحده نفی نکند چون که خاطر شتت میگردد بلفظ که جمیع را شامل باشد نفی سازد چون لامعبود بالا مقصود یا لا موجود و همین آخر بملاحظهٔ اهل وحدت است چون دران ملکه شود و در ذکر اسم ذات مشغول گردد با ملاحظهٔ این سه صفات سمیع بصیر علیم این صفات را صفات امهات گویند بدین ترتیب الله سمیع الله بصیر الله علیم این ترتیب را نزول گویند باز عروج کند بدین ترتیب الله علیم الله بصیر الله سمیع باز نزول فرماید هکذا ثم و ثم همبرین طریق در خاطر خود ملاحظه نموده باشد تا که ملکه حاصل گردد و خیال بملاحظه گمارد با هیچ خطره را نیاید و نظر دل دائم بر واسطه دارد باید دانست عروج و نزول بدان معنے که از سمیع بصیر علیم می آید و از علیم سمیع بصیر مے رود دیگر آنست که طالب اول در مرتبه عالم عقل و شهادت می باشد و این مقام نزول است پس ازان مرتبه بمقام غیبت ترقی مینماید و در تلون حال می افتد این مقام عروج است پس نزول نموده در مقام شهادت می آید این مقام صحو است سکر را درین مرتبه گنجائے نیست و شطحیات را جائے نے چه این مقام مقام انبیا است و خواص اولیا و مقام عدالت است بعد از ملکه دران باسم ذات بے ملاحظهٔ صفات بحبس دم مشغول شود بعد ازان بپاس انفاس مشغول گردد و طریق او در طریقه علیه قادریه معلوم گشت باید دانست شغل باطنی بر انواع است بعضے بدین صورت خود در آئینه امر میکنند تا صورتِ خود را در آئینه دیده در دل نگاهدارد و نظر دل بران گمارد و بعضے بنگاهداشتن صورت مرشد در دل و بعضے بنگاهداشتن نقش لفظ اسم جلاله و غرض ازان جمعیت خاطر است تا تشتت نپذیرد نکروند تعلق بمرشد دارد هرچه فرماید بران مصر باید بود **فصل** چون طالب صادق از ذکر جلی بملال آید بخفی مشغول شود چون ازین همه ملال گیرد بمراقبه مشغول گردد طریق قعود مراقبه مشایخ بچند نوع فرانداول بهیئت قاعده صلوٰتے و آداب آن دوم بر دو سرین نشستن و هر دو زانو ایستاده کردن سیوم هر دو دست سوے گردن پس پشت بر هر دو کتف قریب کرده بر صلب جمع کند همچون مصیبت زده کان حیاء من الله بنشیند و سر فرود انداخته و هر دو چشم بسته دل کرد آورد و نظر بر دل گماشته توجه بحق آرد و بداند که حق تعالیٰ حاضر است و ناظر است و معی یعنے با من است در ملاحظه چنان خوض نماید و مستغرق گردد که کلے از شعور بے شعور گردد گفته اند اگر این علم طرفة العین بود مراقبه نباشد **رباعی**

تا بخودی اے نگار مست + هرگز نتوان بدوست پیوست + بیخود چو شوی ز خود بروئی + بوے رسدت ز آشنائی +

این مراقبه را یعنے چون الله را تعالیٰ شانه حاضر و ناظر با خود داند مراقبه صفا گویند و چون فنا ر محویت روئے آرد مراقبه فنا و مراقبه توحید خوانند باید دانست در ذکر معنوی و حقیقی گاه جمیع حواس خمسه باطنی معطل مے مانند بایں معنے که هرگز مدرک چیزے نشود کالة النوم و این خلو متخیله است و گاه مدرک چیزے شود که از معیت ذاتی و صفاتی است بحکم و هو معکم اینما کنتم و در هر چیز تجلے جمالی حق بیند من غیر استدلال این مقام مشاهده است باید دانست بعد از سیر سلوک چون معرفت دست دهد اول نظر معرفت درین راه از صنع بصانع خواهد بود تا هیچ صنع بے صانع نخواهد یافت ما رایت شیئا الا و رایت الله بعده او معه او فیه و در مرتبه دوم نظر معرفت از صانع بصنع خواهد آمد ما رایت شیئا الا و رایت الله قبله و در مرتبه سیوم همه صانع بود و هیچ صنع درمیان نیاید درین توطن سر من عرف نفسه فقد عرف ربه ظاهر گردد **فصل** و نهایت سیر سلوک و فناء اتم و از جمیع طرق حال صوفی از دو کار خالی نخواهد بود یا استغراق در شهود جمال و دوام حضور مطلوب ما در اشتیاق و استهلاک بالکلیه بتوفی الی العدم یا رجوع بدعوة خلق سوئے حق جل مجده بایں معنے که ظاهر او بخلق باشد و باطن او بحق طائفه اولی اصحاب سکر اند و طائفهٔ ثانیه اصحاب صحو و گفته اند که اولیا مستهلکین را در شهود مطلوب نظر توجه بعالم نمی باشد و علم بر ایشان و خلق را اختلاط با ایشان پس معنے استهلاک بالکلیه در شهود مطلوب علی الدوام چه باشد و فرق با مستهلکین

بالکلیه مرجوعین چه بودچه مستهلاک و توجه علی الدوام عبارت از توجه روح و نفس است سعادو شعور بعالم اختلاط با ایشان بجوش و نوی است که از تفاصیل لطیفه خلقے اند پس لطیفه نفس من حیث اجمالها و ضمن انوار لطیفه روحی و در شهود مطلوب علی الدوام مستهلک است و تفصیل او باقی بر شعور سابق غیر از رو آوردن فتور وحال مرجوع لدعوة الخلق برجوع نفس است بتوجه سوئے خلق بعد کونها مطمئنة تا مناسبت صورت گرفته استفاده و افاده بوجود آید پوشیده نرود نفس را با قلب مجازی تعلق است و روح را با نفس بتوسط فیوضات وارده بر روح بقلب حقیقی می رسند و از و بنفس و از و بقلب مجازی و از و بقوی و جوارح **فصل** تلون احوال از عدم فناء لطائف است و ایفاء حق هر لطیفه بترقی است از ان بلطیفه اعلے پس تلوین در مقام قلب بظهور نفسی است و در مقام روح بوجود قلب است و در سر بوجود روح و بقائے که اہل تمکین را حاصل است بقدر فناء ایشان است و رجوع شان بخلق بقدر عروج پس فنائے تام و عروج کامل نیست مگر قطب را که صاحب استعداد تام است که هیچ رتبه عروج را فرو نگذاشته است رجوع تام شامل بر جمیع تفاصیل صفات را نزد بقا نیز مراد را باشد و حق عبادت جز از مرجوع بمقام استقامت بعد از رجوع کامل متصور نباشد چه حق عبادت مربوط بفناء بالکلیه است که از عین و اثر نامے و نشانے نماند از اینجا است که در مقام صحو لذة بعبادت گرفته میشود و بے تطرق فتور خطور که هرگز منقش حضور او نقوش کونیه نمیشوند والسلام علیکم و علی من لدیکم ؞

مکتوب دوم

از مکتوبات قدسی سمات حضرت قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام اخوند ملا صاحبداد صدور یافته در بیان تحقیق معنے وجود و اطلاق آن بر ذات حق سبحانه و تعالیٰ بنا بر اصطلاح صوفیه صافیه و بیان اختلاف سه طایفه متکلمین و صوفیه و حکما در ان و بیان حضرات خمسه مصور بصورت دایره و مواطن ظهور عالم و معنے شهود نزد صوفیه و تحقیق عینیت صفات با ذات و غیریت آنها و فائده ارسال رسل کرام علی نبینا و علی جمیعهم الصلوة والسلام و ما یناسب ذلک

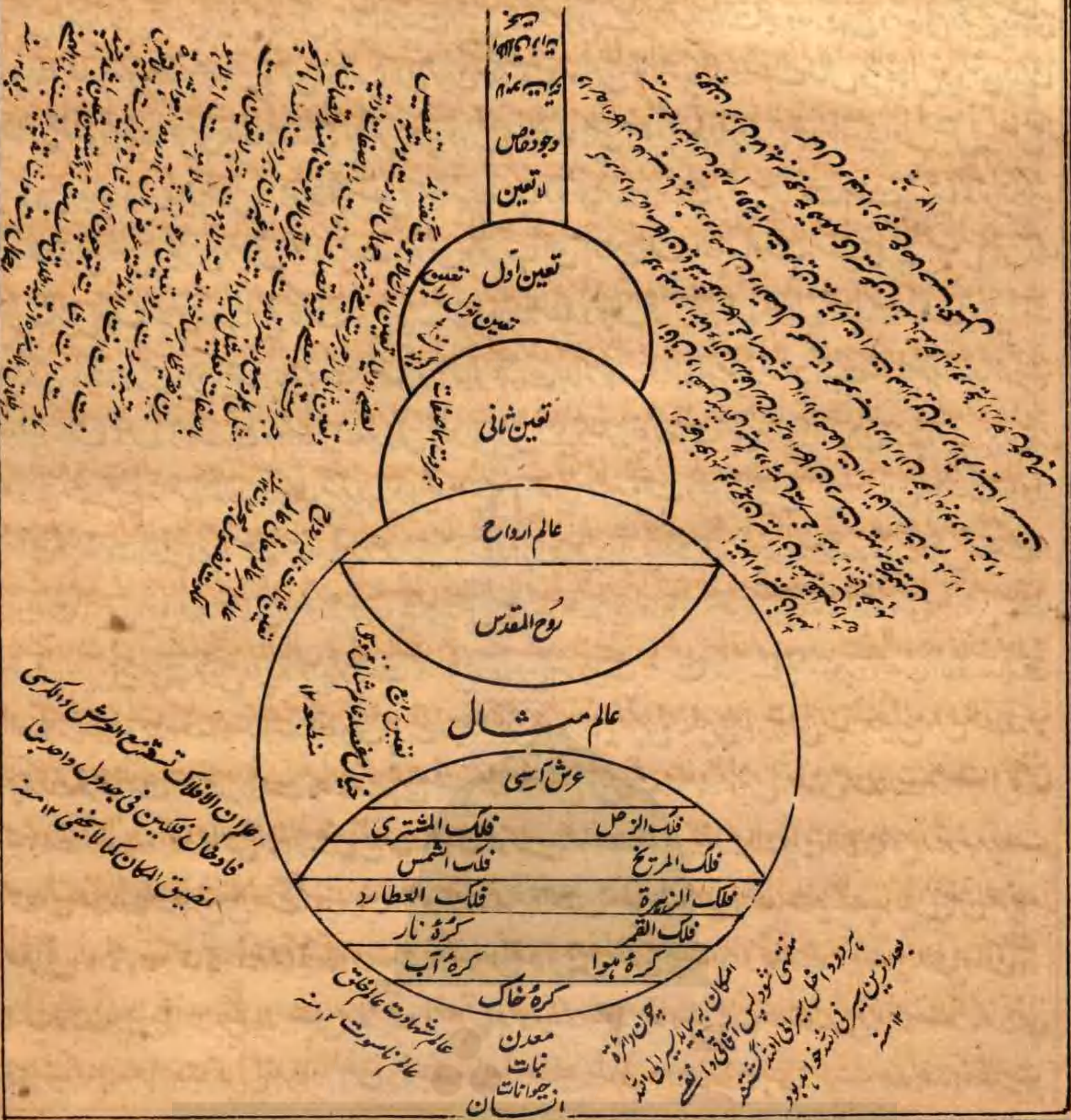
بسم الله الرحمن الرحیم. الحمد لله حمدا کثیرا طیبا مبارکا فیه کلما ذکره الذاکرون وکلما غفل عن ذکره الغافلون وصلوات الله وسلامه علی سید الکائنات اشرف الموجودات فی جمیع الدهور والشهور وعلی آله وصحبه من الخلفاء الراشدین المهدیین واهل بیته ومن تبعهم وتبع تابعیهم الی یوم الدین اما بعد میگوید احقر عباد الله خادم الفقراء فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی حدودی ناس المولود و موطن حصارک خاص از حدود جلالاباد انکه اطلاق وجود بر خدائے تعالیٰ جلشانه نزد طایفه علیه صوفیه بنا بر معنے مصطلح جایز است باین معنی که وجود واجب الوجود عین ذات او است که قائم بنفس خود و موجود بوجود خود است که نفس ذات است و قیوم هر متوهم است و کلام ما در وجود خاص است که موجود فی الخارج است نه وجود مطلق که وجود عام است که عبارت از کون و ثبوت و تحقق و حصول است چه وجود باین معنے از قبیل معقولات ثانیه است که موجود فی الخارج نیست مخفی نماند حکما و صوفیه مختلف اند در انکه وجودے که مبداء آثار موجودات شده کدام وجود است شیخ علاء الدولة

.. ..

رکن الدین واندکے از طائفہ صوفیہ واکثر متکلمین برانند کہ آن صفتے است از صفات حق سبحانہ کہ افاضہ وجود کردہ بر موجودات
ومسمی است بفیض وجودے ووجود عام ونفس الرحمن وحضرت شیخ محی الدین ابن العربی وتابعان او واکثر صوفیہ اولین
وآخرین صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم واندکے از حکماء ومتکلمین برانند کہ وجودیکہ مبداء آثار شدہ ہمان وجود حق سبحانہ
وتعالی است کہ عین حقیقت خود اوست لاغیر پس چون حضرت حق سبحانہ وتعالی خواہد کہ ماہیتے را از ماہیات کہ در
علم او معلوم وحاضر است موجود فی الخارج گرداند آن ماہیتہ را بذات خود کہ وجود است نسبتے خاص مے وہد بواسطہ آن
نسبت آثار واحکام آن ماہیتہ در خارج ظاہر میشوند وہمین وجود کہ عین ذات است مبداء آثار واحکام آن ماہیت
شدہ است معدوم خارجی مبداء نمیشود پس معلوم شد کہ وجود عارض ماہیت نشد بلکہ مبدا آثار شد مر حصول تحقق ماہیت
را در خارج ازین بیان لاتح میگردد نزد کسانیکہ وجود صفتے است از صفات حق سبحانہ وتعالے وزائد ذات اوست
معیت او باشیا معیت صفاتیست چہ ایشان قائلند کہ صفات زائد بر ذات اند نزد ایشان معیت ذاتے مبین نخواہد
گشت ونزد کسانیکہ وجود عین ذات میگویند وزاید بران نمی شمرند ویا میگویند کہ وجود صفتے است از صفات اما صفات
لاغیرہ بحسب الحقیقۃ اند معیت ذاتی ثابت است حاصل آنکہ صفات لاہو ولاغیرہ اند وزاید بر ذات باعتبار عقل ولاغیرہ
وعین ذات اند بحسب حقیقۃ باعتبار عقل چون صفات بر زائد ذات در نظر مے آیند وغیر او می نمایند ووجود از جملہ
صفات باشد معیت ذاتی ثابت نمیگردد وچون بحسب حقیقۃ عین ذات در نظر مے آیند وزائد بران نیستند معیت ذاتی
ثابت است وآیۃ کریمہ وهو معكم اينما كنتم موئید این معنی است چہ ہو عبارت است از حقیقۃ احدیت صرفہ یعنی ذات
من حیث ہی ہی بے اعتبار صفات واین آیۃ کریمہ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ درین باب نیز متمسک است چون ہو عبارت است
از ذات من حیث هی هی بلا اعتبار صفت واللہ کہ اسم ذات است بمع جمیع صفات بدل از ان واقع شدہ دلالت
میکند برانکہ صفات او تعالی زاید بر ذات نیستند بلکہ عین ذات اند وفرق باعتبار عقل است از اینجاست کہ لفظ اللہ را مشائخ
کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم الصلوۃ والسلام بر دو مرتبہ اطلاق میکنند یکے بر مرتبہ لاتعین کہ ہمین وجود مطلق خاص
است بے ملاحظہ مفہوم دویم بر مرتبہ تعین اول کہ عبارت است از ظہور جمیع صفات اجمالا الحمد لله الذی هدانا
لهذا وما كنا لنهتدی لولا ان هدانا الله وآن وجود من حیث الکنہ بر ہیچ احدی منکشف نمیگردد ونہ در عقل می آید چہ
عقل مدرک معقول است نہ غیر معقول وحادث مدرک حادث است نہ مدرک قدیم تعالی ذاتہ وصفاتہ عن الحدوث علوا
کبیرا **بیت** برو این دام بر مرغ دگر نہ ✤ کہ عنقا را بلند است آشیانہ ✤ ہر کہ ارادہ معرفت بدین وجہ کند وقت را ضائع خواہد کرد
پس چون مقرر شد کہ وجود واجب الوجود عین ذات اوست زائد بران نیست باید دانست کہ مران وجود را مراتب کثیرہ ہست
چون آن وجود از مرتبہ اطلاق وعدم انحصار کہ آنرا لاتعین وذات بحت واحدیت گویند کہ منزہ است از اضافت نعوت و
صفات وپاک است از ہر قید حتی کہ از اطلاق ہم منزہ است کہ کنہ حق است وفوق آن مرتبہ نیست توجہ بعالم نمود وظہور کرد آن را
تعین اول گویند کہ آن عبارت از علم ذات است بذاتہ وصفاتہ وہر چہ در وست از موجودات علی الاجمال غیر از امتیاز بعضے
از بعضے واین مرتبہ را وحدت وحقیقت محمدی وحقیقت انسانی نیز گویند جمیع اعیان ثابتہ در حضرت این علم بصورت عقل اجمالا

هویدا شدند و چون در مرتبهٔ ثالث ظهور کرد آن را تعین ثانی گویند و آن عبارت از علم ذات است بذاته و صفاته و هرچه در اوست از جمع موجودات بطریق تفصیل و امتیاز بعضے از بعضے یعنی آنچه در حضرت آن علم بودند بطریق اجمال بودند و از یکدیگر متمیز نبودند در حضرت این علم از یک دیگر متمیز گشتند و تفصیل یافتند کالشجرة واغصانها و اوراقها وازهارها واثمارها فی النواة تنفصل و این مرتبه را واحدیة گویند و بعالم جبروت نام می برند و مقام جمع نیز گویند و تعین اول را جمع الجمع نیز نامند بعضے مشائخ کرام صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیهم الصلوٰة والسلام فرموده اند که این هر سه مراتب قدیم اند و تقدم و تاخر که می نماید عقلی است نه زمانی پس در مرتبهٔ رابع ظهور کرد که آن را ارواح گویند و آن عبارت است از اشیاء کونیه مجرده بسیطه و این عالم را عالم ملکوت گویند لوح محفوظ که نفس ناطقه و عالم امر عبارت از آن است همین مرتبه را نامند بعد از آن در عالم مثال که مرتبهٔ پنجم است ظهور کرد و عالم مثال عبارت از اشیاء کونیه مرکبه لطیفه است یعنے چون نفوس جزئیه منطبعه را مجرد از نفس ناطقه اعتبار کنند آن را عالم مثال نامند که قابل تجزی و تبعض و خرق والتیام نیست درین عالم هر موجودے را از موجودات مجرده ارواح و معانی و غیر مجرده اشباح و اجسام مثالے است که بحواس باطن ادراک آن توان کرد کشف همدرین عالم میباشد و نسبت حال و استقبال و ماضی درین موطن مفقود است و این عالم را برزخ نیز گویند چه واقع است مابین اجسام کثیفه و ارواح مجرده بسیطه اوّل فیض فیاض عالم ارواح میرسد و از و بعالم مثال و از و بعالم حس مرتبهٔ ششم عالم اجسام و شهادت است و آن عبارت است از اشیاء کونیه مرکبه کثیفه که قابل تبعض و تجزی و خرق والتیام است از عرش و محدب آن تا مرکز خاک عالم شهادت است بدین تفصیل عرش کرسی فلک الزحل فلک المشتری فلک المریخ فلک الشمس فلک الزہرة فلک العطارد فلک القمر کرۂ نار کرۂ هوا کرۂ آب کرۂ خاک موالید ثلثه معدن نبات حیوان این انتهاء عالم است و ظهور او از عالم ملکوت بعالم ملک در مظاهر صور خلقیه است مرتبهٔ هفتم مرتبهٔ جامعه است مر جمیع مراتب مذکوره را وحدت و واحدیت نورانی و ظلمانی این تجلے و ظهور اخیر است این مرتبه را انسان مے نامند و چون انسان عروج کند و جمیع مراتب مذکوره در وظاهر گردند او را انسان کامل گویند ظهور مراتب و عروج کامل مرهیچ انسان را دست نداده است مگر حضرت رسول کریم را صلے الله علیه وآله وسلم ازین جهت او را خاتم النبیین گفته اند و امید است کسانیکه کمال متابعت او را دریافته اند نیل این درجه الشان را خواهد بود و آیهٔ کریمه قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله مؤید این معنے است و این فقیر جهت توضیح دایره خواهد نوشت تا دریافت آن بسهولیت دست دهد و بے المقصود و بر و دمن الله الملک العلام التوفیق و منه الهدایة الی الطریق چون وجود مطلق ظهور نماید و تجلی کند این ظهور اول معبر بتعین اول است که عبارت از علم ذات است بذات و صفات جمیع اشیا علے الاجمال این اشیاء مجمله ظلال اصول صفات اند و اصول صفات شیونات را گویند و بعه مقابل آنها که عدم مجمل است حقیقت محمدیت صلے الله علیه وآله وسلم و چون وجود مطلق در مرتبهٔ دوئم ظهور کند این ظهور دوئم معبر بتعین ثانی است که عبارت از علم ذات است بذات و صفات و جمیع اشیاء علی التفصیل این اشیاء مفصله ظلال اسما اند که در مرایاء عدمیة متقابلهٔ آنها ظاهر گشته اند این ظلال و مع مقابلات آنها که عدمات اند حقائق الاشیاء اند که آنها را ماهیات و اعیان ثابته نیز گویند و چون حضرت حق جل مجده خواهد که ماهیتی را از ماهیات بوجود خارجی ظلے متصف کرداند پرتو حضرت وجود بر آنها انداز د پس آثار آن ماهیة را در خارج سه مرتبه است عالم ارواح و عالم مثال و عالم شهادت اولاً آنچه از علم در

خارج بوجود خارجی ظلے متصف گشته نور محمدیت صلی الله علیه وسلم وازین نور جمیع ارواح بوجود آمده اند وجمیع ارواح ظلال اوینـد
وچون آن نور صفت حرارت پیدا کرده نار گردیده وچون نار کثیف شد هوا گردید وچون حرکت کرد باد شد وهمان هوا چون
کثیف گردید آب شد وچون آب کثیف شد خاک گردید واز خاک موالید ثلثه شد معدن نبات حیوان وآخر حیوان انسان است و
چون انسان کامل شود عروج کند وخواهد که بتحقیقت خود برسد طریق عروج او اینست اول خود را در خاک فانی کند وداند که
موجود کرهٔ خاک است پس خاک را در آب فانی کند وداند که موجود کره آب است بعده آب را در هوا فانی کند وداند که موجود کره هوا
است وهوا را در نار فانی کند وداند که موجود کره نار است بعده نار را در نور خاص که نور محمدیت صلے الله علیه وسلم واین نور مجمل
حقیقة جمیع اشیاء خارجیه است در خارج ونور خاص را فانی کند در احدیت صفاتیه واین نظر بر سیر جمالی است واگر سیر تفصیلی باشد
پس نور خاص را فانی کند در واحدیت که مرتبه حقایق است وآن حقایق را فانی کند در صول آنها که صفات اند

پوشیدہ نماند عالم را در سہ موطن وجود است در تعین اول و تعین ثانی و خارج در تعین اول مسمی بشیونات است و در تعین ثانی
مسمی باعیان ثابتہ و در خارج باعیان خارجیہ این اعیان ثابتہ کہ عبارت از صور علمیہ اند در خارج وجودے ندارند ان
الاعیان ماشمت رائحۃ الوجود فی الخارج و ظاہر احکام و آثار آنہا است اسما و صفات حضرت واجب الوجود بسبب وجود
خارجے مقتضی بودند کہ اعیان ثابتہ مرایا و مظاہر آنہا در خارج گردند پس اللہ تعالیٰ جلشانہ انعکاس صفات و ظل آنہا بر
صور علمیہ نہاخت الم تر الی ربک کیف مد الظل ای ظل صفاتہ علی الصور العلمیۃ بسبب انعکاس صفات احکام
و آثار آنہا در خارج ظاہر گشتند بعضے مظہر ہادی و بعضے مظہر مضل و بعضے مظہر کریم و بعضے مظہر حلیم و بعضے مظہر جبار
و بعضے مظہر قہار و بعضے مظہر جمال و بعضے مظہر جلال و ہمچنین است حال صفات دیگر حقیقت انسانیہ کہ ہر قوم بران باصطلاح
خاص خود نام نہادہ اند بعضے لطیفۃ الٰہیہ گویند و بعضے سر وحدت و بعضے سر ربوبیت و از تجلے ذات فیض گشتہ کہ آنرا فیض
اقدس نامند بمراتب صفات پیوستہ و فیض صفات کہ آن را فیض مقدس گویند آن را در یافتہ از ہر صفتے خاصیتے در وظاہر
گشت ہر صفتے کہ بیشتر او را تربیت کردہ خاصیت او بیشتر در و پیدا و ظاہر آمد امروز درین دایرہ امکان آن صفت او در و
بیشتر ظاہر میگردد اگر صفت ہادی او را بسیار تربیت کردہ است امروز آن شخص سبب ہدایت است اگر صفت مضل بسیار
تربیت کردہ آن شخص سبب ضلالت است و اگر صفت علم تربیت بسیار کردہ درین موطن آن شخص سبب افادہ علم گردد و
اگر صفت رزاق حقیقت او را بسیار تربیت کردہ درینجا سبب رزق چندین ہزار خلق گردد انسان ناقص از ہر اسمے
کہ رب حقیقت او است واقف نیست مگر انسان کامل کہ بآن اسم متحقق شدہ است چہ متحقق شدن بآن اسم وقتے دست
دہد کہ حقیقت سالک آئینہ شود تا آن اسم بالوازم خود بتمام تجلے کند و آن مظہر در وے بوجہ کمال ظاہر میگردد و وے در ظہور
آثار و احکام آن تجلے مستغرق و مستہلک شود فاین انت وھذہ المرتبۃ بلیت ٭ نہ ہر کہ سر بتراشد قلندری داند ٭ نہ ہر کہ
چہرہ برافروخت دلبرے داند مصراع ہر گدائے مرد میدان کے بود بلکہ تجلے بر سہ گونہ است تجلے ذاتی و صفاتی و افعالی
و ہر موجودے کہ ظاہر و موجود میگردد او را می باید کہ اللہ تعالیٰ برو بر سبیل ذات توجہ و تجلے نماید تا آن چیز در خارج بوجود ظلیے یا
وہمے یا خیالے موجود گردد بعد ازان بران تجلے صفاتی بعد ازان افعالی کند چہ ہمہ اشیا مظہر ذات و صفات و افعال اند صفات
را بے ذات وجودے نباشد و افعال را بے ثبات وجودے نے در بعضے اشیا ظہور اسما غالب و در بعضے ظہور صفات فعلیہ و
در بعضے ظہور ہمہ آن تنبلیہ بعضے صوفیہ بر توحید وجودے قایل و معتقد اند کہ وجود واحد ہست باین معنے کہ صدور عالم بسبب
انعکاس صفات است بر صور علمیہ کہ اعیان ثابتہ اند ذات او تعالیٰ مقتضی علم ہست و علم نزد ایشان عین ذات است و فایض
میشود از و تعالیٰ در مرتبہ اعیان ثابتہ بفیض اقدس و اعیان ثابتہ عین علم اند و آنہا را یعنے اعیان ثابتہ را چون موجود شوند برائے
صور علمیہ و ظلال صفات مادہ دیگر نیست و صور علمیہ عین علم اند و ظلال صفات عین صفات و علے ہذا قال بعض العرفاء
رباعی در مذہب من چو سایہ و نور یکے است ٭ خاک رہ فقر و تاج فغفور یکیست ٭ انجاکہ مقام پاک بازان جہان است
دانی بیقین کہ دار و منصور یکی است ٭ و فرق باطلاق و تقیید است و صفات عین ذات است پس موجود نیست مگر او و اینجا
است کہ ہمہ او است قایل اند و انا الحق و سبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوے اللہ گفتہ اند غایت

مافی الباب انیست کہ حقایق ممکنات عبارت از صور علمیہ اند بمعہ انعکاسات صفات و ایشان صور علمیہ را عین علم میدانند و علم را عین ذات ازان قایل اند بوحدت وجود و این قول ایشان اگرچہ از روے مسامحہ است چونکہ فرق میان اصل و ظل لائح است اما چون تعمق نظر در حقایق اشیا نموده اند غیر از صور علمیہ و ظلال صفات چیزے دیگر نیافتہ اند و در جبر مشاہده تجلیات صفات انفعالیہ کہ واقع برین صور است غرق گشتہ اند از انرو این سخنان از ایشان بوجود آمده اند و بعضے صوفیہ بر توحید شہودے قایل اند باین معنے کہ سالک راہ یقین چون ریاضات سلوک پیش گیرد بعد از سیر سلوک بجائے میرسد کہ غیر او را تعالےٰ شانہ نمے بیند و در بصر بصیرت او جز حق تعالےٰ ہمہ اشیا محو میگردند کانمحا الکواکب عند طلوع الشمس انوار تجلیات حضرت الٰہی در محسوسات ظاہره و باطنہ در نظر او می آیند در غلبہ حال او را مشاہده غیر حق او را دست نمے دہد پس اعتقاد میکند کہ غیر خدائے تعالےٰ جاشانہ ہیچ چیز موجود نیست درین حال نعره لاموجود الا اللہ و سبحانی ما اعظم شانی و انا اللہ الذی ے تکلم بموسیٰ فی طور میزند اشیا ہمہ موجود ند اما چون غلبہ تجلیات او تعالیٰ شانہ بسیار گردد نزد تجلیات ہمہ چیز ہا در شہود او گم کردند کمعاملۃ الشمس و الکواکب چہ کواکب و شمس ہر دو در روز موجودند اما در جنب نور آفتاب نور آنہا گم گشتہ و ہرگز در نظر نمے آیند این معاملہ نیز نسبت شہود سالک است نزد بعضے صوفیہ توحید شہودے واقعی نیست بلکہ واقعی توحید وجودیست تنبلیہ شہود نزد صوفیہ بر دو نوع است یکے شہود ذات مقدس معرا از ظہور در لباس مظاہر و دیگر آنکہ آن ذات مقدس را در پرده مظاہر مشاہده کند بے وصف ہمکے بلکہ بنعت یکے و یگانگی و آن شہود را صوفیہ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم شہود احدیت در کثرت نامند و گفتہ اند کہ حضرت رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم بعد از بعثت درین شہود بوده اند تحقیق ما نحن فیہ یافتہ آنچہ از بعض عرائض کہ فقیر پرتقصیر بخدمت حضرت غوث اکمل محمد مسعود السعید اللاہوری قدسنا اللہ تعالےٰ باسرارہم الاقدس نوشتہ و آنحضرت درین معنے تحسین فرموده اند لائح و واضح میگردد و آن این است کہ جملہ تعینات بتعین وحدت محجوب میکردند و چون رجوع قہقری دست دہد درین ہنگام وحدت حاجب کثرت نمیباشد و نہ کثرت حاجب وحدت از اینجا معلوم گشت کہ معاملہ طریق بر سہ گونہ است در حق ناقص کثرت حاجب وحدت است و در حق کامل وحدت حاجب کثرت و در حق کامل مکمل نہ کثرت حاجب وحدت و نہ وحدت حاجب کثرت این شخص ثالث را توانند کہ بر جاده افاده نصب کرده شود و این شخص ثالث را مقام نقد وقتے حاصل شود و آن وقتے تحقق گردد کہ از صفات ہم نظر پوشد و بے تعین و قید اطلاق معاملہ او با ذات افتد و الا نہ اگرچہ ہرچند عزیز الوجود و گرامی قدر در نظر مے آید اما از مرتبہ صفات او را خلاصی دست نداده است چہ در حضرت جمع و جمع الجمع ذات متعین بتعین صفات خواہد یافت اگرچہ صفات زائد بر ذات نیستند بلکہ عین ذات اند فرق باعتبار عقل است یعنے لا ہو باعتبار عقل اند و لا غیره بحسب الحقیقۃ اند اما چون ذات فی حد ذاتہ منزه است از ہر قید و تعین خواه آن تعین زاید باشد بر ذات یا عین ذات باشد و از قید اطلاق ہم منزه است پس البتہ در ہر دو موطن متعین بتعین خواہد یافت خواه آن تعین زاید بر ذات باشد خواه عین ذات این معرفت وراء طور عقل است بعنایت ازلی خادم آن آستانہ علیہ را باین مہتدی ساختہ اند الحمد للہ علے ما انعم علیّ ازین بیان ظاہر گشت کہ شہود اول مر کامل را باشد و شہود ثانی مر کامل

تکمیل راذالک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم سوال قبل ازین گفتے کہ اعیان ثابتہ نزد صوفیہ عین علم اند و علم عین ذات پس امر و نہی شرعی و جمیع احکام آن برچہ مرتب خواہند شد و تعذیب و تنعیم کرا باشد جواب ترتب این امور در مظاہر کونیہ در مرتبہ ظل جائز است زیرا کہ عینیت آنہا با ذات نہ باین معنی است کہ اعیان بعینہ عین ذات الٰہی اند و حکم ذات حکم اعیان ہست بلکہ باین معنے ہست کہ اعیان فایض از صفات اند مثل فیضان صفات از ذات و مادہ دیگر آنہا را در خارج نیست بہمان انعکاس صفات الٰہی در خارج موجود مے نمایند پس احکام کاینہ در مظاہر کونیہ ظلیہ مرکز در اصل جاری نمے شوند چنانکہ احکام اصل بالکلیہ در ظل نمے باشند و این بشماے روشن تو اند شد شمس مرتفع است از اتصال عنبر و قاذورات و مع ذالک ظل او بر آنہا واقع میشود و از وقوع ظل بر قاذورات تلوث نمیگردد و از عنبر خوش بوئے نمیشود پس معلوم شد کہ حکم ظل حکم اصل نیست مثال دیگر بعضے اولیاء کرام صلوات اللہ و سلامہ علی نبینا و علیہم الصلوٰۃ و السلام در اماکن مختلفہ بصور مثالیہ متمثل میشوند و در معان شتے ظاہر میشوند برائے نماز و طواف کعبہ شریفہ زادہا اللہ شرافۃ و کرامۃ و در ان حاضر می آیند صورت اصلی شان در جائے خود شان مے باشد پس آنچہ از قتل قتول و چیزہائے دیگر بر صور مثالیہ شان واقع میشود از ان چیزہا چیزے بر صورت اصلی شخصے شان ظاہر نمیگردد و آن صور ظلال اند مر صور اصلیہ را و تابع و مامور و منقاد ند مر آن صور را احکام ان صور در اصل ظاہر نمیگردد و ہمچنین حق تعالیٰ جلشانہ منزہ است ازین امور باین امور صور عالم متصف است و ہو تعالیٰ الآن کما کان لایتغیر فی ذاتہ ولا فی اسمایہ ولا فی صفاتہ بحدوث الاکوان سوال چون ہدایۃ و ضلالت از انعکاس صفات اوست تعالیٰ شانہ پس ارسال رسل از برائے چہ باشد جواب ہدایۃ و ضلالت ظاہر نمے شود بدون ارسال رسل چہ ہدایۃ در متابعت رسل و انبیا است و ضلالت در مخالفت آنہا صلوات اللہ و سلامہ علی نبینا و علیہم اجمعین و علینا معہم پس مخالفت و متابعت ہر دو بر وجود آنہا متفرع گشت تنبیہ صفات اجسام کہ در مظاہر کونیہ ظاہر میشوند کالاکل والشرب والنوم والغفلۃ والجہل و دیگر صفات از ظلال صفات حضرت حق جلشانہ نیستند بلکہ مقتضیات طبائع آنہا اند تامل ولا تغفل الحمد للہ والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین ❊

مکتوب سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام بعض اعزہ مجاز صدور یافتہ در بیان اثبات اشارۃ بمسبحہ در تشہد و تحقیق احادیث واردہ دران و بیان عدد آن کہ قریب بکنیم صد رسیدہ اند مؤید بروایات فقہیہ و اقوال علماء محققین و ما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی ہدانا للاسلام والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد و علی آلہ و صحبہ الکرام اما بعد فیقول العبد المفتقر الی اللہ الغنی خادم الفقراء فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنفی القریشی الہاشمی الرتاسی الجلالابادی عاملہ اللہ تعالیٰ بلطفہ الخفی و بصرہ بعیوب نفسہ و اراہ الحق ورزقہ اتباعہ ان العلماء قد اختلفوا فی اثبات الاشارۃ بالمسبحۃ وقت التہلیل فی التشہدین فذہب کثیر منہم الی انہ لا یشیر اصلا دعلاوا ذالک بالادلۃ الدالۃ علی الترک و ذہب آخرون منہم الی انہ مستحب و حسن و سنۃ و غیر ذالک من الالفاظ الدالۃ

على الرجحان فلما رايت بعض علماء الزمان واحباب الدوران منحرفا عن طريق الانصاف وسالكا مسلك الاعتساف غير متميز بين الغث والسمين وطريق الشمال واليمين اردت مستعينا بالله الهادي المتين ان اكشف الغطاء عما هو الحق الحقيق فشرعت فيه وبالله التوفيق وسميت هذا الرسالة بكشف غطاء العين لرؤية الاشارة في التشهدين اعلم ان الاحاديث الواردة في اثبات الاشارة بالمسبحة في التشهدين كثيرة جدا عن خمس وعشرين اوست وعشرين صحابيا رضي الله تعالى عنهم اجمعين باسانيد كثيرة كادت من نحو مائة وخمسين سند بعضها مذكورة في صحيح مسلم وبعضها صحيحة على شرطه وبعضها على غيره وبعضها حسن سوى ما روي فيه من آثار الصحابة والتابعين واتباعهم رضوان الله تعالى عليهم اجمعين عن عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما وحديثه عند مالك في الموطا ومحمد بن حسن والشافعي وسعيد بن منصور ومسلم وابن ابي داؤد والترمذي والنسائي وابن ماجة والدارمي والطبراني والبيهقي وابن النجار رحمهم الله تعالى وعبد الله بن الزبير رضي الله تعالى عنه وحديثه عند مسلم وابي داؤد والنسائي والدارمي وابي نعيم رحمهم الله تعالى ووائل بن حجر رضي الله تعالى عنه وحديثه عند ابي داؤد والنسائي وابن ماجة وابن خزيمة والبيهقي رحمهم الله تعالى ونمير الخزاعي رضي الله تعالى عنه وحديثه عند ابي داؤد والنسائي وابن ماجة وابي نعيم رحمهم الله تعالى وابي هريرة وسعد رضي الله تعالى عنهما وحديثهما عند النسائي واشار اليه الترمذي وحديث سعد وحده عند سعيد بن منصور رحمهم الله تعالى وابي حميد الساعدي وابي اسيد وسهل بن سعد ومحمد بن مسلمة وابي قتادة رضي الله تعالى عنهم وحديثهم عند الترمذي واشار اليه ابو داؤد رحمهما الله تعالى وجناب الغفاري رضي الله تعالى عنه وحديثه عند الطبراني رحمه الله تعالى وشهاب بن المجنون الحرمي رضي الله تعالى عنه وحديثه عند الترمذي وابي يعلى والبغوي والمطين والباوردي والطبراني وآخرين رحمهم الله تعالى وخفاف رضي الله تعالى عنه وحديثه عند احمد وابي يعلى والطبراني رحمهم الله تعالى وانس رضي الله عنه وحديثه عند احمد وابي داود رحمهما الله تعالى وعقبة بن عامر رضي الله تعالى عنه وحديثه عند اهاب بن سؤمل في جزئه والحاكم في تاريخه رحمهما الله تعالى وابن عباس رضي الله تعالى عنهما وحديثه عند عبد الرزاق وعبد الرحمان بن ابزى رضي الله تعالى عنه وحديثه عند عبد الرزاق وسعيد بن منصور والطبراني رحمهم وأسامة بن حارثة رضي الله تعالى عنه وحديثه عند الطبراني رحمه الله تعالى وام المؤمنين عائشة رضي الله تعالى عنها وعن ابيها وحديثها عند سعيد بن منصور موقوفا هؤلاء الذين رووا احاديث الاشارة وغيرهم رووا ايضا وكل هؤلاء مذكورة في كتب الاحاديث وفي الرسالة المسماة بالاغارة المصبحة على مانفى الاشارة بالمسبحة للعلامة السيد البرزنجي رحمه الله تعالى وتزيين العبارة في تحسين الاشارة وغير ذلك للشيخ على القاري رحمه الله تعالى ولم يرد حديث واحد مصرح بنفي الاشارة الا ما يخيل مصرحا وليس فيه بذلك تصريح وقد صرح الامام الهمام باني مذهب الحنفية محمد بن الحسن الشيباني في موطاه ان ثبوت الاشارة قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى مع انه اعرف من عادته في كتابة المذكور انه لا ينقل من امام الاعظم ابي حنيفة رحمه الله تعالى الا قولا هو المذهب المنصور المعتمد به وصرح الحافظ المغلطائي الحنفي في شرحه على سنن ابن ماجة ان المعتمد من قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى ثبوت الاشارة وقال في المحيط البرهاني اكثر المشائخ على انها اے ان الاشارة تستحب وفي التحفة الاشارة مستحبة وهي الاصح على ما ثبت في الحديث وفي النوازل ومختار المنوازل لصاحب الهداية والخانية والملتقط وفتاوى الصوفية والتبيين والايضاح شرح الاصلاح والناصري ناقلا عن الطحاوي وشرح منية المصلي لابن امير الحاج ان الاشارة حسن وفي الزاهدي اتفقت الروايات من

اصحابنا جميعاً انها سنة فكان العمل بها اولى وفي البحر الرائق عن المجتبى اتفقت الروايات من اصحابنا جميعاً في كونها سنة وكذا
عن الذميين والكوفيين وكثرت الآثار فكان العمل بها اولى ونقل السروجي عن صاحب الحاوي ومنية المفتي والاجناس
والواقعات عن اصحابنا ان يعقد الخنصر والبنصر ويحلق الوسطى والابهام وهذا هو الذي ذكره محمد في الموطا وقال وهو قول ابي حنيفة
وبه ناخذ وفي المجتبى ذكر محمد رحمه الله تعالى هذا قولي وقول ابي حنيفة وفي شرح العيني على الكنز ناقلا عن التحفة انها سنة وهو الاصح
وفي بعض شروح النقاية وعن اصحابنا جميعا انها سنة وفي مواهب الرحمن ونور الايضاح متن امداد الفتاح الصحيح انه يشير
في شرعة الاسلام للشيخ ركن الاسلام ويرفع مسبحة اليمنى عند قوله اشهد ان لا اله الا الله يشير بها انتهى قوله يشير بها اي الى وحدانية الله تعالى
وفي فتح المبين حاشية المسكين انه يشير وانها سنة وفي شرح الوقاية عن الشافعي رحمه الله انه يشير قال ومثل هذا جاء عن علمائنا ايضا
وفي العصام حاشية شرح الوقاية لكن اختلفوا في الاشارة والصحيح انه يشير برفع السبابة عند قوله لا اله الى النفي ويضعه عند قوله الا الله الى
الاثبات واختار قوله ويشير على رفع السبابة عند النفي ووضعه عند الاثبات اشارة الى ان المصلي ينبغي ان يقصد الاشارة وانما
سمي هذا الاصبع بالسبابة لانه كان اهل الجاهلية يشيرون بها ويحركونها في وقت السب فاذا جاء الاسلام سميت مسبحة ويكره اطلاق
السبابة وفي الذخيرة انه يشير بالسبابة عند الشهادة وفي النهاية شرح الهداية وقد نص محمد بن الحسن في كتاب المشيخة حدثنا عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم بانه يشير بالمسبحة وناخذ بفعله وهذا قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى وقولنا ثم كيف يشير قال يقبض اصبعه الخنصر والتي
تليها ويحلق الوسطى مع الابهام ويشير بسبابة هكذا روى الفقيه ابو جعفر الهندواني وقال كان النبي صلى الله عليه وسلم كذا يشير و
في وظائف النبي ويشير باصبعه السبابة من يده اليمنى عند شهادة ملاحظا بوحدانية الله تعالى وتقدس ففيها فضائل كثيرة وانها
سنة عنه صلى الله عليه وسلم وهو كذلك عند الحنيفة في بعض الروايات المعتبرة المنقولة عنهم وذكرفيها وفي عزالاذكار شرح در
البحار ونحن لا نشير عند التهليل والمفتي به عندنا خلافه اي اشهر عند الحنيفة عدم الاشارة والمفتي به عندهم هو الاشارة وكذا في
المحيط وغيره وقال الشيخ العلامة ابن الهمام في فتح القدير شرح الهداية عن محمد رحمه الله تعالى في كيفية الاشارة يقبض خنصره
والتي تليها ويحلق الوسطى والابهام ويقيم المسبحة وكذا عن ابي يوسف رحمه الله في الامالي وقال الشيخ رحمه الله تعالى هذا فرع تصحيح الاشارة
وعن كثير من المشائخ لا يشير اصلا وهو خلاف الرواية والدراية وعن محمد رحمه الله ان ما ذكره في كيفية الاشارة قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى
قال المولوي فتح محمد رحمه الله تعالى في مفتاح الصلوة فقول الشيخ خلاف الرواية دليل على ان الرواية الصحيحة عن علمائنا
هي الاشارة كما نقله وقوله خلاف الدراية ايماء الى ما جاء في الاحاديث الصحيحة من صحيح مسلم وغيره في التنصيص على الاشارة فانها
كثيرة منها في مشكوة المصابيح سبحة انها هي السنة كما في البرجندي عن الامام الزاهدي وقال السغناقي قد نص محمد رحمه الله تعالى
على هذا يعني الاشارة بالمسبحة في كتاب المشيخة وروى فيه حديثا عن النبي صلى الله عليه وسلم انه كان يفعل ذلك ثم قال نحن نصنع
بصنع رسول الله صلى الله عليه وسلم وناخذ بفعله وهو قول ابي حنيفة وقولنا ثم ذكر كيفية الاشارة كما ذكره المحقق ابن الهمام في شرحه
للهداية عن محمد رحمه الله تعالى واسندها ايضا الى ابي جعفر الهندواني وقال المولوي في مفتاح الصلوة ووقت الاشارة بالاتفاق
وقت الشهادة قال شمس الائمة الحلوائي يقيم الاصبع عند لا اله ويضعها عند الا الله ليكون الرفع للنفي والوضع للاثبات وذكر العلامة
الدهلوي في شرح المشكوة وسفر السعادة قالوا الحق ان مذهب الامام ابي حنيفة رحمه الله تعالى وصاحبيه انه يشير وفي المصفى شرح الموطا

للشيخ علي القاري والانعرف في المسئلة اختلافا للسلف من العلماء وانما خالف فيها بعض الخلف من مذهبنا من العلماء وفي الملتقط
عن ابي نصر بن سلام ليس في الاشارة خلاف العلماء وذكر المولوي في المفتاح ولعله اراد اختلاف المحققين من العلماء المتاخرين
وذكر العلامة الدهلوي ان الاختلاف انما نشأ من المتاخرين الى غير ذلك من عبارات كتب الفقه فعلى هذا لا يكون القول بنفي
الاشارة مرويا عن صاحب المذهب بل عن المتاخرين فلا يعارض ثبوت الاشارة المروي عنه نصا ولو سلم انهما مرويان عنه كلاهما
فقد ذكروا في البحر الرائق في كتاب الرضاع وغيره انه اذا اختلف الروايتان في مسئلة الي عن صاحب المذهب فالاصح ان
العبرة لقوة الدليل على انه قد علم من الاحاديث واجماع السلف والخلف تسميته هذا الاصبع بالمسبحة وبالسباحة واصبع
الشهادة وشاع ذلك في كتب الحنفية ولا وجه لتسميتها الا بهذا واما ما ذكره في منية المفتي والواقعات والتجنيس والمضمرات
والولوالجية والفتاوى كبرى انه لا يشير وعليه الفتوى وفي الخلاصة وخزانة المفتين وهو المختار والغياثية هو المختار وعليه الفتوى و
في الذخيرة هو ظاهر الرواية وعللوا ذلك بان فيها زيادة رفع لا يحتاج اليها فيكون الترك اولى لان مبنى الصلوة على الوقار
والسكينة وبان فيها موافقة فرقة الرفضة فكان تركه اولى تحقيقا للمخالفة وفي الكفاية وجامع الرموز ان ظاهر اصول اصحابنا انه
لا يشير فهذا الظهور ممنوع اذ ليس في شئ من كتب ظاهر الرواية كلها ذكر نفي الاشارة اصلا وانما فيها عدم ذكر حكمها والسكوت
لا ينافي قول محمد رحمه الله تعالى انه قال نحن نصنع بصنع رسول الله ونأخذ بفعله وانه قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى اذ كم من مسائل لم
تذكر في ظاهر الرواية اصلا كبسط اصابع اليدين في وقت التشهد وتوجيهها نحو القبلة وغير ذلك مما يصل الى عدد المآت بل الا
لوف فالحكم ببطلانها على كونها خلاف ظاهر الرواية تحكم اذ خلافها ما ثبت نفيه فيها وهذا ليس كذلك ومخالفة الرفضة فيما لم يثبت بفعل
الشارع عندنا وزيادة الرفع لا يحتاج اليها فيما هو وهذا ليس كذلك وما ذكر في البحر الرائق وغيره ان الفتوى اذا اختلف كان الترجيح
بظاهر الرواية محله اذا وجدت رواية خلاف رواية كتب ظاهر الرواية والعمل بصريح النص اولى من العمل بالقياس كذا ذكر في
الكفاية في آخر كتاب الذبائح وتقديم القياس على الخبر فيما لم يعرف الراوي بالفقه ذكر في الحسامي والشاشي وغيرهما من كتب
اصول الفقه حاصلها انه اذا ثبت ان خبر الواحد حجة كالقياس الشرعي فاذا تعارضا بقي تقديمه على القياس تفضيلا فلهذا قلنا ان
الراوي معروفا بالفقه والتقدم في الاجتهاد كالخلفاء الراشدين والعبادلة الثلثة وزيد بن ثابت ومعاذ بن جبل وابي موسى
الاشعري وعائشة رضوان الله تعالى عليهم اجمعين وغير ذلك ممن اشتهر بالفقه والفضل كان حجة يترك به القياس انتهى ومن رواة
احاديث الباب من الفقهاء عبد الله بن عمر وعبد الله بن عباس ومعاذ بن جبل وعائشة الصديقة رضوان الله تعالى عليهم
اجمعين وفي التنقيح شرح الحسامي ان اصول الشرع على ما لا يخفى على المتتبعين ثلثة اشياء الكتاب والسنة واجماع الامة
والاصل الرابع القياس المستنبط من هذه الاصول واصليته نظرا الينا لانا نضيف الحكم في الفرع اليه وليس باصل حقيقة اذ لا مدخل
للرأى في اثبات الاحكام وهو مفوض الى الشارع وانما القياس مظهر لما خفي ثبوته علينا بالآية او السنة او بالاجماع ولذا لم يعده
امام الحرمين والغزالي من الاصول فهو فرع للثلاثة وفي فصول الحواشي شرح الشاشي وجه انحصار الاصول في الاربعة ان الحكم اما
ان يثبت بالوحي او بغيره والاول اما جلي وهو الكتاب او خفي وهو السنة والثاني اما اجتهاد او غيره فالاول اما اجتهاد جميع المجتهدين
وهو الاجماع او اجتهاد البعض هو القياس واما غير الاجتهاد فليس بحجة لانه مقول من عند نفسه بما يبدو له في القلب وانه يحتمل ان يكون

من اللہ تعالیٰ اولا یکون منہ والمحتمل لا یکون حجۃ واما قول من غیرہ وہو التقلید وہو قبول قول الغیر بلا دلیل فلا یکون حجۃ فی الشرع انتہی قولہ اجتہاد جمیع المجتہدین اراد بہ الاجتہاد المطلق من العلماء وذلک انقطع من زمان طویل لضعف الہمم فی جمیع شروط الاجتہاد واما الاجتہاد المقید وہو تخریج المسائل وتصحیحہا الذی ہو اجتہاد القضاء والفتوی موجود انشاء اللہ تعالیٰ الی یوم القیمۃ کذا ذکرہ الشیخ عبد الغنی بن اسمعیل الحنفی الدمشقی فی شرح الطریقۃ المحمدیۃ وہذا الامام الاعظم والامام الاقدم ابو حنیفۃ رحمۃ اللہ تعالیٰ کان یفتی ویقول ہذا ما قدرنا علیہ فی العلم فمن وجد اوضح منہ فہو اولی بالصواب کذا فی تنبیہ المغترین وعنہ انہ قال لا یحل لاحد ان یاخذ بقولنا ما لم یعرف ماخذہ من الکتاب والسنۃ واجماع الامۃ والقیاس الجلی فی المسئلۃ فعلی ہذا لو لم یکن النفی من الامام علی المرام لکان من المتیقن علی اتباعہ من العلماء فضلا عن العوام ان یعملوا بما صح عنہ علیہ من الصلوۃ اتمہا ومن التحیات اعمہا وکذا لو صح عن امامنا الاعظم نفی الاشارۃ وصح اتباعہا عن صاحب البشارۃ فلا شک فی ترجیح المثبت المسند الیہ صلی اللہ علیہ وسلم بالاسناد الصحیح لانہ اذا تعارض دلیلان احدہما علی الاثبات والاخری علی النفی فالمثبت مقدم علی النافی اذا کان معہ دلیل وذکرنا فی کتب اصول الفقہ ان افعال النبی صلی اللہ علیہ وسلم من قسم السنۃ ذکر فی التنقیح والصحیح ما قالہ الجصاص وہو ان ما علمنا من افعالہ واقعا علی جہۃ یقتدی بہا علی تلک الجہۃ کما ہو رائے الجمہور ومختار الکرخی وما لم نعلم علی اے جہۃ فعلہ قلنا فعلہ علی ادنی منازل افعالہ وہو الاباحۃ ولنا اتباعہ فیہ لان الاتباع اصل فوجب التمسک بہ حتی یقوم دلیل خصوصہ وہذا ہو مختار القاضی الامام والشیخین والنسفی قال اللہ تعالیٰ لقد کان لکم فی رسول اللہ اسوۃ حسنۃ ففیہ دلیل علی انہ یؤتی بہ فی افعالہ واقوالہ فیعمل بہذا النص حتی یقوم الدلیل المانع وہو ما یوجب اختصاصہ بذلک ولان الرسل ائمۃ یقتدی بہم کما قال اللہ فی ابراہیم انی جاعلک للناس اماما والامام اسم من یؤتم بہ اے یقتدی بہ فالاصل فی کل فعل صدر منہم جواز الاقتداء بہم فیہ الا ما ثبت فیہ دلیل الخصوص لشرفہم وعلو حالہم انتہی وفی فصول الحواشی فی بحث الامر ومعنی الاختصاص یظہر فی ان فعل الرسول صلی اللہ علیہ وسلم لا یکون موجبا عندنا خلافا لبعض اصحاب الشافعی ومالک رحمہما اللہ تعالیٰ لما روی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال صلوا کما رایتمونی اصلی وہذا تصریح بالمتابعۃ فی فعلہ صلی اللہ علیہ وسلم ولانہ خلع نعلیہ فی الصلوۃ فخلع الناس نعالہم فقال منکرا علیہم ما لکم خلعتم نعالکم فقالوا رأیناک خلعت فقال اتانی جبرئیل واخبرنی ان فی نعلیک اذی فلو کانت المتابعۃ فی فعلہ واجبۃ علیہم لما انکر علیہم وقولہ علیہ السلام لولا ان اشق علی امتی لامرتہم بالسواک نفی المشقۃ وہی بالوجوب ولزومہ بالایتمار لخوف العقاب بترک الامر فلو کان الفعل موجبا لما انتفی المشقۃ بانتفاء الامر لانہ علیہ الصلوۃ والسلام کان یستاک اما قولہ علیہ الصلوۃ والسلام صلوا کما رایتمونی اصلی فالمتابعۃ بلفظ الامر لا بالفعل لہذا لا یلزمنا اعتقاد الوجوب بہ والمتابعۃ فی افعالہ صلی اللہ علیہ وسلم انما تجب عند المواظبت وانتفاء دلیل الخصوص اے انما تجب فی فعل واوم علیہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم من غیر ترک فی وقت ولم یکن ذلک من خصائصہ کنکاح التسع ووجوب التہجد والضحی وان واظب علیہما انتہی والمواظبۃ من غیر ترک لا یکون دلیلا علی الوجوب لانہ ما روی صلی اللہ علیہ وسلم امر بہا الناس او انکر علی تارکہا فلو کان واجبا لامر بہا او انکر علی تارکہا کذا فہم من السغناقی والسنۃ علی ما عرف فی اصول الفقہ ہی الطریقۃ المسلوکۃ فی الدین لا علی سبیل الوجوب والافتراض سواء سلکہا النبی صلی اللہ علیہ وسلم او غیرہ ممن ہو علم فی الدین وحکمہا ان یطالب المرء باقامتہا ویعاتب علی ترکہا ان

غیر افتراض ولا نجوب لانہا امرنا باحیایہا فی قولہ تعالےٰ وما اٰتیکم الرسول فخذوہ ونہینا عن اماتتہا فی قولہ تعالےٰ وما نہیکم عنہ فانتہوا وفی قولہ تعالےٰ لقد کان لکم فی رسول اللہ اسوۃ حسنۃ وفی قولہ صلے اللہ علیہ وسلم من ترک سنتی لم ینل شفاعتی واحیائہما فی فعلہا ویستحق الملامۃ فی الدنیا وحرمان الشفاعۃ فی العقبی بترکہما فی التمیق وذکر ابو الیسر کل فعل واظب النبی صلے اللہ علیہ وسلم مثل التشہد فی الصلوٰۃ والسنن الرواتب یندب الی تحصیلہ ویلام علی ترکہ مع لحوق اثم یسیر وقال النسفی لو ترکہا استخفافا فانہ یکفر لان ذلک ینصرف الی واضعہا انتہی ہذا وفی الباب ادلۃ کثیرۃ غیر ذلک فقد اکتفیت علے ہذ التنقیح القول الصحیح فمن انصف ولم یتعسف ویلاحظ قوۃ الادلۃ ویمیز الصحیح من السقیم البین عرف ان ہذا سبیل اہل التدین من السلف والخلف ومن عدل عن ذلک فہو ہالک بوصف المعاند والمکابر والحکان عند الناس من الاکابر شعر اذا لم تکن للمرء عین صحیحۃ ٭ فلا غرو ان یرتاب والصبح مسفر ٭ ہذا ما سنح لی فی الباب واللہ تعالےٰ اعلم بحقیقۃ الصواب الحمد للہ علی نعمایہ والصلوٰۃ والسلام علی اشرف سفرایہ محمد وعلی آلہ وصحبہ فی کل لمحۃ ولحظۃ بدوام بقایۂ ومجیبہ وعلینا فی جمیع احیایہ ٭

مکتوب چہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت الیشان ماکہ بنام اخوند ملا صاحبداد صدور یافتہ دربیان معانی مذکورہ در مکتوبات ثانی واین مکتوب معرب آنست و در بعضے معانی زایدہ وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیہ کلما ذکرہ الذاکرون وکلما غفل عن ذکرہ الغافلون وصلوات اللہ وسلامہ علی سید الکائنات واشرف الموجودات فی جمیع الدہور والشہور وعلے من صحبہ من الخلفاء الراشدین المہدیین واہل بیتہ ومن تبعہم وتبع تابعیہم الی یوم الدین اما بعد ان اطلاق الوجود علیہ تعالےٰ شانہ عند الطایفۃ العلیۃ الصوفیۃ بالمعنی المصطلح جایز بمعنے آن وجود واجب الوجود عین ذات الذی ہو قایم بنفسہ وموجود بوجودہ الذی ہو نفس ذاتہ وقیوم کل متوہم وکلاما فی الوجود الخاص الذی ہو موجود فی الخارج الا الوجود المطلق العام الذی ہو الکون والثبوت والتحقق والحصول لان الوجود بہذا المعنے من قبیل المعقولات الثانیۃ التی لا وجود لہا فی الخارج فلا یصح اطلاقہ علیہ تعالےٰ فانہ موجود فی الخارج اعلم ان الحکما والصوفیۃ اختلفوا فے ان الوجود الذی صار مبداء آثار الموجودات اے وجود ہو فالشیخ علاء الدولۃ رکن الدین ونبذ من الطائفۃ العلیۃ الصوفیۃ واکثر المتکلمین علے انہ صفۃ من صفاتہ تعالےٰ افاضۃ الوجود علے الموجودات وتسمی بالفیض الوجودی والوجود العام والنفس الرحمانی والشیخ محی الدین ابن العربی ومن تبعہ واکثر الصوفیۃ من السلف والخلف صلوات اللہ وسلامہ علے نبینا وعلیہم ونبذ من الحکماء والمتکلمین علے ان الوجود الذی ہو مبداء الآثار وجود الحق وہو عین حقیقتہ لا غیر فاذا اراد اللہ تعالےٰ ان یجعل ماہیۃ من الماہیات الحاضرۃ فی علمہ موجودۃ فی الخارج اعطیہا بذاتہ نسبۃ خاصۃ بہا یظہر آثار تلک الماہیۃ فی الخارج وہذا الوجود الذی ہو عین ذاتہ ہو مبداء الآثار والمعدوم الخارجی لا یصلح ان یکون مبداء فعلم ان الوجود لیس بعارض للماہیۃ بل صار مبداء الحصول تحقق الماہیۃ فی الخارج ویظہر من ہذا البیان ان الذین عندہم الوجود صفۃ من صفاتہ تعالیٰ

وزايد علے ذاته جل شانه ان معيته تعالے بالاشياء صفاتية لمان القائلين بزيادة الصفات لايثبت عندهم المعية الذاتية كما بنين والذين عندهم الوجود عين الذات وليس زائدا عليه والقائلون بكون الوجود صفة ولكن الصفات عندهم فى الحقيقة لاغيره يثبت عندهم المعية الذاتية والحاصل ان صفاته تعالے لاهو ولاغيره وزايدة باعتبار العقل ولاغيره وعينه بحسب الحقيقة فاذا كانت الصفات زايدة علے الذات فى الظاهر والوجود ايضا منها لايثبت المية الذاتية واذا كانت عينها فى الحقيقة يثبت المعية الذاتية ويؤيده قوله تعالے وهو معكم اينما كنتم فان هو عبارة عن الاحدية الصرفة اعنى الذات من حيث هى هى بلا اعتبار الصفات وايضا قوله قل الله احد فان هو عبارة عن الذات من حيث هى هى بلا اعتبار صفة فاذا ابدل اسم الله الذى معناه الذات بجميع الصفات دل علے ان الصفات غير زائدة علے الذات بل عينها ولهذا اطلق المشايخ لفظ الله علے المرتبتين اللا تعين الذى هو وجود مطلق لايلاحظ فيه صفة والالوهية المجملة التى هى عبارة عن ظهور جميع الصفات اجمالا الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله وذلك الوجود لاينكشف علے احد من حيث الكنه ولايتعقل لان العقل انما يدرك المعقول والحادث انما يدرك الحادث تعالے ذاته وصفاته عن الحدوث علوا كبيرا كما اشار اليه حافظ اداب المعرفة مصراع عنقا شكار كس نشود دام باز چيين * ومن اراد المعرفة من هذا الوجه فقد ضيع وقته واذا تقرران الوجود عين الذات وغير زائد عليه فاعلم ان له مراتب كثيرة فاذا جاوز من مرتبة الاطلاق وعدم الانحصار المسماة باللاتعين والذات البحت والاحدية الصرفة المنزهة من اضافت النعوت والصفات المبراة عن كل قيد حتى الاطلاق وهى كنه الحق ليس فوقها مرتبة وتوجه نحو عالم الظهور يسمى بالتعين الاول المعبر عن علم الذات بذاته وصفاته وجميع الموجودات على الاجمال من غير امتياز بعضها عن بعض ويسمى ايضا بالوحدة والحقيقة المحمدية والحقيقة الانسانية وجميع الاعيان الثابتة فى حضرت هذا العلم مصور بصور عقلية واذا برز فے المرتبة الثالثة يسمى بالتعين الثانى المعبر عن علم الذات بذاته وصفاته ومافيه من الموجودات بالتفصيل والامتياز اے مالم يتميز فے ذاك تميزت فى هذا كالشجرة واغصانها واوراقها وازهارها واثمارها فى النواة تنفصل ويسمى ايضا بالواحدية وعالم الجبروت وايضا بالجمع كما يسمى الاول بجمع الجمع قال بعض المشائخ الكرام صلوات الله وسلامه على نبينا وعليهم الصلوة والسلام ان كلواحد من هذه المراتب الثلاثة قديمة والتقدم والتاخر المتراى عقلى لازمانى ثم ظهر فى المرتبة الرابعة المسمى بالارواح المعبر عن الاشيا الكونية المجردة البسيطة وهو المسمے عندهم بعالم الملكوت واللوح المحفوظ والنفس الناطقة وعالم الامر ثم ظهر فى الخامس المسمى بعالم المثال المعبر عن الاشياء الكونية المركبة اللطيفة اعنى النفوس الجزئية المنطبعة اذا اعتبرت مجردة عن النفس الناطقة يسمى بعالم المثال التى لاتقبل التجزى والتبعض والخرق والالتيام وفى هذا العالم لكل موجود مجرد عن المادة اعنى الارواح والمعانى او غير مجرد اعنى الاجسام مثال يدرك بالحواس الباطنة والكشف ايضا فى هذا العالم وليس فے هذا الموطن اختلاف الازمنة ويسمى بالبرزخ لوقوعه بين الاجسام الكثيفة والارواح المجردة وفيض الفياض يصل اولا الى عالم الارواح ومنه الى عالم المثال ومنه الى عالم الحس والمرتبة السادسة عالم الاجسام والشهادة وهو عبارة عن الاشياء الكونية المركبة الكثيفة القابلة للتبعض والتجزى والخرق والالتيام من العرش ومحدبه الى مركز الثرى عالم الشهادة بهذا التفصيل العرش والكرسى فلك الزحل فلك المشترى فلك المريخ فلك الشمس فلك الزهرة فلك العطارد فلك القمر كرة النار كرة الهواء كرة الماء كرة التراب المواليد الثلاثة اعنى المعدن والنبات والحيوان وهذا انتهاء العالم وظهوره من عالم الملكوت الى

عالم الملک فی مظاہر صور خلقیۃ والمرتبۃ السابقۃ جامعۃ لجمیع المراتب المذکورۃ الوحدۃ والواحدیۃ والنورانیۃ والظلمانیۃ وہذا التجلی الاخیر یسمی بالانسان واذا ترقی الانسان وظہر فیہ جمیع المراتب المذکورۃ یسمی بالانسان الکامل والظہور والارتقاء الکامل لم تیسیر الا لحضرت سید المرسلین صلے اللہ علیہ وعلیہم وعلی آلہ وآلہم اجمعین ولذا یسمے خاتم النبیین ولعل الکاملین فی متابعتہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ینالون ہذا النیل العظیم ویؤیدہ کریمۃ قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ وہذا الفقیر لتوضیح ہذہ المراتب سیکتب دائرۃ یسہل فہمہا ومن اللہ الملک العلام التوفیق ومنہ الہدایۃ الی الطریق وہذہ ہی الدائرۃ +

التعین الاول
التعین الثانی
عالم الارواح
التعین الثالث
عالم الارواح
عالم الامر
وعالم الملکوت
والنفوس المجردات ۱۲
روح القدس
عالم المثال
العرش
الکرسی
فلک الزحل
فلک المشتری
فلک المریخ
فلک الشمس
فلک الزہرۃ
فلک العطارد
فلک القمر
کرۃ النار
کرۃ الہواء
کرۃ الماء
کرۃ التراب المو الید الثلاثۃ المعدن والنبات والحیوان

واعلم ان للعالم ثلثۃ مواطن فی الوجود فی التعین الاول وفی التعین الثانی وفی الخارج ففی التعین الاول یسمی بالشیونات وفی التعین

الثانی بالاعیان الثابتة وفی الخارج بالاعیان بالاعیان الخارجیة وہذہ الاعیان المعبرة بہا عن الصور العلمیة لیس لہا وجود فی الخارج ان الاعیان ما شمت رائحة الوجود فی الخارج وفی الخارج انما ہی احکامہا وآثارہا اسمائیة تعالی وصفاتہ فقتضت ان تکون الاعیان مرایا ومظاہر لما فی الخارج فانہ جلشانہ القی ظلالہا علیہا الم تر الی ربک کیف مد الظل ای ظل صفاتہ علی الصور العلمیة بسبب انعکاسہا ظہرت احکامہا فی الخارج بعضہا مظہر الہادی وبعضہا مظہر المضل وبعضہا مظہر الکریم وبعضہا مظہر الحلیم وبعضہا مظہر الجبار وبعضہا مظہر القہار وبعضہا مظہر الجلال وبعضہا مظہر الجمال الی آخر الصفات وحقیقة الانسان المسمی فی کل قوم باسم خاص مصطلح فعند بعضہم اسمہ اللطیفة الالہیة وعند آخر سر الوحدة وآخر سر الربوبیة وفاض من التجلی الذاتی المسمی بالفیض الاقدس فوصل الی مراتب الصفات وفیضہا المسمی بالفیض المقدس ووجدہا وظہر فیہ من کل صفة خاصة کل صفة کثر تربیتہا لہ کثر بروز خواصہا فیہ الیوم فی دائرة الامکان ایضا کثیر بروزہا فیہ فاذا کثر تربیتہ من الہادی فالیوم ذلک الشخص سبب الہدایة وان من المضل یتسبب للضلالة وبالعلم یفید العلم وبالرزق یفیض الرزق علی کافة الانام والانسان الناقص لا یعرف الاسم المربی لماہیتہ والکامل المحقق بہ یقف علیہ اذا تحقق الماہیة متی یثبت اذا تجلی ذلک بتمام لوازمہ فیہ ویظہر فیہ بالکمال ویستغرق ذلک الشخص فی ظہور آثار ذلک الاسم واحکامہ ویستہلک فیہ فاین انت وہذہ المرتبة ونعم ما قال بالفارسیة

بیت نہ ہر کہ سر بتراشد قلندری داند ٭ نہ ہر کہ چہرہ برافروخت دلبری داند ٭ وقال آخر **مصراع** ہر گدائے مرد میدان کے بود ٭ التجلی علی ثلثة انواع ذاتی وصفاتی وافعالی کل موجود یظہر ویوجد ینبغی لہ ان یتجلی اللہ تعالیٰ علیہ یتوجہ الیہ بحسب الذات فیوجد فی الخارج بالوجود الظلی والوہمی والخیالی ثم یتجلی بالتجلی الصفاتی ثم یتجلی بالتجلی الافعالی فان جمیع الاشیاء مظہر الذات والصفات والافعال لیس للصفات وجود سوی الذات ولا افعال بدون الصفات ففی بعض الاشیاء ظہور الاسماء غالب فی بعضہا ظہور الصفات وفی اخری ظہور جمیعہا تنبیہ بعض الصوفیة قالوا بالتوحید الوجودی واعتقد بان الوجود واحد لا غیر بہذا المعنی ان صدور العالم بسبب انعکاس الصفات علی الصور العلمیة التی ہی الاعیان الثابتة ذاتہ تعالی یقتضی العلم والعلم عندہم عین الذات ویستفیض منہ تعالی فی مرتبة العلم الاعیان الثابتة بالفیض الاقدس والاعیان عین العلم ولیس للاعیان بعد الوجود سوی الصور العلمیة وظلال الصفات مادة والصور العلمیة عین العلم وظلال الصفات عین الصفات وعلی ہذا قال بعض العرفاء بالفارسیة **رباعی** در مذہب ما چو سایہ و نور یکے است ٭ خاک رہ فقر و تاج فغفور یکیست ٭ آنجا کہ مقام پاکبازان جہان است ٭ دانم بیقین کہ دار و منصور یکے است ٭ والفرق بالاطلاق والتقیید والصفات عین الذات فلا موجود سواہ ولہذا قالوا ابہمہ اوست وسبحانی ما اعظم شانی وانا الحق ولیس فی جبتی سوی اللہ غایة ما فی الباب ان حقایق الممکنات ہی الصور العلمیة مع انعکاسات صفاتہ وہم یرون الصور عین العلم والعلم عین الذات ولذا قالوا بوحدة الوجود وقولہم ہذا وان کان مسامحة فان الفرق بین الظل والاصل لا یخفی اما اذا امعن النظر فی حقایق الممکنات لا یوجد سوی الصور العلمیة وظلال الصفات شیء وفی بحر شاہدة تجلیات صفاتہ تعالی فی ہذہ الصور غرقوا لہذا اصدر منہم ہذہ الکلمات وبعض الصوفیة قالوا بالتوحید الشہودی بہذا المعنی ان السالک اذا سلک طریق الیقین والریاضة ویصل بعد طیہ الی حال لا یری غیرہ تعالی ویخفی فی بصر بصیرتہ سواہ کاختفاء الکواکب عند طلوع الشمس وینظر انوار التجلیات الالہیة فی المحسوسات الظاہرة والباطنة فلا یتیسر لہ فی غلبة الحال مشاہدة غیر الحق سبحانہ فیعتقد ان غیرہ تعالی لیس شیئا موجودا ففی ہذا الحال یقول لا موجود الا اللہ وسبحانی ما اعظم شانی وانا الذی کلم بموسی فی طورہ

والاشياء جميعها موجودة اما اذا غلبت تجليات تعالی علیه يمحو كل شئ فيها عنده كمعاملة الشمس والكواكب فان الكواكب والشمس كلاهما فی النهار موجودان لكنها فی جنب شعاع الشمس استترت بتمامها حتی لاتری قط وهذه المعاملة ايضا بالنسبة الی شهود السالك وعند بعض الصوفية التوحيد الشهودی غير واقعی والواقعی هو التوحيد الوجودی تنبيه الشهود عند الصوفية علی نوعين احدهما شهود الذات المقدسة المعراة من الظهور فی لباس المظاهر والثانی ان يری فی لباس المظاهر بلا وصف الجمعية بل منبعث الوحدة وعدم الشركة ويسمون هذا الشهود بشهود الاحدية فی الكثرة وقالوا ان الرسول صلی الله عليه وسلم كان فی هذا الشهود بعد البعثة ويظهر تحقيق ما نحن فيه مما كتب هذا الفقير كثير التقصير فی بعض العرائض فی حضرت الغوث الاكمل محمد معصوم السعيد اللاهوری قدسنا الله باسرارهما وهو ايضا حسنة وهو هذا ان جميع التعينات تحجب بتعين الوحدة واذا يتيسر الرجوع القهقری لاتحجب الوحدة الكثرة ولا الكثرة الوحدة فعلم من هذا ان معاملة الطريق علی ثلثة انواع فی حق الناقص يحجب الكثرة الوحدة وفی حق الكامل يحجب الوحدة الكثرة وفی حق الكامل المكمل لاتحجب الكثرة الوحدة ولا الوحدة الكثرة وهذا الشخص الثالث يصلح ان يزين مسند الافادة ولهذا الشخص يحصل المقام فی وقت يغمض عينه عن الصفات ويعامل بالذات بغير التعين وقيد الاطلاق والا فهو وان كان يتراءی عزيز الوجود شريف القدر لكنه لايخلص من مرتبة الصفات فان فی حضرت الجمع وجمع الجمع يجد الذات متعينا بالتعين الصفاتی وان كانت الصفات غير زائدة علی الذات بل عينها والفرق عقلی يعنی لاهو باعتبار العقل ولاغيره بحسب الحقيقة لكن اذا كانت الذات فی حد ذاتها منزهة من كل قيد وتعين سواء كان ذلك التعين زائدا علی الذات او عينها حتی من قيد الاطلاق لامحالة يجد فی كل موطن متعينا زائدا او عينا وهذه المعرفة لاتتيسر بالطور العقلی واهتدی اليها هذا الفقير خادم تلك العتبة العلية اعنی عتبة حضرة المرشد الحمد لله علی انعم علی فظهر من هذا البيان ان الشهود الاول للكامل والثانی للكامل المكمل ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم سوال قلت قبل هذا ان الاعيان الثابتة عين العلم والعلم عين الذات فالامر والنهی الشرعيان وجميع احكام الشرع علی ما يترتب والتعذيب والتنعيم لمن يثبت جواب ترتب هذه الامور فی المظاهر الكونية فی مرتبة الظل جائز لان عينيتها بالذات ليس بهذا المعنی ان الاعيان لعينها عين الذات الالهی وحكم الذات حكم الاعيان بل بهذا المعنی ان الاعيان فاضت من الذات بالفيض الاقدس مثل فيضان الصفات من الذات وليس لها مادة فی الخارج سواها بانعكاسها يتراءی موجودة فی الخارج فالاحكام الكائنة فی المظاهر الكونية الظلية لاتجری فی الاصل اصلا كاحكام الاصل لاتجری فی الظل اصلا ويظهر هذا بمثال وهو ان الشمس مرتفعة من اتصال العبير والقاذورات ومع ذلك يقع ظلها عليهما ومن وقوع الظل لايتلوث من لقاء القاذورات كما لايتطيب من العبير فعلم ان حكم الظل غير حكم الاصل ومثال آخر ان بعض الاولياء الكرام صلوات الله وسلامه علی نبينا وعليهم الصلوة والسلام فی اماكن مختلفة متمثلون بالصور المختلفة ويظهرون فی مواضع شتی ويأتون للصلوة وطواف الكعبة الشريفة زادها الله تعالی شرفا وتعظيما وتكريما والصور الاصلية ثابتة فی مكانها فما يقع شئ علی صورهم المثالية من القتل وغيره لايظهر شئ منها علی الصور الاصلية وتلك الصور ظلال للصور الاصلية وتوابع ومامورة فتلك الصور حكمها لايظهر علی الاصل كذلك الحق تعالی شانه منزه من هذه الامور وبهذه الامور صور العالم متصفة وهو الآن كما كان لاتغير فی ذاته ولا فی صفاته بحدوث الاكوان سوال اذا كانت الهداية والضلالة من انعكاس الصفات تعالت فلما ذا ارسال الرسل جواب لايظهر الهداية والضلالة بدون ارسال

الرسل لان الهدایة متابعة الرسل والانبیاء صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیهم وآله وآلهم اجمعین والضلالة مخالفتهم صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیهم وآله وآلهم ومتابعیهم +

مکتوب پنجم (۵)

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام فضیلت پناه محمد عثمان صدور یافته در ترغیب بر متابعت سنت و ترهیب از ارتکاب بدعت در اقوال و افعال و احوال و انقسام متابعت بصوری و معنوی و درجات آن و اقسام محبت و اصحاب آن و بیان آنکه عبادت بقدر معرفت است و بیان حصول معرفت حقیقی و بیان آنکه صدور جمیع مأمورات علمی و عملی از حب است و ما یناسب ذلک من الاسرار الغامضة وغیر ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله بجماله وجلاله والصلوٰة والسلام والتحیات اتمها واکملها علی محمد وآله بعد ازادای اسلام سنت سید الانام بجد ست میان محمد عثمان تحقیق متابعت صوری و معنوی از قولی و فعلی و حالی و اسرار غامضه که تعبیر از آن بشریعت و طریقت و حقیقت و معرفت یا ظاهر شرع و باطن آن و علم و عمل و حال و مقام کرده میشود که کریمه قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله و یغفر لکم ذنوبکم والله غفور رحیم احتوای آنها کرده و اشتمال بر آنها نموده رقم زده کلک بیان کرده مے آید بگوش هوش باید شنید و جام غفلت از آن نباید نوشید بعضے گفته اند آیهٔ کریمه در حق یهود و نصاری نازل است ایشان نحن ابناء الله واحباؤه میگفتند حضرت حق عز من قایل بر محبوب خود امر کرد که بگو مر ایشان را اگر هستید شما ایں یهود و نصارے که خلاف نحن ابناء الله واحباؤه در عالم انداخته اید و دعوے میکنید که دوست میداریم خدا ے را اگر در دعوے خود صادق آید پس پیروی کنید مرا تا خدائے عز اسمه شما را دوست دارد و بیامرزد و خدائے گناهان شما را و خدائے آمرزنده است آن کسانے را که بر اثر من واثق بر قدم من صادق و در متابعت راسخ اند مهربان است بر ایشان برحمة خاص و بعضے گفته اند خطاب او جناب حضرت وهاب بزبان سید البشر رفدا علیه امهاتنا والآباء علیه وآله افضل الصلوٰة واکمل التحیات متوجه قریش گشته است ایشان میگفتند ما بتان را دوست میداریم و بشفاعت ایشان نزدیک خدائے آسمان میرویم ایشان را گفتند اگر حق جل مجده را متابعانید متابعت محبوب او را نه دوست ندهید شانِ نزول این آیهٔ کریمه اگرچه برین منوال است اما در عمل بران همه بنی آدم برابر اند حقیقت خطاب از عالی جناب متوجه جمیع نسمات در همه جهات است میفرماید که دریافت رتبهٔ محبت و درجهٔ مودت چه در شریعت و طریقت و چه در حقیقت و معرفت مربوط و منوط بمتابعت محبوب من است پس هر که دعوے محبت کند و خواهد که این صولجان مودت را ازین میدان و چوگان بدست آرد بر وے لازم است متابعت سعادت درجت او صلی الله علیه وسلم در قول و فعل و خلق و حال و سیر و عقیده چه صحت محبت و ظهور صدق این منزلت جز برفتن بر اثر خیر البشر صلوٰة الله وسلامه علیه وآله الی یوم الحشر والنشر صورت نمے بندد هر کرا در دل نیک خصل حب حضرت حق جل فی جلاله موجود باشد

اختیار مخالفت از اوامر وے تعالیٰ نخواہد کرد و ایثار نواہی نخواہد نمود و جز در بے متابعت بر روے خود نخواہد کشود چہ محبوب
محبوب محبوب است شنیدہ باشند بلکہ دیدہ کہ ہر کہ علاقہ محبت بشخصے بہوائے نفسانی داشتہ باشد چندان در حب او فرو رفتہ
و انہماک یافتہ مے باشد کہ ہر چہ محبوب او فرماید سعادت خود دانستہ باتیان آن مبادرت می نماید و امتثال امر او کردہ بر
روئے خود در محنت و مشقت میکشاید و از ارتکاب دل آرزوئے او اجتناب میفرماید و در دعوئے محبت صادق می آید ہر چند
این معاملہ بہوائے نفس بدکیش سوء اندیش است طرفۃ العین غین نامرضیات بر صورت صدق ارادت او ظاہر نمے
گردد پس مخالفت اوامر و ارتکاب نواہی حضرت الٰہی از محب صادق او چگونہ بر خواہد زد و مصدق در امتثال اوامر و اجتناب
از نواہی متابعت آنحضرت رسالت مرتبت است کہ مامور بہا است قال عز من قائل جل جلالہ اطیعوا اللہ و اطیعوا الرسول
و محک تجربہ در شناختن مسلم و کافر و محق و مبطل در منزلت شریعت و طریقت و حقیقت ہمین متابعت سعادت درجت
او است صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ ہر کہ بر محک تجربہ درست نیاید در دعوئے خود کذاب است اگر دعوی اسلام دارد
حقیقی و معنوی باشد یا شرعی صوری جز بمتابعت رسالت منزلت و ما جاء بہ درست نمیشود قال صلے اللہ علیہ و آلہ و سلم
لا یؤمن احدکم حتی یکون ہواہ تبعا لما جئت بہ ہرگز مسلمان نمے شود و بدرجہ اسلام و حقیقت آن نمیرسد و مؤمن بایمان
ظاہر شرع و باطن آن نمیگردد یکے از شما تا کہ خواہش و ارادت او تابع نشود مر آن چیزے را کہ آوردہ ام از نزد خدا جل فی
جلالہ او صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ از نزدیک حضرت ذو الجلال و الافضال اوامر و نواہی آوردہ است و مربوط بمتابعت
حضرت رسالت منزلت علیہ و آلہ افضل الصلوات و اکمل التحیات گردانیدہ تا عاصی و مطیع ہر درجہ شریعت در پیدا او بلا
افتد اگر بمتابعت شریعت علی صاحبہا الصلوات و التحیۃ بانقیاد باطنی کہ متصل باقرار باشد سر بر کرد و دعوت آنحضرت صاحب
رسالت علیہ من الصلوات و التحیات اکملہا و اجملہا قبول نا کردہ از طریق سداد کہ موجب وداد است منحرف گشت در ورطہ
کفر صریح افتاد و اصل ایمان و ایقان را از زمین قلب او مستاصل نمود دلیل حال بدسگال او است کلام عز من قال
جل مجدہ فرمودہ است فان تولوا فان اللہ لا یحب الکافرین بگو اے محمد صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم فرمان برید حضرت حق جل
جلالہ را در اوامر و نواہی و پیغمبر او را صلے اللہ علیہ و سلم در احکام ظاہر شرع و باطن آن پس اگر برگردید و منحرف شوید
از اطاعت خدا جل جلالہ و رسول خدا صلے اللہ علیہ و آلہ و سلم پس بدرستی کہ خدائے دوست نمیدارد کافران را وضع
مظہر در موضع مضمر در کلام حضرت علام دلالت میکند بر آنکہ تبرا از اطاعت خدا جل جلالہ و رسول او صلے اللہ علیہ
و سلم کفر است و نفی در حدیث نفی اصل ایمان است نہ کمال آن پس چون اصل ایمان از زمین بد آئین او بنا بر عدم
متابعت از بیخ برکندہ شد محبت سعادت منزلت کہ متفرع بر ایمان است در حق وے کجا صورت بندد و از پائے در آمدن
در جنت ایمان از جہتہ عدم متابعت است اما چون در انقیاد بر اثر افضل البشر علیہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اعمہا
ردد و بما جاء بہ من عند اللہ ایمان آورد سعادت نفس ایمان ظاہر شرع او را حاصل شد و از ورطہ اصل ہلاکت کہ کفر است و
موجب صد فلاکت است برآمد لیکن متابعت سعادت درجت تمام در کام او وقتے خواہد شد کہ متابعت صوری و معنوی قولا و
فعلا و خلقا و حالا عقیدۃً و طویۃً صورت بندد و درین ہنگام رتبہ محبوبیۃ کہ کریمہ و یحببکم اللہ مصرح آن منزلت است کہ منوط و مربوط

بمتابعت کامله بود صورت میگیرد و محبّت ذات حضرت الٰہی در حق وے در کار میگردد و بخلعت محبوبیت چون متبوع او را مے نوازند محبت عبد مقتضی فنا است و محبت ذات موجب بقا و اجتبا رزقنا اللّٰہ سبحانہ ہذہ المرتبۃ العلیا والدرجۃ الاسنے بمنہ و کرمہ و بر تو پوشیدہ نزد و محبّت بندہ را بر خدا ئیتعالے درجات است محبت او و در شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت محبت مذکور و در ہر مرتبہ از مراتب شریعت مربوط و منوط بمتابعت آن رسالت منزلت است صلوات اللّٰہ وسلامہ علیہ و آلہ این محبت را در ہر درجہ از درجات مذکورات کمال و نقصان است کمال برفع حجب و نقصان بکثرت آن کما سیظہر الحال علیک عن قریب انشاء اللّٰہ تعالے و رفع حجب جز بمتابعت رسالت مرتبۃ نیست و کمال تا آخر درجات غیر از متابعت صورت نمیگیرد و متابعت در اول و ہلت در حق مبتدی بتکلف است و در آخر منزلت در حق منتہی بے تکلف است محبت او یرا و تعالیٰ در شریعت علی صاحبہا الصلوات و التحیات متابعت رسالت مرتبت است علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات در اتیان فرائض و واجبات و مستحبات و نوافل خیرات و امتثال اوامر و اجتناب از نواہی و رضا و موافقت بقضا و قدر و اگر در ارتکاب معاصی کوشد و از شبہات رو نپوشد و در اتیان فرائض و امتثال اوامر تہاونی ورزد بسبب تقصیرے بود کہ در محبت است و در مرآت عدم متابعت ظاہر گشتہ ہر چند در متابعت ست تر درجۂ محبت و رتبۂ مودت فروتر و کشودن ورے طریقت بر روے کمتر چہ احوال نتائج اعمال اند پے وجود اعمال صالحہ ماموره و زائدہ مدعی محبت و صال و کمال فرو رفتہ در ورطہ وبال است چہ متابعت آنحضرت رسالت مرتبت صلی اللّٰہ علیہ و آلہ وسلم در جمیع احکام و ما جاء بہ من عند اللّٰہ مامور او تعالے است و مامور محبوب محبوب است پس مکذب او درین باب عدم متابعت آمد نعم ما قالت الرابعۃ العدویۃ رحمہا اللّٰہ تعالے شعر تعصی اللّٰہ و انت تظہر حبہ ہذا العمری من الفعال بدیع * لو کان حبک صادقا لاطعتہ ان المحب لمن یحب مطیع * وفی ہذا الزمان کثیر من یدعی المحبۃ والتوحید و تری فی طریق مکۃ کثیرا منہم یدعون الحال و مع ہذا یصدر منہم المحال کل المحال و کیف لا لان الدہر ما ترک فی زماننا ہذا من شراب المحبۃ و آثارہا الاشیاء قلیلا و ہی البقیۃ التی بہا بقاء حیوۃ العارفین المستورین عن اعین الاغیار و باقیہا انکتم و اختفی عن البصائر والابصار حتی کان اخفاءہا ایضا مختفیا اے صارت بحیث لا یشعر بہا و باختفائہا ایضا نعم ما قال الشیخ المحقق المدقق قدوۃ عرفاء العالمین و رئیس اکابر المکاشفین ابو حفص عمر بن علی السعدی المعروف بابن الفارض المصری قدس اللّٰہ سرہ العزیز شعر ولم یبق منہا الدہر غیر حشاشۃ کان خفاءہا فی صدور النہی کتم فلم یبق منہا بین ایدی الناس فے ہذا الزمان فے الحقیقۃ الا اسم و رسم فظہر الناقصون فی صور الکاملین و المبعدون فے شان المقربین و ذلک لان النبوۃ قد ختمت والاولیاء قد اختفوا قال العارف المذکور رحمہ اللّٰہ تعالے شعر و من بین احشاء الزمان تصاعدت ولم یبق منہا فی الحقیقۃ الا اسم فاحترز ثم احترز من مشائخ زماننا و استخر من اللّٰہ جل مجدہ ان اللّٰہ ہو الہادی الی سبیل الرشاد و المبلغ الی طریق السداد عصمنا اللّٰہ من جمیع ما کرہہ و نعم ما قال العارف الجامی قدس اللّٰہ سرہ السامی شعر حریفان بادہا خوردند و رفتند * تہی خمخانہا کردند و رفتند * نمے بینم درین ایام خامی * کہ باشد برکفش از بادہ جامی * و محبت او برو تعالی در طریقت در متابعت سید السفراء صلوات اللّٰہ وسلامہ علیہ و آلہ الی یوم الجزاء نفی ماسوے اللّٰہ و پوشیدن غیر اللّٰہ از چشم شہود است تا وجود موہوم از بصر بصیرت مرتفع گشتہ وجود معلوم

در نظر ماند چه در طریقت نفی ماسوی الله مطلوب است و کمال و نقصان محبت درین موطن لفنا و فناء فناء ظاهر گردد و فناء
آنکه وجود اشیاء در بصر بصیرت او مضمحل گردد و شعور برین فناء مضمحل داشته باشد و فناء فنا آنکه شعور که بر فنا داشته بود برود
کحالة النوم فناء اول ناقص و فناء ثانی کامل و اتم بآن فنا سیر الی الله بتمام و انجام مے یابد و دائرہ امکان زیر قدم استفساد
محبت وے می آید و محبت او بر و تعالی در حقیقت بر قدم و متابعت او صلے الله علیه و آله وسلم متخلق باخلاق سبحانی و
موصوف باوصاف رحمانی جل مجده شدن است و درینجا سیر فی الله که عبارة از بقا بالله است متحقق میگردد و باقی بالله
در مرتبه حقیقت البته متصف بصفات الله می باشد زیرا که ذات درین موطن جز صفات ظهورے ندارد و پس از گرفتاری
بصفات تفصیلا باشد یا اجمالا گزیرے نیست نقصان و کمال این موطن بحصول سیر اجمالی و تفصیلی ظاهر میگردد و بسیر
اجمالے در نهایت مقام میرسد و بسیر تفصیلے بنهایة نمیرسد و کمال محبت آنست که تا آخر نقطهٔ وحدت رساند و محبت او بر و
تعالے در معرفت بمتابعت رسالت منزلت علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها فانی شدن است در ذات
بے ملاحظهٔ صفات و در مرتبهٔ حقیقت فنا در ذات بملاحظهٔ صفات است و درین موطن در بحث قبل ازین سیر فی الله بود و سیر
این موطن سیر و را اقربیت است و پیدا آمدن کمال و نقصان محبت در مرتبهٔ اقربیت بدریافت معرفت ذات است بے اعتبار
صفات و عدم دریافت آن با آخر نقطهٔ معرفت رسیدن و عدم رسیدن است و اگر کمال معرفت ذات دست ندهد نقصان
تمام در محبت نیست کسرے نقصان در محبت دارد و اگر هیچ معرفت ذات دست نداد کمال نقصان در محبت دارد
همبرین قیاس ست هر مرتبه از مراتب مذکوره و عدم کمال استعداد محبت درین موطن بنا بر عدم کمال متابعت است هر چند
کمال در متابعت آید استعداد محبت افزاید چه ازدیاد محبت و مودت مربوط بمتابعت صاحب شریعت است علیه من
الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و کریمهٔ ان کنتم تحبون الله فاتبعونی مبین این سر است پس مبنا بر جمیع مراتب محبت شریعت
آمد او اصل و دیگر فرع و وجود خلل در اصل موجب خلل در فرع است رخنه در سفل پیدا آمد در علو لاچار ظاهر آید قوت اساس و ضعف
او را در فرع تاثیر تمام است نعم ما قال العارف التبریزی رحمه الله الاعز قوله ؎ شریعت را مقدم دار اکنون بطریقت از
شریعت نیست بیرون هر کسے کو در شریعت راسخ آید طریقت راه بر وے خود کشاید و بر تو مخفی نماند هر محبتے در هر مرتبه که یافته
شود و در هر مظهرے که دیده شود ظل بعید یا قریب محبت حقیقیه است که آن عین حقیقت الهیه در حضرت احدیة است
بحسب حقیقت نه عقل چه بحسب عقل چون سائر صفات ذات زاید بران در نظر می آید و ازینجا است که نظر بر زیادتی صفات
کرده بعضے اولیاء کرام صلوات الله و سلامه علی نبینا و آله و علیهم الصلوة و السلام تعین حبی را ماورا التعین اجمالے ثابت نموده اند
و مقدم بر تعین علمے دانسته اند و نیز متمسک ایشان درین باب حدیث قدسی است کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف
فخلقت الخلق لاعرف و این حدیث مقتضی صدور جمیع ظهورات علمی و عینی از حب است پس تعین حبی نزد ایشان مقدم از
تعین علمے آمد شاید که معلوم شان نساخته اند که صدور جمیع ظهورات علمی و عینی حسے از حب بعد از علم است نه قبل العلم ازینجا باید
دانست که جمیع تعینات در تعین اجمالے داخل اند و تعین اجمالے جمیع را شامل تحقیق این مقام و حل اشکال این مرام این است
که صفات لا هو و لا غیره اند یعنے دو جهته دارند جهتهٔ عینیت و جهتهٔ غیریت بحسب حقیقت عین ذات اند و زاید بر ذات نیستند

www.maktabah.org

وباعتبار عقل غیر وزاید بر ذات حسب عینیت حقیقة احدیه صرفه است یعنی ذات من حیث هی هی بلا اعتبار صفة وباعتبار عقل
که غیریت صفات منظور نظر عقل است آن در تعین تفصیلی است نظر بر زیادتی صفات کر اعتبار عقلی است هرچند صفات
متعین بتعین زاید یافته شوند وحجاب ذات در نظر آیند وهر صفة ظاهر گردد وحاجب ذات آید تعین حبی از تعین علمی مقدم
نیست مؤخر از تعین بعلم است حب شیٔ قبل العلم بشیٔ نیست کما قلنا بالحب بعد از علم بشیٔ است وبحسب حقیقة وعینیت صفات
چنانکه شیخ محی الدین ابو عبد الله بن محمد بن علی بن العربی الطائی الحاتمی رحمه الله تعالی بران قائل است ودیگر مشایخ متقدمین
تا ذات متعین بعلم نشود هیچ صفة ولو صفة الحیوة والحب وغیرهما دران حضرت در نظر نه آید وملحوظ نگردد وبعد از حیوة اول از
بطون که بعرصه ظهور بظهور می آید علم است ودرین حضرت جمله اعیان ثابته بحضور اسم علمی حاضر وظاهر آمدند چون حضرت
حق اقتضاء ترجیح وجود اعیان ثابته بر عدم کرد ومقتضی این امر گشت این معنی صفة ارادة است اسم مرید از ینجا ظاهر گشت
وچون علم حق ارادت باستواء واستیلا قرین شد برائے ایجاد اعیان بر حال عدم این صفت قدرت است اسم قدیر ظاهر
آمد این صفت را باصفت حیوة ارکان ایجاد گویند وقبل از وجود خارجی اعیان ثابته چون حضرت حق ایشان را مشاهده
می نمود این صفت بصر است اسم بصیر ظاهر شد وچون اعیان ثابته بزبان استعداد التماس نمودند که ما از بهرچه مظهریم بظهور
رسان اطلاع حق بملتمسات هم او وقبول حق ملتمسات ایشان را صفت سمع است اسم سمیع از اینجا ظاهر آمده وچون ارادة
وقدرت باین حال منضم گشت ومتعلق بصدور ایجاد اعیان شد وبامر کن ظهور اعیان خواست این صفت کلام است واسم
متکلم ازین حال ظاهر آمده است این شش صفات مذکوره چون مترتب بر حیات است صفة حیوة مقدم بر صفات آمده و
اسم حی مقدم اسماء حیوة صفت است وحی اسم علم صفت است وعلیم اسم ارادت صفت است ومرید اسم قدرت صفت
است وقدیر اسم بصر صفت است وبصیر اسم سمع صفت است وسمیع اسم کلام صفت است ومتکلم اسم این اسماء سبعه را
ایمه اسماء خوانند وامام این اسماء بعضے حی گویند وبعضے علیم این صفات واسماء چون منفک از ذات نیستند اسماء وصفات
ذات شمرند وباقی صفات را صفات فعل حاصل آنکه بهر تقدیر صفت حبی مؤخر از علم آمده است وصفة حیوة مقدم از علم لانها صفة
مصححة للعلم وآنچنانکه گفته آمدیم که تعین بعلم مقدم از تعین حبی است ازین جهته است که صدور جمیع ظهورات بعلم است تا علم
نبود حب از چه باشد اینجا که حسب حقیقت است اصل صفت علم مقدم است ظهور آن نیز مقدم است در تعین اول پس
بهر تقدیر تقدم صفت علم را آمد وبعد از ان هرچه صدور یافت بحب است وصفت حبی بر خود او تعالی جل مجده ثابت کرده
است قال عز من قایل یحببکم الله وقال ایضا فسوف یاتی الله بقوم یحبهم ویحبونه الآیة وفی الحدیث القدسی کنت کنزاً مخفیاً
فاحببت الحدیث مشایخ گفته اند وهو الحب ومنه الحب والیه الحب فمنه ظهر ما ظهر افراط محبت را عشق گویند ودران جناب
هرچند حب زیاده باشد افراط نیست پس اطلاق عشق بر ونکند تعالی الله عما لا یلیق بشانه اما اطلاق عشق بر بنده در
است است وقتے که در نظر بنده جز او تعالی مضمحل گردد وغیر حق در بصر بصیرتش نماند چه در اصطلاح اهل تصوف حب
الٰهی که بدرجه کمال رسد آنرا عشق گویند حضرت حق تعالی چون بصفت محبت موصوف است بهمین محبت صدور
جمیع اشیاء آمده باین محبّت ذاتیه است ظهور کمالات صفاتیه که سبب ظهور جمیع موجودات است گشته است اصل محبّت صفاتیه

همین محبت ذاتیه است و اصل الفت و محبت که در مابین ارواح یا اشباح که واقع است همین است و در حضرت احدیته که دران موطن کثرت هرگز منظور نیست و نه تعدد محظور نه بصفت موصوف و نه بنعت منعوت محبت عین ذات است و چون از احدیته در مرتبهٔ وحدت که تعین اول است ظهور نماید و ظاهر گردد درین موطن بتعین حب چون دیگر صفات اجمالا نیز متعین گردد درینجا بحسب عقل نشان غیریت محبت از ذات ظاهر و باهر می آید نظر باعتبار عقل درین موطن گفته نشود که بحسب اجمال و عدم تمیز محبت عین ذات است چه تعین و مرتبهٔ ظل باعتبار عقل حاکم برین نیست کما لا یخفی علی الذائقین و چون از وحدت در مرتبهٔ واحدیت ظهور گردد درین حضرت محبت با مظهر خود تمیز مے یابد در رنگ صفات دیگر و بنا بر تفصیل پذیرفتن مرایا ظلال صفات نیز تمیز و تفصیل پیدا میکنند همین ظلال صفات با مرایائے خود بطریق اجمال در حضرت تعین اول که وحدت است و حقیقت محمدیست علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها همین حقیقت محمدی علیه و آله افضل الصلوات و اکمل التحیات حقیقت انسانی است چون در تعین اول مجمل بود درین موطن تفصیل مے یابد و هر فرد از افراد انسانی یکے از دیگرے متمیز میگردد مثل درخت و شاخ و بیخ و برا از درخت حقیقت محمدی اصل آمد و حقایق دیگر ظلال آن و فائض ازان آن حقیقت الحقائق آمد حقیقت این حقایق علمیه و عینیه چنانکه مرآت صفات واجبه گشته است مرآت محبت نیز هست والا نه مظهر اتم نباشد پس محبت مربی ذاتی حقیقت محمدی که حقیقة الحقایق است اصالة آمد و دیگر حقایق چون ظلال آن حقیقت جامعه اند بطفیل و توسط ایشان را از محبت حظے رسیده است و بحسب ظلیت نصیبے فراچنگ خود آورده اند پس خط محبت او از دیگران وافر آمد پس او صلی الله علیه و آله وسلم قلزم محبت آمد و دیگران قطرهٔ ازان دریا بدست دارند مصراع

آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری ❊ حقیقت محمدی که ذکر یافت حقیقت جملی است که جامع جمیع حقایق مخلوقات است نه آنکه حقیقت نوعی است قول او صلوات الله وسلامه علیه و آله انا من نور الله وکل شئ من نوری موید این معنی است در جمیع خلایق که محبت دیده شود بطفیل اوست چه ایشان ظلال آن حقیقت جامعه اند حقیقة محمدی علی صاحبها صلوات الله وسلامه که حقیقة الحقائق است مظهر اسم جلاله است که جامع جمیع صفات است چه وداد و محبت و چه لطف و رحمة و چه عظمت و جلالت و مربی دیگر حقایق اسم جامع نیست چه ایشان ظلال حقیقت مجمله اند بلے بقدر متابعت و مناسبت بتوسط حقیقة حضرت رسالت منزلت صلوات الله وسلامه علیه و آله حقیقت ایشان را اسماء و صفات تربیت میکنند حقیقت هر کرا یک صفت تربیت کند امروز همان اسم ظهور خواهد کرد و اگر زیاده از یک تربیت کنند امروز درین نشاء انسانی مظهر همان اسماء خواهد بود مثلاً حقیقت او را علیم تربیت کرده امروز مظهر علم باشد مردم ازین ینبوع علم سیراب خواهند شد و اگر حقیقت او را اسم رزاق تربیت کرده درین موطن بتوسط او رزق بمردم خواهد رسید و اگر بسیار صفات و اسما مربی حقیقت او اند مظهر جمیع آنها خواهد بود همچنین اگر مربی حقیقت او وداد و محبت است امروز مظهر محبت است غیر حقیقت او صلوات الله وسلامه علیه و آله حقیقت هر کرا که بسیار اسما و صفات تربیت کرده اند از دیگر مظهر تمام است و اگر صفت محبت حقیقت او را بسیار تربیت کرده است چون از دیگرے حقیقت او از محبت تربیت بسیار یافته است نسبت بدیگر مظهر اعلا محبت است و همین اسم رب حقیقت او است و مبدا فیض در هر مرتبه که نظر کنی اصل لطف و محبت و جلالت و عظمت در هر موطن درجة بعد درجة جز

ظل وظل الظل اسماء وصفات واجب جلت عظمته نخواهی یافت وهرچه بتو رسیده است غیر از وساطت حضرت رسالت مرتبت صلوات الله وسلامه علیه وآله نخواهد بود اگر بوجود علمے که حقیقت تست یافتهٔ بتوسط حقیقت آنحضرت است علیه وآله من الصلوات اتمها ومن التحیات اتمها واگر بوجود خارجی روحی یا مثالی یا شهادتی یافتهٔ همه بتوسط شریف اوست علیه افضل الصلوات واکمل التحیات اگر ظلال حقایق در اول مرتبه خارج که آنرا عالم ملکوت وعالم ارواح خوانند ظاهر کردند بطریق اجمال ظاهر خواهند گشت یا علی التفصیل علی الاجمال روح محمدی است همین اول مخلوقات است وعلی التفصیل ارواح ونفوس دیگر مخلوقات روح محمدی علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ظل حقیقت محمدیه چنانکه حقایق ظلال حقیقت مجملا اند ارواح ونفوس نیز ظلال روح محمدی اند صلوات الله وسلامه علیه درین موطن در رنگ آن اجمال وتفصیل است روح محمدی علیه من الصلوات اتمها ومن التحیات اعمها حقیقة جامعة جملیه روحیه است وافراد ارواح تفصیل او اند ومن هذا قال الشاعر رحمه الله تعالی ؎ محمد کافرینش پایهٔ اوست ✤ وجودش شخص وعالم سایهٔ اوست ✤ چو بود از نور پاک حضرت حق ✤ همه ارواح ازو کردند مشتق ودر رنگ اجمال وتفصیل مذکور در مرتبهٔ مثال نیز ثابت است واین چنین در مرتبه شهادت نیز واقع است وتفصیل او عرش وکرسی وسموات سبعه وعناصر اربعه وموالید ثلاثه معادن نبات حیوان وآخران انسان در مرایائے مجمله ومفصله درین موطن محبت نیز ظهورے دارد هرچه در مرایائے مواطن مذکوره محبت دیده شود همه ظل آن حقیقة است که اصل آن محبت است که ظل ذات بحت است در نفوس حیوانی وحیوانات وحقائق آنها محبت ظاهر است ودر جمادات ونفوس کانی وحقائق آنها مختفی اصل این محبت همان محبت است که در مرایائے مختلفه ظاهر آمده است هرچه مرات دارد از خود ندارد واز جانب دیگر دارد وهمه ازان جناب فیاض باینشان رسیده است اگر حسن وملاحت است از حسن وجمال او فائض واگر محبت والفت است ظل آن وداد ومحبت است واگر لطف وکرم است عکس همان لطف وکرم است همه اشیاء آئینه دار حسن وجمال او یند ومرات کار جمیع صفات کمال او وعلموا بذلک اولم یعلموا شعر کل الجهات لشمس حسنک مشرق ✤ وکل ذی قلب الیک یشوق ✤ یا واهب الحسن البدیع لاهله ✤ کل لحسنک فی الحقیقة یعشق ✤ حاشا یستر ک الحجاب وهذه انوار حسنک فی العوالم تشرق ✤ هذا الوجود وماحواه توهم ✤ ووجودک المتعین المتحقق ✤ من کان یشهد غیر حسنک فی الوری ✤ فواده بالکائنات معلق ✤ اصل مرتبه معبودیت است وظل مرتبه عبودیت اصل الاصل محبت خدا اجل مجده وظل الظل محبت بنده هر مرتبه از مراتب حکمی علیحده دارد ونسبت اخری اطلاق اسم از اسماء مرتبه وجوب چون الله رحمن رحیم مالک قدوس سلام الخ بر مرتبهٔ امکان ثانی است قبیح وکفریست صریح وکذا العکس نعم ما قال العارف الجامی قدس الله سره السامی رباعی اے برده گمان که صاحب تحقیقی ✤ واندر صفت صدق یقین صدیقی ✤ هر مرتبه وجود حکمی دارد گر حفظ مراتب نکنی زندیقی از انچه مذکور شد معنے حقیقی کریمه قل ان کنتم تحبون الله الخ باید دریافت وسر فاتبعونی یحببکم الله باید شناخت وسر در امر حق که متوجه نسمه مشرفه رسول بر حق علیه وآله من الصلوات والتحیات انمها واعمها واکملها واجمعها گشته است واد فرموده که بگو محمد مردم را اگر دوست میدارید خدائے را تعالی شانه پس متابعت کنید مرا آنست که جمله مخلوقات ظلال حقیقة

اوینده چه در مرتبه وجود علمی وچه در مرتبه وجود خارجی وظل را از متابعت اصل چاره نیست فرع تابع اصل است فرع را از حصول
تخلف نیست والا نه مورد اعتراض گردد فرمود حضرت حق جلت عظمته اگر مرا دوست میدارید راه این دوست داشتن شما مرا جز
راه اصل شما نیست از اصل باصل واصل الاصل پیوستن وسُلّم وصل باصل مطلق که موجب اضمحلال جمیع رسوم خلقیه است همین
اصل شما است که بمتابعت در وے فانی شوید لا غیر وموجب محبت همین راه اصل شما است محبت مرا جز بمتابعت اصل خود نخواهید
یافت از برائے همین سر ان آورده وقل ان کنتم الخ فرموده وچون جزاء شرط که متابعت است بوجود نیاید رتبه محبوبیت که مربوط
ومنوط بآن است کجا صورت گیرد وچون در متابعت وے صورت ومعنے درست آمد پس محبت وے عزّ اسمه درباره وے
درکار می آید چون او را صلے الله علیه وآله وسلم از جمیع عالم مختار نموده وتاج لولاک لما خلقت الافلاک برسر وے نهاده وخلعت
اصطفا واجتبا بروئے پوشانیده تابع را که جامع ظاهر شرع وباطن باشد وبرقدم وے رود ودر متابعت صوری و
معنوی درست آید او را از موهبات نیز حظے خواهد رسید واز جام محبوبیت خواهد چشید واین است او را تمام از بصر
بصیرتش خواهند پوشید درین حالت معرفت رب حقیقت مجمله او را دوست خواهد داد ورب حقیقة خود را یافته متابعت
کامله رب حقیقة مجمله را مے یابد ودر ذات بحت فانی میگردد وفنا در ذات بحت دائمی مے باشد وآن فنا مطلق است
که عین واثر هیچ نمے ماند آن تجلے دائمی است واگر مستمر نباشد یک لمحة کالبرق الخاطف روئے آرد آن تجلے برقیست
والیه یشیر قول الشاعر رحمه الله ؎ جلوهٔ در کلبه ما کرد وپنهان گشت یار + صبح بر شام غریبان یک نفس خندید ورفت + فناء
اول اتم است از ثانی فناء ثانی تجلے ذات بحت است در بنده وآنچه شیخ محی الدین ابو عبد الله بن محمد بن علی بن العربی
الطائی الحاتمی رحمة الله علیه گفته است التجلی من الذات لایکون الا بصورة المتجلی له تجلی بحت در عبد است که تجلے برقیست
وفیروز الصوفی در عقاید مصرح است قال رحمه الله تعالے واعلم ان العبد اذا کان فی البحت وهو عبارة عن فناء العبد فهذا
الحالة قد تستمر علی العبد حتی تمام العمر وقد لا تستمر واذا عاکس ذلک فلا تستمر لمحة کالبرق الخاطف وهو عبارة عن تجلی الحق فی العبد
انتهی بمتابعت کامله تابع خلعت محبوبیت نیز مے پوشانند وقدم محمدی او را ارزانی میفرمایند وگفته نشود که آنچه اولیاء
امم سابقه اند بمتابعت پیغمبر خود رسیده اند سلم وصول ایشان را حقیقة علمی وعینی پیغمبر ایشان است زیرا که حقایق جمیع پیغمبران
ظلال حقیقة مجمله اند علی نبینا وعلیهم الصلوة والسلام چون حقیقة ایشان ظل آن حقیقة علمیه وعینیه روحیه باشد ایشان را
سلم تمام که باصل مطلق رسند جز راه حقیقت سید الانام علیه وآله الصلوة والسلام نباشد از اینجا است که فرمود علیه افضل الصلوة
واکمل التحیات کنت نبیا وآدم بین الماء والطین ومؤید همین معنے است حدیث انا من نور الله الخ وازین جهة است که فرمود حضرت
رسالت منزلت علیه افضل الصلوات واکمل التحیات لو کان موسی حیا لما وسعه الا اتباعی همین راه مذکور راه ظهور ووصول است
ومصحح ایمان همین نردبان است ایمان شرعی صوری ومعنوی حقیقی جز این راه صورت نه بندد همان مراتب ظهور ووجود است
که بمرتبه اصل وظل نام مے برند وزبان زد ظاهر شرع در صحت ایمان آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْقَدْرِ
خَيْرِهٖ وَشَرِّهٖ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ اگر ایمان بالله است مرتبه اطلاق وتعین وجوبی است واگر ایمان بملائکه است
تعین ثالث است که عبارت از اشیاء کونیه مجرده بسیطه است تا الی آخرها در حق اهل ظاهر همان مقدار آگاهی داده اند و

درحق اہل معرفت بعد از آگاہی پردہ از رخ حقیقۃ معنے برکشادند و ایشان راحقیقۃ معاملہ ایمان نشان دادند الحمد للہ الذی
ہدانا حقایق المعانی مصراع بیا ببر زگلستان من ورقہا چند + قبل ازین گذشتہ است کہ محبت بندہ را بر
خدائے تعالیٰ درجات است چنانکہ زبان زد قلم گشتہ است محبت حضرت حق جل مجدہ نیز منقسم است بنابر
اعتبارات وظہورات وتعینات بسوئے محبت ذاتیہ وصفاتیہ وافعالیہ ہرچہ محبت ذاتیہ است ظاہر مے گردد و
پیدا مے آید از ادراک ذات مر ذات خود را بذات خود واز طلب ظہور خود بصفات خود کہ در مرتبہ احدیۃ بحسب حقیقۃ عین
ذات احدیۃ اند کہ اصل محبت صفاتیہ و اسمائیہ وغیر آنہا است و ہرچہ محبت صفاتیہ است ظاہر میگردد واز طلب ہر صفت
از صفات از ذات ظہور خود را در مظاہر خودہا و ہرچہ محبت اسمائیہ است ظاہر میگردد از طلب ظہور خودہا در ولایۃ و
سلطنت و دول خود آنہا و ہرچہ محبت افعالی است آنست کہ طلب کنند شیون الٰہیہ ظہور خود را براے مظاہر اسماء
جمالیہ وجلالیہ او تعالیٰ مجدہ ہمین محبت صفاتیہ و اسمائیہ اقتضاء وجود عالم کردہ است ہمین محبت اسماء وصفاتست کہ در
مرایائے مختلفہ الوان ظاہر میگردد جمیع انواع محبت آثار ونتیجہ محبت اسماء وصفات است بحسب تناسب وتنافر و توافق
وتضاد آنہا اول در عالم امر کہ عالم ارواح گویند ظاہر میگردد و بعدہٗ در عالم مثال پس در عالم شہادت چہ وجودات عالم بجمع لوازم
آنہا ظلال وجودات اسماء ومقتضیات اند کہ کامنہ در غیب مطلق اند ظاہر میشوند و قوۃ وضعف محبت جہتہ غلبہ احکام
وحدت وکثرت است کثرت بحکم ما بہ الامتیاز میباشد و وحدت بحکم ما بہ الاشتراک و ما بہ الامتیاز مقوی حکم تنافر و
تضاد است قوی میگرداند بغض وعداوۃ وقباحت وشماتت را و ما بہ الاشتراک قوۃ بخش است مر توافق و اتحاد را پس
مقوی محبت ومودت ولطف ورحمۃ وہدایۃ وحمایت است لہذا ہرچند حجب بسیار بود تضاد اکثر و چون حجب مرتفع
شوند و احکام کثرت رو بقلت نہند محبت قوی گردد و ہرچند در ظہور قریب حجب قلیل و احکام وحدت غالب
ہر قدر در ظہور قریب افتد بحکم قرب احکام وحدت و واحدیت بروے غالب باشند جماد کہ نزدیکتر از حیوان و نبات
در مرتبہ ظہور افتادہ است پردہائے مشاعر جزئیہ حسیہ وقوائے نباتیہ وحیوانیہ برگردد وجود و ذات ایشان نہ تنیدہ اند ایشان
ہرچہ مے یابند و درک میکنند بجہتہ عدم تقیید وظہورات بود بقید وظہور بعیدہ ہرچند ظہور قریب تر کشف تمامتر علی
اختلاف المراتب فی الظہور و کشف تام آنست کہ مدرک بذات غیر مقید بود بعد از رفع تمام اغطیہ نہ آنکہ قوی وآلات را
دران دخلے بود و پس این چنین درک تمام و کشف تمام در حق آنہا کہ بعد از جماد مظہر گشتہ اند ارزانی نفرمودہ اند و این از جہتہ
کثرت حجب وکثافت تام است و عارف چون از اسفل مرتبہ ظہور عروج کند و ہستی موہوم از بصر بصیرت دور کردہ در ذات
بحت فانی گردد اگر او را کشف دہند ہرچہ درک کند بذات خود درک کند و آنچہ می یابد بذات خود مے یابد تمام وجود او حکم
بصر گیرد یعنے تمامی وجود او چشم گردد و تمام او سمع گردد مسموع بچشم خواہد دید و مبصر بسمع خواہد یافت بدین قیاس است
دیگر صفات و یکے از حواس مانع حاسۂ دیگر نشود از اینجا است کہ مولوی جلال الدین رومی رحمۃ اللہ تعالےٰ علیہ گفتہ
است مثنوی ہر کہ جدا از تنگی وار ننگ و نام + عشق اندر عشق بینی والسلام + پس بدانی چون کہ رستی از بدن +
گوش و بینی چشم می باید شدن + راست گفتہ آن شہ شیرین زبان + چشم گردد مو بموئے عارفان + آنچہ گفتہ آمد

کہ یکے از حواس مانع حاسهٔ دیگر نمیشود در مرتبهٔ صفات وقید است اما نظر بر کمال ذاتی تمام وجود سالک مدرک گردد بنا بر فناء
ذاتی چہ کمال ذاتی آنست کہ تنہا ذات بے قید صفات مدرک است پس فانی را در ذات احتیاج بقید صفات نیست
چنانکہ تمام وجود واجب بے صفات درمے یابد وجود سالک فانی را در ذات بحت نیز این حالت بے قید صفات حاصل
میشود آنچہ بر صفات مرتب میشد بر خالص ذات وے مرتب میشود فناء صفاتے دیگر است وفناء ذاتی دیگر بر ہر یک ازان
بحسب فناء وران مرتب مے شود در فناء ذاتی بے حواس وجود سالک مدرک است وقطع نظر از حواس او را این معاملہ حاصل
وجود را از حواس استغنائی ست بخلاف فناء در مرتبهٔ صفات بلے درین موطن اگر وجود ہم مدرک گردد بعید نیست نظر
بعینیت صفات با ذات بحسب حقیقة چہ فناء ذاتی بحسب حقیقة در مرتبهٔ صفات نیز صورت میگیرد اما این معاملہ فناء
ذاتی مستقلا مر او را حاصل نیست وند فناء ، ذاتی مستقلا شتان ما بینهما استاثر الله هذا العبد بهذه المعرفة البديعة وارجو
انه ما تكلم بها احد من قبلي هو الله تعالى اعلم بحقايق الامور قلت وکثرت حجب موجب قلت وکثرت محبت است ایضا
پس محبت کاملان از جمیع ناقصان قوی تر است دمودت ایشان در خدا جل مجده از دیگران سخت تر اگر ذات او تعالے
را کہ منبع جمیع کمالات است دوست میدارد وتوقف نزد آثار ومبادی آنہا نے نماید وجمیع حجب از پیش بصر بصیرتش مرتفع
میگرداند او را کامل مکمل توان گفت اعلے رتبہ از ہر کاملے چہ این رتبہ حضرت مصطفی است صلواة الله وسلامه علیه وآله
المزکی وفیه قال جل جلاله ما زاغ البصر وما طغی ورتبہ محبت ذات با صفات اعلے است از دیگران بحسب اجمال وتفصیل نزد ترجمہ
ورتبہ می آرد بس محبت اسماء اعلی درجہ ست بعد ازان رتبہ محبت افعال وآثار ست این محبت صفات واسماء وافعال وآثار کہ موجب علو گردد نہ از حیثیت نفس آنہا ست بلکہ
ازین حیثیت است کہ آنہا اسماء وصفات وافعال ذات واجب اند وآثار آن پس معلوم گشت کہ کمال محبت برفع حجب
مربوط است ورفع حجب بمتابعت منوط پس متابعت حضرت رسالت منزلت علیه وآله افضل الصلوات واکمل التحيات
شرط محبت آمد وراه وصول جز متابعت نیامد ہر چند طرق وصول بسیار اند اما جمیع آن مربوط بمتابعت حضرت خیر البشر
اند علیه من الصلوات اتمها ومن التحيات اعمها بعد از اجتناب از منہیات واتیان فرایض وواجبات وسنن بر عملے از
اعمال خیرات کہ نوافل ومستحبات اند متمسک گردد ومدام بر آن اعتصام نماید ولازم گیرد قرب حق دست خواہد داد چہ
ہر عمل موصل بقرب است ملتزم آن البتہ بمقصد خواہد پیوست واستیعاب جمیع طرق خیرات واقسام آن ہم شرط وصول
نیست در مشکوة المصابیح در باب ذکر از سنن ترمذی وابن ماجہ آورده است عن عبد الله بن بشر ان رجلا قال یا رسول الله
ان شرايع الاسلام قد کثرت علی فاخبرنی بشیء اتشبث به قال لا يزال لسانك رطبا من ذكر الله روایت از عبد الله
بن بشر رضی الله عنه کہ مردے گفت یا رسول الله بدرستی کہ شرایع اسلام یعنے فضایل اعمال بسیار اند وہمہ را بجا نمیتوانم
آورد پس آگاه کن مرا بعمل اندک کہ بزرگ وبسیار باشد ثواب او کہ چنگ زنم باو وبان عمل کرده باشم تا بسبب آن ثواب
جزیل وجزاء جمیل ورتبهٔ اعلے ودرجہ اسنی یابم رسول خدا علیه افضل الصلوات واکمل التحيات گفت آن عمل اینست کہ زبان
تو ہمیشہ تر باشد از ذکر خدائے تعالی یعنی بذکر خدائے تعالی ہمیشہ زبان خود را مشغول دار چہ رطب لسان درین ہنگام عبارت
از مداومت ذکر است از اینجا معلوم شد کہ استیعاب اقسام خیرات واحاطهٔ جمیع مستحبات شرط وصول بجناب حق نیست

واین تقریر رسالت منزلت آنحضرت علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ثابت شد رئیس المحدثین وقدوة العارفین شیخ
عبدالحق دهلوی قدس الله سره در شرح فتوح الغیب در مقاله سی وششم بعدم احاطه واستیعاب اقسام طرق خیرات جهت وصول
تصریح فرموده گفته که هر عمل خیر که آن را نوافل خوانند بعد از اتیان واجبات واجتناب منهیات طریقی است موصل بقرب و
وصول هر که التزام آن کند ودوام بران نماید البته بمقصد برسد زود یا دیر استیعاب واحاطهٔ اقسام آن شرط نیست انتهی
قوله یلے هر عملے که کند بوفق شریعت ومتابعت سنت آنحضرت رسالت مرتبت صلوات الله وسلامه علیه وآله درست باید
وآنچه گفته اند الطرق الی الله بعدد انفاس المخلوقات این معنی دارد که طرق وصول بطبق ظروف مبینه شرعیه بسیار اند وهر یکے
موصل بحق استیعاب جمیع طرق سعادت مآرب شرط وصول نیست واختلافات که در اقوال مشائخ واقع اند وهر یکے ازان
صاحب دولتان چیزے فرموده است واختلاف که در سیر وسلوک رو آورده است بنا بر کثرت طرق خیرات است هر
طریقه ازین طرق داخل دائرهٔ شریعت است علے صاحبها الصلوات والتحیات جمیع اهل طرق اهتمام در تبیان احکام
شریعت دارند علی صاحبها الصلوات والتحیات من رد الشریعة فهو زندیق خصوصًا طریقه قویمه علیه قادریه که دائرهٔ بر کتاب
وسنت است حضرت غوثیت خافقین منزلت که دریافت فیض فیاض مر خواص وعوام را تا انتها وانجام ایام بتوسط
شریف او است رضی الله عنه در فتوح الغیب فرموده اند قال النبی صلی الله علیه وسلم من عمل عملا لیس علیه امرنا فهو رد وهذا
یعم الرزق والاعمال والاقوال لیس نبی غیره فنتبعه ولا کتاب غیر القرآن فنعمل به فلا تخرج عنهما فتهلک فیضلک هواک والشیطان
قال الله تعالی ولا تتبع الهوی فیضلک عن سبیل الله والسلامة مع الکتاب والسنة والهلاک مع غیرهما وبهما یترقی العبد
الی حالة الولایة والبدلیة والغوثیة هر که عمل کند عملے را که نیست بر صحت وے حکم من که شارع ام پس آن عمل مردود است
وباطل موجب بعد از جناب قرب این حکم که از قول رسالت مرتبت علیه وآله من الصلوات انمها ومن التحیات اتمها بر تو معلوم
شد فرا گیرنده است رزق را وکردار ها را وگفتار ها را چه حکم سنت وبدعت در همه جا جاریست و در جمیع چیزها ساری تحصیل رزق
بوفق شرع باید وخوردن آن نیز مطابق آن چه بسا است که تحصیل رزق بوفق شرع باشد وخوردن بدعت وهمچنین
در اقوال واعمال در کردن وناکردن رعایت شرع باید نمود وجز راه متابعت کتاب وسنت نباید پیمود زیرا که نیست ما را
پیغمبر جز حضرت مصطفے صلوات الله وسلامه علیه وآله المزکی تا متابعت او را اختیار نمائیم ونه کتابے جز قرآن مجید و
فرقان حمید تا عمل کنیم بدان کتاب چون حال برین منوال است ناچار متابعت کتاب وسنت باید پس خارج مشو و
بیرون میا اے سالک مسلک وصول از راه راست کتاب خدائے جل جلاله وسنت رسول مقبول علیه وآله افضل الصلوات
واکمل التحیات پس اگر بیرون آمدی از راه کتاب وسنت هلاک شوی ودر ورطهٔ هلاکت فرو روی پس گمراه کنند ترا هوائی
نفس وشیطان گفته است خدائے جل مجده پیروی مکن هوا را پس گمراه گرداند ترا از راه خدائے جل شانه وسلامت وخلاص
از آفات وصدمات نفس بدکیش وشیطان سوء اندیش ورهائی از گمراهی پیوسته باعتصام واخذ کردن وعمل نمودن
بکتاب وسنت سید الانام است وهلاکت وآفت رسیدن واُفتادن واز پائے در آمدن ودر چاه ضلالت مقرون باخذ
غیر کتاب وسنت سید الانام صلوات الله وسلامه علیه وآله وبسبب عمل کردن بکتاب وسنت بر مے رود وترقی میفرماید

بندہ سوئے حالت ولایۃ وان مجتنب ومحترز شدن است از اتباع ہوا وحالت بدلیت وآن فانی گشتن است وخالی
شدن است از فعل خود بارادت مولی جلت عظمتہ وحالت غوثیت وآن حاکم ومتصرف بودن است در خلق خدائے
جل شانہ وعم احسانہ بامر وے انتہی ترجمۃ کلامہ رضی اللہ تعالے عنہ وعمن علے اثرہ درین طریقہ علیہ در اتباع کتاب وسنت
حضرت رسالت منزلت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ واجتناب از وقوع در مہاوی بدعت تاکید تمام است وظاہر شرع
وباطن آن در ہمہ جا جاری است اکل حرام منہی عنہ است چون مستقیم بر ظاہر شرع از اکل آن بتکلف باز آمد شریعت
است وچون از باطن بمجاہدہ داعیہ آن زادور کند طریقت است وچون باختیار وبے اختیار داعیہ آن در دل نماند حقیقت
است ونفی آلہہ باطلہ کہ لایق عبادت نیستند واقرار بواحدانیۃ حضرت حق بالتصدیق شریعت است ونفی غیر واثبات واحد
بدل وموجود حقیقی اورا دیدن چونکہ ظلال را خود بخود وجودے نیست بوجود اصل موجود می نمایند چون بمجاہدہ برین قرار یابد
طریقت است وچون در باطن باختیار وبے اختیار برین حالت مستمر باشد حقیقت است پس ظاہر شرع بر باطن
مقدم آمد وکمال کار باطن شرع بر ظاہر شرع موقوف گشت ازین بیان ظاہر میگردد سبب کم ظاہر شدن حقایق ومعارف
درین زمانہ بنابرین است کہ ظہور معارف موقوف بر تصفیہ باطن است وتصفیہ باطن موقوف باکل ولباس حلال است
چون مشایخ این زمان در اکل شبہات افتادند وررند در اکل حرام افتند ومعلوم است کہ حلال درین زمانہ کم است
پس ازین روست کہ معارف الہی وحقایق از ایشان اندکے سر می زنند وقلیل بوجود می آیند سر رشتہ قربت وباب شہر
ولایۃ شریعت است بعد از اجتناب از نواہی شرعیہ ومتابعت رسالت منزلت علیہ وآلہ الصلوات والتحیات تاکید
در اتیان فرائض است وموجب قرب حق در اعمال مافوق از فرائض علم نیست عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ان اللہ تعالی قال مایتقرب الی عبدی بشئ احب الی مما افترضت علیہ الحدیث بتحقیق خدائے تعالیٰ فرمودہ است
نمیشود نزدیک بسوے من بندہ من بہیچ چیزے دوست تر بسوئے من از آنچہ فرض گردانیدہ ام بروئے تا اتیان بآن
کند وسر امر در اتیان فرائض چنانچہ صلوٰۃ وزکوٰۃ وصوم وغیر ذلک کہ واقع است جہتہ نفاست آنہا کہ دوست ترین در
طریق وصول اند بسبب عمل بر آنہا زود قرب حاصل میگردد حضرت ایزد تعالےٰ چون خلق را جہتہ معرفت پیدا کردہ است
وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون گفتہ وعبادۃ بقدر معرفت میباشد خلقت الخلق لاعرف فرمودہ است لازم
این طریقہ سعادت قدوم را کہ جز آن مستقلا ہمہ اعمال موجب قرب نیستند برایشان امر کردہ تا امر را کہ تقاضائے وجوب
دارد از جناب حضرت وہاب بر خود لازم دانستہ بامور وفا نمایند تا براہ راست بسرعت بمنزلت معرفت رسند این
امر بآن می ماند کہ معشوقہ عاشق را راہ وصول نماید ومرضی او جز بران راہ نباشد این راہ درست است او کما ہوا ز دیگر راہہا
صحیح وسالم باشد واز اعوجاجات خالی واز مزاحمت اغیار پاک قلادہ امر در گردن وے کردہ عاشق را باین راہ سوئے
بساط وصل میکشد تا بے اطلاع اغیار وعدم لحوق دشوار رسیدہ ہر یک از دیگرے کامیاب گردد ونیز بدان مے ماند کہ
معشوقہ دامن گیر عاشق بود کشان کشان او را بجائے وصل مے برد بیت دوش معشوقہ گفت مرد فقیر منتہی زکوٰۃ
حسن بگیر در اتیان فرائض کہ شارع تاکید فرمودہ است در ترک آن عقل را مساغ نے پس در اتیان فرائض اہتمام

از جمیع اعمال از سنن و مستحبات مقدم آمد و حصول قرب برائے عامل فرائض بطریق مطلوب و حضور مامور و باینا سبہ لازم آمد از اینجا باید دریافت کہ اول اہتمام در گذاردن فرائض کند و تاکید و مبالغہ دران نماید و بعد ازان سنن راتبہ مؤکدہ شدہ با فرائض و غیر معین و مؤکدہ شدہ با فرائض مشغول شود بعد ازان بنوافل و مستحبات و فضایل کہ بترک آن اساءۃ لازم نمے آید مشغول گردد و از اینجا معلوم می گردد کہ نظر ایشان ہر یک از فرائض و سنن مؤکدہ راتبہ معینہ و غیر راتبہ مؤکدہ و نوافل و فضایل قربے است علیحدہ نہ آنکہ حاصل از سنن و نوافل و فضایل یک قرب است و ذکر نوافل در آخر حدیث مذکور کہ آن این است و ما یزال عبدی یتقرب الی بالنوافل حتیٰ احبہ فاذا احببتہ کنت سمعہ الذی یسمع بہ و بصرہ الذی یبصر بہ و یدہ التی یبطش بہا و رجلہ التی یمشی بہا و ان سالنی لاعطینہ و ان استعاذنی لاعیذنہ برائے اعم و اشمل بودن آنہا است مر سنن ہدی را چہ نفل در شرع عبادتے است غیر از فرض و واجب فیعم السنۃ و المستحب و التطوع الغیر الموقت و الانہ سنن ہدی آنست کہ مداومت بران بطریق عبادت من غیر افتراض و لا وجوب مطلوب است و اتیان آنہا بران وجہ مامور و بترک آنہا مستحق لایمہ میگردد و زواید آنکہ مداومت بر آن بطریق عادت بود کسیر النبی صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ و بترک آن اساءۃ لازم نیاید تقسیم نوافل بسنن ہدی و سنن زواید مقتضی دو قرب است قرب سنن ہدی و قرب نوافل اول بر اتیان سنن ہدی مرتب میگردد و ثانی بر اتیان سنن زواید چہ ہر یک شان و رتبہ علیحدہ دارد اما آنچہ مشائخ از دلالت حدیث معلوم کردہ اند کہ از سنن ہدی و زواید یک قرب حاصل مے آید آن را بر قرب عام حمل توان کرد بجہت اعمیت و اشملیت سنن زوائد مر سنن ہدی را بقرب نوافل موسوم ساختہ اند و اضافت قرب بنوافل کردہ اند چنانکہ بیان این کردہ خواہد شد انشاء اللہ تعالے و مراتب قرب را کہ مشائخ متاخرین بچہار قسم منقسم ساختہ اند اصطلاح جدید ایشان است اول تحقیق این اقسام کردہ تحقیق قرب سنن ہدی کردہ خواہد شد و سخن بمذاق کہ بسیاق ایشان است خواہد شد جمیع اقسام قربات در فناء مطلق بے قید داخل اند ازین جہت است کہ غوث الثقلین افاض اللہ تعالے علینا برکاتہ بتقسیم مشغول نگشتہ اند و کمال را بفلا تری لغیرہ وجودا مع حفظ الحدود و لزوم الامر و النواہی مقرر نمودہ اند اول ازان قربات قرب نوافل است و گفتہ اند بندہ درانجا فاعل و حق آلہ است یعنے در شہود بندہ چنان نشستہ کہ اشارۃ انا را او بجوہر خودش است چہ بر و ظاہر نگشتہ است کہ ہمہ عالم اعراض مجتمعہ است و اعراض بالاستقلال قابل اشارۃ حسی نیستند و اشارۂ انا را او بمفہوم او راجع است و ہرچہ شہود فاعل بودن خودش است از بصر بصیرتش ساقط گشتہ این مرتبہ فنا ء صفات است کہ او را بسبب مواظبت و مداومت بر نوافل و خیرات و مرضیات حق دست میدہد چنانکہ حدیث مذکور بران ناطق است و بے یبصر و بے یتکلم و بے یبطش برین معنی حمل کنند و مولوی جامی قدس اللہ سرہ السامی در سلسلۃ الذہب این مضمون را نظم دادہ و فرمودہ چون تو سازی روان زنا فلہا * بدیار قبول قافلہا * بر قوائے تو وحدت و اطلاق * غالب آید بقدر استحقاق * چشم و گوش و زبان تو ہر یک * عین ہستی حق شود بے شک * وصف امکان در و شود مغلوب * منصبغ یا بمیش بحکم وجوب * فعل و ادراک در ہمہ حالت * بتو باشد مضاف و حق آلت * گر دوت پیش صوفیان کرام * متقرب بقرب نافلہ نام * مرتبۂ دوم را قرب فرائض خوانند و آن از اعمال بفرائض حصول مے پذیرد و این نیز از سیاق حدیث مذکور معلوم و درین قرب گویند کہ فاعل حق و بندہ آلہ است و این مقام فناء ذات است و از اینجا است کہ نبینا المصطفی صلوات اللہ و سلامہ علیہ

وآله الزکی فرموده است ان الحق ینطق بلسان عمر و مولوی در سلسلهٔ نیز فرموده و گفته ؎ واگر آن رتبه ات شود حاصل * که تو آلت شوی و حق فاعل * هر که عرف مقربان دانند اهل قرب فرائضت خوانند * و مقام سیوم را در قرب رافع و بلند از ان که جامع میان آن هر دو مرتبه است که مرتبه جمع الجمع گویند و ما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی اشارة بهمین مرتبه است و این مرتبه را مقام قاب قوسین نیز گویند درین موطن فنا ر ذات و صفات هر دو حاصل میگردد و مولوی رحمة الله گفته ؎ ور کینی این دو قرب را با هم جمع باشی یگانهٔ عالم * نقد قربین حاصل تو بود * قاب قوسین منزل تو بود * و مرتبهٔ چهارم ارفع و اعلے مقامات و درجات است آن را مرتبه اطلاق و بحت ولاتعین و جمع الجمع احدیة و مقام او ادنی خوانند و در انجا ولی از اولیا حضرت الٰه و عبد مقرب بحت درگاه بهیچ یکے از قید فاعلیت و آلیت مقید نیست و نهایة کمال جمال این مقام مخصوص لسید الانام صلوات الله و سلامه علیه و آله و اصحابه الکرام گشته است این مقام مقام خلافت است و کریمه ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم و کریمه و من یطع الرسول فقد اطاع الله مشیر باین است و بعض تابعان او را صلے الله علیه و آله وسلم بقدر متابعت ازین مشرب بهره ایست مولوی رح فرموده ؎ ور زهمت کنی بلند روی * که مقید بجمع هم نشوی * دوران باشدت درین سه مقام * بے تقید بقید هیچ کدام * باز عالی منهی شوی اعلے * سر فرازی باوج او ادنی * این مقام نبی است و آنکه قوی * باشد اندر وراثت نبوی چون تحقیق اقسام مذکوره از قربات ظاهر گشت آنچه بر فقیر در قرب سنن و قرب نوافل ظاهر ساخته اند وا مے نماید قبل ازین مضمون این معنی رقم زده گشت که سنن هدی موجب قربے است برأسه و سنن زوائد برأسه چه هر یک شانے علیحده وارد و در متن حدیث قدسی هر دو را قرب نوافل گفتن جهته در گرفتن نوافل سنن هدی راست لانها اعم و اشمل از اینجا توهم نباید کرد که حاصل از هر دو قرب واحد است یا مراد از نوافل خیرات و مستحبات و فضایل اعمال است فقط که سبب حصول قرب گشته اند چه این توهم اندازنده سنن است از مابین فرائض و سنن زوائد و نیز دور اندازنده از عمل بر سنن است بسبب ظهور محبت خدائے تعالیٰ مجده بر بنده و دریافت صدق محبت بنده بر خدائے تعالے شانه همین سنن هدی است و کریمه فاتبعونی موید این معنی است و در تارک آنها ایلام متوجه بدان است این هرگز معقول صاحب عقلے نگردد که نوافل موجب قرب باشد و سنن هدی را این رتبه نه فضل بر آن صاحب حق الیقین را که هرگز شائبه گمان بکر و سرادقات حق الیقین نمیگردد و نمیدانند که هرگاه بسنن زوائد قرب حاصل شود بسنن هدی بطریق اولیٰ رتبه اعلے حاصل خواهد شد پس درینجا چگونه در وهم افتد در تحقیق اقسام قربات گفته شد که در قرب نوافل فنا ر صفات است و این قرب را از حدیث مذکور اخذ کرده اند و حال آنکه حدیث در ذکر افعال و صفات نص است افعال بطش و مشی و صفات سمع و بصر ذکر هر دو دلالت دارند بر فناء افعال و صفات متقرب در افعال و صفات او تعالے پس قرب نوافل را ازین حدیث اخذ کرده و مربوط بفنا ر صفات گفتن مقتضائے این حدیث نیست مگر بطریق اعم و چون معلوم شد که قرب نوافل اعم است و قرب سنن هدیٰ را شامل بیقین که هر یک قرب را درجات است حصول اول قدم در قرب فنا ر افعال است و همین قرب موجب توکل است و این فنا ر بوجود بقا ر صفات نفس متصور نیست چه بقا ر آن مستدعی افعال خود است لهذا گفته اند که ممکن نیست وفا بحق مقام و تصحیح او و احکام او مگر بعد از ترقی او بما فوق آن مقام پس فناء افعال بترقی بمقام صفات متحقق میگردد و بتحقق فناء افعال توکل نیز صحیح و سالم می ماند چون ربحے که در جمیع مراتب نزد حضرت امام ما ابو حنیفه رحمه الله تعالے

در ربیع ثانی صحیح و سالم مے ماند و بعد از فناء افعالی فناء صفاتی است بعد از ان در حضرت اجمال بعد از ان در مرتبه بحت فناء ذات میرا اند جمیع نعوت و صفات
پس فناء افعال در قرب سنن زواید است و فناء صفات در قرب سنن هدی از اینجا ظاهر گشت که قربات علی تعمیم النوافل
چهار اند و علی التفصیل پنج اند منحصر در چهار نیستند اول قرب سنن زواید دوم قرب سنن هدی سیوم قرب فرائض چهارم قرب
جامع است مر هر سه قربات مذکوره را تعبیر از ان بقرب جمع الجمع و قرب وحدت و قرب اجمالی مناسب است پنجم قرب را لبسبب
اطلاق و لاتعین و بحت ذات بقرب بے کیف و قرب مجهول مناسب است این شاه راہے است که بر فقیر او تعالی ظاهر
ساخته است لله الحمد علی کل حال و لا یخفی علی من له ادنی بصارة و بصیرة انه بقی الخبایا فی زوایا هذه المراتب و ستاثر الله
تعالی هذا العبد الضعیف لبیانه و فضل علیه بهذه المعرفة له الحمد اولا و آخرا پس اسباب ظهور محبت خدائے بر بنده خود و ظهور متابعت
سعادت درجت رسالت منزلت صلی الله علیه و آله و محبت بنده بر خدائے تعالی در فرائض و نوافل حصر گشتند و حصول
جمیع مراتب موقوف بر اتیان آنها است اما در فرائض استیعاب ضرور و ناگزیر و در سنن هدی احاطه مامور و در سنن زواید
و فضایل اعمال استیعاب و احاطه جهته وصول استحبابا ماموربست نه شرط وصول کما قلنا پس بعد از اتیان فرائض و سنن هدی
چون بر اعمال خیرات و مستحبات من غیر استیعاب مداومت نماید البته بمقصود خواهد رسید در قریب زمان یا دور ان شاء الله
تعالی مجده قبل ازین ظاهر نموده شده است که ظهور محبت خدائے تعالی بر بنده و ظهور محبت بنده بر خدائے تعالی شانه
بمتابعت سعادت منزلت آنحضرت رسالت درجت صلوات الله و سلامه علیه و آله منوط و مربوط است و متابعت فرایض
فرحت و محفل منزلت و درجت و سلوک سبیل محبوب حضرت جلیل جل جلاله قولا و فعلا و خلقا و حالا و سیرة و عقیدة باید چون
در جمیع مذکورات بر اثر خیر البشر رفت و موافقت صوری و معنوی با آنحضرت رسالت مرتبت علیه و آله من الصلوات و التحیات
حاصل شد و حق متابعت صورت بست همه لطائف تابع بلطایف متبوع مناسب میگردند و فنا در وے صلی الله علیه و آله
و سلم حاصل میشود و چون او صلوات الله و سلامه علیه و آله در حق فانی است و محبوب اوست فانی را در وے از محبت پاک
محبوبیت بقدر متابعت استحقاقی است از راه باطن آنحضرت رسالت منزلت صلی الله علیه و آله و سلم در باطن این فانی سرایت
میکند و چون در حق حبیب خود پاک محبوب خود فرموده است لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک و ما تاخر در حق فانی در وے
صلوات الله و سلامه علیه این دولت مغفرة خداداد نیز ارزانی میگردد و خلعت لیغفر لکم ذنوبکم بروے نیز میپوشند و چون بر سرِ وے
تاج عصمت نهاده اند و معصوم داشته اند تابعان او را محفوظ ساخته اند و در قول و فعل و اراده از مخالفات نگاه داشته اند
قول و فعل او مرضی خدائے باشد و اراده او باراده خدائے تعالی و قصد بقصد او کند و آنچه در حدیث آمده است اذا احب الله
عبدا لم یضره ذنب معنی او این است هر که نگاه دارد او را الله تعالی از گناه پس ضرر نمے رساند او را گناه یا آنکه هر که دوست دارد او را
خدائے تعالی شانه ضرر نمے رساند او را گناه یعنے او را توفیق توبه میدهد بعد از گناه و معنے محفوظ همین است که از وے آنچه مرضی
حق بود صادر گردد و اگر خلاف مرضی او تعالی از وے سر زد او را توفیق توبه دهد تا بتوبه شتابد و مصر بر عصیان نماند حاصل
آنکه بطفیل شریف آنحضرت رسالت منزلت صلی الله علیه و آله و سلم بروے خلعت محبوبیت می پوشند و این دایره محبوبیت
واسعه است و در گیرنده است جمیع مراتب محبوبیت را هر چند بمرتبه او نرسند دران دایره داخل خواهند شد و آنچه لائق محبوبانست

در حق وے درکار دارند علی حسب التفاوت فی الدرجات والمراتب ازینجا فرق مابین نبوت وولایت ظاهر گشت ونهایت ولایت بدایت نبوت پیدا شد سر ولی در زیر قدم نبی علیه افضل الصلوات واکمل التحیات آمد چه ظل همیشه در پیش قدم واقع است ازین بیان حقیقت نبوت وولایت باید دریافت وتجلیات ذاتیه چون در حق وے صلی الله علیه وسلم مصروف اند وحقیقت وے صلی الله علیه وسلم مراد باسم جامع است که آن اسم جلاله است هر که بر قدم وے باشد او را از تجلیات ذاتیه ومعرفت اسم جامع نصیب است این چنین شخصے از اقل قلیل است ودر هر یکے را باین دولت مهتد مے سازند این رتبه اعلی ومرتبه اسنی مر محمدی المشرب را دست مید هد که نهایت سیر وسلوک او تا حقیقه محمدی مقرر است وهر که غیر از محمدی المشرب است او را معرفت اسمے از اسما دست مید هد چونکه معرفت هر کسے از رب ماهیة او در نمیگذرد ومربے ماهیة او اسمے است از اسمائیه اسم جامع و چنانکه در فنا فی الرسول که بمتابعت او صورت بسته مستحق محبت حق میگردد در فنا فی الشیخ آن شیخ که محمدی المشرب است نیز دست مید هد وبتاج محبوبیة او را می نوازند چه شیخ خود فانی است بشیخ وے و شیخ خود فانی است از طریق در وے بدولت جل او دار ارشاد رشیده است و شیخ شیخ وے در شیخ خود وعلی هذا القیاس همه مشائخ سلسله فانی در حضرت علی کرم الله وجهه اند وهمچنین مشائخ سلاسل دیگر نظر بر انتهار طریق بوے رضی الله عنه واو در حضرت رسالت منزلت نبینا المصطفی وسیدنا المجتبی علیه وآله من الصلوات اتمها ومن التحیات اعمها فانی است واو صلی الله علیه وسلم در حق تعالی فانی است وباقی است باو تعالی لان الفناء مستلزم للبقاء پس همه مشایخ از ابتداء سلسله تا انتهاء آن یکے در دیگرے فانی اند وباقی بالله فانی الشیخ فانی فی الله وباقی بالله است از اینجا است که فنا فی الشیخ مقدمه فنا فی الله گفته اند فلهذا بعد از اتیان فرائض وسنن هدی هیچ شئے از سنن زوائد وآداب از دست ندهد ودقیقه ازین باب فرو نگذارد ومهما امکن در اتیان نوافل خیرات ومستحبات وآداب تهاون نورزد وهمین متابعت حضرت رسالت منزلت صلی الله علیه وسلم موجب فنا است ودولت خدا داد بقا است از ما ذکر معلوم گشت که بے التزام ظواهر احکام نوامیه الهیه چه مندوب ومستحب حصول معرفت ورسیدن باین منزلت از محالات است فعضوا علیها بالنواجذ لیحصل لک بها البقاء علی التابید هر چند ادب ظاهری زیاده بود ادب باطنی افزون تر گردد پس آداب ظاهری چون امتثال باوامر وانتهاء از نواهی شرعیه واحتیاط در جمیع امور حتی متابعت آثار سلف نیک نگاه باید داشت وآداب باطنی آنکه حفظ باطن کند از حضور اغیار خیر باشد یا شر چه هر دو در حجاب برابر اند از آنچه مذکور شد معلوم توان کرد که اصل جمیع خیرات وینبوع حسنات ومحصل سعادات بعد از علم ایمان علم فقه است واول قدم صوفی را در راه وصول بحق جز در شرع نیست چه رشته طریقت وحقیقت ومعرفت شریعت است تعریف فقه معرفت نفس است چیزے را که او را باشد از نفع وچیزے که بروے باشد از ضرر وغرض فقه امتیاز حق از باطل است موضوع فقه بیان احوال مکلفان است چون صوفی از مکلفان است که تمسک بحق نماید واز باطل پرهیزد ونفع وضرر خود را بداند که نفع در تمسک بحق است وضرر در ارتکاب باطل چون امتیاز حق از باطل وما لها وما علیها واحوال مکلفین را همین فقه است پس بعد از ایمان فضل او را ثابت باشد چه امتثال اوامر واجتناب از مناهی وعمل بعزائم جز فقه صورت نمیگیرد ومعرفت جز امتثال اوامر واجتناب از نواهی واتیان نوافل پس فضل فقه بر علوم دیگر ظاهر گشت واز این جهت اشرف علوم آمد وشرف ائمه مجتهدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین از این جا باید

دریافت قبل ازین اشارۃ بمحبت بندہ بر خدا تعالی کردہ شدہ است ودرجات او بیان افتادہ است وعلامت صدق محبت او ہمین متابعت بوفق شریعت آنحضرت رسالت مرتبت است صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ ہمین متابعت موجب فنا وبقا است بہمین تبعیت محبت بندہ کہ سکر وولولہ وشوق وقلق وتلذذ ووجد وفقد وقبض وبسط است بصدق صورت میگیرد اگر غیر از متابعت چیزہائے مذکورات ازوے سر میزند چون او بدبخت موافق شرع نباشد ازوے سرزدن چیزہا از جملۂ آزمایشہائے حضرت حق است ومظہر صحت وسقم محبت وحال او شریعت است این علامت شامل است جمیع علامات را کہ مشائخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم الی یوم القیامۃ گفتہ اند چنانکہ رجوع بجانب حق تعالی بکنہ ہمت از انچہ حرام گردانیدہ است بروے ومکروہ ساختہ مراد را چنانکہ مداومت ومواظبت بر ذکر در شب وروز چنانکہ آنحضرت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ فرمودہ علامت حب اللہ حب ذکر اللہ وعلامت بغض اللہ بغض ذکر اللہ وچنانکہ حذف علائق وعوایق واختیار نمودن تبتل وانقطاع بسوئے محبوب وچنانکہ عدم استیناسی بغیر وے تعالے وعدم استیحاشی ازوے اگرچہ بانواع بلایا ومحن او را بیازمایند وچنانکہ طمانیت قلب وجمع سر للقریب المجیب ودوام النظر بالقلب فی المراقبات الی الملک القریب وچنانکہ قلیل الکلام والاکل والشرب باشد ودر شنیدن اصم ودر دیدن اکمہ نہ برسیدن چیزے از خطوظ دنیا ودینہ شاد ونہ برفتن آن اندوہگین نہ از خلق خوف ورجا وچنانکہ تکلم بر منہج طریقت ونطق بعلم سواریث کہ موروث محبت است ومثل این علامات کہ گفتہ اند ہمہ داخل متابعت آن حضرت رسالت منزلت اند صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چون در متابعت صوری ومعنوی درست آمد در حق وے محبت حضرت حق جل جلالہ در کار میگردد ومحبت حضرت حق جل مجدہ بر بندہ مزید کرامت ونعمت وتخصیص وتقریب واختیار واجتبا واصطفا است ازو تعالی وبروے بذات وصفات تجلی کردہ وعلامت این محبت این است کہ اشناسانند وے را ذات خود تا بشناسد او را تعالی بمعرفت حقیقیہ وشک وشبہ ازوے کنارہ گیرد وخالص متوجہ جناب حضرت حق گردد وعلامت محبت است کہ الہام بروے رسد در جمیع امور واختیار کند برائے وے بفضل خود اصلح وعلامت محبت است کہ بایمان واحسان بر وے منت نہادہ است وایمان را نزد وے دوست گردانیدہ است ودل او را بنور ایمان منور گردانیدہ است وعلامت محبت است کہ درست گردانیدہ است سوئے وے قرآن را و او را بقرآن انس والفت دادہ و اسرار قرآنی بروے کشف گردانیدہ وفہم بیان آن او را عطا فرمودہ وعلامت محبت است کہ از بصر بصیرت او حجب رفع کردہ بر حقائق اشیا کماہی او را اطلاع بخشیدہ واز اسرار کامنہ وچیزہائے خود واقف گردانیدہ واو را امین خزانہ غیب خود ساختہ است تا بکس فاش نکند رباعی ہر سادہ دلی محرم اسرار نباشد * تا بستہ زبان در صف اغیار نباشد منصور صفت راز درون ہر بیرون ندہد * جولانگہ او جز بسر دار نباشد باید کہ زبان بستہ دارد وکشف اسرار نکند واگر ضرر باشد چنان کند کہ زبان او در دہن نگردد واز دایرہ سلامت بیرون نیفتد چون صدیقان ومعارف ایشان ازین قبیل است واز مشائخ منقول است ہر کرا کشف دادند ووصف ستاری نبخشیدند آن کشف وبال حال او گردد وعلامت محبت است کہ او را بسوئے بندگان مومنان خود دوست گرداند در صحیحین از ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت است قال قال

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ اذا احب عبدا دعا جبرئیل فقال انی احب فلانا فاحبہ ثم ینادی فی السماء فیقول ان اللہ یحب فلانا فاحبوہ فیحبہ اہل السماء ثم توضع لہ القبول فی الارض واذا ابغض عبدا دعا جبرئیل فیقول انی ابغض فلانا فابغضہ قال فیبغضہ جبرئیل ثم ینادی فی السماء ان اللہ یبغض فلانا فابغضوہ قال ثم توضع لہ البغضاء فی الارض چون خدائے تعالیٰ دوست میدارد بندہ را از بندگانِ خود راضی میگردد از وے میخواند جبرئیل را علیہ السلام پس میگوید حضرت حق جل جلالہ بتحقیق من دوست میدارم فلانِ بندہ را پس دوست میدارد آن بندہ را جبرئیل علیہ السلام و بروے ثنا میگوید ولقاء او را دوست میدارد و برائے او استغفار میکند پستر ندا میکند جبرئیل بامر الٰہی در آسمانہا برائے شنوانیدن فرشتگان تا بشنوند و او را دوست دارند پس میگوید بفرشتگان حضرت حق جل فی مجدہ دوست میدارد فلان بندہ را پس شما دوست دارید او را پس دوست میدارند آن بندہ را پستر نہادہ میشود مر آن بندہ را قبول و محبت در دلہا اہل زمین چہ جن وچہ انس و چون دشمن میدارد اللہ تعالیٰ بندہ را و از وے ناراضی میگردد و ارادہ شر و ضلال او دارد میخواند جبرئیل را میگوید بتحقیق دشمن میدارم فلان بندہ را پس دشمن دارتو او را گفت آنحضرت دشمن میدارد او را جبرئیل بذم و نفرین کردن و بکراہت دیدن پستر ندا میکند جبرئیل در آسمانہا کہ خدائے تعالیٰ دشمن میدارد فلان بندہ را پس دشمن دارید شما او را گفت آنحضرت پس دشمن میدارند آسمانیان آن بندہ را پستر انداختہ میشود مر آن بندہ را دشمنی در دلہا مردم تا ہمہ مردم او را دشمن دارند و در حدیث آمدہ اذا احب اللہ عبدا القی محبتہ فی الماء فکل من شرب من ذلک الماء احبہ رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت چون دوست دارد خدائے تعالیٰ بندہ را می افگند اللہ تعالیٰ محبت او را در آب پس ہر کہ بنوشد از آن آب دوست میدارد او را و در حدیث قدسی آمدہ قال اللہ تعالیٰ یا ابن آدم خلقت الاشیاء لاجلک وخلقتک لاجلی فکن انت لی تکن الاشیاء لک اے پسر آدم آفریدیم ہمہ اشیاء را برائے تو و آفریدیم ترا برائے خود پس تو باش مرا و غیر مرا از بصر بصیرت خود محو کردان و در دل جز مرا جا مدہ چون مرا گشتی و در من فانی شدی ہمہ اشیاء ترا شوند این نتیجہ فنا فی اللہ و بقا باللہ است حضرت قدوۃ عارفین و سردفتر اہل یقین غوث الثقلین قدس اللہ سرہ و افاض علینا برہ در مقالہ نوزدہم بعد سیاق کلام گفتہ است فجعلت محبوب الخلیقۃ اجمع الثقلین وماسواہما دنیا واخری اذ صرت محبوب الحق والخلق تابع للحق ومحبتہم مندرجۃ فی محبتہ کما ان بغضہم مندرج فی بغضہ اے پس گردانیدہ میشوے دوست داشتہ خلق ہمہ جن وانس وجز آن کہ فرشتگانند در دنیا و آخرت زیرا کہ گشتی محبوب حق و خلق ہمہ تابع حق اند جل وعلا و دوستے خلق داخل است در دوستی حق چنانکہ دشمنی ایشان داخل است در دشمنے او تعالیٰ یعنی چون دوست داشتہ خدا شد ہمہ خلق او را دوست میدارند و چون دشمن داشتہ او تعالیٰ شد ہمہ خلقِ خدا جل مجدہ او را دشمن میدارند دوستی و دشمنی خلق ظل محبت و مقت حق است اگر یکے را دوست دارد بجناب قرب خود او را نزد و یک گرداند بقدر محبت وے تعالیٰ در حق وے ظل و عکس آن محبت در مرآت ظاہر گردد و ہمچنین است حال مقت ہر چہ برابر آئینہ دارند عکس وے در ان ظاہر شود بلیت فدائے مشرب آئینہ میتوان بودن کہ با سیاہ سیاہ است و با سفید سفید چون عداوت و محبت خلق اثر و نتیجہ محبت و مقت حق است بعض مشایخ گفتہ اند کہ میخواہم مردم را بمن رجوع افتد تا مرا دلیل گردد بر صحت و سقم حالِ خود چہ حق تعالےٰ بعد از کشیدن بندہ بقرب خود و اعطاء قرب او را و نہادن تاج ولایۃ بر سر وے محبت در آسمان و زمین مے اندازد و ہمہ را بطرف وے

رجوع میدہد و رجوع خلق وقتے دلیل بر صحت و سقم حال گردد کہ بعد از فنا و بقا برائے تکمیل ناقصان او را رجوع بسوئے خلق دادہ باشند ازینجا باید دریافت کہ رجوع خلق و ازدہام ایشان بر عوام و گمراہان و مبطلان کہ مستقیم بر جادہ شریعت علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ نیستند دلیل کمال ایشان نیست پس رجوع خلق در روئی آوردن ایشان علی الاطلاق دلیل کمال و محبت ذوالجلال نشد و رجوع مردم کہ برہان کمال او گردد رجوعی است کہ اہل دین را برائے استفادہ یقین باشد نہ آنکہ برائے مصالح دنیوی روئے آرند و در حق او از یاد حق شاغل گردند و او را در ورطہ ہوائے نفس اندازند چہ این چنین رجوع خلق ابتلا و آزمایش حق است و مقت در صورت محبت چون خارق عادت کہ شاغل از باطن باشد و خطرہ دیگر بجائے یاد حق نشاند و اگر شخصے شیوہ لطف و کرم پیش گیرد و بہر کسے بخوش خلقے و عجز و انکسار و تواضع و حلم پیش آید چون بعضے مبطلہ کہ در طریق حرمین شریفین زادہما اللہ تعالیٰ شرفا این گمنام و اخروند و مردم جہال را بکنایت و صریح از ولایت خود میگویند و کمال خود را نزد ایشان ظاہر میسازند و مردم را جہت حصول حظوظ نفسانی طرف خود مایل می سازند و دعویٰ کشف و کرامت دارند بر مثل این شخص رجوع خلق در روآوردن ایشان علامت کمال نیست و قال صاحب العوارف فی الباب الثانی والخمسین فی ادب الشیخ وما یعتمدہ مع الاصحاب والتلامذۃ قال رحمہ اللہ تعالیٰ اہم الآداب ان لا یتعرض الصادق بالتقدم علیٰ قوم ولا یتعرض لاجتلاب بواطنہم بلطف الرفق وحسن محبۃ الاستتباع فاذا رائے ان اللہ تعالیٰ یبعث الیہ المریدین والمسترشدین بحسن الظن وصدق الارادت یحذر ان یکون ذلک ابتلاء واختبارا من اللہ تعالیٰ والنفوس مجبولۃ علی محبۃ قبول الخلق والشہرۃ وفی الخمول السلامۃ فاذا بلغ الکتاب اجلہ وتمکن العبد وعلم بتعریف اللہ ایاہ انہ مراد بالارشاد والتعلیم للمریدین فیکلہم حینئذ کلام الناصح المشفق الوالد لولدہ بما ینفعہ فی دینہ ودنیاہ انتہی کلامہ رحمہ اللہ تعالیٰ و در حدیث آمدہ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من تعلم علما مما یبتغی بہ وجہ اللہ لا یتعلمہ الا لیصیب بہ عرضا من الدنیا لم یجد عرف الجنۃ یوم القیمۃ یعنے ریحہا رواہ احمد وابوداؤد وابن ماجۃ و در حدیث دیگر آمدہ عن کعب بن مالک قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم من طلب العلم لیجاری بہ العلماء او لیماری بہ السفہاء او یصرف وجوہ الناس الیہ ادخلہ اللہ النار رواہ الترمذی و رواہ ابن ماجۃ عن ابن مالک و در حدیث دیگر آمدہ وعن الاحوص بن حکیم عن ابیہ قال سال رجل النبی صلے اللہ علیہ وسلم عن الشر فقال لا تسئلونی عن الشر وسلونی عن الخیر یقولہا ثلاثا ثم قال الا ان شر الشر شرار العلماء وان خیر الخیر خیار العلماء رواہ الدارمی پس ہر کہ علم ظاہر شرع و باطن شرع برائے گردانیدن رویہائے مردم بسوئے خود وسیلہ سازد و تعلم این علم دین برائے جمع مال کند تا حظوظ نفسانی بآن گرد آرد اہل اللہ نیست اہل دنیا است فرو رفتہ در ورطہ ہوائے نفس و مبطل است کہ بصورت محق ظاہر گشتہ است این چنین عالمے را عالم سوء گفتہ اند و گفتہ نشود کہ مراد از علم علم ظاہر شرع است فقط چہ مراد از علم علم مقاصد است و آن بر دو قسم است علم معاملہ و علم مکاشفہ و این علم را علم حقیقت و علم رشد نیز خوانند ہر چہ علم معاملہ است متعلق است باعمال و اخلاق و عقاید و ہر چہ علم مکاشفہ است نوریست کہ بعد از سیر و سلوک و صدق معاملت در دل افتد و بدان معرفت حقائق اشیاء کماہی منکشف گردد و معرفت ذات و صفات و افعال حضرت حق جل مجدہ دست دہد و این علم را علم حقیقت و رشد بحکم حدیث میخوانند من عمل بما علم ورثہ اللہ علم مالم یعلم ہر کہ عمل کند بآنچہ دانستہ است و خواندہ است از علوم دینیہ و آموختہ است از علم ظاہر شرع روزے گرداند و بہ بخشد او را خدائے تعالیٰ علم آنچہ ندانستہ و نخواندہ است را علم

علم ظاهری و باطنی که زبان زد خواص و عوام است این معنی دارد و نسبت یکی بدیگری نسبت جان و تن است و مغز و استخوان و گوشت و پوست آیات و احادیث که در فضیلت و علم رتبهٔ علم وارد اند علم ظاهر و باطن را شامل اند قبیل ازین در حدیث ابی هریرة که از صحیحین گذشته ان الله تعالی یحب فلانا فاحبوه فیحبه اهل السماء ثم توضع له القبول فی الارض ازین حدیث ظاهر میگردد که بعد از دریافت قرب همه مخلوقات که مرایا محبت اند او را دوست میدارند نه آنکه در بعضی انواع مخلوق دوستی و محبت او منحصر یافته است پس هر چه موجود باشد از عالم ملکوت و ناسوت ارواح و معانی اشباح و اجسام از معادن و نبات و حیوان که مرایاء محبت اند او را دوست میدارند در حدیث آمده است جبل الاحد یحبنا و نحبه و در حدیث دیگر آمده است ان الجبل ینادی الجبل باسمه ای فلان هل مر بک احد ذکر الله فاذا قال نعم استبشر الحدیث و سلام درختان و اطاعت ایشان مر آنحضرت را صلوات الله و سلامه علیه و آله و بسیاری احادیث اند که بر محبت ایشان دلیل اند صریحا و دلالة و گفته شود که بعضی مردم دوست تمیدارند اولیا را بلکه دشمن اولیاء اند چه دشمنان پیغمبران اند پس رجوع بعضی مردم و دشمنی بعض علامت محبت نباشد چه این دشمنان و مبغضان مرایا اسم مضل گشته اند و محبان مرایاء محبت و دود و هادی اند هر یکی از صفات لطیفه و قهریه مقتضی ظهور در مرایاء خود است هر حرکتی که در اصل باشد در آئینه همان ظاهر گردد و ما نحن فیه چنین است که سلسله مودت از اصل است چون اصل محبت در حق وی در کار گردد در ظل این معامله لاچار ظاهر شود و در مرآت پیدا آید و اگر مظهر هادی مظهر محبت باشد در مسلم ظاهر خواهد شد و اگر مظهر مضل مظهر محبت است از کفار نیز سر خواهد زد چون ابو طالب که رسول خدا را صلی الله علیه و آله و سلم دوست میداشت و در اکثر امور حامی وی بود و اگر مظهر هادی مظهر محبت نباشد این معامله از وی سر نمی زند همچنین مظهر مضل و مراد از ظهور محبت در مرایا مطلق محبت نیست چه مطلق محبت البته ظهوری دارد و مراد درینجا محبت است که درباره این شخص از اصل در کار گشته است و در مرات ظهور نموده چنانکه متن حدیث توضع له القبول فی الارض برین معنی مشعر است و هر چه کفار دشمن انبیا و اولیا اند بنا بر ابتلاء و آزمایش اصل است مر ایشان را نه آنکه اصل درباره ایشان که صفات قهریه اند در کار گشته اند نظر بر ضلالت ایشان باشد نعوذ بالله من ذلک از آزمایش مقربان که محبان و مریدان اند با نواع بلاها می باشد و گاهی مرادان و محبوبان را نیز ببلاهای صعب و محن ابتلا می نمایند و می آزمایند حضرت سید السفراء فداه علیه و آله امهاتنا و آبائنا صلوات الله و سلامه علیه و آله که سر دفتر مرادان و سید محبوبان است معلوم است که او را چه مقدار بچیزهای دشوار آزموده اند آزمودن محبان و مریدان در رنگ آزمودن محبوبان است محبان و عاشقان خود را آزمودن محبوبان و مرادان در رنگ آزمودن عاشق است معشوقه خود را و آن آزمایش نیز گاهی در میان می آید و اما دشمن داشتن اهل اسلام کفار را بنا بر اصل و حقیقه باک اصل الاصل این مقت و عداوة است حق جل جلاله بر ایشان بنا بر ایشان بنا بر سرکشی ایشان از اتیان اوامر او تعالی و ارتکاب مناهی خشم گرفته است و صفات قهریه او تعالی بنا بر طغیان ایشان در حق ایشان در کار گشته اند و در مرایای هادی این صفات قهریه نیز ظهور نموده اند و در ظل این معامله مقت نیز ظاهر گشته است لله الحمد علی ما الهم الی ازین بیان معلوم گشت که اولیا هر چند بحکم اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری پوشیده باشند و چون محبت ایشان در زمینیان و آسمانیان نهاده است آن محبت خود بخود منوفی بطرف اولیا حضرت حق تعالی مجده میکند معرفت این بزرگواران خود

بخودے دانانیدن حضرت متعال محال است و این رہنمونی بطرف اولیا روے تعالے ازوے تعالیٰ است و رد آوردن این
کمالات وحصول این درجات بسبب متابعت آنحضرت رسالت منزلت است صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ لان
الطرق کلہا مسدودۃ الا طریق متابعتہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چون بمتابعت او صورۃً ومعنیً درست آمد او را فنا حاصل شد وفنا
را بقا لازم حضرت واجب الوجود او را وجود موہوب وادہ رجوع سے بخشد تا دور افتادگان را بہ بساط قرب دلالت فرماید وزنگ
غیر از آئینہ دلشان بزداید درین وقت مجاہدہ ومشقت کلفت وشدت ازوے برداشتہ شود وگرو کسالت وملالت از ساحت
سینہ او رفتہ شود باین معنی کہ ہرچہ از عبادات موجب سعادات کہ قبل ازین در ابتدا ازوے جز تکلف بوجود نمے آمدند وہرچہ
عبادات بود ادا آنہا بکسالت می بود در انتہا جمیع عبادات بے تکلف بنشاط ازوے بوجود می آیند ہرگز تکلف وکسالت
وعدم نشاط را گرد پیرامن سرادقات کمال او نمے گذارند وبرین محمول است قول بعض مشائخ رحمۃ اللہ علیہم کہ گفتہ اند العبد السالک
اذا بلغ مقام المعرفۃ سقط عنہ تکلیف العبادۃ نہ آنکہ تکلیف ازوے برخیزد چہ این مخالف مذہب اہل سنت وجماعت است
لقولہ واعبد ربک حتی یاتیک الیقین واقرار برفع تکلیف کفر صریح است مگر رفع تکلیف براین معنی محمول گردد وبعضے دیگر
از مشائخ رحمہ اللہ تعالیٰ کہ گفتہ اند اذا حصلت المشاہدۃ رفعت المجاہدۃ نیز ہمان معنی دارد نہ آنکہ مجاہدہ وکوشش در اتیان
احکام اسلام نمے کنند ومامورات اسلام را فرو میگذارند وحکم بسقوط احکام میکنند نعوذ باللہ من ذلک معنی او این است در اول
حال مجاہدہ می باشد وہر حکمے از احکام شرع جز بمجاہدہ صورت نمے گرفت چون منتہی شد ونفس او مطمئنہ گشت ومشاہدہ حاصل شد
مجاہدہ ومشقت کہ در ابتدا بود رفع میگردد وبے مشقت ومجاہدہ وروآوردن کلفت عبادات ازوے بوجود می آیند آنچہ
در ابتدا بمشقت حاصل مے شد درین حالت بسہولت دست میدہد ہرچہ میکند از سر حضور میکند وہرچہ میگوید از سر حضور
دیدن ہیچ چیز در مشاہدہ ومعائنہ او فتور نمے آرد وہرچہ کند برائے خدا کند وہرچہ دہد برائے او وہرچہ خورد بحکم او چونکہ او درین
حالت ہرچہ میکند بامر حق وبرائے حق میکند نفس را دران حظے ودخلے نیست تحقیق این مقام اینست بعد از فنا وبقا کہ
عبارت از سیر الی اللہ وسیر فی اللہ است ظلمت طبائع ضررے نمے رساند ہرچند طبائع باقی اند وبرائے حکمتی کہ آن نظام عالم
شہادت است در آدمی گذاشتہ اند وہرچہ نفس است ہوا وآرزوئے کہ داشت برہم گشتہ است ومطمئن شدہ است الحال
برحفظ حدود او را قیامی بخشیدہ اند ہرچہ میکند بامر حق میکند امر او وے باشد یا تشریعی بہر تقدیر متمثل امر است در اول ہرچہ میکرد
بحکم طبیعت وشہوت نفس بود ودر بقا بعد الفنا بموافق حق چہ او را پاک وصاف از ارادۃ وخواہش برآوردہ اند الا آنکہ مرید بارادہ اوست
وشائبہ بشریت او او را از میان برداشتہ اند وجود موہوم از نظرش درانداختہ اند ووجود موہوب بروے ارزانی ساختہ
وے را رجوع دادہ اند پس آرزو وخواہش نفس در ایشان نماندہ است اولیا ہرچہ خواہند وہرچہ خورند نفس را دران دخلے
نیست چنانکہ در حق حضرت رسالت منزلت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ عن انس قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
حبب الی الطیب والنساء وجعلت قرۃ عینی فی الصلوۃ رواہ النسائی روایت است از انس رضی اللہ عنہ وے گفت کہ گفت
رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دوست گردانیدہ شدہ بسوئے من بوئے خوش وزنان وگردانیدہ شد شادی وخوشدلی
من در نماز ودر غیر محبوب دیدہ خوش نمے شود تمام از محبوب خود مشغول گرداند یعنے نسا وطیب کہ خوش داشتہ شدہ اند بوجہے اند

که مانع و شاغل از یاد حضرت حق و حضور بحبت مطلق میستند و در نماز همه چیزها که حرام گردانیدن و جمیع علائق گسستن متوجه بحبت گشتن مطلوب است این اشیاء مذکوره وغیره مخل نیستند بصر بصیرت باوجود اینها در کار خود ثابت و قرار است و قوله صلے اللہ علیه وسلم حبب الی که بصیغه مجهول آورده است بنا بر آن است که خود این چیزها بهوائے نفس خود اختیار نکرده ام چون حضرت حق جل مجده سوئے من دوست گردانیده است ممتثلاً لامره دوست میدارم مناسب این مقام در سیاق این مرام خوش حکایتے از اولیاء کرام یاد آمد آورده اند شیخے در کنارۂ دریائے فرود آمد و نزول فرمود و آن شیخ یاری و مخلصی کامل دران نواحی در گذاره و ماورائے دریا داشت آن مخلص و اخلاص مندوی بدست اهلیهٔ خود طعامے بخدمت شیخ فرستاد و آن دریا بزرگ بود غیر از کشتی عبور ازان مشکل اهلیه شیخ بموقف نیازمندان استاده بخدمت والا منزلت صاحب ولایة عرض نمود که غیر سفینه از دریا چگونه گذر کنم شیخ مر او را گفت برو نام مرا گفته بگو مر دریا را العزة فلانکس که هرگز در عمر خود با زن خود جماع نکرده مرا راه ده و آن زن را از نزدیک شدن و جماع کردن شیخ اولاد متولد شده بود آن زن بکنارهٔ دریا شد و آنچه شیخ گفته بود نزد دریا ظاهر ساخت دریا او را راه داد اهلیه شیخ ازان دریا گذشته برفیق شیخ پیوست و طعامے که همراه آورده بود نزد وے نهاد آن بزرگوار طعام خورد چون از خدمت شیخ ارادهٔ برگشتن کرد و از خدمت شیخ مرخص میشد عرض کرد که از دریا چگونه عبور کنم و بگذرم آن بزرگوار فرمود چون نزد دریا برسی نام مرا نزد دریا گرفته بگو مر دریا را بنام فلانکس که در عمر خود طعامے نخورده است مرا راه ده نزد دریا آمد و آنچه آن بزرگوار گفته بود ظاهر ساخت پس آن دریا او را راه داد گذشته نزد شوهر خود آمد و ازین کار بسیار در تعجب ماند و در ورطهٔ تعجب میگشت از شوهر خود ازین کار دشوار نما پرسید و سوال کرد که این چگونه معامله ایست شوهرش گفت سالک هر فعلے که کند چون هوائے نفس را در وے نگذاشته اند گویا که وے فعل نکرده است هر چه منم بهوائے نفس و یافتن لذت همراه تو جماع نکرده ام آنچه کرده ام برائے فرحت تو کرده ام و آن بزرگوار بهوائے نفس خود در عمر خود چیزے نخورده است و آنچه خورده است بنیت قوة در عبادة خورده است انتهى الحکایت این حال اولیاء صاحب کمال است هر چه کنند برائے شهوت و آرزوئے نفس نکنند وعن عائشة رضی اللہ عنها قالت کان رسول اللہ صلے اللہ علیه وسلم یعجبه من الدنیا ثلثة الطعام والطیب والنساء فاصاب النساء والطیب ولم یصب الطعام رواه احمد بعضے عوام کالانعام که ازین احوال واقف نیستند دل نشین ایشان گشته است که از اولیاء بعد از وصول آنچه حظوظ نفسانی اند سر نمے زنند و کسانیکه از ایشان آن چیزها سر میزنند در ورطهٔ هلاکت فرو رفته اند از اولیا نیستند نفس بد اندیش ایشان را از کیش اولیاء کرام در طرف انداخته است نمیدانند که ایشان آنچه میکنند بامر ارادی یا تشریعی میکنند بهوائے آرزوئے نفس هیچ چیز از ایشان بوجود نمے آید اکل و شرب و نکاح و لباس که در ابتدا بهوائے نفسانی بود در انتها بامر تشریعی و ارادی میباشد و در حدیث آمده است عن انس قال جاء ثلثة رهط الی ازواج النبی صلے اللہ علیه وسلم یسئلون عن عبادة النبی صلی اللہ علیه وسلم فلما اخبروا بها کانهم تقالوها فقالوا این نحن من النبی صلی اللہ علیه وسلم وقد غفر اللہ له ما تقدم من ذنبه وما تاخر فقال احدهم اما انا فاصلی اللیل ابدا وقال الآخر انا اصوم النهار ولا افطر ابدا وقال الآخر انا اعتزل النساء فلا اتزوج ابدا فجاء النبی صلے اللہ علیه وسلم فقال انتم الذین قلتم کذا وکذا اما واللہ انی لاخشاکم للہ واتقیکم لہ لکنی اصوم وافطر واصلی وارقد واتزوج النساء فمن رغب عن سنتی فلیس منی رواه علی ابن ابی طالب وعثمان بن مظعون وعبد اللہ بن رواحة فی الصحیحین این

متعصبان چرا احوال نیک مآل این بزرگواران را بر محک تجربه کتاب و سنت عرض نمیکنند تا حقیقت حال بر ایشان ظاهر گردد و بے باکی نیست اگر کورے را آئینه دهند و گویند این آئینه در مقابل خود داشته در وے روے دیده بشود چون در مقابل وارد روئے خود نادیده منکر صفائی آئینه گردد شعر اذا لم تکن للمرء عین صحیحة * فلا غرو ان یرتاب والصبح مسفر * شپر گر وصل آفتاب نخواهد * رونق بازار آفتاب نکاهد * بعضے احوالات ایشان در رنگ متشابهات دلسته از اعتراض پرهیزند و بسوئے عالم السر و الخفیات واگذارند و جز راه تسلیم پیش نیارند و تصاریف ایشان دیده بر ایشان معترض نباشند و اگر بر روئے مشکلے آید و دشوار نماید قصه حضرت موسے و حضرت خضر علی نبینا و علیهما الصلوة والسلام یاد کنند که چون حضرت موسے از حضرت خضر سوراخ کردن کشتی و کشتن غلام و از پائے افگندن دیوار بموجب شرع دیده بروے اعتراض کرده بود و چون حقیقت کار که مصلحت پروردگار دران بود بر موسی علیه الصلوة والسلام کشف گشت وجه صواب این تصاریف او را ظاهر شد و ران چیزها ئے دیده انقیاد آورد و برین منوال است احوال خیر مآل اهل الله که جز امر واجب الوجود کار منکر نما اختیار نمیکنند اگر امر تشریعی باشد یا ارادی باید که بطبق ظروف بینه شرعیه بر محل نیک حمل سازند و وجه صواب در کتاب و سنت طلب نمایند چون از مستقیم این چنین معامله سرزد مهما امکن بر محل نیک حمل سازند و اگر محل نیک یافته نشود در رنگ متشابهات جز بتوقف لب نکشایند و اعتراض را درین مابین کنجائے ندهند مثلاً از مستقیم سخنے سرزد که آن را در ظاهر غیبت توان گفت هر چند این صورت غیبت است که ممنوع است و در شرع در حق وے وعید وارد است اما چون اولیاء کرام علے نبینا و علیهم الصلوة والسلام از ارتکاب مخالف شرع محفوظ اند خصوصاً از ارتکاب کبائر پس محل نیک باید جست و آن امر دینی است شاید که مخالف شرع از وے دیده در غیبت وے مذاکرهٔ حال وے میکند تا وے شنیده از مخالف شرع باز ایستد و جرح و تعدیل امر دینی است و از صحابه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین واقع شده است در توضیح آورده است در بحث سنت واما المجهول فان روی عنه السلف وشهدوا له بصحة الحدیث صار مثل المعروف بالروایة وان سکتوا عن الطعن بعد النقل فکذا لان السکوت عن الحاجة الی البیان بیان وان قبل البعض ورد البعض مع نقل الثقات عنه یقبل ان وافق قیاسا کحدیث معقل بن یسار فی بروع مات عنها زوجها ولا ابن مرة وما سمی لها مهرا وما دخل بها فقضی علیه السلام بمهر نسائها فقبله ابن مسعود ورده علی رضی الله عنهما وقال ما نصنع بقول اعرابی بوال علے عقبیه قال شمس الائمة الکردری رحمه الله ان من عادة العرب الجلوس مجتثا فاذا بال یقع البول علے عقبیه وهذا البیان قلة احتیاط الاعراب حیث لم یستنزهوا البول وهذا طعن من علی رضی الله عنه انتهی لله الحمد اولا واخرا والصلوة والسلام علے سیدنا محمد سید المرسلین واله واصحابه کذلک الی یوم الدین *

مکتوب ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام فضایل پناه طیب صدور یافته در بیان توحید شهودی و وجودی و شرح بیت ابن فارض مصری قدس سره اذا لم تکن للمرء عین صحیحة بر مشرب ارباب توحید شهود بیان

انتہا سیر الی اللہ و حصول فنا و بقا و سیر فی اللہ و بیان آنکہ صدور عالم بانعکاس صفات و وجود حق تعالے است بالتحقیق الانیق و الفوائد الجلیلۃ المتعلقۃ بکل مقام و غیر ذلک وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ الذی وفقنا لمشاہدۃ جمالہ و جلالہ و الصلوۃ و السلام الاتمان الاکملان علے اشرف الانسان وآلہ وبعد فاعلم یا ایہا الاخ الصدیق و الشقیق الشفیق الطیب المطیب اطیبک اللہ تعالے بطیب التوحید وروحک اللہ تعالے بروح التفرید ان التوحید الوجودی اے اعتقاد ان الوجود واحد لا غیر عند بعض المشائخ من الاولیاء شہودی لا وجودی بمعنے ان السالک اذا سلک مسلک الوصول وسار علے اثر الرسول الذی ہو خیر الانبیاء فداء علیہ امہاتنا والآباء صلوات اللہ و سلامہ علیہ وآلہ الی یوم الجزاء یحصل لہ حال لا یشاہد فے حالہ غیر الحق اصلا و یری انوار التجلیات الالہیۃ فی المحسوسات الظاہرۃ والباطنۃ ویسقط عن بصر بصیرتہ غیر الحق جلشانہ بالکلیۃ بان یختفی المظہر فی الظاہر فینمحی فیہ کانمحاء الکواکب عند طلوع الشمس وہذا یسمونہ بالفناء فلا یری ولا یشاہد غیر الحق تعالی و یعتقد ان لا موجود الا اللہ و یتکلم و یقول بالمقال فی غلبۃ الحال بما یدل علے اتحاد الحق بالعالم و عینیتہ فی مثل ہذا الحال قال افضل البشر متمسکنا فی الدنیا و یوم الحشر و النشر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم من رآنی فقد رأے الحق وامثال ہذہ الکلمۃ کثیرۃ فی کلام المحققین من الصحابۃ و الصوفیۃ من ہذہ الامۃ مثل ما نقل عن برہان العارفین الموحدین و امام المتقین امیر المؤمنین علی رضی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ فی بعض خطبتہ انا اللہ الذی تکلم بموسے فی طورہ وکما نقل عن سلطان العارفین ابی یزید البسطامی قدسنا اللہ بسرہ الاقدس لیس فی جبتی سوے اللہ و سبحانی ما اعظم شانی وکما نقل عن المنصور انا الحق وامثالہا کثیرۃ ویقال لہذا التوحید توحید شہودی ان یشاہد الواحد فی جمیع الکائنات نعم ما قال العارف للہ در قولہ شعر

کل الجہات لشمس حسنک مشرق + وکل ذی قلب الیک یشوق + یا واہب الحسن البدیع لاہلہ + کل لحسنک فی الحقیقۃ یعشق + حاشا ان یسترک الحجاب وہذہ + انوار حسنک فی العوالم تشرق + ہذا الوجود و ما حواہ توہم + ووجودک المتعین المتحقق + من کان یشہد غیر حسنک فی الوری + ففوادہ بالکائنات معلق + وعند البعض التوحید الوجودی واقعی لا الشہودی فقط بمعنے ان الوجود واحد فی نفس الامر لا متعدد وہو الحق تعالے وتقدس ولیس حال ما یطلق علیہ السوے والغیر الا کحال الامواج علے البحر الزخار فان الموجود لا شک انہ غیر الماء عند العقل من حیث انہ عرض قایم بالماء واما من حیث الوجود فلیس شیئ فی الخارج الا الماء فمن وقف عند الامواج التی ہی وجود الحوادث وصورہا وغفل عن البحر الزخار الذی یتموج بظہر من غیبہ الی شہادتہ ومن باطنہ الی ظاہرہ ہذہ الامواج یقول بالامتیاز ویثبت الغیر والسوی ومن نظر الی البحر الزخار وعرف انہا امواجہ والامواج لا تحقق لہا بانفسہا قال بانہا اعدام ظہرت بالوجود فلیس عندہ موجود الا الحق سبحانہ وماسواہ عدم تخیل انہ موجود متحقق فوجودہ خیال محض والمتحقق ہو الحق لا غیر الم ذلک قال الجنید قدس اللہ تعالے سرہ الآن کما کان عند سماعہ حدیث رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم کان اللہ ولم یکن معہ شئے وقال الشیخ الکامل و العلامۃ العامل موید الدین الجندی شعر البحر بحر علے ما کان فے قدم ان الحوادث امواج وانہار + لا یحجبنک اشکال تشاکلہا + عمن تشکل فیہا فہی استار + اذا عرفت ہذا فاعلم ان السالک اذا حصل لہ الفناء فی اللہ والبقاء باللہ جل مجدہ وصار من الواصلین الی اللہ تعالے والسالک لو اصل و العارف الکامل لا یکون

شئ حجابا فی حصر فی مشاهدة الحق ولا یری بعین الباطن الا الله یری الوحدة فی الکثرة والکثرة فی الوحدة کالنواة فی الشجرة والشجرة فی النواة لذلک قال العارف رحمه الله تعالے شعر اذا لم تکن المرعین صحیحة ٭ فلا غروان یرتاب والصبح مسفر ٭ اے اذا لم تکن المرعین باطنه صحیحة سلیمة عن رویة الاغیار لعدم فنائه فی الله وبقایه بالله فلا غرو وعجب ان یرتاب ویغیب الموحد المحق فے توحیده والصبح اے صبح التوحید مسفر لان الانکار منه علے العارف بالله والفانی فے الله لیس الا بجملة عن حقیقة الحال من ظهور الله الکبیر المتعال و اخلال عقیلة الجهل بطے دائرة الامکان المشتملة علے الآفاق والانفس کما صورناها فی بعض رسائلنا المسمی بتجرید العارفین ان وجدتها فطالعها ومن لم یطاء دائرة الامکان لم تکن عینه صحیحة لان السیر الی الله لا یتم الا باضمحلال دائرة الآفاق والانفس وبدون هذا السیر لا یحصل الفناء وهذا الفناء لیس تاما انما هو فناء عبر عنه بالعدم ونعنی بالفناء التام فناء الفناء وهو ان لا یبقی له الشعور علے فناء نفسه وانما قلنا هذا لمتبعیة النفس وتابعیة الاشیاء لها فمن لم یبق له الشعور علے نفسه طلعت شمس سعادته وذهب الدیجور فے مثل هذه الحالة الحاصلة قال العارف بالله جل مجده شعر نسیت الیوم من عشقی صلوتی فلا ادری عشائی من غداتی وبعد هذا السیر الذی یحصل به الفناء اے فناء الصفات یحصل له البقاء بالله فان سمع یسمع به وان تکلم یتکلم به کما یدل علیه الحدیث القدسی لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتے احبه فاذا احببته کنت سمعه وبصره ولسانه ویده ورجله الحدیث والشروع فی السیر فے الله اول قدم فے الولایة وبعد انتهاء هذا السیر بطریق الاجمال سیر فے الاقربیة ومن هنا یحصل له الرجوع لتکمیل الناقصین وانما قلت بانتهاء السیر فے الله بطریق الاجمال لا بطریق التفصیل لان السیر التفصیلی لا یحصل الخلاص للسالک منه ابدا لکثرة الشیونات تحت کل صفة من صفات الله تعالی واسم من اسماء الله تعالے لذلک قال المحققون الذین لم یحصل لهم الخلاص السفر سفران سفر الی الله وهو متناه لانه عبارة عن العبور علے ما سوے الله واذا کان ما سوے الله متناهیا فالعبور متناه وسفر فی الله وهو غیر متناه لان نعوت جلاله وجماله غیر متناهیة لا یزال العبد یرتقی من بعضها الی البعض والیه الاشارة بقوله صلے الله علیه وسلم لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل الحدیث فمن لم یحصل السیر فے الله ولم یصر باقیا بالله ففی ان یرتاب ویشک ویعاب موحدا لا غرو ولا عجب وفے ذکر العین فے البیت اشارة الی ان العارف اذا غمض عینه یری کل شئ هالکا الا وجهه وهو عین مرتبة الذات العاری عن جمیع الصفات ولا یبقی فی شهوده الا الله ویکون حاضرا ومراقبا لوقته واذا فتح عینه یری فے کل جهة تجلے الذات کان فے سرادقات البطون ظهر وتجلے بجمیع الصفات فے المظاهر علے المظاهر کما قال الله تعالے فاینما تولوا فثم وجه الله لهذا قال العارف شعر انا من اهوی ومن اهوی انا لیس فے المرآت شئ غیرنا ٭ ولا یری ظاهرا وباطنا الا الله وتوضیح هذا المقام وحل اشکال مسئلة المرام ان الحق جل مجده هو الوجود واطلاق الوجود عند المشائخ الکرام صلوات الله وسلامه علے نبینا علیهم الی یوم القیام علے الله تعالی جائز بالمعنے المصطلح عندهم وهو انه الذات القائم بنفسه الموجود بموجوده هو لنفسه لا بوجود زائد علیه القیوم لکل ما یتوهم غیره لا بمعنے الکون والثبوت والتحقق والحصول الذی هو من المعقولات الثانویة کما هو مقرر عند العلماء لان الوجود بهذا المعنی لیس بموجود فی الخارج فلذا لا یطلق علے الحق الموجود فے الخارج تعالی الله عما لا یلیق بجنابه علوا کبیرا ولما صدر العالم فبانعکاس ظل وجوده وصفاته علے الصور العلمیة التی یسمونها بالاعیان الثابتة وقد یسمونها بالحروف البسیطة والحروف العالیات والحقایق العلمیة والماهیات والمعلومات الازلیة والکلمات العلمیة والاستعدادات العلمیة فتسمیتها بالاعیان الثابتة لکونها ثابتة فے العلم ازلا وابدا وتسمیتها بالحروف البسیطة لکونها حقائق بسیطة من الاعیان وتسمیتها بالحروف العالیات لظهورها بتجردها عن لوازمها وهی الاحکام والآثار لذلک

قال الشيخ الاكبر شعر كنا حروفا عاليات لم نقل * متعلقات في ذرا اعلى القلل * انا انت فيه ونحن انت وانت هو * فالكل في هو هو فسل عمن وصل
قال الكاشي في اصطلاحاته الحروف العاليات هي الشيون الذاتية الكائنة في غيب الغيب كالشجرة في النواة انتهى والمراد
بالشيونات الذاتية التي يقال لها حروف عاليات هي نسب واعتبارات مندرجة في الذات اندراج اللوازم في ملزوماتها لا
اندراج الاجزاء في الكل سواء كانت الاجزاء عقلية او خارجية ولا اندراج المظروف في الظرف والمراد باندراجها في الذات
كونه بالذات بحيثية ما جائت من القوة الى الفعل كاندراج النصفية والثلثية والربعية في الواحد العددي قبل ان تقع جزء
الاثنينة والثلثية والربعية وهذه النسب والاعتبارات التي يقال لها شيونات ذاتية هي بعينها نسب و اعتبارات بعد الظهور
في المراتب ظهرت جزئياتها كالنصفية والثلثية والربعية للواحد العددي قبل ان يقع فى ذلك الواحد جزء هذا الاعداد وتجلي هذه
النسب من القوة الى الفعل يقال لها شيونات ذاتية ولما وقع جزء هذه الاعداد وتلك النسب تجي من القوة الى الفعل
يقال لها الآثار والاحكام الخارجية ويقال لظلال الحروف الاصلية وآثارها المركبة حروف سافلات عينية لذلك المعنى كتب
الشيخ احمد بن علوان اليمني الى الشيخ ابي الغيث بن جميل نفعنا الله تعالى بهما آمين اما بعد فاني اخبرك شعرا اني جزت الصفوف
من الحروف الى الهجا حتى بلغت مراتب الابداع لا باسم ليبلي تتعين على السراكلا و لا النبي تقل شرائع وتسميتها بالحقائق الالهية
لكون الآثار والارواح والصور التي ظهرت في الوجود العيني تستند اليها وتسميتها بالماهيات لكونها اصلا ومادة لما ظهر في الوجود العيني
وتسميتها بالمعلومات لكونها معلومة ازلا وتسميتها بالاستعدادات العلمية لكونها قابلة لاحكام الاسماء والآثار فاذا اراد الله تعالى
ان يظهر آثارها وصارت موجودة في الخارج فمد عليها الظل الم تر الى ربك كيف مد الظل اي ظل وجوده وصفاته فان ذاته تعالى
يقتضي علمه وهو عين الذات ويتفيض منه في مرتبة العلم الاعيان الثابتة بالفيض الاقدس وهي عين العلم عند المحققين ثم الاسماء والصفات
الالهية بسبب اقتضائها الظهور الخارجي اقتضت ان تصير تلك الاعيان الثابتة مظاهر ومرايا لها فالقى الله تعالى بجوده الظل
على تلك الاعيان الثابتة فصارت موجودة بالوجود الظلي لا بالوجود الاصلي فان الاعيان ما شمت رائحة الوجود في الخارج
فبعضها صار مظهر الهادي وبعضها مظهر المضل الى آخر الصفات وليست لتلك الاعيان الثابتة في العلم اذا صارت موجودة
مادة سوى الصور العلمية وظلال الصفات الالهية والصور العلمية عندهم عين العلم وظلال الصفات عين الصفات والفرق
بالاطلاق والتقييد والصفات عندهم عين الذات فلم يبق الا الواحد الاحد ومن هذا قال الشيخ الاكبر رضي الله عنه كنا حروفا
عاليات لم نقل الخ وحاصل ما اتفق عليه المحققون العارفون كما هو ان جميع الممكنات هالكة لا وجود لها حقيقة قال الله تعالى
كل شيء هالك اي في الحال بناء على ان اسم الفاعل للحال لا ان يصير هالكا في وقت من الاوقات والموجود بل الوجود هو الله
تعالى تجلى في كما تجلى الشخص في المرايا المتعددة فالعارف الكامل قال في حق من سترت الوحدة في عينه بالكثرة شعر اذا لم
تكن للمرء عين صحيحة * فلا غرو ان يرتاب * والصبح مسفر * ولا يذهب عليك ان عالم الارواح عبارة عن الاشياء الكونية
المجردة البسيطة وعالم المثال اي البرزخ الذي وقع بين الارواح وعالم الملك عبارة عن الاشياء الكونية المركبة
اللطيفة لا تقبل التجزي والتبعض ولا الخرق والالتيام وعالم الملك عبارة عن الاشياء الكونية الكثيفة تقبل التجزي والتبعض والخرق
والالتيام فاصل الاشياء البسيطة اي حقيقتها بسيطة واصل الاشياء المركبة مركبة والاجمال والتفصيل فيهما بناء على الاصل

لان الفرع لابد له من متابعة الاصل فاذا عرفت هذا فاعلم ان مراد الشيخ احمد بن علوان رحمه الله تعالى والله اعلم من قوله جرت الصفوف من الحروف الى الهجاء اے جرت الحروف العينية الخارجية الے الحقايق البسيطة من الاعيان او ظلال الصور المركبات العلمية عبر عنها بالصفوف من الحروف اے جرت المركبات من الحروف السافلات الى الهجاء اے الى البسائط من ظلال الصور البسيطة العلمية وهي النفوس حتى بلغت مراتب الابداع اے المبداء وهو اصل الحقيقة ومربيها لان السير الى الله ينتهي بانتهاء دائرة الآفاق والانفس والملك والملكوت مع اصولها فاذا تم السير الى الله وصل الے حقيقة وفني فيها فاذا عرف رب حقيقة وهو المبداء والمعاد ورب حقيقة كل واحد من السالكين عليحدة رب حقيقة كل واحد اسم من اسماء الله تعالے وصفة من صفات الله الا من كان محمدي المشرب وكان علے قدمه فكان مربي حقيقة مربي الحقيقة المحمدية وهو اسم الجلالة اے اسم الذات الجامع لجميع صفات الكمال فحصل له الفناء في هذه الحقيقة المجملة الجامعة لجميع الحقايق ومن فني فيها يعرف رب حقيقة وهو الله تعالے والے هذا اشار سيدنا علي كرم الله وجهه بقوله من عرف نفسه فقد عرف ربه فاذا فني السالك في حقيقة لا يرى شيئا الا الله فان سار سار بالله وان فعل فعل به وان تكلم فبه في غلبة الحال لا يرى نفسه الا الله فے مثل هذه الحالة قال الشيخ احمد بن علوان اليمني رحمه الله تعالى لا باسم ليلے استعين علے السرا كلا ولا لبني تقل شرع اے ان امير نفس ليس لي احتياج الى الاستعانة الى الغير لعدم كونه موجودا او قل شراعي بنفسي قائل هذا القول ونحوه في الحقيقة هو الله تعالے لا العبد لان العبد اعراض مجتمعة والعرض مستقلا لا يقبل الاشارة فكيف يقول انا افعل كذا فلا جرم الاشارة والضمير الراجع اليه يرجع الى مقومه والعبد باق علے هذه المشاهدة وفي مثل هذه الحالة كتب الشيخ ابو الغيث بن جميل اليمني الجواب الى الشيخ احمد بن علوان نفعنا الله تعالے بهما وخبره عن حاله ورتبته اما بعد فاني اخبرك شعرا في حلاني الملك القديم باسمه ✽ فاشتقت الاسماء من اسمائي ✽ وحباني الملك المهيمن واجتبي* والارض ارضي والسماء سمائي وليس بعيد من الفاني فے الله والباقي بالله ان يقول مثل هذه الكلمات لانه لا يرى نفسه وغيرها في غلبة الحال بل لا يرى نفسه وغيرها الا الله فلا اعتراض علے الشيخ في ان قال اشتقت الاسماء من اسمائي في ان قال فالارض ارضي والسماء سمائي لانه راى نفسه في غلبة الحال الله وراے الاشياء كلها ظلاله والاسماء ظلال الاسمائية ولا اى موجود الا الله فقال ما قال وفي مثل هذه الحالة قال النبي صلے الله عليه وسلم سبحان الله وبحمده عدد خلقه وزنة عرشه ومداد كلماته ودون هذه الحالة لا يصح هذا المقال خذ هذا البيان ان هو الا من سوانح الزمان وغنائم الآن ربنا لا تواخذنا ان نسينا او اخطانا فان قلت ان القول الذي يدل علے التوحيد والاتحاد والحلول كقول ابي يزيد البسطامي ليس في جبتي سوے الله وسبحاني ما اعظم شاني وكقول المنصور انا الحق مكابر لبداهة العقل ومخالف لظاهر الشرع وكفر صريح وهذه الكلمات ومثلها حاشا ان يصدرن ويظهرن من الاولياء وكيف من ابي يزيد لانه يقال له سلطان الاولياء وقال الشيخ قدس سره في الباب التاسع من كتاب العوارف فے ذكر من انتمى الے الصوفية وليس منهم ومن جملة اولئك قوم يقولون بالحلول ويزعمون ان الله تعالى يحل فيهم ويحل فے اجسامهم يصطفيها ويسبق الے فهومهم معنى من قول النصارى في اللاهوت والناسوت ومنهم من يستبيح النظر الى المستحسنات اشارة الى هذا الوهم ويتخايل له ان من قال كلمات في بعض غلباته كان مضمر الشي مما زعموه مثل قول الحلاج انا الحق وما يحكى عن ابي يزيد من قوله سبحاني ما اعظم شاني حاشا ان نعتقد فے ابي يزيد انه يقول ذلك الا علے معنى الحكاية عن الله تعالے وهكذا ينبغي ان تعتقد

في الحلاج قوله ذلك ولو علمنا انه ذكر ذلك القول مضمرا لشيء من الحلول رددناه كما رددهم وقد اتانا رسول الله صلى الله عليه وسلم بشريعة بيضاء نقية يستقيم بها كل معوج انتهى كلامه قلنا معنى الحكاية عن الله تعالى وتخصيص ارباب السكر من المشائخ بهذا الاقوال نعم ان القايل اذا كان هو العبد كما هو المتبادر عند الاكثر فلابد ان يكون حكاية عن الرب لان العبد لا يصير ربا فالقايل في الحقيقة هو الله تعالى ومظهر هذا القول كالشجرة الموسوية هو العبد ولا يفهم من هذه الاقوال الحلول والاتحاد الا الظهور وهو المتبادر لان الحلول كينونة نفس شيء في شيء مثل كينونة الماء في الاناء وزيد في البيت والاتحاد ان يتحد جسم بجسم آخر والظهور ليس كذلك لانه كينونة عكس شيء في شيء مثل كينونة عكسك في المرآت انت ما حلت في المرات ولا اتحدت بها ففي ظهور الكمالات الوجوبية في مرايا الاعدام الامكانية لا يلزم الحلول والاتحاد المذكور ولا يلزم النقص وصدور هذه الكلمات منهم رضي الله تعالى عنهم عند غلبات التوحيد واستتار ما سوى الواحد فاين الحلول والاتحاد فمعنى قول الشيخ ابي يزيد ليس في جبتي سوى الله عند اختفاء قيام نفسه عن نظره ليس في جبتي وهيكلي قيام ما سوى قيام من الله ومعنى قول المنصور لست انا بشيء وانما الموجود الحق لا اني متحد معه او حال فيه او هو في تعالى الله عما لا يليق بجنابه لان هذا القول كفر صريح فاذا عرفت هذا فلا اعتراض لك على المشائخ رحمة الله تعالى عليهم ان استطعت احمل اقوالهم على الصلاح والا فامسك اللسان عن الاعتراض والاقباح فان قلت الكائنات الاعيان الثابتة عندهم عين العلم والعلم عين الذات فما بال الامر والنهي والتنعيم والتعذيب وغيرها من احكام الشريعة على صاحبها الصلوة والتحية قلنا هذا في المظاهر الكونية في مرتبة الظل جائز لان عينيتها بالذات ليست بمعنى ان الذات الالهي هو بعينها هذه الاعيان وحكمه حكمها بل بمعنى ان هذه الاعيان الثابتة فائضة من الذات بالفيض الاقدس كفيضان الصفات منه ولا مادة لها في الخارج بل يصير بانعكاس الوجود والصفات الالهية موجودة فالاحكام الكائنة في المظاهر الكونية الظلية لا تجري في الاصل كما ان احكام الاصل لا يكون في الظل بالكلية فان الاولياء يتمثلون بالصور المثالية في الاماكن المختلفة مع بقاء صورهم الشخصية في مكانهم وما يقع على تلك الصور من الامور الشاقة كالقتل والضرب لا يقع على صورهم الاصلية وهذه الصور ظلال الصور الاصلية وتابعة لها ما مورة متفاوتة لها كذلك الحق تعالى منزه عن هذا الامور و هو الآن كما كان لا تغير في ذاته وصفاته بحدوث الاكوان فان قلت انك قد ذكرت ان بعضها صار مظهر المضل وبعضها مظهر الهادي الى آخر الصفات فلما كانت الضلالة والهداية من انعكاس الصفات تعالى فاي فايدة في ارسال الرسل والعبادة والامر والنهي قلنا ان الضلالة والهداية لا تظهر بدون ارسال الرسل لان الضلالة في مخالفة والهداية في مطابعة كما وقع في الحديث عن جابر رضي الله تعالى عنه فمن اطاع محمدا فقد اطاع الله ومن عصى محمدا فقد عصى الله ومحمد فرق بين الناس رواه البخاري ولان المخالفة والمتابعة متفرعتان على وجوده صلى الله عليه وآله وسلم الحمد لله اولا وآخرا والصلوة والسلام على رسوله وآله وصحبه كذلك اللهم اغفر سيئاتنا وتوفنا مسلمين والحقنا بالصالحين نسئال منك فضلك يا ارحم الراحمين ويا خير الغافرين ❖

مکتوب ہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام سیادت و نقابت پناہ مرحوم سید میر مرتضی ستنبولی صدور یافتہ در بیان یاد داشت کہ مسمی بیادداشت مسمی بعضے اذکار و اشغال طریقہ نقشبندیہ احسنیہ و بیان ولایات ثلثہ و درجات آنہا و بیان حصول و یافت مطلوب و شہود او و بیان نایافت حقیقی و شہود بالغیب تحقیقی و علم حضوری حضور در حضور و بیان وصل متلبس و وصل عریان و تحقیق حق الیقین و عین الیقین و مرتبہ خواص و اخص خواص و بیان آنکہ نسبت صفات باذات نسبت بے کیف بہ بے کیف است و بیان حصول علم لدنی حقیقی و غیر ذالک مما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم - الحمد للہ بجمالہ و جلالہ و الصلوۃ و السلام الاتمان الاکملان علے خاتم فص الرسالۃ و علے آلہ اما بعد از بارگاہ حضرت رب العزت کہ فیض جناب قدس اعلاء ادیے سابقہ علتے است صلاح ذات صداقت آیات خلاصہ دودمان عبد مناف و آل کعبہ قدسی مطاف محب صادق میر مرتضے سلمہ اللہ تعالی و ابقاہ مطلوب است مفاوضہ ارادت آگین کہ نام زد درویش دعا گوئے ساختہ بودند چہرہ وصول افروخت چون مشتمل بر صحت مزاج خلت امتزاج بود سراسر بہجت افزا گردید قلمی نمودہ بودند کہ بفضل الہی از مشایخ قادریہ و نقشبندیہ چیزے حسب گنجایش ظرف دریوزہ نمودہ و علاوہ آن بر طبق خلفاء حضرت شیخ المشائخ و المسلمین حضرت شیخ آدم بنوری قدسنا اللہ تعالی بسرہ و اسرار ہم بخوئے کہ در رسالہ شریفہ کہ بجانب فضایل پناہ شیخ تاج محمد تتوی است ثبت یافتہ اتفاقاً آن رسالت بدست فقیر رسیدہ مدتے حفظ صورت آنجناب فیضمآب و شغل لطائف در زیادہ نتیجہ نظر بارد شغلہا باوجود آنکہ از ضعف بدن و پیری محنت و رزش این طریقہ تمام کم است اعطاء عطیۂ کبری حفظ یاد داشت کہ اہم مقاصد و اجل مارب روندگان راہ است بخوبی بکرم الہی ملکہ شدہ کہ اکثر اوقات بے اختیار و در عین گرفتاری بادنی تحریکی بجاذبہ جذبہ بخود میکشد و باز گرفتار علائق عیال و اختلاط این و آن میگردد و میدانم کہ این امر وجدانی است بگفتن و نوشتن راست نمی آید می باید کہ خود را در خدمت پیر کامل و مکمل رسانم تا او درین باب چہ فرماید و بکدام شغل مشغول سازد لیکن چہ کنم کہ از ضعف بدن و پیری و قید عیال و قلت زاد در احلہ نمے توانم رسید اگر تا حصول این سعادت عظمی غائبانہ متوجہ احوال این سایل شدہ این افتادہ خاک نامرادی را بذروہ حصولِ مدعا رسانند ممکن است غیر محال کہ تمام عالم در نظر عارفان چون کف دست است واضح گردید للہ الحمد و المنۃ کہ بحسب حفظ رابطہ معاملہ یادداشت صورت بستہ جناب محبے طریق رابطہ را بوجہ احسن لازم گیرند کہ طرق وصول الی اللہ در طریقۂ علیہ نقشبندیہ سہ اند یکے ازان رابطہ است بشیخ مرشد واصل بمقام مشاہدہ و متحقق بتجلیات ذاتیہ و ادنے از شرط ارشاد ملکہ یادداشت است و در غیبت شیخ صورت او در خیال آوردہ بوصف تعظیم و محبت متوجہ بودن فائدہ صحبت می بخشد و کیفیت غیبت و فنا از نفس حاصل میگردد و این راہیست اقرب اگر کسے شروط آن دانستہ باشد و بجا

آرد و این طریق فنافی الرسول و فنافی الله حاصل می شود چه شیخ او در شیخ خود فانی میباشد و شیخ شیخ او در شیخ خود و هکذا الاشیاخ کلهم یفنون علی حب ابائهم فی الصحابة رضوان الله تعالی علیهم اجمعین و هم فی سیدنا محمد صلی الله علیه وسلم وهو فان فی الله سبحانه و طریق دوم از طرق وصول ذکر است که ماخوذ از کاملی مکملی ماذونی بوده باشد سیوم از طرق وصول مراقبه است که مشتق از ترقب است که بمعنے انتظار بردن مطلوب است یا از رقیب که بمعنے محافظت قلب است از تطرق غیر در بیولا ایشان اگر با وجود غیبت رعایت طریقه رابطه نموده در ورزش طریقه سرگرم باشند و باذ کار و اشتغال استغراق اوقات نمایند بحکم المرء مع من احب نتیجه صحبت چنانچه یافته اند زیاده تر از آن خواهند یافت روحانیت مشائخ طریقت با وجود صورت تحیز در اماکن شتے و مواطن مختلفه حاضر و ممد و معاون و از قطب الارشاد که قیوم وقت باشد و در هر عصر خبر یکے نمیباشد همه کس از اهل طرق فیض مے یابند علم بر و داشته باشند یا نه چه جائیکه با و اراده صادقه آورده باشند خصوصاً کسے که نسبت از و حاصل نموده باشند بهر حال سررشته طریقه علیه حضرت قطب الاقطاب سید آدم البنوری قدس سره الموسومة بالطریقة الاحسنیة نگهداشته متوجه باشند و بهمه وجوه مطمئن خاطر بوده باشند باید دانست یادداشت اسمے که ابتدا آن از لطیفه قلبی است چون استیلا تمام نمود و در جمیع لطایف نورانیته او غالب آمد از کار لطائف که بتوسط عبارت بود با تمام میرسد من بعد وقت آن میرسد که لطائف بذکر مسمی بے واسطه الفاظ میگرایند و بر بیولا بر سویدا قلب که محل امر نورانی است نظر داشته بایقان محض و ایمان خالص حضرت حق را جل مجده بے کیف و جهات حاضر دانسته در جمیع اوقات و آنات باین دانش متوجه باشند تا نور مشاهده جمیع اجزاء بدن را فرا گیرد و استغراق در این معنی صورت یاب گردد و نسبت توجه که بذات مسمی بے کیف و بے جهت و بے مکان حاصل گردد آنرا یادداشت مسمی گویند و هر گاه بکثرت شغل این نسبت قوت گیرد و چون نور آفتاب نور مسمی ظهور نماید از آنرا شهود مسمی گویند و هر گاه نفس مسمی بوجه بے کیفی ظاهر و حاضر گردد این حالت را حضور مسمی گویند و برائے تقویت این نسبت و استحکام آن صور متخیله مقرر فرموده اند و از اینجا شغل صور متخیله کمال اشتغال نمایند و از صور خیالیه بحقائق علمیه که علماً آنرا صور علمیه و مشائخ اعیان ثابته گویند انتقال نمایند و خود را در مرتبه حقایق اندازند تا خود را با جمیع کمالات و جمیع اشیا جزء پر تو حق و نور آن نیابند مثل صور متخیله که در خیال ثابت اند هر چه دارند از مبدء فیض خود که آن شخص است دارند ثبوت و قیام آن صور بکمالات آن شخص است کمالات ذاتی و صفاتی آن شخص اقرب است بآن صور از اینجا باحاطه و معیت و قرب قیومیت راه توان برد و طریق شغل صور متخیله آنست که صور مختلفه متعدده را در خیال آرد و فانی سازد و نیست گرداند و یقین نماید که جمیع ذرات کائنات صور علمیه حق اند تعالی شانه همه فانی مطلق اند و ذات حق تعالی باقی مطلق است و ایضا بداند صور خیالیه مرا با قوت متخیله من اقربیت و معیت مجهول الکیفی است و با وجود فنا آن صور و انعدام آن از متخیله قوت متخیله بذات خود باقی و ثابت است کذلک ذات حضرت حق که جامع جمیع کمالات است بهر ذره از ذرات کائنات حاضر و قریب بے کیف محض است و با وجود اقربیت و معیت بے کیفی همه فانی و حق باقی است چون برین نسبت مداومت نمودند نسبت فنا ظهور خواهد نمود و خواهند دید که وجود جمیع ذرات کون در جنب وجود مطلق حق غیر نمود بود و پیش ندارد و درین حالت اگر اشیاء بسبب غلبه شهود احاطه و معیت او تعالی عین حق یابند آن را توحید وجودی گویند و درین حالت از سر عارف لیس فی جبتی سوی الله و انا الحق بے اختیار ظاهر خواهد شد و اگر اشیا در نظر شهود مختفی گردیده اند و جمال حضرت

حق تعالیٰ مشاہدہ نمودند کرویة الشمس فی النهار آنرا توحید شہودی خوانند و درین وقت از سر عارف شطح سبحانی ما اعظم شانی سر خواہد زد و چون توجہات مشایخ طریقہ علیہ نقشبندیہ درحق مریدان علی الدوام درکار اند این چنین شطحیات از اہل این طریق کمتر سر بیرزنند و چون فضل اخص درکار گردد خواہد دریافت کہ اگرچہ مرتبہ شہود وبس لطیف ہست اما نور مطلق از لباس شہود وراء الوراست درین وقت خبر الیقین و ایمان بالغیب نقد وقت او نباشد و آن ہر دو حالت مذکورہ تعلق بولایت خاصہ کہ ولایتِ اولیاء امت است و مرتبہ بدلا و اقطاب و غوث است دارد و حضرت جدنا الروحانی المجدد للالف الثانی قدس سرہ این ولایت را ولایت صغری خواندہ اند و آنچہ در عبارات اکابر حضرات نقشبندیہ واقع است کہ نسبت ما فوق جمیع نسب است مراد ایشان ازین نسبت نسبت حضور است و حضور معتبر نزد ایشان حضور بلا غیبت است کہ تعبیر ازان بیاد داشت میکنند و آن مبنی است برین تفصیل تجلی ذات عبارت است از ظہور ذات او تعالی و تقدس و حضور او سبحانہ بے ملاحظہ صفات و شیونات و اعتبارات اگر ارتفاع صفات و شیونات و اعتبارات یک لمحہ اتفاق افتد چنانچہ حافظ آواب معرفت بآن اشارت میفرماید بیت جلوہ بر کلبہ ما کرد و پنہان گشت یار * صبح بر شام غریبان یک نفس خندید و رفت + بعد ازان حجب صفات و شیونات عاید گردند پس بنا برین حضور بلا غیبت متصور نباشد بلکہ لمحہ یسیرہ حضور باشد و غلبہ اوقات غیبت و این چنین نسبت نزد این اکابر معتبر نیست و این حضور ہرگاہ بصفت دوام حاصل شد و استتار اصلا صورة نبست و ذات تجلی نمود غیر از حجب صفات و شیون و اعتبارات این تجلی باین صفت در ہم فوق جمیع نسب است و این نسبت چون کامل شد بولایت کبری می پیوندد کہ حضرت سید آدم بنوری قدس اللہ سرہ تعبیر ازان بولایۃ خاص الخواص نمودہ اند و ازین بیان دانستہ باشی کہ تجلی ذات چنانچہ درحق واصلانِ دایرہ ولایت کبری ارزانی میدارند درحق واصلان دایرہ ولایت صغری کہ بنہایت کار خود رسیدہ باشد ایضاً ارزانی میدارند اما این تجلی ذاتی درحق ایشان برقیست بسبب آن یک لمحہ و لحظہ از قید آفاق و انفس خلاصی می یابند و کسانی کہ از دایرہ ظلال گذشتہ اند و باصل پیوستہ تجلی برقی در حق آنہا دائمی است چونکہ مسکن ایشان دایرہ اصل است کہ تجلی برقی ناشی ازان است بلکہ معاملہ این بزرگواران فوقِ تجلیات و ظہورات است زیرا آنکہ تجلی و ظہور بہر مرتبہ کہ تعلق گیرد از شایبۂ ظلیت بیرون نتواند شد و صفات و شیونات و اعتبارات اگرچہ ظلال ذات اللہ تعالی و تقدس اما نظر بدایرہ ولایت صغری کہ دایرہ ظلال اسماء و صفات واجب است بوئی اصالت دارند و لہذا واصلان این دایرہ کہ از ظل باصل رسیدہ اند از زیغ بصر خلاصی یافتہ اند بخلاف واصلانِ دایرۂ اولی فافہم و واصل بدایرہ ولایت صغری صاحب ولایت قلب است اگر بنقطہ اخیرہ آن دایرہ برسد بآخر ولایت قلبی رسیدہ باشد و واصل بدایرہِ ولایت کبری چون باصل رسیدہ است از تقلب برآمدہ است بحسب وصول باصل بمقلب رسیدہ است بر صاحب قلب فوقیت دارد و این فرق وقتی تواند بود کہ ہر دو بنہایت دایرہ ولایت خود رسیدہ باشند و الا نہ صاحب قلب کہ بنہایت ولایت قلبی رسیدہ باشد بر صاحب روح و سر و خفی بلکہ صاحب خفی کہ مجرد نسبت علو دارد مزید فوقیت دارد چہ تفاضل اقدام ولایت باعتبار تقدم و تاخر درجات نیست تا صاحب اخفی مثلاً افضل باشد از غیر او بلکہ باعتبار قرب و بعد از اصل است و بسبب طی منازل ظلال است قلۃً و کثرۃً باید دانست در طریقہ علیہ نقشبندیہ حسبنہ اول ولایت عامہ

است که نصیب عامه مومنان است که بدان اولیاء عام باشند بسبب متابعت وعلم تقلیدی وظهور ایمانی ویقینی واهل ولایت خاصه با اولیاء عام شریک اند بعد ازان ولایت خاصه است که نصیب مومنان خاص است که اولیاء امت اند بعد از حصول علم قلبی ومعرفت خاص ذات وصفات واین اول مرتبه است از علم لدنی ظلی باین علم حصول ووصول بمرتبه ظلال است بعد ازان ولایت اخص است که ولایت ملاء الاعلیٰ است که هر چهار ملائک مقرب اند وکمالات این مرتبه نصیب ملاء الاعلیٰ است بعد ازان ولایت خاص الخواص است که ولایت انبیاء است کمالات آن اصالة مخصوص بانبیا است و بمتابعت ایشان دیگران را ایضاً نصیب است این مرتبه علم لدنی اصلی است درینجا وصول باصول است بامتیاز ظلال از اصول ومراد از وصول نزد ایشان جمعیت دل است بحق سبحانه بر سبیل ذوق بتجلی ذاتی و چون بر سبیل دوام بود وصل دائمی گویند وهمین است نهایتے که در بدایت درج کرده اند وولایت عامه ظل ولایت اخص است علی حسب استعدادها بهاهر کرا ایمان بالغیب بصرف جهل است هر چند عالم علم کسبی یا جاهل ازین علم باشد از ظل ولایت ملاء الاعلیٰ نشان مند است و هر کرا ایمان بالغیب بپاره امیری مستقر نظر قیاسی یا وهمی هم باشد از ظل ولایت اولیاء امت خاصه نشان مند است هر چند که جاهل یا عالم علم کسبی باشد اما ازین هر دو گروه عامه مومنین ایمان کرده او بے پاک تر است اگرچه مقبول است وولایة اخص ظل نبوت انبیا است وولایة خاصه ظل ولایة خاص الخواص است که ولایة انبیا است وکمال اهل ولایة که اولیاء امت اند مرتبه غوثیت است واکملیت درین مرتبه غوثیت جن وانس است واین نصیب خاصه حضرت سید نا محی الدین عبد القادر جیلانی قدس سره بود که غوث الثقلین است وکمال اهل ولایت خاص الخواص در اولیاء امت تا امامت است وکمال اهل کمالات نبوت از که غیر نبی است تا خلافت است چون این النسبة شد پس باید دانست هر چه در دائرهٔ ولایت خاصه که آنرا حضرت قبله روحانی سیدنا المجدد للالف الثانی قدسنا الله تعالیٰ بسره الاقدس ولایة صغری مقرر نموده اند حاصل گردد ونسبت شاهد ومشهود وطالب ومطلوب وعارف ومعروف یافته شود هر چند بعض کسان آنرا مجهول الکیفیة یابند وورا الوراء گویند وخارج از حیطهٔ کشف وشهود وفهم ودانش فهمند همه در مراتب ظلال اند چه هر چه در فهم آید ولو مجهول الکیفیة در مرتبه ظلال است واو خارج از حیطهٔ کیفیة وشهود وو راء الوراء بود درین موطن سالک بیافت تجلیات ومشاهدات فریفته می ماند حافظا آب معرفت ازاین جامی فرماید ؎ دور است سر آب درین بادیه هوش دار ✦ تا غول بیابان نفریبد بسراب وصول بمطلوب حقیقی وراء الوراء است واین یافت او نا یافت است پس آنچه در ذهن او از یافت حق ووصول و شهود قرار گرفته باشد اگرچه مجهول الکیف والطف در نظر آید دفع کند ومرآت سر خود را از ظلمت آن نقش خالی سازد وهمت تمام بر فقدان توجه سابقه گمارد تا توجه بمطلوب وغیر مطلوب نماند تا معلوم ومشهور بے تکلف در نظر هیچ نماند ونسیان طالب ومطلوب وشاهد ومشهود وکذلک صورت بندد وفی الحقیقة این فنا بخلو تخلیه تعلق دارد وآن اگرچه تخلیه سر حاصل میگردد اما کمال آن تخلیه خفی است که در ولایت کبری صورت گیرد و چون خلو تخلیه حاصل گشت وصول بما وراء الوراء که سر از حصول است بنور یقین صورت خواهد بست معارف اولیاء کرام هر چند بلند باشند چون معلومات ومحصولات اند نسبت بولایة خاص الخواص که ولایت انبیاء است صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیهم که حضرت جدنا الروحانی المجدد للالف الثانی آنرا ولایة کبری گفته اند در راه می مانند پس تمام تر سعی سالک در خلو تخلیه باید تا

www.maktabah.org

بعرفان ایقانی حضوری بغیر معلوم باید پیوست و اکابر مشائخ صوفیه مثل ابن عربی و خواجه علاء الدین عطار رحمهم الله تعالی فرموده اند که خلو متخیله اگرچه در تمام عمر ساعتے میسر گردد غنیمت باید شمرد که سعادت عظمی است و از ما فوگرو انسته باشند که یاد حق سبحانه و تعالی قبل از خلو متخیله حصولی است نه حضوری چونکه موصوف بخیال است و ایضا وانسته باشند که کمال در ولایت خاصه بوجدان و وصل و مشاهده مطلوب است و کمال در مرتبه ولایت اخص که ولایت ملاء الاعلی است که حضرت قبلتنا المجدد للالف الثانی آنرا ولایت علیا گفته اند و ولایت خاص الخواص که ولایت انبیاء است علیهم الصلوة والسلام بفصل و یاس و فقدان و نایافت است و تفاوت درین هر دو ولایت آنست که در ولایت اخص محض نایافت مطلوب است و در ولایت خاص الخواص معرفت حقیقت آن نایافت و مقصود د علم یافت و عجز از معرفت او تعالی بعلم حضوری بے حصول معلوم معرفت است کما قال راس الصدیقین رضی الله تعالی عنه العجز عن درک الادراک ادراک و این معنی بالاصالة در معرفت ولایة انبیا واقع است فافهم و هرگاه نسبت نایافت قوت گیرد باین معنی که بجائے شهود یقین صاف بغیب حقیقی متحقق گردد و ایمان بذات مسمی بیواسطه ظهور شهودی میسر و از توجه و متوجه الیه هیچ در بصر بصیرت او نماند از کمالات ولایة اخص بهره ور گردد و ازین نسبت ترقی نماید و جهت ترقی از ان شغل جزء لایتجزی فرموده اند و طریق او آنست از مرتبه جسمانیة خود نظر بر داشته بر اصل او که عناصر اند گمارد و خود را عین آن داند و از ان نظر بر داشته بر اصل او که مرتبه روحانیت است دارد و خود را عین آن روحانیة داند و از ان نظر بر داشته بر اصل او که نور اول است ناظر گردد و خود را دران مرتبه انگارد و همین مرتبه آخر مراتب مخلوقه است و نهایة سلسله ممکنات و رای این مظاهر شهود و نفس شهود را قدم گاهی نیست و مقصود از شغل این نسبت این است و در مرتبه نایافت و علم وجدان هر چند عارف را از مرتبه وصل که آن در نهایت ولایت خاصه بود که در اول آن شهود مطلوب و در وسط و نهایت آن تحقق بشهود و وصول بمشهود و علم عرفانی است و آن را وصل متلبس گویند دوری و مهجوری دست داده بود و بجائے شهود اطمینان بغیب حقیقی متحقق گشته و وصل عریانی روئے نموده بود و درین مرتبه از حق و غیر حق که در مرتبه تجلیات و شهود محصل بود خلو حاصل گردید اما توجه خفی باقی بود و خلو متخیله از ماسوئے حق سبحانه حقیقة حاصل نگشته لهذا نفی جهته توجه خفی و حصول خلو متخیله حقیقة این شغل مقرر فرموده اند و حاصل این شغل اینست که اصل هر شئے غیر حق است تا آنکه مرتبه شهود انتهاء پذیرد و مقام عارف از روئے سیر نظری همین مقرر شود و ناظر بغیب گردد و درین هنگام مکشوف او خواهند گردانید که در ظهور نور حقیقی هیچ واسطه نیست و نمانده است چه آخر مرتبه شهادة که تعین هر شئے مندرج در نور اول است ظهور مرتبه غیب حقیقی است بے واسطه که آن معلومات الهی اند پس اینجا غیر نماند که واسطه گردد و چونکه از توجه خفی ایضا خلو متخیله صورت خواهد گرفت بالجمله عارف این قدر در نظر داشته باشد که وجود اصلی و تعین اولی من در ضمن نور اول منتهائے مراتب جسمانی و روحانی است که مثل جزء لایتجزی است و این مرتبه ظهور امر تقدیریست که مرتبه معلومات است و درین حالت بجائے یقین نایافت و درایئست که در مرتبه ولایة اخص حاصل بود نفس حضور و علم حضور بجناب حق تعالی پیدا خواهد شد و علم حضور واجبی ظهور حضور حقیقی بر مرآت علم عارف که از خصوصیات خیالی حضور فارغ گشته است وارد خواهد گردید و در اینجا بقاء خفی خلو متخیله حاصل خواهد شد و دخل

خیال و تصرف علم حصولی اصلا نخواهد ماند چه قبل ازین هرچند خلو متخیله حاصل بود اما الفناء سر و تعلق خفی بظل مخفی صورت داشت
و چون سلسلهٔ ظلال منتهی شد وصول بمرتبه اصل واجب تعالی گشت من غیر توسط شئ منها و اینجا عارف از دایره ظلال
تمام خلاصی یافته در دایره اصل که اول مراتب ثلثه وجوب است که مرتبه کمالات است داخل گردد و علم حضوری بحق سبحانه
بتوسط مرتبه کمالات پیدا نماید و در این مرتبه نفس حضور بحضرت ذات تعالی و تقدس خواهد یافت اما بواسطه کمالات و صفات
او سبحانه و سوائے این صرف حضور بحضرت حق تعالے امرے دیگر مکشوف او نگردد و هرگاه فضل خواص الخواص که از مرتبه
ولایة انبیاء است علیهم الصلوة والتسلیمات ظهور فرماید در یابد که این علم حضور مر العلم عادی خیالی من که علم حصولی است
حاصل نیست بلکه بعلم حضوری حق است که ظاهر شده است و در یابد که حق تعالے حی بحیوة است و قدیر بقدرة است و مرید
بارادت است و علیم بعلم است و سمیع بسمع الی غیر ذلک من الصفات والافعال و ایضا بنظر کشفی معلوم خواهد نمود که هرجا
که علم است ظهور علم الهی است و هر کجا که سمع است ظهور سمع الهی است و قس علیهما غیر ذلک من الصفات در این مرتبه جمله
صفات و افعال خود را از خود منتفی و فانی یافته بحق سبحانه و تعالی منسوب و باقی خواهد یافت این مرتبه را حضور علم و وصول
صفات خوانند و هرگاه فضل اخص الخواص ظهور فرماید مکشوف او سازند که درین مرتبه هرچند حضور علم و وصول مرتبه صفات
بالاصالة است لا بالظلیة اما از ندانستن علیم بعلم و سمیع بسمع الی آخر الصفات بوئے زایدیت صفات باذات می آید پس در
خواهد یافت که ذات حق تعالی چنانچه بصفة علم علیم است بذاته غیر از صفة علم ایضا علیم است و چنانچه بصفة سمع سمیع است
غیر از صفة سمع ایضا سمیع است الخ پس ذات با کمالات خود خود بخود حاضر است نه بصفتے و شانی بلکه بوجدان محض که مظهر
است مر شان العلم را که مظهر خصوصیة اخفی است و این حالت را حضور در حضور خوانند و همین حضور صرف بے علم حضور و
حضور علم سر حضور در حضور است و این در مرتبه وصول بکمالات نبوت است و همین است حق الیقین مرتبه کمالات
قرب نبوت انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات که بحضور صرف تعلق داده و حق الیقین مرتبه ولایت انبیاء علیهم الصلوات
والتسلیمات والتحیات بحضور علم و علم حضور است و حق الیقین مرتبه ولایة اولیا بحصول مجهول الکیفیة تعلق دارد و هرچند آنرا
بنابر جهالت کیفیتش غیر معلوم دانند اما معلوم است که معلوم است و در هر مرتبه که سالک را وصول بحصول و علم حصولی است
بنابر ظلال معلومی و محصولی سالک آنمرتبه مسمی بمرتبه علم لدنی ظلی است و چون فوق ازان ترقی نماید و بعلم حضوری و حضور
علمی برسد بمرتبه علم مشرف شود که آنجا وصول بغیر معلوم و غیر محصول است و این مرتبه مسمی بعلم لدنی اصلی است سوال در نسبت
حضور در حضور رفع شائبه زایدیت صفات بر ذات صورت بگیرد و منع زایدیت موهم اثبات عینیت صفات است
باذات و آن قول معتزله است جواب در نسبت صفات باذات سه اقوال است قول علماء و معتزله و مشائخ طریقت علماء
سلف را رضوان الله تعالی علیهم اجمعین اکتفا بر قول لا هو و لا غیره است باین معنی که نیست ذات عین صفات چنانچه
معتزله وهم دارند و نه غیر صفات است و منفک ازان چنانچه منع عینیت وهم آن دارد بلکه ذات واجب تعالی موجود
است بذات خود و صفات ایضا موجود اند قائم بذات او تعالی و هر دو قدیم اند و چون علماء متاخرین شکر الله تعالی سعیهم
بنظر دوربین دیده اند که در قول مسطور در ظاهر نظر اجتماع ضدین وارتفاع نقیضین لازم می آید لهذا برائے دفع وهم مذکور راه

توسط اختیار نموده فرموده اند که معنے لاهو ولا غیره زاید غیر منفک است دوئیم مذهب معتزله و حکما است که صفات عین ذات اند بمعنے آنکه آنچه بر صفات مترتب می شود از ثمرات آن بر نفس ذات مترتب است و صفات محض اعتبارات ذات واجب تعالی اند و این قول از روئے تحقیق بنفی صفات راجع و فقیر آن را در فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه بوجه احسن بیان فرموده است سیوم قول صوفیه وجودیه است که بعینیت صفاتِ باذات قائل اند و این امر کشفے است استدلال را دران مدخلی نیست و محققین ایشان بر انند که صفات حضرت حق تعالے موجود حقیقی خارجی اند و قدیم اند و قائم بذاتِ حق تعالے اند و معرفت این معنی از راه کشف درین طریقه احسنیه بانوریه بر نمیط است که یقین نماید که ذاتِ حضرت حق تعالے علیم است بصفة علم و سمیع است بصفة سمع و بصیر است بصفة بصر و قدیر است بصفة قدرت الی غیر ذالک و در هر مظهری که علم و سمع و بصر و قدرت و ارادت که ظاهر است همه ظهور صفات او است تا که فعلِ خود را ظهور فعل حق تعالے یابد این مرتبه تجلے و ظهور علم است عارف درین مرتبه واصل بذات است اما بواسطه صفات و واسطه صفات درمیان است بوحدت که بواسطه صفات حاصل گردد متحقق و بوحدت حقیقی که در مرتبه ذات میسر گردد متحقق نے و بهمین معنے مشعر است بر زایدیت صفات بر ذات و بنا بر آن ترقی ازان لازم است و چون فضل مرتبه اخص الخواص در کار گردد و شاملِ حال این عارف شود معلوم او سازند که صفات بذواتها موجود نیستند بذات الواجب موجود اند و ذاتِ حق تعالی بذاته موجود است پس نظر او بوحدت خالص بدون توسط صفات بر ذات حق تعالے قرار گیرد و در هر مظهرے که مشاهده نماید و نظاره کند نظر او بر تجلے ذات تعالی و تقدس افتد و درین مرتبه از تفصیل با جمال آید و از وحدت صفاتے ترقی نموده بوحدت ذاتی انس گیرد و باین وحدت حقیقی اطمینان او حاصل گردد و درین حالت شائبه زایدیت صفات بر ذات از نظر او مرتفع گردد و بحضور در حضور ظاهر گردد و بنظر کشفے مشاهده نماید که ذات حق تعالی بذاته علیم است نه بعلم و علم قابلیت ذات او است و بذاته سمیع است نه بسمع و سمع قابلیت ذات او ست و همچنین صفات دیگر و نسبت صفات باذات نسبت بے کیف به بے کیف از روئے بے کیفی محض است و نسبت عینت و غیریت مفهوم الکیف است لهذا هر دو از نظر مرتفع گردیدند و ایضا و هم اجتماع ضدین مرتفع گشت زیرا که هر دو امر مذکور در مرتبه محسوس الکیف و معلوم الکیف لازم می آید و مرتبه ذات و صفات معدوم الکیف است ضدین را دران مجالے نیست پس منع زایدیت موجب اثبات عینیت نباشد و در اینجا طریق معرفت لطیف تر ازان هست و آن آنست که ذات حق سبحانه و تعالی چنانچه بصفات کامل است قطع نظر از صفات ایضاً کامل است و الا نقص لازم آید چون مشاهده نظر کشفے عارف بران حیثیت بر ذاتِ قرار گیرد و بمرتبه حضور در حضور رسیده باشد و عینیت صفات باذات در وهم نیاید فافهم و بالله التوفیق و از مما ذکر دانسته باشد که نفی علم حصولے نه باعتبار نفس مرتبه علم عارف است بلکہ باعتبار خصوصیت و کیفیت علم عادی خیالی حصولی است فافهم و بر تو ده حجاب و نقاب نماند آنکه علم و معرفت که بکمالاتِ نبوت و وصول بآن درجه تعلق دارد حضور در حضور است پس علم حضور اینقدر هست که اهل کمالات نبوت که نصیبے از کمالات نبوت دارند از کلام و معرفت بحضور از مرتبه حضور صرف بالاصالة به تبعیت نبی خود اخذ میکنند اما مور و آن علم حضوریست و دیگران بعلم حصولی و علم حضوری اخذ می نمایند هر چند آن را حضور علم دانند و مجهول الکیفیة یابند و تفاوت در سالکانِ دیگر

این است هرچه اہل ولایۃ اخص اند دراخذ کلام ومعرفت غیب الغیب بتعامناسبت باہلِ نبوت دارند ہرچند مناسبت قلیل بل اقل قلیل باشد واہل ولایۃ خاص الخواص بعلم حضوری ازمرتبہ حضورعلم بالاصالۃ می یابند واہل ولایۃ خاصہ بعلم حصولی ازمرتبہ علم حضوری تبعا اخذ مینمایند واہل ظل ولایت اولیاء بکشف والہام حصولی بہرہ ورسیکر وندومتلذذ میشوند وباللہ التوفیق لازم کہ مدتے بصور متخیلہ کہ برائے تکمیل حضور مقرر نموده اند مشغول کردند تا شہود کامل صورت یاب گرود بعدازان درخلو متخیلہ درچند بعداز ملکہ دران بشغل جزء لایتجزی تا بنسبت حضور درحضور ترقی نمایند وبکمالاتِ نبوت فایز گردند ودعاگوی ودعاگوئے زادگان را دراوقاتِ خاصہ بدعوات حسنہ وبحسن خاتمہ یادآور باشند واحقرالفقرا را بہرحال متوجہ خود دانستہ فروگذار ندانند ودبرخود اطلاع می دادہ باشند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ الحمدللہ رب العالمین اولا وآخرا ظاہرا وباطنا والصلوۃ والسلام علے رسولہ محمد وعلے آلہ الی یوم الدین ◆

مکتوب ہشتم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام فضیلت پناہ میان فرح الدین عرب ساکن قندہار صدوریافت دربیان درجات نبوت وولایت وکمالات آنہا وبیان اسرار عجیبہ ومعارف غریبہ وبیان علم لدنی وحق الیقین ومایتعلق بہا وغیر ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ حامدا للہ ومصلیا ومسلما علی حبیبہ وعلی آلہ وصحبہ الی یوم الدین برخوردار عزیز دل میان فرح الدین بدعوات وتوجہات مخصوص است حضرت حق تعالی بکمالات ظاہری وباطنی طریقہ علیہ نقشبندیہ احسنیہ بنوریہ محظوظ وممتاز داشتہ فایض الجود واراد بدانند کہ درجات نبوت چہاراند وہمچنین درجات ولایۃ وعلم لدنی بردو نوع است اما درجات نبوت اول مرتبہ عام نبوت مطلق است کہ بآن نبی باشد دویم مرتبہ خاص رسالت است کہ بآن مرسل باشد سیوم مرتبہ اخص عزم مطلق است کہ بدان اولوالعزم باشد وعزم مطلق ازان گفتہ شد کہ عزم این صاحب دولتان درامور ماموره وغیر ماموره برحسب رضاوامر ایزدی واقع میشود بخلاف عزم ایشان کہ از رخصت طرف عزیمت خواہد بود چہارم مرتبہ خلافت است و این مرتبہ جامع است مرمراتب ثلثہ مذکوره را واین مرتبہ اخص خواص است درمراتب نبوت واصالۃ مخصوص است بحضرت خاتم الانبیا کہ اخص الخواص ممکنا تست وحقیقت این خلافت بحقیقت خلت محبوبی است کہ خاصہ حضرت حبیب رب العالمین آمده است صلے اللہ علیہ وسلم نہ خلت محبی ودر اولیاء صحابہ بحسب اولیت ازین مرتبہ شریفہ نصیب حضرت صدیق اکبر است واولیاء دیگر ازین اُمت مرحومہ ازمرتبہ قطبیت وغوثیت وامامت عبور نموده بمرتبہ خلافت ملحق میشوند واز کمالات آن بہره می یابند اما بطریق خفی نہ بطریق جلی بعداز خلفاء اربعہ تا مہدی موعود الحاق بطریق جلی میسر نخواہد شد ومرتبہ خلافت ازجہۃ عموم ظاہر بادشاہان دنیا را شامل است اما درجات ولایۃ اول مرتبہ ولایۃ عامہ است کہ ظل ولایۃ اخص است کہ ولایۃ ملاءِ اعلے است کہ حضرت قبلہ روحانی ما آنرا بولایۃ علیا می نامند

نصیب عامه مومنان است که بدان اولیاء عام باشند بسبب متابعت وعلم تقلیدی وعلم کسبی وظهور نور ایمانی ویقینی دوئم مرتبه ولایت خاصه که ظل ولایة خاص الخواص است که ولایة انبیاء است علیهم صلوٰة الله وسلامه که نصیب مومنان خاص است که اولیاء امة اند بعد از حصول علم قلبی مطلق در معرفت ذات وصفات عبد ورب تعالی واین اول مرتبه است از علم لدنی ظلی باین علم حصولی ووصول بمراتب ظلال است سیوم مرتبه ولایة اخص است که ولایة ملاء الاعلیٰ است که چهار ملک مقرب اند که ظل نبوت انبیاء است واین مرتبه نصیب ملاء الاعلیٰ است چهارم مرتبه ولایة خاص الخواص است که ولایة انبیاء است کمالات این ولایة اصالة مخصوص بانبیا اند وبالمتابعة دیگرانرا ایضا بهره ایست این مرتبه علم لدنی اصلی است دراین مرتبه وصول باصول است بامتیاز ظلال از اصول وکمال ولایة اولیاء تا غوثیت است واکملیت آن بغوثیت جن و انس است واین نصیب خاصه حضرت محبوب سبحانی غوث الثقلین محی الدین عبد القادر جیلانی است که خود اهل کمالات ولایة انبیا بوده اند که فوق آن مرتبه در ولایة نیست وکمال اهل ولایة انبیا در اولیاء امة تا امامت است اهل کمالات این ولایة امام است اگرچه خفی باشد وداخل ائمه اثنی عشر نباشد اما در جمیع اولیاء امت تحت ائمه اثنی عشر همین امام است در هر عصرے که باشد وجمیع اولیاء امة تحت قدم او باشند وازینجاست که حضرت غوث الثقلین فرموده اند قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله وکمال در کمالات نبوت مر غیر نبی را تا خلافت است وبدانند هر مرتبه ولایة مطلق را ظاهر است وباطن ثمره ظاهر تصرف بر خلق است وظهور صفت جلالیت دران بیشتر وغالب تر وثمره باطن قرب علم بحق است سبحانه وظهور صفت جمالے دران زیاده تر حصول ظاهر ولایة عامه منوط بعبادات وظاهریست بی شرط جمعیت قلبی وحصول ولایة عامه مربوط بعلم کسبی است بے حصول بهره از علم لدنی وحصول ظاهر ولایة خاصه منوط بعبادة وریاضت ظاهریست بصورت تجرید اگرچه این تجرید در باطن هم باشد اما بشرط جمعیت قلبی وحصول باطن ولایة خاصه منوط بعلم لدنی است اگرچه آن علم لدنی ظلی بود بعبادة وریاضت باطن است که آن خلوص اخلاص وترک هوا است بصورت تفرید اگرچه این تفرید باطن از جمیع خواهشها متفرد باشد خواه خواست دنیوی وخواه اخروی وحصول ظاهر ولایة خواص الخواص منوط بعبادة وریاضت ومجاهده باشرائط کامله است بحقیقت تجرید وحصول باطن این ولایت مربوط است بحاضر بودن بحضرت غیر معلوم بعلم معدوم الکیفیة که فوق علم معلوم الکیفیة ومجهول الکیفیة است بعلم لدنی اصلی است بحقیقت بقرب عبدیت بخلو متخیله که خالص وافضل منتهی حقیقی همان است که بعلم بالله سبحانه اکمل باشد اگرچه در مراتب دیگر مثل قطبیت کامل وغوثیت اکمل دیگرے بر دے مزیتی داشته باشد چه در جمیع علوم ومراتب مرتبه علم بالله وکمال خلت اصلی باو تعالی افضل واقرب است چراکه اسم حبیب بر غیر اهل خلت محبوبے که باین اعتبار حضرت محمد رسول الله حبیب الله شده است علیه افضل الصلوات واکمل التحیات اطلاق نیافته واین مرتبه کمالات باطن ولایة حبیب الله بکمال نهایة علم بالله وبکمال علم بحقایق نیستی اشیا در اولیاء امت میسر میگردد پس فضیلت حقیقی مر اهل باطن این ولایة را است وشرف صوری مر اهل ظاهر آن ولایة را وهمو وطن فقر حقیقے تبعا وطفیلا میسر گردد وسر الفقر فخری که گفته اند یافته شود وبرتو در حجاب نماند انگه در مرتبه علم ومعرفت که بوصول بدرجه کمالات نبوت انبیا تعلق دارد حضور در حضور است بے علم حضور بلی اینقدر هست که اهل کمالات نبوت از حیثیت نصیبی که از کمالات نبوت دارد از کلام ومعرفت بحضور علم از مرتبه حضور صرف بالاصالة

تبعیت نبی خود اخذ میکند اما مورد آن علم حضوریست و دیگران بعلم حصولی و علم حضوری هر چند آنرا حضور علم دانند و مجهول
الکیفیة یابند و تفاوت در سالکان دیگر این است اہل کمالات ولایة اخص یعنے ملاء الاعلی که ظل مرتبه نبوت انبیاء
است در اخذ کلام و معرفت مرتبه غیب الغیب تبعا مناسبت باہل نبوت دارد ہر چند مناسبت قلیل بل اقل قلیل
باشد و اہل کمالات ولایة خاص الخواص که ولایت حضرات انبیا است صلوٰة اللّٰہ و سلامه علی نبینا و علیہم اجمعین بعلم
حضوری از مرتبه حضور علم بالاصالة می یابد و اہل کمالات ولایة خاصه که ولایة اولیاء خواص امت است و ظل ولایة
حضرات انبیا است بعلم حصولی از مرتبه علم حضوری تبعا اخذ می نمایند و اہل ظل ولایة اولیاء بکشف و الہام حصولی بہره یاب
میگردد و لذت می یابد و بدانند که علم لدنی علمی است که اہل قرب را بتعلیم الہی و تفہیم ربانی معلوم و مفہوم میشود نه بدلایل عقلی و
شواہد نقلی و حضرت حق تعالی در کلام قدیم در حق حضرت خضر علی نبینا و علیه الصلوٰة و السلام فرموده است وعلمناه من لدنا علما
و فرق فیما بین علم الیقین و علم لدنی آنست که علم الیقین عبارت از ادراک نور ذات و صفات حضرت حق است جل مجده
و علم لدنی کنایت است از ادراک معانی و فہم کلمات از حق سبحانه بطریق الہام و فیض نه بکسب و فہم حقیقت و قایق موجبات
اطلاقات که بر علم مطلق از حصول و حضور مطلق میکردند چنانست که ہر گاه از استعداد طالب مطلوب حقیقی حجاب ظلمت
که وجود و توابع وجود را تمام گرفته است بر خواست بقدر رفع ان ظلمت و زنگ از صفحه مرآت استعدادش ظہور کمالات علم
لدنی برحسب تقاضائے قابلیت ہر مرتبه ظہور خواہد فرمود و برحسب معلومات و دریافت یافت این طالب صفة العلم که
نقطه واحده و مبرا است از جمیع نسب و اطلاقات مطلق خواہد گشت چنانچه اگر چیزے از علم معلوم وے است علم حصولی
است معلوم الکیفیة باشد یا مجہول الکیفیة اگرچه نزد مشائخ معلوم مجہول الکیفیة منتسب بعلم حضوری است اما من حیث
الحقیقة آن معلوم منتسب بعلم حصولی است زیرا که در معلوم مجہول الکیفیة کیفیت آن معلوم غیر معلوم است نه نفس نفس معلوم
معلوم غیر معلوم است که این معلوم است پس ہر قدر آنچه معلوم باشد از ادنے یا اعلے از مراتب ممکن یا واجب از تشبیه یا
تنزیه ہر چند تنزیہی که در فہم زعم این طالب اقدس بود فی الحقیقة منتسب بعلم حصولی بود فعلی ہذا الایج گردید که موجبات
اطلاق مرتبه حصول بر صفة العلم معلومات محصولی اند فلا یزم باین حیثیت آن صفت واحد که نقطه ایست صرف و قابلیتی است
محض مسمی بمرتبه علم حصولی بود که آن صفت مطلق را برحسب افہام خلایق علم حصولی گویند که ادنے و اکثف مرتبه از مراتب
مقیده است اما موجب اطلاق مرتبه علم حضوری و حضور علم بر آن صفت العلم المطلق الواحد آن حقیقت است که بہره از ورثت
این ہر دو مرتبه خاصه اہل ولایت انبیا است علیہم الصلوٰة و السلام چنانچه بہره یافتن از مرتبه حصولی نصیب صاحب مرتبه
اولیا بوده است و آن حقیقت چنانست که وجود و توابع وجود از غیر حق بر خواست بحضرت واجب تعالی بالتحقیق
بیقین صادق بے تردد قرار گرفت اما یقینی که محض کشفی باطنی نباشد بلکه یقینی که در آن خواہش ظاہری و باطنی بیافت
عقلی و علمی ہمه یک حکم گرفته باشد چنانکه در یقین و ایمان سماعی تقلیدی ہمه برابر بے شک بودند اکنون در ین یقین و ایمان
وجدانی سوہبی بے سببے ہمه برابر بے شک و شبہه بے تردد باشند و ہیچ معلوم نبود که چه معلوم است پس این معلوم است
که ایمان و یقین بنور موہبی ایمانی را سترا حاضر مبدا اند پس ہمان حضور سری در ذہن حاصل مے نماید و مومن به ذات و صفات

چون اقدس محض است و معدوم الکیفیة پس نفس ایمان نسبت بمومن به که خالق بحضور محض است و نسبت باین مومن که مخلوق
اوست بحضور علم و علم حضوری است معدوم الکیفیة است و در امر اطلاق معدوم الکیفیة و مجهول الکیفیة فرقے است واضح و
تفاوتے است لائح و چون یقین بے معلوم محال است پس باید دانست این یقین بمومن معنوی اصلے بفضل رب
او المؤمن المهیمن از حیثیت حقیقت انسانیة خود است بحضور علم اصلی که نقطه واحده است و از تعلق معلومات بحصولی منزه
است یعنے نه از ذات آن معلوم معدوم الکیفیة چیزے محصول وارد و نه از صفات او تعالی و تقدس که اطلاق مراتب تنزلات
نماید سوئے خبر قطعی بلکه بحکم سبحان ربنا رب العزة عما یصفون و قوله یحذرکم الله نفسه و الله رؤف بالعباد و از اطلاق زوائد
حصر لازم می داند و هر چند در موتق بجو و غور میکند که ایا هیچ معلوم شود غیر از وصول یقینی بانمعانی عالیه هیچ بهره حصولی از ان
نصیب ایمانی خود در نمی یابد و چون می داند که الیقین بے علم محال است هدمی یابد که آن علم علم یقین است و این است علم
الیقین اهل کمالات مرتبه ولایة انبیاء علے نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام که کشف حصولی و معلومی در ان مساغی ندارد و هزاران
مرحله از مرتبه ادراک و کشف و حصول و حضور و معلوم عین الیقین و حق الیقین مصطلحه مشهوره ور است و آن علم الیقین اهل
مرتبه اولیا بوده است علیهم الرحمة والغفران که پایان تر از ان کشف عین الیقین و حق الیقین بوده است پس این علم حضوری
باشد و چون از راه تحقیق دریافت که ذات و صفات حضرت حق تعالی در حیطه ادراک نمی آید و معلوم و مدرک نمیگردد پس
دانسته باشد که این حضور بآن مرتبه منزه مر نفس علم را که از صفات واجبی است سبحانه و این ظهور و ثبوت علم حضوری باین
دریافت حضور علم حقیقی اصلی در سالک بنا بر ان است که مرآت استعداد او بعد از ظهور صفائی قابلیت از کدورات ظلمانیه
کثافت و جهالت که حجب حقیقیه اند بفضل حضرت حق سبحانه قبول ظهور این قدر کمالات صفت علم واجب تعالی نموده است
و بسبب این مظهریت و مرآتیت که بظهور حقیقت انسانی مربوط است این بهره یقینی یافته و بتحقیق معلوم کرده و یافته که
این حضور علم اوست باو ذاتا و صفاتا و بوجه احسن دریافت که همین صفة العلم واحد صرف از حیثیت ظهور در مظهر مستعد او سالک
بواسطه آن یقین که بدان سبب ما را نصیب گشت بے نظر دریافت این حقیقت مسمی است بعلم حضوری و از حیثیت دریافت
این حقیقت موصوف است بحضور العلم و اینکه بنفس صفة العلم مطلق تعلق دارد عین الیقین اهل کمالات مرتبه ولایة انبیا است
علیهم الصلوٰة والسلام و آنچه بکشوف و حصول باطنی سالک تعلق دارد عین الیقین اهل کمالات مرتبه ولایة اولیا است و دریافت
دقائق حضور در حضور آنست که هر گاه محقق گشت که ذات حضرت حق تعالی چنانچه بصفة العلم علیم است بذاته غیر از صفة العلم ایضا
علیم است پس ذات باکمالات خود خود بخود حاضر است نه بصفتے و همین حضور صرف و علم حضور بے حضور علم سر حضور در حضور
است و همین است حق الیقین اهل کمالات مرتبه ولایت انبیا علیهم الصلوٰة والسلام که بحضور صرف تعلق دارد بخلاف
حق الیقین اهل کمالات مرتبه ولایة اولیا که بحصول مجهول الکیفیة تعلق دارد و هر چند آن را از جهت جهالت کیفیتش غیر معلوم
داند معلوم است که معلوم بوده و در هر مرتبه که سالک را وصول بحصول و علم حصولی است بنا بر ظلال معلومی سالک آن مرتبه
مسمی بمرتبه علم لدنی ظلے است و چون فوق از ان ترقی نماید بعلم حضوری و حضور علم رسید و بمرتبه علم مشرف شود که اتحاد وصول بغیر
معلوم و غیر محصول است بنا بر حضور غیر معلوم و غیر محصول آن مرتبه مسمی بمرتبه علم لدنی اصلی است و واضح باد آنکه وصول

باین هر سه مرتبه فرد کامل اکمل را هد آن واحد میسر است با نات متعدده تعلق ندارد و دانند یا نه دانند بلے دریافت این حقائق در عروج من حیث الترتیب با زمنه تعلق دارد اما ظهور این جمیع معانی مذکوره در آن واحد نصیب قلب فرد کامل تر زمانه است و آن نادر العصر است و مما تقدم دانسته باشے و راه باین بروه که چون انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات اهل خبر و قطع اند اولیاء کرام اهل اشارت باشند و حقیقت او آنست که اشارت در اصل ادراک خود بے غین و حجاب نبود زیراکه ستر و اخفا که لازم اشارة و ایما است نتیجه حجابے است که مشیر را سبب اشارة شده و از خبر و قطع باز داشته و جز از بے پردگی و بے حجابی خبر نرسد و از رفع حجب انبا می نماید و اینجا لطیفه عالی است دانستنی و دقیقه است نفیس فهمیدنی و آن این است که چون حضرات انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات اهل خبر اند سخن ایشان در اسرار غامضه که واجب الاستتار است کمتر واقع میگردد چونکه منصب ایشان خبر است که کشف کلی است و چون کشف آن اسرار درین عالم حجاب مراد حضرت حق تعالی نباشد اهل نبوت از ان تکلم نفرمایند تا دنیا عین آخرت نگردد و غیب بشهادة مبدل نگردد بخلاف ارباب ولایت و مشاهده که چون سخن ایشان جز باشارة و ایما نباشد و ایشان را در مقام جزم و قطع و کشف ستر و افصاح حقایق قدمگاه نیست سخن ایشان در ان اسرار گرامی افتد چون خالی از استتار و اختفا نباشد سبب ظهور غیب و بروز بطون قبل الاوان نمی گردد و از اینجا قاصری فهم نکند که در کلام انبیا علیهم الصلوة والسلام برین تقدیر باید که هرگز اشارتے نباشد و رموزے باسرار محبت و عشق و توحید یافته نشود و هو خلاف الواقع کیف و کلام السید السفیر الاعظم الذی هو سلطان اولی العزم علیه صلوات والتسلیمات بل کلام الله المنزل علیه طافح من تلک الاشارات طفوحا لا یخفی علی من نفے عین باطنه یقظة زیراکه مراد ما آنست که نبی من حیث النبوة منصب او خبر و کشف کلی است نه مطلقا پس جایز است که من حیث الولایة تکلم باشارت از ان اسرار کند و در حدیث آمده لو دلیتم بحبل لو قعتم علی الله و هم در حدیث آمده لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل و هر چه ازین قبیل بوده همه اشارة بود نه خبر و قرآن کریم که جامع معارف نبوت و ولایة است و خطاب در ان از هر دو جهة با حضرت سید الکل فی الکل در میان آمده هر آیة مشتمل بر خبر و اشارة است خبر مخصوص بجهت نبوت است تا از ان جهت بدان خبر دعوت عموم خلایق نماید و اشاره مخصوص بجهت ولایت است تا من حیث تلک الحیثیة بدان زبان نکته فهمان منطق طیور قدسی را کرم تازه معرکه جانبازی نماید اما باید دانست که فرق در میان اشارة نبی و ولی آنست که نبی بے غین آن علم را دریافته اما بر مراد حق خبر از ان نمی دهد و اشارة میکند و ولی بے غین دریافته خبر خارج از وسع و طاقت او باشد و این میان از غنایم نادر عنصر است بندرت یافته خواهد شد فافهم و از ما تقدم دانسته باشی که ائمه مجتهدین و تابعان ایشان رضوان الله تعالی علیهم اجمعین که از نصوص و اشارات حظ وافر و فراچنگ آورده اند بوایه گرانمایه از کمالات نبوت و ولایة سرافراز گشته اند قاصر فهمی باشد که این کمالات را مخصوص بطریقه صوفیه داند و طریقه ائمه مجتهدین را از ان خالی انگارد و بعضے فقرا را النسبت طریقه صحبت بائمه مجتهدین مسلسل است که فیوضات کمالات نبوت و ولایة را باین طریقه بحظ اوفی یافته اند و باید دانست که غوثیت فوق قطبیت ارشاد و قطبیت مدار است و فوق قطبیت افراد است و بالاتر از قطبیت اوتاد و تحت امامت است و فرود تر خلافت است هر چند مناسب است با مامت و در امامت ظهور کمالات احمدیه است و در خلافت ظهور کمالات محمدیه علی صاحبها الصلوات

والتسلیمات وفرق در اہل کمالات غوثیت وسلطان خلافت در علم باللہ آنست کہ در مرتبہ غوثیت توجہ ومتوجہ بعلم معرفت حضرت حق تعالی در رنگ متوجہ البتہ بیچون مینماید و در مرتبہ خلافت نفس توجہ معدوم است بعلم باللہ و بجائے توجہ بعلم ازلی حاضر است پس درین مرتبہ عالم حق است خود بخود ومعلوم ایچ نیست نہ محصول ونہ مجہول حضور صرف است چہ حق تعالے خود بخود علیم است وازین علم زیادہ از صفۃ حضور صرف است چہ حق تعالے خود بخود علیم است وازین علم زیادہ از صفۃ حضور صرف بیان نتوان کرد چہ آنحضرت مطلق بے کیف است ذاتا وصفۃ این قدر توان گفت کہ بکمال بیکیفی با جمیع کمالات خود بخود حاضر است درانیجا نسبت معلوم مجہول الکیفیۃ وغیر مجہول الکیفیۃ را مساغ نیست وفرق در غوثیت وقطبیت آنست کہ در غوثیت علی الدوام باخدائیتعالی بودن است بحمل بار شفاعت احوال دینی و دنیوی خلائق و در قطبیت ایضا علے الدوام باخدائے تعالی بودن است اما بحمل بار مہام دینی و دنیوی خلایق وآنہا کہ اہل امامت وقطبیت اند گوئیا برائے خلائق اند وآنہا کہ اہل خلافت وغوثیت اند با خلایق اند ومعلوم می شود کہ چنانکہ وجود قطب الارشاد بر جمیع ازمنہ واقع نیست ہمچنین از وقوع غوث ہم بعض ازمنہ خالی باشند وبقطب افراد ہم ایچ مہم زمانہ تعلق ندارد و اما در ہر زمانہ کہ باشد از برکات او افاضہ خفیہ بر عالمیان واقع است واز قطب اوتاد وقطب مدار ایچ عصرے وزمانے خالی نباشد واہل کمالات این مراتب ناظر وعارف این مراتب است ومع ذلک اگر منصب این مراتب ہم داشتہ باشد کہ از کاملیت باکملیت وتکمیل رسیدہ باشد کہ آن غوث زمان یا قطب الاقطاب دوران است ہم حامل بار این مراتب است وہم ناظر وعارف کمالات این مراتب وبسا است کہ عارف کمالات این مراتب خود را صاحب این مراتب ندانند وگمان برد کہ ہنوز بکمالات این مراتب مشرف نشدہ ام وبمنصب آن ممتاز نگردیدہ ام وباید دانست انکہ ظہور ولایۃ انبیا علیہم الصلوۃ والسلام بوجہ اتم در حضرت علی کرم اللہ وجہہ معلوم میگردد وبعد ازان در حضرت فاطمۃ الزہراء وحضرات حسنین و در اصحاب دیگر ایضا علے حسب مراتبہم واختلاف درجاتہم رضوان اللہ علیہم اجمعین وبعد ازان در بقیہ ائمہ اثنی عشر رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین وبعد ازان در حضرت غوث الثقلین محی الدین عبد القادر رضی اللہ تعالی عنہ وبعد ازان در دیگرے اگرچہ ظہور نمودہ است بتوسط او است اما باوجود آن مرتبہ در کمال غوثیت نماندہ بلکہ بامامت رسیدہ باشد یا بخلافت یا بکمالات این ہر دو مرتبہ وجناب حضرت غوث الثقلین باوجود مرتبہ ولایۃ انبیا علیہم الصلواۃ والسلام غوثیت بر ثقلین دارند واین معاملہ دیگرے را میسر نیست واز ینجا است کہ فرمودہ اند افلت شموس الاولین وشمسنا ابدا علے افق العلے لاتغرب وقطب الاقطاب مدار کہ کار بار زمانہ باو تعلق دارد در ہر عصر بمطلق ولایۃ خاصہ وبظاہر ولایۃ خاص الخواص نائب مناب حضرت غوث الثقلین است رضی اللہ تعالی عنہ بلکہ ہر دو قطب الاقطاب دیگر ہم کہ قطب الاقطاب اوتاد وقطب الاقطاب افراد باشند نائب مناب حضرت غوث اند ودیگر ہمہ اقطاب ارشاد ومدار واوتاد وافراد کہ ہزاران توانند بود در ہر زمانہ نائب مناب حضرت غوث اند ودیگر ہمہ اقطاب ارشاد ومدار واوتاد وافراد کہ ہزاران توانند بود در ہر زمانہ نائب مناب آن ہر چہار قطب الاقطاب اند علے حسب اختلاف درجاتہم وغوث ازین ہر چہار فائق است واو گوئیا وزیر است ومدار المہام ودر انجاح مرام گویا مطلق التوسط است وآن ہر چہار گوئیا ارکان دولت اند وگوئیا ایشان نیز

مطلق العنان اند امور دینیه و دنیویه بتصرف و برکات ایشان جاریست و هر چهار قطب اقطاب اوتاد و مدار و ارشاد و افراد را چنانکه واسطہ نیابت حضرت غوث الثقلین قدس سره ثابت است نسبت زیر قدمی اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین ایضاً ثابت است و تعلم ما سنذکر نمکن علی بصیرة و جمیع اقطاب را خصوصاً قطب اقطاب اوتاد را خاص تر قطب اقطاب افراد را مناسبت صفات بکمالات امام پیشتر معلوم میشود و چنانکه مناسبت قطب اقطاب ارشاد و مدار بکمالات خلیفه پیشتر است و قطب اقطاب ارشاد و مدار زیر قدم حضرت علی اند و هم زیر قدم حضرت فاروق اند رضوان الله تعالیٰ علیهما و بهره از علم قلب نبی علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات در قطب اقطاب ارشاد و پیشتر است و بهره از حکمت او صلی الله علیه وسلم در قطب مدار زیاده تر است و قطب الاقطاب اوتاد زیر قدم حضرت عثمان است رضی الله تعالیٰ عنه و قطب الاقطاب افراد زیر قدم حضرت صدیق اکبر است و آن شش دیگر از اقطاب اوتاد و سته که پایانتر از ان هر چهار اند و فایق تر از همه اقطاب دیگر اند زیر قدم آن سته از عشره مبشره اند و امام در اولیاء امت نائب مناب حضرت امیر المومنین علی اند کرم الله تعالیٰ وجهه و خلیفه نائب مناب و هم زیر قدم حضرت فاروق اند رضی الله تعالیٰ عنه و قطبیت ظل امامت هست و غوثیت ظل خلافت و امامت ظل ولایة احمدی است و خلافت ظل نبوت محمدی است علیه الصلوة والسلام و صاحب منصب امامت برائے استفاده خلق امام خلق است سوے حضرت حق جل مجده و صاحب منصب خلافت خلیفه خالق است سوئے خلق برائے افاده و اکثر اقطاب را تعلق بحضرت امیر پیشتر است تعلق زیر قدمے و همچنین غوث را بحضرت فاروق است و بحضرت علی رضی الله تعالیٰ عنهما ایضاً باشد چه او بے کمالات قطبیت نمی باشد امادر شخصے واحد اگر هر دو جانب غوثیت و قطبیت برابر باشند زیر قدمے حضرت علی کرم الله وجهه پیشتر است و اگر جانب غوثیت غالب بود زیر قدمی حضرت فاروق زیاده تر و آن عزیز اکمل نادر العصر سلطان خلیفه است که قطب الاقطاب افراد نائب مناب اوست و او خود از کمالات قطبیت و غوثیت گذشته بفردیت و قطبیت اصلی رسیده است و از کمالات حضرت اویس قرنی مستفید است و فوق جمیع اقطاب اوتاد و مدار و ارشاد و افراد که قطب الاقطاب گفته اند همین سلطان خلیفه را توان گفت و آن عزیز اکمل است که منتهائے همتش قطع نظر از کمالات قطبیت و غوثیت مرتبه خاص فردیت و قطبیت و خلت اصلی حقیقی بود باصالت تبعی نه بظلیت ظلی و چون بعد از نصیب امامت و خلافت بمرتبه خلت رسد اگر طفیلی بود این زمان عزیز کامل تمه نادر العصر در مرتبه کمال سلوک بسر حدے خاص حضرت اویس قرنی بود از حیثیت آنکه او را بخلوص سرے قطع همت از تمامی علایق جسمانی و روحانی حاصل گردیده است و در مرتبه کمال منصب نائب مناب حضرت صدیق اکبر بود و زیر قدم حضرت حبیب حق احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم بوده باشد و هر کدام اقطاب را بر حسب قطبیت کارے و خدمتے و شانے است مثلاً قطبیت مدار است بعضے را قطبیت بر یک قریه است و بعض را بر دو قریه و بعضے را بر سه قریه و بعضے را بر یک شهر و بر دو شهر و بعضے را بر سه شهر و بعضے را بر یک اقلیم و بعض را بر زیاده و قطبیت قطب الاقطاب این مرتبه مذکوره که فوق جمیع مراتب است که سلطان خلیفه گفته شد بر هفت اقلیم است و لازم نیست که جمیع اقطاب را علم بکمالات و منصب خود باشد بخلاف چهار اقطاب مذکوره را که البته لازم در نظر می آید و بعضے کسان که از کمالات این مراتب بهره یاب شده باشند و منصب

آن مخصوص نشده باشند وگمان برده باشند که بآن منصب مخصوص گشته ایم وحقیقت قطب ارشاد وقطب اقطاب ارشاد برین وجه است که ارشاد بر دو نوع است یکے عام دویم خاص ارشاد عام بر ظل ولایة اولیاء واقع میشود و براکثر کمالات نفس ولایة اولیا ایضا واقع است وصاحب این مرتبه قطب ارشاد ست وارشاد خاص بر بعض کمالات کامله ولایة اولیاء واقع میشود اما خاص بکمالات ولایة انبیا است وصاحب این مرتبه قطب اقطاب ارشاد است وصاحب این مرتبه فی الحقیقة بحکم حضرت سر الله الاعظم علیه افضل صلواة الله وتسلیماته وطفیل زیر قدمے حضرت علی کرم الله وجهه مفوض باین قطب اقطاب ارشاد است واو مامور است بآنکه هر کرا مستقیم بر شریعت محمدی علے صاحبها الصلوات والتحیات یابد از بار دهد فعلی هذا احدی را بے وساطت این عزیز از دولت اندرونی نصیبے نه وجائے بجائے اقطاب دیگر که تابع این قطب اقطاب ارشاد اند بر حسب قطبیت خود بر سالکان هر قریه ویا هر شهر ویا هر اقلیم علے هذا القیاس حکم این دربانی دارند وآن عزیز سر حلقه شان ودخل مجلس اندرونی آن درجه است بغرق اصالة وتبعیت ومجلس اندرونی عبارت از مرتبه ولایة انبیا است علیهم الصلوة والسلام واین خدمت که قطب اقطاب ارشاد از صاحب مجلس علیه الصلوة والسلام بالاصالة بآن مخصوص است از تابعان او از راه تبعیت وتبعیة لتبعیت ایضا بسیار جاری است واین کار از ارواح این اشخاص می آید در معنی وسیله بر روح ارشاد وبعض را علم ازین حقیقت خود باشد وبعض را نه وحضرت قبله روحانی الجدد للالف الثانی قدس سره فرموده اند که صاحب منصب البته صاحب علم ست وآنکه کمال آن منصب دارد ومنصب ندارد لازم نیست که از ارباب علم بوده باشد واز خدمات خود مطلع وایضا فرموده اند که چون بتبعیت کمالات مقام نبوت را تمام کنند بعضے از ایشان را بمنصب امامت سرافراز مینمایند وبعض را بمجرد حصول آن کمالات اکتفا میفرمایند این هر دو بزرگ در نفس حصول آن کمالات برابر اند تفاوت در منصب وعدم منصب است وعدم امورے که تعلق بآن منصب دارند وچون تابعان کمل کمالات ولایة نبوت را تمام کنند بعض را بمنصب خلافت مشرف می سازند وبعضے را بمجرد حصول آن کمال اکتفا مینمایند چنانچه بالا گذشت این هر دو منصب تعلق بکمالات اصلیه دارند ودر کمالات ظلیه مناسب منصب امامت منصب ارشاد است ومناسب منصب خلافت منصب قطب مدار گوئیا این هر دو مقام که در تحت اند ظلال آن هر دو مقام اند که در فوق اند وغوث نزد شیخ محی الدین ابن العربی همان قطب مدار است نزد او وغوثیت منصب علیحده نیست از منصب قطبیت وآنچه معتقد حضرت جد روحانی ما است قدسنا الله تعالی بسره الاقدس آنست که غوث غیر قطب مدار است بلکه ممد ومعاون روزگار اوست قطب مدار در بعض امور مدد از وے خواهد ودر نصب مناصب مقام ابدال نیز او را دخل است وقطب را باعتبار اعوان وانصار قطب الاقطاب نیز گویند چه اعوان وانصار قطب اقطاب حکمی اند از اینجا است که صاحب فتوحات مکیه می نویسد که مامن قریة مومنة کانت او کافرة الا وفیها قطب وفرموده اند که قیومیت نیز یکنفر است متعدد نیست بهمان صاحب دولت مخصوص است ودر عهد صاحب نسبت قیومیت قطب مدار غیر او است وقطب ارشاد غیر او نیست واقطاب ازین قبیل اجزاء او اند اگر در عهد او باشند گنجائیشے وارد بلکه واقع است واو بمنزله کل است واینها از نور او فیض میگیرند وفرموده اند در مراتب عروج مقام فردیت بر مقام ارشاد

تفوق دارد وارشاد چونکه متضمن عروج ومتضمن نزول است بر فردیت مزیت دارد و چه در فردیت همین عروج در روے
بحق است تعالی ونزول ورو بخلق که مقام تکمیل و دعوت است ندارد وجمع در کمال فردیت وقطبیت کبریت احمر
است وفرموده اند وبعض نوشته اند که اقطاب را تجلی صفات است وافراد را تجلے ذات ودرین مجال سخن است
چه قطب محمدی المشرب است ومحمدیان را تجلی ذاتست اینقدر هست که درین تجلے تفاوتها است قربے که افراد را
است اقطاب را نیست اما هر دو را تجلی ذاتست مگر آنکه گفته شود که از قطب قطب ابدال مراد داشته باشند که بر قدم
اسرافیل است نه بر قدم محمد صلعم باید دانست حالات اهل الله متنوع اند ومقامات ومناصب آنها مختلف بنا بر آن
بعض فرود نیایند ونزول نکنند وفرود نیامدن ونزول مستلزم غلبه عروج است که عبارت از مشاهده حق است بے رویۀ
خلق وبودن باو دست بے مزاحمت اغیار وچندین از اولیاء کرام وعرفاء عظام اند که عروج را بر نزول مقدم داشته
از نزول تحاشی نموده صدائے اشتهی عدما لا عود ابدا در داده اند ومحو واضمحلال وعدم عود ببشریت اختیار نموده بزبانِ
حال بدین ترانه مترنم اند ؎ ذره خاکم ودر کوئے تو ام وقت خوش است ٭ ترسم اے دوست که بادی بَرَدَ ناگاهم ٭
واین طایفه باین خواهش طالب نقصان قادح نیستند اگرچه مرتبهٔ نزول مقام وارثان حضرات انبیا است علی نبینا و
علیهم الصلوات والتسلیمات واولیا را بعد از کمال عروج از ان مرتبه بهره داده برائے تکمیل ناقصان نیابةً عنهم در عالم
فرستند باوجود آن مشارب اهل الله متفاوت اند واستعداد متنوع برخی را نصیبے از مقام انبیا ونائب مناب آنها فرموده
مرجوع سازند واین هجر از وصل خوشتر است ؎ هجری که بود مراد محبوب ٭ از وصل هزار بار خوشتر ٭ وبعضے را از هستی خود
تهی ساخته در مطالعه جمال انداز ند ورو ئے ایشان را از کوئے خود بیرون نیارند واز خود بخود ساعتے نگذارند واکثر
اولیاء کرام که در جبال وصحرا روزگار بسر می برند وباحدی از بنی نوع انسانی الفتے ندارند از همین قبیله اولیاء غیر مرجوعین
اند امام یافعی رحمه الله تعالی در کتاب روض الریاحین اکثر احوال این طائفه را نقل میفرماید ودر خمول وگمنامی بحدی رسیده
اند که اسامی اکثر آنها تصحیح نرسیده وبعنوان عن بعض الصالحین وامثال ذالک تعبیر فرموده واز طریقے که از ان طریق
بحق رسیده اند اثرے نگذاشته اند واحدے از اهل تواریخ دفتر در نیافته که سلوک ایشان بچه سان بوده وروش
آنها بچه دستور ؎ هزار قافله پے در پے است در ره عشق ٭ عجب تر آنکه پے یک رونده پیدا نیست ٭ وقاصری
فهم نکنند که هر که در مقام نزول ارشاد میکند از اولیاء غیر مرجوع افضل باشد زیرا که معامله ارشاد بمناسبت وابسته است
تواند بود که نزول بر مقدار عروج خود که از عروج آن غیر مرجوع پنجاه ساله راه فروتر باشد نموده افاده طالبان راه حق نماید
وحضرت قبله روحانی فرموده اند که بسا است که از متوسطان این راه آن قدر افاده طالبان بوقوع آید که از منتهیان
غیر مرجوع میسر نشود زیرا که متوسطان بیشتر مناسبت دارند بمبتدیان از منتهیان غیر مرجوع انتهی متوسط را چه یارا که
دم از قرب منتهی زند فضلے که من حیث الافادة والارشاد این بیچاره دارد داخل فضل جزئیست که از اعتبار ساقط
است هر هنر پیشه حایک وحجام بر سلطان ذی شان بهتری امتیاز دارد اما نسبت بدرجه سلطان آن را اعتباری
نیست واز ین بیان واضح گردید که اگر حکم بنقصان یکے در مقام نزول بالک انتفاء آن مطلقا کرده شود مفضولیت

او از اہل ارشاد لازم نمی آید و زیادتی ارشاد در یکے مستلزم زیادتی قرب نیست تواند بود کہ قرب دیگر کہ جہت بے مناسبتے خلق
ارشاد از و صورت نہ بندد زیادہ باشد بلکہ تکمیل آن غیر مرجوع النسبت تکمیل این متوسط نمیتوان کرد اما لسبب عارضہ نفس تکمیل
ارشاد ظہور نمیابد پس او را غیر مکمل مطلقا گفتن ہم داخل جرئت است حضرت ایشان قدس سرہ در احوال خواجہ محمد پارسا فرمودہ اند کہ او در راہ فردیت
بغیب ہویت اتصال پیدا کردہ بودند و غلبہ این نسبت کہ سبب بے مناسبتے است بعالم مانع تکمیل و ارشاد تام ایشان
بودہ والا مقام تکمیل بر وجہ اتم ایشان را حاصل بود انتہی و باید دانست کہ واصلان این درجات را کہ اہل مناصب
باشند یا اہل درجات علامات است از علامات ولایۃ خاصہ است آنکہ از اتباع ہوا مجتنب شود و از علامات ولایۃ
خاصہ است نسبت حصول و شہود و وصول بمطلوب و از علامات ولایۃ اخص است نسبت یقین صرف و ایمان
بالغیب الحقیقی بالورائیۃ و از علامات ولایۃ خاص الخواص است وصول بکمالات بعلم حضوری و وصول بصفات بحضور علم
و از علامات مرتبہ قرب نبوت کہ مرتبہ اخص الخواص است نسبت حضور در حضور است از اینجا وصول بذات است
بحسب درجات اربعہ نبوت و اعلاء ان درجات مخصوص بحضرت رسول کریم است علیہ الصلوۃ والسلام و از علامات
بدلیت است از خود فانی شدن و خالی گشتن از فعل خود بارادت حق تا ہر چہ ارادہ کنند بارادہ حق تعالے کنند
و از ہمین جہت کہ ارادۂ ایشان در ارادہ حق تعالیٰ فانی گشت ایشان را ابدال گویند و از علامات بدلیت است
راضی شدن بفعل الٰہی و از علامات بدلیت است نقل مکان گفتہ اند کہ در اصطلاح قوم گاہے ازان تعبیر بروز و کمون
میرود و آن حال ابدال است کہ از یک جائے بجائے شوند و از جائے دیگر سر بر آرند و در جائے اول شخصے از
روحانیات بر صورت خود گذارند و لہذا اسمو ابدالا و این تحقیق در وجہ تسمیہ غیر از فتوحات در ہیچ کتابے در نظر نیامدہ
و از علامات استعداد وصول بدرجہ قطبیت است آنکہ سالک خود را نورے یابد کہ تمام عالم ازان نور منور است و آن
نور در ہر ذرہ از ذرات عالم ساری ست چون نور آفتاب کہ تمام عالم ازان منور است و از علامات قطبیت است آنکہ
سالک معاملہ فیض بخود وابستہ یابد و خود را واسطہ فیض یابد و از علامات قطبیت فردیت است دوام آگاہی بہ بیچونی
صرف و این نسبت در طریقہ علیہ قادریہ است دست میدہد اما بندرت چونکہ نسبت قطبیت فردیت است و این
نسبت مجذوب سالک را کہ خفیہ بہرہ از اجتبا داشتہ باشد حاصل میشود نہ دیگرے را بخلاف جذبہ و از علامات
غوثیت است آنکہ حاکم شود بر خلق و متصرف شود در خلق بحکم حضرت حق تعالی اشارۃ و توجہ معیت نسبت و این توجہ
خاصہ حضرت صدیق اکبر است و دیگران را طفیلا و اصل مقام معیت بالاصالۃ خاصہ حضرت ابراہیم خلیل است و اصل
مقام قیومیت بالاصالۃ مخصوص بحضرت خاتمیت است صلے اللہ علیہ وسلم و معیتے کہ نصیب حضرت ابراہیم است ظل
آن قیومیت است کہ نصیب حضرت حبیب است و قیومیت کہ نصیب صدیق اکبر است رضی اللہ تعالے عنہ ظل
معیتے است کہ بالاصالۃ نصیب حضرت ابراہیم است علیہ الصلوۃ والسلام و حضرت صدیق دائرہ معیت کہ اصل
آن بالاصالۃ نصیب حضرت خلیل است راہی بآن مرکز قیومیت بردہ اند کہ بالاصالۃ نصیب حضرت خاتمیت است
و نصیب خاص ازان گرفتہ اند و در اینجا بوصول نظری نظارہ بین است ایضاً باید دانست کہ اولیاء بر دو نوع اند مستور ین

وظاہرین اصحاب مناصب چون بدلا و اقطاب و غوث و نحو ذلک مستورین اند این طائفہ را طے زمین و رفتن برآب و ہوا است و از چشم مردم پوشیدہ باشند و مجتمع شوند در جاء تنگ مملو از اہل شہادت و سایہ ایشان مرئی نشود و بآواز بلند قرآن خوانند و گریہ و وجد کنند و اگرچہ آواز اہل شہادۃ بشنوند اما ہیچکس ایشان را نشناسند و گویند سکونت حضرت خضر و الیاس در ایشان است و تقلیب حجر بزر و نقرہ بطریق دوام یا اکثر با ایشان مخصوص است و اولیاء ظاہرین نیز بر اصناف اند چون قطب الارشاد مطلق و قطب الارشاد ناحیہ و ابرار و عارفین و سالکین لِلّٰہ غیر ذلک بعض از ایشان بتکمیل خود و بعض بتکمیل دیگران مشغول اند خوارق ایشان فروتر از خوارق مستورین است بلکہ ظہور خوارق از ایشان بر سبیل ندرت است اگر صادر گردد و خرق عادات شرط صحت ولایت نیست و کشف صوری از ضروریات ولایۃ نے چہ ظہور آن چنانچہ از ولی صورت دارد از غیر ولی ایضا صورت میگیرد بخلاف کشف معنوی کہ عبارت از فنا و بقا و خرق حجب است شرط ولایت است و از کشف صوری اعلی است و این معنے جز ولی را حاصل نیست زیرا نکہ این کشف معنوی کہ عبارت از ظہور علم و معرفت الہی است کہ بذات و صفات و افعال واجبی تعلق دارد و نزد خدائے تعالی شرافت دارد و وراء طور عقل و خلاف معتاد است بندگان خاص خود را بآن ممتاز ساختہ است و مخصوص باہل حق و ارباب معرفت گردانیدہ بخلاف کشف صوری کہ تعلق باکوان دارد و درین کشف محق و مبطل مشترک است و اہل استدراج را ہمین نوع حاصل میشود و ہمین نوع نزد عوام معتبر است و در نظر شان معزز و محترم و کشف معنوی را از خوارق نشمرند و این از کمال بے خردی و بے عقلی است علمی کہ باحوال مخلوقات حاضر یا غایب تعلق دارد کدام شرافت در وے حاصل است بلکہ این علم شایان آنست کہ بجہل بدل گردد تا نسیان از مخلوقات و حالات ایشان حاصل گردد معرفت حضرت حق است کہ شرافت را شاید و کرامات را باید و واجب الاحترام و اعزاز است و ایضا باید دانست آنکہ خرق عادت اگر از نبی پیش از نبوت صادر شود ارہاص خوانند و اگر بعد از دعوی نبوت و ظہور آن صادر شود معجزہ است و اگر از ولی صاحب عرفان در حالت سکر و استیلا ریا و صحو لی ادعا صادر شود کرامت است و اگر از مجنون و عوام مسلمین کہ معرفت الہی اطلاع ندارند صادر شود معونت است و اگر از کفار و فجار و فساق کہ مرتکب کبائر باشند صادر شود استدراج گویند و اگر باسباب ظہور کند سحر یا سیمیا است والسلام۔

مکتوب نہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان خدا حضرت ایشان باکرنام فضیلت پناہ ملا عبد اللّٰہ کاکر صدور یافتہ در بیان آنکہ قلب عبارت از حقیقۂ جامعہ انسانیہ است و بیان لطائف دیگر عالم امری و بیان درجات ولایۃ و نبوت معہ تحقیقات لایقہ و بیان کشف و الہام و ما تعلق بہا و غیر ذلک ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ وحدہ والصلوۃ والسلام علی من لا نبی بعدہ اما بعد فضایل پناہ میان عبد اللہ بظاہر و باطن شریعت

موفق و بیاد حق سبحانہ و تعالی مستغرق بودہ بدانند انکہ مشایخ صوفیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم فرمودہ اند کہ قلب عبارت از حقیقت جامعہ انسانیہ است کہ از ہیئۃ وحدانیۃ حقایق الٰہیۃ و کونیہ و امتزاج جواہر مجردہ و لطائف و کثائف بہم رسیدہ و در طریقہ نقشبندیہ احسینہ حقیقت جامعہ انسانیہ عبارت از قابلیت است کہ در ان ظہور صفت العلم نسبت بظہور صفات دیگر بیشتر است و مقدم تر و حقیقت روح قابلیتے است کہ در ان ظہور صفت وجود مقدم تر و نسبت بصفات دیگر غالب تر و درین ہر دو لطیفہ کہ صرف قابلیت و مقدمیت صفۃ علم و صفۃ وجود کہ نسبت بصفات دیگر گفتہ شد مثل فائقیت متبوع بر تابع است و روح اگرچہ مظہر جمیع صفات است اما صفۃ وجود متبوع در نظر می آید و صفات دیگر تابع پس روح مظہر کمالات وجود و توابع وجود گفتہ شود و نسبت ظہور وجود در و غالب تر و در حقیقت جامعہ نسبت ظہور صفۃ علم غالب تر و قلب تابع روح باشد و نسبت تابعیت قلب و متبوعیت روح درین مرتبہ کہ انسان مرکب از لطائف است ثابت است چنانکہ در اصول آن ہر دو لطیفہ کہ صفۃ وجود و صفۃ علم است ثابت است و در جہ بر درجہ قلب فایق تر و غیر از اعتبار ظہور حقیقت انسانی ہر کہ قلب را بر روح فاضل داشتہ و شرف او گفتہ است بنا بر شرف حال قلب تواند بود و آن حقیقۃ جامعہ انسانیہ مسمی است بحضرت المعانی و تعین ثانی و مظہر او انسان کامل است و اما انسان اکمل مظہر تعین اول کہ مسمی است بحقیقۃ الحقایق و آن حقیقہ چون نیک مشاہدہ نماید نیست مگر سر حق و سر حق تعالی چون در حیطہ ادراک مدرکات عشرہ نمی آید بخفی نامزدہ میشود و چون این حقیقت بحدی لطیف است کہ بجز اسم چیزے ازان بدست نمی آید پس فی نفسہ اخفی باشد و اگر نیک بنگری حقیقۃ انسانی غیر از ظہور سر حق نیست و سر حق را حقیقتے نیست الا اینکہ خود حق است سر آن سر واز اینجا معنی آنچہ فرمودہ اند الانسانی سری و انا سرہ باید دریافت و آن حقیقۃ را بحسب قابلیت ظہور اتست و آخرین ظہورات در جسد انسانی است و برائے لطیفہ روحی اگرچہ جائے معین نمیتوان کرد اما تعلق ظہور بعضے خصایص آن از راہ لطافت نسبت بجوارح دیگر در سینہ بطرف راست بیشتر مینمایند چنانکہ در تمام بدن تعلق ظہور کمالات قلب حقیقی بمضغہ است کہ در جانب چپ است و محل ظہور انعکاس کمالات حقیقت سر و خفی و اخفی ہمین دایرہ قلب مینماید کہ مظہر حقیقت انسانی است لیکن این قدر تفاوت است کہ چنانچہ تعلق روح طرف یمین ظاہر است تعلق قلب بیسار تعلق سر بوسط سینہ است مابین یمین و یسار و تعلق خفی ایضا بوسطہ است اما بالاتر از موضع سر و تعلق اخفی بوسطہ اوسط است و از محل خفی بالاتر و قلب کہ مظہر حقیقۃ جامعہ انسانی است بر ہر چہار لطائف محیط است اگرچہ و حقیقت محاط است و مع ذلک آن ہر چہار فائقتر و فاضلتر و کاملتر اند از قلب بسبب اقربیت مرتبہ تنزیہ کہ در آن ہا بر حسب اختلاف مراتب زیادہ تر است چہ مرتبہ قلب اشرف است نسبت بقرب حضرت حق تعالی و در مرتبہ حصول علم و معرفت و مراتب خفی و اخفی اعلے اند نسبت باقربیت ذات حق تعالی و در مرتبہ حضور بحقیقت جہل و عجز و حیرت و مرتبہ روح کہ ازان ہر سہ مراتب نازل تر و فروتر است راہے کہ از و پیدا خواہد شد در وصول بمراتب تنزیہ و تقدیس اقرب خواہد بود و نسبت بوصول از راہ قلبے اما اجمالا و سر کہ برزخ است جانب تحتانی او نسبت و معرفت حصولی است و جانب دیگر او کہ جانب مراتب فوقانی است نسبت بعلم و معرفت حضوری است و مظہر جمیع مراتب حقائق لطائف مذکورہ ہمین قلب است و مظہر کمالات حقیقت قلبی باتفاق روح ہمہ بدن است

ونسبتے کہ در یمین و یسار و وسط و اوسط بدن مینماید ہمہ تاثیر ظہورات کمالات حقیقت قلبی است کہ بہر طرف در بدن واقع
است بر حسب محال مختلفہ بدن والا در اصل نسبت آن مراتب بحقیقت انسانی است پس ظہور آن حقیقت انسانی من
حیث الابتداء از قلب است و قلب را کہ قابلیتے نفس ناطقہ است تعلق بمضغہ وارد و روح را اگرچہ ظہور در تمامی بدن است
اما محل ظہور کمالات روحی قلب صنوبری الشکل است و موضع تعلق نفس ما بین قلب و ناف است اما نزدیک تر بقلب باندک
تفاوتے از بیخ قلب و اصل نفس نزد حضرت سید السادات قطب الاقطاب البنوری قدس سرہ روح و جسد است کہ
بمنزلہ مادر و پدر او اند و بر تو پوشیدہ نرود آنکہ در مواضع کہ لطائف خمسہ تعلق دارند مشایخ مختلف اند و ایضاً گفتہ اند کہ لطائف
خمسہ عالم امرے نہ داخل در جسد اند و نہ خارج و نہ متصل اند و نہ منفصل بآنک معیتی دارند با تمام جسد لکن چون بعض اجزاء جسد
را مظہریت آن لطایف زیادہ است از بعض دیگر و تفاوت در مظہریت آنہا ایضاً متفاوت است بتفاوت استعداد
سالکان لہذا بعضے مقام قلب برائے تسہیل امر طالبان در زیر پستان چپ گفتہ اند و مقام روح زیر پستان راست
مقابل زیر پستان چپ مقرر نمودہ اند و مقام سر بمفاصلہ چہار انگشت از مقام قلب کہ سر را با قلوب مناسبت تمام است
مقرر نمودہ اند و مقابل آن کہ بمفاصلہ چہار انگشت از مقام روح بجانب صدر باشد مقام خفی معین نمودہ اند و مقام اخفی در
صدر کہ کنز الرحمن است مقرر نمودہ اند و مقام نفس در سر گفتہ اند جہۃ آنکہ وارد شدہ است کہ آخر ما یخرج من راس الصدیقین
حب الجاہ پس ہرگاہ حب جاہ کہ صفت ذمیمہ نفس است در سر باشد اغلب کہ موصوف آن نیز در ہمانجا باشد و بعضی سالکان
بموجب تفاوت استعداد خودہا مقام سر در صدر مقرر کردہ اند و قول بزرگان کہ صدور الابرار کنوز الاسرار دلیل یافتہ اند و خفی در
پیشانی و اخفی بر فرق سر مقرر کردہ اند و نفس را در زیر ناف یافتہ اند و حدیث اعدا عدوک نفسک التی بین جنبیک متمسک
نمودہ اند و بعضے حضرات مقام خفی در سواد العین معین نمودہ اند و مقام اخفی در قفا کہ پس ام الدماغ واقع است و این طریق
ہمہ موصل بمقصود اند و اختلاف مشایخ کرام در ان بمنزلہ اختلاف ائمہ مجتہدین است و ایشان چون بمبلغ رجال واصل کردند
مر ایشان را عمل بر مکشوفات خود است مثل مجتہدان و از جہۃ خروج آنہا از دائرہ تقلید فافہم و انوار لطائف کہ ظاہر میشوند رنگی
بلطیفہ مخصوص ساختہ اند و بعضے بعکس آن قایل اند سالک را در تردد می اندازد و بہتر آنست کہ گفتہ آید کہ در احوالے و تلوینی
و تجلی کہ در ابتداء سکر و شوق و ولولہ و در انتہا مراقبہ و مکشوف زیادہ بود تعلق بقلب بیشتر دارد و در احوالی کہ صحو و آرام و طاعت
بیشتر بود تعلق آن بروح زیادہ تر بود و نفس بکمالات ہر دو شریک است در حین مغلوبیت خود و آن ہر دو لطفہ در کمالات
نفس شریک اند در حین غالبیت نفس و ہمچنین ہر لطیفہ کہ در بدن ظاہر شود اول مبدء ظہورش قلب صنوبری است و اولیاء
صاحبان سکر از ارباب قلوب اند ہر چند در نسبت خود منتہی باشند و بنہایت مرتبہ از مراتب خفی و اخفی نیز بہرہ گرفتہ باشند
اما بوجہ تام از دائرہ مراتب مخصوصہ خود بوجہ مخصوص بر آمدہ نباشند و بعضے اولیاء صاحبان سکر کہ بکمال آرام گرفتہ باشند
و جمعیت و طاعت و ادب بودہ باشند اگرچہ از ارباب قلوب اند لیکن از کمالات روح بہرہ یاب اند و اولیاء صاحب
صحو در ابتداء بلکہ بعض در وسط اگرچہ از ارباب قلوب اند لیکن از کمالات لطیفہ روحی ایضاً بہرہ خاص دارند و از کمالات
لطیفہ خفی ایضاً نصیبے دارند و امید ترقیات نسبت بصاحب صحو بیشتر است اگرچہ بعضے ارباب قلوب کہ در مراتب خود کمال پیدا

کرده اند و از بعضے اصحاب روح و سر و خفی و اخفی در مراتب قرب بحضرت حق جل مجده اعلےٰ و افضل اند و این صحو اولیا صحویست که بعد از سکر صورت گرفته نه صحو قبل السکر که آن نصیب عوام است و باید دانست راہی که بکمالات ولایۃ اولیا میرود از مقام ظهور ظاهر سر ناشی گشته و از وصول بکمالات بعض خصائص سر پیدا میگردد و باطن سر خاصه اہل مرتبه خفی و اخفی ست و از نتائج مقام ظهور سر حصول معرفت است از تجلیات افعالی و اسمائی و صفاتی و ذاتی و این طریق بمراتب وجوب میرود اما بانوار کمالات وجوبی و سلوک این راه غیر از استقامت بر شریعت محال است و راه ولایۃ اولیا اگرچه از محل ظهور قلب و روح ایضاً پیدا میشود اما باصالة از مقام ظهور ظاهر سر تواند بود چه در دائره قلب و روح طرق دیگر ایضاً قریب اند بلکه شرکت دارند اما شرکت غالبیت و مغلوبیت بلکه جمیع آن طرق از همین دو مرتبه روح و قلب بلکه اول همه آن طرق از همین یک مرتبه که دائره قلب است می برآیند لیکن سرے که در تخصیص آن هر یک مرتبه است این است که هر راه را اصالت کمال از مسند مخصوص آن طریق در نظر می آید و اہل این ولایت را از صورة شریعت و ابتداء و وسط طریقت نصیب است و از صورت ایمان و ابتداء و وسط طریقت حقیقت ایمان نیز نصیب است لیکن از حقائق شریعت و حقیقت ایمان بهره کمتر میدارد و راہے که بکمالات ظل ولایت اولیا میرود از تلوینات مقام ظهور کمال روح و قلب است و از نتائج وصول باین مقام ایضاً حصول معرفت است لیکن معرفت ظل الظل و تجلیات کمالات روح و قلب و وصول بدرجات کمالات آنها چندان وابسته باستقامت متابعت سنت نمی نماید بسا است که از سالکان و واصلان راه آن کمالات بعض بفعل بدعت نیز مبتلا باشند و در حین وصول بآن کمالات حصول آن تجلیات کیف و بے کیف نا خود را واصل حضرت ذات و صفات وجبي دانند و اہل این ولایت را از صورت شریعت و ابتداء طریقت نصیب است اما از انتهاء طریقت و از حقیقت شریعت و ایمان حقیقی هیچ بهره نمی یابد و این ظهور کمالات که بر اہل این مراتب ظاهر میگردند از مقام ظهور انوار لطائف قلب و روح و سر و غیرها از مواضع مخصوصه بدنے سالک بظهور می آیند علے حسب اختلاف استعدادہا هرچند اکثر اہل آن مراتب از درک آن مواضع که مقتضی ظهور آن مراتب اند عاجز باشند و این ظهورات بعضے را غالباً از مرات خیال واقع میشود بصفائی موضع ظاهر متخیله و صفائی باطن آن مربوط بخلو تخیلا است و آن نصیب اہل ولایۃ اخص که ولایۃ علیا است و ولایۃ خاص الخواص که ولایۃ کبری است و نصیب اہل کمالات نبوت است که مرتبه اخص الخواص است فافهم ولا تکن من القاصرین و راہی که بظل ولایۃ ملاء الاعلےٰ که ولایۃ عامه است میرود ایضاً از لطیفه قلب و روح ظاهر میشود اما از صورت قلب و روح که بحسب استعداد هر شخصے قلب و روح او را صورتیست مثالے که از آن کمالات ظاهر میگردند و منتهاء این مرتبه شخصے را از عامه مومنان که استعداد و قابلیت کشف داشته باشد تا صورت ظهور انوار مراتب ظلال است و درین ولایۃ سکر نیست علے الدوام صحو است لیکن صحو عوام و درین مرتبه اصلا کشف حقایق نیست و اہل این ولایۃ از صورت شریعت و صورت ایمان بالغیب تقلید النصیب برده اند و اگر شخصے از اہل این مرتبه نصیبے از طریقت داشته باشد آن صورت طریقت است و آن معانی که بقوت علم ظاهر کردند و بقیاس دریافته شوند و خیل در کشف سر طریقت و حقایق حقیقت نیستند و ایمان و یقین که بقوت علم تقلیدی حاصل شود شهودی نیست و ایمان بالغیب

که درین مرتبه حاصل است دون ایمان بالغیب است که در مرتبه کمالات نبوت است اینقدر هست که ایمان بالغیب
او اگرچه تقلیدا باشد بذات و صفات حضرت حق تعالی اگر بحدے رسوخی و وثوقی پیدا کند که هیچگونه قبول شبه نداشته باشد
از بسیاری اولیاء اهل ولایة خاصه نزد خدا یتعالے شانه و رسول خدائے صلی الله علیه وسلم افضل خواهد بود و لیس ذلک علی الله
بعزیز و راهی که بالحاد و زندقه میرود از نفس و وهم سر میزند در ینجا کشف تجلیات و تلوینات نفسے و هوائی ظاهر میگردند این
چنین سالک غالب مبتدع و برخلاف شریعت خواهد بود هرچند بشریعت مقید گردد و در احوال خود قصورے خواهد یافت
والبته در عقیده او نقصے خواهد بود که محفوظ نیست و کشوف و الهامات که در شته باشد همه از غیب. هوا تواند بود که آن را
غیب حضرت ذات تعالیٰ و تقدس خیال کند و کشف صور خیالیه خود را عالم مثال تصور نماید و تجلیات و تلوینات نفسی
را تجلیات ذاتی و صفاتی انگارد و بنابرین لطافت و صفائی خود را عارف مرتبه تشبیه و تنزیه شمارد و در توحید خیالے
خود از سرمستی و جوش نفس توجیهات عبارات فرماید و معارف اولیاء کرام بر حال خود شاهد آرد و بزعم خود کلمات وجدانیة خود را بکلام
اولیاء کرام موافق سازد و نمیداند که معارف اولیا از قلب و روح و باطن آن سر زده اند و کلمات وجدانیه او از خلاصه عالم خلق که نفس و هوا
است سر زده آن عالم نور است و این از عالم ظلمت آن موجب رحمت است و این موجب زحمت و فارق آنست که این چنین شخص غالب
اوقات من الابتداء الی الانتهاء مستغرق در مستی و ولوله باشد و مابین حلال و حرام تمیز نکند و بے تحاشی در ان تصرف
نماید و اگر ظاهرا پرهیز نماید برسم ظاهر خواهد بود نه از روئے تقوی و دیانت و اکثر اوقات تارک صلوة خواهد بود و بر اتیان
سنت مقید نخواهد بود و اگر بنماز و اتیان سنت مقید باشد از راه رسم و عادت بوده باشد و ظن برد که راه دین و ملت
برائے عوام رسمی بسته اند و در باطنش اگر یاد حق سبحانه غالب باشد چون محفوظ نیست در قیامت فائده نخواهد بخشید بلکه
این ذکر حدیث النفس و خیالات نفسانی است و عجب است که این چنین شخص ایمان بسلامت برده باشد که بسبب
ریاضات خوارق از و صادر گردند و آن استدراج است نه کرامت در عاقبة الامر ظاهر ش سازند و اگر توفیق توبه یابد
از کرم بارگاه معطی بے علت بعید نیست اللهم اعذنا من شرور انفسنا و من سیآت اعمالنا من یهدی الله فلا مضل له و من
یضلله فلا هادی له ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب اللهم فوضت امری
و امر اولادی و احفادی و من انتمی الی الیک و اتخذتک وکیلا یا حی یا قیوم برحمتک استغیث اللهم قلت ادعونی استجب
لکم و انی قد دعوتک بقدر قلت عقلے و فهمی فاستجب بالنبی و آله الامجاد انک لا تخلف المیعاد در راهے که نهایت معرفت
ولایت اولیا رساند از اثر خفی و مبداء مقام آن پیدا میگردد و ظهور ولایت انبیا علے نبینا و علے الکل صلواة الله و سلامه
در حضرت علی کرم الله تعالیٰ وجهه بر وجه اتم معلوم میشود و بعد از ان در حضرت فاطمة الزهراء رضی الله تعالی عنها
و حضرت حسنین و اصحاب دیگر رضوان الله تعالی علیهم اجمعین و بعد از ان در بقیه ائمه اثنی عشر بعد از ان در حضرت
غوث الثقلین و بدیگرے تا مدت مدید کمتر رسیده اما در حضرت غوث الثقلین ظاهر این ولایت خاص الخواص نسبت
بباطن این ولایة نهایت ظهور ظهور نموده غالب الظهور آمده و راهے که بمعرفت ولایة اخص که ولایت ملاء الاعلی است
میرود از ظل اخفی و بدایت سلوک آن میرود و در معرفت این ولایة محض نا یافت و بعد است از مطلوب ذاتا و

صفتۂ ہم نسبت بظہور وہم نسبت ببطون مگر آنکہ از نصیب ایمانی ویافت یقینی علمی وغیبی بہرہ دارند واز مظاہر اسما و صفات وجہی معرفتی حاصل ندارند وممکنات را کہ مظاہر خالقیت ورازقیت وغیر ذلک می یابند بنور ایقان ایمانی وسماعی می یابند ومویّد این معنی است آنچہ حضرت حق تعالیٰ فرمودہ است انا عرضنا الامانۃ علی السموات والارض والجبال فابین ان یحملنہا واشفقن منہا وحملہا الانسان انہ کان ظلوما جہولا وچنانکہ قربے کہ در ولایت خاصہ کہ ولایۃ اولیا است حاصل است ظل آن اقربیت است کہ در معرفت ولایۃ خاص الخواص کہ ولایۃ انبیا است میسر است لذلک قرب اہل ولایۃ اخص ظل اقربیت اخص الخواص است کہ نبوت حضرات انبیاء است علیہم الصلوات والتسلیمات وگوئیا آن اقربیت اصل وحقیقت است واین قرب فرع وصورت واہل مرتبہ ولایۃ اخص را از صورت شریعت و ایمان نصیبی خاص وکامل آنست ونصیب اخص واکمل بالاصالۃ خاصہ انبیاء است علی نبینا وعلیہم الصلوات والسلام وعدبا این این صورت شریعت ایمان این مرتبہ نسبت بآن صورت شریعت وایمان آن مرتبہ فرقیست بعید برین قیاس است معرفتی کہ درین مرتبہ حاصل گردد والحق بکمالات ولایۃ انبیا بود نہایۃ مقام خفی ظاہر وپیدا اگر دد در نیو صنع صفات ذمیمہ بصفات حمیدہ کہ صفات اولیا است بدل کردند وبے سعی ومجاہدہ ظاہر وباطن موافق شریعت باشد واین راہ بحضرت واجب الوجود رود کہ بالاصالۃ مرتبہ صفات وآجبی است ودرین مرتبہ محض نایافت وبجالی است چونکہ مرتبہ صرف بیچونی است شل مرتبہ ذات بحت حضرت حقتعالیٰ وتقدس راہے کہ بکمالات نبوت وظہور کمالات آن رود از مقام اخفی واز حصول خصائص کمالات اخفی سر زند واین راہ بذات بحت وعین احد رسد در ین طریق از ابتداء محض نایافت است واہل این طریق را بعنایت حضرت حق سبحانہ بے مجاہدہ در مبداء شروع دران صفات ذمیمہ بصفات حمیدہ بدل گشتہ باشند وظاہر وباطن این سالک بے سعی بخلوص محبت موافق شریعت باشد وہوائے نفسانی را دران دخلے نباشد واین سلوک درین زمانہ چون عنقا است از ہزاران اگر یکے را بان بنوازند نعمت عظمی است واہل این مرتبہ را از حقیقت شریعت وحقیقت ایمان بالغیب بوجہ اخص و اکمل نصیب است وفرق در معرفت مرتبہ نبوت ومرتبہ ولایۃ انبیا فرق اخص وخاص واکمل وکامل است ودرجات نبوت چہار اند اول مرتبہ نبوت مطلق دوم مرتبہ رسالت سیوم مرتبہ اولی العزم عزم صاحب این مرتبہ اگر پیغمبر باشد مطلق خواہ بود وہرچہ عزمش واقع شد برضاء حضرت حق تعالیٰ خواہد بود مامور ماموره باشند یا غیر ماموره چہ استعداد وے بالکل از قابلیت تبع ہواء نفسانی جبلی باشد یا خفی مطلق پاک وصاف گردیدہ است بخلاف عزم ولی کہ عزم او از رخصت با فضل است پس عزمش بے تکلف وبے تامل نخواہد بود اگرچہ از روئے کمالی توفیق الٰہی بے تکلف طور بودہ باشد واستعداد این ولی اگرچہ قابلیت طبع ہواء نفسانی جبلی ندارد وپاک وصاف گردیدہ باشد اما احتمال تبع ہوا خفی دارد وچون عزم اہل این مرتبہ مطلق است لہذا باولی العزم مسمی گشتہ اند چہارم مرتبہ خلافت است کہ جامع تر واکمل تر است ودر شان آن مرتبہ واقع است اِنِّی جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَۃً حضرت حق تعالیٰ فرمودہ کہ من میگردانم در زمین خلیفہ نگفت کہ پیدا کنیم در زمین عالمے یا ولی یا نبی یا رسولے یا اولو العزمی ودرین مرتبہ اخص الخواص است در مراتب نبوت وجامع تر است آن سہ مراتب دیگر را کہ نبوت عام مخصوصہ ورسالت خاص وعزم اخص است واین مرتبہ باصالۃ نصیب حضرت سید الکل فی الکل است علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات وحقیقت این خلافت در حقیقت خلت محبوبے است کہ خاصہ حضرت

جبیب خدائے آمده است نه خلت محبی واولیاء امت راکه از مرتبه قطبیت و غوثیت و امامت عروج نموده اند تا باطن مرتبه خلافت میرسند اما آن ایضاً اقل قلیل اند و وصول بطریق جلی بعد از خلفاء اربعه میسر نیست مگر حضرت مهدی موعود را و این مرتبه من حیث عام خلافت عامه بادشاهان را شامل است والسلام علیک ورحمة الله وبرکاته ✤

مکتوب دہم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام فضیلت پناهان ملا محمد امین و ملک محمد قاسم و جمال خان صدور یافته در تحقیق استخاره و اثبات آن و بیان آنکه اسباب سه قسم اند یقینی و ظنی و وهمی و بیان اسباب و لک

بسم الله الرحمن الرحیم۔ الحمد لله نحمده ونستعینه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا من یهده الله فلا مضل له ومن یضلله فلا هادی له واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له واشهد ان محمداً عبده ورسوله محب الفقراء ملا محمد امین و ملک محمد قاسم و جمال خان همواره در حمایت حافظ حقیقی بوده باشند بمیقه انیقه که مشعر بر مودة بود و مرسول داشته بودند رسید محتوی رفاهیت ایشان را سراسر موجب بهجت گردید نگاشته بودند که این جانب از موضع هر و بمع جمیع لواحق از ذکور و اناث کوچیده در کاهے افتاده ایم در باب جلب بهبود استخاره بکنند تا بچه حال دلالت میکند و نیز نوشته بودند که اراده سفر طویل داریم بلی غیر از استخاره در هر کارے که باشد شروع خوب نیست چه در صحیح مستدرک حاکم و سنن ترمذی روایت است از سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه که رسولِ خدا صلے الله علیه وسلم فرمود از سعادت ابن آدم است طلب خیر کردن او از خدائے تعالے و از بدبختی ابن آدم است ترک کردن او طلب خیر را از خدائے تعالیٰ و در شرح فقه اکبر مذکور است و قد ورد ما خاب من استخار وما ندم من استشار لیکن از حدیث معلوم میگردد که هر که قصد امرے و کارے کند همان کس استخاره کند چه متن حدیث اذا هم احدکم بامر فلیرکع رکعتین است یعنے وقتے که قصد کند یکے از شما امرے و کارے مثل سفر و نکاح و غیر آن پس گو که بگذارد دو رکعت نماز از غیر فریضه بعد از ان این دعا بخواند اللهم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللهم ان کنت تعلم ان هذا الامر خیر لی فی دینی ومعاشی وعاقبة امری فاقدره لی ویسره لی ثم بارک لی فیه ان کنت تعلم ان هذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبة امری فاصرفه عنی واصرفنی عنه واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی به بعد از ان بر هر چه خاطر او قرار گیرد و بر ظن او غالب آید بهمان عمل کند اما چون سوال کرده بودند این فقرا درین باب استخاره حال ایشان نمودند در حرکت روی نمید هد در موضع مذکور اگرچه تعدی و ظلم و جور و ستم از حد زیاده است و شکیبائی دران نمیتوانند لیکن چه باید کرد بے وطنی نیز فضاحت و ندامت می آرد و در آن خطه بعضے از اسباب که وسائط اند مهیا اند براحت و رنج میگذرد و در سفر و غربت اگر بعضے اسباب مهیا شوند بعضے آخر مهیا نمی شوند و فقرا اگرچه از گرفتاری ماسوائے الله خلاص یافته اند و جذبه الٰهی دامن گیر این بزرگواران است احتیاجی و افتقاری که باسباب دارند آن اسباب را بمسبب الاسباب حواله می نمایند و دولت پهن کرده شده را خوان الوان

نعمت او تعالیٰ شانہ میدانند ونافع وضار وقابض وباسط فی الحقیقۃ او را جل شانہ تصور میکنند اما چون اسباب را بواسطہ حکم ومصالح درین ما بین آوردہ اند وخیر وشر را ظاہر باسباب آنہا راجع داشتہ اند جمع این بزرگواران نیز خیر وشر را ظاہر باسباب آنہا منتسب میگردانند وشکر وشکایۃ بہمان صوب راجع میدارند چہ اگر این امور را باسباب راجع نگردانند این ہمہ اسباب بر باطل باشند ربنا ما خلقت ہذا باطلا وکارخانہ عظیم را باطل سازند باید دانست کہ اسباب بر سہ قسم اند یقینی وظنی ووہمی یقینی مثل برداشتن لقمہ ونہادن او بر دہان وخائیدن وفرو بردن آن را ومباشرت این قسم منافی توکل نیست بلکہ ترک آن جہل وسفہ وموجب اثم است وظنی اسباب کہ جاری شدہ است سنت الٰہی وتقدیر وے در حق عموم خلق مثل کسب قوت وتدبیر دران ومعالجت ومداوات بادویہ طبیہ کہ حاصل شدہ ظن بنفع آن ومثل احتراس نفس واحتیاط از چیزے کہ غالب است در وے ہلاک چنانچہ خواب در جائے کہ عادت است در وے وجود سیل واین قسم گاہے ساقط میگردد از نظر اہل توکل ویقین بمشاہدہ قدرت حق وتقدیر وے ویقین برانکہ یک ذرہ بے اذن پروردگار نمی جنبد وہیچ بے خلق وتقدیر او واقع نشود واما اسباب وہمی واجب است ترک آن ومنافی است مباشرت آن توکل را ہمچون احتراس از مکانے کہ سیل وشیر در وے ہرگز نبود بمجرد توہم آمدن احتراز کنند پس ازان اموری کہ مودت پناہان احتراز مینمایند از قبیل ثانی در نظر می آیند لیکن در ہر دو جانب بلاہا است وقاعدہ ایست مشہور کہ در بسیاری ابواب فقہ بر آن تفریعات است من ابتلی ببلیتین اختار اہونہما یعنے ہر کہ بدو بلا مبتلا گردد وگرفتار آید اختیار کند سبکترین ایشان را در ہر جانب کہ سہولت یابند بران جانب میل کنند فاما درین چند روز ہمدران نواحی گذران کنند تا بہر چہ دستور امرے وکارے این مردم قرار گیرد والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ٭

مکتوب یازدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خلف الحضرت ایشان ہا در جواب مکتوب شیخ محمد میرداد قاری عرب امام مصلی حنیفہ صدور یافتہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم ؁ الحمد للہ بجمالہ والصلوۃ والسلام علی خاتم فص الرسالۃ وآلہ من الفقیر الی اللہ المنان فقیر اللہ ابن عبد الرحمن الی علیۃ اخیناتی اللہ وذروۃ حبیبنا اللہ فرنا باس قراء ام القری راتی مہذب تجریدا علی الذری السابح القاس فی البحر القلاس المعروف بالقدر المجہول بین اظہر جم غفیر من الفحول الموثوق بہ والمعتمد علیہ فی العلم والتقوی بالسداد الشیخ الصادق محمد میرداد دامت زہرات ریاض جمعیۃ الصوریۃ والمعنویہ محروسۃ من صوارف الزمان وطوارق الحدثان بمن سمی باسمہ آمین رب العالمین وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی ہی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلی اضاف منص الایتلافیۃ ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان المفاوضۃ اللائقۃ والنمیقۃ الانیقۃ المرسولۃ قد وصلت الینا فی اشرف الزمان واکرم الدوران انارت سبحات وجہہا صفحات الذوق واوضحت اضاءتہا وجنات الشوق ان

موادا یادینا بالعواطف الالهیة مشمولة ولازالت فیکم ہی من حضرتہ جلت عظمتہ میئولة سلمکم اللہ عما لایلیق بشانکم وکان لکم وبکم ومعکم فی جمیع احیانکم ثم المشہود فی خدمتکم العلیة ان الوفد الشریف الذین فتشتم من حالہم قد توجہوا الیکم مدۃ ثلثۃ ایام او اربعۃ الی الجمعۃ والظن الغالب وصولہم الیکم الی الحین والفقیر الی اللہ قد ارسل الیکم کتابا مشتملا علی کوائف ہذہ الجماعۃ المعلومۃ صحابۃ قاصد السید مبارک الرمزی مع اجوبۃ کتابیہ من داعیکم بالخیر ومن حداد خان وہی لما وردت فی الشکار پور باجوز المردع مساغ قصور الاخبار الیکم والفقیر المنقطع الی اللہ یدعوہ لکم فی الاوان المرجوۃ للاجابۃ والترصید منکم ان لا تنسوہ وعیالہ واطفالہ فی الاماکن المبارکۃ والآنات المتبرکۃ من دعاء الخیر والمامول من اللہ السمیع الذی یسمع دبیب النملۃ الخرساء علی الصخرۃ المسلساء فی لجۃ الدماء کما یسمع نعام الظبیئۃ الجیداء علی صحن البیداء اجابۃ وہو تعالیٰ قدیر وبالاجابۃ جدیر وسلموا منا علی الاخ الصدیق الشیخ سلیمان ومحمد وعبد القوی وجمیع حضار المجلس المنیف و کذالک سلموا علی المحب الشفیق السید مبارک ویسلم علیکم الولد الاغر خلیفہ گل محمد وسائر اہل المدرسۃ کثیر السلام وہو خیر ختام فی حادی عشر للجماد الثانی سنہ ۱۱۷۳ ہجری ✣

مکتوب دوازدہم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام ملا اصلاح بتی کوتی صدور یافتہ در بیان انکہ اصول فقہ چہار اند وبیان آنکہ اگر حکم حکم در چیزے صادر شد بعد ازان در اجتہاد او تغیر واقع شد اجتہاد اول باجتہاد ثانی نقض نمے یابد وبیان طبقات فقہا کہ ہفت اند مع التحقیق الانیق وما یناسب ذلک وغیر ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ الذی ہدانا للاسلام والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علی سیدنا محمد وآلہ واصحابہ الکرام بعد ہذا معلوم علماء کرام وعادلان فخام اہل اسلام آنکہ اصول فقہ چہار است کتاب سنت اجماع قیاس وقاعدہ ایست در شرع نبوی علیہ افضل الصلوۃ واکمل التحیات الاجتہاد لا ینقض بالاجتہاد ودلیل این قاعدہ اجماع است واجماع اتفاق مجتہدین امۃ محمد است صلواۃ اللہ وسلامہ علیہ در ہر عصر بر حکم شرعی کفساد نکاح المتعۃ واجماع نزد اہل سنت وجماعت از قوی ترین ادلہ است پس چون این قاعدہ ثابت شد وقواعد شریعت علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات ظروف مبنیہ اند بنا بران اگر حکم حکم در شئی صادر شد بعد ازان حد اجتہاد او تغیر واقع شد اجتہاد اول باجتہاد ثانی نقض نمی یابد امادر غابر ومستقبل آنچہ باجتہاد ثانی ظاہر شدہ باشد حکم فرماید وبرین قیاس است حکم قاضی در مسایل اجتہادیہ چہ مسایل اجتہادیہ بیک دیگر بعد الحکم نقض نمے یابند وہمین است معنے قول ائمہ کرام علی نبینا وعلیہم الصلوۃ والسلام کہ در کتاب القضاء فرمودہ اند وقتی کہ رفع کردہ شد حکم حاکمے بسوئے حاکم آخر بر حکم اول بگذرد موافق رائے او باشد یا نہ باشد زیرا کہ اجتہاد ثانی مثل اجتہاد اول بودہ است باتصال حکم حاکم اول ترجیح یافتہ در رجحان پیدا کردہ ملہذا بچیزے مادون او باشد نقض نمے یابد وگذشتن حاکم آخر بر حکم حاکم اول وقتے است کہ مخالف کتاب وسنت واجماع نباشد

وبعضے از علماء کم فہم بسیاری روایات را کہ مخالف احادیث مشہورہ اند رواج دادہ اند چنانچہ روایت قضا بشاہد ویمین مدعی
بلی روایت کردہ است از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما کہ رسول اکرم صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ قضے بشاہد ویمین مدعی
کردہ است واما مخالف حدیث مشہور است البینۃ للمدعی والیمین علی المدعی علیہ وفیہ روایۃ علی المنکر پس شارع
یمین را در جانب منکر فرمودہ است وتوضیح آنکہ لام از برائے استغراق جنس است ولیس وراء الجنس شئ آخر یقتضے
ان لا یکون للمدعی یمین فمن جعل یمین المدعی حجۃ فقد خالف النص ہمچنین است بحکم بحل مطلقہ ثلاثہ بنکاح زوج ثانی
بغیر از وطی بنا بر قول سعید بن مسیب چہ این نیز مخالف سنت مشہورہ است لا حتی تذوقی من عسیلتہ وبعضے علماء عرف
طاری را در جواز وعدم جواز دخل میدہند ونمی دانند کہ عرف طاری وتعامل حادث را اعتبارے نیست فی الاشباہ
العرف الذی یحمل علیہ الفاظ انما ہو المقارن السابق دون المتاخر ولذا قالوا لا عبرۃ بالعرف الطاری در فتاوے
غیاثیہ آوردہ قال الشیخ الامام الشہید رحمۃ اللہ علیہ انا لا ناخذ نا بقول مشایخ بلخ وانما ناخذ بقول اصحابنا المتقدمین رحمہم اللہ
لان التعامل فی بلدۃ لا یدل علی الجواز وانما یدل علی الجواز ما یکون علی الاستمرار من الصدر الاول لیکون دلیلا علی تقریر النبی
صلی اللہ علیہ وسلم فیکون شرعا منہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام واما اذا لم یکن کذلک لا یکون فعلہم حجۃ الا اذا کان من الناس
کافۃ فی البلدان کلہا فیکون اجماعا والاجماع حجۃ الا تری لو تعاملوا علی بیع الخمر او علی اکل الربوا لا یفتی بالحل وفی الاشباہ
والحکم العام لا یثبت بالعرف الخاص وقیل یثبت والمذہب عدم اعتبارہ وشک نیست کہ علم بتعامل کافہ انام در جمیع دیار
وبلدان از حد بشر خارج است وتعامل کہ در صدر اول بودہ فی الحقیقۃ داخل تقریر است آنان سرور راجع بسنت
او صلے اللہ علیہ وسلم چہ قول وفعل وتقریر او را صلے اللہ علیہ وسلم سنت گویند پس بہر تقدیر فرع تابع اصل است اثبت
اللوح ثم الخط واثبت الجدار ثم النقش وبسیارے ازین قسم مسایل اند وحکم بمقتضے خط نیز مخالف نص است چہ حدیث مشہور البینۃ
للمدعی والیمین علی المدعی علیہ نص است در آنکہ حجت دو قسم است قسمی بینہ وقسمے یمین پس آنچہ خالص حق بندہ است کہ دران محض التزام باشد
چنانچہ بیع وشرا واملاک مرسلہ دران عدد وعدالت شرط است منصوص از کتاب کریمہ واستشہدوا شہیدین من رجالکم وقولہ واشہدوا
ذوی عدل منکم واصل در ذمم برأۃ ذمہ است ودرین یقین است شبہہ را دران مساغ نیست لہذا شغل ذمہ را بخبر واحد جائز ندانند لان
خبر الواحد دلیل لا قوۃ فیہ واگر بالفرض بخبر واحد اثبات شغل ذمہ نمایند مخالف کریمہ است وایضا مخالف حدیث مشہور
است ہر گاہ کہ خبر واحد از جملہ حجج باشد ودر بعضے امور شریعت علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات حجت است ثبوت
شغل ذمہ در شرع نمی نمایند پس در حکم تمسک نمودن بصکوک وخطوط کہ مخالف حدیث مشہور باشد وبطبق ظروف بینہ
شرع نبی علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات ہرگز داخل حجج نمودہ باشند چگونہ حکم کنند عجب معاملہ ایست کتب
متداولہ کالکنز وشرح الوقایۃ وجامع المتفرقات والعمادی والہدایۃ ناطق اند کہ الحکم بمقتضے الصک وکذا تحلیف
المدعی یخالف السنۃ المشہورۃ جامع المتفرقات والمدعی لا یصدق الا بحجۃ کنز انما یقضی بالحجۃ وہی البینۃ او الاقرار اما
الصک فلا یصلح حجۃ فصول عمادی وسیاق مسائل کتب متداولہ بطبق قواعد وضوابط درست است عمل نمیکنند وعنان
اختیار را انحراف داعطاف دادہ ایشان مسائل مردودہ کہ مخالف احادیث مشہورہ اند می نمایند خرابی دین متین در نظر می آید

مسئلہ اجتہادیہ اگر مختلف فیہ باشد وحکم حاکم در یکے ازان مسایل صادر گشت رجحان پیدا میکند اگر حکم حاکم اول را بحاکم ثانی رفع کنند این حاکم ثانی را نقض حکم حاکم اول نیست و اگر حکم حاکم در مسئلہ کہ مخالف کتاب وسنت مشہورہ واجماع صادر شد در اینجا نہ قوت پذیرفتن است و نہ رجحان یافتن چہ در کتب می آرد ان عرض ہذا القضاء علی آخر یمضیہ الا فیما خالف الکتاب والسنۃ المشہورۃ والاجماع باک نقض واجب است چہ مضی بر حکم حاکم در مسئلہ اجتہادیہ است وہمین است مذہب نہ در مسئلہ مخالف سنت فانظروا یا اولی الالباب شعر اذا لم تکن للمرء عین صحیحۃ * فلا غروان یرتاب والصبح مسفر * در کتاب حکمی وغیرہ قاضی را غیر حجت تجویز حکم نفرمودہ اند اگر خط وصک حجت بودی در کتاب حکمی احتیاج بشاہدان نبودے باید دانست فقہا ہفت طبقات اند طبقہ اول مجتہدین فی الشرع اند کالائمۃ الاربعۃ ومن سلک مسلکہم فی تاسیس قواعد الاصول واستنباط احکام الفروع بالادلۃ الاربعۃ من غیر تقلید لا فی الاصول ولا فی الفروع دوم مجتہدین فی المذہب اند کابی یوسف وسائر اصحاب امامنا الاعظم کہ قادر اند بر استخراج احکام از ادلہ مذکورہ بنا بر قواعد حضرت امام مقرر ساختہ اند اگر در بعضے احکام ہمراہ او مخالف اند اما در اصول او مقلد اند طبقہ ثالثہ مجتہدین فی المسایل اند آن مسایل کہ از صاحب مذہب ہر آن مسایل را روایت نباشد کالخصاف وابی جعفر الطحاوی وابی حسن الکرخی وشمس الائمۃ السرخسی وشیخ الاسلام البزدوی وفخر الدین قاضیخان وامثال ایشان کہ ایشان در شئ از اصول وفروع مخالف نیستند لیکن استنباط از مسئلہ کہ دران نص نباشد بر حسب قواعد اصول کہ مقرر است کردہ اند طبقہ رابعہ اصحاب التخریج ومقلدین اند کالرازی واصحابہ فانہم لا یقدرون علی الاجتہاد اصلا ولکنہم لاحاطتہم الاصول وضبطہم الفروع یقدرون علی تفصیل قول مجمل ذی الوجہین وحکم مبہم یحتمل الامرین منقول عن صاحب المذہب او احد اصحاب المجتہدین برایہم ونظرہم فی الاصول طبقہ خامسہ اصحاب الترجیح اند از مقلدین چنانکہ حسن قدوری وصاحب ہدایہ ایشان ترجیح روایات بر روایات آخر میدہند ومیگویند ہذا اوفق وہذا ارفق للناس وطبقہ سادسہ اصحاب تقلید اند کہ قادر اند بر تمیز ما بین اقوی وقوی وضعیف وظاہر ونادر چنانکہ اصحاب متون معتبرہ از متاخرین اند مثل صاحب کنز وصاحب مختار وصاحب وقایہ وصاحب مجمع وشان ایشان آنست کہ در کتب خود اقوال مردودہ وروایات ضعیف نمی آرند وطبقہ سابعہ مقلدین اند کہ قادر نیستند بر امور مذکورہ وغث از سمین نمے شناسند وتمیز نمے کنند ما بین یمین وشمال ہر چہ می یابند جمع میکنند وبرآن عمل می نمایند فلہم الویل کل الویل علماء کہ روایات مردودہ از غیر مردودہ نمی شناسند ازین طبقہ اند باید کہ جم غفیر علماء بمہر خود ہاء مزین سازند تا از روایات مردودہ بعضے مردم تحاشی نمایند ودارندہ حجت گرفتار نیاید ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب والسلام *

مکتوب سیزدہم (۱۳)

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام سیادت پناہ میر محمد یوسف صدور یافتہ در بیعت

مکتوب او کہ ارسال نمودہ و بعضی کتب تصوف جہت مطالعہ طلب کردہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ الذی نفیت عقول السفراء فی ذاتہ قہرا واحترقت افئدۃ العارفین بسطوۃ صفاتہ لہرا کثوا بالسیر فیہ دہرا فخاز وا بماء الحیوۃ منہ اما بحرا و نہرا اصبحوا فیہ بائرین وصار وا فے فجاءۃ تجلیات وجہہ حائرین فیہ خار وا فحار وا ثم الی الابد فیہ سار وا و دار وا سبحان اللہ جل مجدہ ہو المحمود فے کل حضراتہ بکل مراتب الحمد القائم بعینہ المشہود فے کل مشہود بعین نقی عن غینہ المشہود فی کل مسجود علے صدق الساجد و معینہ والصلوۃ والسلام علے سید الناس الغنی عن الکون فے عز الافلاس الذی عینہ لغربا ربیدایہ وطنا وجعل صلوتہ لکل قلق سکنا صلوۃ وسلاماً تتنشر فوائح روائحہما من کل تنزل لحقیقۃ الساریۃ فی مراتبہا المکتسبۃ والعاریۃ فتحیط بمواطنہ ومساکنہ وعوالمہ ومعاملہ ومناہلہ ومنازلہ لکل صورۃ من صورا ذواقہ ونوازلہ وعلے آلہ واصحابہ لعرش النبوۃ اقطابہ وعلے مخادع سر الولایۃ بوابہ لبیت الکرم والجود ابوابہ لاسیما القوائم الاربعۃ لقصر الکون ومراجع قراۃ الوجود فی المدد والعون فی ربہم ذابوا والیہ سبحانہ بمحو الوجود انابوا فذالک الذی بہ عن اعرف خلق اللہ نابوا من الفقیر الی اللہ فقیر اللہ الی اخینا فی اللہ وحبیبنا للہ نبراس الفضلاء ومحور فلک الصلحاء السابح الغماس فے البحر القلاس الشیخ الصادق فی مناہل اہل التصوف والتعرف میر محمد یوسف دامت زہرات ریاض جمیعتہ الصوریۃ والمعنویۃ محروسۃ عن صوارف الزمان و طوارق الحدثان امین رب العالمین وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی ہی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلے اصناف منص الایتلافیۃ واشرف مایستطر فی الرسائل والطف ماینتہی الی ارباب النہی والوسایل ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان المفاوضۃ الالیقۃ والنمیقۃ الانیقۃ المرسلۃ الینا قد وصلت فی اشرف الزمان واکرم الدوران انارت سبحات وجہہا صفحات الذوق واوضحت اضاءتہا وجنات الشوق موادا یادینا بالعواطف الالہیۃ مشمولہ ولا زالت ہی فیکم من حضرتہ جل الاؤہ مسئولۃ لا زلتم بخیر وعافیۃ ونعمۃ وافیۃ واحوالات صافیۃ والمشہود فی خدمتکم ان الکتب المطلوبۃ من عندو عیکم بالخیر من الفتوحات المکیۃ والفصوص وشرحہا لمولانا عبد الرحمن الجامی والعوارف والتعرف فی معتقدات اہل التصوف سنرسل تذکرتہا الی التتۃ والسورۃ ان وجدت بای قیمۃ کانت نرسلہا الیکم البتۃ البتۃ انشاء اللہ تعالی لا یسوغ التساہل فی التنقر والتفتیش وہذہ النسخ موجودۃ عندنا مع شروح اکثرہا لکن مشغولۃ فے افادۃ بعض المحبین والفقیر الی اللہ یدعو لکم فی الآوان المرجوۃ للاجابۃ والترصد منکم ان لا تنسوہ وعیالہ واطفالہ فے الاوقات من دعاء الخیر والماسول من اللہ السمیع الذی یسمع دبیب النملۃ الخرساء علی الصخرۃ الملساء فی لجۃ الدا ماء کما یسمع نعام الظبیۃ الجیداء علی صحن البیدا اجابۃ ہو تعالی قدیر وبالاجابۃ جدیر لا زلتم فی حفظ اللہ وامانہ ولطفہ وامتنانہ وکل من یلوذ بجنابکم الفخیم مشمول منا بمزید التحیۃ والتکریم والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ الحمد للہ اولا وآخرا وظاہرا وباطنا

مکتوب چہاردہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان کہ بنام سیادت و نقابت پناہ مخدوم حبو صدو ریافتہ مشتمل بر بعضے نصائح

که سالب ضرر و جالب منافع اند و بیان سیر الی الله و انتهاء آن و بیان آنکه انتهاء سیر الی الله اول قدم ولایة
است و تحریص بر علو همت و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله الذی هو اول بلا ابتداء و آخر بلا انتهاء لم یزل و لا یزال صاحب لنعوت الکمال من صفات الجلال و الجمال المنزه عن سمات الحدوث و النقصان و الزوال و الصلوٰة و السلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه الکرام بخدمت سید السادات ماحی البدعات و السیئات شمع دودمان مصطفی و چراغ نور دیده مرتضی مخدوم جیو سلمه ربه عما لا یلیق بشانه سلام سنت سید الانام علیه السلام متواصل باد و بعد از ابراز دعوات نزهت افزات که موجب بهجت و بشاشت و مسرت آیات است مشهود آنکه چون این فقیر را درین سمت میمنت نشان بارادة الله الملک المنان گذر افتاد بسمع رسید که خدمت مخدوم فرخنده آثار افعال حمیده و شمار است بچند کلمه از نصائح لوائح که دالات خیرات و مضائع و جالب حسنات و سالب سیآت اند بخدمت نیک سرشت رقم زده قلم بیان میگردد بسمع قبول بذل دل مقبول گردانند فضائل آثار النسمه وجود محمود خود را در اعمال فرخنده مآل استعمال نمایند تا در جنان مخدوم حوران و غلمان گشته شایان لقائے جاوید حضرت لاریبی گردند درین نشاء خراب آباد نما بمخدوم بودن اہل دول که پا در وحل دنیائی دغل مانده اند نباید فریفت هذا المخدوم هو الذی یعده اهل الجاهلیة مخدوما مهربانا بحصول جاه و جلال درین دامگاه که سراسر وبال موجب صد نکال است مباهات نباید نمود و در فخر و فریب خود نباید کشود در نظر ذو البصر ما نظر در مزخرفات و ترهات این سرائے فانی موجب در آمدن در بادیه پریشانی و سرگردانی است در استقامت باید کوشید تا در روز رستخیز بند امت گریبان نباید درید در تقوے باید کوشید نه در سر هوا هر چند شخصے شریف النسب و گرامی مشرب باشد چون اعمال و خصال او بمیزان شریعت علی صاحبها و آله الصلوات و التحیات سنجیده نزد داعی شرع پسندیده نباید او را از بادیه سرگردانی و زادیه حیرانی خلاصی و مناصی نه دهند ما احسن قول الشاعر رباعی با اصل و نسب مباش مغرور که این هست بسے ز مردمی دور گیرم پدر تو بود فاضل از فضل پدر ترا چه حاصل فاجعل التقوی و تبارک لان الکرامة و الشرافة عند الله تحصل بالتقوی کما نطق بها النص ان اکرمکم عند الله اتقیکم فلا فخر الا بالاسلام و التقوی فاذا انضم الی ذلک کون المسلم المتقی من اهل البیت فذلک من اعظم و افخم وجوه الاکرمیة بفضل الله تعالی فاجتهد و لا تغفل عمر گرانمایه را در بیداء بلهوسی بسر بغفلت پائمال نسازند مصراع عمر جهان عزیز است گرامی دارش + زندگانی این سرائے فانی جز یک نفس بیش نیست + از جمیع جهات که موجب تشتت باطن است بصر بصیرة دوخته متوجه محراب وحدت باشند و قدم همت بر فرق دائره امکان بنهاده بر چهره مقصود نظر اندازند این بعد مسافت که در نظر می آید از یک قدم بیش نیست مصراع یک قدم بر فرق خود نه و آن دگر در کوئے دوست چهره مقصود هر طرف تابان و تو از وے نظر بر گرفته سوئے دیگرے نگران رباعی رفتم بتماشائے گل آن شمع طراز چون دید میان گلشنم گفت بناز من اصلم و گلهائے چمن فرع من اند از اصل چرا بفرع می مانی باز + بلکه او هر زمان سویت ناظر و تو از وے گسسته خاطر رباعی آمد سحر آن دلبر خونین جگران + گفتا ز تو بر خاطر من بارگران + شرمت بادا چو من بسویت نگران + باشم تو نهی چشم بسوئے دگران + غیر ازین تجارت سود و فے و غیر

ازین معاملہ بہ بودنے باید کہ ہمیشہ در ندم بودہ ہوش در دم دارند و جز یاد دوے نفسی برنیارند و می کہ غنیمت شمردہ اند و بغنیمتی نامش بردہ اند نزد فقیر ہمان دمی است کہ جز یاد او بر نیاید و غیر ذکر او نیاساید باید کوشید تا جمیع حجب کہ عبارت از نقوش کونیہ است باسرہا مضمحل و متناصلے کردند و در نظر بصر بصیرۃ مرتفع کردند درین ولایت خاصہ دست خواہد داد چہ سیر الی اللہ کہ مشائخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا و آلہ وعلیہم مقرر نمودہ اند عبارت از پیمودن دائرہ امکان است چون دائرہ امکان پیمودہ شد سیر الی اللہ منتہی گشت و انتہا سیر الی اللہ اول قدم ولایۃ است و مرتفع شدن نقوش کونیہ بہ پیمودن دائرہ امکان متحقق میگردد و پس رفع نقوش کونیہ سیر الی اللہ است و بعد از رفع آنہا کہ سیر الی اللہ است ولایت خاصہ دست میدہد و اگر نقشے از نقوش کونیہ در بصر بصیرت باقی ماند سیر الی اللہ منتہی نمیگردد و پس بباید کوشید و جامہ درون ہمتان نباید پوشید بیت اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم + کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است + الحمد للہ اولا و آخرا السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ +

مکتوب پانزدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام بعض یاران صدور یافتہ در بیان آنکہ قبض و بسط مقدمہ فنا و بقا اند و علاج ضیق صدر و ملال کہ از کثرت عروض قبض حاصل میشود و مایناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۃ الحمد للہ الذی ارانا اصول سوابق النعم والصلوۃ والسلام علی رسولہ وآلہ المکرم بخدمت شریف عنصر لطیف شدہ منیف معتبر محب از فرد عوات وافرہ و تحیات متکاثرہ واصل متواصل باد و بنامہ عنبر شمامہ کہ مساس انامل فیض شمول بود ہر سطرش چون طرہ حور و بیاض مابین سطورش نور علی نور بودہ یاد آوری فرمودند در احسن الاوقات و اکرم الانات پرتو افگندہ موجب بہجت و بشاشت گردید اللہ تعالے علی الدوام در ظل حمایت خود مامون و مصئون دارد و بعد از ابراز دعوات فرحت افزات محتوی رفاہیت ایشان مشہود میدارد نگاشتہ بودند کہ قبض باین فقیر عارض شد مہربانا چہ باید گفت این کارہا بحضور تعلق دارند درین بعد مسافت چہ دانا یدامرین علی الاجمال درین باب آنست کہ در وقت قبض استغفار گفتہ باشند و اگر مزاج موافقت کند بآب سرد غسل کردہ باشند والا نہ بآب گرم و در جائے کہ کسے باشد چند نفس بقوت برآوردہ باشند مجدد ما سلامت قبض و بسط مقدمہ فنا و بقا اند انشاء اللہ تعالے بدولت فنا و بقا مشرف خواہند شد والباقی عند التلاقی السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ +

مکتوب شانزدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام فضائل پناہان ہر یک محمد نور و عثمان خان و

محمد حسین صدور یافته در بیان آنکه هر عملے کہ بوفق حکم شارع کرده آید داخل ذکر خدا است تحریص بر کثرت ذکر و ماینا سب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ؁ الحمد للہ والصلوٰۃ علے رسول اللہ محب الفقراء مخلص الصلحاء والعلماء محمد نور عثمان خان و محمد حسین بمعہ ذکور و اناث در حمایت ایزد تعالے بوده سرسبز و شاد کام باشند بعد از ابراز دعوات فقیرانہ کہ موجب بہجت و بشاشت و مسرت آیات است مشہود احوالات اینجد و دبعون عنایت معبود مقرون بخیر است وسلامتی ایشان از جناب حضرت حق مطلوب باید کہ بر وفق ظروف مبلیہ شرعیہ عامل باشند و در یاد حق مستغرق ذکر منجی عظیم است رسول خدا فرموده است صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ما من شئ انجی من ذکر اللہ من عذاب اللہ یعنے ہیچ شے نجات دہنده تر نیست از ذکر خدا از عذاب خدا مہربانا ہر عمل کہ بوفق حکم شارع کرده آید داخل ذکر خدا است اللہ تعالے ہمواره بر شرع شریف متمکن دارد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ؎

مکتوب ہفدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام شیخ محمد صالح و عظمت خان و محمد افضل و نجابت خان صدور یافتہ در بیان آنکہ دم را کہ غنیمت شمرده اند دمی است کہ جز بیاد حق جل مجده نگذرد و ماینا سب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ؁ الحمد للہ والصلوٰۃ علے رسول اللہ محبان صادقان شیخ محمد صالح و عظمت خان و محمد افضل و نجابت خان بمع جمیع توابع ولواحق در حمایت حافظ حقیقے بوده علے الدوم شاد کام باشند بعد از ابراز سلام سنت سید الانام محتوی رفاہیت ایشان مشہود مبیدارد آنکہ دم را کہ غنیمت شمرده اند و گفتہ اند کہ دم غنیمت است آن دم است کہ جز بیاد حق تعالی نگذرد و آن دم کہ جز یاد حق بگذرد آن بسرمایہ خسران ونقصان ست باید کہ جز در یاد حق نگذرانند تا ازین سرا چہ دہر بنقصان بدر نروند مصراع در خانہ اگر کس است یک حرف بس است السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ؎

مکتوب ہژدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ جانب قدوه سلاطین عظام شاه دوران احمد شاہ در دران علیہ الرحمۃ والغفران صدور یافتہ در بیان آنکہ ہر لطیفہ از لطائف کہ از کمن غیب بر منظہ ظہور می آید خالی از حکمتی از حکم نیست و بیان آنکہ ہر ذره از درات عالم علما و علینا مجالی و مرایائی اسما و صفات الہی اند و ماینا سب ذلک ؁

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ لجمالہ وجلالہ والصلوٰۃ والسلام الاتمان الاکملان علے خاتم فص الرسالۃ وعلے آلہ ما بعد بجناب خص مظاہر اسماء الہی مالک الملک ذی الجلال والاکرام حضرت ظل الٰہی سلمہ اللہ تعالی عن صدمات التفرقۃ الحاجبۃ للوحدۃ وحفظہ عن لطمات الوحدۃ الساترۃ للکثرۃ واقامہ علے ملتقی البحرین بینہما برزخ لا یبغیان اقل فقراء الی اللہ علما و علینا

تحیات وافیات بے اکناف کہ منشاء آن عجز و انکسار حقیقی کہ خال زیباء رخسار حقایق بحسب استعداد است در معرض عرض
می آرد حق تعالی جل مجدہ دماغ ذوالمجد والامجاد و مشام ذو الرشد والارشاد الی یوم التناد باستنشاق نسیمے از نسائم خاص
کہ از مہب سرو فتر فیض اقدس بفیض مقدس ہبوب فرمودہ معطر داراد آمین بوجہک رب العالمین ورینولا محمد عالم
آدم قاضی محمد شکارپوری کہ اغراض فاسدہ مدنظر داشتہ کہ بمجرد عرض قبلہ عالمیان لقتل حکم خواہد کرد ویا بدنامی فقرا
دران خواستہ بہتان وافتراء قتل یک نفر آدم محمد دائم و مجروحی نفس خود از دست فقیر و تابعان فقیر وانستہ در حضور
فیض گنجور عرض نمودہ رقم مبارک مطاع حاصل نمودہ وارد شکارپور گردیدہ چون ہر لطیفہ از لطائف کہ از مکمن غیب بر
منصہ ظہور می آید خالی از حکمتے از حکم نیست و نخواہد بود از مطالعہ آن حظے وافر فراخنگ استعداد وجدانی حاصل
گردید چہ در نظر سر رفتگان بادیہ توحید شہود چون ہر ذرہ از ذرات عالم علما و عینا کہ مجالی و مرایا اسماء و صفات الٰہی
اند ہر چند ظاہر عین مظہر نیست و نہ ظل عین اصل اما چون مرایا ہر چہ دارند از دوارند بیت نیاوردم از خانہ چیزے
نخست ٭ تو دادی ہمہ چیز من چیز تست از دریافت فیوضات اسماء متضادہ بہرہ یاب لذۃ اند مصراع ہر چہ
از دوست میرسد خوب است ٭ وکلت الی المحبوب امری کلہ انشاء احیانی وانشاء اتلفا قبول امرے واسطہ کہ امر تکوینی
است کہ عبارت از کلمہ کن باشد کہ تعبیر از ان بایجاد کنند اعیان ثابتہ در مرتبہ فیض مقدس مؤتمر و ممتثل باین امر شدند
و خرقہ استعداد ہر سیاہ و سفید کہ بدین کلمہ کن خواست رنگین کروند بہر گونہ مستی کہ ہوشیار فرمودند شوریدہ سر آمدند
بدین ترانہ عشرت وقت پیمانہ لبریز را سامان بخشیدند کہ آنچہ او ریخت بہ پیمانۂ ما نوشیدیم اگر از خمر بہشت است و گر
بادہ مست و شیوۂ قبول فیوضات را پیشہ ساختہ ہمہ از ان مرتبہ مقدسہ گریبان غیب را چاک دادند و سر موی در اطاعت
از لیہ بجانب عدم قبول میل و انحراف و تجاوز ننمودند و بزبان حال کہ انطق من انقال است تا ابد بدین مقال
فیض نوال مترنم ٭ ہمان شکستہ دل و دردمند و یرینیم ٭ ہمان جفاکش سر در کمند دیرینیم این امر تکوینی بحکم انما امرہ اذا اراد
شیئا ان یقول لہ کن فیکون جائز التخلف نیست چون کہ این امر مساوق ارادۂ قدیم است بخلاف الامر التکلیفی فانہ
قد یسع فیہ المخالفۃ وہی المعصیۃ الشرعیۃ زیرا کہ وقوع مامور بہ درین امر لازم الارادۃ بامر تکوینی نیست فلا مخالفۃ للہ
تعالی فی امرہ الذی لا واسطۃ فیہ وہو امر المشیۃ لان ما شاء اللہ کان وما لم یشاء لم یکن ولابد این امر بہتان وافترا
بوجود آمدنی بود و فقرا ہدف تیر این افترا مقرر و مبین سر این معنی است قول کریم وللہ یسجد من فی السموات والارض
طوعا و کرہا و ہر چند مظاہر مطیع ظاہر اند کہ قبول عکوس می نمایند و ظلال منقاد اصل اند اما مظہر مضل در عین اطاعت
عاصی است و چون حرکت آئینہ جز حرکت دست نباشد درین گونہ تجلیات از حرکت آئینہ لذت تو ان گرفت لذت
معرفت نہ لذت تخلق و تحقق و راہ تسلیم پیش آوردہ لب نباید کشود و نزد ارباب توحید وجود کہ صور معلومات حضرت
حق کہ عبارت از حقائق اشیا است عین علم اند و علم نزد ایشان عین ذات و در ہر مرتبہ از مراتب وجود خواہ علمی باشد خواہ
عینے روحی یا مثالی یا شہادی و غیبی از کارخانہ علم قدم بیرون ننہادہ الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود فی الخارج چون ظل
نزد ایشان عین اصل است بے جواز اطلاق اسم مرتبہ بر مرتبہ دیگر نظر بر مشرب ایشان لذتیست حیرۃ انگیز کہ باعث

خانہ خرابی اہل این مشرب است و آنچہ در بعضے احادیث وارد شدہ ہر کہ درین نشاء دست کسی آزردہ باشد یا پائے کسے شکستہ در نشاء آخرت ہمان عضو او آزردہ خواہد شد اہل مشرب توحید وجود آن را موید مسئلہ وحدت وجود خود ساختہ اند کہ چون وجود در حقیقت واحد است ہر زخمے کہ بر وجود دیگرے میزند بر وجود خود میزند لیکن از جہل نمیدانند فردا کہ غشاوۂ اثنینیت از بصر او دور خواہند ساخت ہر زخمے کہ بر وجود دیگر رسانیدہ باشد بر وجود خود خواہد دید حقیقت معلوم خواہد کرد و یافتن لذۃ در ہر دو سیر چہ سیر سلوکے وچہ سیر وجودی صورت یاب چہ در سیر اول اعیان و حقائق عین اسماء و صفات نیستند و در سیر ثانی اعیان اگرچہ عین اسماء و صفات میگویند لیکن متمائز اند و از ہمدیگر جدا دلو بالاعتبار و لذت مبنی بر اثنینیت و شعور در ہر مرتبہ حاصل پس یافتن لذت ثابت نظر بر معارف معلومہ جماعہ فقراء اہل ہر مشرب کہ باشد نسبت با ہر کسے راہ دوستی درمیان وارند و با حدے و فردے راہ عداوت درمیان ندارند ہر کسے را نیت او رہبر او است و در بیولا بنا بر امر تشریعی کہ زجر و توبیخ و تنبیہ و تعزیر بر آن متفرع است بعد از ورود رقم مبارک مطاع سادات کرام و علماء عظام و غیر ذالک من الصلحاء در حضور جم غفیر اہالی و موالی مقدمہ رفع نمودہ احقاق حق نمودند چون دعوی عارض اصلی نداشت افترا و بہتان پیدا و ظاہر آمد و نزد اعیان و اکابر عارض منفعل گردید ان اللہ یحق الحق و ہو یہدی السبیل درین وقت عجب از انست کہ محققی کہ از روئے تحقیق تمیز درمیان محق و مبطل نماید مفقود اتی امر اللہ فلا تستعجلوہ درین مقدمہ نقد کم عیار ہر کہ باشد عنقریب بر محک تجربہ پیدا خواہد شد و در بیولا چون معاملہ معاش از دست تعدی حکام وارد و نازل بنوع کہ حالی رائے عالم آرائی است و استیلاء امور منہیہ و غیر مشروعہ کہ قبل ازین نائرہ نار بدعات منطفی گردیدہ بود بالفعل باز بحد کمال صورت الآن کما کان بستہ و راہ افترا و بہتان بدستوریکہ برقبلہ کردن گشتان روزگار معلوم ساختہ شدہ ناقد و برپا است بنا بر فرمان واجب الاذعان الم تکن ارض اللہ واسعۃ فتہاجروا فیہا نظر بر عموم لفظ نہ بر خصوص سبب نقل ازین دیار مصمم در نظر آمدہ چون وظیفہ دعاگوئی جناب اقدس دام اقبالہ این جماعہ فقرا بر خود لازم نمودہ اند بدعوات حسنہ ممد و معاون خواہند بود ہر جا کہ باشند دعاگوئی اند حضرت حق جل مجدہ ذات قدسی صفات را ہم آغوش جمعیت صوری و معنوی داشتہ فائض الجود واراد بالنبی و آلہ الامجاد والحمد للہ اولاً و آخراً و باطناً و ظاہراً والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد کذالک امین یارب العالمین +

مکتوب نوزدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام فضایل پناہ قاضی ادریس صدور یافتہ در بیان آنکہ از فقرا لغیر دعا خواستن کارے دیگر طلب نباید کرد و بیان سبب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ الذی فنیت عقول السفر او فی ذاتہ قہراً و احترقت افئدۃ العارفین بسطوۃ صفاتہ لہا اصبحوا فیہ بائرین وصار و افجاءۃ وجہتہ حائرین والصلوۃ والسلام علی سید الناس الغنی عن الکون فی غرا الافلاس الذی عینہ لغرباء

بیدایہ وطناً وجعل صلوٰۃ لکل قلق سکنا صلوٰۃ وسلاما تحیط مواطنہ ومساکنہ وعموالمہ ومعاملہ ومنازلہ ومناہا من الفقیر الی اللہ الغنی فقیر اللہ عفی عنہ الی زبدۃ محبی اہل اللہ وعمدۃ مخلصی عاکفی باب اللہ السابح القماس فی البحر القلاس فرناس القضاۃ وسندہم الفقیہ الفصیح المحب الانیس القاضی ادریس وامت ریاض جمعیۃ الصوریۃ والمعنویۃ محروسۃ من صوارف الزمان وثمرات رفاہیۃ العلیۃ الجلیۃ والخفیۃ محفوظۃ من طوارق الدوران بمخدومہ وشفیعہ محمد علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا وممن سمی باسمہ آمین رب العالمین وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی ہی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلی اصناف المنص الاتیلافیۃ النازلۃ من الجبروت الی الملکوت ومن الامر الی الناسوت ما اظلت الخضراء واقلت الغبراان المفاوضۃ الالیقۃ الانیقۃ المرسولۃ الینا قد رودت فی اکرم الکدوران واشرف الاوان تلألأت سبحات وجہا صفات الذوق واوضحت انارتہا وجنات الشوق لفظت فی الروع ما حملت والقت ما فیہا وتخلت فمواد ایادینا بالعواطف الالیۃ مشمولۃ ولازال ہی فیکم مسئولۃ سلکم اللہ عما لا یعنی ورقاکم اللہ تعالیٰ مرقات الحزوا لعلی انکم قد فتشتم من داعیکم بالخیر کوالف قضاۃ الستہ عین القضاء مع انکم یا اکرم محبینا فی اللہ واشرف مخلصینا للہ تعلمون ان الفقیر الی اللہ فی معزل من محامرتہم مالہ فی مشاجرتہم ومکابرتہم فی بیداء الجمول خمل وفی بادیۃ العزلۃ غزل لما ان الرکون الیہم یوجب اجتناء خرط القتاد ولا ینتج الاشوک الفساد فی المعاد قد شمر ذیلہ عن ساق التجلبیس وابہ ان یشتکی من احد الی احد واختار خدمۃ التزام الدعوات الصالحات علی نفسہ الحقیرۃ فی الخلوات والجلوات لدوام دولۃ من یستریح فی ظل حمایۃ الشریف والوضیع ویستظل بمنار سلطنۃ الحریف والصنیع حماہ اللہ تعالیٰ بجماہ وعلی محدب مدارج العلی رقاہ وایدہ بجنود لم تراہ من سمی باسمہ مسماہ وثانیہ یدعوکم فی الاوان المرجوۃ للاجابۃ والاوقات المترصدۃ للاستجابۃ والمامول من اللہ السمیع الذی یسمع دبیب النملۃ الخرساء علی الصخرۃ الملساء فی لجۃ الدماء وتمام الظلمۃ الجیداء علی صحن البیداء اجابتہا وہو تعالیٰ قدیر وبالاجابۃ جدیر فالتکلیف الذی کلفتم بہ الفقیر تکلیف بما لا یطیقہ امر ضیقہ فالمامور معذور وقبول العذر مامول کلفوہ بالدعوات الحسنۃ الشریفۃ فی الاوقات العزیزۃ المنیفۃ لما ان کل میسر لما خلق لہ ولا تجوز ومساغ الاہمال عن ترقیم الاحوال التی ہی مواد الوداد الی یوم التناد مع انہ باعث عزیز علی تحصیل الادعیۃ الوافیۃ والتحیات الزاکیۃ والسلام وہو خیر ختام والصلوٰۃ والسلام علی اشرف سفراء اللہ لعدومن قعد وقام وعلی آلہ وصحبہ الی یوم القیام ❖

مکتوب بستم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بقدوۂ مشائخ وقت سید السادات سید موسیٰ شاہ صدور یافتہ در بیان تائید کلمہ علیا واعلاء معالم شریعت غرا وما یناسب ذٰلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم - الحمد للہ الذی فتح ابواب التوفیق علی اخواص عبادہ من المومنین والمومنات حتی وقفوا انفوسہم واموالہم فی طلب مرضاتہ وذخر الیوم التناد والواقفین باحوال عقباہم بتمہید قواعد المبرات والخیرات زاد المعاد والصلوٰۃ والسلام علی خاتم فص الرسالۃ المبعوث الی جمیع الانام المرسل لاعلاء الاسلام وعلی آلہ العظام وصحبہ الکرام امابعد صحیفہ شریفہ ونمیقہ انیقہ کہ خلاصۂ دودۂ عبد مناف وآل کعبہ قدسی مطاف سید السادات ماحی البدعات والسیأت سید موسیٰ شاہ جعلہ اللہ مونس الانوار الالہیۃ ملجأ آثار العبودیۃ سلمہ اللہ جل مجدہ عن صدمات الدہر نامزد احقر الفقراء ساختہ بودند نزول میمنت شمول فرمودہ چہرہ وصول افروختہ کوائف مندرجہ

وحقایق مسند مجه بر ملا انداخت حقیقت اینجائے وسرگذشت بطرزی است که رقم زده کلک بیان ساخته اند وسبب اغواء جهله سفهه ظهور ناقصین مبتدعین فی صورة الکاملین وزی المقربین است برائے جیفه دنیا امورانام بتزویر احکام اسلام را برهم میزنند وچون عنکبوت رشته تازویر مے تنند ومطمح نظر اهل دول بدخصال جز از مال که سراسر اختیار این معنی وایثار این سرمایه ادنے بموجب وبال ونکال است برعقول اذکیا وحذاق امصار وبصائر اولی الابصار واضح ومبین ولائح ومبرهن است که مقتضائے همت بلند ومبتغائے نهمت ارجمند خداوندان دین ودولت وارکانِ ملک وملت باعلاء اعلام شریعت مصطفوی ورفع رایات ملت نبوی علیه الصلوة والسلام منوط ومربوط است ورفع درجات علماء دیندار وتعظیم ائمه بزرگ مقدار فصلی ازین باب وآیتے ازین کتاب است وشک نیست والحق که ایشان جماعتے اندکه قدر خلق ایشان بطرز انما یخشی الله من عباده العلماء مطرز است ومنشور منصب ایشان بطغراء علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل موقع ومقرر لیکن اعمی را از نادیدن چشم چه بهره وچشم خفاش را از تاب خور تابان چه زهره خوش گفته اند ؎ دیدن روئے ترا دیده جان بین باید ✤ وین کجا مرتبه چشم جهان بین من است ✤ چون بمیامن عنایت ازلی ومحاسن هدایت لم یزلی سعادتِ توفیق رفیق طریق سرگشتگان وادی تفرقه گشته بدیده توفیق ونظر تحقیق مشاهده وملاحظه همی نمایند که دولت واقبال این جهان بے سروسامان برشرف زوال وعرصهٔ انتقال است اجتماع علماء نیک سرائے چندان فائده نخواهد نمود هرکس جواب صاف نخواهد شنود که علماء عالی مقدار وفضلا عالم مدار رفع مقدمه بجناب جهان مطاع رقم والاشیم بنام این جانبِ صدور یافته که بعد از تحقیقات وتفصیحات واطلاع برحقیقت مقدمه بپایه سریر آسمان نظیر عرض نمایند بموجب امر اولی الامر عمل نموده شده بخوئے که امر ومقرر گردد حسب الامر عمل خواهد آمد پس کنجائے گفتگوئے نخواهد ماند وشیشهٔ جمعیت بسنگ تفرقه خواهد شکست که پیوند نخواهد گشت بهتر آنست که اطراف واکناف جم غفیر علماء کرام وشرفاء عظام عالی مقام شفاعت اخبار این معنی بصوب حاکم برکمار ندو صورت حال وماجری بخدمت بادشاه عرض نمایند هرچند بالفعل ترقیم درمقدمه معلومه صدور خواهد یافت لیکن بعد از رفع قضیه فیروزی مقصد صورت یاب خواهد گشت انشاء الله تعالیٰ وجود ایشان مایه دانش وبینش اند دعوا دند عوالله السمیع الذی یسمع دبیب النملة الخرساء علی الصخرة الملساء فی لجة الداماء ونرجوا الله یسمع دعاء للضعفاء کما یسمع لحام النطبئة الجیداء علی صحن البیداء السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

مکتوب بلبیت وپنجم

از مکتوبات قدسی آیات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ماکه بنام مخدوم محمد معین تتوی صدور یافته در تحزن وافسوس باستماع خبر رحلت پیر خود حضرت میان محمد مسعود پشاوری وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله دائما علے کل حال فی السراء والضراء صحیفه شریفه ونمیقه انیقه که نامزد احقر ساخته بودند رسید نزهت رساء وفرحت افزا گردید جزاکم الله خیر الجزاء وسلکم عن جمیع الوعثاء درین چند روز بعضے از حاجیان پشاور رسیده ظاهر نمودند که خدمت حضرت غوث اکمل قدوة مشائخ مجمع طرق الهیه جامع البحرین مکمن النورین هادینا ومجزنا الی الله مولانا محمد مسعود پشاوری اسکنه الله بجبوحة جنانه وافاض علینا من برکاته باحسانه کوس رحلت نواخته ورخت میمنت سرشت ازین تنگنائے وسعت نمائے بسته و

لباس کثیف تن از جان در انداختہ بسر منزل عالم روح القدس پرواز نمودہ کشیدہ اند ہر چند ایشانرا موجب حصول نہایات وصال و دریافت غایات کمال است و مولوی رومی قدس سرہ بآرزو خواستہ وگفتہ ۔ میشوم عریان زتن ہم از خیال + تا خرامم در نہایات الوصال خود آرزو مند این کمال بودہ اند اما این عاجزان بسبب خضوع سایان عتبہ علیہ ولایت نشان چون دست در ذیل کرم ہمت ایشان زدہ اند از فراق ودوری صوری بس در لجہ غم در گشتہ اند نسبت بزبانہ آتش این غم واندوہ کوہ ستوہ این الم نار ابراہیم علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام افسانہ تواند گفت بشعر صبت علی مصائب لو انہا ۔ صبت علی الایام صرن لیالیا ۔ من ہمیکریم وچشم من دگر یدل من + چون برفت اں گل رعنا بشدہ زیب چمن دل حزین را تمکین باین کریمہ انا للہ وانا الیہ راجعون دادہ میشود از تجلیات متضادہ لذت گرفتہ می آید باید کہ بروح پر فتوح حضرت پیر دستگیر فاتحہ خواندہ جویان خواہان مدد بودہ باشند +

مکتوب بلبست و دوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان بنام مخدوم معین تتوی صدور یافتہ در بیان دوائے دافع امراض خصوصاً علتہ بواسیر ودوائی صوری ومعنوی وما یناسب ذلک

بخدمت محب خاص الاخص مخدوم سلمہ ربہ عما الالیق بشاشہ بعد از دعوات مسرت آیات کہ موجب بشاشت است مشہود انکہ سید محمد باقر سلام آن خجستہ فرجام آوردہ در اشرف اوقات وحسن آنات رسانیدہ مسرور گردانیدہ قبل ازین در رقیمہ انیقہ کہ نامزد احقر بودہ مندمج ساختہ بودند کہ حاکم این دیار آنچہ از وجہ معیشت بنام اینجانب معین بود قبض نمودہ است وعلتہ بواسیر استیلا فرمودہ محبا مہربانا این فقیر بدعا ممد ومعاون است از جناب ایزدی ترصد است کہ بحسب مقتضائے کار حاصل شود وآن مخلص بعضے طلبہ عزہ خود را فرمایند کہ صلوۃ منجیہ کہ بعضے از کلمات میمونہ او صلوۃ تنجینا بہا من جمیع الاہوال ست بعد از نماز عشا سہ صد مرتبہ خواندہ باشند انشاء اللہ تعالی سرانجام بکام خواہد پیوست واز برائے صحت از مرض مذکور اسم مبارک النور والسلام چند مرتبہ بر خشت خام خواندہ ثول را سح نمودہ باشند ودو جہت راحت یافتن چشم ورسول ہر دو برابر گرفتہ وشکر تری ہمچند ان ہر دو انداختہ کف دست فرو بردہ باشند وغذا برنج با روغن سازند والسلام علیکم ورحمتہ اللہ وبرکاتہ +

مکتوب بلبست وسیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضا بنام قدوۃ علماء راسخین مخدوم محمد معین تتوی صدور یافتہ در بیان آنکہ نظر از مظہر بردارند وبصر بصیر را بر ظاہر بکمارند وما یناسب ذلک

بخدمت محب اخص الخواص عالم ربانی سلمہ ربہ عما الالیق بشاشہ دعوات وافرہ وتحیات متکاثرہ واصل متواصل بادنامۂ نامی کہ مسائل انامل فیض شمول محب گرامی گشتہ نامزد احقر گردیدہ بود بشرف ورود مشرف ساختہ بہجت بخش گردید حقیقت مندمجہ ومندرجہ واضح گشت مظہر را از نظر بردارند وبصر بصیرت را بر ظاہر بکمارند ہر دو قضیہ نامرضیہ منصہ ظہور صفات قہریہ بلی تعینات بحکم ما خلقت ہذا باطلا باطل نیستند نظر بران جہت حل مشکلات در خواندن صلوۃ منجیہ بعدد ہزار مرتبہ واقل آن سہ صد مرتبہ

مداومت نمایند این فقیر باعث ترقیات است خاطر جمع دارند السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ❖

مکتوب بست وچہارم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضاً بمخدوم معزالیہ متضمن تہنیت سنبہ بر جالی جاگیر وماینا سب ذٰلک

بخدمت محب معتبر مخدوم سلمہ بہ دعوات وافرہ تحیات متکاثرہ واصل باد خط فرحت نمط کہ نامزد فرمودہ بودند رسید مسرور ساخت اللہ لم مدام شاد کام داراد بنا بر بازیافت سند بر حلے مواضعات جاگیرات شادی کردہ شد الحمد للہ والمنۃ کہ جمعیت صوری ایشان بظہور پیوست ولیسر بعد العسر صورت بست فقرا دریں باب بسیار متوجہ بودند تا اضواء رفاہیت ایشان کردہ آید در سراء در رنگ ضراء صلوٰۃ معلومہ را از دست ندہند وہمراہ میان عبد الرؤف رشتہ مودت محکم دارند میان شکر اللہ دمیان ظہور اللہ شاید از رفتن مال حجاب مند شدہ اند باحوال خودہا اطلاع نبخشیدہ اند معلوم شان نیست کہ فقرا بر دولت دنیا وزیر پروا ندارند خاطر ایشان را جمع سازند فقرا ہمت نیست خود منتقم بانتقام گرفتن خواہد شتافت السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ❖

مکتوب بست وپنجم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضاً بمخدوم دربیان کشف بعضے اسرار کہ مسئلت نمودہ بودند بما ینا سب ذٰلک

بخدمت محب اخص الخواص عالم ربانی مخدوم محمد معین سلمہ اللہ والقاہ دعوات وافرہ واصل باد مفاوضۂ ارادت طراز کہ قلمی وارسال داشتہ بودند رسید قلمی نمودہ بودند کہ بندگان عالی میان صاحب مہربان سراسر رافت نشان میان نور محمد صاحب جیو مدظلہ ایما فرمودہ اند کہ نادر شاہ بادشاہ رخت روحی را بمنزل ملکوت کشیدہ است واستفسار نمودہ اند کہ من بعد چہ نوع حال صورت خواہد گرفت عنایت نمودہ اجازت فرمایند کہ بمیان صاحب اطلاع دادہ شود واضح گردید محبا عزیز الوجود ا ازین حرفہا شور انگیز چہ باید نوشت مصلحت نیست کہ از پردہ برون افتد راز ❖ ورنہ در مجلس رندان خبری نیست کہ نیست وگفتہ اند ہر کرا آموختند زبانش را بالبش دوختند اما چہ باید کرد کہ ایشان محرم راز ند وسوال را از جواب چارہ نیست خلاصہ سخن کہ خالی از سخن است آنست کہ من بعد تجلیات قہر بہ در کار گردیدہ اند و بحدے بر منصہ ظہور خواہند آمد کہ وحشت انگیز اسافل واعالی خواہند گردید بعضے محبان بشرط حیات در ابتداء حال ذوق ازان خواہد گرفت واین کوبہ اسرار از لب تا زبان آوردن نشاید ویاران طریقت را در از کار دمراقبہ سر گرم دارند وفقیر الی اللہ متوجہ است حال خود مینویسان باشند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ❖

مکتوب بست وششم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام قدوۃ امراء عظام محبت خان

دربیان بشارت بر ظفر یافتن بر بلوچان کیچ ومکران داعی بواقعہ صادقہ وماینا سب ذٰلک

الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علے رسولہ محمد وعلے آلہ اجمعین اما بعد محب الفقراء مخلص الصلحاء محبت خان سلمہ اللہ تعالٰی

عما لا یلیق بشانہ وکان لہ بلطفہ واحسانہ بسلام سنت سید الانام ودعوات حسنہ مخصوص است بر ذات شریف مخفی نماند انکہ این فقیر حقیر چون در سنہ یک ہزار و یک صد و شصت و دو بتاریخ دوازدہم جماد الاول بمدینہ منورہ رسید در مواجہت حضرت سر اللہ الاعظم علیہ الصلوٰۃ والسلام قصیدہ مبرورہ کہ آن را فقیر نظم کردہ است میخواند و استغاثہ می نمود و شفاعت از بارگاہ حضرت رسالت منزلت صلے اللہ علیہ وسلم میخواست و خیریت دارین طلب داشت درین ہنگام بر خاطر گذشت کہ اگر غلبہ اسلام بر طائفہ بلوچان الکائی کیچ و مکران کہ داعی مذہب اند اگر صورت گیرد چہ عجب و خوب خواہد بود تا این طائفہ از مذہب شنیع خود برگردند و اسلام قبول کنند درین اثنا، الہام وارد شد کہ غلبہ اسلام بر طائفہ مذکورہ بتوسط اولاد عبد اللہ خان براہوئی قلاتی خواہد بود و فقیر دعا خواستہ روانہ مسکن خود گردید در حریم حرم روشن نام بلوچ کہ از اہل سنت و جماعت و از اقرباء شیخ تنگی بود و برائے استغاثہ در حق ہمان طائفہ مذکور در حضور پرنور نشستہ بود دوچار شد فقیر بے آنکہ باو آشنائی در حالہ مرد ظاہر ساخت کہ فتح و ظفر یافتن بر طائفہ داعی مذہب بر اولاد عبد اللہ خان براہوئی موقوف داشتہ اند این معنے غیر از توسط آنہا صورت ندارد و فقیر قبل ازین نام عبد اللہ خان را نشنیدہ بود و در نیولا چون بہ بندر کوا ور رسید ظاہر گردید کہ محبت خان از اولاد عبد اللہ خان است بنا بران بخدمت قلمی گردید بنا بر اشارت شاید کہ بدست ایشان فتح گردد این طائفہ بحلیہ اسلام محلے کردند امید است کہ این الکائی کیچ مکران بدست یکے از اولاد عبد اللہ خان فتح گردد و اہل آن با سلام مشرف گردد والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✣

مکتوب بست و ہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام زبدہ مشائخ مغفور میان عبد الرؤف ساکن ہالا کنڈی صدور یافتہ در جواب اسئلہ او متضمن بشارت بمرتبہ دعوت خلق و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم - الحمد للہ والصلوٰۃ والسلام الاتمان الاکملان علے خاتم فص الرسالۃ وآلہ واصحابہ الکرام الی یوم القیام بخدمت سدہ منیف عنصر لطیف مظہر وجود حقانی مرات لنعوت سبحانی میان عبد الرؤف جیو سلمہ ربہ سلام سنت سید الانام علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات من اللہ الملک العلام واصل باد خلیفہ محمد پناہ جیو رقم زدہ کلکہ بیان ساختہ بودند کہ حضرت عالی فطرت تحیات و دعوات میرسانند احقر بمطالعہ مکتوب مرغوب فائض السرور مسرور گشت حضرت حق جل فی جلالہ در مرتبہ ذات بحت معرا از صفات فانی ساختہ بوجود حقانی رجوع دادہ در مرتبہ قلب داعی ساکنان سفل بجناب قدس گرداناد دریافت ملاقات مربوط بارادہ ازلی است نظر بر الامور مرہونۃ باوقاتہا داشتہ بنمائق انائق فرحت افزا گردیدہ باشند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✣

مکتوب بست و ہشتم

از مکتوبات قبلہ طالبان خدا حضرت ما کہ بنام مشیخت پناہ مرحوم شیخ شکر اللہ تتوی صدور یافتہ در تاکید باتباع احکام شرعیہ و اجازہ بعضی اذکار و ادعیہ و ما یناسب ذلک

بخدمت محب صادق سراسر گرامی میان شکر اللہ سلمہ اللہ عما لا یلیق بشانہ دعوات مسرت آیات واصل باد نمیقہ انیقہ کہ مساس انامل فیض

شوال گشته نامزد فقرا ساخته بودند در احسن اوقات واخص انات عز صدور یافته بهجت افزا و فرحت رسا گردید چون آن محب مخلص ابن الطائفه بمسموع است و حسن تدبیر و شیم آن نیک محضر میان ظفر الله و خلیفه محمد شاه مکرر در محفل بے دغل این کم نام بیان ساخته اند بیگمان بنا بران غائبانه فقرا بدعوات ممد و معاون گشته اند ایزد بے همتا جل فی مجده قبول کرده علے الدوام شاد کام و مقضی المرام دارد و آنچه از اوراد بخدمت رقم زده کلک بیان گشته بود از دست ندهند باید که بموجب نوشته در خواندن آن سرگرم باشند فرصت عمر غنیمت شمرده در استحکام احکام شرعیه علے صاحبها الصلوة والتحیة متوجه کردند این فقرا نیز بدعاء ممد و معاون ترصد از جناب حضرت ایزد تعالی جل فی مجده و جلاله آنست که همه کارها بطبق ظروف حاصل خواهد شد والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته ٭

مکتوب بست و نهم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که جانب قدوة سلاطین زمان احمد شاه دُردران علیه الرحمة والغفران صدور یافته در بیان رفاهیت خلق الله در عهد حاکم وقت و امامت مراسم شرع و ما ینا سب فی لک بسم الله الرحمن الرحیم ۔ الحمد لله لجماله و جلاله والصلوة والسلام علی خاتم نص الرسالة و آله اما بعد درویش دعا گوئے و دعا گوئی پاک دل و یکروی خادم الفقراء فقیر الله عفی عنه علے الدوام علے اللیالی والایام والایام از بارگاه حضرت رب العزت که فیض جناب اقدس اعلاء او بے سابقه علت است اعلاء لواء عتبهٔ علیه سلطنت و جهانبانی حضرت ظل رحمانی دام اقباله وابد اجلاله مسئلت می نماید و دعوات صادقانه محلی بنقوش اخلاص و توجهات درویشانه موشح به رقوم اختصاص مصروف میدارد جناب فیضمآب قبله عالمیان همواره نصب العین است لمحه و لحظه از سوید اخاطر ذهول صورت نگرفته ایزد تعالے کوکب اقبال حصول امانی و امال در اسعد ساعات از مطلع کامرانی و کامروائی طالع داراد چون در موطن حقایق که عبارت از اعیان ثابته است ظهور هر مقصودی و بروز هر مطلوبے در خارج باظهار ذریعے مربوط ساخته اند و مواد امن و امان بوسیلے منوط نموده اند و مشرطے را وجود بشرطے معقود فرموده بنا بران لقدوم سعادت لزوم فضیلت پناه عالیجاه اخوند ملا دوست محمد خان رشتهٔ فتنه پریشانی و طرق آشوب و سرگردانی که بسبب شوم طبعی حکام سابق ولاحق روزگار اهل این دیار گردیده بود بالفعل گسسته و بسته گردید و نایرهٔ نار بے اعتدالی که هر شریف و وضیع از ان نداء نفسی نفسی داده روی بطرفے نهاده بود فرو نشاید الحمد لله اولا و آخرا ظاهرا و باطنا والصلوة والسلام علے رسوله محمد و آله کذالک ٭

مکتوب سی ام

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که جانب شاهزاده فیض مدار سلیمان شاه صدور یافته در جواب عریضه او که متضمن استدعاء دعوات و تصرفات معروض نموده و تسکین متوجه بودن درباره او و ماینا سب فی لک همواره مواید تائیدات ربانی و میامن توفیقات رحمانی بایام دولت گل گلبن خسروانی و اشرف ازهار دوحهٔ خاقانی شاهزادهٔ

فیض توامان مظہر عدل واحسان نور دیدهٔ سلطنت کبری چراغ دودهٔ خلافت عظمے گوہر درج جہانبانی اختر برج صاحب قرانی مستقر آثار سلطنت وجہانبانی مہبط انوار عظمت وگیتی ستانی محور فلک حشمت قاہرہ مروج قواعد شریعت باہرہ ناصر الویہ عدالت وایالت باسط بساط ابہت وجلالت باوفرمان ارادت عنوان خورشید شعاع وظفر اعزاء سپہر ارتفاع کہ نامزد خلاصہ درویشان دعاگوئے سدہ سنیہ خود ساختہ بودند بصحابت صداقت منزلت ملا محمد بیگ پیش خدمت نزول اجلال فرمود ازمطاوی آن صورت انتظام مہام وانفاذ اوامر واحکام ارقام در عین حضور قدغن بحاکم وقت درعمل از قرار رقم مبارک مطاع درضا جوئے درویش وغیرہ مواد کہ مندرج بودند در آئینہ ادراک ارتسام یافت وصادق الارادۃ ملا محمد بیگ از حسن اخلاق وارادتمندی جناب حضرت شاہزادہ دام اقبالہ درمیان آوردہ محظوظ ساخت دعاگوئے دوام دولت الی حال کہ ہشتم جمادی الاول است باعیال واطفال وجماعہ درویشان در قصبہ سکھر مستریح بہر وجہ بدعاگوئے حضرت شاہزادہ فیض مدار مدا اللہ تعالے ظلہ سرگرم وازوہاب علے الاطلاق جل ذکرہ تمہید قواعد جاہ وجلال وتشید مبانی عزت واقبال مسئلت مے نماید علے الدوام علے مر اللیالی والایام انوار فتوحات غیبی وآثار فیوضات لاریبی برآیات ظفر نگار نصرت شعار مقرون باد۔

مکتوب سی ویکم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام قدوۃ امراء محبت خان بلوچ صدور یافتہ دربیان تحریض بر اعلاء کلمہ اسلام واستیصال کفرہ کج وترغیب اتباع شریعت وترہیب از بدعت ونیابت از ذلک

بخدمت معتبر محب اذفر سعادت نشان محبت خان سلمہ ربہ عما لا یلیق بشانہ دعوات فقیرانہ کہ موجب بہجت وبشاشت است واصل باد نامۂ نامی محب گرامی کہ نامزد احقر الفقرا بود در اسعد اوقات واشرف آنات سیدہ مسرت رساد نزہت افزا گردیدہ بر کوائف مندرجہ وطوائف مندمجہ آن اطلاعی رویداد تاکید وتجرد رافت کہ تقاعد وتباعد اوامر معلوم صورت پذیر نگردد تضجیح موجب تصدیع است دریغا السمع بیوست کہ دوسال گذشتہ عزم استیصال واضمحلال نسمہ وجود کفرہ وفجرہ بوجود آمدہ بود لیکن صلح اختیار وایثار نمودہ از حدود کج مراجعت فرمودند شنیدن این معنے در سویدائے روع خلجان گشتہ مکروہ درنظر آمدہ مبادا کہ باختیار نمودن صلح مورد عتاب ملک الوہاب نگردند مضی ماضی آیندہ جز باستیلاء اسلام واہدام اعلام شنیعہ مدبران رضا ندہند بعد از تحقق استیلاء بر محالے وحوالے آنہاک فی اذروسا قدماء آنسمت وحدود کہ بر نہج استقامت بصدق نیت وخلوص طویت قائم باشد منصوب سازند تا بطبق ظروف مبنیہ شرعیہ علے صاحبہا الصلوات

التحیات دلیل شان باشد کرو پیرامن سراوقات حقیقت این معنے جوسالکنان وادی شہود وعیان بلکہ پیداءِ لامکان وعمان باری ندارند چون از فروہ یک رنگے کہ تمیز حبشی اززنگی دران مفقود است بوئے التفات بصوب شان بشام گمنام بادیہ مافوق التقابل ہیپیدہ نظر بر رفاہیت آن سعادت کیش محتوی شان تاکید بر تاکید نگاشتہ تابمساعدۂ وقت در مامور بہ مساہلہ جایز ندارد ما علے الرسول الا البلاغ من آنچہ شرط بلاغست با تو میگوئیم تو خواہ از سخنم پند گیر و خواہ ملال گیر استدعاء ملاقات فقرا رقم زدہ کلک بیان ساختہ بودند بنا بر عدم مساعدت وقت آنصورت دارد جم غفیر فقرا در حرمین شریفین زادہما اللہ تعالیٰ شرفا وکرامۃ می شنیدند سلطان وقت کہ بر سلطنت برآوردہ است طسوجی از حدود شرعی متعدی نیست بنا بران عزم دیار سلسلہ جنبان سفر خان دمان مالوف گشت بعد استیذان از حضور پرنور سر اللہ الاعظم علیہ من الصلوات اعمہا ومن التحیات اتمہا نفس بد شگال شد رحال نمودہ متوجہ این حدود گردید در بینولا احوال مردم رعایا دیدہ روبندامت کشیدہ از فتن بوطن منحرف گشتہ عزم مراجعت دارد وقصد دار القرار قند ہار مصمم بود لیکن درین ایام احوال این ناتمام بدین طرز جلوہ گر گشتہ محب الفقرا اسمٰعیل خان در بینولا ردی خدا جل مجدہ ورسول خدا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات پیش آوردہ مانع آمدہ باعث است کہ روزے چند بلکہ ہم درین ولایۃ قرار اختیار نماید تشتت خواطر رعایا بسبب کثرت ظلم رو بتنفر میکشد تا فیصلۂ نیف درین حدود دیدہ خواہد شد من بعد اگر قصد مراجعت بصوب حرمین شریفین ویا قند ہار مصمم گشت شاید کہ دریافت ملاقات صورت پذیر گردد واگر براہ سند مراجعت اتفاق افتاد ویا امری دیگر بدعاء مدد رسایندہ خواہد شد قول سید السفراء است علیہ الصلوۃ والسلام المرء مع من احب چون محبت وربطۂ مودت قوی در کار گردد دوری مہجوری مانع ملاقات معنوی نیست انشاء اللہ تعالیٰ در آوان متبرکہ فقرا را بدعاء ممد ومعاون دانستہ باعث ترقیات خود ہا دانند تا حصول ملاقات احوالات خود را مبینولیسان باشند حضرت حق جل مجدہ بر جادۂ شرع متمکن داشتہ شادکام ومقتضی المرام داراد والسلام علیکم وعلے من لدیکم ✽

مکتوب سی ودوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام فضیلت پناہ قبول محمد صدور یافتہ در بیان رعایت امور در سیر سلوک مناسب حال او ومایناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم. الحمد للہ لجلالہ وجلالہ والصلوۃ والسلام علے خاتم فص الرسالۃ وآلہ بخدمت معتبر محب اذ فرمیان قبول محمد دعوات وافرہ وتحیات متکاثرہ وصل متواصل باد احوالات این حدود بعون وعنایات حضرت معبود مقرون بخیر است وسلامتی ایشان از جناب ایزدی مطلوب چون آن محب مکرم رقبہ ارادت در حلقۂ ربقۂ سعادت در آوردہ بنا بر آن بعضے از مناسبات احوال سعادت مآل ایشان کہ در راہ سیر وسلوک بالفعل ازان لابد است رقم زدہ کلک بیان

میگردد بکوشش هوش باید شنید دراین ایام میمنت اعلام روزے چند بجد و جهد عنان اختیار از جمیع جهات معطوف ساخته و از اشتغال بما لایعنی که جز ضروریات اسلام اند عارف گشته ذکر اسم جلاله ایثار نمایند بحدے که در شب و روز غالبیت هزار بتخمین ذکر قلبی گفته آید و مراد از اسم ذات مسمی دارند نه آنکه اسم و مسمی یکے دانند چه اسم عین مسمی نیست و حقیقت این معنی آنچه برین فقیر ظاهر ساخته اند این است که اسماء و صفات ظلال حضرت ذات اند اول مرتبه ظهور ذات که از لاتعین دران ظهورے نموده و پرتوی انداخته تعین اول است و دوئم مرتبه ظهور تعین ثانی است و در مرتبه اول ظهور ذات باصول اسماء و صفات است که عبارت از شیونات ذاتیه و قابلیات است و در مرتبه دویم ظهور ذات باسماء و صفات است که ظلال شیونات اند ظلال شیونات در مرات عدم محل ظاهر گشته آن ظل با عدم مجمل حقیقت محمدی است علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و ظلال شیونات که در وجوب ظاهر گشته صفات و اسما اند و معلوم است که ظل با اصل یکے نیست کما تری عکس الزید فی المرآت ما تقول انه عین الزید الموجود فی الخارج الا بطریق المسامحة و آنکه بعضے مشایخ بعینیت صفات با ذات قایل گشته اند از روئے مسامحه است و اطلاق صفات بر شیونات ذاتیه کذلک چه شیونات محض قابلیات اند که هرگز زاید بر ذات نیستند و صفات زاید بران اند از اینجا حقیقت مسئله که علماء گفته اند الصفات لا هو ولا غیره اند ظاهر میگردد که صفات عین ذات نیستند از آنرو که ظلال شیونات اند و نه غیر ذات اند یعنی بحسب حقیقت و اصول آنها که شیونات ذاتیه اند چه شیونات زاید بر ذات نیستند از ما ذکر معلوم گشت که حقیقت واجب و ممکن یکے نیست چه ممکن ظل شیونات است با عدم مجمل مقابل آنها نه آنکه نفس قابلیات است چنانچه مشایخ رفته اند ایشان ظل شیونات مجمله را شبح شیونات یافته تمیز ناکرده فرموده اند که حقیقت محمدی نفس قابلیات است ایا نمے بینی که حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات فرموده است انا من نور الله و کل شئ من نوری و نه گفته انا نور الله تا قول ایشان درست آید چه خوش گفته هرکه گفت الاصل فی الممکن العدم چه اگر حقیقت محمدی نفس قابلیات باشد و آن از جمله ممکنات است و اصل حقایق آن ها پس حقیقت ممکن حقیقت واجب باشد خالقیت و مخلوقیت برهم رفت و جمیع صفات واجبی جلت عظمتها معطل افتادند نعوذ بالله من ذلک این سخن موجب الحاد و زندقه است اللهم اصفح عنهم الصفح الجمیل و اعف عنهم این معرفت محیره است در بیداء این کمال مجال عقول قاصره نیست رب اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین مبناء معرفت توحید شهودی و توحید وجودی همین معرفت محیره شور انگیز است اگر و پیران سرادقات این معرفت اقل قلیل باری یافته اند و برقع از جمال این معنی اندکے شگافته طایفه اولی ظل را عین اصل نایافته بر توحید شهودی قایل گشته و کوئے معرفت حقیقت از میان برده اند و طایفه ثانیه ظل را عین اصل یافته بر توحید وجودے قایل گشته طایفه اولی از محبوبانست و طایفه ثانیه از محبان اولی را معرفت از مؤثر بر اثر است و از اصل بر فرع و ثانیه از محبان اولی را معرفت از مؤثر بر اثر است و از اصل بر فرع و ثانیه از اثر بر مؤثر و از فرع بر اصل فبینهما بون بعید بنابر عدم مساعدت وقت برهمین مقدار اکتفا افتاد و الباقی عند التلاقی باید که جمیع آداب و مستحبات و دقایق شریعت را علی صاحبها الصلوات و التحیات از دست نا داده در ورزش طریقه مستقیمه سرگرم باشند انشاء الله تعالی بشرط حیات

عنقریب پے بمقصد خواہند برد تا حصول ملاقات خبر خود ہا مینویسان باشند این فقیر ابنا بر انکه عالیجاه اسمعیلخان مانع آمده که روزے چند درین ولایة سکون اختیار نمایند روئے خدا اجل مجده و رسول خدا علیه افضل الصلوات واکمل التحیات پیش آورده جهته پاس خاطر نامبروه تا فصل خریف معطل گشته من بعد دیده شود که امر ایزدی بر چه ظاهر گردد والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

مکتوب سی وسیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان که بنام این حقر خدمه فقیر محمد فاضل صدور یافته در اختلاف قول صوفیه وعلما درانکه ممکن بجمیع اجزا خود عرض است وقیام او بذات واجب است نزد صوفیه وعلما منع میکنند ومحاکمه درمیان فریقین بالتحقیق الانیق وما یناسب ذلک

اللهم ارنا حقایق الاشیاء کما هی وجنبنا عن الاشتغال بالملاهی وصلی وسلم علی سرک الاعظم ومورد تجلیاتک الاقدم الذی جعلته شرطا لافاضتک علینا وصیرته واسطة لابلاغ اسرار المعرفة الینا وعلی آله واصحابه اجمعین وعلی من تبعهم الی یوم الدین اما بعد فسلام الله تعالی الذی کعرف المسک یعطر الکون ویزید بانکشاف الحقائق کما هی المدد والعون مخصوص به محبنا فی الله وحبیبنا الله الفقیه الصالح محمد المنتسب بالفاضل ادامه الله تعالی فاضلا فی کشف المعارف الالهیة انک قد سألتنا من ان المشائخ الکرام رضی الله تعالی عنهم اجمعین ذهبوا الی ان الممکن بجمیع اجزائه اعراض مجتمعة وقیامها بذات الواجب تعالی والعلماء العظام منعوا عن ذلک لاستحالة وقالوا البقیام الاعراض بالجواهر فایهما راجح عندک قول وبالله التوفیق ان الصور العلمیة للواجب تعالی وهی حقایق الممکنات قائمة به تعالی عند المحققین من الصوفیة قدسنا الله تعالی باسرارهم والممکن عندهم بجمیع اجزائه اعراض مجتمعة لیس له ذات یقوم بها انما قیامه بذات الواجب تعالی وقول ارباب المعقول فی تقسیم الممکن بالجوهر والعرض لاستحالة قیام العرض بلا محله فلا بد من قائم بنفسه لیقوم به العرض وهو الجوهر عندهم ولا یکون ذلک الا بالحلول فقالت الصوفیة الکشف الصحیح الصریح حاکم علی ان قیام العرض لیس بالجوهر انما هو بذات الواجب تعالی لان القائم بنفسه لیس الا ذات الواجب تعالی وتنقد [illegible] انکار العلماء لایصادم البداهة الکشفیة وشکهم الیقین هذا حاصل قول الطرفین وعندی محاکمة فیما بینهم وهی ان قول المشائخ بان الممکن بجمع اجزائه اعراض مجتمعة لیس له ذات بالنظر الی ان ذات الممکن وصفاته ظلال ذات الواجب تعالی وصفاته واثارتهما لیس لها ثبات وقیام بانفسها انما قیامها بما من فاضت هی منه وهو ذات الواجب تعالی القائم بنفسه القیوم لغیره وقال الله تعالی هو الحی القیوم وان قول العلماء بان الممکن جوهر وعرض والعرض قایم بالجوهر بالنظر الی ان ذات الممکن ظل ذات الواجب تعالی وصفاته ظلال صفاته فکما ان صفات الواجب تعالی قائمة بذات الواجب تعالی کذلک صفات الممکن وهی ظلال صفات الواجب تعالی قائمة بذات الممکن وهی ظل ذات الواجب تعالی فظل ذات الواجب تعالی الذی هو ذات الممکن جوهر وظلال صفات الواجب تعالی التی هی صفات الممکن اعراض فقیام هذه الاعراض بهذه الجواهر بلا استحالة فعلی هذا کل واحد من الفریقین علی الاعتبارین المختلفین علی الصواب حقیقة فافهم

واغتنم فانہ غنیمۃ عصر و آوان فان قلت الممکن ان کان بتمامہ عرضا عند الصوفیۃ وکان قیامہ بذات الواجب تعالیٰ فلابد لہ من الحلول لیقوم بہ والحلول ممتنع بل باطل وثبوتہ بغیر الحلول والمحل محال قلنا قیام العرض بذاتہ تعالیٰ لیس بمعنی الحلول کما زعمت انما ہو بمعنی التقرر والثبوت یعنی تقرر الممکن وثبوتہ بذات الواجب وہذا ممکن لیس بمحال فعلی ہذا قیام العرض بذات الواجب تعالیٰ غیر مستلزم للحدوث فان قلت ان لم تکن للممکن ذات یقوم بہا غیر ذاتہ تعالیٰ فذات الواجب والممکن واحد وہذا محال یستلزم قلب الحقائق قلنا ان الممکن اسے حقیقۃ اعراض متعددہ مجتمعۃ التی ہی مرایا للاسماء والصفات لیس لہا اتحاد وعینیۃ غیر القیام بذات الواجب تعالیٰ حتی یستلزم قلب الحقائق ولو کان کذلک لکان ولیس فلیس والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ

مکتوب سی و چہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان خدا حضرت عالیشان ایضاً باحقر خدمہ فقیر محمد فاضل صدور یافتہ در تحقیق قول شیخ اکبر بوجود آدم کثیرہ وراء آدم علیہ السلام در رویت او در مقام طواف کعبۂ معظمہ اوادم کثیرہ وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ علی کل حال والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ خیر آل اما بعد لا یذہب علیک ایہا الاخ الصدیق الفقیہ الورع محمد فاضل رزقک اللہ سبحانہ مدارج القبول انہ قال الشیخ الاندلسی رحمہ اللہ تعالیٰ فی الفتوحات ولقد رایت وانا بین النائم والیقظان انی طائف بالکعبۃ مع قوم لا اعرفہم فانشدوا اُولی بیتین حفظت احدہما ونسیت الآخر وہذا ہو البیت فقد طفنا کما طفتم سنینا بہذا البیت طرا اجمعینا وتکلمت مع واحد منہم فقال اما تعرفنی فقلت لا فقال انا من اجدادک قلت لہ کم لک منذ مت فقال لی بضع واربعون الف سنۃ فقلت لیس لابینا آدم علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام ہذا القدر من السنین فقال لی من ای آدم تقول من ہذا الاقرب ام غیرہ فتذکرت حدیثا رواہ ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال ان اللہ تعالیٰ خلق مائتی الف آدم فقلت فی نفسی قد یکون الجد الذی نسبنی ذلک الشخص الیہ من اولئک قال والتاریخ فی ذلک مجہول مع حدوث العالم بلا شک انتہی وظاہر قول الشیخ رحمہ اللہ تعالیٰ یوافق قول الحکماء فی عدم انقطاع نسل الاوادم وہو یخالف صریح الکتاب والسنۃ والاجماع لنطق الکل ان اللہ تعالیٰ خلقہ علی سیدنا وعلیہ الصلوۃ والسلام من غیر اب وام فیجب تاویلہ الی ما یوافق بہ اصول الشریعۃ المطہرۃ فالطواف بالکعبۃ المعظمۃ فی قولہ لقد طفنا الخ یدل علی ان ہذا المقدار من الاوادم کانوا فی ہذا العالم الواحد عالم السموات والارضین ویدل علیہ ذلک الحدیث المذکور وقولہ من اجدادک یدل علی ان آدم الصفی لم تثبت الولاد بالاوادم المتقدمۃ والا لم یکن ذلک الشخص جد الشیخ وہذا ہو الذی یجب تاویلہ فقد اولہ قبلتنا الروحانی المجدد للالف الثانی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس بان ہذہ الاوادم من عالم المثال اقول لا یبعد ان یجمع بین ہذا وبین کون آدم الاخیر مصنوعا من التراب من غیر ولاد وبانہ یجوز ان یکون طینۃ آدم الصفی علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام من طینۃ آدم المتقدم منہ او من طینۃ لبعض ولدہ فلیس ہو ابن لاحد بالولاد المعتاد بالبشر وابن لمن خلق من طینۃ ولسنا نسلم ان الولاد فی الحیوان منحصرا فی الولاد المتعارف فیہ اذ ینقض من الطیور مثلا یخلق من رماد ابیہ کما ہو معروف مذکور

بعض کتب اللغۃ وغیرہا وہو انہ یطلق علی ولد القنفذ لفظ الولد حقیقۃ لا یبعد ذلک فی آدم علیہ السلام ویؤید ذلک قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اکرموا عمتکم النخلۃ فانہا خلقت من بقیۃ طینۃ ابیکم آدم علیہ السلام فافہم وباللہ التوفیق *

مکتوب سی و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ ملا فرح الدین صدور یافتہ در بیان اذکار و اشغال طریقۂ نقشبندیہ حسنیہ جہت حصول ولایۃ صغری وکبری وعلیا و تحقیق الاسم الباطن والظاہر و کمالات متعلقہ بولایات ثلثہ و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ؕ الحمد للہ وحدہ والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علی من لا نبی بعدہ وعلی آلہ واصحابہ ومن نحی نحوہ اما بعد فینبغی ان یعلم اخونا فی اللہ وحبیبنا للہ فرح الدین ان العمدۃ لحصول کمالات الولایۃ الصغری والترقی فیہا بعد الایمان باللہ وحدہ ورسولہ وما جاء بہ من عند اللہ والاتیان بالفرائض والواجبات والسنن الرواتب الاذکار القلبیۃ من ذکر اسم الذات والنفی والاثبات والمراقبۃ اما ذکر اسم الذات فطریقہ ان یلصق الطالب لسانہ بالحنک الاعلی ویتوجہ بجمیع الہمۃ الی القلب الصنوبری الشکل الواقع تحت الثدی الایسر وہو متعلق القلب الحقیقی الذی ہو من عالم الامر ویقال لہ الحقیقۃ الجامعۃ ویخطر بالہ اللفظ المبارک اللہ ویتکلم بہذہ اللفظۃ من غیر ان یتصور صورۃ قیل ولا یحبس النفس اذ لیس لہ فی الذکر دخل بل یخلیہ یجری بحالہ وقیل یحبس النفس لانہ یعین علی التاثیر بالسرعۃ اقول وہو کذلک وقد جربناہ مرۃ بعد اخری ویرید باللفظ المبارک اللہ الذات البحت ولا یلاحظ معہ صفۃ من الصفات لئلا ینزل من ذروۃ الذات الی حضیض الصفات ولا یمیل من التنزیہ الی التشبیہ ویداوم علی الذکر حتی تحصل للقلب ملکۃ راسخۃ من الذکر ویصیر الذکر صفۃ لازمۃ لہ کالسمع صفۃ السامعۃ والبصر صفۃ الباصرۃ ولا یزول الذکر من القلب وان تکلف فی ازالہ وہذہ الحالۃ تسمی عندہم الحضور ثم یلاحظ اسم الذات فی اللطیفۃ الروحیۃ الواقعۃ تحت الثدی الایمن حتی تحصل للقلب ملکۃ راسخۃ ثم یتوجہ الی اللطیفۃ السریۃ الواقعۃ فوق الثدی الایمن مائلۃ الی وسط الصدر کذلک الی حصول الملکۃ ثم الی الخفی الواقع فوق الثدی الایسر مائلا الی الوسط کذلک الی حصول الملکۃ ثم الی الاخفی الواقع فی الوسط فوق الخفی والسر حتی تحصل لہ الملکۃ الراسخۃ ثم یتوجہ الی اللطیفۃ النفسیۃ الواقعۃ فی البطن الاول من الدماغ حتی تحصل لہ الملکۃ الراسخۃ ثم یلاحظ ذکر اسم الذات فی جمیع البدن وہو اللطیفۃ القالبیۃ واذا غلب الذکر علی الذکر یحیط بجمیع بدنہ حتی یصیر کل جزء من اجزاء البدن ذاکرا مثل القلب وتسمی ہذہ الحالۃ بسلطان الذکر واما ذکر النفی والاثبات فطریقہ ان یتوجہ الیہ بارادۃ لفظۃ لا من السرۃ ذاہبا بہا علی اللطائف کلہا الی الدماغ نازلا بلفظۃ الہ علی الکتف الایمن ضاربا باللفظ الا اللہ علی القلب ویلاحظ معناہ کما قدمنا ولا یذہب علیک ان لکل لطیفۃ من اللطائف الستۃ سلطانا علیحدۃ فاذا ورد وارد او حال قوی علی لطیفۃ منہا اخذ کلیۃ السالک مثل اخذہ تلک اللطیفۃ فتصبغ بصبغ تلک اللطیفۃ لسرایتہ فیہا ویبقی فی جمیع اللطائف الی بقاء سلطان تلک اللطیفۃ ویزول انقضاء سلطانہا ثم اذا رجع الیہ تلک الحال او الوارد فلا یخلو اما ان یرجع الی اللطیفۃ الاولی فذلک دلیل علی سد طریق ترقی السالک

واما ان یرد علی لطیفۃ اخری فذلک قرینۃ علی فتح طریق ترقیہ وہکذا حال اللطائف کلہا ثم اذا سری ذلک الوارد والحال فی جمیع اللطائف بطریق الاصالۃ فانتقل من الحال الی المقام وحفظ من الزوال بلطف ذی الفضل والافضال واللہ تعالی اعلم وعلمہ احکم بحقیقۃ الحال واما المراقبات فکثیرۃ منہا ان یغمض عینیہ ویتصور فی نفسہ اللہ حاضری اللہ ناظری اللہ شاہدی اللہ معی قال الاکابر ومن ہذہ المراقبۃ یحصل للسالک الفناء فی اللہ ویکشف علیہ احوال القبور ومنہا ان یتصور وجودہ عدما ویری الحق سبحانہ موجودا او یتصور حقیقۃ العدمیۃ مراتا لکمالاتہ تعالی من الحیوۃ والعلم والقدرۃ والارادۃ والسمع والبصر والکلام وغیر ذلک فیشہودیہا الی صاحبہا وفی ہذہ الحالۃ تنکشف علیہ الحقائق وتحصل لہ الولایۃ الصغری التی ہی متعلقۃ بظلال اسماء الواجب وہی عبارۃ عن ولایۃ الاولیاء وہذہ الدائرۃ واسعۃ تسع البدلاء والاوتاد والاقطاب والغوث والافراد وجمیع فرق الاولیاء من اہل المناصب وغیرہا وفوق مقام الولایۃ مقام الشہادۃ وفوقہا مقام الصدیقیۃ وہو من مقام البقاء وجہہ الی العالم وفوقہ مقام النبوۃ واما العمدۃ فی حصول الولایتین الاخیرتین الولایۃ الکبری وہی ولایۃ الانبیاء علیہم الصلوۃ والسلام والولایۃ العلیا وہی ولایۃ الملائکۃ العظام علی نبینا وعلیہم الصلوۃ والسلام الذکر اللسانی بالنفی والاثبات وقرر بعض اکابر لحصولہا المراقبتین ایضا احدہما ان یتصور اسما من الاسماء الحسنی الذی یناسب حالہ ویعلم ویدرک منہ مشربہ بہذہ المراقبۃ یحصل لہ الولایۃ الکبری المتعلقۃ بالاسماء التی ہی تفصیل الاسم الظاہر وفی ہذہ الولایۃ حصول الفناء الاتم والبقاء الاعم وزوال العین والاثر وشرح الصدر والاسلام الحقیقی وما بینا سہما وثانیہما ان یتصور معانی ہذہ الآیۃ الکریمۃ وفی انفسکم افلا تبصرون فی ہذہ المراقبۃ یتحقق بالولایۃ العلیا المتعلقۃ بالاسماء التی ہی تفصیل الاسم الباطن فان الاسماء المتعلقۃ بالاسم الباطن ہی مبادی تعینات الملاء الاعلی من الملائکۃ فاذا شرع السالک فی السیر فی ہذہ الاسماء فقد وضع قدمہ فی الولایۃ العلیا فہو اولی بالاستتار والسیر فی الاسم الظاہر سیر فی الصفات من غیر ان یلاحظ فی ضمنہا ذاتہ تعالی والسیر فی الاسم الباطن وانکان سیرا فی الاسماء ایضا لکن یلاحظ فی ضمنہا ذاتہ تعالی مثلا صفۃ العلم لا یلاحظ فی ضمنہ ذاتہ تعالی اصلا وفی الاسم العلیم یلاحظ الذات فی سرادق الصفۃ لان العلیم ذات لہ العلم فالسیر فی العلم سیر فی الاسم الظاہر والسیر فی العلیم سیر فی الاسم الباطن وقس علیہ جمیع الصفات والاسماء اقول فعلی ہذا ینبغی ان یکون المراقبۃ فی الولایۃ الکبری بملاحظۃ الصفات الملائمۃ حالہ وفی الولایۃ العلیا بملاحظۃ الاسماء الملائمۃ حالہ والترقی من ہہنا الی حصول الکمالات المربوطۃ بمرتبۃ النبوۃ منوط بکثرۃ الصلوۃ خصوصا المفروضۃ وکثرتہا ممدۃ لحصول کمالات ہذہ المرتبۃ المنیفۃ والدرجۃ الشریفۃ فیہا الوصول الی الذات المقدسۃ وکشف المقطعات القرآنیۃ والمتشابہات الفرقانیۃ والمترقی منہا مربوط بکثرۃ تلاوۃ القران وکثرۃ النوافل مع طول القراءۃ واما الترقی من مقام کمالات الرسالۃ فمربوط بمحض التفضل والاحسان لیس للعمل فیہ نتیجۃ واثر فی الترقی وہذا المقام بالاصالۃ مخصوص بالانبیاء والمرسلین علی سیدہم وعلیہم الصلوۃ والسلام وبتبعیتہم لغیرہم ایضا نصیب من ہذا المقام وکذا الترقی من مقام کمالات اولی العزم ومقام القیومیۃ بالتفضل ثم یرتقی من التفضل الی المحبۃ ومحیطہ دائرۃ المحبۃ دائرۃ الخلۃ المخصوصۃ بابراہیم خلیل الرحمن ولغیرہ تبعا وہذہ الدائرۃ منشاء ولایتہ ولعل لتخللہ فی الحب سمی خلیلا فان الشیء اذا تخلل شیئا یکون محمولا فیہ فالخلیل فعیل بمعنی الفاعل والترقی فی ہذہ الدائرۃ وما بعدہا بالمحبۃ الصرفۃ التی ہی فوق

التفضل وفی المحبۃ کمالان المحبیۃ الصرفۃ والمحبوبیۃ الممتزجۃ وظہور کمالات المحبیۃ الصرفۃ بالاصالۃ مخصوص بالکلیم علی نبینا وعلیہ الصلوۃ و السلام والمحبوبیۃ الذاتیۃ اولا مخصوصۃ بالحبیب علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات واکمل التحیات وبطفیلہما ثانیا لغیرہ بہما رجاء من ہذین الکمالین ودائرۃ المحبوبیۃ محیطہا محبوبیۃ ممتزجۃ یتعلق بہا ولایۃ محمدیۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام ومرکزہا محبوبیۃ خالصۃ یتعلق بہا ولایۃ احمدیۃ علی صاحبہا افضل الصلوات واکمل التسلیمات من دائرۃ المحبوبیۃ الممتزجۃ تتشعب دائرۃ الاثبات وتتم معاملتہا فی دائرۃ المحبوبیۃ الخالصۃ بالکلیۃ ولما وقعت معاملۃ العارف بالمحبۃ الصرفۃ ینفع لہ الذکر اللسانی وتلاوۃ القرآن لرفع الدرجات الاخرویۃ وازالۃ الکدورات البشریۃ والظلمات الجسمانیۃ وقد ورد انہ لیغان علی قلبی وانی لاستغفر اللہ کل یوم سبعین مرۃ لکن الترقی من ذلک المقام بالمحبۃ الصرفۃ علی تفاوت الدرجات وہہنا المحبۃ لایزید بالوفاء ولا ینقص بالجفاء من ہنا قال من قال شعر وکلت الی المحبوب امری کلہ ۞ انشاء احیانی و انشاء اتلفا ۞ ثم ینکشف علیہ حقیقۃ الکعبۃ الحسنی ثم اللاتعین ثم الحقیقۃ القرآنیۃ ثم حقیقۃ الصلوۃ ثم المعبودیۃ الصرفۃ ۞

مکتوب سی و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام حاجی اسمعیل صدور یافتہ در بیان تحریض بر تحصیل علم ظاہر و ما یناسب ذلک

محب صادق الارادت حاج الحرمین الشریفین الحاج اسمعیل سلمہ اللہ تعالیٰ سلام سنت الانام مطالعہ نماید ارادت نامہ آن برخوردار رسید حقیقت واضح گردید قلمی نمودہ بودند کہ بطلب علم مشغول شوم یا طرف حرمین روانہ کردم مجاج اسلام کہ لازم بود آن حاصل گردیدہ است الحال در طلب علم اشتغال نماید حضرت حق تعالیٰ در قرآن مجید فرمودہ است ان اولیاءہ الا المتقون اولیاء خدائے تعالیٰ غیر از متقیان نیستند وتقوی باجمیع مراتب آن غیر از علم شریعت صورت ندارد پس از علم چارہ نبود آنکہ بعض مشائخ کرام علم را حجاب اکبر گفتہ اند مراد شان از علم علم شریعت نیست چنانکہ بعض صوفیہ جہلہ فہمیدہ اند و علم شریعت را از دست دادہ بخلاف قدم محمدی علی صاحبہا الصلوات والتحیات رفتہ خود گمراہ شدہ اند و دیگران را ہم از دائرۂ شریعت کشیدہ گمراہ ساختہ اند مراد مشائخ ازان علم کہ حجاب است علم سالک است بر نفس خودش در حین فناء ماسوئے اللہ چہ ہرگاہ سالک ہمہ چیز را در نظر خود فانی یابد فناء اتم نیست چہ علم او در شعور بر فناء غیر مشعر است بر عدم فناء ذات و صفات او چہ بقا رصفت بقاء موصوف میخواہد وفناء اتم واکمل وقتے حاصل میگردد کہ بر فناء شعوری نماند وقوی معطل بماند بہر حال آن برخوردار در ورزش طریقہ سعی نماید وطلب علم از دست ندہد تاکید داند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ۞

مکتوب سی و ہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضا بفقیر محمد فاضل صدور یافتہ در تحقیق موت ارادی و فناء و

فناء الفناء بالکلیة بحیثیتے کہ از جمیع منتسبات خالی وتہی گردد حتی کہ سوال جلب منفعت و دفع مضرت نیز ترک کند و غیر از محبوب حقیقی و مطلوب تحقیقی غرض او دیگر نباشد وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ علی کل حال والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ خیر آل اما بعد من الفقیر الی اللہ الی حبیبنا اللہ الفقیہ الصالح سالک طریق اہل المنازل العالیة محمد فاضل سلمه اللہ تعالی عما لا یلیق بشانه وکان له وبه ومعه فی جمیع احیانه تبلیغ سلام اللہ السلام کعرف المسک بل ہو اعظم وازکی تحیات تفوح وتنتشر تعطر الکون وتمنح العون ولا یذہب علیک یا ایہا الاخ الصدیق انه ینبغی للسالک المحب ان یصحب المحبوب الحق بلا غرض من دنیا وآخرة او غیرہما والا فیکون ہو محبوبه دون الحق وبترک السوال من جلب نعمة او دفع بلیة من البین لما فیه من ارادته بل یترک الامور بمراده فلا یدعو الا من حیث انه عبد امر بالدعاء والتذلل بین یدی الحق واظہار العجز معه وترک طلبه ولو ذاته ومقامات القرب منه اذ طلبه سد سبیله لما ہو اعلی من مطلوبه اذ کل مطلوب یحصل بعد الطلب یکون بقدر حوصلة الطالب وما یفعله المحبوب الحق بارادته یکون علی نسب علمه وحکمته علی انه کثیرا ما یکون بقدر فضل الواہب ولا نسبة لحوصلة الطالب الی فضل الواہب وفی الجملة ترک مراد نفسه سواء کان مراده الوصال او غیره لانه حجاب وارادته حجاب آخر بل ترک الامر بمراد المحبوب لانه محبوب محبوبه فیکون محبوبا له وہذا کله فیما اذا کان الواقع مرضیا للہ تعالی غیر محرم ومکروہ فی الشرع واما کان الواقع غیر مرضی له اجتہد فی دفعه قبل الوقوع وتغیره بعد الوقوع او حال الاستطاع بنحو التوبة والکفارة وبما یناسب ذلک فلعله یتغیر ویقع غیره وکان مراده مراد محبوبه فلا یکون ارادة دفع ذلک او تغیره مخالفة لارادة المحبوب بل عین ارادته مع رضاه ولا یقال ان ما ذکرتم فی غیر المکاشف واما المکاشف فلا یتم فیه لانه یری وجه محبوبه فی کل ما یراه فکیف یجتہد فی دفع رویة وجه المحبوب لانا نقول ان رویة وجه المحبوب لیس فی جمیع المرایا والصور علی نہج واحد فلا یعطی الرضا جمیعہا بل یجری معہا علی حسب مقتضیاتہا وذلک لان یری وجه فی البعض وجه القہر والجلال وفی بعضہا وجه اللطف والجمال والرضا انما یتعلق بوجه اللطف والجمال دون القہر والجلال فلا ینبغی للمحب ان یعطی الرضا بالشئ الغیر المرضی شرعا وان رائے فیه وجه محبوبه اذ وجہه فی غیر المرضی عدم رضاه قال عز من قائل ولا یرضی لعبادہ الکفر فاذا لم یرض به اجتہد فی دفعه وتغیره فلعله یقع ما ہو المرضی الذی ہو تجلی الجمال واذا کان لا ینبغی له ان یعطی الرضا بغیر المرضی فمحب یری الحق بالحق وانکاره لیس بنفسه بل بانکار الحق علی بعض تجلیات الحق للحق اسے یطلب تجلی آخر وہو تجلی الجمال وانما انکره لان کلما ہو حرام شرعا فوجه الحق فیه احتجابه بالجلال والقہر عبر عنه الشارع بالحرمة فلا بد للمحب من اجتنابه لما فیه من الحیلولة بینه وبین محبوبه بل لا یرغب فیه طبعا اذ طبع المحب الفرار عما فیه الفراق بین محبوبه وبینه اذ محبوبه انما یحصل له اذا تجلی بالجمال لا بالجلال فان قلت ان المحب الذی یری الکل حقا بالحق محکوم التجلی مغلوب به بحیث لم یبق له من رسمه شئ فلا اختیار له فکیف یمکن منه الدفع علی انه یری التجلی شاملا لکل الصور علی وجه الحقیقة فیری الکل تجلیا واحدا فکیف یدفعها من نظره قلنا قدمنا ان انکاره لیس بنفسه بل بانکار الحق وذلک لانه لما لطف علیه تجلی الجمال لا بد وان ینکر فی مظہره علی تجلی الجلال وہو ان لم یکن له اختیار بنفسه فکثیرا ما یکون مختارا باختیار الحق ولا یختار لمثله الا ما ہو الاحق وقلنا ایضا ان التجلی نوعان تجلی ذات

وهوالشامل فلكل وتجلى اسماء وصفات خالذى لايمكن دفعه تجلى الذات اذ لايمكن دفعه عن شئ الاباد خاله فى العدم المطلق وليس بثابت و اما تجلى الاسماء والصفات فيمكن تبديلها بتبديل تعليق اضدادها ونسبها اذ ليس وقوعها على سبيل الضرورة بل على سبيل الجواز وامثرة وعدم المشروعية ما يتعلق لهذا التجلى اذ كل مايبين بمشروع علامة القهر والجلال لكن لما كان فيه علامة وجب ان يطلب تبديله لئلا يقع المحذور الذى يدل عليه العلامة وكل ما هو مفروض تجلى اللطف والجمال وجوبا فيجب طلبه والمسنون كالمفروض لكن لايجب طلبه وامكان التبدل فى تجلى الصفات ممكن وفقدورواعوذ برضاك من سخطك فانه صلى الله عليه وسلم استعاذ من تجلى الجلال والسخط الى تجلى الرضا والجمال وهذا فيما بقى الصفات فى نظره واما فيمالم يبق ابقى فى نظره الذات فيفيد الاستعاذة منه به وقدورواعوذ بك منك فلم يستعذ سيد السفراء عليه افضل صلوات الله وسلامه من ذات الى ذات لامتناع التغير فيها بل استعاذ منها من حيث اتصافها بالجلال اليها من حيث اتصافها بالجمال والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته ✦

مکتوب سی و ہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام امیر الامراء العظام محمد سرفراز خان حاکم سند صدور یافتہ در جواب عریضہ او کہ متضمن مسئلت دعوات و تصرفات بود و بیان آنکہ فقراء از تجلیات جلالیہ و جمالیہ لذت تام میگیرند و در سراء و ضراء بر یک حال میباشند ہیچگونہ تلوینات عالم دامنگیر ایشان نمیشوند و ماینا سب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ہموارہ تائیدات ربانی و تلطفات رحمانی شامل حال فرخندہ مال زبدہ محبان خاص و نقاوہ ارادتمندان خاص الخواص عزیز لہائے درویشان دعا گوے و انیس قلوب دعا گویان یکدل و یگروے مہبط انوار عظمت محور فلک حشمت عالیجاہ رفیع جایگاہ محب صادق الارادۃ میان محمد سرفراز خان دامت ریاض جمعیۃ محروستہ عن صوارف الزمان باد مفاوضہ طوبیت طراز مشتمل بر غایت قصوی عقیدت و نیاز کہ نامزد سرگشتہ بادیہ خمول د مرغتہ بیداء افول گردیدہ بود چہرہ وصول افروختہ بر انحاء خلوص ارادۃ و انواع صدق نیت اطلاع بخشیدہ موجب استحکام رابطہ مودت گردیدہ باعث بر زیادہ دعا گوئے گردید قلمی نمودہ بودند کہ از انجا کہ حدائق امانی و آمال مستعدان روزگار بمہب نسیم الطاف دعا ہائے صبح نفسان خدا آگاہ بازہار امید ہائی منیفہ پر نضارت و بشارت میگردند لہذا درین وقت مشیخت پناہ شیخ عبد الرحیم را بجہت حصول خورسندی خاطر حقائق مظاہر با مبلغ پانصد روپیہ در وجہ نیاز روانہ نمودہ شد بمقتضائے آنکہ ملتجی بہ از مستغنی است تولاء ما بالعروۃ الوثقاء اعتقاد آویختہ اذیال اہل اللہ انگاشتہ بلسان شکر ذکاریہا و مکارم اعجاز پردازی نقاب حجاب از چہرہ مقصود بر داشتہ در اوقات حسنات و ساعات محسنات بنا بر ارتقاء مدارج عمر و اقبال و جمعیت و اجلال بدرگاہ حمدیت مستدعی شدہ از ہمہ باب طمانیت کلی حاصل کردہ با یماء آن مسرور سازند و تاادان مواصلت جسمانی کہ اہم آرزوے خاطر است و مسبب الاسباب سبب خیر انگیزے کہ بخوشترین وجہی حصول این مامول میسر گردد گاہ گاہے بارسال نامجات خورسندی افزاء گردیدہ باشند و دیگر حقایق زبانی بمشار الیہ تحویل یافتہ بیان طراز خواہد شد واضح گردید بلی خاندان فیض توامان ایشان از بدو این دولت کہ گوئی سعادت

از میان جمیع اہل ربوده اند سبب آن ہمین عقیدت منشی است کہ بخدمت عاکفان سدہ احدیت ذاتیہ داشتہ وشیوۂ ارادت از متوجہان حضور انفاس متبرکہ حاصل نموده بطنا بعد بطن رعایت این سررشتہ مد نظر داشتہ راه بمقاصد عالیہ برده اند آثار ہمان انفاس نفیسہ الی الآن باقی و برپا اند و بحکم الولد سر لابیہ درین ایام آن معانی در وجود فیض آمود آن محب صلاحیت آثار فرخنده اطوار بر منصہ ظہور آمده و محبت سادات کرام و علماء عظام و فقراء عاکفی باللہ در ضمیر سعادت تخمیر آن محب اہل اللہ انداختہ متوجہ ساختہ اند گفتہ اند ہر کرا بسعادت خواستند میل درویشان در دلش انداختند مؤید این معنی است قول حضرت سر اللہ الاعظم علیہ صلوات اللہ وسلامہ ہم جلساء اللہ لا یشقی جلیسہم انس و الفت طوائف انام مبتنی بر انس و الفت عام ارواح است ہر کرا در مرتبہ ارواح انس و الفت بوده بحکم الارواح جنود مجندة فما تعارف منہا ائتلف درین عالم ایضا ظاہر میگردد بلکہ اصل آن در مرتبہ حقائق علمیت و سر این آنست کہ حقایق ممکنات مرایاء اسماء و صفات حضرت حق اند تعالی شانہ بعضے مظہر ہادی و بعضے مظہر مضل و قس علیہما غیر ذالک خرقہ استعداد ہر یکے سفید و سیاه را صانع قدیم بامر تکوینی کہ عبارت از کلمہ کن است رنگین کرده و بہر گونہ وایہ کہ حسب استعداد خود ہا یافتہ اند و پیمانہ استعداد شان لبریز گردیده نوشیده شوریده سر آمده اند و بدین ترانہ دلنواز عشرت پیمانہ را سامان عظیم الشان بخشیده اند کہ **بیت** آنچہ او ریخت بہ پیمانہ ما نوشیدیم + اگر از خمر بہشت است وگر بادۂ خام + و بر ہمان حال درین نشأ گریبان غیب را چاک زدند و در اطاعت ازلیہ خود سر مو تجاوز نمودند و بزبان حال تا ابد بدین مقال مترنم میروند **بیت** ہمان شکستہ دل و دردمند دیرینیم + ہمان جفاکش و سر در کمند دیرینیم صدور این اعمال در خارج بطریق تحتم ضروریست چہ قضا قدر عبارت از ہمان دایہا و حظوظ است کہ در مرایای حقایق از تجلیات اسماء و صفات لطیفہ و قہریہ ظاہر گردیده اند و ہر چہ در مرتبہ حقائق وجودی ندارد در خارج ممتنع الوجود است از اینجا بر ضمیر مودت تخمیر روشن گردد کہ انس و الفت مظہر اسم ہادی بسبب اتحاد ظاہر بمظہر ہادی باز بستہ اند و انس و الفت مظہر اسم مضل کذالک بمظہر مضل ہر صفتے و فعلی کہ در عالم کون و فساد ظاہر میگردد ظل ہمان مرتبہ اصل است سر میل ہر طائفہ را بمثل خود از اینجا باید دریافت **مصراع** ببین تفاوت راه از کجاست تا بکجا + محبت با ان طایفہ و انس و الفت گرفتن بایشان علامت سعادت حقیقی است و در صورت ظہور این نعمت عظمی شکر لازم ہاتم ہذا ثم و ثم مہما این درویش از ایام جد بزرگوار ایشان رحمہ اللہ تعالی کہ نسبت بفقرا ارادت قوی داشت و تتق حجاب درمیان نبود بدعاگوئی دوام دولت متوجہ و بسبب عہدی کہ فیما بین بود در مادۂ مذکور صیغہ فترت صورت نگرفتہ ہر چند بعد از وصال خلد آشیان بسبب عدم محرک سلسلہ انفاذ مفاوضات در رشتہ تعویق بود در آخر روزگار خود و لینعمت ایشان علیہ الرحمۃ و الغفران احیاء آن طریقہ نموده بودند در ینولا آن محب صلاحیت آثار کہ بحسب استعداد حقیقی شیوه صدق ارادت در پیش آورده است فقیر ظاہر و باطن متوجہ است و بہر حال وجود فیض آمود ہمہ برخورداران و توابع و لواحق نصب العین داشتہ جہت ارتقاء مدارج کامرانی و معارج شادمانی ایشان دعوات صادقانہ موشح برقوم اخلاص و توجہات درویشانہ محلے بنقوش اختصاص مصروف اند از سویدا خاطر ذہولی ندارد **مصرع** این مپندار کہ یک لحظہ شوی از یادم و اگرچہ بعد مسافت حجاب است اما بحکم المرء مع من احب در معنی با فقرا اند و درویشان اگرچہ صورت متحیر اند اما بحسب معنی و حقیقت شہود متحیر نیستند بسبب

حقیقت بجمیع الکمنہ برابراند وبهمه وجوه خاطر عاطر جمعه اشته باشند که از بارگاه ایزدی رجاء صادق وامید واثق است که عتبهٔ علیهٔ ایشان بتوالی امداد عطایای الٰہی وترادف ہدایاء نامتناہی مخصوص باشد وارکانِ بارگاه معلے ایشان بتعاقب اسباب ارتفاع وتضاعف اثار اعتلاء کالنہم بنیان مرصوص ومبلغ پانصد روپیہ که از راه نیاز فرستاده بودند مومی الیه رسانید چون طریقهٔ دعاگوئی بے ریا دیرپااست وبس لذت دارد وخیلے عزیز است اگر این معنے از قوة بفعل نمی آمد چه زیبا بود وچه نزاکت ولطافت داشت وچون خورسندی آن محب خاص ملحوظ بود قبول نموده شد وفاتحه فتوحات غیبیه در حق ایشان در کار گشت محبا صداقت کیشا بروز نوروزی نومیر سد واگر حضرت حق جل مجده باسم قابض و باسط نموده تجلی بقبض وبسط رخ نمود از هر دو حالت درویشان لذت تام میگیرند وبهر تجلے انیس ودمساز محق معنی وهازل صورت چه خوش گفته وچه در معانی سفته **بیت** عاشقم هفتاد جا یکجا مقید نیستم + یار چون هر جائے آمد بنده هم کم نیستم + شیوه دعاگوئے بے ریا است که درین مدت برپا است وهر روز بر مزید وخلل پذیرنے واحدے برادران وخلفے نی بهرحال فقرا دعاگوئی جناب ایشان اند اولاد فقرا دعاگوئی اولاد واحفاد ایشان در مادهٔ دعائی گوئی هیچگونه تقصیری نخواهد یافت بقیه حال سر ربانی مفوض بمشیخت پناه است درمعرض اظهار خواهد آورد معتبر دانند والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته +

مکتوب سی ونهم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام یکے از فضلاء دهر ملا جیونه کالمر ذ بی صدور یافته در تحقیق اسوله او که از فرضیت معرفت حق تعالیٰ نموده وانکه طریق حصول آن نظر واستدلال است چنانکه علماء میگویند یا طریق ریاضت ومجاهدت که صوفیه بآن قایل اند وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمٰن الرحیم الحمد لله وحده والصلوة والسلام علی من لا نبی بعده وعلی آله وصحابه ومن نحی نحوه اما بعد ایها الفقیه الصالح قد سئلت من الفقیر الی الله من ان معرفة الله تعالیٰ هل هی فرض وهل هی تحصل من طریق الریاضة والمجاهدة ام حصولها مقصور علی طریق النظر والاستدلال والذکر والمراقبة هل هو سبب لحصولها وهل یجوز الجهر بالاذکار ام لا اقول نعم تحصل وکل ذلک صحیح وعلیه المحققون من الائمة والمجتهدین والمحدثین والمتکلمین اما المعرفة فهی فرض اجماعا وما یحصل به الغرض فهو فرض ایضا لان ما لا یمکن ولا یتم الغرض الا به فهو فرض وکذا الواجب والسنة والمستحب وهی تحصل بطریقین احدهما طریق النظر والاستدلال وهو طریق العلماء وثانیهما طریق تجرید النفس عن العلائق البشریة والصفات الذمیمة بالریاضات والمجاهدات والتوجه الی الله سبحانه بالکلیة والمعرفة الحاصلة منه معرفة کشفیة مخصوصة بالانبیاء والاولیاء والانکار من طریق تجرید النفس عن العلائق بالتزکیة کما ذهب الیه بعض اهل النظر والاستدلال فلیس بصواب کما ان الانکار من طریق النظر والاستدلال کما ذهب الیه بعض المتصوفة لیس بشیٔ والانصاف والصواب الاعتراف بحصول المعرفة فی کل من الطریقین قال الله تعالیٰ وقد بینا الایات لقوم یوقنون وقال تعالیٰ والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا وقال صلے الله علیه وسلم من عمل بما علم ورثه الله علم ما لم یعلم وفیها آیات واحادیث

كثيرة والخطا قد يقع في كل من الطريقين والتكليف انما وقع به لا بطريق التصفية لما فيه من الحرج العظيم وحتى قولهم ان المعرفة لا تتم الا بالنظر انه لا مقدور لنا من طريق سواه او نخصه بمن لا طريق له الا اياه واراد ومن منع معرفة الذات معرفة كنه الذات لا المعرفة توجه فان المعرفة بوجه ما حاصلة للكل كما يعرف الذات بوصف الخالقية والرازقية كذا قالوا ولا يخفى عليك انه فرق فيما بين معرفة الشئ بوجه وفيما بين معرفة وجه الشئ وفيما نحن فيه معرفة وجه الذات لا معرفة الذات بوجه ما فافهم وبالله التوفيق واما الذكر فهو سبب لحصول المعرفة انكان ماخوذا من الشيخ الكامل المكمل وهو السبب الاكمل المفيد الذي به وصل المقربون الى الحق سبحانه والعمل المخصوص الذي به يتوجه اليه سبحانه والطريق الاقرب للوصول اليه جل شانه وحصول معرفته فان بالذكر تذكر النفوس اوطانها الاصلية واقرانها الملكية فيتيسر حبا للوطن اليه فتصل الى حقائقها فياخذه الوجد العام والسكر التام فتحصل له معرفة نفسه ومعرفة ربه فيترقى الى حيث يرتقى فان الى ربك المنتهى فافهم و اما الجهر بالذكر فمشروع بلا شبهة لقوله عليه الصلوة والسلام ومن ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي ومن ذكرني في ملاء ذكرته في ملاء اعلى منه ومن اولته كذكركم آباءكم او اشد ذكرا قال ابن عباس ما كنت اعرف انصراف رسول الله صلى الله عليه وسلم الا بالذكر رواه البخاري والجهر في ذكر العيد وفي ادبار الصلوة الى غير ذلك حتى قال عليه الصلوة والسلام اربعوا على انفسكم فانكم لا تدعون اصم ولا غائبا ومضمون اربعوا ايدل على المنع للمشقة عليهم لا لعدم الجواز وقد جهر صلى الله عليه وسلم باذكار وادعية في مواطن جمة وكذا السلف وكل هذه دالة على الجهر والجمع لكن فيه قضايا غير مخصوصة يكون وجودها مستندا الا دليلا لا احتمال قصرها على ما وقعت فيه فمن نظر الى المعنى والعلة اجازها على العموم ومن نظر الى الخصوص قصرها على مواردها والاول اوفق لمطالب الشرع ومقاصده فظهر مما ذكر صحة ما استحسن بعض المشائخ من الصوفية من الاجتماع للذكر او الحزب الواحد والتحليق لذلك ومنه حديث حلق الذكر وهو قوله صلى الله عليه وآله وسلم اذا مررتم برياض الجنة فارتعوا قيل يا رسول الله وما رياض الجنة قال حلق الذكر واما مذهب مالك فالكراهة فيه لعدم عمل السلف ولسد ذريعة الابتداع بالزيادة على ذلك من اجتماع الذكور والاناث والخروج الى غير الحق والتجاوز عن الحد وقد وقع ما اتقاه رضي الله تعالى عنه وقال بعض المتاخرين والاجتماع وان كان بدعة فهو مختلف فيه وغاية القول فيه الكراهة فيصح العمل به على قول من يقول به وفعل الشارع انما قصد به ترغيب من هو في الصدر الاول لاحتياجهم اليه وقد يختلف الحكم بالايجاب والندب باختلاف الازمان والامكنة بل الاشخاص فيتعين القول بجوازه مع رعاية الشروط والآداب وهي مذكورة في مواضعها كالحصن الحصين ووظائف النبي وغيرهما فارجع اليهما وقد بينا هذه المسؤلات بابين البيان واحسن التبيان في مكتوب نسب الى الشيخ الورع الفقيه فيض الله ستقف عليه انشاء الله تعالى والسلام وهو خير ختام وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين وارحمنا معهم برحمتك يا ارحم الراحمين +

مکتوب چہلم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان حضرت ایشان کہ بنام صاحبزادۂ عالی مقدار صدور یافتہ در بیان ترغیب تحصیل کمال و بیان اذکار بعضی طرقہا مثل شاذلیہ و غزالیہ و خلوتیہ و سہروردیہ و طیفوریہ و نقشبندیہ و فردوسیہ و رفاعیہ و ہمدانیہ و مدینیہ و غیرہا و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط اللهم جنبنا عن الاشتغال بالمناهی وارنا حقائق الاشیاء کما هی وصل علے اشرف رسلک محمد وعلی آله و اصحابه اجمعین اما بعد حق تعالیٰ برخوردار ابو الفضل غلام محمود و غلام محمدی سراج الدین محمد و رفیع الدین فیض الحق وزین العابدین ومصلح الدین ومسیح العارفین مولانا حفظ الله دین محمد و اہل الله وفیض بخش ومیر وبیل الحق وعبد الله و حاضر الحق را از راه لطف کامل وعنایت شامل بکمالات انسانیه کامل ساخته واز حوادث زمانه در کنف حمایت خود نگهداشته فایض الجود والارشاد ورحم الله عبدا یقول امینا معلوم برخورداران بوده باشد انگه تکمیل فرع کمال است هر که کامل نباشد دیگرے را چگونه بکمال رساند فلهذا جائز نیست گرفتن مرید مر مقلد را با باء خود که در طریقه اباء خود سلوک ننموده باشد وشیب وفراز راه ندیده باشد وفناء وبقا حاصل ننموده باشد چه نسبت ارادت بتعلیم وتعلم صحت می یابد وهرگاه تعلیم وتعلم نباشد وبمجرد پیرزادگی وصاحبزادگی تقلید آبا اختیار کنند وچنانچه رسم اہل زمانه است سجاده نشینی باتفاق اقرباء وعزیزان اختیار نماید نزد اکابر بجوے نمی خرند واز درجه اعتبار ساقط است ومواخذه قیامت این امر خلافت مربوط بوراثت نیست منوط بکسب کمال است در کبریت احمر آورده است که بعضے اقطاب از حق تعالیٰ سوال کرده که مقام من بولد من عطا شود حضرت حق تعالیٰ در سر وے گفت که مقام خلافت بوراثت حاصل نمیشود بوراثت علوم ومال برده میشود انتهی آن برخورداران بر پیرزادگی فریفته نشوند ودر تحصیل کمالات دینیه فرو گذاری ننمایند وبر مزخرفات فانی دل ننهند وعمر عزیز را بیهوده در هوس لهو ولعب فانی نسازند اولا از درستی اعتقاد موافق عقاید سلف صالحین چاره نبود واز تصدیق برانچه از دین معلوم شده است بطریق ضرورت وتواتر وثانیا علم بر عمل بر آنچه علم فقه متکفل آن شده است ایضا لازم وثالثا سلوک طریقه صوفیه جهت تکمیل شریعت واستحکام دین وملت هم ضرور در کار ومقصود از سلوک طریقت تحصیل ازدیاد یقین است در معتقدات شرعیه تا از مضیق استدلال برآید وبکشف وعیان گراید مثلا وجود واجب الوجود تعالیٰ وتقدس ووحدة او سبحانه اولا باستدلال یا بتقلید معلوم نموده بود ویقین باندازه آن بهم رسانیده چون سلوک طریقه صوفیه حاصل نمودان استدلال وتقلید بکشف وشهود مبدل گشت ویقین کامل تر ازان حاصل نمود وعلیٰ هذا سائر الاعتقادیات و این فقیر وجود حضرت واجب الوجود ووحدت او را وانکه در مکان وزمان وجهات نیست واینک متکلم است بکلام احد وکلام او از قبیل حرف وصوت نیست وکلام الله قدیم کلام نفسی است واز ازل تا ابد متکلم بیک کلام است وهمان کلام واحد امر است ونهی است الی غیر ذلک همه بکشف وشهود حاصل نموده ازدیاد یقین متین حاصل کرده است وهمین غرض است از سلوک طریقت نه کشف اشکال ومشاهده انوار ومعاینه الوان مثالیه که آن داخل لهو ولعب است بهر حال آن برخورداران در ورزش طریقت کوشند وفقیر طریقه علیه قادریه ونقشبندیه سرهندیه وبنوریه احسنیه وغیره در مقدمه فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه ودر رسایل ومکتوبات مشروحا نوشته است ازان قرار اذکار واشغال آن استعمال نمایند ودرین مکتوب ایضا بعض ازان طرق که باین فقیر رسیده اند بیان مینماید ازان قرار عمل نمایند وفرو گذاری ننمایند وبالله التوفیق **فصل** در اذکار طریقه علیه شاذلیه که منسوب است بحضرت سید ابی الحسن علے بن محمد الشاذلی رحمة الله تعالیٰ علیه اعمال این طریقه علیه ریاضات وزهد ومجاهده وکثرة صوم وتقلیل نوم است وسکون این طایفه اکثر در صحرا ونزدیک قبور است وترک

تسبب لازم دارند واکثر درد آنها تلاوۃ قرآن خواندن وحزب البحر است واگر قبل از شروع در ذکر بگوید یا رب انت اللہ یا رب انت اللہ یسر لنا علم لا الہ الا اللہ سہ تا یازدہ تا یازدہ بار بعد ازان اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم بگوید بقصد تلاوۃ بعد ازان بگوید فاعلم انہ لا الہ الا اللہ و بگوید سبحان اللہ سی وسہ بار والحمد للہ سی وسہ بار و لا الہ الا اللہ واللہ اکبر سی وسہ بار بعد ازان بگوید لا حول ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بعد ازان سورۃ فاتحہ وسورۃ اخلاص بارواح مشائخ وکافہ اہل اسلام بخواند پس ہر دو دست بحضور دل بردارد و بگوید یا حی یا قیوم برحمتک استغیث ہفتاد بار یا ہفت بار بعد ازان در ذکر نفی واثبات شروع نماید وطریق آن بر دو نوع است نوع اول باحضار معنا را وبدل است ہر بار کہ بزبان گوید لا الہ الا اللہ بدل گوید لا معبود الا اللہ بعد ازان بزبان گوید لا الہ الا اللہ وبدل گوید لا موجود الا اللہ پس بزبان بگوید لا الہ الا اللہ بدل گوید لا مشہود الا اللہ نوع دویم آنکہ ابتدا کند از تحت ناف بلاء نافیہ وظاہر کند ہمزہ مکسورہ را بحیثیتی کہ از اقصاء حلق گوید وفتح وہا ہاء لا الہ را بسکتہ لطیفہ نیست کند بآن نفی الہہ باطلہ را پس پیچید کردن خود را وبنیت کند اثبات حق را بضرب اسم جلالہ بر جانب راست بالائے پستان وظاہر کند ہمزہ استثنا را وبحشد بر لام اسم جلالہ را لطیف ومداومت کند تا کہ دل منور گردد وبزرگان طریقت گفتہ اند تنور دل بچہار چیز است یکے دوام ذکر حق تعالے وانس بذکر او تعالی دویم تلاوۃ قرآن وعمل بران سیوم درود بر حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم واقتدا باو صلے اللہ علیہ وسلم چہارم ایثار با عدم منت میگوید این ضعیف احقر الفقراء فضیلت ایثار نزد حنفیہ در غیر عبادات است وہو المذہب عندنا بعضے مشایخ گفتہ اند کہ مقصود از ذکر وصول است بحقیقت کلمۂ توحیدیہ ونفی ذکر اغیار بالکلیہ وکثرت تکرار شرط نیست در ذکر وبعد از فراغ از ذکر این دعا بخواند الہی بجلال قدسک وبجمال انسک وبنظر الی اولیائک وبقربک الی اصفیائک وبشوقک الی مشتاقیک وبمحبتک لطالبیک ان تنور قلوبنا بنور معرفتک وتجعلنا من اہل حضورک حتی تیسر لنا سباحۃ بحار الانوار وتہی لنا اخراج درر الاسرار اللہم شرفنا بمشاہدۃ جمالک وخلعۃ وصالک وارزقنا نعمۃ لقائک واحشرنا فی زمرۃ اولیائک اللہم طہر عن محبۃ الدنیا قلوبنا وبصر عیوبنا بعیوبنا اللہم زین ظواہرنا بطاعتک وبواطننا بخشیتک وقلوبنا بمعرفتک اللہم صغر الدنیا فی اعیننا وعظم جلالک فی قلوبنا ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذین سبقونا بالایمان ولا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا ربنا انک رؤف الرحیم سبحان ربنا رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین وبعد از فراغ از ذکر بمالد ہر دو دست خود را بر روے وختم کند بگفتن کلمہ تمجید ۳ بار وآن اینست سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم واین ادعیہ مذکورہ بکثرت آن اگر میسر شود مد طالب را فیہا والا نہ بگوید قبل الشروع در ذکر کلمۂ تمجید ۳ بار بعد ازان بگوید استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ وبگوید استغفر اللہ من جمیع ما کرہ اللہ قولا وفعلا وخاطرا وناظرا وبگوید ۳ بار اللہم صلے علی سیدنا محمدن النبی الامی وعلی آلہ وصحبہ وبارک وسلم وبگوید ۳ بار یا غیاث المستغیثین اغثنی وبگوید سبحان الملک القدوس الخلاق الفعال ہفت بار وبگوید در ہفتم باران یشاء یذہبکم ویات بخلق جدید وما ذلک علی اللہ بعزیز بعد ازان بگوید بنیت تلاوۃ اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم فاعلم انہ لا الہ الا اللہ بعد ازان در ذکر شروع کند وبعد از فراغ از ذکر بگوید

اللهم انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرناک علی قدر قلة عقلنا وعلمنا وفهمنا فاذکرنا علی قدر سعة رحمتک وفضلک ومغفرتک وافتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین ویا ارحم الراحمین وچون حاصل شد ذاکر را انس بذکر ورسوخ یافت معنے ذکر در نفس و دل وصورت گرفت عمل بمقتضائے معنی او خواطر ردیه دور گشتند گنجایش دارد که بمراقبه مشغول گردد وآیات مراقبه را یاد گیرد وآن این آیات کریمه اند وهو معکم اینما کنتم اینما تولوا فثم وجه الله الم یعلم بان الله یری ونحن اقرب الیه من حبل الورید والله بکل شئی محیط وفی انفسکم افلا تبصرون ولا یعزب عن ربک من مثقال ذرة الآیة امن هو قایم علی کل نفس بما کسبت

فصل در اذکار طریقه عزالیه وآن بر ۳ نوع اند نوع اول نفی واثبات دوئم ذکر اسم ذات سیوم ذکر هو وآن بحسب منازل سالک اند که سه کانه اند عالم فناء وعالم جذبه وعالم قبضه پس ابتدا کند اول بذکر لا اله الا الله ومواظبت کند بران زیرا که مستولی بروے عالم وجود عدلی است وصفات ذمیمه او وخاصیة این کلمه علیه در نفی ومحو است مادام که در عالم فنا است بنفی وفنا محتاج تر است زیرا که غالب بروے صفات ذمیمه اند وچون مواظبت نماید بر نفی واثبات نفی گردد وجود او ومحو گردد صفات ذمیمه او واین ذکر کاشف قلوب وقوت دلها است بعد ازان مواظبت نماید بر ذکر اسم ذات زیرا که مستولی بروے عالم وجود فضلی است وصفات محموده او وخاصیت اسم مبارک الله در تقویت وتنزیه است وسالک محتاج است بهر دو واین ذکر کاشف ارواح است وقوت آنها وچون سالک را این نعمت عظمی حاصل شود ترقی کند بذکر هو هو وفانی گردد در هویة مطلق حق واختصاص عالم قبضه بذکر هو زیرا که چون باین عالم واصل گردد میرود از وے کدورات صفات عدلیه او ومیدرخشد بروی انوار صفات فضلیه وی پیوند با وتصرف حضرت حق تعالے بغیر واسطه ومیگردد سالک معدوم نسبت بنفس خود وموجود نسبت بحق سبحانه وتعالی وفانی نسبت بنفس خود وباقی نسبت بحق سبحانه تعالی لهذا ذکر سالک درین عالم هو هو گردانیده شده است زیرا که موجود حضرت حق تعالی است وباقی او است واین ذکر کاشف اسرار است وقوت اسرار است وشاید که از وجود عدلی وفضلی سوال کنی قدوه اصحاب این طریقه فرموده است که وجود عدلی وجود ظلمانی است ووجود فضلی وجود نورانی است عالم وجود فضلی بمنزله عالم علوی است وعالم عدلی بمنزله عالم سفلی پس وجود مذموم عدلی است ووجود محمود فضلی وعالم نفس وبشریت وطبع مهاد ودرکات است برائے عالم عدل وعالم قلب وروح وسر معارج ودرجات است برائے عالم فضل پس عالم قلب معراج مریدین است وعالم روح معراج صدیقین است وعالم سر معراج مرادین است واگر خواهی بگوئی عالم قلب معراج اهل بدایة است وعالم روح معراج اهل توسط وعالم سر معراج اهل وصول ونهایت واگر خواهی بگوئی عالم قلب معراج توابین است وعالم روح معراج محبین است وعالم سر معراج عارفین است

فصل در اذکار طریقه خلوتیه که منسوب است بشیخ محمد خلوتی رحمه الله تعالے وافاض علینا من برکاته اعمال این طریقه علیه تخلی از مجالسات ورسوم وعادات است واکتفا باقل وجماعة در مسجد خانه اگرچه باز نان باشد خصوصاً زنان که بیرون نیایند بمساجد وجماعات وترک کردن اسباب معاش ونزدونه اهل دولت ودوام خضوع وخشوع در جناب حق تعالی واذکار این طریقه مثل طریقه علیه قادریه است از نفی واثبات واثبات واسم ذات خصوصاً خفیه مگر آنکه این اسماء اربعه که حق وحی وقیوم وقهار زائد اند بر آن طریقه وترقی اند ذکری بذکری بعد از ملکه است در اول وثانی شم وشم باید دانست بعض مشائخ طریقه علیه مذکوره گفته اند که نفوس هفت اند اماره ولوامه وملهمه ومطمئنه وراضیه ومرضیه وکامله ومشائخ کبار برابر آنها اذکار هفتگانه وضع نموده اند تا مرتفع شوند حجب نفسانیه

که از نفوس سبعه حاصل شده اند و آن اذکار سبعه همان اند که مسطور گردیده اند این قول ایشان که اثبات نفوس هفتگانه میکنند حشو است
پس میباید دانست آنکه از عظائم اصول مذاهب صوفیه در مسایل عالم شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت نفس انسانی است
که آن مقصود شارع تعالی بخلق و بعث انبیا و کتب و رسل بآن و همون مخاطب است نبی و مومن و کافر و عاصی و آن جسمانی
و مخلوق است از لطائف عناصر اربعه در عالم خلق و آنکه گفته اند که آن مخلوق از خاک و آب منی است نزد همه مسلمانان و برین
است اجماع سایر انبیاء و امم ایشان از روئے تحقیق معارض آنچه گفته آمدیم نیست چه منی خالی از عنصر ناری و هوائی نیست چون
این دانسته شد پس بدان بعضی از جمله صوفیه متاخرین زعم کرده اند که در هر انسان هفت نفوس اند چنانچه ذکر یافت و بعض گفته اند
در هر انسان سه نفوس اند اماره و لوامه و مطمئنه نفس اماره کافر است از و جز معاصی نمے آید و لوامه نادم می باشد بر معاصی و مطمئنه
مومنه است از و جز طاعات و خیرات نمی آید و این جهلی است بعید مخالف اسلام و جمیع مسلمین زیرا که لازم می آید ازان قول
اینکه باشد هر انسان در جنت و دوزخ و مابین که اعراف است نفس اماره کافره در دوزخ باشد و نفس مطمئنه مسلمه در جنت باشد و
نفس لوامه مابین جنت و دوزخ و این قول با وجود آنکه کفر است دران تسویة میان حضرات انبیا علیهم الصلوة والسلام و کفار و
این حشویت بعید از عقل و دین متین و صحیح آنست که نفس در هر واحد از مردمان یکے است و آن موصوف میگردد باوصاف
مختلفه بحسب اختلاف احوال او زیرا که نفس چون تخلف نماید از امر تکلیفی و عصیان ورزد و مرتکب منهیات گردد و ثواب در فعل
عصیان داند مسمی میگردد بنفس اماره و چون منقاد دل گردد و تابع او شود و اطاعت او اختیار نماید و جدا شود از گناه و ظلم و بداند که ثواب
در ترک عصیان است لکن می یابد از خود فنا رعة از جهة بقاء خبایا در زوایا آن و ملامت میکند خود را در ارتکاب معاصی مسمی میگردد
بلوامه و چون انتزاع یافت از و رگ و ریشه کراهت و مستاصل گردید مطمئنه شد با قلب و ساکن گردید تحت امر شرعی و قیام
نمود بر سبیل مداومت بر طاعات بحیثیتے که بترک آن راہے نیابد و نماند در وی طلب شئ از معاصی و نقایص طبیعت و عادات
موذیه و قبایح آن مسمی میگردد بمطمئنه و همین نفس مشار الیه است بقول حق تعالی یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة
مرضیة فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی و دخول نفس مطمئنه در عباد صالحین که مضاف اند بحضرت حق سبحانه آن دخول او است
در زمره ارواح مقربان درگاه که مرتکب عصیان نمیگردند و تجاوز از مامور نمی نمایند میکنند آنچه بآن مامور اند و دخول او بسبب
اتصاف اوست باوصاف معتکفان حظیرهٔ قدس و بسبب تخلق ایشان است باخلاق مقربان فافهم و بالله التوفیق **فصل** ذکر
نفی و اثبات در طریقهٔ سهروردیه بر انواع است نوع اول آنست که دو زانو بنشیند کهیئة القعدة الصلوتیة و مربع و هر دو پاے
طرف راست یا چپ بکشد و دست راست بر دست چپ بنهد و بصدق دل این هر سه رابطه را نگاهدارد. و برو سے رابطه
حضرت سید السفراء علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات و آن عبارت از تصور صورت حضرت رسول اکرم است و در جانب
راست حفظ صورت حضرت علی کرم الله وجهه و اکرم مثواه و در جانب چپ صورت مرشد خود و حفظ صور وسائط انفع از ذکر
گفته اند و موجب وصول بحضرت حق سبحانه پس دل بنور واحدانیت حضرت حق پرساخته این درود پنج بار یا هفت بار یا نه
بار بخواند اللهم صل علی سیدنا و نبینا محمد و علی آل سیدنا و نبینا محمد و بارک و سلم بعدد کل معلوم لک یا الله یا رحمن یا رحیم یا کریم و صل
کذلک علی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین والصدیقین والشهداء والصالحین و علی اهل طاعتک اجمعین والحمد لله رب العالمین

ورضی اللہ سبحانہ وتبارک وتعالیٰ عن اصحاب رسول اللہ اجمعین وچہار بار یا زیادہ بگوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وسہ بار یا زیادہ بخواند استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم غفار الذنوب ستار العیوب علام الغیوب مقلب القلوب والابصار واتوب الیہ ویکبار بگوید بسم اللہ توکلت علی اللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وسہ بار بگوید اللہم طہر قلبی من الشرک والشک والریاء وزین لسانی بالذکر وبالثناء برحمتک یا ارحم الراحمین واین نہ ایۃ راسہ بار بخواند فاذکرونی اذکرکم واشکروا لی ولا تکفرون والہکم الہ واحد لا الہ الا ہو الرحمن الرحیم واذا سالک عبادی عنی فانی قریب اجیب دعوۃ الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی ولیؤمنوا بی لعلہم یرشدون الم اللہ لا الہ الا ہو الحی القیوم شہد اللہ انہ لا الہ الا ہو الحی القیوم وما محمد الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل ہو الحی لا الہ الا ہو فان تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم ایاک نعبد وایاک نستعین اہدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب علیہم ولا الضالین بعد ازان لفظ لا را از موضع قلب صنوبری الشکل کہ تحت پستان چپ واقع است شروع نمودہ بدوران سر کشیدہ از زانوے چپ و راست گذرانیدہ بکتف راست رسانیدہ الہ را تمام کند واز انجا الا اللہ گویان بر دل با مالش ضرب کند ودر جانب نفی فنائے جمیع ممکنات مطالعہ نماید ودر جانب اثبات اثبات حضرت واجب الوجود جل مجدہ ومشائخ این طریقہ علیہ گفتہ اند کہ مبتدی لا الہ الا اللہ را بمعنے لا معبود بالحق غیر اللہ گوید وچون خواہد کہ عروج نماید لا شئی مقصود غیر اللہ نصب العین باطن خود دارد واین حال متوسط است کہ نقاب حجاب از دیدہ بصیرت او برگرفتہ اند ومقاصد ومطالب او در نشاتین جز محبت ورضائے حضرت حق جل مجدہ در سویداء حقیقۃ جامعہ او نگذاشتہ اند ومنتہی معنے لا ذکر ولا ذاکر ولا مذکور الا ہو ملاحظہ نماید وگفتہ اند مبتدی در اصطلاح این طائفہ کسی است کہ میل نفسانیۃ او بلذیذ خوردن وخوب پوشیدن وخفتن بہوائے نفس باقی باشد ومتوسط کسی است کہ حظوظ نفسانیہ خود فانی نمودہ وقبلہ توجہش جہت اخروی ساختہ باشد ومنتہی کسی است کہ از ماسوئے گسستہ وبحبل المتین لا شئی موجود غیر اللہ معتصم گشتہ وبلا ذکر ولا فکر ولا مذکور الا ہو توسل ساختہ تبے سمع وبے بصر وبے نطق سر خود ساختہ باشد واین مقام فنا فی اللہ وبقا باللہ است ونزد فقیر مبتدی کسی است کہ آثار صفات فعلیہ در مرایائے عدمیہ خود مشاہدہ نماید ومتوسط کسی است کہ در صفات ذاتیہ فانی گردد ومنتہی کسے است کہ تجلے ذات نقد وقت روزگار او باشد وگفتہ اند در ذکر گفتن رعایت زمان ومکان واخوان میکردہ باشد وراز مان وقت سحر تا اشراق ونیمہ شب وظہر وعصر وما بین شام وعشاء این جملہ پنج وقت بہتر داشتہ اند واماکن مساجد وبعدہ خانقاہ وخلوات افضل نمودہ اند وذکر بکثرت ذاکران وحلقہ بہتر شمردہ اند ودر بر آوردن دم برابر باہم بودہ بذکر گفتن مشغول کردند وذکر بحلقہ با جمعی از اخوان طریق از لوازمات ترقی فرمودہ اند چہ بعض ازین جماعہ ذاکران مجردی بودہ باشد کہ اصلا وقطعا محبت دنیا ودنیہ وشغل باسباب آن من کل الوجوہ از دل او رفتہ باشد پس در صحبت او البتہ البتہ تاثیرے خواہد بود ودمسازی با غیار از اسباب تفرقہ گفتہ اند وہو کذالک وفرمودہ اند کہ بعد از حلقہ درین اوقات خمسہ بذکر بعدد معین مشغول گردد ودر رعایت عدد از حضرت شیخ جنید بغدادی وشیخ سری سقطی وحضرت شیخ معروف کرخی رحمہم نیز واردست بعضے در شبانروزی دوازدہ ہزار مقرر نمودہ اند وبعضے بیست وچہار ہزار بعدد انفاس شبانروزی دوازدہ ہزار در روز ودوازدہ ہزار در شب وگفتہ اند کہ در تعداد سبحہ لازم

گیرد هر چند ذکر لازم گردیده باشد بعد از ذکر و فراغ از حلقه استغفر الله سه بار گوید و سبحان الله سه بار و صلے الله علیه سیدنا محمد و آله و صحبه وسلم سه بار تکرار کرده بگوید و صل کذلک علی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین و علی اهل طاعتک اجمعین بعد ازان دست برداشته این دعا بخواند اللهم صلِ علے سلطان الرسل ختم الانبیاء محمد مولی الثقلین تاج البحرین صلوة دائمة بنور ابد الآباد اللهم یا هادی یا هادی یا هادی نور قلبی و نور قلوبنا بنور هدایتک و نور معرفتک کما نورت الشمس و القمر بنور قدرتک اللهم انک قلت فاذکرونی اذکرکم و قد ذکرناک علی قدر قلت علمنا و عقلنا و فهمنا و درایتنا فاذکرنا یا رب العالمین علے قدر سعة رحمتک و لطفک و جودک و منک و کرمک و عطائک اللهم افتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین و یا خیر الناصرین و یا ارحم الراحمین اللهم ارزقنا طاعتک و طاعة انبیائک و طاعة اولیائک اللهم اجعل ذکرک احب الینا من سمعنا و بصرنا و من جوارحنا اللهم احینا ذاکرین و امتنا ذاکرین و احشرنا یا الهنا فی زمرة الذاکرین العابدین العارفین الواصلین المخلصین المخلصین الذین لا خوف علیهم ولا هم یحزنون الصلوة و السلام علیک یا رسول الله الصلوة و السلام علیک یا حبیب الله الصلوة و السلام علیک یا ولی الله الصلوة و السلام علیک یا سید الاولین الصلوة و السلام علیک یا سید الاخرین الصلوة و السلام علیک یا سید العاشقین الصلوة و السلام علیک یا سید المعشوقین و صلے الله علی خیر خلقه محمد و علی آله و صحبه اجمعین والحمد لله رب العالمین بعد ازان بروح پیران برائے ترقی طالبان حاضر و غائب فاتحه خوانند و بایکدیگر بیعت کنند و بعضے باوراد و وظائف در عقب اوقات خمسه و خواندن مسبعات عشر و چهل اسم و سیفی و حزب البحر وغیره از اوراد اسلاف بعدد معین موافق قانون بدعوت مشغول بوند نوع دویم آنکه جلسه معهوده با جمیع آنچه مذکور شد رعایت داشته لا اله الا الله بمد مبالغه مشغول گردد و معنے لا معبود الا الله بدل اندیشد بعده بمد غیر مبالغه تکرار نماید و معنے لا مطلوب الا الله ملاحظه نماید بعد ازان لا اله بدل گوید و به معنے لا موجود الا الله بر زبان راند و ذکر نفی و اثبات را ذکر لسانی و ذکر ناسوتی گویند و چون در نفی و اثبات ملکه حاصل شود باثبات مجرد مشغول گردد با رعایت جلسه سر را از محل قلب برداشته بدوران از هر دو زانو گذرانیده با رعایت ملاحظه لا مقصود یا لا مطلوب یا لا موجود الا الله گویان ضرب بر دل نماید و اثبات را ذکر ملکوتی گویند که بقلب تعلق دارد و ذکر اثبات مجرد بترکیب نحوی جائز است چه از قبیل تاکید لفظی است مراد اول را بعد از حصول ملکه راسخه با رعایت جلسه در ذکر اسم ذات مشغول گردد سر را از پستان چپ که موضع قلب است برداشته بدوران مذکور بکتف راست رسانند و الله گویان بر دل ضرب نماید و صفات سبعه ذاتیه و ذکر اسم ذات را جبروتی نامند که بروح تعلق دارد و بعد ازان چون ملکه کامله حاصل گردید بذکر هو مشغول گردد و طریق او آنست سر را پیش انداخته از ناف یا از دل بطرف دماغ کشد و در هویت حضرت حق تعالی محو گردد و این را ذکر لاهوتی گویند که بسر تعلق دارد و چون از ذکر جلی فارغ گردید بذکر خفی مشغول گردد و خفی بر دو نوع فرموده اند نوع اول آنست که خود بشنود و دیگرے نه و نوع دویم آنکه نه خود بشنود نه دیگرے نوع اول آنکه در هر چهار اذکار مذکوره بے تحریک سر با رعایت همان معانی مسطوره بدوران فکرے مشغول گردد با ترتیب بعد از حصول ملکه در هر یک و نوع ثانی بر دو طریق است طریق اول بپاس انفاس هر چهار اذکار مذکوره با رعایت همان معانی بزبان قلب حقیقی مشغول گردد تا در هر یک علی الترتیب ملکه حاصل آید و گفته اند در جلی در شش روز افطار نماید و در پاس انفاس در دوازده روز تا

از ذکر بانس رسد والا نتیجہ نبخشد اما ظاہر آنست ہر چہ از سر حضور باشد نتیجہ تمام خواہد بخشید و ریاضت بجوع کہ در اتیان اوامر و نواہی
قصوری راہ یابد در شرع مکروہ پنداشتہ اند و فرمودہ اند کہ حقیقت ذکر آنست کہ ہر کدام از اوامر و نواہی بجائے خود آرد پس ارتکاب
آن نباید میانہ روی اختیار کند ہذا و طریق ثانی بحبس نفس ہر چہار اذکار را بتصور و رعایت معانی مذکورہ بے حرکت اعضا
مشغول گردد بعضے رعایت عدد نمودہ در یک نفس از پنج بار تا چہار صد بار گفتہ اند و بعضے در یک نفس دوازدہ ہزار تکرار
میکردند بعد ازان بشغل حضور کہ در طریقہ علیہ نقشبندیہ است مشغول گردد باللہ التوفیق **فصل** در اذکار و اشغال طریقہ
بہائیہ کہ بشیخ بہاؤ الدین زکریا ملتانی رحمہ اللہ تعالے منسوب است شل اذکار و اشغال طریقہ سہروردیہ است و بہائیہ شعبہ
از سہروردیہ است **فصل** در طریقہ علیہ شطاریہ مرشد کامل مر طالب صادق را فرماید تا سہ روز روزہ دارد و در ہر
روز کلمہ طیبہ و استغفار و درود ہر یک ہزار بار بگوید و بعد از روز سیوم در آخر شب غسل کردہ در خدمت مرشد حاضر آید و مرشد
او را در خلوت پیش خود بنشاند و بعد از بیعت ہر ذکرے کہ ملایم مسترشد داند تلقین نماید و در وقت تلقین اجنبی در انجا حاضر نباشد
زیرا کہ تلقین از اسرار حق است و ہر طایفہ با سرارے مخصوص است و مرید صادق بحکم تلقین مرشد ذکر در کار دارد و طریق
تلقین این است اول مرشد سہ بار ذکر گوید و مرید بشنود بعدہ مسترشد ذکر گوید و مرشد بشنود و حوالہ سازد باین طریق مرشد بگوید
کہ چنانکہ ما را از پیران رسیدہ است ما ترا دادیم و مسترشد بگوید قبول کردم و اذکار طریقہ شطاریہ از نفی و اثبات و اسم ذات بسیار
انواع است در اینجا اندکے بیان کردہ می آید نوع اول نفی و اثبات یک ضربے جلسہ معہودہ طریقہ علیہ قادریہ با رعایت
آداب آن سر بزانوئے چپ یا کتف چپ یا موضع دل بردہ از انجا بدوران سر لا الہ گویان از زانوے راست گذرانیدہ بکتف
راست رساندہ و اندکے سر را بجانب پشت کج کردہ الا اللہ گویا بزانوئے چپ یا کتف چپ یا موضع دل بہاء الا اللہ مہبوط
کند در جمیع اذکار ہر جا کہ ابتدا کند ہمانجا ضرب نماید در حالہ نفی چشم وا دارد و در حالہ اثبات بندد و در جانب نفی ملاحظہ
بطلان الہہ باطلہ کند و در حین اثبات حضرت حق را تعالے شانہ ثابت گرداند چون ذکر باین فکر قرار گرفت نفی کند وجود
اعیان را و ثابت سازد عین را چون این فکر قرار گرفت سالک از خود خواہد رفت صار العبد فانیا و بالحق باقیا نوع دویم ذکر نفی و
اثبات دو ضربے بدو کوب برعایت جلسہ معہودہ و دور مذکور یک ضرب بقاعدہ مسطورہ الا اللہ گویان بر زانوئے چپ دہد
و ضرب دویم نیم کج شدہ بر آرنج چپ دہد بار بجملہ بر آمدہ در سینہ بحبس دم اللہ گویان در خود زند باز از سر آغاز کند نوع سیوم
ذکر سہ ضربے بسہ کوب جلسہ معہودہ نگاہداشتہ بہمان دور الا اللہ گویان ضرب اول بر زانوے چپ زند و ضرب دویم بر
زانوئے راست و ضرب سیوم درمیان دو سینہ باز از انجا بطریق حملہ بر آمدہ اللہ اللہ گویان سہ کوب بحبس دم در خود دہد
باز از سر آغاز و نوع چہارم ذکر چہار ضربے و آن بر دو طریق است طریق اول آنکہ رعایت جلسہ معہودہ و دور نمودہ الا اللہ
گویان ضرب بر زانوئے راست نماید بعد ازان الا اللہ گویان ضرب بر زانوے چپ یا دل نماید بعد ازان ما بین الرکبتین ضرب
نماید بعد ازان بر ناف در ضرب اول اشارت است بنفی خطرہ ملکی و در ثانی بثبوت خطرہ رحمانی و در ثالث بنفی خطرہ شیطانی
و در چہارم بنفی خطرہ نفسانی و طریق دویم آنکہ رعایت جلسہ معہودہ و دور نمودہ الا اللہ گویان ضرب اول بر زانوے چپ زند
و ضرب دوئم بر زانوے راست و ضرب سیوم بر کتف راست و ضرب چہارم بر دل ضرب اول بدور الا اللہ است و ضرب بہائے

دیگر گفتن الا اللہ پیاپے و مد چندان کشد کہ ضربات ثلثہ در یکدم در آیند و در ضربات اربعہ اشارتست بچہار خطرات شیطانی و
نفسانی و ملکی و رحمانی در ضرب اول بزانوے چپ اشارت است بر نفی خطرہ شیطانی کہ مقر و مقام شیطان طرف چپ است
ضرب دوئم بر زانوے راست اشارۃ است بر نفی خطرہ نفسانی کہ میان نفس و شیطان مقابلہ است ضرب سیوم بر
کتف راست اشارت است بر نفی خطرہ ملکی کہ بر کتف راست محل فرشتۂ کاتب خیر است ضرب چہارم بر دل اشارۃ
است بر ثبوت خطرۂ رحمانی و باید دانست اگر خطرہ شیطان بجنبد باید کہ دران حال کلمہ تمجید بسیار گوید تا آنکہ رفع شود و اگر
خطرہ نفسانی بجنبد استغفار بسیار گوید و ہفتاد کرۃ سورۃ اخلاص بحضور دل بخواند تا برطرف شود و اگر خطرہ ملکی پیش آید یا زیادہ بار
این دعا بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم سبحان ذی الملک والملکوت سبحان ذی العزۃ والعظمۃ والھیبۃ والقدرۃ والکبریاء والجبروت
خطرہ رفع شود و از برائے ثبوت خطرۂ رحمانی کلمہ طیب بسیار گوید و از برائے تمکین تجلی سہ صد و شصت بار بگوید یا اللہ نور
قلوبنا بنور معرفتک یا اللہ نوع پنجم جلسہ معہودہ بارعایت آداب سر بزانوے چپ بردہ لا آغاز دہد بدو را نہ انجا بر زانوے
راست گذرانیدہ الہ بر کتف رسانده الا اللہ بر زانوے چپ ضرب نماید و از انجا الا اللہ گویان مابین ہر دو زانو گذرانیدہ
بر ناف ضرب نماید و از ناف ہو را کشیدہ بدماغ رسانیدہ سہ کوب در سینہ دہد باز از سر آغاز دہد و حضرت مولنا قدس سرہ
در وقت عنایت تلقین فرمودند کہ در حالت نفی وجود خود را دو دو انگشت بملاحظہ فنا در تحت لا کشیدہ باشند نوع ششم ذکر لا یتناہی
ضرب لا یتناہی جلسہ دور معہود نگاہداشتہ الا اللہ را بدل یا بکتف چپ یا زانوے چپ رساند و از انجا سر برآوردہ بطرف
آسمان دیدہ در خود ضرب دہد باز طرف زمین نگریستہ ضربے بر سر زانوئے چپ دہد و ہمچنان پیاپے بفرق دو دو انگشت
یا چہار انگشت از زانوئے چپ ضرب کنان بر زانوئے راست رسد روانہ زانوے راست و آرنج و کتف راست شدہ
در سینہ گذشتہ و بر کتف چپ و آرنج چپ آمدہ بر سر زانوے چپ رسد اینجا سہ ضرب متصل دہد باز از انجا چنانکہ آمدہ بود ہمچنان
ضرب کنان بزانوے چپ رسد باز سہ ضرب متصل دہد باز از زانوے چپ ضرب کنان میان دو زانو رسد و از میان
دو زانو ضرب کنان بر ناف گذشتہ بر صدر رسد بعدہ چشم بستہ نود و نہ ضرب بملاحظہ نود و نہ نام در خود دہد باز از سر آغاز دہد
درین ذکر کشف علوی و سفلی روئے نماید چون دران ملکہ شود باثبات مجرد مشغول گردد و طریق ذکر اثبات نیز بر انواع است
نوع اول ذکر یک ضربے مجرد و بفکر جلسہ معہودہ نگاہدارد پیاپے ضربہا بزانوئے چپ یا کتف چپ یا بر دل الا اللہ گویان
زند و در عین ذکر فکر نگاہدارد و این فکر و جلسہ در جمیع انواع ذکر اثبات نگاہدارد نوع دویم ذکر یک ضربے با کشش
و کوب طریق او این است الا اللہ گویان ضربے بر دل یا بر کتف چپ یا بر زانوئے چپ زند و از انجا سر برآوردہ
الا اللہ در خود ضرب دہد ہمین روش بے تحلل غفلت مشغول گردد نوع سیوم بدو ضرب و دو کوب طریق او این است
سر را بر آرنج آوردہ و نزدیک زمین رسانیدہ الا اللہ گویان ضرب کند و از انجا سر برآوردہ الا اللہ را در خود کوب دہد باز
سر بر آرنج راست گذرانیدہ و نزدیک زمین رسانیدہ ضرب کند و از انجا سر برآوردہ در خود کوب دہد پیاپے ذکر کند بے فاصلہ نوع چہارم بسہ ضرب و سہ
کوب الا اللہ گویان ضربے بر دل یا بر کتف چپ یا بر زانوئے چپ زند و کوبے در خود و ضربے بر زانوئے راست زند و کوبے در خود و ضربے در میان
دو زانو زند و کوبے در خود درین اذکار پیاپے کردہ باشد بے فصل تا ذوق روئے آرد و شوق دست دہد چون در اذکار مذکورہ ملکہ شود بذکر

اسم ذات مشغول گردد وآن نیز بر انواع است نوع اول یک ضربے مجرد بشدۃ جلسہ معہودہ نگاہدارد وسر را از کتف
راست اندکے بلند کردہ اللہ گویان بر پہلوے چپ بسختی وشدت ضرب کند بحیثیتے کہ پہلوئے چپ خم خورد بے فاصلہ
باین ذکر مشغول گردد ودر اثنائے ذکر چشم وا نہ دارد وجسد را بشکل لفظ اللہ در آرد ومعنے ان اللہ خلق آدم علی صورتہ
بتصور جید تصور کند تا فنا فی اللہ حاصل گردد نوع دوئم یک ضربے بقبض دم برعایت جلسہ معہودہ ہر دو دست بر ہر دو
ران بدارد واللہ گویان معدہ را بسختی بالا کشد سر وکمر بلند کردہ اللہ گویان بزیر ناف بسختی ضرب کند وبجدے بذکر مشغول
گردد کہ از خود برود نوع سیوم ذکر یک ضربے با مدہو جلسہ معہودہ نگاہداشتہ از کتف راست اللہ گویان بر کتف چپ
نماید واز انجا ہو گویان سر را بکتف راست رساند نوع چہارم ذکر سہ ضربے بسہ کوب بقبض دم بحبس دم معدہ را بالا کشد واللہ
گویان ضربے بر دل یا آرنج چپ زند وکوبے در خود وضربے بر آرنج راست وکوبے در خود وضربے بر ناف وکوبے در
خود باز از سر آغاز کند نوع پنجم چہار ضربے بیک قبض دم برعایت جلسہ معہودہ دم را از تحت ناف بالا کشد اللہ گویان
ضربے بر زانوئے راست وضربے بر دل یا زانوے چپ وضربے درمیان دو زانو وضربے در خود باز از سر گیرد چون
از ذکر اسم ذات ملکہ حاصل گردد بذکر ہو مشغول شود وطریق ذکر ہو نیز بر انواع است نوع اول یکشش ہو تا ام الدماغ
ہیئتہ جلسہ صلوتیہ نگاہداشتہ سر را نزدیک زانو رسانیدہ ہو را از تحت ناف باواز ظاہر بقبض دم بالا کشد تا ام الدماغ آنجا
لمحہ قرار دہد باز از سر آغاز کند ومعنے ہو بوجہ جید ملاحظہ نمودہ مداومت نماید تا در ہویت مطلقہ فانی گردد نوع دوئم یکشش باطنی
بفکر ہو جلسہ مذکورہ نگاہداشتہ زنخ را پیش انداختہ از زیر ناف دم را ہو گویان بفکر بالا کشد وبدر شدن نہد قبض کردہ بدارد
ودر جمیع اعضاء بفکر ہو بگرداند وبجدے بدارد کہ طاقت نگاہداشتن نماند چون بے طاقت شود از راہ بینی بدمے رقیق
ہو گویان بگذارد وباز از سر آغاز کند فواید این ذکر بسیار است وبے نہایت نوع سیوم سہ ضربے بدو ہو ویک حی برعایت
جلسہ معہودہ سر بالا کردہ ہو گویان ضربے جانب آسمان وسرنگون کردہ ضربے طرف زمین کند وحی گویان ضربے در خود زند باز از سر
گیرد نوع چہارم یکشش ہو با ضرب ہو دو زانو بنشیند وپشت پائے راست بر کف پائے چپ نہد چنانچہ سرین بر شتالنگ
باشد ہو را از تحت ناف باواز رقیق بفوق کشد واز فوق ہو گویان ضربے در خود زند بے فاصلہ بدین ذکر مشغول گردد وچون
در اذکار جہریہ ملکہ حاصل شود بذکر خفی مشغول گردد وباید دانست بہر مرتبہ کہ رسد مناسب آن مرتبہ ذکر خفی گوید وآن بر دو نوع است
نوع اول پاس انفاس باید دانست اینکہ در ہمہ طرق اذکار پاس انفاس بر یک طریق است وقتے کہ نفس بیرون آید اول
کلمہ تصور کند وچون درون رود آخر کلمہ تصور نماید این قدر ہست کہ تصور معناء ہر ذکرے علیحدہ است از مرشد معلوم توان کرد
چون سالک را آئینہ ملکوت مقابل آید گاہے عین گاہے عکس در نظر شہود او آید باید کہ بذکر نفی واثبات مشغول گردد تا غیر
منتفی گردد وعین روے نماید وثابت گردد وبعضے بجائے لا الہ ہا گویند وبجائے الا اللہ ہو گویند سند از اوستاد باید وچون
خواہد کہ بمرتبہ جبروت رسد وباسماء الہی موصوف گردد باید کہ بذکر اسم ذات مشغول گردد تا ثمرۂ تخلقوا باخلاق اللہ دست دہد
وچون خواہد کہ بمرتبہ ہویت مطلقہ صرف رسد وشعور اجمالے وتفصیلے مرتفع گردد باید کہ بذکر ہو مشغول گردد تا در مقام کان اللہ
ولم یکن معہ شئ استقامت یابد وچون خواہد کہ غیب را در مشاہدہ شہادت معائنہ کند باید کہ بذکر ہو حی مشغول گردد تا سنریہم

ایاتنا فی الافاق وفی انفسھم عیان درنظر آید وچون خواہد کہ وجود ممکن رافانی بہبیند وبقائے حضرت واجب الوجود باقی داند باید
کہ بذکر کل من علیہا فان ویبقی وجہ ربک ذوالجلال والاکرام مشغول گردد وچون خواہد کہ نسبت آئینہ مرتفع گردد وغیب
وشہادت یک حقیقت بہبیند باید کہ بذکر ہو الظاہر والباطن مشغول گردد تا ظاہر وباطن جز وجود واحد درنظر نیاید وچون خواہد
کہ بیک حقیقت پیوند ازل وابد بیک رشتۂ آغشتہ باشد بذکر ہو الاول والآخر مشغول گردد ونوع دویم ذکر خفی ذکر قلب
است درین ذکر جلبہ بعین نیست دم راحبس کردہ بتصور اسم ذات معدہ را بالا کشد ودم راجنبش دہد باز بہمان تصور فرود آرد وبیاپے
بہمین طریق ذکر کند اذکار درین طریقہ بسیار اند برہمین قدر درین رسالہ اکتفا افتاد وچون در اذکار ملکہ حاصل شد در اشغال در پیچد
وآن نیز بسیار اند در اینجا باندک اکتفا مے افتد اول شغل فناء الفنا وبقاء البقا آئینہ مقابل خود دارد و بر عکس خود ناظر باشد و
بداند کہ چنانکہ وجود این صورت وصفات محرکت وسکون او عکس از عین شخص است ہمچنان بحکم المومن مرات المومن در آئینہ
وجود خود ہرچہ مے بہبیند عکس ذات وصفات وافعال حضرت حق است دوم شغل امعیشت است وصورۃ این شغل اینست
اللہ حاضری بزبان یا بدل گوید وبچشم ظاہر بحکم فاینما تولوا فثم وجہ اللہ ظہور اسماء وصفات بہبیند ومژہ را برہم نزند ودر باطن خود
تصور نماید کہ حاضر است باین حضور بحدے ناظر باشد کہ خود بخود شود وچون بخود آید اللہ ناظرے گوید ونظر را از موجودات
برآرد وبر دوبرہ بینی خود بگذارد ومژہ برہم نزند بحدے کہ از خود بیخود گردد وچون باز در خود آید اللہ معی گوید وچشم را بہ بندد وملاحظہ
وہو معکم اینما کنتم در دل بگذارند وبداند کہ او با ماست سیوم شغل اصول مشرب شطار وطریق این شغل این است در ذات
حق سبحانہ وتعالی کہ متصف بصفت جلال وجمال است خود را فانی سازد تا کہ در نظر شہود او جز ذات حق نماند وذات حق تعالیٰ
باطن باطن خود دریابد وجمیع حواس بستہ چندان درین شہود مستغرق گردد کہ ہیچ شعورے نماند چون از ان مقام تنزل
حاصل شود فی الجملہ شعورے روئے خواہد نمود در مرتبہ برزخ کبرٰے فرود آید درین مقام باطن خود را برزخ کبرٰے وحدت صرفہ
وحقیقت محمدی تصور کند وبداند کہ ہمان ذات بجلال وجمال ذاتے در باطن سالک ظہور فرمودہ درین مقام جمیع حواس
را بکشاید غیر از چشم وچون ازین مقام تنزل فرماید وجمیع صفات ذاتیہ ظہور نمایند اینجا چشم بکشاید ونظر بر بدن خود اندازد و
بدن خود را برزخ صغری کہ وحدۃ جامع وحقیقت آدم است قرار دہد وہر صفتے کہ روئے نماید بطریق قرب نوافل ثابت
گرداند وبران اللہ خلق آدم علیٰ صورتہ ناظر باشد تا اسرار باطنی منکشف گردند باز از حقیقت انسانی ترقی کند ودر مقام
حقیقت عروج کند واز ان مقام ترقی نمودہ در مرتبہ ذات مطلق رسد برہمین طریق مشغول بودہ باشد ودرین مراتب سیر کردہ باشد
تا کہ حالات این مقامات برو مکشوف گردند ووصول باصول حاصل آید پس در شغل چہارم کہ ملاحظہ تجلیات اسماء الٰہی است
مشغول گردد وصورت این شغل باین طریق است سالک خود را در ذات احد متصف بصفت صمد فانی گرداند تا کہ خود را
ذاتِ احد بصفت صمد یابد پس باطن را جلال وظاہر را جمال تصور نماید باین معنے کہ این ذات ہمان ذات ست متصف
بصفت جلال وجمال وچون خواہد کہ خود را بصفت جلال متصف کند چشم بپوشد وہمہ اشیا را تحت کل من علیہا فان درکشد
ودرین فکر مستغرق گردد بحدے کہ از شعور وبے شعوری بے شعور گردد وچون بصفت جمال متصف شود چشم بکشاید ودر جہات
ستہ بحکم اینما تولوا فثم وجہ اللہ ظہور جمال مشاہدہ نماید پنجم شغل صفات سبعہ ذاتی امہاتی کہ حیوۃ علم قدرۃ ارادۃ سمع بصر کلام است

طریق این شغل بر دو نوع است نوع اول آنکه سالک مدام حاضر وقت باشد ہر صفتے کہ ظاہر گردد بدان صفت متصف گردد۔ نوع دوئم آنکہ اسم ذات را بہمہ صفات موصوف گرداند بدین طریق اللہ کہ سمیع است اللہ کہ بصیر است تا آخر باز کلیم را بہمہ صفات متصف گرداند بدین طریق کلیم کہ بصیر است کلیم کہ سمیع است تا سمیع ششم شغل صفات سبعہ بطریق عوام و خواص و خاص الخواص طریق اول ہمہ انا و انست است و طریق خواص حق آلہ و سالک فاعل بدان و آن را قرب نوافل گویند و طریق خاص الخاص حق فاعل و بندہ آلہ است و آن را قرب فرائض گویند ہفتم شغل خلوت در انجمن است در خلا و ملا درین تصور حاضر باشد کہ حاضر است بحضور خود ناظر است بنظر خود شاہد است بشہود خود یعنے موجود است بوجود خود ہشتم شغل مبداء و معاد چشم خود را بپوشد و تمام موجودات را کرۂ خاک تصور کند چنانکہ جمیع حیوانات و نباتات وغیرہما بدیدہ یقین خاک نمایند بعد ازان چشم بکشاید و بعالم بنگرد و در دل قرار دہد کہ این ہمہ فی الحقیقۃ خاک است اگرچہ در نمائش افلاک است باز چشم بپوشد و تصور کند کہ جملۂ عالم کرۂ آب است بعدہ چشم بکشاید و بنگرد و در دل قرار دہد کہ این ہمہ آب است باز چشم بپوشد و تصور کند کہ جملہ عالم کرہ ہوا است و موالید ثلثہ ہمہ در ہوا اند بعد ازان چشم بکشاید و بعالم بنگرد و در دل قرار دہد کہ حقیقت اشیا ہمان بود کہ متصور شد بعد ازان چشم بپوشد و تصور کند کہ جملہ کرۂ نار است بعدہ چشم بکشاید و بعالم بنگرد و بداند کہ این ہمہ اشیا یکرۂ ناری پایدار اند بعد ازان چشم ببندد و تصور کند کہ این جملہ عالم نور است و جملہ حیوانات و معدنیات و نباتات و ملائکہ نورانی اند بعدہ چشم بکشاید و ہمان تصور را در باطن قرار دہد باز چشم بپوشد و جملہ عالم را سر وحدت را تصور کند و ہمان اشیا را در خارج محو داند بعدہ چشم بکشاید و نظر بر عالم اندازد و تامل کند کہ این ہمان سر است کہ بصور عالم ظہور نمودہ است بعد ازان چشم بپوشد و این سر را ظہور ذات مطلق کہ حق است در دل قرار دہد و خود را در ذات حق فانی گرداند و چشم بکشاید و بداند کہ این ہمہ عالم در شہادت و غیب و غیب الغیب پرتو ذات مطلق است و ہمان ذات مطلق در جمیع مراتب ظہور فرمودہ است ہمچنین نزول و عروج کردہ شد تا فنا در ذات بحت و بقا حاصل آید و باللہ التوفیق **فصل** طریق توجہ درین طریق این است در محل خالی در آنجا کہ آواز کسے بگوش او نرسد با طہارت مستقبل قبلہ بنشیند و خود را روح مجرد از بدن تصور کند و در دریائے نور الٰہی بے پایان بیندازد و ہلاک در ذات حضرت حق فانی گرداند و برین معنے ملازمت نماید تا دوام استغراق حاصل آید و از تفرقہا و اضطرابہا آزاد گردد آنگاہ متوجہ دل سالک گردد و آن نسبت را بدل سالک نقل کند و برین تصور باشد تا سالک متاثر شود و از برائے برآمدن حاجت اسم ذات یا اسمے از اسما حسنی موافق حاجت خود اختیار نماید در راستان اسم ذات بآن اسم بگوید و در چپان نیز اسم ذات بآن اسم بگوید و در دل اسم ذات بآن ضرب کند فی الحال آن حاجت برآید مثلا طالب مغفرۃ بگوید یا اللہ الغفور و مریض طالب صحت بگوید یا اللہ الشافی انت الشافی و مظلوم برائے دفع ظالم بگوید یا اللہ المذل و از برائے کشف ملکوت و حضور ملائکہ مقرب و کشف ارواح ہر روحے کہ باشد در راست بگوید سبوح و در چپان بگوید قدوس و طرف آسمان بگوید رب الملائکۃ و در دل ضرب کند و الروح و از برائے دفع امراض و اسقام و اوجاع بگوید در راستان یا احد و در چپان یا صمد و در طرف آسمان یا وتر و در دل ضرب کند یا فرد و از برائے کشف حقائق اشیا اسم یا احد یا صمد آمدہ اند یعنیا و شمالا این دو اسم بگوید از برائے کشایش امور بستہ

بعد از نماز تہجد ہزار کرت راستان بگوید یا حی و در چپان بگوید یا وہاب و در دل ضرب کند یا اللہ و از برائے کشف قبور اول بگوید یا رب یا رب بیست و یکبار بعدہ طرف آسمان بگوید یا روح و در دل ضرب کند یا روح و از برائے حصول ہر حاجت کہ داشتہ باشد بعد از ادائے فجر ہو الحی القیوم ہزار کرت بگوید و بعد از ادائے ظہر ہو العلی العظیم ہزار کرت و بعد از ادائے عصر ہو الرحمن الرحیم ہزار کرت بعد از ادائے مغرب ہو الغنی ہزار کرت بعد از ادائے عشا ہو اللطیف الخبیر ہزار کرت بہر نیت کہ اسماء مذکورہ درین اوقات ذکر کند حق تعالیٰ آن حاجت را قبول گرداند و ہر دعائے کہ کند مستجاب گردد و بزودی بمقصود برسد و اذا سالک شخص عن امرانہ کیف یکون خیرا او شرا فلیراقب و لیرجع الی القلب ساعۃ فاذا انشرح القلب و انبسط و لم یضطرب یکون خیرا و ان رعش و اضطرب یکون شرا و ہذا لمن کان لہ قلب حی مصفی مزکی مظہر انوار اللاہوت فاما کل قلب فلا فاعرفہ **وصل** بعد از نماز فجر و عصر کہ محل نوافل نیست باذکار و مراقبہ مشغول گشتن معمول و مختار مشائخ کرام است رحمہم اللہ تعالیٰ و احادیث درین باب نیز وارد اند در مداومت بر اذکار و افکار در وقفات مذکورہ تاثیرات و برکات بسیار است و طریقہ او اینست بعد از ادائے فریضہ صبح مستقبل قبلہ بنشیند اول تجدید توجہ کند و بگوید اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیا و انا اعلم و استغفرک لما لا اعلم بہ تبت عنہ و تبرات و اسلمت و اقول لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بعدہ بیست و یکبار استغفار گوید باین صیغہ استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم و اتوب الیہ بعدہ درود فرستد باین صیغہ الصلوۃ و السلام علیک یا رسول اللہ الصلوۃ و السلام علیک یا حبیب اللہ الصلوۃ و السلام علیک یا صفی اللہ و السلام علیک یا نبی اللہ بعدہ سہ بار با تسمیہ تمام کلمہ طیبہ بگوید در آخر تسمیہ وقف کند و در کلمہ طیبہ چندان مد کشد کہ تمام دم در مد کشیدن مستغرق شود بعدہ سر فرود اندازد بطریق متواضعان بامید آنکہ در دل از خدا تعالیٰ چیزے وارد شود باز سہ بار کلمہ طیبہ چنانکہ اول گفتہ بود بگوید بعدہ کلمہ الا اللہ بگوید و متواضع بنشیند بعدہ سر برآوردہ کلمہ طیبہ بگوید بعدہ در ذکر اللہ مشغول گردد چندانکہ ذوق داشتہ باشد مستغرق گردد ہمچنین از ذکرے بذکرے انتقال نماید و از شغلے بشغلے و اگر شیخ با یاران در حلقہ نشیند ذکر گوید طریقہ مسطورہ رعایت داشتہ ذکر گوید و انتقال نمودہ باشد و بعد از ذکر باین ورد مشغول شود اول آیۃ الکرسی بخواند بعدہ این آیۃ بخواند ربنا و آتنا ما وعدتنا علی رسلک و لا تخزنا یوم القیمۃ انک لا تخلف المیعاد بعدہ این دعا بخواند اللہم اصبحنا بک نشہد و نشہد حملۃ عرشک و ملائکتک و جمیع خلقک انک انت اللہ لا الہ الا انت وحدک لا شریک لک و ان محمدا عبدک و رسولک بعدہ چہل و یکبار یا عزیز بگوید بعدہ مسبعات عشر بخواند و آن اینست فاتحۃ الکتاب ہفت بار سورۃ والناس ہفت بار سورۃ فلق ہفت بار اخلاص ہفت بار الکافرون ہفت بار آیۃ الکرسی ہفت بار سبحان اللہ و الحمد للہ و لا الہ الا اللہ و اللہ اکبر و لا حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم ہفت بار و یکبار این دعا بخواند عدد ما علم العبد و زنۃ ما علم اللہ و ملاء ما علم اللہ ہفت بار اللہم صل علی محمد عبدک و نبیک و رسولک النبی الامی و علی آلہ و بارک و سلم ہفت بار اللہم اغفر لی و لوالدی و لمن توالدا و ارحمہما کما ربیانی صغیرا و اغفر اللہم لجمیع المومنین و المومنات و المسلمین و المسلمات الاحیاء منہم و الاموات برحمتک یا ارحم الرحمین ہفت بار اللہم یا رب افعل بی و بہم عاجلا و آجلا فی الدین و الدنیا ما انت لہ اہل و لا تفعل بنا یا مولینا ما نحن لہ اہل انک غفور حلیم جواد کریم بر رؤف رحیم سہ بار سبحان اللہ الملک الدیان سبحان اللہ الحنان

المنان سبحان اللہ الشدید الارکان سبحان اللہ المسبح فی کل مکان سبحان من لا یشغلہ شان عن شان سبحان من یذہب باللیل و یاتی بالنہار دور وقت غروب بجاے آن بگوید سبحان من یذہب بالنہار ویاتی باللیل بعدہ سہ بار نود و نہ نام بخواند بعدہ تمام اسماء عظام پنج بار یا شش بار بخواند بعد ازان بروح حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم و جمیع اہل بیت و صحابہ و تابعین و تبع تابعین و جمیع استاذان شریعت و پیران طریقت فاتحہ بخواند بعد ازان بنماز اشراق مشغول گردد و آن چہار رکعت نماز است اول دو رکعت ادا سازد و دران ہر چہ خواہد بخواند بعد ازان دوگانہ دیگر بخواند در رکعت اولی بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی تا خالدون بخواند و در دویم آمن الرسول تا آخر بعد ازان درود بخواند اللہم انی اصبحت لا استطیع دفع ما اکرہ ولا املک نفع ما ارجوا صبحت مرتہنا بعملی واصبح امری بید غیری فلا فقیر افقر منی اللہم لا تشمت بے عدوی ولا تسوبے صدیقی ولا تجعل مصیبتی فی دینی و دنیاے ولا فی الآخرۃ ولا تجعل الدنیا اکبر ہمی ولا مبلغ علمی ولا تسلط علے من لا یرحمنی اللہم انی اعوذبک من الذنوب التی تزیل بہا النعم و من الذنوب التی توجب بہا النقم برحمتک یا ارحم الراحمین بعد ازان دو رکعت نماز استعاذۃ بگذارد و در رکعت اولی بعد از فاتحہ فلق خواند و در دوئم رکعت بعد از فاتحہ سورۃ والناس بعد از سلام درود گوید و این دعا بخواند اللہم انی اعوذبک باسمک الاعظم وکلمتک التامۃ من شر السامۃ والہامۃ واعوذ باسمک الاعظم وکلمتک التامۃ من شر عبادک و شر عذابک واعوذ باسمک الاعظم وکلمتک التامۃ من الشیطان الرجیم واعوذبک باسمک الاعظم و کلمتک التامۃ من شر ما یجری بہ اللیل والنہار ان ربی اللہ الذی لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم الہی انک سلطت علینا عدوا بصیر بعیوبنا یرانا ہو و قبیلہ من حیث لا نراہم اللہم فایئسہ منا کما آیستہ من رحمتک وقنطہ منا کما قنطتہ من عفوک وابعد بیننا و بینہ کما ابعدت بینہ و بین جنتک انک علی کل شئ قدیر و بالاجابۃ جدیر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بعد ازان دو رکعت نماز استخارہ بگذارد در رکعت اولی بعد از فاتحہ سورۃ کافرون و در رکعت ثانیہ سورۃ اخلاص بخواند بعد از سلام درود فرستد و این دعا بخواند اللہم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللہم انی لا املک لنفسی ضرا ولا نفعا ولا موتا ولا حیوۃ ولا نشورا ولا استطیع آن اخذ الا ما اعطیتنی ولا ان اتقی الا ما وقیتنی اللہم وفقنی لما تحب وترضی من القول والعمل فی عافیۃ اللہم اجعل الخیرۃ فی کل قول وعمل اریدہ فی ہذا الیوم واللیل بعد ازان تا ربع روز بذکر مشغول باشد چون یکپاس روز آید ہشت رکعت نماز ضحی ادا سازد بعد ازان بکار ضروریہ معاش و ما یناسب ذلک روے آرد اما دل بیار و دست بکار و چون نیم روز شود بنیت قیام اللیل قیلولہ کند و چون وقت ظہر در آید وضو سازد و دوگانہ تحیۃ ادا سازد و نماز ظہر با جماعت بگذارد و چون عصر در آید وضو جدید کند و تحیۃ المسجد ادا سازد و سنن عصر ادا ساختہ و فرائض گذاردہ مسبعات عشر و نود و نہ نام و اسماء عظام بر ترتیب مذکور بخواند و بعد ازان بذکر مشغول گردد و چون مغرب در آید نماز مغرب ادا سازد و سنن و صلوۃ اوابین و واجبات ادا سازد و بعد ازان مابین عشائین بذکر و فکر ہر چہ صلاح داند مشغول گردد و چون عشا در آید نماز سنت عشا و فرائض و واجبات ادا سازد و بعد ازان طعام خوردہ بحضور تمام بخواب رود و چون نیم شب شود نماز تہجد ادا سازد اقل آن چہار رکعت است و اکثر آن دوازدہ رکعۃ و این دعا بخواند اللہم اصلحنا و اصلح فساد قلوبنا و اصلح فساد افعالنا و اصلح فساد اقوالنا و اصلح فساد احوالنا

و اصلح فساد صدورنا و اصلح ولاة امورنا و اصلح ذات بيننا و اصلحنا بما اصلحت به عبادک الصالحين يا مصلح الصالحين و يا اکرم
الاکرمين و يا ارحم الراحمين اختم لنا بالخير ربنا توفنا مسلمين و الحقنا بالصالحين صلی الله علی محمد و علی آله و علی جميع الانبياء و المرسلين
و بارک و سلم **فصل** در اذکار طريقه فردوسيه جلسه معهوده رعايت داشته لااله را از زانوے چپ بزانوے راست شده بکتف
راست رسانده کلمه الا الله را انجا بر موضعے که دور شروع شده بود ضرب نمايد و اذکار و اشغال طريقه فردوسيه مثل طريقه شطاريه
و قادريه است **فصل** اذکار طريقه طيفوريه شاميه که بسبب نسبت ببديع الدين شاه مدار بطريقه مداريه معروف است ذکر نفی و
اثبات و اسم ذات مثل طريقه نقشبنديه است و طريق اشغال طريقه باين طريق است هو را با دم از زير ناف بالا کشند و فرو رفتن
نهند تا اينکه سر رسد چون بے تاب گردد دم برآورده باز از سر گيرد و در هويت مطلقه محو گردد و درين طريقه حضرت شاه مدار در تقوی
و طهارت بسيار مبالغه فرموده اند و کبار مشائخ اين طريقه فرموده اند هر که خود را از مريدان حضرت شاه مدار بشمارد و مريد گيرد اگر يک
سر موے مخالف شرع رود در بلا افتد و مردود گردد پس مريد اين درگاه بايد که در احکام شرعيه احتياط تمام نمايد **فصل** اذکار طريقه
عليه حاتميه که منسوب است بشيخ محی الدين ابن العربی الحاتمی الاندلسی رحمه الله تعالے مثل اذکار طريقه عليه قادريه است و شغل
آن بطريق ميدارد معاد است که راه بتوحيد وجود دارد **فصل** در بيان طريقه همدانيه که منسوب است بحضرت قطب ربانی سيد علی
همدانی قدس سره اعمال اين طريقه عليه تخلق باخلاق حضرت سر الله الاعظم سيد الانبياء و المرسلين عليه الصلوٰة و السلام است از زهد
و مجاهده و رياضات عليه و طاعات جميله و اکثر ذکر اهل اين طريقه بعد از نفی و اثبات هو است بگرفتن زبان بکام و بند کردن
هر دو گوش بهر انگشت شهادت و کشيدن هوا از ناف باعلی مجلس نفس و ملاحظه نمودن نام حق تعالے و تحريک سرور ملاحظه هر
اسم مبارک حضرت حق تعالی و بعد از فراغ از ذکر بعد از نماز فجر بخواندن اوراد فتحيه بحلقه مشغول شوند و درين شغل برکات جزيله
اند و مشائخ اين طريقه عليه گفته اند که جناب حضرت سيد علی همدانی رحمة الله تعالی عليه ادعيه اين اوراد شريف را از چهار هزار اولياء
کبار استفاده نموده جمع کرده اند و بعد از جمع نمودن در مدينه مطهره علی اشرف ساکنها اکمل الصلوات و ازکے التسليمات و بروايتے
در سرانديب حضرت رسول اکرم را صلے الله عليه و سلم در خواب ديدند و آنحضرت صلے الله عليه و سلم مجموعه در دست مبارک
گرفته فرمودند که خذ هذه الفتحية جناب سيد عليه الرحمة از دست مبارک آنحضرت صلے الله عليه و سلم گرفتند و نزد خود داشتند و چون
از خواب بيدار شدند نزد خود يافتند چون ديدند همان ادعيه مجموعه بود که از انفاس متبرکه مشائخ کبار جمع نموده بودند بنا بران
اشارة باوراد فتحيه نام کردند و اين احقر عباد الله ميگويد که شک نيست که دران فتوحات کثيره است و هيچ احدے ديده نشده است
که بخواندن آن مشغول باشد و محتاج باشد و غنی نباشد و قد قيل فيها هر که در قرائت اوراد فتحيه شتافت هيچ شک نيست که فتاح فتوحش
بخشد و بالله التوفيق **فصل** طريقه عليه رفاعيه که منسوب است بحضرت قطب الاقطاب سيد احمد رفاعی دائره است بر زهد و
مجاهده و پوشيدن عيوب خلق و شفقت بر آنها و ترک التفات بدنيا و مداومت بر اذکار و غالب ذکر اهل اين طريقه هو الحی القيوم و الله
لااله الا هو الحی القيوم است هزار مرتبه روز و شب **فصل** طريقه عليه کازرونيه که منسوب است بموحد ربانی ابی اسحاق الکازرونی
رحمه الله تعالی دائر است بر تخلق باخلاق حضرت رسول اکرم صلی الله عليه و سلم ظاهر و باطن و تسليم و رضا و ايثار و سعت و ترک تحقيق
و دوام شهود و دوام استغراق و اکثر ذکر اهل آن کشاده داشتن چشم هو الظاهر است و گاهے انت الظاهر گويند و پوشيده داشتن چشم

ہو الباطن است و گاہے انت الباطن گویند و ذکر اسم ذات مکرر بقلب گویند و گاہے نفی و اثبات نیز گویند فصل طریقہ مدینیہ که منسوب است بغوث اکمل ابی مدین شعیب بن حسن مغربی قدس سرہ دائر بر کتاب و سنت است و غالب اذکار اہل این طریقہ علیہ نفی و اثبات و اسم ذات ست و طرق آن مثل اذکار طریق علیہ قادریہ و غزالیہ ہست و اشغال آن مثل اشغال آن ہر دو طریقہ است شیخ عیسیٰ بن محمد الثعالبی که شیخ شیخ شیخ عبد القادر مفتی مکہ است گفتہ که وصیت کردہ است شیخ ابو سالم تازی نفعنا اللہ تعالیٰ بہ ہر که درین طریقہ داخل شود داخل شود بہ تقوےٰ و خوف از خدائے تعالیٰ و لازم گیر د طاعت بارگاہ حضرت حق تعالیٰ را و حق خرقہ را بداند و پاک دارد و آن را از امتحان و در حال بر ذکر حق تعالیٰ مواظبت نماید و گفتہ که افضل اذکار است لا الہ الا اللہ است زیرا که آن پاک میگرداند دل را از سیاہی و وصیت کردہ است باحترام مشائخ و خدمت برادران دینی و تواضع فقرا و نرمی بمومنان و شفقت بر ہمہ خلق اللہ و باینکه در ہر صبح بگوید سبحان اللہ و بحمدہ سبحان اللہ العظیم و بحمدہ استغفر اللہ صد بار و لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین صد بار و گفتہ است که در خواندن آن غنا از فقر است و سہولت و آسانی از ہر دشواری ست و بخواند در ہر شب و روز چہار سورۃ از قرآن اقرأ باسم ربک و انا انزلناہ و اذا زلزلت و لایلاف قریش که خواندن این سورہا دفع میکند شر ظاہر و باطن و مجرب کردہ شدہ اند این سورہا درین باب و تخصیص نمودہ است پیران سیدی عبد القادر الجیلانی قدس سرہ در فتوح الغیب و گفتہ است اقطعوا بالیاس فی ایدی الناس تعیشوا اعزاء انتہی آن برخورداران را باید که درورزش طرق فروگذاری ننمایند و از غنیمتے که بالفعل درخانہ موجود است و بسہولت بدست آید سہل الوجود نہ انکارند عمر فقیر باخر رسیدہ است امید زندگانی نیست عاقبۃ بندامت خواہند کشید و من بعد اگر سالہا در اطراف و اکناف جہۃ حصول این نعم سرگردانی خواہند کرد حرفے از ہزار پر ذوق حاصل نخواہند کرد و درخانہ اگر کس است یک حرف بس است ذکم اللہ سبحانہ الی الخیر و لا یکلکم الی الغیر فانہ حسبکم و نعم الوکیل نعم المولیٰ و نعم النصیر و لا حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم ط ۔

مکتوب چہل و یکم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام بعضے احبہ صدور یافتہ در بیان اثبات آثار نبوی علی صاحبہا الصلوات و التحیات من الشعر و الظفر و غیرہ باحادیث صحیحہ و دلایل صریحہ و بیان آنکه اگر چیزے از اعضائے شریفہ یافتہ شود ہرچند سایہ دیدہ شود نیز صحیح است زیرا که حکمت سایہ ابر بالائے وجود مسعود سرور کائنات علیہ افضل الصلوات و التسلیمات آن بود که بعضے از سبب علاوت ہر جا که سایہ پیغمبری یافتند للکد کوب میکردند و الحال که غلبہ اسلام است آن علت مفقود است و بیان جواز رویت خدائے تعالیٰ در منام و رویۃ پیغمبر علیہ السلام و بعضے ملائکہ عظام و تحقیق عالم مثال و بیان بعضے خوارق شعر مبارک که نزد حضرت ایشان ما است و ما یناسب ذلک ۵

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی من علینا بحبیبہ المصطفیٰ و نبیہ المجتبیٰ محمد صلے اللہ علیہ وسلم و ابقیٰ فینا من انوار آثارہ تذکرۃ لنا الی یوم اللقاء

والصلوة والسلام الاتمان الاكملان على اشرف نسمة الورى محمد وعلى آله وصحبه اجمعين الى يوم الجزاء اما بعد الناس قد شاع فيهم ان في الدنيا شعر ونصف من شعره عليه من الصلوات اتمها ومن التحيات اعمها وليس كذلك على ما لاح للثقات من الائمة المتقدمين والمتاخرين من المحدثين وسيلوح لك الحال من الاحاديث والروايات التي من الكتب المعتبرة فاذا لاح لك الحال فانظر بعين الانصاف واصرف عما يقول الجهال واعتبر ليذهب عنك الوبال سمعت عن كثير من الجهال الطعن في هذا الباب واعظك ان لا تطاول لسانك الى كان الشعر منسوبا اليه فانكرت فيه فان كان من شعره صلى الله عليه وسلم فانكارك موجب خذلانك الذي يحصل به الويل كل الويل اياك والانكار ثم ثم وان لم يكن منها فالوزر على من يخدع الناس بالكيد ليحصل به المال فعليك ان تقوم على بجذ صدق النية وقدم خلوص الطوية لان الناس لا يكبهم على مناخرهم الا حصايد السنتهم قال الشيخ رحمة الله السندي في منسكه والشارح على القاري المكي رحمهم الله تعالى واعلم انه يستحب زيارة المساجد والآبار والآثار اي المشاهد المنسوبة اليه صلى الله عليه وسلم سواء علم عينها اي تعينها بتبيين الائمة او جهتها اي اشتهر تعينها عند العامة والا فجهة جهتها لا يكفي لاستحباب زيارتها صرح بهذا الاستحباب على الاطلاق جماعة من اصحابنا الحنفية رحمهم الله تعالى وطائفة من الشافعية وبعض المالكية وغيرهم من الحنابلة وقد كان ابن عمر رضي الله عنهما يتحرى الصلوة والنزول والمرور على وفق المتابعة حيث صلى الله عليه وسلم ونزول قال القاضي عياض في الشفاء اي في شمايل المصطفى عليه افضل الصلوات واكمل التحيات ومن اعظامه واكرامه اعظام جميع اشيائه واجزائه ولو منفصلة من اعضائه واكرام جميع مشاهده وامكنته او معاهده حضر بها او سكن بها او نزل بها ولا نجها لا سيما اذا صلى بها وما لمسه صلى الله عليه وسلم بيده وكذا برجله او جنبه على تقدير صحة نقله او عرف برائحة ولو كان على وجه اشتهاره من غير ثبوت اخباره في آثاره انتهى محصل السندي والمكي وذكر في شرعة الاسلام فاذا سمي الولد باسماء الانبياء والملائكة لم يجز ان يلعنه ويشتمه ويصغره الا ان يواجهه المسمى فيقول انت كذا وكذا ويكرم الولد محمدا فاكرموا او سعوا له في المجلس ولا تقبحوا له وجها ونهى ان يسمى الولد محمدا ثم يلعن او يشتم انتهى علم مما ذكر ان الطعن في المنسوبة اليه وكذا في الاجزاء لا يجوز لان الولد المسمى باسمه صلى الله عليه وسلم على صاحبه مع انه غيره صلى الله عليه وسلم لا يجوز لعنه وشتمه وتحقيره وتصغيره لشرف اطلاق الاسم المكرم عليه فكيف يجوز طعن الجزء المنسوب اليه صلى الله عليه وسلم هولاء يريدون ان يطفؤا نور الله بافواههم شعرا ذا لم تكن للمرء عين صحيحة * فلا غرو ان يرتاب والصبح مسفر * وسمعت ايضا ما كان عند احد شعر من شعر النبي صلى الله عليه وسلم الا عند خالد بن وليد رضي الله تعالى عنه قولهم مكابر لرواية الكتب المعتبرة من الصحاح وغيرها والمثبت مقدم على النافي لان معه زيادة علم على ما في اصول الفقه وورد في الحديث المشهور البينة للمدعي واليمين على من انكر فالانكار من الجهل لا من العلم ذكر البخاري في باب من كتاب الوضوء حدثنا مالك بن الاسماعيل حدثنا اسرائيل عن عاصم وابن سيرين قال قلت لعبيدة عندنا من شعر النبي صلى الله عليه وسلم اصبناه من قبل انس او من قبل اهل انس فقال لان يكون عندي شعرة منه احب الي من الدنيا وما فيها حدثنا محمد بن عبد الرحيم حدثنا سعيد بن سليمان حدثنا عباد بن عون عن ابن سيرين عن انس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم لما حلق راسه كان ابو طلحة اول من اخذ من شعره وصح كما في الجامع الصحيح ايضا ان ام المومنين ام سلمة رضي الله تعالى عنها كان عندها جلجل من فضة فيها شعر من الشعر النبي صلى الله عليه وسلم وكان اذا اصاب الانسان عين او شئ بعث اليها مخضبه منه فيه قوله عن عاصم هو ابن سليمان وابن سيرين هو محمد و

عبيدة هو عمرو السلماني احد كبار التابعين المخضرمين اسلم قبل وفات النبي صلى الله عليه وسلم ولم يره قوله من شعر النبي صلى الله عليه وسلم اي شيء قوله اصبناه اي حصل لنا من جهة انس بن مالك واراد المصنف من ايراد هذا الاثر تقرير ان الشعر الذي حصل لابي طلحة كما ورد في الحديث الذي يليه بقي عند اهل بيته الى ان صار لمواليه منه لان سيرين والد محمد كان مولى انس بن مالك و كان انس ربيب ابي طلحة قوله لما حلق اي امر الحلاق فحلقه وكان ذلك في حجة الوداع واختلفوا في اسم الحلاق والصحيح انه معمر بن عبد الله كما ذكر في البخاري وقيل خراش بن امية والصحيح ان خراشا كان حلاقا في الحديبية كذا في فتح الباري شرح البخاري وفي البخاري ايضا في باب ما يذكر فيه الشيب حدثنا مالك بن اسمعيل حدثنا اسرائيل عن عثمان بن عبد الله بن موهب قال ارسلني اهلي الى ام سلمة بقدح من ماء وقبض اسرائيل ثلث اصابع من فضة فيه شعر من شعر النبي صلى الله عليه وسلم وكان اذا اصاب الانسان عين او شيء بعث اليها مخضبة فاطلعت في الجلجل فرأيت شعرا احمر وفي فتح الباري قوله حدثنا مالك بن اسمعيل هو ابو غسان النهدي واسرائيل هو ابن يونس بن اسحاق وعثمان بن عبد الله بن موهب هو التيمي مولى ابن طلحة قوله ارسلني اهلي الى ام سلمة يعني زوجة النبي صلى الله عليه وسلم ولم اقف على تسمية اهله ولكنهم من آل طلحة لانهم مواليه ويحتمل ان يراد باهله امرأته قوله قبض اسرائيل ثلث اصابع فيه اشارة الى صغر القدح قوله من فضة اختلفوا في ضبطه بل هو بالقاف مضمومة ثم صاد مهملة او بالفاء مكسورة ثم ضاد معجمة فان كان بالفاء والضاد المعجمة فهو بيان لجنس القدح قال الكرماني ويحمل على انه كان مموها بالفضة لا انه كان كله فضة قلت وهذا ينبني على ان ام سلمة كانت لا تجيز استعمال آنية الفضة في غير الاكل والشرب ومن اين لنا ذلك وقد اجاز جماعة من العلماء استعمال الاناء الصغير من الفضة في الاكل والشرب وان كان بقاف وصاد مهملة فهو من صفة الشعر على ما في التركيب من قلق ويظهر ان من سببية اي ارسلني بقدح من ماء بسبب قصة فيها شعر وهذا كله بناء على ان اللفظة محفوظة بالقاف والصاد المهملة وقد ذكره الحميدي في الجمع بين الصحيحين بلفظ دال على انه بالفاء والضاد المعجمة ولفظه ارسلني اهلي الى ام سلمة بقدح من ماء فجاءت بجلجل من فضة فيه ولم يذكر قول اسرائيل فكانه سقط عن رواة البخاري قوله فجاءت بجلجل وبه ينتظم الكلام وقد نبه وكيع في تصنيف القدماء بعدما رواه عن اسرائيل فقال كان جلجلا من فضة صنع صوانا للشعرة كانت عند ام سلمة من شعر النبي صلى الله عليه وسلم قوله بعث اليها مخضبة والمراد انه كان من اشتكى ارسل اناء الى ام سلمة فتجعل فيها تلك الشعرات وتغسلها فيه وتعيده فيشربه صاحب الاناء او يغتسل به استشفاء بها فتحصل له بركتها قوله فاطلعت في الجلجل بجيمين مضمومتين هو شبيه الجرس وقد ينزع من الحصاة التي تتحرك فيوضع فيه ما يحتاج الى صيانته انتهى وفي البخاري ايضا في باب من تلك الابواب حدثنا موسى بن اسمعيل حدثنا سلام عن عثمان بن عبد الله بن موهب قال دخلت على ام سلمة فاخرجت شعرا من شعر النبي صلى الله عليه وسلم مخضوبا وقال ابو نعيم حدثنا نصير بن ابي الاشعث عن ابن موهب ان ام سلمة ارته شعر النبي صلى الله عليه وسلم احمر وفي فتح الباري عن عثمان بن عبد الله بن موهب كان مع ام سلمة من شعر لحية النبي صلى الله عليه وسلم هو الذي خضب بل يحتمل ان احمر بعد لما خالطه من طيب فيه تغليب الصفرة فان كان كذلك فحديث انس ان النبي صلى الله عليه وسلم لم يخضب اصح قلت وكثير من الشعور التي تنفصل عن الجسد اذا طال العهد يؤدي سوادها الى الحمرة وفي صحيح مسلم في باب من ابواب كتاب المناسك حدثنا يحيى

بن یحیی انا حفص بن غیاث عن ہشام عن محمد بن سیرین عن انس بن مالک ان رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم اتی منی فاتی الجمرۃ فرما
ہا ثم اتی منزلہ بمنی ونحر ثم قال للحلاق خذ واشار الی جانبہ الایمن ثم الایسر ثم جعل یعطیہ الناس حدثنا ابوبکر بن ابی شیبۃ وابن ابوکریب
قالو حدثنا حفص بن غیاث عن ہشام بہذا الاسناد واما ابوبکر فقال فی روایۃ قال للحلاق ہا واشار بیدہ الی جانبہ الایمن ہکذا
فقسم شعرہ بین من یلیہ ثم اشار الی الحلاق الی جانبہ الایسر فحلقہ فاعطاہ ام سلیم واما فی روایۃ ابی کریب فبدا بالشق الایمن فوزعہ
الشعرۃ والشعرتین بین الناس ثم قال بالایسر فصنع مثل ذلک ثم قال ہہنا ابو طلحۃ فدفعہ الی ابی طلحۃ انتہی وفی شرح المسلم للحلاقۃ الا ستے
ذکر الشعر والشعرتین یدل علے کثیرۃ الحاضرین والتبرک بآثار الصالحین انتہی وفی العینی شرح البخاری فی باب الحلق والتقصیر من
کتاب الحج قد اختلف اہل الحدیث فی الاختلاف الواقع فی ہذا الحدیث فذہب بعضہم الی ان الجمع بینہما بان النبی صلے اللہ
علیہ وسلم لما حلق الشق الایمن ناولہ ابا طلحۃ لتقسیمہ بین الناس ففعل ابو طلحۃ وناول الشق الایسر ام سلیم لتکون عندہا فصحت نسبۃ
کل ذلک الی من نسب الیہ وذہب بعضہم الی الترجیح لتعذر الجمع عندہ وقد جمع المحب الطبری فی امکان جمعہ ورجح فی
امکان تعذرہ فقال والصحیح ان الذی وزعہ علی الناس الشق الایمن واعطا ابا طلحۃ ام سلیم ولا تضاد بین الروایتین لان ام
سلیم امرأۃ ابی طلحۃ فاعطاہ علیہ الصلوۃ والسلام الایسر لہما فنسبت العطیۃ تارۃ الیہا انتہی وقد ذکر ان خالدا سال ابا طلحۃ حین
فرق شعرہ صلے اللہ علیہ وسلم بین الناس ان یعطیہ شعرۃ ناصیتہ فاعطاہ ایاہ فکان مقدم ناصیتہ مناسبا للفتح کلما قدم علیہ وفیہ
اشارۃ الی انہ لا باس باقتباس الشعر البائن من الحی وحفظہ عندہ وانہ لا یجب علیہ دفنہ کما قال بعضہم انہ یجب دفن شعر بنی
آدم او یستحب وفی المسلم ایضا فی ذلک الباب حدثنا محمود بن المثنی قال حدثنا عبد الاعلے حدثنا ہشام عن محمد عن انس
بن مالک ان رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم رمی جمرۃ العقبۃ ثم انصرف الی البدن فنحرہا والحجام جالس فقال بیدہ عن راسہ
فحلق شقہ الایمن فقسمہ فیمن یلیہ ثم حلق الشق الآخر وقال این ابو طلحۃ فاعطاہ ایاہ حدثنا ابن ابی عمر قال حدثنا سفیان
سمعت ہشام بن حسان یخبر عن ابن سیرین عن انس بن مالک لما رمی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم ونحر نسکہ ناول الحالق
شقہ الایمن فحلقہ ثم دعا ابا طلحۃ الانصاری فاعطاہ ایاہ ثم ناول شقہ الایسر فقال احلق فحلقہ فاعطاہ ابا طلحۃ فقال اقسمہ بین
الناس قال السید الشریف فی شرح المشکوۃ وانما قسم الشعر فی اصحابہ لتکون برکۃ باقیۃ بین اظہرہم وتذکرۃ لہم وکانہ اشارۃ
الی اقتراب الاجل وانقضاء زمن الصحبۃ انتہی وفی الطیبی واختلفوا فی اسم الحلاق والصحیح المشہور انہ معمر بن عبد اللہ العدوی
وقیل اسمہ خراش بن امیۃ بن ربیعۃ الکلبی بضم الکاف انتہی وفی شمائل النبی صلے اللہ علیہ وسلم للترمذی حدثنا علی بن حجر
عن شعیب بن صفوان عن عبد الملک بن عمیر عن ایاد بن لقیط العجلی عن ابی رمثۃ التیمی قال اتیت النبی صلے اللہ علیہ
وسلم ومعی ابن لی قال فاریتہ فقلت لما رایتہ ہذا النبی اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وعلیہ ثوبان اخضران ولہ شعر قد علاہ الشیب و
شیبہ احمر حدثنا احمد بن منیع اخبرنا ہشیم اخبرنا عبد الملک بن عمیر عن ایاد بن لقیط قال اخبرنا ابو رمثۃ قال اتیت رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وسلم مع ابن لی فقال ابنک ہذا فقلت نعم اشہد بہ قال لا یجنی علیک ولا تجنی علیہ ورایت الشیب احمر
قال ابو عیسے ہذا احسن شئ روی فی ہذا الباب وافسر لان الروایات الصحیحۃ ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم لم یبلغ الشیب
وابو رمثۃ اسمہ رفاعۃ بن یثربی التیمی حدثنا سفیان بن وکیع اخبرنا ابی عن شریک عن عثمان بن موہب قال سئل ابو ہریرۃ

هل خضب رسول الله صلے الله علیه وسلم قال نعم قال ابوعیسی وروی ابوعوانة هذا الحدیث عن عثمان بن عبدالله بن موهب فقال عن ام سلمة قال
حمام اخبرنا عبدالله بن عقیل قال رایت شعر رسول الله صلے الله علیه وسلم عند انس بن مالک مخضوبا حدثنا اسحق بن منصور ویحیی بن موسی قالا اخبرنا عبدالرزاق
عن معمر عن ثابت عن انس قال ما عددت فی راس رسول الله صلے الله علیه وسلم ولحیته الا اربعة عشرة بیضاء وفی العینی شرح البخاری وقد ذکرنا غیر واحد ان
خالد بن الولید کان فی قلنسوته شعرات من شعره علیه الصلوة والسلام فلذلک لا یقدم علی وجه الا فتح له وروی انه کان فی قلنسوة خالد بن الولید شعرات من
شعر النبی صلے الله علیه وسلم لا یفارقها بحیث اذ سقطت تلک القلنسوة فی بعض حروبه فشد علیها شدة انکرها بعض اصحاب النبی
صلے الله علیه وسلم فقال انی لم افعل هذا بسبب القلنسوة بل لما تضمنه من شعره صلے الله علیه وسلم لئلا اسلب برکتها وتقع فی
ایدی المشرکین وفی سیرة الحلبیة فی ذکر غزوة الحدیبیة ولما فرغ صلے الله علیه وسلم من صلح الحدیبیة قام الی هدیه فنحره ثم قسموا
لحمها علی فقراء مکة ثم حلق راسه وکان الحالق خراش بن امیة الخزاعی فلما رائے الناس رسول الله صلے الله علیه وسلم قد نحر و
حلق تواثبوا ینحرون ویحلقون وقصر بعضهم کعثمان وابی قتادة وفی کلام السهیلی انه لم یقصر غیرهما ودعی رسول الله صلے الله
علیه وسلم للمحلقین ثلاثا وللمقصرین مرة واحدة وفی لفظ فحلق راسه ورمی شعره علی شجرة فاخذها الناس وتخاصموا واخذت ام
عمارة طاقات منه فکانت تغسلها للمریض وتسقیه فیبراء فلما راء ذلک قاموا ونحروا وحلقوا وفی السیرة الشامیة فی حجة الوداع
فلما اکمل صلی الله علیه وسلم نحره استدعی بالحلاق فحلق راسه فبدأ بالشق الایمن فوزع الشعرة والشعرتین بین الناس ودفع الی
ابی طلحة شق راسه ثم قلم اظفاره وقسمها بین الناس فکلمه خالد بن الولید فی ناصیته حین حلق فدفعها الیه فکان یجعلها فی مقدم
راسه فی قلنسوته فلا یلقی جمعا الا فضه وحلق اکثر اصحابه صلے الله علیه وسلم وقص بعضهم وقال الشیخ عبدالحق الدهلوی فی شرح
المشکوة وکذا قسم اظفاره وهذه البرکة یا الامة الی یومنا هذا باقیة وباعث تذکرة من اجزائه الشریف علیه افضل الصلوات واکمل
التحیات انتهی قوله معربا وفی القول البدیع وکان عند ام سلمة رضی الله عنها جلجل من فضة ضخم فیها من شعر النبی صلے الله
علیه وسلم فکان اذا اصاب الانسان الحمی بعث الیها فخضخضته فیه ثم یاخذ فیضعه علی وجهه فیبراء وفی شرح المواهب اللدنیة
للعلامة الزرقانی وفی السیرة الحلبیة فی مواضع متفرقة وعن انس قال رایت رسول الله صلے الله علیه وسلم فی حجة الوداع
والحلاق معمر بن عبدالله علی الصحیح یحلقه واطاف به اصحابه فما یریدون ان تقع شعرة الا فی ید رجل تیمنا وتبرکا رواه مسلم ولم
یروانه صلے الله علیه وسلم حلق راسه الشریف فی غیر نسک حج وعمرة بدل من نسک وبه جزم ابن القیم لم یحلق راسه الا فی
اربعة مرات احدها یوم الحدیبیة سنة ست وکان الحالق حینئذ خراش بن امیة وثانیها فی عمرة القضاء سنة سبع وکان الحالق حینئذ
معمر بن عبدالله العدوی وثالثها فی عمرة الجعرانة لما قسم غنائم حنین وذلک فی سنة ثمانیة وکان الحالق حینئذ ابو هند الحجام
وقیل خراش المتقدم ورابعها فی حجة الوداع وفی المواهب وقد رایت بمکة المشرفة فی ذی قعدة سنة سبع وتسعین وثمانمائة شعرة
عند الشیخ ابی حامد المرشدی شاع وذاع انه من شعره صلے الله علیه وسلم وفی جامع المعجزات للشیخ محمد الواعظ الرهاوی ومن
معجزاته روی ان ابا بکر رضی الله تعالی عنه اخذ شعرتین من شعر لحیة النبی صلے الله علیه وسلم ووضع فی بیته تبرکا فسمع ابوبکر رضی الله
عنه من بیته صوت القرآن باحسن الاصوات فقام وطلب القاری ولم یجد احدا حتی جاء الی موضع الشعرتین فسمع القرآن منهما
فجاء الی النبی صلی الله علیه وسلم فاخبره بذلک فقال علیه الصلوة والسلام یا ابابکر اما علمت ان الملائکة یجتمعون علی شعری یقرؤن

القرآن عندهما وفي المعجزات ايضا روي انه كان رجل تاجر كثير المال في مدينة البلخ وله ابنان فتوفي ذلك الرجل فبقي المال بين الاثنين نصفين نصفين وكان في الميراث ثلث شعرات من شعر النبي صلى الله عليه وسلم كان اخذه من النبي صلى الله عليه وسلم تبركا فاخذ كل واحد منهما شعرة فبقيت شعرة واحدة فقال اكبرهما نجعل الشعرة الباقية نصفين فقال الاصغر بل هو ابعد من ان نقطع الشعرة فقال الاكبر للاصغر اتاخذ الشعرات الثلاث تبركا بدلا من نصيبك من الميراث فقال نعم فاخذ الكبير جميع المال والصغير الشعرات وحفظها في جيبه فكلما شاهدها صلى الله عليه وسلم فبعد زمان قليل فني مال الكبير وكثر مال الصغير فلما توفي الصغير راه بعض الصالحين في منامه وراى النبي صلى الله عليه وسلم ايضا فقال النبي صلى الله عليه وسلم قل للناس من كان له حاجة فليزر قبر هذا الفتى وكان الناس يقصدون قبره حتى بلغ الى حال كل من مر على قبره راكبا نزل من فرسه ومشى راجلا تخطيما القبره فهذا الكله من بركة شعر النبي صلى الله عليه وسلم ومن بركة الصلوة عليه في حيوة الحيوان للامام الدميري الشافعي نقلا عن الامام احمد بن حنبل في القصة المشهورة مع المعتصم بعد كلام طويل ساقه في قصة محنة قال الامام احمد وكان عندي شعرات من شعر النبي صلى الله عليه وسلم قد صررتها في كم قميصي فجاء بعض القوم الى قميصي ليحرقه فقال المعتصم لا تحرقوه انزعوه عنه وانما درى من القميص الحرق ببركته شعر النبي صلى الله عليه وسلم انتهى قال العلماء ما محصله انه صلى الله عليه وسلم انما قسم الشعر بين اصحابه ليحفظوه فتكون بركته باقية بين اظهرهم ففيه التبرك باقتناء شعره صلى الله عليه وسلم والمواساة بين الاصحاب في العطية والهدية وان المواساة لا تستلزم المساواة وتفضيل من يتولى التفريق على غيره وقال انس بن مالك رضي الله عنه لثابت هذه من شعر النبي صلى الله عليه وسلم فضعها تحت لساني قال فوضعتها تحت لسانه فدفن وهي كذلك وفيه تمسك لكل من حرص على ادخار من يصل اليه من ذلك وحفظ على الامة للتبرك المشاهد يزور وفيه دليل للتبرك بفضلات الصالحين مطلقا بل في امره صلى الله عليه وسلم بقسم شعره الكريم بين الناس كما قال المحب الطبري دليل لانه من كان يظن فيه الخير ويقتدى به يجوز ان يدفع شيأ من يثابه او شعره على وجه التبرك وقال العلامة العيني في عمدة القاري وقد ذكر غير واحد ان خالد بن وليد رضي الله تعالى عنه كان في قلنسوته شعرات من شعره صلى الله عليه وسلم فلذلك كان لا يقدم على وجه الا فتح له ويؤيد ذلك ما ذكره الملا في السيرة ان خالدا سال ابا طلحة حين فرق شعره عليه الصلوة والسلام بين الناس ان يعطيه شعر ناصيته فاعطاه اياه واوصى عمر بن عبد العزيز ان يدفن معه شعر كان عنده من شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال اذا مت فاجعلوه في كفني ففعلوا ذلك وروى محمد بن سعد كاتب الواقدي بسنده في طبقاته وغيره انه لما احتضر معاوية رضي الله تعالى عنه اوصى ان يكفن في قميص كساه اياه رسول الله وان يجعل مما يلي جسده وكان عنده قلامة اظفار رسول الله صلى الله عليه وسلم فاوصى ان تسحق ويجعل في عينيه وفمه وقال افعلوا ذلك بي وخلوا بيني وبين ارحم الراحمين واقتناء الصحابة وادخار ما وصل اليهم من شعره وظفره والتبرك بمخاطه وبذاقه صلى الله عليه وسلم غني عن البيان فان قلت ان المعاوية وغيره من الصحابة امر اهله بوضع اشعاره صلى الله عليه وسلم معه في القبر فمن اين هذه الاشعار التي هي في ايدي الناس اقول ان ثبوت امر واحد

او اثنين من الصحابة بوضع شعر النبي صلى الله عليه وسلم معه في قبره لا يستلزم امر جميع الصحابة بالوضع لان الحكم الخاص لا يستلزم العام كما ان العرف لا يثبت بالعرف الخاص تامل فان قلت ان النبي صلى الله عليه وسلم كان لا يرى ظله كما هو المشهور والعضو الذي كان منه صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم كان كذلك اى لا يرى ظله لان الجزء في حكم الكل فالشعر الذي يكون منسوبا اليه صلوات الله وسلامه عليه وعلى آله ويرى ظله ليس من عضوه قلت لا نسلم ذلك لان الظل انما يرى في الشمس وكان النبي صلى الله عليه وسلم يظله الغمام لئلا يقع ظله على الارض لان بعض اليهود كان يطئ محل ظلال المسلمين اهانة لهم وكان صلى الله عليه وسلم افضل المسلمين فظلل الله بالغمام لئلا يوطي محل ظله والحين لغلبة الاسلام والمسلمين لم يقدر احد على الاهانة لعدم سلطانه والمسلمون يجب عليهم احترامه وحاشا ان يخطر فعل ذلك في قلوبهم من الايمان وقد لاح لك مما مر من قسم شعره صلى الله عليه وسلم بامره الشريف كون كل من وصل اليه شئ من ذلك مخصوصا بحق حفظ ما وصل اليه حتما فلا يجوز لاحد ان ينزعه من يده ويحفظه بنفسه وبهذا المعنى ما في بيوع فتاوى السراجية من ان بيع شعر الانسان لا يجوز والاخذ شعر النبي صلى الله عليه وسلم هدية ممن عنده واعطاه هدية عظيمة لا على وجه البيع والشراء لا باس به انتهى فينتقل الى ورثته على طبق الارث فان قلت كيف يورث الجزء الشريف وقد قال صلى الله عليه وسلم لا نورث قلت لم نقل يورث جزءه الكريم بل حفظه فانه قلت الارث فيما يقبل الانتقال كما في خيار شرط الهداية وغيره وهو الاعيان كما صرح به ابن الهمام في فتح القدير وحق الحفظ ليس بعين قلت قول المحقق ابن الهمام محمول على الغالب فالمال غالب ما يجري فيه الارث والا فلا تخصيص له بالمال لقوله عليه الصلوة والسلام من ترك مالا او حقا فلورثته والحديث اورده صاحب الكنز في كافيه وصاحب الاختيار في المختار وصاحب العناية في العناية وقال المراد بالحق حق قابل للانتقال بدليل قوله فلورثته وغير واحد من اعاظم العلماء الحنفية قال في العناية حاشية الهداية في كتاب الجنايات الارث خلافة ذمي بسبب الميت الحقيقي او الحكمي او نكاحه او ولائه حقيقة او حكما في ماله او حق قابل لها اى الخلافة بعد موته وقد فسرناه في شرح الرسالة في الفرائض وهو كما ترى لا ينحصر في المال بل اذا كان حق قابل للخلافة يصح ان يكون موروثا انتهى والروايات الساكتة عن ذكر هذه الزيادة محمولة على ذكر غالب ما يجري فيه الارث وهو المال كما صرح به في الارشاد الساري شرح صحيح البخاري لا للتخصيص ويؤيد ذلك حديث اعطاء مفتاح بيت الله لاهلها فجرت حجابتهم بالارث فلا يجوز لاحد من الورثة ان يختص بحفظ شعره صلى الله عليه وسلم بلا رضاء سائر الورثة وعلى ولاة الاسلام ان يمنعوه لان حق الحفظ لكل واحد منهم وما يقصد به الحافظون للشعر الشريف من الهدايا والصلات والنذور والوظائف المقررة من السلطان والحكام تقسم بينهم على السوية فان ما يصل الى اولاد المشائخ الاموات وما ياتي به الناس على قبورهم فهو حق لورثتهم يجب بينهم على السوية بين الذكور والاناث فان لم يكن من اولادهم احد لتقسيم الى خدمة قبورهم فان لم يوجد فعلى فقراء المسلمين هو المختار كما في عمدة الاحكام وما ذكر فيه من ان النذور التي ياتي بها الناس على قبور المشائخ لا يفضل احد من ورثة في قسمها الا بالعلم والتقوى فمعناه اذا رضوا على ذلك لتقواه وعلمه كما تشير اليه العبارة وبهذا الان المهدين او النافذين انما يهدون لحافظي شعر النبي صلى الله عليه وسلم والتشريك المطلق يحمل على الاستواء كما في الهبة وهذا هو المفهوم من قوله صلى الله عليه وسلم لنبي ابي طلحة وكلوا بالمعروف ولا ينكر على ما قلنا في المفروق من ان من وضع درهما او دابة او ثورا او غيره على قبر المشائخ

او العلماء كان مباحا لمن اخذه من الفقراء الا اذا نوى خادما معينا انتهى اويفيد المصير الى نية المهدى عند عدم العرف المعين المرجوع اليه الغير المخالف للنصوص الشرعية ونحن لانقول بعدم النية بل نقول بجعل ناويا عرفا كما صرحوا به فى مسئلة حلال الله على حرام ان قلت قد وقع فى بعض كتب الفقه ان النذور والعطايا لا تورث فينبغى ان لا يورث كذلك ما يعطى لزوار الشعر الشريف لكونه نذرا او عطاء اقول نعم ونحن لانقول بجريان الارث فى النذور والعطاء بل نقول بجريان الارث فى حق الحفظ والجوار المتعلق بالشعر الكريم ثم انه علم من غرض المهدين لهدايا هم الى ذلك الشعر الشريف انهم يهدون لاجل المحافظين والمجاورين له ولاريب فى ان كل حافظ ومجاور سواء مع غيره فى ذلك فكان حكمه كغلة الوقف الذى يقف الواقف على اولاده او نسله او ذريته فانهم كلهم يستحقونه على السوية ولا يفضل الذكر على الانثى وكحكم الوصية اوصى بها الموصى للاقارب او النساء او الخدم وغير ذلك فانهم على السوية فصل فى سلخ شهر شوال سنة ستين ومائة والف حين نزلت قريب التتة على ساحل البحر الحلو فى الليلة الاولى رايت فى رؤيائى ان الشيخ الكامل والعلامة العامل قطب الاقطاب غلام محمد معصوم بن حضرت امام العارفين يعنى محمد اسمعيل السهرندى قدس سره جاء الى مع بعض اصحابه وقال اهو متكى على الجدار على ظهره جئتك لازور الشعر الشريف فاشرت الى البيت فراح اليها مع اصحابه ليزور وقد دخل البيت مع اصحابه فمشيت نحوه حتى بلغت الباب وهو كان مشرقيا وكانت العفيفة المسماة بدرالنسب من ستر شديه واقفة على الباب وهى كانت معى قاصدة الحج من البلد فلما وقفت على الباب قال رحمة الله عليه اخرج هذا الاثر الشريف من البيت فاستيقظت فارغا وتحيرت فيما قال وتفكرت فرايت الاثار الشريف فى السفينة التى كنا فيها راكبين فى البيت وكانت فيها نسوة جالسة ونائمة بسوء الادب والاولاد من الصغار والاطفال كذلك وكان بعض الناس على السطح كذلك فاخرجت الاثر فوضعته على السطح واذا سافرت من التتة من مداين السند وقربت الى البندر المسمى ببندر اللاونكه المشتهر ببندر الكهكراله فى ذى القعدة فى العشر الوسطى سنة ستين ومائة والف نزلت قريب البير على ساحل البحر رايت فى مبشرة بعض الناس من شيوخ بلدى جاء الى فقال جئتك لزيارة الاثر الشريف فنسيت زارام لا واذا سافرت منها وبلغت اليمن سنة احدى وستين ومائة والف نزلت من المركب بعد عيد الاضحى بيوم فى البندر الحديدة من بنادر اليمن فلقينى الفقيه طيب الخطيب ابن عمر الناشرى الشافعى حماه الله تعالى عن صدمات الدهر فاستنزلت الاولاد والحوائج من المركب فانزلت ففتش وتنقر الدولة الرومى وغيره من تابعيه الحوائج فعلم من الشعر الشريف الذى كان عندنا فلما علم طلب الشعر الشريف وزاره وكان عنده قريب من سادات ولبعض من الجهال فطعنوا فيه خصوصا السيد الحاضر فى خدمته طعن فيه غاية الطعن واخرج الشعر من الجلجل الذى صنعه صواغ من المفضة له واخذه باصبعيه السبابة والابهام واختره ونظر فيه بالحقارة وكنت مغموما حتى مرت ثلثة ايام او اكثر فاذا غضب الدولة واخرجه من الحديدة فقال الفقيه ظهر من خوارق عادة عضو النبى عليه افضل الصلوات واكمل التحيات ومنذ وقع هذا الشعر الشريف فى يدى ما رايت عسرا انما يدور على دائما بركة ويسر وخير فى الظاهر والباطن وخلصت من الهلاك والغرق فى البحر الزخار ببركته وكثيرا ما رايت من الخوارق منه اقامنا الله تعالى على الصدق واليقين فى نبيه صلى الله عليه وسلم وآثاره الى يوم الدين فان قلت ان الرؤيا خيال من الخيالات فليس بمعتبر قلت وان كان خيالا لكن ليس من الخيالات التى لم يكن لها فى نفس الامر وجود لان الرويا الصالحة ثابتة بالحديث منه عليه افضل الصلوات واكمل التحيات خصوصا فى الباب روى فى الصحيح عن النبى صلى الله عليه وسلم الرويا الصالحة جزء من ستة

واربعين جزءًا من النبوة وفايدة الحصران مبداء امر النبي عليه من الصلوات اتمها ومن التحيات اعمها كان بالرويا الصالحة ستة شهر
حتى روى ان النبي صلى الله عليه وسلم ما راى رويا الا جائت مثل فلق الصبح وروى الترمذي عن ابي هريرة انه قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم ان الرسالة والنبوة قد انقطعت فلا رسول بعدي ولا نبي قال فجزع الناس فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم ولكن المبشرات قالوا يا رسول الله وما المبشرات قال رويا المسلم يراها الرجل او ترى له وهي جزء من النبوة وروى في جامع
الصحاح عن ابي هريرة قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول لم يبق من النبوة الا المبشرات قالوا وما المبشرات قال الرويا
الصالحة زاد مالك من رواية عطاء بن يسار يراها الرجل المسلم او ترى له وقال الله تعالى اخبارا عن يوسف على نبينا وعليه الصلوة والسلام
اني رايت احد عشر كوكبا والشمس والقمر رايتهم لي ساجدين فلما خر ابوه واخوته بين يديه سجدا قال هذا تاويل رويای من قبل قد جعلها
ربي حقا وقال تعالى اخبارا عن ابراهيم على سيد السفراء وعليه الصلوة والسلام يا بني اني ارى في المنام اني اذبحك فلما اراد ذبح
ابنه كما راى في المنام ناداه الله تعالى يا ابراهيم قد صدقت الرويا واعلم ان الرويا ثلثة اقسام رويا من الله جل مجده وهي المبشرات
وحيا الى انبيائه والهاما الى اوليائه وبشراه الى الصالحين ورويا النفس وهي التي يحدث الرجل بها نفسه في اليقظة ورويا من
الشيطان وهي المفزعة تخويف الشيطان عصمنا الله سبحانه وتعالى بفضله واحسانه واجنبنا عنهما بلطفه وامتنانه وما ترى في
روياك الصالحة ارجو من ان يكون من المبشرات على ما شرحناه وفي جامع الصحاح عن ابي هريرة قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم اذا اقترب الزمان لم يكد تكذب رويا المومن ورويا المومن جزء من ستة واربعين جزء من النبوة فلا تكذب وقد قلت
لم تمكن لها في نفس الامر وجود الا ان الصورة المرئية في المنام هي صورة مثالية لا غير والصور المثالية وان كانت من عالم الخيال لكن
ليس من الخيال المفترض العقلي الذي يفترضه العقل قال حجة الاسلام الامام ابو حامد الغزالي رحمه الله تعالى اعلم ان الخلاف في
روية الله تعالى في المنام غير منصور بعد الكشف عن حقيقة هذه المسئلة فانا نطلق القول بان الله تعالى يرى في المنام كما نطلق
انه يرى رسول الله صلى الله عليه وسلم في المنام لكن من لا يفهم معنى الروية لرسول الله صلى الله عليه وسلم كيف يفهم معنى الروية
للحق سبحانه انتهى قوله والحاصل ان معرفة مبادئ الرويا موقوفة على معرفة عالم المثال والآن نحن نذكر نبذا منها مناسبا للباب اعلم ان
للوجود في الظهور مراتب الاولى منها التعين الاول وهو عبارة عن علمه تعالى لذاته وصفاته وجميع الموجودات على وجه الاجمال من
غير امتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى بالوحدة والحقيقة المحمدية والثانية منها التعين الثاني وهو عبارة عن علمه تعالى لذاته
وصفاته وجميع الموجودات على طريق التفصيل وامتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى بالواحدية والحقيقة الانسانية الثالثة
منها مرتبة عالم الارواح وهي عبارة عن الاشياء الكونية المجردة البسيطة التي تظهر على ذواتها وامثالها وتسمى بعالم الامر
والرابعة منها عالم المثال وهي عبارة عن الاشيا الكونية المركبة اللطيفة التي لا تقبل التجزي والتبعض ولا الخرق والالتيام والخامسة
منها عالم الاجسام وهي عبارة عن الاشيا الكونية المركبة الكثيفة التي تقبل التجزي والتبعض والخرق والالتيام وهذه المرتبة تسمى
بعالم الشهادة واذا عرفت هذا فاعلم ان عالم المثال اوسع من عالم الشهادة لانه يشتمل على صور ما في العالم الجسماني وهو اول مثال صوري
لما في الحضرة العلمية ولهذا يسمى بعالم المثال فليس معنى من المعاني والارواح من الارواح ولا جسم من الاجسام الا وله صورة مثالية مطابقة
لكمالاته فالعرش والكرسي والسموات السبع والعناصر الاربع وما فيها يشتمل عليها عالم المثال ومن هذا قال ارباب الشهود ان العالم

الحسی بالنسبة الی المثالی کحلقة ملقاة فی بیداء لانهایة لها وهذا العالم خلق برزخا بین عالم الامر والخلق للحکمة وهی ان عالم الارواح لما کان متقدما بالوجود والرتبة علی عالم الاجسام وکان الامداد الربانی الواصل الی الاجسام موقوفا علی توسط الارواح بینها وبین الحق و تدبیرها اعنی تدبیر الاجسام مفوض الی الارواح ولکن للمباینة الذاتیة بین المرکب والبسیط تعذر الارتباط بین الارواح والاجسام لان الارواح کلها بسیطة والاجسام مرکبة فلا مناسبة بینهما ولا ارتباط ولما لم یکن ارتباط لا یحصل التاثیر والامداد ولا استمداد فخلق الله جل مجده عالم المثال برزخا جامعا بین عالم الارواح وعالم الاجسام لیصح ارتباط احد العالمین بالاخر فیتاتی حصول التاثیر ووصول الامداد والتدبیر وظهور جبرئیل بصورت دحیة الکلبی وبصورة اخری کان بالصورة المثالیة وظهور الجن والملائکة یکون بصورة هذا العالم وظهور الاولیاء من الابدال فی آن واحد فی امکنة مختلفة بصور مختلفة کان بصور مثالیة قال بعض المشائخ وهم سبعة رجال یسافر احدهم من موضع ویترک فیه جسدا علی صورته بحیث لا یعرف احد انه فقد وذلک معنی البدل لا غیر وهم علی قلب ابراهیم علیه السلام انتهی وهذا لیس ببعید لان النفوس الانسانیة الکاملة وان کانت لها اجسام مادیة لکن یتشکلون باشکال غیر اشکالهم المحسوسة فی هذه الدار لقوة انسلاخهم من ابدانهم وبعد انتقالهم الی الاخرة ایضا لازدیاد تلک القوة بارتفاع المانع البدنی ولهم الدخول فی عالم الملکوت کلها کدخول الملائکة فی هذا العالم والتشکل بالاشکال ولهم ان یظهروا فی خیالات المکاشفین کما تظهر الملائکة وقد یفرق بینهم وبین الملائکة اصحاب الاذواق بموازینهم الخاصة وقد یلهمهم الله جل مجده ما یحصل به العلم بهم وقد یحصل العلم باخبارهم بانفسهم ورویة الاشیاء فی المنام تکون بصور مثالیة حتی رویة الله تعالی لان الله تعالی لا یری فی الدنیا بحاسة البصر لقوله تعالی لا تدرکه الابصار ورویته فی النوم لیس الا بالصورة المثالیة والاحادیث الدالة علی ثبوت صورة تعالی کقول السید السفراء فداء علیه امهاتنا والآباء خلق آدم علی صورة الرحمن ورایت ربی فی احسن صورة ورایت ربی بصورة شاب وامثالها والاقوال الصادرة من المشائخ الدالة علیها محمولة علی الصورة المثالیة لا صورت الذات اذ الذات لا صورة لها الا من حیث التجلی بالمثال ولله المثل الاعلی فی مرتبة التشبیه ورویة سید السفراء فی لیلة واحدة فی الف موضع فی الف صور مختلفة یکون بصورة مثالیة والظهور بهذه الصورة لیس بانقلاب من الذات الی الصورة الا تری ان بعض الاولیاء یظهر بصور مثالیة مختلفة فی اماکن متعددة فی زمان واحد مع ان وجوده الشخصی یکون فی موضعه المالوف ولو کان ظهوره بالانقلاب لما کان وجد فی الموضع المالوف وما کان ظهوره الا فی موضع واحد لان الشخص الواحد کیف یمکن ان یری فی آن واحد بصور مختلفة فی اماکن متعددة وایضا ان تمثل جبرئیل علیه السلام کان بصورة دحیة الکلبی للنبی صلی الله علیه وسلم من غیر انقلاب ذاته الی صورة الدحیة لانه کان فی سدرة المنتهی وظهرت تلک الصورة مثالا موذیا من جبرئیل الی افضل البشر علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ما اوحی علیه وکذلک قوله تعالی فتمثل لها بشرا سویا فاذا لم یکن انقلاب الذات الی الصورة فالظهور بالصور المثالیة لیس بمستحیل لبقاء علی ما هی علیه کالخلع واللبس عندنا وظهور الجنة والنار ووسعتهما وما فیهما من النعم والالم وغیر ذلک فی حق من کان فیهما للاولیاء فی المنام او الیقظة بالکشف کان بصور مثالیة ولا یذهب علیک ان ابلیس علیه اللعنة قد یظهر للجهال ویخاطبهم انه الحق طلبا لاضلالهم حتی یظنوا انهم یرون الحق ویخاطبهم ویکلمهم ویسمعون منه لیس له قدرة ووسعة الی ان یظهر بصورته علیه افضل الصلوات واکمل التحیات وذلک لان الله تعالی له ظهورات متعددة وتجلیات مختلفة کما تشعر به الاحادیث رایت

ربى فى احسن صورة وبصورة شاب دفرس لوسعة مبداء الظهور وعدم تعين الظهور وفقد حصر التجليات يفقد الاشتباه لهذا يظهر بهم ويضلهم
واما النبى صلى الله عليه وسلم فله صورة معينة فظهوره بصورته صلى الله عليه وسلم يوجب الاشتباه وايضا ان النبى صلى الله عليه وسلم
مظهر لاسم الهادى والشيطان عليه اللعنة مظهر لاسم المضل ضد ذلك الاسم والضد ان لا يجتمعان فعصم الله تعالى صورته من ان
يظهر بها الشيطان لبقاء الاعتماد على هذا المظهر المقيد للاسم الهادى وظهور حكم الهداية فيمن شاء هدايته صلى الله عليه وسلم ولولا
ذلك لما بقى الاعتماد ولم يظهر سر قوله تعالى وانك لتهدى الى صراط مستقيم فاذا لم يكن له سبيل الى الظهور بصورة خير الورى فلا شك
فى ان يراه الناس ومنع ظهوره بصورته انما بصورة شبيهة بصورته الثابتة حليتها بالنقل الصحيح من كتب الاحاديث ودل ذلك
اشار فى الاحاديث عن عبد الله بن مسعود رضى الله تعالى عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم قال من رانى فى المنام فقد
رانى حقا فان الشيطان لا يتمثل فى صورتى اے من رانى فى المنام بهذه الصورة الظاهرة المحسوسة المتحلية بهذه الحلية
فقد رانى حقا على ما انا عليه فان الشيطان لا يتمثل بى اے فى هذه الصورة وعن ابى قتادة الانصارى ان رسول الله صلى الله
عليه وسلم قال من رانى فقد راى الحق وعن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من رانى فى المنام فكانما رانى
فى اليقظة فان الشيطان لا يتمثل بى فعلى هذا لو راه احد فى صورة مخالفة لصورته التى كان عليها لم يكن راه صلى الله عليه وسلم
مثل ان يراه اصفر او احمر جدا او طويلا او قصيرا كذلك او شيخا او غير ذلك صفة منكرة مخالفة لحليته عليه افضل الصلوات
واكمل التحيات وجزم الرائے فى انه راه صلى الله عليه وسلم ليس بحجة لوجود المكذب قال بعض المشائخ رحمه الله تعالى اذا كان
المثال المعتقد على غير صورته فقد يكون صادقا وقد يكون كاذبا فعلامة المثال الصادق والله اعلم ان يكون الرائى موحدا
لا زنديقا وملحدا خاليا عن جميع البدع والاهواء الفاسدة ومواظبا على طريقة السلف الصالح ومعتقدا ظاهرا او باطنا فان الله
جعل هذا المثال المعتقد المرئى صورة الاسلام والدين والشرع بالنسبة الى حاله اولى الموضع الذى رائى فيه المثال يعرفه
بعض احواله وفى قدرة الله تعالى ان يخلق هذا المثال واسطة بينه وبين العبد فى تعريف بعض الامور فى ايصال الحق به اليه
وهو موجود فكيف ينكر امكانه وعلامة المثال الكاذب ان يكون الرائے على غير طريقة السلف واعتقادهم فتكون روية هذا
هذا المثال لمراد استدراجا فى حقه نعوذ بالله من سخط الله تعالى انتهى وعلامة صدق روية الله تعالى فى الصورة المثالية بان
يعرف الرائے وينحرف وينزجر عما هو مخالف الشرع ويضمحل منه رسوم البشرية آنا فآنا الى ان يبقى بالله وقد الهم الىّ فى
حالة التسويد ان النبى عليه من الصلوات اتمها ومن التحيات اعمها اذا راه الناس فى صورة امرد وغيره يروه فى صورة
حقه التى كان عليها لان روية بهذه الصورة ليس روية صورة مخالفة لحليته صلى الله عليه وسلم وعالم المثال لوسعة وفقد
نسبة الماضى والمستقبل والحال اليه يتسع جميع الصور فى آن واحد واعلم ان روية الله جل مجده وروية الملائكة والانبياء والصلحاء
على ضربين الاول يرون على صورة حسنة على غاية الكمال والثانى يرون على صورته قبيحة ناقصة غاية القبح والنقص وهذين
الامرين الحسن لتعظيم الدين والحق وكماله والقبح لاظهار الباطل والشر وما لا يرضى الله تعالى به وذلك راجع الى حالين الى
حال الرائے فى نفسه والى الموضع الذى رائے فيه ذلك فالحق والملائكة والانبياء عليهم الصلوة والسلام والصلحاء فى ذلك الموضع
على وفق الصورة التى راها من الحسن والقبح فان قلت ان راه الاولياء فى المنامات كان الهاما والالهام كيف ما كان فى النوم

او الیقظہ لیس بحجۃ علے ماقال فے التوضیح فما فائدت ماذکرت قلت الالہام وان لم یکن حجۃ یستحسن بل یستحب العمل بقول المحق العارف باللہ تعالیٰ العامل علے طبق ظروف مبنیۃ شرعیۃ علے صاحبہا الصلوات والتحیات اذا قال الہم الی کذا وکذا لان الالہام من المبشرات الثابتۃ بقول افضل البشر لانہ قال لکن المبشرات قالوا یا رسول اللہ وما المبشرات قال رویا المسلم الخ فاذا ثبت وجودہ بقولہ علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات یستحسن بل یستحب العمل علیہ بعد عرض ما الہم الیہ علے محک تجربۃ الکتاب والسنۃ والاجماع والقیاس وموافقتہ علے ظروفہا والا فلا عمل علیہ وذکر الشیخ عبد الحق الدہلوی فی شرح فتوح الغیب ان رویا الانبیاء والاولیاء فی حکم الیقظۃ حتے اذا امروا بشئ فی المنام وجب علیہم امتثالہ واذا نہوا عن شئ لزمہم اجتنابہ کما بین فے سیرہم الحمد للہ اولا وآخرا والصلوۃ والسلام علے مظہرہ الاتم کذلک وعلے آلہ وصحبہ فے کل وقت وحین اللہم تقبل منی ہذہ البضاعۃ المزجات الرخیصۃ وامنن علے بالطافک الانیقۃ انک قلت ادعونی استجب لکم انک لا تخلف المیعاد وصلے اللہ علے سیدنا محمد وعلے آلہ والاصحاب الی ان یحشر الناس للحساب فایدۃ جدیدۃ فی خوارق عدیدۃ منہا ان النار وقعت فی الشکارپور احترق بہا نصف البلد او اقل منہ تقریبا وما تعدت النار الی دار الفقراء ببرکات الشعر الشریف ومنہا ان النار لما التہبت واخذ التہابہا جو السماء وصار الہواء کالنار محرقۃ قصدنا البیت الشریف الذی کان فیہ شعر الشریف فما وجدنا فیہ حرارتہا فاستر حنا فی جوارہ ومنہا ان الشکارپور کان من صدمات الزمان ونکبات الدوران اکثر ہیبۃ حتے کان داب اہلہا فی السابق الفرار منہ عند النوازل وترک الاموال والضیعات الی غیر ذلک ولما تمکن نزول الشعر الشریف ذہب منہم الروع وتمکنوا فی اماکنہم امنتہم النوازل الہائلۃ والصدمات الغایلۃ بحرمۃ الشعر الشریف وذلک معروف مشہور بین الناس من الاسافل والاعالی ومنہا ان بعض اخواننا فی اللہ المحب الصادق فیض اللہ وفقہ اللہ لما یحب ویرضی کان قاصد البکر من طریق البحر وکان الشعر الشریف عندہ فی السفینۃ فہبت الریح وتلاطمت امواج البحر حتے کادت السفینۃ الی الغرق فظہر خرق عادۃ من الشعر الشریف فنجوا بحرمتہ من الغرق والہلاک ومنہا ان الحق سبحانہ خصنی بہ وتفضل بہ علے ما عادانی احد وما بغی علے نفس الا وقد ابتلی ببلیۃ وذل وہلک وذلک مشہور بین الناس کطلوع الشمس نصف النہار ولہ خوارق عزیزۃ لا تعد ولا تحصے وفیہ کفایۃ لمن لہ قلب سلیم وللہ الحمد ۵ ؁ ❖

مکتوب چہل ودوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام بعضے دوستان صدور یافتہ دربیان شرح بیت ابن فارض مصری در تحقیق حقیقت عدم جزع واسامی نفس وما یناسب ذلک ۵ ؁

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ الکاشف المعانی الحقیقۃ الی مظاہرہ التامۃ والصلوۃ والسلام علے مرسلہ المجتبیٰ محمد وعلے آلہ واصحابہ الی یوم القیمۃ اما بعد قد سال بعض المحبین عن الفقیر الی اللہ الکامل فے النقصان فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنفی الروتاسی الشکارپوری عاملہ اللہ تعالےٰ بلطفہ الخفی الوفی شرح بیت ابن الفارض المصری رحمہ اللہ مع ان الشرح قد سبقوا نے

به وانا ما بادرت اليه لغرض اذا العت فی سياق مرامه فی بيان ابهامه فقدمت اليه مستعينا بالله وحسن توفيقه وسميت بموهب الباری
وها انا اشرع فيما ينبغی للتوضيح ليظهر به السقيم من الصحيح اعلم ان النفس احدی اللطايف العشرة المودوعة فی الانسان وهی الجوهر البخاری
اللطيف الحامل لقوة الحيوة والحركة الارادية وسماها الحكيم بالروح الحيوانية وهی الواسطة التی بين القلب وبين البدن ولها اعتبارات
باعتبار الميل الی الطبيعة وامرها باللذات والشهوات الحسية وجذب القلب الی الجهة السفلية تسمی بالنفس الامارة قال الله
تعالی ان النفس لامارة بالسوء فی ماوی الشر ومنبع الاخلاق الذميمة والافعال السفيهة وبهذا الاعتبار هی اخس اللطائف فی الابتداء
وباعتبار تنورها بنور القلب وتنبهها عن سنة الغفلة وتيقظها وبدء صلاح حالها وترددها بين جهتی الربوبية والخلقية وتداركها
نور التنبيه الالهی كلما صدرت منها سيئة بحكم جبلتها الظلمانية وسجيتها واخذها لوم نفسها وتوبتها عنها مستغفرة راجعة الی باب الغفار الرحيم
تسمی بالنفس اللوامة قال الله تعالی ولا اقسم بالنفس اللوامة وهذه ملائمة لعموم المؤمنين وباعتبار تنورها بنور القلب واتمام
نورها بنوره وانخلاعها عن صفاتها الذميمة وتخلقها بالاخلاق الحميدة وتوجهها الی جهة القلب بالكلية ومتابعتها له فی الترقی
الی جانب عالم القدس وتنزيهها عن الرجس ومواظبتها علی الطاعات وسكونها الی حضرت رفيع الدرجات حتی خاطبها الله
جل مجده يا ايتها النفس المطمئنة ای التی نزلت عليها السكينة وتنورت بنور اليقين فاطمأنت الی الله تعالی من الاضطراب
ارجعی الی ربك فی حال الرضاء اذ اتم لك كمال الصفات فلا تسكنی اليه ارجعی الی الذات فی حال الرضی الذی هو
كمال مقام الصفات والرضی عنها لا يكون الا بعد رضی الله عنها كما قال عز من رضی الله عنهم ورضوا عنه فادخلی فی عبادی ای
فی زمرة المخصوصين بی من اهل التوحيد الذاتی وادخلی جنتی المخصوصة لی ای جنة الذات تسمی بالنفس المطمئنة فهی الآن
تصير من اشرف اللطائف وتنقطع عن القلب بل عن جميع اللطائف وتترك المتابعة بل تكون جازعة علی الحالة التی
كانت من قبل لعدم الحصول لها هذه الدرجة الاعلی والرتبة القصوی اذا عرفت هذا فنقول ان قول الشيخ رحمه الله تعالی
شعر ونفسی لم تجزع باتلافها اسًا ✤ ولو جزعت كانت بغيری تاست صدر منه اخبارا عن حاله ای نفسی لم تجزع بسبب
اتلافها نفسها وفوات مقتضياتها الخبيثة الدنية الرزيلة اسا ای حزنا لانها كانت تابعة للقلب وهو الحقيقة الجامعة بين
عالمی الامر والخلق وصارت بتبعيته له من اهل اليقين لفنائها فی الصفات علی الاجمال ولو جزعت الآن بعد فنائها فی
الصفات وانتهاء السير فی الله بالسير الاجمالی كان لحصول السير فی الاقربية بالسرعة وهو الفناء فی الذات البحت العارية عن
الصفات المعبر بمقام لا مقامية لضيق العبارة وكانت فی الجزع بالغير متاسية ومقتدية ای متاسية بالغير الذی يكون فی
هذه الدرجة مشاكلا بها فرارة فی الجزع فجزعت والی ما قلنا يشير بعض ابيات قصيدة اليائية قصيده سلكت كل مقام فی
محبتكم ✤ وما تركت مقاما قط قدامی ✤ وكنت احسب انی قد وصلت " الی اعلی وا علی مقامی بين اقوامی ✤ حتی بدا لی مقام لم
يكن اربی ولم يمر بافكاری واوهامی ✤ الكان منزلتی فی الحب عندكم ✤ ما قد رايت فقد ضيعت ايامی ✤ امنية ظفرت بها زمنا ✤ واليوم
احسبها اضغاث احلامی ✤ وجری علی هذا الحال فی الحصارك حين كنت مشغولا فی طلب العلم فی خدمت مولينا الفاضل العلامة
حاوی المنقول والمعقول محمد صادق بن ونيدار النيكتهاری الحصارکے وكان فی خدمته الفقيه عبد الله النيكهاری الكندباغی
يقرء عليه المطول فی المعانی فجاء فی بعض الامثلة هذا الشعر شعر فيا وطنی فاتنی بك سوابق من الدهر فلينعم لساكنك البال ✤

الذى فى الشعر لوجدان الحلاوة فظهر لى مرتبة اعلى عما كنت فيها فاشتاقت للعروج اليها وكنت اكره هذا البيت اياما وقد يكون الجزع بعد الوصول الى الدرجة الاعلى لانها اذا وصلت وفنيت فى الصفات والذات ورضى الله جل فى جلاله عنها وهى رضيت عنه فظهر لها ان المرتبة الاولى انقص من هذه فجزعت بعدم وصولها الى هذه المرتبة من قبل واليه اشار قول سيد السفراء فداه عليه امهاتنا والآباء الذى رواه البخارى عن ابى هريرة والله انى لاستغفر الله واتوب اليه فى اليوم اكثر من سبعين مرة والذى رواه المسلم عن اغر المزنى انه ليغان على قلبى وانى لاستغفر الله فى اليوم مائة مرة لانه صلى الله عليه وسلم كان ينتقل من حالة الى حالة اخرى ارفع من الاولى فكان استغفاره لذلك يعنى لتوقفه وظنه انه الحالة الاعلى وهذا المعنى هو الاولى لمطابقة قوله تعالى وللآخرة خير لك من الاولى اى الحالة الاخيرة وهى التجلى للاخير لك من الحالة الاولى وهى التجلى للاولى وقد يكون الجزع برده الى القبض وذلك لان المحبوب الذى سبق جذبه وكشفه اجتهاده كوشف بالتوحيد الذاتى اولا ورفع غطاءه ليتعشق ثم رد الى الحجاب وطريقه الى تجلى حضرت الذات ليشد شوقه ويلطف سره وتذوب انانيته بنار الشوق فبعد هذا فتح طريقه ورفع حجابه بالكلية وكوشف بالحق الصرف ليكون ذوقه اتم وكشفه اكمل وكان النبى عليه من الصلوة اتمها و من التحيات اعمها فى هذا الاحتجاب يصعد الجبال ليرمى بنفسه والى هذه الحالة تشير الآية المذكورة ايضا اى للحالة الاخيرة وهى التجلى بعد الاحتجاب واشداق الشوق خير لك من الحالة الاولى لان التلوين يلحقك فى الاولى لا فى الثانية وقد يكون الجزع فى السير عن الله بالله عند الرجوع الى مقام العدالة وهو القلب لتكميل الناقصين وذلك لانها ترى الكثرة فتحسب انى قد ردوت فتجزع قال الشيخ عبد الرزاق الكاشى فى تاويلاته سمعت شيخنا المولى نور الدين عبد الصمد قدس الله روحه العزيز عن ابيه انه كان بعض الفقراء فى خدمة الشيخ الكبير شهاب الدين قدس الله روحه فى مقام شهود الوحدة ومقام الفناء ذا ذوق عظيم فاذا هو فى بعض الايام يبكى ويتاسف فساله الشيخ عن حاله فقال انى حجبت عن الوحدة بالكثرة ورددت فلا اجد حالى فنبهه الشيخ على انه بداية مقام البقاء وانه حالة اعلى وارفع من الحالة الاولى وآمنه وقد يكون الجزع فى حالة الصحو بعد المحو لظاهر قوله عليه الصلوة والسلام انه ليغان على قلبى عن شهود ربى فى مقام جمع الجمع الذى لا يحجب الكثرة عن الوحدة ولا تمنع الوحدة عن الكثرة لكونه مقام العدالة والدعوة الى الحق بخلاف حالة المحو فعلى جميع التقادير ان النفس تابعة للقلب المطمئن فى الفناء لم تجزع واذا حصل له الفناء والبقاء ورضى الله عنها واجتبائه لها من بين اللطائف افردت عن المتابعة لعلو درجتها فتكون مقتدية ومتابعة بالغير الذى تكون لها مناسبة به فى تلك المرتبة بالجزع المفسر على جميع التقادير وغير ذلك ولا يذهب عليك ان بعض الاولياء يكون تحت قدم ابينا آدم على سيدنا وعليه الصلوة والسلام وبعضهم تحت ابينا ابراهيم على اشرف نسمة الوراء وعليه الصلوة والسلام وبعضهم تحت قدم موسى على سيد الانبياء وعليه الصلوة والسلام وبعضهم تحت قدم عيسى على نبينا وعليه الصلوة والسلام وبعضهم تحت قدم خاتم فص الرسالة عليه وعلى آله الصلوة والسلام وله الجامعية التامة اذا عرفت هذا فاعلم ان الولى اذا وصل الى مقام من المقامات تكون احواله وواقعاته مناسبة بواقعات متبوعه مثلا اذا كان فى مرتبة القلب يكون تحت قدم آدم على سيدنا وعليه الصلوة والسلام فتكون احواله وواقعاته مناسبة له ويسمى آدميا وعلى هذا القياس الى آخر المقامات وآخر المقامات للمحمدى المشرب لوقوعه تحت قدم سيد الكل محمد المصطفى عليه وعلى آله الصلوة والسلام الى يوم

الجزاء ولهذا الولى استعداد تام بل اتم وكما ان هذه الانبياء لهم مقامات لغيرهم ايضا مقامات لكن غير مستقلة انما هى مندرجة فى هذه المقامات بعضها تحت بعض كما لا يخفى على من له سريع الكشف وحدة بصر البصيرة ولهذا السر بعث الانبياء لتقرير شرع سابق هذا فاذا كشف عنك الغطاء وظهرت لك حقيقة المعنى نرجع الى اقوال الشراح قال بعض الشراح من القدماء المراد بقوله بالغير ايوب على نبينا وعليه الصلوة والسلام وقال الشارح الآخر وهو الفقيه الفاضل العلامة البرهان ابراهيم بن عبد الرحمن الناشرى اليمنى واما قول الشيخ يعنى بالغير ايوب صلوات الله وسلامه على نبينا وعليه فلا مسوغ له عندى بل عند من له ادنى ذوق اصلا لانه لم يصح لدينا وقوع جزع من نبيه ايوب بدليل لكتاب ولا سنته بل الذى صح ثبوت عصمته كغيره من الانبياء ولو كان لكان نقصا كلا وحاشا من ذلك بل الواضح المقرر ان الله تعالى جعله قدوة للصابرين على ما بهم ليتاسوا به فى قوة الصبر واما اهل الجزع فليسوا من ذلك التاسى فى شئ انتهى كلامه واقول قال الله تعالى وايوب اذ نادى ربه انى مسنى الضر وانت ارحم الراحمين فاستجبنا له فكشفنا ما به من ضر الاية انا وجدناه صابرا نعم العبد انه اواب وقال الله واذكر عبدنا ايوب اذ نادى ربه انى مسنى الشيطان بنصب وعذاب الآية علم من قوله تعالى مسنى الضر الجزع صريحا ليس فيه الخفاء ومن قوله انا وجدناه صابرا منافيا منصوصا عليه فالثانية فى الباب على ما قال الشيخ حسين واعظ فى تفسيره المسمى بالحسينى ان الشيطان اللعين جاء اليه فقال اسجد الى حتى اخرجك من البلاء فشكى ايوب الى الله تعالى من ضر الشيطان الرجيم لا من ضر ما ابتلى به انتهى كلامه ملخصا معربا والى ما قال المفسر تشير الآية الثانية وقال الشيخ فى تفسيره ايضا ناقلا عن بحر المعانى ان بشريته صلوات الله وسلامه على نبينا وعليه من الضرر الجسمانى كانت جازعة واما روحانيته كانت ناظرة الى جمال المبتلى وتحسب وترى كمال عنايته فى البلاء انتهى كلامه هذا القول لب الحقيقة لان للباطن طورا وللظاهر طورا وكل واحد منهما ليس ساترا للآخر قيل لخواجة نقشبند ما رايت فى حجك من العجائب فقال رايت شابا باع واشترى فى شوق منى كذا وكذا من الدراهم والدنانير ولم يغفل عن ذكر الله تعالى ساعة وجاء فى الحديث ان النبى صلى الله عليه وسلم كان فى جميع الاوقات مشغولا بذكر الله تعالى فعلم مما ذكر ان الجزع ظهر منه كما ان الصبر بدا منه وليس بممنوع جمعهما فى شخص واحد على ما قلنا فاذا وجد فيه فهو متبوع فيهما والجزع ليس بهاتك للعصمة خصوصا الجزع المعلوم لانه ليس بذنب لا صغيرة ولا كبيرة وما قال به احد من الائمة المتقدمين والمتاخرين والكبيرة على ما عليه المحققون كل ذنب اوعد عليه بالنار والعذاب الشديد فى القرآن او السنة الصحيحة المعروفة عند المحدثين او سمى مرتكبه كافرا كتارك الصلوة او شرع على مرتكبه حد كالزنى والسرقة او كان مساويا او اكثر شرا من هذه المذكورات فى حكم بداهة العقل كالاشراك بالله عبادة واستعانة فى الرزق والشفاء وغيرهما وقتل النفس بغير حق وسب الرسول والقرآن والملائكة وانكارها والاستهزاء بها والزنى واللواطة وشرب المسكر وقطع الطريق والغصب والغلول وشهادة الزور واليمين الغموس وقذف المحصنة واكل مال اليتيم ظلما وعقوق الوالدين وقطع الرحم وتطفيف الكيل والوزن والربا والفرار من الزحف والكذب على النبى صلى الله عليه وسلم والرشوة فى الحكم ونكاح المحارم والقيادة بين الرجال والنساء والسعاية عند السلطان ليقتل او ينهب وترك الهجرة من دار الكفر وموالاة الكفار والقمار والسحر فكل ذلك من الكبائر والصغيرة كل ما نهى عنه الشرع او خالف مشروعا او رفع طريقة ماثورة فى الدين والحاصل ان الجزع ما عرف ذنبا فى الشرع فلا يكون هاتك العصمة ولا يكون نقصا كلا لانه ليس بمسقط للعدالة ولا العضا لعدم

کونہ صغیرۃ فما وجد الغایبدان الجزع لا یجمع مع الصبر فی شخص واحد فنقول الجمع لیس بمستحیل بالکان الجزع بصدمۃ الشیطان وضرہ اوکان بشریۃ وظاہر نفسہ جازعۃ وجری علی لسانہ رب انی مسنی الضر وانت ارحم الراحمین وباطنا مطمئنا مشغولا بمشاہدۃ جمال المبتلی وجلالہ وماکان فارقا بین القہر واللطف والرفق والعنف والنعمۃ والبلاء والشدۃ والرضاء وکانت محبۃ متفقرۃ مع الاضداد وشعر ہوائی لہ فرض تعطف ام جفاء، وشربۃ عذب تکدر ام صفاء، وکلت الی المحبوب امری کلہ، ان شاء احیانی و ان شاء اتلفا، فاذا ہو صابر متبوعا بہما للمشاکلۃ صاحب القدم وانکان صاحب القدم غیرہ فنقول الشیخ یعنے بالغیر ایوب صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہ وقع علے المشاکلۃ شعر من مذہبی حب الدیار لاہلہا وللناس فیما یعشقون مذاہب ہذا لانہ طریق العدالۃ ومتوسط بین الافراط والتفریط فی الباب واللہ تعالے اعلم بالصواب ولایخفی علیک ان الفقیہ الفاضل العلامۃ البرہان ابراہیم قال ولو جزعت کانت بغیرہ تارت اے لو قدر علیہا جزع ماکاللمم مثلا حیث یجوز طرءہ علی الاولیاء وکالغان الذی یستغفر منہ النبی فہی فی ہذہ الحالت وان کانت متاثیۃ بغیر مقامہ فہی متاثیۃ اصلا بمقام الثبوت اذ لاحکم للنادر فبقی مقامہما مقامہما اذلا تاسی بغیر اصلا انتہی کلامہ والفقیر الی اللہ جل مجدہ یقول ان فسر اللمم بصغار الذنوب واراد بالغین الخواطر وخطرات الشہوات والنوازع المیل والارادات اورویۃ العبادات اوتقصیر الطاعات او عجزہ عن شکر المنعم فے الحالات ونحوہا کما فہم من سیاق کلامہ فہی من تفسیرات اہل الظاہر وتاویلاتہم فلا مسوغ لہا فی کلام المحققین من اہل الحقیقۃ وان اراد باللمم الجنون والسکر وبالغین ایضا السکر الذی یلحقہ فی طریق المحبۃ حتی یصیر فانیا عن نفسہ بالکلیۃ فہذا ہو الموافق بمذاقہم فنقول ان المنتہی المرجوع لا یخلو عن سکر ما کما یدل علیہ ویویدہ حدیث لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب اے جبرئیل المقدس اونبی مرسل اے نفسہ الانفس علم منہ ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم کان یحصل لہ سکر علے الندرۃ فی بعض اوقات مع ان مقامہ الاصلی کان مقام العدالۃ فبعد السکر فی حالۃ الصحو لہذا السر کان یستغفر اللہ تعالے لان فی جمع الجمع لا یحجب الکثرۃ عن الوحدۃ ولا یمنع الوحدۃ عن الکثرۃ لا سیما وہو فی منصب الرسالۃ وفی مقام تبلیغ الدعوۃ وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم انی لاستغفر اللہ الی یشیر الی انہ صلے اللہ علیہ وسلم رائی فی مرتبۃ السکر تقصیرا واللہ تعالے اعلم بحقیقۃ الحال والعذر من الشارح انہ قال علے وفق مطالعۃ بعض الکتب للقوم وینبغی لکشف المعانی جذب سریع وکشف صحیح الحمد للہ اولا وآخرا والصلوۃ والسلام علے حبیبہ المجتبی محمد صلے اللہ علیہ وسلم وعلے آلہ واصحابہ کذالک اللہم اغفر ذنوبنا واستر عیوبنا واجعلنا من المخلصین ولا تجعلنا من المفضحین وغشنا بمشاہدۃ جمالک سکرین وامتنا علے ذلک بحرمۃ سید المرسلین واجعلنا فی اہل العلیین من المومنین امین یارب العالمین برحمتک یا ارحم الراحمین وصلے اللہ علے سیدنا محمد وعلے آلہ واصحابہ اجمعین وسلم تسلیما ؛

مکتوب چہل وسیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام قدوۃ اہل صفا سید محمد وفا ساکن لکھی صدور یافتہ

دربیان طریق قرادت اسمی از اسماء اللہ تعالیٰ وتحقیق مع احصار کہ در حدیث شریف وارد شدہ است بطور علماء صوفیہ وعرفا مع ذکر اقوال مختلفہ اہل حروف ومایناسب فی ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ الواحد الاحد الذی ظہرت سبحات وجہہ من مرایا الحروف العالیات والسافلات والصلوٰۃ والسلام الاتمان الاکملان علی الحرف الجامع لجمیع حروف الکائنات اما بعد فیقول العبد المفتقر الی اللہ فقیر اللہ خلاصہ دودمان عبد مناف وآل کعبہ قدسی مطاف مجیبی سید محمد وفا سلمہ اللہ تعالیٰ در کنف حمایت ایزد تعالیٰ بودہ سلامت باشد طریق قرائت اسمی از اسماء حسنیٰ طلب نمودہ بودند کہ عنایت فرمائند بنابران قلمی میگردد بدانند کہ در حدیث صحیح وارد است ان للہ تسعۃ وتسعین اسما مائۃ الا واحدۃ من احصاہا دخل الجنۃ در معنے احصا علما گفتہ اند کہ ہر کہ بخواند اسما را داخل شود در جنۃ وبعضے گفتہ اند ہر کہ یاد کند وبعضے دیگر کہ ہر کہ بشمارد اسماء حسنیٰ را بوقت قرات داخل شود در جنۃ وصوفیہ گفتہ اند کہ ہر کہ متخلق شود باسماء حسنیٰ داخل شود در جنۃ ذات وصوفیہ عرفا گفتہ اند کہ ہر کہ متحقق شود باسماء وصفات حق داخل شود در جنۃ وارباب دعوات گفتہ اند ہر کہ بخواند اسما حسنیٰ را با عداد داخل شود در جنۃ مراد ومقصود کہ داشتہ باشد حاصل شود وگفتہ اند مر حروف را اعداد اند واعداد را اعدا حقایق حروف اند واسرار حروف در اعداد اند وانوار اعداد در حروف اند چہ اعداد برائے عالم روحانی اند وحروف برائے عالم جسمانی ودر ضمن ان روحانیت حروف لطائف جسمانیات ظاہر میسازند واعداد لطایف روحانیات شیخ محی الدین ابن العربی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمودہ اند برائے اسماء ربانیۃ دقائق الہیۃ اند کہ عرفا بدان فایز گشتہ اند وآن اعداد اند پس اعداد برائے حروف مثل عقول اند مر ارواح را وحروف مر اگوان را کالارواح اند مر اشباح را پس بدانند کہ علماء این فن را در استعمال اسم مفرد واسماء مرکبہ پانزدہ اقوال است جمیع امثلہ آنرا ما در اسم مبارک لطیف بیان کنیم بگوش ہوش باید شنید قول اول آنست کہ استعمال کنند اسم را بقدر حروف او وآن درین مثال چہار اند قول دوم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب سطح حروف اربعہ در نفس آن کہ شانزدہ اعداد اند قول سیوم آنست کہ استعمال کنند بقدر حروف مبسوط آن اسم وآن درین مثال لام والف ومیم وطا والف ویا والف وفا والف است برین مثال ل ام طای اف او قدر آن نہ حروف اند قول چہارم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب حروف بسیطہ نہ گانہ در عدد حروف اربعہ کہ آن سی وشش اند قول پنجم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب حروف بسیطہ نہ گانہ در نفس خود کہ آن ہشتاد ویک عدد اند قول ششم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد اسم کہ یک صد وبیست ونہ اند قول ہفتم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد اسم با عدد حروف اربعہ کہ آن یکصد وسی وسہ اند قول ہشتم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب عدد اسم کہ یکصد وبیست ونہ اند در اعداد حروف اربعہ آن پانصد وشانزدہ اند قول نہم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد خارج از ضرب عدد معہ حروف آن اسم کہ یکصد وسی وسہ اند در حروف چہارگانہ او آن پانصد وسی ودو باشند قول دہم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب عدد اسم کہ یکصد وبیست ونہ اند در حروف بسیطہ نہ گانہ وآن یکہزار ویکصد وشصت ویک است قول یازدہم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب عدد مع حروف آن کہ یکصد وسی وسہ اند در حروف بسیطہ تسعہ وآن یک ہزار ویک صد ونود وہفت است قول دوازدہم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد خارج

از ضرب عدد او که یکصد و بیست و نه اند در نفس آن و آن شانزده هزار و ششصد و چهل و یک است قول سیزدهم آن
ست که استعمال کنند بقدر خارج از ضرب عدد آن اسم که یکصد و بیست و نه اند در عدد آن مع حروف اربعه که یکصد و سی و
سه اند پس خارج هفده هزار و یکصد و پنجاه و هفت است قول چهاردهم آنست که استعمال کنند بقدر عدد خارج از ضرب
عدد که یکصد و بیست و نه اند در اعداد حروف بسیطه نه گانه که آن یکصد و هفتاد و سه اند پس خارج بیست و دو هزار و سی صد
و هفده شد قول پانزدهم آنست که استعمال کنند بقدر اعداد خارجه از ضرب اعداد حروف بسیطه که یکصد و هفتاد و سه اند در
نفس آن خارج که بیست و نه هزار و نه صد و بیست و نه اند و این نهایة استعمال اسم مبارک لطیف است و برین قیاس است
اسماء دیگر از اسماء حسنی و اسماء عظام و دعوات قرانی و چون خواهند که تحصیل مهمی از مهمات قیام نمایند از جلب نفع و دفع ضرر
یا دفع دشمن یا شفاء مرض و حصول مال و غیر ذلک باید که در معنے اسماء ربانی نظر کنند که کدام اسم بمطلوب تعلق دارد مثلاً
اگر غنا خواهند اسم مغنی اختیار نمائید و اگر بخشش و انعام اسم وهاب و اگر عزت خواهند اسم معز و اگر دفع دشمن خواهند اسم قهار
و اگر هلاکت و نکساری دشمن خواهند اسم مذل و اگر انتقام او خواهند اسم منتقم الی غیر ذلک و در دعوات قرانی ایضاً بمعنے نظر
کنند آنچه در آیة مذکور باشد آن آیة دعا همان چیز است و باید که اول فاتحة الکتاب و درود بخوانند تا در اجابت سریع
باشد و در مامورات و مباحات استعمال نموده باشند باستعمال آن خارج از دائره شرعی و تعلیم آن شخصے نااهل
که از حد شرعی تعدی نماید مجاز و ماذون نیستند والعهدة علیکم و احقر الفقراء را بمع اولاد و توابع بدعوات صالحات و
حسن خاتمه یاد آور باشند والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ❖

مکتوب چهل و چهارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام بعضے احبه صدور یافته در بیان اذکار و اشغال طریقهٔ علیه قادریه مع التحقیق الانیق و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علے رسوله محمد و آله اجمعین بعد از حمد الله و صلوة بر رسول همگوید
عبد ضعیف المفتقر الی الله باید دانست که طریق نفی و اثبات در طریقه سادهٔ قادریه از روئے ذکر بسیار الانواع است
اما در اینجا آنکے از آن آورده میشود بگوش هوش باید شنید یکے آنکه مربع بنشیند و بند کیماس پائے چپ بانگشتان پائے
راست محکم گیرد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و انگشتان دست کشاده دارد تا نقش لفظ الله پیدا آید بعد از آن سر بزانوئے
چپ برده از اینجا لا اله گویان بزانوئے راست گذرانیده بکتف راست رساند و الا الله گویان سر بزانوئے چپ ضرب
کند و در حین نفی بزانوے چپ اشارهٔ بنفی خطرهٔ شیطانی و بزانوے راست نفسانی و بکتف راست ملکی کند و در اثبات ثبوت
خطرهٔ رحمانی بر دل نماید و در گفتن لا اله انگشتان دست و پا بر دارد و در اثبات بنهد تا مطابق شود بقول و فعل در توحید
و تفرید و به بیت و بیخ زبان ذکر گفته باشد و در وقت نفی چشم کشاده دارد و آنچه محسوس شود منفی سازد و در حین اثبات

چشم بر بندد و اثبات موجود نماید با جمیع صفات کمال و این طریق مذکور را در جمیع اذکار جهریه مرعی باید نمود و همه اوقات و آنات باین ذکر مشغول باید بود و بعد از فراغ ذکر سه بار سبحان الله الی آخره گوید و دست بر آورده این دعا بخواند اللهم انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرناک علی قدر قلة عقلنا وعلمنا وفهمنا فاذکرنا علی قدر سعة رحمتک وفضلک و معرفتک اللهم افتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین نوع دوم آنکه نفی یعنی لا اله را از دل بر دارد و بکتف راست رساند و الا الله را نیم کج شده ضرب بر دل زند و یا لا اله را از کتف چپ بر دارد و بکتف راست رساند و بزودی الا الله را بر کتف چپ ضرب نماید بهیئتے که زیر نسخ نهر و کتف رسد و ذکر نفی و اثبات را ناسوتی نامند بعد از ان در اثبات مشغول نماید جلسهٔ معهوده را رعایت دارد و سر از زانوئے چپ یا از موضع دل برداشته بر کتف راست رساند و بسرعت و چستی الا الله گویان بر زانوئے چپ یا دل ضرب کند و چون بزبان ظاهر گوید در باطن ملاحظهٔ لا معبود لا مطلوب لا مقصود لا محبوب لا موجود نماید و ذکر اثبات را ملکوتے گویند بعد از ان در اسم ذات مجرد و جلسهٔ معهوده رعایت داشته مشغول شود سر از پستان چپ بر داشته بکتف راست رساند بر پستان چپ ضرب نماید بنوعی که پهلو خم خورد و هر بار که ضرب کند اسم ذات بیکے از امهات صفات سبعه که عبارت از سمیع بصیر علیم کلیم وقدیر مرید حی است متصف سازد و بنظاره خلق آدم علی صورة الرحمٰن ناظر باشد و این تصور در همه اذکار نگاه دارد و این ذکر را جبروتی نامند بعده در ذکر هو مشغول شود و طریق او اینست دو زانو بنشیند و هر دو دست را بر هر دو زانو نهد و سر را نزدیک دو زانو رساند هو را از تحت ناف بآواز ظاهری بقبض دم بالا کشد تا ام الدماغ آنجا لمحه قرار دهد باز از سر اختیار کند و ذکر هو را لاهوتی گویند بعده در ذکر خفی مشغولی نماید و این بر دو طریق است طریق اول آنکه بر دم ناظر باشد و آنرا پاس انفاس خوانند چون بیرون رود لا اله گوید و چون درون رود الا الله گوید و بعضے بجائے لا اله ها گویند و بجائے الا الله هو گویند طریق سند از استاد باید و یا در هر دو نفس اثبات گوید و یا چون درون رود صدر اسم ذات گوید و چون بیرون آید تمام اسم ذات گوید یا چون بیرون آید هو گوید و چون درون رود نیز هو گوید و در هویت ذات محو شود و طریق دوم آنکه دم را حبس کند و زبان را بکام چسپاند و چشم و گوش از ماسوئے الله بسته تحت پستان چپ متوجه شده بتجربات متلفظ باسم ذات باشد هر قدرے که تواند بکرار کند و چون بے طاقت شود بتدریج دم بهوا گذارد و باز از سر گیرد چون از اذکار فارغ شود در اشتغال کوشش نماید در اشغال نیز باختصار اکتفا می افتد شغل اول خلوت در انجمن که عبارت از حاضر ناظر شاهد است یعنی موجود اوست و معنی خلوت در انجمن ظاهر با خلق و باطن با حق بودن است از شیخ هو الکائن و البائن انیمعنے دارد شغل دوم باین هفت صفات مشغول شود سمیع بصیر علیم قدیر کلیم مرید حی و صورت این شغل بر سه گونه است اول بطریق عوام که همه از حق میدانند و از ناشائسته باز می مانند برائے ملاحظه این صفات کریمه دوم طریق خواص که حق در جمیع احوال آله و بندهٔ فاعل است و این را قرب نوافل گویند چنانچه حدیث قدسی بر این معنی مشعر است فاذا احببته کنت سمعه وبصره ولسانه دیده در جمله الخ سیوم طریق اخص خواص که حق فاعل و بنده آله کما قال عز وجل و ما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی و این را قرب فرائض گویند شغل سیوم شغل دو عین است که آن عبارت از چشم ظاهری و باطنی است باید که سالک چشم به بندد و کل شئے هالک الا وجهه که عین مرتبهٔ ذات است دریابد تا مادام که خطرهٔ دیگر در دل نگذرد و همه وقت ملحظه حاضر وقت باشد و چون

چشم بگشاید فاینما تولوا فثم وجه الله مطالعه نماید یعنے ہمان ذات است کہ در باطن موجود بود با صفاتِ خویش ظاہر و منجلے و ہویدا است بعد ازان در شغل مبداء معاد مشغول شود کہ این خاک است و خاک از آب و آب از باد و باد از نار و نار از نور و نور از حق پس نزول کند اگر خواہد نزول و عروج کردہ باشد و اگر خواہد در حق فانی باشد و نزول نکند الٰہی دوستان فقیر را با خویش مشغول دار و از غیر خود نگاہدار آمین یا رب العالمین ؛

مکتوب چہل و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام قدوۃ امراء عظام محمد سرافراز خان در جواب عریضہ او صدور یافتہ و در بیان وظیفہ عارف با اہل دول و دنیا سبب فی لک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ؛ ہموارہ ذات صداقت آیات زبدہ محبان اہل اللہ و خلاصہ مخلصان فقراء عاکفی باب اللہ عالیجاہ رفیع جایگاہ محب صادق میان محمد سرافراز خان سلمہ اللہ تعالیٰ و ابقاہ در کنف حمایت ایزد تعالیٰ بودہ بر مدارج عالیہ فایز باشند مفاوضہ ارادت طراز کہ مشتمل بر رسید دو راس اسپ بطریق ارمغان و فرستادن پروانہ مبلغ یک ہزار روپیہ در وجہ یادبود بنام کادہ کاروار نوشہرہ ابرہ و استدعاء دعوات وغیرہ مواد کہ قلمی و ارسال نمودہ بودند چہرہ وصول افروخت محبا عقیدت منشا قبل ازین کہ مبلغ ۲ صد روپیہ بصحابت انبرت رائے وکیل و مبلغ صد روپیہ بمعرفت ملا محمد حسین خدمتگار حضور بطریق نیاز فرستادہ بودند ہر روپیہ بجائے ہزار روپیہ ایست فقرا قبول نمودہ فاتحہ خیر جہت ترقی درجات و نکبت اعداء بدسمات ایشان خواندہ مبلغ مذکور صرف مایحتاج فقراء اہل مدرسہ و خانقاہ و مسجد نمودہ بودند و این کہ مبلغ یکہزار روپیہ بوجہ مذکور فرستادند فقرا این معاملہ برائے طمع مزخرفات دنیا و بہ مثل اہل دول درمیان نیاوردہ اند چون رابطہ ارادت ایشان و الحاح در استدعاء دعوات توجہات از حد بیرون بود و فقرا ہم دران خصوص تسلی بر مینکاشد بنابران دعاءگوئے بے ریاء ابہائے مذکور بخدمت فرستادہ بود تا دانستہ ایشان باشند کہ بیقین بدعوات و توجہات ظاہرا و باطنا متوجہ اند و فروگذار نیستند درینولا مناقب نفیسہ درویشی حقیقت شناس بیاد آمد کہ بادشاہے باعقیدت راسخے در پیش آمد برائے انجاح مرام نزد درویش مذکور آمدہ استدعاء انفاس متبرکہ ایشان جہت حل عقدہ صعبہ درخواست نمود درویش مذکور بدعوات امداد نمودہ مرقع خویش بدو ارزانی فرمود بادشاہ از راہ نیاز مبلغے عرضداشت درویش قبول نفرمود بادشاہ از خدمتِ درویش رخصت یافتہ بسوئے مہم خود در منزلے با جماعہ عساکر نزول فرمود آن درویش نیز دران منزل آمدہ نازل گردید متعہدیان حضور از حال آن بزرگوار اطلاع یافتہ عرض نمودند کہ آن درویش نیز درین منزل آمدہ نزول فرمودہ ہمانا کہ از عدم اخذ مبلغ مذکور نادم گشتہ است یا طمع زیادتی دارد بادشاہ امر فرمود کہ مبلغے بران مبلغ سابق افزودہ در خدمت درویش برسانند و انفاس متبرکہ حاصل نمایند چون مبلغ موصوف بطریق نیاز نزد درویش بردند آن کماکان مبلغ رد نمود و قبول نفرمود بر ہمین وتیرہ چند منزل

درویش ہمراہ بود متصدیان خبر درویش بحضور میرسانید ند مرۃ بعد اولی وکرۃ بعد اخری مبلغی بر مبلغ سابق افزوده از نظر بزرگوار بیگذرانیدند وآن حق شناس ہر بار رو مینمود در گرہ اخیرہ فرمود کہ این درویش کہ منزل بمنزل می آید طمع مزخرفات دنیوی ندارد شرم مرقع کہ بادشاہ عنایت فرموده است دامنگیر گردیده تا ایزد تعالے بلطف کامل خویش شرم مرقع درویش نگاہداشتہ بادشاہ ابو الفتح وفیروزی وممتاز وسرافراز گرداند محبا معاملہ فقراء دعاگوئے بے ریاء ازین قبیلہ است وکسانیکہ معاملہ فقرا بر معاملہ اہل دول حمل مے نمایند بحکم المؤمن مرآت المؤمن روئی خود در آئینہ می بینند ومشاہدہ حسن جمال خود مے نمایند وچون معاملہ دعاگوئے درویشان معلول بعلل حظوظ نفسانیہ نیست بدوام خواہد کشید وسبب دوام محبت ورابطہ دعاگوئے درویشان بایکدیگر وبا اہل دول وسبب دوام محبت اہل دول بایکدیگر ودرویشان اینست کہ محبت درویشان اثر محبت حضرت حق است جلشانہ چون ذات حق قدیم است محبت حق نیز قدیم است ومعلول بعلت نیست ومحبت درویشان کہ ظل واثر محبت الہی است نیز بدوام میکشد ومعلول بعلت نیست نسبت بہرکہ صورت گیرد وبحکمتے تواند بود ومحبت اہل دولت چون اثر وظل محبت نفسانی است ومعلول بحظوظ دنیاوی نسبت بہرکہ صورت گیرد تا حظ نفسانی درمیان است آن محبت برجائے است وبعدم حصول حظوظ نفسانیہ برطرف میگردد چون محبت فقرا ازین قبیل نیست خاطر بہمہ وجوہ جمع داشتہ فقرا را متوجہ دانند وپروانہ بمبلغ یکہزار روپیہ مذکور ملفوف این دعانامہ نموده القاذ حضور مجیے نموده شد ایزد تعالی دولت ایشان زیادہ کند وسرسبز وریان دارد والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✤

مکتوب چہل وششم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ایضا باحقر خدمہ جامع این مکتوبات فقیر محمد فاضل صدور یافتہ در تحقیق حضرات خمسہ وتنزلات حضرت وجود مقدسہ بطریق اہل وحدت وجود ومشرب اہل وحدت شہود وبمسلک شریف ومنہج شریف وبیان ذات بحت صرفہ وصفات سبعہ وعلامات وصول سالک بمراتب روح ومثال ومرتبہ اعیان وتحقیق معرفت حقیقی وایمان تحقیقی وبیان ایمان واحسان وبیان خوارق عادات وکشف والہامات وکلام بالمشافہ بحق سبحانہ وتعالی ورویۃ اللہ تعالے دریقظہ ومنام ورویۃ پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام وسائر الخواص من الانام وبیان رفع واسطہ وحیلولہ وعدم آن واقسام مشارب انبیاء واقدام اولیاء وتجلیات ومشاہدات واسامی ذات مجردہ واسامی روح وتحقیق لطائف واصول آنہا وغیر ذلک من المطالب العلیۃ والمقاصد النفیسۃ ومایناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ علے کل حال والصلوۃ والسلام علے محمد وعلے آلہ خیر آل اما بعد اعلم ایہا الولد الاعز محمد فاضل رقاک اللہ مرقی المعارف العالیۃ ان ذات الحق سبحانہ من حیث اطلاق الہویۃ والاطلاق الذاتی جامعۃ لجمیع الحقایق لہا اولیۃ کبری وآخریۃ عظمی ہی ذات بحت سازجۃ وعین واحدۃ انتشئت منہا نسبۃ الخالقیۃ والمخلوقیۃ والفاعلیۃ والقابلیۃ والوحدۃ والکثرۃ والقدم

والحدوث والوجوب والامكان وكذا سائر المتقابلات ومعرفة ذلك بان تعلم انه لما كان حال كل تعين يقتضي سبق اللاتعين
عليه فانه من حيث هو هو لا يصح ان يقتضي عليه بتعين فلا يصح ان يقضي عليه من حيث ذاته لا بحكم بحكم ولا يعرف بوصف
ولا يضاف اليه نسبة اسم ما من وحدت او وجوب وجود او مبدائية ايجاد او اقتضاء اثر او صدور مراد او تعلق علم منه بنفسه فضلا
عن غيره لان ذلك يقتضي بالتعين والتقييد المنافي لاطلاق الهوية بالاطلاق الذاتي الذي يشترط فيه كونه امرا سلبيا و
هو اللاتعين ولا يعني انه اطلاق ضده التقييد فان ذلك ايضا تقييد له باطلاق بل يعني بهذا الاطلاق اعتبار الهوية من حيث هي هي فيكون بهذا الاعتبار
ماخوذة لا بشرط شئ بحيث تصير قابلة بشرط شئ ولا بشرط لا شئ في بهذا الاعتبار قابلة التقييد والاطلاق عنه والتقييد بالاطلاق
ايضا فان الاطلاق الذي هو في مقابلة التقييد تقييد ايضا بل الاطلاق الذي نعنيه ونعنوه هنا انما هو اطلاق عن الاطلاق كما
هو اطلاق عن التقييد فهو اطلاق عن الوحدة والكثرة وعن الحصر في الاطلاق والتقييد وعن الجمع بين ذلك وعن
التنزه عنه فيصح في حق الذات باعتبار هذا الاعتبار كل ذلك حالة التنزه عنه كله فنسبة كل ذلك الى الذات وغيره
وسلبه عنها على السواء ليس احد الامور اولى من الآخر وهذا الاطلاق هو المسمى بجميع الاضداد ومقام تعانق الاطلاق فيصح
فيه اجتماع النقيضين بجميع شرائط التناقض قيل لابي سعيد الخراز بم عرفت الله فقال بجمعه بين الاضداد ثم تلا قوله
تعالى هو الاول والآخر والظاهر والباطن واشار الى جمعه تعالى بين الاضداد وقول علي كرم الله تعالى وجهه اللهم انت الصاحب
في السفر وانت الخليفة في الاهل ولا يجمعها غيرك لان المستخلف لا يكون مستصحبا والمستصحب لا يكون مستخلفا والاسم
المبارك يطلق على مرتبة الوجوب الجامعة لجميع الصفات الكمالية وهو الظاهر في عرف العام واكثر محاورة الكتاب والسنة
وهذه مرتبة فعالة واجبة ويطلق على الذات البحت وهي الاطلاق لا بقيد الاطلاق وهي احدية صرفة والاحد هو اسم الذات
باعتبار سقوط جميع الاعتبارات والتعينات التي عنها انتشاء جميع التعينات وذلك بخلاف الواحد فان الذات انما
تسمى به باعتبار ثبوت جميع الاعتبارات والتعينات التي لا تتناهى كما ستعرف ذلك عند معرفة التعين الاول
والاحدية الذاتية اعتبار الذات من حيث لا نسبة بينها وبين شئ اصلا فبهذا الاعتبار المسمى بالاحدية والاحدية الذاتية
يقتضي الذات الغنا عن العالمين لانها من هذه الحيثية لا نسبة بينها وبين الشئ اصلا ومن هذا الوجه تسمى الذات احداد
متعلقة بطون الذات واطلاقها وازليتها والاحدية الصفاتية يعني بها اعتبار الذات من حيث اتحاد الاسماء فيها
والصفات وانتشائها عنها وهذا الاعتبار يسمى بواحدية الذات يعني بها اتحاد الذات بالاسماء والصفات وتسمى تواحد
الذات باسمائها بمعنى ان تحقق اعيان مفاتيح الغيب التي هي المعاني الباطنة لاحوال الاسماء والصفات يتحد في البطن
السابع الذي ستعرفه في التعين الثاني على سبيل ان ثمة لفظ واحد كل الذات به لسان تحدث به نفسه في نفسه مشتمل ذلك
اللفظ الواحد بل الحرف الواحد منه على مجموع الكلمات القولية الفعلية الظاهرة من الازل الى الابد المتعينة من عين
الوجود ومفيضا ومفاضا وكذا ثمة سمع واحد مشتمل على مجموع الاسماع من الازل الى الابد وكل الذات سامعة نداء
نفسها وحديثها في نفسها وهكذا ثمة لحظ واحد مشتمل على جميع اللحظات الحاصلة من الازل الى الابد بتعينات عين الوجود
مفيضا ومفاضا وكل الذات عين لاحظة به كذا ثمة يد واحدة مشتملة على جميع الآت الافعال الظاهرة من الوجود مفيضا

ومفاضا من الازل والابد والید صفۃ من صفاتہ تعالیٰ لا الجارحۃ فافہم وان ہذا اللفظ واللحظ والسمع والید ہی معانی ہذہ الصفات الاصلیۃ المذکورۃ متبینۃ تلک المعانی فیہا وراء عالم اللبس فافہم فذات الحق تعالیٰ المطلق المعری عن کل قید زائد علیہ لا یبحث عن بطون کنہ اطلاقہ من حیث ہو ہو لعدم تعلق العلم بہ لکنہ یعرف بالوجدان البسیط الذی ہو مخصوص بالانسان الکامل ولما اعتبر ظہورہ مقید الظہور سارح من غیر قید آخر من قیود الظہور عبر عنہ بالوجود المطلق المعری عن جمیع القیودات حتی عن قید الاطلاق ایضا وہذا الوجود المطلق بمعنے الکون والظہور قید للذات المطلق المعری وان کان ذلک فی نفسہ مطلقا عن جمیع القیود حتی عن قید الاطلاق لیکون قابلا لجمیع القیود الظہوریۃ الوجودیۃ لکن بقید الاطلاق کان متقابلا لقید آخر ہو نقیضہ وہو قید البطون واذا اعتبر الذات المعری بقید البطون السارح من غیر قید آخر من قیود البطون عبر عنہ بالعدم المطلق المعری عن جمیع القیود حتی عن قید الاطلاق وہذا العدم المطلق بمعنے الستر والخفاء قید للذات المطلق المعری وانکان فی نفسہ مطلقا عن جمیع القیود حتی عن قید الاطلاق لیکون قابلا لجمیع القیود الخفائیۃ العدمیۃ لان الذات المطلق ظاہر فی الوجود والعدم لکونہ مجمع الاضداد وہذا الوجود بمعنے الظہور المتعارف والنور المضاف الوجود المفاض والعدم بمعنے البطون والخفاء والستر کل واحد منہما مظہر تلک الذات المطلق الذی لا یقابلہ شئ اصلا فلا ضد لہ ولا ند لہ وضد ہذا الوجود عدم بمعنے النفی المحض الذی ہو فی الخارج ممتنع التحقق وفی الذہن ممتنع التصور لا العدم الذی ہو بمعنے الخفاء فانہ ینقلب وجودا بمعنے الظہور المتعارف وہو الوجود المفاض والنور المضاف واما الوجود الذی ہو مطلق عن کل قید حتی عن قید الاطلاق والتقابل وہو عین الذات فلا ضد لہ ولا ند لہ اصلا فذات الحق من حیث مرتبۃ الاطلاق معری مطلقا من التقیید والاطلاق لا ینسب الیہ الظہور المعبر عنہ بالوجود والبطون المعبر عنہ بالعدم لان الظہور والبطون ینشیان منہ تعالیٰ وتقدس من جہۃ تعین ذلک اللاتعین لان الوجود بمعنے الظہور المتعارف والکون المفاض والعدم بمعنے البطون والخفاء الذی یعبر عنہ بالعدم الخارجی کیف ما کانا مطلقین کما مر او مقیدین فہما متقابلان وکل متقابلین فہما مسبوقان بشئ ثالث متصف بلا تقابل لا یکون کل واحد من الضدین مقابلا لہ بل یکونان مندرجین فیہ من غیر تمیز احدہما من الآخر کالسواد والبیاض مندرجان فی اللون والحرکۃ والسکون مندرجان فی الکیف وعنی بلا تقابل الذی ہو سابق علے المتقابلین فی کل موضع فی کل حقیقۃ ہو الذات الذی لا یقابلہ شئ اصلا وحضرت الذات عندہم حقیقۃ الحقائق و تقرر حقیقۃ الحقائق مرتبۃ اللاتقابل بالنسبۃ الی کل متقابلین مع ان مفاہیم عامۃ اخری ایضا واقعۃ فوق المتقابلین ہی مجمع الضدین اما علی انہا منتہی لجمیع المفاہیم واما باعتبار ان جمیع تلک المفاہیم مراتب ظہورات تلک الحقیقۃ المقدسۃ وکون الذات حقیقۃ الحقائق علمیا لا خارجیا فلا یلزم القبح فافہم ذلک وعبروا عن الذات المطلق المعری عن جمیع النسب والاعتبارات الجامع لجمیع الاضداد والمتقابلات بالوجود لکونہ اعلی لفظ للتعبیر فان جمیع انواع الجواہریۃ واجناسہا ومفاہیم العرضیۃ داخلۃ تحت مفہوم الوجود ولفظ الشئ الذی یطلق علے الموجود والمعدوم ویکون اعم من الوجود ہو فی الحقیقۃ یصادق الوجود بمعنے ان کل موجود شئ وبالعکس لان المعدوم المطلق لا یکون مورد اطلاق لفظ ما والمعدوم الخارجی الذی

هو وجود علمی ویصیر مراد بلفظ الشئ هو موجود ذهنی الذی یشمله لفظ الموجود فعلی هذا التحقیق تقابل الوجود والعدم مبنی علی قید الخارج فیهما ولیس مراد الصوفیة من الوجود الوجود المبحوث عنه والمتنازع فیه بین الحکماء والمتکلمین وهو بمعنی الکون والثبوت والتحقق والحصول مصدر ولا شک لاحد فی انه زاید علی الماهیات بحسب المرتبة او بمعنی امر بسببه یترتب الآثار فی الخارج هو ایضا لیس عین الماهیة لان الفاعلیة کالقابلیة لیس لها مساغ فی مرتبة الماهیة فالموجود علی مراد الصوفیة هو الذات المطلق المعری عن جمیع القیود حتی عن قید الاطلاق القابل لکل قید بتعین هو اوسع التعینات ومنشاء غلط الاقوام عدم الاطلاع علی مدعاء الصوفیة رضوان اللہ تعالی علیهم اجمعین فان کلام الصوفیة واضح الدلالة علی انهم فهموا من المطلق معنی العام الذی لا یوجد الا فی ضمن الخاص ای الکلی الذی لا یتحقق الا فی ضمن جزئیاته والصوفیة قدست اسرارهم لم یریدوا بالمطلق ذلک وحاشاهم من ذلک وانما هم ارادوا کما هو مصرح فی کتبهم بالوجود المطلق الوجود المعری عن کل قید زائد علی ذاته القابل لکل قید واطلاق اعنی الوجود القایم بذاته المتعین بذاته باوسع التعینات فهو دون الکان شخصا عقلا ونقلا لیس بجزئی مندرج تحت کلی لان الجزئی هو الماهیة مع التشخص الزائد علی ذاته والوجود المطلق کما مر متعین بذاته لا بامر زائد ولیس بکلی اذ لا افراد له لا ذهنا ولا خارجا بل هو الفرد الواحد الذی لا ثانی له لان الثانی لو لم یتمیز عن الاول بوجه من الوجوه فهو عین الاول لا ثانیه وان تمیز بامر لم یکن مطلقا بالمعنی المذکور بل مقیدا بذلک الامر المغایر عن الآخر فالمقید لا یکون ثانیا للمطلق بل وجها من وجوهه وللذات المطلق المعری مراتب التجلیات والظهورات تسمی بالمجالی والمظاهر الکلیة والمراتب الکلیة وهی المراتب الستة اولها مرتبة غیب المغیب وثانیها مرتبة الغیب وثالثها مرتبة الارواح ورابعها مرتبة المثال وخامسها مرتبة الحس وهذه خمس مراتب کلیة وسادسها المرتبة الجامعة للجمیع وعبر الصوفیة عنها بالتنزلات الخمسة وفیها قال البعض رباعیة واجب چو کند تنزل از حضرت ذات پنج است تنزلات او را درجات غیب است وشهادت وسطش روح ومثال والخامس جمعیة تلک الحضرات اما المرتبة الاولی مرتبة الغیب الغیب وتسمی مرتبة الغیب الاولی وهو التعین الاول الذی ستعرفه سمی بذلک لانتفاء کل ما سوی اللہ بالکلیة فی هذه المرتبة الاولی حیث کان اللہ ولم یکن معه شئ لان هذه المرتبة هی عین الوحدة الحقیقة الماحیة للکثرة بالکلیة لتنافیهما فسمیت هذه المرتبة بالغیب المغیب لانتفاء ظهور الحق فیها لغیر ذاته حتی جمیع الاشیاء کلها علما ووجدانا لانتفاء اعیان الاشیاء فی هذه المرتبة انتفاء مطلقا واما المرتبة الثانیة مرتبة الغیب المطلق وتسمی مرتبة الغیب الثانی وهو التعین الثانی الذی ستعرفه ایضا سمی بذلک لغیبة کل شئ کونی فیه عن نفسه وعن مثله لانتفاء صفة الظهور للاشیاء فی هذه المرتبة عن اعیان الاشیاء مع تحققها وتمیزها وثبوتها فی هذه المرتبة لکونها هی حضرة العلم الازلی فظهرت للعالم بها لا لنفسها واما المرتبة الثالثة مرتبة الارواح وهی مرتبة ظهور الحقایق الکونیة البسیطة المجردة عن المادة لظهورها لنفسها ولمثلها بحیث تکون الارواح فی هذه المرتبة مدرکة لاعیانها وتمیزات حقائقها واما المرتبة الرابعة مرتبة عالم المثال وهی مرتبة وجود الاشیاء الکونیة المرکبة اللطیفة التی لا تقبل التجزیة والتبعیض ولا الخرق والالتیام واما المرتبة الخامسة مرتبة عالم الاجسام والشهادة وهی مرتبة وجود الاشیاء الکونیة المرکبة الکثیفة التی تقبل التجزی والتبعض والخرق والالتیام وتسمی مرتبة الحس والمرتبة السادسة هی المرتبة الجامعة لجمیع المراتب وذلک هی

حقیقة الانسان الحقیقی الکامل فانه ہو الجامع للجمیع بحکم مظہریتہ للبرزخیة الاولی فاذا عرفت ہذہ المراتب والمجالی فلنا خذ فی بیان انحصارہا فیما ذکرنا من المراتب الستة المذکورة فدلیل الحصر ہو ان مراتب الظہور والتجلی لا تخلو اما ان یکون مجلی و مظہرا یظہر فیہ ما یظہر للحق وحدہ من غیر ان یظہر شئ من ذلک لشئ سواہ من الکائنات او یکون تلک المجالی مظہر ا یظہر فیہ ما یظہر للحق تعالے وللاشیاء فالاول تسمی مرتبة الغیب لغیبة کل شئ کونی فیہا عن نفسہ وعن مثلہ اذ لا ظہور فیہا لشئ الا للحق لان الغیبة وانتفاء الظہور للاشیاء علی وجہین فاما الوجہ الاول فہو ان تکون الغیبة وانتفاء الظہور للاشیاء لانتفاء اعیانہا بالکلیة حیث کان اللہ ولم یکن معہ شئ ولا شئ ثمة کما عرفت ان ذلک ہو حال التعین الاول الذی ہو عین الوحدة الحقیقیة الماحیة للکثرة وفی ہذہ المرتبة ینتفی ظہورہ تعالیٰ للاشیاء بالکلیة علما ووجدانا لانتفاء لاعیانہا بالکلیة وہذا المجلی والمظہر ہو التعین الاول والمرتبة الاولی من الغیب وہو المسمی بالغیب المغیب وبالغیب المنیع وامثال ذلک واما الوجہ الثانی من الغیبة وانتفاء الظہور للاشیاء فہو ان یکون ذلک الانتفاء صفة الظہور للاشیاء عن اعیان الاشیاء مع تحققہا وتمیزہا وثبوتہا فی العلم الازلی وظہورہا للعالم بہا لا لنفسہا ولا امثالہا کما ہو الحال علیہ فی الصورة الثابتة فی اذ ہانناسواء وہذا المجلی والمظہر ہو التعین الثانی وعالم المعانی والمرتبة الثانیة من الغیب ثم انہ لما اشترکت ہذہ المرتبة والتی قبلہا فی انتفاء ظہور ما فیہما لما سوی الحق جل مجدہ عمہما اسم الغیب فہذا ما نقولہ فتسمی مرتبة الغیب التی تکون ما ظہر فیہا انما یظہر للحق وحدہ اما ما یکون مجلے ومظہرا یظہر فیہ للحق وللاشیاء الکونیة ایضا فذلک علی ثلثة اقسام لان ذلک المظہر والمجلی اما ان یکون مظہرا ومجلے یظہر فیہ ما یظہر للاشیاء الموجودة البسیطة فی ذاتہا فذلک تسمی مرتبة الارواح واما ان یکون مظہرا ومجلے یظہر فیہ ما یظہر للاشیاء الموجودة المرکبة فان کانت لطیفة بحیث لا تقبل التجزی والتبعض والخرق والالتیام فذلک المجلی والمظہر الذی ہو محل ظہورہ تسمی مرتبة عالم المثال وان کانت کثیفة بحیث تقبل التجزی والتبعض والخرق والالتیام فذلک المجلی والمظہر الذی ہو محل ظہورہا تسمی مرتبة الحس وعالم الشہادة وعالم الاجسام فہذہ المراتب الخمسة مراتب کلیة ثم الانسان الحقیقی الکامل والاکمل الجامع للجمیع بحکم مظہریتہ للبرزخیة الاولی فقد تبین لک وجہ انحصار المراتب الکلیة فی ہذہ الستة المذکورة کما عرفت حقیقة کل واحدة منہا واخذ رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین ہذہ التنزلات الخمسة الجاریة علے السنتہم بالکشف وایدہ حدیث الایمان وہو منطوق ذلک الحدیث لا مرموزہ فمشہود القوم قدست اسرارہم فی الحضرات ہو الایمان المبین فے حدیث جبرئیل علے نبینا وعلیہ الصلوة والسلام وہذہ التنزلات ہی الدائرة علے لسان صبیان اہل الاسلام لقولہم آمنت باللہ وملائکتہ وکتبہ ورسلہ وانظر کیف دعی الشارع علیہ الصلوة والسلام بالایمان الی ہذہ التنزلات وکیف حث باسلوب الحکمة الی معرفة ہذہ المراتب والمدارج والمظاہر العالیة فالایمان باللہ ہہنا ایمان بمرتبة القدم والوجوب وہو المطلوب شرعا فحضرت القدم والوجوب یحتوی علی حقائق الذات الواجب وصفاتہ واسمائہ وافعالہ علی نعت اللاتناہی فی انفسہا وکما لاتہا فالسفراء من الانبیاء والمرسلین صلوات اللہ وسلامہ علیہم والعرفاء من الاولیاء کل ما رزقوا بالعلوم المکاشفة والمحاضرة والمشاہدة من ہذہ الحقائق العلیة فذاک ایمانہم باللہ سبحانہ من حیث ہذہ المرتبة المنیفة والدرجة الشریفة وہو کلہ فیما وراء الوجوب الذاتی ذوق ووجدان اما الوجوب الذاتی فلا ذوق للممکن عنہ والمذکور فی حدیث جبرئیل ثلثة اشیاء الاسلام والایمان والاحسان فکل واحد منہا

لابد للكمال فالاول منها مقام الاسلام وهو اقامة النفس على الاخذ في السير والرجوع عن مقام احكام العادات وملازمة طلب الحظوظ والشهوات والعادات للامور الزائلة الفانية الطبيعية الحيوانية وتلك الملازمة على ما ورد من الاوامر والنواهي الالهية في جميع الحركات والسكنات قولا وفعلا فما دام العبد في هذا السير فهو في مقام الاسلام والثاني منها مقام الايمان وهو دخول النفس من حيث باطنها من حيث الغربة بالانفصال عن مقرها الحيواني ومقامها مالوفاتها الشهوانية ووطن ظهورها بصور كثرتها وانحرافاتها الجسمانية والشيطانية والاتصال بحضرة باطنها واحكام عدالتها ووحدتها فما دام كذلك فهو في مقام الايمان والثالث منها مقام الاحسان وهو حصول النفس من حيث سرها على المشاهدة الجاذبة الى عين التوحيد بطريق الفناء عن احكام التقييد والحجب الطارية بالتنزل والتلبس باحكام المراتب وبعض آثار غبار خليقتها عن اذيال حقيقتها وذلك معنى مقام الاحسان عندهم فايمان هذا العارف مع كونه بحضرت الوجوب يكون بمرتبة الاطلاق واللاتعين ايضا فهو ذو خطين والمقام عبارة عن استيفاء حقوق المراسم على التمام ولهذا صار من شروطهم انه لا يصح للسالك الارتقاء من مقام الى فوقه ما لم يستوف احكام ذلك المقام الى آخر النقطة فان من لا قناعة له لا يصح منه ان يكون متوكلا ومن لا توكل له لا يصح له مقام التسليم وهكذا من لا توبة له فلا يصح ان يكون من اهل الانابة ومن لا تورع له فلا يصح منه الزهد وسميت هذه وما سواها بالمقامات لاقامة النفس في كل واحد منها التحقق ما هو تحت حيطتها المتناهية بظهورها على النفس المسماة احوالا التحولها ولابد للسائرين الى الله من النزول في هذه المقامات الثلثة والبقاء كل مقام منها الى آخر النقطة وانما انحصرت مقامات السائرين الى الله سبحانه لان الانسان لما كان في مبدأ ظهوره في نشارة الدنيوية الخسيسة واوان الطفولية الى ان يبلغ مبلغ التميز والعقل وانما كان الغالب عليه احكام الطبع والجهل بمبداءه ومعاده عاملا بحكم طبيعته وهواه وعند ما عقل وحس بالمبداء والمعاد واخذ في السير من طبعه الى ربه بحكم شرعه اما ان يكون في مبداء هذا السير مع غلبة حكم الطبع وغلبة اقتضاء النفس الملهمة فجورها وتقواها فهو في مقام الاسلام واما ان يكون في وسطه وذلك بظهور احكام الروح الروحانية على احكام الطبع والنفس حتى تصير مقتضيات الامور الحسية والارادات الطبيعية والجهالات الخسيسة مقهورة تحت روحانيته ومقتضاها من الارادات العقلية والادراكات العلمية فهو في مقام الايمان الذي هو مقام قبول الروح لما غاب عن الحس وهو مقام غربة النفس واما ان يكون آخر سيره من نفسه الى ربه فهو في مقام الاحسان ففي آخر هذا المقام يحصل له القرب ويصدق عليه اسم الولي وحضرت الوجوب هي طرف الحضرة العمائية الذي يلي التعين الاول سمي بذلك لانه حضرت تعين اسماء الحق التي هي كلها واجبة لذاته دون تعين حقائق الخلق التي كلها ممكنة لذاتها وعنوا بالحضرة العمائية حضرت العلم وحضرت الارتسام وحضرت الحقايق والاعيان وهي التعين الثاني والطرف الذي يتوهم تقابله بحضرت الوجوب هي حضرت الامتناع والمتوسط بينهما هي حضرت الامكان فحضرت الاسماء هي حضرت الوجوب لان جميع الاسماء الالهية تنسب اليها وحضرت الاعيان هي حضرت الامكان لان ارتسام جميع حقائق الممكنات وحضورها فيها والتعين الاول يعنون به الوحدة التي انتشئت عنه الاحدية والواحدية هي اول رتب الذات و اول اعتباراتها هي القابلية الاولى لكون نسبة الظهور والبطون اليها على السواء ويعبر بالتعين الاول عن النسبة العلمية الذاتية باعتبار تميزها عن الذات الامتيازية النسبي لا التحقيقي فاما ان الوحدة هي اول التعينات فذلك من جهة انه لا يصح ان يعقل

وراءها الا الغيب والاطلاق الذي لا يصح معه ان يحكم على الذات من جهة هذا الغيب والاطلاق بشئ فاستحال في كنه حضرت الذات الاقدس تعالى وتقدس وفي غيب الهوية الاحدية المندرج فيها الازلية والابدية ان يكون مدركا او معلوما او مشهودا لغيره تعالى وتقدس اذ لاذات لغيره حقيقة بلى لما جاد بالوجود على من اوجده صار ذلك الجود وصلة بين خفاء اطلاق الذات وغيبها وبين ظهورها بجودها المظهر للاعيان من توجه بالجود الى ايجاده ولما كانت هذه الوصلة تستدعي تعينا وكان اى تعين يفرض لابد وان تتقدمه الوحدة ضرورة ان كل كثرة وكثير لابد ان يتقدم الوحدة عليها تقدما و تعينا كانت الوحدة هي اول التعينات لكونها هي اول اعتبار وتعين من الغيب لا محالة والتعين الاول سمي بحضرت احدية الجمع فباعتبار احدية سمي حضرت الاحدية وباعتبار واحدية كان جمعا وبحضرة الاجمال لاستدعائها التفصيل المغائرة والغيرية التي لا يتم التفصيل الا بها مع استحالة ذلك في اعتبار الوحدة لمنافاتها المغائرة المودية بالكثرة لتقابلهما وبحضرة جمع الوجود وسمي بذلك لانه هو اعتبار الذات من حيث واحديتها واحاطتها وجمعها للاسماء والصفات والحقائق لكونها هي حقيقة البرزخية الجامعة بين الاحدية والواحدية وبين المبتداء والمنتهي والبطون والظهور فكانت هي حضرت الجمع والوجود لا محالة لان البطون والظهور لا يخرج شئ عنها والبرزخ الاكبر والبرزخ الاعظم والبرزخ الاول واصل جميع البرازخ سمي بذلك لكونها وحدة انتشئت الاحدية والواحدية عنها فصارت مميزة لاحدهما عن الآخر فسميت برزخا لهما لذلك ولاجل انشقاقهما عنها وتسمى الوحدة بالجمعية الاولى لكونها جامعة بينهما ورافعة بينهما من البينونة ومظهرة اياهما بل كل منهما هو عين الآخر بحكم اقتضاء الباطن الحقيقي وانما كانت الوحدة باطن جميع الحقائق الالهية والكونية واصلا لانتشاء الجميع عنهما لكون الحقيقة الوحدة سابقا على جميع الحقايق وظهورها في جميع الحقائق الالهية والكونية ولهذا صارت الوحدة هي المسماة بالتعين الاول وتسمى بالبرزخية الاولى باعتبار النسبة السوائية التي للوحدة الحقيقة الى الاحدية والواحدية فان الوحدة الحقيقة لما كانت هي اول ما تعين عن الغيب الحقيقي وكانت نسبة الاحدية المسقطة للاعتبارات ونسبة الواحدية المثبتة لجميعها اليها على السواء سميت هذه النسبة السوائية بالبرزخية الاولى لانها البرزخية اولى وتسمى بحقيقة الحقايق لما عرفت من كونها اصلا ومنشاء لكل والساري بحيث الظاهر في جميع الحقايق فان الوحدة لا يخلو عنها شئ واحدا كان او اكثر فيعنون بحقيقة الحقايق باطن الوحدة وهو التعين الاول الذي هو اول رتب الذات الاقدس كما عرفت ذلك لكليته وكونه اصلا جامعا لكل اعتبار و تعين وباطنا لكل حقيقة الهية وكونية واصلا انتشاء عنه كل ذلك وقد عرفت ان المراد بذلك هو الوحدة بما يندرج فيها من شيونها واعتباراتها الغير المتناهية وهي عين البرزخ الاكبر الاقدم الذي هو الاصل الجامع لجميع البرازخ وقد يقال في تفسير حقيقة الحقائق ان ذلك هو اعتبار الذات الموصوف بالوحدة جلت عظمته من حيث وحدتها واحاطتها وجمعيتها للاسماء والحقائق وتسمى الضابطية الجمع والوجود وحضرت الجمع والوجود وفي اصطلاح المحققين هي هيولى الهيولات لانه لما كان المراد بحقيقة الحقائق باطن الوحدة الذي هو باطن كل حقيقة الهية وكونية صارت حقيقة الحقايق هي هيولى الهيولات لاجل بطونها في كل باطن وظاهر فلكونها هي ابطن كل باطن وبطون كانت هي هيولى الكل والهيولى الكبرى الجامعة لكل شئ وفي التحقيق الاوضح ان حقيقة الحقايق هي المرتبة الانسانية الكمالية الالهية الجامعة لسائر الرتب كلها وهي المسماة بحضرت احدية الجمع ومقام الجمع وجمع الجمع وبها تتم الدائرة وهي اول مرتبة تعين في غيب ذات الله تعالى والحقيقة المحمدية يشير الى

بها الی ہذہ الحقیقۃ المسماۃ بحقیقۃ الحقائق الشاملۃ للحقائق الظاہرۃ فیہا وانما کانت الحقیقۃ المحمدیۃ ہی صورۃ لحقیقۃ الحقائق لاجل ثبوت الحقیقۃ المحمدیۃ فی حاق الوسطیۃ والبرزخیۃ والعدالۃ بحیث لم یغلب علیہ صلے اللہ علیہ وسلم حکم اسم او صفۃ اصلا کما شرحنا ذلک فی الفتوحات الغیبیۃ شرح العقاید الصوفیۃ فکانت ہذہ البرزخیۃ والوسطیۃ ہی عین النور الاحمدی المشار الیہ بقولہ علیہ الصلوۃ والسلام اول ما خلق اللہ نوری اے قدر علے اصل الوضع اللغوی فہو صلے اللہ علیہ وسلم اول خلق اللہ عزوجل المشار الیہ ذلک بقولہ صلے اللہ علیہ وسلم اول ما خلق اللہ نوری اے وبہذا الاعتبار سمی صلے اللہ علیہ وسلم بنور الانوار وبابی الارواح والاکوان ثم انہ صلے اللہ علیہ وسلم آخر کل کامل خلق اللہ اذ لا یخلق اللہ بعدہ مثلہ فی الکمال کما قال تعالے وخاتم النبیین والاشارۃ منہ صلے اللہ علیہ وسلم الی اولیتہ بمعنے نورہ وآخریتہ بمعنے ظہورہ ہو قولہ صلے اللہ علیہ وسلم نحن الاولون الآخرون وہذہ الحقیقۃ الکلیۃ ہی اصل جمیع الاسماء الالہیۃ المضاف الیہا الربوبیۃ ومعنی کون ہذہ الحقیقۃ ہی الحقیقۃ المحمدیۃ ان الصورۃ العنصریۃ المحمدیۃ صورۃ لمعنے ولحقیقۃ ذلک المعنی وتلک الحقیقۃ ہی حقیقۃ الحقائق فافہم ذلک والخلیفۃ الکامل من کل من البشر کاکابر الاولیاء واولی العزم من الانبیاء علیہم الصلوۃ والسلام الذین من شانہم الصبر والثبات فی حاق الوسط بین الخلق والحق لیاخذون المدد من الحق بلا واسطۃ بل بحقائقہم ویعطون الخلق بخلیقتہم فلا یمیلون الی طرف فیعملون الطرف الآخر کما ہو علیہ الحال ممن غلبت علیہ الحقیقۃ باستہلاکہ فی نور الحق او خلیقۃ باحتجابہ بظلمۃ الخلق والخلیفۃ غیر الکامل ہو خلیفۃ بواسطۃ من ہو تبع لہ من اولی العزم والخلفاء الکمل فکل کامل خلیفۃ ولیس کل خلیفۃ بکامل ولما کانت حقیقتہ صلے اللہ علیہ وسلم فی حاق الوسط ومرکز الدائرۃ الذی لا یتصور لہ محیط کان ہو صلی اللہ علیہ وسلم الخلیفۃ الاکمل المنصبغ بالمحبوبیۃ الخالصۃ والحقیقۃ الانسانیۃ الکمالیۃ ہی حضرۃ الالوہیۃ المسماۃ بحضرۃ المعانی وبالتعین الثانی والمعنے بکونہا حقیقۃ للانسانیۃ الکمالیۃ ہو کون صورۃ الانسان الکامل صورۃ لمعنے ولحقیقۃ ذلک المعنی وتلک الحقیقۃ ہی حضرت الالوہیۃ المسماۃ بالتعین الثانی فکان الانسان الکامل ہو مظہر التعین الثانی والانسان الاکمل ہو مظہر التعین الاول المسمی بحقیقۃ الحقایق وہذہ الحقیقۃ الانسانیۃ التی ہی صورۃ علمیۃ قالت العرفاء بقدمہا والیہ اشار العارف حافظ اداب المعرفۃ بقولہ بیت ما جرائے من ومعشوق مرا پایان نیست ۔ ہرچہ آغاز ندارد نپذیرد انجام ۔ فانہ عبر عن نفسہ بمن من حیث الوجود العلمی والعارف اذا کوشف لہ الاعیان الثابتۃ ورائے انہا رائیۃ مرئیۃ سامعۃ خطابات الحق تعالے بہا ای عین العالم ازلیا ابدیا فصح عندہ ان یقول ان الحقیقۃ الانسانیۃ من حیث خصوص بالہا من المساوات الازلیۃ والابدیۃ بموجدہا وخصوص بالموجدہا سبحانہ بین الاسرار والتجلیات الخاصۃ الازلیۃ والابدیۃ النشاءۃ المتقدمۃ والمتاخرۃ فی الحضرات الازلیۃ والابدیۃ لا بدایۃ لہا ولا نہایۃ اما عدم البدایۃ فلان اول نشاءۃ منہا ذاتی العلم ولا بدایۃ لہ واما عدم النہایۃ فلانہا لما لم یکن لہا بدایۃ لا تکون لہا نہایۃ واما من حیث الوجود الخارجی فلا یصح ذلک القول فافہم ذلک والتعین الثانی ہو ثانی رتب الذات وہذہ المرتبۃ ہی التی تظہر فیہا الاشیاء وتمیز ظہورا وتمیز اعلمیا ولہذا تسمی ہذہ الحضرۃ بحضرۃ المعانی وبعالم المعانی وہذا التعین الثانی ہی صورۃ التعین الاول وکذا التمیز والغیریۃ لکون التعین الاول ہی حقیقۃ الوحدۃ الحقیقۃ الکافیۃ بجمیع ذلک مع انہا اعنی الوحدۃ لکونہا متضمنۃ

للنسب الواحدية واعتبارانها التي لاتتناهى تعينات ابديتها لزم من ذلك ان يكون التعين القابل للكثرة التي هي صور وظلال للاعتبارات المندرجة في الوحدة تعينا تاليا لها فذلك هو التعين الثاني لا محالة فجميع الاسماء الالهية المنتهي اليها التاثير والفعل وجميع الشيون والاعتبارات المندرجة في التعين الاول مجملة فانها تصير مفصلة متميزة في هذا التعين الثاني الذي يسمى بالمرتبة الثانية وهذه المرتبة اے التعين الثاني ظل للمرتبة الاولى اے للتعين الاول لانه اول قابل للكثرة التي هي صور وظلال لشئون الوحدة ويشيرون بذلك ايضا الى كل ماسوے الله سبحانه من اعيان الممكنات وذلك من وجهين احدهما هو انه لما لم يكن لشئ من الكائنات استقلال بنفسه لاستحالة وجود ماسوے الحق تعالى وتقدس بذاته صارت الكائنات ظلا من حيث ان الظل لا تحرك له الا بحركة صاحبه ولا حقيقة له ولا صورة ولا ذات الا بحسب ما ينبعث عن الشئ الذي هو ظل له فهكذا من شهد الحقيقة فانه يرى الكائنات ظلالا لا تستطيع لانفسها نفعا ولا ضرا ولا موتا ولا حيوة ولا نشورا والوجه الثاني هو انه لما كانت حقيقة الظل انما هي عدم النور الشمسي او غيره في بقعة ما لساتر سترها صارت الكائنات ظلالا لهذا المعنى لان حقيقة الظل ترجع الى لا شئ في نفسه بل انما تعين بالنور وكذلك كل ماسوے الله عزوجل ليس هو شيئا بنفسه انما هو شئ بربه فهو اعني الظل المشار به الى ماسوے الله عزوجل هو ما يحصل من انبساط النور الالهي على عين من اعيان الممكنات التي ليست نورا في نفسها وحينئذ يظهر الظل الذي ليس هو بظلمة محضة لانه ليس يظهر الا بانبساط النور ولا هو نور محض وذلك ظاهر واليه الحديث الذي اخرجه احمد والترمذي عن عبد الله بن عمر قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره والخلق ههنا بمعنے التقدير وتلك المقدورات هي الاعيان الثابتة في حضرة علمه والنور المرشوش عليها هو النور المفاض عليها فالظلمة هي حقيقة كل ماسوى الله تعالى عند قطع النظر عن توجه الارادة بافاضة النور عليها فاذا فاض النور على ظلمة القوابل ظهر الظل لا محالة قال تعالے الم تر الى ربك كيف مد الظل فيه اشارة الى ما ذكرنا من ان ظهور الظلال انما هو بامداد الحق تعالے لها بنوره المشرق عليها ثم قال تعالى ولو شاء لجعله ساكنا فابطل مذهب من زعم انه تعالے لا فعل له من اختيار منه وقدرة له وارادة كما هو رأے من قال انه تعالے موجب بالذات تعالے الله عن ذلك علوا كبيرا وفي قوله ثم جعلنا الشمس عليه دليلا اشارة الى ما عرفت من كون الظل لا يظهر الا بالنور قوله تعالى ثم قبضناه الينا قبضا يسيرا اشارة الى انه لا وجود لشئ الا بنوره الظاهر ولا ستار الا باستتار نوره تعالى وتقدس والمفهوم على قاعدة الكشف من قوله تعالے ثم قبضناه انه تعالے مختار في فعله لان من لا اختيار له لا يكون قابضا بل مقبوضا و انه لا تحقق للظل انما هو اعتبار عدمے تخيل وجوده بما استفيد من النورية به وكان الوجود له وحده اذ لا وجود لشئ من الظلال في انفسها انما هي اعتبارات وتعينات حاصلة عن النور باعتبار تلك الحجب الساترة لمحاضة النور ومن تحقق بهذا المشاهدة فهو الذي يفهم معنے قوله تعالے الله نور السموات والارض مثل نوره الآية وذلك لانه لا يرى المنور او الوجود او الذات او الشئ او ما شئت فقل ما يطلق على ماله حقيقة في ذاته ذاتا الا الله تعالى وتقدس فلم يبق ما يظن انه غيره او سواه الا التعينات هذه الحقيقة فهي اعني تلك التعينات اذا اعتبرت مع قطع النظر عن كونه تعالے هو الهوية التي انبعث عنها تلك التعينات لم يبق لها تعين في نفسها فكانت ظلمة وعدما ومن حيث تعيناته فهي ظل كما عرفت من مبادي البيان وهذه الاعيان

الثابتة التي سماها المشائخ بالحقائق والحكماء بالماهيات والعلماء بالصور العلمية هي صور الاسماء الالهية ومظاهرها في العلم ثابتة ازلا وابدا لايتعلق الجعل والايجاد بها كما لايتطرق الفناء والعدم اليها وهي موجودة في علمه تعالى عند الحكماء واكثر المتكلمين واما المتكلمون من اهل السنة وان لم يقولوا بالوجود العلمي فان من كلامهم يلزم القول بوجود الاشياء في علم الحق سبحانه وقد صرحوا في اصول الفقه بان المعدوم مكلف بالامور الشرعية وقال القاضي عضد الدين وابن الحاجب رحمهما الله تعالى هذا قول اهل السنة خاصة وسائر الطوائف انكروا عليه انكارا عظيما بان التكليف لما امتنع على النائم والغافل والمغشى عليه والمجنون فعلى المعدوم ممتنع بالطريق الاولى واجاب اهل السنة عنه بان هذا الاعتراض يرد اذا كان المعدوم بالفعل مكلفا وهذا المعنى ليس بمراد بل المراد تعلق عقلي يعني المعلوم الذي هو معدوم في الخارج ويعلم الحق سبحانه انه يصير موجودا توجهت بشرائط التكليف اليه في الازل والفعل في لايزال وهذا التصريح بالوجود العلمي فان الاشياء لو لم تكن موجودة في علم الحق تعالى فلا معنى للتعلق العقلي والتوجه الازلي وبالجملة معلومات الحق سبحانه ليست معدوما مطلقا لا متميزة عنده وما هو متميز عند العالم به له وجود بوجه من الوجوه البتة خصوصا اهل السنة قالوا على ان الحق تعالى عالم بالجزئيات على الوجه الجزئي وعلى هذا الاشياء عنده تعالى في علمه القديم حاضرة بماهياتها الكلية واشخاصها الجزئية مع لوازمها ولوازم لوازمها الى ما لايتناهى اجمالا وتفصيلا من الازل الى الابد الى غير النهاية ولها شعور بانفسها وخالقها قال الله تعالى وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم وكذا الحال في جميع المراتب والكشف حاكم بثبوت العلم بل جميع الصفات في جميع الموجودات وذلك لظهور الهوية المطلقة في مرايا جميع الكائنات وهذه الصور العلمية للواجب تعالى التي سماها الصوفية بالحقائق اذا تحققت شرائط وجودها في الخارج تكون موجودة في الخارج في عالم الارواح وهو حصولها فيه وذلك لانها كانت قبل ذلك موجودات في حضرة العلم معدومات في الخارج ثم حصل وجودها في عالم المثال المسمى بالبرزخ والحاجز وهو ظهورها في صور جسدانية ووجودها في عالم الشهادة المسمى بعالم الحس وتحققها فيها وقد يكون لها وجود في اذهاننا لتلك الصور العلمية حاصلة فينا بطريق الانعكاس من المبادي العالية بقدر التناسب او بظهور نور الوجود فينا بقدر نصيب من تلك الحضرة العالية وانما قلنا حاصلة بطريق الانعكاس الخ لان الموجود الذهني موجود فيه في نفس الامر بخلاف ما يفرض العقل وجوده في الذهن لانه ليس من الموجودات الذهنية انما هو موجود فرضي موجده العقل في وقت الفرض كالموضوعات في القضايا الموجبة كل ممتنع معدوم والذهن من الموجودات الخارجية وكل ما يوجد فيه فهو من عالم الذهن كما ان عالم المثال موجود في الخارج وهكذا عالم الارواح وغيرها من العوالم فهو موجود في الخارج وكل ما يوجد فيه فهو منسوب الى ذلك العالم وتسمى هذه المرتبة بمرتبة الالوهية وبعالم الجبروت وبالنفس الرحماني وبعالم المعاني وبحضرة الارتسام وبحضرة العلم الازلي وبحضرة العمائية وبالحقيقة الانسانية الكمالية وبحضرت الامكان وبحضرت القرب وحضرة المقربين وحضرة اهل العناية وحضرة العناية وحضرة الولاية وحضرت الدنو وحضرة التدلي وحضرة التداني وحضرة النزول والظهور وعالم الجمع كل ذلك اسماء هذا التعين الثاني بحسب اعتبارات ثابتة فيه فاما تسميته بالمرتبة الثانية فلكونها صورة التعين الاول الذي هو مرتبة الذات الاقدس تعالى وتقدس واما تسميته بمرتبة الالوهية فذلك لظهور الاسماء وتميزها فيه وتجمعها الاسم الجامع

وهو الله تعالى وتقدس ولهذا يسمى هذا التجلي الكائن في هذه المرتبة بالاسم الله والاله ووجهة جميع العابدين الى هذه المرتبة واما تسميتها بعالم الجبروت فلظهور الاسماء والصفات الالهية وغلبتها فيها واما تسميتها بالنفس الرحماني فذلك ان القول الماكان عبارة عن نفس منبعث من باطن المتنفس متضمن معنى يطلب المتنفس ظهوره فيتعين ذلك النفس في مراتب المخارج وكانت المحبة الاصلية التي هي قابلية الظهور انما تنبعث من الباطن الى الظاهر بهذا التعين الثاني اذ التعين الذي قبله وهو التعين الاول نسبة البطون والظهور اليه على السواء فكذا هذا التعين الثاني لانه هو اول ما يتميز وينبعث من الباطن الذي هو الاول فسمي النفس الرحماني لاجل ذلك فان ظهور الوجود والمرايا المتعددة واختلاف الصور انما تحصل على اختلاف القوابل التي هي اعيان الثابتة واحكامها واحوالها المختلفة فلان الاسماء انما تحصل لها التنفس من كرب بطون الغيب بظهورها في حضرة الارتسام والتفصيل والتميز وما بعد ذلك حتى ظهر فعل الجواد حينئذ وكذا الكريم والمقسط والخالق والرازق وباقي الاسماء فكان ذلك هو السبب الذي لاجله سمي هذا التعين بالنفس الرحماني وانما نسب النفس الى الاسم الرحمن سبحانه دون غيره من باقي الاسماء له تعالى وتقدس لكون الرحمن اسما لصورة الوجود والالهي التي هي عبارة عن الجمعية الحاصلة للاسماء الالهية عند ظهورها بنفسها من بطون وحدة الذات فلهذا كان النفس مضافا الى الاسم الرحمن تعالى وتقدس اما تسميته بعالم المعاني فلتحقق جميع المعاني الكلية والجزئية وتميزها فيه لاستحالة خلو شئ عن علمه تعالى واما تسميته بحضرة الارتسام فلاجل ارتسام الكثرة النسبية المنسوبة الى الاسماء الالهية فيه والكثرة الحقيقة المضافة الى الكون وحقائقه والاحسن ان يقال حضرة الصور والاعيان والماهيات لان علمه القديم فعلي حضوري لا انفعالي حتى يكون بطريق الارتسام والتصور فان الارتسام وكذا التصور مختص لعلمنا الحادث فافهم ايضا اما تسميته بحضرة العلم الازلي فلان هذا التعين الثاني هو مرتبة ظهور الذات نفسها لنفسها بشؤن فيها من حيث مظاهر تلك الشؤن المسماة بصفات وحقائق فيها اعني في هذه المرتبة الثانية كان العلم بحسب المرتبة الاولى والتعين الاول انما هو ظهور عين العين اي ظهور الذات لنفسه باندراج اعتبارات الواحدية فيها فحيث ان هذا التعين الثاني هو الذي وقع فيه تعلق العلم الازلي الذي هو ثاني التعينات الكلية العلم اولها الحيوة بباقيها على كثرتها واحاطة بجميع وحدة وكثرة ولنسبة سمي بحضرة العلم الازلي واما تسميته بحضرة العمائية البرزخية الحاصلة بين الوحدة والكثرة المشتملة هذه البرزخية على هذه الحقائق الكلية الاصلية المذكورة من حيث صلاحية اضافتها الى الحق بالاصالة والى الخلق بالتبعية متميزة بحكم الكلية الاصلية الجنسية وانتشاء فروعها وانواعها وجزئياتها تماما منها في عين هذه البرزخية مفصلة متميزة فلكون العماء هو الغيم الرقيق سميت هذه البرزخية الحائلة من اضافة هذه الحقائق الى الحق والى الخلق بالحضرة العمائية واما تسميتها بالحقيقة الانسانية فباعتبار اندراج تلك الحقائق الاصلية الكلية في عين تلك البرزخية مع تحقق اثر خفي في الحقيقة الانسانية وهذه الحضرة العمائية هي التي يظهر الحق في مرايا صفات الخلق متنزلا من الرتبة المختصة به وهي حضرت الوجوب الذاتي الذي لا يصح المشاركة فيه لشئ غيره بوجه فيضاف اليه تعالى وتقدس كل ما يضاف الى الخلق لان هذه المرتبة هي محل تجليه بهم فيضاف اليه كل ما يضاف اليهم من التعجب والتردد وضحك وامثال ذلك ويظهر الخلق فيها بصفات الحق عند تخلصه من قيود الكثرة وارتقائه من حضيض المراتب الكونية كاحياء الميت وابراء

الاكمه والانفصال بصفة الحق والسبحانية واشال ذلك وعن هذه الحضرة العمائية اخبر سيدنا عليه افضل الصلوات والتسليمات
حين سئل اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق فقال في عماء وذلك بحكم قوله تعالى وهو معكم اينما كنتم قبل ان يخلقنا كان
معناه في حضرة علمه ولهذا المسماة بالعماء فان العماء في لغة العرب لما كان غيما رقيقا يحول بين الناظر وبين النور الشمسي عبر عنه بهذا البرزخ اللطف رقة
وحيلولته بين عين النور الوجودي الظاهري وبين النظر المضاف الى العين الثابتة هو عين النور الوجودي الظاهري وبين النظر المضاف الى العين الثابتة وعين النور
الوجودي الباطني الذي هو باطن كل حقيقة ممكنة واما تسمية بحضرة الامكان فذلك من اجل ان المعلومات هي التي
تعلق العلم الازلي بها ما بين واجب ظهوره وتحققه بنفسه وبين ممتنع ظهوره في نفسه في شيء من المراتب الكلية والجزئية
وبين متوسط بينهما نسبته اليهما على السواء فسمي المتوسط بينهما بالامكان واما تسمية بحضرت القرب وحضرت المقربين لانه
لا يحصل القرب الا بالوصول الى عينه الثابتة وهي في هذه الدرجة واما بحضرة الولاية فلان اسم الولاية لا تطلق الا على من
وصل اليها واما تسمية بحضرة العناية لان القرب انما تصح لمن سبقت له العناية واما تسمية بحضرة الدنو وهي القرب ويقال له
منزلة الدنو وحضرة المعاني لكونه تعالى انما يدنو في بعده عن عبده في حضرت الامكان واما تسمية بحضرة التدلي لظهور الحق
في مرايا صفات الخلق فان قرب العالي من السافل يسمى تدليا كما ان قرب السافل من العالي يسمى دنوا كذا فهموا من
من قوله تعالى ثم دنى اي العبد فتدلى اي الحق فكان قاب قوسين او ادنى ويشيرون بقاب قوسين الى مقام قرب
قوسي الوحدة والكثرة او قوسي الوجوب والامكان او قوسي الفاعلية والقابلية قربا يجمع بينهما ويرفع مبينهما بحيث يجمع بين
الوجوب والامكان الوحدة والكثرة والفاعلية والقابلية فيجعل الجميع دائرة واحدة متصلة لكن مع اثر خفي من التميز والتكثر
بينهما ثم ان باطن هذا المقام هو مقام او ادنى اي قرب القوسين المذكورين وذلك الباطن هو التعين الاول الذي
عرفته لانه لا يبقى عنده التميز والتكثر في دائرة الجمعية بين حكم الاحدية والواحدية اصلا ومما ينبغي ان يعلم ان التعين الجامع هو
حقيقة اسم الله تعالى فانه هو تعين الذات وتجليها من حيث كونه واحدا جامعا لجميع التعينات والتجليات قائما بالذات
مقيما لسائر الموجودات وتعين الاسماء والصفات يعني بذلك التعينات والمراتب التي للاسماء الاول التي هي مفاتيح الغيب
عند ما يتعين ظهورها بصفة الحيوة والحي والعلم والعالم والقدرة والقادر والارادة والمريد والكلام والمتكلم مترتبة في تعينها نهاو
ذلك الترتيب هو ان العلم بان لهذه الصفات الظاهر بصورة بدن الانسان كصورة اللفظ الجاري على لسانه ونظره بعينه
وسماعه باذنه وعلمه بيده المضافة كلها الى صورة بدنه سبعة البطن هي المشار اليها بقوله صلى الله عليه وسلم ان للقرآن ظاهرا
وباطنا وفي بطنه بطن الى سبعة البطن والظاهر ما عرفته من جريان اللفظ على اللسان والنظر بالعين والسماع بالاذن والبطش
باليد وغير ذلك من الجوارح واما البطن الاول فبان يضاف الصفات الى نفس الانسان لكن من حيث لم يتميز عن نفوس
باقي الحيوانات الا بظاهر العقل المعيشي المقيد بانوار دنيوية بحيث يكون نطقه وسمعه ونظره وفعله مقصورا على ما يتعلق بامر الدنيا
غير متعد الى امر اخروي وهو المقصود منه كما اخبر الله تعالى عمن هذا حاله بقوله سبحانه يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا وهم عن
الآخرة هم الغافلون وصاحب هذا النظر قد كان انفتح له باب من ابواب البطون السبعة بحيث ترقى عمن لم يفتح له باب
اصلا وهم الاطفال والمجانين لكنه من اهل الصمم والبكم والعمي المشار اليه بقوله صم بكم عمي فهم لا يرجعون عن ذلك ان لكل واحد

من هذه المعاني التي هي القول والسمع والبصر والقوة في كل رتبة من هذه الرتب السبعة المعبر عنها بالبطون اثره حكم بانتفائه عن شخص انساني في رتبة منها يوجب بحكم ذلك الشخص وصممه وعميه وضعفه في تلك المرتبة فمن فتح له الباب الاول لا غير فهو الذي اوتي في الدنيا حسنة وماله في الآخرة من خلاق فكان الاشارة الى هؤلاء بقوله صم بكم عمي فهم لا يرجعون من الدنيا الى الآخرة ولا من بطن اول الى بطن ثان فانهم كانوا سامعين باصرين متكلمين في البطن الاول وليسوا كذلك في البطن الثاني وفيما بعده كما تعرف واما البطن الثاني فهو ما يضاف الى الانسان من حيث عقله المنور بنور الشرع والايمان بالله وكتبه ورسله واليوم الآخر فيتغير ما يتعلق بالدنيا الى ما يتعلق بالاخرى في نطقه وسماعه ونظره وفعله بفهم وعقل صحيح وايمان قوي واما البطن الثالث فهو ما يضاف الى روحه الروحانية المجردة الثابتة تعينها وتميزها في عالم الارواح واللوح المحفوظ واما البطن الرابع فهو ما يضاف الى وجوده العيني المضافة الى الحقيقة الانسانية المضاف اليها والمقيد بها والمظهر لاحكامها في مراتب الكون روحا ومثالا وحسا وشهادة المعنى عن هذا البطن بقوله صلى الله عليه وسلم في الكلمات القدسية حكاية عن ربه تعالى بقوله سبحانه كنت سمعه وبصره ولسانه ويده واما البطن الخامس فهو ما يضاف الى قلبه القابل لتجلي الوجود الباطني المعني بقوله تعالى وسعني قلب عبدي المؤمن واما البطن السادس فهو ما يضاف منها الى الوجود المطلق الرحماني الجمعي الظاهر في المرتبة الثانية بحكم قضائه التي عم كل شيء واما البطن السابع فهو اضافة هذه الصفات الى الذات في رتبة التعين الاول الذي عرفته فكما ان القول عبارة عن نفسه منبعث من باطن المتنفس متضمن معنى يطلب المتنفس ظهوره فيتعين ذلك النفس في مراتب المخارج فكذلك المحبة الاصلية التي هي عين التعين الاول والقابلية الاولى متضمنة معنى الكمال المتعلق بالظهور مفيض التجلي الاول الذي هو مثل نفس المتعين في التعين الاول المنبعث من باطن الغيب المطلق فهذا هو معنى الكلام في رتبة التعين الاول بحيث يكون الذات فيه محدثة في نفسها بنفسها ومخبرة لها بما هي عليه من اقتضاء كمالاتها الذاتية وكمالاتها الاسمائية لظهورها وظهور اعتبار واحديتها اخبارا بحرف احدي هو عين الذات متضمنا لجميع المعاني كلياتها وجزئياتها والالفاظ والكلم القولي والفعلي واذا كان هذا هو معنى الكلام في سابع رتب البطن الكلام وكما يتحدث احدنا في نفسه بلا واسطة حرف وصوت ظاهر فعلى هذا نفس الحال في معرفة السمع في باطن الابطن فان الذات باعتبار تعينها الاول هو اصل كل قابلية وفاعلية كما انها متحدثة بنفسها فانها ايضا يكون قابلة لسماع ذلك الحديث فلما كان في تلك القابلية الاولى قابلية الحديث ففيها ايضا قابلية الذات بالميل الى السماع و الاصغاء لذلك الحديث فان المتحدث في نفسه لا بد ان يكون سامعا في نفسه لما يحدث به فيها وكذا فانه لما كان في تلك القابلية الاولى قبول ميل الذات بالسماع في سابع البطن بطون الذات فهكذا ايضا في تلك القابلية ملاحظة الذات نور جمالها الذي تحدثت به في نفسها وذلك الجمال هو عين واحديتها وظهورها وظهور اعتباراتها وملاحظة الكمال المتعلق بذلك وكانت هذه الملاحظة الحاصلة في سابع رتب البطن الملاحظة كما كان الحديث والميل الى الاصغاء والسماع الحاصل في اول رتب الذات هو الحاصل في سابع الابطن ايضا وكذا فانه لا بد وان يكون في تلك القابلية الاولى التي هي اول رتب الذات قابلية ايضا لغلبة حكم الظهور بما تحدثت به في نفسها من الكمال على اللاظهور وبحكم سبقه عليه لما حصل من الظهور فصار الاقدس متجليا بحكم ذلك التغلب وكان ذلك هو معنى القدرة والقوة وهو التمكن من ظهور ما يطلب ظهوره كما كان حقيقة القول هو المتحدث به وحقيقة السمع هو ادراك ذلك المعنى ظاهرا وباطنا وحقيقة البصر هو ادراك ظاهر ثم ان هذا التجلي الاول من حيث هذا الحديث والاخبار المذكور يتضمن كمالا مضافا اليه والى

اعتبارات وادراكات كليا جمليا لذلك الكمال وذلك الاصل الحيوة والحي وباطنه ثم اثر من حيث الملاحظة يتضمن ادراك سريان
ذلك الكمال بمعنى ظهوره في تفاصيل اعتبارات الواحدية وذلك اصل العلم والعالم وباطنه ثم من حيث ذلك الميل بالسماع
والاصغاء يقتضي اعتبار هو اصل للارادة فبهذا الذي ذكرناه تبين لك كيفية تعين الاسماء والصفات في رتبتها الظاهرة معينة
من باطن الذات عودا وابتداء والاسماء الكلية هي اصول الاسماء كالارادة الكلية مثلا ويقال لها الاسماء الكلية فافهم ذلك و
هذا التعين الثاني مرتبة تفصيل المجمل وذلك لان تميز شئون الوحدة وتفصيلها في الرتبة الثانية فان الوحدة انما تشتمل
على شئونها اشتمالا جمليا لان التميز والتفصيل يستدعي كثرة يستحيل اجتماعها مع الوحدة الحقيقية فتلك الشئون تصير بعد الاجمال
والاندراج في الوحدة مفصلة متميزة في التعين الثاني الذي هو حضرة التميز والتفصيل للمعلومات من الاسماء وغير ذلك
من الحقائق ولجمعه الاسماء والحقائق سمي بمرتبة الجمع ومقام الجمع وفيه يحصل تفصيل الصورة الانسانية الجمعية وينبغي ان
يعلم انهم يعنون بها تارة مطلق صورة الكون وتارة يعنون ظاهر الحق تعالى وذلك لانه لما كان التعين الثاني
هو الحقيقة الانسانية بظهور الحقائق التي اشتملت هذه الحقيقة العلمية التي هي التعين الثاني بصورة الانسان الكامل صار
تفصيل صورة الحقيقة الانسانية هو مطلق صورة الكون اذ لا معنى للكون الا تفصيل الصورة هو ظاهرية الحق فلا معنى
لظاهرية الحق الا ظهور صور العلم به او ظهوره في مراياها فاعلم ذلك وقد عرفت مما ذكر ان اللفظ الذي يدل على الاسم الحقيقي
الذي هو معنى حصل عن وجود متعين هو اسم الاسم والاسم الحقيقي هو وجود متعين والاسم قد يطلق ويراد به عين اللفظ القولي
وقد يذكر ويراد به الاسم الحقيقي الذي هو مسمى هذا اللفظ وقد يذكر ويراد به عين المسمى الذي هو عين المطلق الوجود لا الوجود
المطلق اذ الاسم بحيثه كما ستعرفه من بعد في بيان توحد الاسماء وتكثرها وقال الشيخ الاسم عين التعين والمتعين بالتعين
هو المطلق المسمى فالمسمى في الحقيقة هو التعين ويطلقون الاسم ويعنون به كل حقيقة مفردة من حقائق العالم اذا اعتبرت
من حيث قابليتها الاصلية لاضافة الوجود اليها فاسماء الاله في اصطلاح القوم عبارة عن ظاهر الوجود من حيث تقيده بمعنى
وذلك لان كل اسم الهي انما هو ظاهر الوجود الذي هو عين الذات لكن لا من حيث هو هو بل من حيث تعينه وتقيده
بمعنى اعتبر بصفة وذلك كالحي مثلا فانه هو اسم الوجود الظاهر المتعين لكن من حيث تقيده وتعينه بمعنى هو الحيوة فبالنظر
الى عين الوجود فالحي هو عين الذات وبالنظر الى التقييد بذلك المعنى وتميزه عن غيره من المعاني فانه غير الذات فاذا فهمت
ما ذكرنا عرفت معنى قولهم ان الاسم لا هو عين المسمى ولا غيره وان شئت قلت هو عين المسمى وهو غيره ايضا كما اتضح لك
ومما هو نظير لك معنى توحد الاسم والمسمى وتكثره ومعنى توحد الاسماء وتكثرها وتوضيحه ان الاسم له اعتباران باحدهما هو عين المسمى
وبالآخر هو غير المسمى وذلك لانه لما لم يتنوع في الذات التسمي باعتبار اطلاقها بل من حيثية تعين ما صار الاسم حينئذ انما وضع
للذات باعتبار ذلك التعين فالاسم متى اعتبر بالنظر الى التعين كان معناه عينها وان اعتبر بالنظر الى التعين الآخر كان
معناه غيرها او يقال اذا تصور معنى الاسم فقط مع قطع النظر عن المسمى صدق حينئذ ان يقال ان الاسم غير المسمى لتعقل
ذلك المعنى عن اسم آخر اما اذا اعتبر المسمى بالاسمين المتقابلين كالقابض والباسط مثلا ارتفعت المغايرة من الاسم والمسمى
لان القبض والبسط وان كانا متغايرين من حيث معناهما فان الذات المسماة بالقابض والباسط ذات واحدة فمن

هذا الوجه يصح ان يكون الاسم عين المسمى لوحدة المضاف اليه وقد عرفت من هذا ان التعدد الواقع في الاسماء انما هو اختلاف
معانيها دان اتحادها لوحدة مسماها فبالاعتبار الاول هي غير المسمى و بالثاني هي عينه وايضا اذا قلنا الاسم غير المسمى كان معناه ان
اسماء الاسماء التي عرفت انها الالفاظ والالقاب الموضوعة بازاء معانيها هي غير المسمى وذلك واضح اوان ما بايدينا من
معاني اسمائه تعالى ليست هي حقائقها لانها اعني معاني اسمائه سبحانه غير متكيفة لنا ولا محدودة فيكون الاسم الذي متعلقه
غير المسمى تعالى وتقدس وذلك ايضا ظاهر فاذا قلنا ان الاسم عين المسمى اردنا ان اسماءه القديمة عين ذاته وهي
الاسماء التي يذكر بها نفسه من حيث كونه متكلما هي التي لا يوصف بالاشتقاق والتقدم والتاخر والتكلف والتحدد في
عين المسمى اذ الوحدانية هناك من جميع الوجوه فلا تعدد ليقال ان الاسم غير المسمى وتوضيح معنى توحد الاسماء وتكثرها هو
ان الاسماء الالهية لها اعتباران باحدهما يكون كل اسم الهي هو عين الاسم الآخر وذلك جهة تكثرها فانه لما كان مسمى
جميع الاسماء انما هو الذات الاقدس تعالى وتقدس لكن باعتبار معنى يتميز به ذلك الاسم عن الاسم الآخر صار كل اسم لاجل
تقيده بمفهومه وبمعناه مغايرا للاسم الآخر لا محالة فان مفهوم الضار غير مفهوم النافع ثم ان كل اسم فانه من حيث دلالته على
الذات الاقدس الاعلى غير مقيد بذلك المفهوم الذي به تميز عن غيره من الاسماء فانه يكون عين الذات فهو كل الاسماء و
مشتمل على معانيها فافهم والسالك اذا وصل الى هذه المرتبة يحصل له توحيد الافعال وهو تجريدها عما هو سوى الواحد
الحق بحيث لا يرى في الوجود فعلا ولا اثرا الا الله الواحد الحق تعالى وتوحيد الصفات وهو تجريد القوى والمدارك و
ما ينسب اليها من الصفات عما سوى الحق تعالى ثم يرتقي بالسير في الله الى توحيد الذات وهو تجريد الذات والتجلي
الذاتي عما سواها وتجرد بحيث لا يرى في الوجود الا ذاتا واحدة تبعينا تها ويكون ذلك تخلقا وتحققا لا رسما ولا تقليد
او ذلك بظهور الاسماء فيه وانمحائه فيها ومن علامات التحقق بالاسم المتكلم ان تجري كلمة الحق على لسانه فينطق قال
صلى الله عليه وسلم ان الحق ينطق على لسان عمر ويسمى المتحقق بذلك الناطق بالصواب والمصيب في نطقه ولسانه
الحق وغير ذلك ومما يناسب ذلك ومن علامات التحقق بالاسم البصير استغراقه في روية آلاء الله تعالى وآثار حكمته
وجميل صيغة المتقن الحسن المحكم وحينئذ يحصل له التحقق بالاسم البصير فلا يتقيد الجارحة بما يلمع من اشعة عين النور بل
ينكشف لها معناه فيرى وجه الله في كل الاشياء كما قال قدوة العرفاء سيدنا علي كرم الله وجهه واكرم مثواه ما رأيت شيئا
الا ورأيت الله فيه ويسمى المتحقق بذلك عين الحق وعين الله الباصرة وقال صلى الله عليه وسلم ان الله ايدوا اعين و
ان عمر منهم وفي رواية ان عليا منهم اشاره الى تحققه باسماء الله تعالى ومن علامات التحقق بالاسم السميع استغراقه
في الاصغاء الى معاني الذكر الحكيم وسماع كلامه الكريم وحينئذ يحصل له التحقق بسماع كلام الله تعالى من كل ناطق بل من
كل مسموع وصاحب هذا المقام هو الشاهد بان الامر كما قال العارف، ما في الكون موجود تراه ماله نطق وما عين تراه العين
الا عينه الحق ومن علامات التخلق بالاسم القدير بسط اليد الى كل ما فيه قربة الى الله سبحانه وكفها عما لا يجوز بسطها اليه وحينئذ
يحصل له التحقق في كل ما يفعله ويصدر عنه بالحق تعالى بحيث لا يصدر عنه فعل اصلا الا عن حضور تام ومقصد صحيح فيصير
ملحوظا من جانب الازل محفوظا بالكلية عن ان يلم به الخطاء او يعرض له الزلل لكونه قد صار متخلقا في جميع حركاته وسكناته باسما

الحق وتحققا في ذاته وصفاته بطهارته عن احكام ماسوى الحق بحيث لم يبق له فعل سوى فعل حق بحق للحق قال تعالىٰ
وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى والذين يبايعونك انما يبايعون الله وما ينطق عن الهوى لتحققه في جميع ذراته بالحق
جل مجده والتخلق بالاسماء الالهية والتحقق بها انما يحصل لمن يكون ملازما على ذكر الله تعالىٰ بجمع الهمة بالحضور التام بلا
التفات الى غيره مع التقوى والطهارة فينكشف على قوى الانسان ومداركه باعتبار الطهارة ظهور الاسماء الالهية فتتحقق في
تجلياته وتبقى بها دائما ما دام بعد في التعمل والاكتساب لذلك فقواه ومداركه اعلام التخلق لا غير فافهم ذلك وحصول
هذه المعارف العالية لدنية في حضرة الوجوب وما فوقها هي ايمان هذه الطائفة الواصلة اليها ولا يحصل ذلك الا موهبة
ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم وقد من الله سبحانه بها على بعض الفقراء بالموهبة الصرفة ولله
الحمد على ذلك اما حضرة الملائكة فيحتوي على حقائق الصفات التنزيهية والتقديسية والنعوت التجردية الروحية
والكمالات اللطيفة ولسان صاحب الشرع عبر عنها بالملائكة ولسان اهل التصوف بالارواح النورية والقدسية
وسرادقات الغيب وعالم الامر والعالم العلوي وقد يطلقون عليه عالم الغيب لغيبوبته عن الحس ولهذا عنونه الحق سبحانه
بكلامه بما لا تبصرون في قوله فلا اقسم بما تبصرون وما لا تبصرون فلذلك قال المحققون ان التعينات العارضة للوجود
الكائنة في مرتبة لا تقيد نسبة الوجود اليها التعدد الوجودي بل التعدد العقلي فقط يسمى ذلك التعين بشيئية الثبوت وتلك المرتبة
حضرة المعاني والحقائق وهي المسماة بعالم الجبروت عند الامام الغزالي رحمه الله تعالىٰ والكائنة في مرتبة تقيد التعدد
الوجود الاضافي يسمى بشيئية الوجود وهذه الشيئية الوجودية اما ان تبلغ الى حد يدرك بها الخيال المطلق او المقيد بالحيوان فهي حضرة
المثال المطلق البرزخ الجامع بين الطرفين الشامل على صور ما في العالم وصور ما في الحضرة العلمية وحضرة المثال المقيد
المقيد المتصل او يدرك بها الحس فهي حضرة الحس والشهادة والملك وهي المسماة بعالم الناسوت واما ان لا يبلغ الى حد يدرك بها
الخيال والحس بل انما يدرك بها العقل بالنور الذي ينفذ الملكوت ويجول في اسراره تسمى تلك المرتبة بالارواح والملائكة فهذه
المرتبة غيب من غيوب الله تعالىٰ كالاعيان الثابتة وعالم المعاني بالنسبة الى عالم الشهادة والحس وهي تنقسم الى
حضرة الملكوت الاعلى وحضرة الملكوت الاسفل ونعني بهما مرتبتين مخصوصتين في هذه الحضرة القدسية سميتا بهذين
الاسمين من حيث احوال الموجودات فيهما وبيانه ان موجوداتهما على صنفين صنف ليس لهم بعالم الاجسام والجسمانيات
تعلق بوجه من وجوه التصرف والتدبير ويقال لهم الكروبيون وهذا الصنف ايضا على صنفين صنف منهم هاموا في
جلال الله وجماله سبحانه منذ خلقهم فلم يشعروا بالكون اصلا ولا يصلح منهم علم بشيء حتى العلم بانفسهم وهم الملائكة المهيمة وقد اخبر
عنهم سيد الكل في الكل عليه الصلوة والسلام عدد ما في علم الله وكلماته بقوله ان لله ارضا بيضاء مشحونة خلقا مسيرة الشمس فيها
ثلثون يوما هي مثل ايام الدنيا ثلثين مرة وهم لا يعلمون في الارض خلقا يعصونه وانهم لا يعلمون ان الله خلق آدم عليه السلام
وابليس وصنف منهم وان فقد فيهم التعلق بعالم الاجسام لاستغراقهم في شهود القيومية والحيرة فيها لكنهم حجاب الحضرة
الالهية ووسائط فيض الربوبية ورئيسهم ملك يقال له الروح الاعظم وهو في الصنف الاول وروح القدس جبرئيل
في الصنف منهما وصنف لهم التعلق بعالم الاجسام بالتصرف والتدبير ويقال لهم الروحانيات وهم على صنفين ايضا صنف

يتصرف في السموات وصنف يتصرف في الارضيات فملكوت الصنف الاول من هذين الصنفين باعتبار تعلق اهله باللطائف السماوية العلوية يسمى بالملكوت الاعلى وملكوت الصنف الثاني باعتبار تعلق اهله بالكثائف الارضية السفلية يسمى بالملكوت الاسفل وفي الملكوت الاسفل القوى المودعة في بدن الحيوان وهي الغاذية والنامية والمولدة والجاذبة والهاضمة والماسكة والدافعة وهي من موجودات حضرت الارواح النورية لعدم بلوغ شيئيتها الوجودية الى حد يدرك كما الخيال او الحس وهي في اللطافة فوق الموجودات المثالية واذ قد كانت هذه القوى المودعة في الحيوان من الملكوت لا مشاحة في تسميتها ملائكة الارض لدخولها في حقيقة الملك والروح وقد اطلق بعض اهل الكشف على هذه القوى لفظ الملائكة حيث قال لا ينبت نبت في الارض الا سبعة من الملائكة وهي القوى السبعة كما وقع التصريح عن بعض المحققين وقد ورد في الحديث انه ينزل مع كل قطرة ملك ووقع في الحديث ايضا ذكر ملك الجبال و ملك الريح وملك الرعد وملك البرق وملك السحاب وكل هذه الاملاك من الملكوت الاسفل من هذه الحضرة التي مرت اليه الاشارة ومع نوع الانسان الوف من هذه الملائكة فسبحان الذي بيده ملكوت كل شيء واليه ترجعون فلا يتصور وجود موجود شهادي الا بوجود موجود ملكوتي قالوا هذا سر عظيم قل على وجه الارض من يحيط بفهمه قالوا ومن الملكوت الاسفل الارواح النارية التي يقال لها الجن والشياطين وقد سلط بعض تلك الارواح على نوع الانسان وابليس رئيس ذلك البعض وسر تسليطها شعبة من شعب القدر قلنا ولا تقييد هذا السر بسر القدر مطلقا فان لهذا السر وجه الى خيره ايضا وذلك لا ينكشف الا بانكشاف حقيقة الخير والشر فافهم ذلك وان وقع السوال في ان الملائكة عند المحققين هل من الماديات او المجردات وان الطبيعة هل يستلزم المادة او هي اعم منها فاعلم ان السموات السبع سوى العرش والكرسي موجودات عنصرية لها نفوس منطبعة فيها وعقول مدبرة لها ومخلوقات فيها هي عمارها كعمار الارض من الانسان فاما عقولها فهي مجردة وهي من جملة النفوس المجردة المدبرة للمادة واما النفوس المنطبعة فيها كالنفس الحيواني في الانسان فهي عنصرية مثلها فانها متولدة من دخان العناصر كما يتولد الاجزاء اللطيفة الدخانية عن النار فان الطف اجزاء النار هي التي تعلوها في صورة الدخان وفي دخان النار اجزاء لطيفة وكثيفة وكذلك في دخان العناصر فمن كثيفها خلقت اعيان السموات ومن لطيفها ارواحها واما المخلوقات فيها وهم ملائكة كل سماء فهي متكونة عن مادة كل سماء كما ان مخلوقات الارض متكونة من الارض فالملائكة المتكونون من مادة كل سماء كلهم عنصريون فالمادة والعنصر متلازمان واما الطبيعة فهي اعم اذ من فوق ملائكة السموات من ملائكة العرش والكرسي وما فوقهما ونفوسهما المنطبعة والنفوس والعقول المجردة للسموات والملائكة جميعا والانسان كلهم طبيعيون واهل الطبيعة النورية على تفاوتهم من النشاة العنصرية ولكونهم طبيعيين وصفهم الله تعالى بالاختصام في قوله تعالى ما كان لي من علم بالملأ الاعلى اذ يختصمون وفي الحديث القدسي يا محمد فيم يختصم الملأ الاعلى وانما كان كونهم طبيعيين مقتضيا لوصفهم بالاختصام لان الطبيعة من حيث ظاهرها حاملة للصور المتقابلة وقابلة اياها ومن حيث باطنها فعالة فيها ففيها قوة الفعل والانفعال والتاثير والتاثر ولا شك ان هذه الامور متقابلة وليس المراد بالاختصام الا التقابل بحيث يقتضي كل واحد منهم خلاف ما يقتضيه الآخر من العلم بالله والحال والذوق استعدادا او سؤالا فاهل الملأ الاعلى

لا يخرجون عن حيطة اسماء الله المتقابلة وقهرها لكونها اهل الطبيعة ولهذا السر ورد الحديث باختلاف الارواح مع كونها مجردة
عند المحققين وهو قوله صلى الله عليه وسلم الارواح جنود مجندة فما تعارف منها ايتلف وما تناكر منها اختلف والتناكر
والاختلاف سمة الطبيعة وان كانت نورية لا عنصرية مادية والطبيعة مبدء التاثير والتاثر سواء كان في مجرد او مادي وحقيقتها
الحقيقة الوجودية التي يؤثر ويتاثر وذلك يحتاج الى بيان وهو ان الله سبحانه وصف نفسه على لسان حبيبه بالنفس
الرحماني حيث قال صلى الله عليه وسلم اني لاجد نفس الرحمن من جانب اليمن وهو عندهم الوجود الوحداني المتكثر بالتجلي
والظهور بصور المعاني التي هي الاعيان واحوالها في الحضرة الواحدية سمي به تشبيها بنفس الانسان المختلف في صور
الحروف الظاهرة من المخارج لها مع كونه هواء ساذجا ونظرا الى الغاية التي هي ترويح الاسماء الداخلة تحت حيطة اسم
الرحمن عن الكرب الذي تجده الاسماء من عدم ظهور آثارها فهذا النفس الالهي قبل صور العالم كما يقبل نفس الانسان صور
الحروف والكلمات فهو لتلك الصور كالجوهر الهيولاني للصور الجسمية وذلك هو عين الطبيعة الكلية العالية الفعالة للصور
كلها ولكن لا مطلقا بل من وجه وهو وجه باطنيتها التي هي الاحدية الذاتية الجمعية فان للنفس الالهي ظاهر وباطن
فهو من حيث ظاهره قابل للصور ومن حيث باطنه فعال لها ومن هذه الحيثية يسمى بالطبيعة وهذه الحقيقة هي النفس
الرحماني وكان تسميته بالطبيعة بناء على انه مبدء الفعل والانفعال فانه يؤثر في التعينات باظهارها ويتاثر بها باعتبار
تقيده به واذا عرفت ان الوجود الاضافي الكلي من الحيثية المذكورة هو الطبيعة الكلية بان لك ان الطبيعة الجزئية
هي الحصة الوجودية الخ قال داود القيصري في شرح الفصوص انواع الروحانيات متكثرة منهم اهل الجبروت
كالعقل الاول والملائكة المهيمة والعقول السماوية والعنصرية البسيطة والمركبة التي هي المولدات الثلاث على
اختلاف طبقاتها وصنوفها ودرجاتها ومنهم اهل الملكوت كالنفس الكلية والنفوس المجردة السماوية والعنصرية البسيطة
والمركبة على ان ما في الوجود شئ الا وله في الجبروت والملكوت عقل ونفس ومنهم النفوس المنطبعة من الاجرام العلوية و
السفلية ومنهم القوى الجسمانية التي هي سدنة النفوس المنطبعة ومنهم الجن والشياطين ولا يطلق القوى الا على التوابع
من القوى الروحانية والنفوس المنطبعة وتوابعها كما يقال قوى الروح وقوى القلب ولا يجعل الروح والقلب
قوة من القوى لانهما سيدا جميع الظاهر وهذا الكل ماخوذ من الشيخ الاندلسي في الفصوص واتباعه من الشارحين واهل
اصطلاحاته واعلم ان الروح الاعظم يعنون به العقل الاول ويقال له القلم الاعلى وذلك لان العقل له ثلثة وجوه معنوية
كلية فالوجه الاول اخذه الوجود والعلم مجملا بلا واسطة وادراكه وضبطه ما يصل اليه من حضرة غيب موجده فباعتبار هذا الوجه
يسمى بالعقل لانه اول من عقل ربه واول قابل لفيض وجوده والوجه الثاني هو تفصيله لما اخذه مجملا في اللوح المحفوظ
بحكم اكتب ما هو كائن واكتب علمي في خلقي ويسمى بهذا الوجه بالقلم الاعلى الذي به يحصل نقش المعلوم في الواح الذوات
القابلة قال الله تعالى علم بالقلم وبهذا الوجه هو نفس محمد صلى الله عليه وسلم المشار اليه بقوله عليه الصلوة والسلام
والذي نفس محمد بيده ولهذا نطق بجوامع الكلم التي لم يؤتها من سواه من العالمين والوجه الثالث كونه حاملا حكم التجلي
الاول منسوبا الى مظهريته في نفسه لغلبة حكم الوحدة والبساطة عليه وبهذا الاعتبار هو حقيقة الروح الاعظم المحمدي و

نوره لكونه جامعا لجميع التجليات الالهيات منها والكونيات ومنشاء ارواح الكائنات والروح الاول هو روح العقل الاول اذ ليس قبله روح والروح الاقدم هو الاعظم لانه لما كان منشاء لجميع الارواح كما عرفت كان هو الاقدم لامحالة والروح الاوحد هو الروح الاعظم لما عرفت قال السيد فى التعاريف الروح الاعظم الذى هو الروح الانسانى مظهر الذات الالهية من حيث ربوبيتها لذالك لايمكن ان يحوم حولها حائم ولا يروح وصلها رائم لايعلم كنهها الا الله ولاينال هذه البغية سواه وهو العقل الاول وهو الحقيقة المحمدية والنفس الواحدة والحقيقة الاسمائية وهو اول موجود خلقه الله تعالى على صورته وهو الخليفة الاكبر وهو الجوهر النورانى جوهرية مظهر الذات ونورانية مظهر علمها ويسمى باعتبار الجوهرية نفسا واحدة وباعتبار النورانية عقلا اولا انتهى والروح المضاف يعنون به النفس الكلية المسماة باللوح المحفوظ وبكل شئ وبالكتاب المبين وذلك لان هذا الروح لما قبل بنفسه العلم الاعلى فيه صار متضمنا صنفى الكلم الفعلية والقولية مفصلة بحيث لايفوته شئ مما يدخل فى الوجود الى الانتهاء سمى بهذا الاعتبار بكل شئ المعنى بقوله وكتبنا له فى الالواح من كل شئ ثم انه باعتبار توجهه الى موجده واخذه المدد عنه بلا واسطة شئ يسمى روحا مضافا الى الحضرة الالهية ثم باعتبار تنزله وظهوره بالصور اللطيفة والكثيفة البسيطة منها والمركبة عرشا وكرسيا وسموات وارضين ومابينهما من الافلاك والاملاك والكواكب والعناصر والمولدات الثلثة معدنا ونباتا وحيوانا يسمى بالكتاب الفعلى المعنى بقوله تعالى ولا رطب ولا يابس الا فى كتاب مبين وروح الارواح هو الروح المحمدى لانتشاء جميع الارواح عنه لان جهته واحدية القلم الاعلى هى اصل الارواح واعلم كما ان للروح الاعظم الانسانى الذى هو مظهر الذات الاحدية فى العالم الكبير مظاهر واسماء من العقل الاول والقلم الاعلى والنور والنفس الكلية واللوح المحفوظ وغيرهما من حيث ان الحقيقة الانسانية هى الظاهرة بهذه الصور فى العالم الكبير كذلك له فى العالم الصغير الانسانى مظاهر واسماء بحسب ظهوراتها ومراتبها فى اصطلاح العرفاء بالحق وغيرهم من الصوفية وهى القلب والفواد والكلمة والروع والروح والسر والخفى والاخفى والنفس اما القلب حقيقة بين الحقايق الجسمانية والقوى المزاجية والقوى الروحانية والخصائص النفسانية فالقلب بين الوجه الذى يلى الحق فيستفيض منه الانوار القدسية والاشراقات النورية وبين الوجه يلى النفس الحيوانية فيفيض عليها ما استفاض من موجدها جل مجده على حسب استعدادها الفطرى وسمى قلبا قيل سمى لتقلبه حقيقة بين الحقايق الالهية والكونية بحيث يصير احدية جمع جميع الاسماء فكان برزخا والبرزخ لايكون زايدا على طرفيه كما هو من لوازم البرزخية ويقال له قلب القلب وقلب قلب الجمع والوجود ويكون جامع بين الوجوب والامكان لكونه البرزخية الجامعة فعلى هذا هو ظل مرتبة الاحدية فمرتبته فوق مرتبة العقل والروح على الاول هو ظل مرتبة الواحدية والروح ظل مرتبة الاحدية واما الفواد فباعتبار تاثره من مبدعه فان الفاد هو الجرح والتاثر لغة قال فى القاموس القلب الفواد او اخص منه والعقل انتهى وقال العلامة شهاب الدين احمد بن حجر رحمه الله تعالى فى شرح القصيدة الهمزية وهو اعنى القلب مضغة فى الفواد معلقة بالنياط فهو اخص من الفواد وقال الواحدى والذى فى الصحاح انهما مترادفان وقال الزركشى والاحسن غيره الفواد غشاء القلب والقلب حبة وسويداه ويؤيد الفرق قوله انه صلى الله عليه وسلم الين قلوبا وارق افئدة

وقد قال الزمخشري بان الفواد وسط القلب سمي به لتفوده اي توقده والقلب مشتق من التقلب الذي هو المصدر لفرط تقلبه كما في الحديث ومثل هذا القلب كمثل ريشة ملقاة بفلاة يقلبها الرياح بطنا لظهر انتهى وهو دائم التقلب ولذا قيل فيه وما سمي الانسان الا لانسه وما سمي القلب الا لتقلبه وقال الآخر وما سمي القلب الا من تقلبه وقال الغزالي في كتابه روض الطالبين القلب يطلق على معنيين احدهما اللحم الصنوبري الشكل المودع في الجانب الايسر من الصدر وفي باطنه تجويف فيه دم اسود وهو منبع الروح الحيواني ومعدنه والثاني هي لطيفة ربانية روحانية لها بهذا القلب الجسماني تعلق يضاهي تعلق الاعراض بالاجسام والاوصاف بالموصوف وتلك اللطيفة هي الانسان المدرك العالم المخاطب المثاب المعاقب انتهى وقال السيد في التعاريف القلب لطيفة ربانية لها بهذا القلب الجسماني الصنوبري الشكل المودع في الجانب الايسر من الصدر تعلق وتلك اللطيفة هي حقيقة الانسان ويسميها الحكيم النفس الناطقة والروح باطنه والنفس الحيوانية مركبه وهي المدرك العالم من الانسان والمخاطب المطالب المعاتب انتهى قالوا ليس له الا وجهة واحدة اذا توجه اليها عمي عن غيرها لكن هذا قلب غير العارف واما العارف فكل ذرة منه قلب يرى بها من يهوى بل وليس له قلب يعيش به لانه بربه لا بقلبه ينشر ويطوى ولذا قيل عاش من لا قلب له وانشد وناشعر يقولون لو راعيت قلبك لارعوى فقلت وهل للعارفين قلوب وذلك لان العارف الفاني في البحث من اين يبقى له القلب حتى يكون صاحب قلب فهو في هذه الحالة يكون قلبا للكل يستفيض منه العالم الذي هو بمنزلة البدن فانه الانسان الكامل الذي به ومن مرتبته يصل فيض الحق والمدد الذي هو سبب لبقاء ما سوى الحق الى العالم كله علوا وسفلا ولولاه من حيث البرزخية التي لا يغاير الطرفين لما قبل من العالم المدد الالهي الوحداني لعدم المناسبة بين الحق والخلق بدون وسطية واما الصدر فباعتبار الوجه الذي يلي البدن لكونه مصدر انواره واما الكلمة فباعتبار ظهورها في النفس الرحماني كظهور الكلمة في النفس الانساني فيحيي بها الحقيقة وان شئت فقل الماهية او العين الثابتة او مهما شئت من تعينات الحق وظهوراته فانه متى اعتبرت تلك الحقيقة مقرونة بالوجود بحكم ما يقتضيه من اللوازم والتوابع حتى افادت معنى الخلقية والموجودية سميت كلمة واما الروع فباعتبار خوفه وفزعه من مبدعه القهار واما الروح فباعتبار ربوبيته للبدن وكونه مصدر الحيوة الحسية ومنبع فيضانه على جميع القوى النفسانية وهذا مراد من قال سمي الروح روحا او به روح الجسد كذا قاله القيصري في مقدمة شرح الفصوص والروح في اصطلاح القوم هي اللطيفة الانسانية المسماة عند الحكماء بالنفس الناطقة لا الروح الحيواني الذي هو جسم بخاري ينشأ عن غليان دم القلب فان اللطيفة الانسانية جوهر مجرد عن المادة وذلك لانها قابلة لما لا يتناهى من الصور المختلفة نوما ويقظة ومشاهدة وتخيلا وتعقلا فاستحال مع ذلك ان يكون غير مجردة عن جميعها قالوا ومن فهم هذا فقد عرف معنى قول سيد العرفاء امامنا علي كرم الله وجهه واكرم مثواه من عرف نفسه فقد عرف ربه انه تعالى لو جاز ان يكون متقيدا بشيء من تعيناته لما صح ان يكون قيوما لجميعها واعلم ان في تجردية الروح ومادية وتعلقه بالبدن ودخوله فيه الى غير ذلك اقوال ذهب جماعة من الصوفية والفلاسفة الى انه ليس بجسم ولا عرض بل جوهر مجرد قائم بنفسه غير متحيز متعلق بالبدن للتدبير والتحريك غير داخل فيه ولا خارج عنه وقال بعض العلماء من اهل السنة هو جسم لطيف متخلل في البدن تذهب الحيوة بذهابه وقال البغوي هي النفس الهوائية التي يحيى به البدن في الحكم وقال اللقاني رحمه الله تعالى في الشرح الصغير وعبارة بعض المحققين هي جسم لطيف

مشتبک بالبدن اشتباک الماء بالعود الاخضر وبهذا جزم النووی ونقل تصحیحه عن اصحابه وجزم به ابن عرفة المالکی ونقل تصحیحه
عن اصحابنا وفی الحدیث اذا قبض الروح تبعه البصر وفیه ایضا یتبع بصره نفسه ومنها یوخذ اتحاد النفس والروح والنهی عن
الخوض فیه محله الارشاد والکرامة وقال فی الشرح الکبیر اعلم ان الناس اختلفوا فی الروح علی فریقین فرقة امسک عن الکلام
فیه لانه سر من اسرار الله تعالی ولم یوت علمه للبشر وهذه الطریقة هی المختارة قال الجنید رضی الله تعالی عنه الروح شئ استاثر الله
تعالی بعلمه ولم یطلع علیه احد من خلقه فلا یجوز للعباد البحث باکثر من انه موجود وعلی هذا ابن عباس رضی الله تعالی عنهما واکثر
السلف وفرقة تکلموا فیه وبحثوا عن حقیقة قال النووی واصح ما قیل فیه وذکر عبارة امام الحرمین التی صدرناها ثم قال وهل
عدم الخوض فیه علی سبیل الوجوب کما یفهم من کلام الجنید رضی الله تعالی عنه او علی سبیل الندب فقط وهو الحق انتهی وفی
الشرح الکبیر علی الجامع الصغیر للمناوی رحمه الله تعالی وفیه ای فی الروح اکثر من الف اقوال قال ابن جماعة ولیس فیه قول
صحیح بل قیاسات وتخیلات عقلیة وجمهور اهل السنة علی انها جسم لطیف یخالف الاجسام بالماهیة والصفة متصرف بالبدن حال
فیه حلول النار فی الفحم والزیت فی الزیتون یعبر عنه بانا وانت انتهی وقال اللقانی فی الشرح الصغیر واختلف فی محلها
من الجسد حال الحیوة فقیل البطن وقیل بقرب القلب من البطن وقال عبد السلام لا یبعد عندی ان یکون الروح فی القلب
قال الجلال وما قاله جزم به الغزالی فی الانتقاد والاصح انه لیس فی کل البدن الارواح واحد انتهی اقول الروح مخلوق و
فی نفی عرضیته واثبات جوهریته اتفق جمیع العلماء والعرفاء غایة ما فی الباب انه وقع الاختلاف فی تجردیة ذلک الجوهر ومادیته
اکثر المشائخ الصوفیة وابو منصور الماتریدی رحمهم الله تعالی والامام محمد الغزالی والراغب قالوا بتجرد الروح وکفی للقوم تقویة
فی الاستدلال علی اهل الظاهر بموافقة ابی المنصور الماتریدی بهم فی ذلک وهل هو الا امام اهل السنة والجماعة واما کونه سرا
فباعتبار انه مدرک انواره لارباب القلوب الراسخین فی العلم بالسدرون غیرهم قال الفاضل اللاهوری فی حاشیة البیضاوی
ومعنی السر بالمعرفة استبشاره وفرحه بما حصل له وغیبوبته عن ملاحظة ما یدرکه بعده وما یتطرق الیه من خطر الانزوال قال الامام
الاکمل القشیری رحمه الله تعالی هو فی الاصطلاح ما لک علیه اشراف وسر السر ما لا اطلاع علیه لغیر الحق وقال عند القوم علی
حسب مواضعتهم ومقتضی وصولهم السر الطف من الروح والروح اشرف من القلب ویقولون الاسرار معتقة عن
رق الاعتبار وعن الاطلال والآثار ویطلق لفظ السر علی ما یکون مصونا مکتوبا بین العبد والحق فی الاحوال وعلیه یحمل قول
من قال اسرارنا بکر لم یفتضها وهم واهم ویقولون صدور الاحرار قبور الاسرار وقالوا لو عرفت سری زری لطرحته انتهی ذکر الاندلسی
فی اصطلاحاته یطلق فیقال سر العلم بازاء حقیقة العالم به وسر الحال بازاء معرفة مراد الله فیه وسر الحقیقة بازاء ما یقع
به الاشارة من الروح وکذا ما یقع به الاشارة من الاشیاء التی تکون مصونة ومکنونة بین العبد وبین الحق وسر السر ما انفرد
به الحق والسر المصون یعبرون به عن غیب هویة الذات الاقدس واطلاقها فان کنه الذات تعالی وتقدس یجب ان لا یدخل
تحت علم او ان یحاط به او ان یدرک من حیث خفائه فهو السر المصون عن الادراک والاحاطة وبه التجلیات یشیرون الی
مشاهدة کل شئ فی کل شئ وکیفیة حصول هذا الشهود ان یتجلی القلب بعین التجلی الاول الذی له احدیة الجمعیة بین جمیع الاسماء
الکلیة والجزئیة الاصلیة والفرعیة والذاتیة والصفاتیة بحیث لا یظهر علیه شئ من الاسماء علی شئ اصلا بحیث یشاهد شهودا

ذوقيا ان كل اسم منها مشتمل على الجميع اشتمالا حقيقيا على الوجه الذي عرفته في باب توحد الاسماء وتكثرها فاذا توحدت في
شهود هذا المشاهد من جهة الحقيقة الجامعة لها وهي الذات الواحدة التي لا تكثر فيها بوجه من الوجوه شاهد حينئذ كل شئ في
كل شئ وحينئذ يظهر له معنى ما قصده الناشد بقوله شعر في كل شئ بكل شئ ظهرت مع غاية النزاهة ÷ وليس يدري بذلك
الا من كان في غاية النباهة۔ فافهم ذلك فان في السر اسرار واما الخفي فالخفاء حقيقة على العارفين فكيف على غيرهم فانه
مصون مكنون قال في المختار خفي من باب رمى كتمه واظهره وهو من الاضداد واخفاه سره كتمه وشئ خفي اي خاف
وجمعه خفايا وخفي عليه الامر يخفى خفاء ويقال ايضا برح الخفاء اي وضح الامر والخوافي ما دون الريشات العشر من مقدمات
الجناح واستخفى منه يوارى ولا تقل اختفى واختفيت الشئ استخرجته والمختفي النباش لانه يستخرج الاكفان وقوله تعالى
ان الساعة آتية اكاد اخفيها اي ازيل عنها خفها اي غطاها كقولهم اشكيته اي ازلته عما يشكوه قلت واصل الخفاء بالمد والقصر
الكساء الذي يغطى به السقاء وقرئ اخفيها انتهى والاخفى ادق منه في الخفائية لخفاء حقيقته وذلك لان بهذا الاعتبار مظهر الذات
الصرفة والهوية المطلقة واما النفس فلتعلقه بالبدن وتدبيره اياه يسمى عند ظهور الافعال النباتية منها السنتها وخدمتها نفسا نباتية
وعند ظهور الافعال الحيوانية منها نفسا حيوانية ثم باعتبار غلبة القوى الحيوانية على القوى الروحانية تسمى امارة وهي المشار
اليها بقوله صلى الله عليه وسلم اعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك وعند تلالاء نور القلب من الغيب لاظهار كماله ولادراك
القوى العاقلة وخامة عاقبتها وفساد احوالها تسمى لوامة للومها على افعالها وهذه المرتبة كالمقدمة لظهور القلب اي المرتبة
القلبية فاذا ظهر النور وغلب بظهر سلطانه على القوى الحيوانية واطمانت النفس تسمى مطمئنة ولما كمل استعدادها وقوى نورها وزاد
اشراقها وارتقى ضوءها وبرز ما كان بالقوة فيها وصار مراتا للتجلي الالهي تسمى بالقلب وهو المجمع للبحرين والملتقى للعالمين لذلك
وسع الحق سبحانه وصار عرش الله كما جاء في الحديث الصحيح لا يسعني ارضي ولا سمائي ولكن يسعني قلب عبدي المومن التقي
النقي اي قلب جعله الحق نقيا وذكيا عن الارجاس الهيولانية والادناس الطبيعية فالمعتبر ان اعتبر الحقيقة الواحدة المعروضة
بهذه الاعتبارات فحكم بان الجميع شئ واحد حقيقة صدق وان اعتبر مع كل من الاعتبارات فحكم بالمغائرة صدق ايضا
اذ الوحدة والغيرية لم تردا على محل واحد هذا عند القائلين بالاتحاد الذاتي واختلاف الاعتباري واما عند بعض الكمل من المتاخرين
فهي حقايق منفرزة ذكرناها في مقدمة الفتوحات الغيبية شرح عقايد الصوفية ونحن اخذنا بذلك ان شئت الاطلاع
على ذلك فارجع اليها فانها غنيمة العصر والزمان وهذه اللطائف التي في الانسان الصغير ظلال لما في الانسان الكبير و
هو العالم وانما عبر عنه بالانسان الكبير في اصطلاحهم لان جميع ما في العالم عبارة عن مجموع ما اندرج في النشاة الانسانية
وذلك لان اعيان العالم هي تفصيل النشاة الانسانية فالانسان عالم صغير مجمل صورة والعالم انسان كبير مفصل والاخفى
جمع لطيفة وهي كل اشارة دقيقة المعنى تلوح للفهم ولا تسعها العبارة كعلوم الاذواق وانما سميت هذه الحقايق والجواهر الطاهرة
المتخيلة في الانسان لدقة معانيها ونفاسة جوهريتها بحيث لا تسبق ولا تلوح الا الى افهام الكمل من العرفاء المكاشفين
للحقايق الالهية والكونية كما عرفتها في المواضع الشتى في مطاوي البيان فافهم والسالك اذا وقع سيره في حضرة الارواح
يحصل له ايمان يناسب هذه الحضرة ويأتي في هذه الحضرة واحوال الواصلين اليها بحسب استعداداتهم متفاوتة فمنهم من وصل

www.maktabah.org

فی ایمانہ بہذہ الحضرۃ علی المشرب العیسوی من محمد علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات بالملائکۃ المہیمۃ والملائکۃ اختصوا بالعلم الذی لایعرفہ احد من البشر الا ان یتجرد عن بشریتہ وعن حکم ما فیہ للطبیعۃ من حیث نشاءتہ حتی یبقی الروح المنفوخ فیہ علی اصلہ الاول وحینئذ یتخلص للعلم باللہ تعالیٰ من حیث یعلمہ الملائکۃ فیقوم فی عبادتہ للہ تعالے مقام الملائکۃ فی عبادتہم لہ تعالے وہذا العلم ایمان من ہذا مقامہ بالعین المطلق ای الذات المعری المسلوب عنہ التعین فی ہذہ الحضرت وہو المعنی بالایمان بالملائکۃ فان حقیقۃ الملائکۃ وجہ خاص من الذات المطلق آمنت بہ الملائکۃ فی صورہا وتعیناتہا فاول مؤمن بالایمان بالملائکۃ ہم الملائکۃ ثم من یصیر روحا محضا وملکا محتا من الواصلین وذلک لتجردہ عن الغواشی البدنیۃ وہکذا الحال فی کل صورۃ بالنسبۃ الی حقیقۃ اذ حقیقۃ کل شئے وجہہ الخاص من الذات المطلق وذلک ہو حظہ منہ فالصورۃ اول من بحقیقتہا من کل مؤمن بہا فظہر اول المؤمنین مطلقا ہو الصورۃ الجمیلیۃ المحمدیۃ علے صاحبہا افضل الصلوات واکمل التحیات لکونہا صورۃ اللاتعین التی لم یتقدمہا تعین اصلا فہو اول المؤمنین من حیث ہذہ الصورۃ بغیب الذات وبطونہ والاحدیۃ المطلقۃ الذاتیۃ ثم ان التعین الثانی وہو مرتبۃ تفصیل العلم وحضرۃ الواحدیۃ لاشک انہا صورۃ التعین الاول والمرتبۃ الجمیلیۃ العلمیۃ والاحدیۃ المقیدۃ المتنزلۃ بالواحدیۃ من الحقیقۃ المحمدیۃ علے صاحبہا الصلوات والتسلیمات فہو اول المؤمنین من حیث ہذہ الصورۃ بالشان الکلی الشامل لجمیع الشیونات الالہیۃ والکونیۃ ازلا وابدا وہکذا فی صورۃ کل تعین کلی من التعینات الستۃ المشہورۃ وجزئی مما لا یتناہی ولا یحیط بہ علم الحادث اول المؤمنین بحقیقۃ تلک الصورۃ وہی التعین المتقدم الظاہر بصورۃ المتاخر ہو اعرف الخلق باللہ تعالے صلے اللہ علیہ وسلم فما آمن اولا فی صورۃ الملائکۃ ولا فی صورۃ المثل ثانیا فی صورۃ الشہادیات ولا فی الصورۃ الجامعۃ الانسانیۃ بحقائق کل من تلک الصور ولا فی غیر ذلک من المراتب الجزئیۃ الغیر المنحصرۃ مما یشملہ ما انزل الیہ من ربہ فی قولہ جل ذکرہ آمن الرسول بما انزل الیہ من ربہ والمؤمنون الا ہو ولذلک امر صلے اللہ علیہ وسلم ان یدعی تلک الاولیۃ المطلقۃ لنفسہ فانا اول المؤمنین ای فی کل حضرۃ کلیۃ وجزئیۃ یصدق فیہا انہ آمن بشئے بشئے فانا اول المؤمنین فی تلک الحضرۃ بذلک الایمان وہذا البیان فی ہذا الموضع یکفیک فی کل موضع یتکلم فی ایمانہ صلے اللہ علیہ وسلم باللہ وایضا یکفیک ان تعلم ان لکل مرتبۃ من ہذہ المراتب التی وعینا الی الایمان بہا ایمانا بما یلیق بہ من مراتب الذات المقدسۃ فللہ سبحانہ ایمان بغیب ذاتہ وقد سمی نفسہ مؤمنا فی کلامہ القدیم ہو المؤمن المہیمن وورد المؤمن مرآت المؤمن وللملائکۃ والرسل ایمان بما وجد وامن حضرات العین المطلق کایماننا بہا فی حضراتہم واما الکتب والیوم الآخر والقدر فکذلک ایضا اذ ہی حضرات قدسیۃ ترجع حقائقہا الی اسماء الٰہیۃ وکل اسم من اسماء اللہ تعالے لہ حظ من الذات ہو ایمانہ بہا ففی ہذا کفایۃ لک فشاہد التفصیل فی عین الاجمال تکمن من ذروۃ اہل الکمال ومن الواصلین الی ہذہ الحضرۃ القدسیۃ بالمشرب العیسوی من المحمدیین علی متبوعنا افضل الصلوات واکمل التحیات من تظہر علے یدہ خوارق العادات نحو ابراء الاکمہ والابرص واحیاء المیت الی غیر ذلک ومن الواصلین من تبدو علیہ من ہذہ الحضرۃ انوار لطیفۃ یعکف علیہا قنعانا ونظنہا انوار الذات حتی قال بعد ما حصل لہ الترقی عنہا عبدت الروح بالالوہیۃ ثلثین سنۃ وبابہ عکوفہ ہذا ہو ایمان بالعین المطلق فی ہذہ الحضرۃ

www.maktabah.org

وهو ایمانه بالملئکة ومن الواصلین یختطف لقهر اللطافة تارة الی التجرد ویعود اخری الی المادة ثم یختطف ویعود وما به اختطافه هو ایمان بالعین المطلق فی هذه الحضرة وهو ایمان بالملئکة ومن الواصلین من غلبه علیه الروحانیة حتی یسمع کلام الملئکة ومنهم من یرونه ولا یجمع بین الکلام والرویة الا الانبیاء وما بهم تکمل الغلبة هو ایمان بالعین المطلق فی هذه الحضرة وهو ایمان بالملئکة ومن الواصلین الیهما من تیشکل بالاشکال المختلفة المحسوسة لتنزههم عن العلائق الجسمانیة والانسلاخ عن الکثایف البدنیة وفی قوة الکامل من البشر ان یظهر فی صورة غیره کما وقع لقضیب البان وغیره ولیس فی قوة الکامل من الملئکة ان یظهر فی صورة غیره من الملائکة فلا یقدر جبرئیل ان یظهر بصورة اسرافیل ولا میکائیل وعکسه نفی قوة الانسان مالیس فی قوة الملک وما حضرة الکتب من حضرات العین المطلق والذات السازج المعری عن النسب والاعتبارات فتحتوی علی الصفات التنزیهیة والتشبیهیة والنعوت الالهیة المحکمة والکونیة المتشابهة واحکام الجمعیة المجملة القرانیة والفرقیة المفصلة الفرقانیة والرموز الخفیة المعارف المنصوصة وعلوم الدلالات وحقائق الاشارات ودقایق العبارات و حضرات هذه الحضرة الواحدة من حضرات الذات المطلق وصور حقیقتها القدسیة فی مراتبها کثیرة وآخر حضراتها التی تیلقی اهل السفارة علیهم الصلوة والسلام حقایق الوحی فیها بوساطة امینیة جبرئیل علیه السلام هی حضرت المثال البرزخ بین الغیب والشهادة والارواح والاجسام التی هی الحضرت الاخیرة المتجلی فیها الحق من طریق السمع علی مدارک الرجال وکونها برزخا لان عالم الارواح لما کان متقدما بالوجود والمرتبة علی عالم الاجسام وکان الامداد الربانی الواصل الی الاجسام موقوفا علی توسط الارواح بینها وبین الحق سبحانه وتدبیر الاجسام مفوض الی الارواح وتعذر الارتباط بین الارواح والاجسام للمباینة الذاتیة الثابتة بین المرکب والبسیط فان الاجسام کلها مرکبة کثیفة والارواح بسیطة فلا مناسبة بینهما فلا ارتباط ومالم یکن ارتباط لایحصل التاثیر ولا التاثر ولا الامداد ولا الاستمداد فلذلک خلق الله سبحانه عالم المثال برزخا بین عالم الارواح وعالم الاجسام لیصح ارتباط احد العالمین بالآخر فیتاتی حصول التاثیر والتاثر ووصول الامداد والتدبیر وهو مرکب لطیف فناسب بالطرفین وقال السید عالم المثال متوسط بین عالمی العقل والحس لانه اقل تجریدا من العقول واکثر تجریدا من المحسوسات قال داود القیصری فی مقدمة شرح الفصوص ان عالم المثال هو عالم روحانی من جوهر نورانی شبیه بالجوهر الجسمانی فی کونه محسوسا مقداریا وبالجوهر المجرد العقلی فی کونه نورانیا ولیس بجسم مرکب مادی ولا جوهر مجرد عقلی لانه برزخ وحد فاصل بینهما وکل ما هو برزخ بین الشیئین لابد وان یکون غیرهما بل له جهتان یشبه بکل منهما ما یناسب عالمه اللهم ان یقال انه جسم نوری فی غایة ما یمکن من اللطافة فیکون حدا فاصلا بین الجواهر المجردة اللطیفة وبین الجواهر الجسمانیة المادیة الکثیفة وان کان بعض هذه الاجسام ایضا الطف من البعض کالسماویات بالنسبة الی غیرها فلیس بعالم عرضی کما زعم بعضهم لزعمهم ان الصور المثالیة منفکة عن حقائقها کما زعم فی الصور العقلیة والحق ان الحقائق الجوهریة موجودة فی کل من العوالم الروحانیة والعقلیة والخیالیة ولها صور بحسب عوالمها واذا تحققت وجدت القوة الخیالیة التی للنفس الکلیة المحیطة الجمیع ما احاط غیرها من القوی الخیالات محل ذلک العالم ومظهره وانما سمی بالعالم المثالی لکونه مشتملا علی صور ما فی الجسمانی ولکونه اول مثال صوری لما فی الحضرة العلمیة الالهیة من صور الاعیان

والحقائق فليس معنى من المعاني ولا روح من الارواح الا وله صورة مثالية مطابقة لكمالاته اذ لكل منها نصيب من الاسم الظاهر لذلك ورد في الخبر الصحيح ان النبي صلى الله عليه وسلم رأى جبرئيل عليه السلام في السدرة وله ستمائة جناح وفيه ايضا انه يدخل كل صباح ومساء في نهر الحيوة ثم يخرج فينفض اجنحته فيخلق الله سبحانه من قطراته ملئكة لا عدد لها وهذا العالم المثالي يشتمل على العرش والكرسي والسموات السبع والارضين وما في جميعهما من الاملاك وغيرهم ومن هذا المقام يتنبه السالك على كيفية المعراج النبوي وشهوده صلى الله عليه وسلم آدم في السماء الاولى ويحيى وعيسى في الثانية ويوسف في الثالثة وادريس في الرابعة وهارون في الخامسة وموسى في السادسة وابراهيم في السابعة صلوات الله وسلامه عليهم وعلى الفرق بين ما يشاهد في النوم والقوة الخيالية من العروج الى السماء كما تحصل للمتوسطين في السلوك وبين ما يشاهد في هذا العالم الروحاني فهذه الصورة الحسية ظلال تلك الصور الخيالية لذلك يعرف العارف بالفراسة الكشفية من صورة العبد احواله قال صلى الله عليه وسلم اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله وقال عليه الصلوة والسلام في الدجال مكتوب على ناصيته ك ف ر لا يقراءه الا المؤمن وقال تعالى سيماهم في وجوههم من اثر السجود في حق اهل الجنة وفي حق اهل النار يعرف المجرمون بسيماهم فيؤخذ بالنواصي والاقدام والمثالات المقيدة التي هي الخيالات ايضا ليست انموذجا منه وظلا من ظلاله خلقها الله سبحانه دليلا على وجود العالم الروحاني ولهذا جعلها ارباب الكشف متصلة بهذا العالم ومستنيرة منه كالجداول والانهار المتصلة بالبحر والكوى والشبابيك التي تدخل منها الضوء في البيت ولكل من الموجودات التي في عالم الملك مثال مقيد كالخيال في العالم الانساني سواء كان فلكا او كوكبا او عنصرا او معدنا او نباتا او حيوانا فان لكل منها روحا وقوى روحانية وله نصيب من عالم المثال المقيد والا لم يكن العوالم متطابقة غاية ما في الباب انه في الجمادات غير ظاهر كظهوره في الحيوانات قال الله تعالى وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم وقد جاء في الخبر الصحيح ما يؤيد ذلك من مشاهدة الحيوانات امورا لا يشاهدها من بني آدم الا ارباب الكشف اكثر من ان تحصى وذلك الشهود يمكن ان يكون في العالم المثالي المطلق ويمكن ان يكون في المثال المقيد والله اعلم بذلك ولعدم شهود المحجوبين من الانسان جعلهم الله تعالى اسفل السافلين والسالك اذا اتصل في سيره الى المثال المطلق لعبوره عن الخيال المقيد يصيب في جميع ما يشاهد ويجد الامر على ما هو عليه لتطابقها بالصور العقلية التي في اللوح المحفوظ وهو مظهر العلم الالهي ومن هنا يحصل الاطلاع للانسان على عينه الثابتة واحوالها بالمشاهدة لانه ينتقل من الظلال الى الانوار الحقيقية كما يطلع عليها بالانتقال المعنوي في الابتداء يقع في الخيال المقيد وهو النوم ثم بالتدريج وحصول الملكة ينتقل الى العالم المثالي المطلق فيطلع على ما يختص بالعناصر ثم السموات فيسري صاعدا الى ان ينتهي الى اللوح المحفوظ والعقل الاول صورتي ام الكتاب ثم ينتقل الى حضرة العلم الالهي فيطلع على الاعيان الثابتة حسب ما شاء الله تعالى كما قال ولا يحيطون بشئ من علمه الا بما شاء وهذا اعلى ما يمكن لعباد الله في مراتب الشهود لان فوق هذه المرتبة شهود الذات المنيفة للعباد عند التجلي الا ان يتجلى من وراء الاستار الاسمائية واذا شاهد امرا في خياله المقيد يصيب تارة ويخطي اخرى وذلك لان المشاهد اما ان يكون امرا حقيقيا اولا فان كان امرا حقيقيا فهو الذي يصيب المشاهد فيه والا فهو الاختلاف الصادر من التخيلات الفاسدة كما يختلف

العقل المشوب بالوہم للموجود وجودا ولذلک الوجود وجودا آخر وللباری تعالیٰ شریکا وغیرہا من الاعتبارات التی لاحقیقۃ لہا فی نفس الامر قال تعالیٰ ان ہی الا اسماء سمیتموہا انتم واباءکم ما انزل اللہ بہا من سلطان وللاصابۃ اسباب بعضہا راجع الی النفس وبعضہا الی البدن وبعضہا الیہما جمیعا اما الاسباب الراجعۃ الی النفس کالتوجہ التام الی الحق والاعتیاد بالصدق ومیل النفس الی العالم الروحانی العقلی وطہارتہا من النقائص واعراضہا عن الشواغل البدنیۃ واتصافہا بالمحامد الخلقیۃ لان ہذہ المعانی توجب تنورہا وتقویہا وبقدرہا قویت النفس وتنورت تقدر علی خرق العالم الحسی ورفع الظلمۃ الموجبۃ لعدم الشہود وایضا القوی المناسبۃ بینہا وبین الارواح المجردۃ لاتصافہا بصفاتہا فتفیض علیہا بالمعانی الموجبۃ للانجذاب الیہا من تلک الارواح فیحصل الشہود التام ثم اذا انقطع حکم ذلک الفیض ترجع النفس الی الشہادۃ متصفۃ بالعلم منتقشۃ بتلک الصور بسبب انطباعہا فی الخیال والاسباب الراجعۃ الیہما جمیعا الاتیان بالطاعات والعبادات البدنیۃ والخیرات واستعمال القوی وآلاتہا بموجب الاوامر الالہیۃ وحفظ الاعتدال عن طرفی الافراط والتفریط فیہ ودوام الوضوء وترک الاشتغال بغیر الحق دائما بالاشتغال بالذکر وغیرہ خصوصا من اول اللیل الی وقت النوم واسباب الخطاء ما یخالف ذلک من سوء مزاج الدماغ واشتغال النفس باللذات الدنیویۃ واستعمال القوۃ المتخیلۃ فی التخیلات الفاسدۃ والانہماک فی الشہوات والحرص علی المخالفات فان کل ذلک مما یوجب الظلمۃ وازدیاد الحجب واذا اعرضت النفس من الظاہر الی الباطن بالنوم یتجسد لہا ہذہ المعانی فتشغلہا عن عالمہا الحقیقی فتقع فی منامہا اضغاث الاحلام لا یعبا بہا وتری ما تخیلہ المتخیلۃ بعینہ فبسبب انحراف المزاج کثیرا ما یکون امور امزجۃ لہا بحیث یغیر مزاج بدنہا اکثر مما کان لہذہ الامور المشاہدۃ کلہا نتائج احوالہ الظاہرۃ ان خیرا فخیر وان شرا فشر او مشاہدۃ الصور تارۃ یکون فی الیقظۃ واخری فی النوم کما ان المنام ینقسم الی اضغاث احلام وغیرہا کذلک ما یری فی الیقظۃ ینقسم الی امور حقیقیۃ محضۃ واقعۃ من نفس الامر والی امور خیالیۃ صرفۃ لاحقیقۃ لہا شیطانیۃ وقد یخلطہا الشیطان بیسیر من الحقیقۃ لیضل الرائی لذلک یحتاج السالک الی مرشد رشید ینجیہ من المہالک والاول اما ان یتعلق بالحوادث اولا فان کان متعلقا بہا فعند وقوعہا کما شاہدہا او علی سبیل التعبیر وعدم وقوعہا یحصل التمیز بین الامور الحقیقیۃ وبین الخیالیۃ الصرفۃ وعبور الحقیقۃ عن صورتہا الاصلیۃ انما ہی للمناسبات التی بین الصور الظاہرۃ ہی فیہا وبین الحقیقۃ ولظہورہا فیہا اسباب کلہا راجعۃ الی احوال الرائی فتفصیلہ یودی الی التطویل فاذا لم یکن کذلک فللفرق بینہما وبین الخیالیۃ الصرفۃ موازین یعرفہا ارباب الذوق والشہود بحسب مکاشفاتہم کما ان للحکماء میزانا یفرق بین الصواب والخطاء ہو المنطق منہا ما ہو میزان عام وہو القران والحدیث المنبئ کل منہما عن الکشف التام المحمدی علیہ الصلوۃ والسلام ومنہا ما ہو خاص وہو ما یتعلق بحال کل منہم الفائض علیہ من الاسم الحاکم والصفۃ الغالبۃ علیہ ومما ینبغی ان یعلم ان کل ما لہ وجود فی العالم الحسی ہو فی العالم المثالی دون العکس لذلک قال ارباب الشہود ان العالم الحسی بالنسبۃ الی العالم المثالی کحلقۃ ملقاۃ فی بیداء لانہایۃ لہا اما اذا اراد الحق تعالی ظہورہا لاصورۃ لنوعہا فی ہذا العالم فی الصورۃ الحسیۃ کالعقول المجردۃ وغیرہا یتشکل باشکال المحسوسات بالمناسبات التی بینہا وبینہم علی قدر استعداد مالہ التشکل کظہور جبرئیل علیہ السلام بصورۃ دحیۃ الکلبی وبصورۃ اخری کما نقل عن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ من حدیث السوال عن الایمان والاسلام

والاحسان وکذلک باقی الملائکة السماویة والعنصریة والجن ایضا وانکان لهم اجسام ناریة کما قال تعالیٰ فیهم وخلق الجان من مارج من نار والنفوس الانسانیة الکاملة ایضا یتشکلون باشکال غیر اشکالهم المحسوسة وهم فی دار الدنیا لقوة انسلاخهم من ابدانهم وبعد انتقالهم الی الآخرة لازدیاد تلک القوة بارتفاع المانع البدنی ولهم الدخول فی العوالم الملکوتیة کلها کدخول الملائکة فی هذا العالم وتشکلهم باشکال اهله ولهم ان یظهروا فی خیالات المکاشفین کما تظهر الملائکة والجن وهؤلاء هم المسمون بالبدلاء وقد یفرق بینهم وبین الملائکة اصحاب الاذواق بموازینهم الخاصة بهم وقد یلهمهم الحق سبحانه ما یحصل به العلم بهم وقد یحصل باخبارهم عن انفسهم واذا ظهر البدلاء عند غیر المکاشف من الصالحین والعابدین لا یمکن له ان یفرق بینهم الا بقرائن یحصل منها الظن فقط مثل الاخبار عن المغیبات والاطلاع علی الضمائر والانباء من الخواطر قبل وقوعها فی البال هل یری سید السفراء علیه افضل الصلوة واکمل التحیات یقظة بعد ارتحاله الی البرزخ ودفنه علیه من الصلوة اتمها ومن التحیات انعمها لم یجئ بذلک خبر عنه صلی الله علیه وسلم ولا اثر عن اصحابه الکبار والصغار ولا نقل عن السلف السابقة لکن قد نقل حکایات الصالحین والعرفاء الکاملین قال القسطلانی فی المواهب اللدنیة بعد ان ذکر البعض وبالجملة فالقول برویة صلی الله علیه وسلم بعد موته بعین الراس یقظة فساده یدرک باوائل العقول لاستلزامه خروجه علیه الصلوة والسلام من قبره ومشیه فی الاسواق ومخاطبته الناس ومخاطبتهم ایاه وخلو قبره عن جسده المقدس فلا یبقی فیه بحیث یزار مجرد القبر ویسلم علی غایب اشار الی ذلک القرطبی فی الرد علی القایل بان الرائی له فی المنام یری حقیقة ثم یراه کذلک فی الیقظة انتهی قال وهذه جهالات لا یقول بشئ منها من له ادنی مسکة فی المعقول وملتزم شئ من ذلک مختبل مخبول انتهی وهذا القایل زعم ان هذا معنی قوله صلی الله علیه وسلم من رانی فی المنام فقد رانی واما روية سائر الاموات بعد ما قبروا باشخاصهم واجسادهم والتکلم وان لم یکن من المحالات العقلیة لکن لم یجر الله سبحانه بذلک العادة لمصالح اقتضتها حکمته الباهرة ولم یقع ذلک فی الدنیا کما هو عند اکثر المشائخ لقوله سبحانه انک لا تسمع الموتی وقوله صلی الله علیه وسلم حکایة عنه تعالیٰ سبق منی انهم لا یرجعون الی الدنیا الحدیث اخرجه ابن مردویه وتحقیقه فی فتح القدیر للشیخ ابن الهمام رحمه الله تعالیٰ اللهم الا ان یقع نادرا لنحو اظهار معجزة نبی مع ان ذلک احیاء المیت لا رویة فی حال موته قال الکمل من المشائخ ان البرزخ الذی واسطة تکون ارواح فیها بعد المفارقة من النشاءة الدنیاویة هو غیر البرزخ الذی بین الارواح المجردة والاجسام لان مراتب تنزلات الوجود ومعارجه دوریة والمرتبة التی قبل النشاءة الدنیاویة هی التنزلات ولها الاولیة والتی بعدها من مراتب المعارج ولها الآخریة وایضا الصور التی تلحق الارواح فی البرزخ الاخیر انما هی صور الاعمال ونتیجة الافعال السابقة فی النشاءة الدنیاویة بخلاف صور البرزخ الاول فلا یکون کل منهما عین الآخر لکنهما یشترکان فی کونهما عالما روحانیا غیر مادی مشتملا لمثال صور العالم ویسمی الاول بالغیب الامکانی والثانی بالغیب المحالی لامکان ظهور ما فی الاول فی الشهادة امتناع رجوع ما فی الثانی الیها الا فی الآخرة وقلیل من یکاشفه بخلاف الاول لذلک یشاهد کثیر منا ویکاشف البرزخ الاول فیعلم ما یرید ان یقع فی العالم الدنیاوی من الحوادث ولا یقدر علی مکاشفة احوال الموتی قال بعض المشائخ لیست رویة صلی الله علیه وسلم رویا عین انما یری بالبصائر وذلک لا یستدعی حصر المرئی بل کما تری الصورة فی المرآت المجاذیة

لها وليست الصورة منتقلة الى جرم المرآة وعين الناظر مقابلة جميع الكائنات كالمرآت واما الحكايات بعض من تخلص عن الكدورات في روية شخص سيد السفراء عليه افضل الصلوات واكمل التحيات مثل ما حكي عن الشيخ ابي العباس الحرار قال دخلت على النبي صلى الله عليه وسلم مرة فوجدته يكتب مناشير الاولياء بالولاية وكتب لاخي محمد معهم منشورا فقلت يا رسول الله الا تكتب لي كاخي فقال اتريد ان تكون قمهارا وهذه لغة اندلسية طرقيا وفهم عنه ان له مقاما غير هذا وغيره من الاموات ومشاهدتهم الملئكة وارواح الانبياء والاموات واستماع كلامهم واقتباس الفوائد منهم فاما ان تكون محمولة على حالهم بين النوم واليقظة لانها نوع غيبة عن الحس الا ان صاحبها لعدم نومه المنغلقة فيها يظنها يقظة فهذا من قبيل ما فيما اخرجه احمد في الاذان من قول بعض الصحابة رضي الله تعالى عنهم يا رسول الله صلى الله عليه وسلم اني رايت راي النائم ولو قلت اني لم اكن نائما لصدقت رايت شخصا الحديث او محمولة على ان الله الحكيم اللطيف قد يري بعض المكاشفين امثالا واشكالا لا يخيل اليهم انها صور بعض الاموات ليدلهم بذلك على بعض المغيبات على ايديها التوجه سرائرهم الى روحانية اصحابها فيعلمون بذلك طبق الواقع غالبا وقد يتخلف لان ذلك كالغيم الاسود البارق في الشتاء علامة على المطر فقد لا يمطر وكالرؤيا في حال الطهارة والتوجه بالقلب الى من بيده ملكوت كل شئ علامة يستدل بها على ان يكون الامر كذلك وقد يتخلف وكذلك كل علامة مظنونة لا تطرد ولا توهم اوه على ما قاله الغزالي في المنقذ من الضلال من ان بعض المكاشفين قد يشاهدون ارواح الانبياء عليهم السلام والملئكة لكن لا يثبت بالرويا ولا بما يراه بعض المكاشفين فيما بين النوم واليقظة ولا بما يجده بعضهم من الكشف في يقظة ما يخالف الوارد عنه صلى الله عليه وسلم وتحمل عنه صلى الله عليه وسلم السامعون وبلغه النقلة الى الخلق قرنا بعد قرن حال تيقظهم ولا يثبت حسا او اجماعا لان الاول مظنة الغلط دون الثاني وانكان فيه تقديم الاصح على الصحيح نعم الرويا بشارة ما لم يكن المرئي فيها مخالف للشريعة والاخبار الصحيحة بل ولا الضعيفة واما في اليقظة فتمثل الشيطان اكثر لاسيما فيما يخالف الثابت بالدليل الباهر فقد تمثل الشيطان في صورة لبعض اهل الرياضة ويقول له انه محمد صلى الله عليه وسلم او تمثيل له شيطانان او اكثر فيشير بعضهم للآخر بانه فلان النبي او الولي تضليلا للبعض المذكور وتلبيسا عليه وهو لما لم ير شخص النبي صلى الله عليه وسلم لم يفرق بين صورته صلى الله عليه وسلم وصور الانبياء والاولياء وبين ما تمثل فيها الشيطان ولولا الدلائل السالفة لاعطينا حالة الصوفية المكاشفين حكم الرويا من ان الله تعالى يلقي في قلب الرائي الجزم واليقين بان هذا المرئي فلان النبي صلى الله عليه وسلم او فلان الولي او غيرهما بطريق جري العادة كالقائه صدق النبي بعد اظهار المعجزة ذكر في المواهب تحليل للبدر حسن بن الاهدل في مسئلة الروية له ان وقوعها للاولياء فقد تواترت باخبار الاخيار وصار العلم بذلك قويا انتفى عنه الشك مما تواترت عنه اخبارهم لم يبق له شبهة فيه ولكن يقع لهم ذلك في بعض غيبة حس وغموض طرف لورود حال لا تكاد تضبطها العبارة ومراتبهم في الروية متفاوتة وكثيرا ما يغلط فيها رواتها فقل ما تجد رواية متصلة صحيحة عمن يوثق به فقد يكذب وقد يرى مثلا او في غيبة حس فيظنه يقظة وقد يرى خيالا فيظنه الرسول وقد يلبس عليه الشيطان فيجب التحوز في هذا انتهى وقال الملا علي القاري رحمه الله تعالى بعد نقل كلام القرطبي وهذه الالزامات ليس شئ منها بلازم ودعوى استلزامه لذلك عين الجهل والعناد وبيانه ان روية صلى الله عليه وسلم لا يستلزم خروجه من قبره لان من كرامات الاولياء كما مر ان يخرق لهم الحجب فلا مانع لا عقلا ولا شرعا ولا عادة لان الولي وهو باقصى المشرق او المغرب يكرمه الله تعالى بان لا يجعل بينه وبين الذات الشريفة وهي في محلها من القبر الشريف ساترا ولا حاجبا

بان تحجل تلك الحجب كالزجاج الذی یحکی ماوراه حینئذ فیمکن ان یکون الولی یقطع بنظره علیه السلام ونحن نعلم انه صلے اللہ علیہ وسلم
ونحن نعلم انه صلے اللہ علیہ وسلم حی فی قبرہ یصلی واذا اکرم انسانا بوقوع بصرہ علیہ فلا مانع من ان یکرم بمحادثتہ ومکالمتہ وسوالہ عن اشیاء
وانہ یجیبہ عنہا وہذا کلہ غیر منکر شرعا وعقلا واذا کالمقدمات والنتیجات غیر منکرین عقلا وشرعا فانکارہما اوانکار احدہما غیر ملتفت الیہ
ولا معمول علیہ وبہذا العلم ان ماذکرہ القرطبی غیر لازم ایضا کیف وقدم القول بان الرویا فی النوم روایۃ تحقیقیۃ عن جماعۃ من الائمۃ
منہم صاحب فتح الباری فقال بعد مامر عن ابی حمزۃ وہذا مشکل جدا ولو حمل علے ظاہرہ لکان ہوء لاء صحابۃ ولیکن بقاء الصحبۃ
الی یوم القیمۃ ویرد بان الشرط فی الصحابی ان یکون رآہ فی حیوتہ حتی اختلفوا فی من راہ بعد موتہ وقبل دفنہ ہل یسمی صحابیا ام لا علی
ان ہذا الامر خارق للعادۃ والامور التی کذلک لا یغیر لاجلہا القواعد الکلیۃ ونوزع فی ذلک ایضا بانہ لم یحک ذلک عن احد
من الصحابۃ ولا من بعدہم ولان فاطمۃ اشتدت حزنہا علیہ حتی ماتت کذا بعد ستۃ اشہر فی بیتہا مجاور الضریح الشریف ولم ینقل
عنہا رویتہا تلک المدۃ انتہی ویرد ایضا بان عدم نقلہ لا یدل علے عدم وقوعہ بلی ولا عدم وقوعہ علی جواز تحققہ کما ہو ظاہر مقرر فی
محلہ قال ابن حجر وتاویل الاہدل وغیرہ ماوقع للاولیاء من ذلک انما ہو فی حال غیبۃ فیظنونہا یقظۃ فیہ اساءۃ ظن بہم حیث
یشتبہ علیہم رویۃ الغیبۃ برویۃ الیقظۃ وہذا لا یظن بادون العقلاء فکیف اکابر الاولیا قلت لیس ہذا من باب اساءۃ ظن بل
من باب التاویل الحسن جمعا بین المنقول والمشاہد المعقول فانہ لو حمل علے الحقیقۃ لکان یجب العمل بما جمعوا منہ صلی اللہ
علیہ وسلم عن امر ونہی او اثبات ونفی ومن المعلوم انہ لا یجوز ذلک اجماعا کما لا یجوز بما یقع حال المنام ولو کان الرویا من اکابر الانام
وقد صرح المازری بان من راہ یامر بقتل من یحرم قتلہ کان ہذا من الصفات المتخیلۃ لا المرئیۃ فیتعین بان یحمل ہذہ الرویۃ
ایضا علی رویتہ عالم المثال او عالم الارواح کما مر تحقیقہ عن الامام حجۃ الاسلام وبعد حملنا علے عالم المثال فیزول الاشکال علی کل
حال فان الاولیاء فی عالم الدنیا مع ضیقہا قد یحصل لہم ابدان مکتسبۃ واجسام متعددۃ تتعلق ارواحہم بکل واحد من الابدان فیظہر
کل فی خلاف آخر من الاماکن والازمان وحینئذ لا نقول بان الرسول صلے اللہ علیہ وسلم مضیق علیہ فی عالم البرزخ بکونہ محصورا
فی قبرہ بل نقول انہ یجول فی العالم السفلی والعالم العلوی فان ارواح الشہداء مع ان مرتبتہم دون مرتبۃ الانبیاء وان کانت
فی اجواف طیور خضر اسے علی اجوافہم تسرح فی ریاض الجنۃ ثم تعود الی قنادیل متعلقۃ تحت العرش کما ہو مقرر فی محلہ محرر
مع انہ لم یقل احد ان قبورہم خالیۃ عن اجسادہم وارواحہم غیر معلقۃ باجسامہم لیلا یسمعوا سلام من یسلم علیہم وکذا ورد ان الانبیاء
یلبون ویحجون فنبینا صلی اللہ علیہ وسلم اولی بہذہ الکرامات وامتہ مکرمۃ بحصول خوارق العادات تامل ومن جملۃ تاویلاتہ فی قول العارف ابی العباس
المرسی لو حجب عنی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم طرفۃ عین ما عددت نفسی مسلما بان ہذا فیہ تجوز ای لو حجب عنی حجاب غفلۃ ولم یرد انہ یحجب عن الروح الشخصیۃ
طرفۃ عین فذلک مستحیل ان عرفا وعادۃ اذ لا یعرف استمرار خرق العادۃ اصلا لا شرعا ولا عقلا وما ورد فی خبر البراء بن عازب الذی اخرجہ احمد
فی السوال عن المیت فی القبر حین تعاد روحہ فی جسدہ فیاتیہ ملکان فیجلسانہ فیقولان لہ من ربک وما دینک فیقولان لہ ما ہذا الرجل الذی
بعث فیکم فیقول ہو رسول اللہ فہو محمول علی ظہور صورتہ المثالیۃ فی القبر لا عین ذاتہ وشخصہ ویحتمل ان یرفع الحجاب فیما بین سید السفراء علیہ الصلوۃ
والسلام وبین المیت فیراہ عند السوال فی مرقدہ المبارک ولیس ذلک علی اللہ بعزیز فافہم واعلم انہ قد عزی الی بعض السالکین الی اللہ سبحانہ رویتہ تعالے
بعین الراس فی الدنیا بل ہی ممکنۃ واقعۃ نعم لیست ہی من المحالات العقلیۃ بل من الامور الممکنۃ اتفاقا من غیر المعتزلۃ ولیست بواقعۃ فی دار الدنیا

انما ستقع فی دار الآخرة بلا جهة واحاطة وکیفیة کما بین فی الکتب الکلامیة ومما یدل علی عدم وقوعها للاولیاء فی ہذہ الدار ما اخرجه الطبرانی عن ابی امامة قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم انکم لن تروا ربکم حتی تموتوا وقوله صلی اللہ علیه وسلم وانکم لن تروا ربکم حتی تموتوا فیما اخرج احمد فی مسندہ وابو داود فی سننه عن عبادة بن الصامت عنه صلی اللہ علیه وسلم فیما قاله صلی اللہ علیه وسلم فی خروج الدجال وقوله صلی اللہ علیه وسلم ولا ترون ربکم حتی تموتوا فیما اخرج ابن ماجة فی سننه والحاکم فی مستدرکه والضیاء المقدسی عن ابی امامة عنه صلی اللہ علیه وسلم فی حدیث طویل فی خروج الدجال ونزول عیسی بن مریم علیه السلام انتہی وبه قال البعض الکمل من المشائخ الکبار والعرفاء العارفین بالاسرار واما رویة سیدنا سید السفراء علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ربه لیلة المعراج بعین الراس او القلب فقد بینهما القسطلانی فی المواہب اللدنیة بما لا مزید علیه وقد حقق الاختلاف فیها فیما بین الصحابة ومن بعدہم وطبق بین الروایات الواردة فی ذلک وکذا صرح الاختلاف فی رویة تعالی فی الدنیا بعین الراس ابن الشریف فی المسامرة وسعد الملة والدین فی شرح العقائد وان اردت تحقیقها فارجع الی المواہب وعلیک بمطالعة آخر الفصل الخامس منها والمراد برویة القلب ہہنا لیس ہو العلم بالمرئی فانه کان دائما له صلی اللہ علیه وسلم بل ان یخلق اللہ تعالی فی القلب مثل الرویة بالعین اذ لا یشترط فیها شئ مخصوص عقلا ولو جری العادة بخلقها فی العین کذا فی المواہب وہل تحصل المشاہدة بمعنی رویة القلب للاولیاء اقول اختلف فیها فذہب بعضہم الی وقوعها فکر فی الکبریت الاحمر قد اخبر سیدی الشیخ عبد القادر الجیلی رضی اللہ تعالی عنه ان شخصا یزعم انه رائی بعین بصرہ فقال ہذا شخص متلبس علیه وانه خرق من عین بصیرته الی باصر عین وجهه فرائی ربه حینئذ فظن انه راہ بعین بصرہ وانما ذلک بعین بصیرته انتہی ففی ہذہ الحکایة اشارة الی صحة الرویة بالبصیرة فی دار الدنیا انتہی وقال الشیخ الاجل رحمه اللہ تعالی فی کتاب العوارف فی الباب الثانی منه فی بیان معنی الآیة الکریمة ان فی ذلک لذکری لمن کان له قلب او القی السمع وہو شہید قال الواسطی لذکری لقوم مخصوصین لا لسائر الناس لمن کان له قلب ای فی الازل وہم الذین قال اللہ تعالی فیہم او من کان میتا فاحییناہ وقال ایضا المشاہدة تذہل والحجبة تفہم لان اللہ تعالی اذا تجلی لشئ خضع له وخشع وہذا الذی قاله الواسطی صحیح فی حق اقوام وہذہ الآیة تحکم بخلاف ہذا الامر لقوم آخرین وہم ارباب التمکین یجمع لہم بین المشاہدة والفہم فموضع الفہم محل المحادثة والمکالمة وہو سمع القلب وموضع المشاہدة بصر القلب وللسمع حکمة وفائدة فمن ہو فی سکر الحال یغیب سمعه فی بصرہ ومن ہو فی حال الصحو والتمکین لا یغیب سمعه فی بصرہ لتملکه ناصیة الحال ویفہم بالوعاء الوجودی المستعد للمقال لان الفہم مورد الالہام والسماع والالہام والسماع یستدعیان وعاء وجودیا وہذا الوجود یکون موہوبا منشاء انشاء ثانیا للتمکین فی مقام الصحو وہو غیر الوجود الذی یتلاشی عند لمعان نور المشاہدة لمن جاز علی ممر الفناء الی مقام البقاء انتہی والظاہر من قول الشیخ رحمه اللہ تعالی ایضا جواز وقوع المشاہدة فی الدنیا ببصر القلب وذہب البعض الی منع جوازہا وہو احری بمقام العبودیة الصرفة فان رویة القلب بالتفسیر المذکور لم یثبته احد لغیرہ صلی اللہ علیه وسلم وان لم یکن من المحالات العقلیة قال الشیخ الاندلسی رحمه اللہ تعالی فی الباب الحادی والعشرین والاربعمائة من فتوحاته فی قوله تعالی لا تدرکه الابصار یعنی من کل عین من اعین الوجوہ واعین القلوب فان القلوب ما تری الا بالبصیرة واعین الوجوہ لا تری الا بالبصر حیث کان ہو الذی به یقع الادراک لکن یسمی البصر فی العقل عین البصیرة

ويسمى فى الظاهر بصر العين محل البصر كما ان البصيرة فى الباطن محل البصر فى العين التى فى الوجه فاختلف الاسم عليه دما اختلف
هو فى نفسه فكما لا تدركه العيون بابصارها كذلك لا تدركه الابصار بعيونها انتهى وقال الامام ابو اسحاق الكلاباذى رحمه الله
تعالى فى تعرفه واجمعوا على انه تعالى لا يرى فى الدنيا بالابصار وبالقلوب الا من جهة الايقان فظاهر قوله منع جوازها فى الدنيا بالبصر والقلب
مع انه ادعى الاجماع عليه وتبعه قطب الاقطاب وفرد الاحباب سيدى السرهندى المجدد للالف الثانى قدس الله تعالى سره و
دافاض علينا من بركاته ورجحه وقال دما قاله صاحب التعرف قدس سره اقرب الى الصواب عندى بل هو الصواب لان
ما تخيل انه سبحانه يرى فانما يرى روية خيال او كشف صورت فى الخيال لا ايقان الذى حصل للقلب وللموقن به
ايضا صورة كوشف للقلب فانهم جوزوا المثال للحق سبحانه وان لم يكن له تعالى مثل فلله المثل الاعلى وانما ارتسم
فى الخيال صورة الايقان وصورة الموقن به ان لم يكن له تعالى صورة فى الواقع لان للمعانى الحاصلة ولسائر اللطائف بل كلما وجد
ويوجد لها صورة فى الخيال الذى هو تمثال المثال الذى هو اوسع العوالم كلها فليس ههنا الا الايقان للقلب صورة ايقان وصورة
موقن به تمثل فى الخيال بصورة روية وصورة مرئى ولا صورة فى الحقيقة للقلب له تعالى فضلا عن ان يكون البصر انما هى روية مثالية للقلب
تمثل ايقانه بصورة الروية وتمثل موقن به بصورة المرئى فظن انه راه حقيقة وما هى الا روية خيالية بل اقول ان صورة موقن به ليست صورة مثالية للحق تعالى
بل صورة تعلق ايقان ظهرت فى الخيال حاشا لله ان يكون له تعالى صورة ولو فى الخيال وانما هو صورة لبعض مكشوفات السالك من الوجوه والاعتبارات التى لها تعلق
بالذات تعالى ولهذا اذا وصل العارف الى الذات تعالى لم يتخيل مثل هذا الخيال فليس لذاته تعالى ولو فى المثال والخيال مثال عندى كما لا مثل
له سبحانه اذ الصورة تستلزم الحد والنهاية ولو فى مرتبة من المراتب وهو تعالى منزه عن التحديد والتقييد وجميع المراتب مخلوقة
له تعالى فافهم والحمد لله الذى اعطينا سلطان الخيال وجعلها مراتا لحصول صور معانى الكمال لولا الخيال لما ادركنا درجات الاتصال
عن دركات الانفصال ولما علمنا واردات الاحوال فان لكل معنى وحال صورة فيه ان كوشفت يدرك بها ذلك المعنى
والحال فشان اللطائف السير والسلوك والانتقال من حال الى حال وشان الخيال اراءة درجات السير والسلوك
الحاصلة للسالك بالصور المرتسمة فيه اراءته تزيد الرغبة الى الفوق وايضا باراءته يحصل السير على بصيرة ويتيسر السلوك على معرفة
وبسلطانه يخرج السالك عن الجهل ويكون من اهل العلم انتهى قال فى الكبريت الاحمر عن الفتوحات اعلم انه لا يلزم من شهود
العبد ربه بقلبه هو ذلك المطلوب الا باعلام الله وجعله العلم الضرورى فى نفس العبد مثل ما يجد النائم فى نومه من روية صورة
رسول الله صلى الله عليه وسلم او الحق تعالى فى النوم فيجد فى نفسه علما ضروريا من غير سبب ان ذلك المرئى هو الرسول ان كان
الرسول او الحق تعالى ان كان هو الحق وذلك لوجدانه حقا فى نفسه مطلقا لما هو الامر عليه فلما راه هكذا العلم بالله فلما يدرك
الا هكذا واما النظر والفكر فلا انتهى وقد اختلج فى القلب انه ان ادعى احد بانه رائى ربه سبحانه بلا جهة وكيفية واحاطة فالظاهر
انه لا يلتزم قتله لان المسئلة تختلف فيها وقد ادعى ما ليس بمستحيل وان لم يصدق فى ذلك الاحاديث المذكورة ولما لم تكن
متواترة لم يلزم الا الاستتابة وزجره وعدم تصديقه وعن الشيخ اعلم الراسخين محمد بن محمد ابى الحسن البكرى رحمه الله تعالى قال ان
فى زماننا ادعى واحد فى المصر روية الله تعالى بعين الراس بلا جهة وكيفية واحاطة فافتى جميع من كان فيه بقتله فلما سالونى
قلت لا وجه لقتله والله اعلم الا ان الشيخ ابا العباس المرصفى ذكر فى اواخر كتابه منهج السالك ان الاقوى فيه انه لا يجوز لمحل الاجماع

علیه واما رویة الحق سبحانه وتعالی فی المنام فقد اختلف الروایات فی ذلک ایضًا لکن الامام الغزالی رضی الله تعالی عنه اثبت فی رسالة جواز ان یقال الرائی رایت الله عزوجل فی المنام لا بمعنی انی رایت صورة ذاته تعالی وذلک لان ذاته تعالی منزه عن الشکل والصورة ولکن ینتهی تعریفاته الی العبد بواسطة مثال محسوس من نور او غیره ویکون ذلک المثال حقانی کونه واسطة فی التعریف فیقول الرائی رایت الله فی المنام لا بمعنی رایت ذات الله کما یقول رایت النبی صلی الله علیه وسلم لا بمعنی انی رایت روحه او ذاته او شخصه او جسده بل بمعنی انه رای مثاله قال الغزالی فی بعض فتاواه من رائ الرسول صلی الله علیه وسلم یعنی فی المنام لم یر حقیقة شخصه المودع فی روضة المدنیة وانما رای مثاله لا شخصه ثم قال وذلک المثال مثال روحه المقدس عن الصورة والشکل انتهی واذا حصل العبور للسالک علی عالم المثال تتجلی علیه الحق بطریق السمع فان هذه الحضرة المتجلی فیها الحق من طریق السمع علی مدارک الرجال فحضرت الکتب من حیث الوطن البرزخی وهو اکمل مواطنها من جهة الجمعیة بین الغیب والشهادة ومن حیث احاطتها لکل ما یحتویه المراتب المتقدمة داخلة فی التعین الرابع من التعینات الستة عند القوم قدست اسرارهم وهذه الحضرت فی اطلاقها وسریانها فی کل مراتبها علمیة کانت او روحیة او مثالیة او شهادیة دلالة کانت او شهادة او عبارة او بغیر ذلک من النسب والاعتبارات والاضافات الناشیة من حیثیات شتی وتقییدات لا تتقصی تلحقها من حیث تشخصها فی مواطنها المقیدة حقیقة افصاحیة من لوازمها الکشف والافصاح اینما وجد وفیما وجد وبما وجد علی ما وجد ولما وجد فکل حضرة حتی حضرت السفراء علیهم السلام اذا لوحظت بافصاحها عن علم فهی حضرة الکلام الالهی التی یطلق علیها حضرة الکتب من حیث اعتبار التقیید بالمرتبة اللوحیة کما ان حضرة الکلام والافصاح اذا اعتبرت من حیث توسطها بین الافق الاعلی من الوجود والاسفل منه ومن حیث تبلیغها السر المودع بین طرفیه من العالی الی السافل فهی حضرت الرسل فالرسول عندهم هو کلام الله وکتابه وکلامه هو رسول الله لو عرفت الحقایق بوجهها علی وجدانهم وعرفانهم واذا عرفت حقیقة کلام الله تعالی فی اطلاقها بان لک ان من رزق قسطا من هذا الافصاح عن ای مفصح کان ناطق او صامت فهو علی حظ من صفة الکلام التی لما ظهرت علی بعض العارفین بحقیقتها قال بلسان تلک الحقیقة شعر یکلمنی فی ناطق ثم صامت ۞ بکسر عیون وغمز الحواجب وذلک الحظ هو ایمان بالعین المطلق فی هذه الحضرة وهو ایمانه بالکتب وحظ مقامات اهل الله سبحانه فی هذا الحظ من افصاح کل مفصح عموما ومن افصاح الوحی المتلو وکلمات النبوة والملائکة وصالحی الجن وکلام الصور المثالیة وکلام العارفین من اهل العدالة خصوصًا مما لا یکاد یتناهی ولو فی کلیات مراتبها فضلا عن الجزئیات وکل ما ذاقوا من ذلک الافصاح وازنا حوا به وبرده من وجدانه هو ایمان بالذات المطلق فی هذه الحضرة وهو ایمانهم علی حسب مقاماته بالکتب وفی هذه الحضرت ینکشف علی الواصل الیها صورة حقیقة کون الحق متکلما من الازل الی الابد بکلام واحد وان القرآن کلام الله تعالی وهو لیس بحرف وصوت وتکون لذة العارف الواصل الی هذه الحضرة والنازل فیها خصوصا باستماع القران لان مجالسة الرسل بالاتباع ومجالسة الحق بالاصغاء الی ما یقول الحق فیکون سامعا لا متکلما وان قراه بنفسه فلا یسمه یسمع الحق فی مقام الحق له فان الحق لا یامر نفسه ولا ینهاها وهذا من منزلات الاقدام لمن صار الحق سمعه من المحجبین وقد من الله تعالی علی هذا الفقیر بهذه النعمة العظمی و

www.maktabah.org

ليس الانس في الدنيا شئ والعارف لا يجد الحلاوة من تلاوته ان راى نفسه تاليا انما يجد ذلك ان راى نفسه سامعا من
الحق ولا يناجي الحق الا بكلامه ويحذر من ان يخترع من عند نفسه كلاما فيناجيه ولهذا اختار بعض الكمل من المتاخرين
قرءة القران عند حلقة الذكر وينبغي للمحقق ان لا يذكر الله الا بالاذكار الواردة في القرآن حتى يكون في ذكره تاليا فيجمع
بين الذكر والتلاوة معا في لفظ واحد فيحصل اجر التالين والذاكرين فلو اتى بالذكر من غير قصد التلاوة كان له اجر
الذاكرين دون التلاوة فنقص من الفضيلة بقدر ما نقص من الفضل وانما قلنا ذلك لان في ذكره سبحانه بتلاوة القرآن
مصاحبة تامة به سبحانه وذلك لان كلامه تعالى صفته الحقيقية الازلية ظهرت لعناية في هذا العالم وللصفة بموصوفها
كمال القرب والاتحاد فالتلبس بها مثمر الى قرب كان نعم ما قال الشاعر في الفارسية ؎ من در سخن یار نہان
خواہیم گشتہ * تا بر لب او بوسہ زنم چون ش بخوانم واوراد المشائخ التي يقرأها المريد انما اخذها المشايخ الكمل عن الحق
سبحانه او الرسول عليه الصلوة والسلام من الوجه الخاص كما قال سيدي ابو الحسن الشاذلي اخذت ..... حزب
البحرين عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حرفا بعد حرف وهو صلى الله عليه وسلم اخذ عن الحق سبحانه قال الله تعالى وما
ينطق عن الهوى ان هو الا وحي يوحى ولا يجد اللذة من تلاوة القرآن الا الوارث في مقام التلاوة فمن لم يكن وارثا
كذلك انما يتلو حروفا ممثلة في خياله حصل له من الفاظ معلمه ان كان اخذه من تلقين احد او من حروف كتابة ان كان
اخذه من كتابة فاحضر تلك الحروف في خياله ونظر اليها بعين خياله ترجم اللسان عنها فتلاها من غير تدبر ولا فهم ولا تبصر
بل لبقاء تلك الحروف في حضرت خياله فلهذا التالي اجر الترجمة لا اجر القران لانه ما تلى المعاني وانما تلى الحروف تنزل من
الخيال الذي في مقدم الدماغ الى اللسان فترجم به فلا يجاوز حنجرته الى القلب الذي في صدره ولا يصل الى قلبه منه
شئ وما ورد في البخاري الذين يقرؤن القران لا يجاوز حناجرهم هو في هذه الطائفة ويستحب لقاري القرآن في المصحف
ان يجهر بقراءته ويضع يده على الآية يتبعها فيأخذ اللسان حظه من الجهر ويأخذ البصر حظه من النظر واليد حظها من اللمس بهذا
فعل المشائخ منهم ابو عبد الله بن المجاهد وورد في فضائل قراءة القرآن واستماعه الا من اشتاق الى الله فليستمع كلام الله و
ورد اهل القرآن اهل الله وخاصته وورد اعبد الناس اكثرهم تلاوة للقرآن وورد ايضا فضل حملة القرآن على الذي لم
يحمله كفضل الخالق على المخلوق وورد ايضا اكرموا حملة القرآن فمن اكرمهم فقد اكرم الله فلا تنقصوا حملة القران حقوقهم
فانهم من الله بمكان كاد حملة القرآن ان يكونوا انبياء الا انهم لا يوحى اليهم رواه الديلمي وورد درج الجنة على قدر آي
القرآن بكل آية درجة فتلك ستة الآف ومائتا آية وستة عشر آية بين كل درجتين ما بين السماء والارض فينتهي الى
اعلى عليين لها سبعون الف ركن وهي ياقوتة تضئ مسيرة ايام وليالي رواه الديلمي وورد لا فاقة لرجل يقرء القران
ولا غنى له بعده وورد حملة القرآن اولياء الله فمن عاداهم فقد عاد الله ومن والاهم فقد والى الله رواه البخاري وورد اذا اراد احد
كم ان يحدث ربه فليقراء القران وورد افضل الذكر تلاوة القرآن وليعلم ان لذكره تعالى ثلاثة الدرجة (درجات) الاولى منها ذكره تعالى
بالكلمات التي ورد به الشرع مثل كلمات التسبيح والتحميد والتكبير والتهليل والتمجيد والاستغفار وغير ذلك من الادعية
الماثورة الموقتة وغير الموقتة المذكورة في كتب الاحاديث وحرض وحثث اكثر اهل الله بكلمة لا اله الا الله لانهم راد

نفعها اكثر ووجدوا اثرها فى طهارة الباطن ونفى ما سوى الله اوفريجد بعضهم لقولها كل مرة فناء خاصا فى نفسه نعم ما قيل
بليت دمے صد بار صیادا تو میرم ؛ بدین بے طاقتے نام تو گیرم ؛ بهذه الكلمة العلية لايبقى فى نظر السالك مرمى
سوى الله يصل بها بالقدم الواحد الى الله سبحانه والدرجة الثانية منها تلاوة القران وقد مر فضائلها ولطائف قراءته
والدرجة الثالثة منها الصلوة وهى جامعة لهما لانها متضمنة لتلاوة القرآن والاذكار من التكبيرات والتسبيحات و
الشهادتين والتهليل والصلوة على النبى صلى الله عليه وسلم والاستغفار والادعية الدعاء فيها اسرع الى الاجابة لخروج
العبد من من والى متضمنة لشعار العبودية من العجز والانكسار والخشوع والخضوع والركوع والسجود وهى مفضية الغير
محصلة للقرب الخاص لها بركات ليس فى غيرها ولها ثمرات لم توجد فيما دونها هى معجونة مركبة اخذت من الحسنات مزاجا
اخر فسميت باسم حسنة واحدة فمن حيث جمعيتها قيل فيها هى افضل الاعمال فالقرب الذى يوجد فيها لايوجد خارجها
اللهم الانادرا فان المصلى يخرج من دائرة الظلال ويصل الى اصل الاصل فمعاملة المصلى وراء المشاهدات
والتجليات ولهذا ورد الصلوة معراج المؤمن ولهذا قال صلى الله عليه وسلم ارحنى يا بلال وقال قرة عينى فى الصلوة
فليس منها حظ للبطال الدائر فى ورطة الخيال فافهم ذلك وبالله التوفيق ولكل واحدة من هذه الدرجات الثلث
للذكر وقت يزيد حسنها فى ذلك الوقت وينفع من غيره والسالك لما كان فى صدد قطع مدارج القرب فالكلمة الطيبة
فى حقه انسب وانفع وبعد الوصول الى موطن القرب تلاوة القران والصلوة على تفاوة الاوقات احسن فى الابتداء
ما جوزوا الجداداء الفرائض والواجبات والسنن المؤكدة غير الذكر الذى اخذه من الشيخ المكمل وفى توسط الحال جوزوا
العبادات الآخر لكن ينبغى ان يكون اكثر اهتمامه بالكلمة الطيبة والمنتهى ليس بمحكوم للوقت بل هو حاكم عليه فهو ابو الوقت
لانه فمعاملته منفرزة فيستغرق اوقاته بالذكر قلبيا كان اولسانيا والذكر القلبى وان استولى عليه ولايفارقه لايترك الذكر
اللسانى ويطابق الظاهر بالباطن ويكرر لا اله الا الله فى الخلوة بحضور القلب وليكن تكرارها خمسماية الآف مرة وعليه الثقات
هذا واما حضرت الرسل على افضلهم وعليهم الصلوة والسلام هو مركز عالم الشهادة وعالم الملك بل لعالم الغيب وعالم الملكوت هو عالم باطن وكل من دخل عالم الملكوت
صار ذلك العالم ملكا له اى مشهودا له ويشاهد فى ضمن ذلك العالم عالما آخر فيسمى ما غاب عنه ملكوتا واذا دخل العالم الثانى
صار له شهادة ورأى فى باطنه عالما غيبا فسماه ملكوتا ولايزال كلما رقى يشاهد مالم يكن يعاينه من قبل حتى يصير غيبه شهادة و
شهادته غيبا قال فى المختار والملكوت من الملك كالرهبوت من الرهبة انتهى وسمى عالم الشهادة بالناسوت والمراد
بالناسوت النشاءة الانسانية قيل اول من تكلم به النصارى حيث قالوا فى عيسى عليه السلام تدرع اللاهوت بالناسوت
ثم استعملها الشيخ النورى من ارباب التلوين من الصوفية ثم اشتهر وباللاهوت عالم التجرد وماخوذ من الالوهية اے سلب التعين
وان كانت الصوفية يستعملونه فى مرتبة خاصة من عالم التجرد فالمراد به سر الالوهية المستور فى سرادقات النور لو انكشفت للعامة
لعميت عليهم الامور وهذه الحضرت الشريفة من حضرت الذات المطلق فيحيط على جميع حضراتها ومظهرها الجامع هو الانسان
الكامل صلوات الله وسلامه عليه وهو اسم لايمكن ان يخرج من حيطته شان من الشيونات ووجه من الوجود والنبوة والرسالة
فى سريانها واطلاقها حقيقة لمتبايئة لوسطية بين المبداء والكون وتبليغ السر المودوع بينهما ابل شئين من العلويات والسفليات بناء على انه لاينبئ شئ عن شئ

ولايبلغه منه اليه الاوتحقق فيه بناء فلكون من مبداه وبلغ منه اليه رسالة بينهما فكلما يوجد هذا الانباء والرسل فقد وجدت حقيقة النبوة والرسالة وجلت اذ
عرفت كالوجود المطلق الحق الظاهر فى مظاهره ومجاليه بميدان الشرع المتفق المحدد للمراتب والمعرف لكل حقيقة بما
هو حقيق بها من الكمال الحيرى بكونه مجلى لما سمى افراد المخصوصة من الحقيقة الجامعة الانسانية بالانبياء والرسل يجمعها
كل بناء ورسالة تفرق فى غيرها وكون مافى الغير من الانبياء والرسل لمعة تلمع عليه من الوارهم حتى كان الحقيقة الانسانية
التوسطية لم يوجد فى غير تلك الذوات القدسية كما سمى الوجود الواجب والمرتبة العالية الفعالة المؤثرة من وجوده المطلق
بالالوهية وسائر كمالات الوجود لكون هذه المرتبة مبداء المبادى ومنه ظهر كمال خفى وبادى فالعارف اذا انباءه شئ عن
الله سبحانه وبلغ منه اليه رسالة عرفانية وكل بناء ورسالة عنده انباء ورسالة عنه تعالى يرى حقيقة النبوت والرسالة
تفيض عليه بالفيض المخصوص بتلك الحقيقة فيؤمن بالذات المطلق فى هذه الحضرة وهو ايمانه بالانبياء والرسل عليهم
الصلوة والسلام فكل من يؤمن بالانباء يؤمن بالرسل اشعر اولم يشعر ولا اسم للباطل بالرسل عليهم الصلوة والسلام فكل من يؤمن
بانباء يؤمن بالرسل اشعر اولم يشعر ولا اسم للباطل فى هذا المشهد فانه وجه من وجوه الحق كما افتى به الشيخ الاجل قبلة العارفين
شرق اسرار الله ابو مدين المغربى لاتنكر الباطل فى طوره فانه من بعض ظهوراته فالانباء عن باطل لايخرج عن حيطة
الانباء الحق وايمان العارف يذوق الحق وبما ظهر فاذا ظهرت الحقيقة فى المرتبة التجديدية الشرعية بالنور المميز الذى
عبر عنه بفصل الخطاب وتقيدت بالاحكام المتقابلة يتقيد ذوق العارف على حسبها بكل تقييد بحكم السعة الموهوبة
لدن بين الخلق كما تقيدت هى به مع اطلاق ذاتى لذوقه كاطلاقها فى ذاتها فكل مرتبة من ذوق العارف لابل
عينه الذى هو الذوق يؤمن بكل مرتبة من الحقيقة اية حقيقة كانت ملكية اورسلية اوغيرها من الحضرات العالية
اوالسافلة ولما كانت الحقيقة المحمدية على صاحبها الصلوات والتحيات احدية جمع الحقايق لايتوسط بين الله
وبين العارف بشئ دونها فيؤمن بالذات المطلق من هذه الحضرة الجامعة اينما آمن بانباء ورسالة وتبليغ
لجمعها كل نباء علوى وسفلى من كل نبى شرعى وحقيقى واعلم ان الرسل عليهم الصلوة والسلام من حيث تعينهم الشهادية
انزل مرتبة واسفل درجة من الكتب من حيث تعيناتهم المثالية والتعين المثالى للكتب نزل به الروح الامين على
السفراء الشارعين فله الكمال باعتبار الطرفين طرف المتلقى وطرف المتلقى عنه مع حصول جمعيته تامة فى هذه المرتبة
لسر المتلقى بالمرود على الحضرات المتقدمة والانصباغ بكل منها فهذا التعين افضل من جميع تعينات الكتب اما بالنسبة
الى التعينات المتقدمة فلان المتلقى عنه فى بعض تلك التعينات والكان هو الحكيم العليم لاجبرئيل كما اخبر الله سبحانه
بقوله وانك لتلقى القرآن من لدن حكيم عليم فهو اكمل من احد الطرفين لكن لم يوجد فيه من كمال الجمعية ما وجد فى التعين
المثالى واما بالنسبة الى التعين الشهادى فلان الجمعية والانصباغ بحكم المواطن والكان فى هذا التعين اتم من كل
تعين لكن افتقد فيه كمال الشرافة من احد الطرفين وهو المتلقى فانه فى هذا التعين غير الرسل من الامم فلما قدمت
الكتب على الرسل فى الذكر علمنا ان حضرت الكتب انما ذكرت فى الايمان من حيث تقيدها بصورة كمالية من تلك
الحضرت لاتساويها صورة اخرى فى الكمال وان كان الايمان بها غير مقيد بصورة دون صورة وان حضرة الرسل انما

ذكرت في الايمان من حيث تقييدها بصورة كمالية جامعة بالغة الى اقصى درجات الظهور الذي هو كمال الرسالة والتبليغ وهي
صورة من هذه الحضرة لاتمامها صورة اخرى في هذا الشرف فذكرت تلك الصورت وانكان الايمان بها غير مقيد بصورة
دون صورة ولان الحقيقة الانبائية التوسطية بين الشيئين توغل في انتاجها الخاص الى حقيقة افصاحية فان الانباء يشفع
لمن ينبئ له ماينبئ عنه بواسطة فصيح وبيان لايدخل في حقيقة النباء فالرسل عليهم السلام من حيث انهم رسل وانبياء يحتاجون
فيما لديهم من رسالهم الى الكتب من حيث انها كتب فتقدمت الكتب على الرسل تقدم المستحان على المستعين فالايمان بالرسل عليهم السلام في هذه الصورة
الكاملة هو الايمان بالذات المطلق في حضرة الشهادة وهو التعين الخامس عند القوم قدس الله تعالى اسرارهم افاض علينا من انوارهم فحضرة شهاداتهم من حيث الاقوال
والاعمال وسائر الهيئات المحسوسة من المجالي الصافية لانوار الذات والصفات تعالت وتقدست على جمع لحقائق مراتبها لم يوجد في التنزل
الخامس الشهادي في غيرها فاكتفى من هذا التنزل بذكر صورت شهادية هي افضل افراد العالم الصغير المندرج فيه العالم الكبير
كما اكتفى من التنزل الرابع بذكر صورة كتبية هي اجمع جميع الصور المثالية بل غيرها لاحتوائها على كل رطب ويابس واما التعين
السادس فهو داخل في هذه الحضرة ايضا وبيان ذلك ان التعين الخامس الشهادي المسمى في لسان القوم بالعنصر الاعظم
اذا لوحظ من حيث حقيقة الكلية الجملية فتفرقته وتفصيله الاركان الاربعة السموات السبعة والمولدات الثلثة ولهذه التفرقة
والتفصيل جمع عال وهو الصورة الادمية من حيث جامعية وتفرقة هذا الجمع وتفصيله من حيث كليات ما يجمعه معنى آدم وحقيقة
هي حقايق الخلفاء الكمل وصورة جمعية هذا التفصيل واحدية جمع هذه التفرقة كلية وجزئية من التابع والمتبوع هي الصورة المحمدية
الاكملية ومعناها وحقيقة الاجمعية فحضرت الرسل المذكورة في الحديث اما ان يلاحظ في تفرقتها وتفصيلها حتى تشمل على كل
فرد فرد من الانبياء والرسل عليهم السلام فهي صورة شريفة جامعة من التنزل الخامس اكتفى بذكرها من هذا التنزل لشرافتها
وجمعها او يلاحظ في احدية جمعها بجمع ذلك في الصورة المحمدية الاكملية الجامعة للصورة الجمعية الآدمية وغيرها من الصورة الجملية
الكلية والتفصيلة الجزئية فهي تنزل سادس انه بحث فيه جميع التنزلات السابقة بكليات حقائقها وجزئياتها كونية كانت
او الهية ثم لايذهب عليك ان الجمع المحمدي في الصورة الخاتمية على صورتها ومعناها اطائب الصلوات واكمل التحيات
جمع حقيقي لاجمع فوقه ولامثله اذ هو يستوعب لجمع آدم وتفرقته ويزيد عليه بما في هوية الجامعية الخاتمية القدسية ولاحدية جمعه
تفرقة وتفصيل هي حقايق خلفائه وبرزاته واقطابه من امته ومن يدخل تحت حيطته واحد منهم ولهذه تفرقة وتفصيله من حيث
هو ولي اما تفرقته وتفصيله من حيث هو نبي ورسول فهي حقايق برزاته من الرسل والانبياء المتقدمين وليست تلك التفرقة
عين ما تفرق به جمعية آدم من صورة اكمل بل يزيد عليه بالصورة الجمعية الآدمية فان هذه الصورة الجمعية من جملة ما تفرق
به الصورة الاجمعية المحمدية في برزاته النبوية والرسلية المتقدمة لزيادتها بالهوية
الاجمعية عليها ثم ان تفرقة هذه من حيث عمومها من الصور النبوية والرسلية والصور الولوية الاقطابية تتنزه من ان يجمعها
مرتبة جمعية اصلا اذ لابد لتحققها من لغت الرسالة وقد ختمت على هذا الجمع الا جمع نعم لتفرقته من حيث خصوص الصور الخلفائية
جمع في صورة جمعية وهو صورة آخر الخلفاء وسيد الاولياء على رضي الله تعالى عنه ولهذا الجمع تفرقة وتفصيل هي صورة جميع
الاولياء في مناصبهم ومدارجهم ولهذه التفرقة والتفصيل احدية جمع في صورة خاتم آل محمد عليه افضل الصلوات واكمل التحيات

على خاتم النبوة وخاتم الولاية عند ظهوره عن غيبته ولهذه الاحدية تفرقة وتفصيل فهين يرون الحق سبحانه فى مجلاه من اصحابه
المتشابهين بالملاء الاولى من الطبقة العالية من حضار النبوة العليا وشهداء الوحي والبرجاء وصورة جمعية هذه التفرقة
هي النشاة القدسية العيسوية من حيث انه وتابع لشريعتنا صلى الله عليه وسلم ولهذه الجمعية تفرقة فى الواصلين الى المقام الاسنى ممن شهده وصحبه وفنى فيه و
بلغ بالى الروحانية الكبرى التى لا مطمع لاحد فى الوصول اليها الامن هذه البرزة المحمدية العيسوية عليهما الصلوة والسلام ولهذه التفرقة والتفصيل جمع فى
نشاة آخر مولود بالصين عارف بالله على قدم شيث عليه السلام ولا تفرقة بعده لسيلان العقم فى النساء بعد ولادته وعدم هداية المعاصرين فهم
فانهم الاشرار الذين تقوم عليهم الساعة فلا مجال لهم الايمان فافهم وبالله التوفيق ومما ينبغي ان تعلم ان النبوة مشتقة من الانبياء والاخبار ان
اعتبرت غير مهموزة فهي بمعنى النبوت بفتح النون وسكون الباء وهي الارتفاع وحيث كان لكل اسم وحقيقة من الحقايق والاسما
الكلية نقطة اعتدال جامعة لجميع ما تحت حيطته وذلك الاسم الكلي الجامع بحيث انه مهما مال ذلك الاسم عن تلك النقطة
لم تبق له تلك الصورة الجمعية المعنوية ولا يسميه بذلك الاسم انما ياخذ اسم احد جزئياتها الداخلة فى حيطتها ويظهر بصورته فتلك
النقطة الاعتدالية هي نقطة الولاية لقربها من احدية الغيب المطلق وحيث كان كل انسان متبوعا منسوبا من حيث وجوده وحقيقته
الى اسم وحقيقة من الحقايق والاسماء الالهية الكلية المتبوعة بحيث يكون ذلك الاسم والحقيقة هو مبداه ومنتهاه ومرجعه وعند
رجوعه وعوده لا يكون الا الى تلك الحقيقة والى ذلك الاسم فانه مهما تخلص من قيد الاكوان اما بالسلوك واما بالجذبة متوجها
الى ربه حتى عاد الى اصله الذى هو عين اسم من تلك الاسماء المتبوعه وتحقق بالنقطة الاعتدالية الوحدانية التى هو عين الولاية
يكون حينئذ ذلك الانسان المتحقق بتلك النقطة وليا مقربا ثم اذا علا هذا الانسان المتبوع الولى الى المراتب الكونية ونزل
وتحقق بالنقطة الاعتدالية ليرتفع بذلك النزول فيها اوليتبرى عن حقيقة وحدة ذلك الاسم وحدانيته فهو نبي وان النبوة
هي الانباء والارتفاع كما عرفت واما اذا نزل الولى الى المراتب الكونية ولم يظهر فى تلك النقطة الاعتدالية المسماة بالنبوة بل
نزل الى طرف من اطرافها وحواليها لم يكن ذلك رسولا ولا نبيا وبقدر قربه من تلك النقطة يكون حظه من الوراثة فافهم وترشد
والخليفة الكامل من كمل من البشر كاولى العزم من الانبياء عليهم الصلوة والسلام واكابر الاولياء الذين من شانهم الصبر والثبات
فى حاق الوسط بين الخلق والحق لياخذون المدد من الحق بلا واسطة بل بحقيقتهم ويعطون الخلق بخليقيتهم فلا يميلون الى طرف
فيهملون الطرف الآخر كما هو عليه حال من غلبت عليه حقيقة باستهلاكه فى نور الحق او خليقة بانحجابه بظلمة الخلق والخليفة الغير الكامل هو خليفة بواسطة
من هو متبع له من اولى العزم والخلفاء الكمل فكل كامل خليفة وليس كل خليفة بكامل والصديقية هي تلو مقام النبوة وراس الصديقين
من بلغ من مقام الصديقية الى ذروته بحيث انه لو تخطاها الى تلك الذروة لحصل فى مقام النبوة قال سيد الكل فى الكل
عليه افضل الصلوات واكمل التحيات انا وابو بكر كفرسى رهان فلو سبقني لآمنت به ولكن سبقته فامن بي فكان ابو بكر رضي الله
تعالى عنه هو راس الصديقين اذ لا تعلو رتبته الا رتبة النبوة كما اخبر عليه الصلوة والسلام بذلك فافهم والخلقة على ثلث مراتب
الاولى الخلقة العامة وهي تحصل لمن شاهد الوحدة فى الكثرة والكثرة فى الوحدة والثانية الخلقة الخاصة وهي لمن ظهرت
صفاته بظهور صفات الحق وتحلى بصفات حقيقية رغبته فى ذلك بظهور صفات الحق والثالثة الخلقة الكاملة وهي
لمن حصلت له المناسبة الذاتية التى تقتضي التحقق بصفات الحق على وجه يكون المتحقق بها مراة يرتسم فيه جميع الاسماء والصفات

www.maktabah.org

ارتسامًا ذاتیاً لاعلی سبیل المحاکات بل بحیث تتخلہ تخللا لا یبقی للعبد معہ فراغ لیتصف بشئے من الصفات غیر صفات الحق سبحانہ فافهم وباللہ التوفیق وهو بالعنایۃ حقیق الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ واصحابہ اجمعین وارحمنا معهم برحمتک یا ارحم الرّاحمین ۵

مکتوب چہل وہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان باکہ بنام بعضے احبہ صدور یافتہ در بیان اولاد پیغمبر علیہ السلام وتحقیق اسامی واختلاف عدد وتحقیق بعضے فرق سادات کہ در خراسان شہرت سیادت اوشان پیدا شدہ ومایناسب ذالک ۵

الحمد للہ وحدہ والصلوۃ والسلام علی من لانبی بعدہ وعلی آلہ واصحابہ ومن نحی نحوہ امابعد در اولاد حضرت رسول کریم علیہ الصلوۃ والسلام اختلاف کردہ اند کہ چند اند بعضے شش گفتہ اند دو پسر قاسم وابراہیم وچہار دختر زینب ورقیہ وام کلثوم وفاطمہ وبعضے ہفت گفتہ اند سہ پسر وچہار دختر بعضے نہ گفتہ اند پنج پسر وچہار دختر وبعضے یازدہ گفتہ اند وبعضے دوازدہ گفتہ اند وگفتہ اند کہ اصح آنست کہ ہفت اند سہ پسر وچہار دختر وجمیع اولاد حضرت رسول کریم از خدیجہ بنت خویلد است مگر ابراہیم کہ از ماریہ قبطیہ است وحضرت رسول اکرم را صلے اللہ علیہ وسلم اولاد وے در عقب نماندہ غیر از اولاد فاطمہ رضی اللہ تعالے عنہا از علی رضی اللہ عنہ واولاد فاطمہ رضی اللہ عنہا امام حسن وامام حسین ولامام محسن وام کلثوم وزینب بود ومحسن در صغر سن رحلت نمودہ بود ونسل امام حسن وامام حسین در عالم منتشر شد ہر کہ منسوب بامام حسن باشد آنرا حسنی گویند مثل غوث الثقلین عبد القادر الجیلانی رحمۃ اللہ تعالے وآنکہ منسوب بامام حسین باشد آنرا حسینی گویند مثل سید جلال الدین بخاری شالا رحمۃ اللہ تعالیٰ واولاد ذکور حضرت علی کرم اللہ وجہہ بعضے پنج نفر گفتہ اند امام حسن وامام حسین از فاطمۃ الزہراء رضی اللہ تعالی عنہم ومحمد بن الحنیفۃ رضی اللہ تعالی عنہ از خولۃ بنت جعفر بن قیس الحنیفۃ وابو القاسم عمر از صہبا ام حبیب تغلبیہ رضی اللہ تعالے عنہ وابو الفضل رضی اللہ عنہ از ام البنین کلابیہ وبعضے گفتہ اند کہ در اکثر روایات اولاد علی رضی اللہ عنہ سی وپنج نفر اند ذکور واناث پسران ازان سیزدہ اند واولاد حضرت علی ہمہ سادات اند وشرفا وابین جمیع ایشان شرف مراولاد حسنین را زیادہ است بسبب قرابت حضرت رسول کریم علیہ الصلوۃ والسلام وبسبب آنکہ وقت نزول رحمت حضرت علی کرم اللہ وجہہ وفاطمہ وامام حسن وامام حسین را در چادر پیچیدہ است ودست برآوردہ دعا کردہ اللہم ہؤلاء اہل بیتی وحامتی فاذہب عنہم الرجس وطہرہم تطہیرا ومقرر است کہ ہر نبی مستجاب الدعوۃ است وفرق تمیز کنند میان آنہا بسید علوی وسید حسنی وحسینی چنانچہ در دیار عرب مشہور است واز امیر المؤمنین امام حسن پسران ماندہ اند چنانچہ از امیر المؤمنین امام حسین چنانچہ در کتب انساب وفصل الخطاب وغیرہا آوردہ اند وآنچہ در بعضے جہال شہرت یافتہ کہ از امام حسن پسرے نماندہ ہست دختران ماندہ اند خلاف کذب است وسادات حسنی وحسینی ہر دو در قرب نسب برابر اند وفضل بقرب معنوی فیما بین ایشان ثابت است وہر کہ در آیات واحادیث نظر کند برکمال فضل آنہا راہ تحقیق تواند برد وتعظیم جمیع اہلبیت بر مسلمانان

لازم است طبری از زید بن ارقم روایت میکند بر خواست در بایان رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم وعظ کنندہ پس حمد وثناء خدائے تعالے
گفت پس گفت بعد از حمد وثنا اے مردمان این است جز این نیست کہ من بشرم مثل شما نزدیک است کہ بیاید سوئے
من فرستادہ خدائے من یعنے عزرائیل برائے قبض روح من پس اجابت کنم اورا و من ترک کنندہ ام در شما اے جن و
انس دو چیز یکے کتاب خدائے عزوجل کہ راہ نمائے ونور است پس تمسک کنید وچنگ در زنید بکتاب خدائے
عزوجل واخذ کنید بآن وعدان تحریض گردو تحثیث نمود بعد ازان گفت در اہل بیت خود پند ونصیحت میکنم شما نزا
در اہل بیت خود سہ بار گفت این را پس زید را گفتہ شد کیست اہل بیت او صلے اللہ علیہ وسلم آیا نیستند زنان از
اہل بیت او گفت بلے زنان او از بیت اویند لیکن اہل بیت او کسانی اند کہ زکوۃ بر آنہا حرام شدہ است بعد ازان
گفت آن کیستند گفت زید ایشان آل علی وآل جعفر وآل عقیل وآل عباس اند گفت بر ہمہ ایشان حرام است
زکوۃ گفت زید آری کذا اخرجہ مسلم واخذ باین بہتر است ودر قرآن مجید وارد است در شان ایشان لیذہب
عنکم الرجس اہل البیت ویطہرکم تطہیرا وایضا در قرآن وارد است قل لا اسالکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی ودر فضل
وشرف ایشان آیات دیگر واحادیث بسیار وارد اند ودوست داشتن اولاد حضرت رسول کریم ومحبت ایشان فرض
عین است چنانچہ مخدوم محمد ہاشم تتوی رحمہ اللہ تعالی در فرائض الاسلام آوردہ است وعلامت کمال ایمان است و
بغض ایشان ضد آن چنانچہ در صواعق محرقہ آوردہ است ودر فصل الخطاب آوردہ است کہ رسول کریم فرمودہ
است سوگند است بآن ذات کہ نفس من بید قدرت او است دشمن ندارد ما اہل بیت را ہیچ کسے مگر آنکہ داخل کند
اللہ تعالی اورا در دوزخ وامام احمد در حدیثے روایت کردہ است ہر کہ دشمن دارد اہل بیت را منافق است وبعضے
جہال گمان دارند کہ محبت اہل بیت رفض است حاشا عن ذالک محبت آل حضرت رسول کریم خلاصہ طریقہ اہل سنت
وجماعت است کما فی فصل الخطاب وحضرت امام شافعی رحمہ اللہ تعالی چون محبت آل پیغمبر بسیار داشت اورا نسبت
بتشیع میکردند ولہذا در جواب این شعر فرمودہ لوکان رفضا حب آل محمد فلیشہد الثقلان انی رافض یعنے اگر حب آل
محمد رفض است پس گواہ باشند جن وانس کہ من رافضی ام در فصل الخطاب حدیث وارد است ہر کہ بر محبت آل
محمد میرد شہید میرد در قبر او دو دروازہ فتح کنند از جنت وملک الموت اورا بشارت جنت کند ہمچنین نکیر ومنکر وسپردہ شود
بجنت مثل عروس بشوہر خود وزیارت کنندگان قبر او ملائکہ باشند ومیرد بر سنت وجماعت وہر کہ میرد بر بغض اولاد آنحضرت
صلے اللہ علیہ وسلم بیاید روز قیامت ونوشتہ باشد بر پیشانی او ناامید از رحمت اللہ تعالی ونیابد بوئے جنت ہذا حاصل
الحدیث وایضا در فصل الخطاب آوردہ حب آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم سبب گذشتن است از صراط وایضا در حدیث
دیگر آوردہ دوستے آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم امان است از عذاب دوزخ ودیلمی در حدیث آوردہ کہ رسول خدائے
فرمودہ است صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ارادہ توسل بما دارد کہ بآن شفاعت او کنم روز قیامت پس صلہ اہل بیت من
نگہدارد پس صلہ سادات کرام نگہداشتن وتوقیر وتعظیم آنہا نمودن وشنا آنہا کردن از جملہ ضروریات است وزاہدے
دعنا بیہ آوردہ است کہ پسر جز پدر است پس تعظیم پسر ملتزم تعظیم پدر است وتعظیم یکے تعظیم دیگر است وسادات از نسل حسنین وغیر ہما علوی

www.maktabah.org

در شرق و غرب و جنوب و شمال منتشر شده اند و نسب بعضے از ایشان بتواتر و شهرت نزد خواص و عوام معروف شده است بطنا بعد بطن و پشت بپشت و بنسبت سیادت و شرافت معروف اند و نسب بعضے از ایشان بتواتر و شهرت مابین خواص و عوام بلده آنها معروف نیست و نه بطریق احاد مگر آنکه شهرت یافته اند بنسبت سیادت از خود و همه کس روایت این نسبت از ایشان میکنند پس در حق جمیع آنکسانیکه نسبت ایشان از اول تا آخر بتواتر و شهرت ثابت شده است تعظیم آنها لازم و واجب و توقیر و تعظیم سوائے آنها ایضا از راه احتیاط ثابت و شاید اگرچه بوجه شهرت درعامه بوده باشد و ثبوت اخبار تفاوت در آن نباشد چه از آیات و احادیث مذکوره دانسته شد که بر انکار از سیادة ایشان و عدم توقیر و تعظیم ایشان خطر عظیم است و بنا بران باید دانست چند طائفه در اقوام افغانان خود را سید میدانند و اقوام افغانان از قدیم آن ها را سید دانسته اند و قبول نموده اند تعظیم و تکریم آنها کما ینبغی بجا آوردن آورده چنانچه گفته آمدیم و آن جماعات و طوائف چنانچه بختیار در استرانی اند در قوم شیرانی قناران و مشوانی و بنی وردک در قوم کرانی و خوندی در قوم وادی و جمال زئی در قوم ترین و عرشین در قوم سیانه و چشتیان مودودی در شال و غیر ذالک و احتیاط در تعظیم و تکریم است و وبال افترا و کذب عاید بر مفتری و کاذب است والسلام ❊

مکتوب چهل و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ما که بنام بعضے احبه صدور یافته در تحقیق اولاد حضرت سرور کائنات و خلاصه موجودات علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات بلسان عربی و تحقیق اسامی و عدد ایشان و ما یناسب ذالک

بسم الله الرحمن الرحیم۔ الحمد لله وحده والصلوة والسلام علی من لا نبی بعده و علی آله و اصحابه و من نحی نحوه اما بعد فیقول العبد المفتقر الی الله خادم الفقراء فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی الرتاسی الشکارپوری بصره الله سبحانه بعیوب نفسه و جعل یومه خیرا من امسه ان اولاد سیدنا و حبیبنا محمد علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات الذی هو افضل الانبیاء و خاتمهم جملة ما اتفق علیهم منهم ستة القاسم و ابراهیم و اربع بنات زینب و رقیة و ام کلثوم و فاطمة و کلهن ادرکن الاسلام و هاجرن معه و اختلف فیما سوی هؤلاء فعند ابن اسحاق الطاهر و الطیب ایضا فیکون علی هذا ثمانیة اربعة ذکور و اربع اناث ثم قال الزبیر بن بکار کان له علیه الصلوة والسلام سوئے ابراهیم والقاسم عبد الله و مات صغیرا بمکة و یقال له الطیب والطاهر ثلثة اسماء و هو قول اکثر اهل النسب قال ابو عمرو و قال الداودی هو الاثبت و سمی عبد الله بالطیب والطاهر لانه ولد بعد النبوة فعلی هذا یکون جملتهم سبعة ثلثة ذکور و قیل عبد الله غیر الطیب والطاهر قال الدارقطنی و غیره فیکون جملتهم علی هذا تسعة خمسة ذکور و قیل کان له الطیب و المطیب ولدا فی بطن والطاهر والمطهر فی بطن ذکره صاحب الصفوة فیکونون علی هذا احد عشر و قیل ولد له صلی الله علیه وسلم ولد قبل البعث یقال له عبد مناف فیکون علی هذا اثنی عشر و کلهم سوئے هذا ولد فی

الاسلام بعد البعث وقال ابن اسحاق كلهم غير ابراهيم قبل الاسلام ومات البنون قبل الاسلام وهم يرتضعون وقد تقدم من قول غيره ان عبد الله ولد له بعد النبوة ولذلك سمی بالطیب والطاهر فتحصل من جمیع الاقوال ثمانیة ذکور اثنان متفق علیهما القاسم وابراهیم وستة مختلف فیهم عبد مناف وعبد الله والطیب والمطیب والطاهر والمطهر والاصح انهم ثلاثة ذکور واربع بنات متفق علیهن کلهن من خدیجة بنت خویلد الا ابراهیم فاما القاسم فهو اول ولد ولد له علیه الصلوٰة والسلام قبل النبوة وبه کان یکنی وعاش حتی مشی وقیل عاش سنتین وقال مجاهد مکث سبع لیال خطاء الغلابی فی ذلک وقال الصواب انه عاش سبعة وعشرین شهرا وقال ابن فارس بلغ رکوب الدابة ومات قبل البعث وفی مستدرک الفریابی ما یدل علی انه توفی فی الاسلام وهو اول من مات من ولده علیه الصلوٰة والسلام واما زینب فهی اکبر بناته بلا خلاف الا ما لا یصح وانما فیها الخلاف وفی القاسم ایهما ولد اولا وعند ابی اسحاق انها ولدت فی سنة ثلثین من مولد النبی صلی الله علیه وسلم وادرکت الاسلام وهاجرت وماتت سنة ثمان من الهجرة عند زوجها وابن خالتها ابی العاص لقیط وقیل مهشم ابن الربیع بن عبد العزی بن عبد شمس وکانت هاجرت قبله وترکته علی شرکه وردها النبی صلی الله علیه وسلم بالنکاح الاول بعد سنتین وقیل بعد ست سنین وقیل بعد انقضاء العدة فیما ذکره ابن عقبة وفی حدیث عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ردها له بنکاح جدید سنة سبع وولدت له علیا مات صغیرا قد ناهز الحلم وکان ردیف النبی صلی الله علیه وسلم علی ناقته یوم الفتح وولدت له ایضا امامة التی حملها صلی الله علیه وسلم فی صلوٰة الصبح علی عاتقه وکان اذا رکع وضعها واذا رفع راسه عن السجود اعادها وتزوجها علی بن ابی طالب بعد موت فاطمة رضی الله تعالی عنها واما رقیة فولدت سنة ثلث وثلثین من مولد النبی صلی الله علیه وسلم ذکر الزبیر بن بکار وغیره انها اکبر بناته صلی الله علیه وسلم وصححه الجرجانی والنسابة والاصح الذی علیه الاکثرون کما تقدم ان زینب اکبرهن وکانت رقیة تحت عتبة بن ابی لهب واختها ام کلثوم تحت اخیه عتیبة فلما نزلت تبت یدا ابی لهب قال لهما ابوهما ابو لهب راسی من راسکما حرام ان لم تفارقا ابنتی محمد ففارقاهما ولم یکونا دخلا بهما فتزوج عثمان بن عفان رقیة بمکة وهاجر بها الهجرتین الی ارض الحبشة وکانت ذات جمال وذکر الدولابی ان تزویجه بها کان فی الجاهلیة وذکر غیرهما ما یدل علی انه کان بعد اسلامه وتوفیت والنبی صلی الله علیه وسلم ببدر واما ام کلثوم ولا یعرف لها اسم انما تعرف بکنیتها وکانت عند عتیبة بن ابی لهب کما قدمناه ففارقها قبل الدخول ولما توفیت رقیة تزوج عثمان بام کلثوم سنة ثلث من الهجرة ولهذا لقب بذی النورین وروی انه علیه الصلوٰة والسلام قال له والذی نفسی بیده لو ان عندی مائة بنت یمتن واحدة بعد واحدة زوجتک اخری هذا جبرئیل اخبرنی ان الله تعالی یامرنی ان ازوجکها رواه الفضیلی وماتت ام کلثوم سنة تسع من الهجرة وصلی علیها علیه الصلوٰة والسلام واما فاطمة الزهراء فولدت سنة احدی واربعین من مولد النبی صلی الله علیه وسلم قاله ابو عمر وهو مغایر لما رواه ابن اسحاق ان اولاد النبی صلی الله علیه وسلم کلهم ولدوا قبل النبوة الا ابراهیم وقال ابن الجوزی ولدت قبل النبوة بخمس سنین ایام بناء البیت وروی مرفوعا انما سمیت فاطمة لان الله تعالی قد فطمها وذریتها عن النار یوم القیمة اخرجه الحافظ الدمشقی وتزوجت بعلی ابن ابی طالب فی السنة الثانیة وقیل بعد احد وقیل بعد بنائه علیه الصلوٰة والسلام بعائشة باربعة

بارىعة اشہر ونصف وبنى بها بعد تزويجها بسبعة اشہر ونصف وقيل بستة فى صفر فى السنة الثانية وبنى بها فى ذى الحجة على راس اثنين وعشرين شہرا وكان تزويجها بامر الله تعالى ووحيه وتزوجت ولها خمس عشرة سنة وخمسة اشہر ونصف ولعلى احدى و عشرين سنة وخمسة اشہر واقام فى الخلافة اربع سنين وتسعة اشہر وثمانية ايام وتوفى شہيدا على يد عبد الرحمن بن ملجم وقال صلى الله عليه وسلم فاطمة بضعة منى فمن ابغضها ابغضنى رواه البخارى وقال اوما ترضين ان تكونى سيدة نساء المؤمنين رواه مسلم وفى رواية احمد افضل نساء اهل الجنة وتوفيت بعده صلى الله عليه وسلم بستة اشہر ليلة الثلثاء لثلث ليال خلون من شہر رمضان سنة احدى عشرة وهى ابنة تسع وعشرين سنة قاله المدينى وقيل توفيت بعده بثمانية اشہر وقيل غير ذلك والاول اصح كذا قالوه فيما رايته وهو غير منتظم مع السابق فليتامل وولدت لعلى حسنا وحسينا ومحسنا فمات محسن صغيرا وام كلثوم وزينب ولم يكن لرسول الله صلى الله عليه وسلم عقب الا من ابنته فاطمة رضى الله تعالى عنها فانتشر نسله الشريف منها من جهة السبطين الحسن والحسين فقط ويقال للمنسوب لاولهما حسنى ولثانيهما حسينى قال الطبرى ان الله تعالى لما اصطفى نبيه صلى الله عليه وسلم على جميع من سواه وخصه مما عمه به من فضل الباهر وحباه اعلى بركته من انتمى اليه نسبا او نسبة ورفع من انطوى عليه نصرة وصحبة الزم مودة قرباه كافة بريته وفرض محبة جملة اهل بيته المعظم وذريته فقال تعالى قل لا اسالكم عليه اجرا الا المودة فى القربى ويروى انها لما نزلت قالوا يا رسول الله من قرابتك هؤلاء قال على وفاطمة وابناهما وقال تعالى انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا وقد اختلف فى المراد باهل البيت فى هذه الآية فروى ابن ابى حاتم عن عكرمة عن ابن عباس قال نزلت فى نساء النبى صلى الله عليه وسلم وروى ابن جرير عن عكرمة انه كان ينادى فى السوق انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس قال نزلت فى نساء النبى صلى الله عليه وسلم قال الحافظ ابن كثير وهذا يعنى ما فى هذه الآية نص فى دخول ازواجه صلى الله عليه وسلم لانهن سبب نزول هذه الآية وسبب النزول داخل فيه قولا واحدا اما وحده قول او مع غيره على الصحيح وقيل المراد النبى صلى الله عليه وسلم قال عكرمة من شاء باهلته انها نزلت فى شان النبى صلى الله عليه وسلم وان كان المراد انهن كن سبب النزول دون غيرهن وفى هذا نظر فانه قد ورد فى ذلك احاديث تدل على ان المراد اعم من ذلك فروى الامام احمد عن واثلة بن الاسقع ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء ومعه على وحسن وحسين اخذ كل واحد منهما بيده حتى دخل فادنى عليا وفاطمة فاجلسهما بين يديه واجلس حسنا وحسينا كل واحد منهما على فخذه ثم لف عليهم ثوبه او قال كساءه ثم تلى هذه الآية انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا وقال اللهم هؤلاء ذريتى واهل بيتى احق زاد فى رواية ابن جرير فقلت انا يا رسول الله من اهلك قال وانت من اهلى قال واثلة وانها من ارجى ما ارتجى وعن ام سلمة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان فى بيتها اذ جاءت فاطمة ببرمة فيها حريرة فدخلت عليه بها فقال ادعى زوجك وابنيك قالت فجاء على وحسن وحسين فدخلوا عليه فجلسوا ياكلون من تلك الحريرة وتحته كساء قالت وانا فى الحجرة اصلى فانزل الله عز وجل هذه الآية انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا قالت فاخذ فضل الكساء فغشاهم به ثم اخرج يده فالوى بها الى السماء ثم قال اللهم هؤلاء اهل بيتى وحامتى فاذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهيرا قالت فادخلت راسى من البيت فقلت وانا معكم يا رسول الله فقال انك على خير انك الى خير رواه احمد وفى اسناده من لم يسم وبقية اسناده ثقات و

قولہ حامتی بالتشدید اے خاصیتی وعن ابی سعید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نزلت ہذہ الآیۃ فی خمسۃ فیّ وفی
علی وحسن وحسین وفاطمۃ انما یرید اللہ لیذہب عنکم الرجس اہل البیت ویطہرکم تطہیرا رواہ ابن جریر ورواہ احمد فی المناقب
والطبری وعن زید بن ارقم قال قام فینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خطیبا فحمد اللہ واثنی علیہ ثم قال اما بعد ایہا الناس
انما انا بشر مثلکم یوشک ان یاتینی رسول ربی فاجیبہ وانی تارک فیکم الثقلین اولہما کتاب اللہ عزوجل فیہ الہدی والنور
فتمسکوا بکتاب اللہ عزوجل وخذوا بہ وحث فیہ ورغب ثم قال واہل بیتی اذکرکم اللہ عزوجل فی اہل بیتی ثلث مرات
فقیل لزید من اہل بیتہ الیس نساءہ من اہل بیتہ قال بلے ان نساءہ من اہل بیتہ ولکن اہل بیتہ من حرم علیہم الصدقۃ
بعدہ قال ومن ہم قال ہم آل علی وآل جعفر وآل عقیل وآل عباس قال کل ہوء لاء حرم علیہم الصدقۃ قال نعم اخرجہ مسلم
والاخذ بہذا الحدیث احری ولیس المراد بالاہل الازواج فقط بلہم مع آلہ ولایشک من تدبر القرآن ان نساء النبی صلے اللہ
علیہ وسلم داخلات فی الآیۃ الکریمۃ فان سیاق الکلام معہن ولہذا بعد ہذا کلمۃ واذکرن مایتلی بیوتکن من آیات اللہ والحکمۃ و
ہذا اختیار ابن عطیۃ بعد ان نقل ان الجمہور علی انہم علی وفاطمۃ والحسن والحسین قال وحجۃ الجمہور قولہ تعالے عنکم ولیطہرکم بالمیم
ولو کان للنساء خاصۃ لکان عنکن واجیب بان الخطاب بلفظ التذکیر وقع علے سبیل التغلیب فیکون المراد بہ کالمراد بالآل فی
حدیث کیفیۃ الصلوۃ علیہ قال فی فرائض الاسلام للشیخ محمد ہاشم التتوی رحمۃ اللہ تعالی ان حب آل محمد فرض انتہی حالہ و
دلت علیہ الآیات ولعد ور القایل **بیت** یا آل رسول اللہ حبکم + فرض من اللہ فی القرآن انزلہ + یکفیکم من عظیم الفخر انکم من لم یصل
علیکم لا صلوۃ لہ + ومحبۃ آلہ صلی اللہ علیہ وسلم من کمال الایمان کما فی الصواعق وبغض آلہ ضد ذلک وقد صح انہ صلے اللہ علیہ
وسلم قال والذی نفسی بیدہ لایبغضن اہل البیت احد الا ادخل اللہ النار واخرج احمد مرفوعا من ابغض اہل البیت فہو منافق
وزعم الجہال ان حب آل محمد صلے اللہ علیہ وسلم رفض حاشا من ذلک فان حب آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم خلاصۃ طریقۃ
اہل السنۃ والجماعۃ کما فی فصل الخطاب والصواعق وغیرہما قال الامام الشافعی رحمۃ اللہ تعالے ان کان رفضا حب آل محمد
فلیشہد الثقلان انی رافض فی فصل الخطاب عن جریر بن عبد اللہ البجلی رضی اللہ تعالی عنہ قال قال رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وسلم الا من مات علی حب آل محمد مات مغفورا لہ الا ومن مات علے حب آل محمد مات شہیدا الا ومن مات علے احب آل
محمد فتح لہ فی قبرہ بابان من الجنۃ ومن مات علے احب آل محمد بشرہ ملک الموت بالجنۃ ثم منکر ونکیر الا ومن مات علے حبہ
آل محمد یزف الی الجنۃ کما یزف العروس الی بیت زوجہا الا ومن مات علی حب آل محمد جعل اللہ تعالی زوار قبرہ ملائکۃ الرحمۃ
الا ومن مات علی حب آل محمد مات علی السنۃ والجماعۃ الا ومن مات علی بغض آل محمد جاء یوم القیمۃ مکتوب بین عینیہ آیس من
رحمۃ اللہ تعالے الا ومن مات علی بغض آل محمد لم یشم رایحۃ الجنۃ وفیہ ایضا حب آل محمد جواز علی الصراط والولایۃ لآل محمد
امان من العذاب والولایۃ ہی المودۃ فلا بد من صلتہم وادخال السرور علیہم وتوقیرہم والثنا علیہم اخرج الدیلمی مرفوعا من اراد
التوسل الی ان یکون لہ عندی ید اشفع لہ بہا یوم القیمۃ فلیصل علے اہل بیتی ویدخل السرور علیہم فی دستور الحقایق وشروح العقیدۃ
ان افضل الخلفاء الاربعۃ علے ترتیب الخلافۃ فبعدہم اولاد رسولنا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات علے کافۃ الانام باتفاق
الروایات لقربہم من رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وشرفہ واما اولاد الخلفاء فقد اختلفوا فیہم فقال بعضہم یفضلون لفضل آبائہم ای

اولاد الصديق افضل من اولاد عمر واولاد عمر افضل من اولاد عثمان واولاد عثمان افضل من اولاد علی من غیر فاطمة رضوان الله تعالی علیهم وهو الاصح وقال بعضهم لا یفضل اولادهم الا بالعلم والتقوی والاول اوجه انتهی واشتهر فی دیارنا ان من کان من اولاد الخلفاء الثلثة یسمونه بالخواجه ومن کان من اولاد علی من فاطمة یسمونه بالسید وقال السید مصطفی الیمنی المصری فی شرح الورد وهو المات المتن الآل عند امامنا الاعظم ثلث عینات وجیم وحا آل العباس وآل عقیل وآل علی وآل جعفر وآل الحارث وعند الامام الشافعی هم مومنوا بنی هاشم وبنی المطلب وعند المالکیة مختص ببنی هاشم قال الجلال المحلی لا یکافیهم فی النکاح احد من الخلق ویطلق علیهم الاشراف والواحد شریف وهم ولد علی عقیل وجعفر وحمزة وهذا مصطلح السلف وانما حدث تخصیص الشریف بولد الحسن والحسین فی مصر خاصة من عهد الفاطمیین انتهی ملخصا ومن هذا عرفت ان اولاد علی کلهم سادات الا ان لاولاده من فاطمة شرفا علی غیرهم للقرابة الخاصة النبویة علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ولهذا امیزوهم بالقید بالسید الحسنی والحسینی والعلوی ویلزم تعظیم اولادهم واولاد اولادهم وان سفلوا الی قیام القیامة لان افضلیة الآباء مفاخرة الابناء فی الزاهدیة والعتابیة الولد جزء الوالد فتعظیم الولد مستلزم لتعظیم الوالد فتعظیم احدهما تعظیم الآخر وقد کثرت السادات فی الشرق والغرب والجنوب والشمال ولا یوجد سند انساب البعض بالتواتر ولا بطریق الاحاد عند الثقات والشهرة الی الانتهاء الا الشهرة عند العامة من اهل بلد انهم المسکونة سند الانساب من عندهم خاصة فینبغی فی مثلهم ان یراعی الادب فی تعظیمهم وتوقیرهم وتکریمهم وان وجدت نسبتهم بالشهرة قال الشیخ رحمة الله السندی فی منسکه والشارح علی القاری المکی الهروی رحمهما الله تعالی اعلم انه یستحب زیارة المساجد والآبار والآثار ای المشاهد المنسوبة الیه صلی الله علیه وسلم سواء علم عینها ای تعینها بتبیین الائمة او جهتها ای اشتهر تعینها عند العامة والا فمجرد جهتها لا یکفی لاستحباب زیارتها صرح بهذا الاستحباب علی الاطلاق جماعة من اصحابنا الحنیفة رحمهم الله تعالی وطائفة من الشافعیة وبعض المالکیة وغیرهم من الحنابلة وقد کان ابن عمر رضی الله تعالی عنهما یتحری الصلوة والمنازل والمرور علی وفق المتابعة حیث صلی صلی الله علیه وسلم ونزل قال القاضی عیاض فی الشفاء ومن اعظامه واکرامه اعظام جمیع اشیائه واجزائه ولو منفصلة من اعضائه واکرام جمیع مشاهده وامکنته او معاهده حضر بها او سکن بها او نزل بها ولازمها لاسیما اذا صلی بها او مالمسه صلی الله علیه وسلم بیده وکذا برجله او جانبه علی تقدیر صحة نقله او عرف برائیه ولو کان علی وجه اشتهاره من غیر ثبوت اخبار فی آثاره انتهی وذکر فی شرعة الاسلام فاذا سمی الولد باسماء الانبیاء والملائکة لم یجز ان یلعنه او یشتمه اذا صغره الا ان یواجه المسمی فیقول انت کذا وکذا ویکرم الولد محمدا فاکرموه واوسعوا له فی المجلس ولا تقبحوا له وجها ونهی ان یسمی الولد محمدا ثم یلعن او یشتم انتهی علمت مما ذکر ان الانکار علی من اشتهر بالسیادة وتقبیحه علی الخطر وقد یدعی بعض الطوائف فی بعض اقوام الافاغنة السیادة البختیار والاسترباتی فی الشیرانی والتارن والمشوانی ووروک فی الکرانی بالکاف الفارسی وقد ذکر قبلتنا الغارب بالله السید آدم البنوری المشوانی سلسلة سیادته فی اول کتابه المسمی بخلاصة المعارف والخوندی فی الداد والسید نمی فی الترین والغرشین فی سیانی وقد اشتهرت نسبة سیادة هؤلاء الطوائف فیما بین الناس عن بطن بعد بطن فالاعتبار

فی قبولہم بہذہ النسبۃ وعدم التعرض فی التقبیح والتنقیص وباللہ التوفیق الحمد للہ اولاً وآخراً ظاہراً وباطناً والصلوٰۃ والسلام علے رسولہ محمد وعلے آلہ واصحابہ کذلک الی یوم الدین التاریخ ثامن ذی الحجۃ الحرام ۱۲۸۳ھ ہجری ✦

مکتوب چہل ونہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان با احقر خدمہ فقیر محمد فاضل در بیان قدم مبارک حضرت غوث الثقلین قدس سرہ وفضل طریقہ علیہ قادریہ وسبب ظہور کثرت خوارق عادات وکرامات از جناب ایشان و جواب اعتراضات کہ بعضے ایمۂ اعلام بران ایراد نمودہ اند مع التحقیقات اللائیقۃ والتدقیقات الفائقۃ المتعلقۃ بالمقام وما ینا سب ذالک ۵

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ علی کل حال والصلوٰۃ والسلام علے سیدنا محمد وعلی آلہ واصحابہ فی الغدو والآصال اما بعد زبدہ محبان خاص نقاوہ ارادتمندان خاص الخواص میان محمد فاضل سلمہ اللہ تعالے بحضور حضور مرتبہ اخص الخواص موفق بودہ شادکام باشند از کمالات حضرت سید السند صفی مؤید ستند صاحب شرف راجح وقدر معلے الذی ہو علی ممالک الولایۃ مولی خداوند منزلہ ارفع اسنی ممدوح اہل ارض وسما موسس علوم الطریقۃ ناموس غیوب الحقیقۃ قبلتنا غوث الثقلین قدس اللہ تعالے روحہ وقدم مبارک او وفضل طریقہ علیہ قادریہ وکثرۃ خوارق عادات کہ بسیار صادر گردیدہ وجواب اعتراضات کہ بعض ایمۂ اعلام بران کردہ اند طلب نمودہ بودند حقیقت آن بنحوی کہ برین فقیر ظاہر ساختہ اند بدین منوالست کہ کمالات جناب ایشان لاتعد ولاتحصی اند وہمہ اولیاء بران قایل وقدم ایشان بر جمیع اولیاء اللہ است وخوارق عادات کہ از جناب ایشان صادر گشتہ بحد تواتر رسیدہ اند وظہور خوارق عادات موجب نقصان نیست واعتراضات کہ بعض مردم برآن نمودہ اند ہمہ از نادانستگی است بحقیقۃ آن نرسیدہ اند وما این ہرسہ مراتب را در دو مقاصد بیان میکنیم بگوش ہوش متوجہ باشند المقصد الاول فی کمالاتہ رضی اللہ تعالے عنہ وافاض علینا من برکاتہ وقدمہ علے جمیع الاولیاء وفضل الطریقۃ العلیۃ القادریۃ علے غیرہا من طرق المشائخ علے ماعلیہ العلماء العظام والمشائخ الکرام بدانند طریق منسوب بابی القاسم جنید بغدادی قدس سرہ کہ سید طائفہ صوفیہ اند مقدم است برجمیع طرق جہتہ آنکہ جامع است مابین ظاہر شریعت وباطن آن علماء وعملاً واخلاصاً وحضوراً وامام المحدثین سیوطی رحمہ اللہ تعالے صاحب جمع در اتمام الدرایۃ گفتہ است کہ اعتقاد میکنیم آنکہ امام ما شافعی وامام احمد وامام مالک وامام ابوحنیفہ رحمہم اللہ تعالی برراہ راست اند در عقاید وغیر آن واعتقاد داریم آنکہ امام ابوالحسن اشعری رحمہ اللہ تعالے امام است در عقاید معتقدہ کہ موافق کتاب وسنت اند واعتقاد داریم آنکہ طریقہ ابی القاسم جنید بغدادی سید طایفہ صوفیہ از روئے علم وعمل وصحبت مقدم است وخالی از بدعت دائرہ ست بر تفویض وتسلیم وتبری از نفس مبنی است بر کتاب وسنت انتہی واین طریقہ صحیحہ سلیمہ دایرہ بر کتاب وسنت بحضرت غوث الثقلین قدس سرہ رسیدہ است

وباوجود این طریقه علیه جناب ایشان بے توسط مشائخ کرام رحمهم الله تعالی بالاصالة از جد خود حضرت سر الله الاعظم صلے الله علیه وسلم تربیت یافته اند ولهذا فرموده اند لیس علے لاحد منة بعد الله جل مجده ورسوله صلے الله علیه وسلم در منتخب جواهر القلاید آورده است وشیخ عبدالحق دهلوی قدس سره ایضا در شرح فتوح الغیب ازان نقل کرده که حضرت غوث الثقلین قدس سره فرموده اند که دیدم خود را در خواب در دست ام المومنین عائشة صدیقه رضی الله تعالے عنها وعن ابیها وپستان مبارک او در دهن من واز هر دو پستان مبارک خود مرا شیر داده پس آمد جد من سید الخافقین صلے الله علیه وسلم وگفت اے عائشه این پسر ما یان است برحق بعد ازان پوشید مرا ثبوت این رویا قریب بحد تواتر رسیده است ومحال میداند عقل تواتر مردم بر کذب وپوشیده نیست بر ذوی العرفان والاتقان که رویاء انبیاء واولیا در حکم یقظه است حتے که اگر بچیزے مامور شوند در خواب واجب میگردد بر ایشان امتثال بران واگر از چیزے نهی کرده شوند لازم میگردد بر ایشان اجتناب ازان چنانچه در سیرۂ ایشان مبین است پس ثابت شد بسبب ارضاع حضرت صدیقه رضی الله تعالے عنها مر حضرت غوث الثقلین را وبسبب قول حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات واکمل التحیات که این پسر ما یان است برحق حضرت ایشان پسر حضرت خاتم فص رسالة اند بلا واسطة ووارث مرکز کمالات ولایة اند که منضمه است بکمالات نبوت ومرکز آن ولهذا فرموده اند که جناب ایشان امام صدیقین اند وهمام محبوبین ودر رساله شرف غوث الثقلین قدس سره می آرد که در ارضاع از پستان مبارک سر عظیم است وان آنست که چون حضرت حق تعالے خواهد که ولے که بدرجه او ولی دیگر نرسد از اولاد پیغمبر ما صلے الله علیه وسلم پیدا کند پدر او بلا واسطه حضرت رسول اکرم علیه الصلوة والسلام میگردانند ومادر حضرت او ام المؤمنین رضی الله تعالے عنها ومرتبه او ولایة خاصه محمدیه ومحبوبیۂ احمدیه میگردانند انتهی وخوردن شیر در خواب نزد طایفه صوفیه معبر بعلم لدنی که محیط است بر جمیع مکنونات ومعینات واحکام شرائع وآنچه در بطون کائنات است وظواهر آن وعلمے را که بغیر کسب حاصل میشود علم لدنی گفته اند اخذ ازین قول خدا تعالی است که علمناه من لدنا علما است کرده اند ودرین اشارة است بانکه حضرت سر الله الاعظم صلے الله علیه وسلم او را بلا توسط مشایخ تربیت کرده است چنانچه جناب ایشان خود خبر داده اند انا ما ربانی احد الا جدی مرا نکرده است تربیت مگر جد من ازینجا ظاهر شد که جناب ایشان دو نسبت دارند نسبتے است بالواسطه ونسبتے است بلا واسطه باین خصوص پس باین دو نسبت رتبه او از مشایخ دیگر عالی تر آمد ولهذا فرموده است مقامکم العلے جمعا ولکن مقامی فوقکم ما زال عال وشیخ نور الله مهروردی در الطف قادریه آورده است که روح سلطان العارفین ابی یزید بسطامی رضی الله تعالے عنه روزے در محفل غوث الثقلین بصورت جوانی حاضر شد وحضرت غوث تواضعا برخاست پس گفت سلطان العارفین که شما در مقام فردیت ومحبوبیت هستید وما نیز دران مقام بعنایات جد شما علیه الصلوة والسلام پس گفت غوث الثقلین که چون درانمقام آید پس تسابق کنیم در میدان فردیت تا ظاهر شود که کدام یکے از ما یان اسبق وپیش قدم است چون تسابق کردند اسب همت حضرت غوث اسرع واسبق آمد تا که در نوردید در طرفة العین جمیع اودیه فردیت را وبولایة خاصه محمدیه علے

صاحبها الصلوات والتسلیمات رسید کہ آن عبارت از مقام صدیقیت و امامت و وراثت کاملاست و سلطان در منزل فردیت موقوف ماند و ازان مقام مجال تجاوز نداشت گفت سلطان یا غوث بچہ سبقت کردی بر من گفت بسہ چیز اول آنکہ من سید ام و تو نیستی و دویم آنکہ مربی من بلا واسطہ و جیلولہ سید السفرا است علیہ الصلوۃ والسلام و تربیت تو این چنین نیست و سیوم آنکہ من سنت نکاح بجا آوردہ ام و تو مجرد بودی و در تذکرہ ذکر کردہ است کہ سید الطائفہ جنید بغدادی رضی اللہ تعالی عنہ گفتہ است کہ ابی یزید در ما مثل جبرئیل است در ملائکہ انتہی و حضرت شیخ عبد الاحد بن حضرت خواجہ محمد سعید خازن الرحمۃ الصمدیۃ قدس سرہ در رسالہ کہ در احوال حضرت قبلہ روحانی المجدد للالف الثانی تالیف نمودہ است ذکر کردہ است کہ فرمودہ اند کہ چون بشرف صحبت پیر خود در سلسلہ حضرات خواجہاء نقشبندیہ قدس اللہ اسرارہم مشرف شدم ببرکت حضرت پیر حاصل شد مرا جہت جذبہ کہ منشعب میشود بعد از استہلاک در صفت قیومیت و مشرف گردیدم باندراج النہایۃ در البدایۃ کہ از خصائص این طریقہ علیہ است و بعد از تحقق این جذبہ حاصل گردید مرا مراتب سلوک و واصل گردیدم بنہایتے کہ آن عبارت است از اسمے کہ رب حقیقت است بمدد حضرت اسد اللہ الغالب علی کرم اللہ تعالے وجہہ بعد ازان ترقی واقع شد سوئے قابلیت اولی کہ عبارت است از حقیقۃ محمدیہ علے صاحبہا الصلوات والتحیات بمدد حضرت خواجہ نقشبند قدس اللہ سرہ بعد ازان ترقی واقع شد بمقامے کہ فوق آنمقام است کہ آن اجمال آن قابلیت است و آن مقام اقطاب محمدیہ است بمدد روح مقدس حضرت رسول اکرم علیہ الصلوۃ والسلام و درین اثنا مدد بسیار از خواجہ علاء الدین عطار خلیفہ حضرت خواجہ نقشبند کہ قطب الارشاد زمانہ خود بود ایضا واقع شد و چون دران مقام عالی داخل شدم خلعت قطبیت از جناب حضرت نبوی علیہ الصلوۃ والسلام عطا فرمودند و باین منصب جلیل القدر مشرف گشتم پس جذبہ عنایت الہی مرا در گرفت عروج نمودم ازان سوئے مقام اصل کہ ممتزج بظل است و آن مقام فوق مقام اقطاب است و مختص است بافراد و آنجا مرا مقام حاصل شد پس درک نمود مرا عنایت صمدیت و داخل گردانید مرا در مقام اصل خاص درین عروج مدد عظیم و تصرف قوی از جناب حضرت غوث الثقلین قدس سرہ واقع شد بعد ازے کہ مرا در مقام اصل الاصل داخل گردانید بعد ازان نزول بعالم حاصل شد و در حین نزول کہ عبارت از سیر عن اللہ باللہ است مرا عبور حاصل گردید بر مقامات مشایخ سلاسل دیگر غیر از نقشبندیہ و قادریہ مثل اکابر چشتیہ و کبرویہ پس استقبال نمودند باعزاز و اکرام و القا کردند بر من نفائس نسبتہاے خود و خصائص و مواجید خود را و حقایق ہر یک از ایشان و تفاوت درجات ایشان کہ فیما بین خود دارند بر من ہمہ کشف گردیدند و علوم لدنیہ مرا از روح حضرت خضر علے نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام حاصل گردیدند لیکن قبل از وصول تا بمقام اقطاب مذکور و بعد از وصول تا بمقام مگیردد اصل علوم از حقیقت نفس خود بمگردید بر باطن عارف معروف داخل نمیگردد و این ہمہ بطفیل حضرت خاتمیت و رافت او است علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات انتہی و حضرت سید الواصلین قدوۃ المحققین المنصف من الرجال حضرت سید آدم بنوری روح اللہ روحہ در خلاصۃ المعارف و نکات الاسرار آوردہ اند کہ ظہور ولایۃ انبیا در حضرت امیر علی کرم اللہ وجہہ علی الوجہ الاتم الاکمل

معلوم بعد ازان در حضرت فاطمة الزهرا و حضرات حسنین و در اصحاب دیگر هم علی حسب اختلاف مراتبهم رضی الله تعالی عنهم اجمعین بعد ازان در هشت امام دیگر یعنی از ائمه اثنی عشر بعد ازان نوبت بحضرت غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلی علی حسب استعداده رسیده است و باز بدیگرے تا مدت مدید کمتر رسیده و اگر آخر نصیب نادرے باشد اما او باوجود آن مرتبه در کمال غوثیت نمانده بلکه بامامت معروف باشد یا بخلافت یا بکمالات این هر دو مرتبه و حضرت غوث الثقلین باوجود آنمرتبه ولایة انبیا علیهم الصلوة والسلام غوثیت بر ثقلین دارند و این معامله باین حیثیت در دیگرے کمتر مے نماید و بدانند که در حضرت غوث الثقلین ظاهر ولایة خاص الخواص که ولایة انبیا باشد نسبت بباطن این ولایة بغایة ظهور اظهر کرده و غالب الظهور آمده حتی که بعض خصائص ظاهر این ولایة بر ایشان نسبت باهل بیت هم رضی الله تعالی عنهم ظهور غالب نموده و ظهور باطن این ولایة مدا آنحضرت علیه الرحمة والرضوان نسبت بآن ظاهر که دران حضرت واقع شده است نسبت بآن که در ائمه اثنی عشر من حیث کمال کامله باطن این ولایة بظهور غالب اغلب واقع گشته قلیل آمده چنانچه از مضمون قول او رضی الله تعالی عنه مفهوم میگردد شعر افلت شموس الاولین وشمسنا ٭ ابدا علی افق العلی لا تغرب ٭ و قطب الاقطاب مدار که کار بار زمانه باو تعلق دارد در هر عصر بمطلق ولایة خاصه و بظاهر ولایة خاص الخواص نائب مناب حضرت غوث الثقلین است بلکه هر دو قطب اقطاب دیگر هم که قطب اقطاب اوتاد و قطب اقطاب افراد باشد نائب مناب او یند و دیگر هر همه اقطاب ارشاد و مدار و اوتاد و افراد که هزاران توانند بود در هر زمانه نائب مناب آن هر چهار قطب الاقطاب اند علی حسب اختلاف درجاتهم و غوث ازین هر چهار فایق است و او گویا وزیر است و در مدار مهام و انجاح مرام گویا مطلق التوسط است و آن هر چهار گویا ارکان دولت اند و گویا ایشان نیز در ملک مطلق العنان هستند و کار دینی و دنیوی براه تصرف و برکت شان اکثر روان است اما همه اقطاب را خصوص قطب اقطاب اوتاد را و خاص تر قطب اقطاب افراد را مناسبت صفات بکمالات امام پیشتر معلوم میشود چنانچه مناسبت قطب اقطاب ارشاد و مدار بکمالات خلیفه مخفی نماند که قطب اقطاب ارشاد و مدار زیر قدم حضرت امیر اند و هم زیر قدم حضرت فاروق و بهره از علم قلب نبی علیه الصلوة والسلام در قطب اقطاب ارشاد بیشتر است چنانچه بهره از حکمت او صلی الله علیه وسلم در قطب اقطاب مدار زیاده تر است و قطب اقطاب اوتاد زیر قدم حضرت عثمان است رضی الله تعالی عنه و قطب اقطاب افراد زیر قدم حضرت صدیق اکبر است و آن شش دیگر از اقطاب اوتاد سته که پایان تر ازان هر چهار اند و فائق تر از همه اقطاب دیگر اند زیر قدم آن سته از عشره مبشره اند و امام حد اولیاء امت نائب مناب حضرت امیر و خلیفه نائب مناب و هم زیر قدم حضرت فاروق است و قطبیت ظل امامت است و غوثیت ظل خلافت است و امامت ظل ولایة احمدیه است و خلافت ظل نبوت محمدی علیه و علی آله و اصحابه و تبعه الصلوة والسلام و هم دران هر دو کتاب آورده اند که مرتبه کمال در ولایة اولیاء امت که ولایة خاصه است بکمالات غوثیت است و اکملیت در این مرتبه غوثیت جن و انس است و این نصیب خاصه حضرت شیخ عبد القادر جیلی است که غوث الثقلین است و لهذا غوث الاعظم اکمل حقیقی است

وخود اہل ولایۃ انبیا است کہ فوق آن مرتبہ باشد واہل این مرتبہ را کہ اہلیت ولایت انبیاء است مرتبہ امام باشد اگرچہ خفی باشد ودخل دوازدہ امام نباشد امادر ہمہ اولیاء است پائین آن ہر دوازدہ امام این امام باشد در ہر عصری کہ باشد سر قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ را از اینجا توان جست بہر دو معنے یکے بکمال غوثیت دیگر بنظر ظاہر ولایۃ خاص الخواص کہ در ایشان نسبت بہمہ اولیاء اولین وآخرین غیر اصحاب کرام رضی اللہ تعالے عنہم اجمعین غالب الظہور آمدہ بود ولفظ کل ولی اللہ بدین معنی فرمودہ باشند پس در اولیاء اہل ولایۃ خاصہ بنظر امامت کہ بوصول ولایۃ انبیاء منوط است اگرچہ مخفی باشد قدم آنحضرت بر رقبہ ہر اہل مرتبہ عامہ وخاصہ ولایۃ مطلق باشد یعنے تفوق ایشان بران ہمہ ودیگران واقع باشد واولیاء اہل کمال باطن مرتبہ اخص وخاص الخواص ولایۃ مطلق ازین زیر قدمے بیرون باشند وچون نادر است کہ در اولیاء است فردے بولایۃ انبیا برسد کہ این مرتبہ خاص الخواص از ولایۃ مطلق است بلک بولایۃ ملاء الا علے ہم کہ این مرتبہ اخص از ولایۃ مطلق است پس حکم مر اکثر را است لاجار کل ہم توان گفت ودیگر اکابر قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم بنظر کل مطلق مخصوص بزمانہ ایشان گفتہ اند رضی اللہ تعالیٰ عنہ ومعلوم این مسکین آنمعانی گشتہ اند کہ مذکور شد ویک روز پیشتر از روز تسوید این حقیقت قبل ازین بچند سال ہمین ہر دو وجہ کہ بالا مسطور شدند بخاطر میکند شنید کہ ہمدران وقت روح آنحضرت غوث الثقلین حاضر شد وباین فقیر باین عبارت فرمودند کہ فرزند اباین ہر دو وجہ ہیچ غلطی نیست بعد ازان معلوم شد کہ این کلمہ از انحضرت بے نظر وتفکر بطریق بے قصدی بالقاء ربانی از غیب ظاہر شدہ است وحضرت شیخ الشیوخ ہم در عوارف فرمودہ است قدس سرہ کہ این کلمہ از حضرت شیخ عبد القادر سکر برآمدہ اے برادر نزد این فقیر بتقصیر سکر ہم ممدوح است نہ مذموم ازین جہت کہ ہیچ ترقی خالی از حالتِ مستی مطلق نمیشود مستی جلی باشد یا خفی وچون آنحضرت بدان مرتبہ خاص خود مشرف شدہ اند بقدرۃ اللہ سبحانہ بے تکلف وبے قصد بالقاء غیبی فرمودہ اند قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ من حیث ان تفوق ظاہر ولایق کہ بر وجہ تمام نصیب خود یافتند وروشن است کہ در کلام صوفیہ ظہور سکر عبارۃ ازان حالت است کہ صاحب آن حالت نتواند پوشیدن چیزے را کہ پوشیدن آنچیز پیش از انحالت لائق ولازم بودہ است پس واضح شد کہ حضراتِ اصحاب وحضرت مہدی وبعض افراد دیگر ہم من حیث کمال باطن مرتبہ اخص وخاص الخواص ولایۃ ازین زیر قدمے بیرون باشند وفوق بلک افوق بوند اگرچہ از ہمہ اولیاء اولین وآخرین غیر از اصحاب کرام من حیث جمع آن ہر دو وجہ مذکورہ کہ کمال ظاہر ولایۃ خاص الخواص وکمال غوثیت باشد کہ منصب اکمل مستوجب بکمال مرتبہ خاصہ ولایت است تفوق آنحضرت غوث الثقلین واقع باشد اما کسانے را کہ من حیث کمال باطن ولایت خاص برابر ایشان باشند یا بر ایشان ہم تفوق داشتہ باشند اہانت پیدا نمیکند وآن تفوق مستلزم افضلیت غوث الثقلین براوشان نمے باشد واگر این وجوہ مخصوصہ را بگذاریم وبر حکم علے العموم آئیمہ عامۂ اولیاء آن وقت باشند از مبتدی تا منتہی ولایۃ مطلق چنانچہ حضرت شیخ حماد دباس ہم کہ پیر صحبت ایشان بودند فرمودہ است قدس سرہما کہ این عجمی را قدمی است کہ در وقت وے برگردن ہمہ اولیا خواہد بود وہر آئینہ مامور شود بانکہ بگوید قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ ہمہ

اولیا کردن نهند و بدانند که لفظ ماموربنظر اثبات سکر که حضرت شیخ الشیوخ فرموده است مراد بامر خفی باشد تقدیراً و ارادةً نه بامر جلی الهاماً و آنکه حضرت حماد دباس گفت که این عجمی را قدمے است الی آخره دلیل بر مرتبه مخصوصه ظاهر میکنند از مراتب ولایة مطلق که قدمے گفت که بتقیید حرفِ یاءِ متکلم بکلمه قدم تکلم کرده و معبر ساخت یعنے چنانچه اثبات مرتبه غوثیت تامه کراکملیت مرتبه خاصه است باوجود مرتبه خاص الخواص از ولایة مطلق و نیز از عبارت شیخ حماد دباس مذکور قید زمانه ایشان بعبارت دفت ایشان هویدا است و نیز نقل است که از حضرت شیخ فریدالدین چشتی قدس سره شخصے پرسید که شیخ عبدالقادر فرموده است قدمے هذه الی آخره شما چه میفرماید فرموده اند اگر من دران وقت مے بودم بر چشم خود مے گرفتم پس تابعان شیخ فرید بگفتند که این اشارة بتخصیص زمانه ایشان است بنظر کل مطلق باولیا آن زمانه و زمانه عبارة از مدت صد سال است و نیز چون مجدد آن مایه خود ایشان بودند و دران وقت دیگرے هم قرین ایشان واقع نباشد لاچار قدم ایشان برگردن همه اولیاء الوقت بود یعنے دران زمانه تفوق ایشان بر همه اولیا واقع باشد و این تفوق نه مثل تفوق دیگر است بلکه سخت تفوق است باید دانست لازم نیست که در هر مائیه هیچکس دیگر افضل از مجدد آن مایة نبود چنانچه حضرت شیخ ما قدس سره که مجدد این الف ثانی است و هم درین الف حضرت مهدی افضل و اکمل از ایشان است و از همه اولیاء مبعوث شدنی است انشاء الله تعالیٰ انتهی در کتاب خواص که در مناقب حضرت سید احمد رفاعی قدس سره تالیف نموده آورده است که حضرت غوث الثقلین شیخ عبدالقادر جیلانی بیاموز و سید احمد کبیر را چنانکه بیاموز و مشائخ دیگر را حضرت غوث الثقلین روزے بر منبر خود بر آمد و وعظ کرد مردم را بعد ازان زد پائے تبارک خود را بر منبر سه بار و گفت قدمے هذه علی رقبة کل ولی الله علے وجه الارض و دران وقت سیدی احمد در خلوت بود نماز میگذارد و اکابر فقرا پیش او حاضر بودند و محمد خادم در خدمت استاده بود پس سیدی احمد کبیر سر آورد و گفت اول برگردن من پس سوال کرد محمد خادم ازین حال پس خبر کرد او را آنچه حضرت غوث کرد و گفت محمد خادم سوال کردم چیست مراد ازان گفت سید معنی او آنست که امر خدائے تعالی و رسول خدا فرض است بر مشائخ و این قول حضرت غوث کلام رب العالمین است و امر خدائے تعالےٰ پیوسته است برگردنهائے ما و این فرض تر از همه است پس نوشتند در رقعه آن چه سید احمد کبیر در حق حضرت غوث فرموده بود و بدستِ محمد خادم به بغداد فرستادند تا جواب صحیح بیاید پس محمد خادم رفته رقعه را بر حضرت غوث الثقلین عرض نمود پس حضرتِ غوث رقعه را بر مریدان خواند و تاریخ آن ایضا خواندند پس متحیر شد ازان و گفت بلے من گفته ام آنرا پس فرمودند که سید احمد گرفته اند را بچه عشق از جمیع مشائخ و واجب است زیارة او تا به بینم که چگونه است ولایت او و بدین سبب متوجه شد حضرت غوث بجمع یاران خود برائے زیارت سید احمد و قصد معبد به کرد انتهی صاحب بهجة الاسرار از ابی سعید قیلوی می آرد که چون گفت حضرت غوث قدس سره قدمے هذه علے رقبة کل ولی الله تجلے کرد حق تعالےٰ بر قلب مبارک او و خلعتے از حضرت رسول کریم صلے الله علیه وسلم بدست طائفه از ملایکه مقرب آمد پس پوشید آنحضرت غوث بحضور اولیا که متقدم ازو بودند و متوخر از و احیا با جساد خود حاضر بودند و گذشتگان بارواح و هیچ ولے در زمین نماند الا که نهاد گردن خود را تحت قدم

مبارک مگر یک شخص اصفهانی کہ چون شنید این کلام را برداشت سر خود را و گفت من ایضا ولی ام و آن ہم از اولیاء اللہ مرا حاجتے نیست کہ سر خود را تحت قدم او نہم پس سلب شد جمیع حالات او و ولایت او و انداختہ شد از مقام قربت سوئے غربت چون آن اصفہانی این حالت را دید از گفتہ خود پشیمان گشت و بہ بغداد آمد و در مدرسہ مبارک حضرت غوث داخل گردید و با اہل مدرسہ و جمیع مشائخ حال خود را باز گفت و وسیلہ جست ایشان در جواب گفتند ما طاقتِ کلام بحضرتِ شیخ نداریم لیکن در مجلس حاضر آی اگر وقتے یافتیم در حق تو با حضرت غوث تکلم خواہیم کرد چون آن اصفہانی در مجلس داخل گردید جمیع اہل مدرسہ و مشائخ حال اصفہانی عرض نمودند کہ این مرد از گفتہ خود نادم گردیدہ است اگر او را جواب حضرت غوث قبول کنند حضرت غوث فرمودند کہ وقت گذشتہ است و مرا در وے حاجتے نیست و در وے نظر قہر کردند و قبول نکردند انتہی از شیخ بقا ابی المظفر ابراہیم می آرند کہ در ابتدا حضرتِ غوث بصحبت تاج العارفین ابی الوفا می آمدند چون تاج العارفین حضرت غوث را می دیدند برمے خاستند و تعظیما و تکریما استقبال مے نمودند و بحضار مجلس میگفتند برخیزید برائے ولی اللہ چون اصحاب او مکرر این معنے دیدند یکے از ایشان سوال کرد کہ این قدر اہتمام و مبالغہ برائے این جوان بچہ سبب است تاج العارفین فرمود کہ مر این جوان را وقتے است چون بآن وقت برسد خواص و عوام محتاج او خواہند شد و در بغداد او بر منبر بگوید قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ مے نہند برائے او ہمہ اولیا گردنہا خود را و او قطب الاولیا است پس ہر کہ از شما بیابد آن وقت را صحبت او را لازم گیرد و من بر جبہہ او نورے مے بینم کہ تا مشرق و مغرب خواہد رسید پس گفت تاج العارفین یا سیدی عبد القادر امروز وقت من است و آخر وقت تو خواہد بود و ہر مرغے در وقتے اذان میگوید و ساکت مے شود و مرغ تو آذان گوید تا روز قیامت پس داد او را کاسہ و قمیص و سبحہ و عصا و چون مجلس تمام شد تاج العارفین از منبر نازل شد و دست مبارک حضرت غوث گرفت و گفت یا عبد القادر چون وقت تو شود این پسر را فراموش نکنی و ریش مبارک حضرت غوث گرفت انتہی و سید محمد گیسو دراز قدس سرہ در کتاب لطایف الغرائب از شیخ خود مے آرد کہ بود خواجہ معین الدین چشتی قدس سرہ دران وقت جوان مجاہد در کوہہائے خراسان بر کوہے چون کشف شد بروئے این امر مبادرت نمود در انقیاد بحضرت غوث و سر مبارک خود را بر زمین نہاد و گفت بل علی راسی یعنے قدمک علی راسی فقال الغوث فی ذلک الوقت بحضرتہم غفیر من الاولیاء فی محفلہ و مجلسہ ان ولد غیاث السنجری بادر فی وضع الراس وارضی اللہ سبحانہ و رسولہ صلے اللہ علیہ وسلم وانہ بحسن الادب والتواضع سیتولی علے ممالک الہند فظہر کما قال الغوث الاعظم رضی اللہ تعالے عنہ ذکر الشیخ نور اللہ فی کتاب اللطف القادریہ ان الشیخ المذکور استدعی من جناب الغوث ولایۃ العراق فقال رضی اللہ تعالے عنہ اعطیت العراق الشیخ شہاب الدین عمر السہروردی و اعطیتک الہند و یوم توفی الغوث کان عمر خواجہ معین الدین الچشتی اربعا وعشرین سنۃ و عمر الشیخ شہاب الدین اثنین وعشرین سنۃ انتہی و معین الحق والدین روح اللہ روحہ ادرک الغوث فی مقام من الجبال و لازم خدمۃ الغوث خمسۃ اشہر و سبعۃ ایام و قد توفی سنۃ ستمائۃ و ثلث و ثلثین و عمرہ ثمانون و

تسعون سنة كذا ذكره الشيخ جمال الدين السهروردي في سير العارفين وذكر العارف الجامي قدس سره في نفحات الانس ان الغوث رضي الله تعالے عنه في آوان طلب العلم راح الى ولي كان مشهورا بانه غوث وكان مع الغوث قدس سره عبد الله وابن السقا وهما يكونان من العلماء اختار كل واحد منهما مسئلة يسأل من ذلك الولي امتحانا وقالا في حضرت الغوث رضي الله تعالے عنه انت ما تسئل عن الولي قال الغوث اني اروح اليه لاخذ البركات منه وقت السوال امتحانا سوء الادب فلما بلغ غوث الثقلين اليه معهما التفت الولي الى ابن السقا وقال هذه مسئلتك وهذا جوابها ارے تسري فيك نار الكفر ثم التفت الى عبد الله وقال هذه مسئلتك وهذا جوابها اري ان تغرق في مال الاوقاف وبعده التفت الى الغوث الاعظم رضي الله تعالے عنه وقال يا عبد القادر ارضيت الله ورسوله لعدم اختيار سوء الادب اري ستقول قدمي هذه علے رقبة كل ولي الله فوقع في حقهم كما قال وحين قال الغوث الاعظم قدمے هذه الى آخره وضع له رقابه كل من كان علے وجه ارض من الاولياء الا واحد فسلبت عنه الولاية انتهى ملخصا معربا قبل ازين از قول حضرت قطب البنوري كه از شيخ حماد دباس و فريد الدين چشتي آورده اند دانسته باشند كه بعض مشائخ قدمے هذه را الى آخره بر اولياء زمانه حضرت غوث حمل نموده است فقط وبعض ديگر ايضا بهمين رفته وتحقيق آنست كه محمول بر زمانه حضرت غوث الثقلين نيست واستفاده اولياء كرام در نهايت مقامات الى الآن موید اين معنے است ومعنے قول شيخ حماد كه اين عجمے را قدمے است در وقت وے بر گردن همه اولياء بود اين است كه چون حضرت غوث بكمالات غوثيت وولاية محمدي در وقت خود ظهور كند قدم او بر گردن همه اوليا كه واصل از راه قرب ولاية اند خواهد بود وچون قبل الظهور اين معنے متصور نيست هر چند حسب حقيقت مقام اصلي حضرت غوث همان مرتبه عاليه است لهذا فرمود در وقت وے وكلمه كل حرف سور است مقتضي همين معنے است واگر محمول بر زمانه حضرت غوث دارند پس استفاده اولياء كرام تا قيام قيامت از جناب ايشان بنحوي كه معلوم گرديد معنے ندارد ومعنے قول حضرت فريد الدين چشتي قدس سره كه در جواب شخصے فرمودند كه اگر من دران وقت مے بودم بر چشم خود ميگرفتم آنست كه قدم حضرت بر گردن ما است واگر دران وقت من حاضر مے بودم قدم ايشان بالمشافهه ظاهر بر چشم خود ميگرفتم وبهمين كبراء مشائخ طرق رفته اند وتصريح نموده اند قدوة العارفين شيخ عبد الله بلخي در كتاب خوارق الاحباب في معرفة الاقطاب در باب بيست وپنجم آورده است كه از حضرت خواجه بهاء الحق والدين المشتهر بنقشبند پرسيده شد از قول حضرت غوث الثقلين قدس سره كه فرموده قدمے هذه الخ كه آن مخصوص بزمانه مبارك ايشان است يا عام است جميع از منه را فرمودند كه ازان تخصيص بزبان مبارك ايشان مفهوم نمے گردد وشيخ ما ابو يوسف همداني قدس سره از انجمله بود كه گردن نهادئے خود تحت قدم مبارك او نهاده بودند وحضرت بهاء الحق والدين فرمودند كه قدم ايشان بر چشمان من است بلك بر بصر بصيرة من وقدوة العرفاء سيد محمد گيسو دراز حسيني از شيخ خود نصير الدين محمود بردالله مضجعه در كتاب مسمى بلطائف الغرائب نقل كرده است كه ميفرمودند كه چون مامور شد حضرت غوث الثقلين قدس سره باينكه بگويد قدمے هذه علے رقبة كل ولي الله نهادند برائے او گردن نهائے خود جميع اولياء كه بر روئے زمين بودند شيخ يعقوب سياح قدس سره در واقعات سيد محمد آورده است كه مردے در مجلس او ياد كرد كه چون حضرت غوث الثقلين

غوث الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ قدمی ہذہ الیٰ آخرہ فرمودند جمیع اولیا انقیاد نمودند وگردنہائے خود نہادند سید محمد در دل خطرہ نمودند کہ مراد از ہمہ اولیا متقدمین باشند نہ متاخرین پس اثرے از آثار انکار بر او ظاہر شد درین ہنگام ولایۃ او سلیب شد وتفرق اتصال در اعضاء او پیدا گشت وچون اطبا وغیر ایشان معالجہ مینمودند ہرگز نفع نمیداد پس الہام کردہ شد در روع آن بابنکہ این از جہت انکار است از قولِ حضرت غوث الثقلین قدس سرہ پس طلب مغفرۃ کن از خدائے تعالیٰ وتوبہ کن والتجا کن بجناب حضرت غوث الثقلین قدس سرہ معتذرا مستغفرا مستشفعا خاضعا شاید کہ بر تو رحم کند وعفو کند انتہی در کتاب مناقب الاولیاء فی فضایل الاصفیاء کہ تصنیف ابی عبداللہ محمد بن علی اعدل است قدس سرہ آوردہ است کہ چون حضرتِ عمر فاروق وحضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما رسانیدن خرقہ باویس قرنی رضی اللہ تعالےٰ عنہ از جناب حضرت رسول اکرم مامور گشتند کہ بعد از انتقال من بدر البقا باو برسانید وبرائے امت من دعائے مغفرت از او طلب نمائید آن ہر دو اصحاب کبار بسوے او رفتند پس ناگاہ او در وادی اراک ساجد بود متضرع ومبتہل چون ہر دو بروئے سلام کردند سر از سجدہ برداشت ورد سلام نمود وقمیص مبارک بر سر نہاد پس گفت من در سجدہ بودم مغفرت میخواستم برائے عصاۃ امت بامر سلطان الانبیاء پس حق تعالےٰ گفت یا اویس بخشیدم نصف امت را بدعا تو ونصف را باقی گذاشتم بر شفاعتِ محبوب خود غوث الاعظم سید عبدالقادر گفتم یارب کجا است محبوب تو عبدالقادر فرمود مستریح است فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر وہو قریب من مقام دنیٰ فتدلیٰ فکان قاب قوسین او ادنیٰ وہو خلاصۃ خواص اولاد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وہو حجۃ اللہ علی الارض وقدمہ علےٰ اعناق الاولیاء الاولین والآخرین الے یوم القیمۃ انتہی از ہما ذکر علو رتبہ حضرت غوث الثقلین قدس سرہ دانستہ باشی کہ بر جمیع اولیاء کرام ثابت است وبکشف اولیاء عظام صحیح گشتہ وایشان بران قایل ورسیدہ اند رواۃ مکاشفین مع عدالتہم وتبائن اماکنہم بمبلغی کہ محال میداند عقل تواطئ ایشان بر کذب وانکار ازان نیست مگر از نارسیدن بحقیقت حال نعوذ باللہ من سوء الادب فی جنابہ رضی اللہ تعالے عنہ ومن العجب ان لا یسلب الولایۃ عن المنکرین ان کانوا من الاولیاء ومن کان دونہم فلا عزو شعرا اذا لم تمکن للمراء عین صحیحۃ فلا عزو ان یرتاب والصبح مسفر سوال اگر گفتہ شود قول او قدس سرہ قدمی ہذہ الی آخرہ عام است کہ خاص کردہ شدہ اند ازان بعض کہ صحابہ اند وعام خص منہ البعض کم از خبر واحد است پس ثابت نشد بآن الیقین بر آنکہ قدم ایشان بر جمیع اولیاء اولین وآخرین باشد جواب قول آنحضرت قدس سرہ قدمی ہذہ الی آخرہ متناول است مر کسے را کہ وصول او بجناب حضرت حق تعالےٰ بطریق قرب ولایۃ بودہ باشد وہر چہ صحابہ اند رضوان اللہ تعالےٰ علیہم اجمعین وصولِ شان بجناب حضرت حق تعالےٰ بطریق قرب نبوت است پس متناول نشد آنہارا وایضا گوییم آنکہ عام است کہ ازان خاص شدہ باشد بعض موجب حکم نے باشد قطعا جہت احتمال خروج باقی ودر اینجا احتمال نیست زیراکہ اجماع مشایخ طریقت منعقد شدہ است بر بقاء صحابہ کرام رضی اللہ تعالےٰ عنہم پس ثابت شد حکم کشفا قطعا بثبوت قدم مبارک بر فوق رقاب جمیع اولیاء کرام اولین وآخرین قدس اللہ تعالےٰ اسرارہم واز جمیع ماذکر دانستہ باشی فضل طریقہ علیہ قادریہ بر جمیع طرق وفضل تابعان او بر تابعان جمیع طرق چہ فضل

تابع بفضل متبوع است وقد قال الله تعالیٰ کنتم خیر امة اخرجت للناس وازاینجا ظاهر گردید که مرید طریقه علیه قادریه را باوجود مرشد قادری نشاید که اراده استفاده از طرق دیگر کند چه اصحاب طرق دیگر بتوسط شریف حضرت غوث الثقلین استفاده می نمایند ودر اول و آخر کار بتوسط جناب ایشان فتح باب مے یابند اگرچه اقطاب وقت و نجباء ساعت باشند پس اصحاب طرق دیگر اگر استفاده از طریقه علیه قادریه نمایند در حق ایشان سبب مزید فیض خواهد بود حضرت خواجه بهاء الحق والدین المشتهر بنقشبند قدس سره را نقش اسم ذات بسبب توجه والتجا بحضرت غوث الثقلین حاصل شده است شیخ عبد الله بلخی رحمة الله علیه در کتاب خوارق الاحباب فی معرفة الاقطاب در باب بست پنجم ذکر کرده اند که حضرت شیخ سرست نقل میکردند از شیخ محمد مقیم بخارا که حضرت غوث الثقلین قدس سره روزے بر سطح خانه با اصحاب خود برآمده و بسوئے بخارا متوجه شد و روائح مے بوئید پس گفت زود است که ظاهر شود بعد از من بیک صد و پنجاه و هفت سال شخصے محمدی المشرب و نام او بهاء الدین محمد نقشبند باشد و از من مے یابد نعمتے خاص و همدران آورده است که چون حضرت شاه نقشبند بوجود آمدند از جناب حضرت سید امیر کلال قدس سره تلقین اسم ذات یافتند در نقش آن اسم مبارک در دل کوشش مے نمودند ایشان را قلق و اضطراب بقبض و تفرقه حاصل شد پس بصحرا متوجه شدند دران صحرا حضرت خضر علی نبینا و علیه الصلوة والسلام را دیدند حضرت خضر علیه السلام فرمود اے بهاء الدین بما رسیده است شغل اسم ذات از غوث اعظم پس بر تو لازم است که التجا بجناب ایشان آری تا آنچه اراده داری بیابی حضرت شاه نقشبند فرمودند که بنحوی که حضرت خضر علی نبینا و علیه الصلوة والسلام امر کردند بجا آوردم پس حضرت غوث الثقلین را دران شب در خواب دیدم و مرا تلقین اسم ذات کردند و نشان دادند مرا نقش اسم ذات از انگشتان کف دست راست پس دیدم آن نقش را دران ساعت در ظاهر و باطن خود تا حدے که هیچ چیز ندیدم مگر انکه دیدم آن نقش در آن چیز پس نماند در بصر و بصیرت من مگر آن نقش و نظر کردم در کمخواب و نسج آن پس منقلب شد طراز آن بنقش اسم ذات و از این جهت بنقشبند شهرت یافت مشائخ حضرت شاه نقشبند را گفتند از کجا حاصل شد شما را این فیض فرمودند که از حضرت غوث اعظم قدس سره و من حال خود را روز بروز ترقی مے بینم از ان شب انتهی این حال محمدی المشرب است فکیف حال من هو دونه فافهم و بالله التوفیق المقصد الثانی فی ان الکرامة وهی خوارق العادات حق و فی خوارق غوث الثقلین قدس سره و جواب بعض المعترضین باید دانست کرامات اولیاء حق است و آن نتیجه عمل است بر کتاب و سنت پس کرامت فرع معجزه باشد و صادر میشود از کسے که صاحب حال بوده باشد و هر که خرق عادت نه علوم و معارف و اسرار و لطائف و مجاهدات و کثرت عبادات و ریاضات نکند خرق عادت او را حاصل نگردد و خرق عادات چون بریاضات بے متابعت حضرت رسول الله الاعظم صلی الله علیه وسلم حاصل گردد مثل بعض کفار جوکیه و ملاحده را کرامت نباشد استدراج است و معتزله از کرامات اولیا منکر اند میگویند اگر وقوع آن از اولیا جائز داریم مردم عاجز خواهند شد در فرق مابین معجزه و کرامت و اعجاز بخرق عادت مے پندارند و حال آنکه این چنین نیست بلکه ضم کرده میشود بخرق عادت تحدی نبوت و

افتراق بدعوی نبوت است ایا نمے بینید کہ علامات قیامت خارق عادات اند معجزات نیستند وکمل اولیا از وقوع
کرامات ترسان مے باشند وخوف آنہا زیادہ میشود باحتمال آنکہ مبادا استدراج باشد وظہور معجزات در دل
انبیا تشبیت زیادہ میکند جہت عصمت ایشان از وقوع استدراج وانبیا حجت میگیرند بمعجزات برمشرکان واولیا
حجت میگیرند بکرامات برنفوس خود تا صالح شوند ومطمئنہ گردند وصادق تر دلیل بر صحت طریق صوفیہ واخلاص
ایشان در اعمال ظہور کرامات وخوارق عادات است وتغفل در ظہور خوارق در حق اولیا کشف حقایق است
نہ کشف مغیبات واظہار اشیا چونکہ دران تکمیل ایمان زیادہ تر وصلاحیت نفس وکمال آن بیشتر است وہمین
شرط ولایت است نہ کشف مغیبات واظہار اشیاء خلاف عادت وازین بالاتر کرامت چہ باشد کہ بتصرف
آن ولی مُردہ زندہ گردد وہمین تصرف او لیفنا وبقا مشرف گردد وبمرتبہ کمالات ولایات رسد واز کمالات نبوت و
رسالت بتوسط پیغمبر خود حسب استعداد خود بہرہ یابد وچون ظہور کرامات وخوارق عادات بسد باب نبوت مسدود
نگردد جائز است ظہور ان از دست اولیا مثل جریان نیل مصر بکتابت عمر بن خطاب رضی اللہ تعالے عنہ ودیدن
او جیش را بنہاوند عجم وحال آنکہ او بر منبر بود در مدینہ منورہ وگفت امیر جیش را یا ساریۃ الجبل الجبل محذرا الیہ من وراء الجبل
عسکر العدو وبہ ہناک ودرین دو کرامت است یکے دیدن ساریہ باوجود بعد مسافت ودوم شنوانیدن ساریہ را
کلام خود ومثل نوشیدن خالد بن ولید زہر وضرر نایافتن ومثل اژدہا گشتن عصا واحیا موتی باذن اللہ ونحو ذالک من
الخوارق وچنانکہ ایمان بکرامت کہ از اولیا صادر شود واجب است ہمچنان اگر نفس خود ولی صادر شود بر کرامت خودش
ایمان واجب است وبعض مردم از کرامت اولیا منکر اند واہل انکار سہ طائفہ اند یکے از آنہا از کرامت منکر
است مطلقا وآن معتزلہ اند وطایفہ از کرامات اہل زمان خود وایمان آرند وتصدیق دارند بر کرامات اولیا زمانہ گذشتہ
این طایفہ مثل بنی اسرائیل اند کہ تصدیق حضرت موسیٰ علے نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام میکردند وحضرت سیدنا محمد مصطفے
را صلے اللہ علیہ وسلم چون دیدند تکذیب او میکردند از روئے حسد وعدوان وطایفہ سیوم تصدیق اولیا میکنند ویقین
دارند کہ اولیا در زمانہ ما موجود ند وکرامات اولیا حق است لیکن با حدے معین تصدیق ندارند واین طایفہ محروم است
از امداد جمیع اولیا عصر خود وبعض کسان از ایشان اند کہ اگر از ولی خرق عادت بینند گویند کہ این استخدام جن است مر اولیا
را بالجملہ ہیچ باید احدے را کہ توقف کند در ایمان بکرامات اولیا زیراکہ ظہور کرامات جائز است عقلا وواقع است نقلا
وہمین قایل اند اہل سنت وجماعت از مشایخ عارفین واہل نظر واہل اصول وفقہا ومحدثین رضی اللہ تعالے عنہم اما
جواز ظہور کرامات عقلا از ان جہت است کہ از جملہ ممکنات است کہ مستحیل نیست بنا بر قدرت الٰہی اما وقوع نقلا
پس از جملہ آن قصہ بی بی مریم است قال اللہ تعالیٰ کلما دخل علیہا زکریا المحراب وجد عندہا رزقا وقال اللہ تعالے
لہا ایضا وہزی الیک بجذع النخلۃ تساقط علیک رطبا جنیا وآن در غیر آوان رطب بود واز جملہ آن کلام کلب اصحاب
کہف بود با آنہا واز جملہ این قصہ آصف بن برخیا است کہ بحضرت سلیمان علے نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بود در باب
آوردن تخت بلقیس وآوردن او تخت را پیش از پلک زدن واین ہمہ اولیا بودند انبیا نبودند کہ از جملہ آن سخن طفل

است در حق جریج راهب وقتے که او را گفته شد کیست پدر تو گفت فلان شبان واز جمله آن قصه اصحاب غار است
که آن سه نفر بودند که دعا کرده بودند و خداے را تعالے شانه یاد کرده بودند بصالح اعمال خودها که کرده بودند پس فرجه
داد و گوشه شد از در غار شان صخره که بقوت جم غفیر ور نتوان مے شد واز جمله آن کلام گاوی است که صاحب او
بر آن متاع بار کرده بود و آن گاو گفت من براے بار آفریده نشده ام بجائے کشتکار و قلبه رانی آفریده شده ام
چنانکه در صحیحین وارد است واز جمله آن خوردن حضرت ابی بکر الصدیق است با مهمان خود پس هر لقمه که بر می داشت
و مے خورد از ان کاسه از زیر آن اکثر از ان پیدا مے شد تا که مهمان سیر شد و آن اکثر از ان موجود بود لیکن چندان
که پیش از خوردن بود واز جمله استجابت دعوة سعد بن ابی وقاص است که در حق شخصے کرده بود که بروے کذب گفته بود
چنانکه در صحیحین است و آن شخصے میگفت بر من بد دعائے سعد رسید واز ان جمله آن قصه خبیب است چون اسیر
گردیده بود و او را در زنجیرها و غلها انداخته بودند و نزد او انگور مے یافتند و درین هنگام در مکه انگور نبود چنانکه در بخاری است
واز جمله آن قصه عون بن عتبه است که چون در آفتاب میخوابید ابر و بر و سایه میکرد چنانکه ابونعیم در حلیه آورده
است واز جمله آن قصه شخصے است که از ابر آواز مے شنید که میگفت آب ده حدیقه فلان را چنانکه در صحیح است
واز جمله آن قصه علاء حضرمی است که چون فرستاد او را حضرت نبی کریم صلے الله علیه وسلم در غزاء حایل شد ما بین
لشکر او و ما بین عدو ایشان قطعه از بحر پس دعا کرد و یاد کرد حقتعالی را سبحانه و گذشتند همه ایشان با اسبان و چهارپایهائے ایشان بر آب واز جمله
آن ذکر تسبیح کاسه است که خورد از ان سلمان و ابو الدرداء رضی الله تعالی عنهما در حین که شنیدند تسبیح آن کاسه هر دو که حاضر بودند روایتی کرد ما
این حدیث را و حدیث سابق را حافظ ابونعیم وغیره واز جمله آن آنست که عمران بن حصین رض بود که می شنید تسلیم ملائکه را بروئے واز جمله آن آنست
که روایت کرده است ابونعیم از عبد الله بن شقیق بدرستے که بود عبد الله که میگفت که چون میگذشت بروے ابرے
میگفت قسم مے اندازم بر تو بخدائے تعالے که بباری بر ما یان پس می بارید فی الحال واز جمله آن آنست که عامر
بن عبد قیس بود که مے پوشید غطاء خود را پس مے نهاد در کنار خود و میگرفت از ان نان و میداد مردم را تا که می رسید
بدار خود پس مے شمرد آن را و مے یافت همان قدر و ناقص نمے بود از ان چیزے واز جمله آن آنست که قصه
عبد الرحمان ابن ابی نعیم بحجاج رسید که وے پانزده روز چیزے نمے خورد و نه مے آشامید پس حجاج او را حبس کرد
پانزده روز پس در بروے بکشاد و یافت او را استاده نماز مے گذارد بهمان وضوی که بآن در حبس داخل شده بود و
از جمله آن آنست که حارث بن نعمان الصحابی رضی الله تعالی عنهما بود که میگفت عیال خود را در هر شبے که احتیاج
شما بآن باشد بر دارید فراشش را و بگیرید آنچه حاجت شمان بآن باشد پس مے برداشتند فراش را و می یافتند
آنچه حاجت داشتند و نبود تحت فراش هیچ چیزے قبل از ان و بالجمله بدرستی که وارد شده است از سلف از صحابه
و تابعین رضی الله تعالے عنهم اجمعین واز کسے که بعد ایشان بوده از کرامات که بحد استفاضه رسیده است از امام
احمد حنبل رضی الله تعالے عنه پرسیده شد چرا شهرت نیافت از صحابه رضی الله تعالے عنهم از کثرت کرامات چنانکه
واقع شد مر کسانے را که بعد از ایشان بودند از اولیا گفت شهرت نیافت از صحابه کثرت کرامات زیرا که ایمان ایشان

در غایت قوت بوده بخلاف ایمان کسانیکه من بعد از ایشان بودند و هر بارکه ضعیف میشود ایمان قوم بسیار میشود
کراماتِ اولیاء زمانه ایشان جهت تقویت یقین ضعفاء ایشان انتهی و تائید میکند آنرا قول شیخ ابو الحسن الشاذلی رضی اللہ
تعالیٰ عنہ بدرستی گفت که در بدایت حال بی بی مریم که خرق عواید بغیر سبب بود جهت تقویت ایمان او بود و تکمیل یقین
او و هر بار که حضرت زکریا بروے داخل مے شد در محراب مے یافت نزد وے رزقے و چون قوی شد ایمان و
یقین او رد کرده شد او را سوے سبب پس گفته شد او را وهزی الیک بجذع النخلة تساقط علیک رطبا جنیا انتهی
و خوارق عادات و کرامات که از حضرت غوث صادر گشته اند بحد تواتر رسیده اند و مسلمانان و کفار بتصرفات او گرویده
اند و تصدیق آورده اند و در امور مهمه خودها بآنجناب التجا آورده اند و بصدق نیات خودها بمقاصد خودها پیوسته اند و جماعات
باوجود آنکه بحقیقة اسلام قایل نیستند و تصدیق بولایة حضرت غوث وارند حسب اعتقادِ خودها بمقصد خود میرسند و نذرها
جهت خوشنودی روح پاک ایشان بر ذمه خودها لازم نموده ادا میسازند همه بسبب قوت تصرفات حضرتِ غوث است
که تا قیامت در مسلمانان و کفار جاری است و ظهور کرامات و خوارق عادات در قرن اول و ثانی بقلت تمام بوده است
واز حضرات خلفائے راشدین رضی اللہ تعالیٰ عنہم عشری آنچه از اولیاء دیگر خصوصًا از غوث الثقلین و نور النشاتین
القطب الجیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ و عن اسلافه که سر زده صورة یاب نگردیده است و همچنین در طبقه تابعین چه روایت
کرده نشده است از خیر التابعین اویس قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ آنچه روایت کرده شده است از بعض اولیاء متقدمین
و متاخرین باوجود آنکه حضرت سر اللہ الاعظم صلے اللہ علیه وسلم در حق او فرموده اند انی لاجد نفس الرحمان من جانب
الیمن و نفس مبارک که در حق او فرموده اند از لطافت معامله او خبر میدهد دفنائے که آن محبوب الصحابه والاولیاء با حضرت
خاتم رسالت داشت باوجود عدم درک صحبت ظاهر کفایت کار او نموده او را بحکم رب غائب شاهد ملون برنگ اصحاب
کرام ساخته خوش گفته هر که گفته ؎ مصاحبت چه ضرور است آشنائی را ؛ هنوز بادیمن محو نگهت عربی است ؛
علے صاحبها افضل الصلوات و اکمل التحیات و هرگاه درین دو قرن قلت خوارق متحقق باشد بلکه در قرن اوّل که
خیر القرون است آن قدر ندرة این امر بوده که آنرا بعضے صحابه کرام رضوان اللہ تعالےٰ علیهم اجمعین در غیر انبیا ندانسته
اند و مستبعد پنداشته اند چنانچه منقول است از انس رضی اللہ عنہ که او در مجلس حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ در آمد و حال آنکه نظر او
در راه بر نامحرمی افتاده بود خلیفه فرمود که چه شده است مردم را که در مجلس ما حاضر مے شوند و حال آنکه اثر زنا است بر
چشمهائے آنها حضرت ... انس گفت یا خلیفه رسول اللہ صلے اللہ علیه وسلم اَوَحیٌ بعد رسول اللہ صلے اللہ علیه وسلم
قال لا و لکن اتقوا فراسة المومن فانه ینظر بنور اللہ از اینجا دانسته شود که ظهور کرامات و خوارق عادات شرط صحت
ولایت نیست و نه در ولایت ولی رتبه می افزاید و تیقن حاصل شود بانکه کثرة خوارق مستلزم فضل باعتبار قرب الٰهی
جلشانه نباشد والا لازم آید مزیت حضرت غوث الثقلین لا یحرمنا اللہ سبحانه من برکاته فی الدنیا والآخرة بر حضرات
شیخین که افضل بشر اند بعد الانبیاء و ذلک ظاهر البطلان و هذا الذی یعتقد وان لم یعلم وجه ذلک لیکن چون عوام بلکه
خواص را درین قسم مزالق اطمینان کلی بے درک و اطلاع بر سر حال میسر نشود حضرت جدنا الروحانی المجدد للالف

الثانی قدسنا اللہ بسرہ الاقدس متکفل بیان آن در مکتوب دو بیست و شانزدہم باین عبارت شدہ اند کہ تا مدتہا بخاطر میخلید کہ
اولیاء کمل این امت بسیار گذشتہ اند اما آن قدر خوارق کہ از حضرت محی الدین جیلانی قدس سرہ ظاہر گشتہ از ہیچ کدام
آنہا ظہور نیافتہ آخر الامر حضرت حق سبحانہ و تعالے سر این معما را ظاہر ساخت و معلوم فرمود کہ عروج ایشان از اکثر اولیاء
بلند تر واقع شدہ است و در جانب نزول تا مقام روح فرود آمدہ اند کہ از عالم اسباب بلند تر است مناسب این مقام
حکایت خواجہ حسن بصری و حبیب عجمی است قدس سرہما کہ روزے بصری بر لب دریا ایستادہ بود و انتظار کشتی مے برد
کہ از آب بگذرد و درین اثنا حبیب عجمی رسید پرسید چرا ایستادہ گفت انتظار کشتی مے برم حبیب گفت چہ احتیاج کشتی
است شما یقین ندارید خواجہ حسن گفت شما علم ندارید حبیب بے اعانت کشتی از آب گذشتہ رفت و خواجہ در انتظار
کشتی استادہ ماند حسن بصری چون بعالم اسباب فرود آمدہ بود با او بتوسط اسباب معاملہ مے فرمودند و حبیب عجمی اسباب
را درست از نظر انداختہ بود بے توسط اسباب با وے زندگانی میکردند انتہی کلامہ الشریف و یوید ما قررہ القطب
الصمدانی المجدد للالف الثانی رضی اللہ تعالے عنہ من مناسبۃ الخوارق بمقام العروج و ارتفاع الاسباب عن
نظر السالک ما رواہ شہر بن حوشب عن ابی عبید رضی اللہ تعالی عنہ علی ما فی شمائل الترمذی قال طبخت للنبی صلی اللہ
علیہ وسلم قدرا فکان یعجبہ الذراع فناولتہ الذراع ثم قال ناولنی الذراع فناولتہ ثم قال ناولنی الذراع فقلت یا رسول اللہ
کم للشاۃ من ذراع فقال والذی نفسی بیدہ لو سکت لناولتنی الذراع ما دعوت انتہی وجہ التائید ما اشار الیہ الشیخ ابن
حجر بقولہ وانما منع کلام المعجزۃ قیل لانہ شغل النبی صلے اللہ علیہ وسلم عن التوجہ الی ربہ بالتوجہ الیہ او الی جواب سوال
انتہی و الاحسن ان یقال ان توجہ الی ربہ جل ذکرہ لا یزول بالتوجہ الی غیرہ بل ربما یقال انہ صلے اللہ علیہ وسلم فی
ذلک الحال الشریف کان غیر ملتفت الی عالم الاسباب فلما ذکر ما ہو من لوازم ہذا العالم من ان الشاۃ لا یوجد لہا
فوق الذراعین نزول الی ہذا العالم و قال ما قال و علے اے تقدیر ہو اصل کبیر للطایفۃ العلیۃ الصوفیۃ فی الباب و یستنبط
منہ احکام ہذا المقام برتو در نقاب و احتجاب نماند انکہ در رسالہ کہ بر حضرت مجدد الف ثانی اعتراضات نمودہ و اہل دیار
سند آنرا بقدوۃ المحققین عمدۃ الکاملین امام المتاخرین شیخ عبد الحق دہلوی قدس سرہ منسوب میسازند و حال آنکہ جلالت
مرتبہ شیخ و حدت نظر او در علوم و معارف و اخذ طریق انصاف حکم بتکذیب این نسبت میکند و غالب ظن آنست
کہ مولف آن غیر حضرت شیخ بودہ باشد می آرد کہ یکے از مواضع کہ بس خطرناک است و از رعایت مقام ادب دور
است آنست کہ در باب حضرت غوث الثقلین رضی اللہ تعالے عنہ گفتہ کہ سر کثرت ظہور کرامات ایشان آن بود کہ
نزول ایشان ناقص بود انتہی از کلام حقایق التشام حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ کہ سبق تحریر یافتہ آنچہ مفہوم میشود آنست
کہ سبب ظہور کثرت خوارق عادات و کرامات دو چیز است نہایت صعود در عروج و عدم وصول در مرتبہ نزول بعالم اسباب
و حضرت غوث را در عروج و نزول ہمین حال بود پس حضرات صحابہ و ائمہ اہل بیت و بعض کمل تابعین کہ از حضرت
غوث الثقلین فضل باشند ہر چند در مراتب عروج از ایشان بالا رفتہ باشند اما در جانب نزول از ایشان فرود تر
آمدند و بعالم اسباب رسیدند پس منتفی شد در ایشان جزء علۃ کہ برائے خوارق عادات بود کہ آن عدم نزول است بعالم

اسباب و اولیاء کہ با ایشان در عروج مساوات ندارند و در نزول بالاتر از مکان شیخ ماندہ باشند فنفی جزء علۃ الاول کما انتفی فیہ الجزء الآخر من العلۃ ہو علو العروج والصعود و قد حکم رضی اللہ تعالے عنہ علے اکثر الاولیاء انہم بالنسبۃ الی الشیخ رضی اللہ تعالے عنہ کذلک اما فی نقصان عروجہم بالنسبۃ الیے عروجہ فصریح و ہو قولہ عروج ایشان از اکثر اولیا بلند تر واقع شدہ است و اما نقصان نزولہم بالنسبۃ الیے نزولہ فباعتبار انہ قال بدانند کہ اغلب آنست کہ ہر چند بالاتر رود پایان تر فرود آید و لہذا چون عروج حضرت سر اللہ الاعظم علیہ الصلوۃ والسلام از ہمہ بالاتر رفتہ بود در نزول از ہمہ پایان تر فرود تر آمدند۔ انتہی ما ظہر و ہر گاہ بر حضرت غوث قدس سرہ بعروج بلند تر از اکثر اولیا حکم فرمودہ شاید کہ تم باشد از روئے نزول از آنہا و الاقل الآخر کالصحابۃ وائمۃ اہل البیت و بعض کبراء التابعین او من غیرہم ممن شاء اللہ سبحانہ وتعالے ولم یصرح بہم باعیانہم غیر ان الصحابۃ وائمۃ اہل البیت نعلم و خولہم فی ذلک الاقل قطعا کالخلفاء الاربعۃ والحسنین رضی اللہ تعالے عنہم اجمعین چون کہ از ایشان در عروج از ایشان بالاتر رفتہ اند در نزول پایاں تر آمدہ باشند و علے ہذا التحقیق درین کلام حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ حکم فرمودہ بافضیلت بعضے از اکمل اولیاء امت بر حضرت غوث نہ صریحاً بلکہ مفہوماً من تقیید الاکثر و الامر کذلک قطعا فی الصحابۃ و آئمۃ اہل البیت و احتمال دارد کہ این چنین باشد در بعضے افراد غیر از صحابہ و ائمہ اہل بیت ایضا و بافضیلت حضرت غوث قدس سرہ از اکثر اولیاء عروجا و نزولا پس محل گستاخی و از ادب دور روی درین مقدمہ کاشکے یقین مے یافت کہ در کدام یکے است در مقدمہ ثانی نخواہد بود ظاہر در اول مقدمہ بودہ باشد معترض کہ از ادب دور نیست از اینجا معلوم میشود کہ حکم بافضیلت حضرت غوث قدس سرہ از اولیاء امت قاطبۃ بحیث یشمل الصحابۃ وائمۃ اہل البیت نمودہ نعم ہذا الاعتقاد و اگر حضرت غوث را از صحابہ و ائمہ اہل بیت مفضول میدانند و از دیگر ہمہ فاضل کلام حضرت مجدد الف ثانی با این ایضا منافات ندارد کہ مراد از اقل اولیا کہ از تقیید اکثر مستفاد شدہ صحابہ و اہل بیت توانند بود اما حکم نسبت بدیگران ہمہ نمودن اگر از روے کشف است لا مشاحۃ فیہ اذ لم یخالف الادلۃ الشرعیۃ و اگر از روے تخمین و ظن و بنا بر ظہور کثرت خوارق عادات و صدور کرامات و فضایل کمالات است پس این جرأتست بر اولیاء اللہ سبحانہ وتعالے چہ کلام در قرب ولایۃ است کہ کثرت خوارق دلیل مزیت آن نیست نہ در فضیلت بمعنے کثرت الملکات المرضیۃ کہ علماء متکلمین فیما بعد الصحابۃ آن را معتبر داشتہ اند و بنا بر آن حکم بافضیلت و مفضولیت میفرمایند چنانچہ تصریح کردہ اند در اولاد صحابہ رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین بر قول صحیح و اگر گستاخی و از ادب دور رفتن بنا بر تعبیر بلفظ نقصان است چنانچہ معترض نقل نمودہ آن لفظ خود اصلا در کلام حضرت مجدد الف ثانی واقع نشدہ و نیست چنانکہ قبل ازین بران اطلاع یافتہ اند این قدر نوشتہ اند کہ در جانب نزول تا مقام روح آمدہ اند نہ آنکہ نزول حضرت غوث قدس سرہ ناقص بودہ گفتہ نشود کہ حکم بنزول حضرت غوث قدس سرہ تا مقام روح نمودن حکم بنقصان نزول نمودن است زیرا کہ مستلزم

نقصان ہست نہ تعبیر نقصان کہ منشا گستاخی بر شق اخیر ہمان است واقع شدہ وبسا است کہ یک کلام را کہ درست وخالی از سوئے ادب بودہ باشد اگر بلازم آن کلام تعبیر نمائیم عین گستاخی وترک ادب بودہ باشد مثلاً اگر گوئیم کہ جمیع اولیا از حضرت راس الصدیقین رضی اللہ تعالے عنہ در مرتبہ پائین تر اند ہیچ گستاخی باولیا نکردہ باشیم واگر گوئیم کہ ہمہ اولیا از رتبہ ولایت کامل ناقص اند بے ادبانہ در راہ رفتہ باشیم باوجودیکہ این کلام لازم کلام سابق است پائین از صدیق اکبر رضی اللہ تعالے عنہ بودن ناقص بودن است از ولایت کامل کہ ولایت او بودہ باشد حضرت شیخ معصوم بابا سمرقندی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در رسالہ خود کہ در سوالر وافض تصنیف نمودہ است آوردہ کہ بادشاہے خوابے دید معبرے را طلب نمود تعبیر از ان طلبید معبر گفت ہر کہ این خواب بہ بیند ہمہ عزیزان وخویشان او در حیوۃ او بمیرند سلطان از خود رفتہ حکم بقتل او فرمود دیگرے را طلبیدہ استفسار نمود گفت ہر کہ این خواب بہ بیند عمر او از خویشان وعزیزان زیادہ تر است بجائزہ وخلعت او را سرافراز کردند ہر چند ہر دو تعبیر لازم یکدیگر اند اما باختلاف عنوان ہر یکے از آنہا رنگے دیگر مے یابد وبلباس علیحدہ مے نماید این نقصان از نقصان امانت وکمال تعصب معترض اشعار مے آرد ومثل ہمین مقامات است کہ تجویز نسبت این مقولات بحضرت امام المتأخرین شیخ عبدالحق دہلوی قدس سرہ نمے نماید مسلم نمودیم کہ نقصان نزول فرمودہ اند اما بر نسبت کہ ایا نسبت اکثر اولیاء حق فرمودہ اند کہ موجب گستاخی بودہ باشد یا نسبت باقل قلیل چنانکہ گذشت منقولاً ومفہوماً من کلامہ الشریف قدس سرہ باآنکہ از وجوہ تخطیہ ایشان کہ یک دیگر را کردہ اند وتعبیر بعضے الفاظ موہم تحقیر دیدہ باشند قال الیافعی فی تاریخہ روی الشیخ عمر الرازی بالاسناد فی مناقبہ قال سمعت سیدی الشیخ محی الدین عبدالقادر الجیلی رضی اللہ تعالے عنہ یقول عثر الحسین الحلاج فلم یکن فی زمنہ من یاخذ بیدہ ولو کنت فی زمنہ لاخذت بیدہ وانا لکل من عثر مرکوبہ من اصحابی ومریدی ومحبی الی یوم القیمۃ آخذا انتہی حضرت غوث الثقلین قدس سرہ منصور حلاج را در کوچہ تنگ توحید وجود کہ شعبۂ ظلال اسما وصفات حضرت الہی است جل مجدہ مشاہدہ نمودہ از راہ رقت بر حال او میفرماید وازان حالت تعبیر بزلت قدم او مینماید وبر اہل زبان منصور کہ اکثر از اولیا کرام بودند مثل حضرت سید الطایفہ جنید بغدادی قدس سرہ اگرچہ در زمن قتل زندہ نبود بر قول صحیح ومثل ابوبکر الشبلی وغیر ایشان از اکابر حکم میکنند باآنکہ معاملہ ایشان ایضاً از مرتبہ ظلال بنزول نہ رفتہ بود کہ مثل خود ازان حال نکشیدند یا بالا رفتہ بودند اما مرتبہ تکمیل بحدیکہ این قسم فرو ماندہ را از ورطہ ظلال بیرون آرند نداشتہ اند واحتمال آنکہ داشتہ باشند اما نکشیدند بنا بر عدم رجوع او بآنہا مدفوع است چہ حلاج در صحبت داشتن باہل عصر خود ہیچگونہ تقصیرے نکردہ وبصحبت رسیدہ است چنانکہ در تاریخ یافعی ایضاً آوردہ است کہ او بسہل بن عبداللہ صحبت داشتہ بعد ازان بابی الحسین نوری وابی القاسم الجنید وغیر ایشان صحبت داشتہ مولٰنا در نفحات الانس مراسلتے کہ درمیان عبدالرحمن طفونجی وحضرت غوث الثقلین نقل کردہ چہ قدر دلالت دارد بر تنقیص اولیا یک دیگر را شیخ عبدالرحمن گفت من عبدالقادر نشنیدم چہل سال ام کہ در درکات باب قدرتم من او را انجا ندیدم واین معنے را بشیخ گفتہ فرستاد حضرت شیخ جواب داد وانت فی الدرکات ومن فی الدرکات لایری من ہو فی الحضرات ومن فی الحضرات لایری من ہو فی المخدع .... وخل واخرج من حیث لاترانی واز حضرات خواجہ عبداللہ احرار قدس سرہ نقل کردہ شدہ است کہ میفرمودند کہ اگر منصور یکے ازین دو پسران من ملاقات میکرد انا الحق نمیگفت مراد آنست کہ این دو

بسران من در ورطهٔ ظلال کہ اوافتاده بود او را کشیده از دایرهٔ ظلال گذرانیده بمرتبهٔ اصل و اصل الاصل میرسانیدند و این نیز تنقیص اولیاء آن زمان است و از حضرت خواجه بزرگ قدس سره بحد تواتر رسیده است که میفرمودند که معرفت حضرت حق جل مجده بر بهاؤالدین حرامست اگر ابتداء او انتهاء بایزید نباشد و حال آنکه در مناقب حضرت سلطان العارفین قدس سره می آرند که الیایزید فی الاولیاء کالکرکی فی الطیور مراد آنست که از سلطان العارفین قدس سره جائے بلند پرواز نیست بجائے که او میرسد و رسیده است دیگری را مجال نے و این نیز سوء ادب باشد که گفته اند و حضرت شیخ شهاب الدین سهروردی کلمات توحید را بر توحید شهودی فرود آورده و در ماوراء انکار فرموده و کذالک امام محمد غزالی عینیت را در مسئله توحید که معتقد جمعی از اولیا است انکار مے فرمایند در کتاب السماع آورده است بعد ما بین معنے الغناء وهذه مفاضة من مغاضات علم المکاشفة منها نشأ خیال من ادعی الحلول والاتحاد وقال انا الحق وحوله تندر کلام النصاری فے دعوی اتحاد اللاهوت بالناسوت وهو غلط محض یضاهی من یحکم علے المرآة بصورة الحمرة من مقابلها انتهی و شیخ علاؤالدوله سمنانی که از ائمه متاخرین صوفیه است بسیار انکار بلیغ دارد برین مشرب توحید و اتحاد و میفرماید که آنچه شیخ ابن العربی الاندلسی از کشفیات نوشته است در ابتداء همه بر من وارد شده و از همه گذشتم و میگوید فوق عالم الوجود عالم الملک الودود حاصل آنکه انکار بعض بر بعض امریست شائع و ازین قبیل کلمات اولیاء که در تعرض حال یک دیگر است بسیار اند در جمع آن دفاتر سیاه خواهد شد و نمیتوان گفت که مقصود این اکابر تنقیص و تحقیر دیگر بوده است حاشا لله سبحانه ان یحقر مثلهم الآخر بمثل هامر اگر اینها بیکدیگر افتاده باشند و تزکیه نفوس خود ها نموده باشند و فخر و خیلا که اهل ورع را از آن عار است شعار خود ساخته باشند اطمینان کجا و تسلیم کرا و فرق میان ایشان باذیان کاران چه باشد فقل ما الفرق بینی و بینک یا سیدی مقصود ازین اظهار بیان معارف و حقایق و فرق میان صحیح و سقیم و تحقیق لوازم حالات ابتدا و وسط و انتها است این اقوال بدان میماند که حضرت امام شافعی رضی الله تعالے عنه بحضرت امام اعظم رضی الله تعالے عنه در می آویزد و امام محمد با امام ابو یوسف رضی الله تعالی عنهما تعرض مے نماید بیان احکام است که مستلزم تخطیه دیگرات نه آنکه مطلوب تخطیه است و فرق بین لزوم الشئے والتزامه و این طایفه ارباب علوم لدنیه اند و از محدثان امت حضرت خیر البشر علے صاحبها اشرف التسلیمات و اکمل التحیات اند که حضرت حق تعالے ایشان را برائے فیض عالم مرجوع ساخته و چنانکه کار خانه اهل ظاهر با اهل اجتهاد و دراے علما حق بر پا دولت خانه حقایق و اسرار باین اکابر حشمت و رونق افزا است هر کس از ایشان در رنگ علماء مجتهدین مامور است که وسع جهد خود فرماید و از دریافت خود خبر داده تمیز صحیح و سقیم بطالبان حق نماید خیانت این بزرگواران است که اظهار حال خود و دیگران نکنند و حسب دریافت خود تفضیل احد الحالین علے الآخر نکنند نعوذ بالله از ین است که یکے دیگر را بدنو حال منسوب سازد و خود را بتفوق وانماید و ایضا این طایفه گاہے مامور باشند باظهار امرے و حقوق حضرت خداوندی فوق حقوق همه دانسته باظهار امر مامور به اقدام مینمایند حافظ آداب معرفت میفرماید ؎ در پس آئینه طوطی صفتم داشته اند ✽ آنچه استاد ازل گفت بگو میگویم طرفه معامله الیست سخن در اوصاف اصحاب یمین مے رود که نقصان در یکے از آن صفات مستلزم قدح است مثلاً نقصان در اداء فرایض منجر بترک فرایض است که شین عظیم است و کذا القیاس فی غیرها حرف در مراتب تنوعات حالات و اختلاف مناصب و مقامات اهل الله است جل ذکره و عم نواله فرو تر نیامدن در نزول مستلزم غلبه عروج است که عبارت از مشاهده حق است بے رویة خلق و بودن با او است بے مزاحمت اغیار چندین از اولیاء کرام

وعرفاء عظام اندکه عروج بر نزول مقدم داشته اند واز نزول تحاشی نموده اند وندائے انتهی عدمالا اعود ابدا درزده طالب محو و اضمحلال وعدم رجوع اند بخلق وبزبان حال میگویند ؎ ونه خاکم ودر کوئی توام وقت خوشست ❊ ترسم اے دوست که بادی ببرد ناگاهم ❊ مگر اینها همه طالب نقصان اند هرچند مقام نزول حال وارثان انبیا است علیهم الصلوة والسلام ایشان را بعد اکمال عروج برائے تکمیل ناقصان بعالم فرستند اما مع ذلک مشارب اولیاء الله متفاوت است واستعدادات متنوعه برخی را نصیبی از مقامات انبیاء دهند ونائب مناب آنها فرموده مرجوع سازند وطائفه را از هستی خود خالی ساخته در مطالعه جمال خود انداخته روئے ایشان را از کوئے خود بیرون نیارند وساعتے بخود نگذارند قلم سرکش راه از جاء بجاء برد بر اصل سخن آمدیم اگه ازین تحقیقات ولوازم واحکام عروج ونزول وحقیقت کار فضل وفضیلت در ارباب هردو مقام که بتفصیل سبق ذکر رفت بوضوح تمام ظهور یافت که در کلام معرفت التیام حضرت مجدد الف ثانی قدس سره اصلا ترک ادب وگستاخی نیست و معترض که مبادرت نموده تحقیق مقام عروج ونزول باصطلاح اینطایفه علیه صوفیه نموده است بلے نمیدانم که در کلام حقایق احتشام حضرة قدوة العارفین قطب المحققین محی الدین ابن العربی که فرموده اند کلما علت معرفته نقص تصرفه بالهمة چه خواهد گفت که بعکس نقیض افاده این محصل میکند که هرکه تصرف او ناقص نباشد عالی معرفت نیست برین تقدیر که لازم مے آید حضرت غوث الثقلین قدس سره که کامل تصرف اند عالی المعرفة نباشند نعوذ بالله من هذا الاعتقاد مقصود آنست که اولیا را در کلمات خود جوششها است ووقتها اگر فرضا چیزے لازم آید که خلاف مجمع علیه وضروریات دین هم نباشد از جا نباید رفت واز تحقیق سابق معلوم نموده باشند که در کلام حضرت مجدد تفضیل ایشان بر حضرت غوث الثقلین عروجا ونزولا مطلقا لا لزوما ولا التزاما مفهوم نمی شود وفرض کردیم اگر مفهوم شود وبنابر کشف خود ازین ماجرا خبر داده باشند چون مخالف امر قطعی نیست النسب بحال اهل سلامت که خود را از مظان لغزش وساخط اولیاء الله سبحانه که غضب ایشان نمونه غضب الهی است نگهدارند آنست که آنجا تا استفاده بے مضایقه بگذارند و مزاحمت ننمایند واعتقاد داشته باشند که ان لربنا فی ایام دهرنا نفحات وحضرت مجدد الف ثانی را قدس سره درحق حضرت غوث الثقلین چه اعتقاد است وچه بزرگیهائے ایشان را بیان نموده است درآخر جلد ثالث در آخر مکتوب کمالات حضرت غوث آورده است ما آن مکتوب را برائے فایده تامه در اینجا نقل میکنیم فرموده اند راهها ئیکه بجناب قدس موصل اند دو راه اند راهیست که بقرب نبوت تعلق دارد علی اربابها الصلوة والسلام وموصل اصل الاصل است واصلان این راه بالاصالة انبیا اند علیهم الصلوات والتسلیمات واصحاب ایشان وسایر امتان تا کرا باین دولت بنوازند اگرچه قلیل بوده اند بل اقل ودرین راه توسط وحیلوله نیست هرکه ازین راه واصل است فیض میگیرد بے توسط احدے از اصل اخذ مینماید وهیچ یکے دیگرے را حایل نیست وراهیست که بقرب ولایة تعلق دارد واقطاب واوتاد وبدلا ونجبا وعامه اولیاء الله تعالے بهمین راه واصل اند وراه سلوک عبارت ازین راه است بلکه جذبه متعارفه نیز داخل همین است وتوسط وحیلوله درین راه کاین است وپیشوائے واصلان این راه وسرگروه اینها ومنبع فیض این بزرگواران حضرت علی مرتضی است کرم الله وجهه الکریم واین منصب عظیم الشان بایشان تعلق دارد ودرین مقام گویا هردو قدم مبارک آن سرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام بر فرق مبارک او است کرم الله وجهه و حضرت فاطمه وحضرات حسنین رضی الله تعالے عنهم درین مقام بایشان شریک اند انگارم که حضرت امیر قبل از نشاء عنصری نیز

ملاذ و ملجا این مقام بودند چنانچه بعد از نشاءِ عنصری و هر کرا فیض و هدایة ازین راه میرسد بتوسط ایشان میرسد چه ایشان بر
نقطهٔ منتهائے این راه اند و مرکز این مقام بایشان تعلق دارد و چون دوره حضرت امیر تمام شد این منصب عظیم القدر به
حضرات حسنین ترتیبا مفوض گشت و بعد از ایشان همان منصب بهر یکے از ائمه اثنا عشر علی الترتیب والتفصیل قرار گرفت و
در اعصار این بزرگواران همچنین بعد از ارتحال ایشان هر کرا فیض و هدایت میرسید بتوسط این بزرگواران بوده و بحیلولهٔ ایشان
هر چند اقطاب و نجبا بوده باشند و ملاذ و ملجاء همه ایشان بوده چه اطراف را غیر از لحوق بمرکز چاره نیست تا آنکه نوبت بحضرت
شیخ عبد القادر جیلانی قدس سره رسید و چون نوبت این بزرگوار رسید منصب مذکور باو قدس سره مفوض گشت و ما بین ائمه
مذکورین و حضرت شیخ هیچکس برین مرکز مشهود نمیگردد و وصول فیوض و برکات درین راه بهر که باشد از اقطاب و نجبا بتوسط
شریف او مفهوم مے شود چه این مرکز غیر او را میسر نشده ازینجاست که فرموده شعر افلت شموس الاولین وشمسنا ٭ ابدا علی افق
العلی لا تغرب ٭ مراد از شمس آفتاب فیضان هدایة و ارشاد است و از افول عدم فیضان مذکور چون بوجود حضرت شیخ
معامله که باولین تعلق داشت باو قرار گرفت و او واسطه وصول رشد و هدایت گردید چنانچه پیش از وے اولین بوده اند
و نیز تا معامله توسط فیضان برپا است بتوسط او است ناچار راست آمد افلت شموس الاولین الخ سوال این حکم منتقض
است بمجدد الف ثانی زیرا که در بیان معنے مجدد الف ثانی در مکتوبات جلد ثانی اندراج یافته است که هر چه از قسم فیض
دران مدت بامتان برسد بتوسط او باشد هر چند اقطاب و اوتاد باشند و بدلا و نجبا، وقت بوند گویم که مجدد الف درین
مقام نایب مقام حضرت شیخ است و بنیابت حضرت شیخ این معامله باو مربوط است چنانکه گفته اند نور القمر مستفاد
من نور الشمس فلا محذور و هذا سوال معنی مجدد الف که بالا مذکور شد مشکلست زیرا که در مدت مذکوره حضرت عیسے علی نبینا و علیه الصلوة
و السلام خواهد نزول فرمود و حضرت مهدی علیه الرضوان نیز ظهور خواهد نمود و معامله این بزرگواران برتر از آن است که بتوسط احدی
اخذ فیوض نمایند گویم که معامله توسط براه دویمی است ازدو راه مذکور که عبارت از قرب ولایت است و در راهِ اول که عبارت
از قرب نبوت است معامله توسط مفقود است هر که باین راه واصل گشته است هیچ حائلے و توسطے در میان ندارد و بے
توسط احدی اخذ فیوض و برکات مے نماید توسط و حیلولة در راه اخیر است فقط معارف آن موطن علاحده است چنانچه
گذشت و حضرت عیسے علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و حضرت مهدی علیه الرضوان براه اول واصل اند چنانچه حضرات شیخین
رضی الله تعالی عنهما براه اول واصل گشته و در ضمن آنسرور اند علیه و علی آله الصلوة والسلام و آنجا شان خاص دارند علے تفاوت
الدرجات انتهى فائده جلیله کرامة هر ولی تابع معجزه پیغمبر او است و کرامت متفرع بر صحت حال است و امر کرامت دائره
است بر ستر بخلاف معجزه که دران تحدے ضرور است و بطور اولیاء کرام کمال است ولالت دارد بر فناء بشریت ایشان
و قوت ارواح ایشان و حافظ از مکر و استدراج استقامت ولی است بر قدم شریعت محمدی علے صاحبها الصلوات
والتسلیمات تا که میزان شرع از دست نداده است خوارق که از و صادر گردد مسمات بکرامت اند و هر گاه میزان شرع از
دست داد آن خوارق او همه استدراج است و کشف شخصے که دلالت بر استحلال حرام نماید مکر و استدراج است و تحقق
بمقام استقامت چنانکه صاحب شرع فرموده است و خرق عادت که او را باستقامت نکشد علامت خذلان است

اعاذنا اللہ سبحانہ و اصحابنا و من انتمی الینا از اینجا دانستہ باشی کہ ہر صاحب خرق عادت ولی نیست لہذا بسیاری گمراہان و جوکیان کہ ریاضات پیش گیرند وری از خرق بر ایشان بکشایند پس خرق عادت مابین محق و مبطل مشترک آمد الحمد للہ رب العالمین اولا و اخرا ظاہرا و باطنا والصلوۃ والسلام علے رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین ٭

مکتوب پنجاہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان بافضیلت پناہ محمد یعقوب ساکن ہالہ کندھی در تحقیق معنی قول شیخ اکبر محی الدین ابن العربی الاندلسی کہ در فصوص الحکم واقع است ان ذات الحق یتطور باطوار الخ بیان المحامد الاربعۃ والحضرات الخمسۃ و معرفت کل مرتبۃ بکمال الامتیاز و نہایت التوضیح والایجاز و ما یناسب فی ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ اللہم لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علے نفسک من لدیک رب صل علے سرک الاعظم و مظہرک الاتم الافخم فی جمیع مناہلہ حسب درجتہ فی جمیع منازلہ اما بعد فضایل و فواضل پناہ حقایق و معارف آگاہ زبدہ محبان صادق میان یعقوب در کنف حمایت حق جل مجدہ بودہ بر مدارج عالیہ فایز باد مفاوضہ ارادت آگین چہرہ وصول افروخت از مطالعہ آن خورمی حاصل گردید فقرا بدعا یاد آورند ہموارہ شاد کام بودہ فایض الجود باشند قلمی نمودہ بودند کہ شیخ ابن العربی صاحب فصوص الحکم کہ قایل بوحدت وجود است گفتہ کہ ذات الحق یتطور باطوار الخ و دیگر الفاظ مثل آن بسمع مے رسد چنانکہ جامی میگوید ع پے روپوش کردہ یوسفش نام الخ مراد ازین اقوال مفہوم نمیگردد و محتاج بہ توضیح و تصریح است و دیگر این الفاظ کہ در مفتاح الصلوۃ واقع است اربع محامد ملحوظ دارد کہ الجمع بالجمع والتفرقۃ بالتفرقۃ موجب فہم این احقر مفصل فرمایند ظاہر گردید مجاملکم ما سرگشتہ بادیہ خمول را ذوق توحید شہود است نہ توحید وجود و تحقیق مسئلہ طایفہ وجودیہ از اہل مشرب آن می بایست اما چون سوال نمودند از جواب چارہ نے لاجرم ہر دو مسئلہ را در دو مقصد تحقیق کردہ میشود

المقصد الاول فی تحقیق المسئلۃ الاولی درین مقصد قول ارباب توحید وجود آوردہ بیان قول آنہا کردہ بتوحید شہود فرود آوردہ خواہد شد تا طالبان راہ حقیقت براہ صواب سلوک نمودہ از مزلہ اقدام احتیاط نمایند و باللہ التوفیق باید دانست شیخ ابن العربی و تابعان او کہ قایل بوحدت وجود ند گفتہ اند ان ذات الحق سبحانہ ہو الوجود المطلق الخاص وان ذلک الوجود لیس لہ فی حد ذاتہ ولا فی صفاتہ الحقیقیۃ شکل ولا حد ولا حصر و مع ہذا ظہر و تجلے بالشکل والحد ولم یتغیر عما کان من عدم الشکل و عدم الحد بل الآن کما کان وان الوجود واحد واللباس مختلفۃ و متعددۃ وان ذلک الوجود حقیقۃ جمیع الموجودات و باطنہا وان جمیع الکاینات حتی الذرۃ لا تخلو عن ذلک الوجود وان ذلک الوجود لیس بمعنے التحقق والحصول لانہما من المعانی المصدریۃ لیسا بموجودین فی الخارج فلا یطلق بہذا المعنی علے الحق الموجود فی الخارج تعالے عن ذلک علوا کبیرا بل عنینا بذلک الوجود الحقیقۃ المتصفۃ بہذہ الصفات اعنی وجودہا بذاتہا و وجود سایر الموجودات بہا و انتفاء غیرہا فی الخارج وان ذلک الوجود لا ینکشف لاحد فلا یدرکہ العقل ولا الوہم ولا الحواس ولا یاتی فی القیاس لان کلہن محدثات والمحدث لا یدرک

بالكهنه الا المحدث تعالى ذاته وصفاته عن الحدوث علوا كبيرا ومن اراد معرفته من هذا الوجه فقد ضيع وقته وان لذلك الوجود
مراتب كثيرة المرتبة الاولى مرتبة اللاتعين والاطلاق والذات البحت لا بمعنى ان قيد الاطلاق ومفهوم سلب التعين ثابتان
فى تلك المرتبة بل بمعنے ان ذلك الوجود فى تلك المرتبة منزه عن اضافة النعوت والصفات ومقدس عن كل قيد حتى
عن قيد الاطلاق ايضا وهذه المرتبة تسمى بالاحدية الذاتية وهى كنه الحق سبحانه وليس فوقها مرتبة اخرى بل جميع المراتب تحتها
والمرتبة الثانية مرتبة التعين الاول وهى عبارة عن علمه تعالى لذاته وصفاته ولجميع الموجودات على وجه الاجمال من غير
امتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى بالوحدة والحقيقة المحمدية على صاحبها افضل الصلوات واكمل التحيات والمرتبة
الثالثة مرتبة التعين الثانے وهى عبارة عن علمه تعالى لذاته وصفاته ولجميع الموجودات على طريق التفصيل وامتياز بعضها
عن بعض وهذه المرتبة تسمى عندهم بالواحدية والحقيقة الانسانية فهذه المراتب الثلثة كلها قديمة والتقدم والتاخر عقلى لا زمانى
والمرتبة الرابعة الارواح وهى عبارة عن الاشياء الكونية المجردة عن المادة البسيطة الغير المركبة التى تظهر على ذواتها وعلى
امثالها والمرتبة الخامسة مرتبة عالم المثال وهى عبارة عن الاشياء الكونية المركبة اللطيفة التى لا تقبل التجزى والتبعض والخرق
ولا الالتيام وهى برزخ باين عالمے الامر والخلق وهو مشتمل على صور ما فى العالم الجسمانى وهو اول مثال صورى فى الخارج
لما فى الحضرة العلمية ولهذا سمى بعالم المثال والمرتبة السادسة مرتبة عالم الاجسام وهى عبارة عن الاشياء الكونية المركبة الكثيفة
التى تقبل التجزى والتبعض والخرق والالتيام والمرتبة السابعة المرتبة الجامعة لجميع المراتب المذكورة الجسمانية والنورانية
والوحدة والواحدية وهى التجلى الاخير واللباس الاخير اى الظهور الاخير وهو الانسان فهذه سبع مراتب الاولى منها مرتبة اللاظهور
والستة الباقية منها هى مراتب الظهور الكلية والاخيرة منها اعنى الانسان اذا عرج فظهر فيه جميع المراتب المذكورة مع انبساطها
يقال له الانسان الكامل والعروج والانبساط على الوجه الاكمل كان فى نبينا صلى الله عليه وسلم ولهذا كان خاتم النبيين و
ان اطلاق اسماء مرتبة الالوهية لا يجوز على مرتبة الكون والخلق وكذا لا يجوز اطلاق اسماء مراتب الكون على مرتبة الالوهية
وان لذلك الوجود كمالين احدهما كمال ذاتى وثانيهما كمال اسمائى اما الكمال الذاتى فهو عبارة عن ظهوره تعالى على نفسه
بنفسه فى نفسه لنفسه بلا اعتبار الغير والغيرية والغناء المطلق لازم لهذا الكمال الذاتى ومعنے الغنا المطلق مشاهدته تعالى فے نفسه
جميع الشيون والاعتبارات الالهية مع الكيانية واحكامها ولوازمها ومقتضياتها على وجه كلى جملى لاندراج الكل فى بطون الذات
ووحدته كاندراج جميع الاعداد فى الواحد العددى وانما سميت غناء مطلقا لانه تعالى بهذه المشاهدة مستغنى عن ظهور العالم على وجه
التفصيل لا حاجة له فى حصول المشاهدة الى العالم وما فيه لان مشاهدة جميع الموجودات حاصلة له تعالى عند اندراج الكل فى
بطونه ووحدته وهذه المشاهدة تكون شهودا غيبيا علميا كشهود المفصل فے المجمل والكثير فے الواحد والنخلة مع الاغصان مع توابعها
فى النواة الواحدة واما الكمال الاسمائى فهو عبارة عن ظهوره تعالے على نفسه وشهود ذاته فى التعينات الخارجية اعنى العالم وما
فيه وهذا الشهود يكون شهودا عيانيا عينيا وجوديا كشهود المجمل فى المفصل والواحد فى الكثير والنواة فى النخلة وتوابعها وهذا الكمال الاسمائى
من حيث التحقق والظهور موقوف على وجود العالم وما فيه لان معناه السابق لا يحصل الا بظهور العالم على وجه التفصيل وان ذلك الوجود
ليس بحال فى الموجودات ولا متحد بها لان الحلول والاتحاد لا يتصور الا بين الوجودين حتى يحل احدهما فى الآخر او يتحد احدهما بالآخر و

الوجود واحد والواحد لا تعدد له اصلا وانما التعدد فی الصفات علی ما یشهده ذوق العارفین ووجدانهم وان العبودیة والتکالیف
والراحة والعذاب والآلام کلها راجعة الی التعینات وان ذلک الوجود باعتبار مرتبة الاطلاق منزه عن هذه الاشیاء کلها وان
ذلک الوجود محیط لجمیع الموجودات کاحاطة الملزوم باللازم والموصوف بالصفات لا کاحاطة الظرف بالمظروف او الکل
بالجزء تعالی عن ذلک علوا کبیرا وان ذلک الوجود کما انه باعتبار مخفی اطلاقه ظاهر فی ذوات جمیع الموجودات بحیث یکون ذلک
الوجود فی تلک الذوات عین تلک الذوات کما کانت تلک الذوات قبل الظهور فی ذلک الوجود عین الوجود کذلک
الصفات الکاملة لذلک الوجود باعتبار کلیتها واطلاقها ظاهرة فی جمیع صفات الموجودات بحیث تکون تلک الصفات
الکاملة فی ضمن صفات الموجودات عین صفات الموجودات کما کانت صفات الموجودات قبل الوجود فی تلک الصفات
الکاملة عین تلک الصفات الکاملة وان العالم بجمیع اجزائه اعراض والمعروض هو الوجود. وان للعالم ثلثة مواطن احدها التعین
الاول ویسمی فیه شیونا وثانیها التعین الثانی ویسمی اعیانا ثابتة وثالثها فی الخارج ویسمی فیه اعیانا خارجیة وان الاعیان الثابتة
ما شمت رائحة الوجود فی الخارج وانما الظاهر احکامها وآثارها وان المدرک اولا فی کل شیئ هو الوجود وبواسطة یدرک ذلک
الشیئ کالنور بالنسبة الی سائر الالوان والاشکال ولاجل دوام الظهور وشدته لا یعلم هذا الادراک الا الخواص وان جمیع الموجودات
من حیث الوجود عین الحق سبحانه وتعالی ومن حیث التعین غیر الحق سبحانه وتعالی والغیریة اعتباریة واما من حیث الحقیقة فالکل هو الحق سبحانه
وتعالی ومثاله الحباب والموج وکوز الثلج فان کلهن من حیث الحقیقة عین الماء ومن حیث التعین غیر الماء وکذا السراب من حیث الحقیقة عین الهواء ومن
حیث التعین غیر الهواء والسراب فی الحقیقة هو ظهر بصورة الماء قالوا والدلائل علی وحدة الوجود کثیرة من القرآن والاحادیث قالوا وان القرب
قربان قرب النوافل وقرب الفرایض واما قرب النوافل فهو زوال صفات البشریة وظهور صفاته تعالی علیه بان یحیی ویمیت
باذنه تعالی ویسمع ویبصر من جمیع جسده لا من الاذن والعین فقط وکذا یسمع المسموعات من بعید ویبصر المبصرات من
بعید علی هذا القیاس وهذا فناء الصفات فی صفات الله تعالی وهو ثمرة النوافل واما قرب الفرایض فهو فناء العبد بالکلیة
عن شعور جمیع الموجودات حتی عن نفسه ایضا بحیث لم یبق فی نظره الا وجود الحق سبحانه وهذا معنی فناء العبد فی الله تعالی وهو
ثمرة الفرایض ومن القائلین بوحدة الوجود من یعلم ان الحق سبحانه وتعالی حقیقة جمیع الموجودات وباطنها علما یقینیا ولکن لا
یشاهد الحق سبحانه فی الخلق شهودا حالیا بالقلب وهذه المرتبة اولی واعلی من المرتبة الاولی ومنهم من یشاهد الحق فی الخلق
والخلق فی الحق بحیث لا یکون احدهما مانعا عن الآخر وهذه المرتبة الاخیرة اولی واعلی من المرتبتین السابقتین انتهی قوله و
منهم من یشاهد الحق فی الخلق الخ یعنی منهم من یری بالقلب وجودا واحدا بعینه حقا من وجه الاطلاق وخلقا من وجه التقیید
بحیث لا یکون شهود الحق والوحدة مانعا عن شهود الخلق والکثرة ولا شهود الخلق والکثرة مانعا عن شهود الحق والوحدة هذه
الذی فهم من شرح الرباعیات ویحتمل ان یکون معناه ان منهم من یشاهد الحق فی الخلق بالقلب والخلق فی الحق بعین
الراس بحیث لا یکون احدهما مانعا عن الآخر هذا الذی فهم من رسالة نصیر الحق محمود یوسف فان فیها هکذا غیب بغیب وشاهد
بشاهد مشغول گردد چنانچه نه غیب را خبر از شاهد ونه شاهد را خبر از غیب باشد انتهی از مما ذکر دانسته باشی که نزد ایشان
همان وجود مطلق است که بکمالات خود در جمیع مراتب ظهور نموده است آن وجود نزد ایشان در حد ذات خود در جمیع

نسب واعتبارات وشکل وحد معرا ومنزه است ومع ذالک باطوار جلوه نموده وبشکل وحد ظهور فرموده است وایشان
چون ظل راعین اصل میدانند بهمه اوست قایل گردیده اند وحال انکه ظل عین اصل نیست چه دو چیز مغایرة میخوانند
وقول نیک در توحید وجود آنست که گویند که این همه ظهورات اوست وهمان وجودیست که در جمیع مراتب ظهور نموده است
ودر مرایاء متعدده ظاهر گردیده است نه انکه اینهمه اوست وصفات را که راجع بعلم می دانند آن صفات حضرت حق تعالے
نیستند آن همه ظلال صفات اند وشبه ومثال آن صفات که در خانه علم عکوس وظلال آنها در مرایاء عدمیه ظاهر گشته حقایق
ممکنات گردیده اند این توحید از روئے تحقیق در شهود است وتحقیق مقام آنست که صفاتِ هشتگانه حضرت حق
تعالیٰ که نزد اهل الله شکر الله تعالی سعیهم در خارج موجود اند البته در خارج از ذات حق تعالے متمیز اند بتمیز بیچونی وبیچگونی
واز همدیگر ایضا متمیز و باوجود تمیز خارجی در مرتبه علم ایضا تفصیلی وتمیزی پیدا کرده اند ومنعکس گشته اند وهر اسمے وصفتے
را در مرتبه علم مقابلی است ومقتضی مثلاً صفة العلم را در مرتبه علم مقابلی است که عدم علم باشد که معبر بجهل است وصفت
قدرت را مقابلی است عجز که معبر بعدم قدرت است وعلی هذا القیاس وآن عدمات ایضاً در علم واجبی تعالیٰ شانه تفصیلی
وتمیزے پیدا کرده اند ومرایا اسماء وصفات متقابله خود گشته اند ومجالے ظهور آنها شده اند آن عدمات باآن عکوس اسماء و
صفات حقایق ممکنات شده اند چه تمیز غیر از مقابلی صورت نمیگیرد وشیونات ذاتیه حضرت حق تعالیٰ اگرچه عین ذات
اند در خارج حضرت حق تعالیٰ آنها را در مرتبه واحدیت جدا جدا داشته است چه علم مقتضی تمیز است پس شیونات
ایضا در خانه علم تمیزے پیدا کرده اند وهر شانے مقتضی تمیز خاص وتشخیص علیحده گردیده است آن شیونات متمائزه ایضا
در علم مقابلات ونقایض دارند در علم کما مر آن مقابلات باآن عکوس شیونات متمائزه در علم ممکنات نام یافته اند واگر
شیونات متمائزه در علم را حقایق ممکنات گفته شود نیز جائز است که ممکن آنست که وجود وعدم او در وے متساوی باشد
ودر اینها همچنین است زیرا که اینها برازخ اند بین الوجود والعدم نسبت بذات خویش روے بوجود دارند چه شیونات در
خارج عین ذات اند ونسبت تمیز وتشخیص او بعدم دارند چه تمیز وجود بعدم است وبالضد تتبین الاشیاء وگفته اند مصرع
متبین نشود جز بضد این صور علمیه در خانه علم ظاهر گشته اند واز خانه علم نه برآمده اند قادر مختار هرگاه ماهیتی را ازین ماهیات
ممتزجه بوجود ظلے که پرتویست از حضرتِ وجود متصف گردانیده موجود خارجی ساخته بالجمله آن صور علمیة را بظاهر وجود نسبت
مجهول الکیفیت بخشیده وبرتوی از حضرت وجود برآن انداخته مبداء آثار خارجیه گردانیده پس وجود ممکن در علم وخارج
در رنگ سایر صفات او پرتوی است از حضرت وجود وکمالات او مثلا علم ممکن پرتویست از علم واجب تعالے
وتقدس وظلے است از ان که در مقابل خود منعکس گشته است وقدرت ممکن ایضا ظلے است از قدرت واجب
تعالے که در علم عجز که مقابل اوست منعکس شده است وهمچنین وجود ممکن ظلے است از حضرت وجود که در
مرات عدم که مقابل او است منعکس گشته است وخلق عبارت از ایجاد آن نسبت مجهول الکیفیة است همان نسبت
سبب نماینده حقایق در خارج شده است چنانکه صورت شخصے را نسبتے بائینه که محاذی او است پیدا آید و
سبب نمایندگی او در آئینه گردد وآئینه همچنان بر بیرنگی وصفائی خود باشد از اینجا معلوم گردید که مظهریت ومرائیت

عالم مراسماء وصفات را مرائیت اواست مرصور اسماء وصفات را نہ اسماء وصفات را باعیانها چہ اسم در رنگ مسمی محاط ہیچ مرآت نمے شود وصفت ہمچون موصوف مقید ہیچ مظہر نمیگردد وایضا معلوم شد کہ کثرت در فعل وصفت حضرت حق تعالے سبب متعلقات است صفت او تعالیٰ چون ذات او تعالے یگانہ است کہ اصلا گنجایش کثرت ندارد بواسطہ تعلق متعدد ومتکثر مینمایند مثلا فعل حق تعالے از ازل تا ابد یک فعل است لیکن چون متعلق این فعل اشیا متعددہ است آن فعل نیز متعدد مینماید چنانکہ ذات جامع جمیع اضداد است فعل وصفت او نیز جامع اضداد اند پس ہمان یک فعل در جائے بصورت احیا ظاہر میگردد ودر جاے برنگ اماتت ظاہر مے آید ودر محلے ہمان فعل را انعام واکرام گویند ودر موضع دیگر ایلام وانتقام مے نامند وہمچنان کلام کہ صفت او است یگانہ است واز ازل تا ابد ہمان یک سخن متکلم است چہ خرس وسکوت بر حضرت حق تعالے جایز نیست وہمان یک کلام بواسطہ تعلق بمحال مختلفہ کلمات متعددہ وصیغ متباینہ مے نماید گاہے آن را امر میگویند وگاہے نہی وعلے ہذا القیاس وہمچنین آنچہ علما گفتہ اند کہ لا یجری علیہ تعالے زمان زیرا کہ از ازل تا ابد نزد او تعالے حاضر است ونسبت با او سبحانہ وتعالے ماضی ومستقبل نیست لیکن چون در آن یک آن امور متعددہ بظہور مے آیند واشیاء متباینہ بر لوح ہستی مے نمایند آن یک آن بواسطہ تعلق آنات متکثرہ واز منہ متعددہ مینماید ازین تحقیق دانستہ باشی کہ ظہور ذات وصفات نیست ظہور در ظلال ذات وصفات است بلکہ در مرتبہ ظل ظل است وظلال کہ در مرایاء عدمیہ در نظر مے آیند عین اصل نیستند چون عکس روی زید در مرآت در مرتبہ کہ زید است مرات وجود ندارد ونہ زید در مرتبہ مرآت نزول فرمودہ است در آئینہ محض ظہور وجود زید وکمالات او است وظلال چون شبہ ومثال اصل اند سالک را در شہود غلط می افتد می پندارد کہ آنچہ در مرایا در نظر مے آید عین اصل است وچون طفل روی خود در آئینہ دیدہ فریفتہ میگردد وبالغان طریقت اند کہ فرق در ظل واصل نمودہ بحقیقت کار رسیدہ اند حافظ آداب معرفت علیہ الرحمۃ والغفران چہ لطیف اشارتے در شکل مقامات مے فرمایند بلیت دور است سر آب درین بادیہ ہوشدار ✣ تا غول بیابان نفریبد بسراب ✣ باید کہ این معرفت محیرہ را بدین طریق کہ سمت تحریر یافتہ باید دانست وازین نصب وعلامات باطراف میل نباید نمود تا براہ سلامت پے بمقصد بردہ شود وباللہ التوفیق المقصد الثانی فی تحقیق المسئلۃ الثانیۃ وہی المحامد الاربعۃ واین مسئلہ موقوف است بر دانستن مقام جمع وجمع الجمع وفرق بعد الجمع وفرق قبل الجمع در اصطلاحات شیخ عبد الرزاق کاشے آوردہ است کہ جمع شہود حق است بے خلق ودر شرح گلشن راز آوردہ کہ جمع در اصطلاح این طایفہ علیہ مقابل فرق است وفرق احتجاب است از حق بخلق یعنے ہمہ خلق بیند وحق را من کل الوجوہ غیر داند وجمع مشاہدہ حق است بے خلق واین مرتبہ فناء سالک است چہ تا زمانے کہ ہستی سالک بر جائے باشد شہود حق بے خلق نیست ودر رشحات آوردہ است کہ بعض عرفا گفتہ اند کہ چون خدائے تعالیٰ بذات خود بر کسے تجلے کند این کس جمیع ذوات موجودات وصفات وافعال ایشان را در اشعۂ ذات وصفات وافعال وے سبحانہ متلاشی یابد ونسبت نفس خود را بموجودات چنان یابد کہ گوئے وے پدر موجودات است واین موجودات نسبت با وے اعضائے وے اند وفرو نمے اید چیزے بر ہیچ یک ازین موجودات الا آنگہ مے بیند کہ بر وے فرود آمدہ وے مے بیند ذات خود را ذات حق

واحد وصفت خود را صفت وے و فعل خود را فعل وے بنا برانکہ مستہلک شدہ در عین توحید و استہلاک در عین توحید مستلزم
آنست کہ آنچہ منسوب باو است بخود منسوب یابد و نیت ایشان را در توحید مقامے کہ ورائے این مرتبہ باشد و چون
منجذب شد بصیرت بمشاہدہ جمال ذات نور عقل کہ فارق بود میان اشیا و ممکن و واجب را از ہم جدا میکرد پوشیدہ شد
در غلبہ نور ذات قدیم و تمیز میان قدیم و حادث برخواست از برائے انکہ باطل نا چیز میشود در زمان پیدا
شدن حق و اینحالت را در عرف این طایفہ جمع گویند و در تحقیقات آوردہ کہ چون اکوان ہمہ موہوم موجود اند تا اگر سلب وجود از
ایشان کنی عدم محض شوند و وجود بالذات حق را ثابت پس وجود ہمہ موجودات پرتو وجود او باشد چہ کسے را از خود وجودے
نیست مگر انکہ از حق سبحانہ در وے پرتوے انداختہ پس جز او موجودے نباشد و لما انجذب بصیرت الروح الی مشاہدۃ
جمال الذات استتر نور العقل الفارق بین الاشیاء فی غلبۃ نور الذات القدیمۃ وارتفع التمیز بین القدم والحدوث لزہوق
الباطل عند مجی الحق و تسمی ہذہ الحالۃ جمعا جمع جامع تفاصیل مقامات بود کہ حق را بے خلق ببصر بصیرۃ بینند و در مقام جمع ہر
یک از قوائی مختلفہ کار آن دیگرے کند چنانچہ چشم گوش گردد و گوش چشم شود تا بہمہ بینید و بہمہ شنود و بہمہ بگوید چنانچہ دست
دران مقام سخن گوید مولوی رومی قدس سرہ فرمودہ اند کہ بجہت بے حد و نہایت علل و اسباب مرتفع مے شوند و احکام
تضاد ما بہ الامتیاز از میان برمیخیزند زیرا کہ این مخالفات در احکام بدن است کہ مدارک حواس مختلفہ است و این اختلاف
بواسطہ اختلاف محال ادراک است و استعدادات خاصہ کہ استعداد چشم چیزے است و استعداد گوش چیزے دیگر
از یکے دیدن مے آید و از یکے شنیدن پس نہ چشم گوش تواند شد و نہ گوش چشم ولیکن چون احکام بدن از میان برخیزد
و شخصے باحکام جان رسد آنچہ نظر بمحل و استعداد محل در ہمہ مختلف است نظر باصل در ہمہ متحد شد پس بحکم آن اتحاد شنیدن
متصف شود بخاصیۃ دیدن و دیدن متصف شود بخاصیت شنیدن پس من حیث الاتصاف بجامع الاتحاد گوش چشم
و چشم گوش و علی ہذا القیاس در سایر مشاعر و مدارک چنین و تا از احکام بدن منخلع و پاک نشوند باین معنے نرسند و در دفتر
چہارم از مثنوی باین معنے میفرمایند مثنوی وارہی از تنگی واز ننگ و نام * عشق اندر عشق بینی والسلام * پس بدانی چونکہ
رستی از بدن * گوش و بینی چشم مے باید شدن * راست گفتہ آن شہ شیرین زبان * چشم گردد مو بموئے عارفان * باید
دانست انکہ جمع در اصطلاح قوم اطلاق مے کنند بر معانی متعددہ بعض ازان آنست کہ ایشان اشارت مے کنند بجمع بمشاہدہ
حق بلا خلق و مشاہدہ خلق بلا حق و میگویند کہ جمع اشتغال است بحق بحیثیتے کہ جمع شود ہمت و فارغ شود خاطر برائے توجہ سوئے
حضرت قدس او تعالیٰ و فرق عبارۃ از تفرق خاطر است از توجہ و قریب است باینکہ در تفرقہ میگویند کہ تفرقہ عبارتست از اشتغال
نفس بقولئے بدن و تصرف دران و انہماک در لذات نفس و جمع عبارت است از اقبال نفس بر عالم قدس مشتغل باشد
باآن از عالم حس و گفتہ اند جمع اجتماع ہمت نفس است بر عبادت حق بحیثیتے کہ ذاہل سازد نفس را اجتماع ہمت بر عبادت
از التفات بخلق و ارادہ کردہ میشود بجمع ایضا اشتغال بشہود اللہ تعالےٰ و نسیان ماسوئے اللہ و بتفرقہ اشتغال از حق تعالیٰ
بماسوئ اللہ تعالیٰ و گاہے اطلاق میکنند جمع را و ارادہ میدارند بآن شہود ماسوے اللہ را قایم باللہ تعالیٰ و گاہے تعبیر میکنند
بجمع از حال انکہ ثابت میکنند نفس را و ثابت میکنند حق تعالیٰ شانہ را و لکن مشاہدہ میکنند ہمہ را قایم بحق و گاہے ارادہ مے کنند

بجمع شهود وحدة را در کثرة و نام برده میشود عالم جمع را حضرت الجمع و مقام الجمع و آن آنست که مشاهده کند ذات را بحیثیت واحدیت محیط او مر جمیع اسماء و حقایق را و گاهے اراده میشود یکے از منازل عشره که مشتمل است بر آن قسم نهایات از منازل السائرین الی الحق سبحانه و هو المنزل الذی افاز لسائر فیه بتحقق بحقیقة الجمع بین النفی و التفرقة و بین اثباتها و ذلک بان یری الجمل فی تفصیله و التفصیل فی جملة فی جمیع المراتب الحقیقة و الخلقیة و لهذا الصحیح لا علی مقامات التوحید بتلاشی الحدث فی القدم و الغین فی العین و قد یراد با لجمع حضرت الجمع و هی الحقیقة البرزخیة الجامعة بین الواحدیة و الاحدیة و بین المبداء و المنتهی و الظهور و البطون و قد یطلق و یراد به التعین الثانی در عوارف آورده است انما الجمع حکم الروح و التفرقة حکم القالب خواجه ابو علی رح فرموده اند اثبات حق در جمع است و اثبات خلق در تفرقه و در رساله غریب آورده است که جمع وصل است و تفرقه فصل و جمع الجمع در اصطلاح اینطائفه علیه گاهے اطلاق میکنند مراد مے دارند تعین اول و گاهے اطلاق میکنند و اراده میدارند استهلاک در حق بالکلیه و گاهے اراده دارند شهود خلق قائم بحق یعنے بحکم و فی انفسکم افلا تبصرون حق را در جمیع موجودات و مخلوقات مشاهده مے نمایند هر جا بصفتے دیگر ظاهر گشته و گاهے اراده دارند بآن شهود وحدت در کثرت و شهود کثرت در وحدت و این مقام البقاء بالله است و این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی نیز گویند و صحو بعد المحو هم میخوانند چه بعد از وحدت صرف که جمع و محو است بمقام فرق و صحو تنزل نموده و ازین اعلے تر مقامی کامل را نیست چه هر شے چنانچه هست می بیند و می داند و صاحب این مقام وحدة در کثرت و کثرت در وحدت مشاهده می نماید و نزد این کامل وحدت آئینه کثرت است و کثرت آئینه وحدت و صاحب این مقام چنانچه برویت کثرت محجب از وحدت حقیقی نمیشود برویت وحدت نیز محتجب از کثرت نمیگردد و همین مقام را مقام دعوت و ارشاد گفته اند در اصطلاحات شیخ عبد الرزاق کاشی آورده است که جمع الجمع شهود خلق است قائم بحق و مسمی میگردد و آن بفرق بعد الجمع و در تحقیقات آورده است جمع الجمع آنکه خلق را بحق بینند یعنے قیام وجود خلق بحق بدانند و این را فرق بعد الجمع نیز گویند و چون سالک کامل السیر بمقام فرق بعد الجمع برسد و چنان باشد که با وجود آنکه همه حق داند و حق بیند چنان متمکن باشد که در حق خلق بیند و در خلق حق بیند و حق و خلق باهم بیند و هیچ ازان حالات مانع و حاجب وے از حق بینی نشود و این مقام اکمل و افضل است از مقام جمع چرا که درین حالت حق را در مرتبه احدیت میداند و در مظاهر می شناسد پس وحدت در عین کثرت می بیند و کثرت در عین وحدت می یابد و این مقام را صحو بعد المحو نیز گویند پس از مشایخ در هر مقامے سخنان صادر شده اند دران تامل باید کرد که این سخن نسبت بکدام مقام از ایشان واقع شده دران تصرف نباید کرد و جمع را بر دو قسم تقسیم کرده اند جمع سلامت و جمع تکسیر جمع سلامت در اصطلاح ایشان آنست که حق سبحانه و تعالی را عادر غلبه حال و قوة وجد و قلق شوق که در بنده پدید آرد حافظ بنده باشد و امر خود بظاهر وے میراند و بر انگزاردن فرمان و مجاهده می آراید و نگهدارد چنانکه سهل بن عبد الله تستری و ابو حفص حداد نشاپوری و ابو العباس سیاری مروزی و ابو یزید بسطامی و ابو بکر شبلی و ابو الحسن حصری و جماعتی از کبار مشایخ قدس الله ارواحهم پیوسته مغلوب الحال بودندی تا وقت نماز آمدی آنگاه بحال خود باز آمدندی و چون نماز گزارده بودندی باز مغلوب گشتندی و جمع تکسیر در اصطلاح ایشان آنست که بنده اندر حکم وله مغلوب شود و حکمش

چون مجانبین بود پس یکے ازین دو معذور بود و یکے مشکور و آنکہ شکور بود روز گارش قوی ترازان بود کہ معذور باشد باید دانست جمع و تفرقہ در جمیع مراتب سلوک صورت میگیرد آول درجہ در جمع و تفرقہ آنست کہ جملہ حواس واندامہا در ولایت دین و خانہ مسلمانی و حجرہ تقوی مقیم و مستقر بود تا در وظایف و حقوق دین جمع باشد و اگر یکے ازین حواس بر خلاف دین از بند و ساق امر و نہی و طاعت کتاب و سنت بیرون نشود در عالم دین تفرقہ لازم او باشد و درجہ دویم در جمع و تفرقہ آنست کہ این حواس و اعضا اگرچہ از محرمات دور بوند و در اجتناب از محرمات در مقام جمع بود لیکن در شہوات حلالی در عین تفرقہ بود زیرا کہ شہوت حلال چون بمقدار ضرورة و حاجت تن نبود نفس پرستی بود نفس پرستی مایۂ ہمہ کدورتہا و وحشتہا و ظلمتہاء عالم دل بود و گرفتاری شہوات حلال و نہمات جایز شرع تفرقہ عالم دل است چون دل یکے است و آن دل در وادیہائے شہوات متفرق شد در طاعت خدائے تعالی کجا جمع گردد و چون روے بجمعیت نہد بجدے رسد کہ خوردن و پوشیدن و انواع تمتعات محنت و مصیبت روزگارش شود و عبادت پروردگار جل عظمتہ قرة العین او گردد و گرفتار طاعت و خدمت شود درین وقت تفرقہ گرفتاری شہوات حلالے از وے رود و در گرفتاری طاعت و خدمت حضرت حق جمع حاصل میگردد درجہ سیوم در جمع و تفرقہ آنست کہ چون طاعت حضرت حق تعالی مشرب و مذہب او گشت و ہمچنانکہ در ابتدا دکان مکاسب پیوستہ معمور داشتے بمعاملت تجارت اکنون دکان نیاز و سوز و عیب نہادن بر خویش بقدر وسع آباد دارد و در این معنے جمع باشد اما تفرقہ وے درین درجہ آن باشد کہ بتن خدمت میکند لیکن بدل غائب مے باشد بچشم مے گرید لیکن باندیشہ ہر جا مے رود بزبان عذر میخواہد و بطبع ہر جامی آویزد و این عین تفرقہ بود و درین درجہ آنگاہ ازین تفرقہ بعالم جمع رسد کہ دل در ارادت حق سبحانہ قرار گیرد و دایم از جملہ حواسہا مبری بود چنانکہ بتن استادہ بود در قدم گاہ طاعت معرض از ہمہ شہوتہا چون دل جمع گشت در یک ارادت آنگاہ ہر چند گرمتر و خستہ تر و در مقام طلب تیز تر در گذاردن واجبات حریص تر و در خصومت اضداد راہ تمام تر صفت جمعیت درست تر و از قید تفرقہ آزاد تر شود درجہ چہارم در جمع و تفرقہ آنست کہ دل اگرچہ ہمہ طاعت گردد و تن ہمہ خدمت گردد چنانکہ در خدمت و طاعت ہیچ شرکتے از ہوا و نفس نماند و این ہر چند جمعیت طاعت است لیکن تفرقہ از انجا است کہ نظر صادقان و مخلصان بر طاعت نیست از بہر آنکہ ناظر طاعت بودن در حال طاعت و نگریستن بحال خدمت در حال خدمت متفرق شدن است از دید جمال توفیق طاعت و نگریستن بغیر است خدمت و طاعت اگرچہ محمود است لیکن بآن مشغول شدن از دید توفیق حضرت حق تعالی نامبارک است درجہ پنجم در جمع و تفرقہ آنست کہ ہر چند کہ بندہ در نظارہ توفیق جمع بود و لیکن چون در محل طمع عوض ثواب است در تفرقہ بود و برین قیاس در جمیع مراتب جمع و تفرقہ روی مید ہد ہر سالک راہ طریقت را لازم کہ در ہر منزلے کہ فرود آید خود را از تفرقہ نگہدارد و درین گفتگوئے از مقصد دور ماندیم بر اصل سخن رویم و پردہ از روے مقصد برداریم چون جمع و تفرقہ دانستہ شد باید دانست حمد در لغت بفتح اول و سکون دویم بمعنے ستودن و ستایش است و در عرف این طایفہ علیہ صوفیہ قدس اللہ تعالی اسرارہم عبارت است از اظہار کمال محمود بصفات

جمال ولغوت جلال برسبیل تعظیم واجلال وآن یا ازمرتبہ جمع است برجمع چنانکہ حضرت حق سبحانہ وتعالی درمرتبہ غیب ومعانی مثلاً اظہار کرد کمالات خود را برخود بتعین وتجلے اول وثانی وما اشتمل علیہ من الشیون والاعتبارات اولا والحقایق الالہیۃ والکونیۃ ثانیا ودرین مرتبہ علیہ خود شاہد است وخود مشہود کان اللہ ولم یکن معہ شیئ وازاین جا حضرت سرالاعظم صلے اللہ علیہ وسلم گفتہ اند لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علے نفسک رباعی دی عشق سخنہائے نہانی میگفت * اسرار جمال جاودانی میگفت * اوصاف کمال خویش درپردہ غیب * با خود بزبان بے زبانی میگفت * ویا ازمرتبہ فرق است برفرق چنانکہ مظاہر خلقیہ ومجالی گویند بالسنہ اقوال وافعال واحوال اظہار کمال وجمال یکدیگر وثناء یکدیگر بمنصبہ ظہور آرند وآن بحقیقت حمد حضرت حق تعالی است مرخودش را بواسطہ ظہور بحضرات مراتب وجود وشہود چہ ہرکہ اظہار کمال دیگرے میکند آن اثر کمال حضرت حق است تعالی شانہ کہ درمرایا ظہور نمودہ و پرتوی انداختہ پس این حمد راجع بصاحب کمالے باشد نہ بآئینہ چہ آئینہ جز اراءت حظے ندارد رباعی ہرصبح کہ میزنند بلبلان بچمن * کلبانگ حال یاسمین وسرو سمن * باشد ہمہ وصف شہ خوبان جہان * کایدز زبان شان بگوش ولمن * ویا ازمرتبہ جمع برفرق چنانکہ بافاضہ نور وجود برحقائق واعیان موجودات کہ بلسان اصطلاح ازان بفیض مقدس تعبیر میکنند اظہار میکند استعدادات وقابلیات ایشان مروجود وکمالات تابعہ ایرادین استعدادات وقابلیات از مقتضیات فیض اقدس است باوجود بسط بساط وجود بر ممکنات ووضع موایدکرم خود کہ نہایت ندارد وصف شان میکند وانک لعلی عظیم ونحو ذالک رباعی ذات او غنی است زبودہ نابودہ * مادام مستقر عز آسودہ * عکس رخ خود زمرایا بنمودہ * وآنکہ بہ کمال حسن شان بستودہ * ویا ازمرتبہ فرق برجمع است چنانکہ جمیع مراتب وجود روحا ومثالا وحسًا بجمیع السنہ قولا وفعلا وحالا حمد حضرت ذوالجلال والاکرام میگویند واظہار کمال ذات وصفات وافعال حضرت او میگویند رباعی خوبان کہ عقل ربا وفریب جانند ہمہ * درشیوہ دلبری شہرہ جہانند ہمہ * ہرچند بشیوہ حسن واستانند ہمہ * از صفحہ حسن خط جمال تو خوانند ہمہ * ازاین جا دانستہ باشی کہ این ہمہ محبت ومیل جمیل حقیقی است عز شانہ بجمال خودش جمعا وتفصیلا چہ ان یا ازمقام جمع است بجمع آن شہود جمال ذاتست درمرات ذات بے توسط کائنات باین مرتبہ اشارت است آنچہ درحدیث آمدہ است المؤمن مرات المؤمن ویا ازجمع بتفصیل چنانکہ آن ذات یگانہ درمظاہر بے حد وکرانہ مشاہدہ لمعات جمال خود میکند ومطالعہ صفات کمال خود مے نماید ویا ازتفصیل بتفصیل چنانکہ اکثر افراد انسانی عکس جمال مطلق را درمرایاے تفاصیل آثارے مشاہدہ کنند وجمال مقید زایل را مقصود کلی دانند وبلذات وصال خورسند وبمحنت فراق دردمند گردند ویا ازتفصیل بجمع چنانکہ بعضے ازخواص رخت فکرت ازکارخانہ افعال وآثار بیرون بردہ اند وخرق حجب واستار شیون وصفات کہ مبادی افعال وآثار اند کردہ متعلق ہمم وقبلہ گاہ توجہات ایشان جز ذات متعالے صفات رفیع الدرجات امرے دیگرے نیست فافہم وبرتو پوشیدہ نرود آنکہ محامد اربعہ ملاحظہ نمودن باوجود برپا نمودن نماز ممکن است غیر محال چہ سالک چون درمرتبہ عدالت فرود آید ونزول نماید درحق او شانے مانع شان دیگر نیست حضرت حق تعالے میفرماید رجال لاتلہیہم تجارۃ ولا بیع عن ذکر اللہ فافہم ولاتکن من القاصرین ودرین محل سوال

وجواب است وتحریر آن وقت مساعدة نمود اگر ثانی الحال توفیق رفیق گشت بتحریر آن مبادرت کرده خواهد شد وبالله التوفیق لیکن معانی محامد اربعه بتفصیل در حاشیه فتوحات غیبه شرح عقاید صوفیه بیان نموده شده آنجا رجوع نمایند والحمد لله رب العالمین اولا وآخرا باطنا وظاهرا والصلوة والسلام علی رسوله محمد وعلی آله واصحابه اجمعین *

مکتوب پنجاه ویکم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت الیشان مالیضا باحقر خدمه فقیر محمد فاضل در حقیقت شهود ومشاهده وزوال علم حصولی وحضوری وفنا وبقا وبیان مرتبه قاب قوسین او ادنی ومعرفت کمالات ولایت کبری ووصول بوصل ربانی ورجوع بوجود موهوب حقانی وحصول ایمان بالغیب حقیقی واسلام تحقیقی بمرتبه کمالات ظاهر النبوة وصحو بعد المحو ودریافت عین الیقین وحق الیقین مرتبه اخص الخواص وبیان کیفیت ادراک مرکب بعد الادراک البسیط وغیر ذالک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وحده والصلوة والسلام علی من لا نبی بعده وعلی آله واصحابه ومن نحی نحوه اما بعد لا یخفی علی المحب الصادق الفقیه الورع محمد الملقب بالفاضل ان الذکر اذا صار وصفا لازما للقلب کالسمع للسامعة والبصر للباصرة وانمحی عن صحیفة الباطن غیر الله حتی لم یبق مقصد غیره وصار مراده ابتغاء مرضات الله واستوی لدیه السراء والضراء سمیت هذه الحالة بالفنا القلبی وتحصل له بعد اتمام السیر الآفاقی والدخول فی السیر الانفسی وسماها بعض المشائخ بالمشاهدة ویادداشت والتجلی الذاتی فی هذه الحالة یذهب تعلقه الحبی والعلمی عما سوی الله ولم یبق فی سینه اصدره العلم الحصولی غیر ان العلم الحضوری باق لبقاء النفس وبقاءها یستلزم الانانیة وهی تستدعی الدعاوی الباطلة وفناءها بانتهاء السیر الانفسی ودخولها فی مراتب الاقربیة ووصولها الی المطلوب الحقیقی وهو وراء الآفاق والانفس وحینئذ یزول العلم الحضوری بزوال النفس واعلم ان السالک المستعد اذا رای بسابقة الازلیة عدمیته الذاتیة وهی حقیقة النفس واصلها وذلک لان الاصل فی الممکن العدم یعلم بالعلم الیقینی ان الوجود وتوابعه من الکمال والحسن والجمال مستفادة من الحق سبحانه مستعارة منه حینئذ قد یتکلم البعض بامثال کلمة همه اوست ای الکل هو الله وسبحانی ما اعظم شانی ولیس فی جبتی سوی الله وذلک لان التکلم بامثال هذه الکلمات یقتضی العلم والتمیز فما یکون ذلک الا فی دائرة علم الیقین والقول بها لا یقتضی الفناء قال قدوة ارباب التوحید الوجودی الشیخ ابن العربی فی کتاب الاحدیة وکل العارفین اضافوا معرفة الله تعالی الی فناء الوجود وفناء الفناء وذلک غلط محض وسهو واضح فان معرفة الله تعالی لا تحتاج الی فناء الوجود ولا الی فناء فناءه انتهی فصاحب توحید الوجود اذا ما خرج من هذه الدائرة وما تخلص عن شهود الکثرة وما تحقق بالفناء وعین الیقین وان تصور الکثرة بعنوان الحقانیة وزعم انه رائی الوحدة فی الکثرة لکن مشهوده الکثرة دون الوحدة لان فی صورة الاتحاد کل شیء یدعو السالک الیه ویعرض علیه نفسه بصورة المحبوبیة ولهذا لا یفرق بین النفیس والخسیس ویلتبس بالصدیق والزندیق واذا انکشف علیه ان تخیلها نفسها کاملة بالکمال المستعار عن الغیر کان تخیلا فاسدا ودعوی باطلا ولهذا التخیل

والدعاوی الباطلة والانانیة کانت معادیة لربها کما ورد عاد نفسک فانها انتصبت لمعاداتی فادی تلک الکمالات الی
صاحبها کما اشار الیه قول عز من قائل ان الله یامرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها ویری نفسه خالیة عنها حصل له الفناء فی
الصفات والموت قبل الموت ولا یجد لانانه موردا الا الاصل لانه خرج من البین وترک نفسه وهو العدم خالیة ووصل الی
الاصل فیطلق انانه الذی کان یشیر بها الی نفسه علی الاصل ولما کان لهذا الاصل اصل ولاصل الاصل اصل فهکذا یکون الکل
هلم جرا الی ان یبلغ الکتاب اجله وهذه المرتبة یسمونها بمرتبة قاب قوسین المتعلقة بتجلی الصفات وهی القدم الاول فی
الولایة واذا لم یبق ما به امتیاز العدم من الاعدام وانقطع منه العدم الذی کان مرآتا لتلک الکمالات وانکانت رویة انعکاس
الکمالات واستعارتها باعتبار التوهم فقط لان فی الحقیقة ما انفک منه تعالی کمال وما انفرد عدم من العدم المطلق فی نفس الامر
انما هذا تبدل العلم فقط لان لهذا الکمال التوهمی کان یظنها کاملة ولما وقع نظره علی اصله ورای جمیع الکمالات ثابتة له تعالی ورای
انه کان مرآتا لتلک الکمالات لیس عنده الا الارادة کالصورة المنعکسة المرئیة فی المرآت والعدم علی اصله التحقق بالعدم المطلق
ولم یبق منه العین والاثر ولا الاسم ولا الرسم بعین الیقین وزال عنه الشعور کما یشیر الیه قول سید السفراء علیه وعلیهم افضل الصلوات
واکمل التحیات لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب اے جبرئیل ولا نبی مرسل اے نفسه النفیس وتحقق بالفناء
الاتم ویسمونه فناء الفناء وهو الفناء فی الذات وهو مرتبة او ادنی المتعلقة بتجلی الذات وهی مرتبة ولایة النبوة انتهت هنا
دائرة ولایة الانبیاء فیشرع فی کمالات النبوة بتوسط متبوعه صلی الله علیه وسلم ولا یلزم من رفع ما به الامتیاز عدم انفکاک
الکمالین لان رویة الکمالات ظلال اسماء الحق وصفاته سبحانه من اثر تجلی الصفات وکمال هذا التجلی ان یودی هذه
الکمالات الی اصولها ویری نفسه خالیة عن الکمالات لکن لما کان سیره فی دائرة الصفات یکون مانعا عن لحوق العدم
المقید بالعدم المطلق وان وصل الظلال الی اصولها ورائی مرآة العدم خالیة عنها واذا انتهی سیره الی آخر نقطة دائرة الصفات
یتجلی علیه الذات لان الوصول الی نهایة کل مقام ظهور مقام فوقه فحینئذ لم یبق العلاقة المانعة عن اللحوق فیلحق العدم المقید
بالمطلق فیحصل له الفناء الاتم فلا یبقی اذا من نفسه بقیة ما ولا یقال ان حقیقة الممکنات لما کانت اعداما امتازت بالانصباغ
وصارت مرایا لاسماء الله وصفاته تعالت وتقدست فعلی تقدیر حصول هذا الفناء لم یبق فی الممکن من العدم المقید الذی هو
حقیقته اسم ورسم کما قلت انما یبقی فیه الوجود الصرف لزوال احد النقیضین وحصول الآخر والوجود عندهم عین الواجب او من
اخص صفاته وفیه لزوم قلب الحقائق لانا نقول ان الوجود الذی هو عین الواجب او من اخص صفاته لیس نقیض العدم
انما نقیض العدم ظل من ظلال الوجود وعکسه وهو الوجود العام بمعنی الکون والثبوت والتحقق والحصول من قبیل المعقولات
الثانویة ووجوده تعالی فوق هذا الوجود وقال الشیخ العارف بالله تعالی علاء الدولة رحمه الله تعالی فوق عالم الوجود عالم الملک
الودود وصاحب هذا الحال لیس له مجال التکلم بکلمة الکل هو ولا بکلمة الکل منه لان الکثرة قد ارتفعت بمشاهدة الوحدة الحقیقة
عن نظره راسا فلا مسوغ له ان یحکم بان هذه الافراد عین الحق سبحانه انما هذا مقام الجهل والحیرة الذی نشأ من التجلی الذاتی
وهو اصل الاخفی والتکلم بامثال هذه الکلمات یقتضی العلم والتمیز وصاحب هذا الفناء لیس له شعور بفنائه بل لیس له ادراک
بمطلوبه فکیف یکون له شعور بما سواه والتوجه والادراک فی هذه المرتبة بسیط نعم الکل لیس بموجود انما الموجود الحق وانما کان قریبا

من حاله لكن ليس له مجال التكلم بامثال هذه الكلمات لما مر وان تكلم كان نقصا في حاله وافشاء اسراره وشركا في اطواره لكون هذا المقام مقام عين اليقين ونصيبه من الذات الواجبي وصفاته وافعاله ليس الا التحير والالم والحرق لان ذاته تعالى ليس بمدرك ولا محاط فكيف يمكن للممكن ان يدرك كنه الواجب ويحيطه فلا جرم تكون الحيرة دائمة وهذا الحال شرط للوصول الى المقصد الاقصى والدرجة القصوى وهو البقاء بالله وهو وراء ذلك فاذا اراد الله جل مجده ان يرقيه عن حال الفناء وعين اليقين ويحققه بالبقاء وحق اليقين ويرقيه من السكر وعدم الشعور الى الصحو والشعور ويحييه بعد الموت يمنحه الوجود وكمالاته من الحيوة والعلم والقدرة والارادة وغير ذلك كما اشار اليه قوله سبحانه اومن كان ميتا فاحييناه وجعلنا له نورا الاية فيصير مولودا بالولادة الثانية موجودا بعد العدم بالوجود الموهوب الحقاني حيا بحيوته عالما بعلمه قادرا بقدرته مريدا بارادته الى غير ذلك من صفات الكمال ويشهد العالم متميزا عن الحق جل مجده مصنوعا له مظهر الكمالات الصادرة منه ويعرف ان الرب رب سرمدا والعبد عبد دائما فيحصل له الايمان بالغيب ويتشرف بالاسلام الحقيقي وهذه مرتبة كمالات ظاهر النبوة فيحكم فيها بهمه از واست اے الكل منه الله كما قال عز من قائل قل كل من عند الله فمال لهؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا ويكون في هذا الحكم بريئا عن انواع الشرك لانه يتخلص بالفناء عن محبة ماسواه ويتحرر عن رقية ماعداه ويخرج عن مكايد النفس الامارة وتصير نفسه مطمئنة مقولا فيها يا ايتها النفس المطمئنة ارجعي الى ربك راضية مرضية فادخلي في عبادي وادخلي جنتي ويرجع الى عالم الخلق لتكميل الناقصين وارشاد الضالين البطالين وفي نسبة شهود الكل منه تعالى اهل البداية والنهاية سواء لان شهود العالم نصيبهما وهذا معنى قولهم النهاية هي الرجوع الى البداية واما المتوسطون الذين هم في سكر الحال يستنكفون عن شهود العالم باستغراقهم واضمحلالهم واستهلاكهم ليس لهم علم بما سواه ولا شعور بما عداه ولم يعلموا ان العالم معلوم للحق سبحانه مشهود له تعالى فعلمه وشهوده من صفات الكمال نعم محبة العالم بالتعلق به نقص وشرك خفي فبهذا اظهر الفرق بين شهود العوام وشهود اخص الخواص للعالم فشهود العوام وعلمهم مقترن بالتعلق به والحب فلا جرم صاروا محجوبين ومحرومين وشهود اخص الخواص عن هذا التعلق والمحبة بريئ فهم نجوا عن مرض المحبة وتحققوا بصفة الكمال الذي هو العلم والشعور واما الخواص فهم وان تخلصوا عن هذا المرض لكن خلوا عن صفة الكمال هذا فان قلت طالب الوصال انما هو قلب السالك فلما تحقق هو بالفناء الاتم ولم يبق له الشعور فاي شيء وصل بالمطلوب ومن الذي هو صاحب الشعور فان قلنا انه يعطي للطالب قلب ومدرك وراء ذلك القلب والدرك والشعور ويكون هذا القلب الاخير واصلا وواقفا فحج لم يصل الطالب الى المطلوب قلنا الواصل هو القلب كان طالبا وحصل له الفناء وصاحب الشعور ايضا هو فعدم شعوره بالنسبة الى ماسوى المطلوب وشعوره بالمطلوب اي ادراك بسيط وهو العلم الذي بمعنى الانكشاف المحض من غير احاطة وعلامة عدم الاحاطة ان يكون الدرك من غير كيفية وبعد البقاء حصل له ادراك مركب وهذا الادراك البسيط والادراك المركب وراء الادراك البسيط الذي هو عند المتكلمين فانهم قالوا الصورة العلمية هو الادراك البسيط على صورة الاجمال والادراك المركب هو الصورة العلمية على التفصيل احدهما مغاير للآخر الاولى صورة واحدة مشخصة بتشخص واحد ذهني والثانية صورتان مشخصتان بتشخصين الا ان الاولى قابلة للتحليل الى الثانية لكن في الصورة

اے المعلوم واحد فی الصورتین انتہی قولہم وذلک لانہ لما لم یبق من السالک العین ولا الاثر ولا الاسم ولا الرسم فمن این الصورۃ العینیۃ والذہن والمشخص لہا فی الذہن واذ حصل لہ البقاء فمن این یکون فو الصورۃ اے المعلوم واحد فی الصورتین فافہم فانہ مزلۃ الاقدام ولا تزعم من لفظ الجہل والحیرۃ المذکورتین ان ارباب ہذہ النسبۃ العلیۃ لیس لہم علی نسبتہم علم کلا وحاشا منہ فان حقیقۃ العلم والدرک فی ہذا الموطن ثابت لکن لما لم یتبادر الی الافہام بل تحقق عند العوام ان العلم والدرک بحصول صورۃ المعلوم فقط والعلم الحضوری کانہ لیس بعلم عندہم فعبر عن ہذہ المعاملۃ بالجہل والحیرۃ فان درک ہذہ النسبۃ کما ہی من غیر العلم والمعرفۃ متعسر والکانت حاصلۃ وطریق درکہا اما باعطاء اللہ تعالی لعارف حدۃ البصیرۃ فیعبر فہما من غیر حصول صورۃ واما برویۃ صورۃ مثالیۃ مجہولۃ الکیفیۃ واما بالہام ربانی واما بعلم ولی من الاولیاء واما بالیقین الی غیر ذلک ویجوز ان تحصل لاحد ہذہ النسبۃ ولا تحصیل لہ علم بذلک فانہ لا یکون لکل واحد علی تفصیل الاحوال والمقامات علم لکن الکل فی نفس الوصول مساو والفرق بالعلم وعدمہ وہذا الفضل من قبیل فضل جزئی فان المطلوب حصول ہذہ النعمۃ العظمی والرتبۃ القصوی والعلم بہا من الفضایل فافہم و باللہ التوفیق الحمد للہ اولاً وآخراً باطناً وظاہراً والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ کذلک ✦

مکتوب پنجاہ ودوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ میان تاج محمد خوشنویس تتوی صدور یافتہ در بیان لطایف ومحال انہا والوان انوار انہا ودر بیان درجات ولایۃ وسیر وسلوک تلوین وتمکین وفنا وبقا وکمال وتکمیل ودر بیان تصرف وتوجہ وآداب ارادت وغیر ذلک من الفوائد الجلیلۃ ومایناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علی رسولہ خاتم النبیین فی کل وقت وحین وآلہ واصحابہ وعلینا معہم اجمعین بخدمت محب صادق المصدوق میان تاج محمد تتوی سلام سنت سید الانام علیہ صلوات اللہ وسلامہ الی یوم القیام واصل شوا صل باد بعد از ابراز دعوات مسرت آیات بہجت افزات مشہود انکہ نزد صوفیہ صافیہ انسان از دہ اجزا یعنی از دہ لطائف بوجود آمدہ است پنج لطائف عالم امرے اند قلب وروح وسر وخفی واخفی وپنج عالم خلقی عناصر اربعہ ونفس نفس بزبان اہل تصوف عبارت از مبداء شہوات ولذات حسیہ است وگفتہ اند آن بخار لطیف است کہ از جوف قلب بتصاعد حرارت غریزیہ متصاعد میگردد واز راہ مجاری عروق در ہمہ اعضا واجزاء بدن ساری مے شود وحس وحرکت بدن بدوست وحرص وہوا اسیرے وگرسنگی وصفات ذمیمہ رزیلہ نفسانی بدو قائم گشتہ اند اعدی عدوک نفسک التی بین جنبیک کہ رسول اکرم علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات فرمودہ اند ہمین نفس است وروح حیوانی بزبان اطبا ہمین نفس است وواسطہ تعلق وروح با بدن ہمین نفس است وبرزخ است میان روح وبدن جہۃ مناسبت او بہر دو جانب چنانکہ عالم مثال برزخ ست میان عالم خلق وعالم امر از روے برزخیت از ہر دو جانب حظے دارد وچون تعلق روح با لنفس شد لطیفہ قلب از وے ظاہر گشت قال صاحب العوارف ہذہ اللطیفۃ من عالم الامر وقد تکون القلب من الروح والنفس فی عالم الامر

کتکون الذریة من آدم وحوا فی عالم الخلق ولولا المساکنة بین الزوجین اللتین احدہما النفس والثانی الرّوح ماتکون القلب
وایضاً قال ان فی عالم الحکمة کونت حوا من آدم علیہ الصلوٰة السلام ففی عالم القدرة کونت النفس من الروح فہذا التالف من
ہذا الاصل وذلک ان النفس روح حیوانی تجنس بالقرب من الروح الروحانی وتجنسہ بان امتاز من بین ارواح سائر الحیوانات
بشرف القرب من الروح الروحانی فصار نفسا انتہی کلامہ ازین روچون قلب از تعلق روح انسانی یا روح حیوانی بوجود
آمدہ است حقیقة جامعہ است بین الحقائق الجسمانیة والقوی المزاجیة والحقایق الروحانیة والخصائص النفسانیة حقیقة جامعہ
کہ او را در طرفة العین تا آسمان رفتن وتمام عالم سیر کردن میسر است ہمین قلب حقیقی است وقلب بزبان ارباب ولایة ہمین را
نامند محل تعلق این لطیفہ مضغہ است یعنے پارہ لحم صنوبری الشکل کہ تحت پستان چپ واقعہ است این مضغہ عالم خلقی
است مجازا جہة علاقہء قلب حقیقی باو او را قلب میگویند قلب حقیقی عالم امرے است ازین بیان لائح میگردد چنانکہ نفس
برزخ است میان روح وبدن قلب نیز برزخ است میان روح ونفس واز ہر دو جانب حظے وافر وارد وشیخ مقتدا را
کہ برزخ میگویند ازین جہة است کہ او را در مقام قلب کہ برزخ است میان روح ونفس برائے تکمیل ناقصان فرود آوردہ
اند از جانب روح استفادہ نمودہ در جہة نفس باو ون خود افادہ مینماید چہ او جامع است بین التوجہین بعد از عروج ونزول
ہیچ یکے ازین دو جانب بر دیگرے غالب نمے آید غلبہ جانب اعلے از سکر است وغلبۂ جانب اسفل از نقصان ودر مقام
قلب چون فرود آمد صحو است سکر را دران مدخلے نیست چون منبائے شیخی بر صحو است درین مقام او را فرود مے آرند
وبعالم مناسبت پیدا کردہ مقتبس انوار ومظہر اسرار میگردانند وواسطہ حصول کمالات مستعدان میسازند ہرچند منتہی باشد غیر
از فرود آوردن درین مقام چشم افادہ از وے ممکن در نظر نمے آید واگر مجذوبے را کہ غیر منتہی باشد چون درین مقام تمکین
دہند افادہ تواند نمود چہ انجذاب ومحبت اگرچہ قلبی باشد او را حاصل گشتہ است پس افادہ واستفادہ از وے مترصد است
اما با فادہ او کمالات ولایة مربوط نیستند بخلاف منتہی کہ او را باین مقام راجع ساختہ باشند وچون قلب حقیقہ جامعہ است
از جہت جامعیت گاہ بجانب اسفل میل میکند وگاہ بجانب اعلے بحسب غلبۂ یکے ازین دو جانب تابع آن میگردد چون
جانب اسفل بحسب غلبہ جانب اعلاء اعلے ثم وثم از یاد کشید وعلمش بر وجود خودش نماند از تقلب باز مے ماند بعضے مشائخ
کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وآلہ وعلینا معہم الی یوم القیام فرمودہ اند کہ تقلب وعدم ثبات در حق مضغہ است لان
الحقیقة الجامعة لاتقلب لہا اصلا بل ہی مطمئنة راسخة علے الاطمینان وآنچہ سید البشر علیہ وآلہ الصلوات والتسلیمات انمہا
واکملہا واعمہا وافضلہا الی یوم الحشر والنشر فرمودہ است کہ انہ لیغان علے قلبی وانی لاستغفر اللہ کل یوم سبعین مرة عروض غین
وتیرگی وپردہ بر مضغہ است نہ بر حقیقة جامعہ چہ او بکلیت از غین بر آمدہ است وقلب کہ در قول او صلے اللہ علیہ وسلم اللہم
ثبت قلبی علے طاعتک آمدہ است مراد مضغہ است ودر حدیث من اخلص للہ اربعین صباحا ظہرت ینابیع الحکمة من قلبہ
علے لسانہ کہ قلب مذکور است ہمین گوشت پارہ نیست وخلیل الرحمن علے نبینا وآلہ وعلیہ الصلوٰة والسلام الاتمان الاکملان
کہ طلب اطمینان قلب نمودہ است ہمین مضغہ است چہ قلب حقیقی مطمئنہ بود اما آنچہ حضرت ذوالجلال والافضال بر خادم
الفقرا ظاہر ساختہ است این است کہ بتوفیق اللہ تعالے وامی نماید ہر آنچہ رسول خدا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات

فرموده اند که انه لیغان علی قلبی مراد ازین غین و پرده شعور بر وجود غیر است که قلب حقیقی را بسبب اشتغال با مورات حاصل آمده بود آن را ذنب شمرده از برای آن استغفار کرده والا نه معلوم است که انبیا معصوم اند و او صلی الله علیه و آله وسلم سید البشر است در شان او است لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک وما تاخر چون معصوم باشد ارتکاب معاصی از کجا و پرده از عصیان بر دل از کجا حقیقت احتجاب که انتقاش صور کونیه است حاجب قلب حقیقی است از توجه بمقصود ان لله سبعین الف حجاب من نور وظلمة که حجب ظلمانی و نورانی که عبارت از حجب نفسانی و روحانی اند همه پردها بر روئے قلب حقیقی اند بحسب جامعیت او نه بر روے گوشت پاره صنوبری الشکل بلے چون تعلق حقیقة جامعه باین قلب مجازیست بنابرین اگر صورت پرده ورین بر پارۂ گوشت ظاهر گردد دور نیست چه از مصاحبت نیک و بد تاثیر تام است ازاینجا است که چون حقیقة جامعه را بیاد حق مشغول گردانند و در وے تاثیرے پیدا آید و توجه وے از دیگر جهات بر دود در قلب مجازی که محل تعلق قلب حقیقی است اثر آن ظاهر میگیرد و بعد از نسیان ماسوئے الله گنجایش ثبات و اطمینان است و قبل از آن نی کما لا یخفی علی المستبعین این حقیقة جامعه مدرک چیزے است که مرکب از محسوس و غیر محسوس باشد گاہے درک چیزے میکند و گاہے درک چیزے مراد از ثبت قلبی علی طاعتک طلب ثبوت همین قلب حقیقی است که چون حاصل گردد بجمعیت بحضور و شهود در طاعت کوشیده شود و مراد از این حضور قلب که درین حدیث واقع است که لا صلوة الا بحضور القلب همین قلب حقیقی است و مراد از قلب که در حدیث من اخلص لله اربعین صباحا ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه همین قلب حقیقی است ظاهر شدن ینابیع حکمة از ویست اما چون علاقۂ او بقلب مجازیست از قلب مجازی بسبب علاقه ظاهر خواهد شد سرچشمه همان قلب حقیقی است که از وے فیض بدیگرے رسیده است و حضرت ابراهیم صلوات الله وسلامه علی نبینا و آله و علیه که طلب اطمینان قلب نموده بود اطمینان همین قلب حقیقی است قلب او صلوات الله وسلامه علی نبینا و آله و علیه در نفس احیا موقن و مطمئن بود اما در درک کیفیت احیا متردد بود چه علم بر کیفیت احیا خاصۂ حضرت اوست مگر یکے از بندگان خود را بر سر غیب مطلع سازد و صورتش را نیز ظاهر با و نماید تا صورت سر دیده ایقان تمام او را حاصل گردد و در حدیث قدسی که حضرت الله جل جلاله و عم نواله فرموده است لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن همین قلب حقیقی است قلب مجازی را این وسعت نیست همان قلب حقیقی است که تاج یسعنی قلب عبد المؤمن بر سر وے نهاده است بعد از تصفیه کامله آنچه در جمیع علوی و سفلی ظاهر میشود تنها در وے ظاهر میشود این قلب بزبان ولایت است و بزبان رسالت مضغه را قلب گویند و آنچه رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرموده اند ان فی جسد بنی آدم لمضغة اذا فسدت فسد الجسد کله الا وهی القلب قلب است که بزبان رسالت است صلاحیت و فساد بدن را که بصلاحیت و فساد این مضغه مربوط ساخته اند بر حسب ظاهر است ظاهر راه نبوت است و باطن راه ولایة آن ظاهر شرع و این باطن آن چون آن رسالت پناهی صلوات وسلامه علیه کما هی مبعوث بظاهر شرع است بیان حقیقت جامعه را بکافۂ انام نکرده است کلم صلی الله علیه وسلم الناس بقدر عقولهم بمبلغ عقل ایشان سخن گفته و بیان فرموده والا نه آنچه قلب را میرسد از قلب حقیقی بسبب علاقه او مے رسد

تا حدیکه اماره مطمئنه نگشته است قلب را از جهة نفس حظے بحسب جامعیة حاصل است واز وے بنا بر علاقه مضغه راو
چون از امارگی ورایستاد ومطمئنه گشت گنجایش سرکشے ندارد پس بآن قلب حقیقی صلاح از اعلے میرسد واز وے بمضغه
شرارت وفساد از جانب اسفل او را حاصل است وصلاح از جانب اعلے واز وے بحسب علاقه بمضغه مے رسد
قبل از مرتبه کمال اطمینان کجا است وکرا است پس قبل ازان صلاح وفساد بدن بصلاح وفساد مضغه مربوط
گشت وبعد ازان صلاح بدن بصلاح مضغه واگر بعد از اطمینان قلب ونفس تکبر ونخوت وشهوة راندن وبحرص و
هوا وبخل وامساک بدن فاسد گردد این فساد از قلب صنوبری الشکل ببدن نرسیده است چه این از مقتضیات
طبائع است صولة کبیر نتیجه نار است وداعیه شهوة ثمره هوا است حرص وهوا عادت آب است امساک صفت
خاک است طبائع اربعه بتمامه بدن تعلق دارند وهر چند بمرتبه کمال رسیده شود طبائع از اقتضاء خود باز نمے ایستند استاثر
الله تعالیٰ هذا العبد بهذه المعرفة هذا الانها انفع جدا مرتبه روح نزد بعضے بعد از قلب است ونزد بعضے سر بعد از قلب است
ومرتبه روح بعد از و وگفته اند مدرک محسوسات نفس است ومدرک معقولات نفس ناطقه ولطیفه جامعه مدرک اشیا
است که از معقول ومحسوس مرکب باشند واین از جهة جامعیت او است پس چیزے که غیر محسوس ومعقول باشد که
ذات وصفات الله است تعالیٰ شانه مدرک آن نیز باید تا بواسطه آن راه یابند وبعالم صفات الوهیت توقف
کردند مصراع ع رستمے را رخش رستم میکشد ٭ لاتحمل عطایا الملک الامطایاه لطیفه صاف فرستاد که تعلق باین حقیقة
جامعه داشت انرا سر گویند پس لطیفه صاف فرستاد که بسر تعلق دارد آن را خفی گویند بعد ازان لطیفه صاف تر فرستاد
که بخفی تعلق دارد آن را اخفی نامند سر وخفی واخفی هر سه اتصال باذات دارند اتصال سر وخفی باذات از روئے
تلبس صفات وتجرد ازان است اتصال سر باذات از جهة تلبس باسما وصفات است واتصال خفی من حیث التجرد
والتنزه است وحدیث فی الاخفی انا موید این معنے است واتصال اخفی باذات بآن حیثیت است که از قید تجرد و
تنزه نیز منزه ومعرا باشد گفته اند این لطایف در هر فرد از افراد انسانی همراه روح علوی ودیعة گذاشته اند وبحجب
ظلمانی مستوراند بعد از تزکیه نفس وتصفیه قلب وتجلیه روح بظهور مے آیند وبعضے گفته اند که بعد از تجلیه روح مجدد افایض
میشوند ظاهر نزد فقیر قول اول است باید دانست روح را قبل از تعلق با بدن توجه بطرف مقصود حاصل بود اما بدون
نسیان وجود خودش وچون تعلق او ببدن آمد آن توجهی که داشت زایل گشت آن توجه سابقه چون بمع شعور بوجود
خودش بود توجه اتم نیست چه توجه اتم فناء اتم مے طلبد لاجرم فقدان شعور نیز باید پس بعد از علائق اگر سالکے را طریقت
را در صحبت کسے یا از تلقین او توجهی حاصل گشت وهمه چیز در بصر بصیرت او فنا نمود وبر فناء این چیزها او را شعور باقی
است این توجه بمان توجهی است اما الحال او را در صحبت آن بزرگوار یاد آمده است فنا از تصرجود ظلمانی حاصل گشته
است اما وجود نورانی باقی است فناء وجود نورانی وقتے حاصل خواهد گشت که شعور بفنا نیز برود چه شعور از جمله صفات روحانی
است ولازم او صفت وموصوف هر دو از قبیل ما سوی اند وچون شعور بر فنا نیز نماند فناء وجود روحانی متحقق گشت این
توجه ثانی بفناء فنا مربوط است ودر اول فنا حاصل مے شود ودر ثانی فناء فنا مشائخ کرام صلوات الله وسلامه علی نبینا و

علیہم الصلوٰۃ والسلام طریقہ جات حاصل شدن توجہ ثانی وضع نمودہ اند توجہ اول درضمن توجہ ثانی حاصل مے گردد ازاینجا است کہ ابتدا از عالم امر میکنند بخلاف توجہ اول بتوجہ ثانی قدم در ولایت نہادہ مے شوند بتوجہ اول چہ توجہ ثانی بانتہاء سیر الی اللہ صورت میگیرد وانتہاء این سیر بسیر انفسی است و توجہ اول بسیر آفاقی مربوط است سیر آفاقی وسیر انفسی ہردو داخل سیر الی اللہ اند توجہ ثانی مرروح راچنانکہ اصالۃً حاصل مے گردد درضمن توجہ قلبے نیز حاصل میگردد واین بحسب جامعیت او است امااین معاملہ وقتے روے مید ہد کہ در توجہ قلبی ہم شعورے بر وجود غیر در فنا نماند واگر شعور باقی باشد ہمان توجہ اولی روح را درضمن توجہ قلب حاصل خواہد شد ازین بیان لائح گشت کہ مشایخ طرق دیگر کہ درضمن توجہ قلب جمیع توجہات را حاصل میکنند نظر بر جامعیت حقیقت جامعہ است آنچہ دیگر لطائف را حاصل است این لطیفہ را بحسب جامعیت تنہا حاصل است پس کسے کہ خواہش وآرزوے این نعمت عظمی وانعمے داشتہ باشد صاحب آن طریق راکہ مرجوع الیہ باشد طلب نمودہ استفادہ نماید تا بمین ہمت او دایرہ امکان باشرہا پیماید وحجب ظلمانی ونورانی خرق نمودہ بروئے مقصود ناظر آید بلیت رہبرے جوکہ درین بادیہ ہرسو راہیست ٭ مرد سرگشتہ چہ داند کہ کجا باید رفت ٭ غرض از متوجہ ساختن لطائف دوام عبودیت است کہ بدوام حضور مع الحق بلامزاحمت شعور بالغیب بوجود آید امااین سعادت عظمے ونعمت اتمی بغیر از تصرف جذبہ الیہ حاصل نمیگردد وسبب حصول جذبہ شیخ است کہ سلوک او بطریق جذبہ باشد چہ مجذوب سالک مرجوع کامل مکمل است بعد ازان سالک مجذوب و ماسوے این ہردو بزرگواران ہرگز کامل مکمل نیست مجذوب سالک را جذبہ مقدم بر سلوک است بجذبہ عنایت او را کشیدہ بر بساط وصل مے رسانند تعب ومشقت راہ مزاحم او نمے شود وبریاضت وخلوت حاجتے ندارد وسالک مجذوب رابعد از مجاہدات وریاضات شاقہ وحصول انقطاع از ماسوئے اللہ بنظر رحمت در افتہ بمقام وصل میکشند مجذوب سالک از محبوبان است وسالک مجذوب از محبان فرق در محب ومحبوب بسیار است مجذوب سالک محمدی المشرب است رزقنا اللہ سبحانہ درحق این فقیر شیوہ محبوبان درکار داشتہ اند الحمد للہ والمنۃ چون اینچنین صاحب جذبہ بدست آید خود را باو سپارد تا آنچہ مناسب حال او داند فرماید طریق وصول در طریقہ علیہ نقشبندیہ یا بمحض صحبت است یا بذکر یا مراقبہ ذکر ومراقبہ آنچہ بفقیر رسیدہ است بمع بعضے معارف کہ باین فقیر ظاہر ساختہ اند ورقم زدہ کلک بیان مے آید چون طالب صادق بمرشد کامل مکمل کہ طبیب حاذق است برسد باید کہ شیخ او را اول استخارہ فرماید تا ہفت استخارہ تکرار نماید ابن سنی روایت کردہ است کہ رسولِ خدا صلے اللہ علیہ وسلم فرمود مرانس را رضی اللہ عنہ کہ اے انس چون قصد کارے کنی پس ہفت بار استخارہ کن بعد ازان ہرچہ در دل تو قرار گیرد خیر تو دران است ودر صحیح مستدرک وسنن ترمذی روایت است از ابن ابی وقاص رضی اللہ عنہ کہ رسولِ خدا صلے اللہ علیہ وسلم فرمود از نیک بختے وسعادت فرزند آدم است طلب خیر کردن از خدائے تعالےٰ و از بدبختی او است ترک کردن طلب خیر از خدائے تعالیٰ و در صحیح بخاری وسنن ترمذی ونسائی وابن ماجہ روایت است از جابر رضی اللہ عنہ کہ بود رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم کہ درہمہ امور ما را استخارہ مے آموخت چنانچہ سورۂ قرآن

مے آموخت چون یکے از شمان قصد کارے کند مثل سفر و نکاح و بیع و شرا و غیر آنہا پس گو کہ بگذارد دو رکعت نماز غیر از نماز فرائضیہ بعد ازان این دعا بگوید اللهم انی استخیرک بعلمک و استقدرک بقدرتک و اسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر و تعلم ولا اعلم و انت علام الغیوب اللهم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی و معاشی و عاقبۃ امری فاقدرہ لی و یسرہ لی ثم بارک لی فیہ و ان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی و معاشی و عاقبۃ امری فاصرفہ عنی و اصرفنی عنہ فاقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی بہ چون بان ہذا الامر برسد مقصود خود را یاد کند چون بدین طریق ہفت استخارہ تمام کند اگر در طلب او تردد وے واقعہ نشد شروع در کار نماید اول او را تعلیم توبہ نماید و دو رکعت نماز توبہ گذاردن فرماید چہ بحصول توبہ در راہ کہ موصل بمسند وحدت است سودمند نیست تا از غیر رجوع نفرماید در باب وحدت در نیاید و در توبہ تفصیل نکند باجمال اکتفا نمودہ تفصیل را بمضی ایام حوالہ نماید چہ این او آن در زمان ہم قاصرہ است اگر تکلیف در تفصیل توبہ کردہ آید مدتے خواہد برآمد مبادا در طلب شان فتورے راہ یابد و از مطلب و مقصد باز مانند بعد ازان طریق کہ اتیق استعداد طالب است تعلیم نماید و ذکرے کہ مناسب قابلیت او است تلقین فرماید و توجہ در حق او در کار دارد و شرائط طریق بر او بیان سازد و بر وجود آوردن آثار سلف صالحین صلوات اللہ و سلامہ علی نبینا و علیہم اجمعین راغب سازد و از عمل بر کشوف و وقائع باز گرداند مگر بوفق کتاب و سنت درست آیند و بر استقامت بر قدم فرقۂ ناجیہ و عمل بر وفق مذہب خود دلالت فرماید و مہما امکن بر عزیمت عامل سازد و مضایقہ بسیار نماید مگر عند الضرورۃ برخصت عمل نماید باید دانست ابتداء معاملہ این طریقہ علیہ از ذکر قلب است و این از این جہۃ است کہ وصول بمقامات و نیل درجات حاصل نمے شود مگر بتزکیہ نفس و تصفیہ قلب و تجلیہ روح و چون در تزکیہ نفس کوشیدہ شود مدتے باید کہ حاصل آید و ازان ترقی نمودہ شود و چون قلب حقیقی حقیقۃ جامعہ است ابتداء معاملہ ازان نمودند تا در ضمن تصفیہ قلب تزکیہ نفس حاصل گردد چہ تصفیہ قلب از تزکیہ نفس زود در مدت قلیل حاصل مے گردد طریق ذکر قلب این است چون شیخ تلقین کند مرید دل خود حاضر کند و در مقابلہ دل شیخ دارد و چشم فراز کند و لب بر لب نہد و زبان را بکام چسپاند و دندان بر ہم نہد و حقیقت جامعہ را از ہمہ اندیشہا خالی سازد و بدل مجازی کہ گوشت پارہ ایست صنوبری الشکل عالم خلقے کہ در جانب چپ واقع است متوجہ گرداند تا درک چیزے نکند و باسم ذات بتعظیم تمام مشغول گرداند و مراد از مشغول گردانیدن این حقیقۃ جامعہ اطمینان او است بذکر ذات او تعالے الا بذکر اللہ تطمئن القلوب و نفس را بند نکند و از لفظ مبارک اللہ کہ اسم ذات است ذات بیچون خواہد چہ مقصود مسمی است نہ اسم اسم جہۃ تمیز مسمی است و مسمی ذات است کہ مقصود است و ہیچ صفت بآن ملاحظہ نکند تا از فرودۂ ذات بحضیض صفات فرود نیاید ہرچند اسم اللہ مستجمع جمیع صفات است چہ اسم اللہ بر مرتبہ ذات بحت کہ مرتبہ اطلاق است و معرا از نعوت و صفات است نیز اطلاق مے کنند آن حقیقۃ جامعہ را طرف متعلقش متوجہ ساختہ چندان بذکر مشغول گرداند کہ صفت لازمہ او گردد چنانکہ بصر صفت باصرہ و سمع صفت سامعہ در جمیع اوقات در حالہ قیام و قعود و خوردن و آشامیدن حقیقۃ جامعہ را مستغرق ذکر الہی گرداند تا ذکر استیلا یابد و نسیان ماسوئے اللہ حاصل گردد

بحدیکه اگر بتکلیف ذکر حضور از و دور گرداند دور نشود و بیاد کش نیاید و حرکت مضغه ضروری نیست هذا این لطیفه زیر قدم حضرت آدم است صلوات الله وسلامه علی نبینا و آله و علیه و لنور او سرخ است این علامت صفائی قلب سالک است یعنے علامت صفائی قلب سالک را ظهور نور آن قلب داشته اند در عالم مثال بنور سرخ بایدم انست چون حقیقة محمدی صلوات الله وسلامه علیه و آله حقیقة جامعه است پس او صلے الله علیه وسلم بحسب جامعیة جامع شرفها است لهذا فرموده است عُلِّمْتُ علم الاولین والآخرین خصوصیتے که در رسالت و نبوت و ولایة او را صلے الله علیه وسلم حاصل است دیگرے را هرگز حاصل نیست بعضے رسل و انبیا بچیزے مخصوص اند و بعضے بچیزے دیگر مگر وے صلے الله علیه وسلم نسخه جامع است مصراع آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری + اولیاء این امت وارث اویند هر کسے که وارث آن خصوصیت است او را محمدی گویند هر که وارث باشد از محمدی و خاصه موسے علی نبینا و علیه افضل الصلوات واکمل التحیات دارد موسوی نامند این است معنے آنچه در اصطلاح قوم واقع است که فلان بر قدم فلان پیغمبر است و فلان بر قدم فلان پیغمبر است یعنے علومی و معارفی و واردات و تجلیات و حالات که خاصه آن پیغمبر بودند بواسطه مدد و معاونت او مر آن ولی را حاصل میشوند اما از مشکوة نبوت و رسالت حضرت سیدنا است علیه افضل الصلوات واکمل التحیات پس چون لطیفه قلب در زیر قدم حضرت آدم باشد علی نبینا و علیه الصلوة والسلام هر ولی را که این قدم باشد او محمدی آدمی است و هر که در زیر قدم حضرت ابراهیم باشد صلوات الله وسلامه علی نبینا و علیه او محمدی ابراهیمی است علی هذا القیاس محمدی موسوی و محمدی عیسوی چون فنا و بقا بترتیب در جمیع لطائف حاصل کند محمدی المشرب است او را محمدی توانند گفت چون فنا و بقا در لطیفه قلب حاصل شد بعد ازین بعضے بلطیفه روحی و بعضے بلطیفه سرے بناء علی الاختلاف مشغول میشوند و بعد از لطائف عالم امرے در لطیفه نفسے مشغول مے شوند و جائے نفس مدو ماغ معین نموده اند و در نفی و اثبات بعد از انتهاء لطائف عالم امرے و عالم خلقے مشغول میکردند و آنچه خلفاء حضرت شیخ المشائخ والمسلمین حضرت جیو شیخ آدم بنوری قدس الله سره اند بعضے بعد از لطیفه قلبی بنفی و اثبات مشغول میسازند و بعد از ان بلطیفه نفسی بعد از ان بروحی الی آخر اللطایف و بعضے بعد از لطیفه سرے بلطیفه نفسی مشغول مے سازند آنچه بفقیر از ممکن النورین مجمع البحرین الغوث الاکمل محمد سعود السعید اللاهوری رسیده است وایشان را از حضرت سعد الملة والحق والدین حضرت سعد الله جیو وایشان را از جناب سیادت مآب قاید الانام الی الله الملک العلام حضرت جیو شیخ آدم بنوری رحمه الله تعالی طریقے است که بعد از لطیفه قلبی نفی و اثبات گفته بلطیفه نفسی مشغول شوند طریق نفی و اثبات این است زبان از الکام چسپاند و نفس را زیر ناف حبس کند و حقیقة جامعه را از جمیع شواغل و اندیشها خالی سازد و طرف متعلقش متوجه گردانیده بنفی و اثبات مشغول گرداند برین نهج که کلمه لا از ناف کشیده و بعضے از جانب راست متصل ناف میکشند بفرق سر رساند و اله را از سر بکتف راست رساند و الا الله را بر قلب صنوبری الشکل که در جانب پهلوئے چپ است بیارد این کلمات مذکوره را جاے بجاے برود و اعضا را حرکت ندهد و بعضے کلمه الا الله را سخت بر مضغه زنند شاید که مطلوب شان از سخت زدن کلمه الا الله بر مضغه جمعیت حقیقة جامع است که بدیگر جهة متوجه نگردد والله اعلم بالصواب

در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه کند باین معنے کہ این وجود ظل آن وجود است کہ در مرآت عدم کہ مقابل او است منعکس گشتہ است و علم ممکن پرتو یست از او علم واجب و ظل است از ان کہ در مقابل خود کہ جہل است منعکس گشتہ است و قدرت ممکن نیز ظلے است در عجز کہ مقابل او است منعکس گشتہ است ہمچنین سمع و بصر و کلام و دیگر صفات حقیقت ممکن عدم است کہ مرآت اسماء و صفات و وجود گشتہ است عدم دائم عدمیست و بر عدم خود باقی است و آنچہ درین آئینہ در نظر مے آید ہمہ ظل اسما و صفات و حضرت وجود است ہر بار کہ کلمہ لا الہ الا اللہ بزبان بگوید و برابر آن بخیال و اندیشہ معنے لا موجود تصور نمودہ جمیع اشیا را درین اندیشہ محو گردانیدہ در طرف اثبات وجود واجب الوجود را بنظر بقا ملاحظہ کند کہ قائم بذاتہ و مقوم ہر متوہم است این کلمہ قدسیہ را دو فقرہ است فقرہ اول در سیر الی اللہ است و فقرہ ثانی در سیر فی اللہ در فقرہ اول جمیع دائرہ امکان محو و مضمحل میگردد و حقیقت احتجاب کہ انتقاش صور کونیہ است در دل چون داخل دائرہ امکان است از جملۂ آن نابود میگردد سیر الی اللہ کہ بقطع دائرہ امکان منوط است حاصل مے آید بیت چون کند لا انبساط کثرت طے * وہد الا ز جام وحدت می بحقیقت این کلمۂ قدسیہ این مسافت بیک گام قطع نمودہ مے شود و اسم ولایت بر پیمایندہ وادی تفرقہ بعد از پیمودن صادق میگردد و متصل منتہائے این وادی در اول قدم ولایت شروع نمودہ می آید انتہاء سیر الی اللہ ابتداء سیر فی اللہ است بعضے بزرگان فرمودہ اند مصرع یک قدم بر فرق خود نہ و آن دگر در کوئے دوست * از قول ایشان معلوم مے شود این مسافت بدو گام قطع مے شود و راہ جز یک قدم نیست یک قدم چون بر فرق خود نہاد و شورش بر فناء خود نماند سیر الی اللہ بانجامید و نسیان ماسوئے اللہ حاصل شد ہفتاد ہزار حجب کہ بعض ظلمانی و بعض نورانی اند مضمحل گشتند چہ وے از عالم خلق و امر مرکب است ما وراء افاق و انفس حجب نیستند کہ بگام دیگر اضمحلال آنہا کردہ شود سیر الی اللہ یک گام است در فقرۂ اول قطع آن کردہ شد بعد از سیر الی اللہ متصل آن ابتداء سیر فی اللہ است کہ بفقرہ ثانی حاصل مے شود برداشتن قدم ثانی متصور نیست اگر بہ حسب عقل صفات زاید بر ذات اند و حجب مے نمایند چون عقل را وراء دائرہ امکان مجالے نیست کما قال حافظ اداب المعرفۃ مصرع کہ چون صفات الہی وراء ادراکے * پس اعتبارات عقلی داخل دائرہ امکان باشند لہذا بسیر الی اللہ قطع باید نمود و ہذا بلی اگر ہر دو قدم مراد از سیر افاقی و انفسے کردہ آید قدم اول بر فرق آفاق نہد و آن در ضمن نہادن قدم بر فرق خود حاصل مے آید قدم ثانی بر فرق انفس نہد درست می آید و می تواند بود کہ مراد از ہر دو قدم سیر الی اللہ و سیر فی اللہ باشد واللہ تعالے اعلم بحقیقۃ الحال قبل ازین گذشت کہ نفس را حبس کند حضرت خواجہ قدس سرہ فرمودہ اند کہ در ذکر باز داشتن نفس لازم نیست ہمچنین رعایت عدد بلے ہر چہ گوید از سر حضور گوید تا فائدہ بر آن مرتب گردد و مشائخ دیگر برانند کہ باز داشتن نفس در وقت ذکر سبب ظہور آثار لطف است و مفید شرح صدر و اطمینان دل و یارے دہندہ در نفی خواطر و عادت کردن باز داشتن نفس سبب وجدان حلاوۃ عظیمہ است ذکر و واسطہ بسیاری از فواید دیگر و چون نفس حبس کند اگر رعایت عدد کند در ہر نفس کہ حبس کند عدد طاق گوید چنانچہ سہ و پنج و ہفت و نہ و یازدہ و سیزدہ آنچہ تواند بگوید و چون نفس تنگ شود بگذارد و باز حبس کند و از سیر گیرد بگذارد ثم و ثم تا عدد

به بیست یک سد و در حبس نفس صبر کرده باشد تا اثر حلاوة ذکر بدل رسد اما آنچه بفقیر زبدۀ را نموده اند بحبس نفس هر چه گوید بحضور
دل گوید گفته اند چون عدد از بیست و یک بگذرد و اثر ذکر ظاهر نگردد دلیل است بر عدم قبول ذکر باید که از سر گیرد و اثر ذکر این
است در زمان نفی وجود بشری از تو نفی شود و در ضمن اثبات اثرے از آثار تصرفات جذبات الهیه در تو ظاهر گردد
ظهور آثار بحسب استعدادات است بعضے را از ماسوے الله غیبت حاصل مے آید و بعضے را سکر و غیبت حاصل میشود
بعد ازان وجود عدم مراو را متحقق مے شود بعده بفناء مشرف میشود و اعلے و اتم این فنا است که سالک را خبر ماسوئے
الله نماند بلکه بر فناء خود شعور نماند چون در نفی و اثبات فناء و بقا حاصل گشت در لطیفۀ که عالم خلقے است شروع نماید
بعضے مشائخ محل این لطیفه دماغ مقرر نموده اند و حضرت جیو قدس الله سره طرف پایان از ناف گفته اند بفقیر طریق ثانی
رسیده است باید که دران جا اسم مبارک الله را تصور نماید علامت صفائی نفس از کدورات ظهور نفسے است در عالم مثال
بصورت نور کبود و بعد ازان در لطیفه روحی شروع کند و آن در جانب راست واقع است بالاء سینه راست دران
نیز تصور اسم مبارک الله کرده باشد این لطیفه زیر قدم حضرت ابراهیم است صلوات الله وسلامه علی نبینا و آله و
علیه نور این لطیفه زرد است چون ملکه شد بعد ازان در لطیفه سرے شروع نماید وان درمیان دو سینه واقع است
و علامت صفائی او ظهور نور سفید است و این لطیفه زیر قدم حضرت کلیم الله است علی نبینا و علیه الصلوة والسلام چون
بفضل الله و عنایته درین لطیفه ملکه شد بعد ازان در لطیفه خفی شروع نماید و آن در دماغ متصل فوق جبهة واقع است
نور او سیاه است و در زیر قدم حضرت عیسی روح الله است علے نبینا و علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات واقع
است بعد ازان در لطیفه اخفی شروع نماید و آن در فرق سر واقع است و نور او سبز است در زیر قدم حضرت خاتم
الرسالة علیه و آله افضل الصلوات و اکمل التحیات اتمها و اعمها واقع است حضرت جیو شیخ آدم بنوری قدس الله
سره نور لطیفه روحی سفید فرموده اند و نور لطیفه سرے سبز و نور لطیفه نفسے زرد و نور لطیفه خفی سیاه و نور لطیفه اخفی سیاه
تر باید دانست چون قلب لطیفه جامعه است بحسب جامعیت همه انوار از وے سر میزنند اگرچه سرخ را با قلب خاص
کرده اند و دیگر انوار بدیگر اما چون وے جامع بین عالم علوی و سفلی است در ضمن توجه او توجه دیگران همه حاصل مے شود
و نور آنها از وے نیز سر میزنند فعلی هذا درین موطن در بعضے اوقات انوار با یک دیگر مختلط یافته خواهند شد هذا ما علمنی
ربی حضرت جیو شیخ المشائخ المسلمین شیخ آدم بنوری رحمه الله تعالے فرموده اند در احوالی تلوینی و تجلے که در ابتداء سکر
و شوق و وله و در انتهاء مراقبه و کشوف زیاده باشد تعلق او بیشتر بقلب باشد و در احوالے که صحو و آرام بصحو بیشتر بود
تعلق او بروح بسیار بود و نفس بکمال هر دو شریک است در حین مغلوبیت خود و آن هر دو لطیفه در کمال نفس شریک
اند در حین غالبیت بعد از جمیع لطائف در لطیفه قالبے شروع نماید این لطیفه مرکب از چهار لطائف است که عناصر
اربعه اند چشم پوشیده از فرق سر تا قدم در هر ذرۀ بدن تصور لفظ مبارک الله کند و از لفظ مبارک الله ذات بیچون
مراد کند نه اسم بحدے مشغول شود که تمام بدن را ذکر فرا گیرد و صفت لازمه تمام بدن شود این را سلطان ذکر خوانند فنا
فی الشیخ که تخلق با خلاق آن بزرگوار است و فنا جسدے در اینجا متحقق میگردد و مخفی نماند سلوک در لطائف پنجگانه عالم

امرے از قلب تا اخفیٰ نصیب محمدی المشرب است سیر در عالم امر بترتیب مذکور حاصل نموده در اصول آنها شروع مے نماید بعد ازان در اصول اصول و بعد ازان بقدر استعداد از درجات حاصل مے کردند بعضے را یک درجه از درجات ولایة که قلب است حاصل میگردد و بعضے را دو درجه که تا روح است و بعضے را سه درجه که تا سر است ترقی حاصل مے آید و بعضے را نهایت کمال تا درجه چهارم باشد که مقام خفی است و بعضے را تا اخفیٰ که درجه خامسه است مگر محمدی المشرب که استعداد تام دارد جمیع مراتب عالم را چه عالم صغیر و عالم کبیر طے نموده و از حصول آنها که ظلال اسماء واجب اند در گذشته باصول آنها که اسماء و صفات واجب اند مے رسد و اگر ظاهر باخفی برسد و بنقطه آخر او نرسد تمام الاستعداد نیست بهذا الحال فی جمیع اللطائف اگر بلطیفه از لطائف رسید و در اول این لطیفه یا در وسط آن بماند و در نهایت آن نرسید علامت نقصے است که در استعداد واقع است ازینجا ظاهر گشت که تفاضل یک بر دیگر بحسب قرب و رسیدن باصل است نه بحسب قدم است هر چند صاحب قدم خفی و اخفی باشد چون قرب حاصل او نگشت از دے صاحب قدم قلبی و روحی و سری که قرب حاصل نموده و باصل اصل رسیده است فاضلتر است و خیلے مزیتے دارد مصراع هر گدائے مرد میدان کے بود + اگر صاحب خفی و اخفی وغیره را کمال حاصل شد و بنقطه آخر پیوست و بنهایت اصول رسید او بر صاحب قلب فضلے و شرفے است و این ولی را هر چند بر دیگران بحسب کمال فضلے و شرفے ظاهر و باهر است اما بر نبی که در درجه سفل واقع است مزیتے نیست و نه ولایت او از ولایة انبیا افضل است چه ولایة او تابع ولایت صاحب نبوت است علے الدوام سر او از قدم او نخواهد گذشت بلی انبیاء را بر یک دیگر بحسب علو و سفل فضلے ثابت است و لطائف پنجگانه عالم امرے که بیان افتادند هر یکے را فنا و بقا است لطیفه اول را که قلبی است مناسبت بتجلے صفات افعال است فنا او تجلی افعال است و این تجلے را محاضره نیز خوانند و ثانیه را دلیل فنا ظهور صفات ثبوتیه ذاتیه است تجلے صفاتی را مکاشفه خوانند و فناء لطیفه سر بشیونات و اعتبارات ذاتیه است و شیونات ذاتیه اعتبار نقوش اعیان و حقائق اند در ذات احدیة چون شجر مع اوراق و بیخ در بر درخته این شیونات در حضرت احدیت ظاهر میگردند و بعلم تفصیل میایند و فناء لطیفه چهارم در ظهور صفات تنزیهیه سلبیه است و فناء لطیفه خامسه تجلی ذاتی است این تجلی را مشاهده خوانند در هر مرتبه از مراتب ولایت آنصاحب ولایت را که قدم او است ربے از صفات است یا شیون مرتبه اول از ولایت زیر قدم حضرت آدم است صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه و رب او صفت تکوین است که منشاء صدور افعال است پس محمدی آدمی را درین لطیفه فنا بتجلی افعال مربوط گشت مرتبه ثانیه از مراتب ولایة زیر قدم حضرت ابراهیم است علی نبینا و علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و حضرت نوح را صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه درین مرتبه نیز مشارکت است رب او صفة العلم است و این صفت جامع صفات ذاتیه است لهذا فنا را این لطیفه بتجلی صفات ثبوتیه ذاتیه است مرتبه سیوم زیر قدم حضرت موسیٰ است علے نبینا و علیه من الصلوٰة اتمها و التسلیمات اعمها و ربی او از شیونات شان الکلام است پس فناء این لطیفه بشیونات است مرتبه چهارم زیر قدم حضرت عیسیٰ است علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام رب او از صفات سلبیه است نه ثبوتیه که موطن تقدیس و تنزیه است و اکثر ملائکه با او مشارکت دارند و شان عظیم و فخیم ایشان را درین موطن حاصل است لهذا فناء این لطیفه بصفات تنزیهیه است مرتبه خامسه زیر قدم

حضرت خاتم الرسل وہادی السبل است علیہ وآلہ من الصلوات والتحیات انمہا واعمہا ورب او رب الارباب است کہ جامع صفات وشیونات وتقدیسات وتنزیہات است ومرکز دائرہ این کمالات است ودر مرتبہ صفات وشیونات تعبیر ازان رب جامع بشان العلم مناسب است تعبیر بآن توان کرد چون شیون ذاتیہ زاید بر ذات نیستند پس اورا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وصول بذات بے توسطی حاصل است وہمیشہ او صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بتجلی ذاتی مشرف است وکمل تابعان اورا ازین مشرب بہرہ تام است بخلافِ دیگران کہ وصول ایشان بتوسط صفات است صفات ہر چند بحسب حقیقت عین ذات اند اما باعتبار عقل غیر اند فی الجملہ نظر باین اعتبار حاجب اند پس تجلیات صفاتیہ نامزد ایشان گشتند شرفنا اللہ تعالی سبحانہ بالولایۃ المحمدیۃ علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات آنچہ از کار بود ند بعون عنایت پروردگار رقم زدہ کلک بیان گردیدند الآن بیان یادداشت آمی نمودہ می آید بگوش ہوش باید شنید یادداشت آنست کہ اسم مبارک اللہ را از قلب شروع نمودہ بفرق سر بردہ بدماغ رساند اما ممتد غیر متناہی تا باد تکرار نیا بد وران آگاہی با خدا باشد وقوف قلبی عبارت ازین است مدام وعلی الدوام بعلم بدیہی در باطن خود معلوم دارد کہ ذات بحسب مطلق از ہر قید است ہمین روش پیش گیرد تا در باطن آرامی والتذاذی با حق پیدا آید چون این معاملہ روے آورد غفلت ودر گشت سلوک یادداشت کامل شد بعد ازان این چنین مشغول باشد کہ اللہ تعالی بر من وتمامہ حالات ظاہری وباطنی من عالم وعلیم است وقتیکہ این آگاہی استیلا یافت پس باین شغل مشغول باشد وبداند کہ بر من وبر تمامہ حالات ظاہری وباطنی من بصیر وبصیر مطلق است بے کیف بعد از غلبۂ این شغل بداند کہ حضرت حق سبحانہ وتعالی جل جلالہ خود بخود ظاہر است مطلق بے کیف بعد ازان در سیر خود بداند کہ گویا حضرت حق را جل جلالہ مے بینیم اما مطلق بے کیف وجہۃ بعد از ملکہ درین ہمہ اوست مشغولی نماید وبداند کہ ظاہر وباطن ہر چہ ہست مطلق ہمہ اوست بلکہ ازوست درین مرتبہ ہر چند تجلیات بسیار واقع گردند در مرتبہ ظلال اند وظلے از اصل اند نہ اصل خلاصی ازان بتخلیہ سر مربوط است ہر چند تزکیہ وتصفیہ وتنقیہ وتجلیہ درین مرتبہ حاصل او گشتہ باشد سالکان را درین موطن خطرہ بسیار است چہ ظل را اصل دانستہ خود را باصل واصل میدانند واز اصل باز می مانند فعلیک ان تحفظ مرتبۃ الظل والاصل پوشیدہ نماند تخلیہ سر عبارت از خلو متخیلہ است از حصول مطلوب وغیر مطلوب وخلو متخیلہ عبارت از دور کردن قوۃ خیال است از متخیلہ خود وبدر آمدن از مدرکات عشرہ کہ پنج ازان ظاہری اند باصرہ ۔ سامعہ ۔ شامہ ۔ ذائقہ ۔ لامسہ و پنج ازان باطنی اند حس مشترک خیال ۔ وہم ۔ متصرفہ ۔ حافظہ چون این نعمت عظمی انمی کہ خاصہ انبیاء است بطفیل و توسط سرور انبیا حاصل گردد زمان حضور مطلق ووصال حضرت حق نصیب او گشت آن ولایۃ ظلے ولایۃ اولیا است واین ولایۃ ولایت انبیا است صلوات اللہ وسلامہ علیہم ان تعلق بظل دارد واین باصل آن ولایت صغری واین کبری صغری بظل اسماء واجب تعالی کہ اصول لطایف خمسہ اند تعلق دارند وکبری باسماء واجب تعالی تعلق دارد چون دائرہ ظلال اسماء واجب تمام گردد وبنقطہ آخر آن ظلال رسید ولایت صغری تمام مے شود نہایت عروج در ولایت صغری تا اینجا است پس شروع در ولایۃ کبری دست میدہد این بدایت ولایت کبری است ازینجا تفاوت میان ولایت نبی وولی باید دریافت نہایت ولایت ولی بدایت

ولایت نبی است صلے اللہ علیہ وسلم حصول فنا اتم وبقا اعم وزوال عین الاثر وشرح الصدر واسلام حقیقی وآنچہ
مناسب اینہا است در ولایت کبری است وحضرت سید الساوات حضرت جیو بعد ازین بصور متخیلہ مشغول
میساختند پس باین مشغول باید شد تنبیہ در اثناء طریق اگر کشف مغیبات چنانچہ حال صاحب قبر وغیرہ روی آرد
بران ہرگز ملتفت نگردد تنبیہ پوشیدہ نماند کشف قبور آنست کہ روح صاحب قبر نے متمثل میشود بصورتی مناسب
از صور مثالیہ وصاحب کشف آنرا در آن صورت بدیدہ بصیرت مشاہدہ میکند اما شیاطین را چون قدرت تمثل
وتشکل باشکال وصور مختلفہ است غیر شکل رسول اکرم صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ من رانی فقد رآنی فان
الشیطان لا یتمثل بی پس کشف اعتماد را نشاید بلی برائے معلوم کردن حال صاحب قبر تجلے متقابلہ کفایت میکند
چہ آئینہ حقیقہ جامعۂ آن صاحبِ دولت از نقوش کونیہ پاک وصاف گشتہ است بسبب کمال محاذات کہ با آن
ذات بے کم وکیف دارد جز تجلے ذات در وے ہیچ نماندہ است ہر چند وے را بطبع خودش باز آرند جز امرے بیکم
وکیف از وے سر نخواہد زد پس ہر چہ درین آئینہ پیدا آید از ان او نیست از روے تقابل شخصے درین آئینہ ظاہر
گشتہ است بیت خدائے طلعت آئینہ مے توان بودن + کہ با سیاہ سیاہ است وبا سفید سفید + ہمچنین است صحبت
غیرے چون بہم رسد بباطن خود نظر بروے کند ہر چہ بعد از آمدن او ظاہر شود داند کہ این نسبت از واست خودش دخلے
دران ندارد در ولایۃ کشف وکرامت شرط نیست چہ بسیاری اولیا اند کہ کشف ندارند اما در قرب درجہ اعلیٰ دارند و
صاحبِ کشف وکرامت از وے در درجہ سفل از قرب واقع مے باشد پس ظہور کشف وکرامت شرط صحت ولایۃ
نباشد چہ بسیارے از صاحب کشف اند کہ اولیا نیستند مگر این قدر باید کہ محق از مبطل شناختہ شود وآن تجلی متقابلہ حاصل
مے آید ہذا تنبیہ چون بادیہ آفاق وانفس بہ پیماید واز جمیع دائرہ امکان بسر آید سیر الی اللہ تمام شد پیمودن دائرہ امکان
آنچہ براین فقیر ظاہر ساختہ اند در ضمن نسیان نفس خود است چون نسیان نفس خودش حاصل کرد نسیان ماسوائے اللہ
نیز حاصل گشت چہ نسیان نفس چون اتم حاصل گشت وشعور بر نسیان نماند بر اشیاء دیگر علم وشعور نمے ماند پس نسیان ماسوئے
اللہ بنسیان نفس او مربوط گشت حاجب ہمین نفس سالک آمدہ عالم انتقاش صور کونیہ چنانچہ مال وجاہ در دل جہۃ نفس
او است تا از مرادات نفس بدر نیاید محبت او تعالی بر دل او غالب نمے آید وبروے استیلا نمے یابد واین حاصل
نمے شود مگر بفناء فنا کہ فناء اتم است کہ نفس او مضمحل گردد درینوقت سیر الی اللہ منتہی مے شود بعد ازین ابتداء سیر
فی اللہ است بر سالک بعد از فناء مطلق کہ فناء ذات وفناء صفاتست وجود حقانی مے پوشانند بسبب آن وجود
بصفات الٰہی واخلاق ربوبی مشرف مے شود وبمرتبہ کہ حدیث قدسی برآن ناطق است لا یزال العبد یتقرب الی
بالنوافل حتی احبہ فاذا احببتہ کنت سمعہ وبصرہ ولسانہ ویدہ ورجلہ فبی یسمع وبی یبصر وبی ینطق وبی یبطش وبی یمشی
درین دار السلطنۃ متحقق میگردد وذات وصفات فانی بوجود حقانی در شہود درین مقام مبدل مے کردند وتصرفات
جذبات حضرت حق درین وقت بر باطن وے استیلا مے یابند ودرین وقت بر اوامر ونواہی شرعیہ علے صاحبہا
الصلوات والتحیات محفوظ میگردد وہمین دلیل است بر صحت حال فنا وبقا کہ سیر الی اللہ وسیر فی اللہ است بعد ازین

سیر سیر عن اللہ باللہ است کہ نزول بمقام صحو است این مقام انبیا است و کمل تابعان ایشان را ازین مقام نصیب است
درین مقام نصب ولی جہۃ دعوت است سیر فی اللہ مقام کمال است واین مقام مقام تکمیل است بشرط اجازۃ شیخ درین
مقام طلب مرید وتربیت صحیح است ہر تصرفے کہ درین مقام ازوے سر زند اگرچہ بوے منسوب باشد ازوے نیست،
چہ وے از تصرفات بشریت بالکلیہ بر آمدہ است از حضرت خواجہ یحیی ابن خواجہ عبید اللہ احرار منقول ست اہل
تصرف بر انواع اند بعضے ازان قبیلہ اند کہ ماذون مختار اند باذن حضرت حق وباختیار خود ہر گاہ کہ خواہند در شخصے
تصرف مے کنند وادر البفنا وبیخودی مے رسانند بعضے آنانند کہ با وجود قوت تصرف جز بامر غیبی تصرف نمیکنند
تا از پیشگاہ مامور نشوند وبعضے دیگر کسانے اند کہ گاہ گاہ صفتے وحالتے برایشان غالب شود ودر حین غلبہ آن حال
در باطن مریدان تصرف میکنند واز حال ایشان را متاثر سازند پس کسے کہ نہ مختار ونہ ماذون ونہ مغلوب از وچشم تصرف
نباید داشت انتہی کلامہ این اہل تصرف کہ حضرت خواجہ فرمودہ اند ہمہ ایشان صاحب تکمیل ہستند بلکہ ہمہ ایشان
صاحب کمال نیز نیستند چہ مجذوب سالک چون در مقام قلب تمکین ورسوخ پیدا کند صحوے ومعرفتے کہ مناسب آن
مقام است او را میسر شود وطالبان را فوائد تواند رسانید در صحبت وی انجذاب مر طالبانرا حاصل میشود اما نیل کمال بآن مربوط نیست
مگر در صحبت صاحب کمالی کہ مرجوع باشد صحبت وی اثر قوی دارد ولقنا مشرف میسازد کہ عقب وی بقا است چون پارس وآہن کہ بہم نزدیک
شوند آہن را صفت طلا میدہد ومجذوب غیر کامل مکمل کہ صحوے پیدا کردہ است ہر چند جذب قوی در صحبت وے حاصل مے گردد
موجب کمال نیست ازینجا لائح میگردد کہ در سیر سلوک مقتدی کسے باید کہ منتہی مرجوع باشد نہ مجذوب غیر منتہی و
مجذوب را مشایخ جہۃ افادہ درین باب نصب میکنند چہ وے از رذایل اخلاق نفس خلاصی حاصل نہ کردہ است
لہذا چون طالبان کہ استعداد تام وقابلیت تمام فنا وبقا داشتہ باشند در صحبت وے در آیند اگر بعد از حصول جذبہ کہ
از مجذوب متصد است ایشان را رخصت نکنند واو بخدمت شیخے دیگر کہ کامل ومکمل باشد در نہ آید احتمال فساد
استعداد وے است اگر باذن خود آن طالب را رخصت کند بہتر والا غیر از رخصت بخدمت مکمل شدن وزری ندارد
بلکہ بہتر است والا نہ مثل وے ناقص خواہد شد پس ہر کہ از شیخ ماذون بود وصاحب تصرف بودہ باشد زعم
کمال وتکمیل خود نکنند چہ مشایخ کرام چون در زمانہ فساد وے می بینند وگمراہی وضلالت را در عالم بسیار غالب
مشاہدہ مے نمایند بعضے مریدان را کہ صاحب جذبہ اند اجازت می دہند تا مردمان را براہ حق خوانند تا بحصول جذبہ
از ناشایستہ باز مانند فقط این جذبہ موجب فنا وبقا نیست الا ماشاء اللہ پس ماذون را باید کہ او را رخصت دہد تا مناسب
استعداد خود از دیگرے کہ مکمل باشد استفادہ نماید استفادہ نمودن طالب مستعد بحسب استعداد وبقدر استعداد است
چون صاحب تصرف ہمت خود را بر قلب سالک گمارد وبدل متوجہ دل طالب گردد ما بین دل ایشان رابطہ پیدا
مے شود واز راہ باطن از دل آن بزرگوار پرتوے وعکسی بر باطن طالب می تابد آن بزرگوار را چون آئینہ صاف
دادہ اند ودران آئینہ جز تجلی او تعالی نماندہ است بطریق انعکاس در آئینہ استعداد آن طالب نیز ہمان پرتوی
ظاہر میگردد ہر چہ مقابل آئینہ دارند عکس ہمان چیز دران ظاہر گردد این را نیز تجلی امتقابلہ توان گفت بدل متوجہ

شدن دل طالب را تصرف و توجہ نامند و ہمت عبارت از جمع خواطر است برامر واحد بر وجہی کہ خلاف آن بخاطر نگذرد
واگر خلاف آن بخاطر گذرد آن از جملہ ارباب ہمت نیست محبت پناہا این مکتوب بنا بر عدم مساعدت وقت گنجائے
بیان ندارد و با مساعدہ وقت کتابے باید کہ گنجائے تفصیل را شاید غرض توجہ بآن جناب است بدوام حضور و
شہود بلا ملاحظہ غیر کہ حاجب چہرہ وحدت نگردد بلکہ غرض توجہی است کہ دران توجہ وحدت حاجب کثرت نیز
نباشد کہ تعبیر از ان بصحو تواند کرد و چون بجادہ مستقیمہ دلالت بآنجناب خاص کردہ شدہ است و راہ راست بایشان
نمودہ شدہ است رجا آنست کہ قلادۂ محبت کہ در گردن آنجناب انداختہ اند خود کشیدہ چنانچہ بقعر از بردہ اند باعلا اعلی
بردہ بہ نشیب نیز خواہند آورد و ہمین مکتوب مجمل جہۃ دریافت بعضے نکات و بدست داشتن سند کافی است
بطلق ہمین عامل باشند بے مقصود خواہند برد ؎ یا این ہمہ بیحاصلی و ہیچکسی ٭ در ماندہ بنا رسائی و بو الہوسی ٭
دادیم تمامیخ مقصود نشان ٭ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ٭ این فقیر را السلامتی خاتمہ بدعا در آنات و اوقات خاص
مدد رسائیدہ باشند مگر حضرت حق بدعاء شما از سوء خاتمہ نگاہدارد و انت تضرع الی اللہ القدیر و ہو تعالی بالاجابت
جدیر و الحمد للہ رب العالمین اولاً و آخراً و کذلک الصلوات و التحیات علی رسولہ و آلہ و صحبہ فی کل وقت و حین
کما یحب ربنا و یرضی و السلام علی من تبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی صلوات اللہ و سلامہ علیہ علی یوم الجزا ٭

مکتوب پنجاہ و سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام احقر خدمہ محمد فاضل جامع این مکاتب
صدور یافتہ در تحقیق سیر الی اللہ و فی اللہ و نہایت مقامات عروج و مرتبہ نزول و ہبوط بطریق
محققین از متاخرین و بیان مشرب متقدمین مع التحقیقات اللائقۃ بالمقام و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۵ الحمد للہ وحدہ و الصلوۃ و السلام علی من لا نبی بعدہ و علے آلہ و اصحابہ و من نحی نحوہ اما بعد فضایل پناہ
میان محمد فاضل سلمہ اللہ تعالی و ابقاہ معلوم نماید انچہ انتہا سیر الی اللہ تا اسمی است کہ حقیقت سالک مظہر ان است
و ہر گاہ بآن اسم رسید سیر سالک دران اسم و ما یتعلق بہ صورت میگیرد و چون از ان اسم و ما یتعلق بہ ہما ینکشف علی ارباب
الواصلین الیہ گذشتہ بمسما حقیقی رسیدہ و فنا و بقا دران حاصل نمود منتہی حقیقی شد فی الحقیقۃ سیر الی اللہ درین صورت
حاصل است نہایت اول را کہ نہایت تا اسم است نیز نہایت سیر الی اللہ اعتبار کردہ اند و باعتبار فنا و بقا کہ درین مرتبہ
حاصل میشود اسم ولایت اطلاق نمودہ اند و انچہ بعضے مشائخ گفتہ اند کہ سیر فی اللہ را نہایت نیست این سیر در وقت
بقا است و بعد از طے منازل عروج و معنے بے نہایتے آن سیر آنست کہ اگر سیر دران اسم واقع شود و بتفصیل شیونات
مندمجہ دران متجلی گردد ہرگز بنہایت آن سیر نخواہد رسید چونکہ ہر اسم مشتمل بر شیونات مندرجہ بے نہایت است اما در
وقت عروج اگر خواہند کہ او را از ان اسم بگذرانند بیک گام از ان خواہد گذشت و بنہایت النہایت خواہد رسید اگر

ہما جا آنرا فانی و مستہلک داشتہ زہے شرف و لطف و اگر جہت تربیت ناقصان رجوع دادہ باز آوردند زہے فضل و کرم و پس عدم وصول بنہایت النہایت مبنی بر سیر تفصیلی است کہ در اسما و صفات و شیونات و اعتبارات واقع گردد و وصول بہ نہایت النہایت مبنی بر سیر اجمالی است پس سالکین در صفات مفصلا و سائرین در شیونات و اعتبارات مرتبا در تجلیات صفاتیہ تا ابد محبوس اند در مراتب وصول و در حق آنہا جز بصفات نیست چہ عروج بحضرت ذات متصور نمے شود مگر بسیر اجمالی در صفات و شیونات و اعتبارات و ہر کہ واقع شود سیر او در اسماء صفات بتفصیل او محبوس مے ماند در صفات و از تجلی ذات بہرہ ندارد و چون سالک بسیر اجمالی بنہایت النہایت برسد او را وصل عریانی حاصل گردد و مراد از وصل عریانی رفع جمیع حجب است بکمالہا و زوال موانع است باسرہا و چون اعظم حجب و اقوائے آن تجلیات متنوعہ و ظہورات مختلفہ است از انقضاء آن تجلیات و ظہورات لابد ست برابر است کہ باشد تجلے و ظہور در مرایاء امکانیہ یا در مرایاء وجوبیہ چہ این ہمہ در حجابیت برابر اند اگرچہ تفاوت است فیما بین آنہا در شرف و رتبہ و آن خارج است از نظر طالب و چون آن واصل باصل الاصل و نہایۃ النہایت را رجوع دہند دران شوق نمے باشد زیرا کہ شوق مقتضی فقد است و فقد در واصل مقصود است چہ شخصے دیدہ باشی یا شنیدہ کہ بنفس خود مشتاق باشد ہر چند نفس خود را دوست داشتہ باشد و این از جہت عدم فقد او است و در حق او مقرب واصل کہ فانی فی اللہ و باقی باللہ بودہ باشد حال او با حق جل مجدہ مثل حال شخصے است بالنفس خود پس لاجرم مر واصلانِ شوق نباشد شیوہ شوق در ابرار است زیرا کہ محبان اند فاقد در حدیث قدسی آمدہ الا طال شوق الابرار الی لقائی وانا الیہم لاشد شوقا و مراد با برار غیر مقرب واصل اند در ابتداء باشند یا در انتہا اگرچہ باقی ماندہ باشد در وصول ایشان مقدار خردلہ و خوش گفتہ اند بیت فراق یار اگر اندک است اندک نیست؎ درون دیدہ اگر نیم موست بسیار است ؎ و می آرند کہ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالی عنہ دید قاری را کہ قرآن مے خواند و گریہ میکرد پس گفت ما ہمچنان قرآن میخواندیم و گریہ میکردیم اینا این ولہائے ما سخت شدہ اند و حضرت خواجہ باقی باللہ قدس سرہ مے فرمودند کہ منتہی واصل بسیار بار تمنی شوق و طلب کہ در ابتدا داشت میکند و برائے رفع شوق مقامے کامل تر است از اول و اتم تر ازو و آن مقام یاس و عجز از ادراک است چہ شوق متصور میشود در متوقع فحیث لا توقع لا شوق و چون رجوع کند این کامل واصل بنہایت النہایت برجوع قہقری کہ آن را سیر عن اللہ گویند شوق کہ از و رفع شدہ بود سوے وے عود نمیکند با وجود فقد برجوع زیرا کہ نبود زوال شوق او از جہت وجود فقد بلکہ بود از جہت حصول یاس و آن موجود است بعد الرجوع نیز بخلاف کامل اول زیرا کہ عود میکند سوئے او شوق بسبب رجوع او بعالم از جہت حصول فقد کہ زایل شدہ بود پیش پس در ہنگامے کہ یافت فقد برجوع حاصل شد آن شوق کہ زایل شدہ بود بزوال آن باز حاصل شد و گفتہ نشود آنکہ مراتب وصول منقطع نمے شوند تا ابد الآبدین پس توقع بعض آنمراتب کردہ مے شود و درین ہنگام شوق متصور است زیرا کہ گفتہ آمدیم کہ عدم انقطاع مراتب وصول مبنی بر سیر تفصیلی در حق این سالک نہایت متصور نمے شود و نہ شوق از وے زایل مے گردد و اما منتہی

www.maktabah.org

واصل کہ قطع نمودہ است جمیع آن مراتب وصول بسیر اجمالی در رسیدہ است بمنتہائے کہ ممکن نیست تعبیر ازان بعبارتے واشارۃ پذیر نیست بہیچ اشارتے پس توقع دراینجا ہرگز متصور نیست پس البتہ از و شوق زائل شود و این حال خواص اولیاء کرام است چہ ایشان از ضیق صفات عروج نمودہ بحضرت ذات حق سبحانہ رسیدہ اند در حق آنہا گلانی لفوق نماندہ است بخلاف سالکین در مراتب صفات مفصلا و سائرین در مدارج شیونات و اعتبارات مرتبا چہ آنہا محبوس اند در تجلیات صفاتیہ تا ابد الآباد و مراتب وصول در حق آنہا جز بصفات نیست و وصول آنہا بذات متصور نیست چہ وصول بذات غیر از سیر اجمالی صورت ندارد پس چون محبوس دائرہ صفات باشند شوق و طلب از آنہا زائل نشود و وجد و تواجد از ایشان جدا نگردد و از ینجا دریافتہ باشی کہ اصحاب شوق و وجد و تواجد اصحاب تجلیات صفاتیہ اند از تجلیات ذاتیہ بہرہ ندارند و تا کہ در شوق و وجد باشند نصیبہ از تجلیات ذاتیہ نخواہند برد و از اینجا فرق میان واصل بنہایت النہایت و واصل بنہایۃ توان دریافت کہ در واصل و واصل چہ فرق است و ایضا فرق میان ابرار و ابرار کہ از ابرار تا ابرار فرق است فافہم و باللہ التوفیق و از آنچہ مذکور شد دریافتہ باشی اینکہ اہل وصول بنہایت النہایت کہ بعد از فناء اتم کہ عبارت از فناء الفنا است کہ فناء سالک در ذات بحت است اہل تمکین اند و اما اہل تلوین ارباب قلوب اند و فناء قلوب در صفات است و تخلص آنہا در صفات پس آنہا در وسط طریق اند لہذا تلون احوال لاحق روزگار آنہا است و باین مشیر است قول حضرت حق تعالی ان فی ذلک لذکری لمن کان لہ قلب او القی السمع وہو شہید و اہل وصول بذات بحت عاری از صفات را تلوینات حالات و تغیر روزگار نیست و خلاصی از تلوینات صفات حاصل نمے شود مگر شخصے را کہ عروج او از قلب تا بآخر نقطہ اخفی شدہ باشد و از تحت تصرفات تعدد صفات بیرون آمدہ در فضاء قرب حضرت ذات متمکن باشد و باید دانست آنکہ چون قلب از مقام خود عروج نمودہ بمقام روح برسد نفس بمقام قلب عروج نماید پس درین ہنگام تلوینے کہ قبل ازین قلب را بود از قبض و بسط و حزن و سرور و خوف و رجا الی غیر ذلک عارض نفس میگردد و نفس آن را بنیابت قبول مے نماید پس صاحب تلوین میگردد و ہکذا الحال فی جمیع مراتب الوصول تا آنکہ نفس بنہایت النہایات برسد و فنا حاصل کند لیکن تلوینی کہ بعد از عروج او بذات و فناء او دران حاصل شود قادح نیست در تمکین از جہۃ عدم احتجاب نور کشف بوجود این تلوین و ممکن نیست کہ تغیر از طبیعت برخیزد مادام کہ بشریت باقی است از اینجا گفتہ اند بیت

نفس ہر چند کہ مطمئنہ گردد ÷ ہرگز ز صفات خود نگردد ÷

ولیکن این تغیر بیرون نمے کند صاحب تمکین را از مقام او فافہم و اگر سائلے سوال کند کہ چیست معنے شوق حق تعالے و حال آنکہ از و تعالی ہیچ شئے از اشیا غائب و مفقود نیست در جواب گفتہ شود کہ ذکر شوق در حدیث مذکور از حق تعالی احتمال دارد کہ از قبیل صفۃ مشاکلہ بودہ باشد و ذکر شدت باعتبار آنکہ آنچہ نسبت کردہ شود بحق سبحانہ آن شدید و غالب است بر آنچہ نسبت کردہ شود سوئے بندہ ضعیف ہذا علی طریق العلماء و اما نزدیک صوفیہ جوابش آنست کہ چنانکہ مظاہر و مرایا را جہۃ آئینہ داری بظاہر شوق و آرزو است ظاہر را جہت حکمت ظہور حسن کمالات اسماء و صفات سخت تر شوقی است و کنت کنزا مخفیا

فاجبت ان اعرف فخلقت الخلق لان اعرف مشیر باین معنی است بعدم مساعدت وقت باین قدر اکتفا افتاد والسلام علیکم و رحمۃ اللہ وبرکاتہ

مکتوب پنجاہ و چہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ ملا محمد وارث پشاوری صدور یافتہ دربیان اثبات اسلام و نجات والدین شریفین حضرت سرور کائنات علیہ و علی آلہ افضل الصلوات و اکمل التسلیمات باحجج معتبرہ و دلایل مفیدہ از احادیث و اقوال علماء حق و رد اقوالی کہ در اثبات کفر اوشان از بعضے علماء صادر شدہ اند و باب سب آن

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد و علی آلہ واصحابہ اجمعین اللہم اہدنا الی الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب علیہم ولا الضالین آمین ۔ اما بعد محب صادق میان محمد وارث سلمہ اللہ تعالیٰ معلوم نماید آنکہ آن محب صادق الارادت ظاہر ساختہ بود کہ علماء ثقات الکائی پشاور سلمہم اللہ تعالیٰ فرمودہ بودند کہ علماء در ناجی بودن والدین حضرت سید ما رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم متردد اند و فضایل پناہ حقایق دستگاہ شیخ میان محمد عمر پشاوری میفرمایند کہ ہر دو ناجی اند ایشان چون بشکارپور بخدمت درویش رسیدند درین باب استفسار نمایند کہ درویش درین باب چہ میفرماید بنا بر آن آنچہ تحقیق آن بر فقیر ظاہر گردیدہ است و احتیاط را شاید رقم زدہ کلک بیان میگردد بگوش ہوش باید شنید حموی در شرح اشباہ آوردہ است تحت قول او کمن مات علی الکفر ابیح لعنۃ الا والدی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم لثبوت ان اللہ تعالیٰ احیاہما حتی آمنا بہ کذا فی مناقب الکردری یعنی برائے ثبوت آن در حدیث کہ ذکر کردہ است آنرا غیر واحد از حفاظ والتفات کردہ نشود بسوی کسی کہ طعن کردہ است دران و حق تعالیٰ زندہ گردانید ہر دو را برائے آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم پس ایمان آوردند ہر دو بآن حضرت از جہۃ خصوصیت برائے آن ہر دو و محل بودن ایمان بے نفع بعد الموت در غیر خصوصیت است و بتحقیق بصحت رسیدہ است آنکہ رد کردہ شد بران حضرت صلی اللہ علیہ وسلم آفتاب را بعد از غائب شدن و غروب نمودن او پس عود کرد وقت چنانچہ گذارد حضرت علی نماز عصر را و این اعادہ از روے کرامت بود برائے آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ فکذا ہذا این چنین آوردہ است در شرح ہمزیہ ابن حجر ہیتمی ہذا و بدان بدرستی کہ علماء سلف اختلاف کردہ اند در والدین حضرت رسول صلے اللہ علیہ وسلم ایا بر کفر مردہ اند یا نہ باول رفتہ اند جمعی از ان جملہ است صاحب تیسیر و ثبانی رفتہ اند جماعتے کہ متمسک اند باحادیث کہ دلالت دارند بر طہارت نسب شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از دنس شرک و شین کفر و نفر چند از جمع اول قایل اند بنجات ہر دو از آتشِ دوزخ از آن جملہ است امام قرطبی او گفتہ است کہ بدرستی حضرت حق تعالیٰ زندہ گردانید ہر دو را برائے آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم و ایمان آوردند ہر دو با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم و در ینجا سوال کردہ است باینکہ اگر گوئی کہ آیا نیست حدیثے کہ وارد شدہ است در احیاء ہر دو موضوع و جواب نکردہ باینکہ گویم کہ زعم کردہ اند وضع آن را بعض مردم و صواب آنست کہ آن حدیث ضعیف است نہ موضوع و نیک تر گفتہ است حافظ

ناصر الدین دمشقی شعر حبا الله النبی مزید فضل + علی فضل وکان به رؤفا + فاحیا امه وکذا اباه + لایمان به فضلا لطیفا فسلم فالقدیم به قدیر + وان کان الحدیث به ضعیفا + نص کرد بر بودن حدیث مذکور ضعیف نه موضوع وگفته است حافظ ابن سید الناس در سیرة که روایت کرده شده است اینکه عبد الله ابن عبد المطلب وآمنة بنت وهب مادر و پدر نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر دو اسلام آوردند و بدرستی خدائے تعالی زنده گردانید هر دو را برائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس ایمان آوردند با نحضرت صلی الله علیه وسلم و روایت کرده شده است آن ایضا در حق جد آنحضرت صلی الله علیه وسلم عبد المطلب بعد ازان گفته است وآن مخالف است بآن حدیث که تخریج کرده اند از ابی زرین العقیلی گفت که گفتم اے رسول خدائے صلی الله علیه وسلم کجا است مادر من گفت مادر تو در دوزخ است گفتم پس کجا است آنکه گذشته است از اهل تو گفت ایا راضی نیستی باینکه باشد مادر تو با مادر من وذکر کرد بعض اهل علم در جمع آنچه حاصل او این است بدرستی که جائز است اینکه باشد این درجه که حاصل شده است برائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعد ان لم تکن و باشد احیا و ایمان متاخر ازان معارضه انتهی ملخصا وسوال کرده شد از قاضی ابو بکر ابن العربی که یکے از ائیمه مالکیه است از مردے که گفت بدرستی مادر و پدر حضرت نبی صلی الله علیه وسلم در دوزخ اند پس جواب داد باینکه او ملعون است زیرا که حضرت حق تعالے میفرماید بدرستی که کسانیکه ایذا میرسانند خدائے را تعالی شانه و رسول او را لعنت میکند آنها را خدائے تعالے در دنیا و آخرت گفت و نیست ایذا رسانیدن اعظم تر ازین که گفته شود مادر و پدر حضرت رسول کریم در دوزخ اند و گفته است امام سهیلی در روض آنق نیست مارا مانند اینکه بگوئیم آن را در حق والدین رسول کریم علیه الصلوٰة والسلام لقوله صلی الله علیه وسلم ایذا مرسانید زندگان را بسبب مرده گان والله تعالی مے فرماید ان الذین یؤذون الله ورسوله الآیة و بدرستی بر ما امر کرده شده است اینکه ما محکم داریم زبان خود را وقتے که یاد کرده شوند صحابه رسول کریم بچیزے که میگردد ان بعیب ونقص در صحابه پس اینکه محکم داریم زبانِ خود را و منع کنیم آنرا از مادر و پدر حضرت رسول کریم صلی الله علیه وسلم احق است ولائق تر و چون این مقرر شد پس حق مسلم این است که محکم بدارد زبان خود را از آنچه مخل باشد بشرف نسب نبی او صلی الله علیه وسلم بوجهی از وجوه وحقانیت در اینکه بدرستی که اثبات شرک در حق والدین رسول کریم اخلال ظاهر است بشرف نسب حضرت نبی طاهر و این مسئله از جمله اعتقادیات نیست پس قلب ازان نصیبے ندارد و اما هر چه زبان است پس حق او امساک است از آنچه متبادر باشد ازان نقصان خصوصا بوهم عامه زیرا که عوام قادر نیستند بر دفع آن و تدارک آن هذا خلاصة ما فی هذا المقام من الکلام والله ولی الفضل والانعام انتهی شیخ علی القاری الهروی المکی در شرح فقه اکبر گفته است تحت این قول و والدا رسول الله صلی الله علیه وسلم ماتا علی الکفر این رد است بر آنکس که گفته است که آن هر دو مرده اند بر ایمان یا آن هر دو بر کفر مرده اند بعد ازان زنده گردانید هر دو را الله تعالی پس مردند در آن مقام بعد از ایمان وگفته بتحقیق درست کرده ام برائے این مسئله رساله مستقله علیحده و دفع کردم آن را که ذکر کرد آن را سیوطی در رسایل سه گانه خود در تقویت این مقاله بادله جامعه از کتاب وسنت واجماع امت وقیاس انتهی و ازینجا دانسته میشود که تصریح نموده است امام الهمام ابو حنیفه رحمه الله در فقه اکبر بلفظ مذکور وحال آنکه عفت وتقوی حضرت امام اقتضاء آن نمیکند وعلماء ثقات ازان بر پنج وجه جواب داده اند وجه اول از وجوه مذکوره آنکه گفته است علامه ابن حجر مکی

رحمہ اللہ تعالیٰ در فتاوے خود کہ آنچہ نقل کردہ میشود از امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ در فقہ اکبر درحق والدین حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم آن مردود است بسبب آنکہ این لفظ موجود نیست در تالیف امام ابوحنیفہ نعمان بن ثابت کوفی بلکہ آن تالیف ابوحنیفہ محمد بن یوسف البخاری است انتہی وعلامہ برزنجی بعد از نقل این عبارت گفتہ آنچہ ابن حجر گفت صحیح است فی حد ذاتہ ونیست این فقہ اکبر تالیف امام ابوحنیفہ نعمان غایت الامر آنکہ واقع شدہ است اشتباہ بسبب اشتراک ہر دو کتاب در اسم واشتراک ہر دو مؤلف در کنیت پس گمان بردند بعض مردم کہ ہمین است تالیف امام کوفی ودلیل بر ثبوت این اشتباہ آنست کہ بہم رسانیدم نسخہ صحیحہ فقہ اکبر تصنیف امام ابوحنیفہ کوفی رحمہ اللہ تعالیٰ بروایت ابومطیع بلخی کہ صاحب اوست وگذشتہ بود ند بران حفاظ وعلما ونوشتم من آن را ونہادم نزد خود ومتصل گشت بمن سند آن تا امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ وللہ الحمد واین نسخہ غیر آن نسخہ است کہ شہرت یافتہ است میان مردم بفقہ اکبر پس صحیح گشت قول شیخ ابن حجر رحمہ اللہ تعالیٰ انتہی وجہ دوم آنکہ گفتہ اند بر تقدیر تسلیم نسبت کتاب بامام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ ظاہر آنست کہ آن لفظ از امام نیست بلکہ وضع نمودہ اند آنرا بعضے دشمنان امام مثل وضع نمودن دشمنان امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ اکاذیب را در کتب او مثل درۃ الفاخرۃ وغیر آن وپاک است از وے جناب حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ ودال است بر این معنے کمال تقویٰ جناب حضرت امام اعظم ونہایت حسن آداب او ودور است از وے نہایت دوری کہ وضع کند کتابے را در اعتقادیات دین متین حنفی وگرداند آن را اساس شریعت وترغیب نماید خلق را بخواندن آن وباشد آن کتاب مشتمل بر ذکر کفر مادر وپدر آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام کہ سبب ایذاء او است وحال آنکہ نیست ذکر این امر از جملہ اعتقادیات ضروریہ کہ واجب باشد اعتقاد کردن بران وایضا دال است بر این معنے کہ علامہ حافظ الدین شارح مناقب امام ابوحنیفہ کہ از کبار حنیفہ است تصریح نمودہ است بنجات والدین شریفین حضرت پیغمبر ما علیہ الصلوۃ والسلام وروایات کردہ است حدیثے را کہ وارد شدہ است در احیاء ایشان پس اگر آن قول موجود مے بود در کتب ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ ہر آئینہ مخالفت نمے کرد با امام خود وہمچنین علامہ دشمنی کہ از جملہ محققان حنیفہ است تقریر کردہ است قول ابن العربی مالکی را در آنکہ نسبت کفر بودن در دوزخ بوالدین آن حضرت موجب ایذاء او است صلے اللہ علیہ وسلم پس ظاہر آنست کہ نسبت این لفظ با امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ از وضع وافتراء اعداء او است وجہ سیوم آنکہ گفتہ اند علماء اعلام کہ بر تقدیر وقوع مثل این قول از حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ باید کہ تاویلے کردہ شود آن را وگفتہ شود کہ مراد آنست کہ ماتا علی زمن الکفر وفات نمودند والدین شریفین آنحضرت در زمان کفر واطلاق کردہ مے شود زمان کفر بر زمان فترت وناچار نیست از این تاویل از جہۃ حسن ظن باین امام جلیل القدر عظیم الرتبۃ وجہ چہارم آنکہ لفظ مذکور بعد فرض تسلیم منافات ندارد بحدیث احیاء والدین شریفین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم وایمان آنہا بپیغمبر خدائے علیہ صلوات اللہ وسلامہ بعد از موت ونجات آنہا بسبب آن وا شارۃ کردہ است باین وجوہ اربعہ سید محمد برزنجی در سداد الدین وجہ پنجم آنکہ بعد تسلیم وقوع این لفظ از حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ وبودن ظاہر آن مراد او پس اگر واقع گردد در بعض رسایل فقہیہ اختلاف میان حضرت امام الہمام رحمہ اللہ تعالیٰ وسائر علماء ثقہ وظاہر شود مصلحتے دینیہ یا ضرورتے دنیویہ در ترک قول حضرت امام اعظم رحمہ اللہ

تعالیٰ وعمل بر قول سائر علما جائز است ترک قول حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ جہت آن چنانکہ در مسئلہ مزارعت و مانند آن وکدام مصلحت زیادہ تر باشد از رعایت ادب جناب حضرت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام در ترک تنقیص نسب او باوجود آنکہ نیست این امر از اعتقادیات ضروریہ چنانچہ گذشت ومجتہد بنفس خود معذور است زیراکہ واجب است بروے اخذ بچیزے کہ مودی گرود بآن اجتہاد او و او ماجور است اگرچہ اجتہاد او بر خطا رفتہ باشد وحق واحد است میان کافہ علما در امور اجتہادیہ وبثبوت نرسیدہ است بر کفر بودن والدین شریفین آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و بودن آنہا در دوزخ دلیلے قطعی از کتاب وسنت واجماع واتفاق مجتہدین پس لازم ولابد باشد درین امر ترک قول حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ از جہت رعایت جانب جناب حضرت سید الانبیاء والمرسلین علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات و بدانند کہ علامہ سید محمد البرزنجی گفتہ است کہ عجب است از ملا علی قاری کہ از متاخران علماء حنیفہ است وشرح نمودہ است ہمین فقہ اکبر ثانی را بگمان آنکہ ہمین فقہ اکبر تالیف امام ابوحنیفہ است وذکر کردہ است دران چیزے را در حق والدین شریفین آنحضرت کہ موجب ایذاء او است واکتفا نمودہ بر ہمین مقدار بلکہ تالیف نمودہ درین باب رسالہ را پس رد نمودہ اند بروے طایفہ از علما حنیفہ وشافعیہ وذکر نمودہ اند رد او را بعضے علماء در رسایل منفردہ وبعضے در اثنا کتب خود چنانکہ عبد القادر طبری امام مقام ابراہیم در مکہ معظمہ از شافعیہ وچنانکہ علامہ مصطفی بن فتح اللہ حموی مکی وشیخ حسن بن علی عجیمی مکی از علما حنفیہ وغیر ایشان وشیخ عبد القادر مذکور در آخر رسالہ خود گفتہ کہ چون تالیف علی قاری رسالہ مذکورہ را دیدم دیدم من در خواب کہ وا و بالا بر آمدیم بر سطحے بلند نزدیک باب ابراہیم پس دفع نمودم و انداختم بدست خود او را و او بیفتاد از آن بلندی بر زمین پس از خواب بیدار شدم خبر داد مرا وقت صبح کہ افتاد علی قاری از بالاے بامے ورسیدہ است ضربے از آن در اعضاء او پس زندہ نماند بعد از آن مگر روزے چند وفات نمود انتہی وعلامہ مصطفی بن فتح اللہ حموی در کتاب خود مسمی بفوائد الارتحال یاد نمودہ است بعضے مصائب را کہ رسیدند بعلی قاری در آخر عمر او از فقر ومسکنت تا آنکہ فروخت اکثر کتب خود را وغیر ذالک کہ ستر نمودن آنہا بہتر است از ظاہر نمودن آن انتہی وعلامہ شیخ عبد الحق دہلوی رحمہ اللہ تعالیٰ در شرح مشکوۃ در شرح این حدیث وعن ابی ہریرۃ قال زار النبی صلے اللہ علیہ وسلم قبر امہ فبکی وبکی من حولہ فقال استاذنت ربی فی ان استغفر لہا فلم یؤذن لی واستاذنتہ فی ان ازور قبرہا فاذن لی فزوروا القبور فانہا تذکر الموت رواہ مسلم گفتہ است کہ گفتہ اند درین نازل شدہ است ما کان للنبی والذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی وقولہ ولا تسأل عن اصحاب الجحیم بنابر قرأت معلوم واین بر طریقہ متقدمین است اما متاخرین رحمہم اللہ تعالیٰ پس تحقیق اثبات کردہ اند اسلام والدین بلکہ تمام آباء وامہات آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم تا آدم علیہ السلام وایشان وا ورا اثبات آن سہ طرق است یا ایشان بر دین ابراہیم علیہ السلام بودند یا آنکہ ایشان را دعوت نرسیدہ کہ در زمان فترت بودند ومردند پیش از زمان نبوت یا آنکہ زندہ گردانید خدائے تعالیٰ ایشان را بر دست آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بدعاء وے پس ایمان آوردند وحدیث احیاء والدین اگرچہ در حد ذات خود ضعیف است لیکن تصحیح وتحسین کردہ اند آن را بتعدد طرق واین علم گویا مستور بود از متقدمین پس کشف کرد آن را حق تعالیٰ بر متاخران واللہ یختص برحمتہ من یشاء ایما شاء من فضلہ وشیخ جلال الدین سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ

درین باب رسایل تصنیف کرده و آنرا بدلایل اثبات نموده و از شبهه مخالفانِ جواب داده اگر آنرا نقل کنیم سخن گرددو بهم درانجا باید نگریست انتهی باید دانست شیخ الاسلام خاتمة الحفاظ جلال الدین سیوطی رحمه الله تعالی درباب اثبات اسلام و نجات والدین حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات چهار رسایل تالیف نموده است یکے مسالک الحنفا فی والدی المصطفی علیه الصلوة والسلام دوم الدرجة المنیفة فی الآباء الشریفة سیوم الدرر المکامنة فی اسلام السیدة الآمنة چهارم اثبات الاسلام لوالدی النبی علیه الصلوة والسلام و در سیرة شامی محصل رسایل مذکوره مع قدری زاید ذکر کرده است و شیخ ابن حجر در شرح الهمزیه نیز قدرے ازین باب بطریق اختصار آورده است و درین مکتوب اگرچه محصل جمیع کتب مذکوره آورده شود و اوله آن بر سبیل اختصار ذکر کرده شود هم باطالت میکشد اما قدر قلیل بلکه اقل قلیل ازان آورده میشود تا بالتمام ازان خالی نباشد بدانند که بسیاری از علماء کرام و ائمه اعلام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین رفته اند بآنکه والدین حضرت سید السفراء علیه الصلوة والسلام ناجی اند و نیستند در دوزخ و حکم کرده شد بنجات ایشان در مدت برزخ و در دار آخرت و جماعه دیگر قایل اند بخلاف این و جماعه سیوم راه توقف اختیار نموده اند و مصرح نیستند بیکے ازان قولین اما بیان قول جماعه اولی که بنجات ابوین آنحضرت علیه الصلوة والسلام قائل اند ایشان را درین مسئله طرق ثلثه است طریق اول آنکه وفات نمودند والدین مبارکین آنحضرت علیه الصلوة والسلام قبل از بعثت حضرت پیغمبر ما و نرسیده بود ایشان را دعوت هیچ پیغمبرے از سابقین و نیست برچنین کسان عذابے هرگز نه هر کسے که باشد پس چگونه معذب باشند کسانیکه قرابت و الدیت دارند بحضرت شفیع الاولین والآخرین علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات اما عدم رسیدن دعوت بایشان ظاهر است چه آخر جمیع انبیا قبل از بعثت پیغمبر ما علیه الصلوة والسلام حضرت عیسی روح الله بود علی نبینا و علیه الصلوة والسلام بود مدت فترت مابین او و میان حضرت پیغمبر ما علیه الصلوة والسلام مقدار ششصد سال با وجود آن بودند والدین شریفین آنحضرت در زمان جاهلیت که فرا گرفته بود جهل تمام زمین را از شرق تا غرب و نه بود بر روئے زمین دران ایام کسے که بداند شرائع را و تبلیغ دعوت بمردم نماید مگر اشخاص چند از احبار اهلِ کتاب که متفرق گشته بودند در اطراف زمین و معلوم نمے شود که والدین شریفین خروج نموده بودند سوئے غیر مدینه شریفه تا در مے یافتند آن احبار را و نه عمر داده شده بود مر آنها را دراز تا وقوع مے یافت از ایشان تفحص در امور شرائع و تصحیح نموده است حافظ صلاح الدین علائی در کتاب خود مسمی بدرة سینه فی مولدیه البریه که زنده بود والد شریف آنحضرت صلے الله علیه وسلم مدت هژده سال و والده شریفه او مقدار بیست سال تقریبا و مثل اینقدر عمر وسعت ندارد که تفحص کرده شود در روے این امور مذکوره را در مثل چنان زمان علی الخصوص که والده شریفه آنحضرت صلے الله علیه وسلم مستوره و محجبه بود با مردان اجتماع نداشت چون زنان در مثل این زمان که ظاهر گشته است در شرق و غرب نمیدانند اکثر احکام شرایع و دیانت را پس چگونه میدانستند در زمانِ جاهلیت که نمے دانستند مردان این امور را لهذا چون حضرت سر الله الاعظم مبعوث گردید تعجب نمودند از بعثت او اهل مکه و مے گفتند ما سمعنا بهذا فی آبائنا الاولین اگر آنها علم داشتندے از بعثت رسل مکروه نه پنداشتندے آنرا پس واضح گردید ازین تحریر بودن والدین شریفین اهل فترت و عدم بلوغ دعوت

باآنها و جماعه از علماء کرام رحمهم الله تعالی تصریح نموده اند باآنکه نرسیده بود دعوت بوالدین آنحضرت واین قول را ابن الجوزی در کتاب خود مرآة الزمان باین عبارت ذکر کرده که گفته است قومی از علماء کرام رحمهم الله تعالی که هرگاه نرسیده بود دعوت والدین آنحضرت را صلی الله علیه وسلم پس گناه آنها چه باشد وباین طریق رفته است امام ابوعبدالله محمد بن خلف معروف بابی در شرح مسلم وهمچنین گفته است شیخ الاسلام شرف الدین مناوی رحمه الله تعالی که والدین شریفین او مرده اند در فترت ونیست تعذیب قبل البعثة وشیخ عزالدین در امالی خود زیاده ازین تصریح نموده که هر که باشد فیما بین دو پیغمبر او از اهل فترت است مگر ذریت پیغمبر سابق که آنها مخاطب اند بشریعت پیغمبر سابق الا آنکه مندرس گردیده باشد شریعت پیغمبر سابق پس باشند همه از اهل فترت انتهی کلامه ازینجا مبین گردید که والدین آنحضرت اهل فترت اند بلاشک چه نیستند آنها ذریت حضرت عیسی علیه السلام ونه از قوم او وایشان اگرچه از ذریت حضرت ابراهیم علیه السلام اند لیکن میان زمان حضرت ابراهیم علیه الصلوة والسلام و زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم گذشته بود زیاده از سه هزار سال ودرین مدت شریعت او مندرس گشته بود وباقی نمانده بود کسی که میرساند شریعت ابراهیم را بایشان بلکه نمانده بود کسی که خواند آنرا پس ایشان از اهل فترت اند بلاشک اما عدم تعذیب قبل البعثة پس دلیل گرفته اند بر آن بکتاب وسنت هرچه از کتاب است که بآن دلیل گرفته اند هشت آیات اند آیت اولی حضرت حق تعالی فرموده است وماکنا معذبین حتی نبعث رسولا اتفاق نموده اند جمیع اهل سنت بنابر استدلال بان برآنکه نیست تعذیبی قبل البعثة ورد کرده اند بر معتزله که قایل اند بتحکیم عقل آیة دوم حضرت حق جل مجده فرموده است ذلک ان لم یکن ربک مهلک القری بظلم واهلها غافلون آیة سیوم حق تعالی فرموده است ولولا ان تصیبهم مصیبة بما قدمت ایدیهم فیقولوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا فنتبع آیاتک ونکون من المؤمنین وتخریج نموده است ابن ابی حاتم در تفسیر خود نزد این آیه کریمه بسند حسن از ابوسعید خدری رضی الله تعالی عنه گفت که گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم هر که مرده باشد در ایام فترت او بگوید در روز قیامت ای پروردگار من نیامد سوئے من کتابی ونه رسولی پس بخواند این آیة کریمه را ربنا لولا ارسلت الینا رسولا الآیة آیة چهارم حق تعالی فرموده ست ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا فنتبع آیاتک من قبل ان نذل ونخزی اخراج نموده است ابن ابی حاتم در تفسیر خود نزد این آیة از عطیه عوفی گفت که میگوید کسی که مرده باشد در ایام فترت پروردگار من نیامده بود سوئے من کتابی ونه رسولی وخواندن این آیة را ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا الی آخر الآیة آیة پنجم حضرت حق تعالی فرموده است وماکان ربک مهلک القری حتی یبعث فی امها رسولا یتلو علیهم آیاتنا وماکنا مهلکی القری الا واهلها ظالمون اخراج نموده است ابن ابی حاتم از ابن عباس وقتاده درین آیة گفتند هرگز هلاک نکرد الله تعالی اهل مکه را حتی که فرستاد بایشان محمد را صلی الله علیه وسلم پس چون تکذیب کردند وظلم نمودند پس بآن سبب هلاک شدند وظلم در آیه مذکوره مفسر بکفر است پس افاده مے کند آیه مذکوره نفی کفر از کسانیکه نرسیده است دعوت ایشان را وچون مستحق هلاک نباشند در دار دنیا پس چگونه مستحق آن باشند در دار آخرت باوجود آنکه عذاب آخرت سخت تر وبزرگتر است چنانکه خدائے تعالی مے فرماید ولعذاب الآخرة اکبر هر آئینه عذاب آخرت بزرگتر است آیة ششم حضرت حق جل مجده فرموده است وهذا کتاب انزلناه مبارک فاتبعوه واتقوا لعلکم ترحمون ان تقولوا انما انزل الکتاب

علی طائفتین من قبلنا وان کنا عن دراستهم لغافلین آیة هفتم حق تعالے گفته است وما اهلکنا من قریة الا لها منذرون ذکری
وما کنا ظالمین واخراج کرده است عبد بن حمید وابن ابی حاتم وابن المنذر در تفاسیر خود از قتاده درین آیة گفت هر یک
هلاک نه کرده است الله تعالیٰ از قریه مگر بعد از حجت وبینه تا آخر حدیث وآیة هشتم حق تعالے فرموده است وهم یصطر
خون فیها ربنا اخرجنا نعمل صالحا غیر الذی کنا نعمل الآیة مفسران گفته اند حجت کرده است بر ایشان ببعثت نبی صلی الله
علیه وسلم وهو المراد بالنذیر فی الآیة واحادیث که بآن درین باب تمسک نموده اند هفت عدد اند آورده است آن
احادیث را امام سیوطی رحمه الله تعالیٰ در مسالک الحنفا وما درینجا ذکر آنها طلبا للاختصار ترک نمودیم حدیث اول اخراج
نموده است احمد بن حنبل واسحق بن راهویه هر دو در مسندین خود وبیهقی در کتاب الاعتقاد وتصحیح کرده است از اسود
بن سریع وحدیث دوم اخراج کرده است احمد واسحق بن راهویه هر دو در مسندین خود وابن مردویه در تفسیر خود وبیهقی در
کتاب اعتقاد از ابی هریرة رضی الله تعالیٰ عنه وحدیث سوم اخراج کرده است بزاز در مسند خود از ابو سعید خدری و
حدیث چهارم اخراج کرده است بزاز وابو یعلی هر دو در مسندین خود از انس وحدیث پنجم اخراج کرده است عبد الرزاق
وابن جریر وابن ابی حاتم وابن المنذر از ابو هریرة وحدیث ششم اخراج کرده است بزاز وحاکم در مستدرک از ثوبان
وحدیث هفتم اخراج کرده است طبرانی وابو نعیم از معاذ بن جبل و بدانند آنکه اتفاق کرده اند ائمه شافعیة از فقهاء ائمه اشاعرة
از اهل علم کلام واصول وفقه بر آنکه هر که وفات یافت قبل از بلوغ دعوت او ناجی است از عذاب دوزخ وداخل
خواهد شد در بهشت تصریح نموده است برین قول امام شافعی رحمه الله تعالے در ام ومختصر ومتابعت او نموده اند
جمیع اصحاب او وهمچنین گفته است امام فخر الدین رازی در محصول خود وباین مصرح اند تابعان او مثل ابن حاجب
در تحصیل وبیضاوی در منهاج وقاضی تاج الدین سبکی در شرح ابن حاجب وگفته است رافعی در شرح خود
هر که نرسیده است او را دعوت ثابت نگردد بروے حجت وبروے مواخذه نباشد بدلیل قول خدائے تعالیٰ وما کنا
معذبین حتی نبعث رسولا وابن رفعه در کفایه خود تعلیل کرده است بانکه او مولود گشته است بر فترت وظاهر نه گشته است
از وے عنادی ونیامده است بوے رسولی که تکذیب کرده باشد او را وگفته نشود که حضرت امام اعظم گفته است
که نیست عذر هیچ احدے را در جهل بخالق خود ولهذا شرط نموده است دعوت در حال قتال با کفار پس بنا بر قول
او لازم آید مواخذه قبل بلوغ دعوت چه ما میگوئیم که عدم شرط نمودن حضرت امام دعوت را در حالة قتال با کفار بسبب
آنست که ظهور دعوت حضرت پیغمبر خدا واشتهار او بشرق وغرب قائم مقام دعوت جمیع مشرکان است حکما پس لازم
نیست دعوت نمودن ایشان را بار دیگر چنانچه در محیط برهانی بران تصریح نموده است وظاهر است که این معنے متحقق
نباشد مگر بعد از تحقق بعثت ورسالت وآنچه حضرت امام فرموده اند که نیست عذر احدے را در جهل بخالق خود مراد بآن ایضا
مبداء البعثة است اما اهل فترت که در زمان جاهلیت وعدم تحقق بعثت بودند حضرت امام ایضا بعدم تعذیب آن قایل است
قائل عدم تعذیب خاص است بکسانے که نرسیده است بایشان دعوت هیچ پیغمبر نه جمیع اهل جاهلیت بلکه کسان که
ایشان را دعوت پیغمبری از سابقین رسیده باشد وآنها از شریعت او اعراض نموده باشند معذب باشند ووالدین شریفین

آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم نرسیدہ است دعوت از ہیچ احدے از پیغمبران سابقین و تعذیب بعض اہل فترت مثل صاحب محجن و غیر او کہ احادیث وارد ند قاعدہ لا تعذیب قبل البعثۃ منتقض نمیگردد چہ احادیث احاد اند بانص قطعی کہ مذکور شد معارضہ ندارند و ایضا تعذیب مخصوص بکسان باشد و سبب آن را حق تعالی داند و ما را علم آن نباشد مثل غلام حضرت خضر علیہ السلام کہ حکم شدہ بود بکفر او در حالت صغر او بسببے کہ علم او نزد حق تعالی بود و بتعلیم او رسول او را حاصل و مے تواند بود کہ مقصود باشد تعذیب در این احادیث یکسان کہ تغیر و تبدیل نمودند شرایع را و توحید قبول نمودہ اشراک اختیار نمودند و برائے خود شریعت باطلہ احداث نمودند تحلیل نمودند بعض اشیا را و تحریم نمودند بعض دیگر مثل عمرو بن الحی کہ پیدا گردانید عبادت اصنام و ظاہر نمود بحیرہ و صائبہ و وصیلہ و حامی را و مثل بعض دیگر کہ کردند عبادت جن و ملایکہ را و پرستیدند کواکب را و صاحب محجن و مثل آن درین قسم داخل اند و کسان کہ نہ شرک نمودند و نہ توحید و نہ شریعت پیغمبرے اختیار نمودند و نہ احداث شریعت نمودند بلکہ از جمیع آن در غفلت گذشتند مثل والدین آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آن اہل فترت اند و ناجی حاصل آنکہ از اہل جاہلیت ہر کہ نہ شرک آوردہ باشد و نہ ایمان ناجی است و کذلک ہر کہ ایمان آوردہ باشد و ہر کہ اشراک نمودہ باشد ماخوذ و معذب و ہمین است موافق مذہب حضرت امام الہمام ابو حنیفہ رحمہ اللہ تعالی و بنا بر آن علامہ سعد الدین تفتازانی در تلویح حاشیہ توضیح اصول فقہ حنیفہ گفتہ است کسے کہ در شاہق الجبل بودہ باشد و او را دعوت نرسیدہ است مکلف نیست بایمان بمجرد عقل خود تا آنکہ اگر وصف نکرد ایمان را و نہ کفر را و نہ معتقد بود کفر را نیست او از اہل دوزخ و اگر ایمان آورد صحیح باشد ایمان او و اگر وصف کرد کفر را باشد از اہل دوزخ انتہی اما در مذہب شافعیہ قبل از رسیدن دعوت تعذیب نباشد قطعا اگرچہ صادر شدہ باشد از و شرک و عبادت اصنام و از ما مذکور دانستہ باشی کہ بہر تقدیر والدین شریفین آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام ناجی اند و معذب نیستند ہرگز از جہت عدم بلوغ دعوت و عدم صدور شرک و عبادۃ اصنام الی غیر ذلک از ایشان آنا طریق دوم آنکہ بدرستی ثابت نشد از والدین شریفین حضرت رسول اکرم علیہ الصلوۃ والسلام ہیچ شکے و شبہہ بلکہ بودند بر توحید و دین حنیف کہ دین جد ایشان ابراہیم علیہ السلام بود چنانکہ بودند بران طائفہ از عرب مثل زید و عمرو بن نفیل و ورقہ بن نوفل و قیس بن ساعدہ و غیر ایشان و باین طریق رفتہ اند طائفہ از علماء ثقہ از انجملہ است امام فخر الدین رازی رحمہ اللہ تعالی و او گفتہ است در اسرار التنزیل کہ در جمیع آباء حضرت پیغمبر ما علیہ افضل الصلوات والتسلیمات تا حضرت آدم نبود مشرکے بلکہ ہمہ بر توحید بودند و دلالت میکند برین معنے وجوہ از انجملہ است قول خدائے تعالی الذی یراک حین تقوم وتقلبک فی الساجدین یعنے آن خدا تعالے کہ مے بیند ترا اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم در وقتے کہ استادہ میشوی در تہجد یا غیر آن و مے بیند تقلب ترا در ساجدان و در تفسیر این آیۃ گفتہ اند کہ منتقل مے شد نور حضرت سر اللہ الاعظم صلی اللہ علیہ وسلم از ساجدی بساجدی و امام رازی رحمہ اللہ تعالی گفتہ است کہ بنا براین تقدیر کہ تفسیر کردہ اند آیہ کریمہ دلالت مے کند بر آنکہ جمیع آباء حضرت پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام مسلمان بودند و درین ہنگام واجب است قطع بآنکہ والد حضرت ابراہیم علیہ السلام نبود از کافران و آزر کہ کفر او ثابت است والد او نبود عم او بود و اطلاق اب بر عم در لغت عرب شایع است و اگرچہ مجاز باشد غایۃ ما فی الباب آنکہ وارد شدہ است

تفسیر قول حق تعالیٰ وتقلبک فی الساجدین بوجوه دیگر ایضاً وچون وارد شده اندر روایات بجمیع وجوه ونیست منافات
فیمابین آنها واجب است حمل کردن آیه مذکوره برجمیع وجوه وچون آن صحیح شد ثابت شد آنکه والد حضرت ابراهیم
نبود از عبدهٔ اوثان مسلمان بود بعد ازان گفته است واز انجمله که دلالت مے کند برانکه آباء حضرت رسول اکرم صلی الله
علیه وسلم نبودند مشرکان قول آنحضرت است صلے الله علیه وسلم لم ازل انقل من اصلاب الطاهرین الی ارحام
الطاهرات همیشه بودم من که منتقل مے شدم از صلبهائے پاک مردان بارحام پاک زنان وحق تعالے گفته است
انما المشرکون نجس مشرکان بلید اند پس واجب انکه نباشد احدے از اجداد او صلے الله علیه وسلم مشرک وگفت
منتهی شد کلام فخر الدین رحمه الله تعالیٰ وظاهر شد بآن جلالت او چه او امام اهل سنت است در زمان خود وقائم بود درابر
مبتدعان در وقت خود وناصر مذهب اشاعره بود در عصر خود واو عالمے بود مبعوث برراس مایة سادسه تا تجدید کند برائے
این امت امردین انها انتهی وبمثل کلام او تصریح کرده است امام ماوردی صاحب حاوی کبیر که از کبار ائمه شافعیه است رحمه الله تعالیٰ وامام جلال الدین سیوطی
رحمه الله تعالیٰ بعد از نقل کلام امام فخر الدین رحمه الله تعالیٰ گفته که نزد من در نصرت این مسلک آنچه رفته است بآن امام فخر الدین وجوه ثلثه است وجه
اول وثانی شامل ست هردو والدین آنحضرت را معاً ووجه ثالث خاص است بوالده شریفه او صلے الله علیه وسلم
اما وجه اول پس آن دلیل مرکب است از دو مقدمه مقدمه اولیٰ آنکه بدرستی که احادیث صحیحه دلالت میکنند برانکه
هر جدی از اجداد آنحضرت صلے الله علیه وسلم از زمان حضرت آدم تا زمان والد آنحضرت بهترین اهل زمان خود بوده
است واز جمله احادیث صحیحه حدیث صحیح بخاریست بروایت ابوهریرة گفت که گفت پیغمبر خدای علیه الصلوة والسلام
مبعوث گشتم من از قومی که افضل ترین قرون بنی آدم بودند ودر هر قرنے بعد قرنے تا آنکه مبعوث گشتم من ازین قرن
که هستم من دران واز جمله احادیث صحیحه حدیث ابونعیم است که اخراج کرد ابونعیم در دلایل النبوة از طریق ابن عباس
گفت که گفت حضرت پیغمبر خدائے صلے الله علیه وسلم همیشه بود خدائے تعالیٰ که نقل مے داد مرا از صلبهائے پاک
سوے رحمهائے پاک ومصفی که صفا داده شده بود وتهذیب نموده شده بود مرا جدا نمے گشتند دو قبیله از یک دیگر مگر که
مے بودم من در بهترین آن هر دو واخراج کرد مسلم وترمذی وتصحیح کرد آن را از واثله بن اسقع گفت که گفت رسولِ خدا
صلے الله علیه وسلم بدرستی که برگزید از اولاد ابراهیم اسمعیل را وبرگزید از اولاد اسمعیل بنی کنانه را وبرگزید از بنی کنانه قریش را
وبرگزید از قریش بنی هاشم را وبرگزید از بنی هاشم بنی مطلب را واخراج کرد حافظ ابوالقاسم حمزه بن یوسف السهمی در
فضایل عباس از حدیث واثله بلفظ دیگر بازواید ومثل این معنے وارد شده است در احادیث کثیره که در ترمذی وطبرانی
وطبقات وذخایر العقبی ومستدرک مذکور اند وامام سیوطی رحمه الله تعالے آنها را ذکر کرده است بتفصیل ودرینجا برهمین
مقدار اکتفا نموده شد طلبا للاختصار مقدمه ثانیه انکه بدرستی که ثابت شده است باحادیث وآثار که خالی نشده است
از عهد آدم ونوح علیهما السلام تا مبعوث شدن پیغمبر ما صلے الله علیه وسلم از ناس بندگان که عبادت حق تعالیٰ مے کردند
وبیگانگی حق جل مجده معتقد بودند وبسبب آنها دفع میکند حق تعالیٰ آفات وبلیات از اهل زمین وبعد از پیغمبر ما صلے الله علیه
وسلم ایضاً باین صفت بندگان حق تعالیٰ تا قیام قیامت باشند که در عبادت ونماز مشغول باشند اگر این چنین بندگان

نبودندی ہر آئینہ ہلاک میشد زمین و اہل آن و چون قران نموده شود میان ہر دو مقدمه این نتیجه ازان ہر دو مقدمه حاصل مے آید قطعا که در آباء آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم نبود مشرکے زیراکہ ثابت شده است در ہر یکے ازانہا که او بہتر اہل قرن خود است پس اگر باشندان کسان که اہل فترت اند آباء آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم فهو المدعی و اگر غیر آنہا باشند و باشند آنہا بر شرک لازم مے آید یکے از دو امر یا آنکه باشد مشرک بہتر از مسلم و آن باطل است با جماع بلکہ بنص قرآن کہ حق تعالے فرموده است ولعبد مومن خیر من مشرک و یا آنکه باشد غیر از ایشان بہتر از ایشان و آن باطل است بسبب مخالفت با حادیث صحیحه پس واجب آمد قطعا آنکه نباشد در آباء آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مشرک تا باشند آنہا از بہترین اہل زمین ہر یکے در قرن خود و از جمله احادیث و آثار که ادله این مقدمه اند حدیث است که اخراج کرد آن را عبد الرزاق در مصنف خود از معمر از ابن جریج گفت که گفت ابن مسیب گفت حضرت علی ابن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنه ہمیشه بوده اند بر روے زمین در تمام دہر ہفت کس یا زیاده از مسلمانان پس اگر نبودندی ایشان ہلاک مے شد اہل زمین و آنچه بروی است و این اسناد صحیح است بشرط شیخین و مثل این گفته نمے شود از راه قیاس پس او در حکم مرفوع است و بتحقیق اخراج نموده است این حدیث را ابن منذر در تفسیر خود از عبد الرزاق با این سند مذکور و اخراج نموده است امام احمد حنبل در زہد و خلال در کرامات الاولیا بسند صحیح بشرط شیخین از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنهما گفت که خالی نمانده است زمین بعد از زمان حضرت نوح ع از ہفت کس که دفع میکند حق تعالے آفات را از اہل زمین بسبب ایشان و این نیز در حکم رفع است و اخراج نموده است جندی در فضائل مکه از مجاہد گفت که ہمیشه بوده اند بر روئے زمین ہفت کس مسلمانان پس زیاده اگر نبودندی آنہا ہر آئینه ہلاک میشد زمین و آنکه بران بود و مثل او اخراج کرده است ازرقی در تاریخ مکه از زہیر بن محمد و بہمین معنے آثار کثیره وارد شده اند ذکر نموده است آنہا را امام سیوطی رحمه اللہ تعالی در مسالک الحنفا در ادله مقدمه ثانیه اما وجه دوم امام فخر الدین رازی رحمه اللہ تعالی گفته است که بودند جمیع آباء حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم بر توحید و اسلام و مبین و ظاہر میگردد از صراحت احادیث و آثار اسلام اکثر آنہا اما اسلام آباء او که بین حضرت آدم و نوح علیہما الصلوۃ والسلام بودند ظاہر میگردد از احادیث که اخراج نموده است بزار در مسند خود و ابن جریج و ابن منذر و ابن ابی حاتم در تفاسیر خود و حاکم در صحیح مستدرک خود از حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالی عنهما در تفسیر این آیة کریمه کان الناس امة واحدة فبعث اللہ النبیین گفت که بود میان حضرت آدم و نوح علیہما الصلوۃ والسلام ده قرن ہمه بودند بر شریعت حق پس اختلاف کردند ایشان با یکدیگر پس فرستاد حق تعالی بایشان انبیا را علیہم الصلوۃ والسلام و اخراج کرده است ابن ابی حاتم از قتاده رحمه اللہ تعالی در آیة مذکوره که گفت ذکر کرده شده است مایان را که بود میان حضرة آدم و نوح علیہما الصلوۃ والسلام ده قرن و ہمه بودند بر طریق ہدی و بر شریعت حق پس اختلاف کردند بعد ازان پس فرستاد حق تعالے حضرت نوح را بایشان و بود حضرت نوح اول پیغمبرے که فرستاد او را باہل زمین و اخراج کرده است ابن سعد در طبقات خود از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنهما که گفت آنکه واقع است ما بین حضرت آدم و نوح علیہما الصلوۃ والسلام از آباء آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بودند ایشان بر اسلام و ہمچنین وارد شده است و آثار کثیره و در قرآن مجید آمده که گفت نوح علیه السلام رب اغفرلی ولوالدی پس مفہوم گردید از جمیع آثار مذکوره اسلام آباء آنحضرت که بودند میان حضرت آدم و نوح علیہما السلام اما سام بن نوح علیه السلام مومن بوده است بنص قرآن و اجماع زیراکه نجات یافت با پدر خود نوح علیہما السلام در سفینه و نجات نیافت در آن

مگر مؤمن بلکہ وارد شدہ است در اثرے کہ او پیغمبر بود و اخراج نمودہ است این را ابن سعد در طبقات و زبیر بن بکار در موفقیات و ابن عساکر در تاریخ خود از کلبی اما ارفخشد بن سام پس تصریح واقع است با یمان او در اثرے کہ روایت کردہ شدہ از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما و آن اثر ابن عبد الحکم در تاریخ مصر ذکر کردہ و دران مذکور است کہ او یافتہ بود جد خود نوح را علیہ السلام و نوح علیہ السلام دعا کردہ بود در حق او بانکہ گرداند حق تعالیٰ نبوت و مملکت در اولاد او و اما اولاد ارفخشد پس بتصریح واقع است با یمان آنہا در اثرے کہ ابن سعد در طبقات خود از طریق محمد بن سائب از ابو صالح از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما آوردہ گفت ابن عباس بدرستی کہ حضرت نوح علیہ السلام چون ہبوط نمود از کشتی بودند با و ہشتاد کس پس فرود آمدند در موضعے و بنا نمود در انجا برائے ہر کس خانہ و نام نہادہ شد قریہ را بسوق الثمانین چون بسیار گشتند و تنگ شد بر ایشان سوق الثمانین انتقال نمودند از انجا بزمین بابل و بنا کردند انجا بلدہ را و بسیار گشتند در انجا تا صد ہزار گشتند و بودند ہمہ بر اسلام از عہد نوح علیہ السلام تا انکہ بادشاہ شد بر ایشان نمرود بن کوش بن کنعان بن حام بن نوح پس خواند نمرود ایشان را بعبادت اوثان اطاعت کردند او را و پرستیدند اوثان را انتہی حاصل الاثر پس معلوم شد از مجموع آثار کہ آباء آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم مومن بودند بیقین از زمان حضرت آدم علیہ الصلوۃ والسلام تا زمان نمرود و در زمان نمرود حضرت ابراہیم بود علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام و آزر ایضا دران زمان بود و در کفر آن در قرآن تنصیص نمودہ است و اختلاف نمودہ اند در انکہ آزر نام تارخ است کہ والد حضرت ابراہیم بود یا نہ و بعضے بر انند کہ آزر برادر تارخ است و عم حضرت ابراہیم بود علیہ السلام پس بر تقدیر یک آزر والد حضرت ابراہیم باشد استثنا کردہ شود او را از مومنان سلسلۂ نسب و بر تقدیر یک عم او بودہ باشد استثنا کردہ نمے شود و امام فخر الدین رازی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمودہ کہ قول ارجح آنست کہ آزر عم ابراہیم بود نہ پدر او و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ این قول مرویست از جماعہ سلف تا انکہ روایت کردہ است ابن ابی حاتم و ابن منذر از مجاہد بطرقے کہ بعض آن طرق صحیح اند و روایت نمودہ است ابن منذر از ابن جریج بسند صحیح و ابن ابو حاتم از سدے بسند صحیح و ابن ابو حاتم ایضا از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما بسند ضعیف کہ گفتند جمیع ایشان یعنے ابن عباس و مجاہد و ابن جریج و سدی رضی اللہ تعالیٰ عنہم کہ نبود آزر والد ابراہیم علیہ السلام بلکہ نام والد او تارخ است و توجیہ کردہ شدہ این قول را از حیثیت لغت بانکہ نزد عرب اطلاق لفظ اب بر عم شایع است و اگرچہ مجاز بود و در قرآن واقع است چنانکہ حق تعالیٰ بطریق حکایت از فرزندان یعقوب کہ بیعقوب علیہ السلام گفتہ اند فرمودہ است قالوا نعبد الٰہک والٰہ ابائک ابراہیم و اسمعیل و اسحاق پس اطلاق کرد لفظ اب را بر اسمعیل علیہ السلام کہ عم یعقوب است چنانکہ اطلاق کرد بر ابراہیم و او جد او است و امام سیوطی بسط نمودہ است کلام را در تحقیق این مسئلہ و ما برین مقدار اکتفا نمودہ ایم و شیخ ابن حجر در شرح ہمزیہ ترجیح دادہ است ہمین قول را بغایۃ ترجیح تا انکہ فرمودہ است کہ اہل دو کتاب یعنے توریۃ و انجیل یا توریۃ و فرقان اجماع دارند بر انکہ آزر والد ابراہیم نبود بلکہ عم او بود و تسمیہ میکنند عرب عم را باب تا انکہ این چنین در قرآن واقع شدہ است و بر تقدیریکہ اجماع نکردہ باشند واجب است تاویل مذکور تا جمع میان احادیث حاصل آید و انکہ بظاہر آن تمسک نمودہ است مثل بیضاوی و غیر آن تساہل نمودہ است و مسامحہ کردہ است انتہی حاصل کلامہ اما اباء آنحضرت

که بعد از حضرت ابراهیم و اسمعیل علیهما السلام بودند ذکر کرده میشود دلیل اسلام انها در دو مسلک اما مسلک اول آنکه متفق اند
احادیث صحیحین و غیرهما و متوافر اند نصوص علما بر انکه عرب بر دین حضرت ابراهیم علیه السلام بودند و احدے از ایشان تا
زمان والی شدن عمرو بن لحی خزاعی در مکه براه کفر و عبادت اصنام نرفته بودند و اول شخصے که تغییر داد دین
حضرت ابراهیم را و اختیار نمود عبادت اصنام و بر عرب بعبادت آن باعث گردید عمرو مذکور بود و
عرب در اشراک و عبادت اصنام و سائر ضلالات تابع او بودند و برین تصریح نموده است شهرستانی در کتاب الملل
والنحل و حافظ عماد الدین و ابن کثیر در تاریخ خود آورده که بودند عرب بر دین حضرت ابراهیم تا زمانیکه والی شد عمرو بن لحی
خزاعی مکه را و کشید ولایت بیت شریف از دست اجداد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و نو پیدا کرد شرک و عبادت اصنام
و روا داشت برائے عرب ضلالات بحیره و سائبه و وصیله و حام و غیر ذالک و بود مدت ولایت خزاعه بر بیت شریف
سی صد سال و بود ولایت ایشان مشومه تا انکه آمد قصی بن کلاب که پدر پنجم حضرت پیغمبر ما است صلی الله علیه وسلم و
مقاتله نمود با خزاعه و استعانت نمود بعرب و کشید ولایت بیت شریف از دست خزاعه لیکن عرب بعد ازان رجوع
نمودند از انچه احداث نموده بود عمرو بن لحی از عبادت اصنام و غیر ذالک زیرا که ایشان آن را دین مے دانستند فی نفسه
نمے باید که آن را تغییر داده شود انتهی پس ثابت شد انکه اباء آنحضرت از عهد ابراهیم تا زمان عمرو بن لحی بتعیین همه مؤمن بودند
و بود عمرو مذکور قریب بزمان کنانه بن خزیمه که اب چهاردهم آنحضرت بود صلی الله علیه وسلم و حبیب در تاریخ خود از ابن
عباس که آورده که عدنان و معد و ربیعه و مضر و خزیمه و اسد بر ملت حضرت ابراهیم بودند و سهیلی در روض خود آورده
که کعب بن لوی اول کسے است که جمع کرد مردم قریش را در روز عروبه که بزمان جاهلیت جمعه را گفتندی و خطبه خواندے
و پند و نصیحت کردی ایشان را بعثت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و تعلیم نمودی ایشان را که آن پیغمبر از اولاد من خواهد
بود و امر کردی بمتابعت آنحضرت و ایمان آوردن بران انتهی و آورده است این خبر را علامه ماوردی در کتاب اعلام
النبوة و اخراج نموده است این خبر را ابو نعیم در دلایل النبوة بسند خود از ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف و زیاده کرده
است در آخر آن که فیما بین وفات کعب و میان بعثت پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم پانصد و شصت سال بود و حافظ
جلال الدین در مسالک الحنفا و در درجه منیفه بعد از نقل این خبر گفته که پس حاصل شد از مجموع آنچه آورده شد از
احادیث و اثار انکه آباء آنحضرت صلی الله علیه وسلم از زمان حضرت آدم علیه السلام تا کعب بن لوی بلکه پسر او مرة بن
کعب تصریح واقع شده است بایمان جمیع ایشان مگر آزر که مختلف فیه است چنانچه گذشت و همچنین گفته است
شامی در سیرت خود اما مابین مرة بن کعب تا عبد المطلب چهار آباء آنحضرت اند کلاب و قصی و عبد مناف و هاشم امام
سیوطی در مسالک الحنفا آورده که نیافتم درین هر چهار نقلے نه بنفی و نه باثبات انتهی و مراد بعدم وجدان نقل نقلیست که
صریح باسم آنها وارد شده باشد والا نه اثار که در مسلک ثانی خواهند آمد دلالت دارند بر اسلام جمیع ذریة حضرت اسمعیل
علیه السلام پس در ضمن آنها اسلام آن هر چهار ایضاً ثابت است لهذا امام سیوطی رحمه الله تعالیٰ دلیل گرفته
است بآنها بر اسلام عبد المطلب کما سیجئ اما عبد المطلب پس در وے علما را سه اقوال است یکے آنکه نرسیده بود عبد المطلب را

دعوت بالک بود از اهل فترت امام سیوطی در مسالک الحنفا گفته که همین است قول اشبه در شان عبدالمطلب از جهة ظاهر
حدیث که در صحیح بخاری وغیره آمده است دوم آنکه بود عبدالمطلب بر توحید وملت ابراهیم علیه السلام امام سیوطی گفته
همین است ظاهر عموم کلام امام فخر الدین رازی رحمه الله تعالی وظاهر عموم آثار منقوله ومرویه از مجاهد وسفیان بن
عیینة وغیر آن هر دو بپیشتر خواهند آمد در مسلک ثانی ومویدایں قول است آنچه ثابت است از انتساب آنحضرت
صلی الله علیه وسلم چنانکه فرموده است انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب با وجود آنکه وارد شده اند بسیاری از احادیث
وآثار در نهی از انتساب بآباء کفار کما ذکره الامام السیوطی فی مسالک الحنفاء ور تو معلوم بوده باشد انکه از نسمهٔ
شریفه او خوارق عادات در ایام فترت ظاهر میگردید و در خواب بالهامات حقه ملهم میشد از انجمله است الهام او را از
حق تعالی بکندیدن زمزم واعلام نمودن حضرت حق تعالی او را در خواب بمکانِ زمزم چنانکه در قصه طویله
آمده است وشامی آن را در سیرت خود آورده است وآن برای این است که جرهم که آن اخوان اسمعیل
اند چون بغی نمودند در حرم وفساد کردند خارج کرد آنها را بنو بکر ابن عبد مناة ابن کنانه از حرم دفن نموده شد اموال
کعبه را در زمزم پس گذشت بران سالها ومکان زمزم شناخته نمی شد در زمان عبدالمطلب رجوع نمودند قریش
بعبدالمطلب تا سوال کند از حضرت حق تعالی مکان زمزم را پس سوال کرد عبدالمطلب از حق تعالی والهام
نمود او را در خواب مکان زمزم ودانا گردانید او را بعلاماتِ حوادث کون پس خبر کرد بان که واقع خواهد شد در
مکانی که زمزم در انست پس واقع گردید نحوی که خبر کرد عبدالمطلب پس طلب نمود در انجا زمزم را و کندید پس
آب بیرون شد ودریافت عطش مهلک غیر قریش را در بادیه شام ودر ایشان عبدالمطلب بود پس سیراب کرده
شدند ببرکت او وقصه آن دراز است در سیرهٔ مذکوره وحاصل آن آنست که چون متیقن شدند بهلاک رجوع
نمودند بعبدالمطلب پس رحلت کرد بجزم شاید حق تعالی سیراب گرداند مارا همه رحلت نمودند او ایضا رحلت نمود
وچون نشست بر ناقه خود وبرخیزانید آن را جاری شد چشمه آب شیرین از تحت خف آن ناقه پس تکبیر
گفت عبدالمطلب وتکبیر گفتند اصحاب او پس خوردند از ان آب شیرین وخوردند وسیر آب شدند وشک نیست که این
از دلایل کمال ایمان او است وبودن او از اولیاء الله در وقت خود وچگونه نباشد این که بر جبهه شریفه
او نور پیغمبر خدا است صلی الله علیه وسلم ساطع بود وسیوم آنکه زنده گردانیده بود او را حق تعالی بعد از بعثت حضرت پیغمبر
ما صلی الله علیه وسلم تا که ایمان آورد با آنحضرت صلی الله علیه وسلم ومسلمان شد پس بمرد حکایت کرد این قول ثالث را ابن سید الناس
وامام سیوطی رحمه الله تعالی گفته که این قول ضعیف ترین اقوال است وساقط ترآنها است چه هیچ دلیلی بران نیست وهرگز
در حدیثی ضعیف وغیر آن وارد نشده است وقایل نشده بآن احدی از ائمه اهل سنت وجماعت بلی حکایت
کرده اند این قول را از بعض شیعه لهذا اقتصار نموده اند اکثر مصنفین بر حکایت هر دو قول اول واز آوردن قول
ثالث سکوت نموده اند زیرا که قول شیعه معتدبه نیست اما مسلک ثانی پس آیات وآثار اند که دلالت دارند بر ایمان
واسلام ذریت حضرت ابراهیم واسمعیل علیهما السلام وعقب ایشان وجمله آیات کریمه که بر اسلام ذریه حضرت ابراهیم و

اسمعیل دلالت دارند چہار دہ اند وما در ینجا بر سہ آیات کریمہ اقتصار مینمائیم آیۃ اولیٰ قولہ تعالیٰ واذ قال ابراہیم لابیہ و قومہ اننی براء مما تعبدون الا الذی فطرنی فانہ سیہدین وجعلہا کلمۃ باقیۃ فی عقبہ یاد کن اے محمد وقتے کہ گفت ابراہیم مر پدر خود را و قوم خود را بدرستی کہ من بیزارم از آنچہ شما مے پرستید آن را مگر آن معبودی را جل ذکرہ کہ آفریدہ است مرا پس بدرستی کہ او زود ہدایۃ کند مرا و گردانید حق تعالیٰ این کلمہ توحید را کلمہ باقیہ در اولاد حضرت ابراہیم علیہ السلام و اخراج کردہ است عبد بن حمید در تفسیر خود از حضرت عبد اللہ بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما و ابن جریر و ابن منذر از مجاہد رحمہ اللہ تعالیٰ در تفسیر قول خدائے تعالیٰ وجعلہا کلمۃ باقیۃ فی عقبہ گفتہ اند ایشان کہ بود کلمہ لا الہ الا اللہ باقی در عقب حضرت ابراہیم علیہ السلام و تخریج نمود عبد بن حمید و عبد الرزاق در تفسیر خود از قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم کہ مراد باین کلمہ اخلاص و توحید است و ہمیشہ باقی ماندہ بودند در ذریت ابراہیم کسانے کہ خدائے را تعالیٰ شانہ توحید میکردند و در عبادت اومے بودند و این چنین مرویست از ابن جریج رضی اللہ تعالیٰ عنہ تخریج نمودہ عبد بن حمید از زہری رضی اللہ تعالیٰ عنہ در تفسیر این آیۃ مذکورہ کہ مراد بعقب ابراہیم اولاد اوست از ذکور و اناث و ابو الشیخ در تفسیر سورۃ ہود از حضرت زید بن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما اخراج کردہ کہ حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم و آل او داخل است در عقب ابراہیم علیہ السلام و آیۃ ثانیہ قولہ تعالیٰ واذ قال ابراہیم رب اجعل ہذا البلد آمنا و اجنبنی وبنی ان نعبد الاصنام یاد کن اے محمد وقتیکہ گفت ابراہیم کہ اے پروردگار من گردان این بلد مکہ معظمہ را با امن و نگہدار مرا و فرزندان مرا از عبادت بتان اخراج کردہ است ابن جریر در تفسیر این آیۃ مذکورہ از مجاہد رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ گفت پس قبول کرد حق تعالیٰ دعا حضرت ابراہیم را در اولاد او پس احدے از ایشان بعد از موت او عبادت صنم نکرد و کردانید این بلدہ را با امن و ابن ابو حاتم از سفیان بن عیینہ آوردہ کہ ہیچ احدے از اولاد حضرت ابراہیم نپرستید اصنام و این آیۃ کریمہ خواند قولہ تعالیٰ واجنبنی وبنی ان نعبد الاصنام پرسیدہ شد از سفیان کہ پس چگونہ داخل نشدند درین دعا اولاد اسحاق و اولاد سائر فرزندان حضرت ابراہیم علیہ السلام جواب داد کہ بسبب آنکہ دعا کردہ بود حضرت ابراہیم علیہ السلام مر اہل این بلدہ را یعنے اہل مکہ شریفہ را بقرینہ آنکہ گفت رب اجعل ہذا البلد آمنا ربنا انی اسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع عند بیتک المحرم ربنا لیقیموا الصلوۃ و ظاہر آنست کہ سکونت نمود در مکہ مشرفہ ہیچ یکے از فرزندان صلبی حضرت ابراہیم علیہ السلام غیر از اسمعیل علیہ السلام و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ نیک بنگر باین جواب از مثل سفیان بن عیینہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ او یکے از اکابر ائمہ مجتہدین و از مشائخ امام شافعی است رحمہ اللہ تعالیٰ آیۃ ثالثہ قولہ تعالیٰ بطریق حکایت از حضرت ابراہیم و اسمعیل صلوات اللہ وسلامہ علے نبینا وعلیہما کہ گفتہ اند در حین بناء کعبہ معظمہ و اجعلنا مسلمین لک ومن ذریتنا امۃ مسلمۃ لک اے پروردگار ما گردان ما ہر دو را مسلم برائے خود و گردان از ما امتی مسلمہ برائے خود اخراج کرد ابن جریر و ابن ابو حاتم در تفسیر این آیۃ مذکورہ از سدی رحمہ اللہ تعالیٰ گفت کہ مراد داشتند از ذریت خود عرب را بر تو پوشیدہ نبود کہ عرب اولاد حضرت اسمعیل اند و اولاد حضرت ابراہیم از سائر فرزندان عرب نیستند پس اثر الضا مؤید قول سفیان است و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ در مسالک حنفا گفتہ کہ حاصل جمیع آیات و آثار آنست کہ نبود در آباء

www.maktabah.org

آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از عہد حضرت ابراہیم تا زمان حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم ہیچ احدے مشرک و برین رفتہ است شامی در سیرت خود پس بصدق رسید قول امام فخر الدین الرازی کما لا یخفی علی المحقق المدقق وباللہ التوفیق اما وجہ ثالث از وجوہ ثلثہ کہ خاص است بوالدہ شریفہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم آن اثریست کہ وارد شدہ است در حق والدہ شریفہ آنحضرت علی طریق الخصوص اخرجہ ابو نعیم فی دلایل النبوۃ عن طریق الزہری عن ام سماعۃ بنت ابی رہم عن امہا گفت حاضر شدم نزد آمنہ والدہ شریفہ آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم در علت او کہ فوت شد دران علت و حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم خورد بود پنج سالہ نشستہ بود نزد سر مبارک والدہ شریفہ خود پس دید والدہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سوئے آنحضرت پس این ابیات خواند شعر بارک اللہ فیک من غلام ✤ یا ابن الذی من حرمہ الحمام ✤ نجا بعون الملک المنعام ✤ فوادی غداۃ الضرب بالسہام ✤ بمایۃ من الابل السوام ✤ ان صح ما ابصرت فی المنام ✤ فانت مبعوث الی الانام ✤ من عند ذی الجلال والاکرام ✤ تبعث فی الحل والحرام ✤ تبعث بالتحقیق والاسلام ✤ ودین ابیک ابراہام ✤ فاللہ انہاک عن الاصنام ✤ ان لا توالیہا مع الاقوام ✤ بعد ازان والدہ شریفہ آنحضرت گفت کل حی میت وکل جدید بال وکل کبیر یفنی وانا میتۃ وذکری باق وقد ترکت خیرا وولدت طہرا بعد ازان فوت شد راویہ مذکورہ گفت کہ مے شنیدیم نوحہ جن راکہ بر والدہ شریفہ آنحضرت میکردند و ابیات میگفتند و یاد گرفتیم ما ازان این ابیات را شعر نبکی الفتاۃ البرۃ الامینۃ ✤ ذات الجمال والعفۃ الرزینۃ ✤ زوجۃ عبد اللہ والقرینۃ ✤ ام نبی اللہ ذی السکینۃ ✤ وصاحب المنبر بالمدینۃ ✤ صارت لدی حفرتہا رہینۃ ✤ انتہی الاثر و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ بعد از نقل این اثر در مسالک الحنفا و درجہ منیفہ گفتہ کہ پس تو مے بینی کہ این کلام از والدہ شریفہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم صریح است در نہی از موالات اصنام باوجود اقرار و اعتراف بدین حضرت ابراہیم علیہ السلام و بعث فرزند خود علیہ الصلوۃ والسلام بسوئے کافہ انام از جناب حضرت رب العزت ذی الجلال والاکرام باسلام و این الفاظ منافی اند بشرک و بعد ازان گفت کہ من استقرار کردم امہات انبیاء را علیہم السلام پس یافتم اکثر آنہا را منصوص علیہن بایمان اما طریق سیوم حضرت حق تعالیٰ زندہ گردانید والدین شریفین آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم تا کہ ایمان آوردند ہر دو بآن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم و بود وقوع این احیا در ایام حجۃ الوداع و میل نمودند باین طریق ثالث طائفہ کثیرہ از حفاظ محدثین و غیر ایشان از انجملہ است ابن شاہین و حافظ ابو بکر الخطیب البغدادی و سہیلی و قرطبی و محب طبری و علامہ ناصر الدین منیر و غیر ایشان و استناد نمودہ اند دران بحدیثے کہ وارد شدہ است در احیا از طریق ہشام بن عروۃ از والد خود از عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا لیکن سند آن ضعیف است و ایراد نمودہ است آن را ابن الجوزی در موضوعات و امام سیوطی گفتہ کہ صواب آنست کہ موضوع نیست لیکن ضعیف است و علامہ ابن الصلاح و حافظ الدین عراقی و شیخ ابن حجر تصریح نمودہ اند بآنکہ ابن الجوزی مسامحہ نمودہ است در کتاب موضوعات کہ حکم نمودہ است بوضع بعض احادیث کہ موضوع نیستند بلکہ ضعیف اند و بعض ازان حسن و بعض صحیح نیز اند و شیخ ابن حجر گفتہ عجب تر آنست کہ حکم نمودہ است بوضع حدیثے و حال آنکہ آن حدیث موجود است در صحیحین و این

غفلت سخت است از ابن الجوزی رحمه الله تعالیٰ انتهی کلامه و شامی در سیرت خود گفته که تتبع کردم موضوعات ابن الجوزی را فی
الواقع موضوع نیستند بلکه از ان در سنن اربعه و صحیح مستدرک و غیر آن از کتب معتبره موجود اند و بعض ضعیف اند و بعض حسن و
بعض صحیح اما درین حدیث احیاء والدین شریف مخالف اند با ابن الجوزی بسیاری از آئمه محدثین و گفته اند که این حدیث ضعیف
است در روایة او در فضائل الاعمال و مناقب جائز است و از انجمله است حافظ ابوبکر خطیب بغدادی و حافظ ابو القاسم بن عساکر
دمشقی و حافظ ابو حفص بن شاهین و حافظ ابو القاسم سهیلی صاحب روض و امام قرطبی و حافظ محب الدین طبری و علامه منیر و حافظ فتح الدین
ابن سید الناس و نقل کرده است او را از بعض اهل علم و برین رفته است علامه صلاح الدین در نظم و حافظ شمس الدین بن ناصر الدین
دمشقی در ابیات در کتاب خود مسمی بمورد الصادی فی مولد الهادی و گفت شعر حبا الله النبی مزید فضل * علی فضل و کان به رؤفا
فاحیی امه و کذا اباه * لایمان به فضلا لطیفا * فسلم فالقدیم به قدیر * وان کان الحدیث به ضعیفا * انتهی کلام الشامی و چون ثابت شد
ضعف حدیث عمل بران جائز گشت درانچنین مقام چنانچه تصریح نموده اند ائمه احادیث مثل امام السیوطی و شیخ ابن حجر و باین فضیلت
مخصوص باشد جناب پیغمبر ما صلی الله علیه و سلم و از فضل و کرم او تعالیٰ دور نیست چنانکه امام سهیلی و قرطبی گفته و احیاء و ایمان ایشان بران
حضرت ممتنع نیست عقلا و شرعا چه در قرآن وارد است احیاء قتیل بنی اسرائیل و حضرت عیسیٰ علیه السلام احیاء اموات مینمود و چون
احیا ثابت گردید پس چه چیز مانع است از ایمان آوردن ایشان بر آنحضرت صلی الله علیه و سلم و این جمله از کرامات و فضائل آنحضرت
است صلی الله علیه و سلم چنانکه قرطبی آورده و ایمان بعد از حیات که مانند ایمان یاس نفع نمیرساند چنانکه در قرآن کریم وارد شده
است ولا الذین یموتون وهم کفار و هم در جائے دیگر در قرآن وارد شده فیمت وهو کافر و ایضا در جائے دیگر از ان آمده فلم یک
ینفعهم ایمانهم لما راوا باسنا در جائے است که بعد از موت رجوع با یمان محال است عادة و مذکور در قرآن حکم عامة الخلائق است که بعد از موت ایشان
رجوع با یمان مستحیل است عادة اما اگر در موضع خاص از راه خرق عادت احیاء احدی برائے ایمان آوردن به پیغمبری صورت گیرد
ازین باب مستثنیٰ باشد بالیقین و لهذا قرطبی رحمه الله تعالیٰ گفته که در احادیث آمده که رد نمود حضرت حق تعالیٰ آفتاب را بر پیغمبر خود
بعد از غروب آن تا آنکه گذارد حضرت علی کرم الله وجهه نماز عصر را ذکر نموده است این حدیث را امام طحاوی و گفته که بدرستی این حدیث
ثابت است پس اگر رجوع نمودن آفتاب نفع نرساندی و وقت متجدد نمیشدی هر آئینه خواهش نمیکرد آنحضرت صلی الله علیه و سلم باز گشتن
آفتاب را پس باشد احیاء والدین آنحضرت صلی الله علیه و سلم مثل ارجاع آفتاب و اما عدم نفع ایمان در حالت
یاس و معاینه عذاب پس از ان ایضا استثنا کرده شود بعض ائمه را بطریق خصوصیت و خرق عادت و لهذا قبول
شده بود ایمان قوم حضرت یونس علیه السلام و توبه آنها با وجود آنکه متلبس بودند بعذاب چنانکه ظاهر میگردد از قرآن
مجید که فرمود حضرت حق تعالیٰ فلولا کانت قریة آمنت فنفعها ایمانها الا قوم یونس انتهی حاصل ما افاده القرطبی
رحمه الله تعالیٰ و امام سیوطی گفته که استدلال قرطبی بقصهٔ رجوع در غایت حسن واقع است و لهذا حکم کرده شده
است ببودن نماز حضرت علی کرم الله وجهه ادائً نه قضاءً و الا نه بود در ارجاع شمس فائده از جهت آنکه جائز بود
قضا اثر بعد الغروب و ایضا گفته که ظفر یافتم من بر استدلالے که واضح تر است از ان و آن آنست که وارد شده
است که زنده گردانیده شوند اصحاب کهف در آخر زمان پس حج گذارند و باشند درین امت و ابن مردویه در تفسیر

خود روایت کرده است از ابن عباس حدیث مرفوع که اصحاب کہف اعوان مہدی باشند انتہی پس اعتبار کرده شود مثل اصحاب کہف ایمان ابوین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم را بعد از وفات برائے کرامت وخصوصیت حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم انتہی اما بیان قول جماعۂ ثانیہ از اقوال ثلثہ کہ در حق والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم گفتہ اند و ذکر بعض ادلہ آنہا و ذکر جوابہا ئے کہ جماعہ اولی ازان داده اند مے باید دانست کہ اکثر علماء کرام برانند کہ والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم ناجی اند از دوزخ وسلامت اند از شرک چنانکہ ادلۂ آنہا در طریق اول گذشتہ اند وجماعہ دیگر برخلاف آن رفتہ اند و استدلال نموده اند باحادیث کہ ذکر آنہا خواہد آمد وقایل اند برانکہ طرق متقدمہ چندان قوی نیستند امام سیوطی رحمہ اللہ تعالی گفتہ کہ احادیثے کہ دال اند بر عدم نجات والدین شریفین حضرت سر اللہ الاعظم علیہ صلوات اللہ وسلامہ اکثر آنہا ضعیف اند وصلاحیت حجت گرفتن ندارند وبصحت نرسیده اند ازان مگر دو حدیث یکے در حق والد شریف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ودوم در حق والدہ شریفۂ او صلے اللہ علیہ وسلم وجواب داده است جماعہ اول ازین احادیث چنانکہ ذکر اجوبہ مذکوره تحت ذکر احادیث ضعاف وصحاح نموده مے شود ہر چہ احادیث ضعاف اند یکے از انجملہ آن حدیث است کہ گفت روزے حضرت رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم کاشکے اگر میدانستم من کہ چہ کار کرده بودند مادر و پدر من پس نازل شد این آیۃ ولاتسأل عن اصحاب الجحیم یعنے نپرسیده شوی تو اے محمد صلے اللہ علیہ وسلم از اصحاب دوزخ وجواب آن شامی در سیرۃ خود گفتہ کہ سند این حدیث ضعیف است صالح نیست احتجاج را وامام سیوطی گفتہ کہ مذکور نشده است این حدیث در کتب معتمده احادیث مگر آنکہ مذکور شده است در بعض تفاسیر بسند منقطع کہ حجت واعتبار را نشاید باوجود آنکہ این قول مردود است بوجوه اخیره وسیوطی جمیع وجوه را در مسالک الحنفا علی التفصیل ذکر نموده است فارجع الیہ واز انجملہ آن حدیث است کہ روایت کرده آن را ابن جریر از طریق عطیہ عوفی از ابن عباس کہ خواست حضرت پیغمبر خدائے علیہ الصلوۃ والسلام کہ طلب مغفرت کند جہت مادر خود پس نازل شد قول خدائے تعالے ماکان للنبی والذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی یعنے نمے شاید نبی را ونہ آنکسانے را کہ ایمان آورده اند اینکہ طلب مغفرت کنند برائے مشرکان اگرچہ آنہا اولی قربے باشند جواب آن شامی در سیرۃ خود گفتہ کہ سند این حدیث ضعیف است صالح احتجاج نیست چونکہ داخل است در سندا و ایوب ابن ہانی وحافظ ذہبی در مختصر خود گفتہ کہ تضعیف کرده است ایوب بن ہانی را ابن معین فثبت ضعفہ انتہی وامام سیوطی گفتہ کہ این حدیث باوجود ضعف سند مخالف حدیث صحاح است زیراکہ در صحیحین واقع شده کہ نزول این آیۃ در شان ابوطالب است وقتیکہ گفت حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم کہ ہر آئینہ من طلب مغفرۃ کنم برائے ابوطالب مادام کہ منع کرده نشوم از ان انتہی پس درین حدیث دو علت پیدا شد یکے ضعف سند دوم مخالفت بصحیحین تامل وگفتہ نشود کہ جائز است کہ نزول این آیۃ مکرر بوجہ باشد یکبار در حق والدہ شریفۂ آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم ودوم بار در حق ابوطالب زیراکہ میگویم باطل است کہ حضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم یکبار نہی کرده شود از طلب مغفرت برائے کفار پس باز عود کند بآن بار دیگر صرح بذلک علامہ الحلبی فی سیرتہ وہرچہ احادیث صحاح اند ازان جملہ آن حدیثے است کہ روایت

کرده است آن را مسلم و ابن حبان هر یک در صحیح خود و جواب آن شامی و امام سیوطی گفته اند که از عدم اذن باستغفار لازم نمے آید کفر هرگز بدلیلے آنکه منع نموده شده بود حضرت پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم در اول اسلام از استغفار کردن برائے کسے که واجب باشد بر ذمه او دینی و نگذاشته باشد ترکه که وفا کند بآن و از نماز جنازه گذاردن بر این چنین کس باوجود آنکه او از جملهٔ مؤمنان و اهل اسلام بوده باشد و وجه منع از آن آنست که استغفار آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم مستجاب بود بالفور پس کسے که استغفار کند آنحضرت برائے او بزودی برسد بمنزل خود بجنت و مدیون محبوس است از مقام خود تا آنکه ادا کنند دین خود را چنانکه وارد شده است در حدیث که نفس مومن معلق است بدین خود تا که ادا کند پس شاید که والدهٔ شریفهٔ آنحضرت باوجود بودن او بر توحید و بر دین حضرت ابراهیم محبوس شده باشد در برزخ از جنت پس امر دیگر غیر کفر که اقتضاء نمود عدم اذن استغفار را در آن حال بعد از آن اذن داده شده باشد او را باستغفار در وقت دیگر و یا آنکه نهی از استغفار قبل از احیاء او و ایمان او بوده باشد بر آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بقرینهٔ آنکه واقع شده است احیاء مذکور در سال اخیر از عمر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در ایام حجة الوداع انتهی کلامهما و مانند این آورده است شیخ ابن حجر در شرح همزیه و از انجمله آن حدیثے است که روایت کرده است مسلم در صحیح خود از طریق حماد بن سلمه از ثابت از حضرت انس که گفت بدرستی که آمد مردی بحضور حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم پس گفت ای رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم خبر ده مرا که کجاست پدر من گفت آنحضرت که در آتش است پس چون پشت داد آنمرد باز خواند آنحضرت علیہ الصلوٰة والسلام او را و گفت که پدر من و پدر تو هر دو در آتش اند جواب آن امام سیوطی بوجوه متعدده داده از انجمله یکے از آن اجوبه اکتفاء افتد امام مذکور گفت که این حدیث معارض است بآیات و احادیث و آثار که در طرق ثلثه از جماعه اولی مذکور شده اند و هرگاه حدیث معارض گردد با ادله که ارجح باشند از وے لازم است تاویل آن حدیث اگر ممکن بوده باشد تا حاصل آید جمع بین جمیع آن و در اینجا تاویل ممکن است باین طریق که مراد کرده شود باب آنحضرت عم او ابوطالب نه اب حقیقی او عبد اللہ بقرینهٔ این قول خدائے تعالے وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا و مقرر است که عرب تسمیه میکنند عم را باب چنانکه در قرآن واقع شده است باوجود آنکه لفظ اب بر ابوطالب بنسبت آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم در آن زمان شائع بود بسبب آنکه عم آنحضرت بود و آنحضرت در ایام خورد سالگی تا مدتے بدست او و کنار او پرورش مے یافت و ابوطالب در مدت حیات خود در حفظ و حمایت آنحضرت بود صلی اللہ علیہ وسلم و لهذا مے گفتند قریش مر ابوطالب را که منع کن پسر خود را یعنے آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم از شتم الهه ما یعنے بتان و نیز مے گفتند قریش ابوطالب را که بده ما را پسر خود تا قتل کنیم او را و بگیر در عوض او این پسر و ابوطالب جواب داد که زبون کاریست که بدهم بشما پسر خود تا قتل کنید او را و بگیرم در عوض او پسر شما پس ظاهر گشت شیوع اطلاق لفظ اب بر ابوطالب بنسبت آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم انتهی و شیخ ابن حجر گفته در شرح همزیه که این تاویل اظهر است نزد من انتهی امام سیوطی رحمه اللہ تعالی در مسالک گفته که استراحة گرفته اند جماعه علما از جمیع این اجوبه و جواب داده اند از احادیث که در استدلال قول جماعهٔ ثانیه مذکور شده اند باینکه آن احادیث منسوخ اند چنانکه جواب داده اند از احادیثے که وارد اند در اطفال مشرکان که آنها در دوزخ اند و گفته اند که ناسخ برائے احادیث اطفال قول حضرت حق تعالی است

که فرموده است ولا تزر وازرة وزر اخرى وناسخ برائے احادیث ابوین شریفین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم وقول خدا تعالے
است وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا وبعد ازان امام مذکور گفته که از لطایف حسنه است که واقع گشته اند هر دو جمله در حق
هر دو فریق در یک آیة از سوره بنی اسرائیل واین جوابیست مختصر مفید که غنا دهنده از هر جواب است انتهی کلامه وشیخ
ابن حجر مکی در شرح همزیه گفته که حدیث مسلم محمول است بر ما قبل نزول آیة کریمه وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا ونظیر او
است مسئله اطفال مشرکان که چون پرسیده شد آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از ایشان فرمود که ایشان همچون آباء خود اند
پس باز پرسیده شد او را از آنها فرمود که در بهشت اند انتهی وشامی در سیرة خود گفته که نظیر این امر تبع است که حضرت رسول
کریم صلے اللہ علیہ وسلم قبل از انکه بر وی وحی کرده شود در حق تبع گفت که نمیدانم که تبع مومن بود یا نه پس وحی آمد بآنحضرت
صلے اللہ علیہ وسلم در حق تبع پس فرمود بد نگوید تبع را بدرستی که تبع اسلام آورده بود انتهی کلامه امام سیوطی گفته که جماعه مذکوره باوجود
انکه قایل اند بعدم قوت ادله نجات واسلام وحدیث مسلم ومانند آن بر ظاهر گذاشته اند من غیر عدول عنها بدعوی النسخ ولا غیره
گفته اند که جایز نیست ذکر این امر احدے را که سبب ایذاء آنحضرت است صلے اللہ علیہ وسلم سهیلی در روض آنق بعد
از ایراد حدیث مسلم گفته که نمے رسد ما را که گوئیم اینچنین قولے در حق والدین شریفین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بسبب قول او
صلے اللہ علیہ وسلم که فرموده است لا تؤذوا الاحیاء بسب الاموات میازارید زندگان را بسبب یاد کردن مردگان بد وبسبب
قول حضرت حق تعالی که فرموده است ان الذین یؤذون اللہ ورسوله لعنهم اللہ فی الدنیا والآخرة بدرستی کسانیکه ایذا میرسانند
خداے را تعالی شانه ورسول خداے را صلے اللہ علیہ وسلم لعنت میکند بر ایشان خداے تعالی در دنیا وآخرة ودر خاتمه
مسالک الحنفا در آخر درجه منیفه گفته که نقل کردم از مجموع خط شیخ کمال الدین الشمنی والد شیخنا الامام تقی الدین رحمه اللہ تعالے که
از کبار ائمه علماء حنفیه است آنچه نص کرده است انکه پرسیده شد قاضی ابوبکر بن عربی را که یکے از ائمه مالکیه بود از مردے که گفت
پدر پیغمبر خدائے صلے اللہ علیہ وسلم در دوزخ است حکم آن مرد چه باشد جواب داد بانکه او ملعون است زیرا که خدا تعالی
فرموده است ان الذین یؤذون اللہ ورسوله لعنهم اللہ فی الدنیا والآخرة وگفت قاضی مذکور که نیست هیچ ایذاء زیاده تر وعظیم تر
ازین که گفته شود که والد شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم در دوزخ است وعلامه باجی در شرح موطا گفته که جایز نیست
اینکه ایذا رسانیده شود پیغمبر خدائے را صلے اللہ علیہ وسلم بفعل مباح ونه بغیر مباح اما هر چه غیر او از سایر مردم اند پس جایز است
اینکه ایذا رسانیده شود ایشان را بفعل مباح ونرسد آنها را منع کردن از امر مباح وآثم نمیگردد فاعل امر مباح اگرچه برسد
بسبب فعل مباح ایذا بغیر او وگفت علامه مذکور ولهذا منع کرد حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم علی کرم اللہ وجهه را از تزوج
دختر ابوجهل وقتیکه اراده نموده بود تزوج آن را بعد از اسلام او بر حضرت فاطمه زهراء رضی اللہ تعالے عنها وگفت صلی اللہ
علیه وسلم فاطمه پاره گوشت من است وبدرستی من حرام نمیگردانم چیزے را که حلال کرده است آن را خدائے تعالے
ولیکن قسم بخدای است تعالی شانه که مجتمع نگردد دختر رسول خدائے صلی اللہ علیہ وسلم ودختر دشمن خدائے سبحانه
نزد یک مرد همیشه پس گردانید حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم حکم فاطمه را در عدم جواز ایذا بامر مباح مثل حکم خود وحجت
گرفته است بقول خدائے تعالی ان الذین یؤذون اللہ ورسوله لعنهم اللہ فی الدنیا والآخرة انتهی کلامه واخراج کرد ابن عساکر

ورتاریخ خود که تاریخ دمشق است وآن مقدار ہشتاد مجلد است از طریق یحیٰی بن عبد الملک بن ابو عیینه که حدیث کرد
بما نوفل بن فرات و بود او عامل عمر بن عبد العزیز گفت که شخصے از عمال عمر بن عبد العزیز رضی اللہ تعالےٰ عنہ نسبت نمود
شرک را بسوئے والد شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم چون عمر بن عبد العزیز رضی اللہ تعالےٰ عنہ گفتار او بشنید آہ
برکشید و سر فرو برد مدتے وخاموش ماند پس سر برآورد و گفت که آیا ببرم زبان او را یا قطع کنم دست و پائے او را و زنم گردن
او را پس آخر الامر عزل نمود او را از دیوان و فرمود عامل نشوی مدتے که من زنده خواہم ماند انتہی ما ذکره ابن عساکر و طبری
در ذخائر العقبی از ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ آورده است که گفت ابو ہریرہ که آمد سبیعه بنت ابو لہب سوئے پیغمبر خدائے
صلے اللہ علیہ وسلم پس گفت اے رسول خدائے صلے اللہ علیہ وسلم مردم میگویند که دختر ہیزم دوزخے پس برخواست حضرت
رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم و آنکه او در غضب بود و گفت چه حال است مر اقوام را که ایذا میرسانند مرا در قرابت من ہر که
ایذا رساند قرابت مرا پس تحقیق ایذا رسانید مرا و ہر که ایذا رساند مرا پس بتحقیق ایذا رسانید خدائے را تعالےٰ شانہ انتہی
و این قدر سوء من را در ارشاد کافی است اما بیان قول جماعۂ ثالثه از اقوال ثلثه که در حق والدین آنحضرت است صلی اللہ
علیہ وسلم بدانند آنکه جماعۂ از علماء اعلام درین امر براہ توقف رفته اند جہت تعارض ادله و شیخ تاج الدین بن فاکہانی رحمہ اللہ
تعالیٰ در کتاب خود که مسمی است بفجر منیر آورده که حضرت حق تعالیٰ داناتر است بحال والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ
وسلم یعنے مارا درین امر توقف است شیخ ابن حجر مکی رحمہ اللہ تعالی در شرح قصیده ہمزیه گفته که چه نیکوتر است قول
متوقفان و واجب است بر تو آنکه بترسی نہایت ترس از آنکه یاد کنی والدین آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم بنقصے که
آن موجب ایذاء جناب شریف حضرت پیغمبر ما بوده باشد العیاذ باللہ تعالےٰ من ذلک انتہی و ہمچنین یاد کردن کسانیکه
قرابت با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم دارند و علامه برزنجی گفته که حرام است سب اموات که دران ایذاء آنحضرت صلے اللہ
علیہ وسلم بوده باشد انتہی و درین باب احادیث بسیار وارد اند عصمنا اللہ سبحانه و من انتمی الینا بنبیه المصطفی و رسوله المجتبی
علیه افضل الصلوات واکمل التحیات تہات اللہم صل علی محمد و علی آله و اصحابه عدد خلقک و رضاء نفسک و زنة عرشک
و مداد کلماتک کلما ذکرک الذاکرون و کلما غفل عن ذکرک الغافلون اللہم اصلح امورنا و اسورا اولادنا و ازواجنا و احبائنا و امو
جمیع من سمع منا بحرمة النبی و آله و اصحابه اجمعین آمین رب العالمین وارحمنا معهم برحمتک یا ارحم الراحمین •

مکتوب پنجاه و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام شاہزاده فیض مدار سلیمان شاه صدور یافته
در جواب عریضه او و لتعزیت بادشاه عالم پناه سکندر زمان احمد شاه در دران علیه الرحمة والغفران و بعضے
حقایق مرموزه و غیر ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ لک الحمد یا من تؤتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء و تعز من تشاء و تذل من تشاء بیدک الخیر

وصل وسلم علی حبیبک محمد صلوٰة وسلاما لا یسا ہمہ فیہما الغیر و علی آلہ واصحابہ اجمعین الی یوم الدین اما بعد دعوات کہ لمعات الوارش بصائر اولی الابصار منور وارد و توجہات کہ نفحات ازہارش مشامات ارواح ذوی الاقتدار معطر سازد مصروف جناب فیضمآب تاج بخش تخت نشینان ممالک سلطنت تخت ستان تاج بخشان سرادق ابہت قدوة السلاطین الاعظم مالک ممالک الترک والہند والعجم المؤید بالطاف الکریم الدیان خاقان ابن خاقان دارا دربان خدیو کیہان ظل اللہ علی الخلایق دامت ریاض جمیعتہ محروستہ عن صوارف الزمان واشتہ از بارگاہ مفتح الابواب تعالت آلاؤہ و توالت نعماؤہ از نقاء معارج کامرانی واعتلاء مدارج شادمانی جناب ظل رحمانی مدظلہ استدعا نمودہ آید ہو تعالیٰ قدیر و بالاجابۃ جدیر ورینولا یکطغرا رقم مبارک مطاع بنام درویش دعاگوئی و دعاگوئے یک دل ویکروے بتاریخ بیست وسیوم شہر ربیع الاول ۱۱۸۶ ہجری عز صدور فرمودہ راحت رسا گردید آنچہ از باب قضیۃ وصال شاہ صاحب خلد آشیان انار اللہ برہانہ و درین ہنگام وقوع تزلزل در ارکان ثبات خلائق وجمع آمدن جمیع اکابر و تمام امراو خوانین وسرکردگان واعزہ واشراف واعیان واستدعا نمودن آنہا جلوس دارا دربان بر تخت سلطنت جہت ارام خلق اللہ در ضامندی حضرت خالق در رضامندی خلایق دیدہ جلوس نمودن و پایۂ قدر ہر کس را بالطاف شاہانہ استوار داشتن وعلاوہ تاکید بر خلاصہ دعاگویان در مادۂ دعاگوئی کہ قلمی بود واضح گردید برائے عالم آرائے در نقاب واحتجاب نماند آنکہ قبل ازین در صورت استماع قضیۂ نامرضیۂ ہائلہ جناب مرحمت وغفران مآب خاقان رضوان مکان کروبی پاسبان کہ رخت نفیس روحی از تنگ نائی ناصوت بر بستہ واز سرائے دو درہ این جہان فانی گذرانیدہ بسر منزل ملکوت رسیدہ مربع نشین سرار قدس وقصور پر نور فردوس برین وجاودانی گشتہ آسودہ اند در نظر برابطہ انسانیہ علی الخصوص حسب رابطہ قویہ کہ فیما بین جناب شاہ غفران پناہ واین درویش صورت یاب گردیدہ بود و کالشمس فی نصف النہار در بسیط غبرا در کمال اشتہار بود ورحِ دالم وغم برہم روے آوردہ سر رفتہ پیدا جمیعت را در تلاطم امواج ہموم سموم اثر آوردہ پریشان حاصل ساختہ متشتت بال گردانیدہ بود اما بحکم کل نفس ذائقۃ الموت چون ہر متنفس ازین شرب وایہ دارد وازین رہگذر لاچار انا للہ وانا الیہ راجعون گویان بصبر وشکیبائی دمساز و در آناء اللیل و اطراف النہار بدعاء اللہم اجرنی فی مصیبتی واخلف لی خیرا منہا متوجہ جناب حضرت بے نیاز و ذات اقدس را ایضا ہمین شیوہ لازم ولابد واز نوید فرحت جاوید زیب افزا شدن سریر خلافت وفرمان روائے بقدم فیض شیم بندگان دارا دربان وپایۂ اعتبار جناب خدیو کیہان فرق فرقدان سودہ کافہ انام از خواص وعوام را در زیر بال ہمایون فال اعلیٰ آوردہ آسودن فرحت تازہ و راحت بے اندازہ رخ نمودہ ولہ الحمد والمنۃ ثم لہ الحمد والمنۃ کہ این معنے مامول ومنتظر کہ بسر رشتہ جمعیت اسافل و اعالی از قوت بفعل آمد واز معنے بصورت وامید صادق ورجاء واثق از پیشگاہ بادشاہ حقیقی جل مجدہ آنست کہ تخت فیروز بخت خلافت وجہانبانی را کہ بفیض جلوس میمنت مانوس قرہ باصرہ سلطنت زیب وزینت دادہ عرصہ جہان وجہانیان را نفحات بادشاہانہ معطر واکناف گیتی را بلمعات انظار خسروانہ مزین ساختہ اند ظلال سلطنت باہرہ بر مفارق عالم وعالمیان ممدود و مؤید لبساط خلافت قاہرہ بر تمارک جہانیان مبسوط ومخلد خواہد داشت وچون سر رشتہ خلافت از حضور است نہ از غرور واز جا است نہ از ہوا

بعوایدِ تائیدات ربانی و موائدِ تلطفات رحمانی موید خواہد بود و لواء جہانداری و خسروی بطراز انا فتحنا مطرز این قدر وامے نماید کہ در اختیار این معنے استعجال قبل الوقت واقع شدہ دیدہ شود کہ از پردہ غیب چہ ظاہر گردد و چون بارگاہ الٰہی جل اعطائہ جناب معلے را باین دولت عظمے و این نعمت اسنی مخصوص ساختہ است خدیو کیہان ایضا باقتضاء بالشکر تدوم النعم برائے استبقاء این موہبت عظیمہ و این عطیہ جسیمہ محافظت حال عباد و بلاد و مراقب حدود و صلاح و سداد و تقویت شریعت نبوی و تمشیت ملت مصطفوی علے صاحبہا افضل الصلوات و اکمل التحیات و اعلاء اعلام عدل و احسان و افناء اقسام ظلم و عدوان را بر ذمہ ہمت والا نہمت خود فرض عین دانستہ بحکم نیۃ المرء خیر من علمہ ارادہ خاطر عاطر در جمیع اوقات للہ فی اللہ آن داشتہ باشند کہ ریاض احوال و حدائق آمال خلائق کہ بدائع و ودائع حضرت خالق اند بسر چشمہ عدالت و نصفت تازہ تر و ناضر و نامی داشتہ از صرصر حوادث و بے داد مخالفان و معاندان نگاہداشتہ مجموع را در ظل ظلیل عاطفت و کنف رافت و شفقت خواہم داشت و فقرا رجا واثق دارند کہ این معانی لطیفہ بلا تکلف از وجود ذی جود بادشاہ جم جاہ دام اقبالہ سر خواہند زد و ہر شریف و وضیع ازین بحر بانوال حسب استعداد خود قصعہ بالامال خواہد نمود واللہ الموفق کوکب خلافت و اختر ابہت از سپہر فتح و نصرۃ شارق و طالع باد آمین و رحم اللہ عبدا یقول امینا الحمد للہ رب العالمین اولا و آخر ظاہرا و باطنا ٭

مکتوب پنجاہ و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام وزیر اعظم شاہولیخان علیہ الغفران صدور یافتہ در جواب عریضہ کہ متضمن ارسال یک رقم مبارک مطالع و تعزیت بادشاہ عالم پناہ احمد شاہ دردران علیہ الرحمۃ والغفران بودہ و ما یناسب ذلک ۵

ہموارہ جناب فیضمآب زبدہ محبان خاص نقاوہ ارادتمندان خاص الخواص محور فلک سلطنت خلاصہ مواد حشمت عزیز دلہائے درویشان دعاگوئے آصف جاہ وزیر اعظم مدظلہ بمع توابع و لواحق در کنف حمایت ایزد تعالے بودہ فائض الجود باشد درویشان دعاگوئے در وظائف دعاگوئے مشتغل و بہمہ وجوہ خاطر فقرا جمع است فرو گذار نیستند غالب الاوقات وجود شریف عنصر لطیف در سویداء خاطر و بسبب غلبہ رابطہ محبت در ربقہ مودت نسبہ شریفہ نصب العین حق تعالے بخیر و خوبی سببے سازد کہ باہم ملاقات حاصل گردد و درینولا مفاوضہ گرامی صادر در خصوص آنکہ درینولا یک طغرائی رقم مبارک مطالع در خصوص نوید فرحت جاوید زیب افزا شدن سریر خلافت و فرمانروائے بقدم فیض شیم بندگان دارا دربان خدیو کیہان اشرف اعلی بنام نامی و اسم گرامی صادر و ز انجا کہ ذات مصدر حسنات را ہمہ اوقات دعای گوئے دوام دولت خداداد قوی بنیاد منظور می باشد مترصد کہ بدعاگوئی دوام دولت و اقبال بندگان خدیو دریا نوال متوجہ بودہ و بندہ درگاہ آسمان جاہ معلے را بدعائے خیر یاد داشتہ باشند و رقم مبارک مطالع عرضہ

نموده در مطالعه در آمده بسبب این مژده راحت افزا جراحتے که به صورت استماع قضیه نامرضیه هایله جناب مرحمت
و غفران مآب خاقان رضوان مکان صورت یاب گردیده بوده والم پر درد و غم هر لحظه بر مزید بود بر منصه ظهور آمده
اندمال یافت فقرا بهر حال بدعوات حسنه متوجه داین دولت خدائے داد علی الدوام نصب العین خیر و خوبی خود ملازم
این دولت علیه دانسته فروگذاری نیست لله الحمد والمنة که این معنے مامول و مترصد از قوة بفعل آمد و پایه اعتبار
خدیو کیهان آرا در بان فرق فرقدان سوده کافه انام زیر بال همایون فال اعلے بر آسود و رجاء صادق است که چون
از پیشگاه بادشاه حقیقی تخت فیروز بخت خلافت و جهانبانی را بفیض جلوس میمنت مانوس قره باصره سلطنت زیب
و زینت داده عرصه جهانبان را بنفحات عنایات بادشاهانه معطر و اکناف گیتی را بلمعات انظار خسروانه مزین ساخته
اند ظلال سلطنت باهره بر مفارق عالمیان ممدود و موبد و بساط خلافت قاهره بر تارک جهانیان مبسوط و مخلد
خواهند داشت و فقرا بدعایاد آورشاد کام باشند و امید است که مفاوضات گرامی علے سبیل التعاقب صادر
گردیده باشند که تسلی خاطر ازان صورت مے گیرد کوکب اقبال در ترقی باد و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته مکرر
انکه در جواب رقم مبارک دعا نامه انفاذ حضور لامه النور گردید بذات خود از نظر بگذرانند و بقیه حال عنقریب بخدمت
خواهد رسید والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته ✤

مکتوب پنجاه و هفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بخدمت بادشاه جهان پناه سکندر دوران
احمد شاه در دوران علیه الرحمة والغفران صدور یافته بابت انفاذ و جاری نمودن مقدمه اسلام باذکر بعضے از
مسایل فقه مناسب مقدمه مسطوره و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله الذی رفع غشاوة الغمة عن بصائر اهل الوداد و هدیهم بنور اصطفائیه الی قوم مناهج الرشاد
و زکی نفوسهم عن المیل الی الدنیا حتی سلکوا اعدل طرق الزهاد و حمی قلوبهم عن الزیغ بصحیح الاعتقاد و اوردهم مناهل صفو الیقین
حتی انحسمت بواطنهم عن مادة الریب والعناد و ازعت لهم کؤس الفهوم من کوثر غرائب العلوم بما ترادفت علیهم من الامداد
والصلوة والسلام علے رسوله الذی انقذنا به من الجهالة و آله الامجاد و اما بعد فالمعلوم فی جناب المطاع الاکمل والسلطان
الاورع الاکرم اعدل ملوک الاسلام مکرم العلماء والصلحاء موسس اساس الکرم والکرماء ممهد اصول العدل ماطر مطر العطاء
المنصوب لاعلاء کلمة الدین معز الاسلام والمسلمین عمدة خواقین الزمان و صفوة سلاطین الدوران خلد الله ظلاله و ابد
جلاله ولازال الولایة عدله ناصبة و اوتاد دولته راسخة و ما حام حول حماه عدو الاسلام و ما طغی طول بقائه علی الثلثة اسد
الضرغام ان الجماعة الداعین المشغولین بالدعاء الرافعین ایدیهم الی السماء السائلین من الله طول عمر من به یستجار من
عد الزمان و فتنة الدوران لایزال ساعین فی اعلاء الکلمة العلیا بمتابعة سید البشر فداء علیه امهاتنا والآباء و لکن الآن لما ظهر

الفساد بغلبة ذوی العناد من اہل الذمة وغیرہم فاحترت سموم الحوادث اسباب جمعیتہم واوقعت سفینة آمالہم فی تلاطم الصعوبات وہم بعد ما احاطہم الہموم وحال حولہم سیل الغموم صاح علیہم فصیح الالہام ایہا المضطرون بہذہ الآلام شمروا ذیل مفاوضتکم الی جناب السلطان الاعظم والخاقان الافخم ملجاء غرباء الاسلام وموضح جمیع الاعلام وحامیہم من الموبقات وحریسہم من المہلکات یسمع بسمع القبول وحاشا ان یعدل من شرع الرسول علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا فعرضنا یا خلیفة اللہ المخصوص بشرف ظل اللہ غرض واحد وہو ان الناس تصدر منہم کلمة یلبث بہا القتل والتعزیر مثل سب الاسلام والنبی البشیر النذیر وعمة الاخیار صلے اللہ علیہ وسلم واصحابہ الکبار والعلماء الابرار اعاذنا اللہ جل مجدہ من ذلک وقد تصدر من اہل الذمة کلمة تثبت بہا الاسلام وغیر ذلک من الاحکام وکلہا معطلة منہا اسلام اولاد الذمیة التی تشرفت منذ خمسة عشر شہر بشرف الاسلام وخلعت عن رقبتہا ربقة الکفر والآثام والولد یتبع خیر الابوین دینا والآن لما شاع فی افواہ الناس ضعف خلیفة الزمان وظہیر اہل الاسلام فی الدوران جعل اللہ ثارہ علی اعدائہ وصبحہ خیرا من مسائہ سمع المخمور بخمر الکفر والطغیان عابد الاہرمن والنیران فلان الذمی القضیة الشنیعة الغیر المرضیة فصاح علے مسلم من السادات الکرام من اولاد النبی علیہ الصلوٰة والسلام وقال لا عونہ خذوہ ان سلطانہم قد لقی اللہ ومات واتی علیہ ما کان آت وسب المذہب والاسلام ومن ہو المبعوث صلوات اللہ وسلامہ علیہ الی کافة الانام وغلب ہو واعوانہ علی السید فقام المردود علے تجرید الحیف وشہر السیف وجرح ید السید وعلیہ شہود وثقات وقد ذکر فی تحفة الفقہ فی کلمات الکفر فی المدارک فی تفسیر قولہ تعالی وان نکثوا ایمانہم من بعد عہدہم وطعنوا فی دینکم الآیة قالوا اذا طعن الذمی فی دین الاسلام طعنا ظاہرا جاز قتلہ لان العہد معقود معہ علی ان لا یطعن فاذا طعن فقد نکث عہدہ وخرج من الذمة انتہی وذکر فی الرسالة المسماة با لاثر المحمود لقہر ذوی الجحود للشیخ ابی الحسن الشرنبلالی الحنفی صاحب امداد الفتاح قال الکمال ابن الہمام ان الکافر اذا استعلی علی المسلمین علی وجہ یسیر متمردا علیہم حل للامام قتلہ والحق عمر رضی اللہ عنہ فی کتابہ حرفین اشرطہما علیہم مع ما شرطوہ علے انفسہم ان لا یشتروا شیأ من سبایا المسلمین ومن ضرب منہم مسلما عمدا فقد خلع عہدہ انتہی وذکر فی حاشیة البیضاوی للعلامة شہاب الدین الخفاجی الحنفی تحت قولہ تعالی حتی یعطوا الجزیة عن یدوہم صاغرون انما جعل لہم الذمة باعطاء الجزیة وکونہم صاغرین فواجب علے ہذا قتل من تسلط علی المسلمین بالغضب انتہی کما فی البحر الرائق وذکر فی الفتاوی الاورنگ زیبیة فی کتاب السیر من شتم النبی صلے اللہ علیہ وسلم او اہانہ او عاب فی امر دینہ او فی شخصہ او فی وصف من اوصاف ذاتہ سواء کان الشاتم من امتہ او من غیرہا وسواء کان من اہل الکتاب او غیرہ ذمیا کان او حربیا وسواء کان شتم والاہانة والعیب صادرا منہ عمدا او سہوا او غفلة او جدا او ہزلا فقد کفر خلودا بحیث ان تاب لم تقبل توبتہ ابدا عند اللہ وعند الناس وحکمہ فی الشریعة المطہرة عند المتاخرین المجتہدین اجماعا وعند اکثر المتقدمین القتل قطعا ولا یداہن السلطان ولا نائبہ فی حکم قتلہ وان فات فی قتلہ وانعدامہ المصالح الدنویة وان اہملوا فقد رضوا بما صدر عنہ من الشتم مثلا وہو کفر فہم رضوا بالکفر والراضی بہ کافر فہم کافرون انتہی وذکر فی العینی شرح الکنز واختیاری ہذا لان المسلم اذا سب النبی علیہ السلام یکفر حتے لو حکم بہ یقتل بہ فکیف لو صدر من مجرم عدو للدین انتہی وذکر فی مقالیہ الاسلام فی حکم الساب الذمی وان اسلم بعد السب فکذلک لم یقتل

ويقبل منه الاسلام لان الاسلام يجب ما كان قبله من حقوق الله تعالى كما مر من المذاهب والشفاء انتهى ذكر في الجلبي حاشية شرح الوقاية في باب الجزية تحت قوله الا ان امتنع فاذا صرح بسبه او عرض او استخف بقدره او وصفه بغير الوجه المذكور الذي كفر به مسلم فلا خلاف عند الشافعي رحمه الله تعالى في قتله ان لم يسلم لانه لم يعط له الذمة والعهد على هذا وهو قول عامة العلماء الا ابا حنيفة والثوري واتباعهما من اهل الكوفة فانهم قالوا لا يقتل لان ما هو عليه من الشرك اعظم ولكن يعزر ويؤدب وقيل لا يسقط اسلام الذمي الساب قتله لانه حق النبي صلى الله عليه وسلم اوجب عليه ما لهتك حرمته وقصده الحاق النقيصة والمعرة به عليه افضل الصلوة والسلام فلم يكن برجوعه الى الاسلام مسقطا له كما لم يسقط سائر حقوق المسلمين من قبل اسلامه من قتل وقذف واذا كنا لا نقبل توبة المسلم فلان لا نقبل توبة الكافر اولى اذا عرفت هذه التفاصيل فقد اتضح عندك ان من تردد في وجوب قتل من قال بانه صلى الله عليه وسلم من جملة الخاسرين فاصر على ذلك ثم اظهر اصراره حتى قال لمن استتاب منه ممن اے شئے اتوب انا ارجو بهذا القول ثوابا جميلا واجرا جزيلا كان من الخاسرين الضالين المضلين الذين من حزب الشيطان كما قال الله تعالى اولئك حزب الشيطان الا ان حزب الشيطان هم الخاسرون وامثال هذه الآية اكثر من ان تحصى في حق الخاسرين فالويل كل الويل لمن توقف في وجوب قتل ذلك المصر ولعنه ونحن لا نتوقف فيه ولعنة الله عليه وعلى من تبعه في هذا الراي الخبيث وقد ختمنا مباحث السب بمسئلة تكفير الخسران ليكون ختامه مسكا لتستريح به ارواح المسلمين والمسلمات ومن اهم مشاهدة هذه الكلمات فلينظر في الكتب الكلامية وكتاب الشفاء وتعريف حقوق المصطفى والسيف المسلول على من سب الرسول عليه السلام وافضل الصلوات واشرف التسليم فالواجب على السلطان ان يسئل اهل الذكر من علماء الآخرة في الدوران لقوله جل مجده فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون واللايق الاحرى بجنابه ان يكون عنان عنايته الى رفع الخطالم عن ضعفاء علماء العالم معطوفة حتى تصير ابصار السمات بالفساد في الدين بصواعق عدله مخطوفة زجو الله ان يصح مشمولين باعطافه ومحظوظين من شرائف الطافه ونفوز بوصول المامول وحصول المسئول حالا ومالا من تنفيذ احكام الاسلام وسمة ذوي الاحترام بغير قيل وقال على طبق الظروف المبنية الشرعية على صاحبها الصلوة والتحية سهل الله مالكم ما مول ما للشمس طلوع واقول وحفظكم عن الآفات والبليات وحرسكم في جميع الساعات والآفات والمسئول ما مول والسلام ورحمة الله وبركاته ما غنت مطوقة وشرد شارد وطرق طارق وورد وارد ❊

مکتوب پنجاه و ہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ ملا محمد غوث صدور یافتہ در جواب عریضہ او کہ متضمن بعضی احوال خود فرستادہ بود و مناسب فی ملک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ والصلوة والسلام علی خیر خلق اللہ رسولہ محمد محب صادق ملا محمد غوث بر مسند شریعت متمکن بود

سلامت باشند قیمه وداد که آن نیک نهاد مرسول داشته بود رسید بهجت افزا اگردید نگاشته بودند که طریقه که تعلیم ذکر نموده
بودند مرعی داشته میشود اگر ترقی دست دهد عنایت خواهد بود محبت پناها برانچه تلقین نموده شده است سرگرم باشند
و استعجال ننمایند بنائے که موسس باشد هر چند عمارت بالاتر رود رخنه پیدا نمے کند و اگر در بنیاد آن رخنه پیدا شد هر چند
عمارت بالاتر رود رخنه دران خواهد بود و فقرا متوجه اند خاطر جمعدارند و عمده درین راه صحبت است که درسایهٔ دولت
و عنایت مربے کاردیده و شیب و فراز این راه پیموده مربا گردد چه باید کرد یارانِ زمان هم قاصره دارند و الانه خم می
در جوش و حریفان در نوشانوش و طالبان در طلب و در خروش و ساقی نعره زنان که رطل گران گیرو بنوش غیر طالب
حقیقی را از این راه اگاهی نے بلک بر نعره ساقی پرواء نے بے درد دوا نمودن است و بے تشنگی آب نوشانیدن
حافظ آداب معرفت، قدس سره چه خوش گفته اے خواجه درد نیست و گرنے طبیب هست عزیز براه طریقت رفتن
جز ارباب شریعت صورت ندارد تا تابع صاحب شرع نشوند و بر قدم او نروند راه بسر منزل مقصود نخواهند برد
حضرت حق تعالے فرموده است قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله آرزوئے حصول محبت الٰهی بے
متابعت حضرت رسول اکرم صلے الله علیه وسلم خیال محال است تا متابعت او صلے الله علیه وسلم ظاهرا و باطنا صورت
نگیرد و مناسبت صوری و معنوی پیدا نگردد مورد فیوضات الٰهیه نشود و روح را از قید خلاص حاصل نگردد پس در گفتن و
شنفتن و رفتن و نشستن و خوردن و نوشیدن و پوشیدن و غیر ذلک باو صلے الله علیه وسلم موافقت باید نمود تا مناسبت
صوری حاصل آید و چون مناسبت صوری حاصل گردید مناسبت معنوی روی خواهد آورد پس بعنایات ازلی او در اکشان
کشان ببساط قرب خواهند برد باید که او بے از آداب شریعت عزا فرو نگذاشته و رابطه نگهداشته بنفی و اثبات
مشغول باشند که نیل درجات و گذر بر مقامات از برکت تکرار این کلمه متبرکه است و از حقیقت این کلمه است که جز
محبت ذات حضرت حق جل مجده در دل نمے ماند و نظر باطنی بهیچ حجاب محجوب نمیگردد بامداد این کلمه قدسیه این
قدر مسافت را که عقل از قطع آن باین عمر قصیر عاجز است بیک گام قطع میگردد و وراء دائره امکان و وصول محب
بالمحبوب صورت میگیرد و از خود دوری و مهجوری و باو نزدیکی حاصل مے آید از اینجا گفته اند که این راه جز یک قدم پیش
نیست و فرموده اند یک قدم بر فرق خود نه و آن دگر در کوئے دوست این کلمه متبرکه متضمن شریعت و طریقت
و حقیقت است سالک راه یقین تا که در نفی الٰهه باطله است در مقام شریعت است و مع ذلک تا که در مقام نفی است
در مرتبه طریقت است و چون نفی ماسوئے الله صورت گرفت و در بصر بصیرت او نماند طریقت را بانجام رسانیده
باثبات آمد و بمقام فنا کرامد و از سلوک بجذبه فرود آمد و بمرتبه حقیقت رسیده ببقا موصوف گشت بهمین نفی و اثبات
و طریقت و حقیقت و فنا و بقا و سلوک و جذبه هم ولایة بروصادق می آید از اینجا دانسته باشی که عوام را از کمالات این کلمه متبرکه اگاهی
نیست بلی دور بینان ذره بین از ادراک نهایت کمالات این کلمه شریفه عاجز اند مشر ما مردم را از ادراک حقیقت کمالات آن چه بهره اگر شیخ و
شال صحیافته شود از اغنم غنائم است بدانند مشائخ طریقت اتفاق کرده اند که کلمهٔ لا اله الا الله را معنی است غیر از معنے لغوی و آن تفاوت نسبت
بروندگان راه است که متفاوت اند مبتدی و متوسط و منتهی اگر مبتدی باشد لا اله الا الله را باین معنے گوید نیست مراد سے

مگر اللہ و اگر متوسط باشد باین معنے گوید نیست مطلوبی مگر اللہ و اگر منتھی باشد باین معنے گوید کہ نیست موجودے مگر اللہ اما تخصیص مبتدی بمراد آنست کہ راغب چیزے باشد و باسباب تحصیل او دست نزوہ باشد او را مجرد خواہش آن چیز است آن را طالب نمیگویند چنانکہ کسے چیزے را کم کردہ باشد و بر جست و جوئی او برنخواستہ باشد او خواہندہ و آرزو برندہ است نہ طالب و چون بر سعی سالک در ابتداء سلوک چندان فائدہ مرتب نشدہ است گویا کہ ہنوز دست باسباب تحصیل نزدہ است پس او خواہندہ و آرزو برندہ است و حضرت حق تعالے مراد او و اما متوسط چون بر سعی او بعضے فواید کلیہ مرتب گشتہ و سعی او قوۃ گرفتہ است پس او را طالب توان گفت و حضرت حق تعالے مطلوب او و اما منتہی چون در نہایات مقامات مکاشفہ وصول یافتہ و در آخر مراتب توحید حجاب از بصر بصیرت او بالکلیہ برخواستہ و حقیقت حق الیقین روئے نمودہ و ظاہر شدہ کہ او راست تعالیٰ وجود حقیقی و ماسوائے حق را تعالے شانہ جز وجود ظلے نیست چنانکہ نزد این طائفہ علیہ تحقیق پیوستہ و گفتہ اند رُباعی ظل ارواح اند اشباح ہمہ * ظل اعیانند ارواح ہمہ * باز اعیان ظل اسماء حق اند * باز اسماء ظل ذات مطلق اند * او تواند گفت کہ لاموجود الا اللہ و ملاحظہ اہل وحدت ہمین لاموجود است کہ مقصود کلی و مطلوب اعلے است و باید دانست عالم ملک و ناسوت عبارۃ از مرتبہ شہادت و جسمانیات است و آن از محدب فلک الافلاک است تا مرکز خاک و عالم ملکوت عبارۃ از عالم ارواح و معانی و ملائکہ است و عالم جبروت عبارت از مرتبہ اسماء و صفات است کہ مرتبہ وجوب است مجمل و مفصل و لاہوت عبارت از مرتبہ ذات بحت است بے اعتبار اسماء و صفات و چون این مرتبہ اشارۃ پذیر نیست لاہوت نامیدہ اند لہذا واصل این مرتبہ را توجہ بسیط حاصل روزگار است او و تو دامن گیر او نیست ہست از پس پردہ گفتگوئے من و تو چون پردہ برافتد نہ تو مانی و نہ من والسلام علیکم رحمۃ اللہ و برکاتہ *

مکتوب پنجاہ و نہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ہا کہ بنام بعضی احبہ صدور یافتہ در بعضے صنع صلوۃ متضمن ادعیہ مسنونہ و غیر ذلک ؁

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ اللہم صلِ علے محمد و علی آل محمد و بارک وسلم علیہ اللہم احسن عاقبتنا فی الامور کلہا واجرنا من خزی الدنیا و عذاب الآخرۃ اللہم یا مالک الرقاب و یا مفتح الابواب و یا مسبب الاسباب ہئی لنا سببا لانستطیع لہ طلبا اللہم اجعلنا مشغولین بامرک آمنین بعدلک آئیسین من خلقک آنسین بک مستوحشین عن غیرک راضین لقضائک صابرین علے بلائک شاکرین لنعمائک متلذذین بذکرک فرحین بکتابک مناجین بک فی آناء اللیل و اطراف النہار مبغضین للدنیا محبین للآخرۃ مشتاقین الی لقائک متوجہین الی جنابک مستعدین للموت ربنا و آتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا

یوم القیمۃ انک لاتخلف المیعاد اللھم اجعل التوفیق رفیقنا والصراط المستقیم طریقنا اللھم اوصلنا الی مقاصدنا وتب علینا انک انت التواب الرحیم اللھم بک اصبحنا وبک امسینا وبک نحیا وبک نموت والیک المصیر اللھم ارنا الحق حقا ورزقنا اتباعہ وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابہ وتوفنا مسلمین والحقنا بالصالحین وادفع عنا شر الظالمین واشرکنا فی دعاء المؤمنین وقنا ربنا شر ما قضیت اللھم اغفر امۃ محمد اللھم ارحم امۃ محمد اللھم انصر امۃ محمد اللھم احفظ امۃ محمد اللھم فرج عن امۃ محمد اللھم اصلح امۃ محمد اللھم افتح امۃ محمد اللھم تجاوز عن امۃ محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام اللھم یا حبیب التوابین تب علینا ویا امان الخائفین آمنا ویا دلیل الحائرین دلنا ویا غیاث المستغیثین اغثنا ورجاء المنقطعین لاتقطع رجاءنا ویا ارحم العاصین ارحمنا ویا غافر المذنبین اغفر لنا ذنوبنا وکفر عنا سیآتنا وتوفنا مع الابرار اللھم کن وجھتنا فی کل وجھۃ ومقصدنا فی کل قصد وغایتنا فی کل سعی وملجانا وملاذنا فی کل شدۃ وھمنا ووکیلنا فی کل امرنا وتولنا فی تولی محبۃ وعنایۃ فی کل حال اللھم سکن ھیبۃ صدمۃ قھرمان الجبروت باللطیفۃ النازلۃ عن فیضان الملکوت حتی نتشبث الیک باذیال لطفک ونعتصم بک من انزال قھرک یا ذا القوۃ القاھرۃ والقدرۃ الکاملۃ یا ذا الجلال والاکرام ھب لنا ما لاینقصک واغفر لنا ما لایضرک انک انت ارحم الراحمین اللھم اغفر لنا ولوالدینا ولمشائخنا ولاستادینا ولاصحابنا ولاحبابنا ولعشائرنا ولقبائلنا ولمن لہ حق علینا ولجمیع امۃ محمد صلے اللہ علیہ وسلم وقنا ربنا عذاب النار اللھم اغفر ذنوبنا اللھم استر عیوبنا اللھم احفظ قلوبنا اللھم یسر امورنا اللھم نجنا مما نخاف اللھم احفظنا یا فیاض من جمیع البلایا والامراض وصلے اللہ علی سیدنا محمد وآلہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین اللھم صل علے سیدنا ومولٰینا محمدن المصطفی والہ الطیبین واصحابہ المنتجبین خصوصا علے اول الصحابۃ ابی بکر الصدیق وعمر الفاروق وعثمان ذی النورین وصل علے اب الامامین علی المرتضٰے وعلی سیدۃ نساء العالمین فاطمۃ الزھراء وصل علے الامام حسن الرضی المجتبی والحسین الشھید کربلا وعلی زین العابدین ومحمد الباقر وجعفر الصادق وموسی الکاظم وعلے ابن موسی الرضاء ومحمد التقی وعلی النقی وحسن العسکری ومحمد بن الحسن المھدی الھادی صاحب الزمان وخلیفۃ الرحمن قاطع الکفر والبرھان رضوان اللہ تعالٰی علیھم اجمعین الطیبین الطاھرین والحمد للہ رب العالمین الٰھی لاتبدل باسمی ولاتغیر بجسمی ولاتفرق بینی وبین حبیبک محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وصل علے جمیع الانبیاء والمرسلین وعلے ملائکتک المقربین وعلے اہل طاعتک اجمعین وارحمنا معھم برحمتک وکرمک ولطفک یا ارحم الراحمین ویا اکرم الاکرمین ویا غیاث المستغیثین اغثنی اغثنی اغثنی یا غیاث المستغیثین وسلم تسلیما دائما ابدا کثیرا کثیرا یا ایھا الذین آمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین برحمتک یا ارحم الراحمین اللہ اکبر اللہ اکبر لاالٰہ الا اللہ واللہ اکبر اللہ اکبر وللہ الحمد ٭

مکتوب شصتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ملا عبد اللہ خرقہ پوش قندھاری در بیان مئیۃ

جلوس و آداب آن و ذکر بعض شمایل حضرت رسالت منزلت علیہ الصلوٰۃ والسلام وشناختن بعض اعمال قصدیہ او علیہ الصلوٰۃ والسلام وتحقیق اقتداء در آنہا ومعرفت سایر افعال واحکام آنہا مع الاختصار والاقتصار وما یناسب فی ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ، لک الحمد والمنۃ یا من وفقتنا باحیاء السنۃ وعلی اشرف سفرائک الصلوٰۃ والتحیۃ الذی جعلت اقتضاء اثرہ لنا الجنۃ وعلی آلہ وصحبہ الذین ہم نجوم اقتداء فی لیالی الشک الداج مقتدی المقتدین بالسنۃ وبعد فیقول العبد المفتقر الی اللہ خادم الفقراء فقیر اللہ بن عبد الرحمن الرتاسی الشکارپوری ان ہذہ رسالۃ فی ہیئۃ الجلوس وادابہ رتبتہا بعون اللہ وقوتہ علی ثلثۃ فصول وارجو منہ بلطف عمیمہ القبول الفصل الاول فی ہیئۃ الجلوس کان صلی اللہ علیہ وسلم اذا جلس فی المجلس احتبی بیدیہ اخرجہ رزین عن ابی سعید الخدری وکان اکثر جلوسہ محتبیا ذکرہ القاضی ومثلہ عبد الرسول فی الشمایل المحمدیۃ والاحتباء یکون بالیدین والثوب وغیرہ بخلاف الاقعاء ذکرہ ابراہیم الحلبی فی شرح المنیۃ وکان صلی اللہ علیہ وسلم یتربع اخرجہ ابوداؤد عن جابر بن سمرۃ وذکر القاضی العیاض فی الشفاء عن سمرۃ انہ یتربع ومثلہ ذکر عبد الرسول فی الشمایل المحمدیۃ وکان جل قعودہ فی غیر الصلوٰۃ مع اصحابہ التربع وکذا عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ قالہ ابن الہمام فی فتح القدیر وکان عامۃ جلوسہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ فی مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تربعا ذکرہ ابو البرکات فی الکافی شرح الوافی ونحوہ ذکر العینی فی شرح الکنز فلا یکرہ خارج الصلوٰۃ مطلقا فی الاصح وان کان علی الرکبتین اولی لقربہ الی التواضع ذکرہ ابراہیم الحلبی فی شرح المنیۃ وما قیل التربع جلوس الجبابرۃ فلہذا کرہ ضعیف قالہ ابو البرکات فی الکافی شرح الوافی ومثلہ العینی فی شرح الکنز وربما قعد القرفصاء وہو فی حدیث قیلۃ رواہ ابوداود والترمذی وروی صاحب جامع الاصول فیہ وروی القاضی العیاض القعود فی الشفاء من حدیث قیلۃ ولا یکاد یخرج شیأ من اطرافہ ذکرہ القاضی فی الشفاء ولم تکن رکبتاہ متقدمتین رکبۃ جلیسہ ذکرہ عبد الرسول فی الشمایل المحمدیۃ وکان اکثر جلوسہ مستقبل القبلۃ واذا جلس یتحدث یخلع نعلیہ ذکرہما عبد الرسول فی الشمایل المحمدیۃ واذا اراد الرجوع نزع نعلیہ او بعض ما یکون علیہ رواہ صاحب الجامع وکان یتکاء علی وسادۃ علی یسارہ اخرجہ الترمذی عن جابر بن سمرۃ وکان حشو وسادتہ من لیف وکذا حشو فراشہ الذی ینام علیہ وقد توسد بردۃ وکان یجلس علی الحصیر رواہا صاحب الجامع وکان یکرہ قعدۃ المغضوب علیہم رواہ صاحب الجامع وہی ان یضع الرجل یدہ الیسری خلف ظہرہ ویتکاء علی الیۃ الید ہذہ ہیئات سنۃ الجلوس فہل للمؤمن ان یحرم او یکرہ ما ثبت من فعلہ صلی اللہ علیہ وسلم وان الامام الاعظم والہمام الاقدام قال لا یحل لاحد ان یاخذ بقولنا ما لم یعرف من الکتاب والسنۃ واجماع الامۃ والقیاس الجلی والتقلید بلا دلیل لا یکون حجۃ فی الشرع والقیاس لا یصلح ناسخا وکذا الاجماع عند الجمہور والبدعۃ ان تضمنت رفع امر ثابت فی الشرع فہی مردودۃ وما اشتہر من انہ ما اجتمع الحلال والحرام الا غلب الحرام الحلال موضوع ان المجتہد اذا عن لہ دلیلان واشکل علیہ الامر فعلیہ ان یرجح دلیل الحرمۃ واما اذا سمع المقلد والمفتی روایتین وقولین فی المذہب فلیس علیہما ان یرجحا علی الحتم بل الترجیح بالفتوی فیما فیہ قولان ولا یتعین القوۃ بمجرد الحرمۃ بل تارۃ یختارون فی الفتوی الحل کما فی المزارعۃ وتارۃ الحرمۃ ولفظ الاصح فی الباب علامۃ الفتوی وآکد من الصحیح ذکرہ فی فتاوی حریری

الفصل الثانی فی افعال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ہل ہی متصلة بالسنن فہل ہی شلہا فی المتابعة وقد تقرر فی اصول الفقہ انہ یتصل بالسنن افعالہ صلے اللہ علیہ وسلم القصدیة التی تصلح للاقتداء واختلف العلماء فی سائر افعالہ علیہ الصلوة والسلام فقال بعضهم یتوقف فیہا حتی یقوم دلیل الاحد وقال بعضهم یلزمنا اتباعہ مالم یقم دلیل المنع والصحیح عندنا ان ماعلمنا من افعالہ علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات واقعا علی جہة تقیدی بہا فی ایقاعہ علی تلک الجہة ومالم نعلمہ علی ای جہة فعلہ قلنا فعلہ علی ادنے منازل افعالہ وہو الاباحة لکن لنا اتباعہ لانہ مابعث الالیقتدی بہ والاما اختص بہ نادر فوجب التمسک بہ حتی یقوم دلیل خصوصہ والسنة الطریقة المسلوکة فی الدین وحکمہا ان یطالب المرء باقامتہا من غیر افتراض ولا وجوب لانہا طریقة امرنا باحیائہا ونہینا عن اماتتہا الاان السنة قد یقع عندنا علے طریقة النبی صلے اللہ علیہ وسلم وغیرہ وقال الشافعی رحمہ اللہ مطلقہا طریقة النبی صلے اللہ علیہ وسلم وہی نوعان سنة الہدی وتارکہا یستوجب اساءة وکراہة کالاذان والاقامة والجماعة وسنن الرواتب والزوائد وتارکہا لایستوجب اساءة ولا کراہة کسیر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قعودہ وقیامہ ولباسہ ونوافل العبادات زوائد الفرائض والواجبات والسنن المشہورة مشروعة لنا لاعلینا وحکمہا ان یثاب المرء علی فعلہ ولایعاقب علی ترکہ والتطوع فی معنی النوافل ویضمن النفل بالشروع فیہ عندنا وقال الشافعی رحمہ اللہ لما شرع النفل علے ہذا الوصف وجب ان یبقی کذلک وقلنا ان ماداہ وجب صیانتہ ولاسبیل الیہ الا بالتزام الباقی وہو کالنذر صار للہ تعالی تسمیة لافعلا ثم وجب لصیانتہ ابتداء الفعل فلان یجب لصیانة ابتداء الفعل بقاءہ اولی الفصل الثالث فی المجالس والجلیس وآداب المجلس وفیہ فروع منہا الاجتناب عن الجلوس فی الطرقات الاان یعطی حقہا من غض البصر وکف الاذی ورد السلام والامر بالمعروف والنہی عن المنکر واغاثة الملہوف واہداء الضال وحسن الکلام وشر البقاع اسواقہا وخیر البقاع مساجدہا فلا یجلس فی الاسواق الاللضرورة و اختیر للجلوس المساجد وفیہا فضائل ومن دخل السوق فقال لاالہ الا اللہ وحدہ لاشریک لہ لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو حی لایموت بیدہ الخیر وہو علے کل شیئ قدیر کتب اللہ لہ الف الف حسنة ومحی عنہ الف الف سیئة ورفع لہ الف الف درجة رواہ الترمذی وابن ماجة القزوینی واحمد وحاکم وابن السنی عن عمر رضی اللہ عنہ وروی الترمذی وابن السنی عنہ بنی لہ بیتا فی الجنة وفی روایة الحاکم وابن السنی عن بریدة اذا اراد دخولہا او خرج الیہا قال بسم اللہ اللہم سالک خیر ہذہ السوق وخیر ما فیہا واعوذ بک من شرہا وشر ما فیہا اللہم انی اعوذ بک ان اصیب فیہا یمینا فاجرة او صفقة خاسرة واذا رای باکورة تمیر یقول اللہم بارک لنا فی تمرنا وبارک لنا فی مدینتنا وبارک لنا فی صاعنا وبارک لنا فی مدنا رواہ مسلم والترمذی والنسائی وابن ماجة عن ابی ہریرة واذا رجع من سوقہ وقرا عشر آیات کتب اللہ لہ بکل آیة حسنة رواہ الطبرانی عن ابن عباس ومن اراد دخول المسجد یقول اعوذ باللہ العظیم وبوجہہ الکریم وسلطانہ القدیم من الشیطان الرجیم واذا اراد ان یدخلہ فلیسلم علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم رواہ ابوداؤد والنسائی وابن ماجة وابن حبان والحاکم وابن السنی عن ابی ہریرة و لیقل اللہم افتح لی ابواب رحمتک رواہ مسلم وابوداؤد والنسائی وابن ماجة وابن حبان والحاکم وابن السنی وبعد دخولہ السلام علینا وعلی عباد اللہ الصالحین رواہ الحاکم موقوفا من قول ابن عباس رضی اللہ عنہما والنسائی والحاکم وابن حبان عن ابی ہریرة رواہ الترمذی ولایجلس حتی یصلی رکعتین رواہ البخاری ومسلم عن ابی قتادة وان رای من یبیع او یبتاع فیہ

فليقل لا اربح الله تجارتك وان سمع من ينشد ضالة في المسجد فليقل لا ردها الله عليك فان المساجد لم تبن لهذا رواه مسلم وابوداود وابن ماجة عن ابي هريرة ولا ينشد فيه الاشعار ولا يقيم الحدود رواه مسلم وابوداود وعن حكيم بن حزام في سننه وصاحب الجامع فيه عن حكيم وفي المصابيح عن جابر ولا يتحدث فيه بكلام الدنيا ولا يجالس من يتحدث فيه بامر دنياه رواه البيهقي في شعب الايمان عن الحسن مرسلا ولا يرفع الصوت فيه رواه البخاري عن السايب بن يزيد ولا يبصق فيه ذكره النووي في شرح مسلم واذا سمع المؤذن فليقل كما يقول رواه الجماعة وابن السني عن ابي سعيد الخدري وبعد الحيعلة لا حول ولا قوة الا بالله رواه البخاري ومسلم وابوداود والنسائي عن عمر رضي الله عنه ثم يصلي على النبي صلى الله عليه وسلم ثم يسال الله له الوسيلة رواه مسلم وابوداود والترمذي والنسائي وابن السني يقول اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة القائمة آت محمدن الوسيلة والفضيلة وابعثه مقاما محمودن الذي وعدته رواه البخاري والاربعة وابن حبان والسني عن جابر بن عبد الله الانصاري وزاد البيهقي في السنن الكبير انك لا تخلف الميعاد ويسبح ويهلل رواه الترمذي عن ابي هريرة ويصلي الصلوات الخمس في المسجد خصوصا في المسجد الذي يجمع فيه فان الصلوة في مسجد القبايل بخمس وعشرين صلوة وفي المسجد الذي يجمع فيه بخمسمائة صلوة رواه ابن ماجة عن انس بن مالك فاذا خرج منه فليسلم على النبي صلى الله عليه وسلم فليقل اللهم اعصمني من الشيطان رواه النسائي وابن ماجة وابن حبان والحاكم وابن السني عن ابي هريرة وزاد ابن السني في رواية عنه الرجيم وفي رواية ابن ابي شيبة والترمذي وابن ماجة اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي ابواب فضلك ومنها الجلوس في مكان غيره لا يقيمن احدا خاه المسلم ثم يجلس فيه وكان ابوبكر رضي الله عنه اذا قام له رجل من مجلسه لم يجلس فيه واذا ضاق المكان ليوسع عليهم واذا جلس اليه احد لم يقم حتى يقوم الذي جلس اليه الا ان يستعجله امر فيستاذنه ويتجمل لاصحابه رواهما عبد الرسول في الشمايل ومن خرج لحاجة ثم عاد فهو احق بمجلسه ومن انتهى الى قوم جلس حيث ينتهي به المجلس ويامر بذلك رواهما صاحب الجامع واذا انتهى فليسلم فان بدا له ان يجلس فليجلس ثم اذا قام فليسلم رواه ابوداود والترمذي والنسائي عن ابي هريرة ويسلم على المسلم وان لقيه مرارا او حالت شجرة او جدار او خير المجالس اوسعها رواه صاحب الجامع ولا يجلس ولا يقوم الا على ذكر وكفارة المجلس ان يقول قبل ان يقوم سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لا اله الا انت استغفرك واتوب اليك رواه ابوداود والترمذي والنسائي وابن حبان والحاكم والطبراني عن ابن عمرو وفي رواية ابي داود والنسائي عنه ثلث مرات وما جلس قوم مجلسا لم يذكروا الله فيه ولم يصلوا على نبيهم صلى الله عليه وسلم الا كان عليهم ترة فان شاء عذبهم وان شاء غفر لهم رواه ابوداود والترمذي والنسائي وابن حبان والحاكم عن ابي هريرة ومنها الجلوس حلقا والمنع عن الجلوس في وسط الحلقة كان صلى الله عليه وسلم اذا جلس جلس اليه اصحابه حلقا رواه عبد الرسول في الشمايل المحمدية ولعن الله بلسان محمد من جلس وسط الحلقة وكان يحب الجماعة حلقا رواهما صاحب الجامع وان مر على حلق الذكر يذكر الله رواه الترمذي عن انس والنهي عن الجلوس في الشمس والظل بحيث يكون بعضه في الشمس وبعضه في الظل رواه صاحب الجامع ٭

مکتوب شصت و یکم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام فضائل و کمالات صاحبزاده میان عبد الله لاهوری صدور یافته در ترغیب بکمال تبتل و انقطاع و بیان فنا اتم و بقاء اکمل و بعضے از آداب تکمیل و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله علی کل حال والصلوٰة والسلام علی سیدنا محمد وعلی آله خیر آل واصحابه ومن تبعهم فی الغدو والآصال اما بعد جناب سعادت نصاب زبده خداپرستان روزگار عمده خیر اندیشان فرخنده اطوار فضایل وکمالات دستگاه حقایق و معارف آگاه صاحبزاده گرامی قدر میان عبدالله جیو سلمه الله تعالی بمع توابع و لواحق در کنف حمایت حضرت حق تعالی بوده بر مدارج عالیه فایز باشند مفاوضه علیه که نامزد سرگشته بادیه خمول نموده بودند چهره وصول افروخت چون مشتمل بر صحت مزاج خلت امتزاج بود سراسر بهجت افزا گردید و مسرت رسا گردید مجاری اوضاع درویش دعا گوئی بهمه وجوه مقرون بخیر است و سلامتی ایشان بهر حال مطلوب شمهٔ شریف ایشان علی الدوام نصب العین است وبهر حال منظور نظر خاطر شریف جمعدارند و سررشتهٔ رابطه بوجه احسن نگهداشته باذکار و مراقبه مشغول بوده آئین طریق حق را بافاده سرگرم دارند تا تبتل و انقطاع که سرمایه علامت قربست صورت گیرد و در عروج از قلب بقلب القلب و ازان بقلب قلب القلب که در درجه واحدیت است و ازان بقلب قلب قلب القلب رفته باشند که سیر باین طریق مستلزم قرب است عزیزے گوید از رخنهٔ دل است رهے که بدوست هست زین راه اختیار سفر میکنیم ما و از خارج باصل خارج عروج اختیار نموده باشند که موجب بعد است مشایخ کرام گفته اند که سیر بر دو قسم است سیر مستدیر و سیر مستطیل سیر مستدیر قرب در قرب است و آن گرد دل خود گشتن و مقصود از خود جستن است و سیر مستطیل بعد در بعد است و آن مقصود از بیرون خود طلبیدن است انتهی و باین اشارت نموده مولوی رومی قدس سره

ع اے کمان و تیرها بر ساخته * صید نزدیک و تو دور انداخته * آنکه دوراند از تر او دور تر * از چنین صید است او مهجور تر *

در صورت عروج از قلب در خود رفته از خود رفتن است و بحق وصل عریانی حاصل نمودن و درین صورت فناء انانیت سالک و اضمحلال نفس او حاصل مے گردد و چون فناء انیت او حاصل گردید بفناء اشیاء دیگر حاجت نماند بخلاف سیر مستطیل فافهم وبالله التوفیق بهر حال احقر الفقرا بدعوات و توجهات متوجه است شاد کام باشند بخدمت فضایل پناه کمالات دستگاه صاحبزاده میان محمد بهره یاب سلام رسانند فقرا بدعا یاد آورند سلامت باشند رابطه قلبی فقرا با معزی الیه بسیار است و بهر حال خیریت ایشان از بارگاه حضرت حق جل مجده مطلوب است و برخورداران دعاگوزادگان میان سراج الدین محمد و فیض الحق و میان زین العابدین و مصلح الدین مولانا حفظ الله واهل الله و فیض بخش و عبدالله و خواجه دلیل الحق و خلیفه گل محمد و غلام محمود و دین محمد سلام میرسانند و از دعاء خیر امیدوارند که در حضور فیض گنجور حضرت قبله روحانی قدس سره یاد آوری خواهند نمود و تا حصول ملاقات بر حال خیر

مال خود ہا اطلاع میدادہ باشند و بخدمت حضرت ولی نعمی خود سلمہ نیاز رسانند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✤

مکتوب شصت و دوم

از مکتوبات قدسی سمات حضرت قطب الاقطاب شیخ المشایخ احید عصرہ و زمانہ فرید وقتہ و آوانہ حضرت ایشان ماکہ بجانب عمدۃ الخوانین عظام محمد نصیر خان صدور یافت در بیان استفادہ از شیخ دیگر باوجود حیوۃ شیخ خود و بیان اقسام بیعۃ کہ مشار الیہ سوال نمودہ بود و ماینا سب ذلک ✤

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ الذی فنیت عقول السفراء فی ذاتہ قہرا و احترقت افیدۃ العارفین بسطوۃ صفاتہ لہرا الصبحوا فیہ بائرین و صاروا فی مجاءۃ وجہہ حائرین والصلوۃ والسلام علے سید الناس الغنی عن الکون فی عز الافلاس الذی عینہ لغرباء بیداءہ وطنا وجل صلوتہ لکل قلق سکنا صلوۃً وسلاما تحیط مواطنہ ومساکنہ وعوالمہ ومعالمہ ومنازلہ ومناہلہ وعلے آلہ و انوار عرشہ وعیبتہ وکرشہ واصحابہ لعرش النبوۃ اقطابہ وعلی مخادع سر الولایۃ بوابہ لاسیما القوایم الاربعۃ لقصر الکون ومراجع ذرات الوجود فی المدد والعون فی ربہم ذابوا والیہ سبحانہ بجو الوجود انابوا فذاک الذی بہ عن اعرف خلق اللہ تابوا فمن لم یسمع بصدمۃ خلافتہم عن رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم من العرش اطیطا لاتحبہ من الناس الا ہجا رطیطا ما ورثوا منہ صلے اللہ علیہ وسلم الا علوما واسرارا فانہ ما خلف بعدہ درہما ولا دینارا من الفقیر الی اللہ الغنی فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنفی عفی عنہما الی زبدۃ محبی اہل اللہ ونقاوۃ مخلصی عاکفی باب اللہ محمد نصیر خان دامت ریاض جمعیۃ محروستہ عن صوارف الزمان وطوارق الحدثان وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلے اصناف المنصبات الابتلافیۃ النازلۃ من الجبروت الی الملکوت ومن عالم الامر الی الناسوت ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان نمیقتکم الشریفۃ وصحیفتکم المنیفۃ قد وصلت والقت ما فیہا وتخلت سواد سوادی وفرعی الی احفادی مشمولۃ بمَنٍ مَنُ مَنَّ مِنُ مَنٍ من الایادی احمدہ ابلغ حمد وازکاہ واشملہ واتماہ علی ما انعم علینا من غیر تخلل العلۃ واسبغ بالفیض بلطف من دقہ وجلہ ہی فیکم مسئولۃ ولکم مامولۃ لازلتم فی کنف حمایتہ وعنایتہ ولطفہ وکفایتہ قد فتشتم من داعیکم بلسان رسولکم خلیفہ بیک من جواز تکرار البیعۃ واستاذنتم بلسانہ فی الاستفادۃ من الشیخ الآخر لما حرکتم للسلسلۃ القدیمۃ الموصلۃ الی المحبوب بعد عہود بعیدۃ فیا عجبا منکم ترنم القلب بذکر المدامۃ التی روت النفوس بہا قبل ان یخلق الکرم وسکروا بہا ونعم ہو منکم فان من لم یدر المدامۃ ولا شربہا یطرب بذکرہا عند السماع شوقا الیہا کما قیل شعر ویطرب من لم یدرہا عند ذکرہا ✤ کمشتاق نعم کلما ذکرت نعم وقیل ایضا شعر اعد ذکر نعمان لنا ان ذکرہ ✤ ہو المسک ما کررتہ یتضوع بہ وقیل ایضا شعر کرر احادیث لیلی وحادمنہا ✤ ان الاحادیث من لیلی لیسکنی ✤ فطوبی لمن ذاق شراب المعرفۃ والمحبۃ الذاتیۃ وتحقق بذوق التوحید ولایشاہد لغیرہ وجود الشہود جمال الذات الاحدیۃ فی کل شئے کما قیل ؏ تجلی لی المحبوب من کل وجہۃ فشاہدتہ فی کل معنی وصورۃ ولو حصلت لک یا محبی طالب الحق وسالک سبیلہ وقاصد

شراب المحبة ورحیق الحقیقة سکرة واحدة من المدامة الحقیقة ولو کانت سکرة ساعة من عمرک تری الدهر واهله ممن تحت
حکمه عبدا لک طائعا لحکمک وتری انک الحاکم علیه وذلک لان سکرة منها تفنیک فی الذات الاحدیة فیکون لک الحکم
فی الدهر دما تحت حکمه من اهله کما قیل شعر وفی سکرة منها ولو عمر ساعة تری الدهر عبدا طائعا ولک الحکم فاذا کان فی سکرة
واحدة منها تحصل للطالب هذه السعادة الابدیة والسیادة السرمدیة التی عندها یکون العیش طیبا فلا عیش لمن عاش صاحیا
فی الدین محجوبا عن الحقیقة ومعاینها مفتونا بالدنیا ومغانیها فان عیش الدنیا یورث الوفات السرمدیة والموت الارادی
التی ورد الامر بها موتوا قبل ان تموتوا یعطی الحیوة الابدیة فلا عقل لمن یختار الفانی علی الباقی ولم یمت بالموت الارادی
کما قیل شعر فلا عیش فی الدنیا لمن عاش صاحیا ✤ ومن لم یمت سکرا بها فاته الحزم ✤ فهذه خسارة عظیمة وغبن فاحش
لزوال ما کان فی یده من العمر والاستعداد الذی یمکن کسب سعادة الدارین وتحصیل سیادة المقامین فما ربحت تجارتهم
وما کانوا مهتدین خسر الدنیا والآخرة ذلک هو الخسران المبین لضیاع عمره فی تحصیل الفانی الذی یجب ترکه فتقول
نفسه یا حسرتا علی ما فرطت فی جنب الله شعر ومن بیع اجلا منه بعاجله ✤ یبن له الغبن فی بیع وفی سلم ✤ اعاذنا الله سبحانه
وجعلنا من المتقین ان اولیاؤه الا المتقون ورزقنا وایاکم مقامات العارفین فلیبک علی نفسه فی هذه المصیبة التی لو صبت
علی الایام لصرن لیالیا کما قیل ✤ علی نفسک فلیبک من ضاع عمره ✤ ولیس له فیها نصیب ولا سهم وتربیة صفة
المحبة وتکمیل معنی الارادة لا یتصور الا فی صحبة هذه الطائفة ودولة الحصول وسعادة الوصول لا یلاحظ الا بمشاهدة حالهم
واستماع مقالهم فلیغتنم الطالب ملازمة صحبة هذه الطائفة الشریفة والجماعة المنیفة والتمسک بذیلها طول حیوته نعم ما
قیل فی الباب ودونکها فی الحان واستجلها به علی نغم الالحان فهی بها غنم رباعی اے آنکه بہ پندار وگمان درگردی ✤
آن کہ بہ بکیش عشق باز آن گردی ✤ عاشق شوی از حدیث ایشان شنوی ✤ عاشق چہ بود بلکہ ہمہ او گردی ✤ ولیطلب
شراب المحبة الذاتیة والمدامة الحقیقة من صحبة المرشدین الکاملین المکملین فان التکمیل فرع الکمال فمن لم یکن کاملا
کیف یکمل غیره کہ از ناقص بجز ناقص نیاید ومقام الدعوة هو مقام العدالة هو مقام القلب یحصل بعد الفناء فی الله والبقاء
به بالرجوع الی الخلق وقد ورد ان هذا العلم دین فانظروا عمن تاخذون دینکم رواه مسلم وفی هذا المقام لا تغلب الوحدة علی
الکثرة ولا الکثرة علی الوحدة فالاستفادة والافادة تعلقتا بهذا المقام فمن لم یحصل له الوحدة والاستقامة لم یکن له مقام الدعوة والامر
بالمعروف والنهی عن المنکر لان الناقص الذی هو غیر موحد ربما یدعو الی طاعة غیر الله وغیر المستقیم فی دین الله وان کان موحدا
ربما یدعو الی ما هو معروف عنده منکر فی نفس الامر وربما نهی عما هو منکر عنده معروف فی نفس الامر مثل من بلغ مقام الجمع واحتجب
بالحق عن الخلق وبالوحدة عن الکثرة فکثیرا ما یستحل محرما والتصرف فی اموال الناس ویحرم حلالا بل مندوبا ویرفض الفرائض
من هم الطائفة العنایتیة فی السند وللمشیخة شروط منها العلم علی الکتاب والسنة والفقه وانما شرط العلم لان المشیخة لاخذ
البیعة ولیس الغرض منها الا الامر بالمعروف والنهی عن المنکر والارشاد الی تحصیل السکینة الباطنة وازالة الخصال الرذیلة
واکتساب الافعال الحمیدة فمن لم یکن له العلم کیف یتصور منه الامر بالمعروف والنهی عن المنکر ومنها العدالة والتقوی و
التقییر بالاستقامة ومنها الزهد فی الدنیا والرغبة فی الآخرة والطاعات المکتوبات والمؤکدات والاذکار المذکورة فی الصحاح

المأثورة من سر الله الاعظم سيد السفراء عليه افضل الصلوات واكمل التحيات المخصوصة باوقاتها وغير المخصوصة بها ومنها الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاستبداد بالرائے ومنها الصحبة المعنعنة المتصلة مع الكاملين المكملين الى خاتم رسالة عليه الصلوة والسلام وهراطويلا لان الشيخ اذا لم يكن مربا بتربية المشائخ ولم يكن باطنه متنورا بنور باطن المشائخ لم تكن في صحبته فائدة بل تفسد الاستعداد وظهور الكرامات وخوارق العادات ليس بشرط الكمال والكامل من الرجال من جمع بين الدعوة الى الله وبين المقام فيدعو الى الله سبحانه بقرأة كتب الاحاديث والرقائق وحكايات المشائخ حتى لا يعرفهم العامة الا بانهم نقلة لا يتكلمون من احوالهم وينبغي للمريد المبايع ان يكون بين يدي شيخه بلا اختيار كالميت بين يدي الغسال وان يعلم انه ليس احد من مشائخ وقته ان يوصله الى الحق سبحانه غير شيخه وان كان كلو احد من مشائخ زمانه موصوفا بهذه الخاصية ونعم ما قيل ؎ بقدر روزنه افتد بخانه نور قمر ✤ فانه لو خطر ببال المريد ان في العالم احد يوصله الى الله تعالى غير شيخه تصرف فيه الشيطان وازعجه من مقام جمعيته وربما يبلغ هذا التصرف الى ان يتمثل بصورة شيخه يريه الاشياء ويفسد بها اعتقاده فلا يتصور بلوغ الفيض اليه الا بتوسط الشريف وان وصل اليه من غيره والبيعة المتوارثة بين الطوائف الصوفية على وجوه منها بيعة التوبة من المعاصي كلها ومنها بيعة تاكيد العزيمة على التجرد ولامتثال امر الله ظاهرا وباطنا وترك ما نهى عنه كذلك وتعليق القلب بالله تعالى وهو الوصل ومنها بيعة التبرك بالدخول في طريق الصالحين ودخولهم سلسلة اسناد الحديث للتبرك ففي الاولى والثالثة الوفاء بالبيعة فيها بيعة ترك الكبائر وعدم الاصرار على الصغائر والاعتصام بالطاعات من الفرائض والواجبات والسنن الرواتب والنكث بالاخلال فيما ذكر وفي الوسطى الوفاء بالبقاء على هذه الهجرة والمجاهدة حتى يكون متنورا بنور السكينة ويصير ذلك ديدنا وخلقا له وعند ذلك القدر يخص الشارع من اللذات والاشتغال ببعض ما يحتاج اليه الى طول التعهد كالتدريس والنكث بالاخلال في ذلك وتكرار البيعة من رسول الله صلى الله عليه وسلم ماثور وكذلك عن المشائخ من الصوفية اما من شيخ واحد فظاهر واما من الشيخين فان كان لظهور الخلل فيمن بايعه فلا باس وكذلك بعد موته والغيبة المنقطعة واما من غير عذر فلا لانها شبيهة بالتلاعب يذهب بالبركة وتعهد قلوب المشائخ لان قلوبهم تصرف عن تعهده ويكلونه الى نفسه ولا يبالون في اي اودية راح وفي اي فلاة تاه ورع هذا انت مختار لست مع عقالة المنع فانه ليس لنا في المسترشدين غرض الا الله فاينما تولوا فثم وجه الله لكن ليس لك ان تخطر بالبال مثل ما خطرت في صحبة من اردت الاستفادة منه فانه ليس لك انما هو عليك والاساءة الواقعة من المريد تعم اعقوق وفي عقوق المريدين من الفقراء لا توبة له لان اللطيفة القلبية التي كانت تعمل على تربيته ويصل منها النصيب من الفيض الالهي اليه انقطعت لان الفيض انما يكون بتوسط الشيخ هذا ثم هذا ثم هذا وهذا آخر ما عهدنا من الوصية اليكم وفوضنا اختيار كم اليكم وافعلوا ما شئتم فرد اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ✤ که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است ✤ الحمد لله اولا وآخرا باطنا وظاهرا والصلوة والسلام على رسوله كذلك الى يوم الدين ✤

مکتوب شصت و سیوم

از مکتوبات قدسی آیات حضرت قطب الاقطاب و فرد الافراد فرید آوانہ یعسوب زمانہ حضرت ایشان ہا کہ بجانب فضایل و کمالات دستگاہ میان محمد صلاح ساکن حالا کندی صدور یافت در بیان کشف سوال او کہ نمودہ بود بر طبق توحید وجودی و بیان توحید شہودی و ما یتعلق بہا و ما یناسب ذلک ہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط اللہم حمدک محمد لا احصی ثناء علیک والصلوۃ والسلام علی مظہرک وسفیرک الاعظم لدیک وعلی کل وارثیہ الذین قاموا القبول تجلیاتک الجلالیۃ والجمالیۃ الیک سعدیک ولبیک اما بعد بخدمت محب صادق میان محمد صلاح سلمہ اللہ تعالی عما لا یلیق لشانہ وکان لہ وبہ ومعہ فی جمیع احیانہ دعوات فقیرانہ واصل باد بعد از ابلاغ دعوات بہجت آیات مشہود رای سعادت پیرائے آنکہ مفاوضہ علیہ کہ نامزد احقر الفقراء ساختہ بودند چہرہ وصول افروختہ سراسر مسرت رسا گردید فقیر الی اللہ بدعوات حسنہ یاد آور است در مادہ دعاگوئے مساغ فروگذاری نیست در بیتولا آن محب سعادت سرشت سوال نمودہ بود کہ چون تمامی موجودات را نمود بے بود مقرر فرمودہ اند اولیاء اللہ کہ فریاد و فغان دارند کہ عجب اتصالے و وصالے داشتیم از جہت نزول درین موطن فراق روے دادہ مرشد دارین سلامت چون دران موطن غیریت و اثنینیت فی حد ذاتہ نبود این اتصال و وصال والتذاذ از ان چگونہ صورت بندد و این فریاد و فغان چیست توقع از توجہ مرشدانہ آنست کہ در وقت جواب خط مخدوم صاحب مدظلہ العالی جواب این کمینہ مرحمت گردد تا مستفید گردد امید استفادہ از خدام درگاہ است محبا مکرما این سوال بنا بر طبق مشرب اہل توحید وجود است کہ آن شرط توحید شہود است مشرب درویش دعاگوئی توحید شہود است واہل ہیچ مشرب را نرشد کہ بر طبق آن مشرب تصرف نماید اما چون سوال نمودہ اند از جواب چارہ نیست بران مجبی مختفی و محتجب نماند بنا بر طبق ظروف مبینہ اہل توحید شہود چون حقایق اشیا عبارت از ظلال اسماء و صفات بمع مقابل آنہا کہ عدمات اند بودہ باشند اتصال و وصال والتذاذ اشکال ندارد و شکایت از جدائی بعید نمی نماید چہ ظل عین اصل نیست ہر چند در مرتبہ وجوب بودہ باشد نظر وید کشف شہودی بر این تفرقہ جازم اما اشکالی کہ صورت میگیرد بر طبق توحید وجودیست چہ نزد قائلان توحید وجودی صور معلومات حضرت حق جل مجدہ کہ عبارت از حقائق اشیا است عین علم اند در ہر مرتبہ علم عین ذات از مراتب وجود خواہ علمی باشد خواہ عینی روحی باشد یا مثالے یا شہادی عینی از کارخانہ علم قدم بیرون نہ نہادہ اند الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود فی الخارج قول ایشان است مرتبہ عدم تمیز اشیاء از ہمدیگر مرتبہ بطون و علمے و عینی قرار دادہ اند و در درجہ تمیز از یکدیگر مرتبہ عین تعیین نمودہ و ہمین مرتبہ را بنا بر اعتبار اختلاف احکام مرتبہ روحی و مثالی و شہادی انگاشتہ اند و آئینہ حقایق چون مرایائے و مجالے ہویۃ مطلقہ اند از علم و سایر صفات حظے وافر دارند و اول مرتبہ علم اعیان ثابتہ را حاصل است و بعد از ان آثار آنہا را در ہر مرتبہ از مراتب وجود کہ ظہور نماید و ہر گاہ اعیان ثابتہ از اسماء

وصفات حظی وافر فرا چنگ استعداد خود ہا آوردہ باشند علیم و سمیع و بصیر توان گفت فعلی ما ذکر علم شان بر وجود شان واصل شان کہ از ان فایض اندبر مے آید معرفت حقائق مرارباب خود را از اینجا معلوم توان گردد بر ہمین معنی شعر است قول سیدنا علی رضی اللہ عنہ واکرم مثواہ من عرف نفسہ فقد عرف ربہ ونیز نفس شئے نزد ایشان عبارت از اسمے از اسماء الٰہی است وآن اسم رب ویست ودر جمیع مواطن ونشآت پس شناخت نفس شناخت رب بودہ باشد وچون معرفت دراین موطن بحسب حقیقت ما بین رب حقیقہ ونفس حقیقت صورت پذیر گشتہ است لاجرم اتصال و وصال چہرہ یاب بحسب نزول چون حجب اعتباریہ صورت مے بندند البتہ دورافتادگان از جدائی شکایۃ خواہند گرد وغربا از فراق وطن نظر بر حب الوطن من الایمان داشتہ فریاد وفغان خواہند نمود اینجا است کہ مولوی رومی کہ سر رفتہ بیداء فراق است از سر رفتہ وگذشتہ حکایت مے کند ے بشنو از نے چون حکایت میکند * از جدائیہا شکایت میکند * کز نیستان تا مرا ببریدہ اند * از نفیرم مرد وزن نالیدہ اند * سینہ خواہم شرحہ شرحہ از فراق * تا بگویم شرح درد اشتیاق * ہر کسے کو دور ماند از اصل خویش * باز جوید روزگار وصل خویش * وحافظ اداب معرفۃ گوید ے کشتی شکستہ کانیم اے باد شرطہ برخیز * باشد کہ باز بینم آن یار آشنا را * وچون حقائق اشیا در دید کشف باعتبار ما غیر ارباب خود ہا اند التذاذ مرآنہا را ثابت باشد ہر چند فی حد ذاتہ دران موطن غیریت واثنینیت نیست در حصول این معنے ہمین غیریت اعتباری کفایت مے کند واشکال لذۃ گرفتن شئے از نفس خود بر مے افتد وصورت نمیگیرد اما معلوم آن مجبی بودہ باشد آنکہ فریاد وفغان والتذاذ از حال اتصال ووصال وحضور وشہود وعلوم ومعارف وانس والفت بتجلیات ذاتیہ علامت غلبہ کثرت است بر وحدت صرفہ لبقاء شعور وعلم مستلزم بقاء ذاتست چہ بقاء صفت را از بقاء موصوف چارہ نیست وہر چند نفس او درین موطن اعتباریست باعتبار اعتبار بداغ غیریت موسوم است فرد فراق یار اگر اندک است اندک نیست * درون دیدہ اگر نیم موست بسیار است * پس ہر چون کہ باشد سد راہ عارف تواند بود وخلاصی عارف جز در فنا نام کہ فنا در بحت است نیست ونشان فنا در بحت آنست کہ ازین امور نامی ونشانی نیابد وحیرت در حیرت افزاید وجہل در جہل صورت بندد ونیز معلوم مجبی بودہ باشد آنکہ بحت ہر سالک نسبت بسالک دیگر علیحدہ است ہر کسے را فناء در بحت خود است چہ وصول بکنہ حضرت حق وذات مطلق جل مجدہ عارے از قیود ممتنع است پس مرتبہ از مراتب وصول کہ حق متقید مشہود سالک خواہد بود ذات بحت انگاشتہ دران فانی خواہد گشت این بحت بحت ہمین سالک است نہ سالک دیگر واین تفاوت سالکان در صورت فناء ہر یک در بحت خود بنا بر ظروف ابینہ استعدادیہ است بوایہ خود کہ مستوفی گشتہ لبریز کردند در بارہ شان مرتبہ دیگر از پیشگاہ در اطلاق ذات ظہور پذیر نمے کردد از ینجا تفاوت درجات اقدام اسافل واعالی معلوم توان کرد ہر چند در فناء برابر باشند اما در اقدام متفاوت وغرض از فنا رفع ہستی موہوم است بہر قدر تجلی ذات کہ برخیزد ورفع پذیرد نسبت باستعداد ہر سالک کمال عاید روزگار آن بزرگوار تواند بود والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ *

مکتوب شصت و چهارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت الیشان ما که بفضیلت پناه محمد سلیم فاروقی صدور یافته در جواب عریضه او که منظوم متضمن مدح والتماس دعوات و توجهات فرستاده بود و باینا سب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ بجمالہ وجلالہ والصلوٰۃ والسلام علے خاتم فص الرسالۃ وآلہ اما بعد تا عرصہ عالم علوی وسفلی بنفحات عنایات فیاض مطلق معطر واکناف جهات بلمعات تلطفات حضرت حق منور است ذات سعادت آیات نقاوه محبان خاص وعمده ارادتمندان اخص الخواص فضایل و فواضل پناه حقایق و معارف آگاه بھیے میان محمد سلیم سلمہ اللہ تعالی والبقاه واوصلہ الی ما یتمناه مشمول امطار مراحم ربانی باد و رحم اللہ عبدا یقول آمینا مفاوضه مرغوب الاسلوب بطراز خلوص طویت وصدق عقیدت مطرز چون شاہد رعنا از کمن غیب روئے نمود و بمثل نگار دلربا از روے زیبا نقاب بر کشود ہر حرفے ازان قوافل ادعیه صالحه ورواحل اثنیه فائحه بتقدیم رسانید بر ہمین منوال مزرع آمانی وآمال سر رفتگان بیداء حیرت را برشحات دعا نامجات گرانمایه ابد پیرایه نضارت بخشند امید است که عنقریب توفیقات قریب مجیب عز شانه چنانچه بمطارحات روحانی خورسند ساخته اند بمکالمات جسدانی بهره مند گردانند از کمال شوق ملاقات خود ایماء فرموده بودند زہے فرخنده شوقے که بحکم الارواح جنود مجندة فما تعارف منها ائتلف بوے حدیقه معنوی بکاخ دماغ صوری میرساند بلکہ نفحه انس از عالم حقائق وحقیقة الحقائق بدماغ جان مے بیحد تا این معنے از ارواح باشباح کشد این رابطه را بربقه ترسیل دعا نامجات مستحکم دارند ہمواره منظور نظر عنایات بیغایات جناب الٰہی جل مجده بوده باصناف انعام و احسان محسود اماثل واقران واقربا واخوان باشند بمن صدر اسمکم باسمه والسلام علیکم ورحمة اللہ وبرکاته

مصدر فیضی که عالم را تر و تازه نمود
فی الحقیقة ہست چون مرآت در جسم شهود

حاکی از زیبا رُخ سلمی است گر خود بنگری
قلب دانا را ازین ره بین در معنے کشود

مے پرست ار مے نیاشامد نمیگردد درست
یا د جام مے بکیسر عقل صوفی در ربود

دائما عکس مے ناب است در جام جهان
رہنما مے پرست خاص تا آن کان جود

سرمہ چشم عزیزان است خاک میکده
یاوری بخت فیروز است کو این کرد سود

لب اگر تر سازد ان رند خرابا تے بمے
جامه و جان را نثار جام مے خواہد نمود

یک عدد جرعه گر بکام جان اور یزند بس
از کمال نشه ماند چون حجر اندر سجود

مست با عقل آنچنان گردد که تا روز جزا
از رخ دلبر نیاشد دیگرش گفت و شنود

درد مے یابد شفا از صدق دل گر مے خورد
دردمندے گرچه در امراض بس مرهون بود

روبخمار آورد انگو که از روز ازل — از نقوش این و آن لوح دل او ساده بود
درود عالم نیست جز میخانه دل راحتی — روز و شب در وے ہمے باید ﷺ باچنگ ردد
لطف باشد با فقیر خویشش کرا ز مکرمت — در زمان خلوت ار یادش کنی اے یار زود

مکتوب شصت و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام زبدۃ الامراء العظام محمد نصیر خان صدور یافتہ در بیان مستحکم نمودن رابطہ شیخ کہ یکے از شرائط طریق است و بیان آنچہ مرید در حالت غیبت از پیر استعمال ورزد و ما یناسب ذلک

ہموارہ تائیدات ربانی وتلطفات رحمانی شامل حال فرخندہ مآل زبدہ محبان اہل اللہ وخلاصہ ارادتمندان فقراء عاکفی باب اللہ محب خاص محمد نصیر خان سلمہ اللہ تعالیٰ وابقاہ باد مفاوضہ ارادت طراز کہ بعد مدت مدید وعہد بعید نامزد احقر الفقرا ساختہ بودند چہرہ سرور را فروخت قلمی نمودہ بودند کہ مخلص طریقہ ارادت و بندگی کہ در جناب فیضمآب خادمان عالی میدارد مادام الحیات وتا قیام قیامت دران قصورے وتجاوز نخواہد ورزید وخود را در زمرۂ مخلصان باصفا می شمارد ارادتمندا شک نیست کہ سرمایہ سعادت ربقۂ ارادت است ہرچند ارادت ورابطہ مربی بیشتر اخذ فیوضات بدان واسطہ کثیر تر خوش گفتہ اند مصراع بقدر روزنہ افتد بخانہ نور قمر + وقد تقرران طرق الوصول الی اللہ ثلث احدہا الرابطۃ بشیخہ فان رویتہ بمقتضے ہم الذین اذا راوا ذکر اللہ تفید فائدۃ الذکر وصحبتہ بموجب ہم جلساء اللہ لا یشقی جلیسہم تنتج صحبۃ المذکور شعر شدت اعین رأتک وقرت + وکذا اعین رات من راک + مثلوا ذلک بالشمس اذا اشرقت علے جدار وفی مقابل ذلک الجدار جدار آخر فیشرق ذلک الجدار الآخر بمواجہۃ الجدار الذی اشرقت علیہ الشمس فاذا صحبہ خلی نفسہ من کل شئی الا محبتہ وینتظر لما یفیض عنہ عنہ واذا غاب عنہ یخیل صورتہ فی خیالہ بوصف المحبۃ والتعظیم ویتوجہ بجمیع قواہ الظاہرۃ والباطنۃ الی القلب الصنوبری ویصرف عنہ کل خاطر یخطر لہ فانہ یفید الصحبۃ وتحصل لہ کیفیۃ الغیبۃ وفناء نفسہ ولا طریق اقرب الی اللہ من ہذا الطریق لمن عرف شروطہ وادابہ وہذا الطریق ہو طریق قرب النبوۃ ہذا اگرچہ مرشد متوجہ مرید نباشد چون رابطہ مسترشد قوی باشد وخیال مرشد در جمیع احوال از وفوت نمے شود ابواب فتوحات غیبیہ وفیوضات لاریبیہ مفتوح است آئینہ چون مقابل زید بدارند ہرچند زید دران ناظر نباشد بحسب تقابل آن آئینہ عکس زید کسب میکند و بے مقصود مے برد این معنے را رنگ دریا بند اکثر اولیاء کرام در اکثر اوقات در مشاہدہ جمال حضرت لایزال حضرت حق جل مجدہ مستغرق میباشند وبر وجود خود وہمچنین بر ما عداء خود شعورے ندارند ومریدان از راہ رابطہ اخذ فیوضات مینمایند و در اشراق باطن مرشدان راہ بسر منزل مقصود میبرند روزے در خدمت حضرت پیر مرشد حقیقی وقبلہ معنوی این درویش حضرت کمن النورین مجمع البحرین مولانا الاکمل وغوثنا

الاکرم حضرت محمد سعید الاہوری رضی اللہ تعالی عنہ و افاض علینا من برکاتہ بعضے از سلاطین ہند و حکام عرض ان نمودند کہ مستفید ان اینجناب اقدس را از گوشۂ خاطر منسی نفرمایند حضرت مولینا فرمودند کہ حق تعالی نخواہد کہ ایشان در یاد ما آیند از استماع این معنے جماعۂ مذکورہ ملال خاطر گردیدند و بعضے از مریدان ایضاً کذلک و عرض نمودند کہ ہرگاہ این دامن گرفتگان را یاد نکردند و محو و منسی فرمودند پس وائے بر حال این سر رفتگان بادیہ حیرانی و پیدا پریشانی حضرت قبلہ قدس سرہ ساعتے سر فرو بردند پس سر بر آوردہ فرمودند کہ معاملہ نہ چنین است کہ ایشان مے فہمند بلکہ سر این معنے اینست کہ ہرگاہ این درویش از جناب حضرت حق ذاہل و غافل باشد و بایشان متوجہ اینجانب و ایشان ہر دو در ورطہ ہلاکت فرو خواہند رفت و تا ابد الآباد خلاصی غیر ممکن و اگر این فقیر بیاد حق مشغول باشد و در مشاہدہ جمال او مستغرق و رابطۂ قلبی ایشان با این فقیر باشد ہر دو از تلاطم امواج تفرقہ راہ بساحل جمعیت خواہیم برد فعلے ہذا محبان صادق الارادہ را طریق سپردن رابطہ لازم مصراع قلم اینجا رسید سر بشکست ✦ ایزد تعالی سرسبز و ریان دارد لازم کہ تا حصول ملاقات حال خیر مآل خود را قلمی و ارسال داشتہ باشند والسلام علیکم و رحمۃ اللہ و برکاتہ مکرر بخدمت معلوم آنکہ برخوردار سعادت یار خلیفہ صاحب میان گل محمد جیو را برائے تعزیت فرمودہ بودیم اما چون فقیر مجرد در قصبۂ سکارپور آمدہ است و وابستگان در قصبۂ سکھر تنہا بودند لہذا بالفعل در رشتۂ تعویق بشرط حیات در ایام زمستان دیدہ خواہد شد انشاء اللہ تعالی والسلام ✦

مکتوب شصت و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بخدمت پادشاہ عالم پناہ سکندر زمان احمد شاہ دُرّان علیہ الرحمۃ والغفران صدور یافتہ در بیان آنکہ نسبت بعارفان در و دیوار مانع نیست و مناسب فی لک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ رب العالمین بجمیع حقایق الحمد و دقایقہ المنبعثۃ عن الحمید وحدہ و خلائقہ و صلے اللہ علی من اوتی لواء المحامد خاتم کل شئ و حامد علی آلہ و صحبہ اجمعین و علی من تبعہم الی یوم الدین اما بعد ہموارہ سوابغ تائیدات ربانی و میامن توفیقات رحمانی بایام دولت فلک سلطنت و جہانبانی و نسمۂ شریفۂ خلافت و گیتی ستانی مرجع خواقین ادوار و مامن گردن کشان روزگار حضرت ظل سبحانی مدظلہ قرین باد اقل سرگشتگان بادیۂ خمول و احقر سر رفتگان بیداء افول درویش دعاء گوی خادم الفقراء فقیر اللہ عفی عنہ تحفہ دعائے کہ ہر سحرگاہ از منظرہ و ما النصر الا من عند اللہ جلوہ نماید نثار مجلس اشرف میگرداند و استحکام مبانی ابہت و جلال و انتظام معاقد سطوت و اقبال از حضرت حق سبحانہ و تعالی استدعا مے نماید ایزد تعالی برافت کاملہ و عنایت شاملہ بصلاح اجابت و نجاح استجابت مقرون دارا و امین و رحمہ اللہ عبدا یقول امینا شمایم گلزار قدسی نسایم کہ از ریاض التفات ذات کثیر البرکات وزیدہ بود مشتمل بر میامن الطاف بے غایت و محتوی بر مکارم اعطاف بے نہایت شرف نزول ارزانی داشتہ مشام جان را معطر ساخت و در رقم فیض شیم اندراج یافتہ بود کہ ہر وقتے کہ دعانامہ آن

فضیلت پناہ زبدۃ الکاملین آمدہ از نظر مبارک گذشتہ است در ہر دفعہ بجواب آن رقم مبارک صادر و فرستادہ شدہ است اما چون مسافت بعید و شوارع مسدود و نا امن اند البتہ سوانح رو دادہ باشند نہایت امور در ویشے احتیاج بمکتوب ندارند بلکہ بدل میدانند کہ نزلہ شوق ہر یک بچہ مرتبہ مے باشد عارفان را مانع در و دیوار نیست آن علامی ہمہ اوقات بدعاء دوام دولت مشغول بودہ از توجہ باطن فیض مواطن محو و منسی نمایند برائے عالم اما می قبلہ اسافل واعالی دامت ریاض جمعیۃ محروسۃ عن صوارف الزمان در تغاب و احتجاب نماند انکہ شک نیست کہ امور درویشی احتیاج بمکتوب ندارند ونسبت بعارفان در و دیوار مانع نیست چہ ہر گاہ لطیفہ روحی بکلی صفا یابد و از کدورات جسمانیت پاک گردد دایرہ ازل و ابد نصب العین عارف میگردد و حجاب زمان و مکان از میان برمیخیزد تا آنچہ در زمان ماضی رفتہ است در حال ادراک کند تا کسے باشد کہ ابتداء آفرینش موجودات و مراتب آن کشف نظر وے گردد و ہمچنین آنچہ در زمان مستقبل خواہد بود ادراک مینماید و چون حجاب زمان و مکان دنیاوی برخاستہ باشد زمان و مکان اخروی مکشوف گردد درین مقام حجاب جہات ستہ از پیش برمے خیزد و تمام وجود عارف بمنزل چشم گردد و یک حاسہ حاجب حاسہ دیگر نگردد حافظ آداب معرفۃ از یتحال خبر دادہ است بلیت مصلحت نیست کہ از پردہ برون افتد راز ورنہ در مجلس رندان خبری نیست کہ نیست لیکن دیدن بدیدہ دل حظی دیگر دارد و بدیدہ سر لذت دیگر و دیدن کعبہ شریفہ بدیدہ دل حظ و دیدن بچشم سر نمے بخشد فعلے ہذا اصدار رقم فیض شیم حظ ملازمت صوری مے بخشد و از اینجا تو اند بود کہ فرمودہ اند المکتوب نصف الملاقات بہر حال امیدوار لیست کہ نسایم التفات از ریاض ذات کثیر البرکات در دیدہ چشم جلوہ گری خواہند نمود و در تجلے متقابلہ کہ سابقہ محبت و اخلاص و رابطہ مودت و اختصاص و ولہ و شوق ہر یک در نظر می آید چون از ازل است تا ابد خواہد بود و لہذا لوایح شوق مزید دعوات و تحسین ترقی درجات روز بروز زیادہ تر و ساعۃ فساعۃ افزون ترلمحہ و لحظہ فروگذاری مساغ ندارد و نخواہد داشت سایہ چتر معلے بعنایت حضرت ملک اعلے بر مفارق ایام مخلد مدام مستدام باد بالنبی وآلہ الامجاد والحمد للہ رب العالمین اولا و آخرا و باطنا و ظاہرا*

مکتوب شصت و ہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام شاہزادہ فیض آبادہ سلیمان شاہ صدور یافتہ در بیان انکہ در امور خود استعجال نباید کرد و بیان اسباب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ علی کل حال والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ خیر آل اما بعد ہموارہ موا ید تایید ات ربانی و مبامن توفیقات رحمانی بایام دولت نور دیدہ سلطنت کبری و چراغ دودہ خلافت عظمی گوہر درج جہانبانی اختر برج صاحب قرانی مستقر آثار سلطنت مہبط انوار عظمت محور فلک حشمت قاہرہ موید قواعد شریعت باہرہ حضرت شاہزادہ فیض مدار

مظلہ قرین باد فرمان ارادت عنوان وطغراء عقیدت نشان کہ نسبت باحضر درویشان دعاگوئے بصحابت سید سیف اللہ ع صدور یافتہ بود رسیدہ خلوت سرائے دل ارفت وروپ نمودہ ورونق دادہ ودیدہ را امید ازدیاد مایہ محبت واستحکام رابقہ مودت نہادہ چون درویش دعاگوئے رایات اخلاص دعوات دردیشانہ در فضائے محبت برافراشتہ است ورایات اختصاص توجہات بر صحیفہ دل وجان نگاشتہ دعواتے کہ لمعات انوارش بصائر اولی الابصار را منور سازد وتصرفاتی کہ نفحات از ہارش مسامات کاخ دماغ ذوی الاقتدار معطر نماید مصروف جناب فیض مآب داشتہ از پیشگاہ مفتح الابواب ومسبب الاسباب تعالت اسمائہ وتوالت نعمائہ ارتقاء مدارج کامرانی واعتلاء معارج شادمانی استدعا نمودہ ومے نماید ہو تعالیٰ قدیر وبالاجابت جدیر ودر امور خود مستعجل نباشند و سررشتہ احسان ودادگستری مہما امکن از دست ندہند ودل باین وآن نسپارند وحاصل این رباعی نقش لوح دل سنجل آئین خود سازند ــ تراز دوگیتی برآوردہ اند + بچندین وسائط بپروردہ اند + نختین فطرت پسین درشمار + توئی خویشتن رابازی مدار + بدعاگوئے دوام دولت مشتغل انوار فیوضات غیبی وآثار فتوحات لاریبی برایات ظفر نگار نصرت شعار مقترن باد بالنبی وآلہ الامجاد +

مکتوب شصت وہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان ماکہ بنام شاہزادہ کیوان مدار صدور یافتہ در بیان آنکہ ہر تنگی وفراخی کہ در نشاۂ عالم شہادت ظاہر کہ دو از آثار قابضیت وباسطیت حق سبحانہ وتعالیٰ ست وانیناسب فراکث

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین اما بعد بر ضمیر منیر لائح وبر خاطر فیض تخمیر واضح بودہ باشد آنکہ چون غبار حوادث از صفحات اوقات درویشان برشحات سحاب لطف ربانی شستہ اند وظلمت وقائع کہ کلشاو لرا تیرہ سازد وبلموع فضل رحمانی زائل ساختہ اند ہر قبض کہ مرایا ادوار در ملک وملکوت و ہر تنگی کہ در جو ہوا وباد لواقع پیدا گردد بر تو قابضیت حضرت حق یابند وہر بسط کہ در آئینہا روزگار در جمیع مراتب کائنات ظاہر گردد ہمہ اثر ظہور کمال بساطت او مشاہدہ نمایند واللہ یقبض ویبسط نص صریح است ہر چہ در مرآت کائنات مشہود میگردد ہمہ از رعنائیہا تجلیات صفات است وسر رفتگان وادی تجلیات اسمائی وصفاتی در ہر دو حالت قبض وبسط مساوی وفرو رفتہ بادیہ حیرت نہ قبض در نظر دارد نہ بسط لہذا ہر چند قصد اعادی غدار ہا بیچکار عالم را برقرار نگذارد واز شرو مکر او ہیچ مہمے روے خیز برنیارد تاکہ خزان افلاس نہال حال عالم را ذلول تمام گرداند ودوحہ مراد بہبوب سموم نکبت روئے بخشکی نہد وعقد تعویق مہمات سکان ربع مسکون بنوعی فروبستہ کردند کہ بدستیاری تفکر نتوان کشاد وزنگ فقر و تشویش مرآت سینہ را بوجہے تیرہ سازد کہ بصیقل تامل وتدبیر صفا نتوان داد وایجاعہ والہان را کہ دست در ہر دو زلف یار کہ عبارت از صفات جلالیہ وجمالیہ است بودہ باشند از ہر دو حالت قبض وبسط لذت یاب اند باین

بیت عزیزے مترنم ست ہر خم و پیچے کہ در ہر تار زلف یار شد ✤ کفر شد زنجیر شد تسبیح شد زنار شد ✤ و سر فتگان بیداء حیرت را سیرگاہ ماوراء باغستان گلہا رعنا و زیبا است و بنابران اگر پائے معیشت شان بسنگ فاقہ درآید غمے ندارند کہ ابواب کنوز و للہ خزائن السموات والارض مفتوح است و مژدہ فسوف یغنیہم اللہ من فضلہ راحت روح مجروح و ازینجا است کہ بہر اسم صبر و شکیبائی موصوف اند و بطریق توکل و تفویض و تحمل و تسلیم معروف و چون عاکفان سدہ سینہ حضرت بے نیاز اند و ایۂ گرانمایہ بے نیازی یافتہ اند از اسرار این طائفہ چہ توان نوشت کہ درین عرصہ محرم راز قلیل الوجود است و اگر ظاہر بعض را حوادث روزگار بے قرار سازد باطن او را بر ظاہر قیاس نتوان کرد لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک ولا نبی مرسل مشعر برین است و الشیخ ہو الکائن والبائن موید این و ابناء الزمان کہ باین طائفہ درمے افتند عاقبت از پائے درمے افتند حافظ آداب فرمودہ است ست بس تجربہ کردیم درین دیر مکافات ✤ با دردکشان ہر کہ درافتاد برافتاد ✤ ظالم کہ شیوہ ظلم دارد البتہ نتائج ظلم بروزگار ظالم میرسد و از اوج جاہ و حرمت بقعر چاہ ادبار و مذلت گرفتار میشود بیت کہ کرد در ہمہ عالم کمان ظلم بزہ ✤ کہ تیر محنت ایام را نشانہ نشد ✤ ظالم ہر چہ میکند چون عنکبوت بر خود میتند و شبکہ جہت ہلاکت خود میسازد حضرت شاہزادہ فیض مدار مدظلہ درین باب مشوش خاطر نباشند کہ این قبض و بسط قدم محمدی است علیہ الصلوٰۃ والسلام حضرت سر اللہ الاعظم از ابناء الزمان خود چہا سختہا دیدہ اند و چہ شربت مشقتہا چشیدہ خلاصہ امت آن حضرت را علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات اگر بقیۃ ازین شربت برسد چہ مضایقہ آفتاب عظمت و شہریارے از افق شوکت و جہانداری تابندہ و درخشندہ باد بالنبی و آلہ الامجاد ✤

مکتوب شصت و نہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام شوکت نشان وزیر اعظم شاہ ولی خان صدور یافتہ در جواب عریضہ او کہ متضمن بر بعضے حقایق ارسال داشتہ و بیان آنکہ دعاگوئے درویشان معلول العلل نیست و ما ینا سب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی خیر خلقہ محمد و آلہ و صحبہ اجمعین اما بعد دعواتے کہ لمعان انوارش بصائر اولی الابصار منور سازد و تصرفاتے کہ نفحات از ہارش مشامات کاخ دماغ ذوی الاقتدار معطر مصروف قطب فلک ابہت و اجلال محیط مرکز سطوت و اقبال محور فلک سلطنت و جہانبانی خلاصہ مواد حشمت و گیتی ستانی نقاوہ ارادت مندان صداقت نشان محب خاص الخواص اشرف انور را سلمہ اللہ تعالیٰ و ابقاہ دام ازینجا کہ مفتح الابواب و مسبب الاسباب تعالت آلاوہ و توالت نعماؤہ ارتقاء مدارج فیض رسانی و اعتلاء معارج شادمانی مجسے مسالت نمودہ مے آید اسرار فیوضات غیبی و انوار فتوحات لاریبی بایام دولت مقترن باد ظرایف لطایف ارادت طراز کہ عبارت از مفاوضہ محبت نوساز است مشتمل بر عبارات محتوی بر دقایق معانی و اشارات منطوی بر حق

روحانی سمت ظہور یافت عرائس معانی ابکار کہ نفائس مبانی افکار اند بعد از تمثل بصور مثالی و تشکل باشکال خیالی جواہر زواہر حسن عبارات ولآلی متلالا لطف استعارات جلوہ گری نمود ند ہر یک از قوی جسمانی و مدارک روحانی حظے دیگر یافتند و بہرہ تمامتر فراچنگ آوردند ایما فرمودہ بودند کہ بعضے اوقات در عالم رویا چنین مشاہدہ مے شود کہ صور بکر جسمانی و خلاصہ اخلاص روحانی را گاہے از خلوت خاطر اخراج و در ورا حجاب نسیان متواری و محروم فرمودہ اند از مکارم اخلاق حسن و محامد اوصاف مقتضی آن مخدوم بعید مے نماید کہ مخلصان خاص را در سلک منزوبان زوایات مجانبت تعلق خاطر قاصر منسلک فرمایند ملتمس آنست کہ طریقہ فراموشی را فراموش فرمودہ نظرات باطنی و ظاہری متوجہ مخلصان داشتہ بدعاء وافی یاد آور معتقد و معتقد زادہا باشند محبا عقیدت کیشا این سابقہ محبت و اخلاص و رابطہ مودت و اختصاص درویش دعا گوئے نسبت بایشان چون از ازل است تا ابد خواہد بود معاملہ سرگشتہ بادیہ خمول با ایشان از باب علم حضوریست نہ علم حصولی و در ینصورت فراموشی چہ صورت دارد و نسیان را چہ مساغ بہر حال نصب العین انڈ لمحہ و لحظہ ذہولی صورت پذیر نگشتہ و نخواہد گشت لوائح مزید دعوات و تحسن ترقی درجات ایشان ساعۃ فساعۃ و آناً فاناً افزونتر ؎ تا قیامت برم آن عہد کہ بستم با تو ٭ تا نگوئی کہ در آن روز وفا یتو بنود ٭ آثار معاملہ درویشانہ از مرآت ادوار و صفحات روزگار ہویدا خواہد بود ہر رویاء مشعر بر استعداد حصول است نہ منبئ از حصول پس جزم بر حصول فراموشی و نسیان نتوان نمود و معاملہ درویشان از کار بار رویاء برتر است خوش گفتہ ہر کہ گفتہ ؎ چو غلام آفتابم ہمہ ز آفتاب گویم ٭ نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیث خواب گویم ٭ بلی بعضے درویشان اہل کشف و یقین و ارباب معائنہ و تمکین از راہ استقامت از اظہار مکشوفات تحاشی مینمایند و اگر مصلحتاً ظاہر مے سازند نسبت برؤیا میکنند یا بتدبیر عقل ہذا و ایضا مبادا آن مجبے خلجان خاطر نماید کہ چون امور معاش درویش بسبی بعضے مردم خلل پذیر گشتہ است در مواد دعا گوئے فروگذاری گنجائش یافتہ باشد حاشا و کلا محبا معاملہ رابطہ دعا گوئی درویشان معلول بعلل نیست خصوصاً بآن عزیز دل و لہذا از خلل پذیرفتن مصون است آن محب خاص عزیز دل است و بہر حال در سویداء خاطر جائے دارد بہمہ وجوہ خاطر شریف جمع داشتہ درویش دعا گوئے خود را متوجہ خود دانستہ فروگذار ندانند و چون ترسیل مفاوضات باعث بر زیادہ دعاگوئی است ابواب آن مفتوح دارند و السلام علیکم و رحمۃ اللہ و برکاتہ ٭

مکتوب ہفتادم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام ملا فرح الدین عرب صدور یافتہ در تحقیق فنا و فناء الفنا و بعضے اسرار صلوۃ و ما یناسب ذلک ۵

بدانند آنکہ مشائخ کرام رضی اللہ تعالی عنہم از اقامت فناء وجود موہوم در ذات حق مے نمایند بفناء دائمی کہ فناء وافی

است چون که در صلوٰة از جمیع بالیستهاء نفسانی مے برآید و متوجه او مرتبه وجوب بلک حضرت اجمال مے گردد
و نفس او در اشعات و تجلیات ذاتیه فانی و مضمحل میگردد و اثرے از وے در شهود او باقی نمے ماند پس واردات الهیه
او را در مے گیرند و بشراب تجلے دائمی مخمور میسازند و مصلے از شعور خود مے رود مگر حضرت سراللہ الاعظم که امام الائمه است
که بر مقام عدالت قیام نموده است که اُو حال نمیرود و از اینجا فرمود حبب الی من دنیاکم ثلث الطیب و النساء و قرة عینی
فی الصلوٰة و از این جهت حضرت امام ابو حنیفه کوفی رضی اللہ تعالیٰ عنه در صلوٰة در جهریه و سیریه مقتدی را بقراءة امر
نکرده اند و امام چون خلیفه و نایب مناب حضرت رسالت منزلت است علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات اکمل قوم
و افضل ایشان ست بنابرین مناسبت توان حمل تجلیات و برداشتن بار واردات او را حاصل پس مجمع البحرین و مکمن
النورین آمد ما بین مشاهده و قراءت جمع تواند کرد لهذا حضرت رسالت پناهی علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها
فرموده اند مروا ابابکر فلیصل بالناس یعنے فرمایید ابابکر را کو که بگذارد نماز را با مردم امر بر حضرت راس الصدیقین از ما بین همه
ازان بود که افضل خلق است چه مرتبه صدیقیت تلو مرتبه نبوت است و چون امام کمال ربانی قوت دارد و بر رتبهٔ
عدالت قیام نموده متکفل قرائت ماموم گشته و تحمل مؤنث او فرموده و حدیث مروی از جابر بن عبداللہ عن النبی صلی اللہ
علیه وسلم انه قال من صلی خلف الامام فان قرأة الامام له قرأة موید این معرفت عالیه است و حدیث که ابی وایل از عبداللہ
بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنهم روایت میکند که انه سئل عن القراءة خلف الامام قال انصت فان فی الصلوٰة شغلا کاشف
حقیقه است چه شغل عبارت از واردات و فیوضات تجلیات است و کشف سر صموت مقتدی از حضرت عمر فاروق
رضی اللہ تعالیٰ عنه و سیدنا علی رضی اللہ تعالےٰ عنه بر منصه ظهور آمده که از و در موطا از محمد بن عجلان روایت کرده
اند یالیت فی فم الذی یقرء خلف الامام حجرا اے کاشکے در دهن کسے که پس امام میخواند سنگ باشد و از حضرت سیدنا
علی کرم اللہ وجهه که در شرح موطا روایت از عبدالرزاق آورده من قرا خلف الامام فقد اخطاء الفطرة هر که پس امام قرائت
کند فطرة را خطا کرد و بر ظهور آمده چه معنی بودن سنگ در دهن اشارت است بشغل واردات که مقتدی را در گیرد و
مراد از فطرت ولادت ثانیه است که بعد از فناء اختیار رے بوجود مے آید پس مذهب حضرت امام اعظم که عدم قرائت
ماموم است موافق معرفت حقه آمد لله در اجتهاده المطابق للمعرفة الحقة بخلاف مذهب امام شافعی که قراءة فاتحه بر ماموم
واجب ساخته واللہ تعالیٰ اعلم بحقیقة الامر ❊

مکتوب هفتاد و دویم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضا بنام
ملا فرح الدین صدور یافته در تحقیق معنی ان نؤمن بالقدر خیره و شره من اللہ تعالےٰ

قوله و ان تومن بالقدر خیره و شره من اللہ هو حث لک علی ان تشاهد خیر القدر و شره و هو ما یلائمک و ینافرک شاهدین متقابلین

ووجہین متضادین فی مشہد عالم الطبیعۃ من شیونات اللہ احدیۃ جمع جمیع الشیونات والوجوہ الجمالیۃ والجلالیۃ فتشاہد تلک
الاحدیۃ فی جمعہا بین الاضداد فی مرتبہ الخیر المحض الظاہر بصورۃ کل خیر وشر فکل شئ ملائم ومنافر عندک محفوف بخیر اللہ
سبحانہ ولیس فی ہذہ النسبۃ الشر الی اللہ بل ہو امر من سید العرفاء صلے اللہ علیہ وسلم بازالۃ الشریۃ عن منافر عندک فان
نسبۃ الاشیاء بمن الابتدائیۃ او التبعیضیۃ الی اللہ سبحانہ افناء لہا عن انفسہا فی سطوۃ ظہور العین المطلق عن انیاتہا فی
ہلاک انیاتہا وہذہ القاعدۃ فی نسبۃ الشرور علمنا ہا سفیر الحق من الحق بالحق بقولہ صلے اللہ علیہ وسلم والشر لیس الیک اے
الشر بالاضافۃ الیک ینخلع عن نسبتہ الشریۃ ویستہلک فی الخیر الذی یسم بوجہ کل خیر وشر ولیس المراد ان المسمی بالشرور
لایصدر عن اللہ تعالیٰ او لایجوز نسبتہ الیہ سبحانہ فی تعریف العقاید کما فی ایمان القدر خیرہ وشرہ من اللہ تعالیٰ
نعم ادب العبودیۃ لاسیما من العارف المتملی من الحق ان لاینسب الشرور فی المحاورۃ الی اللہ سبحانہ ولنعم ما قال حافظ
اداب المعرفۃ حیث یرمز الی قولہ صلے اللہ علیہ وسلم والشر لیس الیک ویقول بلیت پیر ما گفت خطا بر قلم صنع
نرفت * آفرین بر نظر پاک وخطا پوشش باد * واذا امتلی العارف من اللہ سبحانہ یرزق ہذہ المشاہدۃ فلا یری
فی الوجود شیئا یعیبہ ویحقرہ وہو الممدوح بالقران المجید بقولہ تعالیٰ ومن یعظم شعائر اللہ فانہا من تقوی القلوب
فان الموجودات کلہا شعائر الحق سبحانہ وتشعور قلب کل موجود وروحہ ونفسہ وقواہ بہ تعالی من تلک الموجودات
فان کل موجود یشعر نفسہ ونفسہ شعارۃ من شعائر اللہ فیشعر الحق المتعین بنفسہ من شعریہ لکن غیر العارف لعمیہ عن
حقیقۃ شعورہ بین معظم لما یشعر منہ وبین محقر لہ والعارف یشعر الحق من جمیع الشعائر لاندماجہا فی شعریۃ الجامعۃ ولا
یحقر شیأ منہا لوجدان جمیعہا عین الحق المتعین بہا فانہ یتقی اللہ اتقی عن نفسہ ونفوس غیرہ بنفس الحق وتلاشی فیہ
فلا یری فی الکون غیر رجوع الاقدار فی شہودہ الی عین القدر وہو ان فہمت علی وجہہ ہلاک کل مقید فی الذات البحت
فالاقدار ہی تعینات الحقایق وعین القدر اطلاق الذات العری عن کل نسبۃ واضافۃ حتے الاطلاق وہی المرتبۃ
المقدسۃ التی فوق التقابل عبر المشائخ عنہ بظلمۃ الذات المنزہ فی نفسہا عن الصفات لابشرط ذلک التنزیہ ولا
بشرط لاشرط فہی ظلمۃ لایقابلہا نور وقول سیدی محمد وفا فی مناجاتہ اعوذ بظلمۃ ذاتک عن نور صفاتک بظلمۃ
عدمک عن نور تاثیراتک تعوذ عن نسبۃ النور ثبوتا وسقوطا وتہلک فی الوحدۃ الصرفۃ فی تحاشیہ عن البقاء بالاحدیۃ
او الواحدیۃ فنور القدر ہو تعینہ وتقیدہ بحضرات الاسماء والصفات وظلمۃ القدر رجوعہ الی عین القدر فافہم فالعارف
الماخوذ بذلک الوارد سالم عن کل خیر وشر فان عین القدر لایظہر فیہا حکم الملائم والمنافر ومن ہذا قالوا مثنوی چونکہ
بے رنگ اسیر رنگ شد * موسی وفرعون اندر جنگ شد * چونکہ بے رنگی شدی کان داشتی * موسیٰ وفرعون دارند آشتی *

این رسالہ ایست مشتمل بر بیان فرائض ترکہ از کلام معرفت نظام قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان باکہ بالتماس بعضی اعزہ مؤلف نمودہ اند ہر چند داخل در عداد مکاتیب نیست اما چون از کلام ایشان بود درج نمودہ شدہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین اما بعد میگوید احقر عباد اللہ خادم الفقراء

www.maktabah.org

فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنیفی الرتناسی الجلالابادی الشکارپوری غفر اللہ لہ ولوالدیہ واحسن الیہما والیہ انکہ فروض مقدرہ فی کتاب
اللہ شش اند بر دو نوع نوع اول نصف ربع ثمن نوع ثانی ثلثان ثلث سدس اصحاب فرائض دوازدہ چہار مرد
ہشت زن پدر و جد و برادر مادری و شوہر و زن و دختر و دختر پسر و ہر سہ ہمشیرہ و جدہ صحیحہ و آن آنست کہ نسبت
کردہ شود او را بسوئے میت و در میان جد فاسد نیاید جد فاسد آنست کہ در نسبت وے بسوئے میت ام در میان آید و مادر مست زن
میت را دو احوال باولاد میت ثمن والا ربع شوہر میت را نیز دو احوال باولاد میت ربع والا نصف جدہ صحیحہ
میت را بنیز دو احوال ہمادر میت جدہ پدرے وجدہ مادرے ہر دو محروم بہ پدر میت جدہ پدرے محروم وجدہ
مادرے را سدس مادر میت را ۳ احوال بہ اولاد میت یا ہمشیرہ یا برادر مافوق الواحد میت سدس وبخلاف این
مذکورین ثلث الکل مگر دو مسئلہ اند کہ ثلث البعض میگیرد اول آنکہ مادر و پدر و زن میت ماند دویم انکہ مادر و پدر
و شوہر میت ماند پدر میت را نیز ۳ احوال باولاد ذکور کالابن وابن الابن میت سدس وباولاد انوث میت
کالبنت الابن وان سفل ہم سدس ہم عصبہ والا محض عصبہ دختر میت را نیز ۳ احوال واحدہ را نصف مافوق
الواحدۃ را ثلثان وبہ پسر میت عصبہ بغیرہ ہمشیرہ وبرادر مادری میت را نیز ۳ احوال واحد را سدس مافوق الواحد را ثلث بطریق
تساوی مابین ذکور واناث وباصل یا فرع میت محروم جد میت وان علا را چہار احوال در ۳ احوال جد و پدر برابر مگر چہار مسئلہ اند کہ برابر
نیست اول چہارم انکہ بوجود پدر جد محروم آن چہار مسئلہ کہ دران جد و پدر برابر نیست اول آنکہ از او مرو پدر و پسر از او کنندہ ماند پدر بخلاف
محروم اگر پدر نباشد وبجائے پدر جد باشد باتفاق محروم دویم آنکہ جدہ پدرے بہت بہ پدر میت محروم است اگر پدر نباشد وبجائے پدر جد باشد
صاحب سدس سیوم انکہ مادر میت بہ پدر میت ثلث البعض میگرد و اگر پدر نباشد وبجائے پدر جد باشد ثلث
کل گیرد چہارم ہمشیرہ و برادر میت بہ پدر میت باتفاق محروم یعنی نزد حضرت امام اعظم محروم است و بنزد
امام ابو یوسف و امام محمد رحمہما اللہ تعالے محروم نیست ہمشیرہ حقیقی میت را پنج احوال واحدہ را نصف وما فوق
الوحدۃ را ثلثان و بہ برادر حقیقی میت عصبہ بغیرہ مثل حظ الانثیین وباولاد انوث میت عصبہ مع غیرہ وباصل
یا فرع ذکور میت محروم دختر پسر میت را شش احوال واحدہ را نصف وما فوق الواحدۃ را ثلثان وبیک دختر
میت سدس وبدو محروم وبہ نبیرہ میت عصبہ بغیرہ وبہ پسر میت محروم ہمشیرہ پدرے میت را ہفت احوال
واحدہ را نصف ما فوق الواحدۃ را ثلثان وبیک ہمشیرہ حقیقی میت سدس وبدو محروم وبہ برادر پدرے میت
عصبہ بغیرہ وباولاد انوث میت کالبنت وبنت الابن عصبہ مع غیرہ وبہ برادر حقیقی یا بہ ہمشیرہ حقیقی کہ عصبہ شدہ
باشد باولاد انوث میت وباصل اے بالاب بالاتفاق وبالجد عند ابی حنیفۃ یا فرع ذکور میت کالابن وابن الابن
محروم عصبہ دو قسم است بسببے ونسبی عصبہ سببے مولاء عتاقہ عصبہ نسبی ۳ قسم است بنفسہ بغیرہ مع غیرہ عصبہ بغیرہ
چہار زن اند دختر میت بہ پسر میت و دختر پسر میت بہ نبیرہ میت ہمشیرہ حقیقی میت بہ برادر حقیقی میت ہمشیرہ پدری
بہ برادر پدری میت عصبہ عصبہ مع غیرہ دو زن اند ہمشیرہ حقیقی باولاد انوث میت ہمشیرہ پدرے باولاد انوث
میت عصبہ بنفسہ مرد است آن چہار قسم است بنوت ابوت اخوت عمومت یعنی اول مرتبہ در عصبیت پسر میت

است اگر او باشد نبیرہ میت ان سفل دویم مرتبہ پدر اگر او باشد جدان علا سیوم مرتبہ اخ حقیقی واگر نہ پدری واگر نہ پسر اخ حقیقی واگر نہ پسر اخ پدری کذالک بلانہایۃ چہارم مرتبہ عم مثلا اگر سایل یک است مسئلہ از ہم تمام کنند مگر در نصف مسئلہ از دو کنند واگر سایل مافوق الواحد است از یک نوع مسئلہ از اکثر کنند والا نہ بہ بینند کہ از نوع اول چہ ملحوظ است اگر نصف ملحوظ است مسئلہ از شش کنند واگر ربع ملحوظ است مسئلہ از دوازدہ کنند واگر ثمن ملحوظ است مسئلہ از بیست و چہار کنند مخارج ہفت اند دو و سہ و چہار و شش و ہشت و دوازدہ و بیست و چہار بر سہ عول است بر چہار نہ شش عول ہم طاق شود ہم تا دہ و بر دوازدہ عول است محض طاق تا ہفدہ و بر بیست و چہار یک عول است تا بیست و ہفت رد عکس عول است و اورا چہار قاعدہ است اول من لا یرد ہست یا نہ اگر ہست فرض من لا یرد از اقل مخرج من لا یرد دادہ نظر کنند بسوئے من یرد اگر از یک جنس است رد کنند بر سرہا من یرد و اگر از یک جنس نیست رد کنند بر سہامہا من یرد دویم آنکہ اگر من لا یرد نیست باز نظر کنند بسوئے من یرد اگر از یک جنس است رد کنند بر سرہا و اگر از یک جنس نیست رد کنند بر سہامہا من یرد قسمت کنندہ فرایض محتاج است بسوئے ہفت قاعدہ سہ قاعدہ در سرہا و سہام و چہار قاعدہ در سرہا و سرہا ذہنیان اند آن سہ قاعدہ کہ در سرہا و سہام اند یکے تماثل دویم تباین سیوم توافق تماثل آنرا گویند کہ سہام مستقیم شوند بر سرہا و حکم آن آنست کہ محتاج ضرب نیست و تباین آنرا گویند کہ اقل مفنی اکثر باشد و در مافوق واحد برابر باشد و حکم آن آنست کہ کل سرہا ضرب کنند در اصل مسئلہ و مافی یدی کسے کہ از اصل مسئلہ گرفتہ باشد این سہ قاعدہ وقتی باشد کہ کسر افتد درمیان سرہا و سہامہا طائفہ واحد و اگر کسر افتد درمیان سرہا و سہامہا طایفہ مافوق الواحد جائے کہ تباین است کل سرہا در ذہن دارد و جائے کہ توافق است وفق سرہا در ذہن دارد و باز نظر باید کرد در سرہا و سرہا ذہنے در اینہا چہار قاعدہ اند تماثل و تباین و توافق و تداخل تداخل آنرا گویند کہ یک طایفہ داخل باشد در طایفۂ دویم و اگر قسمت کنند برابر آید پس اگر تماثل است ضرب کنند یک طایفہ را در اصل مسئلہ و فی مایدی کسے کہ از اصل مسئلہ گرفتہ باشد و اگر تداخل است ضرب کنند اکثر طایفہ را در اصل مسئلہ و فی مایدی کسے کہ از اصل مسئلہ گرفتہ باشد و اگر تباین است کل یک طایفہ ضرب کنند در دوم و ماحصل ہر دو ضرب کنند در سیوم و ماحصل ہر سہ ضرب کنند در چہارم و ماحصل ہر چہار ضرب کنند در اصل مسئلہ و فی مایدی کسے کہ از اصل مسئلہ گرفتہ باشد و اگر توافق است وفق یکے و کل دویم ضرب کنند بایکدیگر و ماحصل ہر دو ملاحظہ کنند و طایفہ سیوم اگر توافق است وفق و اگر تباین است کل ضرب کنند در سیوم و ماحصل ہر سہ ملاحظہ کنند بطایفۂ چہارم اگر توافق است وفق اگر تباین است کل ضرب کنند در چہارم و ماحصل ہر چہار ضرب کنند در اصل مسئلہ و فی مایدی کسے کہ از اصل مسئلہ گرفتہ باشد مناسخہ آنرا گویند کہ نصیب بعضے ورثہ بموت او قبل القسمۃ سوئے من یرث منہ نقل کند اگر بعضے ایضا قبل القسمۃ میراث شد چون زوج و بنت و ام پس فوت شد زوج قبل القسمۃ ماند از وے دو پسر و بنت و جدہ پس فوت شد این جدہ و ماند از وے زوج و دو برادر تصحیح کن مسئلہ میت اول بقواعد سابقہ و از ان تصحیح سہام ورثہ دادہ بقواعد مذکورہ تصحیح مسئلہ میت ثانی نماو نظر کن مابین آنچہ در ید او است از تصحیح اول و میان اول تصحیح ثانی پس اگر مستقیم شود بسبب مماثلہ مافی ید او از تصحیح اول بر تصحیح ثانی پس حاجت ضرب نیست ہر دو مسئلہ از تصحیح اول صحیح مے شوند و اگر

مستقیم نشود مافی ید او از تصحیح اول بر صحیح ثانی پس نظر کن اگر ما بین ہر دو توافق است ضرب کن وفق تصحیح ثانی در جمیع تصحیح اول و اگر تبائن است ضرب کن کل تصحیح ثانی در کل تصحیح اول مبلغ حاصل ہر یک از ضربین بتقدیر موافقت و مباینة مخرج ہر دو مسئلہ وما اندرج فیہما میشود و برائے تعریف نصیب ہر یک از ورثہ ازان مبلغ سہام ورثہ میت اول از تصحیح بتقدیر مبائنۃ کل در تصحیح ثانی ضرب کن و بتقدیر موافقت در وفق او و سہام ورثہ ثانی از تصحیح بتقدیر مبائنۃ مافی یدہ و بتقدیر موافقت در وفق فی یدہ و اگر ثالث از ورثہ قبل القسمۃ فوت شد یا رابع یا خامس پس مبلغی کہ مسئلہ اولیٰ و ثانیہ از وی صحیح گشتہ بمنزلہ تصحیح مسئلہ اولیٰ دارد و مسئلہ ثالثہ متولہ بمیت ثالث بمنزلہ مسئلہ ثانیہ گویا کہ میت اولیٰ و ثانی میت داند و ثالث میت ثانی پس عمل کند دران مثل عمل اول در رابع و خامس و سادس الی غیر النہایۃ ہم بدین طریق عمل باید کرد واللہ اعلم بالصواب *

مکتوب ہفتاد و دوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان ماکہ بنام ملا فرح الدین صدور یافتہ در بیان آنکہ انسان مرکّب از دہ لطائف است و ما یناسب ذٰلک

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ہ الحمد للہ وحدہ والصلوٰۃ والسلام علیٰ من لا نبی بعدہ وعلیٰ آلہ واصحابہ ومن نحی نحوہ اما بعد برخوردار میان فرح الدین سلمہ اللہ تعالیٰ بدعوات حسنہ مخصوص است برخوردار بداند کہ انسان از دہ لطائف مرکب است پنج ازان عالم امرے اند قلب و روح و سر و خفی و اخفی و پنج ازان عالم خلق اند نفس و عناصر اربعہ و اصل نفس عناصر اربعہ است و از خلاصہ عناصر اربعہ نفس را بوجود آوردہ اند ازین جہۃ اورا عالم خلقی گویند و اصل لطائف عالم امرے سوائے قلب ہر یک علیحدہ است اصل لطیفہ روحی روح عنصر بادی است و اصل لطیفہ سرے روح عنصر آبی است و اصل لطیفہ خفی روح عنصر ناری است و اصل لطیفہ اخفی روح عنصر ترابی است و قلب اصلی علیحدہ ندارد خلاصہ ارواح ہر چہار عناصر گرفتہ قلب بوجود آوردہ اند ازین جہۃ اورا لطیفہ جامعہ گویند بین عالمی الامر والخلق و اصول ارواح این لطائف در مرتبہ حقایق سالک در حالت سیر عروج از اصلی باصلی میرود تا کہ در حقیقت خود فانی گردد و در اینجا اسم ولایت بر و صادق مے آید و این اول قدم ولایت است و اگر صاحب استعدادی بودہ باشد از اینجا نیز او را از اصلی باصلی سیر ندالی ماشاء اللہ تعالیٰ والسلام

مکتوب ہفتاد و سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان ایضا بنام فرح الدین صدور یافتہ در بیان آنچہ بعضے را نسبت حضور در خلوت غالب است و بعضے را در جلوت و ما یناسب ذٰلک

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ہ الحمد للہ علیٰ کل حال والصلوٰۃ والسلام علیٰ رسولہ محمد وعلیٰ آلہ خیر آل اما بعد برخوردار عزیز دل میان فرح الدین در یاد

حق تعالیٰ مستغرق بوده شاد کام باشد بر محجبے پوشیده نه رود آنکه بعضے کسان اند که ظهور نسبت وحضور در محافل ومجالس د
اسواق وصحبت در باب تفرقه زیاده ترمے یابند سرش آنست که ظاهر را با باطن اُلفتے وخلطے است چنانکه جلیسان را
با یک دیگرمے باشد وهریک بکار خود مشغول این ظاهر وباطن هریک بکار خود اشتغال دارد چون ظاهر سالک در
محافل وکثرت بنابر اختلاط خلق از مصاحبت باطن زایل گردد ناچار باطن بے مزاحمت اختلاط ظاهر سرگرم کار خود باشد و
این غلبه حضور وحلاوت او از ان است وچون سالک بخلوت رود ظاهرش از مشاغل محافظ پرداخته متوجه مصاحبت و
موانست باطن گردد وباطن نیز بظاهر رسوم مجالست بجا آرد ناچار در حضور فتورے روے آرد وبعضے کسان دیگر اند که ایشان
را در خلوات وحجرات جمعیت پیشتر از جلوات وکثرات بود سرش آنست که باطن ایشان را قوتے حاصلشده است د بر
ظاهر غالب آمده وآن را تابع خود ساخته وبرنگ خود منصبغ گردانیده پس باتفاق ظاهر وباطن نسبت را تنزاید حاصل شده واز
برائے تحصیل اتفاق ظاهر وباطن ذکر بجهر در حلقه در طریقه علیه قادریه بهتر در نظر مے آید والسلام +

مکتوب ہفتاد وچہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام خلیفه حاجی مولاداد قندهاری صدور یافته در تحقیق خرقه
مبارک سرور کائنات علیه وعلیٰ آله افضل الصلوات واکمل التسلیمات که در اشرف البلاد احمد شاهی رسیده که همان
خرقه که حضرت رسول کریم صلوات الله وسلامه علیه بحضرات ختنین وصیته فرموده که بحضرت اویس قرنی رسانند
وکیفیت مسطوره در ینجا رسیده ایا صحیح است یا نه وبیان اسناد خرقه مشایخ واثبات اصل خرقه وسند آن ودر بیان صحبت
متصله مشائخ وآداب صحبت وارادت وبیان مصافحه حضریه وآداب پس خرقه والباس آن و ما یناسب ذالک

بسم الله الرحمن الرحیم سبحانک لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علیٰ نفسک من لدیک رب صل علے سیدنا حبیبک محمد فی جمیع منازله
دمنا هله کما هو اهلها وعلیٰ آله وصحابه خصوصًا علیٰ خلفائه الاربعة هم لعرش نبوته اقطابه اما بعد من الفقیر الی الله الغنی خادم الفقراء الفقیر الله
بن عبد الرحمن الحنیفی الروماسی الشکارپوری الی الشیخ الصادق فی مناهل اهل الصدق بالتقوی والسداد حاجی الحرمین الشریفین
الحاج خلیفه مولاداد دامت ریاض جمعیته محروسة عن صوارف الزمان وطوارق الحدثان آمین ورحم الله عبدا یقول آمینا
وبعد السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ان موادا یادونیا بالعواطف الالٰهیة شمولة ولا زالت هی فیکم من حضرته جلت الآیه سؤله یسلمکم الله
سبحانه عما لا یلیق بشانکم وکان لکم وبکم ومعکم فی جمیع احیانکم انکم قد فتنتم واستفتیتم من داعیکم بالخیر من نسبة الخرقة الی اویس القرنی
رضی الله تعالیٰ عنه ورفعها الی سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات واکمل التحیات هل هی صحیحة ام لا وقد ارسلتم ورقة کتب فیها
کیفیت وصول الخرقة المتبرکة الی اشرف البلاد احمد شاهی صانه الله تعالیٰ عن الآفات والبلیات ما حاصله ان الخرقة
المرقعة التی خاطها النبی صلے الله علیه وسلم بیده المبارکة وایضا خاطها اهل البیت لما کان صلے الله علیه وسلم فی سفر الآخرة امر
علیا رضی الله تعالیٰ عنه وکرم وجهه ان یسلمها الی اویس القرنی فالبس علی الخرقة الاویس وبعد انتقاله من الدنیا الی الآخرة ذهبوا

بهذه الخرقة الی المكة ووضعوها فی غار حراثم بعد سنین اخرجها شیخ الاولیاء قطب الاتقیاء الشیخ دوست محمد بشارة من حضرت النبی صلی الله علیه وسلم وذهب بها الی ولایة بغداد ومن بغداد وجاء بها اولاد الشیخ دوست محمد واخفاده الی البلدة الفاخرة بخارا وكانت فیه ثمانین سنة ومن البخارا جاء بها الشیخ اقا محمد ونظر محمد شیخ الی دار السلطنة بلخ وكانت فیه خمسة وثلثین سنة ومن بلخ جاء محمد ضیاء وشیخ نیاز یوم الاحد فی التاریخ الرابع والعشرین من المحرم المنتظم فی سلك المشهور سنة الف ومائة وتسعة وادخلها فی خانقاه بلدة فیض آباد وقیل فی تاریخ وصولها الیه بالفارسیة مثنوی خرقہ پاک سید عربی + کہ دہد از ریاض جنت یاد + در ہزار و نود و نہ از ہجرۃ + محل او بجز کون افتاد + جوز کون شد چو قابل این فیض + زان جہت نام گشتہ فیض آباد + وانتقلت من فیض آباد الی السلطان الاعظم والخاقان الاكرم مالك رقاب الامم مولی ملوك الترك والهند والعجم المؤید بالطاف الكریم الدیان ناصر الحق احمد شاه دردران دامت ظلال خلافته علی العالمین بتوسط اعظم مواد الحشمة محور فلك السلطنة آصف الوقت والاوان شاه ولیخان سلمه الله تعالی عن الآفات والعاهات وصدمات الدهر وعوائق القهر لیلة الاحد فی التاسع من شهر ربیع الاول المنتظم فی سلك شهور الف ومائة واثنین وثمانین انتهی معربا ملخصا واقی لست من فرسان هذا المیدان ولما لم یكن للسوال بد من الجواب بدفع ذلك تصدیت الیه مستعینا بالله الكبیر المتعال اعلم انه اختلف المحدثون فی نسبة الخرقة الی الحسن البصری والی اویس بن عامر القرنی رضی الله تعالی عنهما فذهب جمهورهم الی عدم اثباتها ذكر الحافظ السخاوی فی المقاصد الحسنة ما نصه حدیث لبس الخرقة الصوفیة وكون الحسن البصری لبسها من علی رضی الله تعالی عنه قال ابن دحیة وابن الصلاح انه باطل وكذا قال شیخنا یعنی الحافظ ابن حجر العسقلانی انه لیس فی شیء من طرقه ما یثبت ولم یرد فی خبر صحیح ولا حسن ولا ضعیف ان النبی صلی الله علیه وسلم البس الخرقة علی الصورة المتعارفة بین الصوفیة لاحد من اصحابه ولا امر احدا من اصحابه بفعل ذلك وكل ما یروی فی ذلك صریحا فباطل قال ان من الكتب المفتری قول من قال ان علیا البس الخرقة الحسن البصری فان ائمة الحدیث لم یثبتوا للحسن من علی سماعا فضلا من ان یلبسه الخرقة قال السخاوی لم ینفرد بذلك شیخنا بل سبقت الیه جماعة حتی من لبسها والبسها كالدمیاطی والذهبی وابن علان والعلائی والمغلطائی والعراقی وابن الملقن والبرهان الحلبی وغیرهم تشبیها بالقوم وتبركا بطریقتهم انتهی وكذا المواهب اللدنیة وذكر الشیخ علی القاری رحمه الله تعالی فی رسالته المسماة بالاسرار المرفوعة فی الاخبار الموضوعة وكذا نسبة التلقین المتعارف بین الصوفیة لا اصل له وكذا نسبة المصافحة المتصلة الی النبی صلی الله علیه وسلم لیس له اصل عند العلماء الاعلام وكذا نسبة الخرقة الی اویس انه صلی الله علیه وسلم اوصی بخرقة لاویس وان عمر وعلیا سلماها الیه وانها وصلت لهم منه ولهم جرا فغیر ثابت ولو ذكره بعض المشائخ الكرام فان مدارهم علی طریق الصحبة ومتابعة الكتاب والسنة ومجانبة الهوی ومقاربة الهدی والعاقبة للتقوی انتهی وذهب بعض المحدثین من الحفاظ والمشائخ الصوفیة الی اثباتها قال الحافظ السیوطی فی مؤلف سماه اتحاف الفرقة برفع الخرقة ان جمعا من الحفاظ علی اثباتها وذكر الشیخ شهاب الدین احمد بن محمد الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیة بعد نقل خدش الخادشین فی اتصال لبس الخرقة من طریق الحسن البصری نعم لبسهم لها مع الصحبة المتصلة الی كمیل بن زیاد النخعی وهو صحب علی بن ابی طالب من غیر خلف فی صحبته بین ائمة الجرح والتعدیل وفی بعض الطرق اسے للخرقة اتصالها باویس انتهی بن عامر القرنی خیر التابعین وهو اجتمع بعمر بن الخطاب وعلی

ابن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہما وہذہ صحبۃ لا طعن فیہا قال الشیخ محمد الزرقانی فی شرح المواہب لکن لا تدل علی الدعوی نصا انما ہو احتمال وکذا الاولاد فی صحبۃ کمیل علیا علی الدعوی وہو ان علیا البسہا کمیلا انما ہو احتمال انتہی ذکر فی کتاب مناقب الاولیاء فی فضایل الاصفیاء لابی عبد اللہ محمد بن علی الاعدل قدس سرہ ان امیر المومنین الفاروق الاعظم وعلی الاکرم رضی اللہ تعالی عنہما لما امرا من جانب سید المرسلین صلے اللہ علیہ وسلم بان یوصلا قمیصہ المبارک الی اویس القرنی قدس سرہ بعد انتقالہ صلی اللہ علیہ وسلم ویطلبا منہ دعاء المغفرۃ للامۃ مشیا الیہ فاذا ہو بوادی الاوراک ساجدا متضرعا مبتہلا فلما سلما علیہ رفع راسہ من السجدۃ ورد السلام ووضع القمیص علی راسہ فقال کنت فی السجدۃ ادعو المغفرۃ لعصاۃ الامۃ بامر سلطان الانبیاء فقال رب العزۃ یا اویس القرنی غفرت نصف الامۃ بدعائک والبقیت نصفہا موقوفا علی شفاعۃ محبوبی الغوث الاعظم السید عبد القادر الجیلانی قلت یا رب این محبوبک عبد القادر قال ستریہ فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر وہو قریب من مقام دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی وہو خلاصۃ خواص اولاد محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو حجۃ اللہ علی الارض وقدمہ علی اعناق الاولیا الاولین والآخرین الی یوم القیمۃ انتہی اقول نسبۃ لبس الخرقۃ بحسن البصری وکذا باویس القرنی ثابتۃ وہو الراجح عند التحقیق واما ما ذکر السخاوی ومن تبعہ من القدح فی لبس الخرقۃ من علی مستندا بان ایمۃ الحدیث لم یثبتوا للحسن سماعا من علی فقدح غیر صحیح اذ لا یلزم من عدم السماع والروایۃ عدم الباس الخرقۃ والثوب فیجوز ان یلبسہ الخرقۃ وہو لا یروی عنہ شیا الا یری انہ صلے اللہ علیہ وسلم البس ابن عمہ عبد اللہ بن الزبیر بن عبد المطلب حلۃ واقعدہ الی جنبہ ومع ذلک لا یروی عنہ شیا وکذلک البس کعب بن زہیر بردتہ حین انشا قصیدتہ وہو لا یروی عنہ حدیثا کما صرح بہ فی الاستیعاب وکذلک لا یلزم من عدم السماع والروایۃ عدم الاجتماع والصحبۃ لان کثیرا من اصحاب النبی صلے اللہ علیہ وسلم کعبد اللہ وکعب المذکور بن زہیر وکعثمان بن عبید اللہ التیمی اخی طلحۃ بن عبید اللہ وکعمیۃ بن ابی وقاص اخی سعد بن ابی وقاص وکعبد الرحمن بن ربیعۃ الباہلی وعکرمۃ بن عبید اللہ الخولانی وغیر ذلک من الصحابۃ رضی اللہ تعالی عنہم کانوا فی حضرت النبی صلے اللہ علیہ وسلم ولیس لہم عنہ روایۃ واحدۃ وکذلک بنات النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر فاطمۃ لم یروین عنہ شیأ مع انہن بقین فی حضرتہ مدۃ مدیدۃ ثم انما یصح انکار لباس الحسن علی رضی اللہ تعالی عنہ لو صح عدم اجتماعہ بہ ولیس کذلک بل ولا شک ان الحسن البصری بعد ما بلغ سن التمیز کان مجتمعا مع علے رضی اللہ تعالی عنہ بالمدینۃ المنورۃ مدۃ سبع سنین وذلک لانہ ذکر الشیخ عبد الرحمن السندی فی کتابہ المسمی بحل رجال البخاری وغیرہ ما محصلہ ان الحسن البصری ولد بالمدینۃ سنۃ احدی وعشرین من الہجرۃ لسنتین بقیتا من خلافۃ عمر باتفاق اہل السیر وبقی المدینۃ الی یوم الدار حین قتل عثمان وخرج بعد ذلک من المدینۃ الی البصرۃ ورای من الصحابۃ مائۃ وعشرین وقیل بل ثلثمائۃ منہم عثمان وعلی وطلحۃ وغیرہم وروی الحدیث عن کثیر من الصحابۃ کابی ہریرۃ وابی بکرۃ وعمرو بن تغلب ومغفل بن یسار وجندب بن عبد اللہ وسمرۃ بن جندب وعبد الرحمن بن سمرۃ وانس بن مالک وعبد اللہ بن مغفل وغیرہم انتہی ولا خلاف فی ذلک کلہ ولا فی ادرکہ ورویتہ لعلی بن طالب وانما الخلاف فی روایتہ للحدیث عنہ ولئن سلمنا علی طریق التنزل ان عدم السماع یستلزم عدم الالباس فالجواب حینئذ ان الراجح ثبوت سماع الحسن عن علی کما بینہ الحافظ جلال الدین السیوطی فی فتاواہ المسمی بالحاوی للفتاوی الحدیثیۃ وفی رسالتہ المسماۃ باتحاف الفرقۃ برفع الخرقۃ وہذا

محصلہ مسئلہ انکر جماعۃ من الحفاظ سماع الحسن البصری من علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ وتمسک لہذا بعض المتاخرین فخدش بہ فی طریق لبس الخرقۃ والتلقین واثبت جماعۃ سماعہ عنہ ورجحہ الحافظ الضیاء المقدسی فی المختارۃ ونقل الحافظ ابن حجر الخلاف فیہ فی اطراف المختارۃ ثم رجح الاثبات وصححہ قال اے الحافظ السیوطی وہو الراجح عندی لوجوہ الاول ان العلماء ذکروا فی الاصول فی وجوہ الترجیح ان المثبت مقدم علی النافی لان معہ زیادۃ علم الوجہ الثانی ان الحسن ولد لسنتین بقیتا من خلافۃ عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ بالاتفاق وکانت امہ خیرۃ مولاۃ ام المؤمنین ام سلمۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فکانت ام سلمۃ تخرج الحسن الی الصحابۃ یبارکون علیہ واخرجتہ الی عمر فدعا لہ اللہم فقہہ فی الدین وحببہ الی الناس ذکرہ الحافظ المزی فی التہذیب واخرجہ العسکری فی کتاب المواعظ بسندہ وذکر الحافظ المزی ان الحسن حضر یوم الدار حین قتل عثمان وعمرہ حینئذ اربع عشرۃ سنۃ ومن المعلوم انہ من حین بلغ سبع سنین امر بالصلوۃ فکان یحضر الجماعۃ ویصلی خلف عثمان الی ان قتل عثمان وعلی اذ ذاک بالمدینۃ فانہ لم یخرج منہا الی الکوفۃ الا بعد قتل عثمان فکیف یستنکر سماعہ منہ وہو یجتمع بہ کل یوم فی المسجد خمس مرآت من حین میز الی ان بلغ اربع عشرۃ سنۃ وزیادۃ علی ذلک وذکر الحافظ زین العراقی فی شرح الترمذی انہ قال الحافظ ابو زرعۃ کان الحسن البصری یوم بویع لعلی ابن اربع عشرۃ سنۃ ورای علیا بالمدینۃ ثم خرج علی الی البصرۃ والکوفۃ ولم یلقہ الحسن بعد ذلک وقال الحسن رایت الزبیر یبایع علیا انتہی کلام العراقی قال الامام السیوطی ففی ہذا القدر کفایۃ ویحمل قول النافین الروایۃ عنہ علی ما بعد خروج علی من المدینۃ۔ الوجہ الثالث ورد عن الحسن البصری ما یدل علی سماعہ منہ فقد اورد المزی فی التہذیب بسندہ الی موسی بن عبید قال سألت الحسن فقلت یا ابا سعید انک تقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانک لم تدرکہ فقال یا ابن اخی کل شیء سمعتنی اقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فہو عن علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ غیر انی فی زمان لا استطیع ان اذکر علیا وکان الحسن حینئذ فی عمل الحجاج ثم قال ای الامام السیوطی ونذکر ما وقع لنا من روایۃ الحسن البصری عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ فساق عشرۃ احادیث مسندۃ من روایۃ الحسن عن علی ثم قال فی آخرہا قال الحافظ ابن حجر وقع فی مسند ابی یعلی قال حدثنا جویریۃ ابن اشرس اخبرنا عقبۃ بن ابی الصہباء الباہلی قال سمعت الحسن یقول سمعت علیا یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مثل امتی مثل المطر الحدیث قال محمد بن حسن الصیرفی شیخ شیوخنا ہذا نص صریح فی سماع الحسن من علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورجالہ ثقات وجویریۃ وثقہ ابن حبان وعقبۃ وثقہ احمد بن حنبل و ابن معین انتہی ما ذکرہ الحافظ السیوطی مختصرا قال الشیخ صفی الدین القشاشی فی کتابہ السمط المجید فاذا صح سماع الحسن عن علی بالنص الصحیح لم یبق مجال لانکارہ اصلا وما نقلہ السخاوی عن الحافظ ابن حجر من نفیہ لسماعہ فمعارض بما نقلہ السیوطی عن الحافظ ابن حجر ایضا من اثباتہ لسماعہ وترجیحہ لہ فی اطراف المختارۃ کما مر فاثباتہ سماعہ مقدم علی نفیہ لہ والحسن وان قالوا انہ کان یدلس لکنہ ثقۃ قال الحافظ ابن حجر فی تقریب التہذیب الحسن البصری ثقۃ فقیہ فاضل مشہور وکان یرسل کثیرا ویدلس وہو راس الطبقۃ الثالثۃ مات سنۃ عشر ومائۃ وقد قارب التسعین انتہی ومن المقرر ان المدلس الثقۃ اذا عبر فی روایۃ عن شیخہ بصیغۃ صریحۃ فی السماع کسمعت وحدثنی فروایتہ مقبولۃ واسنادہ متصل فروایۃ الحسن فی الحدیث المذکور مقبولۃ واسنادہ متصل لکونہ ثقۃ صرح بلفظ سمعت فلما صح السماع بمثل ہذا النص الصریح ثبت ما اثبتہ الصوفیۃ من اخذہ بخرقۃ الطریقۃ عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وزال الاعتراض

المعترضين من اصله فان قلت ماذكرتموه منقولا عن الحافظ السيوطي وغيره فانما يثبت اللقي والسماع واما لبس الخرقة وتلقين
الذكر والمصافحة فلا فاين هذا من ذاك قلت قد ذكر في اول الكلام ان من خدش في طريق الخرقة من المتاخرين مستمسكه
في ذلك عدم سماع الحسن عن علي رضي الله تعالى عنه بناء على انكار جماعة من الحفاظ سماعه ولم يقيموا دليلا على نفي اللبس غير انكار
السماع فاذا صح السماع وثبت لم يبق للخادش النافي متمسك في الخدش ومعنا مقدمة معلومة مشهورة هي ان لبس الخرقة
من طريق الحسن البصري قد رواه جماعة من اكابر اهل الله وفيهم من هو جامع بين الفقه والتصوف والحديث كالاستاذ
عبد الكريم بن هوازن القشيري وغوث الثقلين محي الدين عبد القادر الجيلاني والشيخ عبد القاهر بن عبد الله السهروردي
وابن اخيه الشيخ شهاب الدين عمر بن محمد بن عبد الله السهروردي صاحب عوارف المعارف وغيرهم ممن هو مقبول ثقة عند الفريقين
فاذا انتفى سبب الخدش وقد رواه من هو ثقة مقبول ظهر ثبوت ماذكره الصوفية وان سنده متصل مرفوع انتهى ما افاده الصفي
القشاشي مختصرا فليتدبر واما قول السخاوي ناقلا عن شيخه ولم يرد في حديث صحيح ولا حسن ولا ضعيف ان النبي صلى الله عليه وسلم البس
الخرقة على الصورة المتعارفة بين الصوفية لاحد من اصحابه الى آخره فليس فيه الا نفي ورود الكيفية المخصوصة المتعارفة بينهم وذلك غير قادح اذ لا يلزم من نفي ذلك
نفي اصل الالباس بغير تلك الكيفية وهو ظاهر الا ترى ان الشيخ شهاب الدين السهروردي قدس سره قد قال في العوارف ولا خفاء
ان لبس الخرقة على الهيئة التي يعتمدها الشيوخ في هذا الزمان لم يكن في زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم وهذه الهيئة والاجتماع
لها والاعتداد بها من استحسان الشيوخ انتهى هذا مع انه قد ثبت تعدد الالباس منه صلى الله عليه وسلم بكيفيات مختلفة فانه
البس عليا وابن عوف العمامة وارخى للاول طرفها وللثاني طرفيها وكل منهما كيفية والبس غيرهما الكساء والخميصة والانبجانية
والجبة وغير ذلك وكذلك ثبت الباسه للصغير وللكبير والذكر والانثى والمفرد والجمع كما سياتي سرد تلك الاحاديث فهو دليل على ان
الامر فيه توسع وليس محصورا في كيفية خاصة ولا في ثوب خاص ووجهه ان المقصود بالالباس هو التشريف وايصال التبرك و
ذلك يحصل بالالباس على اي وجه كان من غير اختصاص بكيفية دون كيفية فظهر ان ما اعتاده المشايخ الصوفية من الباس
الخرقة على هيئة معهودة ليس خارجا من اتباع السنة لاطلاق الشارع بعموم الكيفيات فليتدبر والله اعلم وعلمه احكم والاحاديث
الواردة في اصل الالباس منها حديث ام خالد قال العارف الشهاب السهروردي في عوارفه واصل لبس الخرقة من السنة هذا الحديث
انتهى وهو حديث الصحيحين اخرجه البخاري ومسلم عن ام خالد رضي الله تعالى عنها قالت اتى رسول الله صلى الله عليه وسلم
بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة فقال من ترون نكسو الخميصة فسكت القوم قال ائتوني بام خالد فاتي بها تحمل فاخذ الخميصة
بيده فالبسها وقال ابلي واخلقي وكان فيها علم اخضر واصفر فقال يا ام خالد هذا سناه وسناه بالحبشية يعني حسن فكلمها عليه
السلام بلغة الحبشة لولادتها بها ومنها حديث عبد الرحمن بن عوف قال الحافظ السيوطي وقد استنبطت للخرقة اصلا اوضح
مما تقدم وهو ما اخرجه البيهقي في شعب الايمان من طريق عطاء الخراساني ان رجلا اتى ابن عمر فساله عن ارخاء طرف العمامة
فقال له عبد الله ان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث سرية وامر عليها عبد الرحمن عوف وعقد لواء وعلى عبد الرحمن بن عوف
عمامة من كرابيس مصبوغة بسواد فدعاه رسول الله صلى الله عليه وسلم فحل عمامته ثم عممه بيده وافضل موضع اربع اصابع او نحو
ذلك فقال هكذا فاعتم فانه احسن واجمل واخرج ابوداؤد والبيهقي عن عبد الرحمن بن عوف قال عممني رسول الله صلى الله عليه

www.maktabah.org

وسلم فسدلها بين يدي ومن خلفي فالاستدلال بهذا الالباس الخرقة انسب انتهى زاد السيوطي في حاشية على سنن ابو داود وجه او صحيحة هذا ان الصوفية انما يكسون من يلبسون طاقا لاثوبا عاما لجميع البدن وان لبس الخرقة فيه نوع من المبالغة وام خالد كانت صغيرة لاتصلح للمبالغة بخلاف حديث عبد الرحمن بن عوف انتهى ومنها حديث علي رضي الله تعالى عنه قال الشيخ صفي الدين القشاشي في السمط المجيد والاختيار ان الاستدلال بحديث علي انسب من الاستدلال بحديث عبد الرحمن بن عوف لان السلاسل لاتنتهي الى ابن عوف وانما تتصل بعلي وهو ما قال السيوطي في جامعه الكبير معزوا الى ابن ابي شيبة والطيالسي وابن منيع والبيهقي عن علي رضي الله تعالى عنه قال عممني رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم غدير خم بعمامة فسدلها خلفي وفي لفظ فسدل طرفها على منكبي ثم قال ان الله امدني يوم بدر وحنين بملائكة يعتمون هذه العمة وقال ان العمامة حاجزة بين الكفر والايمان وفي لفظ بين المسلمين والمشركين الحديث وقال معزوا الى ابن شاذان في مشيخته عن علي رضي الله تعالى عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم عممه بيده فذنب العمامة من ورائه ومن بين يديه ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم ادبر فادبر ثم قال اقبل على اصحابه فقال النبي صلى الله عليه وسلم هكذا يكون تيجان الملائكة انتهى وقال السيوطي ايضا في فتاواه الفقهية في باب اللباس اخرج الطبراني عن عبد الله بن بسر قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم عليا الى خيبر فعممه بعمامة سوداء ثم ارسلها من ورائه او قال على كتفه اليسرى انتهى وقال في فتاواه التفسيرية في سورة آل عمران ان هذا الحديث رواه الطبراني في معجمه الكبير واسناده حسن انتهى ومنها حديث ابن عباس وهو ما اخرجه الترمذي وحسنه عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم للعباس اذا كان غداة الاثنين فأتني انت وولدك حتى ادعو لهم بدعوة ينفعك الله بها وولدك فغدا وغدونا معه والبسنا كساء ثم قال اللهم اغفر للعباس وولده مغفرة ظاهرة وباطنة لاتغادر ذنبا اللهم احفظه في ولده ومنها ما ذكره شيخ شيخنا محمد بن عبد الرحمن الفارسي في فهرسته قال فقد جاء ان صاحب دومة الجندل اهدى اليه صلى الله عليه وسلم جبة من سندس فجعل الصحابة يتعجبون منها فوهبها لعمر ولما جاءه عكرمة بن ابي جهل يوم الفتح رمى اليه رداءه والبس كعب بن زهير بردته بما انشد قصيدته وكسى معاوية ثوبه في يوم ثم في يوم آخر ازاره ثم في يوم آخر رداءه وامثال ذلك كثير انتهى وقال الشيخ ابن حجر المكي في فهرسته الصغير انه ذكر العلامة لسان العارفين احمد بن ابي بكر الصديقي في كتابه تلخيص القواعد الموفية في فضل خرقة الصوفية ما حاصله وقد صح ان جبرئيل البس النبي صلى الله عليه وسلم وهو البس جمعا من الصحابة كابي بكر وعمر وعثمان وعلي وبلال وعمار وصهيب وحذيفة ومعاوية وعائشة وحفصة وسودة وام خالد وغيرهم انتهى وقال ايضا في فهرسته ما محصله ولم يزل العلماء العاملون مستمرين على لبس الخرقة والباسها من زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم الى الآن ولاشك ان سند تلقين الذكر واخذ العهد ولبس الخرقة بحكم سند الحديث الشريف من انه تارة يكون صحيحا او حسنا او ضعيفا او موضوعا وبعض اسانيد لبس الخرقة فيها مقال لانها لاتخلو عن مجهول او انقطاع وكذلك التلقين واخذ العهد لكن كل اسانيدها ليست كذلك ولئن سلم فالامر كما ذكره ابن صلاح حيث قال وليس بقادح فيما اوردناه كون لبس الخرقة متصلا الى منتهاه على شرط اصحاب الحديث في الاسانيد فان المراد ما تحصل به البركة والفائدة باتصالها بجماعة من السادة الصالحين انتهى قال الشيخ شهاب الدين السهروردي قدس سره في عوارفه ان لبس الخرقة مزيد ارتباط بين الشيخ والمريد وتحكم من المريد للشيخ في نفسه والتحكم شائع في الشرع لمصلحة دنياوية فكيف ينكر هذا فيلبسه

الخرقة اظهار للتصرف فيه فيكون لبس الخرقة علامة للتفويض والتسليم ودخوله فی حکم الشیخ ودخوله فی حکم الله تعالیٰ وحکم رسوله احیاء سنة المبایعة مع رسول الله صلی الله علیه وسلم وید الشیخ فی الباس الخرقة تنوب مناب ید رسول الله صلی الله علیه وسلم قال وقد رأینا من المشائخ من لا یلبس الخرقة ویسلک من غیر لبسها ویکتفی بالصحبة وکان طبقة من السلف الصالحین لا یعرفون لبس الخرقة ولا یلبسونها للمرید فمن یلبسها فله مقصد صحیح واصل من السنة وشاهد فی الشرع ومن لم یلبسها فله رایه وکل تصاریف المشائخ محمولة علی السداد والصواب ولا یخلوعن نیة صالحة انتهی قال الشیخ ابن حجر المکی فی فهرسته ایضا ولا یشترط فی لبس الخرقة ان تکون للشیخ ولا من لباسه بل برکتها المعتبرة تحصیل بوضعه لها بیده الطاهرة علی راس المرید او بدنه وینبغی للمرید ان لا یدیم لبسها لانه تعنی حینئذ وتفوت برکتها بفنائها بل یلبسها فی نحو الجمعة والعیدین لا غیر وینبغی له ان یقبل بعد الباس الشیخ ایاه راس الشیخ او یده او رجله اقتداء بفعل الصحابة فقد قبل عبد الله بن السائب راس النبی صلی الله علیه وسلم وکعب بن مالک یده وآخر رجله وقال الشیخ فی فهرسته ایضا وقد سمعت عن بعض المشائخ انه جمع آیات العهد التی فی القران وکان یتلوها عند اخذ العهد علی المرید لکونها مذکرة ومحذرة وزاجرة ومن جملتها یا ایها الذین آمنوا اوفوا بالعقود واوفوا بالعهد الله اذا عاهدتم ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم الآیات ثم یقول الشیخ مخاطبا لتلمیذه اجاهدک علی التوبة الخالصة الله تعالیٰ وعلی دوام ذکر الله تعالیٰ بظاهرک وباطنک وسرک وعلانیتک وعلی القیام بقواعد الاسلام التی بنی علیها الاسلام شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله وان تقیم الصلوة وتوتی الزکوة وتصوم رمضان وتحج البیت ان استطعت الیه سبیلا وان تبالغ فی القیام بحق جارک لا تحصل له بائقة من بوائقک وان یسلم المسلمون من لسانک ویدک وکل ایصد عنک من السوء وعلی ان تکون من الاخلاق الکریمة بالمحل الاعلی کاطعام الطعام وصلة الارحام واقراء السلام وان لا یراک مولاک حیث نهاک ولا یفقدک حیث امرک ثم یقول اللهم اجعل هذه الایادی متصلة بحبلک المنیع الذی لا ینقطع محصنة بحصنک الحصین الذی لا ینصدع واجعل هذا العهد مقربا الیک یثبت الله الذین آمنوا بالقول الثابت فی الحیوة الدنیا وفی الآخرة تجمعنا الکتاب والسنة وتفرقنا الضلالة والبدعة وحسبنا الله ونعم الوکیل انتهی **وصل** اقول بلغ لنا اتصال فی لبس الخرقة بحسن البصری من جهة طریقة غوث الثقلین حجة الحق علی الخلایق الشیخ محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس سره وبحسن البصری من جهة طریقة جمال الاسلام ابی القاسم عبد الکریم بن هوازن القشیری النیشاپوری قدس سره وبه وباویس القرنی من جهة شیخ الشیوخ شهاب الدین عمر بن محمد بن عبد الله السهروردی قدس سره وبحسن البصری من جهة الطریقة الرفاعیة وایضا بحسن البصری من جهة الطریقة الچشتیة وایضا بحسن البصری من جهة الطریقة المدینیة وایضا به باویس من جهة الطریقة الاحمدیة المنسوبة الی سیدی احمد البدوی المنشعبة من الطریقة المدینیة وایضا بحسن من جهة الطریقة الحاتمیة وبالسیدین الشریفین الحسن والحسین رضی الله تعالیٰ عنهما من جهة الطریقة الشاذلیة ووصل الی نسبة الخرقة فی الطریقة الخضریة وایضا فی الطریقة المحمدیة المنسوبة الی سیدنا محمد النبی الکریم صلی الله علیه وسلم ووصل الی نسبة تلقین الذکر مسلسلة بالاجازة الخاصة والعامة ونسبة الصحبة ایضا وبکمیل بن زیاد من جهة الشیخ نجم الدین الکبری کما سنذکره فی الطریقة الکبرویة و باویس القرنی من جهة قطب الاقطاب بهاء الحق والدین النقشبند وبالسندین فی الطریقة الاولیسة مسلسلا اما الاتصال فی

لبسها بحسن البصری من جهة الطریقة القادریة المنسوبة الی غوث الثقلین قدس سره بالاسانید المتعددة السند الاول من قطب الاقطاب مرشد الشیخ والشاب عالم مناہج الحدوث الی سرادقات القدم معلم ارقام فصوص الحکم مجلی غوامض اسرار النصوص مظہر سرائر اطوار الخصوص راقی درجات شواہق الملکوت مفتاح کنوز لطائف الجبروت شاہد مشهد عروة سنام اللاہوت القائم بالعبودیة الخالصة للمعبود الباری قبلتنا الشیخ محمد مسعود الپشاوری قدس سره وقدس سنی کونیة ومن ہذا السند لنا نسبة تلقین الذکر والصحبة فی الطریقة العلیة القادریة الی النبی صلی اللہ علیه وسلم مع اجازة التلقین وہو اخذہا من الغوث الاکمل قدوة المشائخ مجمع الطرق الالٰہیة جامع البحرین مکمن النورین محمد سعید اللاہوری قدس سره وہو من العالم الربانی السید محمود بن السید علی الشیخانی الشافعی المدنی وہو من شیخه عبد الرزاق وہو قبله من والده السید شرف الدین والشیخ شرف الدین عن عمه السید السند الشیخ جلال الدین وہو عن عمه السید السند الشیخ شهاب الدین احمد وہو عن اخیه وشقیقه الشیخ جمال الدین عبد اللہ وہو عن عمه السید السند الشیخ الشمس ابو الوفاء وہو عن اخیه شقیقه السید السند الشیخ شهاب الدین احمد وہو عن والده السید السند الشیخ قاسم وہو عن ابن عمه السید السند الشیخ عبد الباسط وہو عن والده السید السند الشیخ شهاب الدین ابی العباس احمد وہو عن والده السید السید الشیخ بدر الدین الحسن وہو عن والده السید السند الشیخ علاء الدین وہو عن والده السید السند الشیخ شرف الدین یحیی وہو عن والده السید السند قاضی القضاة عماد الدین ابی صالح نصر وہو عن والده وقدوته وبرکته ووسیلته الی اللہ تعالیٰ السید السند الشیخ عبد الرزاق وہو عن والده وشیخه وقدوته الی اللہ تعالیٰ سیدنا وشیخنا وولینا وقدوتنا وامامنا ومرشدنا وہادینا ومهدینا الی اللہ حجة الحق علی الخلائق ابی محمد محی السنة والحق والدین الشیخ عبد القادر الجیلانی قدس اللہ روحه ونور ضریحه وہو عن الشیخ ابی سعید المبارک بن علی المخرمی بالضم والفتح والکسر الراء المهملة المشددة منسوب الی المخرمة محلة ببغداد فیها نزل بعض ولد ابن المخرم فنسب الیه قال سیدی الشیخ عبد القادر جاءنی ابو سعید المبارک وقال لا بد ان تلبس منی خرقة والبس منک خرقة متبرک کل منا بالآخر ولبست منه خرقة ولبس منی خرقة و شیخهما فی الخرقة الشیخ ابو الحسن علی بن احمد بن یوسف الهکاری الکردی القرشی وہو عن شیخ الشیخ ابی الفرح محمد بن عبد اللہ الطرسوسی وہو عن الشیخ ابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز بن الحارث التمیمی وہو عن والده عبد العزیز بن الحارث التمیمی وہو عن الشیخ ابی بکر محمد الشبلی وہو عن الشیخ ابی القاسم بن محمد بن الجنید القواریری البغدادی الزجاج لقب بذلک لان اباه کان یبیع الزجاج ولذلک یقال له القواریری واصله من نهاوند ومولده ومنشاره بالعراق توفی ببغداد سنة ثمان وتسعین ومائتین وہو عن خاله الشیخ ابی الحسن السری بن المُغَلَّس السقطی وہو عن الشیخ ابی محفوظ معروف بن فیروز الکرخی وہو عن الشیخ داؤد الطائی وہو عن الشیخ حبیب العجمی وعن الشیخ حسن البصری وہو عن الشیخ الامام والاسد الضرغام زوج البتول واخ الرسول علی بن ابیطالب رضی اللہ تعالیٰ عنه وکرم وجهه وہو عن ابن عمه سید المرسلین وقاید رکب الانبیاء والمرسلین محمد المصطفی صلی اللہ علیه وسلم وعلی آله واصحابه ومن تبعهم اجمعین والحمد للہ رب العالمین والسند الثانی لاتصال نسبة الخرقة فی الطریقة القادریة مع اجازة الطریقة القادریة من شیخنا ومولانا عبد القادر بن ابی بکر الصدیقی مفتی الحنفیة بمکة رحمه اللہ تعالیٰ وافاض علینا من برکاته وہو لبسها من ید شیخه ابی البقا حسن علی العجیمی المکی الحنفی وہو لبسها من ید شیخه العارف باللہ صفی الدین احمد بن محمد القشاشی المدنی وہو لبسها عن والده الشیخ محمد بن یونس بن احمد الدجانی المقدسی ثم الیمنی وہو لبسها عن شیخه العارف باللہ تعالیٰ

شجاع الدين عمر بن احمد جبرئيل وهو لبسها عن شيخه العارف بالله تعالى عبد القادر بن الجنيد من احمد وهو لبسها عن ابيه الجنيد بن احمد وهو لبسها عن ابيه الشيخ احمد بن موسى المشرع وهو لبسها عن الشيخ اسمعيل بن الصديق الجبرتي وهو لبسها عن الشيخ محمد المزجاجي و هو لبسها عن قطب وقته وغوث زمانه شرف الدين ابي المعروف اسمعيل بن ابراهيم بن عبد الصمد الجبرتي القرشي الهاشمي العقيلي الصوفي اليمني الزبيدي قدس سره وهو لبسها من يد شيخه سراج الدين ابي بكر بن محمد بن ابراهيم السلامي الشهير بالسراج الصوفي وهو لبسها من يد شيخه محي الدين احمد بن محمد بن احمد بن عبد الله بن يوسف الاسدي وهو لبسها من يد شيخه فخر الدين ابي بكر محمد بن علي بن نعيم وهو لبسها من يد شيخه ابي احمد محمد بن احمد بن عبد الله بن يوسف وهو لبسها من يد والده ابي محمد احمد بن عبد الله وهو لبسها من يد والده الشيخ عبد الله بن يوسف وهو من يد شيخه عبد الله بن قاسم بن زريه وهو لبسها من يد شيخه ولي الله ابي محمد عبد الله بن علي الاسدي وهو لبسها من يد شيخه قطب الاقطاب الغوث الفرد محي الدين عبد القادر الجيلاني قدس سره وهو لبسها من يد الشيخ ابي سعيد المبارك المخزمي وهو لبسها من يد الشيخ ابي الحسن على الهكاري وهو لبسها من يد الشيخ ابي الفرح محمد الطرسوسي وهو لبسها من يد الشيخ ابي الفضل عبد الواحد بن عبد العزيز التيمي وهو لبسها من يد الاستاذ ابي بكر محمد الشبلي وهو لبسها من يد سيد الطائفة ابي القاسم الجنيد البغدادي وهو لبسها من يد خاله الشيخ سري السقطي وهو لبسها من يد الشيخ معروف الكرخي وهو لبسها من يد الاستاذ داؤد الطائي وهو لبسها من يد الشيخ حبيب العجمي وهو لبسها من يد الحسن البصري وهو لبسها من يد الشيخ حبيب العجمي وهو لبسها من امير المومنين علي ابن ابي طالب كرم الله وجهه الله تعالى وجهه وهو لبسها من يد سيد الاولين والآخرين محمد النبي الكريم صلے الله عليه وسلم وعلى آله واصحابه اجمعين وهو صلے الله عليه وسلم لبس من رب العالمين بواسطة الروح الامين والحمد لله رب العالمين وقال شيخ شيخنا محمد بن سليمان المغربي ان للمعروف الكرخي قدس سره في لبس الخرقة نسبة اخرى غير ما سبق فانه لبسها عن الامام علي الرضاء وهو لبسها عن ابيه موسى الكاظم وهو لبسها من ابيه جعفر الصادق وهو لبسها عن ابيه محمد الباقر وهو لبسها عن ابيه زين العابدين وهو لبسها عن ابيه الحسين الشهيد وهو لبسها عن ابيه سيدنا علي المرتضى رضي الله تعالے عنهم اجمعين وهو لبسها من يد المصطفى صلے الله عليه وسلم انتهى ما ذكره الشيخ محمد بن سليمان **السند الثالث** لاتصال الخرقة بهذا السند الى القطب شرف الدين اسمعيل بن ابراهيم الجبرتي بلباسه لها من جمال الدين محمد بن ابي بكر الضجاعي بضم الضاد المعجمة و كسرها الزبيدي بلباسه لها من الحافظ برهان الدين ابراهيم بن عمر بن علے العلوي الزبيدي بلباسه لها من الامام جمال الدين عبد الحميد بن عبد الرحمن بن الحميد بن كوبح الآتشگاهے بلباسه لها من نجم الدين عبد الله بن محمد الاصفهاني بلباسه لها من عز الدين احمد بن ابراهيم الواسطي بلباسه لها من الشيخ الاكبر محي الدين محمد بن علي ابن العربي بلباسه لها من يد الشيخ جمال الدين يونس بن يحيى بن ابي البركات الهاشمي العباسي بمكة المعظمة تجاه الركن اليماني بالمسجد الحرام سنة تسع وتسعين وخمسمائة بلباسه لها من يد القطب الرباني محي الدين عبد القادر الجيلاني قدس الله تعالى سره واسرارهم اجمعين ونفعنا بهم آمين **السند الرابع** لاتصال نسبة الخرقة وهو بالسند الثاني الى الصفي احمد القشاشي وهو لبسها من يد شيخه العارف بالله تعالى ابي المواهب احمد بن علي الشناوي بلباسه لها من يد ابيه العارف بالله علي بن عبد القدوس بلباسه لها من يد ابيه عبد القدوس بلباسه لها من يد الشيخ عبد الوهاب احمد الشعراني ويقال له شراوي العلوي من ذرية محمد بن الحنيفة بلباسه لها من يد الحافظ جلال الدين

السيوطی وہو لبسہا من ید الشیخ کمال الدین محمد بن المعروف بابن امام الکاملیۃ وہو لبسہا من الشمس محمد بن محمد بن الجزری وہو لبسہا من الزین ابی حفص بن عمر بن الحسین بن امیلۃ المراغی وہو لبسہا من العز احمد بن ابراہیم الفاروقی وہو لبسہا من الشیخ الاکبر محی الدین ابن العربی قدس سرہ بسندہ المتقدم واما اتصال نسبۃ الخرقۃ بالامام حسن البصری من جہۃ الطریقۃ القشیریۃ بجمال الاسلام ابی القاسم ابراہیم عبد الکریم من ہوازن القشیری النیساپوری قدس سرہ باسانید خمسۃ فالاول والثانی بسندیہ الثانی والثالث المتقدمین فی الطریقۃ القادریۃ الی القطب شرف الدین اسمٰعیل بن ابراہیم الجبرتی وہو لبسہا من جمال الدین محمد بن ابی بکر الضجاعی وہو لبسہا من الحافظ برہان الدین ابراہیم بن عمر بن علی العلوی الزبیدی وہو من الشہاب ابی العباس احمد بن موفق الدین منصور الشماخی السعدی وہو من ابیہ موفق الدین وہو من الحافظ جمال الدین بن مشدد وہو من ابی احمد جبیفر بن عبد اللہ بن سیدبونہ الخزاعی وہو من شیخ الشیوخ القطب الکبیر الشیخ ابی مدین شعیب بن الحسن المغربی الاشبلی ثم البجانی وہو من الشیخ ابی الحسن علی بن حرزہم وہو من فخر المغرب الامام القاضی ابی بکر محمد بن عبد اللہ بن العربی المعافری الاندلسی وہو من حجۃ الاسلام ابی حامد محمد بن محمد الغزالی الطوسی وقد لقیہ ببغداد وہو من امام الحرمین ابی المعالی عبد الملک بن رکن الاسلام ابی محمد عبد اللہ بن یوسف الجوینی وہو من جمال الاسلام ابی القاسم عبد الکریم بن ہوازن القشیری النیشاپوری قدس سرہ وہو اخذ الخرقۃ من ابی علی الدقاق وہو اخذہا من ابی القاسم ابراہیم بن محمد بن حمویہ النصرآبادی وہو اخذہا من الاستاذ ابی بکر الشبلی وہو اخذہا من سید الطائفۃ الجنید البغدادی قدس بسندہ السابق من جہۃ الامام الحسن البصری عن علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم السند الثالث والرابع وہما عالیان یبلغ الی نسبۃ الخرقۃ بہذین السندین الی الحافظ برہان ابراہیم العلوی وہو اخذہا من تقی الدین الشعبی وہو من احمد بن موسی الحموی وہو من امین الدین ابی الیمن بن عساکر وہو من الشیخ تقی الدین ابی عمرو عثمان بن عبد الرحمن شہرزوری المعروف بابن الصلاح قال الحافظ جلال الدین السیوطی فی زاد المسیر قال ابن صلاح ولی فی الخرقۃ اسناد عال جدا وہو انہ البسنی الخرقۃ ابو الحسن المؤید بن محمد الطوسی قال اخذت الخرقۃ من ابی الاسعد ہبۃ الرحمن بن عبد الواحد بن ابی القاسم القشیری قال اخذت الخرقۃ من جدی الاستاذ ابی القاسم عبد الکریم بن ہوازن القشیری ثم ساق ابن الصلاح السند المتقدم الی الحسن البصری وہو اخذہا عن علی بن ابی طالب قال اخذہا عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انتہی ما ذکرہ ابن الصلاح السند الخامس وہو اعلےٰ من الاربعۃ المذکورۃ وذلک لانہ یبلغ الی اتصال نسبۃ الخرقۃ بالسند الرابع المتقدم فی طریقۃ القادریۃ الی الحافظ جلال الدین السیوطی قال السیوطی فی زاد المسیر قلت اخبرنی بہذا الطریق عالیا محمد بن مقبل اجازۃ عن الصلاح بن ابی عمر عن الفخر بن البخاری عن المؤید الطوسی انتہی واما اتصال نسبۃ الخرقۃ بالامام الحسن البصری وبالامام اویس القرنی من جہۃ الطریقۃ السہروردیۃ مسلسلا بسندین السند الاول یبلغ الی نسبتہما من الشیخ العارف باللہ عبد القادر بن ابی بکر الصدیق مفتی مکۃ المعظمۃ وہو لبسہا من ید شیخہ الشیخ ابی البقاء حسن بن علی العجمی المکی وہو لبسہا من ید العارف باللہ تعالیٰ صفی الدین احمد بن محمد القشاشی المدنی وہو لبسہا من ید شیخہ ابی المواہب احمد بن علی القرشی العباسی الشناوی وہو لبسہا من والدہ علی بن عبد القدوس الشناوی وہو لبسہا من ید الشیخ عبد الوہاب بن احمد الشعرانی

وهو لبسها من يد شيخ الاسلام القاضي زين الدين زكريا بن محمد الانصاري وهو لبسها من الشيخ شهاب الدين احمد بن الفقيه
علي بن محمد الدمياطي الشهير بالزلباني وهو لبسها من الشيخ زين الدين ابي بكر بن محمد الخوافي صاحب الوصايا القدسية وهو
لبسها من الشيخ زين الدين عبد الرحمن بن محمد بن عبد الرحمن بن عبد السلام القرشي البشبيشي ثم القاهري وهو لبسها من الشيخ
ابي المحاسن جمال الدين يوسف بن عبد الله الكوراني العجمي محيي طريقة الجنيد بمصر بعد اندراسها وهو لبسها من شيخه الفقيه
حسن التستري والشيخ نجم الدين محمود بن سعد الله الاصفهاني بلباس اولهما عن ثانيهما وكذا عن الشيخ بدر الدين محمود الطوسي بلبسها اي
الاصفهاني والطوسي عن الشيخ نور الدين عبد الصمد النطنزي وهو لبسها عن الشيخ نجيب الدين علي بن بزغش الشيرازي وهو لبسها عن شيخ
الشيوخ شهاب عمر بن محمد عبد الله السهروردي قدس الله سره واسرارهم وهو لبسها عن عم الشيخ ضياء الدين ابي النجيب عبد القاهر بن عبد الله بن محمد بن عبد الله
سعد السهروردي وهو لبسها عن عمه الشيخ وجيه الدين ابي حفص عمر بن المعروف بعَمُّوَيَه السهروردي وهو لبسها عن والده الشيخ المعمر محمد عمويه
بن عبد الله بن سعد السهروردي وهو من الشيخ اخي فرج الزنجاني كليهما بيد احدهما مشاركة ليد الآخر بلباس الاول وهو
ابوه عمويه من الشيخ ابي العباس احمد الاسود الدينوري وهو لبسها من الشيخ ابي علي ممشاد الدينوري وبلباس الثاني وهو الفرج
الزنجاني من الشيخ ابي العباس النهاوندي وهو لبسها من شيخ مشايخ وقته ابي عبد الله محمد بن الخفيف الشيرازي
وهو لبسها من الشيخ ابي محمد رويم بن احمد البغدادي بلبسهما اي ممشاد ورويم من سيد الطائفة ابي القاسم الجنيد البغدادي
قدس سره بسنده السابق الى الحسن البصري عن علي بن ابي طالب عن النبي صلى الله عليه وسلم واخذ رويم ايضا عن الشيخ
ابي محمد جعفر الحذاء عن ابي عمرو الاصطخري عن ابي تراب عسكر بن حصين النخشبي عن حاتم الاصم عن ابي علي شقيق بن علي
بن ابراهيم البلخي عن ابي اسحق ابراهيم بن ادهم بن منصور البلخي الخراساني العجلي وقيل التميمي عن شيوخه الاربعة سفيان
الثوري والفضيل بن عياض ومالك بن دينار وموسى بن يزيد الراعي فالاول والثاني عن منصور بن المعتمر وهو عن
ابراهيم بن يزيد النخعي وهو عن علقمة بن قيس وهو عن صاحب النعلين عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه والثالث
عن ابي مسلم الخولاني وهو عن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه والرابع عن سيد التابعين اويس القرني وهو عن
عمر بن الخطاب وعلي بن ابي طالب رضي الله تعالى عنهما وهما وابن مسعود عن سيد الكل في الكل محمد النبي الكريم الامي
عليه الصلوة والسلام فللطريقة السهروردية من هذا الوجه اتصال بالاويسية ولها ايضا اتصال بالطريقة القادرية وذلك
لان الشيخ شهاب الدين عمر السهروردي اخذ الطريقة عن الشيخ محي الدين عبد القادر الجيلاني قدس سرهما صرح به غير واحد
من المشايخ الكرام منهم الشيخ صفي الدين القشاشي في السمط المجيد ولها ايضا وصلة الى سيدنا ابي بكر الصديق رضي الله تعالى
عنه من وجهين الاول انها من جهة الجنيد قدس سره الى سيدنا جعفر الصادق رضي الله تعالى عنه كما في الطريقة القادرية والثاني
ما ذكره شيخ شيوخنا محمد بن عبد الرحمن بن عبد القادر المغربي الفاسي في فهرسته المسماة بالمنح البادية في الاسانيد العالية ولفظه بعد ما
بعد ما ساق السند الى الشيخ المعمر محمد عمويه بن عبد الله بن سعد قال هو اخذها ايضا عن والده عبد الله عن والده سعد عن والده
الحسين عن والده القاسم عن والده النضر عن والده القاسم عن والده محمد عن والده عبد الله عن والده عبد الرحمن عن والده القاسم
عن والده محمد عن والده ابي بكر الصديق رضي الله تعالى عنه انتهى والسند الثاني وهو مسلسل بلباس الخرقة السهروردية وذلك

بانه بلغ الی لبسة الخرقة عن شیخنا عبد القادر مفتی مکة المعظمة وہو اخذہا عن شیخہ الشیخ حسن بن علی العجمی عن العارف باللہ تعالی صفی الدین احمد بن محمد المدنی القشاشی عن والدہ العارف باللہ تعالی محمد بن یونس الملقب بعبد النبی بن احمد الدجانی القشاشی وشیخہ ولی اللہ ابی المواہب احمد بن احمد الشناوی وہما عن السید السند صبغة اللہ بن روح اللہ عن الشیخ المعتمد وجیہ الدین العلوی عن السید محمد الغوث بن السید خطیر الدین الملقب بقطب العالم عن الامام مظہر النور الحاج الحصور لانہ ما تزوج ابدا وبلغ من العمر مائة وعشرین سنة عن الشیخ الکامل ابی الفتح ہدایة اللہ سرمست وہو اخذہا ولبسہا من الشیخ قاضن وہو من الشیخ رحمة اللہ وہو من الشیخ عمر وہو من الشیخ مردان وہو من الشیخ فخر الدین وہو من الشیخ الاجل حسین دہکرپوش معناہ لابس المرقعة وہو من الشیخ سلیمان دہکرپوش وہو من الشیخ تقی الدین وہو من الشیخ احمد الدمشقی وہو من الشیخ شہاب الدین السہروردی قدس سرہ بسندہ السابق واما لبسة الاتصال فی لبسة الخرقة بحسن البصری رضی اللہ تعالی عنہ من جہة الطریقة الرفاعیة فقد بلغ اتصالہا الینا مسلسلا بلبس الخرقة بثلثة اسانید السند الاول بالسند الثالث المتقدم فی الطریقة القادریة الی عز الدین احمد بن ابراہیم الفاروقی بلباسہ لہا عن ابیہ ابراہیم بن عمر بن الفرج وہو لبسہا عن ابیہ ابی حفص عمر بن الفرج وہو لبسہا عن شیخ الطریقت المقطب الفرد الشیخ ابی العباس احمد بن ابی الحسن علی بن احمد الرفاعی قدس سرہ وہو لبسہا من الشیخ علی القاری ومن الشیخ احمد الواسطی وہما لبساہا عن ابی الفضل بن کامخ من ابی علی علام بن ترکان وہو لبسہا من الشیخ علی البازیاری وہو لبسہا من الشیخ ملی العجمی بفتح المیم الاولی وسکون الثانیة وفتح اللام کما ضبط عبد الغفور اللاری فی حاشیة النفحات وہو لبسہا من الاستاذ ابی بکر الشبلی وہو لبسہا من سید الطائفة الجنید البغدادی بسندہ المعروف والسند الثانی والثالث وایضا اتصالہا فی ہذہ الطریقة مسلسلا بلبس الخرقة بالسندین الاولین للطریقة القشیریة الی الشیخ ابی احمد جعفر بن عبد اللہ بن السید بونة الخزاعی وہو من شیخ الطریقة ابی العباس احمد بن ابی الحسن علی بن احمد الرفاعی قدس سرہ بسندہ المتقدم وللطریقة الرفاعیة وصلة ایصال سیدنا ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ من غیر طریق الجنید قدس سرہ وذلک بطریق الروحانیة وہو ان الشیخ ابا العباس احمد الرفاعی اخذ الطریقة عن خالہ منصور البطائحی وہو عن سیدی ابی محمد الشنبکی وہو عن ابی بکر بن ہواری السروجی وہو عن روحانیة سیدی ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ واما لبسة اتصال الخرقة بحسن البصری من جہة الطریقة الچشتیة بسند واحد وذلک انہ قد حصل لی لبسة الخرقة عن قطب الاقطاب قبلتنا محمد مسعود الپشاوری عن مجمع البحرین مکمن النورین الغوث الحاج محمد سعید اللاہوری عن الشیخ سعد اللہ الوزیراباوی عن الامام الافخم والسند الاعظم السید آدم البنوری قدس اللہ تعالی سرہ وافاض علینا من برکاتہ عن قدوة المحققین عمدة الواصلین حجة اللہ تعالی فی العالمین ملجاء الاقطاب والنجباء ملاذ الافراد والبدلاء صاحب الولایة الاصلیة خازن الرحمة الالہیة الوارث الکامل المتکلم المحدث الامام الربانی والخلیفة الرحمانی امامنا وقبلتنا المجدد للالف الثانی الشیخ احمد بن الشیخ العارف باللہ عبد الاحد الفاروقی السرہندی الکابلی قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس وہو لبس الخرقة من ید ابیہ العارف الکامل عمدة الکاملین اسوة المحققین استاذ العلماء وملاذ الاتقیاء الجامع بین الشریعة والحقیقة الشیخ عبد الاحد قدس سرہ وہو لبسہا من قطب دائرة الولایة علم الہدی علامة الوری الکامل المکمل الشیخ رکن الدین وہو لبسہا من ابیہ شیخ الاسلام قطب الاقطاب الشیخ عبد القدوس وہو لبسہا من شیخہ وابیہ شیخ الاسلام

الشیخ محمد عارف وہو لبسہا من شیخہ وابیہ الشیخ احمد عبد الحق وہو لبسہا من شیخہ الشیخ جلال پانی پتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ترک پانی پتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ علاء الدین علی احمد صابر وہو لبسہا من شیخہ الشیخ فرید الحق والدین مسعود المشتہر بگنج شکر وہو لبسہا من شیخہ قطب الملۃ والدین خواجہ قطب الدین بختیار اوشی وہو لبسہا من شیخہ خواجہ معین الدین السنجری وہو لبسہا من شیخہ الشیخ عثمان الہارونی وہو من شیخہ الحاج شریف زندنی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ مودود چشتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ابی یوسف الچشتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ابی محمد الچشتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ابی اسحاق وہو لبسہا من شیخہ الشیخ علو الدہوری وہی لبسہا من شیخہ الشیخ ہبیرۃ البصری وہو لبسہا من شیخہ الشیخ حذیفۃ المرعشی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ سلطان البلخ ابراہیم الادہم وہو لبسہا من شیخہ الشیخ فضیل بن عیاض وہو لبسہا من شیخہ الشیخ عبد الواحد بن زید وہو لبسہا من شیخہ الشیخ الحسن البصری وہو لبسہا من شیخہ امیر المؤمنین وامام المسلمین علی المرتضی وہو لبسہا من حضرت الرسالۃ القدسیۃ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعلی آلہ وصحبہ اجمعین واما اتصال نسبۃ الخرقۃ بحسن البصری من جہۃ الطریقۃ المدینیۃ فبالسندین وہو الی اخذتہا سلسلا بالسند الثالث والرابع للطریقۃ القادریۃ فی نسبۃ الخرقۃ الی الشیخ الاکبر محی الدین ابن العربی الاندلسی قدس سرہ والغالب فی ہذین السندین نسبۃ الخرقۃ وہو صحب المشایخ الثلثۃ اعنی السدرانی وابا محمد المعرور وابا یعقوب الکومی وہم صحبوا الشیخ القطب الکبیر ابا مدین قدس سرہ قال الشیخ ابن حجر المکی فی فہرستہ الصغیری وہو لبسہا من الشیخ ابو مدین الخرقۃ عن الشیخ ابی یعز الملقب بیلنور ومعناہ بالزنانیۃ ذو النور وہی لغۃ لبعض المغاربۃ وہو من ابی شعیب ایوب بن سعید الملقب بالساریۃ الصنہاجی وہو من الشیخ عبد الجلیل وہو من ابی الفضل الجوہری وہو من والدہ الحسین الجوہری وہو من ابی الحسن النوری المعروف بابن البغوی صاحب الجنید وہو عن الجنید البغدادی قدس سرہ بسندہ المعروف واخذ الشیخ ابو مدین ایضا عن الشیخ ابی الحسن علی بن حرزہم عن القاضی ابی بکر محمد بن عبد اللہ بن محمد بن عبد اللہ بن العربی المعافری عن الامام حجۃ الاسلام ابی حامد محمد بن محمد بن محمد الغزالی الطوسی عن امام الحرمین ابی المعالی عبد الملک بن رکن الاسلام ابی محمد عبد اللہ بن یوسف الجوینی عن ابی طالب محمد بن علی بن عطیۃ المکی صاحب القوۃ عن ابی عثمان سعید بن سلام المغربی عن ابی عمرو محمد بن ابراہیم الزجاجی النیسابوری ثم المکی عن القاسم الجنید بلا واسطۃ ایضا انتہی فعلی ہذا یکون من السابق اعلی بدرجتین وللشیخ ابی مدین قدس سرہ ایضا وصلۃ بالطریقۃ القشیریۃ ولہ ایضا وصلۃ بالطریقۃ القادریۃ لانہ اخذ ما عن الشیخ محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس سرہ بلا واسطۃ ولہ ایضا وصلۃ بالطریقۃ الاویسیۃ بناء علی ما ذکرہ الصفی القشاشی فی السمط المجید من اتصال الجنید البغدادی باویس القرنی قدس سرہ ومما ینبغی ان یعلم ان جمیع السلاسل الجنیدیۃ ترجع الی سیدنا ابی بکر الصدیق وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہما وذکر الشیخ الصفی القشاشی فی سمط المجید وتبعہ الملا ابراہیم الکورانی فی مسلک الابرار ان الجنید قدس سرہ لبس الخرقۃ من الشیخ ابی محمد جعفر الخذاء ثم ساق سند الخذاء الاولی فی الطریقۃ الاویسیۃ فعلی طریق صحۃ ہذا یکون جمیع السلاسل الجنیدیۃ متصلۃ بسیدنا عمر بن الخطاب ایضا من طریق القرنی بل وتکون متصلۃ بسیدنا عبد اللہ بن مسعود ایضا من طریق الفضیل بن عیاض لاتصال الخذاء بہما کما سیاتی قریبا فی الطریقۃ الاویسیۃ فافہم واما الاتصال فی نسبۃ الخرقۃ بحسن البصری واویس القرنی ایضا بالطریقۃ الاحراریۃ

المنشعبة من الطريقة المدينية وہی المنسوبة الی سیدی احمد البدوی قدس سرہ بسند واخذ وہو ان نسبتہا وصلت الی بالسند الثانی الآتی فی الطریقة السہروردیة فی الخرقة الی الشیخ ابی المواہب احمد بن علی الشناوی قال اخذتہا کذلک من والدی ابی الحسن علی وہو عن شیخہ عبد الوہاب احمد الشعرانی والشیخ عمر بن علی بن عمر البیتی قالا الینی الشیخ صالح الزواوی قال الینی الشیخ عبد العالی قال الینی سیدی احمد البدوی قدس سرہ واخذ عن سیدی عبد السلام بن مشیش الشریف الحسنی وہو اخذ عن الشریف ابی یزید عبد الرحمن المدنی الزیات وہو عن الشیخ ابی احمد جعفر بن عبد اللہ بن سید بونہ الخزاعی وہو عن القطب الکبیر امام الطریقة الشیخ ابی مدین شعیب بن الحسن المغربی الاندلسی ثم البجائی ثم التلمسانی المدفن قدس سرہ بالاسانید المتقدمة فی نسبة الخرقة للطریقة المدینیة اما الاتصال فی نسبة الخرقة بحسن البصری رضی اللہ تعالی عنہ من جہة الطریقة الحاتمیة بسند واحد وقد تقدم سندہا فی ضمن السند الثالث والرابع للخرقة فی الطریقة القادریة فلا نکررہا واما الاتصال فی لبس الخرقة بکمیل بن زیاد من جہة الطریقة الکبرویة سلسلا بلبسہا بسند واحد وذلک بالسند الاول للطریقة السہروردیة فی لبس الخرقة الی شیخ الاسلام القاضی زین الدین زکریا الانصاری وہو اخذہا ولبسہا عن الشیخ شمس ابی عبد اللہ محمد بن عمر الواسطی الاصل الغمری وہو لبسہا عن الشیخ ابی العباس احمد الزاہد وہو لبسہا عن الشہاب الدمشقی وہو لبسہا عن عبد الرحمن الشرقی وہو لبسہا عن احمد الرودباری وہو لبسہا عن الشیخ رضی الدین علی بن سعید بن عبد الجلیل الغزنوی المعروف بلالا وہو لبسہا عن المجد البغدادی وہو لبسہا عن الشیخ الامام نجم الدین الکبری وہو لبسہا عن الشیخ اسمعیل القصری وہو لبسہا عن الشیخ محمد الانکیل وہو لبسہا عن الشیخ داود بن محمد المعروف بخادم الفقراء وہو لبسہا عن الشیخ ابی العباس بن ادریس وہو لبسہا عن الشیخ ابی القاسم بن رمضان وہو لبسہا عن الشیخ یعقوب الطبری وہو لبسہا عن الشیخ عبد اللہ بن عثمان وہو لبسہا عن الشیخ ابی یعقوب النہرجوری وہو لبسہا عن الشیخ ابی یعقوب السوسی وہو لبسہا عن الشیخ عبد الواحد بن زید وہو لبسہا عن کمیل بن زیاد وہو لبسہا عن سیدنا علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہ وقدس اسرارہم اجمعین وہو لبسہا عن ید النبی صلی اللہ علیہ وسلم واما الاتصال فی لبس الخرقة بکمیل بن زیاد من جہة الطریقة النقشبندیة سلسلا بلبسہا بسند وذلک بانہ بلغ الی اتصالہا بالسند الاول للطریقة السہروردیة فی الخرقة الی الشیخ ابی المواہب احمد بن علی العباسی الشناوی ثم المدنی وہو لبسہا عن السید غضنفر بن جعفر الحسینی النہروالی ثم المدنی وہو لبسہا عن الشیخ تاج الدین عبد الرحمن بن مسعود بن محمد الکازرونی وہو لبسہا عن الحافظ نور الدین احمد بن عبد اللہ بن ابی الفتوح بن ابی الخیر الطاوسی من ذریة طاؤس بن کیسان التابعی قال لبستہا تبرکا من جامع العلوم امام اہل التحقیق زین الحق والدین علی المشہور بالسید الشریف الجرجانی وہو لبسہا عن الشیخ خواجہ علاء الدین محمد العطار السمرقندی وہو لبسہا عن الشیخ خواجہ بہاء الدین المشہور بنقشبند وہو عن الشیخ سلطان الدین وہو عن الشیخ احمد مولانا وہو عن الشیخ باباکمال الجیدری وہو عن الشیخ نجم الحق والدین ابی الجناب احمد بن عمر الخوارزمی الخیوقی المشہور بالکبری قدس سرہ وبسندہ المتقدم للخرقة فی الطریقة الکبرویة واما الاتصال فی لبس الخرقة بالسیدین الشریفین الحسن والحسین رضی اللہ تعالی عنہما من جہة الطریقة الشاذلیة بسندین السند الاول وہو مسلسل بلبس الخرقة الی نجم الدین الاصفہانی وذلک انہ قد وصل الی ہذہ الطریقة العلیة ونسبة اتصال خرقتہا بالسند الثالث للطریقة القادریة فی لبس الخرقة الی نجم الدین عبد اللہ بن

محمد الاصفهانی المتوفی بمکة سنة احدی وعشرین وسبعمایة ودفن قریب قبر فضیل بن عیاض وهو اخذ الطریقة عن الشیخ ابی العباس المرسی وهو عن الشیخ ابی الحسن الشاذلی بسنده الآتی السند الثانی للطریقة الشاذلیة وهو مسلسل بلبس الخرقة وتلقین الذکر الی شیخ الطریقة ابی الحسن الشاذلی وذلک انه قد وصل الی اجازة التلقین ونسبة الخرقة عن الشیخ عبد القادر مفتی مکة المشرفة بالسند الاول للطریقة السهروردیة فی نسبة الخرقة الی ابی المواهب احمد بن علی الشناوی وهو اخذها کذلک عن الشیخ احمد بن محمود العمری سبط المرصفی عن محمد المدعو بقاسم المغربی لنسبة الی شیخه عن سیدی محمد المغربی شیخ السیوطی ولم یکن مغربیا بل انما یاه زوج امه وکان مغربیا عن ابی العباس السوسی عن القطب شمس الدین محمد بن حسن بن علی التیمی الحنفی عن ناصر الدین قاضی القضاة ابی المعالی محمد بن عبد الدائم بن محمد بن سلامة المصری المعروف بسبط ابن المیلق عن جده لامه شهاب الدین احمد بن المیلق وهو عن سیدی تاج الدین بن عطاء الله الاسکندری المالکی المتوفی بالقاهرة سنة تسع وسبعمائة وعن سیدی یاقوت بن عبد الله الحبشی العرشی المتوفی سنة ثنتین وثلاثین وسبعمائة وهما عن الشیخ ابی العباس المرسی عن الشیخ ابی الحسن شاذلی قدس سره قال الشیخ محی الدین عبد القادر بن الحسین بن علی الشاذلی المعروف بابن مُغَیزِل قدس سره فمن قال الطریقة الشاذلیة بالخرقة عنی هذا الطریق ومن قال انما الاخرقة فیها وانما مجرد الصحبة عنی هذا الطریق وهو بالسند الاول للطریقة السهروردیة فی نسبة الخرقة الی الشیخ ابی المواهب احمد بن علی الشناوی وهو اخذ هذه الطریقة عن الشیخ محمد بن الشیخ الولی العارف ابی الحسن البکری وهو اخذها عن ابیه الشیخ ابی الحسن وهو عن ابیه الشیخ جلال الدین عن ابیه الشیخ جمال الدین عن ابیه الشیخ عبد الرحمن عن سیدی الامام الحق محمد وفا بن احمد وفا وهو عن سیدی تاج الدین ابی الفضل احمد بن محمد بن عبد الکریم بن عطاء الله المذکور وهو عن الولی الشهیر ابی العباس احمد بن عمر الانصاری المرسی المتوفی سنة ست وثمانین وستمائة وهو عن امام الطریقة الشاذلیة الشیخ ابی الحسن علی بن عبد الله بن عبد الشاذلی الشریف الحسینی قدس سره المتولد سنة احدی وسبعین وخمسمائة والمتوفی سنة ست وخمسین وستمائة بسنده الآتی فافهم ثم طریقة الشیخ ابی الحسن الشاذلی قدس سره تتصل بالسیدین الشریفین الحسن والحسین رضی الله تعالی عنهما وکذلک تتصل بالطریقة المدینیة والقادریة والرفاعیة کما سیاتی بیانه قریبا انشاء الله تعالی اما اتصال الطریقة الشاذلیة بسیدنا الحسن بن علی رضی الله تعالی عنهما فقد ذکره الشیخ عبد القادر بن مغیزل الشاذلی فی کتابه المسمی بالکواکب الزاهرة فی اجتماع الاولیاء یقظة بسید الدنیا والآخرة فاذکره بلفظه قال اخذ الشیخ ابو الحسن الشاذلی قدس سره طریقة فی الصحبة والاقتداء عن القطب سیدی عبد السلام بن بشیش بفتح الموحدة وکسر المعجمة بن منصور بن ابراهیم الشریف الحسینی وهو کذلک عن القطب الشریف ابی زید عبد الرحمن الحسنی المدنی العطار المعروف بالزیات وهو کذلک عن القطب الربانی الشیخ تقی الدین الفُقَیر الصوفی الذی لقب نفسه بتقی الدین الفُقَیر بالتصغیر فیهما وذلک بارض العراق وهو کذلک عن القطب الشیخ نور الدین ابی الحسن علی وهو کذلک عن القطب الشیخ تاج الدین وهو کذلک عن القطب شمس الدین بارض الترک وهو کذلک عن القطب الشیخ ابی اسحٰق ابراهیم البصری وهو کذلک عن القطب ابی القاسم المروانی وهو کذلک عن القطب ابی محمد الفتح السعودی وهو کذلک عن القطب الشیخ سعد الغزوانی وهو کذلک عن القطب الشیخ جابر وهو کذلک عن الاول الاقطاب ابی محمد الحسن الشهید المسموم ابن علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ

عنهما وهو كذلك عن جده لامه سيد الكونين وسند الثقلين سيدنا ومولينا محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم بدون واسطة ابيه انتهى وآما اتصال الطريقة الشاذلية بسيدنا حسين بن على رضى الله تعالى عنهما فقد ذكره الشيخ ابن حجر المكى فى فهرسته الصغرى بهذا السند الا انه زاد بين تقى الدين الفقير والشيخ ابى الحسن رجلا هو الشيخ فخر الدين وكذلك بين الشيخ شمس الدين وابى اسحاق رجلا وهو زين الدين القزوينى فلهذا اذكر عبارته بلفظه قال ان الشيخ اباالحسن الشاذلى قدس سره تلقى وتلقنه بالعهد والصحبة من السيد الشريف عبد السلام بن مشيش هكذا اكتبه بالميم وقد تقدم عن ابن مخيزل ضبطه بالباء الموحدة وهو من الشريف الزيات المدنى وهو من تقى الدين الفقير بالتصغير وهو من الشيخ فخر الدين وهو من الشيخ ابى الحسن على وهو من الشيخ تاج الدين محمد وهو من الشيخ شمس الدين محمد بارض الترك وهو من الشيخ القطب الغوث الفرد زين الدين محمود القزوينى وهو من الشيخ ابى اسحق ابراهيم وهو من الشيخ ابى القاسم المروانى وهو من الشيخ فتح السعودى وهو من الشيخ سعيد الغزوانى وهو من الشيخ ابى محمد جابر وهو من سيدنا الحسين المجتبى بن على بن ابى طالب وهو من ابيه رضى الله تعالىٰ عنهما وهو من سيد العرفاء المكرمين محمد النبى الكريم صلى الله عليه وسلم بدوام ملكه انتهى ومن العلامة الشيخ عيسى الثعالبى فى فهرسته المساة بمقاليد الاسانيد فى وصل الجوامع والمصنفات والمسانيد ان سيدنا الحسين بن على رضى الله تعالى عنهما اخذ عن جده الكريم صلى الله عليه وسلم بدون واسطة ابيه ايضا انتهى وآما اتصال الطريقة الشاذلية بالطريقة المدينية فلما ذكره الشيخ عيسى المذكور فى فهرسته المذكورة ان الشريف ابا زيد عبد الرحمن الزيات شيخ شيخ ابى الحسن الشاذلى اخذ عن الشيخ ابى احمد جعفر بن عبد الله بن سيد بونة الخزاعى وهو اخذ عن القطب الكبير ابى مدين شعيب بن الحسن الاندلسى قدس سره انتهى و قال شيخ شيخنا محمد بن عبد الرحمن بن عبد القادر الفارسى فى فهرسته المساة بالمنح البادية فى الاسانيد العالية وقيل ان سيدى عبد الرحمن الزيات اخذ عن الشيخ ابى مدين بلا واسطة وقيل ان سيدى عبد السلام بن مشيش اخذ عن ابى مدين بلا واسطة والتاريخ يقبل ذلك كلا انتهى وآما اتصال الطريقة الشاذلية بالطريقة القادرية فبالسند الثالث للطريقة القادرية فى نسبة الخرقة الى الشيخ نجم الدين عبد الله بن محمد الاصفهانى عن الشيخ ابى العباس المرسى عن قطب الزمان ابى الحسن على بن محمد بن عبد الجبار الشاذلى الشريف الحسنى قدس الله تعالىٰ سره عن الشيخ ابى محمد عبد السلام بن مشيش عن الشريف ابى زيد عبد الرحمن الزيات عن ابى احمد جعفر بن عبد الله بن سيد بونة الخزاعى عن الشيخ ابى مدين بن شعيب بن الحسن الاندلسى ثم بجائے ثم التلمسانى المدفن عن القطب الكبير محى الدين عبد القادر الجيلانى قدس الله تعالىٰ سره و افاض علينا من بركاتهم امين وآما اتصال الطريقة الشاذلية بالطريقة الرفاعية فلما ذكره صفى الدين القشاشى فى سمطه ان ابا محمد جعفر بن عبد الله بن سيد بونة اخذ عن الشيخ ابى العباس احمد بن على بن احمد الرفاعى قدس سره ايضا انتهى آما الاتصال فى نسبة الخرقة بالسيد الامام الشريف سيدنا حسن بن على كرم الله تعالىٰ وجهه واكرم مثواه ورضى الله تعالىٰ عنهما من جهة الطريقة العلية القادرية بسند واحد وهو انى اخذت خرقتها عن الشيخ العارف بالله قبلتنا الروحانى محمد مسعود الپشاورى قدس سره وله نسبة الى الغوث الاكمل مجمع البحرين مكمن النورين محمد سعيد اللاهورى قدس سره وله الى الشيخ العارف بالله الشيخ سعد الله الوزير آبادى وله الى القطب الفرد السيد الشريف السيد آدم البنورى

قدس سرہ وہو عن الغوث الاکمل المجدد للالف الثانی سیدنا الشیخ احمد الکابلی السرہندی قدس سرہ وہو لبس الخرقۃ عن ید العارف
الکامل الشیخ اسکندر وہو عن شیخہ وجدہ العارف باللہ الشیخ کمال وہو عن شیخہ ومرشدہ قطب الاولیاء شاہ فضل وہو
عن شیخہ ومرشدہ السید گدا رحمن وہو عن شیخہ ومرشدہ قطب العالم السید شمس الدین العارف وہو عن شیخہ قطب العالم
السید شمس الدین الصحرائی وہو عن شیخہ قطب العالم السید عقیل وہو عن شیخہ قطب العالم السید بہاؤ الدین وہو عن شیخہ
قطب المحققین السید عبد الوہاب وہو عن شیخہ قطب العالم السید شرف الدین القتال وہو عن شیخہ ومرشدہ سید السادات
قطب العالم السید عبد الرزاق وہو عن شیخہ وابیہ القطب الربانی والغوث الصمدانی کریم الطرفین الحسنی الحسینی الحنبلی الشافعی السید
محی الدین ابی محمد عبد القادر الجیلانی قدس اللہ سرہ وہو عن ابیہ قطب العالم الشاہ ابی صالح وہو عن ابیہ السید موسی جنگی
دوست وہو عن ابیہ قطب العالم السید عبد اللہ وہو عن ابیہ قطب العالم السید یحیی زاہد وہو عن ابیہ قطب العالم السید
العالم السید داؤد وہو عن ابیہ قطب العالم السید محمد مورث وہو عن ابیہ السید عبد اللہ المورث وہو عن ابیہ السید عبد المحض
وہو عن ابیہ سید السادات جامع الکمالات الحسن المثنی وہو عن ابیہ امام المتقین قدوۃ العارفین الامام حسن رضی اللہ
تعالی عنہ وہو عن ابیہ علی المرتضی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ ورضی اللہ تعالی عنہما وعن امہ فاطمۃ الزہراء
وہو عن خاتم النبیین سید المرسلین محمدن المصطفی صلے اللہ علیہ وسلم وعلی آلہ واصحابہ واتباعہ اجمعین واما الاتصال
فی نسبۃ الخرقۃ باویس القرنی من جہۃ الطریقۃ الاویسیۃ مسلسلا بلبس الخرقۃ فی تمامہ فبالسندین السند الاول وہو انی قد
وصل الی نسبۃ الخرقۃ بالسند الاول المتقدم فی الطریقۃ السہروردیۃ للخرقۃ الی الشیخ ابی عبد اللہ محمد بن خفیف الشیرازی قال شیخ
شیخنا الکورانی فی مسالکہ وشیخہ الصفی القشاشی فی سمطہ مانصہ وہو ای ابو عبد اللہ خفیف لبس الخرقۃ عن الشیخ ابی محمد رویم بن
احمد البغدادی وہو لبسہا عن الشیخ سید الطائفۃ جنید البغدادی قدس سرہ وہو لبسہا عن الشیخ ابی محمد جعفر الحذاء وہو عن ابی
عمرو الاصطخری وہو عن ابی تراب عسکر بن الحصین النخشبی وہو عن ابی علی شقیق بن علی بن ابراہیم البلخی وہو من ابی
اسحق ابراہیم بن ادہم بن منصور العجلی وقیل التمیمی البلخی الخراسانی وہو من موسی بن یزید الراعی وہو من سید التابعین ابی
عمر اویس بن عامر القرنی وہو من سیدنا عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہما وقدس اسرارہم وہما من
حضرت النبی الکریم صلے اللہ علیہ وسلم والسند الثانی للطریقۃ الاویسیۃ مسلسلا بلبس الخرقۃ ایضا ہو انی قد وصلت الی نسبۃ
الخرقۃ بالسند الرابع للخرقۃ فی الطریقۃ العلیۃ القادریۃ الشیخ محی الدین ابن العربی الحاتمی الاندلسی قال فی رسالۃ الخرقۃ لہ
انی لبست الخرقۃ من ید زکی الدین ابی عبد اللہ محمد بن قاسم بن عبد الرحمن بن عبد الکریم التمیمی الفاسی العدل ومن
ید تقی الدین بن عبد الرحمن بن علی بن میمون بن آب التوزری المصری وہما لبساہا من ید ابی الفتح محمود بن احمد بن علی
المحمودی وہو من ید ابی الحسن علی بن محمد البصری ومن ید ابی الفتح بن شیخ الشیوخ وہو لبس من ید المرشد ابی اسحق
ابراہیم بن شہریار الکازرونی وہو لبس من ید حسین الاکار وہو لبس من ید ابی عبد اللہ محمد بن خفیف الشیرازی وہو صحب
جعفر الحذاء وہو صحب اباعمرو الاصطخری وہو صحب اباتراب النخشبی وہو صحب الشقیق البلخی وہو صحب ابراہیم بن ادہم وہو
صحب موسی بن یزید الراعی وہو صحب اویس القرنی وہو صحب عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی اللہ عنہما وہما صحبا

محمدا رسول الله صلى الله عليه وسلم واخذ اعنه وتادبا باد ابه انتهى وفى هذا المقام اشكالان الاول انه قد تقدم عن الكورانى والقشاشى ان ابن خفيف لبس الخرقة عن رويم وهو عن الجنيد وهو عن الحذاء وقال شيخ شيوخنا الشيخ عيسى الثعالبى فى فهرسته المساة بمقاليد الاسانيد ان ابن خفيف اخذ الطريقة عن رويم وهو عن الجنيد والحذاء كليهما انتهى ونص الشيخ ابن العربى رحمه الله تعالى على ان ابن خفيف صحب الحذاء كما قدمنا عنه فبين كلام هؤلاء مدافعة بحسب الظاهر الا انه يمكن الجمع بان يقال اخذ ابن خفيف عن الثلاثة فيصح نسبة الصحبة واخذ الطريقة على الوجوه الثلاثة بالعلو والنزول والتوسط اما لبس الخرقة فمخصوص بالوجه النازل والله تعالى اعلم وحكمه احكم الثانى ان الشيخ ابن العربى قدس سره لم يصرح من ابن خفيف الى منتهى السند باللبس بل اقتصر على ذكر الصحبة فهو مناقض لما تقدم ان السند مسلسل بلبس الخرقة واجاب الصفى القشاشى عن هذا بانه لم يصرح باللبس بناء على عدم ثبوت الاتصال عنده وقد اثبته جماعة ممن جمع بين الفقه والحديث والتصوف وممن اثبته من طريق اويس القرنى قدس سره الحافظ الصوفى الشيخ نور الدين ابو الفتوح احمد بن عبد الله بن ابى الفتوح الطاوسى نور الله مرقده فى رسالته المساة بجمع الفرق لرفع الخرق وكذلك الشيخ جمال الدين ابو المحاسن يوسف بن عبد الله الكورانى العجمى فى رسالته المساة بريحان القلوب صرح باللباس من الخفيف الى اويس القرنى الى عمر وعلى رضى الله تعالى عنهما ومن المقرر فى الاصول ان المثبت مقدم على النافى انتهى ما ذكره الصفى القشاشى مختصرا واما نسبة الخرقة فى الطريقة الخضرية فقد وصلت الى بالسند الثالث والرابع للطريقة القادرية فى الخرقة الى الشيخ محى الدين ابن العربى رحمة الله تعالى عليه قال فى الباب الخامس والعشرين من الفتوحات المكية وهو انى لبست الخرقة من الشيخ على بن عبد الله بن جامع الموصلى وهو لبسها عن الخضر عليه السلام وكان الخضر البسها اياه بحضور الشيخ قضيب البان الموصلى فى بستان له خارج الموصل كان يسكن فيه قال اى ابن العربى والبسنيها الشيخ على الموضع الذى البسه فيه الخضر من بستانه ثم قال وقد كنت لبست خرقة الخضر بطريق ابعد من هذا من يد صاحب تقى الدين عبد الرحمن بن على بن ميمون بن آب التوزرى وهو لبسها من يد صدر الدين شيخ الشيوخ بالديار المصرية محمد بن حَمُّويَه وكان جده لبسها من يد الخضر عليه السلام ومن ذلك قلت بلباس الخرقة والبستها الناس لما رايت الخضر اعتبرها وكنت قبل ذلك لا اقول بالخرقة المعروفة الى الآن فان الخرقة عندنا انما هى عبارة الصحبة والادب والتخلق وهو المعبر عنه بلباس التقوى الى آخر ما قال قدس سره واما نسبة الخرقة فى الطريقة المحمدية فقد وصلت الى بالسند الاول المتقدم الى الشيخ عبد الوهاب ابن احمد الشعرانى وهو صحب الشيخ سيدى عليا الخواص وهو اخذ عن الشيخ ابراهيم المتبولى وهو اخذ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم مناما ثم يقظة كما ذكره الشعرانى رحمه الله تعالى وقدس الله تعالى اسرارهم اجمعين وفى هذه السلاسل يجتمع اكثر سلاسل اهل طريق الله تعالى واما سلسلة تلقين الذكر فوصلت الى باسانيد كثيرة على انحاء مختلفة اقتصرت منها ههنا على ستة اسانيد الاربعة الاول منها من القطب البشاورى قدس سره والثنتين الاخيرتين منها من الشيخ عبد القادر مفتى مكة المعظمة وهذه الانحاء غالبها مبسوطة فى تصانيف شيخ شيوخنا القشاشى كالسمط المجيد وغيره وفى رسائلنا ايضا منها بالسند الاول المتقدم للطريقة القادرية فى نسبة الخرقة من طريق قطب الاقطاب محمد مسعود البشاورى قدس سره ومنها بالسند الطريقة الچشتية المتقدم فى نسبة الخرقة من طريق قطب الاقطاب البشاورى

قدس سره ومنها بالسند الاول المتقدم فی الصحبة للطریقة النقشبندیة ومنها بسند الطریقة الشطاریة فقد اخذ الفقیر الی الله خادم الفقراء فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی الطریقة الشطاریة مع تلقین الذکر عن قدوة المحققین وعمدة العارفین الشیخ العلامة القطب الفرد محمد مسعود پشاوری وهو عن الغوث الاکمل قبلتنا الروحانی الحاج محمد سعید اللاهوری وهو عن الشیخ محمد اشرف الشطاری اللاهوری وهو عن الشیخ فرید الثانی وهو عن الشیخ بایزید الثانی وهو عن الشیخ وجیه الدین وهو عن الشیخ محمد غوث الشطاری وهو عن الشیخ ظهور الله الحاج حمید حضور وهو عن الشیخ ابی الفتح هدایة الله سرمست و هو عن الشیخ قاضن الشطاری وهو عن الشیخ عبد الله الشطاری وهو عن الشیخ محمد عارف وهو عن الشیخ محمد عاشق وهو عن الشیخ خدا قلی وهو عن الشیخ ابی الحسن العشقی وهو عن الشیخ ابی المظفر محمد مولینا ترک الطوسی وهو عن الخواجه ابی یزید العشقی وهو عن الخواجه محمد المغربی وهو عن الشیخ بایزید البسطامی وهو عن الامام جعفر الصادق وهو عن الامام محمد الباقر وهو عن الامام زین العابدین وهو عن الامام حسین رضی الله تعالی عنه وهو عن الامام الهمام والاسد الضرغام علی بن ابی طالب رضی الله تعالی عنه وهو عن سید المرسلین وخاتم النبیین وشفیع المذنبین محمد المصطفی صلوات الله وسلامه علیه و علی آله واصحابه کلما ذکره الذاکرون وکلما غفل عن ذکره الغافلون بعدد معلوماته اللهم فشفعه فینا امین رب العالمین و منها بسند الطریقة النقشبندیة مسلسلاً باجازة الذکر الخفی بالجلالة وذلک بانه قد وصل الی هذه السلسلة بالاجازة العامة عن شیخنا عبد القادر المذکور مفتی مکة المعظمة عن شیخه العارف بالله تعالی حسن بن علی العجمی المکی الصوفی عن العارف بالله صفی الدین احمد بن محمد المدنی القشاشی عن الشیخ ابی المواهب احمد بن علی العباسی الشناوی ثم المدنی عن الشیخ محمد بن محمد بن عبد الرحمن بن علی البهنی قال تلقنت طریقة السادة النقشبندیة واجزت الارشاد بها من سیدی سندی العارف بالله تعالی محمد امین ابن اخت ملا جامی عن مولینا غیاث الدین احمد عن مولینا علاء الدین محمد عن نور الدین مولانا عبد الرحمن بن احمد الجامی قدس سره عن مولانا سعد الدین الکاشغری قدس سره عن مولانا نظام الدین خاموش عن الخواجه علاء الدین محمد العطار عن شیخ الطایفة خواجه بهاء الدین نقشبند قدس سره بسند المعروفة من جهتی الصدیق والمرتضی رضی الله تعالی عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم اقول واخذ الشیخ محمد امین ابن اخت الملا جامی عن خاله الشیخ عبد الرحمن الجامی ایضا فهذا الوجه اعلی بدرجتین من السابق ومنها بسند الطریقة المدینیة ذلک بانه قد وصل الی بالاجازة العامة عن الشیخ عبد القادر مفتی مکة الشریفة قدس سره عن الشیخ حسن بن علی العجمی عن الشیخ ابی مهدی عیسیٰ بن محمد الجعفری الثعالبی المغربی عن الشیخ ابی عثمان الجزایری عن الشیخ ابی عثمان المقری عن ابی العباس احمد بن حجی الوهرانی ولقنه ابو سالم ابراهیم التازی شیخ الطریقة ولقنه سیدی صالح بن محمد بن موسیٰ الزواوی ولقنه الشیخ المعمر محمد بن مخلص ولقنه الشیخ مغلطائی بن فلیج ولقنه الشیخ ابو عبد الله العریانی ولقنه والده الشیخ جماعة الطویل الناصری ولقنه ابو محمد التاجوری ولقنه القطب ابو محمد صالح ولقنه الغوث الفرد الجامع ابو مدین شعیب بن الحسن قدس سره باسانیده المتقدمة فی الطریقة المدینیة الی النبی صلی الله علیه وسلم واما المصافحة فوصلت الینا سلسلتها بطرق متعددة من اکابر من القطب الفرد الشیخ محمد مسعود الپشاوری قدس سره بالطریقة القادریة والنقشبندیة ومن الشیخ محمد حیات السندی المحدث المدنی ومن السید عمر المحدث المکی ومن الشیخ محمد هاشم التتوی الی غیر ذلک واقتصرت منها علی طرق ثلثة الاولی مصافحة

انس رضی اللہ تعالی عنہ حصلت لی ہذہ النعمۃ العظمیٰ والدولۃ الاسنی من السید عمر المحدث المکی ومن الشیخ محمد ہاشم
التتوی وہما اخذاہا عن الشیخ عبد القادر المذکور قال قد صافحنی الشیخ عبد اللہ بن سالم البصری قال صافحنی الشیخ محمد بن
علاء الدین البابلی قال صافحنی ابراہیم بن ابراہیم اللقانی قال صافحنی ابراہیم بن عبد الرحمن العلقمی قال صافحنی ابو الفضل
جلال الدین السیوطی قال صافحنی التقی احمد بن محمد الشمنی قال صافحنی ابو الطاہر بن الکویک قال صافحنی ابو اسحق ابراہیم
بن اُدہم بن علی قال صافحنی ابو عبد اللہ الخونی قال صافحنی ابو المجد محمد بن الحسین القزوینی قال صافحنی ابو بکر بن
ابراہیم الشحاوی قال صافحنی ابو منصور عبد الرحمن بن عبد اللہ البزاری قال صافحنی عبد الملک بن نُجَیْدٍ قال صافحنی
ابو القاسم عبدان بن حمید المنبجی قال صافحنی عمر بن سعید بن سنان المنبجی قال صافحنی احمد بن دہقان قال صافحنی خلف
بن تمیم قال دخلنا علی ابی ہرمز نعودہ فقال دخلنا علی انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ نعودہ فقال صافحنی بکفی
ہذہ کف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فما مسست خزا ولا حریرا الین من کفہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال ابو ہرمز فقلنا لانس
بن مالک صافحنا بالکف التی صافحت بہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فصافحنا وقال السلام علیکم قال خلف بن تمیم
فقلنا لابی ہرمز صافحنا بالکف التی صافحت بہا انسا فصافحنا وقال السلام علیکم وقال وہکذا قال کل واحد من الرواۃ
الی آخر السند الثانیۃ المصافحۃ المعمریۃ فقد حصلت لی ہذہ النعمۃ العظمی عن الشیخ سید عمر المذکور وعن الشیخ محمد ہاشم المذکور وہما اخذا
ہا عن الشیخ عبد القادر المذکور قال صافحنی الشیخ محمد بن سلیمان المغربی قال صافحنی شیخنا ابو عثمان سعید بن ابراہیم الجزائری
وشد علی یدی وقال لی المراد بہذا الشد الاشتداد فی تاکید الصحبۃ ومن صافحنی او صافح من صافحنی الی یوم القیمۃ دخل
الجنۃ وہکذا روی کل شیخ ہذا الفعل عن شیخہ مع ذلک القول منہ الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فالجزائری رواہ عن شیخہ
ابی عثمان المقری عن ابی العباس احمد بن حجی الوہرانی عن سیدی ابی سالم ابراہیم التازی عن سیدی صالح بن
محمد بن موسی الزواوی عن الشریف ابی البرکات محمد بن ابی زید عبد الرحمن الفارسی الکناسی نزیل الاسکندریۃ ابا
من والدہ الشریف عبد الرحمن وقد عاش من العمر مائۃ واربعین سنۃ عن احمد بن عبد الغفار بن نوح القوصی عن
ابی العباس احمد الملثم وکان من المعمرین یقال انہ عاش ثلثمائۃ سنۃ قال صافحنی المعمر وہو صافح رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم وقال لہ من صافحنی او صافح من صافحنی الی یوم القیمۃ دخل الجنۃ والآخر قد حصلت لی عن المکی والتتوی المذکورین
عن الشیخ عبد القادر المذکور قال صافحنی الشیخ ملا ابراہیم بن حسن الکورانی قال صافحت العارف باللہ محمد بن محمد الدمشقی
قال صافح الشیخ شمس الدین بن یونس الدمشقی المعروف بالمیدانی وہو صافح کمال الدین محمد بن محمد وہو صافح عبد الرحمن
بن محمد التونسی وہو صافح محمد بن عبد الرحمن بن یوسف الحسنی الکناسی قال صافحت الشیخین احدہما الشیخ ابو العباس احمد
بن عبد الغفار القوصی صافحتہ بمدینۃ قوص اواخر سنۃ ثلث وعشرین وسبعمائۃ وہو یروی سلسلۃ المصافحۃ بسندہ
السابق ذکرہ وثانیہما الشیخ ابو الحسن علی الخطاب صافحتہ بمدینۃ تونس اوایل سنۃ عشرین وسبعمائۃ وقال الحافظ ابن حجر
یقال انہ عاش مائۃ وثلاثین سنۃ قال صافحت اباعبد اللہ محمد الصقلی وقد عاش ثلثمائۃ سنۃ وفی روایۃ الحافظ ابن حجر
انہ عاش مائۃ وثلاثین سنۃ قال صافحت الشیخ المعمر وقد عاش ثلثمائۃ سنۃ وفی روایۃ ابن حجر وکان عمرہ اربعمائۃ سنۃ قال

صافحت النبی صلی اللہ علیہ وسلم وقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم صافحنی فان من صافحنی او صافح من صافحنی الی یوم القیمۃ دخل الجنۃ قال الشیخ شیوخنا الملا ابراہیم الکورانی فی کتابہ المسمی بمسالک الابرار بعد نقل ہذا الطریق وقد رایت النجم بن البدر بن الرضی بدمشق وحضرت مدرستہ سنت ثمان وخمسین او تسع وخمسین بعد الالف بالجامع الاموی تحت قبۃ النصر وہو یروی عن والدہ البدر بن الرضی بسندہ فعلی ہذا یکون عینی عاشر عین رات رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وانا الآن فی سنۃ الف وست وثمانین فالحمد للہ علی ذلک کثیرا انتہی ثم ہذا المذکور من المصافحۃ المعمریۃ مبنی علی ثبوت صحبۃ المعمر ورویۃ للنبی صلے اللہ علیہ وسلم وقد انکر بعض الحفاظ منہم الحافظ ابن حجر واستندلوا علی ذلک بحدیث صحیح البخاری عن ابن عمر قال صلے صلی اللہ علیہ وسلم العشاء فی آخر حیاتہ فلما سلم قام فقال ارایتم لیلتکم ہذہ فان راس مایۃ سنۃ منہا لایبقی ممن ہو الیوم علی ظہر الارض قال الحافظ ابن حجر فی الاصابۃ بعد ما اطال الکلام فیہ ان العلو الواقع فی سند المعمر لایفرح بہ من لہ عقل انتہی قال شیخ شیوخنا الملا ابراہیم الکورانی فی مسالک الابرار بعد ما بسط الکلام فی ہذا المقام ان طریق المصافحۃ المعمریۃ وان لم یجزم بصحتہا اہل الحدیث لکن لا وجہ للجزم بعدم صحتہ بناء علی حدیث انخرام القرن علی راس مایۃ سنۃ لما ذکرہ الحافظ ابن حجر بنفسہ فی فتح الباری ناقلا عن النووی وغیرہ انہ قد احتج البخاری ومن قال بقولہ بہذا الحدیث علی موت الخضر والجمہور علی خلافہ واجابوا بان الخضر کان حینئذ من ساکن البحر فلم یدخل فی الحدیث قالوا ومعنی الحدیث لایبقی ممن ترونہ او تعرفونہ فہو عام ارید بہ الخصوص فخص منہ الخضر کما خص منہ ابلیس بالاتفاق الی ہنا کلام الحافظ فعلی تقریر الجمہور لایشمل الحدیث المعمر کما لا یشمل الخضر فلا باس بذکر شئ من طرق المصافحۃ المعمریۃ بناء علی تحسین الظن بہ انتہی ما افادہ شیخ شیوخنا الملا ابراہیم رحمہ اللہ تعالی الثالثۃ المصافحۃ الخضریۃ فحصلت لی ہذہ المصافحۃ الخضریۃ عن الشیخ سید عمر المکی والشیخ محمد ہاشم وہما اخذا عن الشیخ عبد القادر المذکور عن شیخہ محمد بن سلیمان المغربی بسندہ المذکور فی المصافحۃ المعمریۃ الی سیدی صالح بن محمد الزواوی وہو صافح شیخہ ابا محمد عبد اللہ بن محمد بن موسی العبدوسی عن ابی عبد اللہ محمد بن جابر الغسانی عن ابی عبد اللہ محمد بن علی المراکشی یعرف بابن علیوات عن ابی عبد اللہ الصوفی عن ابی العباس احمد بن البنا عن ولی اللہ ابی عبد اللہ الہرمیری عن ابی العباس الخضر عن رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وتمامینبغی ان یعلم ان ماذکر من المصافحۃ الخضریۃ مبنی علی ثبوت امرین الاول بقاء الخضر حیا وہذہ میئلۃ مشہورۃ اختلف فیہا والجمہور علی اثباتہ وشیخ شیوخنا الملا ابراہیم الکورانی رحمہ اللہ تعالی اطال الکلام علی موافقۃ الجمہور فی مسالکہ بما محصلہ انہ ذکر ابن الصلاح فی فتاواہ ان الخضر حی عند جماہیر العلماء والصالحین والعامۃ منہم وانما شذ بانکارہ بعض المحدثین وبعض الصوفیۃ وقال الثعلبی ہو نبی علی جمیع الاقوال معمر محجوب عن الابصار قال الملا ابراہیم وقد یستدل علیہ بما ذکرہ ابن حبان فی صحیحہ واللفظ لہ وابو داؤد والترمذی عن ابی عبیدۃ بن الجراح رضی اللہ تعالی عنہ قال سمعت النبی صلے اللہ علیہ وسلم یقول انہ لم یکن نبی الا قد انذر قومہ الدجال وانی انذرکموہ قال فوضعہ لنا وقال لعلہ ان یدرکہ بعض من رانی او سمع کلامی الحدیث وروی الدارقطنی فی الافراد بسند ضعیف عن ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما قال نسئی للخضر فی اجلہ حتی یکذب الدجال ولہ شاہد قوی وہو ما وقع فی صحیح مسلم عقیب حدیث عبید اللہ بن عتبۃ عن ابی سعید الخدری انہ قال ابو اسحق ہو ابراہیم بن محمد بن سفیان الزاہد راوی صحیح مسلم عنہ یقال ان ہذا الرجل الذی یقتلہ

الدجال ہو الخضر ثم قال وقال المعمر بن راشد فی جامعہ بعد ذکر ہذا الحدیث بلغنی ان الذی یقتلہ الدجال ہو الخضر واصل الحدیث رواہ الشیخان والنسائی عن ابی سعید قال حدثنا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم انہ یاتی الدجال وہو محرم علیہ ان یدخل نقاب المدینۃ فینتہی الی بعض السباخ فیخرج الیہ رجل وہو یومئذ خیر الناس او من خیر الناس فیقول اشہد انک الدجال الذی حدثنا عنک رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم حدیثہ فیقول الدجال ارایتم ان قتلتُ ہذا ثم احییتہ ہل تشکون فی الامر فیقولون لا فیقتلہ ثم یحییہ فیقول حین یحییہ واللہ ماکنت قط اشد بصیرۃ منی الیوم فیقولُ اقتلہ ولا یسلط علیہ قال الشیخ الملا ابراہیم المذکور رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فثبت بالحدیث الصحیح المتقدم عن ابن حبان وغیرہ ان بعض الصحابۃ یدرک الدجال ودل روایۃ الدارقطنی المؤیدۃ ببلاغ علی ان ہذا المبہم ہو الخضر فثبت بالمجموع ان الخضر صحابی لقی النبی صلے اللہ علیہ وسلم ودخل فی الصحابۃ وانہ مؤخر لتکذیب الدجال انتہی علی الاختصار والامر الثانی لقاء الخضر لنبینا محمد صلے اللہ علیہ وسلم قال شیخ شیوخنا الملا ابراہیم المذکور فی مسالکہ ماحصلہ انہ یستدل علیہ بما قدمنا فی الامر الاول وبما نقلہ الحافظ ابن حجر فی الاصابۃ من روایۃ عدی فی الکامل من حدیث کثیر بن عبد اللہ بن عمرو بن عوف المزنی وہو ضعیف ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم کان فی المسجد فسمع کلاما من ورائہ یدعو فقال لانس بن مالک اذہب الیہ یا انس فقل لہ یقول لک رسول تستغفر لی وساق الحدیث الی ان قال فذہب ینظرو فی لفظ فذہبوا ینظرون فاذا ہو الخضر قال الحافظ ابن حجر وقد جاء ہذا من غیر روایۃ کثیر بن عبد اللہ ثم ساقہ من روایۃ ابن عساکر والطبرانی بسندہما الی عاصم بن سلیمان الاحول عن انس وفیہ وصاح بن عیاد الکوفی ضعفہ ابو الحسین ابن المناوی ومن روایۃ ابن عساکر بسندہ الی ابی داود عن انس ولم یذکر احدا من رجالہ بجرح ومن روایۃ ابن شاہین بسندہ الی معاذ بن عبد اللہ عن انس وفیہ محمد بن عبد اللہ بن سلمۃ الانصاری ضعیف وفی آخرہ قال اقراءمنی السلام وقل لہ انا اخوک الخضر وانا کنت اخوان امتک الحدیث وقال الملا ابراہیم فظہر بہذا ان حدیث کثیر بن عبد اللہ یتقوی بکثرۃ طرقہ فیکون حسنا لغیرہ قابلا للاحتجاج بہ علی ان کثیر بن عبد اللہ ضعیف عند الاکثر لکن البخاری ومن تبعہ کالترمذی وابن خزیمۃ یقوون امرہ انتہی فسند ابن عدی بمفردہ یکون قابلا للاحتجاج عند البخاری واتباعہ ولہذا قال الترمذی بعد ماروی عن کثیر بن عبد اللہ حدیث الصلح جائز بین المسلمین ان ہذا الحدیث حسن صحیح انتہی مختصرا فلیتدبر واللہ تعالیٰ اعلم وعلمہ احکم واما سلسلۃ الصحبۃ فلا یذہب علیک انہ قد حصل لی بفضل اللہ سبحانہ وتعالیٰ تلک السلسلۃ متصلۃ الی جناب النبی الکریم صلے اللہ علیہ وسلم بوساطۃ جمیع ما قدمنا فی سلاسل الطریقۃ من المشایخ الکرام قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم وقد صحبت بفضل اللہ وعونہ کثیرا من خیار عباد اللہ تعالیٰ کالشیخ العارف باللہ قطب الاقطاب محمد معصوم الثانی السرہندی وکالشیخ العارف باللہ تعالیٰ الحاج محمد یوسف الشافعی السواتی الغافینی بالغاء الفارسیۃ وکالشیخ محمد حیات السندی المحدث المدنی الی غیر ذلک ومع ذلک افردت اسانید سلاسل الصحبۃ ایضا تبعا لافراد بعض المشائخ لہا فی فہارسہم فنقتصر من اسانیدہا الکثیرۃ علی الاربعۃ السند الاول الصحبۃ المتصلۃ الی سر اللہ الاعظم علیہ الصلوٰۃ والسلام بالطریقۃ النقشبندیۃ فالعبد الضعیف المفتقر الی اللہ خادم الفقراء فقیر اللہ عفی عنہ والحقہ بسلفہ الصالحین صحب الشیخ الاجل قطب الاقطاب مرشد الشیخ والشاب الفاضل العلامۃ محمد مسعود البشاوری قدس سرہ وتعلم منہ اداب الطریقۃ والسلوک

منصلة الى النبی الکریم علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات بالسند الصحیح المستفیض المتصل ومن ہذا الطریق حصل لنا نسبۃ
تلقین اسم الذات والنفی والاثبات وہو صحب الغوث الاکمل الحاج محمد سعید اللاہوری قدس سرہ صحب الشیخ سعد اللہ
الوزیرآبادی صحب السید آدم البنوری صحب الشیخ الاجل قبلتنا الروحانی المجدد للالف الثانی خواجہ احمد الفاروقی السرہندی
الکابلی صحب خواجہ محمد باقی ناشر الطریقۃ النقشبندیۃ فی الہند صحب خواجہ امکنکی صحب اباہ مولانا درویش محمد صحب خالہ مولانا
زاہد صحب خواجہ عبد الحق صحب الخواجہ عبید اللہ الاحرار والامیر ابو العلی صحب الامیر عبد اللہ صحب الامیر یحیی صحب خواجہ
عبد الحق صحب الخواجہ عبید اللہ الاحرار المذکور والخواجہ احرار المذکور صحب شیوخا کثیرا منہم مولانا یعقوب الچرخی وخواجہ علاء الدین
الغجدوانی صحب خواجہ نقشبند بلا واسطۃ وصحب اولا خواجہ علاء الدین العطار ثانیا خواجہ محمد پارسا من کبار اصحاب خواجہ
نقشبند والخواجہ نقشبند صحب شیوخا کثیرۃ اجلہم خواجہ محمد السماسی وخلیفۃ الامیر کلال والخواجہ محمد صحب خواجہ علی الرامیتنی
صحب خواجہ محمود انجیر الفغنوی صحب خواجہ عارف ریوکری صحب خواجہ عبد الخالق الغجدوانی صحب یوسف بن ایوب
الہمدانی صحب اباعلی الفارمدی صحب الطوسی وللامام الغزالی نسبۃ الیہ بالروحانیۃ صحب شیوخا کثیرۃ اجلہم اثنان احدہما
الامام ابو القاسم القشیری صحب اباعلی الدقاق صحب اباالقاسم النصر آبادی والحصری صحب الشبلی صحب سید الطائفۃ الجنید
البغدادی والثانی خواجہ ابو القاسم الکرمانی صحب اباعثمان المغربی صحب اباعلی الکاتب صحب اباعلی الرودباری صحب
جنید البغدادی والجنید البغدادی صحب خالہ السری السقطی صحب المعروف الکرخی صحب شیوخا کثیرۃ اجلہم اثنان احد
ہما الامام علی بن موسی الرضی صحب اباہ الامام موسی الکاظم صحب الامام جعفر الصادق صحب اباہ الامام محمد الباقر صحب اباہ
الامام زین العابدین صحب اباہ الامام حسین صحب اباہ امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ ورضوان اللہ
تعالی علیہم اجمعین وثانیہما داؤد الطائی صحب فضیلا وحبیب العجمی وذا النون صحبوا شیوخا کثیرۃ من التابعین وتبعہم اجلہم
الحسن البصری صحب ہؤلاء اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم منہم انس خادم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وحافظ سنتہ فہذہ
السلسلۃ فی الصحبۃ لاشک فی صحتہا وایصالہا ولکل امام جعفر الصادق ایضا انتساب الی جدہ ابی امہ القاسم بن محمد بن ابی بکر
الصدیق رضی اللہ تعالی عنہم عن سلمان الفارسی عن ابی بکر الصدیق عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم السند الثانی للصحبۃ
بالطریقۃ القادریۃ مع انہ قد حصل لنا نسبۃ الصحبۃ فی الطریقۃ القادریۃ بالسند الاول المتقدم فی نسبۃ الخرقۃ وغیر قد صحبت السید
السند سید عمر المحدث المکی والشیخ محمد ہاشم التتوی وہما صحبا شیخہما عبد القادر بن الشیخ ابی بکر الصدیقی مفتی الحنیفۃ بمکۃ المعظمۃ
وہو صحب کثیرا من المشائخ الکرام العظام والعلماء الفخام منہم الشیخ احمد بن محمد النخلی المکی الشیخ حسن بن علی العجمی المکی والشیخ
عفیف الدین عبد اللہ بن سالم البصری ثم المکی وہم صحبوا الشیخ اباحہدی عیسی بن محمد الثعالبی الجعفری المغربی والشیخ محمد بن
سلیمان المغربی وہما صحبا شیخہما العارف باللہ تعالے اباعثمان الجزری وہو صحب ولی اللہ اباالعباس احمد زروق وہو صحب
الشیخ اباالعباس احمد بن عقبۃ الحضرمی المصری وہو صحب الشیخ ابازکریا وہو صحب سیدی علی الوفائی وہو صحب والدہ
السید محمد وفا وہو صحب الشیخ داؤد الباخرزی وہو صحب ابا الفضل احمد بن عبد الکریم بن عطاء اللہ وہو صحب اباالعباس المرسی
وہو صحب القطب الکبیر الشیخ اباالحسن الشاذلی وہو صحب القطب عبد السلام بن بشیش وہو صحب الشریف عبد الرحمن الزیات

وہو صحب ابا احمد جعفر بن عبد اللہ بن سید بونہ وہو صحب الشیخ الکبیر ابا مدین شعیب بن الحسن المغربی قدس سرہ وہو صحب
القطب الکبیر محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس اللہ تعالی سرہ وافاض علینا من برکاتہ لسندہ السابق فی الطریقۃ القادریۃ
الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم الثالث للصحبۃ وہو بہذا السند الی سیدی ابی العباس احمد زروق وہو صحب ابا زید
عبد الرحمن الثعالبی وہو صحب ولی الدین العراقی وہو صحب الصلاح بن ابی عمر وہو صحب الفخر بن البخاری و
ہو صحب حنبل بن عبد اللہ الرصافی وہو صحب ابا القاسم ہبۃ اللہ بن محمد الشیبانی وہو صحب الحسن بن محمد التیمی
المعروف بابن المذہب وہو صحب ابا بکر احمد بن جعفر القطیعی وہو صحب عبد اللہ بن الامام احمد حنبل وہو صحب والدہ الامام
احمد وہو صحب سفیان بن عیینۃ وہو صحب عمرو بن دینار وہو صحب سیدنا عبد اللہ بن عباس وہو صحب رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وسلم حتی قبضہ اللہ تعالی ثم صحب خلیفتہ ابا بکر الصدیق ثم بعدہ صحب عمر ثم صحب عثمان ثم صحب
علیا رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین السند الرابع للصحبۃ وہو بہذا السند الی الامام احمد وہو صحب الشافعی وہو صحب
مالکا ومحمد بن الحسن الشیبانی وہو صحب الامام ابا حنیفۃ رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین ومالک ایضا صحب
الامام جعفر الصادق وہو صحب والدہ محمد الباقر وہو صحب والدہ زین العابدین وہو صحب والدہ الحسین بن
علی وہو صحب والدہ والنبی الکریم سیدنا وسید الکل فی الکل علیہ الصلوۃ والسلام ورضی اللہ تعالی عنہم اجمعین قال
شیخ شیوخنا محمد بن سلیمان المغربی فہتان السلسلتان مع علوہما فیہما من اللطائف الاتصال بالخلفاء الاربعۃ وایمۃ
المذاہب الاربعۃ واہل البیت رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین وصل الاسناد من الدین ومن جملۃ الطرق الموصلۃ الی
الی سید الاولین والآخرین وقد بذل السلف الصالح فی ذلک الاجتہاد وہاجروا الاجلہ من البلاد الی البلاد حتی بلغوا
ما بلغوا من مراتب الکمال والرشاد ومنازل الفیض والسداد وکیف لا والسند اصل جلیل وشان نبیل واجر جمیل
حتی قال فیہ بعض العلماء انہ کالسیف للمقاتل وقال بعضہم انہ کالسلم یصعد علیہ وقال الامام الشافعی رحمہ اللہ تعالی
الذی یطلب الحدیث بلا سند کحاطب لیل یحمل حطب وفیہ افعی وہو لا یدری وقال السفیان الثوری رحمۃ اللہ تعالی
الاسناد زین الحدیث فمن اعتنی بہ فہو السعید وقال اوزاعی رحمہ اللہ تعالی اذا ذہب الاسناد ذہب العلم وورد
فی اول صحیح مسلم عن عبد اللہ بن المبارک رحمہ اللہ تعالی الاسناد من الدین ولولا الاسناد لقال من شاء
ما شاء وقال الامام الطوسی قرب الاسناد قرب الی اللہ تعالی واتصال السند من اسنی المطالب واجل المآرب
العالیۃ اذا عرفت ہذا فاعلم ان نسبۃ الخرقۃ الی سید التابعین ابی عمرو اویس بن عامر القرنی بان لبسہما من یدیدنا
عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہما باذن حضرت النبی الکریم صلے اللہ علیہ وسلم ثابتۃ عندنا
کما عرفت لتقدم المثبت علی النافی واما ما ذکر فی سند الخرقۃ المنیفۃ الواصلۃ الی اشرف البلاد احمد شاہی من
ان ہذہ الخرقۃ تلک الخرقۃ التی کانت عند سیدنا اویس وبعد انتقالہ من الدنیا الی دار الآخرۃ ذہبوا بہذہ الخرقۃ
الی المکۃ المشرفۃ ووضعوہا فی غار حرا ثم بعد سنین اخرجہا شیخ الاولیا الشیخ دوست محمد لبشارۃ من حضرت النبی
صلی اللہ علیہ وسلم واذنہ وذہب بہا الی بغداد ثم بعد مدۃ الی بخارا الی آخرہ فمنقطع غایۃ الانقطاع والمدار علی

اتصال السند فانقلت امره صلی اللہ علیه وسلم واذنه باخراجها من الغار بمنزلة الحديث الصحيح وايضا حكم الكشف والالهام انه واجب على المكاشف والملهم الامتثال بما كوشف عليه والهم قال الشيخ عبد الحق الدهلوی قدس سره فی شرح فتوح الغيب لا يخفى على ذوى العرفان ان رؤيا الانبياء والاولياء فی حكم اليقظة حتى اذا امروا بشئ فی المنام وجب عليهم امتثاله واذا نهوا عن شئ لزمهم اجتنابه كما بين فی سيرهم انتهى فكان معولا عليه لقال كونه معولا عليه فيما يؤيده الشرع ولا ينافی ظاهر الشرع ذكر الزرقانی فی شرح موطا الامام مالك رحمه الله تعالى ان رجلا رأى النبی صلى الله عليه وسلم فی النوم فقال اذهب الى موضع كذا فاحضره فان فيه ركازا فخذه لك ولا خمس عليك فلما صبح ذهب الى ذلك الموضع فحضره فوجد الركاز فاستفتى علماء عصره فافتوه بانه لا خمس عليه بصحة الرؤيا وافتى العز بن عبد السلام بان عليه الخمس وقال اكثر ما ينزل من حديث منامية منزلة حديث روى باسناد صحيح وقد عارضه ما هو الاصح منه وهو حديث فی الركاز الخمس انتهى ولا يؤيده الظاهر لانه ما عهد ان الخرقة المذكورة وضعت فی غار حراء بعد انتقاله رضی الله تعالى عنه فان قلت ان لم يوجد الاخبار والآثار والاسانيد فی الاشياء والمشاهد المنسوبة الى النبی صلى الله عليه وسلم فما طريق الاحتياط والاستحباب للناس فی زيارتها اقول يستحب لهم ان يزوروها قال الشيخ رحمة الله السندی فی منسكه والشيخ علی القاری فی شرحه عليه رحمهما الله تعالى واعلم انه يستحب زيادة المساجد والآبار والآثار اى المشاهد المنسوبة الى النبی صلى الله عليه وسلم سواء علم عينها اى تعينها بتبيين الائمة او جهتها اى اشتهر تعينها عند العامة والا فمجرد جهتها لا يكفی لاستحباب زيارتها صرح بهذا الاستحباب على الاطلاق جماعة من اصحابنا الحنيفة رحمهم الله تعالى وطائفة من الشافعية وبعض المالكية وغيرهم من الحنابلة وقد كان عبد الله ابن عمر رضی الله تعالى عنهما يتحرى الصلوة والنزول والمرور على وفق المتابعة حيث صلى صلى الله عليه وسلم ونزل قال القاضی عياض فی الشفاء اى فی شمائل المصطفى عليه افضل الصلوات واكمل التحيات ومن اعظامه واكرامه اعظام جميع اشيائه واجزائه ولو منفصلة من اعضائه واكرام جميع مشاهده وامكنة او معاهده حضر بها او سكن بها او نزل بها او لازمها لا سيما اذا صلى بها ولامسه صلى الله عليه وسلم بيده وكذا برجله او جنبه على تقدير صحة نقله او عرف برائه ولو كان على وجه اشتهاره من غير ثبوت اخبار فی آثاره انتهى واشعاره صلى الله عليه وسلم وكذا اظفاره صلى الله عليه وسلم باقية بين الامة وباعث تذكرة من اجزائه الشريف عليه الصلوة والسلام صرح بذلك ائمة الاحاديث وقد ذكرناها فی رسالتنا المسماة بالازهار فی ثبوت الآثار فارجع اليها ان اردت مزية اطلاع وبالله التوفيق وهو نعم الرفيق ذيل الاسانيد فانه جليلة ومما ينبغی ان يعلم ان اللائق للابس خرقة القوم ان يتادب بآدابهم ليصح له اللباس ظاهرا وباطنا ومذهبا وان ياخذ من صورة ستر الخرقة ستر السوات ستر سوة الكذب بلباس الصدق وسوءة الخيانة بثبوت الامانة والغدر بخرقة الوفاء والرياء بخرقة الاخلاص وسفساف الاخلاق بخرقة المكارم الاخلاق والمذام بخرقة المحامد وكل خلق دنی بخرقة كل خلق سنی وترك الاسباب بتوحيد التجريد والتوكل على الاكوان بالتوكل على الله وكفر النعمة بشكر النعمة ثم يتزين بزينة ملابس الاخلاق المحمودة كالصمت عما لا يعنی وغض البصر عما لا يحل اليه النظر وتفقد الجوارح بالورع وترك سوء الظن بالناس وتصفح ما مضت به الايام والقناعة بيسير الرزق وتفقد اخلاق النفس وتعاهد الاستغفار

وقرأة القران والوقوف مع الآداب النبوية وتعرف اخلاق الصالحين والمناقشة في الدين وصلة الرحم وتعاهد الجيران بالرفق وسخاء النفس وهوان يبذلها في قضاء حوائج الخلق واصطناع المعروف الى الصديق والودّ والتواضع ولين الجانب واحتمال الاذى والتغافل عن زلل الاخوان وترک مجالسة الغافلين الاان يذكرہم او يذكر الله تعالىٰ فيهم الى آخر ما يذكرونه في ذلك فائدہ ومن آداب الصحبة ان لايعترض على شيخه فان وقع في نفسه فليمسك عن السوال فلعله يبين له بعد ذلک ما اشكل عليه فان دعته حاجة الى معرفة ما سمع فليورد كلامه على وجه السوال لاعلى وجه الاعتراض فمن صحب شيخا من الشيوخ ثم اعترض عليه ولو بقلبه فقد نقض عقد الصحبة لانه بذلک ترک تقليد من لزمه تقليده و وجب عليه التوبة من ذلک والرجوع الى تقليد شيخه على ان الشيوخ قالوا عقوق الاستاذين لاتوبة عنه وذلک لابمعنى انه معصية لايتوب الله على فاعلها فانه يقبل التوبة عن عباده في الكفر فما دونه بل بمعنى ان لاينبغي للشيخ ان يعفو عنه بل يوو به لان العفو بجرئه ويزيل عنه حرمة الشيخ من قلبه بالكلية قال الامام القشيري رحمه الله تعالىٰ في الرسالة سمعت الاستاذ اباعلى الدقاق يقول بدؤ كل فرقة بيناک وبين غيرک المخالفة ويعني به ان من شيخه لم يبق على طريقته وانقطعت العلاقة بينهما وان جمعتهما البقعة لتغير قلب الشيخ عليه ونفرته عنه ولانه لايراه اهلا للانقطاع به وبالجملة فالصحبة مع الشيخ باتباع امره ونهيه وهي من حيث الحقيقة خدمة لاصحبة قيل لابي منصور المغربي کم صحبت اباعثمان قال خدمته لاصحبته فالصحبة مع الاخوان والاقران ومع المشائخ خدمة فالقيام بخدمة واجب الصبر تحت حكمة وترک مخالفته ظاهرا وباطنا وقبول قوله والرجوع اليه في جميع مايعرض له وتعظيم حرمته ومجانبة الانكار عليه سرا وجهرا لازم فانهم قالوا الاعتراض على الشيوخ سم قاتل قال في الخلاصة المرضية في معرفة سلوک طريق الصوفية وكل مريد راى في شيخه نقصا وقعد عنده فهو منافق مطالب عند الله انتهى ومما ينكره المريد لقلة علمه بحقيقة مايوجد من الشيخ فللشيخ في كل شئ عذر بلسان العلم والحكمة سال بعض اصحاب الجنيد مسئلة من الجنيد فعارضه في ذلک فقال الجنيد فان لم تومنوا الى فاعتزلون ويكون في صحبة كالصحابة مع النبي صلى الله عليه وسلم في تادبهم بآدب القرآن وقال بعض المشائخ اذا قال المريد لشيخه لم لم يفلح قط في طريق القوم قال الغزالي في الاحياء سمعت الشيخ اباعلى الفارمدي رحمه الله تعالىٰ يصف لي وجوہ حسن آداب المريد بشيخه وان لايكون في قلبه انكار بكل مايقوله ولافي لسانه مجادلة عليه فقال حكيت لشيخي ابي القاسم الكركاني منامالي وقلت رايت کانک قلت لي كذ فقلت لم ذلک فهجرني شهرا ولم يكلمني وقال لولا انه کان في باطنک تجويز المطالبة والانكار لما اقول لک لما جرى ذلک على لسانک في المنام وهو كما قال اذ قلما يرى الانسان في منامه خلاف مايغلب في اليقظة قبله والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته ✤

مکتوب ہفتاد و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت عالیشان ماکہ بنام فضیلت پناہ ملا فیض اللہ صدور یافتہ

در تحقیق معانی معرفت و اقسام آن و فرضیت آن و بیان آنکہ تصوف از علوم دینیہ است و بیان آنکہ طریق صوفیہ دائر است بر کتاب و سنت و بیان اوصاف اہل معرفت و بیان آنکہ علماء ثقات از اصحاب مذاہب و غیرہ اخذ طریق صوفیہ نمودہ اند و آنکہ ذکر سبب موصل است و بیان ذکر لسانی و قلبی و بیان آنکہ اجتماع برائے ذکر متحب است و ذکر جہر جائز است و بیان آنکہ اجتماع برائے ذکر با زنان و امردان چنانچہ متعارف بعضے اہل فقر درین زمانہ است جائز نیست مع التحقیقات اللائقۃ و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ الذی اطلع فلک الازل شمس انوار النبوۃ المحمدیۃ و اشرق من افق اسرار الرسالۃ مظاہر تجلیات الاحمدیۃ نحمدہ علی ان وضع اساس نبوتہ علی سوابق ازلیۃ و رفع دعائم رسالتہ علی لواحق ابدیۃ و نشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ الفرد المتفرد فی فردانیتہ بالعظمۃ و الجلال المنزہ فی تنزیہیہ عن سمات النقص و الزوال و نشہد ان مصدر جمیع الانوار و عین عیون الاسرار و روح مراتب الشہود و قلب جمیع الموجود و خلاصۃ حروف الاعیان و مرکز دائرۃ الامکان و مظہر التجلیات الاسمائیۃ و معدن الفیوضات الالہیۃ سیدنا و شفیعنا و مولانا و ملجانا محمدا عبدہ و رسولہ الذی ارسلہ بالہدی و دین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ صلی اللہ علیہ وسلم عدد خلقہ و رضاء نفسہ و زنۃ عرشہ و مداد کلماتہ فی کل وقت و حین اما بعد ایہا الشیخ الصالح الصادق الفقیہ فیض اللہ سلمک اللہ عما لا یلیق بشانک فقد اظہرت ان بعض العلماء منع عن تحصیل المعرفۃ من طریق الفقر و الفناء و اخذ الطریقۃ من المشایخ الکرام و الجہر بالذکر الی غیر ذلک فما المعرفۃ و ہل ہی فرض ام لا و ہل ہی تحصل من ہذا الطریق ام لا و التصوف اہو من العلوم الدینیۃ و طریق الصوفیۃ ہل ہو دائر علی الکتاب و السنۃ ام لا و ہل اہل ہذا الطریق اولیاء ام لا و لعلک تسأل عن اوصافہم و احوالاتہم و عظمۃ شانہم و ہل قال بہ العلماء الثقات و اخذوہ ام لا و الذکر و المراقبۃ ہل ہو سبب لحصول المعرفۃ ام لا و ہل یکون الذکر لسانیا فقط او یکون قلبیا ایضا و الجہر بالذکر جائز ام لا اقول بعون اللہ تعالی و لطفہ کل ذلک صحیح و علیہ المحققون من العلماء العظام و المشایخ الکرام من لدن رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و نبین لک ہذہ المسایل فی المطالب العدیدۃ ان شاء اللہ تعالی و باللہ التوفیق و بیدہ ازمۃ التحقیق **المطلب الاول** فی ان المعرفۃ ما ہی عند العلماء ہی العلم باللہ و صفاتہ فکل علم معرفۃ و کل عالم باللہ و صفاتہ عارف و کل عارف عالم و عند مشایخ الصوفیۃ ہی صفۃ من عرف الحق باسمائہ و صفاتہ ثم صدق اللہ سبحانہ فی جمیع معاملاتہ ثم تنقی عن اخلاقہ الردیۃ و آفاتہ ثم طال بالباب وقوفہ و دام بالقلب اعتکافہ فحظی من اللہ تعالی بجمیل اقبالہ و الصدق فی جمیع افعالہ و احوالہ و انقطع الیہ بکلیۃ حتی ینسی سواہ و انمحی عن قلبہ الا ہو و لم تبق ہواجس لنفسہ و لا خواطر تدعوہ الی غیرہ و دام فی السر مع اللہ مناجاتہ و حق فی کل لحظۃ الیہ رجوعہ و توجہاتہ و صار محدثا منہ بتعریف اسرارہ فیما یجری من تصاریف اقدارہ و تجلیات انوارہ فصار بہ عارفا و عن غیرہ اجنبیا و تسمی حالتہ معرفۃ فبمقدار اجنبیۃ تحصل المعرفۃ فعلی ہذا عند العلماء لا معبود الا اللہ و عند الصوفیۃ لا موجود الا اللہ لانہم لا یرون وجود ما سواہ بہ و بالبقایۃ حتی انہم لو قطعوا النظر عنہ کان لا یبقی عندہم فی الوجود موجود البتۃ ثم لہم فی استغراقہم فی معرفتہ مدارج فلہذا صارت کلماتہم فی المعرفۃ مختلفۃ و ذلک اختلاف مقادیر حالاتہم مع اللہ سبحانہ فکل نطق بما وقع

له واشار الى ما وجد فى وقته قال القشيرى قدس سره سمعت اباعلى الدقاق رحمه الله تعالى يقول من امارات المعرفة بالله تعالى حصول الهيبة من الله تعالى فمن ازدادت معرفته ازدادت هيبته وسمعته رحمه الله تعالى يقول المعرفة توجب السكينة فى القلب كما ان العلم يوجب السكون فمن ازدادت معرفته ازدادت سكينته ثم قال وقال يعقوب النهرجورى قلت لابى يعقوب السوسى هل يتاسف العارف على شئ غير الله عزوجل فقال وهل يرى غيره فيتاسف عليه قلت باى عين ينظر الى الاشيا فقال بعين الفناء والزوال وقال ابويزيد العارف طيار والزاهد سيار وقيل العارف تبكى عينه ويضحك قلبه وقال الجنيد لايكون العارف عارفا حتى يكون كالارض يطاءها البر والفاجر وكالسحاب يظل كل شئ وكالمطر يسقى مايحب ومالايحب وقال يحيى بن معاذ يخرج العارف من الدنيا ولايقضى وطره منها من شيئين بكاؤه على نفسه وثنائه على ربه وعنه صلى الله عليه وسلم لوخفتم الله حق خيفته لعلمتم العلم الذى لاجهل معه ولوعرفتم الله حق معرفته لزالت لدعائكم الجبال رواه الحكيم عن معاذ وقال سيدى محى الدين قدس سره فى العبادلة المعرفة معرفتان معرفة تحصل بالاحوال وعن هذه المعرفة تظهر الآيات فى خرق العوائد لاربابها فيخيل بعض الناس ان ذلك الاثر عن الاحوال وانما الاثر عن المعرفة التى تكون عن الحال ولهذا قد يكون الحال ولا اثر لكون الحال لم يكسب المعرفة بالله فيقول من قال الاحوال الكرامات اذا كانت عنها المعرفة وهو قول صاحب محاسن المحاسن وقد نبهت النبوة على هذا الفصل من المعرفة فى خبر روى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لوعرفتم الله لمشيتم على البحور ولزالت بدعائكم الجبال انتهى وقال ابوحفص رحمه الله تعالى مذ عرفت الله مادخل قلبى حق ولاباطل وانما ذلك استيلاء الذكر عليه واستغراق قلبه بمعرفته فلم يدخل قلبه غير الله سواء كان ذلك الغير حقا او باطلا وسئل ابويزيد عن المعرفة فقرأ ان الملوك اذا دخلوا قرية افسدوها وجعلوا اعزة اهلها اذلة الآية يعنى ان معرفة الله لايدع فى القلب ذكر غيره وقال الشبلى رحمه الله تعالى ما احد عرف الله فقيل له كيف قال لوعرفوه مااشتغلوا بالسؤاله وقيل العارف كائن باين يعنى كائن به بائن عن غيره وقيل علامة العارف ان يكون فارغا عن الدنيا والآخرة وقيل المعرفة حيوة القلب مع الله تعالى لقوله تعالى او من كان ميتا فاحييناه وسئل عن الشبلى اى شئ اعجب قال قلب عرف الله ثم عصاه وقال ابوالعباس احمد بن موسى الصنهاجى رحمه الله تعالى فى محاسن المحاسن المعرفة محجتى والعلم حجتى فالعالم يستدل بى والعارف يستدل الى فالعلماء والعارفون بى على الحق العباد بالاعمال والمريدون بالاحوال والعارفون بالهمم والحق وراء ذلك كله الاعمال للجزاء والاحوال للكرامات والهمم للوصول وانما يتعين الحق عند اضمحلال الرسوم انتهى ملخصا اقول ماثمة عند التحقيق الا علم فانه الظاهر بصورة الايمان والاسلام والاعمال والمقام والفناء والبقاء الى غير ذلك وذلك لان العلم اذا تمكن فى القلب يسمى ايمانا واذا استولى وسرى الى الظاهر والانقاد له يسمى اسلاما واذا سرى الى الجوارح اثاره تسمى تلك الآثار اعمالا واذا جاش وتموج وطفح على الباطن انواره وحالة يسمى حالا او واردا او مايشبهه واذا فقد وجوده فى الشهود يسمى فناء واذا لم يبق له الشعور على فقدان وجوده وصار كالمبهوت يسمى فناء الفناء والفناء الاتم وان وجد وجوده بعد فقدانه يسمى بقاء ورجوعا الى غير ذلك وقد عرفت ان آثار الشئ ليس الا وجوهه وما الوجوه الا ظلال الاسماء وما الاسماء والاظلال المسمى وآثاره وعند البعض عين المسمى

فالعلم ہدی الی الایمان والایمان الی الاسلام والاسلام الی الاعمال والاعمال الی الحال والحال الی الفناء والفناء
الی البقاء والبقاء الی القرب والاستقامة علی العبودیة الخالصة ولیس ہناک الاذہاب منہ والیہ غیر انہ ظہر وتجلی
بتطور المراتب وتعدد المرایا وتباینہا فتعددت الاسماء وتمایزت النسب ووخملت من والی ولوامعنت النظر فیما
قرع سمعک فی الحکمت الرسمیت من ان التغائر بین العلم والمعلوم بالاعتبار ووقت حقیقتہ ووصلت الی
روح معناہ ماوجدت فی البین الامعلوما ظہر بصورة العلم والایمان والاسلام والاعمال والحال والفناء والبقاء
والرجوع والقرب فمابقی الاعالم ومعلوم ولایدرک العالم المعلوم الابصورة نفسہ فانہا المرآت لہ وغایة حظ
من المعلوم تعالی فماعلم الانفسہ ولعل قرع سمعک ما قالہ اہل الحکمت الرسمیة من ان علم الشخص بنفسہ حضوری
یتحد فیہ العالم والمعلوم والعلم فلیس ثمة الامعلوم تتمی بحقایق المسمیات وہذہ المعرفة ہی نہایة الایمان والاسلام
وکمالاتہما فلفظة عالم ابلغ من عارف والقرآن یشہد لہ الاانہ تفاوت بین عالم وعالم بالنظر الی طرفی العلم و
وسطہ وعدولہم منہ الیہ فی التسمیة للحکمة وقداعترض الشیخ الاندلسی فی مواقع النجوم علی من عدل بتسمیة العلماء باللہ
بالعارفین مع ان وصف العلم اشرف من وصف المعرفة واتم اذا وصف بہ الحق نفسہ ومدح بہ اہلہ ومن
علی خاصتہ بہ ثم اعتذر عن اہل الطریق بانہم عاروا حمار اؤانہ شاع فی العلم ان یسمی عالما من کان عندہ علم ما من
العلوم وان اکب علی الشہوات وتورط فی الشبہات فادرکتہم الغیرة ان یشارک ہم البطال فی اسم فلاتمییز المقامات
فلایقدرون علی ازالتہ لما شاعت فی الناس فلاتیمکن لہم ذلک فاداہم الامر المذکور الی تسمیة المقام معرفة و
صاحبہ عارفا فاذا العلم والمعرفة فی الحد والحقیقة سواء ففرقواء بین المقامین بہذا القدر فاجتمعوا فی المعنی واختلفا
فی اللفظ اذ ہذا الطریق لایتصور فیہ الخلاف اصلا فاذاوجد فانما ہو راجع الی الالفاظ خاصة ولکنہ فی حقہم بالاضافة
الی اثر تسمیة اللہ علی اصطلاحہم وقت غفلة جرت علیہم لغلبة الغیرة علیہم فیرجی بہم بقصدہم توبة المقام وغیرتہم
ان یحصل لہم ماحصل لاہل الحضور منا والحمد للہ المنعم المفضل وہذا الفرق للتقسیم والتعریف والاکل من الشریعة
والطریقة والحقیقة علی الآخر لدی التوفیق کظاہر الید وباطنہ وقد عرفت لطافت ہذہ المعرفة المحیرة ودقت
حلاوتہا وعرفت منہا ان العلم لما یسمی عند الاستیلاء بالایمان والاسلام والعمل والحال الی غیر ذلک یلزم
للسالک تعلم علم العقاید والفقہ والتصوف لتصحیح الایمان والاعمال والاحوال ومایشبہہ ویؤید ہذہ المعرفة حدیث
جبرئیل علیہ السلام حیث سال عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم تعلیما للامة عن الایمان والسلام والاحسان فافہم وباللہ
التوفیق والمعرفة علی ثلث درجات معرفة العامة ومعرفة الخاصة ومعرفة خاص الخواص اما معرفة العامة ہی
معرفة الوجود المطلق والصفات والنعوت ونسبت ہذہ المعرفة الی معرفة الصفات والنعوت وسمیت معرفة
العامة لان معرفة الوجود المطلق فطرة اللہ التی فطر الناس علیہا وہی کالضرورة للخلق وانما یطلب بالاستدلال
العقلی معرفة الصفات والنعوت التی ورد بہا الکتاب والسنة من العلم والقدرة والارادة والسمع والبصر والکلام و
سمیت معرفة لان التکلیف وردبہا علی العموم واما معرفة الخاصة ہی معرفت الذات الموصوف بالصفات

وسميت هذه المعرفة بمعرفة الخاصة لانه اذا عرف الوجود المطلق بالفطرة وعرف الصفات بالنظر فی نفائس الصنع يخصص عن العامة باطلاعه على الذات الموصوف بتلك الصفات من غير تفريق بينهما وقد كان فی البداية يتخايل فی وهمه التفريق بين الوجود والصفات وفی هذه الدرجة يتحقق ان لا مغايرة بين الذات والصفات انه لا هی هی بعينها ولا هی غيرها وانما مثالها مثال التسعة من العشرة لا هی عين العشرة ولا هی غير العشرة اذ لا يكمل العشرة الا بها بل لا يعقل تلك الصفات الا مع الذات ولا الذات الا مع الصفات وأما معرفة خاص الخواص وهی اعلى المراتب فی المعرفة وانما ينالها من ترقى هاتين الدرجتين وهی عطية محضة لا ينال بالكتب وانما هی نور يقذفه الله تعالى فی القلب كما قال تعالى فمن يرد الله ان يهديه يشرح صدره للاسلام سئل النبی صلى الله عليه وسلم عن معنى ذلك الشرح فقال نور يقذف فی القلب فيشرح الصدر به قيل له فما علامة ذلك فقال التجافی عن دار الغرور والانابة الى دار الخلود واستعداد الموت قبل النزول وانما يتحقق حصول هذه الاشياء الثلثة لمن عاين حقارة الدنيا وخساستها واطلع على جلائل الآخرة ونفاستها وشاهد الحق بعين اليقين وهی عين قبله المكتحل بذلك النور فيشتاق اليها اشتياقا فاز عجا الى الرحيل اليه وينقطع حينئذ عنه كل وصلة كانت بينه وبين الله وعلامة القطع تسوية مجيئها ورواحها ونفعها وضرها فاستوحش منها واستعد للموت قبل نزوله وهذه العزيمة الصادقة لا تصح لاحد الا لمن سلك مسلك معرفة خاص الخواص وهی محض التعريف من الله تعالى لا يتوصل اليها باستدلال والشواهد ولا ينال بالوسايل والاسباب لانها موهبة صرفة وان كانت مقدماتها كسبية واركانها ثلثة وهی مشاهدة القرب بتلك العين المكحولة بنور الرب تعالى وصعوده عن العلم المستفاد بالنظر العقلی الذی كان فی الدرجتين الاولين ومطالعة الجمع وهی اطلاع على الحقيقة اذ عاين فی هذه الدرجة كل موجود فی قبضته ورای ملكوت كل شئ بيده فتعين ان لا وجود لشئ معه حقيقة بل كل شئ منه واليه فلا يرى الا واحدا وفی هذا المقام قال الشبلی هل فی الدار سوى الله وصدرت عن جماعة كلمات نسبة الى الحلول والله يهدی من يشاء ويضل من يشاء ونرجع الى ذكر معرفة العلماء ونقول بحول الله وقوته ان العلم على نوعين علم قديم وعلم محدث فالعلم القديم صفة الله تعالى والعلم المحدث علم المخلوقين وهو على ضربين ضروری واستدلالی والضروری ما يحصل بالحواس وهو انه اذا ترى شيا او شخصا فتعلم تعينا بان ذلك الشئ ما هو وكيف هو وكم هو حتى اذ نسيت ذكرا وانتی طويل او عريض والاستدلالی تحصل بالتفكر والنظر وقال بعض المتكلمين لا فرق بين العلم الضروری والاستدلالی اذا ثبت بدليل مزيل للشبهة وهذا هو الاصح لان ما تحصل من العلم بالاستدلال على طريق اليقين يوجب القبول والعمل ضرورة بيانه ان معرفة الصانع يحصل بالنظر والاستدلال فی الآيات الدالة على اثبات الصانع واثبات الرسالة والوحی يحصل بالتفكر والنظر فی المعجزات الباهرة والآيات الساطعة وكذلك قول الرسول واجماع الامة وهذه المعانی بعد التفكر والنظر توجب العلم قطعا ويقينا ويصير علما ضروريا يوجب الايمان والعمل والقبول به من غير شك وشبهة ومن شك على هذا يصير كافرا اذا عرفت هذا فاعلم ان الغرض من معرفة الصانع تعالى امور ثلثة الامر الاول اثبات وجوده والامر الثانی اثبات صفاته الذاتية والامر الثالث معرفة ذاته تعالى وتقدس اما الامر الاول وهو اثبات وجوده

فمن ثلثة اوجه الاستشعار بالفطرة السليمة والاستيقان بشهادة النفس والاستدلال بنظر العقل الوجه الاول وهو الاستشعار بالفطرة السليمة ان الانسان اذا اوهاه امر وضاق به المسالك وجدول عليه المذاهب فلا بدان يعترف بالركون اليه ويتضرع نحوه ويلتجاء الى ذراه فى كشف بلواه فيستغيث من شره الى خالقه وبارئه طبعا وجبلة لاتكلفا وحيلة ومثل هذا قد يوجد فى الوحوش والبهائم فانها رافعة رؤسها الى السماء عند فقدان الكلاء والماء فى جدب الديار وكذا شوهد الاطفال عند السكرات ونحوها يرفعون مسبحتهم نحو السماء وهذا كله مركوز فى جبلة الحيوانات فضلا عن الانسان العالم وهى الفطرة المذكورة فى القرآن والاحاديث ولكن اكثر الناس قد ذهلوا عنه فى حالة السراء وانما يردون فى الضراء قال الله تعالى واذا مسكم الضر فى البحر ضل من تدعون الا اياه كان بعض الزنادقة انكر الصانع عند جعفر بن محمد رضى الله تعالى عنهما فقال له جعفر اركبت البحر قال نعم قال هل رايت اهواله قال بلى هاجت يوما رياح هائلة فكسر السفن وغرقت الملاحين وتعلقت انا ببعض الواحها ثم ذهب عنى ذلك اللوح فاذا انا مدفوع فى تلاطم الامواج حتى دفعت الى الساحل فقال جعفر قد كان اعتمادك من قبل على السفينة والملاح ثم على اللوح تحتك فلما ذهبت هذه الاشياء هل سلمت نفسك الهلاك ام كنت ترجو السلامة بعد قال بل رجوت السلامة قال ممن ترجوها فسكت الرجل قال جعفر رضى الله تعالى عنه ان الصانع هو الذى كنت ترجوه فى ذلك الوقت وهو الذى انجاك من الغرق فاسلم الرجل على يده وقال عز من قائل واذا ركبوا فى الفلك دعوا الله مخلصين له الدين الآية وقول النبى صلى الله عليه وسلم عليكم بدين العجائز ليس هو منعا من الاستدلال العقلى ولكنه تنبيه على الاستصحاب الوجه الثانى هو الاستيقان بشهادة النفس وذلك ان عامة الناس فى اقطار العالم قد دعت انفسهم الى الاعتراف بان لهم خالقا من غير معلم ولا اثبات حجة عندهم ولا اصطلاح وقع بين كافتهم من الاتراك والاكراد واهل البوادى واقاصى الهند والصين واهل الجزائر الذين لم تبلغهم الدعوة الى الاسلام ولا الى الشرك فانهم استيقنوا بشهادة انفسهم على الاعم الاغلب بالخالق لكثرة ما وجدوا من استجابة دعائهم وتضرعهم ودرك مفاجاة الفرج فى حوادث عظام وهشتهم بعد القنوط عن السلامة وتخليصهم من ايدى الاعداء فى موضع لاناصر لهم من الخلق وبحدوث نوادر وعجائب شاهدوها فى الآفاق وفى انفسهم من الصحة والمرض وغير ذلك من الكمالات الحاصلة والزائلة فكانت نفوسهم شهدت بالاله الحق جل جلاله وذلك قوله جل مجده قالت رسلهم افى الله شك حكى راى اعرابى ثعلبا بال على صنم كان يعبده فقال شعر ارب يبول الثعلبان براسه * لقد ذل من بالت عليه الثعالب * برئت من الاصنام والشرك كله * وايقنت ان الله لاشك الغالب * وهذا قريب من الضروريات ومنه قال ضرار ان المعرفة ضرورية الوجه الثالث وهو الاستدلال بنظر العقل وذلك هو الطريق المشهور عند الجمهور وبه ورد التكليف قال الله تعالى قل انظروا ماذا فى السموات والارض وقال تعالى اولم ينظروا الى السماء فوقهم كيف بنيناها الآية وقال فانظروا الى آثار رحمة الله كيف يحيي الارض بعد موتها الآية وقال افلا ينظرون الى الابل كيف خلقت الى غير ذلك من الآيات الباعثة على النظر والاستدلال فطريقه ان يستدل بالصنع على الصانع كما يستدل بالبناء على البانى وبالخط على الكاتب وبالنسج على النساج والدخان على النار والخيط على الخياط والمطر على السحاب حتى ان الاعمى اذا اصابه المطر فانه يعلم يقينا ان المطر

ينزل من السحاب وان لم ير السحاب حسا فوجب العلم بالسحاب ضرورة ويقينا وكذا المياه والاشجار والسماء والارض والشمس والقمر والكواكب وغير ذلك دليل على ان لها صانعا قادرا وتحقيقه ان يقال حدوث العالم ظاهر والحادث ما جاز وجوده وجاز عدمه فاذا تخصص بالوجود بدلا من العدم الجائز كان لا بد له من مخصص وذلك المخصص اما علة او طبيعة او فاعل حي عالم قادر مختار بطل ان يكون علة وطبيعة لانهما لو كانتا قديمتين لاقتضتا قدم المعلول والمطبوع ولو كانتا حادثتين فالكلام فيهما كالكلام في المعلول والمطبوع وهو انها حادثة مترددة بين جواز الوجود وجواز العدم واذا بطل القسمان تعين الثالث فكان ذلك المخصص هو الفاعل القديم العالم القادر المختار وطريق آخر في الاستدلال هو ان يقال الوجود اعم الاشياء فلو لم يكن في الوجود قديم لما كان في الوجود موجود البتة اذ لو كانت كلها حوادث تسلسلت الى ما لا اول له وذلك محال فلا بد ان تستند تلك الحوادث الى قديم يسبقها بالوجود وهو الخالق تعالى الذي احدث الحوادث بنفسها كلها اذ حدوث الحوادث بنفسها محال وتحقيقه ان يقال ان كان في الوجود موجود لزم بالضرورة ان يكون في الوجود قديم والوجود معلوم قطعا فظهر من الاصلين وجود قديم على الضرورة فعلى هذا كل لبيب لا يريب في وجود قديم تستند الحوادث اليه وهو صانع العالم ومدبره ومقدره ومغيره وهذا التدبير والتقدير ليس بالايجاب في كل شئ من اجزاء العالم فلا بد لها من مدبر مقدر غير والناس كلهم يشيرون الى صانع وان اختلفت طوائفهم ومللهم والانبياء والرسل عليهم الصلوة والسلام ما جاؤا ليعلموا وجود الصانع وانما جاؤا ليدعوا الخلق الى التوحيد كما قال الله تعالى فاعلم انه لا اله الا الله والخلق انما اشركوا بعد الاعتراف بالوجود لما اعتقدوه من الشركاء لله تعالى او لنفي واجب من صفاته او لاثبات مستحيل منها او لانكارهم النبوات وخالفت الدهرية في القديم قالوا بان الصانع قديم لا من حيث انه لم يزل كان ولكن العدم بالظهور والوجود على الاشياء خلق الاشياء ثم عاد الى اصله وهو العدم وهذا كفر لان المعدوم لا يتصور وجوده وتكونه من غير موجد يكون لانه لا يتصور الفعل من المعدوم وانما يحصل بقوة او علة وبموجبه بطل ان يكون علة او طبيعة لما مر ولو كان هو بمثل هذا فيحتاج الى صانع آخر فيؤدي الى ما لا نهاية له فلا يصح لانه لا بد ان تستند الحوادث الى قديم يسبقها بالوجود وهو الخالق الذي احدث الحوادث كلها وحدوثها بنفسها محال فثبت ان صانع العالم قديم والقدم صفة فان قيل ان الصانع قديم لاستحالة حدوث الاشياء بنفسها لانها تحتاج الى المحدث وتقديم القديم على المحدث يكتفي بساعة واحدة فما وراء ذلك فاي دليل على اثباته وقدمه قلنا اذا ثبت انه تقدم على المحدثات بالقدم والوجود ثبت ان قدمه لم يزل لانه لا يجوز عليه التحويل والحدوث فيكون قديما بلا ابتداء ولا انتهاء ولانا لو قلنا انه تعالى تقدم على المحدثات بمدة فقط فان اول مدته يدل على حدوثه فلا يكون قديما بل يكون هو اول المحدثات فيحتاج الى محدث وهذا غير صحيح ولان الفرق بين القديم والمحدث خمسة اوجه اولها انا نقول بان الله تعالى اول وآخر بل نقول اول بلا ابتداء وآخر بلا انتهاء والمخلوق له اول وآخر والثاني انه لا يقال ان له جنس ونوع وللمخلوق جنس ونوع والثالث انه تعالى لا يتغير عليه الحال وعلى المخلوقين تتغير والرابع والخامس لا يقال ان لله مكانا ولا زمانا وللمخلوقين مكان وزمان فصح انه قديم بلا ابتداء واما الامر الثاني فهو اثبات الصفات وفيه ضلت الفرق والملل منها الوحدانية قال الاشاعرة الصفات الالهية الواجب علينا اعتقادها تنقسم الى نفسية وسلبية ومعان فالنفسية هي الحال الواجب الذات

ما دامت الذات غير معللة بعلة كالتحيز والسلبية هي كل صفة مدلولها عدم امر لا يليق به سبحانه وتعالى وصفة المعنى وهي كل صفة
موجودة في نفسها سواء كانت حادثة كبياض الجرم او قديمة كعلمه تعالى والمعنوية فرع عنها ولذا لم تعدها اذ لولا المعاني
ما وجدت المعنوية فهي عكس ها او ملزومة لها ولهذا انسبت الى تلك الصفات فقيل فيها صفات ولذا كانت سبعا كالاولے
وتنقسم ايضا الى ذاتية وافعالية فالذاتية ما لا يوصف الحق سبحانه باضدادها كالوجود والبقاء والافعالية ما يصح وصف الحق
سبحانه باضدادها كالعطاء والمنع والضرر والنفع ثم تنقسم الى جمالية وجلالية وكمالية والكلام عليها يطلب البسط ويسمي الاشاعرة
الوحدانية صفة النفس قال الله تعالى فلا تجعلوا لله اندادا وقال والهكم اله واحد لا اله الا هو وقال تعالى شهد الله انه
لا اله الا هو وقال تعالى قل لو كان معه الهة كما يقولون اذا لابتغوا الى ذي العرش سبيلا سبحانه وتعالى عما يقولون
علوا كبيرا وقال قل هو الله احد الى آخر السورة وقال النبي صلے الله عليه وسلم لوفد عبد القيس لما اتوه اتدرون ما الايمان بالله
وحده قالوا الله ورسوله اعلم قال شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله والعلم بوحدته متحقق لمن نظر في الادلة عليه
من الآفاق والانفس واختلاف الليل والنهار من غير عناد ولا مكابرة سئل الحسن بن هاني عن التوحيد فقال شعر
تأمل في نبات الارض وانظر * الى آثار ما صنع المليك * على قضب الزبرجد شاهدات * بان الله ليس له شريك *
وقال آخر ففي كل شئ آية تدل على انه واحد حيث نبه كل واحد منهما على التوحيد بالنظر في الآفاق والانفس ولانا اثبتنا الصانع بضرورة
وجود الصنع وحدوث العالم وتلك الضرورة ارتفعت باثبات صانع واحد فلا يحتاج الى الثاني والثالث ولا دليل على اثبات
الثاني والثالث والحاصل ان صانع العالم واحد اذ لا يمكن ان يصدق مفهوم واجب الوجود الاعلى ذات واحدة
متصفة بنعوت متعددة كما يستفاد من قوله تعالى لو كان فيهما الهة الا الله لفسدتا وهذا الدليل المذكور من القرآن لاثبات
الوحدانية سميت عند المتكلمين ببرهان التمانع وتقريره انه لو كان للعالم صانعان لثبت جواز التمانع والتخالف بينهما و
ذا يستلزم الحدوث والدليل علے ان التمانع مستلزم للحدوث المذكور هو ان احدهما اراد ان يخلق في شخص حيوة والآخر
موتا لان كل واحد منهما في نفسه امر ممكن وكذا تعلق الارادة بكل منهما ممكن في نفسه ايضا اذ لا تضاد بين الارادتين بل بين
المرادين فحينئذ اما ان يحصل ارادتهما معا وهو محال لاستلزامه اجتماع المتنافيين او تعطلب ارادتهما وهو تعجيزهما او نفذت
ارادة احدهما دون الآخر وفيه تعجيز من لم ينفذ ارادته والعاجز منحط عن درجة الالوهية لان العجز امارة الحدوث والامكان
لما فيه من شائبة الاحتياج فالتعدد مستلزم لامكان التمانع المستلزم للمحال فيكون محالا وهذا تفصيل ما يقال ان احدهما ان لم
يقدر على مخالفة الآخر لزم عجزه وان قدر لزم عجز الآخر وبما ذكرنا من ان التعدد مستلزم لامكان التمانع نيدفع ما يقال انه
يجوز ان يتفقا من غير تمانع وقلنا في الجواب ايضا اذا كان قادرين عالمين صانعين حكيمين كاملين فاحدهما بهذه الصفة
يكتفي فلا فايدة في الثاني واذا لم يظهر الفايدة فالخلق عنه يكون مستغنيا ولم يكن للناس اليه حاجة وظهر الاستغناء عنه فلا
يكون الها لان الاله الصانع الخالق الرازق للاشياء كلها يكون محتاجا اليه واذا حصلت الكفاية من الواحد فقد ظهر الاستغناء
عن الثاني فيوجب اعدامه هذا اذا اشتركا في الصنع واما اذا افترقا اتفاقا بان كل واحد منهما خلق خلقا عليحدة او صنع عليحدة
والاستحالة ههنا اكثر واقبح لان العبد لا يعرف صانعه ومصوره ولا يعرف من الذي خلقه ورزقه وامره ونهاه فلا يصح الايمان

لوقوع الشك فى المعرفة بين خالقه ورازقه وبين صاحبه وهذا محال قال الله تعالى لوكان فيهما الهة الا الله لفسدتا و
قال تعالى اذا لذهب كل اله بما خلق وقال تعالى وجل ذكره ولعلى بعضهم على بعض واما قول العلامة التفتازانى
الآية حجة اقناعية اى يظن فى الاول الامر انها حجة ويزول ذلك عند تحقق المعرفة والملازمة عادية على ما هو اللائق
بالخطابيات فان العادة جارية بوجود التمانع والتغالب عند تعدد الحاكم على ما اشير اليه بقوله تعالى ولعلى بعضهم
على بعض فالمحققون كالغزالى وابن الهمام والبيضاوى ما قنعوا بالاقناعية وجعلوها من الحقائق القطعية بل قيل
يكفر قائلها والمسايل مستوفاة فى الكتب الكلامية فقوله حجة اقناعية مع قطع النظر عن كونها آية قرانية او خبر الرسول
والا فكلام الله تعالى وخبر الرسول المتواتر لا يكون حجة اقناعية فثبت ان صانع العالم واحد اول قديم بلا ابتداء و
آخر كريم بلا انتهاء لان ما ثبت قدمه استحال عدمه منها اى من الصفات الحيوة والعلم والقدرة والارادة والسمع
والبصر والكلام وهى صفات ذاتية ويسميها الاشاعرة بصفات معنوية زائدة على الذات وذكر فى شرح الصحائف
والمتكلمون يطلقون الصفة على الوجودى ويسمون العدميات نعوتا فيجعلون العلم صفة والغنى نعتا وفى متن
الصحائف وتسمى الوجوديات صفات الاكرام والعدميات نعوت الجلال وبهذا فسر قوله تعالى ذو الجلال والاكرام
انتهى وهو تعالى موصوف بالصفات ويجوز اطلاقها عليه وكيف لا وقد نطق به القران قال الله تعالى الم يعلموا
ان الله يعلم سرهم ونجويهم وقال جل ذكره وهو السميع البصير وقال عز من قائل الله لا اله الا هو الحى القيوم وقال
تعالى يفعل ما يشاء ويحكم ما يريد وقال جل مجده وهو على كل شئ قدير وقال الله تعالى وكلم الله موسى تكليما ولان
الافعال المحكمة كما دلت على الصانع دلت ايضا على ان الفاعل الذى صدر عنه هذه الافعال موصوف بالصفات
وهذه الصفات ثابتة له لان من توقع نسج ديباج منقش او بناء قصر عال ممن ليس له حيوة وعلم وقدرة وارادة لتسارع
العقلاء الى تسفيهه وغباوه ولما كانت الافعال والحكمة دالة على هذه الصفات كما كانت دالة على وجود الصانع فتثبت
هى كذلك وهى قديمة ازلية اذ لو كانت حادثة لكان الذات محلا للحوادث فكان مثل العالم فى حكم الحدوث فيستدعى
محدثا فيتسلسل وقد ابطل فثبت انه قديم بصفاته وهذه الصفات ليست عين الذات بل هى زائدة على الذات
والنكتة فيها ان المفهوم من قولنا موجود عالم غير المفهوم من قولنا موجود موجود فلو كان عالما لذاته او بذاته من غير
معنى زائد على الذات لكان المفهومان واحدا وكان مثابة قولنا موجود موجود ولا خفاء فى الفرق بينهما فلا بد اذا من
شيئين يرجع اليهما الفرق لان الشئ الواحد لا يخالف نفسه حتى يكون بينه وبين نفسه فرقا وذلك محال ومما ينبغى
ان يعلم ان زيادت وعينيتها بالذات لا يتعلق بها عقيدة صرح بذلك جلال الدين الدوانى فى شرح العقائد
وكذا الصفات الفعلية كالتخليق والترزيق والاحياء والاماتة ونحوها قديمة وهو مذهب ابى منصور الماتريدى
رحمه الله تعالى وقال ابو الحسن الاشعرى ان الصفات الذات وهى الثمانية الحيوة والعلم والقدرة والارادة والسمع
والبصر والكلام والقدم قديمة وما وراء ذلك من الصفات من مقتضيات القدرة والعلم وتدخل تحت القدرة
فهو من صفات الفعل كلها محدثة والنزاع لفظى عند ارباب التدقيق كما بين عند التحقيق بيانه ان واجب الوجوب

لذاته واجب الوجود باسمائه وصفاته والمعنى انه ليست له صفة منتظرة ولا حالة متاخرة اذ ليست ذاته محلا للحوادث
والاعراض فان ذاته كافية فى جميع ماله من الصفات التى بها تتم الاغراض ولانه لو لم تكن كافية فى حصول ذلك
لكانت محتاجة الى ظهور الغير هنالك وكل محتاج الى الغير ممكن الوجود وقد ثبت انه واجب الوجود قال الله تعالى
يا ايها الناس انتم الفقراء الى الله والله هو الغنى الحميد اى غنى بذاته وصفاته عن ظهور ممنوحاته وهو حميد بنعوته وحمايه
سواء حمده احد او لم يحمده احد من سوائه فهو منزه عن التغير والانتقال بل لا يزال فى نعوته الفعلية منزها عن الزوال فى
صفاته الذاتية مستغنى عن الاستكمال ولا يلزم من حدوث متعلقات هذه الصفات كالمخلوق والمرزوق حدوث
الصفات اما الامر الثالث فهو معرفة ذاته تعالى اطلق البعض لفظ الحقيقة على الذات وقال ان ذات الحق حقيقة
وقال البعض لذات الحق حقيقة وقال السبكى فى جامع الجوامع حقيقة مخالفة لسائر الحقائق وليس له ان يقال
ذلك لان ذاته ليس مركبا من الماهية والتعين فيقال ان لها حقيقة ومنع المحققون كالزملكانى اطلاقها على الله
تعالى وقال ابن جماعة لانه لم يرد وقد ورد اطلاق الذات عليه تعالى ففى البخارى فى قصة خبيب من قوله وذلك
فى ذات الاله وورد لم يكذب ابراهيم عليه السلام قط الا ثلث كذبات ثنتين فى ذات الله تعالى قوله انى سقيم وقوله بل فعله
كبيرهم رواه فى الصحيحين وكذا ورد اطلاق النفس عليه تعالى قال الله تعالى ويحذركم الله نفسه وورد فى الحديث القدسى
من ذكرنى فى نفسه ذكرته فى نفسى وقد تاهت العقول فى معرفة الذات من حيث الكنه قالوا درك الذات من محالات
العقول وانما يعلم بالدليل وجوده وما يجوز عليه وما يجب له ويستحيل عليه ومدار هذا الامر على حرف وهو انا مكلفون بمعرفة
الله تعالى حقا ولا سبيل لنا الى معرفته فى عالم التكليف الا بالاستدلال بنظر العقل من جهة الصنع ولم يدل الصنع فى
مباحثات العقول الا على الذات الموصوف بهذه الصفات المشهورة التى ورد بها الكتاب والسنة فمن عرف الله
بها فقد كملت معرفته لانه قد اتى بما كلف به ثم لم يقم لنا من الصنع دليل على اثبات صفة سواها ولا على تعينها فامسكنا
عن القول فيما دون ذلك حذرا عن تسويل الشيطان قال الله تعالى وان تقولوا على الله ما لا تعلمون اقول ذلك
انه ذاته تعالى من حيث الكنه لا ينكشف لاحد فلا يدركه العقل ولا الوهم ولا الحواس لان كلهن محدثات والمحدث
لا يدرك بالكنه الا المحدث تعالى ذاته وصفاته عن الحدوث علوا كبيرا ومن اراد معرفته من هذا الوجه وسعى فيه فقد ضيع
وقته وورد فى الحديث تفكروا فى الآء ولا تفكروا فى ذاته وايضا ورد كلكم فى ذات الله تعالى حمقى اذا عرفت طريق العلماء
فى حصول المعرفة فاعلم ان ذلك الطريق وهو طريق الاستدلال الترقى من الاثر الى المؤثر ومن الفعل الى الصفة
ومنها الى الذات تقدست ليس بمخصوص بالعلماء انما هو مشترك بينهم وبين السالكين الى الله سبحانه لان سلوكهم من
القلب والنفس الى الاخفى من الظل الى الاصل واصل الاصل الى ان ينتهى دائرة الظلال وذلك لان النفس
ماخوذة من لطائف العناصر فى عالم الناسوت والقلب ماخوذ من لطائف ارواح العناصر فى عالم الملكوت وركب
منها فمن حيث كونه مركبا يناسب عالم الخلق ومن حيث كونه لطيفا يناسب عالم الامر ولهذا وقع برزخا بين عالمى الامر
والخلق وحصل من عالم المثال وهو مركب لطيف وهذا معنى قول الصوفية وهو ان القلب لطيفة جامعة بين عالمى الامر

والخلق والروح ماخوذ من روح العنصر الريحی فی عالم الامر والسر ماخوذ من روح العنصر المایائی فی عالم الامر والخفی ماخوذ من روح العنصر الناری فی ذلک العالم والاخفی ماخوذ من روح العنصر الترابی فی عالم الامر واصول ہذہ اللطایف العالم الامری فی مرتبۃ الجبروت وہو الوجوب المفصل والمجمل اصل اصل القلب ظلال الاسماء والصفات فی دائرۃ الولایۃ الصغری واصل اصل الروح الصفات فی الدائرۃ الاولی من دائرۃ الولایۃ الکبری واصل اصل السر الشیونات الذاتیۃ فی الدائرۃ الثانیۃ منہا واصل اصل الخفی الاعتبارات الذاتیۃ فی الدائرۃ الثالثۃ منہا واصل اصل الاخفی قوس الذات فاذا ارتقی السالکون من اصل الی اصل ثم وثم وانتہی سلوکہم الی اصل الاصول الذی لم یوجد ورایہ اصل ینفرد دون بالمعرفۃ الخاصۃ والاسلام الحقیقی والایمان الشہودی وہذا الایمان ہو حقیقۃ الایمان بالغیب فی حق ہذہ الطائفۃ العلیۃ ویصیر بعد قطع دائرۃ الظلال الی آخر النقطۃ فی الانتہاء من المحبوبین بخلاف المجذوب السالک فانہ قصد الحق سبحانہ ابتداء بالمحبوبیۃ ودائرتہا واسعۃ تسع جماعۃ المحبوبین کلہا فیر انہم متفاوتون فی الوصول والدرجۃ فہہنا ینفرد شان العارفین باللہ من شان اہل النظر والاستدلال فطریق الاستدلال مع اتیان العبادات وسلوک مسلک الریاضات والمجاہدات سبب لحصول المعرفۃ الحقیقۃ الکشفیۃ والشہودیۃ واما طریق المعرفۃ الکشفیۃ والشہودیۃ من غیر تجرید النفس عن العلائق بالریاضات والمجاہدات فہو مخصوص بالمجذوب السالک وفی الطریق الاول وہو طریق الترقی یشاہد العبد آثار الافعال کالحیوۃ والموت والصحۃ والمرض والفقر والغنا والرفع والخفض والنفع والضر والعطاء والمنع الی غیر ذلک فیستدل بہا علی اتصاف من صدر عنہ بالصفات التی لا یمکن ابراز ہذہ الآثار بدونہا ثم یستدل بالصفات المذکورۃ علی ذات موجودۃ متصفۃ بہا اذ یستحیل قیام الصفۃ بنفسہا ومثالہ مثال شخص ببلدۃ فیہا ملک لم یکن لہ ملاقات بہ ولا رائی شیأ من اوصافہ الا انہ قد شاہد آثار افعالہ فاستدل بہا علی اثبات الصفات التی لا یمکن صدور تلک الآثار بدونہا ثم بعد ذلک دعی للدخول علیہ والوقوف بین یدیہ فرای ذاتہ وجاہا وکلمہ شفاہا وہذہ المعرفۃ للعوام لا للخواص وفی الطریق الثانی وہو طریق التدلی الذی یحصل فیہ المعرفۃ الکشفیۃ والشہودیۃ یکشف اللہ سبحانہ لہ ذاتہ اولا فیشہدہا منزہا عن الکیف والاین والشک والرین ثم یتدلی الی معرفۃ الصفات ثم الی معرفۃ الافعال التی ہی آثار ہذہ الصفات ومثالہ مثال شخص اوقف بین یدی الملک لم یکن شہدہ من قبل ولا رائی شیأ من افعالہ فہو بمجرد وقوفہ بین یدیہ یتقن ذاتہ اولا ثم یشاہد صفاتہ ثم افعالہ من الانعام والایلام وہذہ المعرفۃ ہی المعرفۃ العظمی والرتبۃ القصوی عکس معرفۃ العوام وبین المعرفتین بون بعید وہذا العارف الذی یعرف اللہ سبحانہ بطریق التدلی ہو المجذوب السالک ومعرفتہ معرفۃ حقیقیۃ فمن ہذا عرف ان المخصوصین بالقرب الخاص والوصول قسمان سالکون ومجذوبون فشان السالکین الاستدلال بالاشیاء علیہ ولا شک ان الدلیل اظہر من المدلول فاول ما ظہر للسالکین الآثار فاستدلوا بہا علی الترتیب المذکور علی الذات فکان حالہم الترقی من الاسفل الی الاعلی واما المجذوبون فاول ما ظہر لہم کمال الذات المقدسۃ ثم رجعوا منہا الی شہادۃ الصفات ثم الی التعلق بالاسماء ثم الی شہود الآثار فکان حالہم التدلی والتنزل من الاعلی الی الاسفل فما بداء بہ السالکون

من شهود الآثار اليه انتهى السالكون لكن لا بمعنى واحد فان مراد السالكين شهود الاشياء لله ومراد المجذوبين شهود الاشياء بالله تعالى وهذا المقام هو المقام الصديقي وفي هذا المقام صدر عن راس الصديقين رضي الله تعالى عنه ما رايت شيأ الا ورايت الله قبله ورؤية انفعال الاكوان عن الحق وعدم رؤية الاثر لها مشهد الصديقية فقط فالسالكون عاملون على تحقيق الفناء والمحو والمجذوبون مسلوك بهم طريق البقاء والصحو ولما كان شانهما النزول في تلك المنازل المذكورة لزم التقائهما في طريق سفرهما السالك مترق والمجذوب متنزل والسالك المجذوب له زيادة في المعرفة على المجذوب السالك والمحبة على عكس ذلك لان المجذوب السالك رباه الله تعالى من اول الامر الى آخره بالمحبة الخاصة وجذبه الى جناب قدسه بعناية الكاملة ونعني بالمعرفة المتعلقة بالتجليات الافعالية من معرفة الاشياء الكونية والصفات الاضافية الالهية اما المعرفة المتعلقة بالذات تعالت وتقدست وهي عبارة عن الجهل و المتعلقة بالصفات السلبية التنزيهية وهي مشتملة على الحيرة والمعرفة المتعلقة بالصفات الذاتية الوجودة والمتعلقة بالشيون الذاتية الاعتبارية فالمجذوب السالك احق بها واولى بتفاصيلها واما المعارف المتعلقة بالمقامات العشرة من الزهد والتوكل والصبر والرضا وغير ذلك فالسالك المجذوب اولى واحوى بها وتفاصيلها لانه قطع تلك المقامات مفصلا وعبر عليها مرتبا والمجذوب السالك حصلت له زبدة كل مقام وخلاصة ما لم يحصل للسالك المجذوب فالسالك المجذوب اتم في المقامات باعتبار الظاهر والصورة والمجذوب السالك اكمل فيها باعتبار الزبدة والخلاصة ولهذا ظن الناظرون الى الصور ان الاول اتم من الثاني في مقام الزهد والتوكل والرضا وغيرها ولا يعلمون ان الوجود الرغبة في الثاني لا ينافي تمامية الزهد وكذا التعلق بالاسباب لا ينافي كمال التوكل ووجود الكراهة فيه لا ينافي الرضا لان رغبته بالله تعالى وتعلقه بالاسباب هذا ومن هذا عرفت الفرق بين العلم والعلم والمعرفة والمعرفة فان شان معرفة الصوفي اعلى واسنى وحصول معرفة صفات الافعال والاسماء والصفات والشيونات والاعتبارات والذات تقدست له اكمل وايمان الصوفي العارف بالغيب بعيد بمراحل من ايمان العالم بالغيب واسلامه بعيد من اسلامه كذلك فانه حصل له المعرفة الخاصة في مرتبة حق اليقين بعد ما عبر من العلم الى العين وفرق بين علم اليقين وحق اليقين فرقا بعيدا فان العلم عين القلب والانكشاف بعلم القلب عبر عنه بعلم اليقين والله يختص برحمته من يشاء والله ذو الفضل العظيم **المطلب الثاني** في ان المعرفة هل هي فرض ام لا وتحصل هي من طريق الصوفية ام لا وهل هذا الطريق موصل الى الحق ام لا اقول هي فرض وتحصل من طريق الصوفية باحسن الوجوه وهذا الطريق موصل الى الحق سبحانه فاعلم ان المعرفة فرض اجماعا وما يحصل به المعرفة فهو فرض ايضا لان ما لا يمكن ولا يتم الفرض الا به فهو فرض وكذا حال الواجب والسنة والطريق الموصل اليها على وجهين احدهما طريق النظر والاستدلال وهو طريق العلماء كما عرفت وثانيهما طريق تجريد النفس عن العلايق الجسدية والعوايق البشرية والصفات الذميمة والاخلاق الردية بالرياضات والمجاهدات والتوجه الى الله تعالى بالكلية بقاعدة الاسلام وموافقة الكتاب والسنة واجماع الامة من غير تمحل تاويل لها بلا ضرورة داعية والمعرفة الحاصلة من هذا الطريق هي معرفة كشفية شهودية مخصوصة

www.maktabah.org

بالانبياء والاولياء بلا تحصل لغير المجذوب السالك الا بالطاعات والعبادات باللطيفة القالبية والقلبية والروحية والسرية والخفى والاخفى قال عز من قايل وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون اى ليعرفون ذكر السبب واراد المسبب لتيقن ان الغرض من ايجاد العالم المعرفة الشهودية التى تحصل بالطاعات والعبادات لا الاستدلالية واختلاف بعض الصوفية مع المتكلمين فى الطريق الموصل اليها مبنى على تفسير لفظ المعرفة الصوفية يريدون بها الادراك البسيط الوجدانى والوجدان الوسيع الباطنى الذى يغاير الصورة التصديقية الايمانية والمتكلمون يريدون بها الصورة التصديقية الايمانية ولا شك فى ان طريق تحصيلها بالمعنى الاول وهو طريق الرياضة وتصفية الباطن وطريق تحصيل الصورة التصديقية الايمانية هو طريق النظر والاستدلال فالنزاع بينهما لفظى وما قال اهل النظر الاول ما يجب على المكلف معرفة الله تعالى هى المعرفة بالمعنى الثانى لا بالمعنى الاول فان حصولها بالمعنى الاول فى مرتبة حق اليقين التى هى نهاية مراتب كمال اهل الله و ايضا الفرق بين المعرفتين ان معرفة الصوفية عبارة عن العلم الحضورى بالله تعالى يحصل بعد الفناء والبقاء ويعبر عنه بالمعرفة والوجدان ومعرفة المتكلمين عبارة عن العلم الحصولى بالله سبحانه وهو نتيجة النظر والاستدلال وبيانهما ان كل علم حصل عن الخارج عبارة عن حصول صورة معلومة او حاصلة فى مدركة العالم ويقال له علم حصولى والذى لم يحصل عن الخارج بلى يكون متعلقا بذات العالم يقال له علم حضورى والعارف لما فنى عن نفسه وبقى بالله تعالى وانقطع قوله انا عن وجوده الكونى واطلق على الحقيقة فلا جرم انتقل عن العلم الحصولى الى العلم الحضورى وذهب من العلم الى الوجدان فان الوجدان لا يكون خارجا عن ذات الواجد فلا يكون معه من حجب العلم شئ لان العلم بالشئ تمثل صورته فى المدرك وصورة الشئ حجاب عن حقيقته ومعاذ الله من ان يعلم السفيه البطال من هذا الحلول والاتحاد ويظهر فى الاكابر سوء الظن ويقع فى ورطة الهلاك فان طور الولاية وراء طور العقل طريقه كشف صحيح ليس للنظر والاستدلال فيه مجال واما انكار طريق تجريد النفس عن العلائق بالتزكية وعدم اعتبار التحلية والتجلية والتصفية كما ذهب اليه بعض المتصوفة ليس بشئ وما الانصاف والصواب الا الاعتراف بحصول المعرفة فى كل من الطريقين قال الله تعالى يا ايها الذين آمنوا ان تتقوا الله يجعل لكم فرقانا قالوا الفرقان نور يفرق بين الحق والباطل وهو المشار اليه بقوله تعالى افمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه وقال عز من قايل ان فى ذلك آية للمتوسمين وقال تعالى قد بينا الآيات لقوم يوقنون وقال الله تعالى وما خلق الله فى السموات والارض لآيات قوم يتقون وقال الله تعالى ان فى خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الالباب وقال تعالى والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا وقال صلى الله عليه وسلم من عمل بما علم ورثه الله تعالى علم ما لم يعلم وقال صلى الله عليه وسلم ان من امتى محدثين متكلمين وان عمر منهم وقال صلى الله عليه وسلم اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله الى غير ذلك من الآيات والاحاديث الدالة فى الباب كثيرة والخطاء قد يقع فى كل من الطريقين والكان وقوعه فى طريق النظر اكثر ولكنه اسهل والتكليف انما وقع به لا بطريق التصفية لما فيه من الحرج العظيم لا يصل الا واحد بعد واحد فى مر الدهور والاعصار ومعنى قولهم ان المعرفة لا تتم الا بالنظر وما لا يتم الواجب الا به يجب علينا انه لا مقدور لنا من طريق سواه او تخصه بمن لا طريق له الا اياه واراد وا من منع معرفة الذات معرفة

كنه الذات لا المعرفة بوجه فان معرفة الذات بوجه حاصلة للكل كما يعرف الذات بوصف الخالقية والرازقية كذا قالوا
ولا يخفى عليك انه فرق فيما بين معرفة الشئ بوجه وفيما بين معرفة وجه الشئ وفيما نحن فيه معرفة وجه الذات لا معرفة
الذات بوجه فافهم وبالله التوفيق **المطلب الثالث** فى ان التصوفة اهو من العلوم الدينية اقول نعم هو من
اشرف العلوم الدينية لان شرف العلم معتبر بشرف المعلوم وهو داخل فى الفقه المطلق وجزء منه لان تعريف الفقه
المنقول عن امامنا الاعظم رضى الله تعالى عنه يشمله قال فى التنقيح الفقه معرفة النفس مالها وما عليها ويزاد عملا ليخرج
الاعتقاديات والوجدانيات فيخرج الكلام والتصوف ومن لم يزد اراد الشمول انتهى قال فى التوضيح هذا التعريف
منقول عن ابى حنيفة رحمه الله تعالى ثم قال مالها وما عليها يتناول الاعتقاديات كوجوب الايمان ونحوه والوجدانيات
اى الاخلاق الباطنة والملكات النفسية والعمليات كالصلوة والصوم والبيع ونحوها فمعرفة مالها وما عليها من
الاعتقاديات علم الكلام ومعرفة مالها وما عليها من الوجدانيات هى علم الاخلاق والتصوف كالزهد والعفة والصبر
والرضا وحضور القلب فى الصلوة ونحوها ومعرفة مالها وما عليها من العمليات هى الفقه المصطلح فان اردت بالفقه هو
المصطلح زدت عملا على قوله مالها وما عليها وان اردت ما يشمل الاقسام الثلثة لم تزد وابو حنيفة رحمه الله تعالى انما
لم يزد لانه اراد الشمول اى اطلق الفقه على العلم بمالها وما عليها سواء كان من الاعتقاديات او الوجدانيات او العمليات
ومن ثم سمى الكلام فقها اكبر انتهى وتبعه ابن الملك فى شرح القدورى ويرمز المذكور الى ان كمال الانسان فى ان
يجتمع فيه علم الاعتقاديات والعمليات والوجدانيات وهو التصوف فيتشرف بنتايجها ويؤيده حديث جبرئيل عليه
السلام وهو الحديث المشهور الصحيح رواه عمر بن الخطاب رضى الله تعالى عنه قال بينا نحن جلوس عند رسول
الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم اذ طلع علينا رجل شديد بياض الثياب وشديد سواد الشعر لا يرى عليه اثر السفر ولا
يعرفه منا احد حتى جلس الى النبى صلى الله عليه وسلم فاسند ركبتيه الى ركبتيه ووضع كفيه على فخذيه فقال يا محمد اخبرنى عن
الاسلام قال صلى الله عليه وسلم ان تشهد ان لا اله الا الله وان محمد رسول الله وتقيم الصلوة وتؤتى الزكوة وتصوم
وتصوم رمضان وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا قال صدقت فعجبنا يساله ويصدقه قال اخبرنى عن الايمان
قال تومن بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر وتومن بالقدر خيره وشره قال صدقت قال فاخبرنى عن
الاحسان قال ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك الحديث ومن هذا قال الامام مالك رحمه الله
تعالى من تصوف ولم يتفقه فقد تزندق ومن تفقه ولم يتصوف فقد تفسق ومن جمع بينهما فقد تحقق قال الشيخ الزروق
فى قواعد الطريقة تزندق الاول لانه قايل بالجبر الموجب لنفى الحكمة والاحكام وتفسق الثانى لخلو علمه عن التوجه الحاجز عن
معصية الله تعالى وعن الاخلاص المشترط فى العمل لله فانه فرض وتحقق الثالث لقيامه بالحقيقة فى عين التمسك
بالحق فاعرف ذلك انتهى واراد من اشتغل بالطاعات ولم يعرف حكم الله فى الامور يخاف عليه ان يقع فى الزندقة بل
هو اكثر ومن عرفه ثم لم يعمل به فهو فاسق والجامع بينهما هو المحقق فالكمال يحصل بالجمع بين الفقه والعقايد والتصوف وان
شئت قلت بين الاسلام والايمان والاحسان وان شئت بين العمل والايمان والحال فان كمال كل واحد منها لا يكون

الا بالآخر فعلی ہذا عندی الصوفی من صفی ایمانہ واسلامہ واحسانہ فیجب علی السالک الراجی معرفۃ اللہ تعالے متابعۃ النبی صلے اللہ علیہ وسلم اعتقادا وعملا وخلقا حتی یحصل لہ المعرفۃ من طریق الفناء فی الرسول صفاتہ فی صفاتہ وذاتہ فی ذاتہ فیرتقی منہ الی الفناء فی اللہ وذلک لارتباط الظاہر بالباطن فیصیر مورد الاحوال والواردات السنیۃ فیجتہد فی ان لا یفوت عنہ شیئ من السنن الرواتب والزوائد او کمال العبودیۃ یقتضی کمال العبادۃ ومن غیر التزام ظواہر الاحکام الشرعیۃ حتی العمل بالمندوبات والمستحبات حصول المعرفۃ ممتنع وہو الحق وبذلک تو من ربنا آمنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاکتبنا مع الشاہدین وقد قال عز من قائل قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ وورد فی الصحیح من اطاع محمدا فقد اطاع اللہ ومن عصی محمدا فقد عصی اللہ ومحمد فرق بین الناس ومن ہذا عرف ان اساس الخیرات وینبوع السعادات بعد الایمان باللہ سبحانہ وبما جاء من عند اللہ وجاء من عند رسول اللہ علم الحلال والحرام والمکروہات والشبہات والفرائض والواجبات والسنن والمستحبات والمندوبات ولابد للصوفی منہ فان قدم الصوفی الذی مہدت لہ العرفان یقع اولا فی سلوک طریق الحق فی ہذہ الجادۃ الشریفۃ وذلک من آثار توفیق الوصول الی منزل المقصد والتوفیق شیئ عزیز لا یعطی الا العزیز وما احسن ما قیل انہ ساغ للفقیہ الانکار علی الصوفی ویجب علی الصوفی الاقرار للفقیہ لکون نظر الفقیہ اعم ونظر الصوفی اخص فان الفقہ علی التعریف المشہور عبارۃ عن معرفۃ الحلال والحرام والتصوف عبارۃ عن العمل بالعزائم والاجتناب عن الرخص وتہذیب الاخلاق الحمیدۃ والفوز بحقائق العلوم ودقائق المعارف والعمل والاجتناب لا یتصور من غیر علم الفقہ فمن اراد السلوک الی ملک الملوک فلیتعلم العلوم الشرعیۃ عن اہلہا ویسلک فی ظاہرہ وباطنہ علی مقتضاہا والسعید من یوفق للمحبوبات والشقی من یبتلی بالمغضوبات والولی ہو المتقی قال اللہ تعالی ان اولیاؤہ الا المتقون وقال تعالی الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون الذین آمنوا وکانوا یتقون وقال صلے اللہ علیہ وسلم ان اولیائی الا المتقون اینما کانوا وحیثما کانوا والتقوی اتیان المحبوبات الشرعیۃ خالصا لرب الموجودات واجتناب المبغوضات خوفا من عالم السر والخفیات فہم التائبون العابدون الحامدون الراکعون الساجدون الآمرون بالمعروف والناہون عن المنکر والحافظون لحدود اللہ وفی صلوتہم خاشعون وعن اللغو معرضون ولفروجہم حافظون عن الحرام ولاماناتہم وعہدہم راعون ومن عذاب اللہ مشفقون وفی الخیرات یسارعون وہم عباد الرحمن یمشون علی الارض ہونا واذا خاطبہم الجاہلون قالوا سلاما ویبیتون لربہم سجدا وقیاما ولا یسرفون ولا یزنون وبالزور لا یشہدون وباللغو کراما یمرون واذا ذکروا بآیات اللہ لم یخروا علیہا صما وعمیانا فالمحب الصادق ہو الذی احب مولاہ واحب ما یحبہ وکرہ ما یکرہہ ولم یرضہ واتبع ما امرہ بہ وترک ما نہاہ عنہ فمن لم یکن کذلک فہو مفتون مغبون والولی من کان عند اللہ ولیا ولیس کل من یظنہ الناس ولیا والطائفۃ المفتونۃ من المتصوفۃ الذین یعتقدون الوصول بالشریعۃ محالا کل المحال ولا یعرفون الحرام من الحلال ولا الجائز من الفاسد ویزعمون ان ہذہ الاحکام التی یتداولہا اہل العلم قشر شرعت لعوام الناس وان لب الشرع ہو الذی ہم علیہ ولا یصلون ولا یصومون وخالفوا الشریعۃ الغراء فی اوضاعہا ولا یرفعون رؤسہم الیہا ویتہاونون بالامور المامورۃ الشرعیۃ والمنہیات لیسوا علی طریقۃ من اولیاء اللہ تعالی ذکا وتہاونہم ان یکون کفرا وقد قال اللہ تعالی فلیحذر الذین یخالفون عن امرہ ان تصیبہم فتنۃ او یصیبہم عذاب الیم فان العقائد الحقۃ

ظاهرة اعلامها والاعمال باهرة احكامها فمن شاء فليؤمن ومن شاء ومن شاء فليكفر انت واياهم فانهم اولياء الشيطان الا ان اولياء الشيطان هم الاخسرون **المطلب الرابع** فى ان طريق الصوفية هل هو دائر على الكتاب والسنة ام لا واهله من الاولياء الكاملين المكملين ام لا اقول نعم هو دائر عليهما ولهم اهتمام كل الاهتمام بالعمل بهما وادابه واسراره كلها ماخوذة من اعمال الشريعة واقوالها قرانا وسنة ولم يسلك اهل الفقر والفناء الا فى سلك صاحب الشرع ولم يذهب اهله فى طريق المحو والاضمحلال او بالاما علمهم داعى الشرع لعمل من اعمالها ولم يتكلم واحد منهم بسر من حقائق الوصول الا وقد اشار اليه السفير الاعظم عليه الصلوة والسلام بقول اوفعل ولهذا قال سيدنا جنيد رحمه تعالى علمنا هذا موسس بالكتاب والسنة فما قالوا الا ما علموا وعلموا بلسان اعمال الشريعة الظاهرة والباطنة واوضاعها محل سلوكهم فى الحق وجذبتهم الى الله سبحانه مبنى على الاركان الخمسة التى بنى الاسلام عليها ولهم اسوة حسنة فى رسول الله صلى الله عليه وسلم وليس التصوف الا متابعته صلى الله عليه وسلم ظاهرا وباطنا وسرا اما متابعته ظاهرا فهو ان يكون جميع الحركات والسكنات والعادات والعبادات على منوال ما هو منه صلى الله عليه وسلم واما متابعته صلى الله عليه وسلم باطنا فبالتحقق بمقامات الطريقة من التوبة والتقوى والورع والزهد والتوكل والصبر والشكر والخوف والرجاء والتسليم والرضاء والتخلق بالاخلاق الحميدة من التواضع والحلم والصفح والمواساة والكرم والسخاء وغيرها من اخلاق الاولياء الموسوم لهم من التحقق باخلاق الانبياء عليهم الصلوة والسلام واما متابعته صلى الله عليه وسلم سرا فبدوام الميل الى الله سبحانه والانقطاع باطنا عما سواه والاعراض عن الاغراض والدواعى التى تدعو الى الاشتغال بغيره فى الدارين وبالافتقار الدائم والاستعانة به عليه مع تنزه سر تصفو فى ضمن المراقبة وتحصل هذه المراتب الثلثة من المتابعة اجمالا بترك الدنيا بملازمة التقوى ظاهرا وباطنا والتوجه الدائم الى الله سبحانه بالذكر والمراقبة وتنزه السر دائما عما سوى الله تعالى وبهذا وقد عرفت ان متابعته صلى الله عليه وسلم فى افعاله صلى الله عليه وسلم واقواله واحواله واسراره ليس الا عملا بالكتاب والسنة وليس طريق الصوفية الا متابعة النبى صلى الله عليه وسلم فما ظنك بهذا الطريق المنيف والمسلك الشريف فى شرح هداية الاذكيا كل المشائخ العارفين كانوا على طريق اهل السنة والجماعة موفقين للعلماء المجتهدين وهل رايت او سمعت ان مبتدعا وصل الى مقام من مقامات الرجال ارباب الكمال واتفق المتكلمون والفقهاء والمحدثون والصوفية واجمعوا على ان طريق الصوفية اصوب الطرق الى الله واثر على الكتاب والسنة خال عن البدع والضلال والطوائف الثلثة يوقرون الصوفية ويعظمونهم اشد التعظيم قال الامام الغزالى انى علمت يقينا ان الصوفية هم السالكون بطريق الله تعالى خاصة وان سيرتهم احسن السير وطريقهم اصوب الطرق واخلاقهم ازكى الاخلاق فان حركاتهم وسكناتهم فى ظاهرهم وباطنهم مقتبسة من مشكوة النبوة وليس وراء النبوة على وجه الارض نور يستضاء به فماذا يقول القائلون فى طريقة اول شريطتهم تطهير القلب بالكلية عما سوى الله ومفتاحها الجارى فيها مجرى التحريمة من الصلوة استغراق القلب بذكر الله تعالى وآخرها الفناء بالكلية فى الله عز وجل وهذا آخرها بالاضافة الى ما يكاد ان يدخل تحت الاختيار والكسب من اوائلها وهى على التحقيق اول الطريقة وما قبل ذلك كالدهليز للسالك اليه انتهى قال الشيخ عبد الله بن ابى بكر بن العيدروس رحمه الله تعالى ما عندنا طريق الى الله الا الشريعة وهى الاصل والفرع وقال ابو الحسن النورى رحمه الله تعالى من رايته يدعى مع الله حالة تخرجه عن حد العلم الشرعى فلا تقربن منه وفيه ايضا والحقيقة

www.maktabah.org

بالشریعۃ ضایعۃ بل قاطعۃ لطریق المرء قال القشیری قدس سرہ کل حقیقۃ غیر مقیدۃ بالشریعۃ فغیر محصولۃ انتہی وفی الرسالۃ القشیریۃ ومن شرط الولی ان یکون محفوظا کما ان من شرط النبی ان یکون معصوما فکل من کان للشرع علیہ اعتراض فہو مخادع قصد ابویزید البسطامی قدس سرہ بعض من وصف بالولایۃ فلما وافی مسجدہ قعد ینتظر خروجہ فخرج الرجل ورمی بزاقہ تجاہ القبلۃ فانصرف ابویزید ولم یسلم علیہ وقال ہذا رجل غیر مامون علی ادب من اداب الشریعۃ فکیف یکون امینا علی اسرار الحق انتہی ودخل رجل علی الشیخ ابی السعید ابی الخیر ووضع رجلہ الیسری فی المسجد قال لہ الشیخ ارجع فان من لم یعلم ادب الاتیان فی بیت الحبیب لا ینبغی لنا ان نصحبہ والی ہذا اشار حافظ آداب المعرفۃ بلیت حافظا علم و ادب ورزکہ در مجلس شاہ ✲ ہر کرانیست ادب لائق صحبت نبود ✲ قال الامام السیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ فی اتمام الدرایۃ شرح النقایۃ ونعتقد ان امامنا الشافعی ومالکا وابا حنیفۃ واحمد وسائر الایمۃ علی الہدی من ربہم فی العقاید وغیرہا ونعتقد ان الامام ابا الحسن الاشعری امام فی السنۃ ای الطریقۃ المعتقدۃ مقدم فیہا علی غیرہ ونعتقد ان طریقۃ ابی القاسم الجنید سید الطائفۃ الصوفیۃ علما وعملا وصحبۃ طریق مقدم فہو خال عن البدعۃ دائر علی التفویض والتسلیم والتبری عن النفس مبنی علی الکتاب والسنۃ انتہی وقال الشیخ ابو النجیب السہروردی رحمہ اللہ تعالیٰ فی آداب المریدین العلماء المجاہدون فی متابعۃ الرسول صلی اللہ علیہ وسلم المقتدون بالصحابۃ ثلثۃ اصناف اہل الحدیث والفقہاء والصوفیۃ فاما اصحاب الحدیث فانہم تعلقوا بظاہر الحدیث واشتغلوا بسماعہ ونقلہ وتمیز صحیحہ من سقیمہ وہم حراس الدین ورعاتہ واما الفقہاء فانہم فضلوا علی اصحاب الدین بعد قبول علمہم بما حضوا بہ من الفہم والاستنباط فی فقہ الحدیث والتعمق بدقیق النظر واما الصوفیۃ فاتفقوا مع الطائفتین فی معتقداتہم واصول علمہم ولم یخالفوا ہم فی معانیہم ورسومہم ثم انہم خصوا بعد ذلک بعلوم واحوال سنیۃ کالتوبۃ والزہد والورع والصبر والرضاء والتوکل والمحبۃ والمشاہدۃ والیقین والقناعۃ والصدق والاخلاص والشکر والذکر والفکر والمراقبۃ والاعتبار والوجد والجمع والتفرقۃ والفناء والبقاء ومعرفۃ النفس ومجاہداتہا وریاضاتہا ودقایق الریاضۃ والشہوۃ الخفیۃ والشرک الخفی وکیفیۃ الخلاص منہا انتہی وفی الرسالۃ القشیریۃ قد جعل اللہ تعالیٰ ہذہ الطائفۃ صفوۃ اولیائہ وفضلہم علی الکافۃ من عبادہ بعد رسلہ وانبیائہ وجعل قلوبہم معادن اسرارہ واختصہم بین الامۃ بطوالع انوارہ فہم الغیاث والدائرون فی عموم احوالہم مع الحق بالحق صفاہم من الکدورات البشریۃ ورقاہم الی محال المشاہدات بما تجلی لہم من حقائق الاحدیۃ ووفقہم بالقیام بآداب العبودیۃ واشہدہم مجاری احکام الربوبیۃ فقاموا باداء ما علیہم من واجبات التکلیف وتحققوا بما منہ سبحانہ لہم من التقلیب والتصریف انتہی وقال بعض العرفاء ان مشائخ الشریعۃ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم کبراء الدین ومقتداء اہل الیقین جامعون بین علمی الظاہر والباطن ہم ارباب الاحوال واصحاب الکمال عقایدہم الصافیۃ مبنیۃ علی اصول صحیحۃ صریحۃ من الکتاب والسنۃ واجماع الامۃ مؤیدۃ بدلایل نقلیۃ وشواہد عقلیۃ ومع ذلک ہم اہل الذوق والوجدان والکشف والعیان محققون مؤیدون مذاہب السنۃ والجماعۃ وعقایدہم بعیدون عن البدعات والضلالات ہم نجوم سماء الہدایۃ ورجوم شیاطین الغوایۃ انتہی قال فی فصل الخطاب ومن جملۃ العلماء المجتہدین ابو العباس احمد بن الشریح وکان مجتہدا اماما فی العلوم الشرعیۃ

وبه انتشر مذهب الشافعي رحمه الله تعالى في الآفاق كان يعظم المشائخ وارباب الاحوال بحيث ترجم القول عن كمال ورعه وعلمه هذه رموز قوم لانعرفها الا انهم
وكلامهم صولة ماهي صولة يبطل انتهى هذا الكلام المقبول لين من الفقهاء والمحدثين والمتكلمين في الصوفية وطريقهم واما الفقهاء والمحدثون
الذين وقعوا في الصوفية وطعنوا فيهم انما وقيعتهم وطعنهم في ارباب توحيد الوجود ولا صحاب توحيد الشهود على فضلوا في كتبهم وارباب توحيد الوجود
طائفتان طائفة الموحدين وطائفة الملحدين كالمتكلمين فانهم ايضا طائفتان طائفة اهل الهداية والسنة كالاشعرية
والماتريدية وطائفة اهل البدعة كالمعتزلة ويقال لهما المتكلم سنيا كان او معتزليا فهذه ثلث طوائف الاولى منها
وهي الشهودية مقبولة عند الكل والثالثة منها مردودة عند الكل واما الثانية فهي معذورة عند المحققين من المشائخ
الصوفية والشهودية ومطعونة عند بعض العلماء وقد بينا الوجودية الموحدين والملحدين في مقدمة الفتوحات
الغيبية شرح العقائد الصوفية على وجه يشفي الصدور ويفيد السرور ان اردت زيادة الاطلاع فارجع اليها فقد ظهر لك مما
مران طريق الصوفية دائر على الكتاب والسنة واهله اهل الكمال ولم ينكر على طريقهم وعليهم الا جاهل او متعصب عنيد لم
يسلك مسلك الديانة على التحقيق وحاشا ان يقع العلماء الثقات المحققون الذين هم علماء الآخرة في الاولياء الكرام لان
لهم علم من الكتاب والسنة في شرفهم وكمالهم وعلو رتبتهم عند الله سبحانه نعم وقد جرت عادة الجهلة بل عادة علماء الدنيا
الذين ورد فيهم اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسكم وورد ايضا لم تقولون ما لا تفعلون كبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا
تفعلون على الانكار من احوال الاولياء ومقاماتهم والطعن فيهم وطريقهم ومع هذا يؤذون الاولياء الكرام ولا يعلمون ان
هذه الطائفة قد خصهم الله تعالى لقربه من الامة بعد الصحابة فبالاشتغال بأذاهم يحصلون لانفسهم الويل كل الويل و
قد ورد عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله تعالى قال من عادى لي وليا فقد آذنته بالحرب
الحديث رواه البخاري اي من عادى وليا واحدا من اوليائي فقد اعلمته بمحاربتي اياه لاجل وليي او بمحاربته اياي لعيني فكأنه
محارب لي قال الاية ليس في المعاصي من توعد الله اربابها بانه محاربة الا هذا واكل الربوا وهذا يدل على ما فيهما من
الخصلتين من عظيم الخطر اذ محاربة الله للعبد تدل على سوء الخاتمة لان من حارب الله تعالى لا يفلح ابدا فعليك بتمكين
القلب في محبة هذه الطائفة فانهم من خواص امة محمد صلى الله عليه وسلم المطلب الخامس في انه لعلك تسأل من
اوصافهم واحوالاتهم وعظمة شانهم فاقول قد عرفت ان هذه الطائفة من خواص امة محمد صلى الله عليه وسلم لهم اوصاف
خاصة واحوالات منيفة وعظمة شريفة لا ليساهمهم الغير بهم تفردوا باعمال صالحة دائرة على الكتاب والسنة واقوال مطابقة
لاقوال صاحب النبوة وصدق في العزيمة وقوة في الدين وزهد في الدنيا واغتنموا العزلة والوحدة واتخذوا لنفوسهم زوايا و
اختاروا لجلوسهم مجتمعون فيها تارة وينفردون اخرى اسوة حسنة باهل الصفة فصفت بواطنهم عما دون الحق وانقطعت
قلوبهم عما شغلهم عن الحق ونقت ظواهر عن الرياء وعجب النفس فيما يعملون وفي عوض ما عملوا لا يطمعون لانهم يرون انفسهم
مقصرين وسبحانك ما عبدناك حق عبادتك قائلون والمقصر يخاف الملامة ولا يطمع وان اكثر الخدمة فاثمرت
لهم صالح الاعمال سني الاحوال وتهيأ لهم صفا الفهوم لقبول العلوم فجاوزوا الجلم الدراسة الى علم الوراثة وفازوا من نقاء
الاسرار الى صدق الفراسة ذكت افهامهم وانارت اعلامهم فهموا عن الله وساروا اليه واعرضوا عما سواه وفنوا فيه حرقت

الحجب انوارهم وحالت حول عرش حقيقة الحقائق اسرارهم عميت عما دونها ابصارهم فجلت عند ذي عرش حقيقة الحقائق اخطارهم هم ارضي الصورة سماوي السريرة انحتقوا ابلاء الاعلى وسجوا باسم ربهم الاعلى خلصوا من سجين البشرية وارتقوا الى عليين الروحانية فصار لهم بعد اللسان لسان وبعد البيان بيان وبعد العرفان عرفان وبعد الاحسان احسان وبعد الايمان ايمان هم من بين الخلايق ربانيون ومن الاشباح روحانيون وفي الارض سماويون حاضرون غائبون جالسون سائحون تحسبها جامدة وهي تمر مر السحاب ولهم بمقتضى ذلك اشارات يتعاهدونها واصطلاحات تشير الى المعاني يعرفونها وعزمن الاحوال يجدونها وكان ذلك ويذالهم لا رامعة فاسم الصوفية سمتهم معرفة الله سبحانه صنعتهم والعبادة حليتهم والتقوى شعارهم وحقائق الحقيقة بل حقيقة الحقائق اسرارهم اخذ ذلك الخلف عن السلف فلم يزل يدعو الاول الثاني والسابق التالي بلسان الافعال لا بلسان الاقوال حتى ذلك رسما مستمرا وخيرا مستقرا في كل عصر فسان وآن بعد آن فلما قلت الرغبة في الفعل وفتر طلب الحقيقة وقنعوا بالمجاز والرسم صار الحال قالا والحقيقة عبارة والمعنى صورة حتى قالوا المحبة كذا والحال كذا والمقام كذا والتلوين كذا والتمكين كذا وتجلي الافعال كذا وتجلي الصفات كذا وتجلي الشيونات كذا والاعتبارات كذا وتجلي الذات والفناء والبقاء كذا والرجوع كذا اختلاف اهل الحقيقة فان شدة عنايتهم كانت في الحقيقة دون الرسم و في المعنى دون الاسم فذهب المعنى وبقي الاسم وغابت الحقيقة وحصل الرسم وكمن اللباس الظاهر مكان التحقيق والزينة مقام التصديق فادعى هذا المذهب من لم يتصف به علما وعملا وقام في منصبه من لم يعرفه اصلا وادخل فيه ما ليس منه من الرقص والطرب ونسب اليه ما ليس فيه من اللهو واللعب وسمي الفسق اسلاما حقيقة والزندقة وصديقية وزعم ان علمه ما علمه لا ما علم عالم فطلب الناس من طالبي الحق الحق عمن ادعاه وصحبه كل من يطلب الحقيقة لان يجد عنده ما يتمناه فلم يجدوا فيه الا الهوس ولم يروا منه الا القول بالمحال من الوسواس فمن هذا ظنوا ان هذا المذهب باطلا فسموا عالمه جاهلا وقال بعضهم ان هذا المذهب صلاح ظاهرا مجردا عن المعنى وخاليا عما يعني وقال البعض انه حيلة رسمية من غير حقيقة اصلية حتى انكر منه بعض العلماء وتبعه العوام في الانكار وتركوا طلب صفاء الباطن من طريق الابرار ولم يعلموا ان الصفا صفة الصديق ان ارادوا صوفيا على التحقيق فانفرد المتحقق بهذا المذهب علما وعملا عن الخلق وسكت العارف به لئلا يطلع عليه المدعي البطال غير اهل الدلق وما منع العلم عن اهله انما منعوه من غير اهله وقد ورد النهي عن اعطاء الحكمة غير اهلها من اهل القصور خرج ابن ماجة عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم طلب العلم فريضة على كل مسلم وواضع العلم عند غير اهله كمقلد الخنازير الجواهر واللؤلؤ والذهب انتهى وانما ظهر الناقصون في صورة الكاملين والمبعدون في زي المقربين لان النبوة قد ختمت والاولياء الكرام قد اختفوا قال الشيخ الاندلسي رحمه الله تعالى في رسالة القدس ورحم الله الامام القشيري حيث ادرك من تحلى بحلية القوم في ظاهره وبصري عنهم في باطنه فانشد فيه شعر اما الخيام فانها كخيامهم * واري نساء الحي غير نسائها * ثم قال هذا قد اشترك معهم في زيهم الظاهر فاليوم فلا خيام والانساء باجماع القوم ان الموت الاخضر عندهم طرح الرقاع بعضها على بعض وذلك شعارهم رضي الله تعالى عنهم فقام هؤلاء وقالوا انما لنا اسم مرقعة غاصة ولم يلحظوا اما اريد بها فما نفقوا في الثياب المطرحة الاعلام المشهرة وخاطوها على وزن معلوم وترتيب منظوم تساوي مالا وافسدوا عليها ثيابا بدموعها

مرقعة فرحم الله سيد هذه الطائفة ابا القاسم جنيد حيث انشد لما راى من فساد الحال شعر اهل التصوف قد مضوا صار التصوف
مخرقة ✤ صار التصوف ركوة سجادة ومرقعة ✤ صار التصوف صيحة وتواجدا ومطبقة ✤ كذبتك نفسك ليس ذى سنن الطريق
الملحقة ✤ انتهى وقال الشيخ عمر بن فارض المصرى رحمه الله تعالى فى قصيدته الخمرية شعر ولم يبق منها الدهر غير حشاشة ✤
كان خفاها فى صدور النهى كتم ✤ ومن اخشاء الدنان تصاعدت ✤ ولم يبق منها فى الحقيقة الاسم ✤ فلم يبق منها فى
الحقيقة الاسم ✤ فلم يبق فى زماننا هذا من مدامة المعرفة الالهية وانوارها وشراب المحبة الحقيقية واثارها التى ظهرت من
بواطن القلوب الكاملة المكملة والنفوس الواصلة الموصلة للنفوس الناقصة الى كمالاتها وهى نفوس الانبيا عليهم الصلوة
والسلام والاولياء الداعين الى الحق نفوسهم بايصالهم الى مقعد الصدق بين ايدى الناس الاشياء قليلا وهى
البقية التى بها بقاء حيوة العارفين المستورين عن اعين الاغيار وباقيها انكتم عن البصائر والابصار حتى كان اختفاء
ها ايضا مختفيا اى صارت بحيث لا يشعر بها وباختفائها ايضا وذلك لظهور الناقصين فى صورة الكاملين والمبعدين
فى زى المقربين لان النبوة قد اختتمت والاولياء قد اختفوا فعلى هذا يجب على الطالب ان يحتاط فى اخذ طريق الفقر
والفناء من مشائخ الزمان وقد ورد فى الحديث الصحيح العلم دين فانظروا عمن تاخذون دينكم انتهى فان جهال الصوفية
قد تركوا متابعة سيد المرسلين صلے الله عليه وسلم فرفضوا الطريق المستقيم طريق الذين انعم عليهم وسلكوا طريق الضالين
الذين غضب عليهم فضلوا واضلوا انت وايا هم نعم ان وجدت شيخا متقيا فالك العكوف على بابه بصدق النية و
خلوص الطوية وسنذكر لك شيأ من شرائط المشيخة وادابها فكن على بصيرة وبالله التوفيق المطلب السادس فى ان
العلماء الثقات هل قالوا بطريق الصوفية واخذوه ام لا اقول نعم قال بذلك العلماء الكرام من الفقهاء والمحدثين والمتكلمين
من الثقات مثل الشريح المذكور وعبيد الله صاحب التوضيح وابن الملك شارح القدورى والوقاية من العلماء
المجتهدين والمرجحين ومثل القسطلانى والشيخ ابن حجر والنووى والشيخ جلال الدين السيوطى والسخاوى والدمياطى
والذهبى والعلائى وغير ذلك من المحدثين ومثل الامام الغزالى وغيره من المتكلمين واجمعوا على ان طريق الصوفية
اصوب الطرق الى الله واكثرهم اخذوا هذا الطريق قد بينا ذلك فى مكتوب رفع الخرقة فارجع اليه ويغنيك من ذلك
كله قبول ائمة المذاهب الاربعة اياه واخذهم هذا الطريق وقد حصل لنا الاتصال بهم بفضل الله تعالے وعونه من طريق
سلسلة الصحبة وهى مقبولة عند اصحاب الجرح والتعديل ونكتبها لافاقة اهل الفاقة اعلم انه حصل لنا بحمد الله سبحانه
هذه السلسلة متصلة الى خير البرية صلے الله عليه وسلم فى جميع طرق المشايخ قدس الله تعالى اسرارهم ومع ذلك
افردنا تبعا للافراد بعض المشايخ الكرام لمانى فهارسهم مقتصرا على سندين فقد صحبت بفضل الله تعالى ولطفه الجزيل
كثيرا من خيار عباد الله تعالى منهم قطب الاقطاب مرشد الشيخ والشاب محمد مسعود البشاورى قدس سره وهو صحب جامع البحرين
مكمل النورين محمد سعيد اللاهورى قدس سره وهو صحب العالم الربانى السيد محمود بن السيد على الشيخانى الشافعى وهو صحب الشيخ عبد الرزاق
ووالده السيد السند الشيخ شرف الدين وهو صحب السيد السند الشيخ جلال الدين وهو صحب الشيخ شهاب الدين احمد وهو صحب اخاه وشقيقه الشيخ
جمال الدين عبد الله وهو صحب الشيخ صفى الدين ابا الوفاء وهو صحب اخاه وشقيقه الشيخ شهاب الدين احمد وهو صحب والده الشيخ شهاب الدين ابا العباس

احمد وهو صحب الشيخ شرف الدين يحيي وهو صحب والده السيد السند قضات المسلمين عماد الدين ابا الصالح نصر وهو صحب والده وقدوته وبركته ووسيلته الى الله السيد السند الشيخ عبد الرزاق وهو صحب والده وشيخه وقدوته الى الله تعالى سيدنا وقبلتنا ودالامام مناجة الحق على الخلائق ابا محمد محي السنة الشيخ عبد القادر بن صالح الجيلاني ثم البغدادي رضي الله تعالى عنه وهو صحب ابا الخطاب محفوظ الكوداني وهو صحب ابا يعلى وهو صحب مولانا الحسن بن حامد وهو صحب مولانا ابا بكر عبد العزيز وهو صحب احمد بن محمد الخلال وهو صحب ابا بكر المروزي وهو صحب الامام عبد الله احمد بن محمد بن حنبل وهو صحب سفيان بن عيينة وهو صحب عمرو بن دينار وهو صحب سيدنا عبد الله بن عباس رضي الله تعالى عنهما وهو صحب سيدنا قبلتنا وركن ايماننا وذخرنا وشفيعنا وقدوتنا الى الله تعالى النبي الامي العربي صلى الله عليه وسلم عدد خليقه ورضاء نفسه وزنة عرشه ومداد كلماته حتى قبضه الله تعالى ثم صحب خليفته ابا بكر الصديق ثم بعده عمر الفاروق ثم بعده صحب عثمان ذي النورين ثم صحب عليا رضي الله تعالى عنهم والسند الآخر وهذا السند الى الامام احمد وهو صحب الشافعي رضي الله تعالى عنه وهو صحب مالكا ومحمد بن الحسن الشيباني وهو صحب الامام ابا حنيفة ومالكا وايضا صحب الامام جعفر الصادق وهو صحب والده محمد الباقر وهو صحب والده زين العابدين وهو صحب والده الامام حسين بن علي وهو صحب والده والنبي الكريم عليه صلوات الله وسلامه ورضي الله تعالى عنهم اجمعين وهاتان السلسلتان مع علو ما فيهما من اللطائف الاتصال بالخلفاء الاربعة وائمة المذاهب واهل البيت فافهم ورأيت في بعض الرسايل ان لسيدنا ابي حنيفة رحمه الله تعالى صحبة بفضيل بن عياض وحكى انه قال بعد ما حصل له هذه النعمة العظمى والغنيمة الاسنى لولا السنتان لهلك النعمان انتهى فاذا سح لك الحال فما حملك على الوقيعة في طريق اهل الكمال عصمنا الله تعالى عن الانكار فيهم وعن زيغ الابصار فانه يذهب الانوار ويخرب الديار ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب المطلب السابع في ان الذكر هل هو سبب لحصول المعرفة ام لا اقول اولا نعم الذكر هو السبب الاكمل المفيد الذي به وصل المقربون الى الحق سبحانه والعمل المخصوص الذي به يتوجه اليه سبحانه والطريق الاقرب للوصول اليه جل مجده وحصول المعرفة الثاني ماخوذ امن الشيخ الكامل المكمل لان الذاكر اذا ذكر المحبوب الحقيقي بلسانه وذكر مجلس انسه في مقام قدسه وشرب شراب المعرفة حين وصله في مبدئه تذكر النفوس الناطقة اوطانها الاصلية واقرانها الملكية واخوانها الحقيقية ولذاتها الازلية كما اشار اليه عمر بن الفارض المصري في قصديته شعر شربنا على ذكر الحبيب مدامة * سكرنا بها قبل ان يخلق الكرم * وقال فيها ايضا شعر ويذكرني مر الخطب حلو خطابه * ويذكره نجوى عهود قديمة * فيحكم حب الوطن من الايمان ياخذه الوجد العام والسكر التام الذي لا اغبار عليه ولا عار عليهم فيه ولا اثم لهم و يكمل المحبة ويفيد العشق ويعطي اليمان ويورث الدهشة والمراتب البهية والمقامات والمنازل والدرجات الاولية والخلاص من الدركات السفلية وغيره ذلك من الكمالات في اعيان الكاملين وارواح الواصلين هذا مع ان الذكر اللساني ادنى المراتب واليه اشار الجنيد رحمه الله تعالى شعر ذكرتك لا اني نسيتك لمحة * وايسر ما في الذكر ذكر لساني * واما ذكره بالذكر القلبي الذي هو النطق بالحقيقة كما قيل شعر ان الكلام لفي الفواد * وانما جعل اللسان على الفواد دليلا *

وهو استحضاره للمذكور لتوجه تام اليه او بالذكر القلبي او الروحي او بالسري الذي هو المسامرة الروحية ومناغات السر مع المحبوب الحقيقي فيكون اللذة اتم والفيض اكمل والوجد اقوى والسكر اغلب لوجود التجليات الالهية والفيوضات الرحمانية و يحصل له المعرفة والاسلام الحقيقي والايمان الشهودي الى غير ذلك من المناصب العالية وللذكر مراتب فانه لساني و قلبي وروحي وسري وخفي واخفى وجميع هذه الاذكار نتيجة الذكر الرحماني عن عين عبده الذي لولاه لما كان وجود ولا ظهور ولا روح ولا سرور وهو عبارة عن العلم الذاتي الازلي المتعلق بعين العبد حالة ثبوته في العلم ولما كان عين العبد في العلم والروح قابلة للتجليات الالهية الموصلة الى الكمالات المنيفة بعين العبد في الحق سبحانه شاربة شراب الودّ من ايدي سواقي الاسماء والصفات في مجلس الحقائق الغيبية والارواح العينية قبل ان يوجد في هذه الصورة العنصرية والهيكل الهيولانية فبالذكر يذكر له المعاملة التي جرت معه في وطنه القديم وفيه قيل **مثنوى** اين وطن مصر وعراق و شام نيست * اين وطن شهريست كازانام نيست * وهذه المعاملة كانت لاعيان الاقطاب والكمل وارواحهم قبل ظهورهم في هذه الصورة البشرية وكلهم كانوا هيمين في جلال الله تعالى اذ لا فنوا ذلك عند تطرق الحجب فاذا ذكروا الله تعالى لم يذكر لهم ما نسوا قال جلال الدين الرومي في المثنوي **بيت** بشنو از نے چون حكايت ميكند * از جدائيها شكايت ميكند * وههنا سر لطيف وامر غريب لا ينبغي ان يذهب عليك وهو ان قلق الشوق واضطراب الاشتياق والصيحة من الفراق الذي هو نتيجة عدم الوجدان ومشعر على الفقدان يوجد في سلوك طريق الحق جل ذكره في مقامين الاول يوجد القلق والاضطراب في بداية الحال اذا حصل له ازالة الحجب الظلمانية ووقع نظره على عالم المعين والروحانية فيعلم ان معاملته كانت بالوجود الموهوم ومحبته كانت بالصور بلا معنى والجسوم وكان مهجورا من الموجود الحقيقي وهذا ايضا على طريقين الاول انه يجد نفسه محبوسا ومقيدا من العالم الحقيقي فقط والثاني مع علم الهجران يعلم بعلم اليقين ان هذا البعد والمفارقة وجد بعد حصول القرب والمواصلة فالاول مهجور والثاني مهجور فاقد فشوق الثاني واضطرابه ازيد من الاول هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون ولا شك انهما خارجان من دائرة البداية لكن للاول علم واحد مستلزم لحال واحد وللثاني علمان فله حالان والثاني يظهر قلق الشوق اضطراب الاشتياق وصيحة الفراق في نهاية النهاية التي هو مقام اهل الانتهاء لان معاملة الواصلين الى هذا المقام العالي اعلى من المكاشفات والمحاضرات ووراء الوجد والوجدان والشهود والعرفان فانهم لا يلتفتون الى كل ما يسع في الوجدان بوجه من الوجوه وشان من الشيونات لان معاملتهم متعلقة بمرتبة غيب الغيب والبطن البطون التي لا يتعلق بها الكشف والشهود اصلا ولا يحتظون ولا يرضون بما حصل لهم من دقائق السر في الافعال والصفات وخفايا اسرار الشيون والاعتبارات لان اعينهم مكحلة بكحل ما زاغ البصر وما طغى واليه يشير قول الشيخ ابي بكر الشبلي رحمه الله الذي قال حين سمع قول سائل شعر اسائل عن سلمى فهل من مخبر * تكون له علم بها اين تنزل * فصاح اشد صيحته فقال والله ما في الدارين عنه مخبر **المطلب الثامن** في ان الذكر هل يكون لسانيا فقط او يكون قلبيا ايضا اقول يكون لسانيا وقلبيا قال الفقهاء الذكر انما يكون باللسان وادناه ان يسمع نفسه على القول ولا يعتبر بدون ذلك كما في القراءة والطلاق والعتاق والنكاح والذي بالقلب هو فعل القلب من قسم العلم والتصور وليس بذكر كما هو ليس بقراءة وآما

الذکر فهو اسم لما فعل اللسان ولا یدری ما هو مقصودهم ان ارادوا انه لا یسمی ذاکرا فی اللغة فذلک خلاف ما ذکر فی کتب اللغة
فانه ضد النسیان قال فی صحاح اللغة الذکر والذکری والذکر نقیض النسیان انتهی نعم فعل اللسان ایضا ذکر فهو لفظ مشترک
بینهما فالذکر لیس بمعنی القول والکلام ولو کان بمعناه فالکلام یکون نفسیا ولفظیا فکیف لا یکون الذکر لسانیا وقلبیا وان
ارادوا ان الفضائل والخواص التی وردت فی شان الذکر لا یثبت بما هو بالقلب ولا یترتب علیه ثواب فذلک
ایضا قول بلا دلیل وکیف لا یکون بعد ما کان اسما له وان ارادوا الافضل ان یکون باللسان مع مواطاة القلب
فذلک شیئ آخر وقول لا ینازع فیه ونقل الطیبی عن شرح صحیح مسلم ان الذکر قد یکون بالقلب وقد یکون باللسان
والافضل منهما ما یکون باللسان مع القلب فان اقتصر علی احدهما فبالقلب افضل وفی شرح صحیح مسلم ذکر الله سبحانه
ضربان ذکر القلب وذکر اللسان وذکر القلب نوعان احدهما ارفع الاذکار واجلها وهو التفکر فی عظمة الله تعالی جلاله وجبروته وملکوته وآیاته
فی ارضه وسمواته ومنه الذکر الخفی فی الحدیث خیر الذکر الخفی والثانی ذکره بالقلب عند الامر والنهی وعند مشایخ الطریقة
الذکر نوعان قلبی ولسانی واثر القلبی اقوی واعظم من اللسانی بل الذکر القلبی هو الذکر فی الحقیقة وهی عندهم
نسیان ما سوی الله اخذا من قوله تعالی واذکر ربک اذا نسیت والمراد بالنسیان قطع العلائق والقیاس بانطلاق
العتاق غیر صحیح فانهما اسمان لما هو باللسان وقد عرفت فی الشرع ان حکمهما لا یترتب بدون فعل اللسان وکذلک
القراءة ولیس کذلک الذکر ولعلهم ارادوا ان المعتبر فی الاذکار والاوراد الواردة فی الشرع فضائله کالتسبیح ادبار
الصلوة وفی الصلوة والتکبیرات وامثالها یترتب ثوابها علیها ان یکون بحیث یحصل بالتلفظ واسماع النفس کما فی
القراءة یدل علی ذلک کلام الجزری فی الحصن الحصین واما ان الذکر بالقلب لا یسمی ذکرا اصلا ولا یحصل به ثواب
ذکر الله تعالی وکذا قال القاضی العیاض فذلک محل نظر وقد ورد حدیث اخرجه ابو یعلی عن عائشة رضی الله تعالی عنها
قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم تفضل الذکر الخفی الذی لا یسمعه الحفظة سبعون ضعفا اذا کان یوم القیمة
جمع الله الخلائق لحسابهم جاءة الحفظة بما حفظوا وکتبوا قال لهم انظروا هل بقی لهم من شیئ فیقولون ما ترکنا شیئا مما علمناه
وحفظناه الا وقد احصیناه وکتبناه فیقول الله ان لک عندی حسنا لا تعلمه وانما اجزیک به وهو الذکر الخفی وفی الحدیث
القدسی قال الله تعالی فان ذکرنی فی نفسه ذکرته فی نفسی وان ذکرنی فی ملاء ذکرته فی ملاء اعلی منه والله اعلم ثم انهم قالوا
لیس الذکر منحصرا فی التسبیح والتهلیل والتکبیر بل کل مطیع لله سبحانه فهو ذاکر فی امتثال امر الله تعالی وافضل الذکر القران
الا فیما شرع بغیره وقد ورد افضل الذکر لا اله الا الله کما رواه الترمذی والنسائی وابن ماجة وابن حبان والحاکم عن جابر
مرفوعا وورد افضل ما قلته والنبیون من قبلی لا اله الا الله وقد امر جمیع الانبیاء والمرسلین بها اتباعهم واشیاعهم وهو
من القران وقد اختار المشائخ کالشیخ جنید البغدادی قدس سره هذا والفوائد والنتائج تحصل منه یعرفها ارباب هذا
الشان فهذه الکلمة العلیا هی القاعدة التی علیها مدار ارکان الدین فی الدوران وهی القطب للدین یدور علیه رحی الاسلام
والایمان قال الطیبی بل هو الکل ولیس غیره قل انما اوحی الی انما الهکم اله واحد والوحی مقصور علی اثبات الله تعالی بالوحدانیة
لان المقصود الاعظم من الوحی هو التوحید وسائر التکالیف متفرعة علیه ثم قال ولامرها یجد العارفون وارباب القلوب

واليقين ويتاثر ونها على سائر الاذكار فيها خواص ليس الطريق الى معرفتها الا الوجدان والذوق انتهى اقول وكيف لا لان في النفي ينفي في بصر بصيرته وجود ماسوى الله وفي الاثبات يبقي في بصر بصيرته الله جل مجده في الفقرة الاولى ينتهي السير الى الله وفي الفقرة الثانية يتحقق السير في الله فيشرق النور فيذهب الديجور فيحصل له البقاء بالله ويصدق عليه اسم الولاية الخاصة وامر المشائخ للمريدين بان يلصقوا السنتهم الى حنكهم ويقولون بالسنة قلوبهم لا اله الا الله ويشيرون في لا اله الى نفي ماسوى الله و في الا الله الى اثبات ذاته وصفاته ويريدون بكلمة لا اله لا معبود او لا مطلوب او لا مقصود او لا محبوب او لا موجود او لا مشهود بحسب مراتبهم واهل الذكر الجلي يشيرون بالنفي الى الجانب الايمن وفي الاثبات الى الجانب الايسر فهذه كلها اصطلاحات للمشائخ الكبار واستحسانهم اختاروا في مقام الاظهار والاسرار لتكميل الايمان والاسلام فجازوا عليه المحققون من الفقهاء والمحدثين واختار بعض المشائخ من المتاخرين رحمهم الله تعالى الله الله ونقل من الفتوحات المكية دخلت على بعض شيوخنا وكان مستهترا بالذكر وكان ذكره الله لا يزيد عليه شيئاً فقلت ياسيدي لم لا تقول لا اله الا الله فقال يا ولدي الانفاس بيد الله فاخاف ان يقبض روحي عنده ما اقول لا ولا اله فاقبض في وحشة النفي ورأيت شيخا آخر بمن ذلك فقال لي مارأت عيني ولا سمعت اذني من يقول الله غير الله فلم احد من النفي فاقول كما سمعت يقول الله الله فاقول ويدل على اختيارهم هذا الاسم المبارك قوله تعالى الا بذكر الله تطمئن القلوب اذا القلوب تطمئن بذكره فالارواح تسكن لمعرفته وهو المقصود من النفي والاثبات فان جوهرة هذه الصدفة وكعبة حرمها وحجر كعبتها وخضرة روضتها وزهرة شجرتها وثمرة زهرتها ومعنى قصدتها ومعنى صورتها التي تشير سويداء القلوب اليه وتتخلف السرائر بصفائها عليه هو هذا الاسم لانه الاسم الاعظم للجناب المعظم فهو المقصود من كلمة الاخلاص وانما جاءت لفظة لا اله دالة عليه مشيرة اليه كالحاجب بين يديه الا ترى انه الى هذا الاسم آخر الكلمة مشيرا ان لا شئ بعده ولفظة لا اله تنادي ان لا شي قبله فلله الامر من قبل ومن بعد والجمهور على ان الاسم الاعظم هو الله وقد قال القطب الرباني الغوث الصمداني سيدنا الشيخ عبد القادر الجيلاني قدس سره الاقدس وافاض علينا من بركاته الاسم الاعظم هو الله لكن بشرط ان تقول الله وليس في قلبك سوى الله قيل هذا الاسم للعوام اجراءه على اللسان والذكر به على الخشية والتعظيم وللخواص ان يتاملوا ويعلموا انه لا يليق الا على موجود فائض الجود جامع الصفات الالوهية ومنعوت بنعوت الربوبية ولخواص الخواص ان تستغرق قلوبهم بالله فلا يلتفت الى احد سواه ولا يرجو ولا يخاف مما ياتي ويذر الا اياه لانه هو الحق الثابت وما سواه باطل ومن ثم قال صلى الله عليه وسلم كما رواه البخاري اصدق كلمة قالها الشاعر كلمة لبيد الا كل شئ ما خلا الله باطل وكل نعيم لا محالة زائل نعم المفيد للتوحيد في مقام التفريد قول لا اله الا الله ولهذا امر به الانبياء والرسل عليهم الصلوة والسلام فلكل من الفريقين لاختيارهم وجه وحال وذوق و وجدان ويحكى ان بعض مشائخ الطريق من اهل المعرفة والتحقيق كان اذا جاء مريد اليه ليجلسه بين يديه وتلا الاسماء الحسنى عليه و هو ينظر الى وجهه فاي اسم راه اثر في وجهه انفعالا لقنه له ولو تعددت الاسماء لموافقتها له فتورثه اعتدالا وتمنحه كمالا **المطلب التاسع** في الاجتماع الذكر هل ندب الاجتماع الذكر والتسبيح والتحميد والتكبير ويستحب الحلقة لها ام لا اقول نعم ندب الاجتماع لها ويستحب الحلقة ويكره المفارقة عنها من غير عذر قال الله تعالى واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي

يريدون وجهه ولا تعد عيناك عنهم واخرج الترمذي من حديث انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا مررتم
برياض الجنة فارتعوا قالوا وما رياض الجنة قال حلق الذكر انتهى حلق بكسر الحاء والفتح قال الطيبي بكسر الحاء وفتح اللام جمع الحلق
مثل قصعة وقصع وهي الجماعة من الناس يستديرون كحلقة الباب وغيره وقال الجوهري جمع الحلقة حلق بفتح الحاء
على غير قياس وحكى ان حلقة بالتحريك والجمع حلق انتهى وكانه اراد بالجمع الجنس قيل هذا الحديث مطلق في المكان في الذكر
فيحمل على المقيد المذكور في المساجد والذكر في الحديث الذي اخرجه الترمذي عن ابي هريرة مرفوعا اذا مررتم برياض الجنة فارتعوا
قلت وما رياض الجنة قال المساجد قلت وما الرتع يا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله
والله اكبر انتهى وقيل هي مجالس الحلال والحرام والاظهر حمله على العموم وذكر المفرد الاكمل بالخصوص لا ينافي تعميم النص
حاصل المعنى فاذا مررتم جماعة يذكرون الله فاذكروه انتم موافقة لهم فانهم في رياض الجنة وقد ثبت بالاحاديث المذكورة في الباب
وبغيرها من الاحاديث فضل الاجتماع للذكر والتسبيح والتحميد والتكبير والظاهر انه على ذكر واحد فانه ان كان كل واحد على ذكر
على حدة فان كان سرا فجدوى الاجتماع غير ظاهرة وان كان جهرا وكل على ذكره ففيه اساءة الادب بالتخليط وغير مما لا يسوغ
في حديث الناس فضلا عن ذكر الله سبحانه وتاويل الذكر بالعلم مرة وبذكر الآلاء اخرى بعيد خلاف الظاهر وتاويل التسبيح والتكبير
والتحميد بالتفكر في التوحيد وصفات البعد والنصوص محمولة على ظواهرها ما لم يصرف عنها الدليل ولعلك تسئل عن شرائط الذكر وآدابه
فاقول منها الاخلاص لله تعالى والقلب الحاضر لوجهه سبحانه فانه لا يقبل ذكرا من قلب غافل لاه وان لم يحضر القلب
لم يترك الذكر لان من لم يدرك الكل ويشكر على انه شغل عضو منه بذكره تعالى ويسال منه ان يحضر قلبه والتنظف والتطهر و
الوضوء والسكان في فمه تغير ازاله بالسواك واستقبال القبلة ان لم يكن في الحلقة والجلوس على الركب وقد جلس النبي صلى الله
عليه وسلم متربعا بعد صلوة الصبح الى الاشراق وبعد العصر الى الغروب وتنظف الموضع الذي يذكر الله فيه وخلوه عن الاغيار
ومتاع الدنيا قالوا الدنيا ما شغلك عن الله تعالى والتذلل والتخشع والسكينة والوقار والتجنب من التغني بالانغام والافراط
في رفع الصوت وخفضه افضل وعدم استعجال التاثر وغير ذلك مما يسنح للسالكين الى الله المخلصين لله في اثناء الذكر فان
لكل شان وقت وقد قرر من استعجل الشئ قبل اوانه عوقب بحرمانه وعدم الحرص على تحصيل كثرة الذكر بالعجلة فلذلك
استحسن المشائخ والعلماء ان الذاكر يمد صوته بقوله لا اله الا الله بقدر الف ولا يزيد على قدر خمس الفات لانه اكثر ما ثبت عنه صلى الله
عليه وسلم عند القراءة مع تجويز القصر في الاداء واما مد اله فلحن لا يجوز زيادته على قدر الف تسمى مدا طبيعيا وذاتيا وكذلك لفظة الجلالة
وصلا ويجوز مده ايضا للتعظيم واما وقفا فيجوز طوله وقصره وتوسطه والاول اولى لكنه قدر ثلث الفات على المختار واحضار معنى الذكر
بالقلب مع كل مرة وهو ان يقول بلسانه لا اله الا الله وبقلبه لا معبود الا الله ليخمد الوسواس ويصفو القلب وتحصيل الذوق و
يقول عند هذه الحالة بقلبه لا مطلوب الا الله وليفنا الخواطر كلها يقول لا موجود الا الله لمشاهدته ان الموجود الحق قال بعض اكابر
النقشبندية ان المبتدي يتصور في لا اله لا معبود والمتوسط يلاحظ لا مقصود والمنتهي لا موجود الا الله وقال بعضهم ما لم يتنبه
السير الى الله ولم يوضع القدم في السير في الله ملاحظة لا موجود الا الله كفر وقيل معناه لا متصرف في الملك والملكوت الا الله
وفيها اقوال فما وجد من الشيخ المرشد يداوم عليه حتى يظهر التاثير في القلب فاذا تمكن تاثير الذكر فيه يسري الى جميع الاعضاء فتنورت

بنور الذكر ثم بنور المسمى ثم يترتب عليه الواردات والحالات والمقامات الى غير ذلك وانما يلزم الذاكر الشرائط والآداب اذا كان
داعيا لعقله ومختارا لذكره واما اذا سلب الذكر اختيار الذاكر وغاب عن عقله فلا حرج عليه حينئذ يستعمله كيف ما يجرى على لسانه على
انواع مختلفة فكلها محمودة وصاحبها مشكور عليها فربما يجرى على لسانه الله الله او هو هو وغير ذلك فان قلب اللسان فى
هذه الحالة فالعبرة بالمقاصد لا بالالفاظ لان المعتبر سلامة القلب والذوق والحضور لا قلب اللسان بالسهو والنسيان
او بغلبة الاحسان وقد ورد فى الحديث الذى اخرجه مسلم عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الله اشد فرحا
بتوبة عبده حين يتوب اليه من احدكم كانت راحلته بارض فلاة فانفلتت منه وعليها طعامه وشرابه فآئس منها فاتى
شجرة فاضطجع فى ظلها قد ائس من راحلته فبينما هو كذلك اذ هو بها قائمة عنده فاخذ بخطامها ثم قال من شدة الفرح اللهم
انت عبدى وانا ربك اخطا من شدة الفرح المطلب العاشر فى ان الجهر بالذكر هل يجوز ام لا اقول اختلف فيه فقال البعض بجوازه بل استحبابه وذهب البعض
الى انه حرام او مكروه او بدعة والحق انه جائز فانا اذكر دلائل الطرفين وتمسكهما فى الباب مع ما سنح لى فى ترجيح الجواز به
بعون الله وتوفيقه وهو ولى الارشاد اما متمسك المثبت فما ورد فى القرآن المجيد قوله تعالى حيث امر بذكر اسمائه الحسنى
قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن ايا ما تدعوا فله الاسماء الحسنى وقوله اذكروا الله ذكرا كثيرا وقوله قل هو الله احد ومقتضى الامر الوجوب
عند الحنفية وهو مطلق غير مقيد بالاخفاء وابطال الاطلاق نسخ فيجب ان يطلق وما فى فتاوى الصوفية مع تفسير النبى صلى الله
عليه وسلم فاذا قضيتم الصلوة فاذكروا الله قياما وقعودا وعلى جنوبكم اى اذكروا الله بعد الفراغ من الصلوة بالتعظيم والتقديس
فى الاعلان والاسرار بالليل والنهار كذا فى خزانة الروايات فى آخر فصل الشروع فى الصلوة وما فى شرح الشمائل للبيهقى وكان
صلى الله عليه وسلم يقول الكلمة الطيبة مع اصحابه بعد اداء الصلوة متصلا فى رواية يجهر مع الصحابة وما فى شرح الكرخى سئل
عن ابى حنيفة رحمه الله تعالى عن الذين يمنعون الكلمة الطيبة بعد الصلوة متصلا يقال هم الرافضون لان فى الترك خلاف
قول النبى صلى الله عليه وسلم واصحابه لانه صلى الله عليه وسلم كان يجهر مع الصحابة الكلمة الطيبة بعد اداء الصلوة متصلا
هكذا فى صلوة الطالبة البررة وخالصة الحقائق والمصفى وما فى المشكوة عن عبد الله بن الزبير قال كان رسول الله صلى الله
عليه وسلم اذا سلم من صلوته يقول بصوته الاعلى لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير
ولا حول ولا قوة الا بالله ولا نعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لا اله الا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون
رواه مسلم وفيها ايضا عن ابى هريرة فان ذكرنى فى نفسه ذكرته فى نفسى وان ذكرنى فى ملاء ذكرته فى ملاء خير منهم متفق عليه
وما فى المحيط ويقول النبى صلى الله عليه وسلم بعد اداء المكتوبة بصوت رفيع لا اله الا الله محمد رسول الله ونحوه من الاذكار
ورغبت الناس فى الجهر بالذكر وهم يقولون برفع الصوت اقول وقد وجدت اهل الحرمين على رفع الصوت بالاذكار بعد
المكتوبات وفعلهم مسلسل وما فى بستان النووى فى باب الاذكار ان النبى صلى الله عليه وسلم كان يجهر مع الصحابة رضى الله
تعالى عنهم بالاذكار والتهليل والتسبيح بعد الصلوة وما فى كنز العباد وذكر فى مجموع النوازل والفتاوى الخانية والحسامية
والسراجية والصغيرى والملتقط والتجنيس والمزيد ان قراءة القرآن بصوت رفيع فى الحمام يكره وبصوت خفى لا يكره ولا يكره
التسبيح والتهليل وان رفع صوته انتهى اقول ان الحمام لا يكون خاليا من الاوناس والقاذورات وما شاكلهما غالبا وقد كان

بعض الناس بكشوف العورة واذا كان التسبيح والتهليل في الحمام بصوت رفيع مع هذه الاشياء جائزا فيجوز في المساجد والبيوت والزوايا والخلوات مع طهارتها بالطريق الاولى ويؤيد قولنا ماذكره الفقيه الزاهد ابو الليث رحمه الله تعالى في كتابه التنبيه ان حرمة المسجد خمسة عشر وذكر من جملتها ان لا يرفع فيه الصوت غير ذكر الله وما في البستان وقيل ان الافضل الجهر بالذكر لان ذلك متعد الى اظهر المستمع شريك القائل وما في صحيح البخاري ومسلم عن ابن عباس قال كنت اعرف انقضاء صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم بالتكبير انتهى والعجب كل العجب من الرواة انهم لا يرون اذكارا كثيرة عن سر الله الاعظم صلى الله عليه وسلم اتى بذكر الله سبحانه بعد الصلوات المكتوبات وفي سائر الاوقات الا على سبيل التعظيم اذ لو امر النبي صلى الله عليه وسلم كيف يحفظونها وكيف يقولون انه دعا بهذا الدعاء في الغدو والآصال ودعا بهذا في الحج ودعا بهذا بعد الصلوة وعند النوم والطنين الى غير ذلك وما في التاتارخانية وذكر في تفسير المدارك في قوله تعالى فسبح بحمد ربك اي ترفع الصوت بذكر ربك وقد مدح الله تعالى نبيه ابراهيم عليه السلام في سورة التوبة ان ابراهيم لاواه حليم الاواه هو الذي يرفع صوته بالذكر والدعاء والقرآن وكثرة التلاوة وفي الباب ادلة كثيرة جدا واما متمسك المانع قوله تعالى واذكر ربك في نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول وقوله تعالى وادعوا ربكم تضرعا وخفية وقوله تعالى انه لا يحب المعتدين اي المجاهرين وحديث ابي موسى الاشعري اربعوا على انفسكم انكم لا تدعون اصما ولا غائبا الحديث وحديث ابن مسعود قال لقوم مجتمعين يهللون برفع الصوت ما اريكم الا مبتدعين حتى اخرجهم وغير ذلك من الآيات والاحاديث وقال اعلم ان الاصل المسنون كما في الكشف والمنهج القويم والهداية والكافي والفتاوى الناصرية او الواجب كما في السير الكبير لابي يوسف رحمه الله تعالى والجامع الكبير لمحمد رحمه الله تعالى وشرح الهداية لمولانا عبد الغفور وشرح الخلاصة الكيدانية المفاضل القهستاني وغيرها في الادعية والاذكار كلها الاخفاء الا في المواضع المستثناة عند المجتهدين على حسب اقوالهم والجهر بها بدعة فهي اما مكروهة تحريما كما في فتح القدير والمنهج القويم وكشف الحقائق شرح كنز الدقائق والقرشية شرح مجمع البحرين وفتاوى قاضيخان والظهيرية والشرح المنظومة لابن شحنة واصول الامام السرخسي وشرح اصول الامام الكرخي وشرح الجامع الصغير للامام المحبوبي وغيرها او حرام كما في المنبع شرح المجمع وشرح المنحة للعيني وشرح الهداية لمولانا عبد الغفور والغرائب والزيلعي والبحر الرائق شرحي كنز الدقائق وغيرها فلا يترك هذا الاصل الا بما وقع عليه الاتفاق كما في الجامع الكبير فالحاصل ان الجهر بالذكر بدعة غير مشروعة في كل وقت الا اذا عين الشرع جهره كما في الدر شرح القدوري والغاية القصوى وشرح التنوير وغيرها وبما ذكر من التحقيق ظهر ان الامر بالذكر والدعاء المقتضي للاخفاء اما للايجاب كما هو حقيقة فيه عند الجمهور او الندب الشامل لسنة الهدى المرادة ههنا على ما قيل وقد ذهب الى كل طائفة وان المراد بالاستحباب الواقع في عبارات بعض المساهلين السنة المؤكدة بقرينة السابق تطبيقا بين الروايات ودفعا للتناقض المتبادر من عبارته واستقصى في البيان اذا عرفت ما قال فاقول ان الآيات كلها محتملة ذكر في تفسير ابي الليث ادعوا ربكم تضرعا وخفية ويقال علانية وسرا واكثر المفسرين فسروا التضرع بالعلانية في قوله تعالى قل من ينجيكم من ظلمات البر والبحر تدعونه تضرعا وخفية قال في التفسير تدعونه تضرعا علانية وخفية سرا وقال الكواشي تدعونه تضرعا وخفية علانية وسرا وقال في المكمل

تفسیر الفقیہ ابی اللیث تدعونہ تضرعا وخفیہ قال الکلبی یعنے سرا وعلانیۃ وہٰکذا فی عیون التفاسیر ایضا وفی المدارک تضرعا معلنین
وفی ابو خیر تدعونہ تضرعا وخفیہ علانیۃ وسرا وفی کثیر من التفاسیر فسر التضرع بالتذلل وخفیۃ بالاخفاء وبعضہم الاعتداء بالجہر
قال فی التیسیر ومنہم من فسر الدعاء ہہہنا بالعبادۃ قال ابن عباس رضی اللہ عنہما ادعوا ربکم تضرعا وخفیۃ اطیعوہ سرا وعلانیۃ
قال الکلبی تضرعا علانیۃ وخفیۃ سرا انہ لا یحب المعتدین قال ابن عطاء المعتدین المشرکین قال ابو مجلد الاعتداء ان
یسال منازل الانبیاء قال العطیۃ العوفی انہ لا یحب المعتدین ہم الذین یدعونہ فیما لا یحل علے المؤمنین فیقولون اللہم
العنہم وہٰذا ہو العدوان انتہی فاعلم ان لفظۃ خفیۃ من الاضداد علی ما فی الصراح خفیت الشئ خفیا پنہان کردم وآشکارا
کردم وہو من الاضداد وفی القاموس خفی الشئ خفیا وخفیا اظہرہ واستخرجہ وفی منتخب نہایۃ الجزری یقال خفیت الظہر اذا
اظہرتہ واخفیتہ اذا استرتہ ویقال اخفیت الشئ اے استخرجتہ فلو کان تضرعا بمعنے تذللا کما فی اکثر التفاسیر فلم لا یجوز ان
خفیۃ بمعنے علانیۃ فیکون ذکر العلانیۃ ایضا ماموراً بہ فکیف یکون حراما ومکروہا او بدعۃ فعلیک ان تقوم علے نجد الانصاف
والتدبیر فیہا قلت دلیل علے جواز الذکر بالعلانیۃ والجہر بل علے ان الذکر بالعلانیۃ مندوب لان ادنی الامر فی مثل ہٰذہ المواضع
الاباحۃ او الندب وان حدیث ابی موسی الاشعری قال البغوی فی معالم التنزیل روی الکلبی عن ابی صالح عن ابن
عباس قال قال یہود اہل المدینۃ یا محمد کیف یسمع ربنا دعائنا وانت تزعم ان بیننا وبین السماء مسیرۃ خمسمائۃ عام وغلظ
کل سماء مثل ذلک فنزلت ہٰذہ الآیۃ فاذا سالک عبادی عنی فانی قریب قال الضحاک سالوا النبی صلے اللہ علیہ وسلم فقالوا
اقریب ربنا فنناجیہ ام بعید فنناویہ فانزل اللہ سبحانہ واذا سالک یا محمد عبادی عنی فانی قریب وفیہ اضمار اے قل لہم
انی قریب منہم بالعلم کما قال اللہ تعالی نحن اقرب الیہ من حبل الورید وعن ابی موسی لما غزا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
خیبر او قال لما توجہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم الی خیبر شرف الناس علی واد فرفعوا اصواتہم بالتکبیر فقال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم اربعوا علی
انفسکم انکم لا تدعون اصما ولا غائبا انکم تدعون سمیعا قریبا وہو معکم انتہی فتفکر کیف اورد البغوی ہٰذا الحدیث فی ہٰذہ الآیۃ فہو صریح فی ان
تکلمہ صلی اللہ علیہ وسلم بہٰذا الحدیث لدفع وہم المتردد فی القرب والبعد کما وہم بعض الصحابۃ ولیس غرضہ منع الجہر بالذکر مطلقا وقال الشیخ
عبد الحق الدہلوی رحمہ اللہ تعالی فی شرح المشکوۃ ومضمون اربعوا علی انفسکم یدل علے ان المنع للشفقۃ لا لعدم جواز ذکر الجہر انتہی وان حدیث ابن
مسعود فلعل انکارہ صلے اللہ علیہ وسلم لم یتوجہ الی رفع الصوت بالذکر علی ہیئتہ الاجتماع بل الی غیر ذلک من الاحوال
والاوضاع الواقعۃ منہم وکون الاصل فے الادعیۃ الاخفا لا یستلزم ان یکون اصلا فی الذکر علے ان الدعاء یقابل الاذکار
یقال الدعاء والاذکار بالعطف والعطف یقتضی المغایرۃ وایضا یدل علے ذلک عنوان الابواب فی افراز ذکرہما فیجوز
ان یکون الاخفاء لازما فی الادعیۃ لا فی الاذکار والمتنازع فیہ اعلان الذکر فتدبر ویؤید قولنا ما نقل عن الذخیرۃ و
اما رفع الصوت عند الذکر ان کان المراد من الذکر الدعاء فانما کرہ ذلک لان الاصل فی الادعیۃ الخفیۃ انتہی وقولہ بدعۃ
یصادم الحدیث الصحیح وہو ما رواہ الترمذی عن انس الذکر الخفی خیر من الذکر الجلی لان الخیر تفضیل وہو یدل علے
اشتراک الخیریۃ بین الجہر والاخفاء وکل ما ہو خیر فہو مامور بہ لقولہ تعالی وافعل الخیر والمامور لا یکون بدعۃ وحاشا
من ان نقول ان الجہر بالذکر بدعۃ لانہ صلے اللہ علیہ وسلم فعل ذلک واصحابہ عضوا علیہ واہل الحرمین الی یومنا

هذا على ذلك وذكر في التحفة المهدية عن عمدة العلماء محمد يوسف الكاليانی رحمه الله تعالى ان جميع امة محمد من الكبار والصغار والرجال والنساء من العرب والعجم في الدور والفلوات ابتلى بالجهر بعضهم يجهرون بتلاوة القرآن وبعضهم بالتسبيح والتهليل وبعضهم باسم الذات وبعضهم بالادعية وبعضهم بالصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم وهذه اذكار مشتملة على الاذكار ولعموم البلوى تاثير في تجويز امور ممنوعة وعلماء البخارى حكموا على طهارة طين البخارى لعموم البلوى مع ان العرف راجح على ظاهر المذهب. كما ذكر في كتاب الطلاق من الفتاوى الحمادية انتهى فان قلت قال الفقهاء اذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام على الحلال فعلى هذا الجهر بالذكر ينبغي ان يكون حراما او مكروها قلت هذه القاعدة ليست على اطلاقها فان المجتهد اذا عرض له دليلان دليل الحل ودليل الحرمة واشكل عليه الامر لعدم ما علم بالناسخ فعليه ان يرجح دليل الحرمة واما اذا سمع المقلد والمفتي من ائمة زماننا روايتين وقولين في المذهب رواية الحرمة ورواية الحل فليس على المقلد والمفتي ان يرجح الحرمة على الحل على سبيل الحتم بل الترجيح انما يحصل بالفتوى على الحل تارة كما في المزارعة وتارة يفتون بالحرمة ولو كان الامر كما اشتهر لتعين الفتوى بقول من قال بالحرمة في كل واقعة على ما لا يخفى على العلماء المحققين اقول ان الادلة كما تقتضي جوازه تقتضي حرمته او كراهته او بدعته قال الامام الزاهد في شرح القدوری وابو حنيفة رحمه الله تعالى يقول الجهر بالتكبير بدعة لقوله تعالى واذكر ربك في نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول فكان الاخذ بالاقل اولى انتهى كلامه وتوضيحه ان اباحنيفة قال يكبر في ايام التشريق الى ثمان صلوة اولها فجر عرفة وقالا آخرها عصر ايام التشريق وهي ثلثة وعشرون صلوة لهما ان الاخذ بالاكثر اولى احتياطا لان الاتيان بشئ ليس عليه واجب اولى من ان يترك واجبا عليه ولابي حنيفة رحمه الله تعالى ان الجهر بالتكبير في سائر الازمنة بدعة فالاخذ بالاقل المتفق عليه اولى لان الوجوب موهوم وكون الجهر بدعة متيقن ذكره في البدائع والكفاية وفي المصفى و بهذا اليستدل على ان رفع الصوت بالذكر بدعة كذا في المتخلص وغير ذلك من كتب الفقه وقول المثبت ان قوله تعالى قل ادعوا الله الخ مطلق غير مقيد بالاخفاء وابطال الاطلاق نسخ مخالف للاصول لان اصحابنا واصحاب الشافعي اتفقوا على وجوب حمل المطلق على المقيد في حكم واحد مثبت في حادثة واحدة كما قيل اعتق رقبة ثم قيل رقبة مسلمة لانه ورد في قراءة ابن مسعود رضي الله تعالى عنه فصيام ثلثة ايام متتابعات وفي المشهور مطلق فحملنا المشهور على قرائته واوجبنا التتابع في الكفارة وقوله خفية من الاضداد الخ نعم قال في تحقيق الحسامي لفظ الاخفاء للاظهار والستر فمشترك وهو ما وضع لمعنيين مختلفين او لمعان مختلفة الحقائق لا على سبيل الانتظام اى لا على سبيل الشمول بل على سبيل البدل وجه لا يكون المراد باللفظ الا احدهما و حكمه ان لا يحكم فيه بتعيين المراد منه الا بعد التامل حتى يقوم دليل يرجح بعض وجوهه فتعين المراد منه والا يلزم الترجيح بلا مرجح فوجه الستر في لفظ الاخفاء رجح بالاخبار منها ما رواه الترمذي عن انس الذكر الخفي خير من الذكر الجلي بل بالقياس بالقرينة ذكر النفس حيث قال واذكر ربك في نفسك وذكر الجهر لا يكون في النفس فثبت ان المراد به الذكر الخفي فوجب العمل به مع احتمال الخطاء ثبت بهذا ان الجهر بالذكر بدعة فالحق عندي ان يجمع بين الادلة والروايات وقد ذكر في فتح القدير حاشية الهداية في فصل يوم الشك والجمع بين الادلة واجب ما امكن انتهى والجمع ههنا ممكن بان الاخفاء افضل حيث خاف الرياء او تاذى به المصلون او السامعون والجهر حيث لا يخاف لانه يوقظ قلب الذاكر ويجمع همه الى الفكر ويسمعه اليه ويطرد النوم ويزيد في النشاط قاله النووي

رحمہ اللہ تعالی ورفع الصوت بالذکر وان کان یحتمل الریاء لکن مبنی الامر علی النیۃ ویؤید قولنا ما اخرجہ الرزین عن بریدۃ قال دخلت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المسجد عشاء فاذا رجل یقرأ ویرفع صوتہ فقلت یا رسول اللہ اتقول ہذا مرائی قال بل مومن منیب قال وابو موسی الاشعری یقرأ ویرفع صوتہ الحدیث قولہ مومن منیب ای راجع من الغفلۃ الی الذکر لان الانابۃ توبۃ الخواص فہو اخص من توبۃ العوام التی ہی رجوع من المعصیۃ الی الطاعۃ فکیف یکون الجہر بالذکر بدعۃ وجمع بعض المحققین بان الجہر الممنوع ہو بالمبالغۃ والاستقصاء فانہ خارج عن حد الادب لکن العارفین حکماء یعرفون فوائدہ ولہذا جوز الجہر اکثر المشائخ من القادریۃ والچشتیۃ والسہروردیۃ والکبرویۃ وغیرہم وان فرض منعہ وحرمتہ لا یبعد ان یجوز بحکم من عارف امراض قلوب المریدین او لحفظ صحتہا ورفع اسقامہا ومعلوم ان اصلاح الجسد بدون اصلاح القلب لا ینفع لان ضرر الذنوب فی القلوب کضرر السموم فی الابدان وہل فی الدنیا والآخرۃ شر وداء الا وسببہ الذنوب والمعاصی المؤثرۃ فی القلوب وقال صلی اللہ علیہ وسلم اذا صلح صلح الجسد کلہ واذا فسد فسد الجسد کلہ الا وہی القلب فاذا فسد القلب لا یقذف اللہ سبحانہ فیہ النور قال فی المواہب اللدنیۃ فان العلم نور یقذفہ اللہ فی القلب والقلب یطفی ذلک النور انتہی وہو القلب القاسی لان ابعد القلوب من اللہ القلب القاسی وکیف لا وعند ابی یوسف رحمہ اللہ تعالی یجوز شرب الخمر مع انہ حرام قضاء ویؤید قولنا ما قالہ شارح الکشاف ان ہذا بحسب المقام والشیخ قد یامر المرید برفع الصوت لینقلع عن قبلہ الخواطر الراسخۃ فیہ کذا فی المفاتیح شرح شرعۃ الاسلام نقلا عن شرح المقام وقال فی المظہر الذکر برفع الصوت جائز بل مستحب اذا لم یکن عن ریاء لیغتنم الناس باظہار الدین ووصول برکۃ الذکر الی السامعین فی الدور والبیوت والحیوانات وغیر ذلک من المخلوقات والیوافق القائل من یسمع صوتہ ولیشہد لہ یوم القیمۃ کل رطب ویابس سمع صوتہ واختار بعض المشائخ اخفاءہ لانہ ابعد من الریاء وقد نقل عن الفضیل وہو من الطبقۃ الاولی ترک العمل لاجل الناس ریاء والعمل لاجل الناس شرک والاخلاص ان یعافیک اللہ عنہما لکن لو فتح الانسان علی نفسہ باب ملاحظۃ الناس والاحتراز عن طرق ظنونہم الباطنۃ لانسد علیہ اکثر ابواب الخیر انتہی فالحاصل ان القطب فی الباب النیۃ قال صلی اللہ علیہ وسلم انما الاعمال بالنیات وانما لکل امرء ما نوی فمن کانت ہجرتہ الی اللہ ورسولہ فہجرتہ الی اللہ ورسولہ ومن کانت ہجرتہ الی الدنیا او امراءۃ یصیبہا فہجرتہ الی ما ہاجر الیہ انتہی فمن کانت نیتہ صادقۃ فرفع صوتہ بقراءۃ القرآن والذکر اولی لما ذکر ومن خاف من نفسہ الریاء فالاولی لہ اخفاء الذکر لئلا یقع فی الریاء فان قلت ان الجہر بالذکر علی المسائل الفقہیۃ بدعۃ وجاء فی الحدیث الصحیح ایاکم ومحدثات الامور فان کل محدث بدعۃ وکل بدعۃ ضلالۃ فکیف یہتدی بہ السالک الی ربہ ویرتقی بہ الی منازل الکمل من الاولیاء قلت لا نسلم ان کل بدعۃ ضلالۃ لان المراد بمحدثات الامور ما احدث علی خلاف اصل من اصول الدین فاما ما کان مردودا الی اصل من اصول الدین فلیس بضلالۃ قالہ فی المفاتیح شرح المصابیح وذکر فی شرح السنۃ منہا واجب کتصنیف الکتب وقال عضد الملۃ والدین فی المواقف وبالجملۃ فمن البدعۃ ما ہی حسنۃ قال الفاضل اللاہوری عبد الحکیم فی حاشیتہ قالوا ان تضمن البدعۃ رفع امر ثابت فی الشرع فہو مردود والا فہی منقسمۃ الی الواجب والمندوب والمباح علی حسب المصالح التی تضمنہا کتدوین العلوم الشرعیۃ وبناء المدارس والمرابط والتنعم فی المآکل والمشارب والملابس انتہی فان قلت ان الجہر بالذکر مکروہ تحریما وہو الظاہر ان الآتی بہ لا یثاب بل یاثم قلت لا نسلم انہ مکروہ تحریما علی ما ذکر فی العنایۃ شرح الہدایۃ فی جہر التلبیۃ والمستحب فی الاذکار

فی الاذکار والدعاء الاخفاء الا اذا تعلق باعلانہ مقصود کالاذان والخطبۃ انتہی ولاشک ان ترک المستحب کراہۃ تنزیہیۃ صرح بہ ابن الہمام فی شرح الہدایۃ ان کراہۃ التنزیہ عبارۃ عن ترک الاولی وفی شرح المصن للقہستانی وقد ذکر الامام الزاہدی فی اللوامع ان الجہر بالذکر افضل وقد استدل علی ذلک بعشرین دلیلا واما فی الفقہیات من کراہۃ فالمراد کراہۃ التنزیہ علی الاصح فانہم قالوا باستحباب الاخفاء فی الادعیۃ والاذکار علی ما فی المبسوط وشرح الہدایۃ فی تلبیۃ الحج وذکر فی البحر الرائق فی القنیۃ امام یعتاد کل غداۃ مع جماعۃ قرأۃ آیۃ الکرسی وآخر البقرۃ وشہد اللہ ونحوہ جہرا لاباس بہ والافضل الاخفاء وفی القنیۃ قاضی عندہ جمع عظیم یرفعون اصواتہم بالتسبیح والتہلیل جملۃ لاباس والاخفاء افضل فترک الاخفاء علی ما قال ابن الہمام لایکون فی الفقہیات الاکراہۃ تنزیہیۃ واما فی غیرہا فلا یدل دلیل علی الکراہیۃ انما یدل علی فضیلۃ لان قولہ صلی اللہ علیہ وسلم الذکر الخفی خیر من الذکر الجلی یقتضی خیریۃ الجہر لان الخیر تفضل وہو یدل علی اشتراک الخیریۃ واللہ تعالی اعلم وعلمہ احکم -

المطلب الحادی عشر فی ان اجتماع الذکور والاناث والامارد والحسان جائز ام لا اقول لایجوز ذلک والامام مالک رحمہ اللہ تعالی ذہب الی الکراہۃ فیہ لسد ذریعۃ الابتداع بالزیادۃ علی ذلک من اجتماع الذکور والاناث والامارد والخروج الی غیر الحق والتجاوز عن الحد وقد وقع ما اتقاہ رضی اللہ عنہ وقد عمت ہذہ الفتنۃ فی ہذا الزمان فان من الفسقۃ والملاحدۃ والسلکۃ القاصرۃ الناقصۃ قد یسترخون عیونہم الی النساء الاجنبیات ویطیلون النظر الی الامارد واذا سئلوا عن ذلک یظہرون انہم انما ینظرون الیہم او الیہن لیروا عجائب قدرۃ اللہ تعالی وحسن خلقہ فیہما وانہم من العارفین المطالعین لجمالہ تعالی واثار صفاتہ الذاتیۃ والافعالیۃ فی مرایا الصور الجمیلۃ فہذا القول یکذبہم فانہم لو کانوا صادقین فیما قالوا لکانوا مطالعین لتجلیات جمالہ وجلالہ فی المرایا القبیحۃ ایضا ولکان الحجر والمدر والشوک والشجر فی نظرہم سواء ولنعم ما قال الشیخ السعدی رحمہ اللہ تعالی **بیت** محقق ہمان بیند اندر ابل ✣ کہ در خوبرویان چین وچگل ✣ ویقولون انہم لایجدون فی ذلک لذۃ الشہوۃ فالقاصرون منہم لما غلبتہم الجہالۃ والحماقۃ الشقیۃ لم یفہموا ان میل الخاطر الی الامارد والنسوان والنظر بعد ما وقع بغتۃ بلاقصد ہو عین الشہوۃ المنہیۃ بالدلائل القطعیۃ الالہیۃ وقد وقع الاجماع علی ان اعادۃ النظر المذکور ہی الداء العضال وانہ سبب کل فتنۃ وآفۃ وانہ محظور شرعا وقبیح عرفا وان الاحتراز عنہ سبب لترقی السالک وقربہ من مولاہ والکلام والخلوۃ مع النساء الاجنبیات جوازا ومنعا کالنظر بل وکذا مع الامارد احتیاطا لاسیما عند خوف الفتنۃ وعلی الاحتیاط حمل ما روی فی عدۃ کتب من مذہب الحنفیۃ ان الامام الاعظم والہمام الافخم اباحنیفۃ رضی اللہ تعالی عنہ امر محمدا رحمہ اللہ تعالی بان یجلس فی مجلس اقرائہ واملائہ من جانب خلفہ الی ان بلغ وذلک کلہ لان اللہ سبحانہ قال قل للمؤمنین یغضوا من ابصارہم ویحفظوا فروجہم ذلک ازکی لہم ان اللہ خبیر بما یصنعون وقال یعلم خائنۃ الاعین وما تخفی الصدور وقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لکل عضو ابن آدم حظ من الزنا فزنا العین النظر وزنا اللسان النطق والاذنان زناہما الاستماع والیدان یزنیان فزناہما البطش والرجلان یزنیان فزناہما المشی والفم یزنی فزناہ القبلۃ وقال علیہ الصلوۃ والسلام لایفضی رجل الی رجل ولاامراۃ الی امراۃ رواہ ابو داؤد والاخرجہما ابو داؤد وعن ابی ہریرۃ وعن عیسی علیہ السلام قال ایاکم والنظرۃ فانہا تزرع فی القلب الشہوۃ وکفی بہا لصاحبہا فتنۃ ثم ان علاج ہذہ الامراض ثلثۃ اشیاء غض الابصار اولم یامر اللہ فی نص الایۃ فعلم انہ انفع ومعنی قولہ ذلک ازکی لہم اذ سبب لنموہا انما وتنمیۃ

باطنهم وقد قیل ان من غض بصره ولم یجد النور فی باطنه فلعدم صدقه فی غضه والعلاج الثانی الفرار من المواضع التی لا یتیسر فیه الغض عن المحارم والثالث استماع الوعیدات الواردة فی النظر والخلوة اللهم وفقنا الی الخیر ولا تکلنا الی الغیر فانک حسبنا ونعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر الحمد لله اولا وآخرا باطنا وظاهرا والصلوة والسلام علی رسوله محمد کذلک الی یوم الدین تم

مکتوب هشتاد و پنجم

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی اعلی معالم الاسلام والصلوة والسلام علی حبیبه محمد وآله واصحابه الکرام اما بعد فضایل پناه حقایق دستگاه آخوند ملا رحیمداد سلمه الله تعالی وابقاه باعلاء اعلام شریعت نبوی علیه من الصلوات اتمها ومن التحیات اکملها وانهدام ابنیه ضلالت موفق بوده بر مدارج عالیه نشاتین فائز بوده هم آغوش جمعیت کونین باشند ارادت نامه آن محب صادق رسید بر کوائف مندرجه اطلاعی حاصل گردید قلمی نموده بودند که این فقیر چون در ولایت ثرب که از جماعه که مهیا است دار و گردید جماعه گمراهان یافت که سخنهائے آنها مخالف شریعت غرا و ملت بیضا اند و اعتقادیات باطله دارند و بدان سبب در ورطه الحاد و زندقه فرو رفته اند و نگاشته بودند که اعتقادیات متفرقه مبتدعه متشبه زنادقه و بار کاکری خصوصا ثرب که خروج نموده اند و علما را آب میکنند و میگویند که سخنان علما را گوش نکنند که از اول تا آخر بما یان دشمن اند و علما را از روئی نمرود بچشم حقارت مے بینند و علم ظاهر حجاب میدانند و علم باطن فرض میدانند و شریعت و طریقت را از هم جدا میدانند و طلب پیر فرض میدانند و میگویند هر کرا پیر قبول کرد مقبول است و هر کرا قبول نکرد مقبول نیست مردود است و سرود و نغمهائے دلاویز و رقص حلال میدانند و در وقت رقص زنان و مردان باهم مختلط میشوند و در هم پیچیده میشوند و علما را بحقارت می بینند و نسبت کفر میکنند و میگویند چون دیدار الله تعالی نه بینی در دنیا در آخرت نمے بینی و میگویند تا کافر نشوی مسلمان نشوی و در تصور صفات الله تعالی را حاضر در زمان و مکان میدانند و بصورت شئی تصور میکنند بعضے میگویند که الله تعالی در گیاه است و بعضے میگویند در گاو است و میگویند که چون عارف را یقین حاصل شد عبادات از وے ساقط گردد و میگویند بنده را اختیار نیست بلکه مجبور است و میگویند که ما را بصلوة و صیام چه کار است که ما دائم در صلوة ایم و میگویند که ذکر ما یان در ان وقت جاری میشود که بر زنان محسنه اجنبیه عاشق شویم و با او در یکجا بخسپیم و دران وقت که با او دخول میکنیم پیر ما دران وقت توجه میکند پس ذکر ما جاری میگردد و بعضے میگویند که زنا را در گردن مے اندازیم کافر میشویم خدائیتعالے ما یان را مے بخشد و حقیقت جواب و سوال خود با آنها در ورقے تحریر آورده بودند و فضیلت پناه ملا نواب و ملا ابراهیم و ملا دادک و ملا تاج محمد و باقی علماء سنجر خیل ایضا در باب گمراهی طائفه مذکوره نوشته بودند و استدعاء وضع رساله در رد این طائفه مذکوره نموده بودند واضح گردید چون حراس دین محمدی و پاسبانان کیش احمدی علی صاحبه اطائب الصلوات والتسلیمات علماء حقیقی اند حراست آن

بر علماء دیندار و فضلاء عالیمقدار لازم ولابد و واجب و متحتم است جزاکم الله سبحانه خیر الجزاء که در اطفاء نائرهٔ نار ضلالت و اخماد شعلهٔ زندقت سعی نمود اند و در ترویج شریعت محمدی علے صاحبها الصلوٰة والسلام مساعی جمیله در کار داشته اند در سنن ترمذی از ابی هریره روایت کرده که گفته است ابو هریره که گفته است رسول خدائے صلے الله علیه وسلم هر که تمسک کند و عمل نماید بسنت من نزد فساد امت من بتغیر حال استقامت مر او را باشد اجر هزار شهید و هم در سنن ترمذی آورده گفت بلال بن حارث مزنی که گفت رسول خدائے صلی الله علیه وسلم هر که زنده گرداند و تزین و هد سنتے از سنتهائے مرا که تحقیق میرانیده شده باشد بعد از من پس بدرستی مر آنکس راست ثوابهائے کسانیکه عمل کنند بران سنت بے آنکه کم کرده شود از اجر عاملان آن چیزے یعنے هم عاملان را اجر کامل داده خواهد شد و هم احیا کنندگان و رواج دهندگان سنت را و هر که بدعتے پیدا کند و ضلالت برپا سازد خدائے تعالیٰ و رسول خدائے صلے الله علیه وسلم بآن راضی نباشد بخلاف بدعت حسنه مثل تصنیف کتب و بناء مدارس که دران مصلحت دین و ترویج آن بوده باشد بر آنکس وبال و بزه کاری مقدار آنکس که بآن بدعت عمل کند کم نمیکند آن وبال و بزه از وبالهائے و بزهائے ایشان چیزے را این حدیث ابن ماجه ایضا روایت کرده است اما از کثیر بن عبدالله بن عمرو و کثیر از پدر خود عبدالله و عبدالله از پدر خود عمرو معلوم ایشان بوده باشد آنکه بسبب ضعیفے که لاحق روزگار درویش گردیده است و ضعف بصر عارض شده در تحریر بسیار وقت مے یابد اما بحکم ضرورت درین باب اقدام نموده میشود و بقدر قلیل که شفاء این علیل از مرض مبطن جهل صورت گیرد و سمت تحریر خواهد یافت و بناء آن بر دو مقصد نهاده میشود مقصد اول در ثبات بر طریقهٔ محمدیه و تحریض بر متابعت حضرت رسول اکرم علیه الصلوٰة والسلام و بیان فرق اسرائیلیه و اسلامیه و مقصد ثانی در رد آنچه آن جمله متصوفه قائل اند و بیان مراد آنچه از بعض مشائخ کرام منقول گشته و جهل متصوفهٔ مقصد آن نرسیده براه باطل و زندقه برده اند و بالله التوفیق و بیده ازمة التحقیق فهو المنان و علیه التکلان و هو حسبی و نعم الوکیل ولا حول ولا قوت الا بالله العلی العظیم المقصد الاول فی الثبات علے الطریقة المحمدیة علے صاحبها الصلوٰة والتحیة والازجار عما نهاه صلے الله علیه وسلم و فی بیان بعض شروط المشیخة قال الله تعالے ما آتیکم الرسول فخذوه وما نهیکم عنه فانتهوا حضرت حق تعالے جل جلاله در قرآن مجید و فرقان حمید فرموده است آنچه بشما آورده است و گفته است فرستاده برحق محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم از امور دین شما پس آن را محکم گیرید و در عمل آرید و آنچه نهی کرده است شما را از ان پس باز ایستید از ان و منع شوید و هم حضرت حق جل مجده فرموده است قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله بگو اے محمد صلے الله علیه وسلم اگر هستید شما ان که دوست مے دارید الله تعالیٰ را پس متابعت کنید مرا و پیروی من اختیار کنید چه اعتقادا و چه عملا و چه حالا و چون پیروی من اختیار گروید و طریق استقامت ورزیدید و موافقت صوری صورت گرفت مناسبت معنوی روے می آرد و تجلیات صفاتی و ذاتی حضرت اقدس و مقدس من در کار میکروند و شما را در بساط قرب محبوبیت خود نازل میگردانم و خلعت محبوبی در مے پوشانم از اینجا دانسته باشی که نیل این درجه سعادت عظمه و وصول باین مرتبه اسنی مشروط و مربوط بمتابعت حضرت سر الله الاعظم است علیه افضل الصلوٰة و اکمل التحیات پس سلوک طریقهٔ محمدی و اختیار شریعت نبوی لازم ولابد و واجب و متحتم است و از طرق زائغه و جادهائے منحرفه که موسس و مؤید بقول و فعل و تقریر شارع نباشد

پرحذر بوده باشد تا سرمایه ایمان از دست ندهد و تهی دست در وادی خسران و بیداء حرمان سرگردان نگردد در مسند امام احمد و سنن نسائی و دارمی روایت است از عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالی عنه گفت ابن مسعود رضی اللہ تعالے عنه کشید آن حضرت صلے اللہ علیه وسلم برائے تفہیم ما خطے راست برابر تا راه راست را مثال نماید پس گفت آن حضرت این خط که راست کشیده ام راه خدا است پستر کشید خطہاے دیگر از جانب راست آن خط و از جانب چپ آن وگفت آن راہہا است که بر سر ہر راه ازین راہہائے شیطان است که میخواند مردم را بآن راه و بیرون می برد از راه راست و خواند آن حضرت این آیة را وان ہذا صراطی مستقیما فاتبعوه ولا تتبعوا السبیل فتفرق بکم عن سبیله پیروی نکنید راہہا را که چپ و راست میروند تا پریشان نگرداند آن راہہا شما را و دور نیندازند از راه راست و راه خدا تعالی که درین حدیث آورده است آن راہے قویم و صراط مستقیم است که آن اعتقاد حق و عمل صالح است ارجاء آن متعدد نیستند و جہات آن مختلف نی لیکن مر آن را درجات و منازل است که سالک راه حق آنہا را بالعلم و عمل خود قطع مینماید و ہر که قدم او لغزید و از جادۂ قویمه و طریقه مستقیمه شرعیه منحرف گشت و ازین منازل و مدارج بطرفی افتاد راه راست گم کرده در بیداء ضلالت سرگردان گردید در ورطه ضلالت مدام سرگردان خواہد ماند مگر آنکه حضرت حق تعالے بفضل بے غایت و عنایت بے نہایت خود تدارک حال او نماید و در سویداء قلب او اندازد و در االہام کند بآنکه بر راه راست نیستی و از طریق مستقیم و راه سلیم بطرفے افتاده اگر برین حال خواہی بود در ورطه ضلالت ہلاکت لاحق روزگارت خواہد گردید و چون عنایت حضرت حق تعالی دستگیری نماید و از انجا برگردد آن را توبه گویند و بر قدم که رفته بود مراجعت نموده بجائے برسد که قدم او از انجا لغزیده بود و منحرف گشته بود و بر آنمقام استاده شود آن را انابت گویند و چون در سلوک طریق مستقیم شروع نماید آنرا سداد گویند و این راہہا زائغه منحرفه که بطرفے از شاه راه شریعت افتاده اند ہمه اعتقادیات باطله و محارم و منہیات و اعمال غیر صالحه اند که شارع آنہا را بیان کرده است متکفل تلویح آنہا کتب عقاید دفته است و ہر که درین ورطه فرو رفت غیر از انکه لطف الہی تدارک او نماید خلاصی او از ان صورت ندارد در روایت است از ابن مسعود رضی اللہ تعالی عنه براستی که پیغمبر خدائے صلی اللہ علیه وسلم گفت که گردانیده خدائے تعالی حال دین را آنچه در واست از محارم و حدود و احکام قرآن حال راه راست یعنے تمثیل آن براه راست نموده است و از ہر دو جانب آن راه راست دو باره شہر است که دران دو باره شہر درہا است کشاده و بر درہا پردہا است فروہشته و بر سر آن دو پاره شہر شخصے است که خواننده است مردم را میگوئید برابر روید و راست سلوک نمائید مرچ نروید و بالاء آن خواننده دیگر است میخواند مردم را و ندا میکند ہر گاه که قصد کند بنده از بندگان که بکشاید دری را از ان درہا پرده ازان بردارد میگوید آن نداکننده واے بر تو مکشائے پس بدرستی اگر میکشائی آن در را در مے آئی دران و آن طرف مسلک دوزخ است پس بیان کرد آنحضرت علیه الصلوة والسلام این مثل را که مراد از ان چیست پس خبر داد و گفت که مراد بصراط مستقیم طریق اسلام است که بسبب سلوک دران به بہشت جاودان و موطن حور و غلمان و نعم فراوان که اعظم آن لقاء حضرت رحمن است میرسند و آن درہاء کشاده که پردہا بران فروہشته است اقوال و افعال است

که حرام گردانیده است حق تعالی آنها را بر بندگان و آن پرده‌هائے فروهشته حدهائے خدائے تعالی است که میان بندگان و محارم بسته است و معین نموده است که از انها نگذرد بلکه بآن پردها ایضا دست نبرد چه آن پردها همه شبهات و مکروهات اند و ماورای آن محرمات اند آنچه مباحات اند دران ایضا انهماک ننماید مگر بقدر ضرورت چه کف از مباحات ایضا از کمال دین است چه ملاک دین ورع است و در حدیث آمده است الحلال بین والحرام بین وما بینهما مشتبهات فاجتنبوها حلال ظاهر است و خفاء ندارد و حرام ایضا ظاهر است کذلک و مابین آن مشتبهات و از ارتکاب آن اجتناب نمائید و پر حذر باشید انتهی و خبر داد رسول خدائے صلے اللہ علیه وسلم مراد بداعی که بر سر راه است قرآن است که میخواند مردم را براه راست و آنکه خواننده است بالاء قرآن آن پند دهنده از جانب خدائے تعالی در دل هر مومن و آن ملهم خیر است تا این نباشد قرآن سود نمیدهد کار قرآن آنست که راه می‌نماید و نشانهائے راه راست بیان میکند اما قبول افتادن و پند پذیر شدن بدان و سلوک طریق مستقیم نمودن و رسیدن بمعان مقصود بتوفیق الهی است و هدایت اوست که بنده را بدان الهام کند و در دل او ذوق آن پیدا آرد رزقنا الله بلطفه وکرمه وهذا انا الصراط المستقیم صراط الذین انعم علیهم من الانبیا والاولیاء والصالحین صلواة الله وسلامه علی نبینا و علیهم اجمعین روایت کرد این حدیث رزین از ابن مسعود و روایت کرد آن را احمد در مسند خود و بیهقی در شعب الایمان از نواس بن سمعان که صحابی است و ساکن شام بوده و همچنین روایت کرده است ترمذی از نواس ولیکن ترمذی ذکر کرد حدیث را مختصر تر از انچه روایت کردند احمد و بیهقی از حدیث مذکور دانسته باشی که تا حق تعالی تدارک حال بنده نکند و او را بخیر الهام نکند براه راست رفتن و بمقصد رسیدن صورت ندارد و هرچند عالم باشد متبحر و شیخی باشد صاحب ارشاد و این علم و ارشاد که بدان سلوک راه مستقیم نموده نشود حجت حق است بر بندگان او و این علم و ارشاد و تصوف همه لسانی است بر باطن او تاثیر ندارد و علماء آخرت و مشایخ حقیقی همان اند که بعلم و طریقت راه بحق برده اند و از شریعت محمدی و طریقه احمدی طسوجی منحرف نشده اند و بسبب عدم تدارک حق تعالی علماء سوء و مشایخ بد سیرت انشعاب امت و تفرق آن بهفتاد و سه فرقه صورت گرفته است روایت است از عبدالله ابن عمر و گفت که گفت رسول خدائے صلے اللہ علیه وسلم هر آئینه بیاید بر امت من مانند آنچه آمده و گذشته است بر بنی اسرائیل موافق و مطابق با یک دیگر مثل موافقت نعل بنعل که کفش دوزان برابر کنند تا آنکه اگر بود از بنی اسرائیل کسے که آمده باشد با در خود را و جماع کرده باشد با وے آشکارا هر آئینه باشد در امت من کسے که میکند آن فعل شنیع و بدرستی که بنی اسرائیل متفرق شدند و جدا گشتند بهفتاد و دو مذهب و متفرق شوند امت من که ایمان بمن آورده اند و رو بے بقبله دارند بر هفتاد و سه مذهب در اصول عقاید همه ایشان مستحق در آمدن دوزخ باشند بجهت سوئے اعتقاد والا بجهت سوء عمل شاید که فرقه ناجیه ایضا در دوزخ در آیند چنانچه آیة کریمه بر آن مشعر است ان الله لا یغفر ان یشرک به و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء و آنکه گویند که ذنوب فرقه ناجیه مطلق مغفور است قویست بلا دلیل مگر یک اهل مله در دوزخ در نخواهد آمد صحابه استفسار کردند کیست آن یک اهل اے رسول خدائے صلے اللہ علیه وسلم فرمود اهل سنت که من بر انم و اصحاب من بر انند روایت کرد این

حدیث را ترمذی و در روایت امام احمد و ابی داؤد از معاویه اینچنین آمده است که اہل ہفتاد و دو ملت در دوزخ اند و آن اہل یک ملت در بہشت و آن اہل یک ملت مسمی باہل سنت و جماعت است از جہت اجماع ایشان بر کلمۂ حق و برانچہ اجماع کرده اند بران سلف صالحین از ائمه و مجتہدین که بر راه راست و طریق مستقیم بوده اند و درین روایت این نیز آمده است و بدرستی که شان این است که بیرون خواہند آمد در امت من گروہہا که روان میشود با ایشان یعنے سرایت میکند در رگ و پے ایشان ہواہائے که نفس و شہوت خوانده اند ایشان را بآن مذاہب زائغه و جادہائے باطله و متفرق شده اند بآن چنانکه سرایت میکند علتے از گزیدن سگ در صاحب خود و شبیه بمالیخولیا میگردد و نمیتواند که بجانب آب نگاه کند و اگر بکند بے طاقتی آرد و بسا است که از تشنگی ہلاک شود و نتواند که آب بخورد و این علت بحدے سرایت میکند که باقی نمیماند از صاحبش رگے و بندے الا که در مے آید این علت در آن و این علت بدیگری ایضا نقل میکند اگر و بگزے را معضوض بگزد و تشبیه اہل ہوا بصاحب این علت آنست که چنانکه علت کلب در صاحبش سرایت میکند در رگے و مفصلے از وے باقی نمیماند و بشرف ہلاک میگردد و صاحب بدعت و ہوا که در و سرایت کرده است و در ہر رگ و پے و مفصلے او دخل نموده است و در باو به ضلالت بشرف ہلاکت رسیده است و از علم و دین و طریق مستقیم شریعت میگریزند کسانیکه باو می نشیند در آنہا ایضا آن مرض ہوا و ضلالت سرایت میکند و در تمام بدن آنہا دخل مینماید و از راه راست و طریقۂ مستقیمۂ شرعیه میگریزند و نفرت مینمایند و کلمۂ حق را اصغا نمیکنند و در بیداء ضلالت از آب زلال ایمان و اسلام محروم گردیده تشنه لب مے میرند عصمنا الله سبحانه ومن اتمی الینا بلطفه وبحرمة حبیبه ابوجیه الشفیع امین ورحم الله عبدا یقول امینا و انشعاب فرق ہفتاد و سه فرقه که گفته آمدیم از صوفیه غیر مستقیم صورت گرفته است وقد صرح بعض الثقات من العلماء والمشائخ الکبار ان رئیس کل فرقة ماضل الامن التصوف بعد فتح شئے من نیر نجات عالم المعانی علیه ونحن لانشک فی ذلک ونشاہد ذلک فی الادوار فی الاقطار وہذا افتراق امت بہفتاد و سه فرقه در حدیث صحیح وارد شده است و در بیان افتراق در تفسیر مدارک در تفسیر این آیة کریمه ان ہذا صراطی مستقیما فاتبعوه ولاتتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبیله روایت کرده است که کشید آنحضرت صلے الله علیه وسلم خطے مستوی و برابر و راست و فرمود این سبیل رشد است و راه خدا تعالی است پیروی کنید و سلوک آن راه نمائید پستر کشید در ہر جانب او شش خط مایل و فرمود این راہہا است بر سر ہر راه شیطان است که میخواند بسوئے آن پس اجتناب کنید از ان راہہا و خواند این آیة را و گفت صاحب مدارک ابوالبرکات رحمة الله تعالی علیه پستر میگردد ہر یک از شش راه دوازده راه پس میگردند ہفتاد و دو راه انتہی و در بعض کتب آورده که کبار فرق اسلامیه غیر از اہل سنت و جماعة شش اند و ہر یک از شش فرقه دوازده فرقه شده اند این جمله ہفتاد و دو فرقه شدند و در مواقف گفته است که کبار فرق گفته است که کبار فرق اسلامیه ہشت اند معتزله و شیعه و خوارج و مرجیه و نجاریه و جبریه و مشبه و ناجیه بعد از ان معتزله را بیست فرقه ساخته و شیعه را بیست و دو فرقه و خوارج بیست و مرجیه پنج و نجاریه را سه و جبریه و مشبه را تفریق نکرده و فرقۂ ناجیه اہل سنت و جماعة است تعداد فرق اسلامیه بطریق اجمال ہمین است در اینجا زیادت بیان مطلوب است لسان قلم متکفل بیان

او میگردد و بطفیل آن طوائف دیگر را ایضا شرح میدہد تا فرق اسلامیه که در حدیث وارد است دانسته شوند و علم بر مذاهب باطله حاصل گردد و احتیاط و اجتناب از معتقدات آنها کرده آید و من مقدر الکون النصرة والعون باید دانست که اهل عالم دو قسم اند یا تابع اهوا و بدع و تخیلات خود کردیده پیغمبرے و کتابے استناد ندارند ایشان را اہل نحل گویند و یا متابعت پیغمبرے و کتابے و دینے و ملتے در روشے و آئینی اختیار نموده اند و ورزش مینمایند ایشان را اصحاب ملل خوانند هر چه اہل هوا و بدعت اند و خارج از دایره دین و ملت از حیز اعتبار و شمار ساقط اند واما اصول ایشان که در کتب معتبره در حیطه ذکر در آمده اند پنج فرقه اند فرقه اول فلاسفه و ایشان جمعی اند قائل بحکم عقلیه و مجتنب از طرق نقلیه انتهاج برمناهج منطقی دارند و ارتیاض بعلوم ریاضی نمایند و سخن ایشان در موجودات طبعی و مابعد الطبیعه است و قدماء ایشان سه گروه بزرگ مشهور اند و همه هرمس الهرامسه را راس و رئیس خوانند و لا اساطین سبعه از ملطبه و اساس واثبتیه و ساميا که بلاد ایشان بود در ولایت یونان و اسماء ایشان تالس ملطی و انکساغورس و انکسیامیس و انبا ذقلس و فیثاغورس و سقراط و افلاطون است و مقدم ایشان تالس ملطی است و اول کسے که در فلسفه سخن گفته است او بود و آخر ایشان افلاطون الهی دیگر اصول ایشان از نساک حکما بوده اند مبداء ایشان فلوطیرخیس است که طرق حکمت بدو اشتهار یافت تا دیمقراطیس بعد از ان حکما اقادیما که ایشان اہل تصنیف اند چون سولون شاعر که بعد هرمس و بقراط اند و بزرگتر بوده و بقراط واضع طب و اقلیدس واضع هندسه تا بطلیموس صاحب مجسطی و متاخران اہل حکمت یک طائفه اند از ارسطاطالیس که واضع منطق است تا اسکندر افرودسی که شارح کتب ارسطو است و فلاسفه اسلامی از حنین بن اسحٰق تا ابونصر فارابی و بوعلی سینا تابع قول ارسطو اند الا آنکه شیخ الرئیس در بعضے سخنان با او مخالف نموده است و در مراة الادوار آورده که شیخ حنفی المذهب بود فرقه دویم صابیان و جماعتے بر انند که ایشان را کتابے بود و آن سخن بصحت نرسیده بلکه اصح آنست که ایشان قایل اند بهیاکل فلکیه و ارباب سماویه و اصنام ارضیه و آنها را وسایل و وسائط میدانند بقرب رب الارباب و رسالت را در صورت بشری منکر اند و کبار ایشان در چهار فرقه انحصار دارند اول اصحاب روحانیات و تعریف ایشان مر روحانیات را چنانست که تعریف اہل شرع ملائکه را و غالب آنست که ایشان ملائکه رامی پرستند تقربا الی الله سبحانه تا بوساطت آنها قرب بحق تعالی حاصل کنند دویم ارباب هیاکل و ایشان علت اولی و عقل و نفس و سیارات را هیاکل اثبات کنند بعضے مدور و بعضے مثلث و برخی مربع و چیزے مثمن و علی هذا القیاس و بحقیقت این جماعت ستاره پرستان اند سیوم اہل اشخاص و مدار کار ایشان بر طلسمات است که بساعات مختاره بطوالع لائقه بر صورت کواکب عمل کنند جهته هر مهمے و در ملل و نحل ایشان را عبده اصنام میگویند چهارم حربائیه و در بعض نسخ جربائیه تصحیح کرده اند حق تعالی را واحد کثیر دانند و ماخذ تناسخ کلمات ایشان است فرقه سیوم تناسخیان اقصاء بلاد هند و ما چین و اکثر ولایات خطا و چین مملو است ازین طائفه و اساس تناسخ بر چهار چیز است نسخ و فسخ و مسخ و رسخ و معلم ایشان شاکمونی و حشر و جزاء اعمال همه در دنیا اثبات نمایند جمیع هنود هند برهمین اند میگویند که چون شخصے بمیرد و نیک باشد روح او باز در آدمی انداز ند و او را مال و جاه و اصناف نعم جزاء کردار او دهند و اگر بد باشد و عمل نیک

ازوجود نیامده باشد روح او درجانورے اندازند حسب عمل زشت حتی که اگر بسیار عمل زشت کرده باشد در مثل جبل و
مانند آن اندازند و اینحالت او را عذاب است و چون از گناهان پاک شود باز در نوع انسانی روح او اندازند
من بعد اگر عمل نیک کرده جزاء او نیک خواهد یافت و اگر بد بود جزاء بد خواهد یافت و تناسخ را این جماعت هنود
جون گویند و آنچه یکے از دیگرے بگیرد خواه از راه معامله و خواه از راه ظلم معتقد ایشان دران آنست که این هان
حقی است که پیش ازین بر ذمه او داشت الحال ازو گرفت فرقه چهارم براهمه بعضے گویند که منسوب اند بشخصے که او را
برهام نام بود و صاحب ملل و نحل آورده که صفت بُد بوجهی که ایشان میکنند اگر راست میگویند بر حضرت خضر علیه السلام
راست و صادق مے آید و بعضے گویند که معتقد اند ملکی را که اسم او برهما است و او را وسیطه و واسطه و انند میان مبدع
و مبتدعات در افاضه و افاده و وجه تسمیه ایشان ببرهمن همان انتساب است ببرهما و آنچه عوام میگویند که ایشان
منسوب بابراهیم اند علیه السلام از غلطهائے ایشان است چه براهمه باسرهم نبوت را منکر اند و انبیا را غیر معتقد مگر اندک
فرقه از ایشان و بحث ما اینجا از منکران نبوت است و خارجان ملت و براهمه چند فرقه اند یکے اصحاب بُد و هم جمع بُد که
گویند همیشه در عالم بُد مے باشد یعنے کسیکه توجه بدو باید کرد و از وجود او چاره نباشد و همه خلق را فیض ازو باید گرفت طلب
قرب او باید نمود در صحاح آورده است که بُد معرب بت است و در اینجا از برهمنان تحقیق نموده شد که بُد یک
بتی است در جائے نزدیک سومنات و در عرف هنود معروف است بجگنات و جوف او مملو است از سنگ
فارس چنانچه جوف سومنات مملو جواهر بود و الحال او را تمامی در زر گرفته اند انتهی و معتقد ایشان آنست که اول
بُدی که ظهور کرد در عالم نام او ساکمونی بود یعنے سید شریف و از زمان ظهور او تا هجرت پیغمبر ما صلے الله علیه وسلم
پنج هزار سال بود و این گروه از برهمنان پیوسته در طلب مرتبه بُد اند و گویند بعمل بدان پایه توان رسید و آن
عمل هر است و عطا دادن بر عموم و خالی شدن از فکر دنیا و بر طرف رفتن از آرزوها و لذتهاء او و عفت ورزیدن
و بر خلق بخشودن و از کبائر اجتناب نمودن و بخیرات و حسنات میل فرمودن و کبائر بر مذهب ایشان ده اند
کشتن جانوران و استحلال اموال مردمان و زنا کردن و دروغ گفتن و سخن چینی کردن و فحش بر زبان راندن
و دشنام دادن و همت بر طلب معالی داشتن و در سخن با همه ملائمت کردن و حسن معاشرت با مصاحبان
برآنوجه که اختیار ایشان بر اختیار خود گزیدن و اعراض نمودن از خلق بکلی و اقبال بر حق سبحانه و تعالی و بذل روح از شوق
وصول بجناب حق و هر که بدین خصلتها بواجبی قیام نماید بمرتبه بُد وه رسد و در کتاب جوک بشِشت که در سلوک جوگیان
هنود وضع نموده اند آورده است که برهمنان هند را در وحدت ذات حق تعالیٰ و صفات کمال و مراتب تنزلات
او و منشاء همه کثرت و مبداء عالم و عالمیان متابعت حکماء متقدمین است تفاوتے اگر یافته شود از روئے اصطلاح
و اختلاف زبان خواهد بود هم دران کتاب آورده که ذات برهم نور مطلق است و عقل خالص و در جائے دیگر
از ان گفته که آنکه در حقیقت یکی است و در شمار بسیار است آن ذات برهم است که در حقیقت همان یک ذات
است که چندین موجودات و چندین اشخاص مے نماید و این شمار از نادانیست چنانچه طفل نادان سایه خود را

دیو واند از قصور عقل و دانش خود و آن چیز لطیف که در دو عالم است آن همه ذات برهم است و در کمال لطافت و زینت
است تمام موجودات عالم و این برهمان درو است چنانچه در تخم درخت با تنه و شاخ و برگ و میوه مندرج باشد و هم
درین کتاب آورده که بشست برامچند گفت مردے که چیزهائے فانی را فانی گواند و بقا و ثبات را نخوه و نسبت نکند و بر چیزی
دل نه بندد و جائے قرار نگیرد و از دل چیزے را نخواهد و از غفلت و نادانی و کوته اندیشی وارسته باشد و هر که از آرزو و ما و
و مراد ها و هوا هائے نفسانی بیک کناره گشته وحدت حق تعالی در نظر او جلو نماید و این تعینات موجودات رنگارنگ
اصلا بنظر او در نیاید و او همان یک نور کامل را مشاهده کند و جمال غیب و ذات برهم در دل او بنوعی جلوه دهد که هیچ چیز
از احاطه او بیرون نیاید و مردے که از روے ورزش نسبت جوگ عقل او خالص گردد و از شعور رسمے برخیزد و او را در یافت
چیزها نماند و دل او در ذات برهم بسته گردد و از صفات خود فانی نشده باقی ببقاء حق گردد مانند قطره که در دریا افتد و او در
نشستن و خواب و بیداری و راه رفتن و ایستادن در جمیع احوال و اوقات ازین شعور رسمے گذشته و دریافت خود را جمال
غیب کار فرماید و همگی حق شود لسے رامچند با تو یک سخن میگویم که آن سودمند تست و آن آنست که تو از جمیع صورتها از تعینات
و موجودات عالم که بنظر در آید بگذر و اصلا بخاطر خود راه مده و دل خود را در ذات برهم و هستی مطلق که بے حد و نهایت است
و بیچون و بیچگون است و بے رنگ و بے صورت است و بے نام و بے نشان است ببند و اگر کسے گوید که موجود
روشندل برائے چه این رنگها و صورتهائے گوناگون را از نظر خود بیند از و چه جمال غیب را که رنگها و صورتها جلوه او ست در
مجالے موجودات و مرایاے تعینات مشاهد و ناظر نباشد و جمال و حسن وحدت حق را درین صورتها و آینهائے کثرت
نبیند جواب آنست که هر چند موحد را ازین کثرت و ازین تعینات و تقیدات همان یک نور در نظر باشد لیکن
چون کرد از فرق و شمار کثرت و دوگانگی و دوئی باشد در حاصل کردن این نظر و این حالت او را آن مرتبه که کسی ازین
تعدد و شمار گذشته آن نور یگانه را قبلهٔ دل خود سازد میسر نگردد چون او را شمار و عدد که نقصان دارد درمیان باشد
ناچار او از مرتبه ناقص بآن مرتبه جمع و یک رنگی و یگانگی نرسد اسے رامچند چون آن ذات پاک را که باقی و پاینده است
و بے زوال و بے تغیر است باقی و پائنده دانی و محو مشاهده او گردی و آنچه غیر او باشد آن را فانی و بے ثبات یقین
کنی ناچار ذات هم از صفات خود خاسته و فانی گردیده ببقاء حق باقی گردد و آن مرتبه جمع که ذات برهم باشد ترا میسر
گردد و در همه چیز و همه کس و همه جا جلوه خود بینی و غرق دریاء سرور و شادی باشی بدانکه آن نور پاک و آن مایهٔ
غیب که بقا و ثبات صفت ذات او است و از زوال و فنا منزه است همه چیز و همه کس از و پیدا میشود و از کسے
پیدا نمے گردد و بیک کرشمه و یک جلوه که او میکند اینهمه غوغا از و موجود میگردد و این عالم پیدا مے آید و بود و چیز منسوب
باو بود و غیر او را بود و وجودی نبود و آن ذات پاک که عالم باین بزرگی و عظمت و ترتیب و نسق پیدا می آرد در پیش بزرگے و
بزرگواری او ازین عالم چیزے در حساب نباشد و او بهمان مرتبه بزرگی خود بود و از و اینهمه بوجود آمده باشد و او علت و سبب پیدائی این
عالم باشد و پیدائے وجود او را هیچ چیز و هیچ کس علت و سبب نتواند شد و او حقیقت او خلاصه هر چه باشد هست این صورتها و رنگها از و نمود
دارد و او برتر و بالاتر و بزرگتر است همه بزرگیها و کلانیها در پیش بزرگی او بمقدار و نیست باشد و جمیع علتهائے پیدائے و تمام

اسباب آفرینش عالم را ذات پاک آئینه است که عکس اینها درو نمایان میگردد وچون بذات برہم مشغول گردی ومحو بقاء او شوی ترا نیز مرتبه برہم میسر گردد وحیات ابدی یابی وتا فناء نفس حاصل گردد بقاء حق حاصل نگردد ودر ہمین کتاب در باب مراقبه وتفکر آورده است که مراقبه وتصور بے الایش باید وگفته که با مراقبه ہیچ عبادتے نمیرسد ہمین بہترین عبادات تنہا است باید که مراقبه ذات حق را بحدی کشد وبجائے رساند که ہمگی خود را بآن وہد ودل را از وی برندارد ودر ہر حال چه در بیداری وچه در خواب وچه در آمدن ورفتن وچه در نشستن وبرخواستن از و غافل نشود ودر داد وستد ومعامله ومشغولی کار وبار ناظر باو باشد وگفته که عبادت ظاہری نیز است وعبادت باطنی بہترین عبادت تنہا ومن آنرا شرح دہم وبیان نمائیم این عبادت باطنی دوئی نمیخواہد وطریق او اینست بنوعی مراقبه کند که در جمیع احوال مراقبهٔ او برجا باشد وفتورے وخللے در مشغولی او راه نیابد وبغیر از ہستی پاک ونور منزه چیزے بنظر نیاید ومراقبه دیگر اینست در مراقبه آن نور پاک وہستی مطلق را که ذات حق است منظور دیده دل خود دارد وہمگی ہمت خود را متوجه ہستی مطلق ونور پاک که در نہایت قدرت وقوت ودر غایت صفا ونورانیه است ظہور کمال وبزرگی او از راه دل وصفا از راه روزنهٔ چشم وکمال وجمال قدرت وتصرف او از راه شنوای گوش ولذت شناسی زبان وسائر قوای ظاہری وباطنی ظاہر است محو آن ہستی ومستغرق آن نور پاک گردیدهٔ خاطر خود را ہیچ جائے پریشان شدن ندہد چنان تصور کند وداند که ہمان ذات تکیه گاه اینہمه حواس است وآن حواس مظہر قدرت کمال او است ودر تصور مشاہده او باید بود واین حواس ہمه دریچهٔ آن ہستی مطلق وذات پاک اند که از آن دریچه ہا ہمه چیز ہا را درمے یابد ومراقبه دیگر آنست بعد از مراقبه آن ذات وتصور کمال وبزرگی او بداند که ہمه جا ظہور او ست وہیچ جائے نیست که آنجا ظہور او نباشد ودر ہمه چیز وہمه کس ظہور او یکسان است وپرتو وعکس نور او بر ہمه یکسان تافته واو را کمی وزیادتی نبود بکسے دوستی ودشمنی ندارد واعتقاد کند وبداند که آن ذات کامل منم ومراقبه دیگر آنست مردے که مراقبه او نموده است ومشغولی یاد او کرده است دل خود را ہیچ چیز ندہد واو را قبله ہمت سازد ونیز داند که ہر قدرتے وکمالے وہر بزرگے وجمالے که ہست ہم باو راجع است واز و است وہر کارے که میکنم وہر جا که میروم وبہر چه مشغولم ہمه برائے او میکنم وباو مشغولم وچون سخنے مطبوع ودل خواه وخوش آینده از زبان برآید داند که ستایش او میکنم ومدح او میگویم ومراقبه دیگر این است باید ہرچه بیند وداند بدل یقین کند که حقیقت واصل آن ہمان ذات پاک حق وہستی مطلق برہم است درین یقین کردن اصلا شک وشبه را بخاطر راه ندہد ودر یقین خود صادق باشد وہمه ضدہا را بحق نسبت کند وپیدائے این ہر دو از برہم داند وغیر را دخل ندہد ومراقبه دیگر این است فقیر وغنی را نظر بر ظہور ہستی مطلق یکسان بیند فقیر را نظر بر فقر او کہین وحقیر نبیند وغنی را نظر بر غناء او بزرگ ندارد بر ہمه کس نظر برابر دارد ودوست ودشمن را بیک نظر بیند وبہمه کس نظر شفقت دارد وہر که را این حالتها حاصل شد او مرشد کامل باشد وہنمائی واصل انتہی ملخصاً اگرچه تعرض مقالات ہیچ طائفه نمیرود اما این مسئله از طریق براہمه مذکور شد تا غافلان اہل اسلام را تنبیہی باشد برانکه جماعتے خارج از ملل در اتصاف بصفات حمیده واجتناب از اخلاق ذمیمه نکوہیده چگونه مبالغات دارند ودر مراقبات توحید ومقامات وحدت وکثرت بر چه نوع تاکید دارند وبراه تجرید وتوحید می روند با آنکه ایشان را در آخرت فائده نخواہد داد پس اولی

آنست که سالکان طریق اسلام این حالات را ملاحظه داشته سلوک نموده باشند تا بے التزام احکام شرعیه در تجرید و توحید
نیفتند بکنند آنچه باید و ترک نمایند آنچه نشاید و بسیاری از مشایخ جهله طریقه براهمه در پیش دارند و بامر شرعی سر فرو دنمی
آرند و خود را صاحب کمال انگاشته عوام را از راه شریعت گردانیده براه ضلالت و کفر سر داده اند ضلوا فاضلوا شعر
گیرکه تیرش بنشانه خطا است ✣ هست بکیش رکج خود تیر راست ✣ سستی آن کج روبے دین است ✣ کو بکشے ماند
بکیش درست ✣ هرکه درین کیش از و خم زفت ✣ راست نشد تا بجهنم زفت ✣ تیر که در کیش کماوش بود ✣ عاقبتش
تاب ز آتش بود ✣ و طائفه دیگر از براهمه اصحاب فکر اند و ایشان مدار کار علم و عمل خود بر وهم نهاده اند و بدان تصرفات
میکنند و دران باب رسایل بسیار اند یکے از شعبهائے وهم جادو ست و نیز نجات و در جانب هندوستان این معنے
غالب است بر بعض مردمان و در میان براهمه طائفه اند تناسخیان که رسوخ ایشان دران طریق از دیگران بیشتر است
و جمعی از ایشان اہل روحانیاند و سخن ایشان بکلام صابیه نزدیک است و ایشان ایضا فرق اند چون باسویه و باهوییه
و امثال آن و از اینجا دانسته باشی که بعض کسان که بدعوات روحانیات مشغول میگردند و نیز نجات و مانند آن مشغول میشوند مشابهت
باین طوائف دارند پس بر یاران طریقت لازم است که ازین گونه ادعیه احتراز کلی نموده آنچه دعوات از شارع علیه الصلوٰة والسلام
و از سلف صالحین مروی باشد آنرا لازم گیرند پنجم وثنیه اند یعنے بُت پرستان و این طائفه بسیار اند بعضے آفتاب پرست
اند جمعی ماه و برخی ستارگان و طایفه احجار و معدنیات و فرقه اشجار و نباتات و کسانے دریا و صنفی حیوانات بت
پرستان چندین گروه اند اعراض از تفاصیل اقوام و اقوال ایشان اولی است و ازین پنج اصل که مذکور شد طوائف
دیگر منشعب شدند چون دهریه و طبیعیه و معطله عرب و غیر ایشان که هیچ پیغمبر فرو نیاورده اند و هیچ دینے مقید نگردیده اند همه ایشان
خارج از ملل اند اما اہل ملل یا کتاب دارند یا شبه کتاب اہل ملل کتاب سه فرقه اند یهود و نصاری و مسلمین و شبه او مجوس دارند و بس و
صاحب ملل و نحل نقل میکند که سید عالم صلے الله علیه وسلم فرموده است که مجوس هفتاد فرقه متفرق شده اند و یهود هفتاد و یک
و نصاری هفتاد و دو و مسلمانان هفتاد و سه فرقه متفرق خواهند شد و همیشه ازین فرقها در هر ملتے یک فرقه رستگار است
قال الله تعالی و ممن خلقنا امة یهدون بالحق و به یعدلون و اینجا باصل فرق ایشان ایما میرود اما مجوس دعوی کنند که بر
دین ابراهیم خلیل الرحمن اند صلوٰة الله و سلامه علی نبینا و علیه و آتش پرستند نه جهة ربوبیة بلکه او را قبله دانند و وسیله
تقرب بآفریدکار شناسند و قواعد و اصول مذهب ایشان بسیار است و هشت فرقه میان ایشان بزرگ اند منشاء
فرقهائے دیگر اول کیومرثیه نسبت خود بکیومرث ثابت کنند که پسر آدم بود و نزد بعضے ایشان آدم خود اوست دوم زروانیه
اصحاب زروان کبیر اند و او را نیز اصلی مے شناسند مانند کیومرث سیوم زردشتیه که تابع زردشت حکیم اند و او را پیغمبر شناسند
بعد از حضرت ابراهیم صلوٰة الله علی نبینا و علیه چهارم ثنویه که بقدم نور و ظلمت قائلند پنجم مانویه اصحاب مانی نقاش و او
میان کبری و ترسائی دینی احداث کرده و در اصل گبر بوده است ششم مزدکیه تابع مزدک اند که در زمانِ قباد پدر نوشیروان
ظهور کرده آن نوشیروان بسعی جمیل او را با اکثر متابعانش بقتل آورده و قصه او مشهور است هفتم دیصانیانند که از اصلین همین
سخن گویند و یزدان و اهرمن قائل اند هشتم مرقونیه و ایشان یزدان را فاعل خیر دانند باختیار و اهرمن را فاعل شر شناسند

باضطرار و ازین هشت فرقه شش گروه منقسم اند بده وه و دوی دیگر انقسام یافته اند بر پنج پنج این مجموعی هفتاد باشند اما یهود قوم موسیٰ اند علیه السلام وکتاب ایشان توریة است وایشان اول بر شریعت موسیٰ علیه السلام ثابت بودند و در آخر تغییر و تبدیل داده بعضے احکام را تحریف دادند و اختلافات درمیان پدید آمد و بهفتاد و یک گروه منشعب شدند و معظم ایشان پنج طایفه اند اول عنانیه که اصحاب عنان بن داؤد اند که او را راس الجالوت گفتندی و اینها بیست فرقه اند دویم عیسویه متابعان ابی اسحاق اصفهانی که بلغت ایشان عوفیذ الوهیم گفتندی یعنے پرستندهٔ خدائے و ایشان نوزده گروه اند سیوم یوذعانیه اتباع یوذعان همدانی و ایشان را مغاربی نیز گویند چه ظهور ایشان در جانب مغرب بود و بیست و یک فرقه اند چهارم موشکائیه اشیاع موشکاء عجلی شش فرقه اند پنجم سامره و ایشان را غیر لغت یهود لغتیست و در عبادت روے بکعبه آرند و فی الواقع مذهبی دارند مرکب از یهودیة وغیر آن و در اصل یهود صرف بوده اند و پنج فرقه انشعاب یافته مجموع هفتاد و یک باشند اما نصاری امة عیسی اند علیه السلام وکتاب ایشان انجیل است و روش ایشان بر احکام انجیل بود باندک زمانے بعد از رفع عیسے علیه السلام از طریق توحید انحراف ورزیدند و بهفتاد و دو گروه متعدد شدند و معظم ایشان سه فرقه اند اول ملکائیه اصحاب ملکاء رومی اند و قایل بحلول چیزے از لاهوت در ناسوت تدرع اللاهوت بالناسوت قول ایشانست و اینها بیست و هشت گروه اند دویم نسطوریه اتباع نسطور حکیم اند و مذهب ایشان آنست که نور اله اشراق کرد بر موتیة عیسیٰ علیه السلام و اینها ستی و دو فرقه اند سیوم یعقوبیه و ما ریعقوبیه نیز گویند بالهیة عیسے علیه السلام قائلند و ایشان دوازده فرقه اند مجموع هفتاد و دو باشند اما اهل اسلام که امة حضرت رسالت منزلت که نبی آخر الزمان است علیه افضل الصلوٰة واکمل التحیات وکتاب این امة قرآن مجید و فرقان حمید است و ایشان نیز تفریق یافته اند بهفتاد و سه فرقه یکے از ایشان ناجی باشد و باقی بسبب سوء اعتقاد هالک و ناجی فرقه ایست که سلوک طریق که حضرت رسول کریم صلی الله علیه وسلم و یاران او بآن رفته اند اختیار نموده اند و در حقیقت طریق مستقیم خالی از اعوجاج همان است چنانکه سبق ذکر یافت وآن فرقه ناجیه اهل سنت و جماعت است و اگر گویند چگونه معلوم شود که فرقه ناجیه اهل سنت و جماعت است و این طریق مستقیم است و خالی از اعوجاج و دیگر راهها همه غیر مستقیم و حال آنکه هر فرقه دعوی میکنند که بر طریق مستقیم است و مذهب وے حق است جوابش آنکه این چیزے نیست که بمجرد دعوے تمام شود و برهان باید و برهان اهل سنت و جماعت آنست که این دین اسلام بنقل آمده است و مجرد عقل بآن وافی نیست و بتواتر اخبار معلوم شده و بتتبع و تفحص احادیث و آثار متیقن گشته که سلف صالح از صحابه و تابعین و اتباع تابعین و من بعدهم همه برین طریقه و اعتقاد بوده اند واین بدع و اهواء در مذاهب و اقوال بعد از صدر اول حادث شده و صحابه و سلف و متقدمین هیچکس بران نبوده و ایشان متبری بوده اند و ازان بعد از حدوث آن رابطه محبت که بآن قوم داشتند قطع نموده در رو نمودند و محدثین اصحاب کتب سته وغیرها از کتب مشهوره معتمده که بنائے و مدار احکام اسلام بر آنها افتاده وایمه فقها ارباب مذاهب وغیرهم از انها که در طبقه ایشان اند همه برین مذهب بوده اند و اشاعره و ماتریدیه که ایمه اصول کلام اند تائید مذهب سلف نموده اند و بدلائل عقلیه آنرا اثبات کرده اند وآنچه سنت حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات واکمل التحیات و اجماع سلف بران

رفته بوده موکد ساخته اند ولهذا نام ایشا اہل سنت وجماعت افتاده اگرچه این نام حادث است مذہب واعتقاد ایشان
قدیم است وطریقهٔ ایشان اتباع احادیث نبوی واقتدا بآثار سلف وحمل نصوص بظاہر مگر عند الضرورت وعدم اعتماد بر
عقول وآرائے واہواء خود بخلاف دیگران مثل معتزله وشیعه که در اعتقادات بر طریقه ایشان تشبث بفلسفه واسترسال بآراو
اوہام ایشان ست ومشائخ صوفیه از متقدمین ومحققین ایشان که استادان طریقت وزہاد وعباد ومرتاض ومتورع ومتقی و
متوجه ومتبری از حول وقوت نفس بوده اند ہمه برین مذہب بوده اند چنانکه از کتب معتمده ایشان معلوم میگردد ودر تعرف
که معتمد ترین کتب این قوم است وشیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی در شان او گفته است لولا التعرف لما
عرفنا التصوف عقاید صوفیه که اجماع دارند بران آورده که ہمه عقاید اہل سنت وجماعتست بے زیادتی ونقصان ومصداق
این سخن که گفتیم آنست که کتابہائے تفسیر وکلام وسیر وتواریخ وتصوف وفقه معتبر که در دیار مشرق ومغرب مشہور ومذکور
اند جمع کنند وتفحص نمایند ومخالفان نیز کتابہائے خود را حاضر آرند تا ظاہر شود که حقیقت حال چیست وحق بکدام جانب
است بالجمله سواد اعظم در دین اسلام مذہب اہل سنت وجماعت است واین جماعه اہل سنت وجماعت که بطریق سنت و
متابعت آنحضرت صلے الله علیه وسلم ثابت اند قول ایشان درین ماده بصدق مقرون است وصفت ایشان اولٰئک
ہم الصادقون ؎ عاشقان کز قدان سرو سخن میگویند * راستانند از انها سخن راست شنو * عرف ذلک من اتصف
بالانصاف ویجتنب عن التعصف والاعتساف وبالله التوفیق بر تو مخفی نبود در تعداد فرق اسلامیه رسایل بسیار نوشته
نوشته اند واقوال واصول وفروع ہر یک را بتفصیل متعرض گشته اند ودر شرح مواقف ایضا بتفصیل آورده است
وتعداد فرق اسلامیه نموده است چنانچه گذشت وآن معلوم علماکرام اند وچون مجموع انہار احدائق الانوار امام فخر الدین
رازی وملل ونحل تاج شہرستانی طاب الله تعالیٰ ثراه جامع است وآن ہر دو کتاب نزد علما ایضا موثوق به ومعتمد علیه
اند اینجا آنچه مذکور میشود از انجا نقل کرده میشود تا در مدتے یسیر بر اصول متنوعی بمجموعی دیگر ایضا علم حاصل شود باید دانست اسلامیان
دو قسم اند اہل اصول واہل فروع وکبار فرق اسلامیه از ارباب اصول شش اند معتزله وصفاتیه وشیعه وجبریه ومرجیه
وخوارج وجمعی وعیدیه را نیز اصلی گفته اند اما درین دو کتاب که مذکور شد ایشان را داخل خوارج مے دارند جہته آنکه
سخنان خوارج با کلمات ایشان در باب وعید مطابق است چنانچه بیاید واین شش فرقه بزرگ با شعب ایشان
آورده میشوند فرقه اولی معتزله قائلند بعدل وآن جہته قول ایشان است که بوجوب اصلح قائلند یعنے میگویند که بر خدائے
تعالیٰ واجب است آنچه اصلح است برائے بندگان او تعالےٰ دواجب است بر وتعالیٰ ثواب مطیع وتائب و
عذاب صاحب کبیره واین را عدل گویند وتوحید بنفی صفات از جہته احتراز از قدماء متعدده واین را توحید میگویند
وبعدم رویة در آخرت وحسن وقبح عقلی گویند ومذہب ایشان آنست که افعال بنده باختیار اوست وایشان بچہارده
فرقه منقسم شده اند اول واصلیه اصحاب ابی حذیفه واصل بن عطاء بصری اند وبناء اعتزال را بر چہار قاعده نہاده اند
نفی صفات باری تعالیٰ وقول بقدر اسے اسناد افعال العباد الی قدرہم وامتناع اضافة الشر الی الله ومنزلة بین
المنزلتین وعدم تعیین محق از فریقین جمل وصفین دوم ہذیلیه اتباع ابی الہذیل بن حمدان العلاف که شیخ معتزله

بود و در بعض مسایل با اہل اعتراض مخالفت کرده سیوم نظامیه اتباع ابراهیم بن سیار النظام که رئیس معتزله است و
از شیاطین قدریه کتب فلاسفه را مطالعه کرده و اول کسے که سخنان فلاسفه را با کلام معتزله خلط کرده او بود میگویند که حق
تعالی قادر نیست بر آنکه بکند در دنیا برائے بندگان خود آنچه دران صلاح ایشان نباشد دران و نه قادر است
بر آنکه زیاده کند در آخرت یا نقصان کند از ثواب و عقاب برائے اہل جنت و دوزخ و گمان برده اند که نهایت تنزیه
او تعالی از شرور و قبایح حاصل نمیگردد مگر بسلب قدرت او تعالی بران پس ایشان درین امر مثل کسانے اند که از
باران بگریزند و زیر ناودان استاده شوند چهارم حابطیه اتباع احمد بن حابط اند نسبت اتباع او به پدر او شده و او
از اصحاب نظام است در کلام این جماعه بعض از معتقدات نصاری و کلمات تناسخیان یافته میشود میگویند
مر عالم را دو آله اند یکے قدیم و آن الله تعالے است و دویم محدث و آن مسیح است و مسیح آنست که محاسبه کند
خلق را در آخرت و ہمین مراد است بقول خدائے تعالی وجاء ربک والملک صفا صفا و آن آنست که بیاید در
ظلل از غمام و ہمین معنے مراد دارند از قول رسول صلے الله علیه وسلم ان الله خلق آدم علے صورته و از قول او یضع
الجبار قدمه فی النار و انما سمی المسیح لانه ذرع الاجسام و احدثها و آمدی گفته که این طایفه کفار مشرک اند پنجم بشریه تابعان
بشر بن المعتمر مرسی اند و او از افاضل علماء معتزله بود قائلند بر آنکه خدائیتعالے قادر است بر تعذیب طفل و اگر عذاب
کند او را ہر آئینه ظالم باشد لکن این مستحسن نیست که در حق او تعالی گفته شود بلک واجب است که گفته شود اگر عذاب
کند طفل را ہر آئینه طفل بالغ باشد عاقل عاصی مستحق عذاب و درین تناقض است چه حاصل او این است که الله
تعالی ظلم میکند و اگر ظلم کند عادل است ششم معمریه تابعان معمر بن عباد سلمی و این معمر سلمی را در نفی صفات رب و اثبات
قدرت عبد مبالغه بسیار است گفته اند خدائے تعالی نیافریده است غیر اجسام و ہر چه اعراض اند پس مخترع آنها اجسام
اند طبعا چنانچه آتش برائے سوختن آفتاب برائے حرارت دیا از جهت اختیار مثل حیوان برائے الوان گفته
شده است از عجائب است حدوث اجسام و فناء آنها نزد معمر از قبیل اعراض است پس چگونه میگوید که اعراض
از فعل اجسام اند و میگویند که خدائیتعالے بقدم صفت کرده نشود زیرا آنکه دلالت دارد بر تقدم زمانی و خدائیتعالی زمانی
نیست و میگویند که خدائیتعالی بر نفس خود علم ندارد و نفس خود را نمیداند و الا متحد میشود عالم و معلوم و آن ممتنع است و
میگویند انسان را فعل غیر از ارادت مباشرة کانت او تولید انیست بناء علے ما ذہبوا الیه من مذہب الفلاسفه
فی حقیقة الانسان ہفتم مزداریه اصحاب ابی موسی عیسی بن صبیح المزدار او تلمیذ بشیر است از و علم گرفته و زہد اختیار
کرده تا که مسمی شد براہب معتزله گفته که خدائیتعالی بر کذب گفتن و ظلم کردن قادر است اگر بکند اله کاذب و ظالم باشد
تعالی الله عما قاله علوا کبیرا و گفته که مردم قادر اند بر مثل قرآن و احسن از ان از روے نظم و بلاغت و مبالغه کرده است
در حدوث قرآن و قایل قدم قرآن را کافر گفته ہشتم ثمامیه اصحاب ثمامه بن اشرس نمیری این ثمامه ندیم مامون خلیفه
بود و نزد او مکانتے تمام داشت و جامع بود ما بین سخافت دین و خلاعت نفس میگویند که افعال متولده را فاعل نیست
چه ممکن نیست اسناد کردن افعال بسوئے فاعل سبب جهت استلزام آن اسناد فعل را بسوئے میت در صورتے

که رمی کرده شود بسوئے شخصے و بمیرد او قبل از رسیدن تیر بآن و نه بسوئے حق تعالیٰ چه مستلزم صدور قبیح است از و تعالیٰ
و میگویند یهود و نصاری و مجوس و زنادقه هم در آخرت خاک میشوند نه در جنت داخل میشوند و نه در دوزخ و همچنین بهائم
و اطفال خاک میشوند نهم هشامیه تابع هشام بن عمرو الغوطی اند رئیس ایشانست او خیر و شر هر دو از بنده می دانند و از سائر
معتزله در قدر مبالغه دارد و میگویند اسم الوکیل بر خدائے تعالیٰ اطلاق نباید کرد با وجود آنکه در قرآن وارد است چونکه
مستدعی موکل است و نه میدانند که این اسم مبارک از جمله اسماء حسنیٰ است بمعنے حفیظ چنانچه در قول خدائے تعالیٰ
هست وما انت علیهم بوکیل و میگوئیند که گفته نشود که خدائے تعالیٰ میان دلها الفت میدهد باوجود آنکه مخالف قول
خدائے تعالیٰ است ما الفت بین قلوبهم ولکن الله الف بینهم وهم جاحظیه اتباع عمرو بن بحیر الجاحظ اند و مصنف کتب
اعتزال بود از فضلا و بلغاء معتزله است در ایام معتصم و متوکل بود و بسیاری از کلمات و مقالات معتزله را بعبارات بلیغه
لطیفه خود رواج داده میگویند انعدام جواهر ممتنع است اعراض تبدل مے یابند و جواهر بر حال خود باقی اند چنانکه
در هیولیٰ گفته میشود و خیر و شر فعل بنده مے دانند و میگوئیند قرآن جسد یست گاهی مرد میگردد و گاهی زن یازدهم
خیاطیه تابع ابو الحسن بن عمرو الخیاط از معتزله بغداد اند قایل بقدر اند یعنے اسناد افعال سوئے بنده میکنند و معدوم را
شئے میگوئیند یعنے ثابت متقرر در حالت عدم دوازدهم جبائیه و هاشمیه اتباع ابو علی محمد بن عبد الوهاب و پسرش ابو علی
جبائی اند و مذهب هر دو یکی است و از معتزله بصره اند میگویند که خدائے تعالیٰ دیده نمے شود در آخرت و بنده خالق
فعل خود است و مرتکب کبیره نه مؤمن است و نه کافر و چون بے توبه مرد مخلد باشد در دوزخ و اولیا را کرامت نیست
و بر خدائے تعالیٰ واجب دانند اکمال عقل مکلف و تهی د اسباب تکلیف برائے او چه رعایت اصلح واجب است
نزد ایشان و خدائے تعالیٰ را متکلم گویند بکلام مرکب از حروف و اصوات گویند پیدا میکند الله تعالیٰ آن کلام را در جسم و
متکلم بآن کلام کسے است که کلام را آفریده است نه آنکه قایم است بآن و حلول کرده است و ران سیزدهم جعفریه تابع جعفر
بن حرب اند میگویند که خدائے بر ظلم عقلا قادر نیست بخلاف صبیان و مجانین و گویند اجماع امت بر حد شرب خطا
است چه معتبر در حد نص است و سارق یک حبه فاسق است منخلع از ایمان چهاردهم قضویه اتباع قاضی عبد الجبار
اسد آبادی اند و فرقه ثانیه صفاتیه اند اثبات صفات ازلیه کنند مر باری تعالیٰ را از حیات و علم و قدرت و اراده و
سمع و بصر و کلام و مانند آن و ایشان چهار گروه اند اول اشاعره تابعان امام ابی الحسن علی بن اسمٰعیل الاشعری و او اثبات
صفات الٰهی میکنند و خیر و شر را بتقدیر حق تعالیٰ میدانند دویم حنابله اصحاب امام احمد حنبل و ایشان با سلفیان اند که تابع
وادو اصفانی در اجراء صفاتی که در کتاب و سنت وارد است بر حق تعالیٰ بے تاویل سیوم کرامیه اتباع ابی عبد الله
بن محمد کرام و او اثبات صفات میکند اما نهایت کلام او بتجسیم میکشد چهارم مشبهه و مجسمه و سخنان ایشان از منهج ادب
منحرف است فرقه ثالثه از کبار فرق اسلامیه شیعه اند بامامت و خلافت حضرت علے کرم الله وجهه قائلند دون اصحاب
کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین و امامت را در اولاد مرتضی علے ثابت میدانند و امام را از صغائر و کبائر معصوم
اعتقاد میکنند و در اصل سه فرقه بزرگ اند امامیه و زیدیه و غلاة و مجموع ایشان بیست و چهار فرقه میشوند بعض ایشان بکفر

www.maktabah.org

بعض کنند اما امامیه یازده کرده اند اول کیسانیان و ایشان محمد حنیفه را امام دانند بعد از پدر و برادران اعنی حضرت علی و
امام حسن و امام حسین رضی اللہ تعالے عنهم دویم مختاریه اصحاب مختار بن ابی عبیده ثقفی اند و او محمد حنیفه را مهدی
موعود دانند و امام منتظر شناسد و گوید در غار رضوی در یمن غایب شده و زنده است سیوم هاشمیه تابع هاشم بن محمد حنیفه
اند و امامت را بعد از پدر بدو منتقل شناسند چهارم بنانیه از اتباع بنان بن سمعان الهندی یمینی و این نیز قایلند بامامت
هاشم اما سخنانِ ایشان بجانب تشبیه و حلول مایلست گفته که اللہ تعالیٰ بر صورت انسان است هلاک میشود همه مگر روئے
او و روح اللہ در علی حلول کرده بعد از ان در ابن او محمد بن الحنیفة بعد از ان در ابن او هاشم بعد از ان در بنان پنجم
رزامیه اتباع رزام داعی اند و امامت را از هاشم بعلی بن عبد اللہ عباس منتقل شناسند و در شرح آورده که قایلند
براینکه امامت بعد از علی بمحمد بن حنیفه منتقل گشته بعد از ان بپسر او هاشم بعد از ان بعلی بن عبد اللہ بن عباس
بعد از ان باولاد او تا منصور بعد از ان حلول کرد در ابی مسلم و او مقتول نگشته و ایشان حلال میدارند محارم را و
ترک میکنند فرائض را و بعضے از ایشان دعوے الٰهیت میکنند در مقنع ششم جعفریه ایشان را واقفیه نیز گویند امامت را بر امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنه
ختم کنند و از ایشان اند باؤسیه که امام جعفر صادق را مهدی موعود دانند هفتم شمیطیه یحیی بن شمط گوید که امامت بر امام جعفر صادق ختم نشد
هشتم افطحیه امامت را از امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنه به پسرش عبد اللہ افطح منتقل مے شناسند نهم اسماعیلیه گویند امامت از امام جعفر صادق
رضی اللہ تعالیٰ عنه به پسرش اسمعیل رسید و در نسل او قرار یافت و ایشان در هر زمانے امام دارند در شرح مواقف
گفته که این فرقه بهفت لقب ملقب است یکے از ان القاب باطنیه است از جهت قایل شدن ایشان بباطن
کتاب خداے نه بظاهر آن ایشان قایل اند که مر قرآن را ظاهر و باطن است و مراد از ان باطن است نه ظاهر
او که معلوم بلغت است و نسبت باطن بظاهر مثل نسبت مغز است بپوست و متمسک به ظاهر معذبست بمشقت
در اکتساب و تمسک گرفته اند دران بقول خدائے تعالیٰ فضرب بینهم بسور له باب باطنه فیه الرحمة وظاهره من
قبله العذاب و این قول از منصوریه و جناحیه گرفته اند و دویم از ان القاب قرامطه و سیوم خرمیه از جهت مباح
دانستن محرمات و محارم را و چهارم سبعیه بسبب گمان فاسد ایشان انکه نطقا بشرایع هفت اند آدم و نوح و
ابراهیم و موسیٰ و عیسیٰ و محمد و هفتم محمد مهدی و مابین دو نطقا هفت ایمه اند که متمم شریعت او اند و در هر عصر لابدست
از هفت نفر که اقتدا بایشان کرده آید و راه بایشان یافته شود و ایشان در رتبها متقارب باشند و پنجم بابکیه است
و ششم اسماعیلیه است ولهم فی المذهب خرافات ان اردت الاطلاع علیها فارجع الی شرح المواقف والنظر فی
آخرها و هم سوسویه ایشان را مفضله نیز گویند امام موسیٰ کاظم را رضی اللہ تعالے عنه امام قایم دانند و اختتام امامت
بدو نمایند و حدیث موضوع سابعهم قائمهم را سند سازند یازدهم اثنا عشریه دوازده امام معصوم قایلند و محمد بن
حسن را مهدی موعود دانند و گویند زنده است و دم بدم ظهور خواهد کرد و عرصه جهان را بداد و عدل زیب و زینت
خواهد داد اما زیدیه ایشان شرط کنند که امام فاطمی باید و عالم و زاهد و شجاع و سخی و بوصایت امامت ثابت نشود بدون
این صفات و ایشان سه فرقه اند اول جارودیه امام باقر رضی اللہ تعالیٰ عنه ابو الجارود را که رئیس این فرقه است

نامے نہادہ بود کہ مضمون آن شیطان اعمی است واین طائفہ تکفیر کنند آنہا را کہ بعد از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم بحضرت علی بیعت نکردند دوم سلیمانیہ اتباع سلیمان بن جریر کہ متبوع این جماعت است امامت شوری است نزد او فیما بین خلق و منعقد میشود نزد او بدو از خیار مسلمانان باوجود افضل امامت مفضول جائز مے دارد و شیخین را امام مے دانند واگرچہ خطا شدہ است از مردم در بیعت شیخین باوجود علی کرم اللہ وجہہ لکن این خطائیست کہ منتہی بفسق نہ شدہ است و در حضرت عثمان و بعضے اولاد حضرت علی رضی اللہ تعالی عنہ طعن کنند و در شرح مواقف گفتہ کہ تکفیر کنند حضرت عثمان و طلحہ و زبیر و عایشہ صدیقہ را رضی اللہ تعالی عنہم وسیوم صالحیہ اتباع حسن صالح مرجی اما غلاۃ جمعی اند کہ در محبت حضرت علی کرم اللہ وجہہ واکرم مثواہ و اولاد او از منہج اعتدال انحراف مے ورزند وایشان در مقابل خوارج افتادہ اند و قول حضرت علی رضی اللہ تعالی عنہ ہلک فی اثنان محب غال ومبغض قال ایما بہر دو طائفہ میکنند و غالیان دہ فرقہ اند اول یضریاین وایشان بسیار غلو دارند و ولی را در رسالت نبی شریک میدانند واز ایشان اسحاقیہ اطلاق اسم اللہ بر ائمہ میکنند دوم خطابیہ تابعان ابو الخطاب اخدع او حضرت علی را بر نبی تفضیل مے کنند و بمذہب ایشان گواہی بر دروغ برائے موافق روش خویش بر مخالف طریق خود جائز است ولہذا گواہی ہمہ اہل ہوا در شریعت میشنوند الا گواہی خطابیہ چنانچہ در ہدایہ بران تصریح کردہ وتقبل شہادت اہل الہوا الا الخطابیۃ و در کفایہ وغیرہا از شروح ہدایہ وغیرہا آوردہ کہ خطابیہ حضرت علی را رضی اللہ تعالی عنہ الاکبر دانند و امام جعفر صادق را رضی اللہ تعالے عنہ الاصغر و در شرح مواقف آوردہ کہ ابو الخطاب عزو نفس خود بامام ابی عبد اللہ جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ مینمود چون امام بر غلو او در حق خود واقف گردید و عالم شد کہ در حق من غلو دارد واز و بیزار گردید و چون ابو الخطاب از امام گوشہ گرفت دعوی امر غلو برائے نفس خود کرد واین گروہ قائلند بر آنکہ ائمہ انبیا اند و ابو الخطاب نبی است و انبیا طاعت او بر مردم فرض گردانیدہ اند ومیگوئیند کہ ائمہ آلہ اند و حسنین ہر دو ابناء اللہ اند و امام جعفر صادق الہ است لکن ابو الخطاب افضل است از دو واز علی رضی اللہ تعالے عنہ ومیگویند جنت نعیم دنیا است ، دوزخ سختیہاء دنیا است و دنیا فانی نمیشود ومباح میدانند محرمات را و ترک فرائیض را ومیگوئیند کہ بر ہر مومن وحی میشود و تمسک بآین آیۃ کریمہ دارند قال اللہ عزمن قائل وماکان لنفس ان تموت الا باذن اللہ اے بوحی من عند اللہ الیہ سیوم سبائیہ اصحاب عبد اللہ بن سبا او مشافہۃ حضرت علی کرم اللہ وجہہ واکرم مثواہ را گفت و حضرت علی رضی اللہ تعالی عنہ بقتل او حکم کرد او فرار نمودہ بمدائن رفت بعد از شہادت آنحضرت اظہار این طریقہ کرد و در شرح مواقف آوردہ کہ او یہودی بود پس اسلام آورد و در حال یہودیہ میگفت در حق یوشع بن نون کہ وصی موسی بود مثل آنچہ در حق حضرت علی کرم اللہ وجہہ گفت واو اول کسے است کہ ظاہر کردہ است قول بوجوب امامت علی واز وے تشعب یافتہ اند اصناف غلاۃ واین سبا گفت کہ علی رضی اللہ تعالے عنہ فوت نشدہ است و نہ بقتل رسیدہ است وابن ملجم قتل نمود شیطانی را کہ مصور بصورت علی کرم اللہ وجہہ گردانیدہ شدہ بود علی رضی اللہ تعالی عنہ در سحاب است و رعد آواز اوست و برق تازیانہ اوست واو بعد از ین نزول خواہد کرد بزمین و بعدل پر خواہد کرد واین طائفہ نزد شنیدن رعد میگویند علیک السلام یا

امیرالمومنین چہارم علیائیہ اتباع علیاء اسدی اند کہ مرتضی علی را رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر ہمہ انبیا تفضیل کنند پنجم کاملیہ اصحاب ابی
کامل کہ تارکانِ بیعت علی را کرم اللہ تعالیٰ وجہہ تکفیر کنند ششم کیالیہ اتباعان محمد کیال اند و سخنان ایشان بیزان عقل سنجیدہ نیست
ہفتم مغیریہ اتباع مغیرۂ عجلی و منصوریہ اشیاع منصور عجلی و این ہر دو گروہ در قول ہم نزدیک اند لاجرم ایشان را یک فرقہ
میشمارند در شرح مواقف گفتہ کہ مغیرہ بن سعید عجلی گفتہ است کہ اللہ تعالیٰ جسم است بصورۃ انسان بل مردیست از نور بر
سر ادتاج از نور و دل او منبع حکمت است و دیگر خرافات معتقدہ ایشان ایضاً ذکر کردہ است و در شرح مواقف
آوردہ کہ ابو منصور عجلی عزو نفس خود با بی جعفر محمد باقر نمودہ بود و چون امام ازو تبرا نمود از پیش خود او را بلاند دعوی امامت
برائے خود نمود و منصوریہ گفتہ اند کہ امامت گرویدہ بمحمد بن علی بن الحسین بعد ازان نقل نمودہ بمنصور و میگویند کہ رسل
منقطع نمے شوند الی الابد و جنت مردیست کہ امر کردہ شدیم بالموالات او و آن امام است و دوزخ مردیست کہ امر کردہ شدہ
ایم بابغض او کہ آن ضد امام است و دشمن او است مثل ابی بکر و عمر و ہمچنین فرائض و محرمات چہ فرائض اسماء آن مردان
است کہ ما مامور ایم بموالات ایشان و محرمات اسماء آن مردان است کہ مامور ایم بمعادات ایشان مقصود ایشان
باین قول آنست کہ ہر کہ ظفر یابد بمردی از ایشان پس بتحقیق مرتفع شد ازو تکلیف و خطاب جہت وصول او بجنت
انتہی ہشتم نعمانیہ اتباع محمد نعمان کہ رئیس ایشان بود و ملقب بشیطان طاق او گفتہ کہ اللہ تعالیٰ نور است غیر جسمانی
و مع ذلک او بر صورۃ انسان است و میداند اشیا را بعد از پیدا شدن آنہا نہم یونسیہ اتباع یونس بن عبدالرحمن قمی
اند و او از مشبہہ شیعہ است در شرح مواقف آوردہ کہ او میگوید کہ اللہ تعالیٰ بر عرش است ملائکہ او را برداشتہ اند و او
قوی تر است از ملائکہ مع کونہ محمولا لہم مثل کلنگ کہ بر میدارد او را ہر دو پا شہا و با وجود آنکہ او قوی تر است از ہر دو پائے خود دہم ہشامیہ منسوب بدو
ہشام اند ہشام بن سالم الجوالیقی و ہشام بن الحکم و سخنان ایشان بمقالات مشبہہ نزدیک است در شرح مواقف آوردہ این طائفہ میگویند
کہ مر خدا را تعالیٰ جسد است ہمہ بران اتفاق دارند بعد ازان اختلاف نمودہ اند پس گفت ابن الحکم او طویل عریض عمیق متساویست یعنی
طول و عرض و عمق او متساویست و او مثل سبیکہ بیضاء صافیہ است می درخشد از ہر جانب مر او را رنگ و مزہ و بوئے است و میگویند کہ مے
نشیند و میخیزد و متحرک میکند و میگویند کہ ائمہ معصوم مندند انبیا چہ بر نبی وحی میشود پس تقرب میگیرد بآن سوئے خدا تعالیٰ
بخلاف امام زیرا نکہ بروی نمیشود پس واجب است آنکہ امام معصوم باشد و ابن سالم گفتہ کہ خدا تعالیٰ بر صورت انسان
است مر او را دست و پای و حواس خمسہ و بینی و گوش و چشم و دہن است فرقہ رابعہ از کبار فرق اسلامیہ جبریہ اند و جبر
اسناد فعل بندہ است باللہ تعالیٰ و ایشان قائلند بآنکہ بندہ را ہیچ قدرت و استطاعت نیست و اینہا جبریہ خالصہ اند و
بعضے اثبات قدرت برائے بندہ میکنند اما تاثیر بران مرتب نمیدانند و میگویند خدا تعالیٰ نمیداند شیٔ را پیش از وقوع
او و علم خدا تعالیٰ حادث است نہ در محل و صفت کردہ نمیشود خدا تعالیٰ بآنچہ صفت کردہ میشود بندہ چہ ازان تشبیہ لازم می
آید مثل قدرت و حیات و جنت و دوزخ فانی شود بعد ازان کہ داخل شود دران اہل آنہا تا کہ موجود سوائے حق تعالیٰ نماند
و موافق معتزلہ اند در نفی رویۃ و خلق کلام و ایجاب معرفت بعقل قبل از ورود شرع و ایشان سہ فرقہ اند اول جہمیہ اصحاب
جہم بن صفوان ترمذی و او جبری خالص است دویم نجاریہ اتباع حسن نجار و او در بعض مسایل تابع امام ابوالحسن اشعری است

و از جبریه متوسط است بین الجبر والتفویض سیوم ضراریه پیروان ضرار بن عمرو و کلمات ایشان بتعطیل می انجامد فرقهٔ خامسه از کبار فرق اسلامیه مرجیه اند ملقب کرده شده اند بآن برای آنکه مؤخر میدارند عمل را در رتبه از نیت و از اعتقاد من ارجاه ای اخره ومنه ارجه واخاه ای امهله وآخره یا از برای آنکه ایشان میگویند ضرر نمی رساند با ایمان معصیت چنانچه نفع نمی رساند با کفر طاعت و بر صاحب کبیره در دنیا حکم بهشت و دوزخ نکنند و مرجیه قدریه هستند و مرجیه جبریه و مرجیه خوارج و مرجیه خالص و در ینجا بحث در مرجیه خالص است و ایشان شش گروه اند اول ثومینه منسوب اند بابی معاذ ثومنی میگویند ایمان معرفت و تصدیق و محبت و اخلاص و اقرار است بما جاء به الرسول ترک کل آن و بعض آن کفر است و میگویند هر که ترک کند نماز را مستحلا کافر گردد و هر که ترک کند نماز را بنیت قضا کافر نگردد و هر که قتل کرده باشد نبی را یا او را طپانچه زده باشد کافر است نه از جهت قتل و لطمه بلکه از جهت آنکه این دلیل تکذیب و بغض آن پیغمبر است و باین قایل است راوندی و بشر مریسی و این هر دو گفته اند سجده کردن بصنم کفر نیست بلکه علامت کفر است دویم ثوبانیه منتسب اند بابی ثوبان مرجی میگویند که ایمان معرفة است و اقرار بخدا تعالی و برسل او و بجمیع آنچه جایز نیست در عقل آنکه آنچیز کرده شود و اما آنچه جایز است فعل آن و کردن آنچیز پس اعتقاد کردن بآن از ایمان نیست و همه ایشان متفق اند بر اینکه اگر عفو کند خدا تعالی در قیامت از عاصی و گناهگار هر آئینه عفو خواهد کرد از هر آنکس که مثل او بوده باشد و همچنین اگر برآرد یکی از دوزخ هر آئینه میکشد همه آنکسان را که مثل او باشند و جزم ندارند بخروج مومنان از دوزخ و مختص است ابن غیلان یا غیلان از مابین ایشان بقدریه جمع نموده اشد میان ارجاء و قایل شدن بقدر یعنی اسناد افعال عباد بعباد سیوم صالحیه اتباع صالح بن عمر و اند او میان قدر و ارجاء جمع کرده چهارم غسانیه تابعان غسان کوفی اند میگویند ایمان معرفت الله تعالی است و رسول او و بآنچه آمده است از نزد خدا تعالی و رسول او صلے الله علیه وسلم اجمالا نه تفصیلا و ایمان زیاده میشود و کم نمیشود و آن اجمال مثل این است که بگوید تحقیق خدای تعالی فرض کرده است حج را و نمیدانیم کجا است کعبه شاید آن غیر مکه باشد و بعث کرده و فرستاده محمد را و نمیدانیم آیا او آنست که در مدینه است یا غیر او است و حرام کرده است خدا تعالی خنزیر را و نمیدانیم که آن همین گوسفند است یا غیر آنست و قایل باین مقالات مومن است و مقصود ایشان بآنچه ذکر کرده اند آنست که این امور داخل حقیقة ایمان نیستند و الا شبهه نیست در اینکه هیچ عاقلی را در ان شکی نیست و غسان حکایت میکرد این قول خود را که بان رفته است از امام ابی حنیفه رحمه الله تعالی و میشمرد امام را از مرجیه و این افترا است بر حضرت امام الهمام رضی الله تعالی عنه و قصد داشت غسان باین افترا ترویج مذهب خود را بموافقت مروی بزرگی مشهور گفت آمدی باوجود آن اصحاب معالات شمرده اند امام الهمام را و اصحاب او را مرجیه اهل سنت و شاید که آن از ان باشد که معتزله در صدر اول بودند که ملقب میکردند کسی را که مخالف ایشان در قدر می بود مرجیه او لانه لما قال الایمان هو التصدیق ولا یزید ولا ینقص ظن به الارجاء بتاخیر العمل عن الایمان ولیس کذلک اذ عرف منه المبالغة فی العمل والاجتهاد فیه پنجم عبیدیه اتباع عبید مکذب اند ایشان بر طایفه یونسیه زیاده اند میگویند علم خدا تعالی همیشه غیر ذات خدا تعالی است و همچنین باقی صفات او و میگویند او تعالی بر صورت انسان است

از برائے آنکه وارد شده است در حدیث خلق آدم علی صورة الرحمن آفریده شده است آدم بر صورت خدای تعالی ششم یونسیه
اصحاب یونس نمیری اند میگویند سبب دخول بهشت اخلاص و محبت است نه طاعت و عبادت و میگویند که ایمان معرفت
خدای تعالی است و خضوع مر او را و محبت او بدل و هر که جمع شدند در وے این صفات او مومن است و ضرر نمیرساند
با این صفات ترک طاعت و ارتکاب معاصی و نه عذاب کرده میشود بر آنها و ابلیس عارف بالله بود و کافر شد از جهت
استکبار و ترک خضوع مر حق تعالی را چنانچه دلالت دارد بر آن قول خدائے تعالی ابی واستکبر وکان من الکافرین
فرقه سادسه خوارج اند خارجی آنرا گویند که بر امام بحق بیرون آید و علمائے عبیدیه را که تکفیر صاحب کبیره کنند و تخلید ایشان در
دوزخ قائلند هم داخل خوارج مے دارند جهت اتفاق در این مسائل و اعتقاد خوارج بهر دو داماد پیغمبر صلے الله علیه وسلم
یعنے ذی النورین و علی مرتضی رضی الله عنهما نیست و تکفیر ایشان و بسیار صحابه و اکابر دین میکنند و سخنان ایشان لائق
آن نیست که قلم را بتسطیر آن گماشته شود و ایشان بیست و دو فرقه اند اول محکمیه و ایشان آن جماعه اند که بر امیر المؤمنین
علی رضی الله تعالی عنه بیرون آمدند و بحروراء از نهروان جمع شدند چون عبد الله راسبی و اشیاع او دویم ازارقیه اتباع
ابی راشد ازرق اند و در مواقف ابی نافع گفته ایشان عائشه صدیقه را رضی الله تعالی عنها با عثمان و علی و طلحه و عبد الله
و زبیر و عباس رضی الله تعالی عنهم تکفیر کنند با سائر مسلمانان که با ایشان بودند و رجم بر زانی محصن واجب ندانند چونکه
در قرآن مذکور نیست و حد قذف بر زنان ندانند چه در قرآن مذکور صیغه الذین است و آن برائے مردان است
نه زنان و مرتکب کبیره را کافر دانند سیوم اخنسیه منسوب اند باخنس بن قیس ایشان تزویج مسلمات بمشرکان قوم خود
جائز دارند چهارم اباضیه اصحاب عبد الله بن اباض میگویند مخالفان ما از اهل قبله کفار اند غیر مشرکین. جائز است مناکحت
ایشان و غنیمت اموال ایشان از سلاح و کراع حلال است نزد حرب نه غیر حرب و دار ایشان دار اسلام است مگر معسکر
سلطان ایشان و مرتکب کبیره موحد است نه مومن بنا بر آنکه اعمال داخل در ایمان اند و مرتکب کبیره کافر نعمت است نه کافر
ملت و توقف دارند در تکفیر اولاد کفار و تعذیب ایشان و هم توقف دارند در نفاق آیا آن شرک است یا نه و در جواز بعث
رسول بلا دلیل معجزه و تکلیف اتباع او در آنچه وحی کرده شد است بسوئے او یعنے تردد دارند در اینکه آن جائز است یا نه
و تکفیر حضرت علی کرم الله وجهه و اکثر صحابه کنند پنجم بیهسیه اصحاب بیهس بن هیصم بن جابر میگویند ایمان اقرار است و علم است
بالله تعالی و بآنچه آمده است بآن پیغمبر خدائے تعالی است پس هر که واقع شد در آنچه نمیداند که حلال است یا حرام است
پس آن کافر است از برائے وجوب تفحص کردن بروئے حتی که بداند حق را و قیل کافر نمیشود تا که رفع نشود امر او با مام فیحده
کل ما لیس فیه حد فهو مغفور و قیل لا حرام الا ما فی قوله تعالی قل لا اجد فیما اوحی الی محرما الآیة و قالوا الاطفال کآبائهم ایمانا و کفرا و
افقوا القدریة فی اسناد افعال العباد الیهم ششم اطرافیه ایشان بر مذهب حمزه اند و رئیس ایشان مردے بود از سجستان
او را غالب نام گفته میشد و ایشان اهل اطراف را معذور دارند در ترک آنچه نمیدانند از شریعت و موافق اهل سنت
اند در اصول ایشان و در نفی قدر یعنے در نفی افعال بقدرت بنده و فی بعض النسخ و فی نفی القدرة المؤثرة عن العباد هفتم
نجدات عاذریه اصحاب نجده بن عامر النخعی اند ایشان عذر نهند مردم را بجهالات در فروع و جمیع نجدات قائلند بانکه

مردم را بامام حاجت نیست بلکه واجب است بر ایشان رعایت نصفت فیما بین ایشان و واجب است نصب امام وقتیکه آن رعایت تمام نشود مگر بامام که باعث گردد بر رعایت نصفت هشتم حازمیه منتسب اند بحازم بن عاصم حکایت میکنند که ایشان متوقف اند در امر حضرت علی مرتضی رضی الله تعالےٰ عنه و مصرح نیستند در براة از و چنانچه مصرح اند در براة از غیر او نهم خلفیه اصحاب خلف بن عمر خارجی اند ایشان از خوارج کرمان اند و بکران اضافت قدر خیر و شر بالله تعالیٰ کنند چنانچه در شرح مواقف و ملل و نحل و غیرهما آورده و درین ایام این طائفه خلفیه مشهور بداعی مذهب اند و مرتد محض اند اهل قبله نیستند قتل رجال و سبی نسا و اطفال ایشان مثل سایر مرتدین جائز است چنانچه در کتب فقه در احکام مرتدین مذکور است و حق تعالیٰ حامی عالیجاه محمد نصیر خان غازی ولد مرحوم عبدالله خان قنبرانی تلاتی امیر بلوچستان باد که در ایام سلطنت فیض منزلت بادشاه کیوان اشتباه تیمور شاه بن احمد شاه خلد آشیان علیه الرحمة والغفران خلد الله ملکه بعث سرایا طرف کیچ و مکران نموده قتل رجال و سبی نسا و اطفال آنها کرده ولایت کیچ و مکران گرفته این طائفه را از پا ئے در انداخته و در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هشت هجری تربت خلف بن عمر را خراب کرده و دین متین محمدی در ایشان جاری ساخته حفظه الله تعالیٰ سبحانه و وفقه الله تعالیٰ لاکتساب السعادة وکان له و به و معه و من انتمی الیه بطنا بعد بطن و زمانا بعد زمان دهم حفصیه تابعان حفص بن مقدام میگویند معرفت الله تعالیٰ خصلت متوسط است ما بین ایمان و کفر هر که معرفت خدا تعالیٰ داشته باشد و بما سوائے آن از رسول و جنت و دوزخ کافر باشد پس او کافر است نه مشرک یازدهم حمزیه اصحاب حمزه بن ادرک اند که از قهستان لشکر کشیده و در بعض بلاد خراسان قتل و غارت کرد و ایشان قائلند بانکه اطفال کفار در دوزخ باشند دوازدهم ثعالبیه اصحاب ثعلب بن عامر اند قائلند بولایت اطفال صغار باشند یا کبار تا که ظاهر شود انکار حق بعد از بلوغ و اخذ زکوة از عبید که وسعت داشته باشند و دادن زکوة بآنها چون مفتقر شوند جائز دارند و مکرمیه که تابعان مکرم عجلی اند با ایشان متفق اند در افعال و اقوال سیزدهم شیبانیه اصحاب شیبان بن سلمه که رئیس ایشان است با نصر سیار که والی خراسان بود و در زمان مروانیه باغی شد ایشان قائلند بجبر و نفی قدرت حادثه چهاردهم صلتیه اصحاب عثمان بن ابی الصلت اند و قیل الصلت بن الصامت پانزدهم صفریه اصحاب زیاد بن الاصفر شانزدهم عجارده اصحاب عبدالکریم عجرد هفدهم میمونیه اصحاب و اتباع میمون بن خالد اند و در شرح مواقف میمون بن عمران گفته ایشان قائلند بقدر و بکون استطاعت قبل الفعل و بر اینکه خدا تعالیٰ اراده خیر میکند نه اراده شر و نه اراده معاصی میکند چنانکه مذهب معتزله است و گویند اطفال کفار در جنت باشند و روایت کرده شده است از ایشان تجویز نکاح بنات برائے بنین و جوز والنکاح بنات البنین و بنات البنات و بنات اولاد الاخوة و الاخوات و انکار دارند از سورة یوسف گویند که قرآن نیست گمان دارند که این قصهٔ ایست از قصص و جائز نیست که قصهٔ فسق قرآن باشد هژدهم شعیبیه اصحاب شعیب بن محمد اند نوزدهم رشیدیه اصحاب رشید طوسی اند رشید طوسی در آنچه از کاریز آب خورد عشر مقرر کرد و ثعالبیه نصف اعشر تعیین کرده بودند بدین سبب این قوم را عشریه نیز خوانند بیستم یزیدیه تابع یزید بن انیسه اند بر اباحیه زیادت دارند میگویند زود است

کہ بعث کردہ شود نبی از عجم بکتابی کہ نوشتہ میشود در آسمان نازل کردہ میشود آن کتاب بروے یکبارگی و ترک خواہد کرد شریعت
محمد را صلے اللہ علیہ وسلم و میگویند اصحاب حدود مشرک اند و ہر گناہ شرک است کبیرہ باشد یا صغیرہ بیست ویکم سعیدیہ
تابعان سعید کہ رئیس ایشان بود بیست و دوم مغلومیہ و مجہولیہ مثل حازم اند در اصول و سخنان واہی و بی اصل دارند
مگر آنکہ مؤمن نزد ایشان انسان است کہ خدا یتعالی را بشناسد بجمیع اسماء و صفات او و ہر کہ خدا یتعالی را باین طریق نشناسد
پس او جاہل است نہ مؤمن و مجموع اینہا کہ مذکور شدند ہفتاد و دو فرقہ اند از اہل اصول و ارباب فروع دو قسمند حجازیان
وایشان اصحاب امام مالک بن انس و محمد بن ادریس الشافعی رحمہما اللہ تعالے و بناء احکام ایشان بر ظاہر احادیث
است و عراقیان کہ اصحاب امام الہمام الاعظم ابی حنیفہ نعمان بن ثابت رحمہ اللہ تعالیٰ اند مثل محمد بن حسن و ابو یوسف
قاضی و حسن بن زیاد و زفر و ہذیل کہ باوجود عمل بر ظاہر احادیث و نصوص بروجہ قیاس و استنباط از احکام ایضا
عمل میدارند و باید دانست غیر از ہفتاد و دو فرقہ مذکورہ یک فرقہ دیگر است کہ آن را اہل سنت و جماعت گویند در اصول
متابعت اشاعرہ و ماتریدیہ دارند و در فروع یکے از مذاہب اربعہ حنفی و شافعی و مالکی و حنبلی عمل میکنند و بحکم حدیث کہ
فرقہ ناجیہ بر راہ من و یاران من اند روش اینطائفہ بفوز و فلاح اقربست و ایشانرا بنجات نسبت دادن اولی
و انسب چہ مدار کار اینجماعۃ کہ منسوبند بشرف سنت بر متابعت حضرت خیر البشر علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات
و بر اتباع سنن اہل بزرگوار و صحابہ اخیار و ابرارش کہ آنہا بنص مثل اہل بیتی کمثل سفینۃ نوح کشتی نجات و نجاح
اند و اینہا بر درجات اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم جبتہ ہدایۃ اہل دین و دیانت کواکب رشاد و فلاح پس
این گروہ بر صراط مستقیم اند و بمحبت خدا یتعالی و رسول او صلے اللہ علیہ وسلم و خلفا و ایمہ بروجہی کہ موافق شریعت
غرا باشد منتسب لوح عقیدہ را از لوث تعصب شست و شوی نمودہ اند و از تنگنائی تقلید محض بتماشا گاہ تحقیق خالص
سیر فرمودہ اند شعر ز تقلید و تعصب برطرف باش + ز لوح دل خیال ہر دو بتراش + تعصب از ہواء نفس خیزد +
ز تقلید آب روئے مرد ریزد + تعصب سالکان را بند راہست + رہ تقلید ہم راہ تباہ است + تعصب از نہاد ما برون
کن + خدایا نفس سرکش را زبون کن + رہ تحقیق بنما سوئے توحید + رہائی بخش از زندان تقلید + قبل ازین
بیان واضح گذشت کہ فرقہ ناجیہ ہمین فرقہ اہل سنت و جماعت اند فارجع الیہ ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا وتب علینا
انک علی کل شئ قدیر و بالاجابت جدیر و فرقہ ناجیہ مستثنات کہ حضرت سراللہ الاعظم علیہ افضل الصلوۃ و اکمل التحیات
در حق آنہا فرمودہ است ہم الذین ما انا علیہ و اصحابی کہ اشاعرہ و ماتریدیہ اند و سلف محدثین اہل سنت و جماعت اند
مذہب ایشان خالی است از بدع و اہواء این طوائف مذکورہ و بتحقیق اجماع دارند و متفق اند بثبوت حقائق اشیا
خلاف است مر سوفسطائیہ را گویند ہمہ چیزہا وہم خیال اند یعنے تابع وہم اند در نفس الامر ثبوتی ندارند و آنکہ بعض
صوفیہ گفتہ اند کہ ہمہ اشیا کہ در کون وہستی اند وہم خیال اند باآن معنی میگویند کہ خلقت ہمہ اشیا در مرتبہ وہم است نہ
آنکہ اشیا تابع وہم اند لہذا برفع وہم مرتفع نمے شوند و آنچہ برفع وہم مرتفع نگردد نفس الامری باشد پس بعض مشایخ کہ اشیا را
وہم و خیال گویند بمذہب سوفسطائیہ کہ باطل است نرفتہ اند فافہم و اجماع دارند بر حدوث عالم خلاف است مر بعض غلات

قائلین بر القدم عالم و بر وجود باریتعالی خلاف است باطنیه را ایشان میگویند نه موجود است نه معدوم و برا اینکه نیست خالق
غیر او تعالی خلاف است مر قدریه را و بر اینکه او تعالی قدیم است خلاف است مر عمریه را قائلند باینکه خدایتعالی صفت کرده نشود بالقدم و براینکه
خدایتعالی متصف است بعلم و قدرت و سایر صفات جلال خلاف است مر نفات صفات را و براینکه نیست شبه مر خدایتعالے را خلاف است
مشبهیه را و براینکه او تعالی ضد و ند نیست خلاف است مر باطنیه را چه ایشان دو اله ثابت کنند و براینکه او تعالی در هیچ
چیز حلول نمے کند خلاف است مر بعض غلات را و براینکه قیام ندارد بذات حق تعالی حادث خلاف است مر بعض
کرامیه را و انکه صوفیه گفته اند که ممکن بجمیع اجزاء خود اعراض است ذاتی ندارد که بآن قائم باشد قیام او بذات واجب
است چه نزد ایشان قائم بنفسه نیست غیر از ذات واجب تعالی و تقدس و قیام اعراض بذات واجب تعالی بمعنے
تقرر و ثبوت است نه بمعنے حلول که مستلزم حدوث است و این ممکن است نه محال و چون حقائق ممکنات که اعراض
مجتمعه اند مرایا اسماء و صفات حضرت حق تعالی اند و مر آنهارا جز قیام بذات واجب بمعنے مذکور اتحاد و عینیت نیست پس
بذات واجب و ممکن یکے نباشد پس قلب حقایق لازم نیاید و لو کان لکان و لیس فلیس و علماء کرام کثرهم الله تعالی و شکر
سعیهم برائے قیام اعراض جواهر ثابت نموده اند و فقیر در ینجا محاکمه نموده هر دو را ثابت نموده است باین معنے که
ذات ممکن که غیر ذات واجب است صفات ممکن از صفات واجب تعالے ای ذات ممکن جوهر است مصفات او اعراض چنانچه صفات واجب تعالی
بذات واجب تعالی قیام دارند صفات ممکن بذات ممکن که جوهر است قیام دارد و چون نظر باریک شان می بینید که ذات ممکن چون اثر ذات
واجب است غیر از ذات واجب تقرری و ثبوتے ندارد پس آن نیز در رنگ صفات ممکنات عرض است
پس قول علماء کرام درست باشد و هم قول صوفیه علیه فافهم و ما این مسئله را در مکتوبے که بنام فضایل پناه
محمد فاضل صدور یافته بتفصیل ذکر کرده ایم انجا باید طلبید و اجماع دارند اهل سنت و جماعت براینکه خدایتعالے
در مکان و جهت نیست و بر وے تعالی انتقال و حرکت و جهل و کذب و شئے از صفات نقص صحیح نیست خلاف است
مر کسانرا که جائز دارند چنانچه در مطاوی بیان گذشته است و براینکه مومنان را خدایتعالی در آخرت بے انطباع
و بے شعاع دیدار خود نشان خواهد داد و براینکه هر چه خواسته است میشود و هر چه نخواسته است نمیشود و براینکه غنی است محتاج
نیست در هیچ شئے بکسے و واجب نیست بر وے هیچ چیز اگر توبه کسے قبول کند بفضل اوست و اگر کسے را عقاب کند پس
بعدل اوست هیچ فعل او بغرض نیست و حاکم سوائے او نیست و وصف کرده نمیشود در آنچه فعل آن میکند یا حکم آن میکند بجور و ظلم و او
تعالے متبعض نیست و نه او را حد است و نه نهایت و او تعالی زیاده و نقصان در مخلوقات خود میکند و معاد جسمانی حق است و همچنین حق است مجازات
و محاسبه و صراط و میزان و خلق جنت و دوزخ و خلود اهل جنت در جنت و خلود اهل دوزخ در دوزخ و
جائز است عفو از مومنان و شفاعت در قیامت حق است و فرستادن پیغمبران بمعجزات از آدم تا محمد صلی الله
علیه وسلم حق است و عشرهٔ مبشرة و اهل بیعت الرضوان که در تحت شجره بود و اهل بدر و قتلاء احد از اهل جنت اند
و غیر ایشان دیگر ایضا مشهود بالجنة اند مثل فاطمة الزهرا و حسنین رضوان الله تعالے علیهم اجمعین و نصب امام بر مکلفان
واجب است و امام حق بعد از رسول کریم علیه الصلوة والسلام حضرت ابوبکر صدیق است بعد از ان حضرت

عمر بعد ازان حضرت عثمان بعد ازان حضرت علی مرتضے رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین و افضلیت شان بدین ترتیب است و تکفیر کردہ نشود احدے را از اہل قبلہ مگر بسبب آنچہ دران نفی صانع قادر علیم بودہ باشد یا بسبب شرک یا انکار نبوت یا انکار آنچہ معلوم شدہ باشد آمدن آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بآن ضرورۃ یا انکار آنچہ جمع علیہ باشد مثل حلال دانستن محرمات کہ اجماع کردہ باشند بر حرمت آن پس اگر باشد آنجمع علیہ از ان قبیل کہ دانستہ شدہ باشد ضرورۃ از دین پس آن ظاہر است داخل است فیما تقدم ذکرہ والا پس اگر باشد اجماع ظنی پس بمخالفت آن کفر لازم نمی آید و اگر اجماع قطعی باشد پس دران خلافست کہ و آنچہ ما عداء آن باشد قائل بآن مبتدع است نہ کافر و فقہا را در معاملہ آنہا خلافست کہ آن خارج است ازین فن متکلمین فافہم و باللہ التوفیق و فقیر جمیع فرق بنی اسرائیلہ و فرق اسلامیہ را بمع بعض معتقدات ایشان ذکر نمود تا لبیب فطن دران نظر انداختہ معلوم نماید کہ در طوایف صوفیہ جہلہ بکدام ازین فرق در معتقدات شان موافق است تا دانستہ او را تنبیہ نماید و لزان راہ او را باز گردانیدہ براہ صواب باز آرد و ہو المستعان و علیہ التکلان المقصد الثانی فی رد ما قال بہ المتصوفۃ الجہلۃ و بیان مراو ما نقل عن المشایخ الکرام و طالب طریق را باید کہ ازین چنین کسے کہ بر قدم محمدی نباشد و عقاید او موافق عقاید سلف صالحین کہ بمیزان اقوال و افعال و احوال صاحب شریعت سنجیدہ نباشد پرہیز نماید در صحیح مسلم آوردہ است عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فی آخر الزمان دجالون کذابون یاتونکم من الاحادیث بما لم تسمعوا انتم ولا آباءکم فایاکم وایاہم لا یضلونکم ولا یفتنونکم رواہ مسلم ابو ہریرہ گفت کہ گفت رسولِ خدا صلے اللہ علیہ وسلم در آخر الزمان دجالان بسیار دروغ گوئی باشند می آیند بشما سخنان کہ نہ شما شنیدہ باشید و نہ پدران شما پس شما از ایشان پرہیزید و ایشان را از خود دور دارید تا شما را گمراہ نکنند و در فتنہ نیندازند مراد در ینجا تحفظ و احتراز است از صحبت اہل بدعت خصوصاً از کسے کہ دعوی مشیخت کند و بر مسند شیخی نشیند و مردم را مرید گیرد و حال آنکہ بر قدم محمدی نباشد بر راہ تلبیس سلوک دارد قال فی المثنوی ؎ چون بسے ابلیس آدم روئے ہست + پس بہر دستی نباید داد دست + حرف درویشان بدزدو مرد دون + تا بخواند بر سلیمی آن فسون + زانکہ صیاد آورد بانگ صفیر + تا فریبد مرغ را آن دام گیر + کار مردان روشنی و گرمی است + کار دونان حیلہ و بے شرمی است و ایضاً در صحیح مسلم آوردہ است عن ابن سیرین قال ان ہذا العلم دین فانظروا عمن تاخذون دینکم این علم دین است پس نظر کنید از کہ میگیرید دین خود یعنی آن شخص کہ ازان تحصیل علم دین از عقائد و فقہ و تصوف میکنید بر قدم محمدی ہست یا نی اقتدا بکسے باید نمود و تابع کسے باید و شد و مرشد کسے را باید گرفت کہ قول و فعل و حال او بمعیار شرع پیمودہ باشد و الا نہ مثل او گمراہ خواہد شد و آنچہ در حدیث ابی ہریرہ آمدہ کہ گفت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الکلمۃ الحکمۃ ضالۃ الحکیم فحیث وجدہا فہو احق بہا رواہ الترمذی و ابن ماجۃ و قال الترمذی ہذا حدیث غریب و ابراہیم بن الفضل الراوی یضعف فی الحدیث کلمۃ حکمہ گم شدہ حکیم است پس ہر کجا کہ یافت پس او سزاوار و لائق است یعنے گاہی بکلمۃ حکمت نااہلی تکلم خواہد کرد و ہر گاہ آن از نااہلی بشنو و آنرا بگیرد و عمل نماید و برکات

قایل آن نظر نکنند از اینجا گفته اند فانظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال و رینجا متابعت قایل نمے آید بلکہ ہمان کلمہ حکمت کہ آن قایل راد از ان خبر تفوہ بہرہ دیگر نیست از ان اخذ نمودہ بران عمل میکنند و بسیاری از مشایخ ناقصین از مشایخ کاملین و یا از کتب ثقات کلمات را اخذ نمودہ بآن تکلم مینمایند و از حقیقت آن کلمہ و مورد آن ہیچ اطلاعے ندارند و بدان سبب ہم خود گمراہ شدہ اند و ہم دیگران را گمراہ ساختہ اند عصمنا اللہ تعالیٰ و من توسل بنا و من انتسب الینا بلطفہ و کرمہ بہ رائے فیض پر لئے علماء دیندار و مشائخ عالی مقدار روشن بودہ باشد انکہ بعض متصوفہ جہلہ اہل ثروب کہ راہ تجرید توحید اختیار نمودہ اند و باحکام شرعیہ مقید نیستند علم و علما را تحقیر مینمایند بلکہ علم را حجاب میدانند و مقبول پیر را مقبول حق میدانند و مردود پیر را مردود حق و رقص و سماع حلال میدانند و ایضاً زنا حلال میدانند بلکہ میگویند کہ در حالت زنا کردن حال ما زیادہ میشود و زنار بر میان بستن جائز میدانند و دیدن حق تعالے در دنیا جائز دارند ہذا طائفہ از شریعت حقہ منحرف اند و تسویلات نفس و شیطان گرفتار اند لایق درجہ مشیخت نیستند بر علماء دیندار کہ نگاہبانان دین محمدی اند و مشایخ کرام کہ زندہ کنندگان شریعت و طریقت و حقیقت اند این چنین مبتدعان را از طریق ضلالت منع نمایند و بدانانند کہ اہانت و تحقیر علم و علماء ہمچنین دشمنے علماء من حیث کونہم علماء و سبہم من ہذہ الحیثیۃ نزد ثقات علماء و مشایخ کفر است وزن او بہ وے حرام میگردد و صرح بذلک ابو المکارم فی شرح مختصر الوقایۃ و کذلک صاحب الاجناس فی مختلفات زفر و یعقوب و کذا فی البزازیۃ و کذا فی الحموی شرح الاشباہ والنظائر و سخن علما قبول ناکردن و علم ظاہر شریعت را حجاب دانستن و طریقت و حقیقت از شریعت جدا انگاشتن گمراہی است ہمہ از ہم جدا نیستند مثلاً لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ گفتن شریعت است و بتکلف نفی الہہ باطلہ نمودن و از ساحت سینہ غیر حق دور کردن و باور بر وحدت حق تعالے و بر رسالت محمد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم داشتن طریقت است و بے تکلف چون این معنے حاصل گردد و جمعیت حاصل شود حقیقت است و ایضاً عمل بر فتوی نمودن شریعت است و عمل بر فضل نمودن و تقوی از شبہات اختیار نمودن طریقت است و چون بے تکلف این عمل کردن حاصل گردد حقیقت است فرق شریعت و طریقت بظاہر و باطن است مثل ظاہر دست و باطن دست مجموع یکدست است فرق ظاہر و باطن است غیر از اختیار نمودن شریعت طریقت را اعتباری نیست کل طریقۃ ردتہا الشریعۃ فہی زندقۃ و آنچہ از بعضے منقول است کہ گفتہ است العلم حجاب اکبر و علم را حجاب اکبر گفتہ است مراد او از علم علم سالک است بر وجود خودش چہ فناء فناء کہ آنرا فناء اتم گویند و قتے حاصل گردد کہ سالک را بر فناء خودش شعورے نماند چہ شعور از جملہ صفات است و بقاء شعور مشعر است بر بقاء ذات سالک و بقاء ذات سالک مشعر است بر عدم فناء اتم و اکمل و این متصوفہ جہلہ علم سالک را کہ در وقت فناء خود دارد بر فناء خودش بر علم ظاہری شرعی حمل کردہ اند و از علم شرعی نفرت مینمایند قبحہم اللہ تعالیٰ ما اجہلہم و انی یوفکون امام مالک رحمہ اللہ تعالے میفرماید من تصوف و لم یتفقہ فقد تزندق و من تفقہ و لم یتصوف فقد تفسق و من جمع بینہما فقد تحقق کمال انسانی در دین بسہ چیز است علم کلام کہ علم عقاید است و فقہ و تصوف بی یکے از این سہ علوم نقصانست و برد و قبول ہر چیزے موقوف نیست

اگر شریعت کسے را قبول کرد او قبول است و اگر رد کرد او مردود است بلے اگر رد و قبول پیر شرعا بوده باشد رد و قبول پیر
عین رد و قبول شرع است چه مرشد حقیقی آنست که باعتقادیات و عملیات و حالات و وجدانیات شرعیه دعوت کند
والا فلا عبرة لدعوته فانه ضال مضل و سرود کردن و رقص نمودن حرام است ذکره فی التاتارخانیة و نفی کردن از
بلد و کسان را که بلهو و رقص دعوت کنند ابلغ است در صیانت و اشمل است در دیانت تا قطع فتنه از عامهٔ مومنان
صورت گیرد در ذخیره آورده است که رقص کردن گناه کبیره است و از بعض مشایخ که رقص سرزده است حرکت او در
حالت سماع مثل حرکت مرتعش بود و صاحب عوارف المعارف قدس سره که از اجلهٔ مشایخ کرام است فرموده است
که برقص و سماع مشایخ که اقتداء کرده میشود نمی زیبد چه آن مشابهت بلهو دارد و سوال کرده شد که آیا جائز است سماع
مرشائخ را یا نی گفتند اگر سماع سماع قرآن و موعظه باشد جائز است و مستحب و اگر سماع غنا باشد حرام است چه غنا و سماع
غنا حرام است اجماع کرده اند بران علماء اعلام و مبالغه نموده اند دران و کسان که از مشایخ صوفیه مباح داشته اند کسان
اند که از هواهائے نفسانی خلاص شده اند و بزیور تقوی محلی گردیده اند آنها محتاج اند مثل احتیاج مریض بدوا و برائے
اباحت سماع شرایط اند یکے ازان آنست که دران جمع امارد و بچهائے بے ریش نباشند دوم آنکه همه جماعهٔ صوفیه
باشند حتی القوال و هم ایشان فاسقے نباشد و نه اهل دنیا و نه زنی سیوم آنکه قوال صاحب طمع نباشد و اجرت بران
نطلبد و عارف باشد چهارم برائے طعامے و فتوحی جمع نشده باشند پنجم برنخیزند از مجلس مگر مغلوبین در حال ششم
برایشان وجد صادق باشد حاصل آنست چون درین زمانه این شرائط پیدا نمیشوند رخصت سماع نیست چه حضرت
جنید قدس سره توبه کرده بودند در زمانه خود کذا فی الحمادی و این عجب است که ایشان را بر سماع قرآن مجید لذت و حضور
و وجد حاصل نمیشود و بر قول بندگان خصوصا بر قول فسقه این امور مر ایشان را حاصل میشوند و آنکه میگویند که چون
دیدار الله تعالی در دنیا نه بنی در آخرت نه بنی خلاف عقاید جمیع سلف صالحین است در عقائد آورده است هو مرئی
للمؤمنین یوم القیامة در جواز رویت وی تعالی ببصر در بیداری دو قول است و استاذ ابو القاسم قشیری صاحب رساله
قشیریه قدس سره فرموده است که قول صحیح عدم جواز است و این سخن در جواز و امکان اوست ولیکن عدم وقوع و تحقق
آن مر غیر آنحضرت صلے الله علیه وسلم در شب معراج متفق علیه است و اجماع محدثین و فقها و متکلمین و مشائخ طریقت
بر آنست که اولیا را حاصل نیست و در تعرف که از کتب ثقه مشایخ است و در حق آن گفته اند لولا التعرف لما عرف التصوف
میگوید که هیچکس از مشائخ را نمیدانم که ادعاء آن کرده باشد و از هیچ یکے حکایت آن بصحت نرسیده مگر طائفهٔ مجاهیل که
ایشان را کسے نشناسد و مشائخ اتفاق دارند بر تضلیل مدعی آن و تکذیب وے و گفته اند که ادعاء آن علامت عدم معرفت
حق است هر که این دعوی کند بحقیقت خدائے تعالی را نشناخته باشد و شیخ علاء الدین قونوی در شرح تعرف میگوید
اگر کسے معتبرے نقل آن بصحت رسد تاویلش باید کرد و در تفسیر کواشی آورده که معتقد رویت الهی بچشم سر مر غیر آنحضرت
را صلے الله علیه وسلم غیر مسلم است و اردبیلی در کتاب الانوار در فقه شافعی میگوید که هر که گوید که من خدائے تعالی را عیانا در
دنیا مے بینم و مشافهة با وے کلام میگویم کافر گردد و در عقیده منظومه آورده است **شعر** و من قال فی الدنیا یراه بعینه

فذلک زندیق طغی وتمردا + وخالف کتب الله والرسل کلها + وزاغ عن شرع الشریف والعدا + وذلک ممن قال فیه الهنا + یری وجهه یوم القیمة اسودا + وبر عدم وقوع رویتہ اولیا حق تعالے را در دار دنیا دلالت دارد حدیث طبرانی که از ابی امامہ روایت کرده است گفت ابو امامہ کہ گفت رسول خدائے صلے اللہ علیہ وسلم لن تروا ربکم حتی تموتوا وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم وانکم لن تروا ربکم حتی تموتوا فیما اخرجه احمد فی مسندہ وابو داد فی سننہ عن عبادة بن الصامت عنہ صلے اللہ علیہ وسلم فیما قالہ صلے اللہ علیہ وسلم فی خروج الدجال وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم ولاترون ربکم حتی تموتوا فیما اخرج ابن ماجة فی سننہ والحاکم فی مسندہ والضیاء المقدسی عن ابی امامة عنہ صلے اللہ علیہ وسلم فی حدیث فی خروج الدجال ونزول عیسی بن مریم علیہ السلام وبعض مشاہدہ قلبی جائز داشتہ اند ومشاہدہ قلبی گاہے بحدے میرسد کہ مشاہداو را رویت بصری میدانند ودر مواہب لدنیہ در مقصد خامس آورده است کہ خدایتعالی مے آفریند در قلب مثل رویت بچشم واین بعید نیست نظر بر قدرت کاملہ او تعالے ومحققین صوفیہ گفتہ اند چنانچہ رویت بصری مر غیر آن حضرت را صلے اللہ علیہ وسلم جائز نیست رویت قلبی ایضا جائز نیست وصاحب تعرف بہمین رفتہ است وابن العربی قدس سرہ بہمین قائلیست وحضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ ہمین را اختیار نموده است وہو الذی نتدین بہ ومشاہدہ صوفیہ در آثار ذات وصفات است ورویت او تعالے در خواب مختلف فیہ است امام غزالی رحمہم اللہ تعالی جائز داشتہ است باین معنے کہ گوید رائے کہ دیدم خدایتعالی را در خواب نہ باین معنے کہ دیدم صورت ذات خدایتعالی را چنانکہ میگویند دیدم رسول خدائے را صلے اللہ علیہ وسلم نہ باین معنے کہ دیدم من ذات او را یا روح او را یا شخص او را یا جسد او را بلک بمعنے آنکہ دیدم مثال او را فافہم وانکہ میگویند کہ تا کافر نشوی مسلمان نشوی وبعضے میگویند کہ زنار در گردن مے اندازیم وکافر میشویم خدائے تعالی ما یا زا مے بخشد این سخنہا ومثل آن ہمہ خرافات وشطحیات صوفیہ است آن را در عرف شرع اعتبارے نیست ودر شرع باین کلمات ماخوذ است والرضاء بالکفر کفر ودر فقہ مسئلہ مقرر است ودر حموی شرح اشباہ آورده است لو تزنر بزنار الیہود والنصاری اے بقصد الاستخفاف بالاسلام یکفر وآنکہ از بعض مشائخ منقول است کہ گفتہ شعر کفرت بدین اللہ والکفر واجب + لدی وعند المسلمین قبیح + مراد ازان کفر کفر طریقت داشتہ است کہ عبارت است از پوشیدن وجود ماسوئے اللہ بتجلی وجود حق تعالے بحدے کہ در نظر شہود او جز حق تعالی نماند وشک نیست کہ چون غیر حق تعالی بتجلی حق تعالے در نظر سالک پوشیدہ شد در نظر او غیر حق تعالی نمے ماند ومتوجہ الیہ او غیر از حق تعالے نمی باشد درین حالت او را باسلام حقیقی مشرف مے سازند پس کفر باین معنے موصل بحقیقت اسلام باشد بخلاف کفر شرعی کہ پوشیدن حق است بباطل آن اقبح قبائح است وتکلم باین کفر طریقت حالت سکر میخواہد تا صوفیہ او را بہیان مراد معذور دارند ودر عرف شرع بآن ماخوذ است چہ احکام شرعیہ دائر بر ظاہر اند ولہذا گفتہ اند کہ قاتلان حلاج ماجور بودند وحلاج شہید ماجور بودن علماء نظر بر ظاہر شرع بوده وشہید بودن حلاج نظر بر غلبہ حال او کہ معذور بود وعین القضاة ہمدانی در تمہیدات خود آورده است در کفر سر عظیم است ودر زنار رموزہا دقیقہ است ہر کہ بشناسد حقایق آنرا او بداند دقائق آنرا

وبداند دقایق آنرا آن مؤمن است حقیقی در گلشن راز زنار را بعقد خدمت بیان فرموده و در نفحات آورده است
که عبدالرحمان خراسانی گوید شخصے برسید در سرائے شبلی آمد و در بزد شبلی فرا در آمد سر برهنه و پا برهنه گفت کرا میخواهی
گفت ترا نشنیدهٔ مات کافرا فلا رحمہ اللہ شیخ الاسلام گفت که نفس خود را گفت انتهی یعنے اراده دارد بکافر نفس خود را بعضے
مشایخ گفته اند که نزد ما این کلام را دو وجه است اول آنکه و بید شبلی آنکه سوال کرده میشود و پرسیده مے شود و
زیارت کرده میشود و گمان خیر در روے کرده میشود پس غالب شد بروئے ذل عبودیت و رویت شر ذاتی و عدم
اصلی و ظلمت محضه که دران شوب نور نیست و حقیقت کفر همان عدم و ظلمت است پس گفت آنچه گفت بغلبه لسان
حال واین واین از قبیل آنست که نقل کرده است امام در احیاء العلوم که آمد زائری بداؤد طائی پس داؤد طائی گفت
چه مے خواهی گفت زیارت تو گفت نعم ما فعلت انت اما هر چه من ام پس میگویم نفس خود را زیارت میکنند ترا
مردم پس تو زاهدی والله که زاهد نیستی یا عابدی والله که عابد نیستی یا صالحی والله که صالح نیستی مگر در ایام شباب فاسقے
بودی پس چون کلان سال شدی گشتی شیخے ریاکار والله که ریا اقبح است از فسق پس حال شبلی و داود طائی درین دو
واقعه واحد است که بظهور عشق برایشان بصفت جلال و غیرت سرزده مگر آنکه داؤد تکلم باداب علم کرده و شبلی مغلوب بقهر
معرفت بود پس تکلم کرد بلسان حال عشق و حافظ اداب معرفت ازینجا میگوید ؎ یک قصه بیش نیست غم عشق
وین عجب + کز هر زبان که میشنوی نامکرر است + و دیگر فرموده است ؎ ما را به نیاز آرد و داد را بسر ناز + هر موج
برنگ دگر است آب عنب را + و وجه دویم آنکه هر گاه که دید که او را زیارت میکنند عشق بر روے غیرت خورد که او
طلب کرده میشود بدون حق تعالیٰ پس درین حالت دید نفس خود را صنمی که پرستیده میشود بدون حق و ذو عونی
که دعوی الوهیت میکند پس تکلم کرد شبلی بصفت جلال عشق و غیرت او و مسمی کرد نفس خود را از جهت صفت این
وارد شریف کافر و ملعون و بر هر تاویل نسبت موت کرد بنفس خود برائے اشارتے ببودن از محجوب بحجاب وجود موهوم
و دیدن آن رنگے از رنگهاے دار و مذکور انتهی و نزد این فقیر این کلام را وجهی است دیگر و آن آنست که چون
شبلی اداء امانت باهل امانت نموده و عین و اثر او فانی شده بموت حقیقی متحقق گردیده بود و وجود او بتجلاء وجود
حق تعالیٰ پوشیده شده بود و کفر طریقت که عبارت از پوشیدن ماسوئے الله است بظهور تجلاء وجود حق تعالیٰ
صورت گرفته بود گفت اما سمعت انه مات کافرا یعنے نشنیدهٔ که او مرده است کافر و چون خواهش عود نداشت - و
باستغراق در توحید وقتش خوش بود گفت فلا رحمہ الله تعالیٰ یعنے رحمت نکند او را خدا تعالیٰ باعطاء وجود موهوب
و همچنان بر حالت فقدان باشد تا در نظر شهود او وجود و توابع او مضمحل باشند و قول او قدس سره انه مات کافرا
مؤید همین معنے است و درین تنبیه است مر زائر را که شخصے که عین و اثر او فانی و مضمحل باشد چون زیارت کند
نسبت خیر باو چگونه نمائید که چون ذات او فانی گردیده باشد صفات بر چه قیام دارند والله تعالیٰ اعلم بحقیقة
الحال و منقول است که بعض مشایخ در حالت سکر زنار بسته اند نه آنکه در حالت صحو این امر قبیح شرعی اختیار
نموده حاشا لله سبحانه و بعضے بمعنی دیگر بسته اند می آرند که ابو یزید بسطامی قدس سره چون محتضر شد زنار بمیان

بست پس گفت اگر گفتم روزے سبحانی ما اعظم شانی پس من امروز کافر مجوسی ام قطع میکنم زنار خود را و میگویم اشهد ان لا اله الا الله
و اشهد ان محمدا رسول الله و این قضیه را حمل کرده اند بعض محققان اکابر بر دیدن قصور نفس و او اراده کرده است
توافق ظاهر و باطن خود از جهت اظهار شرک خفی و اقرار بآن از کمال مقام صدق انتهی و این حالت را ایضا دو وجه
توان گفت وجه اول آنکه او رضی الله تعالیٰ عنه دید وجود موہوم ممزوج را بصبغ رسوم درین حالت شریف کفر و
حجاب اکبر که ما فوق آن حجاب دیگر نباشد و نیک گفته است قائلی که گفته است ؎ اذا قلت ما اذنبت قالت مجیبة
وجودک ذنب لا یقاس به ذنب * و چون وقت آدان زوال این رسوم وجودیه است که آن نزد عارف کفر و
حجابست و زنار صورت کفر وجود موہوم است بست آن زنار را پس قطع کرد آنرا و در وقت قطع عرق آن وجود
موہوم که آن وقت انتباه است که در حدیث نبی کریم علیه الصلوة و السلام یا در قول حضرت علی کرم الله وجهه
و اکرم مثواه بآن اشارت رفته است الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا در دل او اختیار کردن غیر حق تعالیٰ نبود
پس از روے صدق قیام برین فعل نمود و اظهار این حال کرد چنانچه گمان داشت وجه دوم آنکه طغیانی کرد
عشق از وے درین وقت پس سختی کرد و غلیان نمود پس طلب کرد از حق تعالیٰ قطع زنار چه این طور وجدان
اوست و مظنهٔ قرب او و این اول مقام است از مقاماتِ سلوک شرعی در حق محجوب بحجاب کفر پس اراده کرد
شیخ اینکه داخل شود بر حق تعالیٰ ازین باب پس گفت الٰهی ان قلت یوما الحی یعنے ان طلبتک فی مقامات القرب
والتوحید فان الیوم اطلبک فی توبة الکافرین فانک لا تعرف این تو جدای پروردگار من اگر روزی طلب
کردم ترا در مقامات قرب و توحید پس تحقیق امروز طلب میکنم ترا در توبه کافران بدرستی که تو معلوم کرده نمیشوی که کجا
یافته میشوی و بستن زنار از شیخ شبلی قدس سره ایضا نقل شده چنانچه حضرت شیخ عطار در منطق طیر آورده
؎ وقت مردن بود شبلی بے قرار * چشم پوشیده دلے پر انتظار * در میان زنار حیرت بسته بود * بر سر خاکسترے
بنشسته بود * گه براندی اشک بر خاکستر او * گاه خاکستر فشاندی بر سر او * سائلے گفتش چنین وقتے که هست * دیده
کس را که او زنار بست * گفت میسوزم چه سازم چون کنم * چون ز غیرت می گدازم چون کنم * جان من از هر دو عالم چشم دوخت *
این زمان از غیرت ابلیس سوخت * چون خطاب لعنتی او را است بس * زین اضافت آمد افسوسم بکس * و این از
جهت شدت غیرت بود شیخ بایزید بسطامی قدس سره طلب حق تعالیٰ نمود بقطع زنار و شبلی بشد زنار و ظاهر کلام
شیخ عطار در انست که آن زلت شرعی است و این زلت اگرچه شرعی است اما منشاء آن محبت حقیقی بوده ست انتهی
و این همه نیرنجات محبت و عشق اند که بسیاری کسان را در راه ضلالت انداخته است و ازینجا گفته اند که انشعاب
فرق بهفتاد و دو فرقه همه از فنون و جنون عشق است بلکه تصریح نموده اند باینکه رئیس هر فرقه گمراه نشده است
مگر از تصوف بعد از فتح شدن بروئے نیرنجات عالم معانی پس ازین سخنان و صاحبان این چنین درین دوران
احتراز باید نمود تا در ورطهٔ ہلاکت نیفتد و ضال و مضل نگردد و آنچه از مشائخ صادر شده است چنانکه گذشت فافهم و تا که
بر اصطلاحات و حالات این طائفه بطول صحبت واقف نشده باشد در کلمات ایشان تصرف ننمایند تا در ورطهٔ ہلاکت

نیفتد خوش گفته اند ؎ چون ندیدی دمے سلیمان را + تو چه دانی زبان مرغان را + وآنکه در تصور صفات ذات را
حاضر در زمان ومکان میدانند وبصورت شئ تصور میکنند کفر است تصور وفکر کردن در ذات جائز نیست وہمچنین
در صفات در حدیث وارد است تفکروا فی آلاء اللہ ولا تفکروا فی ذات اللہ امر بتفکر در آلا کہ آثار ذات وصفات
اند کہ آن مصنوعات اند از برائے حصول معرفت وجود حق تعالے وصفات کاملہ او است واز جہت اطلاع یافتن
بر استحقاق عبودیت تا محکم شود بندہ در مقام عبودیت وبندہ خاص حق تعالے گردد واین تفکر از باب سعادت
دینیہ ودنیویہ است ونہی از تفکر در ذات از برائے آنست کہ این تفکر ضایع است چہ راہ وصول بذات پاک
نیست ما للتراب ورب الارباب نعم ما قال حافظ اداب المعرفۃ ؎ عنقا شکار کس نشود دام باز چین + کآنجا ہمیشہ
باد بدست است دام را ۔ وایضا فرمودہ ؎ برو این دام بر مرغ دگر نہ + کہ عنقا را بلند است آشیانہ + وقال
الحسین البحتری فی گلشن راز ؎ در آلا فکر کردن شرط راہ است + ولی در ذات حق محض گناہ است + وچنانکہ
در ذات حق تعالے تفکر نباید کرد در صفات او تعالے ایضا التصور وتفکر را راہ نباید داد کہ صفات او ایضا در اد
ادراک اند وحق تعالی قبل از وجود زمان ومکان موجود بود کان اللہ ولم یکن معہ شئ والآن کما کان خدائے تعالے
موجود بود ونبود با او ہیچ شئے موجود الحال چون زمان ومکان موجود است ایضا با وجود زمان ومکان موجود
است زمان نزد حکماء عبارتست از مقدار حرکت فلک اطلس ونزد متکلمین عبارت است از متجدد معلوم کہ
مقدر کردہ شود بآن متجدد آخر موہوم چنانکہ گوید می آیم پیش تو نزد طلوع شمس طلوع الشمس معلوم متجدد است وآمدن
او موہوم پس چون مقارن شد آن موہوم بآن معلوم زایل شد ایہام ومکان نیز در رنگ زمان موجود است وہر دو
حادث اند در ازل الازال کہ حق تعالے موجود بود زمان ومکان موجود نبودہ است بعد ان لم یکن موجود آمدہ اند پس
حق تعالے چنانکہ قبل از وجود آنہا موجود بود با وجود موجود شدن آنہا ایضا موجود است پس با زمان ومکان موجود
است نہ آنکہ در زمان مکان است وہر چہ در زمان ومکان باشد او حادث است وعاجز بشکل جمیع اشیاء زمانیہ
ومکانیہ واو تعالے صورت ندارد تا مثل شئے از اشیاء باشد وتجلیات ذات وصفات او تعالے در مرایائے
اکوان ظاہر شدہ اند ہر کجا کہ ہستی است پرتو ہستی او است وہر جا کہ صفات کاملہ ظاہر اند پرتو صفات کاملہ او ست
او را تعالے حد وشکل نیست وتجلاء ذات وصفات او در مرایاء اکوان بحسب قابلیت آئینہ بصورت وحد وشکل
ظاہر شدہ اند جاہلے باشد کہ آثار ذات وصفات را کہ در مرایا ظاہر شدہ اند بحد وشکل مرات نمودار شدہ اند دیدہ
برائے ذات صورت ثابت کند وبظہور ذات وصفات در مکان قایل شود محققین صوفیہ با علماء در عقاید
متفق اند ومیگویند ہو تعالے لا یتمکن فی مکان ولا یجری علیہ زمان ولا یشبہہ شئ ولیس فی جہۃ ولا حد لہ ولا عدد لہ
ولا ظہیر لہ ولا معین ولا یتحد بغیرہ ولا یحل فیہ وبا وجود آن این معانی را بکشف صحیح دریافتہ اند ومقصود از سلوک طریقہ
تحصیل از دیاد یقین در معتقدات شرعیہ تا از تنگناء استدلال بر آمدہ بفضاء واسع کشف وشہود آیند واز اجمال
بتفصیل گرایند مثلا وجود واجب الوجود تعالے ووحدت او سبحانہ وتعالے اول بطریق استدلال یا بتقلید معلوم

www.maktabah.org

گردیده بود و باندازه آن یقین بهم رسیده بود چون سلوک طریقه صوفیه علیه دست دهد آن استدلال و تقلید بکشف و شهود مبدل میگردد و یقین اکمل حاصل میشود و علی هذا القیاس سائر الاعتقادیات و ایضا مقصود تحصیل تیسیر است در احکام شرعیه و ازاله عسر که از امارگی نفس میخیزد و یقین این خادم الفقراء آنست که طریقه صوفیه فی الحقیقة خادم علوم شرعیه است نه امرے مباین از شریعت و آنکه میگویند که عارف را چون یقین حاصل شد عبادة از وے ساقط گردد و مار ابصلوة و صیام چه کار است ما دایم در صلوتیم این قول ایشان موجب ضلالت و گمراهی و کفر است تصریح کرده است در شرح عقاید نسفی وغیره من کتب الفقه بتحقیق معلوم گردیده است که حضرات انبیا علیهم الصلوة والسلام افضل خلائق اند از روی درجه و مقام هیچ احدے را از امم درجه ایشان حاصل نیست انتهاء درجه کاملین از امم ابتداء درجه انبیاء کرام است سر افضل اولیاء امت زیر قدم انبیا است باوجود علو درجهٔ ایشان عبادات و اوامر و نواهی از ایشان ساقط نشده اند و همچنین از اولیاء کرام واحدے بمقامے نرسیده که ساقط شده باشد از وے امر و نهی پس بنده مادام که عاقل و بالغ باشد نمے رسد بمقامے که ساقط شود از وے امر و نهی و بعض اهل اباحت باین رفته اند که بنده چون برسد بغایت محبت و دل او از صداء غفلت صفا یابد و اختیار نماید ایمان را بر کفر ساقط میشود از وے امر و نهی و داخل نمیگرداند الله تعالے او را در دوزخ بارتکاب کبائر و بعض از ایشان باین رفته اند که ساقط میشود از ایشان عبادات ظاهره و میگردد عبادت او تفکر و تحسین اخلاق باطنه و این کفر و زندقه و ضلالت و جهالت است امام حجة الاسلام گفته که قتل او بهتر است از قتل صد کافر و در قرآن کریم وارد شده است واعبد ربک حتی یاتیک الیقین عبادت کن پروردگار خود را تا که بیاید ترا موت یعنی مدام تا قید تا قید حیات در بندگی باش و اجماع دارند مفسران بر آنکه مراد از یقین موت است و شیخ عبد الرزاق کاشئی که از مشائخ ثقه است و تاویلات او را اکمل اولیاء کرام قبول داشته اند و تاویلات او را مختار نموده اند او نیز مراد از یقین موت داشته است در تاویلات آورده است واعبد ربک بالتسبیح والتحمید والسجود المذکور ای سجود الفناء فی ذاته حتی یاتیک الیقین فتنتهی عبادتک بانتفاء وجودک فیکون هو العابد والمعبود جمیعا لا غیر انتهی یعنے یاتیک الموت التی هی نسیان ماسوئے والفناء فی الله ولا یبقی فی نظر شهودک ظاهرا و باطنا الا الله سبحانه فتنتهی عبادتک بانتفاء وجودک وانیتک لان الفانی لا ینسب الیه شئ من الافعال فیکون هو العابد والمعبود فی شهودک والعبادات تصدر عن السالک فی هذه الحالة علی حسب العادة ویکون مقیدا کذلک کذلک بالاحکام الشرعیة و عدم فواتها فی حالة السکر والمحویة علامة صحة الحال و علیه المحققون من المشائخ الکرام هذا و اما آنکه از بعض صوفیه منقول است که چون سالک بمقام معرفت برسد ساقط میشود از وے تکلیف عبادت توجیه آن نزد محققین صوفیه آنست که تکلیف ماخوذ از کلفت است بمعنے مشقت و عارف عبادت میکند پروردگار خود را بلا کلفت و مشقت بلکه لذت میگیرد بعبادات و شرح صدر او بطاعات حاصل میشود و زیادة میشود شوق و نشاط او بزیادت عبادت و طاعت و طول قیام و قراءت و نحو ذلک از جهت علم بر آنکه اینهمه ابواب سعادت اند

وازینجا بعض مشائخ فرموده اند دنیا افضل است از آخرت زیرانکه دنیا دار خدمتست و آخرت دار نعمت و مقام خدمت بهتر است از منزلت نعمت واز حضرت علی کرم الله وجهه واکرم مثواه مے آرند که فرموده است اگر من مخیر گردانیده شوم در اختیار نمودن مسجد وجنت هر آئینه اختیار نمایم مسجد را زیرانکه مسجد حق خدا یتعالیٰ است وجنت حق نفس است وازینجا بعض اولیا طول بقا در دنیا بر دنیا اختیار نموده اند با وجود که بقا در آخرت است فافهم والکار از نماز و روزه کفر است وهمچنین ترک عبادت استخفا فاکفر است صرح بذلک فی کتب الفقه نماز و روزه را که موجب قرب حضرت حق تعالےٰ اند چون سالک ترک نماید و فرایض را ضایع کند پس وصول او بحق تعالیٰ از کدام راه خواهد شد در حدیث قدسی وارد شده است وما تقرب الی عبدی بشئ احب الی مما افترضت علیه ولایزال عبدی یتقرب الی بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه وبصره الحدیث وحضرت رسول اکرم صلے الله علیه وسلم درحق نماز میفرمودند قرة عینی فی الصلوة یعنے روشنائی چشم من در حالہ نماز است وانکه حضرت سر الله الاعظم علیه الصلوة والسلام فرموده اند لی مع الله وقت لایسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل یعنے مرا با خدا یتعالیٰ در کمال حضور وقتیست که گنجاے ندارد با ما دران وقت ملک مقرب ومراد ازان جبرئیل است ونه نبی مرسل ومراد ازان نفس مبارک او است صلے الله علیه وسلم بعض کمل اولیاء بر وقت نماز حمل نموده اند وقت نماز اراده داشته اند وشک نیست که در نماز بحدے حضور حاصل میشود که شعور بر نفس خود نمیماند وعبادت بطریق عادت بر وجود جاری میشود آیات قرآنیه که در شان قیام نماز وارد اند ونص اند دران باب محمول بر ظاهر اند النصوص تحمل علے ظواهرها ومع ذلک دران اشارات لطیفه اند که مشائخ کرام با وجود عمل بر ظاهر آن باشارات نیز عمل مینمایند چنانچه در نماز ظاهری توجهی والتفاتی بغیر نمیانند ظاهر او در نماز قلب که عبارت از فناء اوست در حق تعالے بحیثیتے باید که استعمال جوارح دل را ازان حالت مشغول نکند و باز نگرداند و چون باین صفت فناء قلبی حاصل گردد بحقیقت صلوة قلبی رسیده باشد و در صوم حق تعالے فرموده است یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم وپیغمبر خدائے تعالیٰ صلے الله علیه وسلم از جبرئیل وجبرئیل از حضرت حق تعالے خبر داد الصوم لی وانا اجزی به وگفته اند که دخول بهشت خلائق را برحمت بود ودرجات بعبادت وخلود بجزا ے روزه از انکه حق تعالیٰ فرموده انا اجزی به وحضرت جنید رحمة الله تعالےٰ علیه گفته که الصوم نصف الطریقة۔ فقیر گوید حقیقت روزه امساک است وکل طریقت درین مضمر است در روزه داشتن وامساک نمودن شارع بمقامات عالیه اشارت فرموده ودلالت نموده است تا از صورت بمعنے راه برند واز راه قیام بصورت بر معنے قیام نمایند صوم اهل شرع عبارتست از نگهداشتن شکم وفرج از قضاء شهوت تقربا الی الله بامتثال امر او تعالے بآن صوم در ایام رمضان واوقات نذر ومانند آن از روزه واجب وغیر آن وصوم اهل طریقت مع ذلک نگهداشتن شکم وفرج است بلکه جمیع جوارح از سمع وبصر وزبان ودست وپائے از تصرف در گناهے از گناهان وصوم اهل حقیقت مع ذلک نگهداشتن دل است از همم دنیه وافکار دنیویه وصوم اهل حق که خلاصه خاصة الخاصه اند

امساک سراست از جمیع ماسوئے اللہ واز ینجا دانسته باشی که جاہلے باشد که ظاهر فرایض راکه بانیان آن ماموراست وموجب ترقی درجات اند ترک دہد ومیل باشارات آن کند وبرآن اخذ نماید نمیدانند که طریقت جز امتثال شریعت حاصل نمیگردد وبے تقید باحکام شرعیه اگر حالتے حاصل گردد آن از جمله استدراج است وطریقه برہمنان است که طایفه بنی اسرائیلیه اند خوش گفته **شعر** شریعت رامقدم دار اکنون ✦ طریقت از شریعت نیست بیرون ✦ کسے کو در شریعت راسخ آید ✦ طریقت راه بروے خود کشاید ✦ وما در فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه اسرار نماز وروزه بوجه احسن بیان نموده ایم اگر بدست آید مطالعه آن غنیمت است وآنکه میگویند که ذکر ما وقتے جاری مے شود که برزنکه اجنبیه محسنه عاشق شویم وباو در یکجا مست خواب بخسپیم ودرآن وقت که باو دخول میکنیم پیر ما دران وقت برما توجه میکند پس ذکر ما جاری میشود در شرح عقاید نسفی آورده که استحلال المعصیة کفر والاستهانة بها کفر حلال دانستن معصیت کفر است وسبک دانستن معصیت کفر است وهمچنین آورده است در کتب فقه هرگاه بحلال دانستن زنا کافر گردد اگر آن فعل شنیع از کسے بوجود آید آن را موجب ترقی باطنی خود داند آنجاهل ازان کافر در بدترین درجه کفر باشد عصمنا الله سبحانه ومن توسل بنا ومن انتسب الینا بحرمت حبیبه محمد علیه افضل الصلوة واکمل التحیات وآنکه بعض جهال قول بعض مشایخ راکه گفته است المجاز قنطرة الحقیقة بر محبت زنان اجنبیات وامارد فرود آورده وآنرا در طریق فسق وفجور غود تمسک گرفته اند از راه راست بر طرف افتاده اند معنے المجاز قنطرة الحقیقة آنست که از اثر وصول بموثر است واز ظل باصل تا دایره ظلال تمام وکمال پیموده بدایرهٔ اصل واصل گردد یعنے از آثار اسماء وصفات باسماء وصفات برسد واز اسما وصفات بذات نه آنکه برزنان اجنبیه عاشق شود وازان محبت الٰهی حاصل میشود نعوذ بالله من ذلک هرچند گوید که در روے مشاهده حسن وجمال الٰهی میکنم چه اگر این کس در قول خود صادق بودے در ستگی ودرختے تجلاء حق تعالے دیده راه بحق تعالے بردے چه در همه چیز تجلاء او در نظر مے آید وفی انفسکم افلا تبصرون واینکه از دیدن چیزهائے دیگر راه بحق تعالے نمے برد وبدیدن زنان محسنه اجنبیه وبچهائے خوب صورت وبعاشق شدن برآنها راه بحق تعالے مے برد مکذب اوست چه او را اگر راه وصول از اثر بموثر از راه صدق ودرویش بودی از دیدن هرچیز راه بحق تعالی بروے دلت علے وحدانیته آیاته وشهدت بربوبیته مصنوعاته **بیت** حسن مے ریزد زهر خار وخس این بوستان ✦ نعرهاے بلبلان برگل زنا دانستگی است ✦ اگر گفته شود که امام ابو القاسم القشیری در رساله قشیریه خود آورده است که ایا ولی معصوم است گفته شود که وجوبا چنانچه انبیا معصوم اند او معصوم نیست اما او محفوظ است حتی که مصر بر گناهان نیست واگر ازوے افات وذلات بوجود آمد آن امتناع نمے آرد در وصف ولایت او حضرت جنید بغدادی راقدس سره گفته شد که ایا ولی زنا میکند پس ساعتے در از سر فرود انداخت پس برداشت سر مبارک خود وگفت وکان امر الله قدرا مقدورا انتهی وبهمین رفته است شیخ علے قاری در شرح مشکوة وشرح فقه اکبر آورده است وهمچنین گفته است شیخ عبد الحق دهلوی در شرح مشکوة وغیره از کتب خود فرض بیان ذکر کرده است پس چون صدور زنا از ولے در ولایت او نقصان نمے آرد در حق سالک چرا نقصان داشته

باشد جواب امام قشیری و حضرت شیخ قدس سره که فرموده اند نظر بر عدم عصمت اولیا و نظر بر قلم تقدیر اگر رفته باشد فرموده اند که نظر بران جائز است که واقع گردد در حدیث صحیح وارد گشته جف القلم بما انت لاق و هم در حدیث آمده است ما من شئ یصیبک یخطئک وما اخطاک لم یکن لیصیبک سخن در جواز وقوع است نه ایقاع قصدا چه اولیاء کرام انهماک در مباحات جائز ندارند تا بمحرمات چه رسد تا تقوی اختیار نکنند و تورع صفت لازمه ایشان نگردد و راه بسر منزل مقصود نمے برند لقوله تعالیٰ ان اولیاءه الا المتقون استقامت و عدالت صفت لازمه ایشان است اگر از مستقیمی و عادے که بحلیه تقوی محلے باشد کبیره سرزند طبیعت او بعد الوقوع بر همان تقوی او ثابت باشد که بیش ازان بود او را از صفت ولایت خارج نمے کند و او را حق تعالیٰ توفیق توبه داده باشد و بجد و جهد ازان توبه کرده باشد حاصل آنکه هر که از امت مرحومه تخصیص او بولایت ثابت شده باشد عصمت او واجب نیست بلی او را حق تعالیٰ در حفظ حمایت خود مے دارد و اگر شخصے که آثار کرامت و ولایت او ظاهر شده باشند وازوے مخالفت شریعت پیغمبر خدائے جلشانه سر زند در قول و فعل او که مخالف شریعتها محمد علی صاحبها الصلوة والتسلیمات بوده باشند اقتدا کرده نشود و هر که مصر باشد بر مخالف صریح ظاهر شرعی اعتقادا و عملا لائق مشیخت نیست خصوصا چون آن اعتقاد و عمل مخالف خود را در دین رتبه داند اگر این شخص مخالف احادیث مشهوره راهی اختیار نموده است او را مبتدع گفته شود و اگر مخالف احادیث متواتره مے رود حکم کفر بران کرده شود و اگر انکار خبر واحد مے کند فاسق گفته شود و اگر نعوذ بالله منها از روے اهانت و استخفاف انکار مے کند بهر وجه که باشد کافر گردد اگر گفته شود در حدیث آمده است که رسول خدائے صلے الله علیه وسلم فرموده اند اذا احب الله عبدا لم یضره ذنب پس ولی را اگرچه قصدا مرتکب گردد نقصان نداشته باشد جواب گوئیم معنے حدیث آنست که حق تعالیٰ او را از گناه محفوظ دارد پس ضرر گناه باو نرسد یا بعد از ارتکاب گناه او را توفیق توبه و هد و تائب از گناه که بصدق دل باشد مثل بے گناه هست و مفهوم مخالف ازان حدیث آنست که اذا ابغض الله تعالیٰ عبدا فلا تنفعه طاعة حیث لا یصدر عنه عبادة صالحة دینیة صادقة ولذا قیل من لم یکن للوصل اهلا فجمیع طاعاته ذنوب باید دانست بعض مشایخ کرام گفته اند هر که خداے تعالیٰ را بشناسد ضرر نمے رساند او را گناه مراد ازان آن گناه است که قبل المعرفة مرتکب آن شده است لان الاسلام یجب ما کان قبله و حقیقت اسلام معرفت حق تعالیٰ است بطریق صوفیه که حاصل مے شود بعد از فنا و بقا و فانی را نیست میگردانند حصول این معرفت گناهان را که قبل ازان حاصل کرده بود و مراد ازین ذنب غیر مظالم باشد چون حقیقت شئے را مزیت است که نیست آن مر مطلق او را و اگر مراد از ذنب مظالم که حقوق عباد اند و غیر مظالم که حقوق تعالیٰ اند گرفته شوند هم از کرم او تعالیٰ بعید نیست چه او تعالیٰ مالک علی الاطلاق است و دلها بندگان در دست او اند بهر نحو آنصاحب حق را رضامند سازد و گناه آن بنده را عفو کند پس

ذلک علی الله بعزیز و ممکن است که مراد داشته شود بگناهان آن گناهان که حاصل کرده شوند بعد المعرفة پس مراد داشته
شود باین گناهان صغائر نه کبائر زیرا که اولیا محفوظ اند از ان و عدم ضرر آن بعدم اصرار است بدان گناهان و تدارک
آن بلا فصل بتوبه و استغفار در جایز است که معنا او آن باشد که گناه از وے صادر نمے گردد چه عدم صدور گناه ملزوم
است برائے عدم ضرر او پس درینجا ذکر کرد لازم را و اراده کرد ملزوم را و آنچه توهم میکنند آن ملاحده ازین عبارت
که مساغ دارد که عارف مرتکب آن گردد از جهت عدم ضرر آن پس آن باطل است قطعا و زندقه است صریح
و اینطایفه که این اعتقاد دارند گروه شیاطین اند فاولیک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان هم الخاسرون
و ایضا باید دانست انکه شیخ محی الدین ابن العربی رحمه الله تعالے در فتوحات خود آورده است که عاصیان
خواص مثل عاصیان عوام نیستند تا واقع شوند در معاصی بحکم شهوت طبیعت و این است جز این نیست
معاصی خواص بسبب خطا در تاویل صورت میگیرند و ایضاح آن آنست چون حضرت حق تعالی اراده
واقع کردن مخالف شرع از عارف بالله تعالے داشته باشد مزین مے سازد بر وے وقوع در ان
عمل بتاویل چه معرفت عارف منع مے سازد او را از واقع شدن در مخالف شرع بغیر تاویل که ظاهر شود او را
در ان وجه حق زیرا که عارف واقع نمے شود در انتهاک حرمت ابدا و چون واقع شود عارف در ان مقدر
ازلی بتزیین در تاویل پس ظاهر میگرداند حق تعالے مر او را فساد تاویل که او را در ان فعل انداخته چنانکه واقع
شد مر حضرت آدم را علے نبینا و علیه الصلوٰة والسّلام زیرا که حضرت آدم علیه السلام بتاویل عصیان ورزید
پس چون حق تعالی بر وے فساد تاویل او ظاهر ساز د حکم کند عارف بر نفس خود بعصیان چنانچه حکم کرد بر وے
بآن عصیان چنانکه حکم کرد بر وے بآن عصیان لسان شریعت و بودن آن عارف قبل الوقوع
غیر عاصی از جهة شبهه تاویل مثل مجتهد است در زمان فتوائے خود که امر میکند از جهت اعتقاد
که ایں حکم کرده ام و فتوا داده ام عین حکم مشروع است در مسئله او موصوف بخطا نیست پس در ثانی الحال
چون ظاهر شود او را دلیل که من در اجتهاد خطا شده ام و بصواب نرسیده ام حکم میکند بر وئے لسان
ظاهر شرع باینکه او خطا شده در زمان ظهور دلیل نه قبل از ان پس معلوم گردید اینکه ممکن نیست مر بنده را که عصیان پروردگار
خود کند بنا بر کشف غیر از تاویل یا تزیین یا غفلت یا نسیان تا ابد و گفت رحمه الله تعالے اما قول ابی یزید قدس سره
هرگاه سوال کرده شد از وے رحمه الله تعالی ایا عصیان میکند عارف که صاحب کشف باشد پس گفت نعم و کان امر الله
قدرا مقدورا پس این منافی آنچه گفته آمدیم نیست زیرا که از ادب عارفان با پروردگار تعالی آنست که حکم نکنند بر خود بتقدیس
گویا هست اگر حق تعالے مقدر کرده باشد بر ایشان در سابق علم قدیم خود بشئے پس ناچار نیست از وقوع آن پس ناچار نیست
مر عارف را از حجاب که او نا او تاویل است یا تزیین انتهی اللهم ارنا حقایق الاشیاء کما هی و جنبنا عن الاشتغال بالملاهی
اللهم فوضنا امورنا الیک و اتخذ ناک وکیلا و صلے الله علی خیر خلقه محمد و علی آله و اصحابه اجمعین ۵ فقط

تمت بالخیر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مکتوب قدوۃ المحققین مالک راہ الیقین سلطان علماء الشرق والصین ہادی المسترشدین ممکن التمکین مجمع البحرین المصلح بین الفئتین صاحب الولایۃ الاصیلۃ خزینۃ الرحمۃ وسفینۃ الحکمۃ ہادینا ومہدینا حضرت محمد مسعود دائم الشہود پشاوری قدس سرہ بجانب قطب زمان قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ادام اللہ ظلال ہدایتہ علی مفارق المستفیدین آمین

بخدمت شریف محب صادق میان فقیر اللہ جیو سلمہ اللہ بعد از دعوات آنکہ سیر من اللہ آنست کہ سالک دمبدم بجانب حق جل جلالہ میرود اما سالک از وجود خود زاہل نباشد وسیر الی اللہ آنست کہ سالک بجانب حق جلشانہ میرود وہیچنان نظرے از خود بریدہ باشد کہ اگر شمشیر تیز در راہ افتادہ باشد وبران عبور کند خبردار نباشد وسیر فی اللہ آنست کہ سالک را وجود خود منتفی شود وسیر مع اللہ آنست کہ سالک از فناء خود خبردار نباشد واین را فناء الفناء خوانند واین سیر را نہایت نیست تجلیات وواردات چندان وارد میگردند کہ از تلاطم امواج آن از شعور خود محو گردد وبصفت الوہیت متصف شود چنانچہ حلاج فرمودہ لافرق بینی وبین ربی الا بصفتین بعد نا منہ وقیامنا بہ ودیگر آنکہ مدرک محسوسات نفس است ومدرک معقولات روح اوست قلب لطیفہ ایست کہ مدرک اشیا است کہ از محسوس ومعقول مرکب باشد پس باید کہ لطیفہ دیگر باشد کہ غیر معقول وغیر محسوس را کہ آن ذات وصفات باری تعالے است مدرک باشد وآنرا سر خوانندہ واعلم ان العبد اذا غاب عن جمیع الاشیاء ظاہرا وباطنا حتی عن النفس وصفاتہا فی المذکور وہو القرب ثم یغیب عن الذکر ایضاً فی شہود المذکور فہو الفناء فی اللہ والسلام والدعاء ٭

این کلمات نور لمعات از زبان دُرفشان غوث الخلائق فی الاکوان حضرت محمد مسعود دائم الشہود پشاوری صُدور یافتہ اند وقطب وقت قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما را مشرف ساختہ اند

اسماء بر سہ قسم اند اگر اتصاف ذات بآنہا بہیچ شرط مشروط نباشد بر تعقل غیر موقوف نبود چون حی وعظیم اسماء ذات نامند واگر موقوف بود بر تعقل غیر چون علیم ومرید اسماء صفات اند واگر اتصاف او موقوف بود بر وجود غیر مثل خالق ورازق اسماء افعال خوانند ٭

مکتوب حضرت قدوۃ المحققین سلطان علماء الشرق والصین حضرت محمد مسعود دائم الشہود پشاوری ایضاً جانب قطب وقت دلیل المتقدمین افضل المتاخرین قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ادام اللہ تعالی ظلال ہدایتہ علی المستفیدین آمین

بخدمت جامع الکمالات میان فقیر اللہ جیو دعوات وافرہ وتحیات متکاثرہ واصل متواصل باد خط عرفان نمط رسید

www.maktabah.org

www.maktabah.org